

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

8

- 1. ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΗ ΓΕΝΕΣΗ**
(Α'—Θ')
- 2. ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΟΝ ΗΣΑΪΑ**
(Κεφάλαια Α'—Η')
- 3. ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΟΝ ΔΑΝΙΗΛ**
(Κεφάλαια Α'—ΙΓ')

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ
Ἐπὶ τὸν
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Θεολόγο

Ἐόπτες

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

Ε Π Ε

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5-8
ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΗ ΓΕΝΕΣΗ Α'—Θ'	9-187
ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΣΑΪΑ (Κεφ. Α'—Η')	189-509
ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗ ΔΑΝΙΗΛ (Κεφ. Α'—Γ')	511-691
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	692-698
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	698-704

Βιβλιοδεσία :

Ἐφοὶ **ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ**

Κεντρικὴ πώλησις :

Βιβλιοπωλεῖον «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Ἄρμενοπούλου 19 — Θεσσαλονίκη — Τηλ. 205-965

Φωτοστοιχειοθεσία — Ἐκτύπωση Ὄφσεντ «**ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΙΚΗ**»

Ἀχελώου 6 — Τηλ. 542-940 — 522-503 — **ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ**

Π. Γιαννουλῆς - Κ. Τσολεριδῆς - Γ. Δεδουσης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν τόμο αὐτὸ δημοσιεύονται μὲ τὴ σειρά: 1) Οἱ ἑννέα Ὀμιλίαι τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἐξήγησιν τῶν πρώτων τριῶν κεφαλαίων τῆς Γενέσεως, 2) Ἡ ἐρμηνεία ὑπ' αὐτοῦ τῶν 10 πρώτων κεφαλαίων τοῦ προφήτη Ἡσαΐα, καὶ 3) Ἡ ἐρμηνεία τῶν πρώτων 13 κεφαλαίων τοῦ προφήτη Δανιήλ.

1. Οἱ ἑννέα Ὀμιλίαι στὴ Γένεση.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ στὴ Γένεση σώζονται δύο σειρὲς ὀμιλιῶν (Λόγων). Ἡ πρώτη σειρά περιλαμβάνει τὶς ἑννέα αὐτὲς ὀμιλίαι ποὺ πραγματεύονται τὰ τρία πρώτα κεφάλαια τῆς Γενέσεως καὶ ἐκφωνήθηκαν τὸ 386 στὴν ἀρχὴ τῆς τεσσαρακοστῆς, ἐνῶ ἡ δεύτερη σειρά ἀποτελεῖται ἀπὸ 67 ὀμιλίαι μὲ τὶς ὁποῖαι ἐρμηνεύει ὁλόκληρο τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως κατὰ τμήματα ποὺ ἐκφωνήθηκαν τὸ 388.

Στὴν πρώτη ὀμιλία ἀρχίζει μὲ τὴ νηστεία, τὴν ὁποία χαρακτηρίζει 'πνευματικὴ ἀνοιξὴ τῶν ψυχῶν', ἡ ὁποία μᾶς στεφανώνει ὄχι μὲ ἀνθη, ἀλλὰ μὲ πνευματικὰς χάριτες. Στὴ συνέχεια ἐρμηνεύει τὸ χωρίον, «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»¹, τονίζοντας ὅτι ἡ σωστὴ γνώσις τῆς κτίσεως ὁδηγεῖ στὴ γνώσις καὶ λατρεία τοῦ δημιουργοῦ αὐτῆς. Οἱ Μανιχαῖοι καὶ οἱ Ἕλληνας, ἐπειδὴ δὲν γνώριζαν νὰ φιλοσοφοῦν σωστά, γι' αὐτὸ ὁδηγήθηκαν στὴν πλάνη. Ἐξηγεῖ ὅτι ὁ Μωϋσῆς δὲν μίλησε γιὰ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰ ἀνώτερα αὐτὰ πνεύματα, ἀλλὰ χρησιμοποίησε τὴν ταπεινότερη ὁδὸν, μιλώντας γιὰ τὰ ὁρατὰ δημιουργήματα, ἐπειδὴ ἡ ὁδὸς αὐτὴ ἦταν περισσότερο κατανοητὴ ἀπὸ τοὺς πνευματικὰ ἀδύνατους Ἰουδαίους. Ἄλλωστε ἡ ἴδια ὁδὸς διδασκαλίας χρησιμοποίηθηκε καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, ποὺ ἦταν ἡ ἐποχὴ τῶν ὑψηλοτέρων διδασμάτων². Στὴ συνέχεια τονίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει στὰ θέματα πίστεως ν' ἀποφεύγει τὰ δηλητηριώδη φάρμακα τῆς κακίας καὶ νὰ κρατᾷ σταθερᾷ τὴ διδασκαλίαν ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὶς θεῖαις Γραφαίς. Τέλος κλείνει τὴν ὀμιλίαν μὲ προτροπὴν γιὰ ἐλεημοσύνην, ποὺ εἶναι ὁ μόνος ἀσφαλὴς φύλακας τῶν χρημάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ αἴτιος ἀνυπολογίστου κέρδους.

1. Γεν. 1, 1.

2. Πράξ. 17, 24.

Στή δεύτερη όμιλία αναλύει τὸ χωρίο, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»³, τονίζοντας ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ τιμιότερο ἀπὸ τὰ δημιουργήματα τῆς κτίσεως καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος τῆς ἰδιαίτερης φροντίδας ποὺ λαμβάνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ γιὰ τὴ δημιουργία του, μὲ συνεργοὺς γι' αὐτὴν ὄχι τοὺς δούλους του, ἀλλὰ τὸν Μονογενῆ Υἱό του καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

Στὴν τρίτη όμιλία του ἐρμηνεύει τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν», τονίζοντας ὅτι δὲν σημαίνει αὐτὸ ὁμοιότητα οὐσίας, ἀλλὰ ὁμοιότητα ἐξουσίας, καὶ δυνατότητα ἐξομοιώσεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό, κατόπιν ὑποταγῆς ὑπ' αὐτοῦ τῶν θηριωδῶν λογισμῶν του. Στὴ συνέχεια πραγματεύεται τὸ θέμα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν θηρίων, ἀποστομώνοντας ἐκείνους ποὺ προβάλλουν ἀντιρρήσεις.

Στὴν τέταρτη όμιλία πραγματεύεται τὸ θέμα τῶν μορφῶν δουλείας ποὺ εἰσήγαγε ἡ ἁμαρτία στὸν κόσμο. Πρώτη μορφή δουλείας εἶναι ἡ ἐξουσία τῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τῶν γυναικῶν, ἀφοῦ ἐξάρτησε αὐτὲς ἀπὸ τοὺς ἄνδρες. Δεύτερη εἶναι ἡ μορφή τῆς δουλείας, καὶ τρίτη ἡ τῶν ἀρχόντων, ποὺ τὴν θεωρεῖ βαρύτερη ἀπὸ τὶς δύο προηγούμενες, ὅμως καὶ αὐτὴ χάνει τὴν ἰσχὺ της ὅταν κανεὶς ἐκτελεῖ τὸ καλὸ. Γι' αὐτὸ ζητᾶ ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς του ν' ἀποβάλουν τὴν ἀδιαφορία καὶ νὰ προσηλωθοῦν στὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων ποὺ τοὺς κηρύττει. Τὴν όμιλία κλείνει μὲ μία ἄλλη μορφή ἐξουσίας, τὴν ἐξουσία τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, καὶ προτρέπει τὰ τέκνα νὰ τιμοῦν τοὺς γονεῖς τους γιὰ νὰ ἔχουν μακροημερότητα ζωῆς καὶ εὐτυχισμένα γηρατεία.

Στὴν πέμπτη όμιλία συνεχίζει τὸ θέμα περὶ τῆς ἐξουσίας, τὴν ὁποία δημιούργησαν οἱ πρωτόπλαστοι, ἀλλ' ἐπεκύρωσαν οἱ μεταγενέστεροι ἄνθρωποι μὲ τὶς ἁμαρτίες τους. Ὅμως ἡ δουλεία αὐτὴ χάνει τὴν ἰσχὺ της ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀρετὴ, ἡ ὁποία δημιουργεῖ τὴν πραγματικὴ ἐλευθερία, καὶ ὅταν ἀκόμη ὑπάρχει ἡ κατὰ κόσμο δουλεία, καὶ τὸ σπουδαιότερο χαρίζει ὄχι παράδεισο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀπομάκρυνε τὸν ἄνθρωπο ἡ ἁμαρτία, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν οὐρανό, σύμφωνα μὲ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου⁴. Κλείνει τὴν όμιλία μὲ προτροπὴ γιὰ βοήθεια πρὸς τοὺς φτωχοὺς, γιὰ νὰ μπορούμε νὰ ὑψώνουμε τὰ χέρια μας πρὸς τὸν οὐράνιο Πατέρα καὶ νὰ ζητοῦμε τὴ βοήθειά του καὶ νὰ μπορέσουμε στὸ τέλος νὰ βρεθοῦμε μαζί μὲ τὸν Λάζαρο ἐκεῖνο στοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ.

Ἡ ἕκτη όμιλία ἀρχίζει μὲ τὴν διαπραγμάτευση τοῦ θέματος τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τονίζοντας ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν παράβαση γνώριζε τί εἶναι καλὸ καὶ τί κακό. Τελειώνει τὴν όμιλία μὲ τὴν προτροπὴ νὰ μεταβάλουν οἱ ἀκροατὲς του τὴν οἰκία τους σὲ ἐκκλησία, μελετώντας τοὺς θείους λόγους.

3. Γεν. 1, 26.

4. Ματθ. 25, 34-35.

Στὴν ἑβδόμη ὁμιλία ἐξηγεῖ γιατί τὸ δένδρο τοῦ παραδείσου ὀνομάζεται «δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ»· διότι δίδαξε στὸν ἄνθρωπο ἔμπρακτα πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ἡ παρακοὴ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ πόσο μεγάλο καλὸ ἡ ὑπακοὴ στὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ. Στὴ συνέχεια ἐρμηνεύει τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ»⁵. Τελειώνει τὴν ὁμιλία μὲ προτροπὲς γιὰ ἀκρόαση καὶ μελέτη τῶν θείων λόγων.

Ἡ ὀγδὴ ὁμιλία ἐκφωνήθηκε σὲ σύνοδο ἐπισκόπων στὴν ὁποία παραβρισκόταν καὶ ὁ δάσκαλός του ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Φλαβιανός. Ἐξηγεῖ τὸν λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Θεὸς ἀπαγόρευσε τὴ βρώση ἀπὸ τὸ δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἐντολὴ πού ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ ἀνέλθει σὲ μεγαλύτερη τιμὴ ὁ ἄνθρωπος. Κλείνει τὴν ὁμιλία μὲ προτροπὲς γιὰ μελέτη τῶν θείων λόγων κατ' οἶκον, καὶ γιὰ ἐλεημοσύνη.

Ἡ ἐνάτη ὁμιλία ἀσχολεῖται μὲ τὸ θέμα τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ἀμαρτημάτων τῶν ἀδελφῶν μας, ἐνέργεια πού πρέπει ν' ἀποσκοπεῖ στὴν σωτηρία αὐτῶν. Στὴ συνέχεια ἐξηγεῖ τὴν ἀλλαγὴ τῶν ὀνομάτων ὀρισμένων προσώπων τῆς ἀγίας Γραφῆς (Ἄβραμ = Ἄβραὰμ κ.λ.π.) καὶ κλείνει τὴν ὁμιλία μὲ τὴν ἐξήγηση τοῦ ὀνόματος τοῦ Νῶε.

2. Ἐρμηνεία στὸν προφήτη Ἡσαΐα.

Πλήρες ὑπόμνημα στὸν προφήτη Ἡσαΐα ἐκδόθηκε σὲ ἀρμενικὴ μετάφραση ἀπὸ τοὺς Μεχιταριστὲς στὴ Βενετία τὸ 1880. Δυστυχῶς στὴν ἑλληνικὴ σώζεται ὑπόμνημα μόνο στὰ ὀχτῶ πρῶτα κεφάλαια, πού ἀποτελοῦν πιθανῶς διασκευὴ ἀντιστοίχων ὁμιλιῶν, καθὼς καὶ ἕξι ὁμιλίες στὸ 60 κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τοῦ Ἡσαΐα.

Τοῦ ὑπομνήματος προηγεῖται πρόλογος, στὶς λίγες γραμμὲς τοῦ ὁποῖου διαζωγραφίζεται ἡ ὄλη σπουδαιότητα τοῦ προφήτη. Ὁ Ἡσαΐας εἶναι ὁ προφήτης πού διακρινόταν γιὰ τὴν ἐλευθεροστομία του, γιὰ τὸ ἀδούλωτο φρόνημά του, τὴν ὑψηλὴ σκέψη του, τὴ μεγάλη σαφήνειά του στὶς προφητεῖες του περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴ μεγάλη στοργικότητά του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, γνώρισμα πού συναντᾶται σ' ὄλους τοὺς προφήτες καὶ τοὺς μεγάλους ἄνδρες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὸν Ἡσαΐα ὁ ἱ. Χρυσόστομος τὸν ἐξισώνει μὲ τοὺς ἁγίους τῆς Κ. Διαθήκης, διότι εἶναι ὁ προφήτης πού διακήρυττε μὲ μεγάλη παρρησία τὶς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, πού ἐπιτιμοῦσε τοὺς ἀμαρτάνοντες καὶ παρακαλοῦσε τὸ Θεὸ ὅταν παροργιζόταν ἐναντίον αὐτῶν. Στὴ συνέχεια ἀκολουθεῖ ἡ ἐρμηνεία τῶν ὀχτῶ πρῶτων κεφαλαίων τοῦ βιβλίου τοῦ Ἡσαΐα ἀναλύοντας τὰ δια-

5. Λουκᾶ 23, 43.

λαμβανόμενα σ' αὐτὰ μὲ τὸν μοναδικὸ ἐκεῖνο τρόπο ποὺ μόνο αὐτὸς εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ τὸν ἐπιτυχάνει.

Οἱ ἑξὶ ὁμιλίαι τοῦ Ἰω. Χρυσοστόμου στὸ 60 κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τοῦ Ἡσαΐα θὰ δημοσιευθοῦν στὸν ἐπόμενον τόμο 8A μαζί μὲ ἄλλες ὁμιλίαι τοῦ σ' ἄλλα πρόσωπα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὸ κείμενο εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ B. Montfaucon.

3. Ἑρμηνεία στὸν προφήτη Δανιήλ.

Στὸ μέρος αὐτὸ δημοσιεύονται τεμάχια ἐρμηνειῶν τοῦ Ἰω. Χρυσοστόμου στὰ πρῶτα δεκατρία κεφάλαια τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιήλ. Ἡ ἐρμηνεία τῶν κεφαλαίων Α'—Γ' εἶναι σχετικὰ περιληπτικά, ἐνῶ τῶν κεφαλαίων ΙΑ'—ΙΓ' εἶναι πάρα πολὺ σύντομη. Τὸ γεγονὸς ὅτι λείπει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν ἐρμηνειῶν αὐτῶν ἢ τόσο συνήθης στὸν ἱερὸ πατέρα δοξολογία καὶ τελειώνουν αὐτὲς τόσο ἀπότομα, μᾶς δυσκολεύει ν' ἀποδεχθοῦμε τὴν προέλευση αὐτῶν ἀπὸ ἐρμηνευτικὲς ὁμιλίαι στὸ βιβλίον τοῦ Δανιήλ, ἢ ἀπὸ ἄλλα συναφῆ ἔργα αὐτοῦ. Βέβαια τὸ ὕφος δὲν εἶναι ἀπόλυτα χρυσοστομικό, δὲν παύει ὁμως νὰ εἶναι ὀρμητικὸ, ἐκφραστικὸ, σαφὲς καὶ ἐντυπωσιακὸ. Τὸ μὴ ἀπόλυτα χρυσοστομικὸ ὕφος εἶναι εὐκόλο νὰ ἐξηγηθεῖ ἂν λάβομε ὑπ' ὄψη μας ὅτι ὁ Χρυσόστομος ἐκφωνοῦσε, ὡς γνωστό, τὶς ὁμιλίαι τοῦ χωρὶς χειρόγραφα, ὁμάδα δὲ ταχυγράφων κατέγραφε αὐτὲς καὶ στὴ συνέχεια ἐπεξεργαζόταν αὐτὲς ὁ ἴδιος δίνοντας σ' αὐτὲς τὴν τελικὴ μορφή. Φαίνεται λοιπὸν πῶς οἱ ὁμιλίαι αὐτὲς, ἀπὸ τὶς ὁποῖες προέρχονται κατὰ πάσα πιθανότητα τὰ τεμάχια αὐτά, δὲν ἔτυχαν τῆς ἐπεξεργασίας αὐτῆς ἐκ μέρους αὐτοῦ καὶ γι' αὐτὸ παρουσιάζουν αὐτὰ μιὰ σχετικὴ ἀτέλεια συγκρινόμενη πρὸς τὸ λοιπὸ ἔργο τοῦ πατρός. Τὸ ὅτι πρέπει αὐτὰ νὰ προέρχονται ἀπὸ ἐρμηνευτικὲς ὁμιλίαι αὐτοῦ σ' ὅλο τὸ βιβλίον τοῦ Δανιήλ, συνηγορεῖ σ' αὐτὸ καὶ ἡ παράδοση ποὺ θέλει τὸν χρυσοστομο ἐρμηνευτὴ ὅλου τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιήλ, ἀλλὰ καὶ εἶναι δύσκολο ν' ἀποδεχθοῦμε ὅτι ὁ ἱερὸς πατὴρ δὲν ἐρμήνευσε τὸ κατ' ἐξοχὴν αὐτὸ προφητικὸ βιβλίον. Τὸ κείμενο λαμβάνεται ἀπὸ τὴν πατρολογία τοῦ Migne.

ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΗ ΓΕΝΕΣΗ
(Α'—Θ')

ΛΟΓΟΣ Α'.

Λεχθεὶς ἐν ἀρχῇ τῆς τεσσαρακοστῆς εἰς τό, «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», καὶ περὶ νηστείας καὶ ἐλεημοσύνης.

1. Ἦδὺ μὲν ναύταις τὸ ἔαρ, ἠδὺ δὲ καὶ γηπόνοις, ἀλλ' οὔτε ναύταις, οὔτε γηπόνοις οὕτως ἠδὺ τὸ ἔαρ, ὡς τοῖς βουλομένοις φιλοσοφεῖν ἠδὺς ὁ τῆς νηστείας καιρὸς, τὸ πνευματικὸν τῶν ψυχῶν ἔαρ, ἢ ἀληθῆς τῶν λογισμῶν γαλήνη.

5 Γηπόνοις μὲν γὰρ ἠδὺ τὸ ἔαρ, ὅτι τοῖς ἄνθεσι τότε στεφανομένην ὁρῶσι τὴν γῆν, καὶ καθάπερ ἱμάτιον ποικίλον ἐφαπλούμενον αὐτῇ πάντοθεν, τὴν βλάστησιν τὴν ἀπὸ τῶν βοτανῶν· ναύταις δὲ ἠδὺ τὸ ἔαρ, ὅτι τὰ θαλάττια νῶτα μετὰ ἀσφαλείας ἔχουσι πλεῖν, κυμάτων ἔστορεσμένων, δελφίνων ἐν πολλῇ παιζόντων γαλήνη καὶ παρ' αὐτοὺς τῆς νηὸς τοὺς τοίχους κυβιστώντων πολλάκις. Ἡμῖν δὲ ἠδὺ τὸ τῆς νηστείας ἔαρ, ὅτι κύματα ἡμῖν, οὐχ ὑδάτων, ἀλλ' ἐπιθυμιῶν ἀλόγων καταστέλλειν εἴωθε, καὶ στέφανον ἡμῖν οὐ τὸν ἀπὸ τῶν ἀνθέων, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῶν χαρίτων περιτίθησι τῶν

15 πνευματικῶν· «Στέφανον γὰρ χαρίτων», φησί, «δέξῃ σῆ κορυφῇ». Οὐχ οὕτω χελιδὼν φανεῖσα τὸν χειμῶνα ἀπελαύνειν εἴωθεν, ὡς νηστεία φανεῖσα τὸν χειμῶνα τῶν παθῶν τῆς διανοίας ἐκβάλλει τῆς ἡμετέρας. Οὐκέτι μάχη τῇ ψυχῇ πρὸς τὴν σάρκα, οὐδὲ κατεξανίσταται τῆς κυρίας ἢ δούλη, ἀλλὰ

20 πᾶς οὗτος τοῦ σώματος ὁ πόλεμος λέλυται.

1. Γέν. 1, 1.

2. Παροιμ. 1, 9.

Λ Ο Γ Ο Σ Α'.

Ποῦ ἐκφωνήθηκε στὴν ἀρχὴ τῆς τεσσαρακοστῆς στὸ χωρίο, «Στὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ»¹, καὶ περὶ νηστείας καὶ ἐλεημοσύνης.

1. Εἶναι εὐχάριστη μὲν ἡ ἀνοιξη στοὺς ναῦτες, εὐχάριστη δὲ καὶ στοὺς γεωργοὺς, ἀλλ' ὅμως οὔτε στοὺς ναῦτες, οὔτε στοὺς γεωργοὺς εἶναι τόσο εὐχάριστη ἡ ἀνοιξη, ὅσο εὐχάριστος εἶναι ὁ καιρὸς τῆς νηστείας σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ φιλοσοφοῦν, ἡ πνευματικὴ ἀνοιξη τῶν ψυχῶν, ἡ ἀληθινὴ γαλήνη τῶν λογισμῶν. Διότι στοὺς μὲν γεωργοὺς εἶναι εὐχάριστη ἡ ἀνοιξη, διότι τότε βλέπουν τὴ γῆ στεφανουμένη μὲ τὰ ἄνθη, καὶ τὴ βλάστηση τῶν φυτῶν ν' ἀπλώνεται σ' ὅλα τὰ μέρη αὐτῆς σὰν κάποιο ποικιλόμορφο ἱμάτιο, στοὺς δὲ ναῦτες εἶναι εὐχάριστη ἡ ἀνοιξη, διότι ἡ θαλάσσια ἐπιφάνεια παρέχει ἀσφάλεια γιὰ τὸ πλεύσιμο τῶν πλοίων, διότι τὰ κύματα καταπραῦνουν, τὰ δελφίνια παίζουν μὲ πολλὴ γαλήνη καὶ πολλὲς φορές προσεγγίζουν καὶ αὐτὰ ἀκόμα τὰ τοιχώματα τῶν πλοίων. Σ' ἐμᾶς ὅμως ἡ ἀνοιξη τῆς νηστείας εἶναι εὐχάριστη, διότι συνήθως μᾶς καταπραῦνει ὄχι τὰ κύματα τῶν ὑδάτων, ἀλλὰ τῶν παράλογων ἐπιθυμιῶν, καὶ μᾶς στεφανώνει μὲ στεφάνι ὄχι ἀπὸ ἄνθη, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς πνευματικὲς χάριτες· διότι λέγει, «Στεφάνι χαρίτων φόρεσε στὸ κεφάλι σου»². Δὲν διώχνει συνήθως τόσο εὐκόλα τὸν χειμῶνα ὁ ἐρχομὸς τοῦ χελιδονιοῦ, ὅσο ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ σκέψη μας τὸν χειμῶνα τῶν παθῶν ἢ περίοδος τῆς νηστείας. Δὲν ὑπάρχει πόλεμος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα, οὔτε ἐπαναστατεῖ ἡ δούλη πρὸς τὴν κυρία, ἀλλ' ἔχει σταματήσει ὁλόκληρος αὐτὸς ὁ πόλεμος.

Ἐπεὶ οὖν πολλὴ μὲν παρ' ἡμῖν εἰρήνη, πολλὴ δὲ καὶ ἡ
γαλήνη, φέρε καὶ ἡμεῖς τὸ σκάφος τῆς διδασκαλίας ἐλκύ-
σωμεν, ἀπὸ λιμένος εἰς λιμένα παραπέμποντες τῶν ὑμετέ-
ρων ἀκοῶν τὴν ἡμερότητα. Φέρε, λεπτοτέρων κατατολμῆ-
5 σωμεν νοημάτων, περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης καὶ
τοῦ λοιποῦ τῆς κτίσεως φιλοσοφοῦντες σώματος· ταῦτα
γὰρ ἡμῖν ἀνεγνώσθη σήμερον. Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς, φησὶν, ὁ
περὶ κτίσεως λόγος; Πρὸς ἡμᾶς μὲν οὖν, ἀγαπητοί. Εἰ γὰρ
ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενε-
10 σιουργὸς θεωρεῖται, ὅσῳ περ ἂν τῷ μεγέθει τῆς καλλονῆς
τῶν κτισμάτων ἐνδιατρίψωμεν, τοσοῦτον πρὸς τὸν γενε-
σιουργὸν χειραγωγούμεθα.

Μέγα ἀγαθὸν εἰδέειν, τί μὲν ἐστὶ κτίσμα, τί δὲ κτιστής·
τί μὲν ἔργον, τί δὲ ποιητής. Καὶ γὰρ εἰ ταῦτα ἤδεισαν ἀκρι-
15 βῶς διαιρεῖν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροί, οὐκ ἂν πάντα συνέχε-
ον, τὰ ἄνω κάτω ποιοῦντες· οὐχ ὅτι τὰ ἄστρα καὶ τὸν οὐρα-
νὸν κατήνεγκαν, τὴν δὲ γῆν ἀνήνεγκαν, ἀλλ' ὅτι τὸν τῶν οὐ-
ρανῶν βασιλέα ἀπὸ τῶν θρόνων καταβιβάσαντες τῶν βασι-
λικῶν, μετὰ τῆς κτίσεως ἔστησαν, τὴν δὲ κτίσιν τοῖς τῆς θε-
20 ὀτητος προεδρίοις ἐτίμησαν. Εἰ περὶ κτίσεως ἤδεισαν φιλο-
σοφεῖν Μανιχαῖοι καλῶς, οὐκ ἂν τὴν ἐξ οὐκ ὄντων, τὴν
φθειρομένην, τὴν ρέουσαν, τὴν ἀλλοιουμένην τοῖς τῆς ἀγεν-
νησίας πρεσβείοις ἐτίμησαν. Εἰ περὶ κτίσεως ἤδεισαν Ἕλ-
ληνες φιλοσοφεῖν καλῶς, οὐκ ἂν ἀπεπλανήθησαν τῆς ἀλη-
25 θείας, οὐκ ἂν ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ
τὸν κτίσαντα. Καλὸς ὁ οὐρανός, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐδημιουργή-
θη, ἵνα προσκυνήσης τὸν ποιήσαντα· φαιδρὸς ὁ ἥλιος,
ἀλλ' ἵνα θεραπεύσης τὸν ἐργασάμενον· εἰ δὲ μέλλεις ἐναπο-
μένειν τῷ τῆς κτίσεως θαύματι, καὶ τῷ κάλλει τῶν ἔργων

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι μεγάλη ἡ εἰρήνη ποὺ ὑπάρχει σ' ἐμᾶς, μεγάλη δὲ καὶ ἡ γαλήνη, ἔμπρὸς καὶ ἐμεῖς ἄς βάλομε ἔμπρὸς τὸ σκάφος τῆς διδασκαλίας, μεταφέροντας τὴν ἡμερότητα τῶν ἀκοῶν σας ἀπὸ τὸ ἓνα λιμάνι στὸ ἄλλο. Ἐμπρὸς ἄς ἐπιχειρήσουμε ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ ὑψηλότερα νοήματα, φιλοσοφώντας γιὰ τὸν οὐρανὸ, τὴ γῆ, τὴ θάλασσα καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέρη τῆς κτίσεως· διότι αὐτὰ ἀναγνώσθησαν σήμερα σ' ἐμᾶς. Καὶ τί μᾶς ἐνδιαφέρει, λέγει, ὁ λόγος γιὰ τὴν κτίση; Καὶ βέβαια μᾶς ἐνδιαφέρει, ἀγαπητοί. Ἐπίσης, ἐὰν ὁ δημιουργὸς βλέπεται ἀνάλογα ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὠραιότητα τῶν κτισμάτων, ὅσο περισσότερο λοιπὸν ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ μέγεθος τῆς ὠραιότητος τῶν κτισμάτων, τόσο περισσότερο ὀδηγούμαστε πρὸς τὸν δημιουργὸ αὐτῶν.

Εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ τὸ νὰ γνωρίζουμε τί μὲν εἶναι κτίσμα, τί δὲ κτίστης· τί μὲν εἶναι ἔργο, τί δὲ δημιουργός. Καθόσον ἂν γνῶριζαν αὐτὰ νὰ τὰ διακρίνουν μὲ ἀκρίβεια οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀλήθειας, δὲν θὰ συνέβαινε νὰ συγχέουν τὰ πάντα, μεταφέροντας τὰ ἐπάνω κάτω· ὅχι ὅτι κατέβασαν κάτω τὰ ἄστρα καὶ τὸν οὐρανὸ, καὶ ἀνέβασαν τὴ γῆ ψηλά, ἀλλ' ὅτι τὸν βασιλιὰ τῶν οὐρανῶν, ἀφοῦ τὸν κατέβασαν ἀπὸ τοὺς βασιλικοὺς θρόνους, τὸν ἔστησαν μαζὶ μὲ τὰ κτίσματα, ἐνῶ τὰ κτίσματα τὰ τίμησαν μὲ τὶς τιμὲς τῆς θεότητος. Ἐὰν οἱ Μανιχαῖοι γνῶριζαν νὰ φιλοσοφοῦν ὀρθὰ γιὰ τὰ κτίσματα, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ τιμήσουν μὲ τὰ προνόμια τῆς ἀγεννησίας τὰ κτίσματα ποὺ προῆλθαν ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία, ποὺ καταστρέφονται, ποὺ ἀλλοιώνονται καὶ φεύγουν καὶ χάνονται. Ἐὰν οἱ Ἕλληνες γνῶριζαν νὰ φιλοσοφοῦν σωστὰ γιὰ τὴν κτίση, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ πλανηθοῦν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ δείξουν σεβασμὸ καὶ νὰ λατρεύσουν τὴν κτίση, παρὰ τὸν δημιουργὸ αὐτῆς. Εἶναι καλὸς ὁ οὐρανός, ἀλλὰ γι' αὐτὸ δημιουργήθηκε, γιὰ νὰ προσκυνήσεις τὸν δημιουργό του· εἶναι λαμπρὸς ὁ ἥλιος, ἀλλὰ δημιουργήθηκε γιὰ νὰ λατρεύσεις αὐτὸν ποὺ τὸν δημιούργησε· ἂν ὁμως πρόκειται νὰ παραμένεις στὸ θαῦμα τῆς κτίσεως καὶ νὰ σταματᾷς στὴν ὠραιότητα τῶν δημιουργημάτων, τὸ φῶς σου

παρακαθῆσθαι, τὸ φῶς σοι γέγονε σκότος, μᾶλλον δὲ τῷ φωτὶ πρὸς σκότος ἐχρήσω.

Εἶδες ὅσον ἀγαθὸν ἐστὶ τὸ εἰδέναί τοὺς περὶ κτίσεως λόγους; Μὴ τοίνυν παραδράμης τὸ κέρδος, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας πρόσεχε τοῖς λεγομένοις· οὐ γὰρ δὴ περὶ οὐρανοῦ μόνον ἐρουῦμεν, καὶ γῆς, καὶ θαλάττης, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς γεννήσεως τῆς ἡμετέρας, καὶ πόθεν ὁ θάνατος, καὶ πόθεν ἡ ἐπιμοχθος ζωῆ, καὶ πόθεν αἱ ἀθυμίαι καὶ φροντίδες. Καὶ γὰρ ὑπὲρ τούτων καὶ ὑπὲρ πλειόνων ἐτέρων ἀπολογία συνθεῖς ὁ
10 Θεός, τὸ βιβλίον τοῦτο πρὸς ἡμᾶς ἔπεμψεν· οὐδὲ γὰρ ἀπολογεῖσθαι παραιτεῖται τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεός, ἀλλὰ βοᾷ διὰ τοῦ προφήτου, λέγων· «Δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει Κύριος». Οὐκ ἀπολογεῖται δὲ μόνον καὶ δικάζεται, ἀλλὰ καὶ δπως διαφύγωμεν τὴν καταδίκην διδάσκει· οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, «Δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν», ἀλλὰ πρότερον διδάξας τί
15 μὲν εἰπεῖν, τί δὲ ποιῆσαι χρή, οὕτω πρὸς τὸ δικαστήριον εἰλκυσεν.

Ἄκουσον οὖν ἄνωθεν τοῦ προφητικοῦ ρήματος. «Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν· μάθετε καλὸν ποιεῖν, κρίνατε ὀρφανῶ, καὶ δικαιοῦσατε χῆραν»· καὶ τότε φησί· «Δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει Κύριος». Οὐ βούλομαι γυμνοῦς, φησί, καὶ ἐρήμους τῶν δικαιωμάτων λαβεῖν, ἀλλὰ καθοπλίσας ὑμᾶς ταῖς ἀπολογίαις, οὕτως ἐπὶ τὰς εὐθύνας καλῶ· καὶ γὰρ δικάζεσθαι
25 βούλομαι πρὸς ὑμᾶς, οὐχ ἵνα δικαιωθῆς». Ἐχεις κατήγορον πικρὸν καὶ ἀνήμερον· προλαβὼν ἄρπασον ἐκείνου τὴν τάξιν, ἔμφραξον τὸ ἀναίσχυντον στόμα.

2. Παρὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν δι' ἑαυτοῦ τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεὸς ὠμίλει, ὡς ἀνθρώποις ἀκοῦσαι δυνατόν. Οὕτω πρὸς
30 τὸν Ἀδὰμ ἦλθεν· οὕτως ἐπετίμησε τῷ Κάϊν· οὕτω διελέχθη

3. Ἦσ. 1, 18.

4. Ἦσ. 1, 16-17.

5. Ἦσ. 43, 26.

τότε ἔχει γίνει σκοτάδι, μᾶλλον δὲ χρησιμοποίησες τὸ φῶς στὴ θέση τοῦ σκοταδιοῦ. ❧

Εἶδες πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι τὸ νὰ γνωρίζεις τὰ αἷτια τῆς δημιουργίας; Μὴ λοιπὸν παραβλέψεις τὸ κέρδος, ἀλλὰ πρόσεχε τὰ λεγόμενα μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον· διότι δὲν θὰ μιλήσουμε μόνο γιὰ τὸν οὐρανὸ, τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ δική μας γέννηση, καὶ ἀπὸ ποῦ προῆλθε ὁ θάνατος, ἀπὸ ποῦ ἢ γεμάτη κόπους ζωὴ, καὶ ἀπὸ ποῦ οἱ στενοχώριες καὶ οἱ φροντίδες. Καθόσον ὁ Θεός, συνθέτοντας ἀπολογία γι' αὐτὰ καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα, μᾶς ἔστειλε αὐτὸ τὸ βιβλίον¹ διότι ὁ Θεὸς δὲν ἀποφεύγει ν' ἀπολογηθεῖ στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ βροντοφωνάζει μὲ τὸν προφήτη, λέγοντας· «Ἐλᾶτε νὰ συζητήσουμε, λέγει ὁ Κύριος»³. Δὲν ἀπολογεῖται δὲ μόνο καὶ δικάζεται, ἀλλὰ καὶ διδάσκει πῶς ν' ἀποφύγουμε τὴν καταδίκη· διότι δὲν εἶπε ἀπλῶς, «Ἐλᾶτε νὰ συζητήσουμε», ἀλλ', ἀφοῦ πρῶτα μᾶς διδάξε τί πρέπει νὰ λέμε καὶ τί νὰ πράττομε, ἔτσι μᾶς ὁδήγησε στὸ δικαστήριον. ✓

Ἦκουσε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ προφητικὰ λόγια. «Λουσθεῖτε, καθαρισθεῖτε, ἀπομακρύνετε τὶς κακίες ἀπὸ τὶς ψυχές σας· μάθετε νὰ κάμνετε τὸ καλὸ, ἀποδώσατε τὸ δίκιο στὸ ὀρφανὸ καὶ δικαιοῦσατε τὴ χήρα»⁴. ἀφοῦ εἶπε αὐτά, τότε λέγει, «ἐλᾶτε νὰ συζητήσουμε, λέγει ὁ Κύριος». Δὲν θέλω, λέγει, νὰ σᾶς λάβω γυμνοὺς καὶ ἔρημους ἀπὸ τὰ δικαιώματά σας, ἀλλ' ἐξοπλίζοντάς σας μὲ τὶς ἀπολογίες, ἔτσι σᾶς προσκαλῶ στὶς εὐθύνες· καθόσον θέλω νὰ προχωρήσω σὲ δίκη μαζί σας, ὄχι γιὰ νὰ σᾶς κατακρίνω, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς εὐσπλαχνισθῶ. Ἦτσι καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Λέγε σὺ πρῶτα τὶς ἀνομίες σου, γιὰ νὰ δικαιωθεῖς»⁵. Ἦχεις σκληρὸ καὶ ἀνήμερο κατήγορο· πρόλαβε καὶ ἄρπαξε τὴ θέση ἐκείνου, φράξε τὸ ἀδιάντροπο στόμα.

2. Στὴν ἀρχὴ λοιπὸν ὁ Θεὸς μιλοῦσε ὁ ἴδιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὅσο ἦταν δυνατὸ νὰ τὸν ἀκούσουν οἱ ἄνθρωποι. Ἦτσι παρουσιάσθηκε καὶ μίλησε στὸν Ἀδάμ· ἔτσι ἐπιτίμησε τὸν Κάϊν· ἔτσι συνομίλησε μὲ τὸν Νῶε· ἔτσι φιλοξενήθηκε ἀπὸ τὸν

τῷ Νῶε· οὕτως ἐπεξενώθη τῷ Ἀβραάμ. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς
κακίαν ἢ φύσις ἡμῶν ἀπέκλινε, καὶ καθάπερ εἰς ὑπερορίαν
τινὰ μακρὰν ἑαυτὴν διέστησε, τηνικαῦτα λοιπόν, καθάπερ
ἐν μακρᾷ καθεστῶσιν ἀποδημία, γράμματα πέμπει, ὡσπερ
5 διά τινος ἐπιστολῆς τὴν παλαιὰν πρὸς ἡμᾶς ἀνανεούμενος
φιλίαν. Καὶ τὰ μὲν γράμματα ταῦτα ἔπεμψεν ὁ Θεός, ἐκόμισε
δὲ ὁ Μωϋσῆς. Τί οὖν λέγει τὰ γράμματα; «Ἐν ἀρχῇ ἐποίη-
σεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Τίνος ἔνεκεν οὐ περὶ
τῶν ἀγγέλων ἡμῖν διαλέγεται, οὐ περὶ τῶν ἀρχαγγέλων; Εἰ
10 γὰρ ἀπὸ τῶν κτισμάτων ὁ δημιουργὸς θεωρεῖται, πολλῶ
μᾶλλον ἀπ' ἐκείνων φαίνεται. Καλὸς ὁ οὐρανός, ἀλλ' οὐχ
οὕτω καλός, ὡς ἄγγελος· φαιδρὸς ὁ ἥλιος, ἀλλ' οὐχ οὕτω
φαιδρός, ὡς ὁ ἀρχάγγελος.

Τίνος οὖν ἔνεκεν τὴν ὑψηλοτέραν ἀφείς ὁδόν, διὰ τῆς
15 ταπεινοτέρας ἡμᾶς ὁδηγεῖ; Ὅτι Ἰουδαίοις διαλέγεται, τοῖς
ἀλογώτερον διακειμένοις, τοῖς πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐπτοημέ-
νοις, τοῖς ἐξ Αἰγύπτου νῦν ἐπανιοῦσιν, ἔνθα κροκοδείλους
καὶ κύνας καὶ πιθήκους ἐθεράπευον οἱ ἄνθρωποι· καὶ οὐκ ἐ-
νῆν διὰ τῆς ὑψηλοτέρας αὐτοῦς ὁδοῦ χειραγωγῆσαι πρὸς
20 τὸν δημιουργόν. Ὑψηλοτέρα μὲν γὰρ ὁδὸς ἐστὶν ἐκείνη, ἀλ-
λὰ τραχυτέρα, καὶ προσάντης, καὶ μᾶλλον ὀρθίος τοῖς ἀσθε-
νεστέροις. Διὰ τοῦτο αὐτοῦς διὰ τῆς εὐκολωτέρας ἄγει, δι'
οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ τῆς ὀρωμένης κτίσεως
ἀπάσης. Ὅτι μὲν γὰρ τοῦτο τὸ αἴτιον, ὅτε μικρὸν ἐπέδω-
25 καν, ἄκουσον πῶς αὐτοῖς ὁ προφήτης καὶ περὶ ἐκείνων δια-
λέγεται τῶν ἄνω δυνάμεων· «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον», φησὶν,
«ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις· αἰνεῖτε
αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν πᾶσαι αἱ δυνά-
μεις αὐτοῦ· ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλα-
30 το, καὶ ἐκτίσθησαν».

Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἐν τῇ Παλαιᾷ οὗτος ὁ τρόπος τῆς
διδασκαλίας ἐστίν, ὅπουγε καὶ ἐν τῇ Καινῇ, ὅτε τῶν ὑψηλο-

Ἐπειδὴ δὲ ἡ φύση μας ξέκλινε πρὸς τὴν κακία καὶ τοποθέτησε τὸν ἑαυτό της σὰν σὲ κάποια μακρινὴ ἔξορία, σὰν νὰ βρισκόμασθε σὲ κάποια μακρινὴ ἀποδημία, μᾶς στέλλει γράμματα, ἀνανεώνοντας σὰν μὲ κάποια ἐπιστολὴ τὴν παλιὰ φιλία του πρὸς ἡμᾶς. Καὶ τὰ μὲν γράμματα αὐτὰ τὰ ἔστειλε ὁ Θεός, τὰ ἔφερε δὲ σὲ μᾶς ὁ Μωϋσῆς. Τί λοιπὸν λέγουν τὰ γράμματα; «Στὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ». Γιὰ ποιὸ λόγο δὲν μᾶς ὁμιλεῖ γιὰ τοὺς ἀγγέλους, οὔτε γιὰ τοὺς ἀρχαγγέλους; Διότι, ἐὰν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα βλέπεται ὁ δημιουργός, πολὺ περισσότερο φαίνεται ἀπὸ ἐκείνους. Εἶναι καλὸς ὁ οὐρανός, ἀλλὰ ὄχι τόσο καλός, ὅσο ὁ ἄγγελος· εἶναι λαμπρὸς ὁ ἥλιος, ἀλλὰ ὄχι τόσο λαμπρός, ὅσο ὁ ἀρχάγγελος.

Γιὰ ποιὸ λοιπὸν λόγο, ἀφήνοντας τὴν ὑψηλότερη ὁδὸ, μᾶς ὁδηγεῖ μετὰ τὴν ταπεινότερη; Διότι συνομιλεῖ μετὰ τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ ἦταν ἀλογότεροι, ποὺ ἦταν προσηλωμένοι στὰ αἰσθητά, ποὺ εἶχαν μόλις τότε ἐπιστρέψει ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ὅπου οἱ ἄνθρωποι λάτρευαν κροκόδειλους, σκύλους καὶ πιθήκους· καὶ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ὁδηγήσει αὐτοὺς πρὸς τὸν δημιουργὸ μὲ τὴν πνευματικὰ ὑψηλότερη ὁδὸ. Διότι ἡ ὁδὸς ἐκείνη εἶναι μὲν ὑψηλότερη, ἀλλ' εἶναι περισσότερο δύσκολη, ἀνηφορικὴ καὶ περισσότερο ἀπότομη γιὰ τοὺς πνευματικὰ ἀδύνατους. Γι' αὐτὸ ὁδηγεῖ αὐτοὺς μετὰ τὴν εὐκολότερη ὁδὸ, μετὰ τὸν οὐρανὸ, τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα, καὶ μὲ ὅλα τὰ ὄρατὰ δημιουργήματα. Διότι, τὸ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία, ἤκουσε πῶς ὁμιλεῖ ὁ προφήτης πρὸς αὐτοὺς γιὰ ἐκεῖνες τὶς οὐράνιες δυνάμεις, ὅταν αὐτοὶ σημείωσαν μιὰ κάποια μικρὴ πνευματικὴ πρόοδο· «Δοξολογεῖτε», λέγει, «τὸν Κύριο ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, δοξολογεῖτε αὐτὸν στὰ ὑψίστα μέρη· δοξολογεῖτε αὐτὸν ὅλοι οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, δοξολογεῖτε αὐτὸν ὅλες οἱ δυνάμεις αὐτοῦ· διότι αὐτὸς εἶπε καὶ δημιουργήθηκαν, αὐτὸς πρόσταξε καὶ κτίσθηκαν»⁶.

Καὶ τί τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, ἂν στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἐφαρμόζεται αὐτὸς ὁ τρόπος διδασκαλίας, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ

6. Ψαλμ. 148, 1-2 καὶ 5.

τέρων διδαγμάτων καιρὸς ἦν, Ἀθηναίοις διαλεγόμενος ὁ Παῦλος ταύτην ἤλθε τὴν ὁδόν, ἣνπερ ἤλθε Μωϋσῆς Ἰουδαίους παιδεύων; Οὐδὲ γὰρ οὗτος περὶ ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων εἶπεν αὐτοῖς, ἀλλὰ περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης, οὕτω πως δημηγορῶν· «Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχων Κύριος, οὐκ ἐν χειροποιήτοις κατοικεῖ ναοῖς». Ἀλλ' οὐχ, ὅτε Φιλιππησίοις διελέγετο, διὰ ταύτης ἤγαγεν αὐτοὺς τῆς ὁδοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ὑψηλοτέραν αὐτοὺς ἀνάγει δημηγορίαν, οὕτωςι λέγων· «Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι· πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται». Οὕτω καὶ Ἰωάννης, ἐπειδὴ τελειότερους εἶχε τοὺς μαθητευομένους, πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως ἐμνημόνευσεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν', ἀλλ', ὅτι «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν»· εἴτε ὀρώμενον, φησὶν, εἴτε μὴ ὀρώμενον.

Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν διδασκάλων, ὁ μὲν παρὰ τῆς μητρὸς διδάσκαλος τὸ παιδίον λαβὼν, τὰ πρῶτα αὐτὸν παιδεύει στοιχεῖα, ὁ δὲ παρ' ἑτέρου λαβὼν διδασκάλου, μαθητὴν πρὸς τὰ ὑψηλότερα τῶν διδαγμάτων ἄγει· οὕτω καὶ ἐπὶ Μωϋσέως καὶ Παύλου καὶ Ἰωάννου γέγονε. Μωϋσῆς μὲν γὰρ μηδὲν εἰδυῖαν τὴν φύσιν ἡμῶν παραλαβὼν ἄρτι τοῦ γάλακτος ἀπαλλαγεῖσαν, τὰ πρῶτα τῆς θεογνωσίας ἐπαίδευσεν στοιχεῖα, Ἰωάννης δὲ καὶ Παῦλος, καθάπερ παρὰ διδασκάλου τοῦ Μωϋσέως αὐτοὺς λαβόντες, ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα τῶν διδαγμάτων ἀνάγουσι, τῶν προτέρων ἀναμιμνήσκοντες ἐν βραχεῖ. Εἶδες ἑκατέρων Διαθηκῶν τὴν συγγένειαν; Εἶδες τὴν συμφωνίαν τῶν διδαγμάτων; Ἦκουσας περὶ τῆς τῶν αἰσθητῶν δημιουργίας ἐν τῇ Παλαιᾷ, καὶ περὶ τῆς τῶν νοη-

7. Πράξ. 17, 24.

9. Κολ. 1, 16.

10. Ἰω. 1, 3.

8. Ἐσφαλμένα ἀναγράφεται «Φιλιππησίοις», διότι τὸ ἀναφερόμενο στὴ συνέχεια χωρίο εἶναι ἀπὸ τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς.

καὶ στὴν Καινὴ, ὅταν ἦταν καιρὸς τῶν ὑψηλότερων διδαγμάτων, συνομιλῶντας ὁ Παῦλος μὲ τοὺς Ἀθηναίους χρησιμοποίησε αὐτὸν τὸν τρόπο διδασκαλίας, τὸν ὁποῖο χρησιμοποίησε καὶ ὁ Μωϋσῆς διδάσκοντας τοὺς Ἰουδαίους; Διότι οὔτε αὐτὸς μίλησε γιὰ ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, ἀλλὰ γιὰ τὸν οὐρανὸ, τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Ὁ Θεὸς ποὺ δημιούργησε τὸν κόσμον καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτόν, καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι Κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δὲν κατοικεῖ σὲ χειροποίητους ναοὺς»⁷. Ἀλλ', ὅταν ἔγραφε πρὸς τοὺς Φιλιππησίους⁸, δὲν τοὺς ὁδήγησε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο διδασκαλίας, ἀλλὰ τοὺς μεταφέρει σὲ ὑψηλότερο τρόπο διδασκαλίας, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Διότι ἀπ' αὐτὸν κτίσθηκαν τὰ πάντα καὶ στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ, εἴτε οἱ θρόνοι, εἴτε οἱ κυριότητες, εἴτε οἱ ἀρχές, εἴτε οἱ ἐξουσίες· ὅλα ἀπὸ αὐτὸν κτίσθηκαν καὶ γι' αὐτόν»⁹. Ἔτσι καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ οἱ μαθητὲς του ἦταν πνευματικὰ τελειότεροι, ἀνέφερε μαζὶ ὅλα τὰ δημιουργήματα. Διότι δὲν εἶπε, 'τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα', ἀλλ', ὅτι «ὅλα ἀπὸ αὐτὸν ἔγιναν, καὶ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔγιναν δὲν ἔγινε χωρὶς αὐτόν»¹⁰. εἴτε ὄρατό, λέγει, εἴτε ἀόρατο.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν συμβαίνει μὲ τοὺς δασκάλους, ἐκεῖνος μὲν ὁ δάσκαλος ποὺ παίρνει τὸ παιδί ἀπὸ τὴ μητέρα του, διδάσκει σ' αὐτὸ τὰ πρῶτα γράμματα, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ τὸ παίρνει ἀπὸ ἄλλο δάσκαλο, ὁδηγεῖ τὸ μαθητὴ πρὸς τὰ ὑψηλότερα διδάγματα, ἔτσι συνέβηκε καὶ μὲ τὸ Μωϋσῆ, τὸν Παῦλο καὶ τὸν Ἰωάννη. Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς παραλαμβάνοντας τὴ φύση μας, ποὺ δὲν γνώριζε τίποτε, διότι μόλις εἶχε ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὸ γάλα, δίδαξε τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς θεογνωσίας, ὁ Ἰωάννης ὅμως καὶ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ παρέλαβαν αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Μωϋσῆ, σὰν ἀπὸ δάσκαλο, ὁδηγοῦν αὐτοὺς πρὸς τὰ ὑψηλότερα διδάγματα, ὑπενθυμίζοντας μὲ συντομία τὰ προηγούμενα. Εἶδες τὴ συγγένεια καὶ τῶν δύο Διαθηκῶν; Εἶδες τὴ συμφωνία τῶν διδαγμάτων; Ἄκουσες τὸν Δαυὶδ νὰ λέγει στὴν Παλαιὰ Διαθήκη γιὰ τὴ δημιουργία τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν, «Διότι αὐ-

τῶν τοῦ Δαυὶδ λέγοντος, «Ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγεννήθησαν»; Οὕτω πάλιν ἐν τῇ Καινῇ, εἰπὼν περὶ τῶν ἀοράτων δυνάμεων, εἶπε καὶ περὶ τῆς αἰσθητῆς κτίσεως.

«Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».

5 Τὸ ρῆμα τοῦτο βραχὺ μὲν ἐστὶ καὶ ψιλόν, καὶ ρῆμα ἓν, ἀπαν-
τας δὲ τῶν ἐναντίων τοὺς πύργους καταστρέψαι δυνήσεται.
Σκόπος δέ. Προσέρχεται Μανιχαῖος λέγων, ἄγέννητός ἐ-
στιν ἡ ὕλη· εἶπε πρὸς αὐτόν, «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς
τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν», καὶ πάντα τὸν τύφον αὐτοῦ κατέ-
10 στρεψας εὐθέως. Ἄλλ' οὐ πιστεύει τῷ ρήματι τῆς Γραφῆς,
φησὶν. Οὐκοῦν διὰ τοῦτο αὐτὸν ὡς μαινόμενον διάκρουσον
καὶ ἀποστράφηθι. Ὁ γὰρ τῷ Θεῷ μὴ πιστεύων ἀποφαινομέ-
νω, ἀλλὰ ψεῦδος τῆς ἀληθείας καταγινώσκων, πῶς οὐ
λαμπρῶς μανίας ἐκφέρει δεῖγμα, τὴν ἀπιστίαν; Καὶ πῶς ἐξ
15 οὐκ ὄντων γένοιτ' ἂν τι, φησί; Σὺ δέ μοι εἶπέ, πῶς ἐξ ὄντων
γένειτό τι; Ὅτι μὲν γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων ἡ γῆ γέγονεν, ἐγὼ μὲν
πιστεύω, σὺ δὲ ἀμφιβάλλεις, ὅτι δὲ ἐκ γῆς γέγονεν ἄνθρω-
πος, ἀμφότεροι ὁμολογοῦμεν. Εἶπε τοίνυν τὸ συνομολογού-
μενον καὶ εὐκολώτερον, πῶς ἀπὸ τῆς γῆς γέγονε σαρκὸς
20 φύσις. Ἀπὸ γῆς γὰρ πηλός, καὶ πλίνθος, καὶ κέραμος, καὶ
δοστρακὸν γίνεται, σάρκα δὲ ἀπὸ γῆς γινομένην οὐδεὶς ἂν ἴ-
δοι ποτέ. Πῶς οὖν γέγονε σαρκὸς φύσις; πῶς ὄστουν διε-
πλάσθη; πῶς νεῦρα; πῶς φλέβες; πῶς ἀρτηρίαι; πῶς ὕμην,
καὶ λίπος, καὶ σάρκες, καὶ δέρμα, καὶ ὄνυχες, καὶ τρίχες,
25 καὶ τοσαύτη ποικιλία διαφόρων οὐσιῶν ἐκ μιᾶς τῆς ὑποκει-
μένης γῆς; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον
τὸ σαφέστερον καὶ εὐκολώτερον ἀγνοοῦντα, τὸ δυσχερέ-
στερον καὶ ἀπορρητότερον περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγ-
μονεῖν;

30 3. Βούλει σε καὶ ἐφ' ἕτερον καὶ εὐκολώτερον ἀγάγω,
καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν γινόμενον; Ἄλλ' ὁμως οὐδὲ τού-

τὸς εἶπε καὶ δημιουργήθηκαν»¹¹; Ἔτσι πάλι καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὶς ἀόρατες δυνάμεις, τότε μίλησε καὶ γιὰ τὰ ὄρατὰ δημιουργήματα.

«Στὴν ἀρχὴ δημιούργησε ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ»¹². Ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι σύντομος μὲν καὶ ἀπλὸς καὶ λόγος μοναδικός, μπορεῖ ὁμως νὰ καταστρέψει ὄλους τοὺς πύργους τῶν ἐχθρῶν. Πρόσεχε δέ. Ἔρχεται ὁ Μανιχαῖος καὶ λέγει ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἀγέννητη· πὲς πρὸς αὐτόν, «Στὴν ἀρχὴ δημιούργησε ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ», καὶ συνέτριψες ἀμέσως κάθε ἀλαζονεία αὐτοῦ. Ἀλλά, λέγει, δὲν πιστεύει στὸ λόγο τῆς Γραφῆς. Λοιπὸν γι' αὐτὸ νὰ τὸν ἀποκρούσεις καὶ νὰ τὸν ἀποστραφεῖς σὰν μανιακό. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει στὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ θεωρεῖ τὴν ἀλήθεια σὰν ψεῦδος, πῶς ἡ ἀπιστία του δὲν ἀποτελεῖ λαμπρὸ δεῖγμα τῆς μανίας του; Καὶ πῶς, λέγει, θὰ μπορούσε κάτι νὰ δημιουργηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία; Σὺ ὁμως, σὲ παρακαλῶ, πὲς μου, πῶς θὰ μπορούσε νὰ γίνει κάτι ἀπὸ ὕλη ποὺ προϋπάρχει; Διότι τὸ ὅτι ἡ γῆ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ μηδέν, ἐγὼ μὲν τὸ πιστεύω, σὺ δὲ ἀμφιβάλλεις, τὸ ὅτι δὲ ὁ ἄνθρωπος ἔγινε ἀπὸ τὴ γῆ, τὸ ἀποδεχόμασθε καὶ οἱ δύο. Ἀπάντησε λοιπὸν σ' αὐτὸ ποὺ τὸ ἀποδεχόμασθε καὶ οἱ δύο καὶ εἶναι εὐκολότερο, πῶς δηλαδὴ ἔγινε ἀπὸ τὸ χῶμα ἡ ἀνθρώπινη φύση. Διότι ἀπὸ τὴ γῆ γίνεται ὁ πηλός, τὰ τοῦβλα, τὰ κεραμίδια καὶ τὰ πήλινα ἀγγεῖα, ἐνῶ κανένας δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ δεῖ σάρκα νὰ γίνεται ἀπὸ τὴ γῆ. Πῶς λοιπὸν ἔχει γίνει ἡ ἀνθρώπινη φύση; πῶς διαπλάσθησαν τὰ ὀστέα; πῶς τὰ νεῦρα; πῶς οἱ φλέβες; πῶς οἱ ἀρτηρίες; πῶς ὁ ὕμενας, τὸ λίπος, οἱ σάρκες, τὸ δέρμα, τὰ νύχια, οἱ τρίχες καὶ μιὰ τόσο μεγάλη ποικιλία διαφόρων οὐσιῶν ἀπὸ μιὰ προϋπάρχουσα γῆ; Ἀλλὰ δὲν θὰ μπορούσες ν' ἀπαντήσεις. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἄτοπο ν' ἀγνοεῖς τὸ σαφέστερο καὶ εὐκολότερο, νὰ περιεργάζεσαι δὲ καὶ νὰ πολυεξετάζεις τὰ δυσκολότερα καὶ τὰ πιὸ ἀκατανόητα;

3. Θέλεις νὰ σὲ ὀδηγήσω καὶ σ' ἄλλο καὶ εὐκολότερο καὶ ποὺ συμβαίνει καθημερινά; Ἀλλ' ὁμως οὔτε αὐτοῦ τοῦ γεγονό-

11. Ψαλμ. 148, 5 καὶ 32, 9.

του μοι τὸν λόγον ἐρεῖ. Ἄρτον σιτούμεθα καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Πῶς οὖν, εἶπέ μοι, ἢ τοῦ ἄρτου φύσις αὕτη εἰς αἷμα μεθίσταται καὶ φλέγμα, καὶ χολῆν, καὶ τοὺς λοιποὺς ἐν ἡμῖν χυμούς; Ὁ μὲν γάρ ἐστι πυκνὸς καὶ σκληρὸς, τὸ δὲ αἷμα
 5 χαυνὸν καὶ διαρρέον, καὶ ὁ μὲν λευκὸς ἢ σιτόχρους, τὸ δὲ ἐρυθρὸν καὶ μέλαν. Καὶ τῶν ἄλλων δὲ ποιότητων τὰς διαφορὰς εἴ τις ἐπέλθοι, πολὺ τὸ μέσον εὐρήσει ἄρτου καὶ αἵματος. Πῶς οὖν ταῦτα γίνεται, εἶπέ μοι, καὶ τὸν λόγον ἀπόδος. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Εἶτα τροφῆς τῆς καθ' ἡμέραν ἀλλοιου-
 10 μένης παρασχεῖν τὸν λόγον οὐκ ἔχων, τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἀπαιτεῖς με εὐθύνας; Καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας τοῦτο;

Εἰ μὲν γὰρ καθ' ἡμᾶς ἐστὶν ὁ Θεός, ἐπαίτει τῶν γενομένων τὸν λόγον· μᾶλλον δὲ μηδὲ οὕτω· πολλὰ γὰρ τῶν ἀν-
 15 θρωπίνῃ γινομένων τέχνη ὅπως γίνεται εἰπεῖν οὐκ ἔχομεν· οἶον, πῶς ἀπὸ γῆς τῆς ἐν τοῖς μετάλλοις χρυσοῦ γίνεται φύσις· πῶς εἰς ὑελοῦ καθαρότητα ἢ ψάμμος μεθίσταται. Καὶ ἕτερα τούτων ἐστὶ πλείονα εἰπεῖν, ἃ γίνεται μὲν ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ, τὸν δὲ λόγον οὐκ ἴσμεν ἡμεῖς. Πλὴν ἀλλ' εἰ μὲν καθ'
 20 ἡμᾶς ὁ Θεός ἐστιν, ἀπαίτει λόγον, εἰ δὲ ἀπείρως ἡμῶν διέστηκε καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερέχει, πῶς οὐκ ἐσχάτης ἂν εἴη μανίας, ἀπειρον αὐτοῦ καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν ὁμολογοῦντας, καὶ θεῖαν καὶ ἀκατάληπτον, ὡς περὶ ἀνθρωπίνης τινὸς τέχνης, οὕτω καθ' ἕκαστον τῶν γινομένων ἀπαι-
 25 τεῖν εὐθύνας αὐτόν; Ἀλλὰ γὰρ ἀφέντες τοὺς λογισμούς, ἐπὶ τὴν πέτραν ἐπανέλθωμεν τὴν ἀρραγῆ·

«Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Ἐπὶ τούτῳ στήθι τῷ θεμελίῳ· μή τις σε εἰς λογισμῶν ἀνθρωπίνων ταραχὴν καταγάγῃ· «Λογισμοὶ γὰρ θνητῶν δει-

τος θὰ μοῦ πείς τὴν αἰτία. Καθημερινὰ τρῶμε ἄρτο. Πῶς λοιπὸν, πές μου, μεταβάλλεται ἡ φύση τοῦ ἄρτου σὲ αἷμα καὶ φλέγμα καὶ χολή καὶ στίς ὑπόλοιπες οὐσίες ποὺ ὑπάρχουν στὸ σῶμα μας; Διότι ὁ μὲν ἄρτος εἶναι πυκνὸς καὶ στερεός, τὸ δὲ αἷμα χαλαρὸ καὶ ρευστό, καὶ ὁ μὲν ἄρτος εἶναι λευκὸς ἢ σιτόχρους, ἐνῶ τὸ αἷμα εἶναι κόκκινο ἢ βαθὺ κόκκινο. Καὶ τῶν ἄλλων δὲ οὐσιῶν ἂν ἐξετάσει κανεὶς τίς διαφορές, θὰ βρεῖ νὰ ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ ἄρτου καὶ αἵματος. Πές μου λοιπὸν, πῶς γίνονται αὐτὰ καὶ ἐξήγησε τὴν αἰτία. Ἄλλὰ δὲν θὰ μπορούσες. Ἐπειτα τῆς τροφῆς, ποὺ καθημερινὰ δέχεται μεταβολές, δὲν μπορεῖς νὰ ἐξηγήσεις τὴν αἰτία, μοῦ ζητᾶς ἐξηγήσεις γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ Θεοῦ; Καὶ πῶς αὐτὸ δὲν εἶναι δεῖγμα τῆς πῶ χειρότερης παραφροσύνης;

Πράγματι, ἂν μὲν ὁ Θεὸς εἶναι ὁμοῖος μὲ ἐμᾶς, ζήτα τότε νὰ βρεῖς τὴν αἰτία τῶν συμβάντων· μᾶλλον δὲ οὔτε καὶ τότε· διότι πολλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ γίνονται μὲ τὴν ἀνθρώπινη τέχνη, δὲν μπορούμε νὰ ἐξηγήσουμε πῶς γίνονται· γιὰ παράδειγμα, πῶς ἀπὸ τὴ γῆ τῶν μεταλλωρυχείων γίνεται ἡ φύση τοῦ χρυσοῦ· πῶς μεταβάλλεται ἡ ἄμμος στὸ ὀλοκάθαρο γυαλί. Καὶ πολλὰ ἄλλα ἐκτὸς αὐτὰ μπορούμε ν' ἀναφέρουμε, ποὺ γίνονται μὲν μὲ τὴν ἀνθρώπινη τέχνη, τὴν αἰτία ὅμως δὲν τὴν γνωρίζουμε ἐμεῖς. Πλὴν ὅμως, ἐὰν μὲν ὁ Θεὸς εἶναι ὁμοῖος μὲ ἐμᾶς, ζήτα νὰ μάθεις τὴν αἰτία, ἐὰν δὲ διαφέρει ἀπὸ ἐμᾶς ὑπερβολικὰ καὶ ὑπερέχει ἀσύγκριτα, πῶς δὲν θὰ ἦταν δεῖγμα τῆς πῶ χειρότερης μαρτίας, νὰ ὁμολογοῦμε μὲν ὅτι εἶναι ἄπειρη ἢ σοφία καὶ ἡ δύναμη αὐτοῦ, καθῶς καὶ θεία καὶ ἀκατανόητη, νὰ ἐρχόμαστε δὲ καὶ νὰ ζητοῦμε εὐθύνες ἀπὸ αὐτὸν γιὰ τὸ κάθετι ποὺ συμβαίνει, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ κάποια ἀνθρώπινη τέχνη; Ἄλλ' ὅμως, ἀφοῦ ἀφήσουμε τοὺς συλλογισμούς, ἅς ἐπιστρέψουμε στὴν πέτρα τῆς στερεᾶ.

«Στὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ». Ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ θεμέλιο σταμάτησε, μὴ τυχὸν καὶ σὲ ρίξει κανεὶς μέσα στὴν ταραχὴ τῶν ἀνθρώπινων λογισμῶν· «Διότι οἱ λογισμοὶ τῶν ἀνθρώπων εἶναι δειλοὶ καὶ ἐσφαλμένες οἱ σκέψεις

λοί, καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν». Μὴ τοίνυν τὸ στερ-
 ρὸν ἀφείς, τῷ σαθρῷ καὶ ἐπισφαλεῖ τὴν σωτηρίαν ἐγχειρί-
 σης τῆς σῆς ψυχῆς, ἀλλὰ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης,
 καὶ λέγε· «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
 5 γῆν». Κἂν Μανιχαῖος προσέλθῃ, κἂν Μαρκίων, κἂν οἱ τὰ
 Οὐαλεντίνου νοσοῦντες, κἂν ὅστισοῦν ἕτερος, τοῦτο προ-
 βάλλου τὸ ρῆμα· κἂν ἴδῃς γελῶντα, σὺ δάκρυσον αὐτὸν ὡς
 μαινόμενον. Πύξινον ἔχουσιν ἐκεῖνοι τὸ χρῶμα καὶ κατε-
 σταλμένην τὴν ὄφρυν, καὶ ρημάτων ἐπιείκειαν, ἀλλὰ φύγε
 10 τὸ δέλεαρ, καὶ τὸν ἐν τῇ δορᾷ τοῦ προβάτου κρυπτόμενον
 καταμάνθανε λύκον. Διὰ τοῦτο αὐτὸν μάλιστα μίσησον, ὅτι
 πρὸς μὲν τὸν ὁμόδουλόν σε προσηνῆς καὶ ἡμερος εἶναι δο-
 κεῖ, πρὸς δὲ τὸν κοινὸν ἡμῶν ἀπάντων Δεσπότην κυνῶν
 λυττώντων ἐστὶν ἀγριώτερος, ἀκήρυκτον εἰς τὸν οὐρανὸν
 15 μάχην εἰσάγων καὶ πόλεμον ἄσπονδον, καὶ δύναμιν τινα ἐξ
 ἐναντίας ἀντικαθιστῶν τῷ Θεῷ. Φύγε τὸν ἴδον τῆς πονηρίας,
 μίσησον τὰ δηλητήρια φάρμακα, καὶ ἦν παρὰ τῶν πατέρων
 ἐδέξω κληρονομίαν, τὴν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν πίστιν καὶ
 διδασκαλίαν, ταύτην κάτεχε μετὰ πολλῆς τῆς ἀσφαλείας.
 20 «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».
 Τί τοῦτο; πρῶτον τὸν οὐρανόν, εἶτα τὴν γῆν; πρῶτον τὸν ὄ-
 ροφον, εἶτα τὸ ἔδαφος; Οὐ γὰρ ἀνάγκη φύσεως ὑπόκειται,
 οὐδὲ ἀκολουθία τέχνης δουλεύει. Καὶ γὰρ καὶ φύσεως καὶ
 τέχνης καὶ τῶν ὄντων ἀπάντων ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ δη-
 25 μιουργὸς καὶ τεχνίτης ἐστί. «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκα-
 τασκεύαστος». Τίνος ἔνεκεν τὸν μὲν οὐρανὸν ἀπαρτισθέντα
 παρήγαγε, τὴν δὲ γῆν κατὰ μικρὸν τεχνεύειν αὐτόν φησιν ὁ
 Μωϋσῆς; Ἴνα ἐν τῷ βελτίονι στοιχείῳ μαθῶν αὐτοῦ τὴν δύ-
 ναμιν πληροφορηθῆς ὅτι καὶ ταύτην ἠδύνατο, καθάπερ ἐκεῖ-
 30 νον, ἀπηρτισμένην παραγαγεῖν. Ἀλλὰ διὰ σὲ καὶ τὴν σωτη-
 ρίαν τὴν σὴν οὐκ ἐποίησεν οὕτω.

αὐτῶν»¹². Μὴ λοιπὸν ἀφήσεις τὸ στερεὸ καὶ ἐμπιστευθεῖς τῇ σωτηρίᾳ τῆς ψυχῆς σου στὸ σαθρὸ καὶ ἀνασφαλές, ἀλλὰ «παράμενε σ' ἐκεῖνα ποὺ ἔμαθες καὶ ἔχεις πιστέψει»¹³, καὶ λέγε· «Στὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ». Καὶ εἶτε σὲ πλησιάσει Μανιχαῖος, εἶτε Μαρκιωνιστῆς, εἶτε ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὶς νοσηρὲς διδασκαλίες τοῦ Οὐαλεντίνου, εἶτε ὁποιοσδήποτε ἄλλος, αὐτὸ τὸ λόγο πρόβαλλε· καὶ ἂν τὸν δεῖς νὰ γελά, σὺ δάκρυσε γι' αὐτὸν θεωρώντας τον μανιακό. Κίτρινο χρῶμα ἔχουν ἐκεῖνοι καὶ κατεβασμένα τὰ φρύδια καὶ τὰ λόγια τους εἶναι γεμάτα ἐπιείκεια, ἀλλὰ ἀπόφυγε τὸ δόλωμα καὶ ξεχώρισε τὸ λύκο ποὺ κρύβεται κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα τοῦ προβάτου. Γι' αὐτὸ πρὸ πάντων μίσησε αὐτόν, διότι πρὸς ἐσένα μὲν τὸν ὁμόδουλό σου φαίνεται ὅτι εἶναι γεμάτος ἀπὸ πραότητα καὶ ἡμερότητα, ἐνῶ πρὸς τὸν κοινὸ Κύριο δλων μας εἶναι ἀγριότερος ἀπὸ τὰ λυσσασμένα σκυλιά, κηρύσσει δὲ στὸν οὐρανὸ ἀπροειδοποίητη μάχη καὶ πόλεμο ἄσπονδο, καὶ ἀντικαθιστᾷ τὸ Θεὸ μὲ κάποια δύναμη ἀντίθετη πρὸς αὐτόν. Ἀπόφυγε τὸ δηλητήριο τῆς κακίας, μίσησε τὰ δηλητηριώδη φάρμακα, καὶ τὴν κληρονομία ποὺ ἔλαβες ἀπὸ τοὺς πατέρες, δηλαδή τὴν πίστη καὶ τὴ διδασκαλία ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, αὐτὴν κράτα τὴν μὲ μεγάλη ἀσφάλεια.

«Στὴν ἀρχὴ ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ». Τί σημαίνει αὐτό; Πρῶτα δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ ἔπειτα τὴ γῆ; πρῶτα τὴν ὄροφὴ καὶ ἔπειτα τὴ βάση; Ὁ Θεὸς δὲν ὑπόκειται στὴν ἀνάγκη τῆς φύσεως, οὔτε ἐνεργεῖ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς τέχνης. Καθόσον ἡ θέληση τοῦ Θεοῦ εἶναι δημιουργὸς καὶ τεχνίτης τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης καὶ δλων γενικᾶ τῶν ὄντων. «Ἡ δὲ γῆ ἦταν ἀόρατη καὶ ἀκατασκευάστη»¹⁴. Γιὰ ποιοὺ λόγους τὸν μὲν οὐρανὸ τὸν δημιούργησε ὀλοκληρωμένο, τὴ δὲ γῆ λέγει ὁ Μωϋσῆς ὅτι τὴν ἐπεξεργάζεται σιγὰ-σιγὰ; Μὲ σκοπὸ, ἀφοῦ γνωρίσεις τὴ δύναμή του ἀπὸ τὸ τελειότερο στοιχεῖο, νὰ ἀντιληφθεῖς ὅτι καὶ αὐτὴν μποροῦσε, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνον, νὰ τὴ δημιουργήσει τελειοποιημένη ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἀλλὰ γιὰ σ' ἓνα καὶ γιὰ τὴ σωτηρία σου δὲν ἐνήργησε ἔτσι.

Πῶς δι' ἐμὲ καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν ἐμήν, φησί; Κοινὴ
 τράπεζα καὶ πατρίς καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ πάντων ἐστὶν ἡ
 γῆ, καὶ πόλις καὶ τάφος κοινός. Καὶ γὰρ τὰ σώματα ἡμῶν ἐξ
 αὐτῆς, καὶ τροφή τοῖς σώμασιν ἡμῶν ἐκεῖθεν, καὶ οἰκησις
 5 ἐν αὐτῇ καὶ διαγωγή, καὶ μετὰ θάνατον πρὸς αὐτὴν πάλιν ἐ-
 πάνοδος. "Ἰν' οὖν μὴ τὸ της χρείας ἀναγκαῖον ὑπὲρ τὴν ἀ-
 ξίαν σε θαυμάζειν αὐτὴν παρασκευάσῃ, καὶ τὸ τῶν εὐεργε-
 σιῶν πλῆθος πρὸς ἀσέβειαν ὑποσκελίσῃ, δείκνυσί σοι, πρὶν
 ἢ γενέσθαι, αὐτὴν ἀμόρφωτον καὶ ἀδιατύπωτον, ἵνα τὴν ἀ-
 10 σθένειαν ἰδῶν, θαυμάσῃς τὸν παραγαγόντα αὐτὴν, καὶ πᾶ-
 σαν ἐνθέντα αὐτῇ τὴν δύναμιν ταύτην· ἵνα δοξάσῃς τὸν τὰ
 τοσαῦτα πρὸς ἡμετέραν ἄνεσιν κατεσκευακότα. Δοξάζεται
 δὲ ὁ Θεὸς οὐ διὰ δογμάτων ὀρθῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πο-
 λιτείας ἀρίστης· «Λαμψάτω γὰρ ὑμῶν», φησί, «τὸ φῶς ἔμ-
 15 προσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα,
 καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

4. Ἐβουλόμην τοὺς περὶ ἐλεημοσύνης προσθεῖναι λό-
 γους, ἀλλὰ περιττόν μοι δοκεῖ εἶναι λόγῳ διδάσκειν ὑμᾶς,
 τοῦ διὰ τῶν ἔργων ὑμᾶς παιδεύειν δυναμένου νῦν ἐν μέσῳ
 20 καθημένου, τοῦ κοινοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ διδασκάλου, ὃς
 τὴν οἰκίαν τὴν πατρώαν, ὡσπερ εἰς αὐτὸ τοῦτο παρὰ τῶν
 προγόνων δεξάμενος, ἵνα ταῖς τῶν ξένων αὐτὴν θεραπείαις
 παράσχῃ, οὕτω διαπαντὸς τοῖς πάντοθεν ἐλαυνομένοις ὑ-
 πὲρ τῆς ἀληθείας ἀνῆκε, καὶ ὑποδέχεται, καὶ θεραπεύει θε-
 25 ραπείας τρόπῳ παντοδαπῷ· ὥστε οὐκ οἶδα εἰ χρὴ τούτου
 μᾶλλον, ἢ τῶν ξένων καλεῖν τὴν οἰκίαν τὴν τούτου· μᾶλλον
 δὲ διὰ τοῦτο τούτου νομίζειν εἶναι αὐτὴν, ἐπειδὴ τῶν ξένων
 ἐστί. Καὶ γὰρ τὰ ἡμέτερα κτήματα τότε μάλιστα ἡμέτερα γί-
 νεται, ὅταν μὴ ἡμῖν αὐτοῖς, ἀλλὰ τοῖς πένησιν αὐτὰ κεκτημέ-
 30 νοι διαπαντὸς ὦμεν. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. "Ἄν εἰς δεξιὰν τοῦ

Πῶς, λέγει, γιὰ μένα καὶ γιὰ τὴ σωτηρία μου; Ἡ γῆ εἶναι κοινὴ τράπεζα καὶ πατρίδα καὶ τροφὸς καὶ μητέρα ὄλων μας καὶ πόλη καὶ τάφος κοινός. Καθόσον τὰ σώματά μας προέρχονται ἀπὸ αὐτὴν, καὶ ἡ τροφή γιὰ τὰ σώματά μας λαμβάνεται ἀπὸ αὐτὴν, καὶ σ' αὐτὴν κατοικοῦμε καὶ ζοῦμε, καὶ μετὰ τὸ θάνατο σ' αὐτὴν πάλι ἐπιστρέφομε. Γιὰ νὰ μὴ κάνει λοιπὸν ἡ ἀναγκαιότητα τῆς χρησιμότητάς της νὰ τὴ θαυμάζεις περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι πρέπει, καὶ σὲ παρασύρει τὸ πλῆθος τῶν εὐεργεσιῶν της σὲ ἀσέβεια, σοῦ δείχνει, προτοῦ αὐτὴ τελειοποιηθεῖ, ὅτι ἦταν ἀμορφωποίητη καὶ ἀσχημάτιστη, ὥστε, βλέποντας τὴν ἀδυναμία της, νὰ θαυμάσεις αὐτὸν ποὺ τὴ δημιούργησε καὶ τοποθέτησε μέσα της ὅλη αὐτὴ τὴ δύναμη· γιὰ νὰ δοξάσεις αὐτὸν ποὺ ἔχει κατασκευάσει τὰ τόσα πολλὰ αὐτὰ πράγματα γιὰ τὴ δική μας ἄνεση. Δοξάζεται δὲ ὁ Θεὸς ὄχι μόνο μὲ τὰ ὀρθὰ δόγματα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἄριστο τρόπο ζωῆς. Διότι λέγει, «Ἄς λάμψει τὸ φῶς σας μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ δοῦν τὰ καλὰ ἔργα σας καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιο».

4. Θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω τοὺς λόγους περὶ ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι περιττὸ νὰ σᾶς διδάσκω μὲ τὸ λόγο, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀνάμεσά μας βρίσκεται αὐτὸς ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς διδάξει μὲ τὰ ἔργα του, ὁ κοινὸς πατέρας μας καὶ διδάσκαλος, ὁ ὁποῖος τὴν πατρικὴ οἰκία του, σὰν νὰ τὴ δέχθηκε ἀπὸ τοὺς προγόνους του γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, γιὰ νὰ τὴν προσφέρει στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ξένων, ἔτσι ἀκριβῶς παρέδωσε αὐτὴν γιὰ πάντα σ' ἐκείνους ποὺ καταδιώκονται γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας, καὶ ὑποδέχεται αὐτοὺς καὶ ἐξυπηρετεῖ μὲ κάθε τρόπο τὶς ἀνάγκες αὐτῶν, ὥστε δὲν γνωρίζω ἂν πρέπει νὰ ὀνομάζω τὴν οἰκία αὐτοῦ δική του μᾶλλον, ἢ τῶν ξένων· μᾶλλον δὲ γι' αὐτὸ θεωρῶ ὅτι αὐτὴ εἶναι δική του, ἐπειδὴ εἶναι τῶν ξένων. Καθόσον τὰ κτήματά μας τότε γίνονται πρὸ πάντων δικά μας, ὅταν δὲν τὰ ἔχομε γιὰ ἑμᾶς τοὺς ἴδιους, ἀλλὰ βρίσκονται συνέχεια στὴν ὑπηρεσία τῶν φτωχῶν. Καὶ πῶς, ἐγὼ θὰ σᾶς τὸ πῶ. Ἄν ἀποθέσεις τὰ χρήματά σου στὸ χέρι τοῦ φτωχοῦ, δὲν σοῦ ἐ-

πένητος ἀποθῆς τὸ ἀργύριον, οὐ συκοφάντης ἐπιτίθεται, οὐ
 βᾶσκανος ὀφθαλμὸς ὄρᾱ, οὐ ληστής ὑφαιρεῖται, οὐ τοιχω-
 ρύχος διορύξας, οὐκ οἰκέτης ἀφελόμενος ἀποδιδράσκει· καὶ
 γὰρ ἐστὶν ἄσυλον ἐκεῖνο τὸ ταμιεῖον. Ἐὰν δὲ οἴκοι κατορύ-
 5 ξης, καὶ ληστῆ καὶ τοιχωρῦχῳ καὶ βασκάνῳ καὶ συκοφάντῃ
 καὶ οἰκέτῃ καὶ πάσῃ βλάβῃ ποιεῖς ὑπεύθυνον τὸ χρυσίον.
 Πολλάκις γοῦν μετὰ θύρας μυρίας καὶ μοχλοὺς τὰς μὲν ἔξω-
 θεν ἐπηρείας διέφυγε, τοὺς δὲ φύλακας οὐ διέφυγεν, ἀλλ' οἱ
 τηροῦντες αὐτὸ λαβόντες ἀπέδρασαν.
 10 Ὅρᾱς δὲ τότε μᾶλλον κύριοι τῶν κτημάτων ἐσμέν, ὅ-
 ταν τοῖς πένησιν αὐτὰ παρακαταθώμεθα; Οὐ φυλακῆς δὲ ἕ-
 νεκα μόνον ἐκεῖνο ἀσφαλέστερον τὸ χωρίον, ἀλλὰ καὶ κέρ-
 δους καὶ προσόδου πλείονός ἐστὶν ὑπόθεσις. Ἐὰν μὲν γὰρ
 ἀνθρώπῳ δανείσης, ἑκατοστὴν ἔλαβες, ἂν δὲ Θεῷ δανείσης
 15 διὰ τοῦ πένητος, οὐχ ἑκατοστὴν, ἀλλ' ἑκατονταπλασίονα
 λήψῃ. Ἐὰν μὲν σπείρης εὐφορον ἄρουραν, ὅταν πολλὴν ἐ-
 νέγκῃ τὴν φορὰν, δεκαπλασίονα οἴσῃ τὰ σπέρματα, ἂν δὲ
 εἰς τὸν οὐρανὸν σπείρης, μετὰ τὸ γενέσθαι ἑκατονταπλασίο-
 να, καὶ ζωὴν αἰώνιον καὶ ἀγήρω καὶ ἀθάνατον ἀπολήψῃ.
 20 Καὶ ἐνταῦθα μὲν πολὺς ὁ πόνος τοῖς τὰ σπέρματα καταβάλλ-
 λουσιν, ἐκεῖ δὲ χωρὶς ἀρότρου καὶ βοῶν καὶ γηπόνων καὶ
 τῆς ἄλλης ταλαιπωρίας ἀπάσης ἢ τῶν καταβληθέντων φο-
 ρὰ φύεται, καὶ οὐκ ἀυχμόν, οὐκ ἐπομβρίας, οὐκ ἐρυσίβην,
 οὐ χᾶλαζαν, οὐκ ἀκρίδος στρατόπεδον, οὐ ποταμῶν ἐπι-
 25 κλύσεις, οὐκ ἄλλο τι οὐδὲν ἐκεῖ σπείροντάς ἐστι φοβηθῆναί
 ποτε, ἀλλὰ πάσης ἀνωτέρω βλάβης ἔστηκε τὰ ἐκεῖ κατα-
 βαλλόμενα σπέρματα. Ὅταν οὖν μήτε πόνος, μήτε κίνδυ-
 νος, μήτε ὑποψία, μήτε ἀποτυχία τις ἦ, καὶ πολλῶ πλείονα
 τῶν καταβαλλομένων γένηται τὰ φυόμενα, καὶ τοσαῦτα
 30 βλαστάνῃ ἀγαθὰ, «Ὅσα οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς ἤ-

15. Ἐρυσίβη. ἀσθένεια τῶν φυτῶν, ἰδίως τῶν σιτηρῶν, ἢ λεγόμενη καπνιά.

πιτίθεται συκοφάντης, δὲν σὲ βλέπει φθονερὸ μάτι, δὲν σοῦ τὰ ἀφαιρεῖ ληστής, δὲν κάμνει διάρρηξη ὁ διαρρήκτης γιὰ νὰ σοῦ τὰ ἀρπάξει, δὲν σοῦ τὰ ἀφαιρεῖ ὁ δούλος καὶ τρέπεται σὲ φυγή· καθόσον τὸ ταμεῖο ἐκεῖνο εἶναι ἄσυλο. "Ἄν ὁμως τὰ κρύψεις στὸ σπίτι σου, τότε ἀφήνεις τὰ χρήματά σου στὴν διάθεση καὶ τοῦ ληστῆ καὶ τοῦ διαρρήκτη καὶ τοῦ φθονεροῦ καὶ τοῦ συκοφάντη καὶ τοῦ δούλου καὶ εἶναι ἐκτεθειμένα σ' ὁποιαδήποτε ζημία. Πολλὲς φορές λοιπὸν, ἐνῶ εἶναι ἀσφαλισμένα μὲ ἀπειρες θύρες καὶ μοχλοῦς, καὶ διέφυγαν τὶς ἐξωτερικὲς βλάβες, δὲν διέφυγαν ὁμως τοὺς φύλακες, ἀλλ', ἀφοῦ τὰ ἔλαβαν ἐκεῖνοι ποὺ τὰ φύλασαν, τράπηκαν σὲ φυγή.

Βλέπεις ὅτι τότε περισσότερο εἶμαστε κύριοι τῶν κτημάτων μας, ὅταν τὰ παραδίνομε στοὺς φτωχοῦς; Ὁ τόπος ἐκεῖνος δὲν εἶναι μόνο ἀσφαλέστερος ὡς πρὸς τὴν φύλαξη, ἀλλὰ γίνεται αἰτία καὶ μεγαλύτερου κέρδους καὶ ὠφέλειας. Διότι, ἂν μὲν τὰ δανείσεις σὲ ἄνθρωπο, ἔλαβες σὰν κέρδος τὸ ἓνα ἑκατοστό, ἂν ὁμως τὰ δανείσεις στὸ Θεὸ μέσω τοῦ φτωχοῦ, θὰ λάβεις σὰν κέρδος ὄχι τὸ ἓνα ἑκατοστό, ἀλλὰ ἑκατονταπλάσια. Καὶ ἂν μὲν σπείρεις εὐφορο χωράφι, ὅταν σοῦ παράγει μεγάλη καρποφορία, θὰ σοῦ προσφέρει δεκαπλάσιους καρπούς, ἂν ὁμως σπείρεις στὸν οὐρανό, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι θὰ γίνουν ἑκατονταπλάσια, θὰ λάβεις καὶ ζωὴ αἰώνια καὶ ἀφθαρτη καὶ ἀθάνατη. Καὶ ἐδῶ μὲν εἶναι μεγάλος ὁ κόπος ἐκείνων ποὺ σπέρνουν τὰ σπέρματα, ἐνῶ ἐκεῖ φυτρώνουν ἐκεῖνα ποὺ σπάρθηκαν χωρὶς ἄροτρο καὶ βόδια καὶ γεωργοῦς καὶ ὅλη τὴν ἄλλη ταλαιπωρία· καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ ἂν σπείρουμε ἐκεῖ νὰ φοβηθοῦμε οὔτε τὴν ξηρασία, οὔτε τὴν πτώση ὑπερβολικῆς βροχῆς, οὔτε τὴν ἐρυσίβη¹⁵, οὔτε τὸ χαλάζι, οὔτε τὸ στρατόπεδο τῶν ἀκρίδων, οὔτε τὶς πλημμύρες τῶν ποταμῶν, οὔτε τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ βρίσκονται ἐπάνω ἀπὸ ὁποιαδήποτε βλάβη τὰ σπέρματα ποὺ σπέρνονται ἐκεῖ. "Ὅταν λοιπὸν οὔτε κόπος ὑπάρχει, οὔτε κίνδυνος, οὔτε ὑποψία, οὔτε κάποια ἀποτυχία, καὶ γίνονται τὰ ὄσα φυτρώνουν πολὺ περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ σπέρνονται, καὶ βλαστάνουν τόσα πολλὰ ἀγαθὰ, «"Ὅσα οὔτε ἀνθρώπινο

κουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη», πῶς οὐκ ἂν εἶη
 ραθυμίας ἐσχάτης, τὸ πλεον ἀφέντας τὸ ἔλαττον διώκειν,
 καὶ τὸ ἀσφαλὲς καταλιπόντας, τὸ ἄπιστον καὶ κινδύνων γέ-
 5 μου καὶ πολλὰς ἔχον ἀποτυχίας μετιέναι; Τίς γὰρ ἡμῖν ἔσται
 συγγνώμη τοῦτο ποιοῦσι, ποία δὲ ἀπολογία; Πενίαν προ-
 βαλλόμεθα πάντως· ἀλλ' οὐκ ἐσμὲν τῆς χήρας ἐκείνης πε-
 νέστεροι, ἢ δύο λεπτὰ ἔχουσα μόνα, καὶ ταῦτα κατεβᾶλετο.

Ζηλώσωμεν τοίνυν ἐκείνης τὸν πλοῦτον, μιμησώμεθα
 τῆς προαιρέσεως τὴν μεγαλοψυχίαν, ἵνα καὶ τῶν ἐκείνη ἀ-
 10 ποκειμένων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς
 καταξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ-
 ησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δό-
 ξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
 νων. Ἀμήν.

16. Α' Κορ. 2, 9.

17. Λουκᾶ 21, 1-4.

μάτι είδε, οὔτε αὐτὶ ἄκουσε, οὔτε ἀνθρώπινος νοῦς φαντάσθηκε»¹⁶, πῶς δὲν θὰ ἦταν δείγμα τῆς χειρότερης ἀδιαφορίας, τὸ νὰ ἐπιδιώκουμε τὸ λιγότερο, ἀφήνοντας τὸ περισσότερο, καὶ ἐγκαταλείποντας τὸ ἀσφαλές, νὰ ἐπιζητοῦμε τὸ ἄστατο, τὸ γεμάτο κινδύνους καὶ ποὺ περιέχει πολλές ἀποτυχίες; Διότι ποιά συγγνώμη θὰ ὑπάρξει γιὰ μᾶς ποὺ κάμνουμε αὐτό, ποιά δὲ ἀπολογία; Ὅπωςδήποτε βέβαια προβάλλομε σὰν δικαιολογία τὴ φτώχεια· ἀλλ' ὅμως δὲν εἴμαστε φτωχότεροι ἀπὸ τὴ χήρα ἐκεῖνη¹⁷, ποὺ εἶχε δυὸ μόνο λεπτὰ καὶ πρόσφερε αὐτά.

Ἄς δείξουμε λοιπὸν ζῆλο γιὰ τὸν πλοῦτο ἐκεῖνης, ὡς μιμηθοῦμε τὴ μεγαλοψυχία τῆς προαιρέσεώς της, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἐπιφυλάσσονται γιὰ ἐκεῖνη, τὰ ὁποῖα εὐχομαί ὅλοι μας νὰ ἀξιωθοῦμε νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Β'.

Τί δήποτε ἐπὶ μὲν ἡλίου καὶ σελήνης καὶ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἄλλων εἶπε, «Γεννηθήτω», ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, «Ποιήσωμεν»; καὶ τί ποτέ ἐστι τό, «Κατ' εἰκόνα».

1. ἼΑρα μέμνησθε τῶν ζητημάτων τῶν πρώην προτεθέντων ὑμῖν; Εἰς τοσοῦτον γὰρ ἡμᾶς ἀπονοίας καὶ τόλμης ἐπήρατε, ὡς καὶ ζητημάτων ἤδη κατατολμᾶν· μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν εἶη τόλμης, οὐδὲ ἀπονοίας τοῦτο. Οὐ γὰρ οἰκεία δυνάμει
5 θαρρήσαντες, ἀλλὰ ταῖς εὐχαῖς τῶν προέδρων καὶ ταῖς ὑμετέραις τὸ πᾶν ἐπιρρίψαντες ἀπεδυσάμεθα πρὸς τὸ στάδιον. Εὐχὴ δὲ Ἐκκλησίας τοσοῦτον δύναται, ὡς, εἰ καὶ λίθων ἤμεν ἀφωνότεροι, πτεροῦ πάντος κουφοτέραν ἡμῖν τὴν γλῶτταν ἐργάσασθαι. Ὡσπερ γὰρ ζέφυρος εἰς μέσα τῆς νηὸς ἐμ-
10 πεσῶν τὰ ἰστία, βέλους ὀξύτερον παραπέμπει τὸ σκάφος, οὕτω καὶ Ἐκκλησίας εὐχὴ εἰς τὴν τοῦ λέγοντος ἐμπεσοῦσα γλῶτταν, ζεφύρου σφοδρότερον παραπέμπει τὸν λόγον. Διὸ καὶ ἡμεῖς καθ' ἐκάστην ἡμέραν θαρροῦντες ἀποδυόμεθα. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐξωθεν ἀγώνων δέκα τις μόνον, ἢ εἴκοσι ἔχων
15 ἐραστὰς ἐν δήμῳ τοσοῦτω, μετὰ προθυμίας εἰς τὸν ἀγῶνα κάτεισι, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς, ὅπου οὐ δέκα, οὐδὲ εἴκοσι μόνον, ἀλλ' ἅπαν ἡμῖν τὸ θέατρον ἐξ ἀδελφῶν καὶ πατέρων σύγκειται, θαρροῦντες τοῦτο ποιήσομεν. Καίτοι γε ἐπὶ τῶν ἐξωθεν ἀγώνων οὐδὲν ἂν μέγα καρπώσαιτο ὁ ἀγωνιστῆς

1. Γέν. 1, 3· 6· 14.

2. Γέν. 1, 26.

3. Γέν. 1, 26.

4. Ζέφυρος· δυτικὸς ἢ βορειοδυτικὸς ἄνεμος.

Λ Ο Γ Ο Σ Β'.

Γιατί τέλος πάντων για μὲν τὸν ἥλιο, τὴ σελήνη, τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ ἄλλα εἶπε, «Γενηθήτω»¹, για δὲ τὸν ἄνθρωπο, «Ποιήσωμεν»²; Καὶ τί τέλος πάντων σημαίνει τό, «Κατ' εἰκόνα»³.

1. ἼΑραγε θυμᾶσθε τὰ θέματα για τὰ ὁποῖα σᾶς μίλησα προηγουμένως; Διότι σὲ τόσο μέγεθος ἀνοησίας καὶ τόλμης μὲ ὀδηγήσατε, ὥστε νὰ ἐπιχειρῶ ἤδη νὰ ἐρευνῶ καὶ διάφορα θέματα· μᾶλλον δὲ αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι δεῖγμα τόλμης, οὔτε καὶ ἀνοησίας. Διότι δὲν ἔλαβα τὸ θάρρος ἀπὸ τὴ δική μου δύναμη, ἀλλ' ἀνέλαβα αὐτὸν τὸν ἀγῶνα, στηρίζοντας τὸ πᾶν στὶς εὐχὲς τῶν ἐπισκόπων καὶ στὶς δικές σας. Τόσο μεγάλη δύναμη δὲ ἔχει ἡ εὐχὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμα ἡμᾶσταν ἀφωνότεροι καὶ ἀπὸ τοὺς λίθους, θὰ μπορούσε αὐτὴ νὰ καταστήσει τὴ γλῶσσα μας ἐλαφρότερη ἀπὸ ὁποιοδήποτε φτερό. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ ζέφυρος⁴, ὅταν πέσει μὲ ὀρμὴ ἐπάνω στὰ πανιὰ τοῦ πλοίου, κινεῖ τὸ σκάφος ταχύτερα καὶ ἀπὸ τὸ βέλος, ἔτσι καὶ ἡ εὐχὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν πέσει στὴ γλῶσσα ἐκείνου ποὺ ὀμιλεῖ, κινεῖ τὸ λόγο ταχύτερα καὶ ἀπὸ τὸ ζέφυρο. Γι' αὐτὸ καὶ ἐγὼ καθημερινὰ μὲ μεγάλο κουράγιο ἀρχίζω τὸν ἀγῶνα. Διότι ἐὰν στοὺς ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀγῶνες, ἔχοντας κανεὶς μόνο δέκα ἢ εἴκοσι θαυμαστὲς ἀνάμεσα σὲ τόσο πολὺ πλῆθος, μὲ προθυμία κατέρχεται στὸν ἀγῶνα, πολὺ περισσότερο ἐγὼ θὰ κᾶνω αὐτὸ μὲ θάρρος, καθόσον δὲν εἶναι μόνο δέκα, οὔτε εἴκοσι, ἀλλ' ὀλόκληρο τὸ ἀκροατήριον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀδελφοὺς καὶ πατέρες. ἼΑν καὶ βέβαια στοὺς ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀγῶνες τίποτε τὸ σπουδαῖο δὲν θὰ μπορούσε νὰ καρπωθεῖ ὁ ἀγωνιστὴς ἀπὸ τὸ θεατὴ, παρὰ μόνο, καθισμέ-

παρὰ τοῦ θεατοῦ, ἀλλ' ἢ ὅσον βοῆσαι ἐκεῖνον, καὶ θαυμάσαι τὰ γεγενημένα, καὶ φιλονεικῆσαι τοῖς ἀντιλέγουσιν ἄνω καθήμενον· καταβῆναι δὲ εἰς τὸ στάδιον, καὶ χεῖρα ὀρέξει, καὶ ἐλκύσαι πόδα τοῦ ἀνταγωνιζομένου, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον
 5 ἐπιδείξασθαι, τούτοις οὐ θέμις. Οἱ γὰρ τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ἐξ ἀρχῆς διαταξάμενοι, σκόλοπας πῆξαντες ὄξεις, καὶ σχοινία κύκλω περιβαλόντες, οὕτω τῶν θεατῶν τὴν μανίαν εἴργουσι. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ θεατῆ καταβῆναι οὐ θέμις, ὅπου γε καὶ τὸν παιδοτρίβην ἔξω παρὰ τὴν κόνιν καθίσαντες,
 10 πόρρωθεν τὴν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας συμμαχίαν εἰσάγειν τοῖς ἀγωνιζομένοις κελεύουσι, πλησίον δὲ οὐκ ἐῷσιν ἐλθεῖν;

Ἄλλ' οὐκ ἐνταῦθα οὕτως, ἀλλὰ καὶ διδασκάλῳ καὶ θεατῆ καταβῆναι πρὸς ἡμᾶς ἔνι, καὶ ἐγγὺς στήναι τῆ διαθέσει,
 15 καὶ διὰ τῶν εὐχῶν ἡμῖν συγκροτῆσαι τὴν δύναμιν. Δεῦρο γοῦν κατ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ἀθλητὰς τῶν παλαισμάτων ἀψώμεθα. Καὶ γὰρ ἐπειδὴν ἐκεῖνοι μέσους ἑαυτοὺς κατασχόντες, ὑπὸ τῆς βίας τῶν ἀμμάτων πρὸς τὸ ἔξωθεν αὐτοὺς περιεστῶτα ἐξακοντισθῶσιν ὄχλον διὰ τὴν τοῦ τόπου στε-
 20 νοχωρίαν, λύσαντες τὰ ἄμματα, πρὸς τὸν τῆς ἀγωνίας πάλιν ἐπανέρχονται τόπον· εἶτα ἐπανελθόντες οὐκ ὀρθοὶ συμπλέκονται πάλιν, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ τῶν δεσμῶν ἑαυτοὺς καταστήσαντες, ἐν ᾧ καὶ ὄντες διελύθησαν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμᾶς ἢ τόπου στενοχωρία καταλύσαι τὸν λόγον ἢ-
 25 νάγκασε, φέρε πρὸς τὸν τόπον τῆς ἀγωνίας ἐπανελθόντες, τὰ ἄμματα λύσωμεν ἀπὸ τῶν τήμερον ἀναγνωσθέντων ἡμῖν.

«Καὶ εἶπεν ὁ Θεός», φησί, «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν». Ἐν πρώτον τοῦτο ἄξιον ζητῆσαι, τί δήποτε, ὅτε μὲν ὁ οὐρανὸς ἐγίνετο, οὐδαμοῦ τό,
 30 «Ποιήσωμεν», εἴρηται, ἀλλά, «Γενηθήτω οὐρανός», «Γενη-

νος ἐκεῖνος ἐπάνω στήν ἐξέδρα, τὸ νὰ χειροκροτήσῃ, νὰ θαυμάσῃ τὰ ὅσα συμβαίνουν ἐκεῖ καὶ νὰ φιλονεικῆσῃ μὲ ἐκείνους ποὺ προβάλλουν ἀντιρρήσεις· τὸ νὰ κατεβεῖ ὁμως στὸ στάδιο τοῦ ἀγώνα καὶ νὰ προσφέρει τὴ βοήθειά του καὶ νὰ τραβήξῃ τὸ πόδι τοῦ ἀνταγωνιστῆ, ἢ νὰ κάνει κάτι ἄλλο παρόμοιο, δὲν ἐπιτρέπεται σ’ αὐτούς. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ ὄρισαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοὺς ἀγῶνες αὐτούς, ἀφοῦ ἔφτιαξαν μυτεροὺς πασσάλους καὶ περιέβαλαν κυκλικά τὸ μέρος μὲ σχοινιά, ἐμποδίζουν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴ μανία τῶν θεατῶν. Καὶ τί τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, ἂν δὲν ἐπιτρέπεται στὸ θεατὴ νὰ κατεβεῖ στὸ στάδιο, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ καὶ τὸν γυμναστή, τοποθετώντας τον ἔξω ἀπὸ τὸ στάδιο κοντὰ στήν παλαίστρα, ἐπιτρέπουν σ’ αὐτὸν νὰ προσφέρει στοὺς ἀγωνιζόμενους τὴ βοήθεια τῆς διδασκαλίας του ἀπὸ μακριά, μὴ ἀφήνοντάς τον δὲ νὰ πλησιάσῃ αὐτούς;

Ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο ἐδῶ, ἀλλ’ εἶναι δυνατὸ καὶ στὸ δάσκαλο καὶ στὸ θεατὴ νὰ μᾶς πλησιάσουν καὶ νὰ σταθοῦν κοντὰ μας μὲ τὴ διάθεση καὶ νὰ ἐνισχύσουν τὴ δύναμή μας μὲ τὶς εὐχὲς τους. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἀρχίσουμε τὸν ἀγῶνα μας σύμφωνα μὲ ἐκείνους τοὺς ἀθλητὲς ἀγωνισμάτων. Καθόσον ἐκεῖνοι ὅταν, καθὼς εἶναι πιασμένοι μὲ τὰ χέρια γύρω ἀπὸ τὴ μέση, ἐξακοντισθοῦν, ἐξ αἰτίας τῆς βίας τῶν χειρολαβῶν καὶ τῆς στενότητας τοῦ τόπου, πρὸς τὸ παρευρισκόμενο πλῆθος, ἀφοῦ λύσουν τὶς λαβές, ἔρχονται πάλι στὸν τόπο τοῦ ἀγώνα· ἔπειτα, ἀφοῦ ἐπανέλθουν, δὲν συμπλέκονται ὀρθιοὶ πάλι, ἀλλὰ λαμβάνουν τὴ στάση ἐκείνη ποὺ εἶχαν ὅταν ἦταν πιασμένοι καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποδεσμεύθηκαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐμᾶς μᾶς ἀνάγκασε ἡ στενότητα τοῦ τόπου νὰ σταματήσουμε τὸ λόγο, ἐμπρὸς ἄς ἐπιστρέψουμε στὸν τόπο τοῦ ἀγώνα καὶ ἄς λύσομε τὶς ἀπορίες τῶν ὄσων ἀναγνώσθησαν σήμερα.

«Καὶ εἶπε ὁ Θεός», λέγει, «ἄς δημιουργήσουμε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωση». Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει πρῶτα νὰ ἐξετάσομε εἶναι τὸ ἐξῆς, γιατί δηλαδὴ τέλος πάντων, ὅταν μὲν δημιουργοῦνταν ὁ οὐρανός, πουθενὰ δὲν ἔχει λεχθεῖ τό, «Ἄς δημιουργήσουμε», ἀλλὰ λέχθηκε, «Ἄς γίνῃ ὁ

θήτω φῶς», καὶ καθ' ἕκαστον τῆς κτίσεως μέρος οὕτως, ἐν-
 ταῦθα δὲ τό, «Ποιήσωμεν», πρόσκειται μόνον, βουλή καὶ
 σκέψις καὶ πρὸς ἕτερόν τινα ὁμότιμον ἀνακοίνωσις; Τίς πο-
 5 τε ἄρα ἐστὶν ὁ δημιουργεῖσθαι μέλλων, ὅτι τοσαύτης ἀπο-
 λαύει τιμῆς; Ἄνθρωπός ἐστι, τὸ μέγα ζῶον καὶ θαυμαστόν,
 καὶ τῆς κτίσεως ἀπάσης τῷ Θεῷ τιμιώτερον, δι' ὃν οὐρανὸς
 καὶ γῆ καὶ θάλαττα καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν τῆς κτίσεως σῶμα
 ἄνθρωπος, οὐ τῆς σωτηρίας οὕτως ὁ Θεὸς ἠράσθη, ὡς μη-
 10 δὲ τοῦ Μονογενοῦς φείσασθαι δι' αὐτόν· οὐ γὰρ ἀπέστη πάν-
 τα ποιῶν καὶ πραγματευόμενος, ἕως αὐτὸν ἀναγαγὼν ἐκά-
 θισεν ἐν δεξιᾷ ἑαυτοῦ. Καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· «Συνήγειρέ
 καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν δεξιᾷ ἑαυτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις
 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Διὰ τοῦτο βουλή καὶ σκέψις καὶ ἀνοκοί-
 νωσις, οὐκ ἐπειδὴ ὁ Θεὸς βουλῆς δεῖται, μὴ γένοιτο, ἀλλᾶ
 15 τῷ σχήματι τῶν ρημάτων τὴν εἰς τὸν γενόμενον ἡμῖν ἐνδεί-
 κνυται τιμὴν.

Καὶ πῶς, φησὶν, εἰ τοῦ κόσμου τιμιώτερός ἐστι παντός,
 ὕστερον τοῦ κόσμου παράγεται; Δι' αὐτὸ τοῦτο, ἐπειδὴ τοῦ
 κόσμου τιμιώτερος ἐστίν. Ὡσπερ γὰρ βασιλέως εἰς τινα πό-
 20 λιν ἐλαύνειν μέλλοντος, στρατηγοὶ καὶ ὑπαρχοὶ καὶ δορυφό-
 ροὶ καὶ πάντες οἱ δοῦλοι προφθάνουσιν, ἵνα τᾶ βασιλεία πα-
 ρασκευάσαντες, καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην εὐτρεπίσαντες θερα-
 πείαν, μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς ὑποδέξωνται τὸν βασιλέα, οὔ-
 τω δὴ καὶ ἐνταῦθα, καθάπερ βασιλέως εἰσάγεσθαι μέλλον-
 25 τος, προέφθασεν ὁ ἥλιος, προέδραμεν ὁ οὐρανός, προει-
 σῆλθε τὸ φῶς, ἅπαντα γέγονε καὶ εὐτρεπίσθη, καὶ τότε ὁ ἄν-
 θρωπος μετὰ πολλῆς ὕστερον εἰσάγεται τῆς τιμῆς. «Ποιή-

5. Γέν. 1, 6.

6. Γέν. 1, 3.

7. Ἐφ. 2, 6.

οὐρανός»⁵, «"Ας γίνει τὸ φῶς»⁶, καὶ τὸ ἴδιο λέχθηκε γιὰ τὸ κά-
 θε ἐπὶ μέρος δημιούργημα τῆς κτίσεως, ἐνῶ ἐδῶ μόνο ἀναφέ-
 ρεται τὸ «"Ας δημιουργήσουμε», σὰν θέληση καὶ σκέψη καὶ ἀ-
 νακοίνωση πρὸς κάποιον ἄλλο ποὺ ἔχει τὴν ἴδια τιμὴ; Ποῖος
 τέλος πάντων ἄραγε εἶναι ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ δημιουργη-
 θεῖ καὶ ἀπολαμβάνει τόση μεγάλη τιμὴ; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι, τὸ
 σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο αὐτὸ ζῶο, καὶ ποὺ εἶναι γιὰ τὸ Θεὸ
 τιμιότερο ἀπὸ ὅλα τὰ δημιουργήματα τῆς κτίσεως, γιὰ τὸν ὁ-
 ποῖο ἔγινε ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα καὶ ὅλα γενικὰ τὰ
 ἄλλα δημιουργήματα τῆς κτίσεως· εἶναι ὁ ἄνθρωπος, γιὰ τὴ
 σωτηρία τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς ἔδειξε τόσο μεγάλη ἀγάπη, ὥστε γι'
 αὐτὸν νὰ μὴ λυπηθεῖ οὔτε τὸν Μονογενῆ Υἱό του· διότι δὲν στα-
 μάτησε νὰ κάμνει τὰ πάντα καὶ νὰ φροντίζει, μέχρις ὅτου ἀνύ-
 ψωσε αὐτὸν καὶ τὸν ἔβαλε νὰ καθίσει στὰ δεξιὰ του. Καὶ βρον-
 τοφωνάζει ὁ Παῦλος λέγοντας· «Μᾶς ἀνέστησε καὶ μᾶς ἔβαλε
 νὰ καθίσουμε μαζί του στὰ δεξιὰ του ἐπάνω στὸν οὐρανὸ μαζί
 μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστό»⁷. Γι' αὐτὸ λαμβάνει χώρα θέληση καὶ
 σκέψη καὶ ἀνακοίνωση, ὄχι ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ θέ-
 ληση καὶ σκέψη, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ μὲ τὴ χρησι-
 μοποίηση αὐτῶν τῶν λέξεων μᾶς παρουσιάζει τὴν τιμὴ ποὺ ἀ-
 ποδίδεται σ' αὐτὸν ποὺ δημιουργήθηκε.

Καὶ πῶς, λέγει, ἂν εἶναι τιμιότερος ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμον, δη-
 μιουργεῖται μετὰ ἀπὸ τὸν κόσμον; Ἀκριβῶς γι' αὐτό, ἐπειδὴ εἶ-
 ναι τιμιότερος ἀπὸ τὸν κόσμον. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ βασιλιάς,
 ὅταν πρόκειται νὰ μεταβεῖ σὲ κάποια πόλη, καταφθάνουν ἐκεῖ
 πρὶν ἀπὸ αὐτὸν στρατηγοὶ καὶ ὑπαρχοὶ καὶ σωματοφύλακες
 καὶ ὅλοι οἱ δοῦλοι γιὰ νὰ προετοιμάσουν τὴν κατοικία τοῦ βα-
 σιλιᾶ, καί, ἀφοῦ ἐτοιμάσουν ὅλα τὰ ἄλλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ὑ-
 ποδοχὴ καὶ περιποίησιν αὐτοῦ, νὰ ὑποδεχθοῦν τὸν βασιλιᾶ μὲ
 μεγάλη τιμὴ, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθει
 βασιλιάς, πρόφθασε ὁ ἥλιος, ἔτρεξε πρὶν ἀπ' αὐτὸν ὁ οὐρανός,
 δημιουργήθηκε πρὶν ἀπὸ αὐτὸν τὸ φῶς, ὅλα γενικὰ ἔγιναν καὶ
 ἐτοιμάσθηκαν, καὶ τότε πλέον ὁδηγεῖται μέσα στὸν κόσμον ὁ
 ἄνθρωπος μὲ μεγάλη τιμὴ. «"Ας δημιουργήσουμε ἄνθρωπο

σωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα». Ἀκούετω ὁ Ἰουδαῖος. Πρὸς τίνα φησὶν ὁ Θεός, «Ποιήσωμεν»; Μωϋσέως ἐστὶ τὰ γράμματα, Μωϋσέως, ᾧ πιστεύειν ψευδόμενοί φασι. Καὶ διτι ψεύδονται καὶ οὐ πιστεύουσιν, ἄκουε τοῦ Χριστοῦ διελέγ-
 5 χοντος αὐτοὺς καὶ λέγοντος· «Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί». Νῦν δὲ παρ' ἐκείνοις μὲν τὰ βιβλία, παρ' ἡμῖν δὲ τῶν βιβλίων ὁ θησαυρός; παρ' ἐκείνοις τὰ γράμματα, παρ' ἡμῖν καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰ νοήματα.

Πρὸς τίνα οὖν, εἶπέ, λέγει, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον»;
 10 Πρὸς ἄγγελον, φησὶν, ἢ πρὸς ἀρχάγγελον ἀπλῶς φθέγγεται. Καθάπερ γὰρ οἱ μαστιγῖαι τῶν οἰκετῶν παρὰ τῶν δεσποτῶν ἐγκαλούμενοι, καὶ ἐξ εὐθείας οὐκ ἔχοντες ἀποκρίνασθαι, τὸ ἐπελθὸν ἅπαν προσφέρουσιν, οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς, πρὸς ἄγγελόν φατε, καὶ ἀρχάγγελον εἶπε. Ποῖον ἄγγελον;
 15 ποῖον ἀρχάγγελον; Οὐ γὰρ ἀγγέλων ἐστὶ τὸ δημιουργεῖν, οὐδὲ ἀρχαγγέλων τὸ ἐργάζεσθαι ταῦτα. Τίνος δὲ ἔνεκεν, ὅτε μὲν τὸν οὐρανὸν ἐποίησεν, οὐκ εἶπεν ἀγγέλῳ καὶ ἀρχαγγέλῳ, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ παρήγαγεν, ὅτε δὲ τὸ τιμιώτερον οὐρανοῦ καὶ παντὸς κόσμου παρήγαγε ζῶον, τὸν ἄνθρωπον, τότε
 20 τε τοὺς δούλους κοινωνοὺς λαμβάνει τῆς δημιουργίας;

2. Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι· ἀγγέλων γὰρ τὸ παρεστάναι, οὐ τὸ δημιουργεῖν· ἀρχαγγέλων τὸ λειτουργεῖν, οὐχὶ τὸ γνώμης κοινωνεῖν καὶ βουλήs. Ἐκουσον τί φησὶν Ἡσαΐας περὶ τῶν Σεραφὶμ δυνάμεων, τῶν ἀνωτέρω τῶν ἀρχαγγέλων·
 25 «Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ τὰ Σεραφὶμ παρειστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνί, καὶ ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνί· καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξι κατεκάλυπτον τὰ πρόσωπα ἑαυτῶν», ἀποτεριχίζουσαι δηλονότι τὰς ὄψεις, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν
 30 ἐκ τοῦ θρόνου φερομένην ἀστραπὴν ὑποδέξασθαι. Τί λέγεις;

8. Ἰω. 5, 46.

9. Ἡσ. 6, 1-2.

σύμφωνα με την εικόνα μας». "Ας τὸ ἀκούει ὁ Ἰουδαῖος. Σὲ ποιὸν λέγει ὁ Θεός, "Ας δημιουργήσουμε»; Τὰ λόγια εἶναι τοῦ Μωϋσῆ, τοῦ Μωϋσῆ, στὸν ὁποῖο λέγουν ψευδόμενοι ὅτι πιστεύουν. Καὶ τὸ ὅτι ψεύδονται καὶ δὲν πιστεύουν ἄκουε τὸν Χριστὸ πὺ ἐλέγχει αὐτοὺς καὶ λέγει· «"Αν πιστεύατε στὸ Μωϋσῆ, θὰ πιστεύατε καὶ σ' ἐμένα»⁸. Τώρα ὁμως σ' ἐκείνους μὲν ὑπάρχουν τὰ βιβλία, ἐνῶ σ' ἐμᾶς βρίσκεται ὁ θησαυρός· σ' ἐκείνους ὑπάρχουν τὰ γράμματα, σ' ἐμᾶς δὲ καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰ νοήματα.

Πὲς μου λοιπὸν, σὲ ποιὸν λέγει, «"Ας δημιουργήσουμε ἄνθρωπο»; Ὁμιλεῖ, λέγει, πρὸς ἄγγελο ἢ ἀπλῶς πρὸς ἀρχάγγελο. Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἀνάξιοι ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτες κατηγορούμενοι ἀπὸ τοὺς κυρίους τους καὶ μὴ μπορώντας ν' ἀποκριθοῦν ἀπ' εὐθείας, λέγουν ὅ,τι τοὺς ἔλθει στὸ στόμα, ἔτσι λοιπὸν καὶ σεῖς λέγετε ὅτι τὸ εἶπε σὲ ἄγγελο καὶ ἀρχάγγελο. Σὲ ποιὸν ἄγγελο; σὲ ποιὸν ἀρχάγγελο; Διότι ἡ δημιουργία δὲν εἶναι ἔργο τῶν ἀγγέλων, οὔτε ἔργο τῶν ἀρχαγγέλων εἶναι νὰ κάμνουν αὐτά. Γιὰ ποῖο λόγο δέ, ὅταν μὲν δημιούργησε τὸν οὐρανὸ, δὲν εἶπε σὲ ἄγγελο καὶ ἀρχάγγελο, ἀλλὰ μόνος του τὸν δημιούργησε, ὅταν δὲ ἔπλασε τὸ τιμιότερο ζῶο τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, τὸν ἄνθρωπο, τότε λαμβάνει συνεργοὺς τῆς δημιουργίας τοὺς δούλους;

2. Δὲν εἶναι ἀληθινὰ αὐτά, δὲν εἶναι· διότι ἔργο τῶν ἀγγέλων εἶναι τὸ νὰ βρίσκονται κοντὰ στὸ Θεό, καὶ ὄχι τὸ νὰ δημιουργοῦν· ἔργο τῶν ἀρχαγγέλων εἶναι τὸ νὰ ὑπηρετοῦν τὸ Θεό, ὄχι τὸ νὰ συμμετέχουν ~~στὴ σκέψη καὶ τὴν ἀπόφαση αὐτοῦ~~. Ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἡσαΐας γιὰ τὰ Σεραφίμ τῶν δυνάμεων, πὺ εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ τοὺς ἀρχαγγέλους· «Εἶδα τὸν Κύριο νὰ κάθεται ἐπάνω σὲ θρόνο ὑψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπὴ καὶ τὰ Σεραφίμ στέκονταν γύρω ἀπὸ αὐτόν· ἕξι φτεροῦγες εἶχε τὸ καθένα, καὶ μὲ τις δύο φτεροῦγες κάλυπταν τὰ πρόσωπά τους»⁹, δηλαδή ἐκρυβαν τὰ μάτια τους, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ ἀντικρύσουν τὴν ἀκτινοβολία πὺ ἐκπέμπεται ἀπὸ τὸ θρόνο. Τί λέγεις; Τὰ μὲν Σεραφίμ στέκονται κοντὰ του καὶ εἶναι κυριευμένα ἀπὸ τό-

Τὰ μὲν Σεραφίμ παρεστήκασι, καὶ ἐν θαύματι τοσοῦτω εἰσὶ καὶ ἐκπλήξει, καὶ ταῦτα συγκατάβασιν Θεοῦ βλέποντα, ἄγγελοι δὲ καὶ γνώμης κοινωνοῦσιν αὐτῶ, καὶ σκέψεως μετέχουσιν; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοι λόγον.

5 Ἄλλὰ τίς ἐστι πρὸς ὃν φησι, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον»; Ὁ θαυμαστός σύμβουλος, ὁ ἐξουσιαστής, ὁ Θεὸς ὁ ἰσχυρός, ὁ ἄρχων τῆς εἰρήνης, ὁ πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱός. Πρὸς ἐκεῖνον τοίνυν λέγει, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν
10 ἡμετέραν». Οὐδὲ γὰρ εἶπε 'τὴν ἐμὴν καὶ τὴν σὴν', ἢ 'τὴν ἐμὴν καὶ τὴν ὑμῶν', ἀλλὰ «κατ' εἰκόνα ἡμετέραν», μίαν δηλῶν τὴν εἰκόνα καὶ μίαν τὴν ὁμοίωσιν· Θεοῦ δὲ καὶ ἀγγέλων οὐκ ἔστιν εἰκὼν μία, οὐδὲ ὁμοίωσις μία. Πῶς γὰρ ἂν εἶη τοῦ Δεσπότη καὶ τῶν λειτουργῶν εἰκὼν μία καὶ ὁμοίωσις; Ὡστε
15 πάντοθεν ὑμῖν ὁ λόγος ἐλήλεκται· καὶ γὰρ ἀρχῆς εἰκόνα ἐδήλωσεν ἐνταῦθα, καθὼς καὶ τὸ ἐξῆς δηλοῖ. Εἰπὼν γάρ, «Κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν», ἐπήγαγε, «Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης»· ἀρχὴ δὲ Θεοῦ καὶ ἀγγέλων οὐκ ἂν εἶη μία. Πῶς γάρ, τῶν δούλων καὶ τοῦ Δεσπότη,
20 τῶν λειτουργῶν καὶ τοῦ κελεύοντος;

Ἄλλὰ καὶ ἕτεροι πάλιν ἡμῖν ἐπιφύονται τινες λέγοντες, ὅτι εἰκόνα ὁ Θεὸς ἔχει τοιαύτην, οἷαν καὶ ἡμεῖς, κακῶς νοοῦντες τὸ εἰρημένον. Οὐ γὰρ οὐσίας εἶπεν εἰκόνα, ἀλλὰ ἀρχῆς εἰκόνα, καθὼς δηλώσομεν ἐκ τῶν ἐξῆς ἐπαγομένων.
25 Ὅτι γὰρ οὐκ ἔστι τὸ Θεῖον ἀνθρωπόμορφον, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· «Ἄνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι, εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων, γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρός ἐστι· διὸ ὀφείλει», φησί, «κάλυμμα ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς». Καὶ μὴν εἰ εἰκόνα ἐνταῦθα τοῦτο εἶπε, τὸ ἀπαράλλα-

10. Γέν. 1, 26.

11. Α' Κορ. 11, 7· 10.

σο μεγάλο θαυμασμό και έκπληξη, και βλέπουν αυτά κατά συγκατάβαση του Θεού, οί δε ἄγγελοι συμμετέχουν και στη θέληση αὐτοῦ και στη σκέψη; Ὅμως δὲν θὰ μπορούσε αὐτὸ νὰ δικαιολογηθεῖ.

Ἄλλα ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖο λέγει, «Ἄς δημιουργήσουμε ἄνθρωπο»; Εἶναι ὁ θαυμαστὸς σύμβουλος, ὁ ἐξουσιαστής, ὁ Θεὸς ἰσχυρὸς, ὁ ἄρχοντας τῆς εἰρήνης, ὁ Πατέρας τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα, αὐτὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Πρὸς ἐκεῖνον λοιπὸν λέγει, «Ἄς δημιουργήσουμε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα και ὁμοίωση». Διότι δὲν εἶπε ἄς σύμφωνα μὲ τὴ δική μου και τὴ δική σου, ἢ ἄς τὴ δική μου και τὴ δική σας, ἀλλὰ, «σύμφωνα μὲ τὴ δική μας», δείχνοντας ὅτι μία εἶναι ἡ εἰκόνα και μία ἡ ὁμοίωση ἐνῶ τοῦ Θεοῦ και τῶν ἀγγέλων δὲν εἶναι μία ἡ εἰκόνα, οὔτε μία εἶναι ἡ ὁμοίωση. Διότι πῶς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι μία ἡ εἰκόνα και ἡ ὁμοίωση τοῦ Κυρίου και τῶν λειτουργῶν του; Ὡστε ἀπὸ παντοῦ σᾶς ἔχει ἀποδειχθεῖ ὁ λόγος· καθόσον ἐδῶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ δήλωσε τὴν εἰκόνα τῆς ἐξουσίας, ὅπως φανερώνει, και τὸ ἐξῆς· Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Κατ' εἰκόνα και καθ' ὁμοίωση», πρόσθεσε, «Και ἄς ἐξουσιάζουν τὰ ψάρια τῆς θάλασσας»¹⁰. ἀλλ' ἡ ἐξουσία τοῦ Θεοῦ και τῶν ἀγγέλων δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι μία. Διότι πῶς θὰ μπορούσε νὰ εἶναι μία ἡ ἐξουσία τῶν δούλων και τοῦ Κυρίου, τῶν λειτουργῶν και ἐκείνου ποὺ προστάζει;

Ἄλλ' ὁμως μᾶς παρουσιάζονται και πάλι μερικοὶ ἄλλοι ποὺ λέγουν, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει τέτοια εἰκόνα ποὺ ἔχομε και ἐμεῖς, ἐκλαμβάνοντας κακῶς αὐτὸ ποὺ ἔχει λεχθεῖ. Διότι δὲν εἶπε εἰκόνα οὐσίας, ἀλλὰ εἰκόνα ἐξουσίας, ὅπως θὰ τὸ δείξουμε μὲ τὰ ὅσα προσθέτονται στη συνέχεια. Τὸ ὅτι δηλαδὴ τὸ Θεῖο δὲν εἶναι ἀνθρωπόμορφο, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «Διότι ὁ μὲν ἄνδρας δὲν ὀφείλει νὰ καλύπτει τὸ κεφάλι του, καθόσον εἶναι εἰκόνα και δόξα τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἡ γυναῖκα εἶναι δόξα τοῦ ἀνδρα· γι' αὐτὸ ὀφείλει», λέγει, «νὰ ἔχει κάλυμμα στὸ κεφάλι της»¹¹. Ὡστε λοιπὸν ἐὰν ἐδῶ εἰκόνα ὀνόμασε αὐτό, γιὰ νὰ δη-

κτον τῆς μορφῆς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν δηλῶν, καὶ διὰ τοῦτο εἰκὼν ἄνθρωπος Θεοῦ καλεῖται, ὅτι ὁ Θεὸς οὕτω διατετύπεται· οὐκοῦν κατ' ἐκείνους οὐκ ἐχρῆν μόνον τὸν ἄνδρα εἰκόνα λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν γυναῖκα. Γυναικὸς γὰρ
5 καὶ ἀνδρὸς εἷς ὁ τύπος καὶ ὁ χαρακτήρ, καὶ ἡ ὁμοίωσις μία.

Τίνος οὖν ἔνεκεν ὁ ἀνὴρ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ λέγεται, ἡ γυνὴ δὲ οὐκέτι; Ὅτι οὐ τὴν εἰκόνα τὴν ἐν τῇ μορφῇ λέγει, ἀλλὰ τὴν εἰκόνα τὴν κατὰ τὴν ἀρχήν, ἣν ὁ ἀνὴρ ἔχει μόνος, οὐκέτι δὲ καὶ ἡ γυνή. Οὗτος μὲν γὰρ οὐδενὶ ὑποτέτακται, ἐκείνη δὲ
10 ὑπὸ τοῦτον γέγονε, καθὼς ὁ Θεὸς φησι· «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει». Διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἀνὴρ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ οὐδένα ἔχει ἀνώτερον, καθάπερ οὐδὲ τοῦ Θεοῦ ἀνώτερός τις ἐστίν, ἀλλὰ πάντων ἄρχει, ἡ γυνὴ δὲ δόξα τοῦ ἀνδρός, ἐπειδὴ τῷ ἀνδρὶ ὑποτέτα-
15 κται. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ φησιν· «Οὐκ ὀφείλομεν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ λίθῳ ἢ χαράγματι τέχνης ἢ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου νομίζειν τὸ Θεῖον εἶναι ὅμοιον». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ μόνον τοὺς ὀρωμένους τύπους ἐκβέβηκε, φησί, τὸ Θεῖον, ἀλλ' οὐδὲ διάνοια διατυπῶσαι τὸ τοιοῦτον δύναται ἄν, ὁ-
20 ποῖός ἐστιν ὁ Θεός. Πῶς οὖν ἀνθρώπου Θεὸς μορφήν ἔχειν δύναται ἄν, ὅποτε ὁ Παῦλος μηδὲ διάνοιαν εἶναι μηδεμίαν τὴν δυναμένην τυπῶσαι παρ' ἑαυτῇ λέγει τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν; Τὴν γὰρ ἡμετέραν μορφήν καὶ τὸν τύπον ἅπαντες ραδίως παρ' ἑαυτοῖς ἀνατυπώσαιμεν ἄν κατὰ τοὺς λογισμούς.

25 Πάλιν τοὺς περὶ ἐλεημοσύνης ἐπαγαγεῖν λόγους καὶ νῦν ἐβουλόμην, ἀλλ' ὁ καιρὸς ἡμᾶς οὐκ ἀφήσει· διὸ πρὸς σιγὴν τρέψωμεν λοιπὸν ἑαυτούς, ἐκεῖνο παρεγγυήσαντες ὑμῖν, μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα κατέχειν τὰ εἰρημένα, καὶ πολλὴν τῆς ὀρθῆς πολιτείας ποιεῖσθαι τὴν πρόνοιαν, ἵνα μὴ μά-
30 την καὶ εἰκῆ ἐνταῦθα συλλεγώμεθα. Κἂν γὰρ δογμάτων ὀρ-

12. Γέν. 3, 16.

13. Πρ. 17, 29.

λώσει τὸ ἀπαράλλακτο τῆς μορφῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεό, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ ἄνθρωπος ὀνομάζεται ἄνθρωπος Θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔχει διατυπωθεῖ ἔτσι· συνεπῶς σύμφωνα μὲ ἐκείνους δὲν ἔπρεπε μόνο ὁ ἄνδρας νὰ ὀνομάζεται εἰκόνα, ἀλλὰ καὶ ἡ γυναίκα. Διότι τῆς γυναίκας καὶ τοῦ ἀνδρα ἕνας εἶναι ὁ τύπος καὶ ὁ χαρακτήρας, καὶ μία ἡ ὁμοίωση.

Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ὁ ἄνδρας ὀνομάζεται εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ γυναίκα ὄχι; Διότι δὲν ἐννοεῖ τὴν εἰκόνα ὡς πρὸς τὴν μορφή, ἀλλὰ τὴν εἰκόνα ὡς πρὸς τὴν ἐξουσία, τὴν ὁποία ἔχει μόνο ὁ ἄνδρας, ὄχι ὅμως καὶ ἡ γυναίκα. Ὁ μὲν ἄνδρας δηλαδὴ σὲ κανένα δὲν ἔχει ὑποταχθεῖ, ἡ γυναίκα ὅμως ἔχει τεθεῖ κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία αὐτοῦ, καθὼς λέγει καὶ ὁ Θεός· «Θὰ ἐξαρτᾶσαι ἀπὸ τὸν ἄνδρα σου καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ κύριός σου»¹². Γι' αὐτὸ ὁ μὲν ἄνδρας εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ δὲν ἔχει κανένα ἀνώτερο, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει κάποιος ἀνώτερος, ἀλλ' εἶναι Κύριος τῶν πάντων, ἡ δὲ γυναίκα ἀποτελεῖ δόξα τοῦ ἀνδρός, ἐπειδὴ ἔχει ὑποταχθεῖ στὸν ἄνδρα. Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει· «Δὲν πρέπει νὰ θεωροῦμε ὅτι τὸ Θεῖο εἶναι ὅμοιο μὲ χρυσὸ ἢ ἄργυρο ἢ λίθο ἢ μὲ σκαλιστὸ ἔργο τέχνης ἢ μὲ ἐπινόημα ἀνθρώπου»¹³. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ὁχι μόνο, λέγει, τὸ Θεῖο ἔχει ὑπερβεῖ τὶς ὁρατὲς μορφές, ἀλλ' οὔτε ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου θὰ μπορούσε νὰ διατυπώσει αὐτό, δηλαδὴ ποιὸς ἀκριβῶς εἶναι ὁ Θεός. Πῶς λοιπὸν θὰ ἦταν δυνατὸ ὁ Θεὸς νὰ ἔχει μορφή ἀνθρώπου, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Παῦλος λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένας νοῦς ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ διατυπώσει τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ; Διότι τὴ δική μας μορφή καὶ τὸν τύπο ὅλοι εὐκολα θὰ μπορούσαμε νὰ διατυπώσουμε μέσα στὶς σκέψεις μας.

Πάλι θὰ ἤθελα ν' ἀναφέρω καὶ τώρα τοὺς περὶ ἐλεημοσύνης λόγους, ἀλλὰ δὲν μᾶς τὸ ἐπιτρέπει ὁ χρόνος· γι' αὐτὸ ἄς διακόψουμε τὸ λόγο, ἀφοῦ σᾶς δώσω τὴν ἐξῆς προτροπή, νὰ κρατᾶτε στὴ μνήμη σας μὲ ἀκρίβεια τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ καὶ νὰ δείχνετε μεγάλη φροντίδα γιὰ τὸν ὀρθὸ τρόπο ζωῆς, γιὰ νὰ μὴ συγκεντρωνόμαστε ἐδῶ ἄσκοπα καὶ ἀνώφελα. Διότι καὶ ἂν

θότητα διατηρῶμεν, τῆς τῶν ἔργων ἀρετῆς μὴ προσούσης, πάντως ἐκπεσούμεθα τῆς αἰωνίου ζωῆς. «Οὐ πᾶς» γάρ, φησίν, «ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός
5 μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Ποιῶμεν οὖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μετὰ σπουδῆς ἀπάσης καὶ προθυμίας, ἵνα δυνηθῶμεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς εἰσελθεῖν, καὶ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν ἐπιτυχεῖν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φι-
10 λανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀκόμα διαφυλάσσομε τὴν ὀρθότητα τῶν δογμάτων, ἐφόσον δὲν συνυπάρχει καὶ ἡ ἀρετὴ τῶν ἔργων, ὅπως δὴ ποτε θὰ ἐκπέσομε ἀπὸ τὴν αἰώνια ζωὴ. Διότι, λέγει, «Δὲν θὰ εἰσέλθει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁ καθένας ποὺ μοῦ λέγει, Κύριε, Κύριε, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ ἐκτελεῖ τὸ θέλημα τοῦ οὐράνιου Πατέρα μου»¹⁴.

Ἄς πράττομε λοιπὸν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μὲ μεγάλο ζῆλο καὶ προθυμία, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ εἰσέλθουμε στοὺς οὐρανοὺς καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἐπιφυλάσσονται γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν τὸ Θεό, τὰ ὁποῖα εὐχομαι νὰ ἐπιτύχουμε ὀλοὶ μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Τί ἐστὶ τό, «Καθ' ὁμοίωσιν», καὶ τίνος ἔνεκεν, τοῦ Θεοῦ εἰπόντος τῶν θηρίων ἡμᾶς ἄρχειν, οὐκ ἄρχομεν, καὶ ὅτι κηδεμονίας τοῦτο πολλῆς.

1. Ὡσπερ τῶν σπειρόντων ὄφελος οὐδέν, ὅταν παρὰ τὴν ὁδὸν τὰ σπέρματα ρίπτηται, οὕτως οὐδὲ τοῦ λέγοντος ἔσται τι πλεόν, ὅταν μὴ πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων διάνοιαν ὁ λόγος φέρηται, ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὸν ἀέρα διαχυθεῖσα τῆς φωνῆς ἢ ἀπῆχησις ἀνόνητον καταλιμπάνη τὸν ἀκροατῆν. Ταῦτα δὲ ὑμῖν οὐχ ἀπλῶς εἶρηκα, ἀλλ' ἵνα μὴ πρὸς τὰ ἀπλούστερα τῶν νοημάτων ἦτε κεχηνότες μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν βαθυτέρων κατατολμήσητε. Εἰ γὰρ μὴ νῦν καταβαίημεν πρὸς τὸ βάθος τῶν Γραφῶν, ὅταν κοῦφα μὲν ἡμῖν τὰ κῶλα πρὸς τὸ νήχεσθαι, ὀξύτερον δὲ τὸ ὄμμα οὐκέτι τῷ πονηρῷ τῆς τρυφῆς ἐνοχλούμενον ρεύματι, διαρκέστερον δὲ τὸ πνεῦμα, ὥστε μὴ ἀποπνίγεσθαι, πότε καταβησόμεθα; Ὅταν τρυφῆ καὶ ἐστίασις ἢ καὶ μέθη καὶ τράπεζα ἀδηφαγίας γέμουσα; Ἀλλὰ τότε οὐδὲ κινηθῆναι ράδιον· οὕτω τὸ βαρὺ τῆς τρυφῆς φορτίον πιέζει τὴν ψυχὴν.

Οὐχ ὁρᾶτε ὅτι καὶ οἱ λίθους πολυτελεῖς εὐρίσκειν βουλόμενοι, οὐκ ἄνω παρὰ τὸν αἰγιαλὸν καθήμενοι καὶ τὰ κύματα ἀριθμοῦντες οὕτως εὐρίσκουσι τὸ ζητούμενον, ἀλλ' εἰς αὐτὸ καταδύονται τὸ βάθος, καίτοι πολὺς μὲν ὁ πόνος ἐν τῇ ζητήσει, πολὺς δὲ ὁ κίνδυνος ἐν τῇ εὐρέσει, καὶ μετὰ τὴν εὐρεσιν κέρδος οὐδέν; Τί γὰρ ἂν μέγα εἰσενέγκοι εἰς τὸν βίον τὸν ἡμέτερον λίθων εὐρεσις πολυτελῶν; Εἴθε μὲν οὖν μὴ με-

Λ Ο Γ Ο Σ Γ'

Τί σημαίνει τό, «Καθ' ὁμοίωσιν», καὶ γιὰ ποιὸ λόγῳ, ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶπε νὰ ἐξουσιάζουμε τὰ θηρία, δὲν τὰ ἐξουσιάζουμε, καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα μεγάλης φροντίδας τοῦ Θεοῦ.

1. "Ὅπως ἀκριβῶς οἱ σπορεῖς δὲν ἔχουν κανένα ὄφελος, ὅταν τὰ σπέρματα πέφτουν στὸ δρόμο, ἔτσι οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ὁμιλεῖ δὲν ἔχει νὰ κερδίσει τίποτε ἐπὶ πλεόν, ὅταν ὁ λόγος δὲν φθάνει στὴ διάνοια τῶν ἀκροατῶν, ἀλλ', ἀφοῦ ὁ ἦχος τῆς φωνῆς διασκορπισθεῖ ἀπλῶς στὸν ἀέρα, ἀφήνει τὸν ἀκροατὴ χωρὶς ὄφελος. Αὐτὰ δὲ δὲν σᾶς τὰ εἶπα τυχαῖα, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ δείχνετε ἐνδιαφέρον μόνο γιὰ τὰ ἀπλούστερα ἀπὸ τὰ νοήματα, ἀλλὰ νὰ φροντίσετε νὰ ἐνδιαφερθεῖτε καὶ γιὰ τὰ βαθύτερα νοήματα. Διότι, ἂν τώρα δὲν κατεβοῦμε πρὸς τὸ βάθος τῶν νοημάτων τῆς Γραφῆς, ὅταν τὰ μέλη μας εἶναι ἀνάλαφρα γιὰ κολύμβηση, ἢ δὲ ὄρασή μας ὀξύτερη, χωρὶς νὰ ἐνοχλεῖται ἀκόμα ἀπὸ τὸ πονηρὸ ρεῦμα τῆς τρυφῆς, καὶ τὸ πνεῦμα μας εἶναι ἰκανότερο, ὥστε νὰ μὴ ἀποπνίγεται, πότε θὰ κατεβοῦμε; "Ὅταν θὰ ὑπάρχει τρυφή καὶ εὐωχία καὶ μέθη καὶ τράπεζα γεμάτη ἀπὸ πληθώρα φαγητῶν; Ἀλλὰ τότε δὲν εἶναι εὐκόλο οὔτε νὰ κινηθοῦμε· τόσο πολὺ καταπιέζει τὴν ψυχὴ τὸ βαρὺ φορτίο τῆς τρυφῆς.

Δὲν βλέπετε ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ βροῦν λίθους πολίτιμους, δὲν βρίσκουν αὐτὸ ποὺ ἀναζητοῦν καθισμένοι κοντὰ στὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ μετρῶντας τὰ κύματα, ἀλλὰ καταδύονται μέσα στὸ βάθος τῆς θάλασσας, ἂν καὶ βέβαια εἶναι μέγας μὲν ὁ κόπος τῆς ἀναζητήσεως, μέγας δὲ καὶ ὁ κίνδυνος γιὰ τὴν ἀνεύρεση αὐτῶν, καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα κέρδος μετὰ τὴν ἀνεύρεσή τους; Διότι τί τὸ σπουδαῖο θὰ μπορούσε νὰ προσφέρει στὴ ζωὴ μας ἢ ἀνεύρεση τῶν πολύτιμων λίθων; Καὶ

γάλα εἰσήγαγε κακά. Τὸ γὰρ ἀνατρέπον ἡμῶν τὴν ζωὴν καὶ πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιοῦν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ἡ τῶν χρημάτων μανία. Ἄλλ' ὁμως καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐκεῖνοι προΐενται τῆς ἐφημέρου τροφῆς ἔνεκεν, καὶ τῶν κυμάτων
 5 κατατολμῶσιν· ἐνταῦθα δὲ οὐ κίνδυνος, οὐ πόνος οὕτως ἐπιτεταμένος, ἀλλ' ὀλίγος καὶ κοῦφος, καὶ οὗτος διὰ τὴν τῶν εὕρισκομένων φυλακὴν. Τὰ γὰρ μετ' εὐκολίας εὕρισκόμενα, καὶ εὐκαταφρόνητα πολλοῖς εἶναι δοκεῖ. Οὐκ ἔστι κυμάτων
 10 ταραχὴ ἐν τῷ πελάγει τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ παντὸς λιμένος εὐδιώτερον τοῦτο τὸ πέλαγος. Οὐκ ἔστιν ἀνάγκη πρὸς τοὺς ζοφεροὺς τῆς ἀβύσσου κόλπους κατενεχθῆναι, οὐδὲ ὑδάτων ἀλόγων ρύμη τὴν τοῦ σώματος ἐπιτρέψαι σωτηρίαν, ἀλλὰ πολὺ μὲν ἐνταῦθα τὸ φῶς, καὶ αὐτῶν τῶν ἀκτίνων φαιδρότερον, πολλὴ δὲ ἡ γαλήνη, πᾶσα δὲ ἐκποδῶν ταραχὴ,
 15 καὶ τῶν εὕρισκομένων τοσοῦτον τὸ κέρδος, ὅσον οὐδὲ λόγῳ παραστῆσαι δυνατόν. Μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν, ἀλλ' ἐπιχειρήσωμεν τῇ ζητήσει.

Ἦκούσατε ὅτι κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· καὶ τί ποτέ ἐστι τὸ «Κατ' εἰκόνα τοῦτο καὶ καθ'
 20 ὁμοίωσιν» εἰρήκαμεν· ὅτι οὐκ οὐσίας ἀπαραλλαξία, ἀλλ' ἀρχῆς ὁμοιότης· τὸ δέ, «Καθ' ὁμοίωσιν», τὸ ἡμερον εἶναι καὶ πρᾶον, καὶ εἰς δύναμιν ἐξομοιοῦσθαι τῷ Θεῷ κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον, ὡς φησιν ὁ Χριστός· «Γίνεσθε ὁμοιοὶ τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καθάπερ γὰρ ἐν τῇ γῆ τῇ
 25 πλατεία καὶ εὐρυχώρῳ ταύτῃ τῶν ζώων τὰ μὲν εἰσιν ἀλογώτερα, τὰ δὲ θηριωδέστερα, οὕτω καὶ ἐν τῷ πλάτει τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, τῶν λογισμῶν οἱ μὲν εἰσιν ἀλογώτεροι καὶ κτηνώδεις, οἱ δὲ θηριωδέστεροι καὶ ἀγριώτεροι. Δεῖ τοίνυν αὐτῶν κρατεῖν καὶ περιγίνεσθαι, καὶ τῷ λογισμῷ τὴν τούτων
 30 ἀρχὴν παραδιδόναι.

Καὶ πῶς ἂν τις περιγένοιτο λογισμοῦ θηριώδους, φησί;

1. Γέν. 1, 26.

2. Ματθ. 5, 45.

μακάρι βέβαια νὰ μὴ μᾶς προξενούσε μεγάλα κακά. Διότι ἐκεῖνο ποὺ ἀνατρέπει τὴ ζωὴ μας καὶ κάμνει τὰ πάντα ἄνω κάτω, τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι, παρὰ ἡ μανία τῶν χρημάτων. Ἄλλ' ὅμως ἐκεῖνοι θέτουν σὲ κίνδυνο καὶ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τους ἐξ αἰτίας τῆς ἐφήμερης τροφῆς καὶ περιφρονοῦν τὰ κύματα· ἐδῶ ὅμως δὲν ὑπάρχει κίνδυνος, οὔτε τόσοσ κόπος μέγας, ἀλλὰ λίγος καὶ ἐλαφρὺς, καὶ αὐτὸς εἶναι γιὰ τὴ διαφύλαξη τῶν εὐρισκομένων. Διότι, ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται μὲ εὐκολία, θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ἄξια καταφρονήσεως. Δὲν ὑπάρχει ταραχὴ κυμάτων στὸ πέλαγος τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ τὸ πέλαγος αὐτὸ εἶναι τὸ περισσότερο γαλήνιο ἀπὸ ὅποιοδήποτε λιμάνι· δὲν χρειάζεται κανεὶς νὰ κατεβεῖ πρὸς τοὺς σκοτεινοὺς κόλπους τῆς ἀβύσσου, οὔτε νὰ ἐμπιστευθεῖ τὴ σωτηρία τοῦ σώματός του στὴν ὀρμὴ τῶν ἀλόγων ὑδάτων, ἀλλὰ τὸ φῶς ἐδῶ εἶναι πάρα πολὺ καὶ φωτεινότερο καὶ ἀπὸ αὐτὲς ἀκόμα τὶς ἀκτίνες, μεγάλη δὲ καὶ ἡ γαλήνη καὶ ἀπουσιάζει ὅποιαδήποτε ταραχὴ, τῶν δὲ εὐρισκομένων τὸ κέρδος εἶναι τόσο μέγας, ὅσο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ παραστήσει κανεὶς μὲ τὸ λόγο. Ἄς μὴ ἀποκάμομε λοιπὸν, ἀλλ' ἄς ἐπιχειρήσουμε τὴν ἀναζήτηση.

Ἀκούσατε ὅτι ὁ Θεὸς «Δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο κατ' εἰκόνα Θεοῦ»¹· καὶ τί τέλος πάντων σημαίνει αὐτὸ τὸ «Κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωση», τὸ ἔχομε πεῖ· ὅτι δηλαδὴ δὲν σημαίνει ἀπαράλλακτη ὁμοιότητα οὐσίας, ἀλλὰ ὁμοιότητα ἐξουσίας· τὸ δὲ «Καθ' ὁμοίωση» σημαίνει τὸ ἡμερο καὶ πρᾶο καὶ τὴ δυνατότητα νὰ ἐξομοιωθοῦμε μὲ τὸ Θεὸ σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τῆς ἀρετῆς, ὅπως λέγει ὁ Χριστός· «Γίνεσθε ὅμοιοι μὲ τὸν Πατέρα μου τὸν οὐράνιο»². Διότι ὅπως ἀκριβῶς στὴ γῆ αὐτὴ τὴν πλατεῖα καὶ εὐρύχωρη ἄλλα μὲν ἀπὸ τὰ ζῶα εἶναι ἀλογότερα, ἄλλα δὲ θηριωδέστερα, ἔτσι καὶ μέσα στὸ πλάτος τῆς ψυχῆς μας, ἄλλοι μὲν ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς μας εἶναι ἀλογότεροι καὶ κτηνώδεις, ἄλλοι δὲ θηριωδέστεροι καὶ ἀγριότεροι. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξουσιάζουμε αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς ὑπερνήκησουμε, καὶ νὰ παραδώσουμε τὴν ἐξουσία αὐτῶν στὸ λογικό.

Καὶ πῶς, λέγει, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑποτάξει κάποιο

Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Τῶν λεόντων περιγινόμεθα, καὶ τὰς
 ψυχὰς αὐτῶν ἡμεροῦμεν, καὶ ἀμφιβάλλεις εἰ λογισμοῦ θη-
 ριωδίαν πρὸς ἡμερότητα δυνήσῃ μεταβαλεῖν; Καίτοι τῷ λέ-
 οντι μὲν κατὰ φύσιν τὸ ἄγριον, παρὰ φύσιν δὲ τὸ ἡμερον, σοὶ
 5 δὲ τὸ ἐναντίον, κατὰ φύσιν μὲ τὸν προσηνές, παρὰ φύσιν δὲ
 ἡ θηριωδία. Ὁ τοίνυν τὸ κατὰ φύσιν ἐκβάλλων, καὶ τὸ παρὰ
 φύσιν ἐντιθεὶς τῇ τοῦ θηρίου ψυχῇ, ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ τὸ κα-
 τὰ φύσιν οὐ δυνήσῃ διατηρῆσαι; καὶ πόσης οὐκ ἂν εἶη τοῦτο
 ραθυμίας; Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς τῶν λεόντων ψυχῆς καὶ ἕτερα δυ-
 10 σκολία μετὰ ταύτης ἐστὶ λογισμῶν γὰρ ἐστὶν ἔρημος ἡ τοῦ
 θηρίου ψυχῆ. Ἀλλ' ὅμως ἐωράκατε πολλάκις λέοντας προ-
 βάτων ἡμεροτέρους διὰ τῆς ἀγορᾶς ἀγομένους, καὶ πολλοὶ
 τῶν ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις ἀργύριον πολλάκις κατέβαλον τῷ
 κατέχοντι, μισθὸν τινα τῆς τέχνης καὶ τῆς σοφίας, δι' ἧς τὸ
 15 θηρίον ἡμέρωσεν, ἐπὶ δὲ τῆς σῆς ψυχῆς καὶ λογισμὸς ἐστι,
 καὶ Θεοῦ φόβος, καὶ πολλὴ πολλαχόθεν ἡ βοήθεια. Μὴ τοί-
 νυν σκήψεις μοι λέγε καὶ προφάσεις. Δυνατὸν γάρ, ἐὰν θέ-
 λης, ἡμερόν σε εἶναι καὶ πρᾶον.

2. «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίω-
 20 σιν ἡμετέραν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν θηρίων». Ἐνταῦθα Ἕλ-
 ληνες ἡμῖν ἐπιφύονται, καὶ φασὶ τὸ λόγιον ψεύδεσθαι· οὐ
 γὰρ ἡμεῖς ἀρχομεν τῶν θηρίων· αὐτὰ ἡμῶν ἀρχει, καὶ πολ-
 λὴν ἡμῖν ἐμβάλλει τὴν ἀγωνίαν. Μάλιστα μὲν οὖν τοῦτο οὐκ
 ἀληθές· ἀρκεῖ γὰρ καὶ ὄψις ἀνθρωπίνη φανεῖσα ἐκποδῶν
 25 ποιῆσαι θηρίον· τοσοῦτος αὐτοῖς ἐστὶ παρ' ἡμῖν ὁ φόβος. Εἰ
 δέ που πρὸς ἄμυναν ὀρμήσειεν, ἢ λιμοῦ καταναγκάζοντος, ἢ
 ἡμῶν αὐτῶν στενοχωρούντων πολλάκις, καὶ πρὸς ἀνάγκην
 ἐκβαλλομένων αὐτά, τοῦτο οὖν ἂν εἶη ἀρχῆς ἀπηρτισμένης.
 Οὐδὲ γάρ, εἴ τις ἡμῶν ληστὰς ἐπιόντας ὄρων ὀπλίζοιτο, καὶ

θηριώδη λογισμό; Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Τὰ λιοντάρια ὑποτάσσομε καὶ τὶς ψυχές τους ἐξημερώνουμε καὶ ἀμφιβάλλεις ἂν θὰ μπορέσεις νὰ μεταβάλεις σὲ ἡμερότητα τὴ θηριωδία τοῦ λογισμοῦ; Ἄν καὶ βέβαια στὸ λεοντάρι ἐκ φύσεως ὑπάρχει ἡ ἀγριότητα, ἐνῶ ἡ ἡμερότητα εἶναι κάτι τὸ ἀφύσικο, σὲ σένα ὁμως συμβαίνει τὸ ἀντίθετο, ἡ μὲν πραότητα εἶναι φυσική, ἡ δὲ θηριωδία κάτι τὸ ἀφύσικο. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ ἀπομακρύνει μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ θηρίου ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἀπὸ τὴ φύση του καὶ τοποθετεῖ στὴ θέση αὐτοῦ αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀφύσικο γι' αὐτό, δὲν θὰ μπορέσει νὰ διατηρήσει μέσα στὴν ψυχὴ του αὐτὸ ποὺ ἔχει ἐκ φύσεως; καὶ πόσης ἀδιαφορίας δεῖγμα δὲν θὰ ἦταν αὐτό; Καὶ στὴν περίπτωση μὲν τῆς ψυχῆς τῶν λεονταριῶν ὑπάρχει μαζὶ μὲ αὐτὴν καὶ ἄλλη δυσκολία· διότι ἡ ψυχὴ τοῦ θηρίου εἶναι γυμνὴ ἀπὸ λογικὸ. Ἄλλ' ὁμως ἔχετε δεῖ πολλές φορές λεοντάρια ἡμερότερα καὶ ἀπὸ τὰ πρόβατα νὰ ὀδηγοῦνται μέσῳ τῆς ἀγορᾶς καὶ πολλοὶ πολλὰς φορές ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια δίνουν χρήματα σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει αὐτά, σὰν κάποια ἀμοιβὴ γιὰ τὴ τέχνη καὶ τὴ σοφία, μὲ τὴν ὁποία ἡμέρωσε τὸ θηρίο, ἐνῶ μέσα στὴ δική σου ψυχὴ καὶ λογικὸ ὑπάρχει, καὶ φόβος Θεοῦ, καὶ μεγάλη εἶναι ἡ βοήθεια ἀπὸ παντοῦ. Μὴ λοιπὸν μοῦ προβάλλεις δικαιολογίες καὶ προφάσεις. Διότι μπορεῖς, ἂν θέλεις, νὰ εἶσαι ἡμερος καὶ πρᾶος.

2. «Ἄς δημιουργήσουμε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωση καὶ ἄς ἐξουσιάζουν τὰ θηρία». Ἐδῶ μᾶς ἐπιτίθενται οἱ Ἐθνικοὶ καὶ λέγουν ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι ἀληθινά· διότι δὲν ἐξουσιάζουμε ἐμεῖς τὰ θηρία· αὐτὰ μᾶς ἐξουσιάζουν καὶ μᾶς προξενοῦν μεγάλη ἀγωνία. Καὶ αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι σωστό· διότι ἀρκεῖ καὶ μόνο ἡ ἀνθρώπινη παρουσία νὰ τρέψει σὲ φυγὴ τὸ θηρίο· τόσο φόβο προξενοῦμε σ' αὐτά. Ἐὰν δὲ συμβεῖ σὲ κάποια περίπτωση, καθὼς ἀμύνεται, νὰ ἐπιτεθεῖ, ἢ ἐπειδὴ ἐξαναγκάζεται ἀπὸ τὴν πείνα, ἢ ἐπειδὴ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι πολλὰς φορές τὰ φέρνομε σὲ δύσκολη θέση, καὶ τὰ κυνηγοῦμε κατὰ τρόπο ἄγριο, αὐτὸ λοιπὸν δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀποτελέσει τελεία ἐξουσία. Οὔτε βέβαια, ἐὰν κάποιος ἀπὸ ἐμᾶς,

πρὸς τὴν ἄμυναν χωροίη, ἀρχῆς τὸ πρᾶγμα ἐστίν, ἀλλὰ τῆς οἰκείας σωτηρίας πολλὴ πρόνοια· πλὴν οὐκ ἐντεῦθεν ποιῶμαι τὴν ἀπολογία, ἀλλ' ἐτέρωθεν, ὅθεν καὶ ὑμῖν χρήσιμον ἀκοῦσαι. Φοβούμεθα τὰ θηρία καὶ δεδοίκαμεν καὶ τῆς ἀρχῆς
5 ἐκπεπτώκαμεν· οὐκ ἀντιλέγω· φημὶ καὶ αὐτός, ἀλλ' οὐ τοῦτο ψευδῆ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον δείκνυσι.

Παρὰ γὰρ τὴν ἀρχὴν οὐχ οὕτω τὰ πράγματα διέκειτο, ἀλλ' ἐδεδοίκει καὶ ἔτρεμε, καὶ ὑπέκυπτεν, ὡς δεσπότη, τῷ ἀνθρώπῳ· ἐπειδὴ δὲ τῆς παρρησίας ἐξεπέσομεν καὶ τῆς τι-
10 μῆς, διὰ τοῦτο δεδοίκαμεν αὐτά. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἦγαγεν ὁ Θεὸς τὰ θηρία πρὸς τὸν Ἀδάμ, ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά· καὶ οὐκ ἀπεπήδησεν ὁ Ἀδάμ, καθάπερ δεδοικώς, ἀλλ' ὡσπερ δούλοις ὑποτεταγμένοις τὰ ὀνόματα ἐπέθηκεν ἅπασιν. Τοῦτο δὲ δεσποτείας σύμβολον. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς βουλόμενος
15 αὐτῷ καὶ διὰ τούτου δεῖξαι τὸ τῆς ἐξουσίας ἀξίωμα, τὴν τῶν ὀνομάτων αὐτῷ θέσιν ἐπέτρεψε, καὶ τὰ τεθέντα ὀνόματα ἔμεινεν ἐξ ἐκείνου εἰς αὐτά. «Πᾶν γὰρ ὃ ἐκάλεσεν Ἀδάμ, τοῦτο ὄνομα αὐτοῖς», φησὶν. Ἐν δὲ τοῦτο σημεῖον τοῦ μὴ φοβερὰ εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ τὰ θηρία παρὰ τὴν ἀρχὴν· δεύτε-
20 ρον δὲ καὶ τοῦ πρώτου σαφέστερον, ἢ πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ὄψεως διάλεξις.

Εἰ γὰρ ἦν φοβερὰ τὰ θηρία τοῖς ἀνθρώποις, οὐκ ἂν ἰδοῦσα τὸν ὄψιν ἔμεινεν ἡ γυνή, ἀλλ' ἔφυγεν ἂν· οὐκ ἂν ἐδέξατο συμβουλήν, οὐκ ἂν μετὰ τῆς αὐτῷ διελέχθη τῆς ἀ-
25 δείας, ἀλλ' εὐθέως ἂν πρὸς τὴν ὄψιν καὶ ἐξεπλάγη καὶ ἀπεπήδησε· νυνὶ δὲ διαλέγεται, καὶ οὐ φοβεῖται· οὐδέπω γὰρ ἦν ὁ φόβος οὗτος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία εἰσῆλθεν, ἀνηρέθη καὶ τὰ τῆς τιμῆς· καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν οἰκετῶν, οἱ μὲν εὐδοκιμοῦντες φοβεροὶ τοῖς συνδούλοις εἰσίν, οἱ δὲ προσκε-
30 κρουκότες καὶ τοὺς ὁμοδούλους δεδοίκασιν, οὕτω καὶ ἐπὶ

3. Γέν. 2, 19.

4. Γέν. 2, 19.

5. Γέν. 3, 1-5.

βλέποντας ληστὲς νὰ ἔρχονται ἐναντίον μας, ὀπλιζόταν καὶ ἐλάμβανε θέση ἄμυνας, θεωρεῖται ἡ ἐνέργειά του αὐτὴ ἐξουσία, ἀλλ' ἀποτελεῖ μεγάλη πρόνοια γιὰ τὴ σωτηρία του· πλὴν ὁμως δὲν χρησιμοποιοῦ αὐτὸ γιὰ ἀπολογία, ἀλλὰ ἄλλο, ποὺ εἶναι χρήσιμο σὲ σᾶς νὰ τὸ ἀκούσετε. Φοβούμαστε τὰ θηρία καὶ μᾶς τρομάζουν καὶ ἔχομε χάσει τὴν ἐξουσία ἐπ' αὐτῶν· δὲν ἀντιλέγω· τὸ παραδέχομαι καὶ ἐγώ, ἀλλ' αὐτὸ δὲν παρουσιάζει τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ ψευδή.

Πράγματι στὴν ἀρχὴ τὰ πράγματα δὲν ἦταν ἔτσι, ἀλλὰ φοβοῦνταν καὶ ἔτρεμαν καὶ ὑπέκυπταν στὸν ἄνθρωπο, σὰν νὰ ἦταν κύριός τους· ἐπειδὴ ὁμως ἐκπέσαμε ἀπὸ τὴν παρρησία καὶ τὴν τιμὴ, γι' αὐτὸ φοβούμαστε αὐτά. Ἐπὶ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; «Ὁδήγησε ὁ Θεὸς τὰ θηρία μπροστὰ στὸν Ἀδὰμ γιὰ νὰ δεῖ τί ὄνομα νὰ δώσει σ' αὐτά»³ καὶ δὲν τὸ ἔβαλε ὁ Ἀδὰμ στὰ πόδια κυριευμένος ἀπὸ φόβο, ἀλλ' ἔδωσε σ' ὅλα τὰ ὀνόματά τους σὰν νὰ ἦταν δοῦλοι ὑποταγμένοι. Αὐτὸ δὲ εἶναι σύμβολο ἐξουσίας. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς θέλοντας καὶ μ' αὐτὸ νὰ δείξει σ' αὐτὸν τὸ ἀξίωμα τῆς ἐξουσίας, ἀνέθεσε σ' αὐτὸν νὰ δώσει τὸ ὄνομα σ' αὐτά, καὶ παρέμειναν τὰ ὀνόματα ποὺ ἔδωσε σ' αὐτὰ ἐκεῖνος. Διότι λέγει, «Καὶ τὸ κάθε ὄνομα ποὺ ἔδωσε ὁ Ἀδὰμ σ' αὐτά, αὐτὸ τὸ ὄνομα ἔμεινε σ' αὐτά»⁴. Μιὰ λοιπὸν ἀπόδειξη ὅτι τὰ θηρία δὲν ἦταν φοβερὰ στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἶναι αὐτό, δεύτερη δὲ καὶ σαφέστερη ἀπὸ τὴν πρώτη εἶναι ἡ συνομιλία τοῦ φιδιοῦ μὲ τὴ γυναῖκα⁵.

Πράγματι, ἐὰν ἦταν φοβερὰ τὰ θηρία στοὺς ἀνθρώπους, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μείνει ἡ γυναῖκα βλέποντας τὸ φίδι, ἀλλὰ θὰ ἔφευγε· δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ δεχθεῖ συμβουλή, δὲν θὰ μπορούσε μὲ τόση ἀφοβία νὰ συνομιλήσει μὲ αὐτό, ἀλλ' ἀμέσως βλέποντάς το θὰ κυριευόταν ἀπὸ ἐκπληξή καὶ θὰ τὸ ἔβαζε στὰ πόδια· τώρα ὁμως συνομιλεῖ καὶ δὲν φοβᾶται· διότι δὲν ὑπῆρχε ἀκόμα αὐτὸς ὁ φόβος. Ἐπειδὴ εἰσῆλθε ἡ ἁμαρτία στὸν ἄνθρωπο, ἐξαφανίσθηκαν καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς τιμῆς· καὶ ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τοὺς δούλους, ἐκεῖνοι μὲν ποὺ χαίρουν ἰδιαίτερης ἐκτίμησης εἶναι φοβεροὶ στοὺς συνδού-

τοῦ ἀνθρώπου γέγονεν. Ἔως μὲν γὰρ εἶχε πρὸς τὸν Θεὸν
 παρρησίαν, φοβερὸς τοῖς θηρίοις ἦν, ἐπειδὴ δὲ προσέκρου-
 σε, καὶ τοὺς ἐσχάτους τῶν ὁμοδούλων δέδοικε λοιπόν. Εἰ
 δὲ μὴ τοῦτο ἐστὶ, σὺ μοι δεῖξαι πρὸ τῆς ἀμαρτίας, ὅτι φοβερὰ
 5 τοῖς ἀνθρώποις τὰ θηρία ἦν· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Εἰ δὲ μετὰ
 ταῦτα εἰσῆλθεν ὁ φόβος, καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Δεσπότητος κηδε-
 μονίας. Εἰ γὰρ τῆς ἐντολῆς τῆς δοθείσης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῷ
 ἀνθρώπῳ κινηθείσης καὶ λυθείσης, ἢ τιμὴ ἢ δοθεῖσα αὐτῷ
 παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀκίνητος ἔμεινεν, οὐκ ἂν ἀνέστη ραδίως.
 10 Ὅταν γὰρ καὶ παρακούοντες οἱ ἄνθρωποι καὶ μὴ παρακού-
 οντες τῆς αὐτῆς ἀπολαύωσι τιμῆς, παιδοτριβοῦνται πρὸς
 πονηρίαν μᾶλλον, καὶ οὐκ εὐκόλως ἀφίστανται τῆς κακίας.
 Εἰ γὰρ νῦν φόβων καὶ τιμωριῶν καὶ κολάσεων ἐπικειμένων
 οὐκ ἀνέχονται σωφρονεῖν, τίνες ἂν ἦσαν, εἰ μηδὲν ἔπαθον ὑ-
 15 πὲρ ὧν ἐπλημμέλουν δεινῶν; Ὡστε δῆλον ὅτι κηδόμενος ἡ-
 μῶν καὶ φροντίζων ὁ Θεός, ἐξέβαλεν ἡμᾶς τῆς ἀρχῆς.

Σὺ δὲ καὶ ἐνταῦθά μοι σκόπει τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλαν-
 θρωπίαν. Ὁ μὲν γὰρ Ἀδὰμ πᾶσαν ἀνέτρεψε τὴν ἐντολήν,
 καὶ παρέβη τὸν νόμον, ὁ δὲ Θεὸς οὐ πᾶσαν ἔλυσε τὴν τιμὴν,
 20 οὐδὲ πάσης ἐξέβαλεν αὐτὸν τῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ἐκεῖνα μόνα
 ἔξω τῆς ἀρχῆς ἀφῆκεν εἶναι τὰ ζῶα, ἃ μὴ σφόδρα αὐτῷ συν-
 τελεῖ πρὸς τὴν τῆς ζωῆς χρείαν· τὰ δὲ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα
 καὶ πολλὴν εἰσφέροντα λειτουργίαν εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέ-
 ραν, ταῦτα εἶασε μένειν ἐν τῇ δουλείᾳ. Ἀφῆκε βοῶν ἀγέλας,
 25 ἵνα ἄροτρον ἔλκωμεν, ἵνα τὴν γῆν τέμνωμεν, ἵνα τὰ σπέρμα-
 τα καταβάλλωμεν· ἀφῆκε τῶν ὑποζυγίων τὰ γένη, ἵνα πρὸς
 τὴν τῶν ἀγωγίμων μετακομιδὴν συναντιλαμβάνηται ἡμῖν
 τῶν πόνων· ἀφῆκε προβάτων ποίμνια, ἵνα ἔχωμεν εἰς περι-
 βολὰς ἱματίων χορηγίαν ἀρκοῦσαν· καὶ ἕτερα δὲ γένη ζώων
 30 εἶασε πολλὴν ἡμῖν ἑτέραν εἰσάγοντα χρείαν. Ἐπειδὴ γὰρ κο-

λους τους, ἔτσι συνέβηκε καὶ μὲ τὸν ἄνθρωπο. Ἐν ὄσω δηλαδὴ εἶχε παρρησία ἀπέναντι στὸ Θεὸ ἦταν φοβερός στα θηρία, ἐπειδὴ ὁμως παρέβηκε τὴν ἐντολή του, φοβᾶται πλέον καὶ τοὺς πιὸ ἀσήμαντους ἀπὸ τοὺς συνδούλους του. "Ἄν δὲ τὸ πράγμα δὲν ἔχει ἔτσι, σὺ δεῖξε μου πρὶν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ὅτι ἦταν φοβερὰ τὰ θηρία στοὺς ἄνθρώπους· ἀλλὰ δὲν μπορεῖς. "Ἄν δὲ στή συνέχεια εἰσῆλθε ὁ φόβος, καὶ αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς φροντίδας τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐάν, ἐνῶ ἡ ἐντολή ποὺ δόθηκε στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ Θεὸ διαταράχθηκε καὶ παραβιάστηκε, ἔμεινε ἀμετάβλητη ἡ τιμὴ ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ στὸν ἄνθρωπο, δὲν θὰ μπορούσε ὁ ἄνθρωπος εὐκολὰ νὰ ἀνορθωθεῖ ἀπὸ τὴν πτώση του. Διότι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἀπολαμβάνουν τὴν ἴδια τιμὴ καὶ ὅταν παρακούουν καὶ ὅταν δὲν παρακούουν, συνηθίζουν περισσότερο στὴν κακία, καὶ δὲν ἀπομακρύνονται εὐκολὰ ἀπὸ τὴν κακία. "Ἄν δηλαδὴ τώρα, ἐνῶ ὑπάρχουν φόβοι καὶ τιμωρίες καὶ κολάσεις, δὲν ἀνέχονται νὰ ζοῦν μὲ σωφροσύνη, ποιοὶ θὰ ἦταν, ἂν δὲν πάθαιναν τίποτε γιὰ τὰ κακὰ ποὺ διέπρατταν; "Ὡστε εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς στέρησε τὴν ἐξουσία προνοῶντας καὶ φροντίζοντας γιὰ μᾶς.

Σὺ ὁμως σὲ παρακαλῶ καὶ ἐδῶ πρόσεχε τὴν ἀπερίγραπτη φιλανθρωπία αὐτοῦ. Διότι ὁ μὲν Ἄδὰμ ἀνέτρεψε τὴν ἐντολή καὶ παρέβηκε τὸ νόμο, ὁ δὲ Θεὸς δὲν ἀφήρησε ὅλη τὴν τιμὴ, οὔτε στέρησε αὐτὸν ἀπὸ ὅλη τὴν ἐξουσία, ἀλλ' ἐπέτρεψε ἐκεῖνα μόνο τὰ ζῶα νὰ εἶναι ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας του, ποὺ δὲν εἶναι πάρα πολὺ ἀναγκαῖα στὴ ζωὴ του, ἐνῶ τὰ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα καὶ ποὺ παρέχουν μεγάλη ὑπηρεσία στὴ ζωὴ μας, αὐτὰ τὰ ἄφησε νὰ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία του. "Ἄφησε τὶς ἀγέλες τῶν βοδιῶν, γιὰ νὰ σύρομε τὸ ἄροτρο, γιὰ νὰ ὀργώνομε τὴ γῆ, γιὰ νὰ φυτεύομε τοὺς σπόρους· ἄφησε τὰ εἶδη τῶν ὑποζυγίων, γιὰ νὰ μᾶς βοηθοῦν στοὺς κόπους μας μεταφέροντας τὰ διάφορα προϊότα· ἄφησε τὰ ποιμνία τῶν προβάτων, γιὰ νὰ ἔχομε ἀφθονία ἐνδυμάτων γιὰ τὴν περιβολὴ μας· καὶ ἄλλα δὲ εἶδη ζώων ἄφησε ποὺ μᾶς προσφέρουν μεγάλη ἄλλη ἐξυπηρέτηση. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τιμωρώντας τὸν ἄνθρωπο ἔλεγε, «Μὲ τὸν ἴ-

λάζων τὸν ἄνθρωπον ἔλεγεν, «Ἐν ἰδρῶτι τοῦ προσώπου σου φάγη τὸν ἄρτον σου», ἵνα μὴ ὁ ἰδρῶς οὗτος καὶ μόχθος καὶ ὁ πόνος ἀφόρητος ἦ, ἐπεκούφισε τὸ βαρὺ καὶ φορτικὸν τοῦ ἰδρῶτος τῷ πλήθει τῶν ἀλόγων τῶν συνεφαπτομένων
 5 ἡμῖν τοῦ πόνου καὶ τῆς ταλαιπωρίας ταύτης. Καὶ καθάπερ δεσπότης φιλάνθρωπος καὶ κηδεμονικὸς τὸν οἰκέτην τὸν ἑαυτοῦ μαστίξας, θεραπείαν τινὰ προσάγει ταῖς μαστιξίν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς καταδίκην ἐπιθείς, παντὶ τρόπῳ τὴν καταδίκην ταύτην κουφοτέραν βούλεται ποιῆσαι, ἰδρῶτι μὲν ἡμᾶς
 10 καταδικάσας καὶ πόνῳ διηνεκεῖ, τοῦ δὲ πόνου συνεφάπτεσθαι πολλὰ τῶν ἀλόγων γένη παρασκευάσας ἡμῖν.

Ἵπὲρ δὴ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν αὐτῷ· καὶ γὰρ τὸ δοῦναι τὴν τιμὴν ἡμῖν, καὶ τὸ πάλιν ἀφελεῖν τὴν τιμὴν, καὶ τὸ μὴ πᾶσαν ἀφελεῖν αὐτήν, καὶ τὸ τὸν φόβον ἡμῖν
 15 ἐπιστῆσαι τῶν θηρίων, καὶ πάντα, ἂν τις ἐξετάζη, πολλῆς γέμει σοφίας, πολλῆς κηδεμονίας, πολλῆς φιλανθρωπίας· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπολαύειν διηνεκῶς εἰς δόξαν τοῦ ταῦτα ἐργασαμένου Θεοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δρώτα τοῦ προσώπου σου θᾶ τρώγεις τὸν ἄρτο σου»⁶, γιᾶ νᾶ μὴ γίνει ἀνυπόφορος αὐτὸς ὁ ἰδρώτας, ὁ μόχθος καὶ ὁ κόπος, ἐλάφρωσε τὸ βαρὺ καὶ δυσβάστακτο φορτίο τοῦ ἰδρώτα μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀλόγων ζώων ποὺ μᾶς βοηθοῦν στὸν κόπο μας καὶ στὴν ταλαιπωρία μας αὐτή. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς κάποιος φιλόανθρωπος καὶ εὐσπλαχνικὸς κύριος, ἀφοῦ μαστιγώσει τὸ δοῦλο του, παρέχει στὴ συνέχεια κάποια θεραπεία στὰ μαστιγωμένα μέρη του, ἔτσι καὶ ὁ Θεός, ἐπειδὴ καταδίκασε τὸν ἄνθρωπο, μὲ κάθε τρόπο θέλει νᾶ κάνει τὴν καταδίκη αὐτὴ ἐλαφρότερη· μᾶς καταδίκασε μὲ αἰώνιο ἰδρώτα καὶ κόπο, μᾶς ἔδωσε ὅμως πολλὰ εἶδη ἀλόγων ζώων νᾶ μᾶς βοηθοῦν στὸν κόπο μας.

Γιὰ ὅλα λοιπὸν αὐτὰ ἅς εὐχαριστήσουμε αὐτόν· καθόσον ἂν ἐξετάζει κάποιος τὸ ὅτι μᾶς ἔδωσε τὴν τιμὴ καὶ τὸ ὅτι μᾶς ἀφήρησε πάλι τὴν τιμὴ, καὶ τὸ ὅτι δὲν τὴν ἀφήρησε ὅλη καὶ τὸ ὅτι ἔθεσε μέσα μας τὸ φόβο τῶν θηρίων καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, θᾶ δεῖ ὅτι εἶναι γεμάτα ἀπὸ πολλὴ σοφία, ἀπὸ πολλὴ φροντίδα, ἀπὸ πολλὴ φιλοανθρωπία, τὴν ὁποία εὐχομαι ὅλοι μας ν' ἀπολαμβάνομε διαρκῶς πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔκαμε αὐτά, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

“Οτι δουλείας τρόπους τρεῖς εἰσήγαγεν ἡ ἁμαρτία· καὶ πρὸς τοὺς ραθύμως ἀκούοντας καὶ μὴ τιμῶντας γονεῖς.

1. Ἐκούσατε χθές, πῶς μὲν ἐποίησε βασιλέα καὶ ἄρχοντα τῶν θηρίων τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεός, πῶς δὲ αὐτὸν εὐθὺς τῆς βασιλείας ἐξέβαλε· μᾶλλον δὲ οὐχ ὁ Θεός, ἀλλ’ αὐτὸς ἑαυτὸν διὰ τῆς παρακοῆς ἐξέβαλε τῆς τιμῆς. Τὸ μὲν γὰρ
5 τυχεῖν τῆς βασιλείας, τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐγένετο μόνης. Οὐ γὰρ κατορθωμάτων αὐτῷ ταύτην ἔδωκε τὴν ἀμοιβήν, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ γενέσθαι, ἐκόσμησε τῇ τιμῇ. Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃς, ὅτι μετὰ ταῦτα γενόμενος ὁ ἄνθρωπος, εἶτα
πολλὰ κατορθώσας, οὕτως ἐπεσπάσατο τὸν Θεὸν εἰς τὸ
10 δοῦναι αὐτῷ τὴν τῶν θηρίων ἀρχήν, μέλλων αὐτὸν διαπλάττειν περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ διαλέγεται οὕτω λέγων· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὁμοίωσιν ἡμετέραν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν θηρίων τῆς γῆς». Πρὸ τῆς ζωῆς ἢ τιμῆς, πρὸ τῆς δημιουργίας ὁ στέφανος, καὶ πρὶν ἢ γενέσθαι, ἐπὶ
15 τὸν βασιλικὸν ἀνάγεται θρόνον.

Ἄνθρωποι μὲν γὰρ τοὺς ὑποκειμένους αὐτοῖς ἐν ἐσχάτῳ γῆρα μετὰ πολλοὺς πόνους καὶ μυρίους κινδύνους, τοὺς ἐν εἰρήνῃ, τοὺς ἐν πολέμοις, τότε τιμῶσιν, ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως, ἀλλ’ εὐθέως γενόμενον αὐτὸν ἐπὶ τὴν τιμὴν ταύτην
20 ἤγαγε, δεικνὺς ὅτι οὐ κατορθωμάτων ἐστὶν ἀμοιβὴ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ θεία χάρις, καὶ οὐκ ὀφειλή. Τὸ μὲν οὖν λαβεῖν αὐτὸν τὴν ἀρχήν, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐγένετο

Λ Ο Γ Ο Σ Δ'

Περὶ τοῦ ὅτι ἡ ἁμαρτία εἰσήγαγε τρεῖς τρόπους δουλείας, καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀκοῦν μὲ ἀδιαφορία καὶ δὲν τιμοῦν τοὺς γονεῖς τους.

1. Ἀκούσατε χθές, πῶς μὲν ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν ἄνθρωπο βασιλιά καὶ ἄρχοντα τῶν θηρίων, πῶς δὲ ἀπομάκρυνε αὐτὸν εὐθύς ἀμέσως ἀπὸ τῆ βασιλείας· μᾶλλον δὲ ὄχι ὁ Θεός, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν παρακοή του στέρησε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν τιμή. Διότι τὸ ὅτι ἔτυχε τῆς βασιλείας, ὑπῆρξε ἔργο μόνο τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Καθόσον δὲν ἔδωσε σ' αὐτὸν αὐτὴν τὴν ἀμοιβὴ ἐξ αἰτίας τῶν κατορθωμάτων του, ἀλλὰ πρὶν ἀκόμα τὸν δημιουργήσει τὸν στόλισε μὲ αὐτὴ τὴν τιμή. Διότι, γιὰ νὰ μὴ λέγεις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔγινε μετὰ ἀπὸ αὐτά, καὶ ὅτι, ἀφοῦ στὴ συνέχεια ἐπέτυχε πολλὰ κατορθώματα, ἀπέσπασε μὲ αὐτὰ τὸ Θεὸ στὸ νὰ δώσει σ' αὐτὸν τὴν ἐξουσία ἐπὶ τῶν θηρίων, τὴ στιγμὴ ποὺ πρόκειται νὰ πλάσει αὐτόν, κάμνει συζήτηση γιὰ τὴν ἐξουσία αὐτοῦ καὶ λέγει· «Ἄς δημιουργήσουμε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωση καὶ ἃς ἐξουσιάζει τὰ θηρία τῆς γῆς»¹. Πρὶν ἀπὸ τὴ ζωὴ δίνεται ἡ τιμή, πρὶν ἀπὸ τὴ δημιουργία ὁ στέφανος, καὶ πρὶν ἀκόμα δημιουργηθεῖ ὁδηγεῖται στὸ βασιλικὸ θρόνο.

Πράγματι οἱ μὲν ἄνθρωποι τιμοῦν τοὺς συνανθρώπους τους, ὅταν φθάσουν σὲ βαθιὰ γηρατεία, ἀφοῦ ὑποστοῦν κατὰ τὴ διάρκεια εἰρήνης ἢ πολέμων πολλοὺς κόπους καὶ ἀμέτρητους κινδύνους, ὁ Θεὸς ὁμῶς δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλ' ἀμέσως, μόλις δημιουργήθηκε ὁ ἄνθρωπος, ὁδήγησε αὐτόν στὴν τιμὴ αὐτὴ, γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ ποὺ γίνεται δὲν ἀποτελεῖ ἀμοιβὴ γιὰ κατορθώματά του, ἀλλὰ θεία χάρη, καὶ ὄχι ὀφειλή. Ἡ μὲν λοιπὸν ἀνάληψη ἀπ' αὐτόν τῆς ἐξουσίας εἶναι ἀποτέλεσμα μόνο

μόνης, τὸ δὲ ἐκπεσεῖν τῆς ἀρχῆς, ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ραθυμίας. Ὡσπερ γὰρ οἱ βασιλεῖς τοὺς οὐχ ὑπακούοντας τοῖς αὐτῶν προστάγμασι παραλύουσι τῆς ἀρχῆς, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου τότε, παραλύσας αὐτὸν τῆς ἀρχῆς.

5 Ἀναγκαῖον δὲ σήμερον εἰπεῖν, πόσῃν καὶ ἄλλῃν τιμῇν ἢ τῆς ἀμαρτίας παρείλετο φύσις, καὶ ὄσους δουλείας εἰσήγαγε τρόπους, ὥσπερ τις τύραννος ἐν πολυτρόποις δεσμοῖς, ταῖς παντοδαπαῖς ἀρχαῖς τὴν ἡμετέραν δεσμεύουσα φύσιν.

Ἔστι τοίνυν ἀρχὴ καὶ δουλεία πρώτη, καθ' ἣν καὶ γυναικῶν οἱ ἄνδρες κρατοῦσι· μετὰ γὰρ τὴν ἀμαρτίαν ἢ ταύτης ἐγένετο χρεία. Πρὸ γὰρ τῆς παρακοῆς ὁμότιμος ἦν τῷ ἀνδρί· καὶ γὰρ ὅτε ταύτην διέπλαττεν ὁ Θεός, οἷς ἐχρήσατο ρήμασι καὶ ἐπὶ τῆς διαπλάσεως τοῦ ἀνδρός, τούτοις καὶ ἐπὶ τῆς δημιουργίας τῆς γυναικός. Ὡσπερ οὖν εἶπεν ἐπ' ἐκείνῳ, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν», καὶ οὐκ εἶπε, 'γενηθήτω ἄνθρωπος', οὕτω καὶ ἐπὶ ταύτης οὐκ εἶπε, 'γενηθήτω γυνή', ἔ' λὰ καὶ ἐνταῦθα, «Ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν· καὶ οὐχ ἀπλῶς βοηθόν, ἀλλὰ, «Κατ' αὐτόν», πάλιν τὸ ὁμότιμον δηλῶν. Ἐπειδὴ γὰρ πολ-
20 λὴν εἰς τὴν τῆς ζωῆς ἡμῶν χρείαν τὰ ἄλογα τὴν τῆς βοηθείας εἰσήγαγε κοινωνίαν, ἵνα μὴ τῶν δούλων νομίσης εἶναι καὶ τὴν γυναῖκα, ὅρα πῶς ποιεῖ τὴν διάκρισιν φανεράν. «Ἦγαγε τὰ θηρία», φησὶν, «ἐνώπιον τοῦ Ἀδάμ, καὶ οὐχ εὐρέθη βοηθὸς ὁμοῖος αὐτῷ κατ' αὐτόν». Τί οὖν; ὁ ἵππος οὐ βοη-
25 θός, συμπαραταττόμενος ἐν τοῖς πολέμοις; ὁ βοῦς οὐ βοηθός, ἄροτρον ἔλκων καὶ συγκάμνων ἡμῖν ἐν ταῖς τῶν σπερμάτων καταβολαῖς; ὄνος καὶ ἡμίονος οὐ βοηθοί, πρὸς τὴν τῶν ἀγωγίμων ἡμῖν συμπράττοντες μετακομιδὴν; Ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτο λέγῃς, διὰ τοῦτο ἀκριβῆ ποιεῖται τὴν διαίρεσιν. Οὐ-
30 δὲ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι 'οὐχ εὐρέθη αὐτῷ βοηθός, ἀλλ' ὅτι

1. Γέν. 1, 26.

2. Γέν. 2, 18.

3. Γέν. 2, 19-20.

τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ ἔκπτωσή του ἀπὸ τὴν ἐξουσία προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία του. Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ βασιλεῖς ἀπολύουν ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἐκείνους ποὺ δὲν ὑπακούουν στὰ προστάγματά τους, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς τότε ἐνήργησε στὴν περίπτωση τοῦ ἀνθρώπου, ἀπολύοντας αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἐξουσία. Ἐνάγκη ὁμοίως εἶναι σήμερα νὰ ποῦμε καὶ πῶς ἄλλη τιμὴ ἀφῆρησε ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἡ φύση τῆς ἁμαρτίας, καὶ πῶς μορφές δουλείας εἰσήγαγε, δεσμεύοντας τὴ φύση μας, σὰν κάποιος ἀκριβῶς τύραννος, μὲ παντὸς εἶδους δεσμά, μὲ παντὸς εἶδους ἐξουσίες.

Ἐπὶ τοῦτο ὑπάρχει λοιπὸν ἐξουσία καὶ δουλεία πρώτη ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία οἱ ἄνδρες ἐξουσιάζουν τὶς γυναῖκες· διότι αὕτη ἡ ἐξουσία κατέστη ἀναγκαία μετὰ τὴν ἁμαρτία. Πρὶν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ἦταν ἡ γυναῖκα ἰσοτιμὴ μὲ τὸν ἄνδρα· καθὼς ὅταν ἔπλαθε αὐτὴν ὁ Θεός, τὰ λόγια ποὺ χρησιμοποίησε γιὰ τὴν διάπλαση τοῦ ἀνδρα, αὐτὰ χρησιμοποίησε καὶ γιὰ τὴν δημιουργία τῆς γυναίκας. Ὁμοίως λοιπὸν εἶπε γιὰ ἐκεῖνον, «Ἐπιδοῦμε δημιουργήσουμε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσή», καὶ δὲν εἶπε, «Ἐπιδοῦμε δημιουργήσουμε ἄνθρωπος», ἔτσι καὶ γιὰ αὐτὴν δὲν εἶπε, «Ἐπιδοῦμε δημιουργήσουμε γυναῖκα», ἀλλὰ καὶ ἐδῶ λέγει, «Ἐπιδοῦμε δημιουργήσουμε βοηθὸν γιὰ αὐτὸν»¹. καὶ ὅχι ἀπλῶς βοηθὸν, ἀλλὰ, «Ὁμοίον μὲ αὐτὸν»², γιὰ νὰ δείξει καὶ πάλι τὴν ἰσοτιμία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κατέστησε πολὺ μεγάλη τὴν συμμετοχὴ τῶν ἀλλόγων ζώων στὴ βοήθεια τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς μας, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι καὶ ἡ γυναῖκα ἀνήκει στοὺς δούλους, πρόσεχε πῶς κάμνει φανερὴ τὴν διάκριση. «Ἐδήγησε», λέγει, «τὰ θηρία μπροστὰ στὸν Ἀδὰμ καὶ δὲν βρέθηκε βοηθὸς γιὰ αὐτὸν ὁμοίος μὲ αὐτὸν»³. Τί λοιπὸν; ὁ ἵππος δὲν εἶναι βοηθὸς του καὶ δὲν παρατάσσεται μαζί του στοὺς πολέμους; τὸ βῆδι δὲν εἶναι βοηθὸς μας σέρνοντας τὸ ἄροτρο καὶ ὑποφέροντας μαζί μας κατὰ τὴν σπορὰ τῶν σπερμάτων; ὁ ὄνος καὶ ὁ ἡμίονος δὲν εἶναι βοηθοὶ μας βοηθώντας μας στὴ μεταφορὰ τῶν φορτίων; Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ λέγεις αὐτό, γιὰ αὐτὸ κάμνει τὴν διάκριση μὲ ἀκρίβεια. Διότι δὲν εἶπε ἀπλῶς, ὅτι «δὲν βρέθηκε βοηθὸς γιὰ αὐτὸν», ἀλλ' ὅτι

«Οὐχ εὐρέθη βοηθὸς ὁμοῖος αὐτῷ». Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἑπιπέσειμεν αὐτῷ βοηθόν, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ, «ἐπιπέσειμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν», εἶπε.

Ταῦτα δὲ πρὸ τῆς ἁμαρτίας· μετὰ δὲ τὴν ἁμαρτίαν,
 5 «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἢ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει». Ἐποίησά σε, φησίν, ὁμότιμον· οὐκ ἐχρήσω καλῶς τῇ ἀρχῇ· μετάβηθι πρὸς τὴν ὑποταγὴν. Οὐκ ἤνεγκας τὴν εὐλευθερίαν· κατάδεξαι τὴν δουλείαν. Οὐκ οἶδας ἄρχειν, καὶ δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἐδειξας τῆς πείρας· γενοῦ τῶν
 10 ἀρχομένων, καὶ τὸν ἄνδρα ἐπίγνωθι κύριον. «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἢ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει». Καὶ ὁ Θεοῦ ἐνταῦθα φιλάνθρωπίαν. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούσασα τό, «Αὐτός σου κυριεύσει», φορτικὴν εἶναι νομίση τὴν δεσποτείαν, πρότερον τὸ τῆς κηδεμονίας ἔθηκεν ὄνομα εἰπὼν,
 15 «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἢ ἀποστροφή σου», τουτέστιν, ἢ καταφυγὴ σου καὶ ὁ λιμὴν καὶ ἡ ἀσφάλεια ἐκεῖνος ἔσται σοι· ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιούσι δεινοῖς πρὸς ἐκεῖνον ἀποστρέφου καὶ καταφεύγειν σοι δίδωμι. Οὐ ταύτη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ φυσικαῖς αὐτοῦ συνέδησεν ἀνάγκαις, καθάπερ ἀρρηκτόν τινα
 20 δεσμόν, τὴν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας περιβαλὼν αὐτοῖς ἄλυσιν.

Εἶδες πῶς εἰσήγαγε μὲν τὴν ὑποταγὴν ἢ ἁμαρτία, ὁ δὲ εὐμήχανος καὶ σοφὸς Θεὸς καὶ τούτοις πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῶν ἀπεχρήσατο; Ἄκουσον πῶς καὶ Παῦλος περὶ ταύτης λέγει τῆς ὑποταγῆς, ἵνα μάθῃς πάλιν Παλαιᾶς καὶ Καινῆς
 25 τὴν συμφωνίαν. «Γυνή», φησίν, «ἐν ἡσυχίᾳ μανθανέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ». Εἶδες καὶ αὐτὸν ὑποτάξαντα τῷ ἀνδρὶ τὴν γυναῖκα; Ἄλλ' ἀνάμεινον, καὶ τὴν αἰτίαν ἀκούσῃ. Διὰ τί ἐν πάσῃ ὑποταγῇ; «Γυναῖκα» γάρ, φησί, «διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω». Διὰ τί; Ἐδίδαξε γὰρ ἅπαξ κακῶς τὸν Ἀδάμ. «Οὐδὲ
 30 αὐθεντεῖν τοῦ ἀνδρός». Τί δήποτε; Καὶ γὰρ ἠυθένησεν ἅπαξ κακῶς. «Ἄλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ». Ἄλλ' εἶπε καὶ τὴν αἰτίαν.

«Δὲν βρέθηκε βοηθὸς ὅμοιος μὲ αὐτόν». Ἔτσι καὶ ἐδῶ δὲν εἶπε ἀπλῶς, 'ὅς δημιουργήσουμε βοηθὸ γι' αὐτόν', ἀλλ' εἶπε, «Ἄς δημιουργήσουμε γι' αὐτόν βοηθὸ ὅμοιο μ' αὐτόν».

Καὶ αὐτὰ μὲν λέγει πρὶν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, μετὰ δὲ τὴν ἁμαρτία λέγει· «Θὰ ἐξαρτᾶσαι ἀπὸ τὸν ἄνδρα σου καὶ αὐτὸς θὰ σὲ ἐξουσιάζει»⁴. Σὲ δημιούργησα, λέγει, ἰσότιμη· δὲν ἔκαμες καλὴ χρῆση τῆς ἐξουσίας· πήγαινε στὴν ὑποταγὴ· δὲν ὑπέφερες τὴν ἐλευθερία· καταδέξου τὴ δουλεία. Δὲν γνωρίζεις νὰ ἐξουσιάζεις καὶ τὸ ἔδειξες μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα· γίνε μία ἀπὸ τὰ ἐξουσιαζόμενα καὶ νὰ ἔχεις τὸν ἄνδρα σου κύριό σου· «Νὰ ἐξαρτᾶσαι ἀπὸ τὸν ἄνδρα σου καὶ αὐτὸς νὰ εἶναι ὁ κύριός σου»⁴. Καὶ πρόσεχε ἐδῶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Γιὰ νὰ μὴ θεωρήσει δηλαδὴ βαριά τὴν ἐξουσία ἀκούοντας τό, «Αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ κύριός σου», πρῶτα ἀνέφερε τὸ ὄνομα τῆς κηδεμονίας, λέγοντας, «Ἀπὸ τὸν ἄνδρα σου νὰ ἐξαρτᾶσαι», δηλαδὴ ἐκεῖνος θὰ εἶναι τὸ καταφύγιό σου καὶ ὁ λιμένας σου καὶ ἡ ἀσφάλειά σου· σ' ἀφήνω σ' ὅλα τὰ ἐπερχόμενα κακὰ νὰ ἔχεις αὐτόν προστατὴ καὶ καταφύγιο. Καὶ ὄχι μόνο μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ἀλλὰ καὶ μὲ φυσικὲς ἀνάγκες συνέδεσε αὐτούς, σὰν ἀκριβῶς μὲ κάποιον ἀδιάσπαστο δεσμό, περιβάλλοντας αὐτοὺς μὲ τὴν ἀλυσίδα τῆς ἐπιθυμίας.

Εἶδες πῶς ἐπέφερε μὲν τὴν ὑποταγὴ ἢ ἁμαρτία, ἐνῶ ὁ εὐμήχανος καὶ σοφὸς Θεὸς μεταχειρίσθηκε καὶ αὐτὰ γιὰ τὸ συμφέρον μας; Ἄκουσε πῶς καὶ ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ γι' αὐτὴν τὴν ὑποταγὴ, γιὰ νὰ μάθεις πάλι τὴ συμφωνία τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. «Ἡ γυναῖκα», λέγει, νὰ δέχεται τὴ διδασκαλία μὲ ἡσυχία καὶ κάθε ὑποταγὴ»⁵. Εἶδες καὶ αὐτόν ποῦ ὑπέταξε τὴ γυναῖκα στὸν ἄδρα; Ἀλλὰ περίμενε καὶ θ' ἀκούσεις καὶ τὴν αἰτία. Γιατί «μὲ κάθε ὑποταγὴ»; Διότι, λέγει, «Δὲν ἐπιτρέπω τὴ γυναῖκα νὰ διδάσκει». Γιατί; Διότι δίδαξε τὸν Ἀδὰμ μιὰ φορὰ κακῶς. «Οὔτε νὰ γίνεται ἐξουσιαστὴς τοῦ ἄνδρα»⁶. Γιατί τέλος πάντων; Καθόσον ἄσκησε ἐπάνω του ἐξουσία μιὰ φορὰ κακῶς. «Ἀλλὰ νὰ σιωπᾶ». Εἶπε ὁμοίως καὶ τὴν αἰτία. Διότι, λέ-

4. Γέν. 3, 16.

5. Α' Τιμ. 2, 11.

6. Α' Τιμ. 2, 12.

«Ἀδὰμ» γάρ, φησίν, «οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε». Διὰ τοῦτο αὐτὴν ἀπὸ τοῦ τῆς διδασκαλίας κατεβίβασε θρόνου. Ὁ γὰρ διδάσκειν οὐκ εἰδώς, μανθανέτω, φησίν· εἰ δὲ μὴ βούλοιτο μανθάνειν, ἀλλὰ διδάσκειν ἐθέλοι, καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς μανθάνοντας προσαπολεῖ· ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς τότε γέγονεν. Ἄλλ' ὅτι μὲν ὑποτέτακται τῷ ἀνδρὶ, καὶ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ὑπετάγη, δῆλον ἐντεῦθεν, βούλομαι δὲ ἐκεῖνο ἀκούσαι, τό, «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει».

10 2. Βούλομαι μαθεῖν πῶς καὶ περὶ τῆς κηδεμονίας ταύτης ὁ Παῦλος διαλέγεται, καὶ τὴν δεσποτεῖαν ἀναμίγνυσι τῇ φιλοστοργίᾳ. Ποῦ οὖν τοῦτο ποιεῖ; Κορινθίοις ἐπιστέλλων φησίν· «Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας»· Ἴδου τό, «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου». «Αἱ γυναῖκες ἵνα φοβῶνται τοὺς ἄνδρας»· Ἴδου τό, «Αὐτός σου κυριεύσει». Εἶδες πῶς ἀνεπαχθῆς ἡ δεσποτεῖα, ὅταν ἐραστῆς μανικὸς τῆς δουλευούσης ὁ δεσπότης ᾖ, ὅταν φόβος ᾖ μετὰ ἀγάπης; Οὕτω γὰρ τὸ φορτικὸν ἀνήρηται τῆς δουλείας. Μίαν μὲν οὖν εἰσήγαγε τὴν ἀρχὴν ἢ παρακοή. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδης, ὅτι πρὸς τὸ δέον ἐρρύθμισεν αὐτὴν ὁ Θεός, ἀλλ' ὅτι αὐτὴν τῆς δουλείας τὴν φύσιν ἢ ἁμαρτία κατεσκεύασεν· ἢ ἐστὶ καὶ δεύτερον δουλείας εἶδος τοῦ προτέρου φορτικώτερον, καὶ αὐτὸ δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἔχει.

25 Μετὰ γὰρ τὸν κατακλυσμὸν τὸν ἐπὶ τοῦ Νῶε, καὶ τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ναυάγιον καὶ τὴν πανωλεθρίαν ἐκείνην, ἤμαρτεν εἰς τὸν γεγεννηκότα ὁ Χάμ, καὶ γυμνωθέντα ἰδὼν τὸν πατέρα, μᾶλλον ἐγύμνωσε τῇ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς κατηγορίᾳ, καὶ ἐντεῦθεν οἰκέτης ἐγένετο τῶν ἀδελφῶν. Ἐλυμήνατο γὰρ τῆς φύσεως τὴν εὐγένειαν ἢ τῆς

7. Α' Τιμ. 2, 14.

8. Ἐφ. 5, 25. Ἐσφαλμένα γράφηκε Κορινθίοις.

9. Ἐφ. 5, 33.

10. Γεν. 9, 20 ἔ.

γει, «Ὁ Ἀδὰμ δὲν ἀπατήθηκε, ἡ δὲ γυναίκα ἀπατήθηκε καὶ παρέβηκε τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ»⁷. Γι' αὐτὸ κατέβασα αὐτὴν ἀπὸ τὸ θρόνο τῆς διδασκαλίας. Διότι ἐκεῖνος, λέγει, ποῦ δὲν γνωρίζει νὰ διδάσκει, ἄς διδάσκεται· ἐὰν ὁμοῦς δὲν θὰ ἤθελε νὰ διδάσκεται, ἀλλὰ θὰ ἤθελε νὰ διδάσκει, θὰ ζημιώσει καὶ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τοὺς διδασκομένους, πράγμα λοιπὸν ποῦ συνέβηκε τότε καὶ μὲ τῆ γυναίκα. Ἀλλὰ τὸ ὅτι μὲν ἔχει ὑποταχθεῖ στὸν ἄνδρα, καὶ ὑποτάχθηκε ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας, γίνεται φανερὸ ἀπὸ αὐτά, θέλω ὁμοῦς καὶ αὐτὸ νὰ ἀκούσετε, τὸ «Ὁ ἄνδρας σου θὰ εἶναι τὸ καταφύγιό σου καὶ αὐτὸς θὰ σὲ ἐξουσιάζει».

2. Θέλω νὰ μάθετε τί λέγει ὁ Παῦλος καὶ γιὰ τὴν κηδεμονία αὐτὴ καὶ πῶς ἀναμιγνύει τὴν ἐξουσία μὲ τὴ φιλοστοργία. Ποῦ λοιπὸν τὸ κάμνει αὐτό; Γράφοντας πρὸς τοὺς Κορινθίους λέγει· «Οἱ ἄνδρες νὰ ἀγαπᾶτε τὶς γυναῖκες σας»⁸· νὰ τὸ «Ὁ ἄνδρας θὰ εἶναι τὸ καταφύγιό σου». «Οἱ γυναῖκες ὀφείλουν νὰ φοβοῦνται τοὺς ἄνδρες»⁹· νὰ τὸ «Αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ κύριος σου». Εἶδες πῶς ἡ ἐξουσία εἶναι ἐλαφριά, ὅταν ὁ κύριος τῆς δούλης εἶναι μανθικός ἐραστής, ὅταν ὑπάρχει φόβος μαζί μὲ τὴν ἀγάπη; Διότι ἔτσι ἐξαφανίζεται τὸ βάρος τῆς δουλείας. Μιὰ λοιπὸν ἐξουσία εἰσήγαγε ἡ παρακοή. Διότι βέβαια μὴ προσέξεις αὐτό, τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ρύθμισε αὐτὴν κατὰ τὸν ὀρθὸ αὐτὸ τρόπο, ἀλλ' ὅτι ἡ ἁμαρτία προξένησε τὴ φύση τῆς δουλείας· αὐτὴ εἶναι τὸ δεύτερο εἶδος τῆς δουλείας ποῦ εἶναι βαρύτερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο, καὶ αὐτὸ δὲ ἔχει τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν ἀφορμὴ στὴν ἁμαρτία.

Μετὰ δηλαδὴ τὸν κατακλυσμὸ τῶν χρόνων τοῦ Νῶε καὶ τὸ γενικὸ ναυάγιο ὅλης τῆς οἰκουμένης καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐκείνη καταστροφή, ἁμάρτησε ὁ Χὰμ ἀπέναντι στὸν πατέρα του, διότι βλέποντας γυμνὸ τὸν πατέρα του, περισσότερο τὸν γύμνωσε μὲ τὴν κατηγορία πρὸς τοὺς ἀδελφούς του, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἔγινε δοῦλος τῶν ἀδελφῶν του¹⁰. Διότι κατέστρεψε τὴν εὐγένεια τῆς φύσεως ἢ κακία τῆς διαθέσεως· καὶ πολὺ σω-

προαιρέσεως πονηρία· καὶ μάλα εἰκότως. Ἡ μὲν οὖν Γραφή
 μυρίας ὑπὲρ τοῦ δικαίου συντίθησιν ἀπολογίας, μᾶλλον δὲ
 ἐνὶ ῥήματι πᾶσαν αὐτῷ δίδωσι συγγνώμην. «Ἦρξατο» γάρ,
 φησί, «Νῶε ἄνθρωπος γεωργός». Τὸ δέ, «Ἦρξατο», τοῦτο
 5 πολλὴν ἔχει τὴν ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τῇ μέθῃ. Οὔτε γὰρ πόσον
 πιεῖν ἔχρῃν τὸν οἶνον ἤδει, οὔτε πῶς πιεῖν, ἄκρατον, ἢ με-
 μιγμένον ὕδατι, οὔτε πότε πιεῖν, εὐθέως τῶν ὑποληνίων
 ἐξαντληθέντα, ἢ μικρὸν ἀναμείναντα χρόνον.

Ἡ μὲν οὖν Γραφή διὰ τούτων ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ
 10 Νῶε, ὃ δὲ ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς, ὃ δι' ἐκείνου σωθεὶς (διὰ γὰρ
 τὴν εἰς τὸν πατέρα τιμὴν οὐ συναπώλετο τῷ τῶν λοιπῶν
 κλυδωνίῳ), οὐ πρὸς τὴν φύσιν ἰδὼν αὐτήν, οὐ τῆς σωτηρίας
 ἀναμνησθεὶς, οὐ τῷ φόβῳ σωφρονισθεὶς, ὄρῳν ἔτι τὰ λεί-
 ψανα τῆς τοῦ Θεοῦ μένοντα ὀργῆς, καὶ τῆς συμφορᾶς τὰ ἴ-
 15 χνη φαινόμενα, καὶ τὸν τῶν γεγενημένων ἀκμάζοντα φόβον,
 ἐξύβρισεν εἰς τὸν γεγενηκότα. Διὰ τοῦτο καὶ τις σοφὸς πα-
 ραινεῖ λέγων· «Μὴ δοξάζου ἐν ἀτιμίᾳ πατρός σου· οὐ γὰρ ἐ-
 στί σοι δόξα πατρὸς ἀτιμία». Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔγνω ἐκεῖ-
 νος, ἀλλ' ἤμαρτεν ἁμαρτίαν πάσης συγγνώμης καὶ ἀπολο-
 20 γίας μείζονα. Διὰ τοῦτο τιμωρίαν ἔδωκε τῆς ἁμαρτίας τὴν
 δουλείαν, καὶ τῶν ἀδελφῶν οἰκέτης ἐγένετο, καὶ τὴν ἀπὸ
 τῆς φύσεως προεδρίαν τῇ τῆς γνώμης κακία προέδωκεν. Ἰ-
 δοὺ καὶ δεῦτερος δουλείας τρόπος.

Βούλει καὶ τρίτον μαθεῖν; Φορτικώτερος δὲ οὗτος τῶν
 25 δύο τῶν προτέρων ἐστί, καὶ πολὺ φοβερώτερος. Ἐπειδὴ
 γὰρ ἐκεῖνοις οὐκ ἐσωφρονίσθη, ἐπέτεινεν ἡμῖν ὁ Θεὸς τὰ δε-
 σμᾶ. Τίς οὖν οὗτος ἐστίν; Ὁ τῶν ἀρχόντων, ὃ τῶν
 ἐξουσιῶν· οὐ τοιοῦτος, οἶος ὃ τῆς γυναικός, οὐδὲ τοιοῦτος,
 οἶος ὃ τῶν δούλων, ἀλλὰ πολλῷ φοβερώτερος. Ξίφη γὰρ ἐ-
 30 στιν ἰδεῖν ἠκονημένα πανταχοῦ, δημίους, κολάσεις, βασανι-
 στήρια, τιμωρίας, τὴν μέχρι θανάτου καὶ ζωῆς ἐξουσίαν.

στά. Ἡ μὲν λοιπὸν Γραφή ἀναφέρει πολλές δικαιολογίες γιὰ τὸν δίκαιο, μᾶλλον δὲ μὲ ἓνα λόγο δίνει σ' αὐτὸν κάθε συγχώρηση. Διότι, λέγει, «Ἔρχισε ὁ Νῶε νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴ γεωργία»¹⁰. Αὐτὸ δὲ τό, «Ἔρχισε», ἀποτελεῖ μεγάλη δικαιολογία γιὰ τὴ μέθη του. Διότι οὔτε γνώριζε πόσο κρασί ἔπρεπε νὰ πιεῖ, οὔτε πῶς νὰ τὸ πιεῖ, ἀνόθευτο ἢ ἀνακατεμένο μὲ νερό, οὔτε πότε νὰ τὸ πιεῖ, μόλις εἶχε ἀντληθεῖ ἀπὸ τὸ πατητήρι τῶν σταφυλιῶν, ἢ νὰ περιμένει λίγο χρόνο.

Ἡ μὲν λοιπὸν Γραφή μὲ αὐτὰ δικαιολογεῖ τὸν Νῶε, ἐκεῖνος δὲ ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ αὐτόν, ποὺ σώθηκε ἐξ αἰτίας ἐκείνου (διότι ἐξ αἰτίας τῆς τιμῆς πρὸς τὸν πατέρα του δὲν πέθανε μαζί μὲ τοὺς ὑπόλοιπους κατὰ τὸν κατακλυσμό), μὴ βλέποντας πρὸς τὴν ἴδια τὴ φύση, μὴ φέροντας στήμνήμη του τὴ σωτηρία, καὶ χωρὶς νὰ σωφρονισθεῖ ἀπὸ τὸ φόβο, βλέποντας ἀκόμα τὰ λείψανα τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ νὰ ὑπάρχουν, καὶ τὰ ἴχνη τῆς συμφορᾶς νὰ φαίνονται, καὶ τὸ φόβο ἀπὸ τὰ ὅσα εἶχαν συμβεῖ νὰ βρίσκεται στὴν ἀκμὴ του, συμπεριφέρθηκε προσβλητικὰ πρὸς τὸν πατέρα του. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς συμβουλεύει μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «Μὴ προσπαθεῖς ν' ἀποκτήσεις δόξα ἀτιμάζοντας τὸν πατέρα σου· διότι δὲν ἀποτελεῖ δόξα σου ἡ ἀτίμωση τοῦ πατέρα σου»¹¹. Ὅμως οὔτε αὐτὸ δὲν τὸ γνώριζε ἐκεῖνος, ἀλλὰ διέπραξε ἁμαρτία πάνω ἀπὸ κάθε συγγνώμη καὶ ἀπολογία. Γι' αὐτὸ τιμωρήθηκε γιὰ τὴν ἁμαρτία του μὲ τὴ δουλεία, καὶ ἔγινε δοῦλος τῶν ἀδελφῶν του, καὶ τὴν ἐξουσία ποὺ τοῦ εἶχε δοθεῖ ἀπὸ τὴ φύση τὴν πρόδωσε μὲ τὴν κακία τῆς διαθέσεώς του. Αὐτὴ εἶναι ἡ δεύτερη μορφή δουλείας.

Θέλεις νὰ μάθεις καὶ τρίτη μορφή δουλείας; Αὐτὴ εἶναι βαρύτερη ἀπὸ τὶς δύο προηγούμενες καὶ πολὺ φοβερότερη. Διότι, ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲν σωφρονίσθηκε, ἐπεξέτεινε ὁ Θεὸς τὰ δεσμὰ σ' ἐμᾶς. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτὴ ἡ μορφή δουλείας; Εἶναι ἡ τῶν ἀρχόντων, ἡ τῶν ἐξουσιῶν· δὲν εἶναι τέτοια, ὅπως ἡ τῆς γυναίκας, οὔτε τέτοια, ὅπως ἡ τῶν δούλων, ἀλλὰ πολὺ φοβερδότερη. Διότι εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς παντοῦ ξίφη ἀκονισμένα, δήμιους, κολάσεις, βασανιστήρια, τιμωρίες, τὴν ἐξουσία μέχρι

Καὶ ὅτι καὶ οὗτος τῆς ἀρχῆς ὁ τρόπος ἀναγκαῖος διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐγένετο, ἄκουσον πάλιν αὐτοῦ τοῦ Παύλου περὶ τούτου φιλοσοφοῦντος. «Εἰ δὲ θέλεις μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν, τὸ ἀγαθὸν ποίει», φησί, «καὶ ἔξεις ἔπαινον ἐξ αὐ-
5 τῆς. Ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῆς, φοβοῦ· οὐ γὰρ εἰκῆ τὴν μάχαιραν φορεῖ».

Ὅρᾳς ὅτι διὰ τοὺς τὸ κακὸν πράττοντας καὶ ἄρχων καὶ μάχαιρα; Ἄκουσον γοῦν σαφέστερον τοῦτο πάλιν. «Ἐκδικος» γάρ, φησὶν, «ἔστι τῷ τὸ κακὸν πράσσουντι». Καὶ οὐκ
10 εἶπεν, οὐ γὰρ εἰκῆ ἄρχων ἐστίν· ἀλλὰ τί; «Οὐ γὰρ εἰκῆ τὴν μάχαιραν φορεῖ». Ὀπλισμένον σοι τὸν δικαστὴν ἐπέστησε. Καθάπερ γὰρ φιλόστοργος πατὴρ παῖδας εἰς αὐτὸν ραθυμοῦντας, καὶ διὰ τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν καταφρονοῦντας αὐτοῦ, διὰ τὴν ἀγαθότητα παιδαγωγοῖς καὶ διδασκάλοις
15 ἐκδίδωσι φοβεροῖς, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν καταφρονοῦσαν αὐτοῦ, διὰ τὴν ἀγαθότητα, καθάπερ διδασκάλοις καὶ παιδαγωγοῖς, τοῖς ἄρχουσιν ἐξέδωκεν, ὥστε αὐτοὺς ἐπιστρέψαι αὐτῶν τὴν ραθυμίαν. Ἄλλ', εἰ βούλεσθε, καὶ ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς αὐτὸ τοῦτο ἴδωμεν, ὅτι διὰ τὴν πονη-
20 ρίαν τὴν ἡμετέραν καὶ τῆς ἀρχῆς ἐγένετο χρεῖα ταύτης. Τῶν προφητῶν τις παροξυνόμενος ἐπὶ τοῖς ἀδίκοις, οὕτω πῶς φησι· «Παρασιωπήσεις ἐν τῷ καταπίνειν τὸν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον, καὶ ποιήσεις τοὺς ἀνθρώπους, ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς ἔρπετὰ οὐκ ἔχοντα ἡγούμενον;».

25 Οὐκοῦν διὰ τοῦτο ἡγούμενος, ἵνα μὴ ὡς ἔρπετὰ ὦμεν· διὰ τοῦτο ἄρχων, ἵνα μὴ ὡς οἱ ἰχθύες καταπίνωμεν ἀλλήλους. Ὡσπερ γὰρ διὰ τὰ νοσήματα τὰ φάρμακα, οὕτω διὰ τὰ ἁμαρτήματα αἱ κολάσεις. Ἐπεὶ ὅτι γε ὁ συζῶν ἀρετῇ τῆς ἐκεῖθεν ἐπιστασίας οὐ δεῖται, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος·
30 «Εἰ δὲ θέλεις μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν, τὸ ἀγαθὸν ποίει, καὶ ἔξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς». Θεατὴς σου, φησὶν, ὁ δικαστής

θανάτου και ζωής. Και τὸ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ μορφή τῆς ἐξουσίας ὑπῆρξε ἀναγκαία γιὰ τὴν ἁμαρτία, ἄκουσε πάλι τὸν ἴδιο τὸν Παῦλο νὰ φιλοσοφεῖ γι' αὐτό. «Ἐὰν δὲ θέλεις νὰ μὴ φοβᾶσαι τὴν ἐξουσία, κάμνε τὸ καλό», λέγει, «καὶ θὰ ἔχεις τὸν ἔπαινο αὐτῆς. Ἐὰν δὲ πράττεις τὸ κακό, νὰ φοβᾶσαι· διότι δὲν φορεῖ τυχαῖα τὴ μάχαιρα»¹².

Βλέπεις ὅτι γιὰ ἐκείνους ποὺ πράττουν τὸ κακὸ ὑπάρχει καὶ ἄρχοντας καὶ μάχαιρα; Ἄκουσε λοιπὸν σαφέστερα πάλι αὐτό. Διότι, λέγει, «Εἶναι τιμωρὸς ἐκείνου ποὺ πράττει τὸ κακό». Καὶ δὲν εἶπε, 'διότι δὲν εἶναι τυχαῖα ἄρχοντας', ἀλλὰ τί; «Διότι δὲν φέρει τυχαῖα τὴ μάχαιρα». Σοῦ τοποθέτησε τὸ δικαστὴ ὄπλισμένο. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ φιλόστοργος πατέρας ποὺ ἔχει παιδιὰ ἀδιάφορα καὶ ποὺ τὸν περιφρονοῦν ἐξ αἰτίας τῆς πατρικῆς φιλοστοργίας, ἐξ αἰτίας τῆς ἀγαθότητάς του τὰ παραδίνει σὲ παιδαγωγούς καὶ δασκάλους φοβερούς, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς τῆ φύση μας ποὺ τὸν περιφρόνησε, ἐξ αἰτίας τῆς ἀγαθότητάς του, τὴν παρέδωσε στοὺς ἄρχοντες, σὰν ἀκριβῶς σὲ δασκάλους καὶ παιδαγωγούς, ὥστε νὰ ἐπαναφέρουν ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλά, ἂν θέλετε, ἄς-δοῦμε αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅτι δηλαδὴ ἐξ αἰτίας τῆς κακίας μας χρησιμοποιήθηκε καὶ αὐτὴ ἡ ἐξουσία. Κάποιος ἀπὸ τοὺς προφῆτες παροργιζόμενος ἀπὸ τοὺς ἄδικους, λέγει τὰ ἐξῆς: «Θὰ παραβλέψεις τὸν ἀσεβὴ ποὺ καταπίνει τὸν δίκαιο, καὶ θὰ καταστήσεις τοὺς ἀνθρώπους σὰν τὰ ψάρια τῆς θάλασσας καὶ σὰν τὰ ἔρπετά ποὺ δὲν ἔχουν ἀρχηγό;»¹³.

Λοιπὸν γι' αὐτὸ ὑπάρχει ἀρχηγός, γιὰ νὰ μὴ εἴμαστε σὰν τὰ ἔρπετά· γι' αὐτὸ ὑπάρχει ἄρχοντας, γιὰ νὰ μὴ καταπίνουμε σὰν τὰ ψάρια ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχουν τὰ φάρμακα γιὰ τὰ νοσήματα, ἔτσι ὑπάρχουν καὶ οἱ τιμωρίες γιὰ τὰ ἁμαρτήματα. Διότι τὸ ὅτι βέβαια ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ ἐνάρετα δὲν ἔχει ἀνάγκη τῆς ἐπιστασίας ἐκείνης, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος: «Ἐὰν δὲ θέλεις νὰ μὴ φοβᾶσαι τὴν ἐξουσία, κάμνε τὸ καλό, καὶ θὰ ἔχεις τὸν ἔπαινο αὐτῆς»¹⁴. Θεατὴς σου, λέγει, εἰ-

12. Ρωμ. 13, 3-4.

13. Ἀββακ. 1, 13-14.

14. Ρωμ. 13, 3.

ἐστιν. Ἐὰν ὀρθῶς ζῆς, οὐ θεατῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπαινέ-
της. Καὶ τί λέγω τὴν ἀπὸ τῶν ἀρχόντων χρεῖαν, ὅπου γε καὶ
ἐτέρων μειζόνων ἀνώτεροι οἱ φιλοσοφίαν διώκοντές εἰσιν;
Ἄρχοντες γὰρ ἀρχόντων εἰσὶν οἱ νόμοι. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ
5 νόμων δεῖται ὁ μετ' ἐπιεικείας ζῶν· καὶ τοῦτο ἄκουσον τοῦ
Παύλου λέγοντος, «δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται». Εἰ δὲ νόμος
οὐ κεῖται, πολλῶ μᾶλλον ἀρχων οὐκ ἐφέστηκεν. Ἴδου τρί-
τος ἀρχῆς τρόπος, καὶ οὗτος ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ πονη-
ρίας ἔχων τὴν ὑπόθεσιν.

10 3 Πῶς οὖν ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι «Οὐκ ἔστιν ἐξουσία, εἰ
μὴ ἀπὸ Θεοῦ»; Ὅτι αὐτὸς αὐτὴν πρὸς τὸ λυσιτελεῖς ἡμῖν κα-
τέστησεν. Εἰσήγαγε μὲν γὰρ αὐτῆς τὴν χρεῖαν ἢ ἀμαρτία, ὁ
δὲ Θεὸς πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῖν ἀπεχρήσατο. Καὶ καθάπερ ἡ
χρεῖα τῶν φαρμάκων ἀπὸ τῶν τραυμάτων γίνεται, ἢ δὲ ἐπα-
15 γωγῇ τῶν φαρμάκων ἀπὸ τῆς τῶν ἰατρῶν σοφίας, οὕτω καὶ
ἢ χρεῖα τῆς δουλείας ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας γέγονε, τὸ δὲ εἰς δέ-
ον αὐτὴν ρυθμίσει, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Ἄλλὰ γὰρ
διανάστητε, καὶ τὴν ραθυμίαν ἀπόθεσθε. Τίνος ἔνεκα τοῦτο
λέγω; Περὶ Γραφῶν ὑμῖν διηγούμεθα, ὑμεῖς δὲ τοὺς ὀφθαλ-
20 μούς ἀποστήσαντες ἡμῶν, πρὸς τὰς λαμπάδας καὶ τὸν τὰς
λαμπάδας ἄπτοντα μετεστήσατε. Καὶ πόσης τοῦτο ραθυ-
μίας, ἡμᾶς ἀφέντας τούτῳ προσέχειν; Πῦρ ἀνάπτω κἀγὼ τὸ
ἀπὸ τῶν Γραφῶν, καὶ ἐπὶ τῆς γλώττης τῆς ἡμετέρας λαμπά-
διον καίεται τὸ τῆς διδασκαλίας. Τοῦτο μείζον καὶ βέλτιον
25 τὸ φῶς ἐκείνου τοῦ φωτός· οὐ γὰρ δὴ θρυαλλίδα διάβροχον
ἐλαίῳ, καθάπερ οὗτος, ἐξάπτομεν, ἀλλὰ ψυχὰς ἐν εὐσεβείᾳ
ἀρδομένας τῇ τῆς ἀκροάσεως ἀνάπτομεν ἐπιθυμία.

Διελέγετό ποτε καὶ ὁ Παῦλος ἐν ὑπερώῳ τινί. Ἄλλὰ
μηδεὶς νομιζέτω με Παύλῳ παραβάλλειν ἑμαυτόν, οὐ γὰρ

ναι ὁ δικαστής. Ἐὰν ζεῖς ὀρθά, δὲν εἶναι μόνο θεατής σου, ἀλλὰ καὶ ἐπαινέτης σου. Καὶ γιατί ἀναφέρω τὴ χρησιμότητα τῶν ἀρχόντων, τὴ στιγμή βέβαια ποὺ ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιδιώκουν νὰ ζοῦν μὲ εὐσέβεια εἶναι ἀνώτεροι καὶ ἀπὸ ἄλλους πιὸ μεγάλους; Διότι ἀρχοντες τῶν ἀρχόντων εἶναι οἱ νόμοι. Ἄλλ' ὅμως οὔτε νόμους χρειάζεται ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ μὲ πραότητα· καὶ αὐτὸ ἄκουσέ το ἀπὸ τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «Ὁ νόμος δὲν θεσπίσθηκε γιὰ τὸν δίκαιο»¹⁵. Ἐὰν δὲ ὁ νόμος δὲν θεσπίσθηκε γιὰ τὸν δίκαιο, πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι ἀναγκαία ἡ παρουσία τοῦ ἀρχοντα. Νὰ καὶ τρίτη μορφή ἐξουσίας καὶ ποὺ ἔχει αὐτὴ τὴν ἀρχὴ τῆς στὴν ἁμαρτία καὶ τὴν κακία.

3. Πῶς λοιπὸν ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι «Δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐξουσία, παρὰ μόνο αὐτὴ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό»¹⁶; Διότι αὐτὸς ἔδωσε αὐτὴν γιὰ τὸ δικό μας καλό. Διότι εἰσήγαγε μὲν αὐτῆς τὴν ἀνάγκη ἢ ἁμαρτία, ὁ Θεὸς ὅμως τὴ χρησιμοποίησε γιὰ τὸ συμφέρον μας. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀνάγκη τῶν φαρμάκων ἀπὸ τὰ τραύματα δημιουργεῖται, ἡ δὲ κατάλληλη χορήγηση τῶν φαρμάκων γίνεται ἀπὸ τὴ σοφία τῶν ἰατρῶν, ἔτσι καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς δουλείας προῆλθε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἡ δὲ ρύθμιση αὐτῆς κατὰ τὸν πρέποντα τρόπο προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό. Ἄλλ' ὅμως συνέλθετε καὶ ἀποβάλατε τὴν ἀδιαφορία. Γιὰ ποιὸ λόγο τὸ λέγω αὐτό; Σᾶς ὁμιλῶ γιὰ τὶς Γραφές, σεῖς δέ, ἀφοῦ ἀποσπάσατε τὰ μάτια σας ἀπὸ ἐμένα, τὰ στρέψατε πρὸς τὶς λαμπάδες καὶ πρὸς ἐκεῖνον ποὺ ἀνάβει τὶς λαμπάδες. Καὶ πόσης ἀδιαφορίας αὐτὸ δὲν εἶναι δεῖγμα, τὸ νὰ ἀφήσετε ἐμένα καὶ νὰ προσέχετε αὐτόν; Φωτιὰ ἀνάβω καὶ ἐγὼ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὶς Γραφές καὶ στὴ γλώσσα μου ἐπάνω καίεται ἡ λαμπάδα τῆς διδασκαλίας. Αὐτὸ τὸ φῶς εἶναι σπουδαιότερο καὶ καλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ φῶς· διότι δὲν ἀνάβω φημί μουσκεμένο μὲ λάδι, ὅπως αὐτός, ἀλλὰ ἀνάβω ψυχές, ποὺ εἶναι ποτισμένες μὲ τὴν εὐσέβεια, μὲ τὴν ἐπιθυμία τῆς ἀκροάσεως.

Μιλοῦσε κάποτε καὶ ὁ Παῦλος μέσα σὲ κάποιο ὑπερῶο. Ὅμως κανεῖς νὰ μὴ νομίζει ὅτι παραβάλλω τὸν ἑαυτό μου μὲ

οὕτω μέμνηνα, ἀλλ' ἵνα μάθητε πόσῃν περὶ τὴν ἀκρόασιν σπουδὴν ἐπιδείκνυσθαι χρή. Διελέγετο τοίνυν ὁ Παῦλος ἐν ὑπερώῳ, καὶ ἐσπέρα κατέλαβε, καθάπερ καὶ νῦν, καὶ λαμπάδες ἦσαν ἐν τῷ ὑπερώῳ· εἶτα ὁ Εὐτυχὸς ἀπὸ τῆς θυρίδος
 5 κατέπεσε, καὶ οὐ διέλυσε τὸ πτώμα τὸν σύλλογον, οὐδὲ ἀνέστησε τὸ θέατρον ὁ θάνατος, ἀλλ' οὕτως ἦσαν προσηλωμένοι τῇ τῶν θείων ἀκροάσει λογίων, ὡς μηδὲ αἰσθηθῆναι τοῦ πτώματος· ὑμεῖς δὲ οὐδὲν ξένον ἰδόντες, οὐδὲ παράδοξον, ἀλλ' ἄνθρωπον τὰ συνήθη ποιοῦντα, τὰς ὄψεις ἐκεῖ με-
 10 τεθήκατε. Καὶ ποίας ἂν εἶη τοῦτο συγγνώμης ἄξιον; Μηδεὶς τοίνυν, ἀγαπητοί, φορτικὴν τινα τὴν ἐπιτίμησιν νομιζέτω· οὐ γὰρ μισοῦντες, ἀλλὰ κηδόμενοι ἐγκαλοῦμεν. «Ἀξιοπιστότερα γὰρ τραύματα φίλων, ἢ ἐκούσια φιλήματα ἐχθρῶν». Διανάστητε τοίνυν, παρακαλῶ, καὶ τοῦτο ἀφέντες τὸ πῦρ,
 15 τῷ φωτὶ προσέχετε τῶν θείων Γραφῶν. Ἐτερον γὰρ ὑμῖν ἀρχῆς βούλομαι τρόπον εἰπεῖν, οὐκ ἀπὸ ἀμαρτίας λαμβάνοντα τὴν ὑπόθεσιν, ἀλλὰ παρὰ τῆς φύσεως αὐτῆς.

Τίς οὖν οὗτός ἐστιν; Ὁ τῶν τεκόντων εἰς ἔκγονα. Ὡδίωνων γὰρ ἐστὶν ἀμοιβὴ ἢ τοιαύτη τιμὴ. Διὰ τοῦτο καὶ τις σο-
 20 φὸς λέγει· «Ὡς δεσπότης δούλευσον τοῖς γεννήσασί σε». Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει λέγων· «Τί γὰρ αὐτοῖς ἀνταποδώσεις, καθὼς αὐτοὶ σοι»; Καίτοι τί ποτέ ἐστιν, ὃ μὴ δύναται παῖς ἀποδοῦναι πατρί; Οὐδὲν οὖν ἄλλο ἢ τοῦτο λέγει· καθὼς αὐτοὶ σε ἐγέννησαν, σὺ αὐτοὺς γεννήσαι οὐ δυνήσῃ. Ἐ-
 25 πεί οὖν κατὰ τοῦτο ἡλαττώμεθα, ἐτέρωθεν πλεονεκτήσωμεν ταῖς εἰς αὐτοὺς τιμαῖς, μὴ διὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον μόνον, ἀλλὰ πρὸς τῆς φύσεως διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον. Καὶ γὰρ σφόδρα ὁ Θεὸς βούλεται τοὺς τεκόντας τιμᾶσθαι παρὰ

17. Παροιμ. 27, 6.

18. Σοφ. Σειράχ 3, 8.

19. Σοφ. Σειράχ 7, 28.

τὸν Παῦλο, διότι δὲν ἔχω τρελλαθεῖ τόσο πολὺ, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθετε πόση προθυμία πρέπει νὰ δείχνετε γιὰ τὴν ἀκρόαση τῆς διδασκαλίας. Μιλοῦσε λοιπὸν ὁ Παῦλος μέσα σὲ κάποιο ὑπερῶο καὶ εἶχε βραδιάσει, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τώρα, καὶ ὑπῆρχαν λαμπάδες στὸ ὑπερῶο· καὶ τότε ἔπεσε κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρο ὁ Εὐτυχὸς καὶ ἡ πτώση δὲν διέλυσε τὴ συγκέντρωση, οὔτε ὁ θάνατος σήκωσε ὀρθοῦ τὸ ἀκροατήριον, ἀλλὰ τόσο πολὺ προσηλωμένοι ἦταν στὴν ἀκρόαση τῶν θείων λόγων, ὥστε οὔτε κἂν ν' ἀντιληφθοῦν τὴν πτώση· σεῖς ὁμως χωρὶς νὰ δεῖτε τίποτε τὸ παράξενο, οὔτε τὸ παράδοξο, ἀλλ' ἄνθρωπο νὰ κάμνει συνηθισμένα πράγματα, στρέψατε τὰ μάτια σας ἐκεῖ. Καὶ ποιᾶς συγγνώμης θὰ μπορούσε αὐτὸ νὰ εἶναι ἄξιο; Κανένας λοιπὸν, ἀγαπητοί, ἄς μὴ θεωρεῖ βαριά τὴν ἐπιτίμησι· διότι δὲν σᾶς κατηγορῶ ἐπειδὴ σᾶς μισῶ, ἀλλ' ἀπὸ ἐνδιαφέρον γιὰ σᾶς. «Διότι εἶναι πολὺ πιὸ ὠφέλιμα τὰ τραύματα ποὺ προέρχονται ἀπὸ φίλους, παρὰ τὰ φαινομενικὰ ἐγκάρδια φιλήματα τῶν ἐχθρῶν»¹⁷. Συνέλθετε λοιπὸν, παρακαλῶ, καί, ἀφοῦ ἀφήσετε αὐτὴ τὴ φωτιά, προσέχετε στὸ φῶς τῶν θείων Γραφῶν. Διότι θέλω καὶ ἄλλη μορφή ἐξουσίας νὰ σᾶς πῶ, ποὺ ἔχει τὴν ἀρχὴ της ὄχι στὴν ἀμαρτία, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση μας.

Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτή; Εἶναι ἡ ἐξουσία τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα τους. Διότι ἡ τιμὴ αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀποτελεῖ ἀμοιβὴ γιὰ τοὺς πόνους τους. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς λέγει· «Υπηρέτησε αὐτοὺς ποὺ σὲ γέννησαν σὰν νὰ εἶναι κύριοί σου»¹⁸. Ἐπειτα προσθέτει καὶ τὴν αἰτία, λέγοντας· «Διότι τί θὰ ἀποδώσεις σ' αὐτούς, γιὰ τὰ ὅσα ἔκαναν αὐτοὶ σὲ σένα;»¹⁹. Ἄν καὶ βέβαια ποῖο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ δὲν μπορεῖ ὁ υἱὸς ν' ἀνταποδώσει στὸν πατέρα του; Τίποτε λοιπὸν ἄλλο δὲν ἐννοεῖ παρὰ αὐτό· ὅπως αὐτοὶ σὲ γέννησαν σὺ δὲ μπορεῖς νὰ τοὺς γεννήσεις. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὡς πρὸς αὐτὸ μειονεκτοῦμε, ἀπὸ ἄλλοῦ ἄς πλεονεκτήσουμε ὡς πρὸς τὶς τιμές μας πρὸς αὐτούς, ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τοῦ νόμου τῆς φύσεως, ἀλλὰ, πρὶν ἀπὸ τὴ φύση, ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου πρὸς τὸ Θεό. Καθόσον ὁ Θεὸς θέλει πάρα πολὺ νὰ τιμοῦνται οἱ γονεῖς ἀπὸ τὰ τέκνα· καὶ ἐκείνους μὲν ποὺ κά-

τῶν τεχθέντων· καὶ τοὺς μὲν τοῦτο ποιοῦντας μεγάλοις ἀγα-
θοῖς καὶ δωρεαῖς ἀμείβεται, τοὺς δὲ παραβαίνοντας τὸν νό-
μον μεγάλοις καὶ δεινοῖς κολᾶζει κακοῖς. «Ὁ κακολογῶν»,
φησί, «πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτῳ». Τοῖς δὲ τιμῶ-
5 σιν αὐτοὺς οὕτω πῶς φησι· «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν
μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται· καὶ ἔση μακροχρόνιος ἐπὶ
τῆς γῆς».

«Ὅπερ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι νομίζεται, γῆρας λιπα-
ρὸν καὶ μῆκος ζωῆς, τοῦτο ἔθηκεν ἔπαθλον τοῖς τιμῶσιν
10 αὐτούς· καὶ ὅπερ ἔσχατον εἶναι δοκεῖ κακόν, θάνατος ἄω-
ρος, τοῦτο ἔθηκεν ἐπιτίμιον τοῖς ὑβρίζουσιν εἰς αὐτούς· τοὺς
μὲν ἐπισπώμενος εἰς εὐνοίαν τῆ τῆς τιμῆς ἐπαγγελία, τοὺς
δὲ καὶ ἄκοντας ἀπάγων τῆς ὕβρεως τῷ τῆς τιμωρίας φόβῳ.
Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἀποθνήσκειν κελεύει τὸν πατραλοῖαν, οὐ-
15 δὲ δημίους αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δικαστηρίου λαβόντας ἐξάγειν διὰ
τῆς ἀγορᾶς, οὐδὲ τῆς πόλεως ἔξω τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνειν,
ἀλλ' ἄγει μὲν αὐτὸν μέσσην τὴν πόλιν αὐτὸς ὁ πατήρ, καὶ χω-
ρὶς ἀποδείξεως πάσης πιστεύεται· καὶ μάλα δικαίως. Ὁ γὰρ
καὶ χρήματα καὶ σώματα καὶ πᾶν ὀτιοῦν ἐλόμενος ὑπὲρ τοῦ
20 παιδὸς καταδαπανῆσαι, οὐκ ἂν ποτε κατήγορος αὐτοῦ γέγο-
νεν, εἰ μὴ πολλὴ τῆς ὕβρεως ἦν ἢ ὑπερβολή.

Ἄγει τοίνυν αὐτὸν εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως, εἶτα καλεῖ
τὸν δῆμον ἅπαντα, καὶ λέγει τὴν κατηγορίαν, οἱ δὲ ἀκούον-
τες πάντες, ἕκαστος λίθον λαβὼν, οὕτω βάλλουσι τὸν πα-
25 τραλοῖαν. Οὐ γὰρ δὴ θεατὰς μόνον τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ
αὐτουργοὺς εἶναι βούλεται ὁ νομοθέτης, ἵνα εἰς τὴν δεξιὰν ἕ-
καστος ἰδὼν τὴν ἑαυτοῦ, δι' ἧς τὸν λίθον καὶ αὐτὸς ἔβαλε
κατὰ τῆς τοῦ πατραλοίου κεφαλῆς, ἱκανὸν ὑπόμνημα πρὸς
διόρθωσιν ἔχη. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἡμῖν ὁ

μνουν αυτό τους ἀμείβει με μεγάλα ἀγαθὰ καὶ δωρεές, ἐνῶ ἐκείνους πὸν παραβαίνουν τὸ νόμο τους τιμωρεῖ με μεγάλες συμφορὲς καὶ κακά. «Ἐκεῖνος», λέγει, «πὸν κακολογεῖ τὸν πατέρα ἢ τὴ μητέρα του, νὰ τιμωρεῖται με θάνατο»²⁰. Γιὰ ἐκείνους δὲ πὸν τιμοῦν τους γονεῖς λέγει τὰ ἐξῆς· «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴ μητέρα σου, γιὰ νὰ εὐτυχήσεις καὶ θὰ γίνεις μακροχρόνιος ἐπάνω στὴ γῆ»²¹.

Ἐκεῖνο ἀκριβῶς πὸν θεωρεῖται ὅτι εἶναι μέγιστο ἀγαθὸ, δηλαδὴ γεράματα εὐτυχισμένα καὶ μακροημέρευση ζωῆς, αὐτὸ ἀνέφερε σὰν βραβεῖο γιὰ ἐκείνους πὸν τιμοῦν αὐτούς· καὶ αὐτὸ πὸν θεωρεῖται τὸ χειρότερο κακό, δηλαδὴ ὁ πρόωρος θάνατος, αὐτὸ ἀνέφερε σὰν ἐπιτίμιο γι' αὐτούς πὸν περιφρονοῦν αὐτούς· καὶ τους μὲν πρώτους προσελκύει στὴν ἀγάπη πρὸς αὐτούς με τὴν ὑπόσχεση τῆς τιμῆς, τους δὲ ἄλλους καὶ παρὰ τὴ θέλησή τους τους ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν περιφρόνηση με τὸ φόβο τῆς τιμωρίας. Διότι δὲν παραγγέλλει ἀπλῶς νὰ τιμωρεῖται με θάνατο ἐκεῖνος πὸν δέρνει τὸν πατέρα του, οὔτε, ἀφοῦ τὸν πάρουν ἀπὸ τὸ δικαστήριον, νὰ τὸν ὀδηγοῦν μέσα ἀπὸ τὴν ἀγορὰ ἐξω ἀπὸ τὴν πόλη, οὔτε καὶ νὰ τὸν ἀποκεφαλίζουν ἐξω ἀπὸ τὴν πόλη, ἀλλ' ὀδηγεῖ αὐτὸν ὁ ἴδιος ὁ πατέρας του στὸ μέσο τῆς πόλεως καὶ χωρὶς καμιά ἀπόδειξη γίνεται πιστευτός· καὶ πολὺ ὀρθά. Διότι ἐκεῖνος πὸν δέχθηκε γιὰ χάρη τοῦ παιδιοῦ του καὶ χρήματα νὰ δαπανήσει καὶ σώματα καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ ποτὲ νὰ γίνεῖ κατήγορος αὐτοῦ, ἐὰν δὲν ἦταν ὑπερβολικὴ ἢ προσβολή.

Ἐπὶ τοῦ ὀδηγεῖ λοιπὸν αὐτὸν στὸ μέσο τῆς πόλεως, ἔπειτα καλεῖ ὄλον τὸ λαὸν καὶ ἐξαγγέλλει τὴν κατηγορία, ὄλοι δὲ αὐτοὶ πὸν ἀκοῦν αὐτὴν, παίρνοντας ὁ καθένας ἓνα λίθον, τὸν ρίχνουν ἐναντίον ἐκείνου πὸν ἔδειρε τὸν πατέρα του. Ὁ νομοθέτης δηλαδὴ δὲν θέλει μόνον νὰ εἶναι θεατὲς τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ αὐτουργοί, ὥστε, βλέποντας ὁ καθένας τὸ δεξιὸν τοῦ χέρι, με τὸ ὁποῖον ἔρριξε καὶ αὐτὸς τὸ λίθον ἐναντίον τῆς κεφαλῆς ἐκείνου πὸν ἔδειρε τὸν πατέρα του, νὰ ἔχει σπουδαία ὑπόμνηση γιὰ διόρθωσίν του. Ὁχι δὲ μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἄλλο μᾶς ὑπαινίσσεται ὁ

νομοθέτης αίνίττεται, ὅτι ὁ τοὺς γονέας ὑβρίζων οὐκ ἐκεί-
 νους ἠδίκηκε μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας ἀνθρώπους. Διὰ τοῦ-
 το πάντας ἐπὶ τὴν κοινωνίαν τῆς τιμωρίας καλεῖ, καθάπερ
 ὑβρισμένους ἅπαντας, καὶ δῆμον ὁμοῦ καὶ πόλιν περιύστη-
 5 σιν ἅπασαν, παιδεύων καὶ τοὺς οὐδὲν ἔχοντας κοινὸν πρὸς
 τοὺς ἠδικημένους ἐπὶ γονεῦσιν ὑβριζομένοις ἀγανακτεῖν,
 ὡς τῆς κοινῆς φύσεως ὑβριζομένης, καὶ τὸν τοιοῦτον ἀν-
 θρωπον, ὥσπερ λοιμόν τινα καὶ κοινήν νόσον, μὴ τῆς πόλε-
 ως μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ φωτὸς ἀπελαύνειν αὐτοῦ. Πολέμιος
 10 γὰρ ὁ τοιοῦτος καὶ κοινὸς ἀπάντων ἐστὶν ἐχθρὸς, καὶ τοῦ
 Θεοῦ, καὶ τῆς φύσεως, καὶ τῶν νόμων, καὶ τῆς κοινῆς ἀ-
 πάντων ἡμῶν ζωῆς. Διὰ τοῦτο πάντας συνεφάπτεσθαι κε-
 λεύει τῆς σφαγῆς, ὥσπερ τινὰ καθαρμὸν τῆς πόλεως ἐργα-
 ζόμενος.

15 Πολλὰ ὑμῖν ἀγαθὰ γένοιτο, ὅτι μετὰ τοσαύτης ἡδονῆς
 τοὺς περὶ τοῦ πατραλοίου λόγους ἐδέξασθε, καὶ ἀντὶ τῶν λί-
 θων ταῖς βοαῖς αὐτὸν ἐβάλλετε· τεκμήριον γὰρ τοῦτό ἐστι
 τοῦ πολλὴν περὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἕκαστον ὑμῶν τὴν εὐ-
 νοϊαν ἐπιδεδεῖχθαι. Καὶ γὰρ τότε τοὺς νόμους μάλιστα θαυ-
 20 μάζειν εἰώθαμεν τοὺς τὰ ἀμαρτήματα κολάζοντας, ὅταν μὴ
 συνειδότες ἑαυτοῖς τὰ ἀμαρτήματα ὤμεν. Ὑπὲρ δὴ τούτων
 ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ τῷ κηδο-
 μένῳ τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας, καὶ προνοοῦντι γονέων, καὶ
 παίδων φροντίζοντι, καὶ πάντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας οἰκονο-
 25 μοῦντι σωτηρίας. Αὐτῷ γὰρ πρέπει δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύ-
 νησις σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ
 ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

νομοθέτης, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ προσβάλλει τοὺς γονεῖς του δὲν ἀδίκησε μόνο ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ καλεῖ ὄλους νὰ πάρουν μέρος στὴν τιμωρία, σὰν νὰ δέχθηκαν τὴν προσβολὴ ὄλοι, καὶ συγκεντρώνει στὸ ἴδιο μέρος ὄλο τὸ λαὸ καὶ τὴν πόλη, γιὰ νὰ διδάξει καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ κοινὸ μὲ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀδικηθεῖ, νὰ ἀγανακτοῦν ὅταν προσβάλλονται οἱ γονεῖς, σὰν νὰ δέχεται τὴν προσβολὴ ἢ ἴδια ἢ ἀνθρώπινη φύση, καὶ τὸν παρόμοιο ἄνθρωπο νὰ τὸν διώχνουν, σὰν κάποια λοιμώδη νόσο καὶ κοινὴ ἀσθένεια, ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν πόλη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Διότι ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος εἶναι πολέμιος καὶ κοινὸς ἐχθρὸς ὄλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν νόμων καὶ τῆς κοινῆς ζωῆς ὄλων μας. Γι' αὐτὸ προστάζει ὄλους νὰ λάβουν μέρος στὴ σφαγὴ, σὰν ἀκριβῶς νὰ ἐνεργεῖ κάποιο καθαρὸ τῆς πόλεως.

Εὐχομαι νὰ εἶναι πολλὰ τὰ ὀφέλη σας, διότι δεχθήκατε μὲ τόση εὐχαρίστηση τὰ λόγια γιὰ ἐκεῖνον ποὺ πρόσβαλε τὸν πατέρα του, καὶ διώξατε αὐτόν, ἀντὶ μὲ λίθους, μὲ τὶς φωνές σας· διότι ἀπόδειξη εἶναι αὐτό, τὸ ὅτι ὁ καθένας σας ἔχει δείξει γιὰ τὸν πατέρα αὐτοῦ μεγάλη συμπάθεια. Καθόσον συνήθως τότε πρὸ πάντων θαυμάζουμε τοὺς νόμους ποὺ τιμωροῦν τὰ ἁμαρτήματα, ὅταν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι δὲν εἴμαστε συνεργοὶ τῶν ἁμαρτημάτων. Γιὰ ὄλα αὐτὰ λοιπὸν ἄς εὐχαριστήσουμε τὸν φιλάνθρωπο Θεὸ ποὺ φροντίζει γιὰ τὴ ζωὴ μας, ποὺ δείχνει τὴν πρόνοιάν του γιὰ τοὺς γονεῖς, ποὺ φροντίζει γιὰ τὰ παιδιά καὶ ὄλα τὰ ρυθμίζει γιὰ τὴ δικὴ μας σωτηρία. Σ' αὐτόν λοιπὸν ἀρμόζει ἢ δόξα, ἢ τιμὴ καὶ ἢ προσκύνηση, μαζί μὲ τὸν ἄναρχο Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ε'.

“Οτι οὐ διὰ τὸν Ἀδὰμ κολαζόμεθα, καὶ ὅτι μείζονα τῶν δι’ ἐκείνου εἰσενεχθέντων λυπηρῶν τὰ χρηστά, ἐὰν ἑαυτοῖς προσέχωμεν· καὶ κατὰ τῶν παρατρεχόντων τοὺς πένητας.

*1. Ὑμεῖς μὲν ἴσως νομίζετε τὸν περὶ τῆς δεσποτείας ἡμῖν ἅπαντα ἀπηρτίσθαι λόγον, ἐγὼ δὲ ἔτι πολὺν ὄρω τὸν καρπὸν ἐν αὐτῷ φαινόμενον. Ἀλλὰ μὴ ἀποκάμητε, παρακαλῶ, ἕως αὐτὸν ἅπαντα ἐκτρυγήσωμεν. Καὶ γὰρ οἱ φιλόπονοι
5 τῶν γεωργῶν ὅταν ἴδωσιν ἄμπελον πολλοῖς μὲν τοῖς φύλλοις κομῶσαν, πολλῷ δὲ τῷ καρπῷ βριθομένην, οὐχὶ τοὺς ἔξωθεν βότρυας ἐκτέμνουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνδοτέρω χωροῦσι τὰ κλήματα ἀνακλῶντες, καὶ τὰ φύλλα ἀναστέλλοντες, ὥστε μὴδὲ μικρὰς σταφυλῆς ρᾶγας ὑπὸ τοῖς πετάλοις
10 κρυπτομένας λαθεῖν. Μὴ τοίνυν ἐκείνων φανῆτε ραθυμότεροι, μὴδὲ ἀποστήτε, ἕως ἂν τὸ πᾶν λάβητε· καὶ μάλιστα, ὅτι ὁ μὲν πόνος ἐμός, ὁ δὲ καρπὸς ὑμέτερος.*

*Κατηγορήσαμεν χθὲς τῶν γυναικῶν, μᾶλλον δὲ οὐχὶ τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ τῆς Εὐᾶς, ὅτι διὰ τῆς ἀμαρτίας τὴν
15 δουλείαν εἰσήγαγεν. Εἶποιεν ἂν αἱ γυναῖκες ἡμῖν· τίνοσ οὖν ἔνεκεν, ἐκείνης ἀμαρτησάσης, ἡμεῖς κατεδικάσθημεν, καὶ τὸ μὲν παράπτωμα γέγονεν ἐνδὸς προσώπου, τὸ δὲ ἔγκλημα κοινὸν τῆς φύσεως ἀπάσης; Τοῦτο καὶ δοῦλοι εἶποιεν ἂν· τί
20 δῆποτε, τοῦ Χαναὰν εἰς τὸν πατέρα ὑβρίσαντος, τὰ τῆς τιμωρίας εἰς ἅπαν διέβη τὸ γένος; Καὶ οἱ τοὺς ἄρχοντας δὲ*

Λ Ο Γ Ο Σ Ε'

Περὶ τοῦ ὅτι δὲν τιμωρούμαστε ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀδάμ, καὶ ὅτι τὰ καλὰ εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ δυσάρεστα ποὺ προέκυψαν ἐξ αἰτίας ἐκείνου, ἂν εἴμαστε προσεκτικοί· καθὼς καὶ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ περιφρονοῦν τοὺς φτωχοὺς.

1. Σεῖς μὲν ἴσως νομίζετε ὅτι ὀλοκληρώσαμε τὸ λόγο γιὰ τὴν ἐξουσία, ἐγὼ ὁμοῦς βλέπω νὰ ὑπάρχει ἀκόμα σ' αὐτὸν πολὺς καρπός. Ἀλλὰ μὴ ἀποκάμετε, παρακαλῶ, μέχρις ὅτου τρυγήσουμε ὅλο τὸν καρπὸ. Καθόσον οἱ φιλόπονοι ἀπὸ τοὺς γεωργοὺς ὅταν δοῦν τὴν ἄμπελο νὰ ἔχει πυκνὸ φύλλωμα καὶ νὰ εἶναι φορτωμένη μὲ καρπὸ, δὲν κόβουν μόνο τὰ σταφύλια ποὺ βρίσκονται πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλὰ καὶ προχωροῦν καὶ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ μέρος, λυγίζοντας τὰ κλήματα καὶ παραμερίζοντας τὰ φύλλα, ὥστε νὰ μὴ διαφύγουν οὔτε μικρὰ τσαμπιά σταφυλιῶν κρυμμένα κάτω ἀπὸ τὰ φύλλα. Μὴ λοιπὸν φανεῖτε πρὸς ἀδιάφοροι ἀπὸ ἐκείνους, οὔτε νὰ φύγετε, προτοῦ λάβετε τὸ πᾶν· καὶ μάλιστα γιὰ τὸ λόγο, ὅτι ὁ μὲν κόπος εἶναι δικός μου, ὁ δὲ καρπὸς δικός σας.

Κατηγορήσαμε χθὲς τὶς γυναῖκες, μᾶλλον δὲ ὄχι τὶς γυναῖκες ἀλλὰ τὴν Εὐα, διότι εἰσήγαγε τὴ δουλεία ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας. Θὰ μπορούσαν νὰ μοῦ ποῦν οἱ γυναῖκες· γιὰ ποιοῦ λόγον, ἀφοῦ ἐκείνη ἁμάρτησε, καταδικασθήκαμε ἑμεῖς, καὶ τὸ μὲν παράπτωμα ὑπῆρξε ἐνὸς προσώπου, ἡ δὲ κατηγορία εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλη τὴ φύση; Αὐτὸ θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν καὶ οἱ δοῦλοι· γιατί τέλος πάντων ἐνῶ ὁ Χαναὰν πρόσβαλε τὸν πατέρα του, ὁμοῦς τὰ ἀποτελέσματα τῆς τιμωρίας μεταβιβάσθηκαν σ' ὅλο τὸ γένος; Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ φοβοῦνται τοὺς ἄρχοντες αὐτὸ θὰ

φοβούμενοι τοῦτο ἂν αἰτιάσαιντο· τί δήποτε, ἐτέρων ἐν πο-
νηρία ζησάντων, αὐτοὶ τῷ ζυγῷ τῆς ἀρχῆς παρεδόθησαν; Τί
οὖν ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς πρὸς τούτους ἅπαντας; Μία γάρ ἐσται
πάντων ζητημάτων ἡ λύσις ὅτι ἡμαρτον μὲν οἱ πρότεροι, καὶ
5 διὰ τῆς οἰκείας παρακοῆς τὴν δουλείαν εἰσήγαγον, εἰσα-
χθεῖσαν δὲ ὁ μετὰ ταῦτα ταῖς παρ' ἑαυτῶν ἐκύρωσαν ἀμαρ-
τίαις. Εἰ μὲν γὰρ ἔχοιεν ἑαυτοὺς δεῖξαι διαπαντὸς ἀμαρτημά-
των ὄντας καθαρούς, ἴσως ἂν εἶη αὐτοῖς καλῶς δοκεῖ ἀντι-
λέγειν, εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ πολλοῖς εἰσιν ἐπιτιμίσις ὑπεύθυνοι,
10 περιττὰ τὰ τῆς ἀπολογίας ταύτης ἐστί.

Ἐγὼ γάρ οὐκ εἶπον, ὅτι ἤδη μὲν ἡ ἀμαρτία δουλείαν
οὐκ εἰσάγει, ἀλλ' ὅτι πᾶσα ἀμαρτία δουλεία συγκλήρωται,
καὶ φύσιν ἀμαρτίας, οὐ διαφορᾶν ἀμαρτίας ἠτιασάμην μό-
νον. Ὡσπερ οὖν ἅπαντα μὲ τὰ ἀνίατα νοσήματα εἰς θάνατον
15 ἄγει, οὐχ ἅπαντα δὲ τῆς αὐτῆς ἐστί φύσεως, οὕτω καὶ τὰ ἀ-
μαρτήματα ἅπαντα μὲν δουλείαν τίκτει, οὐχ ἅπαντα δὲ τῆς
αὐτῆς φύσεως. Ἡμαρτεν ἡ Εὐὰ ἀψαμένη τοῦ ξύλου, καὶ κα-
τεκρίθη δι' αὐτό. Διὰ τοῦτο μὴ ἀμαρτήσης σὺ πάλιν ἐτέραν ἴ-
σως ἐκείνης ἀμαρτίαν χαλεπωτέραν. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν
20 δούλων ἄξιον εἰπεῖν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχομένων, ὅτι εἰ-
σήγαγον μὲν οἱ πρῶτοι τὴν ἀμαρτίαν, οἱ δὲ μετ' ἐκείνους
διαδεξάμενοι κατέσχον τῆς δεσποτείας τὴν δύναμιν δι' ὧν ἐ-
πλημμέλησαν.

Ἐχω καὶ ἐτέρως ἀπολογήσασθαι· ὅτι πολλοὶ πρὸς ἀ-
25 ρετὴν ἐπανελθόντες, ἀπηλλάγησαν τῆς δεσποτείας. Καὶ
πρότερον, εἰ δοκεῖ, ἐπὶ τῶν γυναικῶν τὸν λόγον γυμνάσω-
μεν, ἴν' ἴδῃς πῶς ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ περιθεὶς αὐταῖς τὰ
δεσμά, αὐτὸς αὐτὰ πάλιν ἀνῆκε. «Εἰ τις γυνή», φησὶν, «ἄν-
δρα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς,
30 μὴ ἀφιέτω αὐτόν». Διὰ τί; Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα

μποροῦσαν νὰ ἰσχυρισθοῦν· γιατί τέλος πάντων, ἐνῶ ἄλλοι ἔζησαν μέσα στήν κακία, αὐτοὶ παραδόθηκαν στοῦ ζυγοῦ τῆς ἐξουσίας; Τί λοιπὸν θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πρὸς ὄλους αὐτούς; Μιὰ θὰ εἶναι ἡ ἀπάντηση ὄλων τῶν ζητημάτων, ὅτι δηλαδή ἀμάρτησαν μὲν οἱ προηγούμενοι καὶ μὲ τὴν παρακοή τους εἰσήγαγαν τὴ δουλεία, ἀφοῦ δὲ εἰσήχθηκε οἱ μεταγενέστεροι ἄνθρωποι τὴν ἐπικύρωσαν μὲ τὶς δικές-τους ἀμαρτίες. Διότι, ἐὰν μὲν μποροῦσαν νὰ παρουσιάσουν τοὺς ἑαυτοὺς τους γιὰ πάντα καθαρὸς ἀπὸ ἀμαρτήματα, ἴσως θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ σωστή ἡ ἀντίρρησή τους, ἐὰν ὁμως καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ πολλὰς τιμωρίες, εἶναι περιττὰ τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἀπολογίας αὐτῆς.

Ἐγὼ δηλαδή δὲν εἶπα, ὅτι πλέον δὲν προξενεῖ δουλεία ἡ ἀμαρτία, ἀλλ' ὅτι κάθε ἀμαρτία εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴ δουλεία, καὶ μόνο τὴ φύση τῆς ἀμαρτίας κατηγόρησα, ὄχι τὴ διαφορά τῆς ἀμαρτίας. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ὄλα μὲν τὰ ἀθεράπευτα νοσήματα ὀδηγοῦν στοῦ θάνατο, δὲν εἶναι ὁμως ὄλα τῆς ἴδιας φύσεως, ἔτσι καὶ τὰ ἀμαρτήματα ὄλα προξενοῦν μὲν δουλεία, δὲν εἶναι ὁμως ὄλα τῆς ἴδιας φύσεως. Ἀμάρτησε ἡ Εὔα διότι ἔφαγε τὸν ἀπαγορευμένο καρπὸ τοῦ δένδρου, καὶ κατακρίθηκε γι' αὐτό. Γι' αὐτὸ μὴ ἀμαρτήσεις καὶ σὺ πάλι ἐνδεχομένως μὲ ἀμαρτία χειρότερη ἀπὸ ἐκείνης. Αὐτὸ πρέπει νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τοὺς δούλους, αὐτὸ καὶ γιὰ τοὺς ἀρχόμενους, ὅτι δηλαδή εἰσήγαγαν μὲν οἱ πρῶτοι τὴν ἀμαρτία, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι, ἀφοῦ κληρονόμησαν αὐτήν, παρέμειναν κάτω ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς ἐξουσίας της μὲ ὅσα πλημμελήματα διέπραξαν.

Μπορῶ καὶ ἄλλη ἀπολογία νὰ προβάλλω· ὅτι δηλαδή πολλοί, ποὺ ἐπανῆλθαν στήν ἀρετή, ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴν ἐξουσία της. Καὶ πρῶτα, ἐὰν νομίζεις, ἅς μεταφέρομε τὸ λόγο σὶς γυναῖκες, γιὰ νὰ δεῖς πῶς ὁ μακάριος Παῦλος, ποὺ τὶς περιέβαλε μὲ τὰ δεσμά, ὁ ἴδιος πάλι ἀπάλλαξε αὐτὲς ἀπὸ αὐτά. «Ἐὰν», λέγει, «κάποια γυναῖκα ἔχει ἄπιστο ἄνδρα καὶ αὐτὸς δέχεται νὰ συγκατοικεῖ μαζί της, ἅς μὴ τὸν ἐγκαταλείπει»¹. Γιατί; «Διότι ποὺ ξέρεις, γυναῖκα, ὅτι δὲν θὰ σώσεις τὸν ἄνδρα

σώσεις;». Καὶ πῶς, φησί, δύναται σῶσαι γυνή; Διδάσκουσα, κατηχοῦσα, ἐνάγουσα πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον. Καίτοι χθές, ὦ μακάριε Παῦλε, ἔλεγες, ὅτι «Γυναικὶ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω». Πῶς οὖν πάλιν διδάσκαλον αὐτὴν ποιεῖς τοῦ ἀνδρός; Οὐχὶ μαχόμενος ἑμαυτῷ τοῦτο ποιῶ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμφωνῶν. Ἐκουε γοῦν καὶ τίνος ἕνεκεν αὐτὴν ἐξέβαλε, καὶ τίνος ἕνεκεν αὐτὴν πάλιν ἐπανάγει πρὸς τὸν τῆς διδασκαλίας θρόνον, ἵνα μάθῃς τὴν Παύλου σοφίαν. «Διδασκέτω», φησὶν, «ὁ ἀνὴρ». Διὰ τί; Οὐκ ἠπατήθη γάρ. «Ἀδὰμ γάρ», φησὶν, «οὐκ ἠπατήθη». «Μανθανέτω», φησὶν, «ἡ γυνή». Διὰ τί; Ἐπατήθη γάρ. «Ἡ γυνή» γάρ, φησὶν, «ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονεν». Ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐναντίον. Ὅταν μὲν γὰρ ἄπιστος ᾖ ὁ ἀνὴρ, πιστὴ δὲ ἡ γυνή, διδάσκέτω, φησὶν, ἡ γυνή. Διὰ τί; Ὅτι οὐκ ἠπάτηται· πιστὴ γάρ ἐστι. Μανθανέτω τοίνυν ὁ ἀνὴρ· ἠπατήθη γάρ· ἄπιστος γάρ ἐστιν. Ἀντεστράφη, φησί, τὰ τῆς διδασκαλίας· ἀντεστράφθω λοιπὸν καὶ τὰ τῆς δεσποτείας.

Εἶδες πῶς πανταχοῦ οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ ἀπάτῃ καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ δείκνυσι τὴν δουλείαν ἀκολουθοῦσαν; Ἦλθε τοίνυν πρὸς τὴν γυναῖκα ἡ ἀπάτη παρὰ τὴν ἀρχὴν, ἠκολούθησε τῇ ἀπάτῃ ἡ ὑποταγή· μετέστη μετὰ ταῦτα πρὸς τὸν ἄνδρα ἡ ἀπάτη, μετέστη καὶ ἡ ὑποταγή. Καὶ καθάπερ ἐν ἀρχῇ τῷ ἀνδρὶ τὴν σωτηρίαν τῆς γυναικὸς ἐνεπίστευσεν, ἐπειδὴ οὐκ ἠπάτητο, οὕτωςι λέγων, «Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφὴ σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει», οὕτως καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς πιστῆς τῆς τὸν ἄπιστον ἄνδρα ἐχούσης, τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνδρός ἐμπιστεύει τῇ γυναικί, λέγων· «Τί γὰρ οἶδας, γυναί, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις;». Τί ταύτης τῆς ἀποδείξεως σαφέστερον γένοιτ' ἂν, τοῦ μὴ τῇ φύσει τὴν δουλείαν, ἀλλὰ τῇ ἁμαρτίᾳ ἔπεσθαι; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν δούλων ἐστὶν εἰπεῖν. «Δοῦλος ἐκλήθη; Μὴ σοι μελέτω».

2. Α' Κορ. 7, 16.

3. Α' Τιμ. 2, 12.

4. Α' Τιμ. 2, 14.

5. Α' Τιμ. 2, 11.

6. Α' Τιμ. 2, 14.

7. Γέν. 3, 16.

8. Α' Κορ. 7, 16.

9. Α' Κορ. 7, 21.

σου;»². Καὶ πῶς, λέγει, μπορεῖ νὰ τὸν σώσει ἡ γυναίκα; Διδάσκοντάς τον, κατηχώντας τον καὶ ὀδηγώντας τον πρὸς τὸ λόγο τῆς εὐσέβειας. Ἐὰν καὶ βέβαια χθές, μακάριε Παῦλε, ἔλεγες, ὅτι «Δὲν ἐπιτρέπω στὴ γυναίκα νὰ διδάσκει»³. Πῶς λοιπὸν πάλι κάμνεις αὐτὴν δάσκαλο τοῦ ἀνδρα; Δὲν τὸ κάμνω αὐτὸ ἀντιμαχόμενος τὸν ἑαυτό μου, ἀλλὰ καὶ συμφωνῶ πάρα πολὺ μὲ αὐτά. Ἐκκουε λοιπὸν καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἀπομάκρυνε αὐτὴν ἀπὸ τὸ θρόνο τῆς διδασκαλίας καὶ γιὰ ποιὸ λόγο πάλι ἐπαναφέρει αὐτὴν σ' αὐτόν, γιὰ νὰ μάθεις τὴ σοφία τοῦ Παύλου. «Ἐὰν διδάσκει», λέγει, «ὁ ἀνδρας». Γιατί; Διότι δὲν ἐξαπατήθηκε. «Καθόσον», λέγει, «ὁ Ἀδὰμ δὲν ἐξαπατήθηκε»⁴. «Ἐὰν διδάσκεται», λέγει, «ἡ γυναίκα»⁵. Γιατί; Διότι ἐξαπατήθηκε. Καθόσον, λέγει, «Ἡ γυναίκα, ἀφοῦ ἐξαπατήθηκε, παρέβηκε τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ»⁶. Ἐδῶ ὁμοίως λέγει τὸ ἀντίθετο. Ὅταν δηλαδὴ ὁ ἀνδρας εἶναι ἀπιστος, ἡ δὲ γυναίκα πιστή, ἃς διδάσκει, λέγει, ἡ γυναίκα. Γιατί; Διότι δὲν ἔχει ἐξαπατηθεῖ, ἀλλ' εἶναι πιστή. Ἐὰν διδάσκεται λοιπὸν ὁ ἀνδρας· διότι ἐξαπατήθηκε· καθόσον εἶναι ἀπιστος. Ἀντιστράφηκαν, λέγει, τὰ τῆς διδασκαλίας· ἃς ἀντιστραφοῦν λοιπὸν καὶ τὰ τῆς ἐξουσίας.

Εἶδες πῶς παντοῦ δείχνει ὅτι ἡ δουλεία ἀκολουθεῖ ὄχι τὴ φύση, ἀλλὰ τὴν ἀπάτη καὶ τὴν ἁμαρτία; Ἦλθε λοιπὸν ἡ ἀπάτη στὴν ἀρχὴ στὴ γυναίκα, ἀκολούθησε δὲ τὴν ἀπάτη ἡ ὑποταγὴ· στὴ συνέχεια μετατοπίσθηκε ἡ ἀπάτη στὸν ἀνδρα, μετατοπίσθηκε δὲ καὶ ἡ ὑποταγὴ. Καὶ ὁμοίως ἀκριβῶς στὴν ἀρχὴ ἐμπιστεύθηκε τὴ σωτηρία τῆς γυναίκας στὸν ἀνδρα, ἐπειδὴ δὲν ἐξαπατήθηκε, λέγοντας τὰ ἐξῆς, «Θὰ ἐξαρτᾶσαι ἀπὸ τὸν ἀνδρα σου καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ κύριός σου»⁷, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἐμπιστεύεται στὴ γυναίκα, ποὺ εἶναι πιστή, τὴ σωτηρία τοῦ ἀνδρα της, ποὺ εἶναι ἀπιστος, λέγοντας· «Ποῦ ξέρεις, γυναίκα, ἂν δὲν σώσεις τὸν ἀνδρα σου;»⁸. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει σαφέστερο ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη αὐτὴ, τὸ ὅτι δὲν ἀκολουθεῖ ἡ δουλεία τὴ φύση, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτία; Αὐτὸ μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τοὺς δούλους. «Κλήθηκες στὴν πίστη ἐνῶ ἦσουν δούλος; Μὴ σὲ μέλει»⁹.

Ὅρας πῶς πάλιν δείκνυσι ψιλὸν ὄνομα τὴν δουλείαν οὔσαν, ὅταν ἀρετὴ παρῆ; «Ἄλλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον χρῆσαι»· τουτέστι, μᾶλλον μένε ἐν τῇ δουλείᾳ. Διὰ τί; Ὁ γὰρ ἐν Κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος, ἀπελεύθε-
 5 ρος Κυρίου ἐστίν. Εἶδες μέχρι προσηγορίας τὴν δουλείαν, ἐν τῷ πράγματι δὲ τὴν ἐλευθερίαν; Τίνος δὲ ἔνεκεν ἀφῆκε μένειν δοῦλον; Ἴνα τῆς ἐλευθερίας μάθῃς τὴν περιουσίαν. Ὡ-
 10 σπερ γὰρ τοῦ σβέσαι τὴν κάμινον τὴν ἐπὶ τῶν τριῶν παίδων πολὺ θαυμαστότερον ἦν τὸ μενούσης αὐτῆς ἀσινῆ διατηρη-
 σαι τὰ σώματα, οὕτω τοῦ λῦσαι τὴν δουλείαν τὸ μενούσης αὐτῆς δεῖξαι τὴν ἐλευθερίαν πολλῶ μείζον ἐστι καὶ θαυμα-
 στότερον. Διὰ τοῦτό φησιν· «Εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέ-
 σθαι, μᾶλλον χρῆσαι»· τουτέστι, μένε δοῦλος· τὴν γὰρ ἀλη-
 θεστάτην ἔχεις ἐλευθερίαν.
 15 2. Βούλει καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχόντων τοῦτο ἰδεῖν; Βασιλεὺς ἦν ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ τὴν κάμινον ἀνῆψε μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, καὶ τοὺς τρεῖς παῖδας εἰς μέσον παρήγα-
 γε, νέους, ἐρήμους, οὐδεμίαν ἔχοντας προστασίαν, δούλους αἰχμαλώτους, ἀπόλιδας. Καὶ τί φησιν; «Εἰ ἀληθῶς, Σεδράκ,
 20 Μισάκ, Ἀβδεναγώ, τοῖς θεοῖς μου οὐ λατρεύετε, καὶ τῇ εἰκόني τῇ χρυσεῖ, ἣ ἕστησα, οὐ προσκυνεῖτε;». Τί οὖν ἐκεῖνοι; Θέασαι πῶς αὐτοὺς ἢ ἀρετὴ αἰχμαλώτους ὄντας βασιλικω-
 τέρους ἐποίησε τοῦ βασιλέως, καὶ ὑψηλότερον αὐτῶν ἔδειξε τὸ φρόνημα. Οὐ γὰρ ὡς βασιλεῖ διαλεγόμενοι, ἀλλ' ὡ-
 25 σπερ πρὸς ὑπήκοον τὸν λόγον ἔχοντες, οὕτω μετὰ παρησι-
 σίας ἀπεκρίνοντο. «Οὐ χρεῖα», φασίν, «ἐστὶν ἡμῖν περὶ τοῦ ρήματος τούτου ἀποκριθῆναι τῷ βασιλεῖ». Οὐ διὰ ρημάτων, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων ποιησόμεθα τὴν ἀπόδειξιν. «Ἔστι Θε-
 30 ὁς ἐν οὐρανῷ δυνατὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς». Ἀνέμνησαν αὐτὸν τῆς ἐπὶ τοῦ Δανιὴλ εὐεργεσίας, αὐτὰ τὰ ρήματα εἰπόντες, ἄ-
 περ ὁ προφήτης εἶπε τότε. Τί γὰρ ἐκεῖνος ἔλεγεν; οὐκ ἔστι

10. Α' Κορ. 7, 22.

12. Δαν. 3, 14.

14. Δαν. 3, 17.

11. Α' Κορ. 7, 21.

13. Δαν. 3, 16.

Βλέπεις πῶς πάλι δείχνει ὅτι ἡ δουλεία εἶναι ἓνα ὄνομα χωρὶς ἰδιαίτερη σημασία, ὅταν ὑπάρχει ἡ ἀρετή; «Ἄλλὰ ἂν καὶ μπορεῖς νὰ γίνεις ἐλεύθερος, χρησιμοποίησε περισσότερο αὐτήν»⁹. δηλαδή παράμενε ἀκόμα στὴ δουλεία. Γιατί; «Διότι ἐκεῖνος ποὺ κλήθηκε στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἐνῶ ἦταν δοῦλος, βρῆκε κοντὰ στὸν Κύριο τὴν ἐλευθερία του»¹⁰. Εἶδες τὴ δουλεία ὅτι ὑπάρχει μόνο σὰν ὄνομα, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἐλευθερία; Γιὰ ποιὸ λόγο δὲ σὲ ἄφησε νὰ εἶσαι δοῦλος; Γιὰ νὰ γνωρίσεις τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἐλευθερίας. Διότι ὅπως ἀκριβῶς στὴ περίπτωση τῶν τριῶν παιδιῶν ἀπὸ τὸ νὰ σβῆσει τὴν κάμινο πολὺ πιὸ ἀξιο θαυμασμοῦ ἦταν τὸ νὰ διατηρήσει αὐτὰ ἀβλαβή, ἐνῶ παρέμενε ἡ φωτιά, ἔτσι εἶναι πολὺ πιὸ ἀξιο θαυμασμοῦ τὸ νὰ καταργηθεῖ ἡ δουλεία καὶ νὰ ἀναδειχθεῖ ἡ ἐλευθερία, ἐνῶ παραμένει ἡ δουλεία. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ἄν καὶ μπορεῖς νὰ γίνεις ἐλεύθερος, χρησιμοποίησε περισσότερο αὐτήν»¹¹. δηλαδή, μένε δοῦλος· διότι ἔχεις τὴν πιὸ ἀληθινὴ ἐλευθερία.

2. Θέλεις νὰ δεῖς ὅτι τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἄρχοντες; Βασιλιάς ἦταν ὁ Ναβουχοδονόσορ καὶ τὴν κάμινο ἀναψε μὲ μεγάλη σφοδρότητα καὶ τὰ τρία παιδιά ἔρριξε μέσα σ' αὐτήν, ἐνῶ ἦταν νέα, ἔρημα, δὲν εἶχαν καμιὰ προστασία καὶ ἦταν δοῦλοι, αἰχμάλωτοι, καὶ ζοῦσαν σὲ ξένη πατρίδα. Καὶ τί λέγει; «Πράγματι, Σεδράκ, Μισάκ καὶ Ἀβδεναγώ, δὲν λατρεύετε τοὺς θεοὺς μου καὶ δὲν προσκυνᾶτε τὸ χρυσὸ ἄγαλμα ποὺ ἔστησα;»¹². Τί λοιπὸν ἀπαντοῦν ἐκεῖνα; Πρόσεξε πῶς ἡ ἀρετή, ἐνῶ ἦταν αἰχμάλωτα, τὰ ἔκαμε βασιλικότερα καὶ ἀπὸ τὸ βασιλιά, καὶ ἔδειξε ψηλότερο τὸ φρόνημά τους. Διότι δὲν ὁμιλοῦν σὰν πρὸς βασιλιά, ἀλλὰ σὰν νὰ ὁμιλοῦν πρὸς ὑπήκοο, ἔτσι μὲ θάρρος ἀποκρίθηκαν. «Δὲν χρειάζεται», λέγουν, «νὰ δώσουμε στὸ βασιλιά ἀπάντηση γιὰ τὰ λόγια αὐτά»¹³. Θὰ σοῦ τὸ ἀποδείξουμε ὄχι μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ γεγονότα. «Ἐπενθύμισαν σ' αὐτὸν τὴν εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Δανιήλ, λέγοντας τὰ ἴδια ἀκριβῶς λόγια ποὺ εἶπε τότε ὁ προφήτης. Τί λοιπὸν ἐκεῖνος ἔλεγε; «Ἡ ἀπάντηση ποὺ ζητᾶ ὁ βασιλιάς δὲν εἶναι ἔργο τῶν Γα-

μάγων Γαζαρηνῶν, Χαλδαίων, τὸ ρῆμα, ὃ ὁ βασιλεὺς ἀπαιτεῖ· ἀλλ' ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανοῖς ἀποκαλύπτων μυστήρια». Ταύτης οὖν αὐτὸν ἀναμιμνήσκουσι τῆς φωνῆς, ὥστε ποιῆσαι ἐπιεικέστερον. Εἰτά φασι· «Καὶ ἐὰν μή, γνωστὸν ἔ-
5 στω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ, ἣ ἔστησας, οὐ προσκυνοῦμεν.».

"Ορα σοφίαν τῶν νέων ἐκείνων. "Ἴνα μὲν γὰρ μὴ κατα-
γνῶσιν ἀσθένειαν τοῦ Θεοῦ οἱ τότε παρόντες, εἰ συμβαίῃ ἐμ-
πεσόντας αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον ἀποθανεῖν, προλαβόντες
10 ὠμολόγησαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, εἰπόντες, ὅτι «Ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανῷ, ὃς δύναται ἐξελέσθαι ἡμᾶς»· ἵνα δὲ μὴ πάλιν διαφυγόντες τὴν φλόγα, νομισθῶσιν ἐπὶ μισθῷ καὶ ἀμοιβῇ τῷ Θεῷ δουλεύειν, ἐπήγαγον, ὅτι «Καὶ ἐὰν μή, γνωστὸν ἔ-
στω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ
15 εἰκόνι τῇ χρυσῇ, ἣ ἔστησας, οὐ προσκυνοῦμεν», ὁμοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν ἀνακηρύττοντες, καὶ τὸ παράστημα τῆς ἑαυτῶν δεικνύντες ψυχῆς, ἵνα μή, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ εἶ-
πεν ὁ διάβολος συκοφαντῶν, τοῦτό τις καὶ περὶ τούτων εἶ-
πη. Τί δὲ περὶ τοῦ Ἰὼβ εἶπεν ὁ διάβολος; ὅτι «Οὐ δωρεὰν
20 σέβεταιί σε Ἰὼβ· περιέφραξας γὰρ αὐτοῦ τὰ ἔσω καὶ τὰ ἔξω». "Ἴν' οὖν μὴ καὶ περὶ τούτων ἔχη τις τοῦτο λέγειν, ἐκεῖ-
νοι προλαβόντες ἐνέφραξαν τὸ ἀναίσχυντον στόμα. Ἄλλ' ὅ-
περ ἔλεγον, κἂν αἰχμάλωτος ἦ τις, κἂν δοῦλος, κἂν ξένος, κἂν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας διατρίβῃ γῆς, καὶ τὴν ἀρετὴν ἔχη μεθ'
25 ἑαυτοῦ, πάντων βασιλέων βασιλικώτερος ἔσται.

Εἶδες καὶ τὴν τῶν γυναικῶν δουλείαν λυθεῖσαν, καὶ τὴν τῶν οἰκετῶν, καὶ τὴν τῶν ἀρχομένων; Δευρὸ σοι δεῖξω λοι-
πὸν καὶ τὸν τῶν θηρίων φόβον ἐκβεβλημένον. Ἐνέβαλον τὸν Δανιὴλ εἰς τὸν λάκκον ἐπὶ τῆς αὐτῆς Βαβυλῶνός ποτε,
30 ἀλλ' οὐκ ἐτόλμων ἄψασθαι οἱ λέοντες αὐτοῦ. Τὴν ἀρχαίαν γὰρ καὶ βασιλικὴν εἰκόνα διαλάμπουσαν εἶδον ἐν αὐτῷ, ἐ-

15. Δαν. 2, 27-28.

16. Δαν. 3, 18.

17. Δαν. 3, 17.

18. Δαν. 3, 18.

19. Ἰὼβ 1, 9-10.

ζαρηνῶν μάγων, τῶν Χαλδαίων, ἀλλ' ὑπάρχει Θεὸς στοὺς οὐρανοὺς ποὺ φανερώνει τὰ μυστήρια»¹⁵. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ λόγια τοῦ ὑπενθυμίζουν, ὥστε νὰ τὸν κάνουν νὰ φανεῖ περισσότερο ἐπεικῆς. Ἔπειτα προσθέτουν· «Καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὸ δὲν συμβεῖ, γνώριζε, βασιλιά μας, ὅτι ἐμεῖς δὲν λατρεύομε τοὺς θεοὺς σου καὶ δὲν προσκυνοῦμε τὸ χρυσοῦ ἄγαλμα ποὺ ἔστησες»¹⁶.

Πρόσεχε τῇ σοφίᾳ τῶν νέων ἐκείνων. Γιὰ νὰ μὴ ἀποδώσουν δηλαδὴ οἱ βρισκόμενοι τότε ἐκεῖ ἀδυναμία στὸ Θεό, ἂν συνέβαινε νὰ πεθάνουν ἀφοῦ θὰ ρίχνονταν στὴν κάμινο, πρόλαβαν καὶ ὁμολόγησαν τὴ δύναμή του, λέγοντας, ὅτι «Ἐπάρχει Θεὸς στὸν οὐρανό, ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς σώσει»¹⁷. Πάλι δὲ γιὰ νὰ μὴ νομισθοῦν, ἀφοῦ διαφύγουν τὴ φλόγα, ὅτι ὑπηρετοῦν τὸ Θεὸ ἔναντι μισθοῦ καὶ ἀμοιβῆς, πρόσθεσαν, ὅτι «Καὶ ἂν ἀκόμα δὲν συμβεῖ αὐτό, γνώριζε, βασιλιά, ὅτι ἐμεῖς δὲν λατρεύομε τοὺς θεοὺς σου, καὶ δὲν προσκυνοῦμε τὸ χρυσοῦ ἄγαλμα ποὺ ἔστησες»¹⁸, διακηρύσσοντας συγχρόνως καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, καὶ δείχνοντας τὸ παράστημα τῆς ψυχῆς τους, ὥστε νὰ μὴ πεῖ κανεὶς, ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ὁ διάβολος συκοφαντώντας τὸν Ἰώβ, αὐτὸ καὶ γι' αὐτά. Τί δὲ εἶπε γιὰ τὸν Ἰώβ ὁ διάβολος; ὅτι «Ὁ Ἰώβ δὲν σὲ λατρεύει χωρὶς ἀμοιβῆ· διότι περιφρούρησες ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς οἰκίας του»¹⁹. Γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ λοιπὸν κανεὶς νὰ λέγει καὶ γι' αὐτὰ τὸ ἴδιο, πρόλαβαν αὐτὰ καὶ ἔφραξαν τὸ ἀδιάντροπο στόμα. Ἄλλ', ὅπως προανέφερα, καὶ ἂν ἀκόμα κανεὶς εἶναι αἰχμάλωτος, καὶ ἂν ἀκόμα δοῦλος, καὶ ἂν ἀκόμα ξένος, καὶ ἂν ἀκόμα ζεῖ σὲ ξένη χώρα, ἀλλ' ἔχει μαζί του τὴν ἀρετῆ, θὰ εἶναι βασιλικότερος ἀπὸ ὄλους τοὺς βασιλεῖς.

Εἶδες ποὺ καταργήθηκε καὶ ἡ δουλεία τῶν γυναικῶν καὶ ἡ τῶν δούλων καὶ ἡ τῶν ἀρχομένων; Ἐμπρὸς λοιπὸν νὰ σοῦ δείξω καταργημένο καὶ τὸ φόβο τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ θηρία. Ἐρριξαν κάποτε τὸν Δανιήλ στὸ λάκκο στὴν ἴδια χώρα τῆς Βαβυλώνας, ἀλλὰ δὲν τόλμησαν τὰ λεοντάρια νὰ τὸν ἀγγίσουν. Διότι εἶδαν νὰ διαλάμπει σ' αὐτὸν τὴν ἀρχαία καὶ βασιλικὴ εἰκόνα, ἐκεῖνα τὰ γνωρίσματα ποὺ ἔβλεπαν καὶ στὸν Ἀδάμ

κείνους τοὺς χαρακτηῆρας ἔβλεπον, οὓς ἐώρων ἐπὶ τοῦ Ἄ-
 δὰμ πρὸ τῆς ἀμαρτίας. Καὶ γὰρ μετὰ τῆς αὐτῆς ὑποταγῆς ἐλ-
 θόντες πρὸς τὸν Ἄδὰμ, τὰ ὀνόματα ἐδέξαντο τότε. Καὶ οὐκ
 ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦτο
 5 γέγονε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος εἰς τὴν βαρβάρων νῆσον ἐκπεσὼν,
 παρεκάθητο πυρᾷ θερμαινόμενος· εἶτα ἀπὸ τῶ φρυγάνων
 ἐκπηδήσασα ἔχισ καθίκετο αὐτοῦ τῆς χειρός. Τί οὖν μετὰ
 ταῦτα ἐγίνετο; Ἐξέπεσε τὸ θηρίον εὐθέως. Ἐπειδὴ γὰρ ἀ-
 μαρτίαν οὐχ εὔρεν, οὐδὲ δοκεῖν ἰσχυσεν· ἀλλ' ὡσπερ ἡμεῖς,
 10 ἐπειδὴν τινα σκόπελον λεῖον βουλώμεθα ἀναβῆναι, μηδαμό-
 θεν εὐρίσκοντες ἀντιλαβὰς, καταπίπτομεν εὐθέως, κἂν πέ-
 λαγος ὑποκείμενον ἦ, κἂν βάραθρον, οὕτω καὶ τὸ θηρίον ἐ-
 κείνο, καὶ ταῦτα πυρᾶς ὑποκειμένης, οὐχ εὐρὸν τῆς ἀμαρ-
 τίας τὴν ἀντιλαβὴν, οὐδὲ ὄπου τοὺς ὀδόντας ἀπερείση, κα-
 15 τέπεσεν εἰς τὴν πυρὰν, καὶ διεφθάρη.

Βούλει καὶ τρίτον εἶπω σοι τρόπον ἀπολογίας; Εἰς μὲν
 ἐστὶ, τὸ μὴ τοὺς προτέρους ἡμαρτηκένοι μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τοὺς μετ' ἐκείνους· δεύτερος, τὸ τοὺς κατωρθωκότας, καὶ
 ταῦτα ἐν τῷ παρόντι διατρίβοντας βίῳ, κουφοτέρας πειρα-
 20 θῆναι τῆς δουλείας· μᾶλλον δὲ ὀλοκλήρου ταύτης ἀπαλλα-
 γῆναι, καθάπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν γυναικῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ἀρ-
 χομένων, καὶ ἐπὶ τῶν θηρίων ἐδείξαμεν. Τρίτος μετ' ἐκεί-
 νους, τὸ μείζονα τῶν ἀγαθῶν, ὧν οἱ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀμαρ-
 τόντες ἡμᾶς ἐξέβαλον, παραγενόμενον ἡμῖν ὑποσχέσθαι τὸν
 25 Χριστὸν ἀγαθὰ νῦν. Τί γὰρ θρηνεῖς, εἶπέ μοι; ὅτι σε ἀμαρ-
 τῶν ὁ Ἄδὰμ ἐξέβαλε τοῦ παραδείσου; Κατόρθωσον, καὶ ζή-
 λωσον σὺ ἀρετὴν· καὶ οὐχὶ παράδεισον, ἀλλ' αὐτὸν ἀνοίγω
 σοι τὸν οὐρανόν, καὶ οὐδὲν ἐκ τῆς τοῦ πρωτοπλάστου παρα-
 κοῆς ἀφήμι σε παθεῖν δεινόν.

30 Ἐθρηνεῖς ὅτι σε τῆς ἀρχῆς τῶν θηρίων παρέλυσεν; Ἴδού
 σοι καὶ δαίμονας ὑποτάττω, εἰάν προσέχης. «Πατεῖτε» γάρ,
 φησὶν, «ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύ-

πρὶν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Καθόσον μὲ τὴν ἴδια ὑποταγὴ ἦλθαν τότε πρὸς τὸν Ἄδὰμ καὶ δέχθησαν τὰ ὀνόματα²⁰. Καὶ ὄχι μόνο ἐδῶ, ἀλλ' αὐτὸ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Παύλου. Διότι καὶ ἐκεῖνος, ὅταν περιέπεσε στὴ νῆσο τῶν βαρβάρων, καθόταν κοντὰ στὴ φωτιὰ καὶ ζεσταινόταν· καὶ τότε ξεπήδησε μέσα ἀπὸ τὰ ξηρὰ κλαδιὰ μιὰ ἔχιδνα καὶ δάγκωσε τὸ χέρι του²¹. Τί λοιπὸν συνέβηκε στὴ συνέχεια; Ἄμέσως ἔπεσε τὸ θηρίο κάτω. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν βρῆκε ἁμαρτία, δὲν μπόρεσε οὔτε καὶ νὰ δαγκώσει· ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς, ὅταν θέλουμε ν' ἀνεβοῦμε κάποιον βράχο γλιστερό, ἐπειδὴ δὲν βρίσκομε πουθενὰ μέρος νὰ πιασθοῦμε, πέφτουμε κάτω ἀμέσως, εἴτε βρίσκεται κάτω πέλαγος εἴτε βάραθρο, ἔτσι καὶ τὸ θηρίο ἐκεῖνο, ἂν καὶ ὑπῆρχε κάτω φωτιὰ, ἐπειδὴ δὲν βρῆκε τῆς ἁμαρτίας τὴ λαβή, οὔτε ποῦ νὰ καρφώσει τὰ δόντια του, ἔπεσε μέσα στὴ φωτιὰ καὶ θανατώθηκε.

Θέλεις νὰ σοῦ πῶ καὶ τρίτο τρόπο ἀπολογίας; Ἕνας μὲν εἶναι τὸ ὅτι δὲν ἔχουν ἁμαρτήσῃ μόνο οἱ προγενέστεροι, ἀλλὰ καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἐκείνων· δεύτερος εἶναι τὸ ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ κατόρθωσαν νὰ κάνουν ἐλαφρότερη τὴ δουλεία, καὶ μάλιστα ζώντας μέσα στὴ σημερινὴ ζωὴ· μᾶλλον δὲ τὸ ὅτι κατόρθωσαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ αὐτὴν, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ δείξαμε ὅτι συνέβηκε αὐτὸ καὶ στὴν περίπτωση τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀρχομένων καὶ τῶν θηρίων. Τρίτος τρόπος μετὰ ἀπὸ ἐκείνους εἶναι τὸ ὅτι μᾶς ὑποσχέθηκε ἐρχόμενος ὁ Χριστὸς μεγαλύτερα ἀγαθὰ τώρα, ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ποὺ μᾶς στέρησαν ἐκεῖνοι ποὺ ἁμάρτησαν στὴν ἀρχή. Διότι πές μου, τί θρηνεῖς; τὸ ὅτι σὲ ἀπομάκρυνε ὁ Ἄδὰμ, ἁμαρτάνοντας, ἀπὸ τὸν παράδεισο; παρουσίασε ἔργα ἀγαθὰ, ἄσκησε μὲ ζῆλο τὴν ἀρετὴ, καὶ ὄχι παράδεισο, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν οὐρανὸ σοῦ ἀνοίγω καὶ δὲν σ' ἀφήνω νὰ πάθεις κανένα κακὸ προερχόμενο ἀπὸ τὴν παρακοὴ τοῦ πρωτοπλάστου.

Θρηνεῖς γιὰ τὸ ὅτι σοῦ ἀφήρησε τὴν ἐξουσία ἐπὶ τῶν θηρίων; Νὰ σοῦ ὑποτάσσω καὶ τοὺς δαίμονες, ἂν εἶσαι προσεκτικὸς. Διότι λέγει· «Πατᾶτε ἐπάνω στὰ φίδια καὶ τοὺς σκορπιούς

ναμιν τοῦ ἐχθροῦ». Οὐκ εἶπεν, ἄρχετε, καθάπερ ἐπὶ τῶν
θηρίων, ἀλλά, «Πατεῖτε», ἐπιτεταμένην εἰσάγων τὴν ἀρχήν.
Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος οὐκ εἶπεν, ὁ Θεὸς ὑποτάζει τὸν σα-
τανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν, ἀλλ', «Ὁ Θεὸς συντρίψει τὸν
5 σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν». Οὐκέτι, καθάπερ πρότε-
ρον, «Αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ αὐτοῦ τηρήσεις
πτέρναν», ἀλλ' ὀλόκληρος ἡ νίκη, καθαρὸν τὸ τρόπαιον,
παντελῆς ἀφανισμὸς τοῦ πολεμίου, καὶ συντριβὴ, καὶ ἀπώ-
λεια. Ὑπέταξέ σε τῷ ἀνδρὶ ἢ Εὐᾶ, ἀλλ' ἐγὼ σε οὐκ ἀνδρὸς
10 ὁμότιμον μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ποιῶ τῶν ἀγγέλων, ἐὰν ἐ-
θέλης. Ἀπεστέρησέ σε τῆς παρουσίας ζωῆς· ἐγὼ δέ σοι καὶ
τὴν μέλλουσαν χαρίζομαι, τὴν ἀγήρω καὶ ἀθάνατον, καὶ μυ-
ρίων γέμουσαν ἀγαθῶν.

3. Μηδεὶς τοίνυν διὰ τοὺς προτέρους ἐπηρεάσθαι
15 νομιζέτω· καὶ γὰρ ἂν θελήσωμεν ἅπασιν, οἷς παρέχειν μέλ-
λει, ἐπεξελθεῖν, πολλῶ μείζονα τὰ δοθέντα, ὧν ἀπωλέσα-
μεν, εὐρήσομεν. Ἀπὸ δὲ τῶν εἰρημένων καὶ τὰ λοιπὰ δῆλα.
Βίον ἐπίμοχθον εἰσήγαγεν ὁ Ἀδάμ· ὁ Χριστὸς ὑπέσχετο ζω-
ήν, ἐνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμὸς, καὶ τὴν βα-
20 σιλείαν τῶν οὐρανῶν χαριεῖσθαι ἐπαγγέλλεται. «Δεῦτε»
γάρ, φησὶν, «οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομή-
σατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κό-
σμου. Ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ
ἐποτίσατέ με· ξένος ἦμην, καὶ συνηγάγετέ με· γυμνὸς ἦμην
25 καὶ περιεβάλετέ με· ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλθετε πρός με».

Ἄρα οὖν ἀκουσόμεθα καὶ ἡμεῖς τῆς μακαρίας ἐκείνης
φωνῆς; Οὐ σφόδρα ἂν ἰσχυρισαίμην ἐγώ· πολλὴ γὰρ παρ' ἡ-
μῖν τῶν πενήτων ἡ ὑπεροψία. Νηστείας καιρὸς, παραίνεσις
τοσαύτη καὶ διδασκαλία σωτηρίων διδαγμάτων, εὐχαὶ συνε-
30 χεῖς, σύλλογοι καθημερινοί, καὶ τί μετὰ τὴν τοσαύτην ἐπιμέ-
λειαν ὄφελος; Οὐδέν. Ἀναχωροῦμεν γὰρ ἐντεῦθεν ὄρμα-

22. Λουκᾶ 10, 19.

24. Γέν. 3, 15.

23. Ρωμ. 16, 20.

25. Ματθ. 25, 34-36.

καὶ ἐπάνω σ' ὄλη τῆ δύναμη τοῦ ἐχθροῦ»²². Δὲν εἶπε, 'ἐξουσίαζε', ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωσή τῶν θηρίων, ἀλλά, «Πατᾶτε», παρέχοντας τὴν ἐξουσία σὲ μεγαλύτερο βαθμό. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος δὲν εἶπε, 'ὁ Θεὸς θὰ ὑποτάξει τὸν σατανᾶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας', ἀλλ', «'Ο Θεὸς θὰ συντρίψει τὸν σατανᾶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας»²³. Ὁχι πιά ὅπως ἀκριβῶς προηγουμένως, «Αὐτὸς θὰ σοῦ συντρίψει τὸ κεφάλι καὶ σὺ θὰ τρυπήσεις τὴ φτέρνα του»²⁴, ἀλλ' ὀλοκληρωτικὴ εἶναι ἡ νίκη, καθαρὸ τὸ τρόπαιο, γενικὸς ἀφανισμὸς τοῦ ἐχθροῦ, συντριβὴ καὶ καταστροφή. Σὲ ὑπέταξε ἡ Εὔα στὸν ἄνδρα, ἀλλ' ἐγὼ δὲν σὲ κάμνω μόνο ἰσότιμη μὲ τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀγγέλους, ἂν θέλεις. Σοῦ στέρησε τὴν παρούσα ζωὴ· ἐγὼ ὁμῶς σοῦ χαρίζω καὶ τὴ μέλλουσα ζωὴ, τὴν αἰώνια καὶ ἀθάνατη καὶ γεμάτη ἀπὸ ἀμέτρητα ἀγαθά.

3. Κανένας λοιπὸν νὰ μὴ νομίζει ὅτι βλάπτεται ἐξ αἰτίας τῶν προηγουμένων· καθόσον ἂν θελήσομε νὰ ἐξετάσομε ὅλα ἐκεῖνα ποῦ πρόκειται νὰ μᾶς χαρίσει, θὰ βροῦμε ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερα αὐτὰ ποῦ μᾶς δόθηκαν ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ χάσαμε. Ἐπὶ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ γίνονται φανερὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα. Εἰσήγαγε ὁ Ἄδὰμ ζωὴ κοπιαστικὴ, ὁ Χριστὸς ὁμῶς ὑποσχέθηκε ζωὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπουσιάζει ὁ πόνος, ἡ λύπη καὶ ὁ στεναγμὸς, ὑπόσχεται δὲ καὶ ὅτι θὰ μᾶς χαρίσει καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Διότι λέγει, «Ἐλᾶτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατέρα μου καὶ κληρονομήσατε τὴ βασιλεία ποῦ ἔχει ἐτοιμασθεῖ γιὰ σᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Διότι πείνασα καὶ μοῦ δώσατε νὰ φάγω· δίψασα καὶ μὲ ποτίσατε· ξένος ἦμουν καὶ μὲ περιμαζέψατε· γυμνὸς ἦμουν καὶ μὲ ἐνδύσατε· στὴ φυλακὴ ἦμουν καὶ μὲ ἐπισκεφθήκατε»²⁵.

Ἄραγε λοιπὸν θ' ἀκούσουμε καὶ ἐμεῖς τὴ μακάρια ἐκείνη φωνή; Δὲν θὰ μπορούσα νὰ τὸ ἰσχυρισθῶ καὶ πολὺ· διότι εἶναι μεγάλη ἡ περιφρόνησή μας πρὸς τοὺς φτωχοὺς. Εἶναι καιρὸς νηστείας, τόσες παραινέσεις γίνονται καὶ διδασκαλία σωτηρίων διδαγμάτων, συνεχεῖς εὐχές, καθημερινὲς συγκεντρώσεις, καὶ ποιὸ τὸ ὄφελος μετὰ ἀπὸ τὴν τόση φροντίδα; Κανένα.

θοὺς πενήτων ὀρώντες στοιχηδὸν ἑκατέρωθεν ἑστηκότων,
 καὶ ὡσπερ κίονας βλέποντες, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπινα σώματα,
 οὕτως ἀνηλεῶς παρατρέχομεν. Ὡσπερ οὖν ἀνδριάντας ἀ-
 ψύχους, ἀλλ' οὐκ ἐμπνέοντας ἀνθρώπους βλέποντες, οὐ-
 5 τως οἴκαδε ἐπειγόμεθα. Τὸ γὰρ πεινῆν καταναγκάζει, φησί.
 Καὶ μὴν τὸ πεινῆν πειθέτω μένειν· αἱ μὲν γὰρ ἐμπεπλησμένοι
 γαστέρες, κατὰ τὴν παροιμίαν, τὰς πεινώσας ἀγνοοῦσιν, αἱ
 δὲ πεινώσαι ἐκ τῆς οἰκείας ἀνάγκης καὶ τὴν ἀλλοτρίαν
 ἐπιγινώσκουσι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτω δυνατὸν πᾶσαν κατι-
 10 δεῖν.

Σὺ μὲν γὰρ ἐπὶ παρεσκευασμένην τρέχεις τράπεζαν, καὶ
 οὐδὲ μικρὸν ἀναμεῖναι ἀνέχη, ὁ δὲ πένης ἑστηκε μέχρι τῆς ἑ-
 σπέρας αὐτῆς, σπεύδων καὶ ἐπειγόμενος τὴν ἐφήμερον τρο-
 φὴν ἀπαρτίσαι· καὶ ὀρών τὴν μὲν ἡμέραν πληρωθεῖσαν, τὸ
 15 δὲ ἀργύριον οὐδέπω πληρωθὲν ἅπαν, τὸ πρὸς τροφὴν ἀρ-
 κοῦν ἐφήμερον, ὀδυνᾶται καὶ ἐμπίπραται, καὶ μείζονα τῆς
 οἰκείας δυνάμεως τολμᾶν ἀναγκάζεται. Διὰ τοῦτο ἐν ἑσπέρα
 σφοδρότερον ἡμῖν ἐπιτίθενται ὀμνύοντες, ὀρκοῦντες, θρη-
 νοῦντες, ὀλοφυρόμενοι, τὰς χεῖρας ἐκτείνοντες, μυρία ἕτερα
 20 ἀναισχυντεῖν ἀναγκαζόμενοι. Δεδοίκασι γὰρ μὴ, πάντων οἴ-
 καδε ἀναχωρησάντων, ὡς ἐν ἐρήμῳ, τῇ πόλει πλανᾶσθαι
 μέλλωσι. Καὶ καθάπερ οἱ ναυαγίῳ περιπεσόντες ἐν ἡμέρα,
 ἐπειδὴν ἐπιλάβωνται σανίδος, πρὸ τῆς ἑσπέρας τὸν λιμένα
 καταλαβεῖν ἐπείγονται, μήποτε τῆς νυκτὸς ἐπελθούσης ἔξω
 25 μείναντες χαλεπωτέρου πειραθῶσι τοῦ ναυαγίου, οὕτω καὶ
 οἱ πένητες, καθάπερ ναυάγιον δεδοικότες τὸν λιμὸν, σπεύ-
 δουσι πρὸ τῆς ἑσπέρας τὸ πρὸς τροφὴν αὐτοῖς ἀργύριον ἀρ-
 κοῦν συναγαγεῖν, ἵνα μὴ, πάντων ἀποδημησάντων οἴκαδε,
 ἔξω τοῦ λιμένος μείνωσι. Λιμὴν γὰρ αὐτοῖς αἱ τῶν ἀντιλαμ-
 30 βανομένων χεῖρές εἰσιν.

Διότι ἀναχωροῦμε ἀπὸ ἐδῶ βλέποντας πλῆθος φτωχῶν νὰ στέκεται σὲ σειρὰ καὶ ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη, καὶ σὰν νὰ βλέπουμε κολόνες, καὶ ὄχι ἀνθρώπινα σώματα, τοὺς προσπερνοῦμε μὲ τόση ἀσπλαχνία. Σὰν δηλαδή νὰ βλέπουμε ἄψυχους ἀνδριάντες καὶ ὄχι ζωντανοὺς ἀνθρώπους, τόσο πολὺ βιαζόμαστε νὰ φθάσουμε στὸ σπίτι μας. Διότι, λέγει, μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὸ κάνουμε αὐτὸ ἡ πείνα. Καὶ ὁμως νὰ σᾶς πείσει ἡ πείνα νὰ μένετε· διότι οἱ μὲν γεμάτες γαστέρες, σύμφωνα μὲ τὴν παροιμία, ἀγνοοῦν τὶς πεινασμένες, οἱ δὲ πεινασμένες ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς τους ἀνάγκης αἰσθάνονται καὶ τὴν ξένη πείνα· μᾶλλον δὲ οὔτε ἔτσι εἶναι δυνατὸ νὰ αἰσθανθοῦν αὐτήν.

Σὺ λοιπὸν τρέχεις σὲ τράπεζα ἐτοιμασμένη καὶ δὲν μπορεῖς νὰ περιμένεις οὔτε γιὰ λίγο, ὁ φτωχὸς ὁμως στέκεται καὶ περιμένει μέχρι αὐτὴ τὴν ἑσπέρα, καὶ ἀνυπομονεῖ καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν τροφή τῆς ἡμέρας· καὶ βλέποντας τὴν μὲν ἡμέρα νὰ τελειώνει, τὰ δὲ χρήματα, ποὺ ἐπαρκοῦν γιὰ τὴν καθημερινὴ τροφή, νὰ μὴ ἔχουν συμπληρωθεῖ ἀκόμα, ὑποφέρει καὶ ἐξοργίζεται καὶ ἀναγκάζεται νὰ κάνει πράγματα μεγαλύτερα ἀπὸ τὴ δύναμή του. Γι' αὐτὸ κατὰ τὴν ἑσπέρα μᾶς ἐπιτίθενται μὲ σφοδρότητα, ὀρκίζονται, ἐξορκίζουν ἄλλους, θρηνοῦν, ὀδύρονται, ἀπλώνουν τὰ χέρια τους, καὶ ἀναγκάζονται νὰ κάμνουν ἀμέτρητες ἄλλες ἀδιάντροπες ἐνέργειες. Διότι φοβοῦνται μήπως, ἀφοῦ ἀναχωρήσουν ὅλοι γιὰ τὰ σπίτια τους, καταστήσουν νὰ περιπλανοῦνται μέσα στὴν πόλη σὰν μέσα στὴν ἔρημο. Καὶ ὁπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ περιέπεσαν σὲ ναυάγιο κατὰ τὴν διάρκειά ἡμέρας, ἐφόσον πιασθοῦν ἀπὸ σανίδα, βιάζονται πρὶν ἀπὸ τὴν ἑσπέρα νὰ φθάσουν στὸ λιμάνι, μὴ τυχὸν καὶ τοὺς βρεῖ ἡ νύχτα, ἐνῶ ἀκόμη εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, καὶ ὑποστοῦν φοβερότερο ναυάγιο, ἔτσι καὶ οἱ φτωχοί, ἐπειδὴ φοβοῦνται τὴν πείνα σὰν τὸ ναυάγιο, ἀνυπομονοῦν νὰ συγκεντρώσουν πρὶν ἀπὸ τὴν ἑσπέρα τὰ χρήματα ποὺ ἐπαρκοῦν γιὰ τὴν τροφή τους, ὥστε νὰ μὴ συμβεῖ, ἀφοῦ ὅλοι μεταβοῦν στὰ σπίτια τους, νὰ μείνουν ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Διότι λιμάνι γι' αὐτοὺς εἶναι τὰ χέρια ἐκείνων ποὺ τοὺς ἔλεοῦν.

4. Ἡμεῖς δὲ οὔτε ἐν ἀγορᾷ πρὸς τὰς ἐκείνων ἐκκαμπτό-
 μεθα συμφοράς, οὔτε οἴκαδε ἀπελθόντες, ἀλλὰ καὶ τῆς τρα-
 πέζης ἡμῖν παρακειμένης, πολλάκις καὶ μυρίων γεμούσης
 ἀγαθῶν (εἶγε ἀγαθὰ χρὴ καλεῖν, ἃ ἐπὶ κατακρίσει τῆς ἡμῶν
 5 ἀπανθρωπίας ἐσθίωμεν), πλὴν ἀλλὰ καὶ τῆς τραπέζης παρα-
 κειμένης, ἀκούοντες κάτωθεν διὰ τῶν στενωπῶν βαδιζόν-
 των ἐκείνων, καὶ μεγάλα βοῶντων ἐν τοῖς ἀμφόδοις, ὀδυ-
 νωμένων ἐν βαθυτάτῳ σκότῳ, ἐν ἐρημίᾳ πολλῇ, οὔδὲ οὔ-
 τως ἐπικαμπτόμεθα· ἀλλὰ καὶ ἐμπλησθέντες, καὶ πρὸς ὕ-
 10 πνον βαδίζοντες, καὶ ἐν ἐκείνῳ πάλιν τῷ καιρῷ μεγάλα κά-
 τωθεν ὀδυρομένων ἀκούοντες, ὥσπερ κυνὸς λυττῶντος,
 ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίνης ἀκούοντες φωνῆς, οὔτω
 παρατρέχομεν· καὶ οὔτε πρὸς τὸν καιρὸν ἐπιστρεφόμεθα, ὅ-
 τι ἄωρὶ λοιπὸν τῶν νυκτῶν καθευδόντων ἀπάντων, ἐκεῖνος
 15 ὀδύρεται μόνος, οὔτε πρὸς τὸν κοῦφον τῆς αἰτήσεως, ὅτι
 ἄρτου πλεον οὐδὲν ἡμᾶς ἀπαιτεῖ, ἢ ἀργύριον ὀλίγον, οὔτε
 πρὸς τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, ὅτι λιμῷ παλαίει διηνεκεῖ,
 οὔτε πρὸς τὴν ἐπιείκειαν τοῦ ἰκέτου, ὅτι τοσαύτη κατεχόμε-
 νος ἀνάγκη, οὐ πρὸς τὰς θύρας ἐλθεῖν, οὐκ ἐγγύς γενέσθαι
 20 τολμᾷ, ἀλλὰ κάτωθεν ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος ποιεῖται
 τὴν ἰκετηρίαν.

Κἂν μὲν λάβῃ, μυρίας δίδωσι τὰς εὐχάς, ἂν δὲ μὴ λάβῃ,
 οὔδὲ οὔτω πικρὸν ἐκβάλλει ρῆμα, οὔδὲ λοιδορεῖται καὶ βλα-
 σφημεῖ τοὺς δυναμένους δοῦναι, καὶ μὴ παρέχοντας· ἀλλ'
 25 ὥσπερ τις ὑπὸ δημίου τινὸς ἐπὶ κόλασιν ἀγόμενος ἀφόρη-
 τον, εἶτα τοὺς παριόντας ἅπαντας παρακαλῶν, ἰκετεύων,
 καὶ μηδεμιᾶς τυγχάνων ἀντιλήψεως, μετὰ πολλῆς τῆς ἀ-
 πανθρωπίας πρὸς τὴν κόλασιν ἄγεται, οὔτω καὶ οὔτος, κα-
 θάπερ ὑπὸ δημίου τοῦ λιμοῦ πρὸς τὴν νύκτα ἐλκόμενος καὶ
 30 τὴν ἀφόρητον ἀγρυπνίαν, ἐκτείνει μὲν τὰς χεῖρας, μετὰ σφο-
 δραῖς τῆς βοῆς τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις ἄνω καθημένους παρα-
 καλῶν, οὐδεμιᾶς δὲ φιλανθρωπίας τυγχάνων, ἀνηλεῶς ἀ-
 ποπέμπεται καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ὠμότητος.

4. Ἐμεῖς ὁμως οὔτε μέσα στήν ἀγορά συγκινούμαστε ἀπό τις συμφορές ἐκείνων, οὔτε ὅταν μεταβοῦμε στό σπίτι μας, ἀλλά καί ἐνῶ τὸ τραπέζι βρίσκεται δίπλα μας καί πολλές φορές εἶναι γεμάτο ἀπὸ ἄπειρα ἀγαθὰ (ἐὰν βέβαια πρέπει νὰ ὀνομάζουμε ἀγαθὰ ἐκεῖνα ποὺ τὰ τρῶμε πρὸς κατάκριση τῆς ἀπανθρωπιᾶς μας), πλὴν ὁμως καί ἐνῶ τὸ τραπέζι εἶναι δίπλα μας σῆνωμένο, καί ἀκοῦμε κάτω ἐκείνους νὰ βαδίζουν μέσα στὰ στενὰ δρομάκια, νὰ φωνάζουν δυνατὰ μέσα στὶς συνοικίες, νὰ ὑποφέρουν μέσα στὸ βαθύτατο σκοτάδι, καί νὰ εἶναι τελείως ἔρημοι, οὔτε ἔτσι συγκινούμαστε· ἀλλὰ καί ὅταν χορτάσουμε καί πηγαίνουμε γιὰ νὰ κοιμηθοῦμε, ἀκούοντας πάλι καί κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη νὰ ὑποφέρουν κάτω φοβερά, σὰν ν' ἀκοῦμε ὄχι ἀνθρώπινη φωνή, ἀλλὰ λυσσασμένου σκύλου, δείχνουμε τόση μεγάλη ἀδιαφορία· καί οὔτε ἀπὸ τὴν ὥρα μεταβάλλομε στάση ἀπέναντί τους, διότι, ἐνῶ πλέον εἶναι προχωρημένη πολὺ ἡ νύχτα καί ὅλοι κοιμοῦνται, ἐκεῖνος μόνο ὀδύρεται, οὔτε ἀπὸ τὸ ἔλαφρὸ αἴτημά του, διότι τίποτε περισσότερο δὲν μᾶς ζητᾶ ἀπὸ τὸν ἄρτο ἢ ἀπὸ λίγα χρήματα, οὔτε ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, διότι παλεύει μὲ συνεχῆ πείνα, οὔτε ἀπὸ τὴν καλωσύνη τοῦ ἰκέτη, διότι ἂν καί εἶναι κυριευμένος ἀπὸ τόσο μεγάλη ἀνάγκη, δὲν πλησιάζει τίς θύρες, δὲν τολμᾷ νὰ τίς ἀγγίσει, ἀλλὰ παρακαλεῖ ἐκεῖ κάτω γιὰ πολὺ χρόνο.

Καί ἂν μὲν λάβει, δίνει ἀμέτρητες εὐχές, ἂν δὲ δὲν λάβει, οὔτε ἔτσι βγάζει κακὸ λόγο ἀπὸ τὸ στόμα του, οὔτε βρίζει καί βλασφημεῖ ἐκείνους ποὺ μποροῦν νὰ δώσουν καί δὲν δίνουν, ἀλλὰ σὰν κάποιος ποὺ ὀδηγεῖται ἀπὸ κάποιο δήμιό σὲ τιμωρία ἀνυπόφορη, καί, ἐνῶ παρακαλεῖ ὅλους τοὺς περαστικούς καί τοὺς ἰκετεύει καί δὲν παίρνει καμιὰ βοήθεια, ὀδηγεῖται μὲ μεγάλη ἀπανθρωπιά πρὸς τὴν τιμωρία, ἔτσι καί αὐτός, σὰν νὰ σύρεται ἀπὸ τὸν δήμιό τῆς πείνας μέσα στὴ νύχτα καί τὴν ἀνυπόφορη ἀγρυπνία, ἀπλώνει μὲν τὰ χέρια καί παρακαλεῖ μὲ δυνατὴ φωνὴ ἐκείνους ποὺ κάθονται ἐπάνω στήν οἰκία, μὴ ἀπολαμβάνοντας δὲ καμιὰ φιλανθρωπία, διώχεται ἄσπλαχνα καί μὲ μεγάλη σκληρότητα.

Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτων ἡμᾶς ἐπικάμπει, ἀλλὰ μετὰ τοσαύ-
 την ἀπανθρωπίαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐκτεῖναι τὰς χεῖρας τολ-
 μῶμεν, καὶ περὶ ἐλέου διαλεχθῆναι τῷ Θεῷ, καὶ συγγνώμην
 αἰτῆσαι τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, καὶ οὐ δεδοίκαμεν μὴ
 5 κεραυνὸς μετὰ τὴν τοιαύτην εὐχὴν κατενεχθῆ, μετὰ τὴν το-
 σαύτην ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν. Πῶς πρὸς ὕπνον, εἶπέ
 μοι, βαδίζομεν καὶ ἀνάπαυσιν, καὶ οὐ δεδοίκαμεν μὴ κατ' ὄ-
 ναρ αὐτὸς οὗτος ἡμῖν ὁ πένης ἐπιστάς, αὐχμῶν, ρυπῶν, ρά-
 κια περιβεβλημένος, ὀδύρηται καὶ θρηνήσῃ, τὴν ὠμότητα
 10 ἐγκαλῶν; Καὶ γὰρ πολλῶν πολλάκις ἤκουσα λεγόντων, ἵτι
 μεθ' ἡμέραν ὑπεριδόντες τῆς τῶν πτωχῶν ἀντιλήψεως, ἐν
 νυκτὶ σχοινία περιβεβλημένους ἑαυτοὺς εἶδον καὶ ἐλκομέ-
 νους ὑπὸ τῆς τῶν πενήτων χειρός, σπαραττομένους, μυρία
 πάσχοντας πράγματα.

15 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὕπνος καὶ ὄναρ, καὶ πρόσκαιρος τιμω-
 ρία, ἡμεῖς δὲ οὐ δεδοίκαμεν, εἶπέ μοι, μήποτε τὸν πένητα
 τοῦτον τὸν ὀδυρόμενον καὶ βοῶντα καὶ ὀλοφυρόμενον ἐν
 τοῖς κόλποις ἴδωμεν τοῦ Ἀβραάμ, καθάπερ ποτὲ τὸν Λάζα-
 ρον ὁ πλούσιος ἐκεῖνος; Τὰ δὲ ἐντεῦθεν ἀφήμι ὑμῶν τῷ συ-
 20 νειδότι, τὰ πικρὰ καὶ ἀπαραμύθητα ἐκεῖνα κολαστήρια, πῶς
 ἤτησεν ὕδωρ, πῶς οὐδὲ σταγόνος ἔτυχε, πῶς ἡ γλῶττα ἀ-
 πετηγανίζετο, πῶς πολλὴν τὴν ἰκετηρίαν θεῖς, οὐδεμιᾶς
 συγγνώμης ἀπέλαυσε, καὶ πῶς ἀθάνατα ἐκολάζετο. Ἄλλὰ
 γὰρ μὴ γένοιτο ἡμᾶς ταῦτα διὰ τῆς πείρας μαθεῖν, ἀλλὰ διὰ
 25 τῶν λόγων ἀκούσαντας φυγεῖν τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀπειλήν,
 καὶ τῆς τοῦ προπάτορος Ἀβραὰμ φιλοφροσύνης ἀξίους ἀ-
 ποδειχθέντας, εἰς τὸν αὐτὸν ἐκείνω χωρῆσαι τόπον, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ
 τῷ Πατρὶ τιμὴ, δόξα, κράτος σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ
 30 αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

“Ομως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν λυγίζει τὴν καρδιά μας, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ τόση μεγάλη ἀπανθρωπιά, τολμοῦμε ν’ ἀπλώσουμε τὰ χέρια μας πρὸς τὸν οὐρανό, νὰ συνομιλήσουμε μὲ τὸ Θεὸ καὶ νὰ ζητήσουμε συγχώρηση τῶν ἁμαρτημάτων μας, καὶ δὲν φοβούμαστε μὴ πέσει κεραυνὸς μετὰ τὴν τέτοιου εἴδους προσευχή μας, μετὰ τὴν τόσο μεγάλη σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπιά. Πές μου, πῶς βαδίζουμε γιὰ νὰ πᾶμε νὰ κοιμηθοῦμε καὶ νὰ ἀναπαυθοῦμε καὶ δὲν φοβόμαστε μήπως παρουσιασθεῖ στὸν ὕπνο μας αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ φτωχός, ἀγριωπός, ρυπαρός, ντυμένος μὲ κουρέλια, ξεσπώντας σὲ ὄδυρμους καὶ θρήνους καὶ κατηγορώντας τὴ σκληρότητά μας; Καθόσον ἄκουσα πολλές φορές πολλοὺς νὰ λέγουν, ὅτι μετὰ ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ποὺ παρέβλεψαν νὰ βοηθήσουν τοὺς φτωχοὺς, εἶδαν τοὺς ἑαυτοὺς τους δεμένους μὲ σχοινιά, νὰ σέρνονται ἀπὸ τὸ χέρι τῶν φτωχῶν, νὰ κατασπαράσσονται καὶ νὰ παθαίνουν ἀμέτρητα πράγματα.

Ἄλλ’ αὐτὰ μὲν συμβαίνουν στὸν ὕπνο καὶ στὸ ὄνειρο καὶ εἶναι πρόσκαιρη τιμωρία, ἐμεῖς ὅμως δὲν φοβόμαστε, πές μου, μήπως τὸν φτωχὸ αὐτό, ποὺ ὀδύρεται καὶ φωνάζει καὶ θρηνολογεῖ, τὸν δοῦμε στοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, ὅπως ἀκριβῶς κάποτε εἶδε ὁ πλούσιος ἐκεῖνος τὸ Λάζαρο²⁶; τὰ ὅσα δὲ συνέβηκαν στὴ συνέχεια τὰ ἀφήνω στὴ συνείδησή σας, τὰ φοβερὰ δηλαδή καὶ ἀπαρηγόρητα ἐκεῖνα κολαστήρια, πῶς ζήσε νερό, πῶς δὲν ἔλαβε οὔτε σταγόνα, πῶς ἡ γλῶσσα του κατατηγανίζοταν, πῶς, ἂν καὶ παρακάλεσε πάρα πολύ, ὅμως δὲν ἀπόλαυσε καμιὰ συγγνώμη, καὶ πῶς τιμωροῦνταν αἰώνια. Ἄλλ’ εὐχομαι νὰ μὴ τὰ γνωρίσουμε αὐτὰ ἔμπρακτα, ἀλλ’ ἐξ αἰτίας τῶν λόγων ποὺ ἀκούσαμε ν’ ἀποφύγουμε τὴν ἔμπρακτη ἀπειλή, καί, ἀφοῦ ἀποδειχθοῦμε ἄξιοι τῆς φιλοφροσύνης τοῦ προπάτορα Ἀβραάμ, νὰ βρεθοῦμε στὸν ἴδιο μὲ ἐκεῖνον τόπο, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη, συγχρόνως δὲ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Σ'.

Περὶ τοῦ ξύλου, εἰ ἐξ ἐκείνου γέγονεν ἡ γνῶσις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ τῷ Ἀδάμ, ἢ καὶ πρὸ τῆς βρώσεως εἶχε τὴν διάγνωσιν ταύτην· ἐν ᾧ καὶ περὶ νηστείας, καὶ περὶ τοῦ δεῖν ἐν οἰκίᾳ μελετᾶν τὰ λεγόμενα ἐν ἐκκλησίᾳ.

1. Φιλῶ μὲν τὴν νηστείαν, ὅτι μήτηρ σωφροσύνης ἐστίν, καὶ πηγὴ φιλοσοφίας ἀπάσης, φιλῶ δὲ αὐτὴν καὶ δι' ὑμᾶς, καὶ διὰ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ὅτι μοι ταύτην τὴν ἱερὰν καὶ τιμίαν ὑμῶν συνήγαγε σύνοδον, καὶ τὰ ποθούμενα πρό-
5 σωπα δίδωσι πάλιν ἰδεῖν, καὶ παρέχει μετὰ ἀδείας ἐντρυφῆσαι τῇ καλῇ ταύτῃ πανηγύρει καὶ ἑορτῇ. Καὶ γὰρ καὶ πανηγυριν καὶ ἑορτὴν καὶ μυρία ἀγαθὰ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τὴν ὑμετέραν σύνοδον προσειπών. Εἰ γὰρ εἰς ἀγοράν τις ἐμβαλῶν, καὶ ἐνὶ συντυγχάνων φίλω, πολλάκις πᾶσαν ἀθυμίαν ἀποτί-
10 θεται, ἡμεῖς οὐκ εἰς ἀγοράν, ἀλλ' εἰς ἐκκλησίαν ἀπαντῶντες, καὶ οὐχ ἐνὶ συντυγχάνοντες φίλω, ἀλλὰ τοσοῦτοις καὶ τοιούτοις ἀδελφοῖς καὶ πατράσι συγγινόμενοι, πῶς οὐ πᾶσαν ἀποθησόμεθα ἀθυμίαν; πῶς οὐ πᾶσαν ἡδονὴν καρπώσόμεθα; Οὐ γὰρ τῷ πλήθει μόνον οὗτος βελτίων ὁ σύλλογος
15 τῶν συνεδρίων τῶν ἐν ταῖς ἀγοραῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ φύσει τῆς διαλέξεως.

Οἱ μὲν γὰρ ἐν ἀγοραῖς συνεδρεύοντες καὶ μετὰ ἀλλήλων συγκαθήμενοι κύκλω, πολλάκις καὶ περὶ ἀνονήτων διαλέγονται πραγμάτων, καὶ ψυχρὰν εἰσάγουσιν ὁμιλίαν,

1. Γέν. 2, 17.

Λ Ο Γ Ο Σ Σ'.

Γιὰ τὸ δένδρο¹, ἂν ἀπὸ ἐκεῖνο προῆλθε ἡ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ στὸν Ἀδάμ, ἢ καὶ πρὶν φάγει ἀπὸ τὸν καρπὸ αὐτοῦ εἶχε τὴ γνώση αὐτή· καθὼς ἐπίσης καὶ περὶ νηστείας καὶ περὶ τοῦ ὅτι πρέπει κανεῖς νὰ μελετᾶ στὴν οἰκία του τὰ ὅσα λέγονται στὴν ἐκκλησία.

1. Ἀγαπῶ μὲν τὴ νηστεία, διότι εἶναι μητέρα τῆς σωφροσύνης καὶ πηγὴ κάθε εὐσέβειας, ἀγαπῶ ὁμως αὐτὴν καὶ ἐξ αἰτίας σας, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης σας, διότι γιὰ χάρη μου δημιούργησε αὐτὴ τὴν ἱερὴ καὶ τίμια συγκέντρωση καὶ μοῦ δίνει τὴ δυνατότητα νὰ δῶ καὶ πάλι τὰ ἀγαπητὰ πρόσωπα καὶ μοῦ παρέχει τὴν ἀσφαλὴ εὐκαιρία νὰ ἀπολαύσω τὴν καλὴ αὐτὴ πανήγυρη καὶ ἑορτὴ. Καθόσον δὲν θὰ ἔσφαλε κανεῖς ὀνομάζοντας τὴ συγκέντρωσή σας αὐτὴ καὶ πανήγυρη καὶ ἑορτὴ καὶ μύρια ἀγαθὰ. Διότι, ἐάν, πηγαίνοντας κανεῖς στὴν ἀγορὰ καὶ συναντώντας ἐκεῖ ἓνα φίλο, πολλές φορές διώχνει ἀπὸ μέσα του κάθε λύπη, ἐμεῖς συναντώμενοι ὄχι στὴν ἀγορὰ, ἀλλὰ στὴν ἐκκλησία, καὶ συναντώμενοι ὄχι μὲ ἓνα φίλο, ἀλλὰ συμβρισκόμενοι μὲ τόσους πολλοὺς καὶ τέτοιου εἴδους ἀδελφοὺς καὶ πατέρες, πῶς δὲν θ' ἀποβάλομε κάθε λύπη; πῶς δὲν θὰ καρπωθοῦμε κάθε εὐχαρίστηση; Καθόσον ἡ συγκέντρωση αὐτὴ δὲν εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὶς συγκεντρώσεις ποὺ γίνονται στὴν ἀγορὰ ὡς πρὸς τὸ πλῆθος μόνο, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς συζητήσεως.

Πράγματι ἐκεῖνοι ποὺ συγκεντρώνονται σὲ τὶς ἀγορὰς καὶ κάθονται ἀναμεταξύ τους κυκλικά, πολλές φορές συζητοῦν καὶ γιὰ ἀνόητα πράγματα, ποὺ δὲν συγκινοῦν καθόλου, καὶ ἀ-

καὶ φθέγγονται περὶ τῶν οὐδὲν αὐτοῖς προσηκόντων. Καὶ γὰρ εἰώθαμεν, ὡς τὰ πολλά, μετὰ πλείονος σπουδῆς τὰ ἀλλότρια περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν. Ὅτι μὲν οὖν ἐστιν ἐπισφαλὲς καὶ κίνδυνον ἔχον, τὰ ρήματα προῖέναι καὶ
 5 ἀκούειν τοιαῦτα, καὶ παρασύρεσθαι, καὶ πολλοὶ πολλάκις ἀπὸ τῶν τοιούτων συνεδρίων χειμῶνες ἐπηωρίσθησαν ἐν οἰκίαις, παρήμι νῦν, ὅτι δὲ ἀνόνητος καὶ ψυχρὰ καὶ βιωτικὴ πᾶσα ἐκείνη ἢ διάλεξις, καὶ πνευματικὸς λόγος οὐκ ἂν ποτε ταχέως εἰς τοιοῦτον εἰσέλθοι σύλλογον, οὐδεὶς ἀντεῖποι.
 10 Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἅπαν τοῦναντίον· πᾶσα μὲν γὰρ ἀκερδῆς διάλεξις ἀπελήλαται, πᾶσα δὲ πνευματικὴ διδασκαλία εἰσενήνεκται. Καὶ γὰρ περὶ ψυχῆς τῆς ἡμετέρας διαλεγόμεθα, καὶ τῶν ψυχῆ προσηκόντων ἀγαθῶν, καὶ περὶ τῶν ἀποκειμένων ἐν τοῖς οὐρανοῖς στεφάνων, καὶ περὶ τῶν
 15 λαμπρῶν βίων, καὶ περὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τῆς προνοίας τοῦ παντός, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν μάλιστα προσηκόντων ἡμῖν, καὶ τίνος ἕνεκεν γεγόναμεν, καὶ ποία μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἀπαντήσεται λῆξις ἡμῖν, καὶ ἐν τίσι τὰ ἡμέτερα ἔσται τότε. Καὶ τοῦ συλλόγου
 20 τούτου οὐχ ἡμεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ προφῆται καὶ ἀπόστολοι κοινωνοῦσι· καὶ τὸ δὴ μεῖζον πάντων, αὐτὸς ὁ τῶν ἀπάντων Δεσπότης μέσος ἡμῶν ἔστηκεν Ἰησοῦς. Αὐτὸς γάρ φησιν, «Ὅπου δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰσὶν εἰς τὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Εἰ δὲ ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσι
 25 συνηγμένοι, ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔστι, πολλῶ μᾶλλον ὅπου τοσοῦτοι μὲν ἄνδρες, τοσαῦται δὲ γυναῖκες, τοσοῦτοι δὲ πατέρες, καὶ ἀπόστολοι καὶ προφῆται ἐν μέσῳ πάρεισι. Διὸ καὶ ἡμεῖς μετὰ πλείονος προθυμίας φθεγγόμεθα τῆς ἐκεῖθεν ἀπολαύοντες ροπῆς, καὶ τὴν ὑπόσχεσιν ὑμῖν ἀποδιδόαμεν.

κόμα ὁμιλοῦν γιὰ ἐκεῖνα τὰ πράγματα ποὺ δὲν πρέπουν σ' αὐτούς. Καθόσον συνηθίζομε, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστο, νὰ περιεργαζόμαστε καὶ νὰ ἐξετάζομε μὲ μεγάλη προθυμία καὶ ἐνδιαφέρον τὰ ξένα πράγματα. Τὸ ὅτι μὲν εἶναι ἐπισφαλές καὶ ἐπικίνδυνον τὸ νὰ λέγει κανεὶς καὶ νὰ ἀκούει τὰ λόγια αὐτοῦ τοῦ εἴδους καὶ νὰ παρασύρεται, καὶ τὸ ὅτι πολλές φορές ἀπὸ τὶς συγκεντρώσεις αὐτὲς ἀπειλήθηκαν πολλές δυσάρεστες καταστάσεις στὰ σπίτια, τὸ ἀφήνω τώρα κατὰ μέρος, τὸ ὅτι ὁμως ὅλη ἐκείνη ἡ συζήτηση εἶναι ἀνώφελη καὶ ψυχρὴ καὶ στρέφεται γύρω ἀπὸ τὰ κοσμικὰ καὶ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ ποτὲ ν' ἀκουσθεῖ σὲ μιὰ τέτοια συγκέντρωση λόγος πνευματικός, κανένας δὲν θὰ φέρει ἀντίρρηση.

Ἐδῶ ὁμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλ' ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο· διότι ὁποιαδήποτε μὲν ἀνώφελη συζήτηση ἔχει ἐξαφανισθεῖ, ἔχει εἰσαχθεῖ δὲ κάθε πνευματικὴ διδασκαλία. Καθόσον συζητοῦμε ἐδῶ γιὰ τὴν ψυχὴ μας, γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ταιριάζουν στὴν ψυχὴ, γιὰ τὰ στεφάνια ποὺ ἐπιφυλάσσονται στοὺς οὐρανούς, γιὰ τοὺς λαμπροὺς τρόπους ζωῆς, γιὰ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν πρόνοιάν του γιὰ ὅλα, γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ πρὸ πάντων ταιριάζουν σ' ἐμᾶς, καθὼς ἐπίσης καὶ γιὰ ποιὸ λόγο γίναμε, ποιὸ θὰ εἶναι τὸ τέλος μας μετὰ τὴν ἀναχώρησή μας ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωὴ, καὶ σὲ τί θὰ συνίστανται τότε τὰ δικά μας. Καὶ στὴ συγκέντρωση αὐτὴ συμμετέχουμε ὄχι μόνο ἐμεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆτες καὶ οἱ ἀπόστολοι· καὶ τὸ σπουδαιότερο βέβαια ἀπὸ ὅλα, βρίσκεται ἀνάμεσά μας ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τῶν πάντων. Διότι αὐτὸς λέγει, «Ὅπου εἶναι συγκεντρωμένοι στὸ ὄνομά μου δυὸ ἢ τρεῖς, ἐκεῖ ἀνάμεσά τους βρίσκομαι καὶ ἐγώ»². Ἄν δὲ ὅπου εἶναι συγκεντρωμένοι δυὸ ἢ τρεῖς, ἐκεῖ ἀνάμεσά τους εἶναι παρὼν καὶ αὐτός, πολὺ περισσότερο βρίσκεται ἐδῶ ἀνάμεσά μας ὅπου εἶναι συγκεντρωμένοι τόσοι ἄνδρες καὶ τόσες γυναῖκες, τόσοι πατέρες καὶ ἀπόστολοι καὶ προφῆτες. Γι' αὐτὸ καὶ ἐμεῖς μὲ μεγαλύτερη προθυμία ὁμιλοῦμε ἀπολαμβάνοντας ἀπὸ ἐκείνους τὴ βοήθεια καὶ θὰ ἐκπληρώσουμε τὴν ὑπόσχεση ποὺ σᾶς δώσαμε.

Ὑπεσχόμεθα γὰρ ἐρεῖν περὶ τοῦ ξύλου πρότερον, εἰ ἐξ
 ἐκεῖνου γέγονεν ἡ γνῶσις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ τῷ
 Ἀδάμ, ἢ καὶ πρὸ τῆς βρώσεως εἶχε τὴν διάγνωσιν ταύτην.
 Θαρροῦντες οὖν ἂν εἴποιμεν νῦν, ὅτι καὶ πρὸ τῆς βρώσεως
 5 ταύτην εἶχε τὴν διάγνωσιν. Εἰ γὰρ μὴ ἤδει τί μὲν καλόν, τί δὲ
 πονηρόν, καὶ αὐτῶν τῶν ἀλόγων ἀλογώτερος ἦν, καὶ τῶν
 δούλων ὁ δεσπότης ἀνοητότερος. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, αἰ-
 γας μὲν καὶ πρόβατα εἰδέναί ποία μὲν αὐτοῖς βοτάνη χρήσι-
 μος, ποία δὲ ὀλεθρία, καὶ μὴ πᾶσιν αὐτὰ ἐπιέναι τοῖς φαινο-
 10 μένοις, ἀλλ' ἔχειν τὴν διάγνωσιν, καὶ εἰδέναί σαφῶς, τί μὲν
 αὐτοῖς ἐπιβλαβές, τί δὲ ὠφέλιμον, τὸν δὲ ἄνθρωπον τοσαύ-
 τῆς ἀποστερεῖσθαι τῆς ἀσφαλείας; Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο εἶχεν,
 οὐδενὸς ἄξιος ἦν, ἀλλὰ καὶ εὐτελέστερος πάντων ὑπῆρχε.
 Πολλῶ γὰρ αἰρετώτερον ἦν αὐτῷ ἐν σκότῳ διάγειν, καὶ
 15 τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκεκόφθαι, καὶ τοῦ φωτὸς ἀπεστερηῆσθαι,
 ἢ μὴ εἰδέναί τί μὲν καλόν, τί δὲ πονηρόν. Ἐὰν γὰρ τοῦτο ἀ-
 νέλης τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας, πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν ἀνεῖ-
 λες, καὶ πολλῆς συγχύσεως τὰ πάντα ἐνέπλησας. Ὅτι
 γὰρ ἐστίν, ὡς τῶν ἀλόγων διαφέρομεν, καὶ ὡς τῶν θηρίων ἀ-
 20 μείνους ἐσμέν, τῷ κακίαν καὶ ἀρετὴν εἰδέναί, καὶ τῷ ἐπιγι-
 νώσκειν τὸ πονηρόν, καὶ τὸ καλὸν μὴ ἀγνοεῖν.

Εἰ δὲ ἡμεῖς τοῦτο ἴσμεν νῦν, οὐχ ἡμεῖς δὲ μόνον, ἀλλὰ
 καὶ Σκύθαι καὶ βάρβαροι, πολλῶ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος τότε
 ἐκεῖνος πρὸ τῆς ἀμαρτίας τοῦτο ἐγνώκει· καὶ οὐκ ἂν ὁ το-
 25 σαύταις τιμηθεῖς τιμαῖς, οἷον τῷ «κατ' εἰκόνα», τῷ «καθ' ὁ-
 μοίωσιν», καὶ ταῖς λοιπαῖς εὐλογίαις, τοῦ κεφαλαίου τῶν ἀ-
 γαθῶν ἔρημος ἔμεινε. Τὸ γὰρ καλὸν καὶ πονηρὸν ἐκεῖνοι μό-
 νοι ἀγνοοῦσιν, ὅσοι τῶν κατὰ φύσιν εἰσὶν ἀπεστερημένοι
 φρενῶν, ὁ δὲ Ἀδὰμ σοφίας πολλῆς ἐπεπλήρωτο, καὶ δια-
 30 γνωστικὸς ἐκατέρων τούτων ἦν. Καὶ ὅτι σοφίας ἐπεπλήρω-
 το πνευματικῆς, ἄκουσον αὐτῆς τὴν ἀπόδειξιν. «Ἦγαγε»,

Σᾶς ὑποσχεθήκαμε λοιπὸν νὰ σᾶς μιλήσουμε πρῶτα γιὰ τὸ δένδρο, ἂν ἀπὸ ἐκεῖνο προῆλθε στὸν Ἄδὰμ ἡ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἢ εἶχε τὴ γνώση αὐτὴ καὶ πρὶν φάγει ἀπὸ τὸν καρπὸ αὐτοῦ. Μὲ μεγάλη πεποίθηση λοιπὸν θὰ μπορούσα νὰ πῶ τώρα, ὅτι εἶχε τὴ γνώση αὐτὴ καὶ πρὶν φάγει ἀπὸ τὸν καρπὸ αὐτοῦ. Διότι, ἐὰν δὲν γνώριζε τί μὲν εἶναι καλὸ, τί δὲ κακὸ, θὰ ἦταν καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ἄλογα ζῶα ἀλογότερος, καὶ πιὸ ἀνόητος ὁ κύριος ἀπὸ τοὺς δούλους. Πῶς δηλαδὴ δὲν εἶναι παράλογο, οἱ μὲν γίδες καὶ τὰ πρόβατα νὰ γνωρίζουν ποιά μὲν χόρτα εἶναι χρήσιμα γι' αὐτά, ποιά δὲ βλαβερά, καὶ νὰ μὴ πλησιάζουν ὅλα ὅσα βλέπουν, ἀλλὰ νὰ ἔχουν τὴ δύναμη τῆς διαγνώσεως καὶ νὰ γνωρίζουν πολὺ καλὰ, τί μὲν εἶναι βλαβερὸ γι' αὐτά, τί δὲ ὠφέλιμο, ὁ δὲ ἄνθρωπος νὰ στερεῖται μιᾶς τόσο μεγάλης ἀσφάλειας; Διότι, ἐὰν δὲν εἶχε αὐτό, δὲν θὰ ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ κανένα, ἀλλὰ θὰ ἦταν καὶ πιὸ ἀσήμαντος ἀπὸ ὅλα. Θὰ ἦταν δηλαδὴ πολὺ πιὸ προτιμότερο γι' αὐτὸν νὰ ζεῖ μέσα στὸ σκοτάδι, παρὰ νὰ μὴ γνωρίζει τί μὲν εἶναι καλὸ, τί δὲ κακὸ. Διότι, ἐὰν ἀφαιρέσεις αὐτὸ ἀπὸ τὴ ζωὴ μας, ὅλη τὴ ζωὴ μας τὴν κατέστρεψες, καὶ γέμισες τὰ πάντα ἀπὸ μεγάλη σύγχυση. Καθόσον αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο, ὡς πρὸς τὸ ὁποῖο διαφέρομε ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ ὡς πρὸς τὸ ὁποῖο εἴμαστε ἀνώτεροι ἀπὸ τὰ θηρία, τὸ ὅτι γνωρίζομε τὴν κακία καὶ τὴν ἀρετὴ, τὸ ὅτι διακρίνομε τὸ κακὸ καὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὸ καλὸ.

Ἐὰν δὲ ἐμεῖς τὸ γνωρίζομε τώρα αὐτό, καὶ ὄχι μόνο ἐμεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ Σκύθες καὶ οἱ Βάρβαροι, πολὺ περισσότερο τὸ γνώριζε αὐτὸ τότε ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πρὶν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία· καὶ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ αὐτὸς ποὺ τιμήθηκε μὲ τόσες μεγάλες τιμές, ὅπως μὲ τὸ «κατ' εἰκόνα» καὶ μὲ τὸ «καθ' ὁμοίωση» καὶ μὲ τίς ὑπόλοιπες εὐλογίες, νὰ μείνει γυμνὸς ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀγαθῶν. Διότι τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ ἐκεῖνοι μόνοι τὸ ἀγνοοῦν, ὅσοι ἔχουν στερηθεῖ τὴ φυσικὴ λογικὴ, ἐνῶ ὁ Ἄδὰμ ἦταν γεμάτος ἀπὸ πολλὴ σοφία καὶ εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ διακρίνει τὸ καθένα ἀπὸ αὐτά. Καὶ τὸ ὅτι ἦταν πλήρης ἀπὸ πνευματικὴ σοφία, ἄκουσε τὴν ἀπόδειξη αὐτῆς.

φησί, «πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς τὰ θηρία, ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά·
καὶ εἴ τι ἐκάλεσεν αὐτὰ Ἀδάμ, τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῖς». Ἐν-
νόησον τοίνυν πόσης ἐπέπληστο σοφίας, τοσούτοις γένε-
σιν, οὕτω ποικίλοις, καὶ παντοδαποῖς, τοῖς τῶν κτηνῶν,
5 τοῖς τῶν ἔρπετῶν, τοῖς τῶν πτηνῶν προσηγορίας ἐπιθεῖναι,
καὶ πάσας κυρίας, δυνηθεῖς. Οὕτω γὰρ ἀπεδέξατο τὴν θέσιν
τῶν ὀνομάτων ὁ Θεός, ὡς μηκέτι κινήσαι τὰς προσηγορίας
ἐκεῖνας, μηδὲ ἀμαρτόντος αὐτοῦ θελήσαι ἀνελεῖν τὰς ἐπω-
νυμίας αὐτῶν· «Πᾶν» γάρ, φησὶν, «ὃ ἐκάλεσεν αὐτὰ Ἀδάμ,
10 τοῦτο ὄνομα αὐτοῖς».

2. Οὗτος γοῦν ἠγνόει τί μὲν καλόν, τί δὲ πονηρόν; Καὶ
πῶς ἂν ἔχοι λόγον; Πάλιν ἤγαγε τὴν γυναῖκα πρὸς αὐτόν,
καὶ ἰδὼν αὐτὴν εὐθέως ἐπέγνω τὴν τῆς φύσεως κοινωπὸν.
Καὶ τί φησι; «Τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ
15 ἐκ τῆς σαρκός μου». Ἐπειδὴ γὰρ πρὸ βραχέος ἦν ὁ Θεὸς
παραγαγὼν αὐτῷ τὰ ζῶα ἅπαντα, δεῖξαι βουλόμενος ὁ Ἀ-
δάμ, ὅτι τοῦτο τὸ ζῶον οὐχὶ ἐν ἐκείνων τῶν ζώων ἐστίν,
εἶπε· «Τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς
σαρκός μου». Τινὲς δέ, ὅτι οὐχὶ τοῦτο μόνον αἰνίττεται, φα-
20 σὶν, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας, καὶ ὅτι οὐκ ἔσται
πάλιν τῇ γυναικὶ τοιοῦτος τῆς γενέσεως ὁ τρόπος, διὰ τοῦτο
εἶπε, «Τοῦτο νῦν», ὅπερ οὖν καὶ ἕτερος ἐρμηνευτῆς ἀκριβέ-
στερον ἐρμηνεύων ἔλεγε, «Τοῦτο ἅπαξ», ὡσανεὶ ἔλεγε, νῦν
μόνον γυνὴ γέγονεν ἐξ ἀνδρὸς μόνου· μετὰ δὲ ταῦτα οὐκέτι
25 οὕτως ἔσται, ἀλλ' ἐξ ἀμφοτέρων. «Ὅστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων
μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου». Ἐξ ὀλοκλήρου γὰρ τοῦ
φυράματος ὁ Θεὸς λαβὼν κόμμα, οὕτω τὴν γυναῖκα ἐπλα-
σεν, ἵνα κατὰ πάντα κοινωνῇ τῷ ἀνδρὶ. «Αὕτη», φησί,
«κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἐλήφθη».

30 Ὅρᾱς πῶς καὶ τὴν προσηγορίαν διὰ τοῦτο ἐπιτίθησιν,

3. Γέν. 2, 19.

4. Γέν. 2, 23.

«Ὁδήγησε», λέγει, «πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς τὰ θηρία γιὰ νὰ δεῖ τί ὄνομα νὰ δώσει σ' αὐτά· καὶ τὸ ὄνομα ποῦ θὰ ἔδινε σ' αὐτά ὁ Ἄδάμ, αὐτὸ θὰ ἦταν τὸ ὄνομα αὐτῶν»³. Σκέψου λοιπὸν ἀπὸ πόση σοφία ἦταν πλήρης, ὥστε σὲ τόσα εἶδη, τόσο ποικίλα καὶ διαφορετικά, στὰ εἶδη τῶν κτηνῶν, στὰ εἶδη τῶν ἑρπετῶν, καὶ στὰ εἶδη τῶν πτηνῶν νὰ μπορέσει νὰ δώσει ὀνόματα καὶ ὄλα μάλιστα αὐθεντικά. Διότι τόσο πολὺ ἀποδέχθηκε ὁ Θεὸς τὰ ἀποδοθέντα ὀνόματα, ὥστε νὰ μὴ ἀλλάξει ποτὲ πιά τὰ ὀνόματα ἐκεῖνα, οὔτε ὅταν ἀμάρτησε αὐτὸς νὰ θελήσει νὰ καταργήσει τὶς ὀνομασίες αὐτῶν. Διότι, λέγει, «Τὸ κάθε ὄνομα ποῦ ἔδωσε σ' αὐτά ὁ Ἄδάμ, αὐτὸ ἦταν τὸ ὄνομα αὐτῶν».

2. Αὐτὸς λοιπὸν ἀγνοοῦσε τί μὲν ἦταν καλό, τί δὲ κακό; Καὶ πῶς θὰ μποροῦσε αὐτὸ νὰ δικαιολογηθεῖ; Πάλι Ὁδήγησε τὴ γυναῖκα πρὸς αὐτόν, καὶ μόλις τὴν εἶδε ἀμέσως τὴ θεώρησε σύντροφο τῆς φύσεώς του. Καὶ τί λέγει; «Αὐτὸ τώρα εἶναι ὅστὸ ἀπὸ τὰ ὀστά μου καὶ σάρκα ἀπὸ τὴ σάρκα μου»⁴. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ λίγο ὁ Θεὸς Ὁδήγησε μπροστὰ σ' αὐτόν ὄλα τὰ ζῶα, θέλοντας ὁ Ἄδάμ νὰ δείξει, ὅτι αὐτὸ τὸ ζῶο δὲν εἶναι ἓνα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ζῶα, εἶπε· «Αὐτὸ ἔδῳ τώρα εἶναι ὅστὸ ἀπὸ τὰ ὀστά μου καὶ σάρκα ἀπὸ τὴ σάρκα μου». Μερικοὶ δὲ λέγουν, ὅτι δὲν ὑπαινίσσεται μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπο τῆς δημιουργίας, καὶ ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ὑπάρξει πάλι γιὰ τὴ γυναῖκα παρόμοιος τρόπος δημιουργίας, καὶ γι' αὐτὸ εἶπε, «Αὐτὸ τώρα», πράγμα βέβαια ποῦ καὶ ἄλλος ἑρμηνευτὴς ἑρμηνεύοντάς το ἀκριβέστερα εἶπε, «Αὐτὸ συνέβηκε μιὰ φορά», σὰν δηλαδὴ νὰ ἔλεγε, τώρα μόνο ἡ γυναῖκα δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν ἄνδρα μόνο, ἐνῶ στὴ συνέχεια πλέον δὲν θὰ ἔρχεται στὴν ὑπαρξὴ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς δύο. «Εἶναι ὅστὸ ἀπὸ τὰ ὀστά μου καὶ σάρκα ἀπὸ τὴ σάρκα μου». Ἀφοῦ δηλαδὴ πῆρε ὁ Θεὸς ἓνα κομμάτι ἀπὸ ὄλο τὸ φύραμα, ἔπλασε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴ γυναῖκα, γιὰ νὰ ὑπάρχει τέλεια σχέση καὶ ὁμοιότητα μὲ τὸν ἄνδρα. «Αὐτή», λέγει, «Θὰ ὀνομασθεῖ γυναῖκα, διότι ἔχει τὴν προέλευσή της ἀπὸ τὸν ἄνδρα.

Βλέπεις πῶς καὶ τὸ ὄνομα γι' αὐτὸ τὸ προσθέτει, γιὰ νὰ δι-

ἵνα ἡ προσηγορία διδάσκη τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως, καὶ ἡ
 διδασκαλία τῆς κατὰ τὴν φύσιν κοινωνίας, καὶ ὁ τῆς δη-
 μιουργίας τρόπος ὑπόθεσις ἀγάπης ἢ διηνεκοῦς, καὶ σύνδε-
 σμος ὁμονοίας; Εἶτα τί φησιν; « Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄν-
 5 θρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προ-
 σκοληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ». Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, 'ἔνω-
 θήσεται', ἀλλὰ, «Κολληθήσεται», τὴν ἀκριβῆ συνάφειαν δη-
 λῶν. «Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν». Ὁ τοσαῦτα οὖν
 εἰδῶς, εἶπέ μοι, οὐκ ἤδει τί μὲν καλόν, τί δὲ πονηρόν; Καὶ
 10 πῶς ἂν ἔχοι λόγον; Εἰ γὰρ μὴ ἤδει τί μὲν καλόν, τί δὲ πονη-
 ρὸν πρὸ τοῦ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀλλὰ μετὰ τὴν βρῶσιν ἔ-
 μαθεν, ἡ ἁμαρτία γέγονεν αὐτῷ σοφίας διδάσκαλος, καὶ ὁ ὄ-
 φις οὐκέτι ἀπατεῶν, ἀλλὰ σύμβουλος τῶν συμφερόντων
 κατέστη, ἐκ θηρίου ποιήσας αὐτὸν ἄνθρωπον. Ἀλλὰ μὴ
 15 γένοιτο· οὐκ ἔστι ταῦτα οὕτως, οὐκ ἔστιν. Εἰ γὰρ μὴ ἤδει τί
 μὲν καλόν, τί δὲ πονηρόν, πῶς καὶ τὴν ἐντολὴν ἐλάμβανεν;
 Οὐδεὶς γὰρ δίδωσι νόμον τῷ μὴ εἰδότι, ὅτι κακὸν ἢ παράβα-
 σις, ὁ δὲ Θεὸς καὶ ἔδωκε, καὶ παραβάντα ἐκόλασεν, οὐκ ἂν
 ἀμφοτέρωτα ποιήσας, εἰ μὴ γνωστικὸν αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς ἐ-
 20 ποίησεν ἀρετῆς καὶ κακίας. Ὁρᾷς πῶς πάντοθεν ἡμῖν ἀπο-
 δέδεικται, ὅτι οὐ μετὰ τὴν βρῶσιν τοῦ ξύλου τὸ καλὸν ἤδει
 καὶ τὸ πονηρόν, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου ἠπίστατο;

Ταῦτα οὖν ἅπαντα, ἀγαπητοί, διακρατῶμεν, καὶ οἴκαδε
 ἀναχωρήσαντες διπλῆν παραθῶμεν τὴν τράπεζαν, τὴν τῶν
 25 σιτίων, καὶ τὴν τῆς ἀκροάσεως· καὶ λεγέτω μὲν ἀνὴρ τὰ εἰ-
 ρημένα, μανθανέτω δὲ γυνή, ἀκουέτω δὲ καὶ παιδία, μὴ ἀπο-
 στερείσθωσαν δὲ μηδὲ οἰκέται τῆς ἀκροάσεως ταύτης. Ἐκ-
 κλησίαν ποίησόν σου τὴν οἰκίαν· καὶ γὰρ ὑπεύθυνος εἶ καὶ
 τῆς τῶν παιδίων, καὶ τῆς τῶν οἰκετῶν σωτηρίας· καὶ καθά-
 30 περ ἡμεῖς ὑπὲρ ὑμῶν ἀπαιτούμεθα λόγον, οὕτω καὶ ἕκαστος

δάσκει τὸ ὄνομα τὴν ἀπόλυτη συμφωνία καὶ ἐνότητα τῆς φύσεως, καὶ ἡ διδασκαλία τῆς φυσικῆς συμφωνίας καὶ ὁμοιότητας καθὼς καὶ ὁ τρόπος τῆς δημιουργίας νὰ εἶναι ἀφορμὴ διαρκοῦς ἀγάπης καὶ σύνδεσμος ὁμόνοιας; Ἐπειτα τί λέγει; «Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ στενοῦ συνδέσμου θὰ ἐγκαταλείψει ὁ ἄνδρας τὸν πατέρα του καὶ τὴ μητέρα του καὶ θὰ προσκολληθεῖ στὴ γυναίκα»⁵. Δὲν εἶπε ἀπλῶς, 'θὰ ἐνωθεῖ', ἀλλὰ «Θὰ προσκολληθεῖ», γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀκριβὴ ἐνότητα. «Καὶ θὰ ἀποτελέσουν οἱ δύο μία σάρκα»⁵. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ γνωρίζει τόσα πολλὰ δὲν γνώριζε, πές μου, τί μὲν εἶναι καλὸ, τί δὲ κακὸ; καὶ πῶς θὰ μπορούσε αὐτὸ νὰ δικαιολογηθεῖ; Διότι, ἐὰν δὲν γνώριζε τί μὲν εἶναι καλὸ, τί δὲ κακὸ, πρὶν νὰ φάγει ἀπὸ τὸν καρπὸ τοῦ δένδρου, ἀλλὰ τὸ ἔμαθε μετὰ τὴ βρώση, ἡ ἁμαρτία ἐγινε σ' αὐτὸν δάσκαλος τῆς σοφίας, καὶ τὸ φίδι δὲν εἶναι πλέον ἀπατεώνας, ἀλλ' ἐγινε σύμβουλος τῶν συμφερόντων του, διότι ἀπὸ θηρίο τὸν ἔκαμε ἄνθρωπο. Ἀλλὰ μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· δὲν ἔχουν τὰ πράγματα αὐτὰ ἔτσι, δὲν ἔχουν. Διότι ἂν δὲν γνώριζε τί μὲν εἶναι καλὸ, τί δὲ κακὸ, πῶς ἔπαιρνε καὶ τὴν ἐντολή; Διότι κανένας δὲν δίνει νόμο σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν γνωρίζει, ὅτι εἶναι κακὸ ἢ παράβαση, ἐνῶ ὁ Θεὸς καὶ ἔδωσε νόμο καὶ ἐπέβαλε τιμωρία ὅταν τὸν παρέβηκε, καὶ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ κάνει καὶ τὰ δύο αὐτά, ἂν δὲν ἔκαμνε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτὸν γνώστη τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας. Βλέπεις πῶς ἀπὸ παντοῦ μᾶς ἔχει ἀποδειχθεῖ, ὅτι δὲν γνώρισε μετὰ τὴ βρώση τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ, ἀλλὰ τὰ γνώριζε καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτό;

Ἄλλα αὐτὰ λοιπὸν, ἀγαπητοί, ἄς τὰ φυλάσσουμε καλὰ μέσα μας καὶ ἀφοῦ ἐπιστρέψουμε στὸ σπίτι μας ἄς παραθέσουμε διπλὴ τράπεζα, καὶ τῶν τροφῶν, καὶ τῶν ὄσων ἀκούσαμε ἔδω· καὶ ἄς λέγει ὁ ἄνδρας τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ, ἄς τὰ μαθαίνει δὲ ἡ γυναίκα καὶ ἄς τὰ ἀκοῦν τὰ παιδιά, μάλιστα δὲ ἄς μὴ στεροῦνται τῆς ἀκροάσεως αὐτῆς οὔτε καὶ οἱ ὑπηρέτες. Κάνε τὸ σπίτι σου ἐκκλησίας καθόσον εἶσαι ὑπεύθυνος τῆς σωτηρίας καὶ τῶν παιδιῶν σου καὶ τῶν ὑπηρετῶν σου· καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡμεῖς εἴμαστε ὑπεύθυνοι γιὰ σᾶς, ἔτσι καὶ καθένας ἀπὸ σᾶς εἶναι ὑπεύ-

ὕμῶν καὶ ὑπὲρ οἰκέτου, καὶ ὑπὲρ γυναικός, καὶ ὑπὲρ παιδὸς ἀπαιτεῖται εὐθύνας. Ἐκ τῶν τοιούτων διηγημάτων ἡδιστα διαδέξεται ἡμᾶς τὰ ὄνειρατα, καὶ φαντασίας ἀπηλλαγμένα ἀπάσης· οἷα γὰρ μεθ' ἡμέραν ἡ ψυχὴ μελετᾶν εἶωθε, 5 τοιαῦτα καὶ καθ' ὕπνου φαντάζεται. Καὶ ἐὰν τὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν φυλάττωμεν λεγόμενα, οὐ πολλοῦ δεηθησόμεθα πόνου· καὶ γὰρ σαφέστερος ὁ μετὰ ταῦτα λόγος ὑμῖν ἔσται, καὶ ἡμῖν προθυμοτέρα ἡ διδασκαλία.

Ἴν' οὖν γένηται τι πλεον καὶ ἡμῖν καὶ ὑμῖν, ἡμῖν μὲν ἀπὸ 10 τῆς διδασκαλίας, ὑμῖν δὲ ἀπὸ τῆς ἀκροάσεως, μετὰ τῆς σωματικῆς τραπέζης καὶ ἡ τράπεζα ὑμῖν παρατιθέσθω ἡ πνευματικὴ. Καὶ γὰρ ἀσφάλεια καὶ κόσμος ἐκεῖνα ὑμῖν γενήσεται, καὶ τὰ τῆς παρούσης ζωῆς πρὸς τὸ συμφέρον ὁ Θεὸς κατευθυνεῖ, καὶ ῥᾶστα ὑμῖν ἔσται πάντα καὶ εὐκόλα. «Ζητεῖτε» 15 γάρ, φησί, «πρῶτον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ πάντα ταῦτα προστεθήσεται ὑμῖν». Ζητῶμεν οὖν ταύτην, ἀγαπητοί, ἵνα καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ δόξα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, 20 νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

θυνος και για τον υπηρέτη του και για τη γυναίκα του και για το παιδί του. Ἀπὸ αὐτὲς λοιπὸν τὶς διηγήσεις θὰ προκύψουν σὲ μᾶς εὐχάριστα ὄνειρα ποὺ εἶναι ἀπαλλαγμένα ἀπὸ κάθε φαντασία· διότι αὐτὰ ποὺ συνήθως μελετᾶ ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν ἡμέρα, τέτοια και φαντάζεται στὸν ὕπνο της. Καὶ ἂν φυλάσσουμε τὰ ὄσα λέγονται καθημερινά, δὲν θὰ χρειασθοῦμε πολὺ κόπο· καθόσον ὁ στὴ συνέχεια λόγος θὰ γίνει σὲ σᾶς σαφέστερος, και σὲ μᾶς προθυμότερη ἢ διδασκαλία.

Γιὰ νὰ προκύψει λοιπὸν κάποια μεγαλύτερη ὠφέλεια, και σ' ἐμᾶς και σὲ σᾶς, σ' ἐμᾶς μὲν ἀπὸ τὴ διδασκαλία, σὲ σᾶς δὲ ἀπὸ τὴν ἀκρόαση αὐτῆς, μαζί με τὴ σωματικὴ τράπεζα, ἄς παραθέσετε και τὴν πνευματικὴ. Καθόσον θὰ σᾶς γίνουν ἐκεῖνα και ἀσφάλεια και κόσμημα, και θὰ κατευθύνει ὁ Θεὸς τὰ τῆς παρούσας ζωῆς πρὸς τὸ συμφέρον σας και ὄλα θὰ γίνουν σὲ σᾶς και εὐκόλα και κατορθωτά. Διότι, λέγει, «Ζητεῖτε πρῶτα τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν και ὄλα θὰ σᾶς δοθοῦν ἐπιπρόσθετα»⁶. Ἄς ζητοῦμε λοιπὸν, ἀγαπητοί, αὐτὴν, για νὰ ἐπιτύχουμε και τὰ ἐδῶ ἀγαθὰ και τὰ ἐκεῖ, με τὴ χάρη και φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου και μαζί με τὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στὸν Πατέρα και στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα και πάντοτε και στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΛΟΓΟΣ Ζ'.

Διὰ τί ξύλον γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ κα-
λειῖται τὸ ξύλον, καὶ τί ποτέ ἐστι, «Σήμερον μετ'
ἐμοῦ ἔση ἐν τῷ παραδείσῳ».

1. Πολλὰ παρεκάλεσα χθές τὴν ὑμετέραν ἀγάπην με-
μῆσθαι τῶν εἰρημένων, καὶ διπλῆν ἐν ἑσπέρα παραθεῖναι
τὴν τράπεζαν, τὴν τῶν βρωμάτων, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν λόγων
προστιθέντας ἐστίασιν. Τί οὖν; ἐποιήσατε τοῦτο, καὶ παρε-
5 θήκατε διπλῆν τὴν τράπεζαν; Οἶδα ὅτι ἐποιήσατε, καὶ οὐκ ἐ-
κείνης μόνον, ἀλλὰ καὶ ταύτης μετέσχετε. Οὐ γὰρ δὴ περὶ
τὴν ἐλάττω σπουδάσαντες, τῆς βελτίονος ἐμέλλετε ἀμελεῖν.
Καὶ γὰρ βελτίων ἐκείνης αὕτη. Τὴν μὲν γὰρ μαγεύρων συνέ-
θηκαν χεῖρες, ταύτην δὲ προφητῶν παρεσκεύασαν
10 γλῶσσαι· καὶ ἡ μὲν τὰ ἀπὸ τῆς γῆς ἔχει βλαστήματα, ἡ δὲ
τὸν καρπὸν τὸν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος· καὶ ταύτης μὲν τῆς τρα-
πέζης πρὸς φθορὰν ἐπείγεται τὰ σιτία, τὰ δὲ ἐκείνης πρὸς
ἀφθαρσίαν· καὶ αὕτη μὲν τὴν παροῦσαν ἡμῶν συγκρατεῖ ζω-
ήν, ἐκείνη δὲ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἡμᾶς ὀδηγεῖ. Ὅτι μὲν οὖν
15 παρεθήκατε μετ' ἐκείνης καὶ ταύτην, οἶδα οὐκ ἀκόλουθον ὑ-
μῶν ἐρωτήσας, οὐκ οἰκέτην, ἀλλὰ τὸν τούτων σαφέστερον
ἄγγελον. Τίνα δὴ τοῦτον; Τὸν κρότον τῶν εἰρημένων, τὸν ἐ-
παινον τὸν ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπον χθές, ὅτι ἕ-
καστος ὑμῶν ποιησάτω τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐκκλησίαν, μέγα
20 ἀνακεκράγατε, δηλοῦντες τὴν ἡδονὴν τὴν ἐπὶ τοῖς εἰρημέ-
νοις. Ὁ δὲ μεθ' ἡδονῆς ἀκούων τῶν λεγομένων, οὗτος καὶ

1. Γέν. 2, 9.

2. Λουκᾶ 23, 43.

Λ Ο Γ Ο Σ Ζ'.

Γιατί τὸ δένδρο ὀνομάζεται «δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ»¹, καὶ τί τέλος πάντων σημαίνει, «Ἄπὸ σήμερα θὰ εἶναι μαζί μου στὸν παράδεισο»².

1. Πολλές παρακλήσεις ἀπηύθυνα χθές στὴν ἀγάπη σας νὰ θυμᾶσθε τὰ ὅσα λέγονται ἐδῶ καὶ νὰ παραθέσετε τὸ βράδυ διπλὴ τράπεζα, τὴν τράπεζα τῶν φαγητῶν, προσθέτοντας καὶ τὴν ἐστίαση ἀπὸ τοὺς λόγους. Τί λοιπὸν, τὸ κάνατε αὐτὸ καὶ παραθέσατε διπλὴ τὴν τράπεζα; Εἶμαι βέβαιος ὅτι τὸ κάνατε καὶ λάβατε μέρος ὄχι μόνο σ' ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτή. Διότι βέβαια δὲν θὰ ἦταν δυνατό, ἀφοῦ φροντίσατε γιὰ τὴν κατώτερη, νὰ ἀδιαφορήσετε γιὰ τὴ σπουδαιότερη. Καθόσον αὐτὴ εἶναι σπουδαιότερη ἀπὸ ἐκείνη. Διότι ἐκείνη μὲν τὴν ἐτοίμασαν χέρια μαγείρων, ἐνῶ αὐτὴν τὴν προετοίμασαν οἱ γλῶσσες τῶν προφητῶν· καὶ ἐκείνη μὲν ἔχει τὰ προϊόντα τῆς γῆς, ἐνῶ αὐτὴ τὸν καρπὸ ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα· καὶ τῆς τράπεζας μὲν ἐκείνης οἱ τροφές ὀδηγοῦνται γρήγορα στὴ φθορά, ἐνῶ αὐτῆς ὀδηγοῦν πρὸς τὴν ἀφθαρσία· καὶ ἐκείνη μὲν συγκρατεῖ τὴν παρούσα ζωὴ μας, ἐνῶ αὐτὴ μᾶς ὀδηγεῖ πρὸς τὴ μέλλουσα ζωὴ. Τὸ ὅτι λοιπὸν παραθέσατε μαζί μὲ ἐκείνη καὶ αὐτὴ, τὸ γνωρίζω ὄχι ἐπειδὴ ρώτησα ἀκόλουθό σας, οὔτε ὑπηρετή σας, ἀλλὰ τὸν πιὸ ἀξιόπιστο ἀγγελιοφόρο. Ποιὸς βέβαια εἶναι αὐτός; Τὰ χειροκροτήματά σας γι' αὐτὰ ποῦ ἔχουν λεχθεῖ, τὸν ἐπαινό σας γιὰ τὴ διδασκαλία. Διότι, ὅταν σᾶς εἶπα χθές, ὁ καθένας σας νὰ κάνει τὸ σπίτι του ἐκκλησία, κραυγάσατε δυνατὰ, ἐκδηλώνοντας τὴν εὐχαρίστησή σας γιὰ τὰ ὅσα εἶχαν λεχθεῖ. Ἐκεῖνος

πρὸς τὴν τῶν ἔργων ἐπίδειξιν παρεσκευάσται. Διὰ ταῦτα καὶ τήμερον προθυμότερον ἀπεδυσᾶμην πρὸς τὴν διδασκαλίαν.

Ἄλλὰ διεγέρθητε καὶ νῦν. Οὐδὲ γὰρ τὸν λέγοντα διεγερμένον εἶναι χρὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐναγωνίους εἶναι χρὴ, καὶ τοὺς ἀκούοντας μᾶλλον, ἢ τὸν λέγοντα. Ἡμεῖς μὲν γὰρ μίαν ἔχομεν σπουδὴν, καταβαλεῖν τὰ δεσποτικά χρήματα, ὑμῖν δὲ πλείων ὁ πόνος, ὥστε καὶ ὑποδέξασθαι αὐτὰ, καὶ μετὰ πολλῆς τηρῆσαι τῆς ἀσφαλείας. Ἐπίθετε τοίνυν μετὰ τὴν ἀκρόασιν τὰ κλειῖθρα ταῖς θύραις, τοὺς μοχλοὺς· καὶ λογισμοὺς τοὺς φοβεροὺς, καθάπερ τινὰς φύλακας, πανταχόθεν περιστήσατε τῇ ψυχῇ. Καὶ γὰρ ἀναίσχυντος ὁ κλέπτης ἐστὶ, καὶ διαπαντὸς ἀγρυπνεῖ, καὶ συνεχῶς ἐπιτίθεται, κἂν πολλάκις ἀποτύχη, πολλάκις ἐπιχειρεῖ.

Ἔστωσαν τοίνυν φοβεροὶ οἱ φύλακες· κἂν ἴδωσι τὸν διάβολον ἐλθόντα καὶ βουλόμενον ἀρπάσαι τι τῶν καταβληθέντων, μετὰ πολλῆς αὐτὸν ἀπελαυνέτωσαν τῆς κραυγῆς· κἂν φροντίδες βιωτικαὶ ἐπίωσι, κωλυέτωσαν· κἂν λήθη παρὰ τῆς φύσεως διενοχλῆ, τῇ μελέτῃ τὴν μνήμην διεγειρέτωσαν.

Οὐ γὰρ ἐστὶ μικρὸς ὁ κίνδυνος, ἀπολέσαι χρήματα δεσποτικά.

Εἰ γὰρ οἱ ταῦτα τὰ χρήματα ὑποδεχόμενοι, ἐπειδὴν διασκορπίσωσι τὰ πιστευθέντα, θανάτῳ κολάζονται πολλάκις, οἱ τὰ πολλῶ τιμιώτερα τούτων ὑποδεξάμενοι λόγια, εἴτα ἀπολέσαντες, ποίαν οὐχ ὑποστήσονται τιμωρίαν; Ἐπὶ μὲν τούτων τῶν χρημάτων φυλακῆς εἰσιν ὑπεύθυνοι μόνον οἱ δεχόμενοι, ἑτέρου δὲ οὐδενός. Ὅσα γὰρ ὑπεδέξαντο, τῶσαῦτα αὐτοὺς καταθεῖναι πᾶσα ἀνάγκη, καὶ πλέον οὐδεὶς ἀπαιτεῖται παρ' αὐτῶν· ἐπὶ δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων οὐχὶ φυλακῆς ἐσμεν ὑπεύθυνοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐργασίας πολλῆς. Οὐδὲ γὰρ ἄπερ ἐδεξάμεθα μόνον ἀποδοῦναι κελευόμεθα, ἀλ-

δὲ ποὺ ἀκούει τὰ λεγόμενα μὲ εὐχαρίστηση, ἔχει προετοιμασθεῖ καὶ γιὰ τὴν ἐπίδειξη τῶν ἔργων. Γι' αὐτὸ καὶ σήμερα ἀνέλαβα μὲ μεγαλύτερη προθυμία τὴν διδασκαλία.

Ἄλλ' αὐξήσατε τὴν προσοχὴ σας καὶ τώρα. Διότι δὲν πρέπει μόνο ὁ ὁμιλητὴς νὰ ἐντείνει τὴν προσπάθειά του, ἀλλὰ πρέπει καὶ οἱ ἀκροατὲς νὰ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ ἀγωνία, καὶ περισσότερο οἱ ἀκροατὲς, παρὰ ὁ ὁμιλητὴς. Διότι ἐμεῖς μὲν μιὰ φροντίδα μόνο ἔχομε, νὰ καταβάλουμε τὰ δεσποτικὰ χρήματα, σὲ σᾶς ὁμως ὁ κόπος εἶναι μεγαλύτερος, διότι πρέπει νὰ ἀποδεχθεῖτε αὐτὰ καὶ νὰ τὰ διαφυλάξετε μὲ μεγάλη ἀσφάλεια. Θέσατε λοιπὸν μετὰ τὴν ἀκρόαση τὰ κλεῖθρα καὶ τοὺς μοχλοὺς στὶς πόρτες, καὶ τοποθετήστε τὶς φοβερὲς σκέψεις, σὰν ἀκριβῶς κάποιους φύλακες, γύρω ἀπὸ τὴν ψυχὴ. Καθόσον ὁ κλέφτης εἶναι ἀδιάντροπος καὶ ἀγρυπνεῖ πάντοτε καὶ συνέχεια ἐπιτίθεται, καὶ πολλὰς φορὲς ἐπιχειρεῖ καὶ ἂν ἀκόμα ἀποτύχει πολλὰς φορὲς. Ἄς εἶναι λοιπὸν φοβεροὶ οἱ φύλακες· καὶ ἂν ἴδουν τὸ διάβολο νὰ ἔχει ἔλθει καὶ νὰ θέλει ν' ἄρπάξει κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ τοποθετήθηκαν μέσα στὴν ψυχὴ, ἄς τὸν ἀπομακρύνουν μὲ μεγάλη κραυγὴ· καὶ ἂν παρουσιάζονται κοσμικὲς φροντίδες, ἄς τὶς ἐμποδίζουν· καὶ ἂν ἡ λησμοσύνη, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴ φύση, ἐνοχλεῖ συνέχεια, ἄς διεγείρουν τὴ μνήμη μὲ τὴ μελέτη. Διότι δὲν εἶναι μικρὸς ὁ κίνδυνος, νὰ χάσουν χρήματα δεσποτικά.

Πράγματι, ἔὰν αὐτοὶ ποὺ ἀναλαμβάνουν νὰ φυλάξουν χρήματα, τιμωροῦνται πολλὰς φορὲς μὲ θάνατο, ὅταν διασκορπίσουν αὐτὰ ποὺ τοὺς ἐμπιστευθοῦν, ποιά τιμωρία δὲν θὰ ὑποστοῦν ἐκεῖνοι ποὺ δέχθηκαν αὐτὰ τὰ λόγια ποὺ εἶναι πολὺ πῖθ σπουδαιότερα ἀπὸ αὐτά, καὶ ποὺ τὰ λησμόνησαν στὴ συνέχεια; Γιὰ τὴ φύλαξη μὲν αὐτῶν τῶν χρημάτων ὑπεύθυνοι εἶναι μόνο αὐτοὶ ποὺ τὰ δέχονται, ἄλλος δὲ κανένας· διότι ὅσα ἔλαβαν, τόσα εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ παραδώσουν καὶ τίποτε ἐπὶ πλέον δὲν ζητᾶ κανένας ἀπ' αὐτούς· στὴν περίπτωσι ὁμως τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ δὲν εἴμαστε μόνο ὑπεύθυνοι γιὰ τὴ φύλαξη αὐτῶν, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ πολλὴ ἐργασία. Διότι δὲν παραγγελλόμαστε ν' ἀποδώσουμε μόνο ὅσα δεχθήκαμε, ἀλλὰ καὶ διπλὰ

λὰ καὶ διπλᾶ ταῦτα τῷ Δεσπότῃ προσενεγκεῖν. Καίτοι εἰ καὶ
 φυλάξαι προέκειτο μόνον, πολλῆς ἀγωνίας καὶ σπουδῆς ἐ-
 δεῖτο τὸ πρᾶγμα· ὅταν δὲ καὶ πλεονάσαι αὐτὰ προστάτῃ ἡ-
 μῖν ὁ Δεσπότης, ἐννόησον ὅσου πόνου καὶ φροντίδος ἡμῖν
 5 δεῖ τοῖς πιστευθεῖσι. Διὰ τοι τοῦτο πιστευθεῖς τις πέντε τά-
 λαντα, οὐχ ὅσα ἐνεπιστεύθη προσήνεγκεν, ἀλλὰ καὶ ἕτερα
 τοσαῦτα. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ τῆς τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίας
 ἦν, ἔδει δὲ καὶ τὸν οἰκέτην τὴν ἑαυτοῦ σπουδὴν ἐπιδείξα-
 σθαι. Ὁμοίως καὶ ὁ τὰ δύο τάλαντα πιστευθεῖς εἰργάσατο
 10 ἄλλα δύο, καὶ τούτου ἕνεκα ἠξιώθη τῆς αὐτῆς τιμῆς παρὰ
 τοῦ ἰδίου δεσπότου. Ἄλλος δὲ τις πάλιν ἐν τάλαντον πι-
 στευθεῖς, καὶ προσενεγκῶν αὐτὸ ὅπερ ἐπιστεύθη, οὐ μειώ-
 σας, οὐκ ἐλαττώσας τὴν παρακαταθήκην, οὐκ ἐξ ἡμισείας
 ἀποδούς, ἐπειδὴ μὴ τὴν πραγματείαν ἐπεδείξατο, μηδὲ δι-
 15 πλοῦν προσήνεγκε τὸ πιστευθέν, τὴν ἐσχάτην ἔδωκε δίκην·
 καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γὰρ ἐβουλόμην, φησὶν, αὐτὰ φυλάττε-
 σθαι μόνον, καὶ ἄλλην μὴ γενέσθαι ἐμπορίαν ἐν αὐτοῖς, οὐκ
 ἂν αὐτὰ ταῖς τῶν δούλων ἔδωκα χερσί.

Σὺ δέ μοι θέα τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ δεσπότου. Προσή-
 20 νεγκεν ὁ τὰ πέντε τάλαντα πιστευθεῖς ἄλλα πέντε, καὶ ὁ τὰ
 δύο, ἄλλα τοσαῦτα, καὶ τῶν αὐτῶν ἐκάτερος ἀπήλαυσεν ἀ-
 μοιβῶν. Ὡσπερ γὰρ ἐκείνῳ εἶπεν, «Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πι-
 στέ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω»· οὕ-
 τω καὶ τῷ τὰ δύο προσενεγκόντι φησὶν, «Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ
 25 καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε
 καταστήσω». Ἡ πρόσοδος οὐχ ἡ αὐτή, καὶ ὁ μισθὸς ὁ
 αὐτός· οὕτω καὶ τοῦτον τῆς αὐτῆς ἠξίωσε τιμῆς. Τί δήποτε;
 Ὅτι οὐ τῇ ποσότητι τῶν προσενεχθέντων, ἀλλὰ τῇ δυνάμει
 τῶν ἐργαζομένων προσεῖχεν ὁ Θεός. Ἐκείνων μὲν γὰρ ἕκα-

3. Πρβλ. Ματθ. 25, 14-20.

6. Ματθ. 25, 21.

4. Πρβλ. Ματθ. 25, 22.

7. Ματθ. 25, 23.

5. Πρβλ. Ματθ. 25, 24-30.

νά προσφέρουμε αὐτὰ στὸν Κύριο. Ἐάν καὶ βέβαια καὶ ἂν ἀκόμα ὑπῆρχε ἡ ἀνάγκη τῆς φυλάξεως, τὸ πρᾶγμα χρειαζόταν πολλὴ ἀγωνία καὶ φροντίδα, ὅταν ὁ Κύριος μᾶς προστάξει καὶ νὰ τὰ αὐξήσουμε, σκέψου πόσος κόπος καὶ φροντίδα χρειάζεται ἀπὸ ἐμᾶς στοὺς ὁποίους τὰ ἐμπιστεύθηκε. Γι' αὐτὸ λοιπὸν κάποιος ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε πέντε τάλαντα, δὲν προσκόμισε ὅσα τοῦ ἐμπιστεύθηκε, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τόσα³. Διότι ἐκεῖνα μὲν προέρχονταν ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου, ἔπρεπε ὁμοίως καὶ ὁ δούλος νὰ δείξει τὴ δική του φροντίδα. Καθ' ὁμοιο τρόπο καὶ ἐκεῖνος ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε τὰ δύο τάλαντα ἀπέκτησε ἄλλα δύο καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἀξιώθηκε τῆς ἴδιας τιμῆς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο⁴. Ἄλλος δὲ πάλι ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε ἓνα τάλαντο καὶ προσκόμισε αὐτὸ ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε, χωρὶς νὰ μειώσει καὶ χωρὶς νὰ ἐλαττώσει τὴν παρακαταθήκη, οὔτε δὲ καὶ νὰ ἐπιστρέψει τὸ μισθὸ αὐτοῦ, ἐπειδὴ δὲν ἐπέδειξε τὴ φροντίδα ποὺ ἔπρεπε, οὔτε προσκόμισε διπλὸ αὐτὸ ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε, τιμωρήθηκε μὲ τὴ χειρότερη τιμωρία⁵ καὶ πολὺ ὀρθά. Διότι, λέγει, ἂν ἤθελα μόνο τὴ φύλαξη αὐτῶν καὶ νὰ μὴ προέλθει κανένα κέρδος ἀπ' αὐτά, δὲν θὰ τὰ παρέδινα στὰ χέρια τῶν δούλων.

Σὺ ὁμοίως σὲ παρακαλῶ πρόσεχε τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου. Προσκόμισε ἐκεῖνος ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε τὰ πέντε τάλαντα ἄλλα πέντε, καὶ ἐκεῖνος ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε δύο ἄλλα τόσα, καὶ ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ἀπόλαυσε τὴν ἴδιαν ἀμοιβήν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς σ' ἐκεῖνον εἶπε, «Εὐγε, δούλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, σὲ λίγα φάνηκες ἔμπιστος, γι' αὐτὸ θὰ σοῦ ἐμπιστευθῶ περισσότερο»⁶, τὸ ἴδιο λέγει καὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ προσκόμισε τὰ δύο, «Εὐγε, δούλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, σὲ λίγα φάνηκες ἔμπιστος, γι' αὐτὸ θὰ σοῦ ἐμπιστευθῶ περισσότερο»⁷. Τὸ ἔσοδο δὲν εἶναι τὸ ἴδιο, ὁ μισθὸς ὁμοίως εἶναι ὁ ἴδιος· ἔτσι καὶ αὐτὸν τὸν ἀξίωσε τῆς ἴδιας τιμῆς. Γιατί τέλος πάντων; Διότι ὁ Θεὸς δὲν πρόσεχε τὴν ποσότητα τῶν προσκομισθέντων, ἀλλὰ τὴ δύναμη τῶν ἐργαζομένων. Καθόσον ὁ καθένας ἀπὸ ἐκείνους ἔκανε ὅ,τι μπο-

στος τὰ κατὰ δύναμιν ἐπεδείξατο, τὸν πλεονασμὸν δὲ τῶν
 προσενεχθέντων καὶ τὴν ἐλάττωσιν οὐχ ἢ ραθυμία ἐκείνου,
 οὐδὲ ἢ σπουδὴ τούτου, ἀλλ' ἢ διαφορὰ τῆς παρακαταθήκης
 ἐποίησεν. Ἐκεῖνος πέντε ἔλαβε, καὶ πέντε ἄλλα προσήνευ-
 5 κεν, οὗτος δύο ἔλαβε, καὶ δύο προσήνευκε, καὶ κατ' οὐδὲν
 ἠλάττωται ἐν τῷ τῆς σπουδῆς λόγῳ. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος δι-
 πλᾶ, κακεῖνος διπλᾶ τὰ πιστευθέντα εἰργάσατο· ὁ δὲ ἐν λα-
 βῶν ἀπλοῦν προσήνευκε· διὸ καὶ ἐκολάζετο.

2. Ἐκούσατε τοίνυν πόσῃ τιμωρία κεῖται τοῖς μὴ πραγ-
 10 ματευομένοις περὶ τὰ χρήματα τὰ δεσποτικά; Οὐκοῦν καὶ
 φυλάζωμεν, καὶ πραγματευσώμεθα, καὶ πολλὴν ἐπιδειξώμε-
 θα περὶ αὐτὰ τὴν ἐμπορίαν. Μὴ λεγέτω τις· ἰδιώτης εἰμί, μα-
 θητῆς εἰμι, λόγον οὐκ ἔχω διδασκαλίας, ἀμαθῆς ὢν καὶ οὐ-
 δενὸς ἄξιος. Κἂν γὰρ ἰδιώτης ᾦς, κἂν ἀμαθῆς, κἂν ἐν τά-
 15 λαντον πιστευθῆς, ἐργάζου τὸ ἐγχειρισθέν, καὶ τὸν αὐτὸν
 τῷ διδάσκοντι λήψῃ μισθόν. Ἄλλ' ὅτι μὲν φυλάττετε τὰ εἰ-
 ρημένα καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας κατέχετε, πάνυ
 πεπίστευκα· ἵνα δὲ μὴ εἰς τοῦτο τὸν λόγον ἅπαντα ἀναλώ-
 σωμεν, φέρε καὶ τὰ ἐξῆς τῶν χθὲς ἡμῖν λεχθέντων προσθῶ-
 20 μεν ἐπὶ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, τοῦτον τῆς φυλακῆς ὑμῖν ἀπο-
 διδόντες τὸν μισθόν. Ὁ γὰρ τὰ πρότερα πιστευθεὶς καὶ τη-
 ρήσας, ἄξιος ἂν εἴη καὶ ἕτερα πάλιν λαβεῖν.

Τί οὖν ἦν τὸ διήγημα τὸ χθὲς ἡμῖν προτεθέν; Περὶ τοῦ
 ξύλου ὁ λόγος ἦν, καὶ ἐδείξαμεν ὅτι ἦδει ὁ ἄνθρωπος τὸ κα-
 25 λὸν καὶ τὸ πονηρὸν, πρὶν ἢ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ πολ-
 λῆς σοφίας ἐπεπλήρωτο, ἀφ' ὧν ἐπέθηκε τὰ ὀνόματα τοῖς
 θηρίοις, ἀφ' ὧν ἐπέγνω τὴν γυναῖκα τὴν ἑαυτοῦ, ἀφ' ὧν εἶ-
 πε, «Τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου», ἀφ' ὧν περὶ
 τοῦ γάμου διελέχθη καὶ περὶ παιδοποιίας, καὶ συζυγίας καὶ
 30 πατρὸς καὶ μητρὸς, ἀφ' ὧν ἐντολὴν ἔλαβεν. Οὐδὲ γὰρ ἐντο-

ροῦσε, τὸ ἐπὶ πλεον ὁμως τῶν προσκομισθέντων καὶ τὸ λιγότερο τὸ προξένησε ὄχι ἢ ἀδιαφορία ἐκείνου, οὔτε ἢ φροντίδα αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ διαφορὰ τῆς παρακαταθήκης. Ἐκεῖνος ἔλαβε πέντε καὶ προσκόμισε ἄλλα πέντε, αὐτὸς ἔλαβε δύο καὶ προσκόμισε ἄλλα δύο καὶ κατὰ τίποτε δὲν μειονεκτεῖ ὡς πρὸς τὴ φροντίδα. Καθόσον καὶ αὐτὸς ἔκανε διπλὰ ἐκεῖνα ποῦ τοῦ ἐμπιστεύθηκε καὶ ἐκεῖνος, ἐνῶ ἐκεῖνος ποῦ ἔλαβε ἕνα τὸ προσκόμισε ἕνα πάλι· γι' αὐτὸ καὶ τιμωρήθηκε.

2. Ἀκούσατε λοιπὸν πόση τιμωρία ἐπιφυλάσσεται γιὰ ἐκείνους ποῦ δὲν φροντίζουν ν' αὐξήσουν τὰ δεσποτικὰ χρήματα; Λοιπὸν καὶ ἄς τὰ φυλάξουμε καὶ ἄς φροντίσουμε νὰ τὰ αὐξήσουμε καὶ ἄς προσπαθήσουμε νὰ καταστήσουμε πολὺ μεγάλο τὸ κέρδος ἀπ' αὐτά. "Ἄς μὴ λέγει κάποιος· ἀπλοϊκὸς ἄνθρωπος εἶμαι, μαθητὴς εἶμαι, δὲν ἔχω ἰκανότητα διδασκαλίας, εἶμαι ἀμαθὴς καὶ γιὰ τίποτε ἄξιος. Διότι καὶ ἂν ἀκόμα εἶσαι ἰδιώτης, καὶ ἂν ἀκόμα εἶσαι ἀμαθὴς, καὶ ἂν ἀκόμη σοῦ ἔχει ἐμπιστευθεῖ ὁ Κύριος ἕνα τάλαντο, προσπάθα ν' αὐξήσεις ἐκεῖνο ποῦ σοῦ παραδόθηκε καὶ θὰ λάβεις τὸν ἴδιο μισθὸ μὲ τὸ δάσκαλο. Ἀλλὰ τὸ ὅτι μὲν φυλάσσετε τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ καὶ τὰ ἐπεξεργάζεσθε μὲ μεγάλη προσοχή, εἶμαι ἀπόλυτα πεπεισμένος, ὁμως γιὰ νὰ μὴ δαπανήσουμε ὄλο τὸ λόγο σ' αὐτό, ἐμπρὸς ἄς προσθέσουμε στὴν ἀγάπη σας καὶ τὴ συνέχεια τῶν ὁσων λέχθηκαν χθές, ἀποδίδοντας σὲ σᾶς αὐτὸ τὸ μισθὸ γιὰ τὴ φύλαξη. Διότι ἐκεῖνος ποῦ φύλαξε τὰ πρῶτα ποῦ τοῦ ἐμπιστεύθηκαν, εἶναι ἄξιος νὰ λάβει καὶ πάλι ἄλλα.

Ποιὸ λοιπὸν ἦταν αὐτὸ ποῦ διηγούμεν χθές σ' ἐσᾶς; Ὁ λόγος ἦταν γιὰ τὸ δένδρο καὶ δείξαμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος γνώριζε τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό, προτοῦ ἀκόμα φάγει ἀπὸ τὸν καρπὸ τοῦ δένδρου, καὶ ἦταν προικισμένος μὲ πολλὴ σοφία, πράγμα ποῦ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι ἔδωσε τὰ ὀνόματα στὰ ζῶα, ἀπὸ τὸ ὅτι ἀνεγνώρισε τὴ γυναῖκα του μὲ τὸ νὰ πεῖ, «Αὐτὸ εἶναι ὅστὸ ἀπὸ τὰ ὀστά μου»⁸, ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ συζήτησε γιὰ τὸ γάμο, τὴν τεκνοποιῖα, τὸν τρόπο ζωῆς τῶν συζύγων, γιὰ τὸν πατέρα, γιὰ τὴ μητέρα, καὶ ἀπὸ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐντολὴ ποῦ ἔλαβε. Διότι

λὴν δίδωσί τις καὶ νόμον τοῦ πρακτέου καὶ τοῦ μὴ πρακτέου
 τῷ τὸ καλὸν καὶ πονηρὸν ἀγνοοῦντι. Σήμερον ἀναγκαῖον εἴ-
 πεῖν, τίνος ἕνεκεν, εἰ μὴ παρὰ τοῦ ξύλου τὴν γνῶσιν ἄνθρω-
 πος ἔλαβε, γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ τὸ ξύλον εἴρηται·
 5 οὐ γὰρ μικρὸν τὸ μαθεῖν, διὰ τί ταύτην τὴν προσηγορίαν ἔχει
 καὶ ξύλον. Καὶ γὰρ ὁ διάβολος εἶπεν· «Ἦ ἂν ἡμέρα φάγητε
 ἀπὸ τοῦ ξύλου, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἔσε-
 σθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρὸν». Πῶς οὖν
 σὺ λέγεις, φησὶν, ὅτι οὐκ ἐνέθηκε γνῶσιν καλοῦ καὶ πονη-
 10 ροῦ; Τίς γάρ, εἶπέ μοι, ἐνέθηκεν; ἄρα ὁ διάβολος;

Ναί, φησὶν, εἰπὼν, «Ἔσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες κα-
 λὸν καὶ πονηρὸν». Εἶτα τοῦ ἐχθροῦ μοι φέροις τὴν μαρτυ-
 ρίαν καὶ τοῦ ἐπιβούλου; Καίτοι οὗτος εἶπεν, ὅτι καὶ θεοὶ
 ἔσεσθε· ἄρα οὖν καὶ θεοὶ ἐγένοντο; Ὡσπερ οὖν οὐκ ἐγένον-
 15 το θεοί, οὕτως οὔτε γνῶσιν καλοῦ καὶ πονηροῦ τότε ἔλα-
 βον. Ψευστῆς γάρ ἐστιν ἐκεῖνος, καὶ οὐδὲν ἀληθὲς
 φθέγγεται· «Ἐν γὰρ τῇ ἀληθείᾳ», φησὶν, «οὐχ ἔστηκε». Μὴ
 δὴ τοῦ ἐχθροῦ παραγάγωμεν τὴν μαρτυρίαν, ἀλλ' ἴδωμεν ἀπ'
 αὐτῶν τῶν πραγμάτων, τίνος ἕνεκεν γνωστὸν καλοῦ καὶ
 20 πονηροῦ καλεῖται τὸ ξύλον. Καὶ πρότερον, εἰ δοκεῖ, τί ποτέ
 ἐστι καλὸν καὶ πονηρὸν ἐπισκεψώμεθα. Τί οὖν ἐστι καλόν;
 Ἡ ὑπακοή. Τί δὲ πονηρὸν; Ἡ παρακοή. Καὶ τέως ἡμῖν, ἵνα
 μὴ πλανώμεθα περὶ τὴν φύσιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ,
 ἀπὸ τῶν Γραφῶν ταῦτα διακριβούσθω. Ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστι
 25 τὸ καλὸν καὶ πονηρὸν, ἄκουσον τί φησιν ὁ προφήτης· «Τί
 καλόν, καὶ τί Κύριος ὁ Θεὸς ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ»; Εἶπε τί κα-
 λόν. «Ἀγαπᾶν Κύριον τὸν Θεόν σου». Ὁρᾶς ὅτι ἡ ὑπακοή
 καλόν; ἐκ γὰρ τῆς ἀγάπης ἡ ὑπακοή. Καὶ πάλιν· «Δύο πονη-
 ρά», φησὶν, «ἐποίησεν ὁ λαός μου οὗτος· ἐμὲ ἐγκατέλιπον

9. Γέν. 3, 5.

10. Ἰω. 8, 44.

11. 11. Μιχ. 6, 8.

δὲν δίνει κάποιος ἐντολὴ καὶ νόμο γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ πράττει καὶ τὸ τί πρέπει νὰ μὴ πράττει σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν γνωρίζει τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό. Σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε, γιὰ ποιὸ λόγο, ἂν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔλαβε τὴ γνώση ἀπὸ τὸ δένδρο, ὀνομάσθηκε τὸ δένδρο, δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· διότι δὲν εἶναι μικρὸ πράγμα τὸ νὰ μάθουμε γιὰ τὸ δένδρο ἔχει αὐτὴ τὴν ὀνομασία. Καθόσον ὁ διάβολος εἶπε· «Τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία θὰ φάγετε ἀπὸ τὸν καρπὸ τοῦ δένδρου θ' ἀνοίξουν τὰ μάτια σας καὶ θὰ γίνετε σὰν θεοί, γνωρίζοντας ποιὸ εἶναι τὸ καλὸ καὶ ποιὸ τὸ κακό»⁹. Πῶς λοιπὸν, λέγει, σὺ λέγεις ὅτι δὲν ἔθεσε μέσα στὸν ἄνθρωπο τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ; Ποιὸς δηλαδή, πές μου, τὴν ἔθεσε μέσα του; Ἡ ἀραγε ὁ διάβολος;

Ναί, λέγει, λέγοντας «Θὰ γίνετε σὰν θεοί, γνωρίζοντας τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό». Ἡ εἴτα μοῦ παρουσιάζεις τὴ μαρτυρία τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοῦ ἐπίβουλου; Ἡ ἀν καὶ βέβαια αὐτὸς εἶπε, ὅτι καὶ θεοὶ θὰ γίνετε· ἀραγε λοιπὸν ἐγίναν θεοί; Ἡ ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν δὲν ἐγίναν θεοί, ἔτσι οὔτε γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἔλαβαν τότε. Διότι ἐκεῖνος εἶναι ψεύστης καὶ τίποτε τὸ ἀληθές δὲν λέγει· διότι λέγει, «Δὲν στέκεται στὴν ἀλήθεια»¹⁰. Ἡ ἀς μὴ λοιπὸν παρουσιάσουμε τὴ μαρτυρία τοῦ διαβόλου, ἀλλ' ἄς ἐξετάσουμε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα γιὰ ποιὸ λόγο ὀνομάζεται τὸ δένδρο 'δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ'. Καὶ προηγουμένως, ἂν θεωρεῖτε καλὸ, ἄς ἐξετάσουμε τί τέλος πάντων σημαίνει καλὸ καὶ κακό. Τί λοιπὸν εἶναι καλό; Ἡ ὑπακοή. Τί δὲ κακό; Ἡ παρακοή. Καὶ κατ' ἀρχήν, γιὰ νὰ μὴ πλανώμαστε σχετικὰ μὲ τὴ φύση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἄς ἐξακριβώσουμε αὐτὰ ἀπὸ τὶς Γραφές. Διότι, τὸ ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης· «Τί εἶναι καλὸ καὶ τί ζητᾶ ἀπὸ σένα ὁ Κύριος ὁ Θεός σου;»¹¹. Πές μου τί εἶναι καλό. «Τὸ ν' ἀγαπᾶς τὸν Κύριο τὸ Θεό σου»¹¹. Βλέπεις ὅτι ἡ ὑπακοή εἶναι τὸ καλό; διότι ἡ ὑπακοή προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη. Καὶ πάλι· «Δύο κακά», λέγει, «ἔκαμε ὁ λαός μου αὐτός· ἐμένα ἐγκατέλειψαν ποὺ εἶμαι πηγὴ ὕδατος ποὺ χαρίζει ζωὴ, καὶ ἀνοι-

πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὠρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν».

Ὅρας ὅτι πονηρὸν ἢ παρακοὴ καὶ ἢ ἐγκατάλειψις; Τέως οὖν τοῦτο τηρῶμεν, ὅτι καλὸν ἢ ὑπακοή, καὶ πονηρὸν ἢ παρακοή, καὶ οὕτως εἰσόμεθα κάκεῖνο. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ καλεῖται τὸ ξύλον, ἐπειδὴ ἢ ἐντολή, ἢ γυμνάζουσα τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν παρακοήν, περὶ τὸ ξύλον ἐγένετο. Ἦδει μὲν γὰρ καὶ πρὸ τούτου ὁ Ἀδάμ, ὅτι καλὸν μὲν ἢ ὑπακοή, πονηρὸν δὲ ἢ παρακοή, ἔμαθε δὲ ὕστερον σαφέστερον δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς πείρας. Ὡσπερ γὰρ καὶ ὁ Κάϊν ἤδει πονηρὸν ὄν τὸ πρᾶγμα, ἄκουσον τί φησι: «Δεῦρο, ἐξέλθωμεν εἰς τὸ πεδῖον». Καίτοι τίνας ἐνεκεν ἔλκεις εἰς τὸ πεδῖον ἀπὸ τῶν πατρικῶν ἀποσπάσας ἀγκαλῶν τὸν ἀδελφόν; τί δὲ καθιστᾶς ἐν ἐρημίᾳ; τί δὲ γυμνὸν ποιεῖς τῆς κηδεμονίας; τί πόρρω τῆς πατρικῆς ἀπάγεις ὄψεως; τί διακρύπτεις τὴν τόλμαν, εἰ μὴ δέδοικας τὴν ἀμαρτίαν; τί δὲ καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι τὸν φόνον, πάλιν ἐρωτώμενος δυσχεραίνεις καὶ ψεύδῃ; Τοῦ γὰρ Θεοῦ εἰπόντος, «Ποῦ Ἰβελ ὁ ἀδελφός σου;», εἶπας¹ «Μὴ φύλαξ εἰμὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου ἐγώ;». Ὅθεν δῆλον ὅτι σαφῶς εἰδῶς ἦλθεν ἐπὶ τὴν ἐργασίαν ταύτην.

Ὡσπερ οὖν οὗτος ἤδει μὲν καὶ πρὸ τῆς πείρας ὅτι κακὸν ὁ φόνος, ἔμαθε δὲ σαφέστερον καὶ μετὰ ταῦτα, ὅτε τὴν τιμωρίαν ἐδέξατο καὶ ἤκουσε, «Στένων καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς», οὕτω καὶ ὁ πατὴρ τούτου εἶχε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ καὶ πρὸ τοῦ φαγεῖν τὴν γνῶσιν, εἰ καὶ μὴ οὕτω σαφῆ, ὡς μετὰ τὴν τοῦ ξύλου βρῶσιν. Τί λέγω; Τὰ γὰρ κακὰ πάντες οἶδαμεν καὶ πρὶν ἢ πρᾶξαι, σαφέστερον δὲ μανθάνομεν

12. Ἱερ. 2, 13.

13. Γέν. 4, 8.

14. Γέν. 4, 9.

15. Γέν. 4, 12.

ξαν για τούς έαυτούς τους λάκκους καταστραμμένους, πού δέν θά μπορέσουν νά συγκρατήσουν νερό»¹².

Βλέπεις ότι κακό είναι ή παρακοή και έγκατάλειψη του Θεού; Κατ' αρχή λοιπόν ἄς φροντίζουμε γι' αυτό, διότι καλό είναι ή ύπακοή και κακό ή παρακοή, και έτσι θά γνωρίσουμε και εκείνο. Καθόσον γι' αυτό ονομάζεται τὸ δένδρο, 'δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ και τοῦ κακοῦ', επειδή ή έντολή, πού ἄσκει τήν ύπακοή και τήν παρακοή, δόθηκε σέ σχέση με τὸ δένδρο. Διότι γνώριζε μὲν ὁ Ἄδὰμ και πρὶν ἅπ' αυτό, ότι καλό μὲν είναι ή ύπακοή, κακό δὲ ή παρακοή, τὸ ἔμαθε ὁμως ἄργότερα σαφέστερα ἄπὸ τήν ἴδια τήν πείρα τῶν πραγμάτων. Καθόσον ὁπως ἄκριβῶς ὁ Κάϊν γνώριζε μὲν ότι ἦταν κακό ή ἀδελφοκτονία πρὶν ἄκόμα σφάζει τὸν ἀδελφό του· τὸ ότι βέβαια γνώριζε ότι είναι κακό αυτό τὸ πράγμα ἄκουσε τί λέγει· «Ἔλα νά μεταβοῦμε στήν πεδιάδα»¹³. Και για ποιὸ λόγο τὸν ὀδηγεῖς τὸν ἀδελφό σου στήν πεδιάδα και τὸν ἀποσπᾶς ἄπὸ τήν πατρική ἀγκαλιά; γιατί τὸν μεταφέρεις στήν ἔρημιά; γιατί τὸν ἀπογυμνώνεις ἄπὸ τήν κηδεμονία; γιατί τὸν ὀδηγεῖς μακριά ἄπὸ τὸ πατρικὸ βλέμμα; γιατί ἀποκρύπτεις τήν παράτολμη πράξη σου, ἂν δέν φοβᾶσαι τήν ἁμαρτία; γιατί δὲ και μετὰ τῆ διάπραξη τοῦ φόνου, πάλι ἐρωτώμενος προβάλλεις δυσκολίες και ψεύδεσαι; Διότι ὅταν ὁ Θεὸς σοῦ εἶπε, «Ποῦ είναι ὁ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;», σὺ εἶπες· «Μήπως ἐγὼ εἶμαι φύλακας τοῦ ἀδελφοῦ μου;»¹⁴. Ἔρα λοιπὸν γίνεται φανερό ότι προχώρησε στήν πράξη αὐτὴ γνωρίζοντας πολὺ καλὰ τῆ βαρύτητα αὐτῆς.

Ὅπως ἄκριβῶς λοιπὸν αὐτὸς γνώριζε μὲν και πρὶν ἄπὸ τήν ἐκτέλεση τῆς πράξεώς του αὐτῆς ότι είναι κακό ὁ φόνος, τὸ ἔμαθε δὲ σαφέστερα στή συνέχεια, ὅταν δέχθηκε τήν τιμωρία και ἄκουσε, «Θὰ ζεῖς στή γῆ κάτω ἄπὸ τήν πίεση τῶν στεναγμῶν και τοῦ τρόμου»¹⁵, έτσι και ὁ πατέρας αὐτοῦ εἶχε τῆ γνώση τοῦ καλοῦ και τοῦ κακοῦ και πρὶν νά φάγει τὸν καρπὸ τοῦ δένδρου, ἂν και ὄχι τόσο σαφῆ, ὅπως μετὰ τῆ βρώση τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου. Τί λέγω; Διότι τὰ κακὰ ὄλοι μας τὰ γνωρίζουμε και πρὶν τὰ διαπράξουμε, τὰ μαθαίνομε δὲ σαφέστερα

μετὰ τὸ πρᾶξαι· πολλῶ δὲ σαφέστερον, ὅταν κολαζώμεθα. Οὕτω καὶ ὁ Κάϊν ἤδει μὲν ὅτι κακὸν ἢ ἀδελφοκτονία καὶ πρὸ
 τούτου, ἔμαθε δὲ ὕστερον διὰ τῆς κολάσεως σαφέστερον· ἐ-
 5 πεί καὶ ἡμεῖς οἶδαμεν ὅτι καλὸν ἢ ὑγεία, καὶ φορτικὸν ἢ νό-
 σος καὶ πρὸ τῆς πείρας, πολλῶ δὲ μᾶλλον, ὅταν εἰς τὴν νό-
 σον ἐμπέσωμεν, ἀμφοτέρων τὴν διαφορὰν γινώσκουμεν.

3. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ Ἄδὰμ ἤδει μὲν ὅτι καλὸν
 ἢ ὑπακοή, καὶ κακὸν ἢ παρακοή, ὕστερον δὲ σαφέστερον ἔ-
 μαθεν, ὅτε τοῦ ξύλου γευσάμενος ἐξεβλήθη τοῦ παραδείσου,
 10 καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης ἐξέπεσεν. Ἐπεὶ οὖν εἰς τιμω-
 ρίαν ἐνέπεσεν, ὅτι, τοῦ Θεοῦ κωλύσαντος, ἐγεύσατο τοῦ ξύ-
 λου, ἢ τιμωρία αὐτὸν σαφέστερον ἐπαίδευσε διὰ τῆς πείρας,
 ὅσον κακὸν Θεοῦ παρακούειν, καὶ ὅσον ὑπακούειν καλόν·
 διὰ τοῦτο γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ τὸ ξύλον καλεῖται.
 15 Καὶ τίνος ἔνεκεν, εἰ μὴ αὐτὴ ἢ φύσις τοῦ ξύλου τὴν γνῶσιν
 εἶχε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς τιμωρίας τῆς
 διὰ τὴν παρακοὴν τὴν ἐπὶ τῷ ξύλῳ σαφέστερον τοῦτο ἔμα-
 θεν ὁ ἄνθρωπος, γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ τὸ ξύλον κα-
 λεῖται; Ὅτι ἔθος τῇ Γραφῇ τοῦτο, ἐπειδὴν τὸ πρᾶγμα γένη-
 20 ται, ἢ ἐν τόποις, ἢ ἐν καιροῖς, ἀπὸ τῶν πραγμάτων καλεῖν
 καὶ τοὺς τόπους καὶ τοὺς καιρούς. Καὶ ἵνα σαφέστερον γέ-
 νηται τὸ λεγόμενον, ἐπὶ ὑποδείγματος ὑμῖν τοῦτο ποιήσω
 φανερόν.

Ὁ Ἰσαάκ ποτε φρέατα ὠρυξε· ταῦτα τὰ φρέατα ἐπεχεί-
 25 ρησαν οἱ γείτονες διαφθεῖραι· ἐντεῦθεν ἐγένετό τις ἀπέχθεια,
 καὶ ἐκάλεσε τὸ φρέαρ ἔχθραν, οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ φρέαρ ἤ-
 χθρανεν, ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτὸ ἢ ἔχθρα γέγονεν. Οὕτω καὶ
 τὸ ξύλον γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ καλεῖται, οὐκ ἐπειδὴ
 αὐτὸ εἶχε γνῶσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτὸ ἐγένετο ὁ ἔλεγχος
 30 τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ. Πάλιν ὠρυξε

μετὰ τῆ διάπραξή τους, καὶ πολὺ πιὸ σαφέστερα δὲ ὅταν τιμωρούμαστε. Ἔτσι καὶ ὁ Κάϊν γνῶριζε μὲν ὅτι εἶναι κακὸ ἢ ἀδελφοκτονία καὶ πρὶν διαπράξει αὐτήν, τὸ ἔμαθε δὲ σαφέστερα ἀργότερα μὲ τὴν τιμωρία ποὺ δέχθηκε· καθόσον καὶ ἡμεῖς γνωρίζομε ὅτι εἶναι καλὸ ἢ ὑγεία καὶ ἀνυπόφορο κακὸ ἢ ἀσθένεια καὶ προτοῦ μᾶς συμβεῖ αὐτή, πολὺ περισσότερο ὅμως διαπιστώνομε τὴν διαφορὰ καὶ τῶν δύο ὅταν περιπέσουμε στὴν ἀσθένεια.

3. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Ἄδὰμ γνῶριζε μὲν ὅτι εἶναι καλὸ ἢ ὑπακοὴ καὶ κακὸ ἢ παρακοή, τὸ ἔμαθε ὅμως σαφέστερα ἀργότερα, ὅταν γεύθηκε ἀπὸ τὸν καρπὸ τοῦ δένδρου καὶ διώχθηκε ἀπὸ τὸν Παράδεισο καὶ ἐξέπεσε ἀπὸ τὴ μακαριότητα ἐκείνη. Ἐπειδὴ λοιπὸν τιμωρήθηκε, διότι γεύθηκε ἀπὸ τὸν καρπὸ τοῦ δένδρου, ἂν καὶ ὁ Θεὸς τοῦ τὸ εἶχε ἀπαγορεύσει, ἡ τιμωρία τὸν δίδαξε σαφέστερα, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πείρα τῶν πραγμάτων, πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι νὰ παρακούει στὸ Θεὸ καὶ πόσο μεγάλο καλὸ τὸ νὰ ὑπακούει· γι' αὐτὸ ὀνομάζεται τὸ δένδρο, 'δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ'. Καὶ γιὰ ποιό λόγο, ἂν ἡ ἴδια ἢ φύση τοῦ δένδρου δὲν εἶχε τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ἔμαθε αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος σαφέστερα μὲ τὴν τιμωρία ἐξ αἰτίας τῆς παρακοῆς σχετικὰ μὲ τὴν γεύση τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου; Διότι συνηθίζει νὰ τὸ κάμνει αὐτὸ ἡ Γραφή, ὅταν δηλαδὴ συμβεῖ κάποιο γεγονὸς σὲ διάφορους τόπους ἢ σὲ καιροὺς, ἀπὸ τὰ ἴδια γεγονότα νὰ ὀνομάζει καὶ τοὺς τόπους καὶ τοὺς καιροὺς. Καὶ γιὰ νὰ γίνῃ σαφέστερο αὐτὸ ποὺ λέγω, θὰ σᾶς τὸ κάνω φανερὸ μὲ κάποιο παράδειγμα.

Ὁ Ἰσαὰκ ἄνοιξε κάποτε πηγὰδια· αὐτὰ τὰ πηγὰδια ἐπιχείρησαν οἱ γείτονες καὶ τὰ καταστρέψουν· ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ γεγονότος δημιουργήθηκε κάποια ἔχθρα καὶ ὀνόμασε τὸ πηγὰδι 'ἔχθρα'¹⁶, ὅχι ἐπειδὴ τὸ ἴδιο τὸ πηγὰδι ἔδειχνε ἔχθρα πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἔχθρα συνέβηκε ἐξ αἰτίας αὐτοῦ. Ἔτσι καὶ τὸ δένδρο ὀνομάζεται τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ὅχι ἐπειδὴ αὐτὸ εἶχε γνώση, ἀλλ' ἐπειδὴ σὲ σχέση μὲ αὐτὸ ἐγινε ἡ ἀπόδειξη τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Πάλι ἄνοι-

φρέαρ ὁ Ἀβραάμ, ἐπεβούλευσεν ὁ Ἀβιμέλεχ· συνῆλθον, κατέλυσαν τὴν ἐχθραν, καὶ ὄρκους δόντες ἀλλήλους, ἐκάλεσαν τὸ φρέαρ ἐκεῖνο «φρέαρ ὄρκου», οὐκ ἐπειδὴ τὸ φρέαρ ὤμοσεν, ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τὸ φρέαρ ὁ ὄρκος ἐγένετο. Ὅρᾱς πῶς οὐχὶ τῶν πραγμάτων οἱ τόποι αἴτιοι γίνονται, εἰ καὶ τῶν πραγμάτων λαμβάνουσι τὰ ὀνόματα; Καὶ γὰρ πολλὴ ἀνάγκη παραγαγεῖν παραδείγματα, ὥστε σαφέστερον γενέσθαι τὸ λεγόμενον.

Πάλιν εἶδεν ὁ Ἰακώβ ἀγγέλους ἀπαντήσοντας αὐτῷ καὶ παρεμβολὴν Θεοῦ, καὶ ἐκάλεσε τὸν τόπον παρεμβολήν. Καίτοι οὐχ ὁ τόπος ἦν ἡ παρεμβολή, ἐπειδὴ ἐκεῖ εἶδε τὴν παρεμβολήν. Ὅρᾱς πῶς ἀπὸ τοῦ πράγματος τοῦ συμβάντος ἐν τῷ τόπῳ τὸν τόπον ὠνόμασεν; Οὕτω καὶ τὸ ξύλον γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ καλεῖται, οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸ εἶχε γνῶσιν καλοῦ καὶ πονηροῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτὸ ἐγένετο ἡ ἀπόδειξις τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ, καὶ ἡ γυμνασία τῆς παρακοῆς καὶ τῆς ὑπακοῆς. Πάλιν εἶδε τὸν Θεὸν ὁ Ἰακώβ ὡς ἰδεῖν ἀνθρώπῳ δυνατὸν ἦν, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκεῖνου «εἶδος Θεοῦ». Διὰ τί; «Ὅτι εἶδον τὸν Θεόν», φησί. Καὶ μὴν οὐχ ὁ τόπος εἶδος Θεοῦ ἦν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πράγματος τοῦ συμβάντος ἐν τῷ τόπῳ ἡ προσηγορία γέγονεν. Ὅρᾱς διὰ πόσων ἀποδέδεικται, ὅτι ἔθος τῇ Γραφῇ ἀπὸ τῶν πραγμάτων τῶν συμβαινόντων ἐν τοῖς τόποις αὐτοῦς τοὺς τόπους καλεῖν; Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ καιρῶν ποιεῖν εἴωθεν.

Ἄλλ' ἵνα μὴ κατατείνωμεν ὑμᾶς, φέρε μεταγάγωμεν τὸν λόγον ἀπὸ τῶν σκυθρωποτέρων ἐπὶ τὰ φαιδρότερα. Καὶ γὰρ ἔκαμεν ὑμῶν ἡ διάνοια τοῖς λεπτοτέροις νοήμασιν ἐνδιατρίβουσα· διόπερ αὐτὴν ἀναπαῦσαι καλόν, τοῖς ἀφελεστέροις καὶ φαιδροτέροις διαιτῶντας νοήμασιν. Ἐπανίωμεν τοίνυν ἐπὶ τὸ σωτήριον τοῦ σταυροῦ ξύλον. Τοῦτο γάρ, τοῦ-

17. Γέν. 21, 31-32.

19. Γέν. 32, 30.

18. Παρεμβολή· δηλαδή παραταγμένο θεῖο στράτευμα. Γέν. 32, 1-2.

ξε πηγάδι ὁ Ἀβραάμ, καὶ ἔδειξε ἐχθρική στάση ἐναντίον τοῦ Ἀβιμέλεχ· συναντήθηκαν, διέλυσαν τὴν ἐχθρα καί, ἀφοῦ ὀρκίσθηκαν ἀναμεταξύ τους, ὀνόμασαν τὸ πηγάδι ἐκεῖνο «πηγάδι ὄρκου»¹⁷, ὄχι ἐπειδὴ τὸ πηγάδι ἔδωσε ὄρκο, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ὄρκος ἔγινε σχετικὰ μὲ τὸ πηγάδι. Βλέπεις πῶς δὲν γίνονται αἰτιοὶ τῶν γεγονότων οἱ τόποι, ἂν καὶ παίρνουν τὰ ὀνόματα τῶν γεγονότων ποὺ συμβαίνουν ἐκεῖ; Καὶ πρέπει βέβαια ν' ἀναφέρουμε παραδείγματα, ὥστε νὰ γίνει σαφέστερο αὐτὸ ποὺ λέγω.

Πάλι εἶδε ὁ Ἰακώβ ἀγγέλους ποὺ τὸν συνάντησαν καὶ παρεμβολή Θεοῦ καὶ ὀνόμασε τὸν τόπο ἐκεῖνο «παρεμβολή»¹⁸. Ἄν καὶ βέβαια δὲν ἦταν ὁ τόπος ἡ παρεμβολή, ἀλλ' ὅμως ὀνομάσθηκε ὁ τόπος παρεμβολή, ἐπειδὴ ἐκεῖ εἶδε τὴν παρεμβολή. Βλέπεις πῶς ὀνόμασε τὸν τόπο ἀπὸ τὸ γεγονὸς ποὺ συνέβηκε στὸν τόπο ἐκεῖνο; Ἔτσι καὶ τὸ δένδρο ὀνομάζεται τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ὄχι ἐπειδὴ αὐτὸ εἶχε τὴ γνώση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ σὲ σχέση μ' αὐτὸ ἔγινε ἡ ἀπόδειξη τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ καὶ ἡ ἄσκηση τῆς παρακοῆς καὶ τῆς ὑπακοῆς. Πάλι εἶδε τὸ Θεὸ ὁ Ἰακώβ, ὅσο ἦταν δυνατὸ σὲ ἄνθρωπο νὰ τὸν δεῖ, καὶ κάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου «Εἶδος Θεοῦ»¹⁹. Γιατί, «Διότι εἶδα», λέγει «τὸ Θεό»¹⁹. Καὶ βέβαια δὲν ἦταν ὁ τόπος εἶδος Θεοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τὸ γεγονὸς ποὺ συνέβηκε στὸν τόπο ἐκεῖνο δόθηκε ἡ ὀνομασία. Βλέπεις μὲ πόσα ἀποδεικνύεται, ὅτι συνηθίζει ἡ Γραφή ἀπὸ τὰ γεγονότα, ποὺ συμβαίνουν στοὺς τόπους αὐτούς, νὰ δίνει τὴν ὀνομασία σ' αὐτούς; Τὸ ἴδιο δὲ συνηθίζει νὰ κάμνει καὶ γιὰ τοὺς καιρούς.

Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ σᾶς κουράζουμε, ἐμπρὸς ἃς μεταφέρουμε τὸ λόγο ἀπὸ τὰ δυσάρεστα στὰ χαρωπά. Καθόσον ἀπόκαμε ἡ σκέψη σας μὲ τὸ ν' ἀσχολεῖται μὲ τὰ ψηλότερα νοήματα· γι' αὐτὸ καλὸ εἶναι νὰ τὴν ἀναπαύσουμε, τρέφοντάς την μὲ τὰ πιὸ ἀπλά καὶ τὰ πιὸ χαρωπὰ νοήματα. Ἄς ἐπανέλθουμε λοιπὸν στὸ σωτήριο ξύλο τοῦ σταυροῦ. Διότι αὐτό, αὐτὸ ἐξάλειψε ὅλα

το πάντα ανέλυσε τὰ δεινά, ὅσα ἐκεῖνο εἰσήγαγε· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκεῖνο εἰσήγαγε τὰ δεινά, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἅπαντα, ἅπερ μετὰ πολλῆς ὕστερον ανέλυσε τῆς περιουσίας ὁ Χριστός, πολλῶ μείζονα αὐτῶν εἰσαγαγῶν ἀγαθὰ. Δι' αὐτὸ
 5 τοῦτο ὁ Παῦλός φησιν· «Ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις»· τουτέστι, μείζον τὸ δῶρον τοῦ ἁμαρτήματος. Διὰ τοῦτο πάλιν φησίν· «Οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα»· οὐχ ὅσον ἤμαρτεν ὁ ἄνθρωπος, τοσοῦτον ἐχαρίσατο ὁ Θεός· οὐχ ὅση ἡ ζημία, τοσαύτη καὶ
 10 ἡ πραγματεία· οὐχ ὅσον τὸ ναυάγιον, τοσαύτη καὶ ἡ ἐμπορία, ἀλλὰ πλείω τὰ ἀγαθὰ τῶν κακῶν· καὶ εἰκότως. Τὰ μὲν γὰρ κακὰ δοῦλος εἰσήγαγε, καὶ ἐλάττονα ἦν, τὰ δὲ ἀγαθὰ Δεσπότης ἐχαρίσατο, διὸ καὶ πλείονα ἦν. Διὰ τοῦτο φησιν· «Οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα».

15 Εἶτα ἐπάγει καὶ τὴν διαφορὰν· «Τὸ μὲν γὰρ κρίμα ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα, τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα». Ἀσαφέστερον τὸ εἰρημένον· οὐκοῦν ἀνάγκη τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν. Τὸ μὲν γὰρ «κρίμα», τουτέστιν ἢ κόλασις, ἢ τιμωρία, ὁ θάνατος, «Ἐξ ἑνός», τουτέστιν
 20 ἁμαρτήματος· μία γάρ, φησίν, ἁμαρτία τοσοῦτον εἰσήγαγε κακόν, τὸ δὲ χάρισμα οὐκ ἐκείνην μόνην τὴν ἁμαρτίαν ἔλυσεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας πολλάς. Διὰ τοῦτο λέγει· «Τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτιστῆς ἐβόα· «Ἴδε ὁ ἄμνός τοῦ Θεοῦ»,
 25 οὐχί, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ Ἀδάμ, ἀλλ', «Ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου». Εἶδες πῶς οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα, ἀλλὰ πλείονα εἰσήγαγε τοῦτο τὸ ξύλον ἀγαθὰ τῶν παρὰ τὴν ἀρχὴν εἰσενεχθέντων κακῶν;

4. Ταῦτα δὲ εἶπον, ἵνα μὴ νομίσης ἐπηρεάζεσθαί σε πα-

20. Ρωμ. 5, 20.

21. Ρωμ. 5, 15.

22. Ρωμ. 5, 16.

23. Ἰω. 1, 29.

τὰ δεινά, ὅσα προξένησε ἐκεῖνο· μᾶλλον δὲ δὲν προξένησε τὰ δεινὰ ἐκεῖνο, ἀλλ' ὅλα ὁ ἄνθρωπος τὰ προξένησε, τὰ ὅποια ἀργότερα ἐξάλειψε μὲ μεγάλη δύναμη ὁ Χριστός, παρέχοντας πολὺ πιὸ μεγαλύτερα ἀπ' αὐτὰ ἀγαθὰ. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ Παῦλος λέγει· «Ὅπου πλεόνασε ἡ ἁμαρτία, ἐκεῖ δόθηκε μὲ ὑπεραφθονία ἡ χάρις»²⁰. δηλαδή τὸ δῶρο εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ ἁμάρτημα. Γι' αὐτὸ πάλι λέγει· «Τὸ δῶρο τῆς θείας χάριτος δὲν εἶναι ὅπως τὸ παράπτωμα»²¹. αὐτὸ ποὺ μᾶς χώρισε ὁ Θεὸς δὲν εἶναι τόσο ὅσο τὸ ἁμάρτημα ποὺ διέπραξε ὁ ἄνθρωπος· δὲν ἦταν τόσο τὸ κέρδος, ὅση καὶ ἡ ζημία· δὲν ἦταν τὸ ἐμπόρευμα τόσο, ὅσο καὶ τὸ ναυάγιο, ἀλλὰ τὰ ἀγαθὰ εἶναι περισσότερα ἀπὸ τὰ κακὰ· καὶ πολὺ σωστά. Διότι τὰ μὲν κακὰ τὰ εἰσήγαγε ὁ δοῦλος καὶ ἦταν λιγότερα, ἐνῶ τὰ ἀγαθὰ τὰ χάρισε ὁ Κύριος, γι' αὐτὸ καὶ ἦταν καὶ περισσότερα. Γι' αὐτὸ λέγει, «Τὸ χάρισμα δὲν εἶναι τόσο, ὅσο καὶ τὸ παράπτωμα»²¹.

Ἐπειτα προσθέτει καὶ τὴ διαφορά. «Διότι ἡ μὲν καταδίκη ἐξ αἰτίας ἑνὸς ἁμαρτήματος μεταβλήθηκε σὲ καταδίκη ὅλου τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἐνῶ τὸ δῶρο τῆς θείας χάριτος χάρισε τὴ δικαίωση ἀπὸ πολλὰ ἁμαρτήματα»²². Τὰ λόγια αὐτὰ περιέχουν μεγάλη ἀσάφεια· ἀνάγκη λοιπὸν νὰ προσπαθήσουμε νὰ δώσουμε τὴ λύση. Τὸ μὲν λοιπὸν «κρίμα», δηλαδή ἡ κόλαση, ἡ τιμωρία, ὁ θάνατος, ἐπιβλήθηκε «ἐξ αἰτίας ἑνός», δηλαδή ἁμαρτήματος· διότι, λέγει, μία ἁμαρτία τόσο μεγάλο κακὸ προξένησε, ἐνῶ τὸ θεῖο χάρισμα δὲν ἐξάλειψε μόνο ἐκείνη τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλες. Γι' αὐτὸ λέγει· «Τὸ δὲ θεῖο χάρισμα χάρισε τὴ δικαίωση ἀπὸ πολλὰ ἁμαρτήματα». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς βροντοφώναξε· «Νὰ ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ», ὄχι 'ποὺ σηκώνει τὴν ἁμαρτία τοῦ Ἀδάμ', ἀλλὰ, «ποὺ σηκώνει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου»²³. Εἶδες πῶς τὸ χάρισμα δὲν ἦταν τόσο, ὅσο καὶ τὸ παράπτωμα, ἀλλὰ περισσότερα ἀγαθὰ εἰσήγαγε αὐτὸ τὸ ξύλο ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ προξενήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχή;

4. Αὐτὰ δὲ τὰ εἶπα γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ζημιώνεσαι ἀπὸ

ρὰ τῶν πρώτων. Ἐξέβαλεν ὁ διάβολος τὸν Ἀδάμ, εἰσήγαγε
 τὸν ληστήν ὁ Χριστός. Καὶ σκόπει τὸ διάφορον. Ἐκεῖνος
 οὐκ ἔχοντα ἁμαρτίαν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ μίαν κηλῖδα πα-
 5 παρακοῆς, ἐξέβαλεν· ὁ Χριστὸς ληστήν μυρία φορτία ἁμαρτη-
 μάτων βαστάζοντα οὕτως εἰσήγαγεν εἰς τὸν παράδεισον.
 Ἄρ' οὖν τοῦτο μόνον τὸ θαῦμά ἐστιν, ὅτι ληστήν εἰσήγαγεν
 εἰς παράδεισον, ἄλλο δὲ οὐδέν; Ἔστι καὶ ἄλλο μεῖζον εἰ-
 πεῖν. Οὐ γὰρ ληστήν εἰσήγαγε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς οἰ-
 κουμένης ἀπάσης, καὶ πρὸ τῶν ἀποστόλων· ἵνα μηδεὶς τῶν
 10 μετὰ ταῦτα ἀπογνῶ τὴν εἴσοδον, μηδὲ ἀπελπίσῃ τὴν σωτη-
 ρίαν τὴν ἑαυτοῦ, τὸν μυρίων γέμοντα κακῶν ἐν ταῖς βασιλι-
 καῖς αὐλαῖς στρεφόμενον ὄρων. Ἄλλ' ἴδωμεν, μὴ πόνους ἐ-
 πεδείξατο καὶ κατορθώματα καὶ καρποὺς ὁ ληστής. Οὐδὲ
 τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν, ἀλλ' ἀπὸ ψιλοῦ ρήματος, ἀπὸ πίστεως
 15 μόνης πρὸ τῶν ἀποστόλων εἰσεπήδησεν εἰς τὸν παράδει-
 σον, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ἐκείνου εὐγνωμοσύνη τοσοῦτον ἰ-
 σχυσεν, ὅσον τοῦ Δεσπότης ἢ φιλανθρωπία τὸ πᾶν ἐποίη-
 σε.

Τί γὰρ εἶπεν ὁ ληστής; τί δὲ ἔπραξεν; ἐνήστευσεν; ἐδά-
 20 κρυσεν; περιεσχίστατο; μετάνοιαν ἐπεδείξατο ἐν πολλῷ τῷ
 χρόνῳ; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ μετὰ τὴν ἀπό-
 φασιν σωτηρίας ἔτυχεν. Ὅρα τάχος· ἀπὸ σταυροῦ εἰς οὐρα-
 νόν, ἀπὸ καταδίκης εἰς σωτηρίαν. Τίνα ἐστὶν ἄρα ἐκεῖνα τὰ
 ρήματα; πόσῃν ἔχει τὴν δύναμιν, ὅτι τοσαῦτα τούτῳ ἐκόμι-
 25 σεν ἀγαθὰ; «Μνήσθητί μου», φησὶν, «ἐν τῇ βασιλείᾳ σου».
 Καὶ τί τοῦτο; «Ἦτησε λαβεῖν ἀγαθὰ, οὐ σπουδὴν τὴν δι' ἔρ-
 γων ἐπεδείξατο, ἀλλ' ὁ τὴν καρδίαν αὐτοῦ εἰδώς, οὐ τοῖς
 ρήμασι προσέσχεν, ἀλλὰ τῇ διαθέσει τῆς διανοίας. Οἱ μὲν
 γὰρ προφητικῶν ἀπολαύσαντες διδαγμάτων, οἱ τὰ σημεῖα ἰ-
 30 δόντες, οἱ τὰ θαύματα θεασάμενοι, ἔλεγον περὶ τοῦ Χριστοῦ,

24. Λουκᾶ 23, 42.

25. Ματθ. 11, 18.

τούς πρώτους. Ἐξέβαλε ὁ διάβολος τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τὸν παράδεισο, εἰσήγαγε ὁ Χριστὸς τὸ ληστή. Καὶ πρόσεχε τὴ διαφορά. Ὁ διάβολος ἐξέβαλε τὸν ἄνθρωπο ἂν καὶ δὲν εἶχε ἁμαρτία, ἀλλὰ μιὰ μόνο κηλίδα παρακοῆς· ὁ Χριστὸς τὸν ληστή, ποὺ ἦταν φορτωμένος μὲ ἀμέτρητα ἁμαρτήματα, ἔτσι τὸν εἰσήγαγε στὸν παράδεισο. Ἄραγε λοιπὸν αὐτὸ μόνο εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο, τὸ ὅτι εἰσήγαγε τὸ ληστή στὸν παράδεισο, ἄλλο δὲ τίποτε; Μποροῦμε ν' ἀναφέρουμε καὶ ἄλλο μεγαλύτερο. Διότι δὲν εἰσήγαγε μόνο ληστή στὸν παράδεισο, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, ὥστε κανένας ἀπὸ τοὺς ἐπόμενους νὰ μὴ χάσει τὸ θάρρος του γιὰ τὴν εἴσοδό του σ' αὐτόν, οὔτε ν' ἀπελπισθεῖ γιὰ τὴ σωτηρία του, βλέποντας νὰ περιφέρεται στὶς βασιλικὲς αὐλὲς ἐκεῖνος ποὺ ἦταν γεμάτος ἀπὸ ἀμέτρητα κακά. Ἄλλ' ἄς δοῦμε μήπως ὁ ληστής ἐπέδειξε κόπους, κατορθώματα καὶ καρπούς. Οὔτε αὐτὸ μποροῦμε νὰ ποῦμε, ἀλλὰ ἀπὸ ἀπλὸ λόγο, ἀπὸ μόνη τὴν πίστη κατόρθωσε νὰ εἰσέλθει στὸν παράδεισο πρὶν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι δὲν ἴσχυσε τόσο πολὺ ἡ εὐγνωμοσύνη ἐκείνου, ὅσο κατόρθωσε τὸ πᾶν ἡ φιλάνθρωπία τοῦ Κυρίου.

Πράγματι, τί εἶπε ὁ ληστής; τί δὲ ἔπραξε; νήστεψε; δάκρυσε; ξεσχίσθηκε ἡ καρδιά του; ἐπέδειξε μετάνοια γιὰ πολὺ χρόνο; Καθόλου, ἀλλὰ βρισκόμενος ἐπάνω στὸ σταυρὸ ἐπέτυχε τὴ σωτηρία του μετὰ τὴν ἀπόφαση. Πρόσεχε ταχύτητα· ἀπὸ τὸ σταυρὸ μετέβηκε στὸν οὐρανὸ, ἀπὸ τὴν καταδίκη στὴ σωτηρία. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνα τὰ λόγια; πόση δύναμη ἔχουν, τὴ στιγμὴ ποὺ χάρισαν σ' αὐτόν τόσα πολλὰ ἀγαθὰ; «Νὰ μὲ θυμηθεῖς», λέγει, «στὴ βασιλεία σου»²⁴. Καὶ τί σημασία ἔχει αὐτό; Ζήτησε νὰ λάβει ἀγαθὰ, δὲν ἐπέδειξε προσπάθεια μὲ ἔργα, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὴν καρδιά αὐτοῦ, δὲν πρόσεξε τὰ λόγια του, ἀλλὰ τὴ διάθεση τῆς ψυχῆς του. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ ἀπόλαυσαν προφητικὲς διδασκαλίες, ποὺ εἶδαν τὰ σημεῖα, ποὺ εἶδαν τὰ θαύματα, ἔλεγαν γιὰ τὸν Χριστό, ὅτι «Δαιμόνιο ἔχει»²⁵ καὶ

ὅτι «Δαιμόνιον ἔχει», καί, «Πλανᾶ τὸν ὄχλον», ὁ δὲ ληστής
 μὴ προφητῶν ἀκούσας, μὴ θαύματα ἰδὼν, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ
 προσηλωμένον, οὐ προσέσχε τῇ ἀτιμίᾳ, οὐκ εἶδε τὴν ἀδο-
 ξίαν, ἀλλ' εἰς τὴν θεότητα αὐτὴν ἰδὼν, «Μνήσθητί μου», φη-
 5 σίν, «ἐν τῇ βασιλείᾳ σου». Καινὸν τοῦτο καὶ παράδοξον.
 Σταυρὸν ὄρᾳς, καὶ βασιλείας μέμνησαι; Τί βασιλείας ἄξιον
 εἶδες; Ἐσταυρωμένον ἄνθρωπον, ραπιζόμενον, χλευαζόμε-
 νον, κατηγορούμενον, ἐμπτυόμενον, μαστιζόμενον· ταῦτα
 οὐν βασιλείας ἄξια, εἶπέ μοι;

10 Ὅρᾳς ὅτι τοῖς τῆς πίστεως ἔβλεπεν ὀφθαλμοῖς, καὶ οὐ
 τὰ φαινόμενα ἐξήταζε; Διὰ τοῦτο οὔτε ὁ Θεὸς τὰ ρήματα ἐξή-
 ταζε τὰ ψιλὰ, ἀλλ', ὡσπερ οὗτος εἶδεν εἰς τὴν θεότητα, οὔ-
 τως ὁ Θεὸς εἶδεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ληστοῦ, καὶ φησι·
 «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ». Ἐνταῦθα
 15 προσέχετε· ζήτημα γὰρ οὐ τὸ τυχὸν ἐπιφύεται. Καὶ γὰρ οἱ
 Μανιχαῖοι, οἱ κύνες, οἱ ἐννεοὶ καὶ λυττῶντες, τὸ σχῆμα μὲν
 ἐπιδείκνυνται ἐπιεικειᾶς, τὴν χαλεπὴν δὲ ἔνδον ἔχουσι τῶν
 κυνῶν μανίαν, καὶ κατακρύπτουσι τῇ δορᾷ τοῦ προβάτου
 τὸν λύκον. Ἀλλὰ μὴ τὸ φαινόμενον ἴδῃς, ἀλλὰ τὸ ἔνδον κε-
 20 κρυμμένον θηρίον ἐξέτασον. Οὔτοι τοίνυν ἐπιλαβόμενοι τοῦ
 χωρίου τούτου φασίν· εἶπεν ὁ Χριστός· «Ἀμήν, ἀμήν λέγω
 σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ»· οὐκοῦν ἀντί-
 δοσις ἤδη γέγονε τῶν ἀγαθῶν, καὶ περιττὴ ἡ ἀνάστασις. Εἰ
 γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπέλαβεν ὁ ληστής τὰ ἀγαθὰ, τὸ δὲ
 25 σῶμα αὐτοῦ οὐκ ἀνέστη οὐδέπω καὶ τήμερον, οὐκ ἔσται
 σωμάτων λοιπὸν ἀνάστασις.

Ἄρα ἐνοήσατε τὸ λεχθέν, ἢ δεύτερον αὐτὸ πάλιν εἰπεῖν
 ἀνάγκη; «Ἀμήν, ἀμήν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν
 τῷ παραδείσῳ». Εἰσηλθεν οὖν, φησίν, εἰς τὸν παράδεισον ὁ
 30 ληστής οὐ μετὰ τοῦ σώματος· πῶς γάρ, ὅποτε οὐκ ἐτάφη τὸ
 σῶμα αὐτοῦ, οὐδὲ διελύθη καὶ κόνις ἐγένετο; καὶ οὐδαμοῦ

ὅτι «πλανᾶ τὸ λαό»²⁶, ἐνῶ ὁ ληστής ἄν και δὲν ἄκουσε προφη-
τες, οὔτε εἶδε θαύματα, μόλις τὸν εἶδε καρφωμένο στὸ σταυρό,
δὲν πρόσεξε τὴν ἀτιμία, δὲν εἶδε τὴν ἀδοξία, ἀλλ', ἀφοῦ πρόσε-
ξε τὴ θεότητά του, «Νὰ μὲ θυμηθεῖς», λέγει, «στὴ βασιλεία
σου». Πρωτάκουστο αὐτὸ και παράδοξο. Σταυρὸ βλέπεις και
θυμᾶσαι βασιλεία; Τί ἄξιο βασιλείας εἶδες; Σταυρωμένο ἄν-
θρωπο, ποὺ δέχεται ραπίσματα, ποὺ χλευάζεται, ποὺ κατηγο-
ρεῖται, ποὺ φτύνεται, ποὺ μαστιγώνεται· αὐτᾶ, πές μου, εἶναι ἄ-
ξια βασιλείας;

Βλέπεις ὅτι ἔβλεπε μὲ τὰ μάτια τῆς πίστεως και ὅτι δὲν
ἐξέταζε τὰ πράγματα ποὺ ἔβλεπε; Γι' αὐτὸ οὔτε ὁ Θεὸς ἐξέτασε
τὰ ἀπλὰ λόγια, ἀλλ', ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς πρόσεξε στὴ θεότη-
τά του, ἔτσι και ὁ Θεὸς πρόσεξε τὴν καρδιά τοῦ ληστήῃ και
λέγει· «'Απὸ σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν παράδεισο»²⁷. Συγ-
κεντρῶστε ἐδῶ τὴν προσοχή σας· διότι ἀνακύπτει πολὺ σοβα-
ρὸ πρόβλημα. Καθόσον οἱ Μανιχαῖοι, οἱ σκύλοι, οἱ παράφρο-
νες και λυσσασμένοι, ἐξωτερικὰ μὲν παρουσιάζονται ἐπεικεῖς,
ἐσωτερικὰ ὅμως φέρουν τὴ φοβερὴ μανία τῶν σκύλων και κρύ-
βουν μὲ τὸ δέρμα τοῦ προβάτου τὸ λύκο. Ὅμως μὴ προσέξεις
τὴν ἐξωτερικὴ μορφή, ἀλλὰ ἐξέτασε τὸ θηρίο ποὺ εἶναι κρυμμέ-
νο ἐσωτερικᾶ. Αὐτοὶ λοιπὸν παρερμηνεύοντας τὸ χωρίο αὐτὸ
λέγουν· εἶπε ὁ Χριστὸς· «'Αλήθεια, ἀλήθεια σοῦ λέγω, ἀπὸ σή-
μερα θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν παράδεισο»· ἄρα λοιπὸν ἤδη ἔχει
γίνει ἢ ἀνταπόδοση τῶν ἀγαθῶν και εἶναι περιττὴ ἢ ἀνάσταση.
Διότι, ἐὰν κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἀπόλαυσε ὁ ληστής τὰ ἀγα-
θά, τὸ δὲ σῶμα του δὲν ἀναστήθηκε ἀκόμα μέχρι σήμερα, δὲν
θὰ ὑπάρξει ἄρα ἀνάσταση σωμάτων.

Ἄραγε ἀντιληφθήκατε αὐτὸ ποὺ εἶπα, ἢ χρειάζεται νὰ τὸ
πῶ και δεύτερη φορά; «'Αλήθεια, ἀλήθεια σοῦ λέγω, ἀπὸ σήμε-
ρα θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν παράδεισο». Εἰσηλθε λοιπὸν, λέγει,
στὸν παράδεισο ὁ ληστής ὄχι μὲ τὸ σῶμα του· διότι πῶς, τὴ
στιγμὴ ποὺ δὲν τάφηκε τὸ σῶμα του, οὔτε διαλύθηκε, οὔτε ἔγι-
νε σκόνη; και πουθενὰ δὲν ἔχει λεχθεῖ, ὅτι ἀνέστησε αὐτὸν ὁ

εἶρηται, ὅτι ἀνέστησεν ὁ Χριστὸς αὐτόν. Εἰ δὲ εἰσῆγαγε τὸν
 ληστήν, καὶ χωρὶς τοῦ σώματος ἀπήλαυσε τῶν ἀγαθῶν, εὐ-
 δηλον ὅτι σώματος οὐκ ἔστιν ἀνάστασις. Εἰ γὰρ ἦν σώμα-
 5 τοῦ σώματος ἀνάστασις, οὐκ ἂν εἶπε, «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ
 παραδείσῳ», ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ τῆς συντελείας, ὅταν σωμά-
 των ἀνάστασις ἦ'. Εἰ δὲ ἤδη εἰσῆγαγε τὸν ληστήν, τὸ δὲ σῶ-
 μα αὐτοῦ φθαρὲν ἔμεινεν ἔξω, εὐδηλον ὅτι σωμάτων ἀνά-
 στασις οὐκ ἔστι.

Ταῦτα ἐκεῖνοι· δέχεσθε δὲ λοιπὸν καὶ τὰ παρ' ἡμῶν,
 10 μᾶλλον δὲ οὐ τὰ παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ τὰ παρὰ τῆς θείας
 Γραφῆς· οὐ γὰρ τὰ ἡμέτερα λέγομεν, ἀλλὰ τὰ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος. Τί λέγεις; οὐ κοινωνεῖ τῶν στεφάνων ἢ σάρξ;
 Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς πόνοις ἐκοινωνήσεν, ἐν δὲ τοῖς μισθοῖς ἀ-
 ποστερεῖται; καὶ ὅτε μὲν ἀγωνίζεσθαι ἔδει, τὸ πλεον ἐδέξατο
 15 τῶν ἰδρώτων, ὅτε δὲ στεφάνων καιρός, μόνη ἡ ψυχὴ στεφα-
 νοῦται; Οὐκ ἀκούεις τοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι «Παραστῆ-
 ναι ἡμᾶς δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἕκα-
 στος κομίσηται τὰ ἴδια τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἐπραξεν, εἴτε
 ἀγαθόν, εἴτε κακόν»; Οὐκ ἀκούεις αὐτοῦ λέγοντος πάλιν·
 20 «Δεῖ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, καὶ τὸ φθαρ-
 τὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν»; Τὸ θνητόν, ποῖον; τὴν
 ψυχὴν, ἢ τὸ σῶμα, Εὐδηλον ὅτι τὸ σῶμα· ἢ γὰρ ψυχὴ φύσει
 ἀθάνατος, θνητὸν δὲ φύσει τὸ σῶμα. Ἄλλὰ πολλὰ περικό-
 πτουσι τούτων· πλὴν καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ὑπολελειμμένων
 25 τὴν συγγένειαν τῶν περικοπέων ἐλέγχομεν.

5. Εἰσῆλθεν εἰς τὸν παράδεισον ὁ ληστής, φησί. Καὶ τί
 τοῦτο; μὴ γὰρ αὐτὰ ἔστι τὰ ἀγαθὰ, ἅπερ ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐπαγ-
 γέλλεται; Οὐκ ἀκούεις τοῦ Παύλου περὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα τί
 φησιν; «Ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ
 30 καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη»· τὸν δὲ παράδεισον καὶ ὁ-

28. Β' Κορ. 5, 10.

29. Α' Κορ. 15, 53.

30. Α' Κορ. 2, 9.

Χριστός. "Αν δὲ εἰσήγαγε τὸ ληστή καὶ ἀπόλαυσε τὰ ἀγαθὰ χωρὶς τὸ σῶμα του, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάσταση σώματος. Διότι ἂν ὑπῆρχε ἀνάσταση σώματος, δὲν θὰ ἔλεγε, «'Απὸ σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου στὸν παράδεισο», ἀλλὰ, 'κατὰ τὸ χρόνο τῆς συντέλειαις, ὅταν θὰ ὑπάρξει ἀνάσταση σωμάτων'. "Αν ὁμοῦς ἤδη εἰσήγαγε τὸ ληστή, τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ, ἀφοῦ φθάρθηκε, ἔμεινε ἔξω, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάσταση σωμάτων.

Αὐτὰ τὰ λέγουν ἐκεῖνοι· ἀλλὰ ἀκοῦστε τώρα καὶ τὰ δική μας, μᾶλλον δὲ ὄχι τὰ δικά μας, ἀλλὰ τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς· διότι δὲν λέμε τὰ δικά μας, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ λέγει τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Τί λέγεις; δὲν συμμετέχει τὸ σῶμα στὰ στεφάνια; Ἄλλὰ στοὺς μὲν κόπους ἔλαβε μέρος, στερεῖται δὲ τίς ἀμοιβές; καὶ ὅταν μὲν ἔπρεπε ν' ἀγωνίζεται, δέχθηκε τότε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἰδρώτων, ὅταν δὲ θὰ εἶναι ὁ καιρὸς τῶν στεφάνων, στεφανώνεται μόνο ἡ ψυχὴ; Δὲν ἀκοῦς τὸν Παῦλο ποὺ λέγει, ὅτι «Πρέπει νὰ παρουσιασθοῦμε μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ λάβει ὁ καθένας, σύμφωνα μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔπραξε, αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν στὸ σῶμα, εἴτε ἀγαθὸ εἶναι αὐτὰ εἴτε κακό»²⁸. Δὲν ἀκοῦς αὐτὸν πάλι ποὺ λέγει, «Πρέπει αὐτὸ τὸ θνητὸ σῶμα νὰ ἐνδυθεῖ ἀθανασία, καὶ τὸ φθαρτὸ αὐτὸ σῶμα νὰ ἐνδυθεῖ ἀφθαρσία»²⁹; Τὸ θνητό· ποιό; Ἡ ψυχὴ ἢ τὸ σῶμα; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι εἶναι τὸ σῶμα· διότι ἡ ψυχὴ ἐκ φύσεως εἶναι ἀθάνατη, ἐνῶ τὸ σῶμα ἐκ φύσεως εἶναι θνητό. Ἄλλὰ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀπορρίπτουν· πλὴν ὁμοῦς καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὑπολείπονται θὰ ἀποδείξουμε τῆς συγγένειας αὐτῶν πρὸς ἐκεῖνα ποὺ ἀπορρίπτουν.

5. Εἰσηλθε, λέγει, ὁ ληστής στὸν παράδεισο. Καὶ τί σημασία ἔχει αὐτό. Μήπως δηλαδὴ αὐτὰ εἶναι τὰ ἀγαθὰ, αὐτὰ ποὺ μᾶς ὑπόσχεται ὁ Θεός; Δὲν ἀκοῦς τὸν Παῦλο τί λέγει γιὰ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα; «Τὰ ὅποια μάτι ἀνθρώπου δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ δὲν τὰ συνέλαβε ἀνθρώπινος νοῦς»³⁰. ἀλλὰ τὸν παράδεισο καὶ τὸ μάτι τοῦ Ἀδάμ τὸν εἶδε, καὶ τὸ αὐτὶ τὸν ἄκουσε

φθαλμὸς εἶδε τοῦ Ἀδάμ, καὶ οὖς ἤκουσε, καὶ καρδία ἀνθρώπου ἐδέξατο· περὶ γὰρ αὐτοῦ τοσαύτας ἡμέρας διαλεγόμεθα· πῶς οὖν ἀπέλαβε τὰ ἀγαθὰ ὁ ληστής; Οὐ γὰρ εἰς παράδεισον ἐπαγγέλλεται εἰσαγαγεῖν ἡμᾶς ὁ Θεός, ἀλλ' εἰς αὐτὸν
 5 τὸν οὐρανόν· οὐδὲ βασιλείαν παραδείσου, ἀλλὰ βασιλείαν οὐρανῶν ἐκήρυξεν. «Ἦρξατο» γάρ, φησί, «κηρύττειν καὶ λέγειν· μετανοεῖτε· ἤγγικε γάρ», οὐχ ἡ βασιλεία τοῦ παραδείσου, ἀλλ', «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Ἀπώλεσας μὲν γὰρ παράδεισον, ἔδωκε δέ σοι ὁ Θεὸς τὸν οὐρανόν, ἵνα καὶ
 10 τὴν οἰκείαν φιλανθρωπίαν ἐπιδείξηται, καὶ τὸν διάβολον δάκῃ, δεικνὺς ὅτι κἂν μυρία τῶ τῶν ἀνθρώπων ἐπιβουλεύση γένει, οὐδὲν ἔσται πλέον αὐτῷ, τοῦ Θεοῦ πρὸς μείζονα αἰετιμὴν ἡμᾶς ἀνάγοντος. Ἀπώλεσας τοίνυν παράδεισον, καὶ ἀνέωξέ σοι ὁ Θεὸς τὸν οὐρανόν· κατεδικάσθης πόνῳ προ-
 15 σκαίρω, καὶ ἐτιμήθης ζωῇ αἰωνίῳ. Ἐκέλευσε τῇ γῆ ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνενεγκεῖν, καὶ ἐβλάστησέ σοι καρπὸν Πνεύματος ἢ ψυχῆ.

Ὅρᾳς πῶς μείζων ἢ εὐπορία τῆς ζημίας; πῶς πλείων ὁ πλοῦτος; Οἶόν τι λέγω· ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ
 20 γῆς καὶ ὕδατος, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ. Οὐκ ἐγένετο χρήσιμος ὁ πλασθεὶς, ἀλλὰ διεστράφη. Οὐκέτι λοιπὸν ἀπὸ γῆς καὶ ὕδατος αὐτὸν ἀναπλάττει, ἀλλ' ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος· καὶ οὐκ ἔτι παράδεισον ἐπαγγέλλεται πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ βασιλείαν οὐρανῶν. Καὶ ὅπως, ἄκουε. Νικοδήμου γὰρ τοῦ ἄρχοντος τῶν Ἰουδαίων καταπεσόντος καὶ τὴν ἐνταῦθα γέννησιν ἐπιζητοῦντος καὶ λέγοντος, ἀδύνατον εἶναι γέροντα γεννηθῆναι ἄνωθεν, ὄρα πῶς ὁ Χριστὸς σαφέστερον αὐτῷ ἀποκαλύπτει τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον. «Ἐὰν μή τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰ-
 30 σελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Εἰ τοίνυν βασιλείαν οὐρανῶν ἀπηγγείλατο, εἰς παράδεισον δὲ εἰσήγαγε τὸν ληστήν, οὐδέπω ἀπέδωκεν αὐτῷ τὰ ἀγαθὰ.

καὶ νοῦς ἀνθρώπου τὰ συνέλαβε· διότι γι' αὐτὸ τόσες ἡμέρες σᾶς ὁμιλοῦμε· πῶς λοιπὸν ἀπόλαυσε ὁ ληστής τὰ ἀγαθὰ; Διότι ὁ Θεὸς δὲν ὑπόσχεται νᾶ μᾶς ὀδηγήσει στὸν παράδεισο, ἀλλὰ στὸν οὐρανό· οὔτε βασιλεία παραδείσου μᾶς ὑπόσχεται, ἀλλὰ κήρυξε βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Διότι, λέγει, «Ἔρχισε νᾶ κηρύττει καὶ νᾶ λέγει· μετανοεῖτε· διότι πλησίασε», ὅχι 'ἡ βασιλεία τοῦ παραδείσου', ἀλλ' «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»³¹. Ἔχασες βέβαια τὸν παράδεισο, ἀλλὰ σοῦ ἔδωσε ὁ Θεὸς τὸν οὐρανό, ὥστε καὶ τῆ δική του φιλανθρωπία νᾶ δείξει, καὶ τὸ διάβολο νᾶ πληγώσει, καὶ νᾶ δείξει ὅτι καὶ ἂν ἀκόμα ἀμέτρητα κακὰ προξενήσει στὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, τίποτε ἐπὶ πλέον δὲν θὰ ἐπιτύχει αὐτός, ἀφοῦ ὁ Θεὸς μᾶς ἀνυψώνει πάντοτε πρὸς μεγαλύτερη τιμή. Ἔχασες λοιπὸν τὸν παράδεισο καὶ ὁ Θεὸς σοῦ ἀνοίξε τὸν οὐρανό· καταδικάσθηκες σὲ προσωρινὸ κόπο, καὶ τιμήθηκες μὲ αἰώνια ζωή. Ἔδωσε ἐντολὴ στὴ γῆ νᾶ βγάλει ἀγκάθεια καὶ τριβόλια, καὶ βλάστησε σὲ σένα ἢ ψυχὴ σου καρπὸ Πνεύματος.

Βλέπεις πῶς εἶναι μεγαλύτερο τὸ κέρδος ἀπὸ τὴ ζημιὰ; πῶς εἶναι περισσότερος ὁ πλοῦτος; Ἐννοῶ περίπου τὸ ἑξῆς· ἔπλασε ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ χῶμα καὶ νερό, καὶ τοποθέτησε αὐτὸν στὸν παράδεισο. Δὲν ἔγινε χρήσιμος αὐτός ποῦ πλάσθηκε, ἀλλὰ διαστράφηκε. Δὲν ἀναπλάσσει πλέον αὐτὸν ἀπὸ χῶμα καὶ νερό, ἀλλὰ ἀπὸ νερό καὶ Πνεῦμα· καὶ δὲν ὑπόσχεται πλέον παράδεισο σ' αὐτόν, ἀλλὰ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ πῶς, ἄκουε. Ὅταν δηλαδή ὁ Νικόδημος, ὁ ἄρχοντας τῶν Ἰουδαίων, κατέπεσε πνευματικὰ καὶ ἐπιζητοῦσε τὴν ἐδῶ γέννηση λέγοντας, ὅτι εἶναι ἀδύνατο ἕνας γέροντας νᾶ γεννηθεῖ ξανά³², πρόσεχε πῶς ὁ Χριστὸς φανερώνει σ' αὐτόν σαφέστερα τὸν τρόπο τῆς γεννήσεως. «Ἐὰν κάποιος δὲν γεννηθεῖ ἀπὸ νερό καὶ Πνεῦμα, δὲν μπορεῖ νᾶ εἰσέλθει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»³³. Ἄν λοιπὸν ὑποσχέθηκε βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὸν δὲ ληστή ὀδήγησε μέσα στὸν παράδεισο, ἄρα δὲν ἔδωσε ἀκόμα σ' αὐτόν τὰ ἀγαθὰ.

31. Ματθ. 4, 17.

32. Ἰω. 3, 3-5.

33. Ἰω. 3, 5.

Ἄλλ' ἕτερόν τι πρὸς τοῦτο λέγουσι. Τὸν παράδεισον, φασίν, ἐνταῦθα, οὐ τὸν παράδεισον εἶπεν, ἀλλὰ τῷ τοῦ παραδείσου ὀνόματι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὠνόμασεν. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς ληστὴν διελέγετο, ἄνθρωπον οὐδὲν ἀκη-
 5 κοότα τῶν ὑψηλῶν δογμάτων, οὐδὲ εἰδότα περὶ προφητείας, ἀλλὰ πάντα τὸν χρόνον ἐν ἐρημίαις διατρίψαντα, καὶ φόνους ἐργασάμενον, καὶ μηδὲ παρακύψαντά ποτε εἰς ἐκκλησίαν, μήτε μετασχόντα θείας ἀκροάσεως, μὴ εἰδότα τί ποτέ ἐστι βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τοῦτο ἔλεγε· Ἔφημερον
 10 μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ»· τῷ γνωριμωτέρῳ καὶ συνηθεστέρῳ ὀνόματι τοῦ παραδείσου τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν δηλοῖ, καὶ περὶ ἐκείνης αὐτῷ διαλέγεται ὁ Χριστός. Δέχομαι. Οὐκοῦν, φησίν, εἰσῆλθε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Πόθεν δῆλον; Ἐξ ὧν εἶπε, «Ἔφημερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ
 15 ἐν τῷ παραδείσῳ». Εἰ δὲ βιαιοτέρα ἢ λύσις αὕτη, τὴν σαφεστέραν ἐπάξομεν.

Τί οὖν ἐστὶν αὕτη; Εἶπεν ὁ Χριστός, «Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, ἤδη κέκριται». Τί οὖν; ἤδη κέκριται; Καίτοι οὐπω ἀνάστασις, οὐπω κόλασις καὶ τιμωρία· πῶς οὖν ἤδη κέ-
 20 κριται; Ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. Καὶ πάλιν, «Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν», φησί, «μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν». Καὶ οὐκ εἶπε, ἔμεταβήσεται, ἀλλ' ἤδη «Μεταβέβηκε»· καὶ οὗτος πάλιν ἀπὸ τοῦ κατορθώματος, κάκεῖνος πάλιν ἀπὸ τοῦ ἀμαρτήματος. Ὡσπερ οὖν ἐκεῖνος κέκριται, μηδέπω
 25 κρινόμενος, κάκεῖνος μεταβέβηκεν εἰς τὴν ζωὴν, μηδέπω μεταβάς, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀπὸ τοῦ κατορθώματος, καὶ πρὸς τοῦτον ἀπὸ τοῦ ἀμαρτήματος, ὡς γεγενημένων δὴ πραγμάτων οὐπω γεγενημένων διαλέγεται· οὕτω καὶ πρὸς τὸν ληστὴν ἔλεγε. Καὶ γὰρ οἱ ἰατροί, ἐπειδὴν ἴδωσί τινα ἀπε-
 30 γνωσμένον, λέγουσιν, ὅτι ἤδη τέθνηκε καὶ νεκρός ἐστι, καίτοι γε ἔτι ἐμπνέοντα βλέποντες. Ἄλλ' ὡσπερ ἐκεῖνος, ἐπει-

Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο λέγουν μαζί μ' αὐτό. Τὸν παράδεισο, λέγουν, ποὺ ἀνέφερε ἐδῶ, δὲν ἐννοοῦσε τὸν παράδεισο, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ παραδείσου ὀνόμασε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Διότι, ἐπειδὴ συνομιλοῦσε μὲ ληστή, μὲ ἄνθρωπο δηλαδή ποὺ δὲν εἶχε ἀκούσει τίποτε ἀπὸ τὶς ὑψηλές ἀλήθειες, οὔτε γνώριζε γιὰ προφητεῖες, ἀλλὰ πέρασε ὅλη τὴ ζωὴ του στὶς ἐρημιές, καὶ φόνους διέπραξε, καὶ οὔτε γνώριζε τί τέλος πάντων εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἔλεγε αὐτό· «Ἀπὸ σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου μέσα στὸν παράδεισο»³⁴. δηλώνει δηλαδή τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ τὸ πιὸ γνωστό καὶ τὸ πιὸ συνηθισμένο ὄνομα τοῦ παραδείσου, καὶ ὁμιλεῖ ὁ Χριστὸς σ' αὐτὸν καὶ γιὰ ἐκείνη. Δέχομαι. Λοιπὸν, λέγει, εἰσῆλθε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερό; Ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶπε, «Ἀπὸ σήμερα θὰ εἶσαι μαζί μου μέσα στὸν παράδεισο». Ἄν ὅμως ἡ λύση αὐτὴ γίνεται δύσκολα ἀποδεκτὴ, θὰ προσθέσουμε τὴν πιὸ σαφή.

Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὐτή; Εἶπε ὁ Χριστὸς, «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει στὸν Υἱό, ἤδη ἔχει κατακριθεῖ»³⁵. Τί λοιπὸν; ἤδη ἔχει κατακριθεῖ; Ἄν καὶ βέβαια δὲν ἔγινε ἀκόμα ἀνάσταση, οὔτε κόλαση οὔτε τιμωρία ἐπιβλήθηκε· πῶς λοιπὸν ἤδη ἔχει κατακριθεῖ; Ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Καὶ πάλι· «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει στὸν Υἱό», λέγει, «ἔχει μεταβεῖ ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωὴ»³⁶. Καὶ δὲν εἶπε, 'θὰ μεταβεῖ', ἀλλ', ἤδη «ἔχει μεταβεῖ»· καὶ αὐτὸς πάλι ἀπὸ τὸ κατόρθωμά του, καὶ ἐκεῖνος πάλι ἀπὸ τὸ ἁμάρτημά του. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνος ἔχει κατακριθεῖ, χωρὶς ἀκόμα νὰ κρίθηκε, καὶ ἐκεῖνος ἔχει μεταβεῖ στὴ ζωὴ, χωρὶς ἀκόμα νὰ μετέβηκε ἐκεῖ, καὶ ὁμιλεῖ καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀπὸ τὸ κατόρθωμά του καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τὸ ἁμάρτημά του, σὰν πράγματα ποὺ ἤδη λοιπὸν ἔχουν γίνει, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχουν γίνει ἀκόμα· ἔτσι καὶ πρὸς τὸ ληστή ἔλεγε. Διότι καὶ οἱ ἰατροί, ὅταν δοῦν κάποιον ἀπελπισμένο, λέγουν, ὅτι ἤδη ἔχει πεθάνει καὶ ὅτι εἶναι νεκρός, ἂν καὶ βέβαια ἀκόμα τὸν βλέπουν νὰ ἀναπνέει. Ἄλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἐλπίδα σωτηρίας,

34. Λουκᾶ 23, 43.

35. Ἰω. 3, 18.

36. Ἰω. 5, 24.

δὴ ἐλπίδα σωτηρίας οὐκ ἔχει, τέθνηκε παρὰ τοῖς ἰατροῖς, οὕτω καὶ ὁ ληστής, ἐπειδὴ προσδοκίαν οὐκέτι εἶχεν ὑποστροφῆς εἰς ἀπώλειαν, εἰσελήλυθεν εἰς τὸν οὐρανόν.

Οὕτω καὶ ὁ Ἀδὰμ ἤκουσεν, « Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀ-
 5 πὸ τοῦ ξύλου, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε». Τί οὖν; αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀπέθανεν; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ἐζησεν ἔτη ἔννεακόσια καὶ ἐπέκεινα μετὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Πῶς οὖν ἔλεγεν ὁ Θεός, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀποθανεῖσθε; Τῇ ἀποφάσει, οὐ τῇ πείρᾳ. Οὕτω καὶ ὁ ληστής εἰσῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν. Ἐκκουσον γοῦν
 10 τί φησιν ὁ Παῦλος, δηλῶν ὅτι οὐδεὶς οὐδέπω τῶν ἀγαθῶν ἀπέλαβε τὴν ἀντίδοσιν· περὶ γὰρ τῶν προφητῶν καὶ τῶν δικαίων διαλεγόμενος ἐπήγαγε· «Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν εἰδότες αὐτὰς καὶ ἀσπασάμενοι, τοῦ Θεοῦ κρεῖσσόν τι περὶ ἡ-
 15 μῶν προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι.

Ταῦτα κατέχετε, καὶ μέμνησθε, καὶ τοὺς οὐκ ἀκηκού-
 τας διδάσκετε· ταῦτα καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν οἰκίᾳ μελετάτω ἕκαστος. Οὐδὲν γὰρ ἡδύτερον ἀκροάσεως θείας. Ἐκκουσον γοῦν τί φησι περὶ ταύτης ὁ προφήτης· «Ὡς
 20 γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου, ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον τῷ στόματί μου». Τοῦτο τοίνυν παρατίθει τὸ κηρίον ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς ἐσπερινῆς, ὥστε πᾶσαν αὐτὴν ἡδονῆς πληρῶσαι πνευματικῆς. Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς εὐπόρους τῶν ἀνθρώπων, πῶς μετὰ τὰ σιτία κιθαρωδοὺς καὶ αὐλητὰς ἐπεισάγουσι;
 25 Θέατρον ἐκεῖνοι ποιοῦσι τὴν ἑαυτῶν οἰκίαν, σὺ ποιήσον τὴν οἰκίαν τὴν σὴν οὐρανόν· ποιήσεις δέ, οὐχὶ τοὺς τοίχους ἀμείβων, οὐδὲ μεταλλάττων τὰ θεμέλια, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τῶν οὐρανῶν Δεσπότην ἐπὶ τὴν τράπεζαν καλῶν τὴν σὴν.

Οὐκ ἐπαισχύνεται τὰ τοιαῦτα δεῖπνα ὁ Θεός. Ἐνθα γὰρ
 30 διδασκαλία πνευματικῆ, ἐκεῖ καὶ σωφροσύνη, καὶ σεμνό-

37. Γέν. 2, 17.

38. Ἐβρ. 11, 13· 40.

39. Ψαλμ. 118, 103.

ἔχει πεθάνει γιὰ τοὺς ἰατρούς, ἔτσι καὶ ὁ ληστής, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε πλέον περίπτωση ἐπιστροφῆς στὴν ἀπώλεια, ἔχει εἰσέλθει στὸν οὐρανό.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἄκουσε καὶ ὁ Ἀδάμ, «Τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία θὰ φᾶτε ἀπὸ τὸν καρπὸ τοῦ δένδρου, θὰ τιμωρηθεῖτε μὲ θάνατο»³⁷. Τί λοιπόν; τὴν ἴδια ἡμέρα πέθαναν; Ἀσφαλῶς ὄχι, ἀλλ' ἔζησαν ἑνιακόσια καὶ πλέον ἔτη μετὰ ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Πῶς λοιπόν ἔλεγε ὁ Θεός, ὅτι τὴν ἴδια ἡμέρα θὰ πεθάνετε; Ὡς πρὸς τὴν ἀπόφαση, ὄχι στὴν πραγματικότητα. Ἔτσι καὶ ὁ ληστής εἰσῆλθε στὸν οὐρανό. Ἦκουσε λοιπόν τί λέγει ὁ Παῦλος, γιὰ νὰ δείξει ὅτι κανένας ἀκόμα δὲν ἀπόλαυσε τὴν ἀνταπόδοση τῶν ἀγαθῶν· διότι, μιλώντας γιὰ τοὺς προφῆτες καὶ τοὺς δικαίους, πρόσθεσε· «Ὅλοι αὐτοὶ πέθαναν μὲ τὴν πίστη, χωρὶς νὰ λάβουν τίς ὑποσχέσεις, ἀλλὰ τίς εἶδαν ἀπὸ πολὺ μακριὰ καὶ τίς ἀποδέχθηκαν, διότι ὁ Θεὸς πρόβλεψε γιὰ ἡμᾶς κάτι τὸ καλύτερο, γιὰ νὰ μὴ λάβουν αὐτοὶ τὴν τελείωση χωρὶς ἡμᾶς»³⁸.

Νὰ τὰ φυλάσσετε αὐτὰ καὶ νὰ τὰ θυμᾶσθε καὶ νὰ τὰ διδάσκετε σ' ἐκείνους ποὺ δὲν τὰ ἄκουσαν· αὐτὰ νὰ τὰ μελετᾶ ὁ καθένας καὶ στὴν ἐκκλησία καὶ στὴν ἀγορὰ καὶ στὴν οἰκία. Διότι δὲν ὑπάρχει γλυκύτερο ἀπὸ τὴ θεία ἀκρόαση. Ἦκουσε λοιπόν τί λέγει γι' αὐτὴν ὁ προφήτης· «Πόσο γλυκὰ εἶναι τὰ λόγια σου στὸ λάρυγγά μου· εἶναι πολὺ πιὸ γλυκὰ ἀπὸ τὸ μέλι στὸ στόμα μου»³⁹. Αὐτὸ τὸ κερὶ λοιπόν νὰ τοποθετεῖς ἐπάνω στὴν ἐσπερινὴ τράπεζα, ὥστε ὀλόκληρη νὰ τὴ γεμίσεις ἀπὸ πνευματικὴ ἡδονή. Δὲν βλέπετε τοὺς πλούσιους ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, πῶς μετὰ τὰ φαγητὰ προσκαλοῦν κιθαρῶδους καὶ αὐλητές; Ἐκεῖνοι κάμνουν τὴν οἰκία τους θέατρο, σὺ κάνε τὴν οἰκία σου οὐρανό· θὰ τὴν κάνεις δὲ ὄχι ἀντικαθιστώντας τοὺς τοίχους της, οὔτε ἀλλάσσοντας τὰ θεμέλιά της, ἀλλὰ καλώντας στὴν τράπεζά σου τὸν ἴδιο τὸν Κύριο τῶν οὐρανῶν.

Δὲν τὰ ντρέπεται αὐτὰ τὰ δεῖπνα ὁ Θεός. Διότι ὅπου ὑπάρχει διδασκαλία πνευματικὴ, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ σωφροσύνη καὶ

της, καὶ ἐπιείκεια· ἔνθα ἀνὴρ καὶ γυνὴ καὶ παῖδια, καὶ ὁμό-
 νοια καὶ φιλία, καὶ τοῖς ἀρετῆς συνδεδεμένοι δεσμοῖς, ἐκεῖ
 μέσος ὁ Χριστός. Οὐ γὰρ χρυσοῦν ὄροφον ζητεῖ, οὐδὲ ἀ-
 στραπὰς κιόνων, οὐδὲ κάλλη μαρμάρων, ἀλλὰ ψυχῆς ὤ-
 5 ραν, καὶ διανοίας εὐμορφίαν, καὶ τράπεζαν δικαιοσύνης γέ-
 μουσαν καὶ ἐλεημοσύνης καρποὺς ἔχουσαν. Κἄν ἴδῃ τοιαύ-
 την τράπεζαν, ταχέως κοινωνεῖ τοῦ συλλόγου, καὶ παραγί-
 νεται. Καὶ γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ εἰρηκώς· «Πεινῶντά με εἶδετε,
 καὶ ἐθρέψατε». Ὅταν οὖν ἀκούσης πένητος κάτωθεν μεγά-
 10 λα βοῶντος, εἶτα ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν προκειμένων δῶς
 τι τῷ δεομένῳ, τὸν Δεσπότην ἐκάλεσας διὰ τοῦ δούλου
 πρὸς τὴν τράπεζαν τὴν σὴν, πᾶσαν αὐτὴν εὐλογιῶν ἐνέπλη-
 σας, καὶ διὰ τῆς ἀπαρχῆς ἀφορμὴν μεγίστην τοῦ πληθύνε-
 σθαί σοι τὰ ταμεῖα ἀγαθῶν πολλῶν παρεσκεύασας.

15 Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ διδοὺς ἄρτον εἰς βρῶσιν, καὶ
 σπέρμα τῷ σπεύροντι, πληθύνει τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐ-
 ξήσειε τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ἐν πᾶσιν ὑμῖν, τὴν
 παρ' αὐτοῦ χάριν διδοὺς, καὶ καταξιώσειε τῆς βασιλείας
 τῶν οὐρανῶν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ
 20 φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ
 μεθ' οὗ δόξα τῷ Πατρί, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ,
 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σεμνότητα και ἐπιείκεια· ὅπου βρίσκονται ἄνδρας, γυναίκα και παιδιά, καθὼς και ὁμόνοια και ἀγάπη και εἶναι συνδεδεμένοι με τοὺς δεσμοὺς τῆς ἀρετῆς, ἐκεῖ ἀνάμεσά τους βρίσκεται ὁ Χριστός. Διότι δὲν ζητᾶ χρυσὴ στέγη, οὔτε ἀστραφτερὲς κολῶνες, οὔτε λαμπρὰ μάρμαρα, ἀλλὰ ὠραιότητα ψυχῆς, ὁμορφιά ψυχῆς και τράπεζα γεμάτη ἀπὸ δικαιοσύνη και πλήρη ἀπὸ καρποὺς ἐλεημοσύνης. Καὶ ἂν δεῖ τέτοια τράπεζα ἀμέσως παρουσιάζεται ἐκεῖ και παίρνει μέρος στὴ συγκέντρωση. Καθὼς αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει πεῖ· «Μὲ εἶδατε πεινασμένο και μοῦ δώσατε τροφή»⁴⁰. Ὅταν λοιπὸν ἀκούσης κάτω ἀπὸ τὸ σπίτι σου νὰ φωνάζει δυνατὰ κάποιος φτωχός, και δώσεις ἀπὸ τὰ βρισκόμενα στὴν τράπεζα κάτι σ' αὐτὸν ποὺ ἔχει ἀνάγκη, τὸν Κύριο κάλεσες στὴν τράπεζά σου μέσω τοῦ δούλου, γέμισες αὐτὴν ἀπὸ κάθε εὐλογία και ἡ προσφορά σου αὐτὴ ἔγινε πάρα πολὺ μεγάλη ἀφορμὴ νὰ ἀυξηθοῦν τὰ ἀγαθὰ στὶς ἀποθηκὲς σου.

Ἄλλ' ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ποὺ δίνει τὸν ἄρτο γιὰ βρώση και τὸ σπόρο στὸ γεωργό, ἃς πληθύνει τὸ σπόρο σας και ἃς ἀυξήσει τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης σ' ὄλους σας, δίνοντάς σας τὴ χάρη του, και νὰ σᾶς καταξιώσει τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποία εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, με τὴ χάρη και τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέσω τοῦ ὁποίου και μαζί με τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα και στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα και πάντοτε και στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Η'.

Εἰς τὴν ἡμέραν χειμέριον οὔσαν, καὶ εἰς τὴν σύνοδον τῶν ἐπισκόπων, καὶ εἰς τὴν δόσιν τῆς ἐντολῆς πρὸς τὸν Ἀδάμ, καὶ ὅτι πολλῆς κηδεμονίας τὸν νόμον λαβεῖν.

1. Ἡ μὲν τῶ νεφῶν συνδρομὴ τὴν ἡμέραν ἡμῖν κατηφεστέραν ἐποίησεν, ἢ δὲ παρουσία τοῦ διδασκάλου παιδροτέραν αὐτὴν εἰργάσατο. Οὐ γὰρ οὕτως ἥλιος ἐκ μέσης τῶν οὐρανῶν τῆς κορυφῆς τὰς ἀκτῖνας ἀφιεῖς, καταλάμπει τὰ σώματα, ὡς ὄψις πατρικῆς φιλοστοργίας ἀκτῖνας ἀφιεῖσα ἐκ μέσου τοῦ θρόνου, καταυγάζει τὰς ἡμετέρας ψυχάς. "Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς συνιδῶν, οὐχὶ μόνος ἡμῖν παραγέγονεν, ἀλλὰ καὶ φωστήρων χορὸν ἔχων ἦλθε μεθ' ἑαυτοῦ, ὥστε πλεονγενέσθαι τὸ φῶς. Διὸ καὶ ἡ ἐκκλησία ἡμῖν ἀγάλλεται, καὶ σκιρτᾷ τὰ ποιμνία, καὶ ἡμεῖς μετὰ πλείονος προθυμίας τῶν λόγων ἀπτόμεθα. "Ὅπου γὰρ συνδρομὴ ποιμένων, ἐκεῖ καὶ προβάτων ἀσφάλεια. Οὕτω καὶ ναῦται χαίρουσι, κυβερνητῶν αὐτοῖς παρόντων πολλῶν· καὶ γὰρ γαλήνης οὔσης καὶ νηνεμίας, τὸν τῆς κωπηλασίας πόνον αὐτοῖς ἐπικουφίζουσι διὰ τῶν οἰάκων, καὶ τῆς θαλάσσης στασιαζούσης, τῇ τέχνῃ καὶ τῇ πολυχειρίᾳ τὴν τῶν ὑδάτων καταστέλλουσι μάχην. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς θαρροῦντες, τὸν λόγον εἰς διδασκαλίαν προτείνομεν, ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν τὸ πᾶν ἐπιρρίψαντες. "Ὡστε δὲ εὐμαθεστέραν καὶ σαφεστέραν ὑμῖν γενέσθαι τὴν ἀκρόασιν, καὶ τῶν χθὲς ὑμῖν εἰρημένων ἀναμνήσωμεν ἐν βραχεῖ.

Εἶπον ὅτι πρὸ τῆς τοῦ ξύλου βρώσεως ἤδει τὸ καλὸν καὶ τὸ πονηρὸν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι οὐ μετὰ τὴν γεῦσιν ταύτην ἔλαβε τὴν γνῶσιν. Εἶπον τίνος ἕνεκεν ξύλον γνωστὸν

Λ Ο Γ Ο Σ Η'.

Στὴ χειμερινὴ ἡμέρα, στὴ Σύνοδο τῶν Ἐπισκόπων, στὴ δόση τῆς ἐντολῆς πρὸς τὸν Ἀδάμ, καὶ ὅτι ἡ λήψη τοῦ νομοῦ ἦταν δεῖγμα μεγάλης φροντίδας.

1. Ἡ μὲν συσσώρευση τῶν σύννεφων ἔκαμε τὴν ἡμέρα μας πιὸ σκυθρωπή, ἡ παρουσία ὅμως τοῦ δασκάλου ἔκαμε αὐτὴν πιὸ χαρούμενη. Διότι δὲν φωτίζει τὰ σώματα τόσο πολὺ ὁ ἥλιος ποὺ στέλλει τὶς ἀκτίνες του ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῶν οὐρανῶν, ὅσο καταλάμπει τὶς ψυχές μας ἡ ὄψη τῆς πατρικῆς φιλοστοργίας ποὺ ρίχνει τὶς ἀκτίνες της ἀπὸ τὸ μέσο τοῦ θρόνου. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν γνωρίζοντας καὶ αὐτός, δὲν ἦρθε κοντά μας μόνος του, ἀλλ' ἦλθε ἔχοντας μαζί του καὶ χορὸ φωστήρων, ὥστε νὰ γίνῃ περισσότερο τὸ φῶς. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐκκλησία μας εἶναι πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀγαλλίαση καὶ σκιρτοῦν ἀπὸ χαρὰ τὰ ποιμνία καὶ ἐμεῖς ἀρχίζομε τὸ λόγο μὲ μεγαλύτερη προθυμία. Διότι ὅπου ὑπάρχει συγκέντρωση ποιμένων, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἀσφάλεια τῶν προβάτων. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο χαίρονται καὶ οἱ ναῦτες, ὅταν βρίσκονται κοντά τους πολλοὶ κυβερνήτες· καθόσον ὅταν ὑπάρχει γαλήνη καὶ ἡσυχία, ἀνακουφίζουν τοὺς κόπους τῆς κοπηλασίας τους μὲ τὰ πηδάλια, ἐνῶ ὅταν ὑπάρχει θαλασσοταραχὴ μὲ τὴν τέχνη καὶ τὸ πλῆθος τῶν χειρῶν καταστέλλουν τὴ μάχη τῶν ὑδάτων. Γι' αὐτὸ καὶ μεῖς μὲ θάρρος ἀρχίζομε τὴ διδασκαλία, ἀφοῦ ἀναθέσαμε τὸ πᾶν στὶς εὐχές αὐτῶν. Ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς γίνῃ περισσότερο κατανοητὴ καὶ σαφέστερη ἡ ἀκρόαση, θὰ σᾶς ὑπενθυμίσω μὲ συντομία τὰ ὅσα λέχθησαν χθὲς σὲ σᾶς.

Σᾶς εἶπα ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴ βρώση τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου ὁ ἄνθρωπος γνώριζε τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ καὶ ὅτι δὲν ἔλαβε αὐτὴ τὴ γνώση μετὰ τὴ γεύση τοῦ καρποῦ. Σᾶς εἶπα γιὰ ποιὸ λόγο

καλοῦ καὶ πονηροῦ ἐλέγετο, καὶ πῶς ἔθος τῇ Γραφῇ, ἐπει-
 δάν τι πράγμα συμβῆ περι τόπον ἢ καιρόν, ἀπὸ τοῦ πράγμα-
 τος ὀνομάζειν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν καιρόν. Σήμερον ἀναγ-
 καῖον αὐτὴν ἀναγνῶναι τὴν ἐντολήν, δι' ἧς ἐκώλυσε τοῦ ξύ-
 5 λου τὴν βρώσιν. Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη; «Καὶ ἐνετείλατο Κύριος
 ὁ Θεὸς τῷ Ἀδάμ, λέγων· ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ πα-
 ραδείσῳ βρώσει φάγη». Θεῖος ὁ νόμος, ἀλλὰ προσέχωμεν.
 Εἰ γὰρ βασιλικὰ ἀναγινώσκοντες γράμματα ἀνθρωποι, ὀλό-
 κληρον ἀνιστῶσι θέατρον, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς οὐκ ἀνθρώ-
 10 πων, ἀλλὰ Θεοῦ νόμους ἀναγινώσκειν μέλλοντας διανίστα-
 σθαι χρῆ τῇ διανοίᾳ, καὶ προσέχειν τοῖς λεγομένοις.

Οἶδα ὅτι κατηγοροῦσί τινες τοῦ νομοθέτου, καὶ τὸν νό-
 μον αἴτιον εἶναι φασὶ τοῦ παραπτώματος. Πρὸς τοῦτο οὖν ἀ-
 νάγκη στῆναι πρότερον, καὶ δεῖξαι διὰ τῶν πραγμάτων αὐ-
 15 τῶν, ὅτι οὐχὶ μισῶν τὸν ἀνθρώπον, οὐδὲ ὑβρίσαι βουλόμε-
 νος τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν, ἀλλὰ φιλῶν καὶ κηδόμενος,
 τὸν νόμον ἔδωκεν. Ὅτι γὰρ εἰς συμμαχίαν ἡμῖν αὐτὸν ἔδω-
 κεν, ἄκουσον τί φησὶν Ἡσαΐας· «Νόμον γὰρ εἰς βοήθειαν ἔ-
 δωκεν». Ὁ δὲ μισῶν, οὐ βοηθεῖ. Πάλιν ὁ προφήτης βοᾷ·
 20 «Λύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις
 μου». Ὁ δὲ μισῶν, οὐ λύει τὸ σκότος διὰ τοῦ λύχνου, οὐδὲ
 ὀδηγεῖ μετὰ φωτὸς τὸ πεπλανημένον. Πάλιν ὁ Σολομών·
 «Λύχνος ἐντολῆ νόμου, καὶ φῶς, καὶ ζωὴ, καὶ ἔλεγχος, καὶ
 παιδεία». Ἴδου οὐχὶ βοήθεια μόνον, οὐδὲ λύχνος μόνον, ἀλ-
 25 λὰ καὶ φῶς καὶ ζωὴ· ταῦτα δὲ οὐκ ἔστι μισοῦντος, οὐδὲ ἀπο-
 λέσαι βουλομένου, ἀλλὰ χεῖρα ὀρέγοντος καὶ διανιστῶντος.
 Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος πρὸς τὸν Ἰουδαῖον ἀποτεινόμενος,
 καὶ δεικνὺς ὅσον εἰσῆνεγκε κέρδος ὁ νόμος, καὶ ὅτι ἀνά-
 παυσις, οὐ βάρησις τῆς φύσεως ἡμῶν ἐστίν, ἔλεγεν· «Ἴδε
 30 σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ ἐπαναπαύῃ τῷ νόμῳ».

1. Γέν. 2, 16.

2. Ἡσ. 8, 20.

3. Ψαλμ. 118, 105.

4. Παροιμ. 6, 23.

5. Παροιμ. 2, 17.

λεγόταν δένδρο τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ καὶ πῶς συνηθίζει ἡ Γραφή, ὅταν συμβεῖ κάποιο γεγονός σ' ἓνα τόπο ἢ σὲ κάποιο χρόνο, νὰ ὀνομάζει ἀπὸ τὸ συμβάν καὶ τὸν τόπο καὶ τὸ χρόνο. Σήμερα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναγνώσουμε τὴν ἐντολὴ ἐκείνη μὲ τὴν ὁποία ἀπαγόρευσε τὴ βρώση τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὕτη; «Καὶ ἔδωσε ὁ Κύριος ὁ Θεὸς ἐντολὴ στὸν Ἀδὰμ, λέγοντας· ἀπὸ τὸν καρπὸ ὁποιοῦδήποτε δένδρου ποὺ βρίσκεται μέσα στὸν παράδεισο μπορεῖς νὰ φᾶς»¹. Θεῖος ὁ νόμος, ἀλλὰ ἄς προσέχουμε. Διότι, ἐάν, διαβάζοντας οἱ ἄνθρωποι βασιλικά γράμματα, σηκώνουν ὄρθιο ὄλο τὸ ἀκροατήριό, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς, ποὺ πρόκειται ν' ἀναγνώσουμε ὄχι ἀνθρώπων, ἀλλὰ νόμους Θεοῦ, πρέπει νὰ ἐγείρουμε τὴ σκέψη μας καὶ νὰ προσέχουμε τὰ λεγόμενα.

Γνωρίζω ὅτι μερικοὶ κατηγοροῦν τὸ νομοθέτη καὶ λέγουν ὅτι ὁ νόμος εἶναι αἷτιος τοῦ ἁμαρτήματος. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ σταθοῦμε σ' αὐτὸ πρῶτα καὶ νὰ δείξουμε μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι ἔδωσε ὁ νομοθέτης τὸ νόμο ὄχι ἐπειδὴ μισοῦσε τὸν ἄνθρωπο, οὔτε ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προσβάλλει τὴ φύση μας, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγάπη καὶ ἐνδιαφέρον. Διότι, τὸ ὅτι ἔδωσε αὐτὸν πρὸς βοήθειά μας, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης Ἡσαΐας· «Διότι τὸ νόμο τὸν ἔδωσε γιὰ βοήθειά μας»². Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ μισεῖ δὲν βοηθεῖ. Πάλι ὁ προφήτης βροντοφωνάζει· «Ὁ νόμος σου εἶναι λύχνος ποὺ φωτίζει νὰ βαδίζουν ὄρθα τὰ πόδια μου καὶ φῶς στὸ δρόμο μου»³. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ μισεῖ δὲν διαλύει τὸ σκοτάδι μὲ τὸ λύχνο, οὔτε ὀδηγεῖ μὲ τὸ φῶς ἐκεῖνον ποὺ ἔχει πλανηθεῖ. Πάλι ὁ Σολομὼν λέγει· «Λύχνος εἶναι ἡ ἐντολὴ τοῦ νόμου καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ ἔλεγχος καὶ παιδαγωγία»⁴. Νὰ ποὺ ὁ νόμος εἶναι ὄχι μόνο βοήθεια, οὔτε μόνο λύχνος, ἀλλὰ καὶ φῶς καὶ ζωὴ· αὐτὰ δὲ δὲν προέρχονται ἀπὸ κάποιον ποὺ μισεῖ, οὔτε ποὺ θέλει νὰ καταστρέψει, ἀλλὰ ποὺ ἀπλώνει χέρι βοήθειας καὶ ἀνορθώνει. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Ἰουδαῖο καὶ γιὰ νὰ δείξει πόση ὠφέλεια πρόσφερε ὁ νόμος, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι στήριγμα καὶ ὄχι βάρος τῆς φύσεώς μας, ἔλεγε· «Νὰ σὺ φέρεις τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουδαίου καὶ στηρίζεσαι στὸ νόμο»⁵.

Ὅρας ὅτι οὐχὶ βαρῶν ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀλλ' ἀναπαύων,
 τὸ νόμον ἔδωκεν ὁ Θεός; Βούλει μαθεῖν ὅτι καὶ τιμῶν; Μά-
 λιστα μὲν οὖν καὶ ταῦτα ἱκανὰ δεῖξαι τὴν τιμὴν καὶ τὴν κηδε-
 μονίαν, πλὴν καὶ ἀφ' ἐτέρων μαρτυριῶν αὐτὸ τοῦτο ποιήσο-
 5 μαι φανερόν. «Ἐπαίνει», φησὶν, «Ἱερουσαλήμ, τὸν Κύριον·
 αἶνει τὸν Θεόν σου, Σιών· ὅτι ἐνίσχυσε τοὺς μοχλοὺς τῶν
 πυλῶν σου, εὐλόγησε τοὺς υἱοὺς σου ἐν σοί· ὁ τιθεὶς τὰ ὄρια
 σου εἰρήνην, καὶ στέαρ πυροῦ ἐμπιπλῶν σε». Ἐἶτα εἰπὼν
 καὶ τὴν διὰ τῆς ἄλλης κτίσεως εὐεργεσίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ
 10 χορηγουμένην, ἐπήγαγε τὴν ἐξαίρετον καὶ μείζονα, οὕτως
 λέγων· «Ὁ ἀποστέλλων τὸν λόγον αὐτοῦ τῷ Ἰακώβ, δι-
 καιώματα καὶ κρίματα αὐτοῦ τῷ Ἰσραήλ. Οὐκ ἐποίησεν οὕ-
 τω παντὶ ἔθνει, καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ οὐκ ἐδήλωσεν
 αὐτοῖς».

15 Ὅρα πόσα κατέλεξεν ἀγαθὰ. Ἀσφάλειαν πόλεως· «Ἐ-
 νίσχυσε» γάρ, φησί, «τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν σου»· ἀ-
 παλλαγὴν πολέμων· «Ὁ τιθεὶς» γάρ, φησί, «τὰ ὄρια σου εἰ-
 ρήνην»· ἀφθονίαν τῶν ἀναγκαίων· «Καὶ στέαρ πυροῦ ἐμπι-
 πλῶν σε». Ἀλλ' ὁμως πάντων τούτων τὴν τοῦ νόμου δόσιν
 20 τιμιωτέραν ἀπέφηνεν. Ὅτι γὰρ καὶ ἀσφαλείας, καὶ εἰρήνης,
 καὶ ἀπαλλαγῆς πολέμων, καὶ εὐπαιδίας, καὶ πολυπαιδίας,
 καὶ τῆς τῶν ἀναγκαίων ἀφθονίας πολλῶ μείζον δῶρόν ἐστι
 τὸ νόμον λαβεῖν, καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ μαθεῖν, πάν-
 των ὕστερον αὐτὸ θεὸς ὡς κεφάλαιον καὶ σύνδεσμον τῶν ἀ-
 25 γαθῶν, ἐπήγαγε λέγων· «Οὐκ ἐποίησεν οὕτω παντὶ ἔθνει». Ὅ-
 τω, πῶς; Καὶ μὴν καὶ ἀφθονίας, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀπη-
 ριθμημένων πολλοὶ πολλάκις ἀπήλαυσαν. Ἀλλ' οὐ περὶ
 τῶν προειρημένων λέγω, φησὶν, ἀλλὰ περὶ τοῦ νόμου, ὅτι

 6. Ψαλμ. 147, 1-3.

7. Ψαλμ. 147, 8-9.

Βλέπεις ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωσε τὸ νόμο ὄχι γιὰ νὰ εἶναι αὐτὸς βάρος τῆς φύσεώς μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν προστατεύει; Θέλεις νὰ μάθεις ὅτι τὸ ἔκανε αὐτὸ καὶ γιὰ νὰ τὴν τιμήσει; Καὶ βέβαια καὶ αὐτὰ μὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ δείξουν τὴν τιμὴ καὶ τὴ φροντίδα αὐτοῦ, πλὴν ὅμως καὶ ἀπὸ ἄλλες μαρτυρίες θὰ κάνω αὐτὸ φανερό. «Ἀνάπεμπε, Ἱερουσαλήμ, ὕμνους ἐπαινετικούς πρὸς τὸν Κύριο· δοξολόγα τὸν Θεό σου, Σιών· διότι κατέστησε ἰσχυροὺς τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν σου, καὶ εὐλόγησε τοὺς υἱούς σου ποὺ κατοικοῦν ἐντὸς τῶν τειχῶν σου. Αὐτὸς ἐγκατέστησε εἰρήνην στὰ σύνορά σου καὶ σὲ τρέφει μὲ ἐκλεκτὸ σῖτο»⁶. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἀνέφερε καὶ τὴν εὐεργεσία ποὺ χορηγεῖται ἀπὸ τὸ Θεὸ μέσω τῆς ἄλλης δημιουργίας, πρόσθεσε τὴν ἐξαίρετη καὶ μεγαλύτερη, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ γνώρισε τὸ λόγο τοῦ στόν Ἰακώβ καὶ τὶς ἐντολές του καὶ τὰ δίκαια προστάγματά του στόν Ἰσραήλ. Δὲν ἐνήργησε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πρὸς κάθε ἄλλο ἔθνος, καὶ δὲν φανέρωσε σ' αὐτοὺς τὰ προστάγματά του»⁷.

Πρόσεχε πόσα ἀγαθὰ ἀνέφερε. Τὴν ἀσφάλεια τῆς πόλεως· διότι, λέγει, «Κατέστησε ἰσχυροὺς τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν σου»· τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς· διότι, λέγει, «Ἐγκατέστησε εἰρήνην στὰ σύνορά σου»· τὴν ἀφθονία τῶν ἀναγκαίων ἀγαθῶν· διότι, λέγει, «Σὲ τρέφει μὲ ἐκλεκτὸ σῖτο». Ἀλλ' ὅμως ἀπ' ὅλα αὐτὰ παρουσίασε τιμιότερη τὴν χορήγηση τοῦ νόμου. Διότι τὸ ὅτι ὁ νόμος ποὺ ἔλαβαν καὶ οἱ ἐντολές ποὺ γνώρισαν ἀπὸ τὸ Θεὸ ἀποτελοῦν πολὺ πῖο μεγαλύτερο δῶρο καὶ ἀπὸ τὴν ἀσφάλεια καὶ ἀπὸ τὴν εἰρήνη καὶ ἀπὸ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς καὶ ἀπὸ τὴν εὐτεκνία καὶ ἀπὸ τὴν πολυτεκνία καὶ ἀπὸ τὴν ἀφθονία τῶν ἀναγκαίων ἀγαθῶν, ἀφοῦ ἀνέφερε αὐτὸ ὕστερα ἀπὸ ὅλα σὰν ἀποκορύφωμα καὶ σύνδεσμο τῶν ἀγαθῶν, πρόσθεσε τὰ ἑξῆς λόγια· «Δὲν ἐνήργησε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πρὸς κάθε ἄλλο ἔθνος». Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, πῶς; Καὶ ὅμως καὶ ἀφθονία ἀγαθῶν καὶ τὰ ἄλλα ποὺ ἀπαριθμήθηκαν ἀπόλαυσαν πολλοὶ πολλὰς φορές. Ἀλλὰ δὲν ὁμιλῶ, λέγει, γιὰ τὰ προαναφερθέντα ἀγαθὰ, ἀλλὰ γιὰ τὸ νόμο, διότι, «Δὲν ἐνήργησε

«Οὐκ ἐποίησεν οὕτω παντὶ ἔθνει». Καὶ διὰ τοῦτο ἐπήγαγε·
 «Καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ οὐκ ἐδήλωσεν αὐτοῖς». Ὁρᾶς πῶς
 τῶν ἀπληριθμημένων ἀπάντων ἀγαθῶν μείζον ὁ νόμος;

2. Τοῦτο καὶ Ἱερεμίας ἐνέφηνε· τοὺς γὰρ ἐν αἰχμαλω-
 5 σία ὄντας θρηνηῶν, ἔλεγε, «Τί ὅτι ἐν τῇ γῆ τῶν ἐχθρῶν εἶ;
 Τὴν πηγὴν τῆς σοφίας ἐγκατέλιπες», τὸν νόμον λέγων. Κα-
 θάπερ ἡ πηγὴ πολλοὺς πανταχόθεν ἀφήσει ρύακας, οὕτω
 καὶ ὁ νόμος πολλὰς πανταχόθεν ἀφήσει τὰς ἐντολάς, ἄρδων
 ἡμῶν τὴν ψυχὴν. Εἶτα δηλῶν τὸ ἐξαιρετικὸν τῆς τιμῆς τῆς διὰ
 10 τοῦ νόμου γενομένης, ἔλεγεν· «Οὐκ ἠκούσθη ἐν Χαναὰν αὐ-
 τη ἡ σοφία, οὐδὲ ὤφθη ἐν Θαιμάν, οὐδὲ υἱοὶ Ἰαγάρ, οἱ ἔμπο-
 ροι, καὶ οἱ ἐκζητηταὶ ἔγνωσαν τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, οὐδὲ ἐμνή-
 σθησαν τῶν τρίβων αὐτῆς». Καὶ δεικνὺς ὅτι πνευματικὴ τίς
 ἐστὶ καὶ θεία, «Τίς ἀνέβη», φησὶν, «εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ κα-
 15 τεβίβασεν αὐτήν;». Εἶτα ἐπήγαγεν· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ
 λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπι-
 στήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσ-
 ραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαυὶδ
 ἔλεγεν· «Οὐκ ἐποίησεν οὕτω παντὶ ἔθνει, καὶ τὰ κρίματα αὐ-
 20 τοῦ οὐκ ἐδήλωσεν αὐτοῖς». Τοῦτο γοῦν καὶ Παῦλος αἰνιττό-
 μενος ἔγραφε· «Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου; ἢ τίς ἡ ὠ-
 φέλεια τῆς περιτομῆς»; Πολὺ κατὰ πάντα τρόπον.

Πρῶτον μὲν γὰρ ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ.
 Ὁρᾶς πῶς καὶ οὗτος ἠρμήνευσε τό, «Οὐκ ἐποίησεν οὕτω
 25 παντὶ ἔθνει, καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ οὐκ ἐδήλωσεν αὐτοῖς»; Εἰ
 γὰρ τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου τοῦτό ἐστιν, αὐτοὶ μόνοι τῶν
 ἄλλων ἀνθρώπων ἐτίμηθησαν τῇ δώσει τοῦ γραπτοῦ νόμου,
 οὐκ ἄρα βαρῶν ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀλλὰ τιμῶν, τὸν νόμον ἔ-
 δωκεν ὁ Θεός. Καὶ οὐ τούτῳ μόνον ἐτίμησε, τῷ δοῦναι τὸν

8. Βαροῦχ 3, 10· 12.

9. Βαροῦχ 3, 22-23.

10. Βαροῦχ 3, 29.

11. Βαροῦχ 3, 36-37.

12. Ψαλμ. 147, 9.

13. Ρωμ. 3, 1.

κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πρὸς κάθε ἄλλο ἔθνος». Καὶ γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «Καὶ τὰ προστάγματά του δὲν τὰ φανέρωσε σ' αὐτούς. Βλέπεις πῶς ὁ νόμος εἶναι σπουδαιότερος ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἀπαριθμήθηκαν;

2. Αὐτὸ καὶ ὁ Ἱερεμίας δήλωσε· διότι, θρηνώντας ἐκείνους ποὺ βρίσκονταν στὴν αἰχμαλωσία, ἔλεγε, «Γιατί βρίσκεσαι στὴ γῆ τῶν ἐχθρῶν σου; Ἐγκατέλειψες τὴν πηγὴ τῆς σοφίας»⁸, ἐννοώντας τὸ νόμο. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ πηγὴ δημιουργεῖ ἀπὸ παντοῦ πολλὰ ρυάκια, ἔτσι καὶ ὁ νόμος ἀφήνει ἀπὸ παντοῦ πολλές ἐντολές, ποτίζοντας τὴν ψυχὴ μας. Ἐπειτα γιὰ νὰ δείξει τὴν ἐξαιρετικὴ τιμὴ ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ νόμο, εἶπε· «Δὲν ἀκούσθηκε αὐτὴ ἡ σοφία στὴ Χαναάν, οὔτε φανερώθηκε στὴ Θαιμάν, οὔτε οἱ ἀπόγονοι τῆς Ἄγαρ, οἱ ἔμποροι καὶ οἱ ἀναζητητὲς αὐτῆς, γνώρισαν τίς ὁδοὺς αὐτῆς, οὔτε θυμήθηκαν τοὺς δρόμους τῆς»⁹. Καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι κάποια πνευματικὴ καὶ θεία, «Ποιὸς ἀνέβηκε», λέγει, «στὸν οὐρανὸ καὶ κατέβασε αὐτήν;»¹⁰. Ἐπειτα πρόσθεσε· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς μας καὶ δὲν θὰ μπορέσει ν' ἀναμετρηθεῖ ἄλλος πρὸς αὐτόν. Αὐτὸς βρῆκε ὅλη τὴν ὁδὸ τῆς σοφίας καὶ ἔδωσε αὐτὴν στὸν Ἰακώβ, τὸν δοῦλο του, καὶ στὸν Ἰσραὴλ τὸν ἀγαπημένο του»¹¹. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Δαυὶδ ἔλεγε· «Δὲν ἐνήργησε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο σὲ κάθε ἄλλο ἔθνος καὶ τὰ προστάγματά του δὲν τὰ φανέρωσε σ' αὐτούς»¹². Αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ Παῦλος ὑπαινισσόμενος ἔγραφε· «Ποιὸ εἶναι τὸ πλεονέκτημα τοῦ Ἰουδαίου; ἢ ποιά ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς;»¹³. Εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ ποικιλότροπη.

Πρῶτο λοιπὸν τὸ ὅτι ἔγιναν πιστευτὰ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Βλέπεις πῶς καὶ αὐτὸς ἐρμήνευσε τό, «Δὲν ἐνήργησε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πρὸς κάθε ἄλλο ἔθνος καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ δὲν τὰ φανέρωσε σ' αὐτούς»; Διότι, ἐὰν τὸ πλεονέκτημα τοῦ Ἰουδαίου εἶναι αὐτό, τὸ ὅτι δηλαδὴ αὐτοὶ μόνοι ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τιμήθηκαν μὲ τὴ λήψη τοῦ γραπτοῦ νόμου, ἄρα ὁ Θεὸς δὲν ἔδωσε τὸ νόμο γιὰ νὰ καταπιέζει τὴ φύση μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν τιμήσει. Καὶ δὲν τὴν τίμησε μόνο μὲ αὐτό, μὲ τὸ ὅτι ἔδωσε τὸ νόμο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι τὸν ἔδωσε αὐτὸς ὁ ἱ-

νόμον, ἀλλὰ καὶ τῷ δι' ἑαυτοῦ δοῦναι. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μέ-
 γιστον εἶδος τιμῆς, τὸ μὴ μόνον παρασχεῖν τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ
 καὶ δι' ἑαυτοῦ παρασχεῖν. Ὅτι γὰρ μέγα τοῦτό ἐστι τὸ δῶ-
 ρον, ἄκουσον καὶ τοῦ Παύλου τοῦτο ἐνδεικνυμένου. Ὅρῶν
 5 γὰρ τοὺς Ἰουδαίους πεφυσιωμένους ἐν τῷ τοὺς προφήτας
 πρὸς αὐτοὺς ἐλθεῖν, καὶ καταστέλλων αὐτῶν τὸ φρόνημα,
 δεικνὺς ὅτι μείζονος ἡμεῖς ἀπηλαύσαμεν τῆς τιμῆς, οὐ διὰ
 δούλου, ἀλλὰ διὰ Δεσπότης τῆς διδασκαλίας τυχόντες, οὐ-
 τωσί πῶς φησι πρὸς Ἑβραίους γράφων· «Πολυμερῶς καὶ
 10 πολυτρόπως ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν
 Υἱῷ». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώ-
 μενοι ἐν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι'
 οὗ καὶ τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν».

Ὅρᾷς αὐτὸν οὐκ ἐπὶ τῇ καταλλαγῇ καυχώμενον μόνον,
 15 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ λαβεῖν τὴν καταλλαγὴν;
 Καὶ πάλιν τὴν ἀνάστασιν σεμνύνων, φησὶν· «Αὐτὸς ὁ Κύ-
 ριος καταβήσεται ἐξ οὐρανοῦ». Ὅρα κάκεῖ διὰ τοῦ Δεσπό-
 του τὸ πᾶν γινόμενον· καὶ ἐνταῦθα οὐ δι' οἰκέτου τινός, οὐ
 δι' ἀγγέλου καὶ ἀρχαγγέλου, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ἐνετείλα-
 20 το τῷ Ἀδάμ, διπλῆ τιμῇ τὸν ἄνθρωπον τιμῶν, καὶ τῷ δοῦ-
 ναι τὸν νόμον, καὶ τῷ δι' ἑαυτοῦ δοῦναι. Πῶς οὖν ὠλίσθη-
 σεν ἐκεῖνος; Παρὰ τὴν ἑαυτοῦ ραθυμίαν· καὶ δηλοῦσιν ὅσοι
 νόμον ἔλαβον, καὶ οὐκ ὠλίσθησαν, ἀλλὰ καὶ πλείω τῶν ἐπιτε-
 ταγμένων ἐποίησαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν καιρὸν ἡμᾶς ὁρῶ συ-
 25 νελαύοντα τοῦτον, εἰς ἑτέραν διάλεξιν ἀναβαλοῦμαι τὸν
 λόγον· ὑμεῖς δὲ τὰ εἰρημένα τέως φυλάττετε καὶ μέμνησθε,
 καὶ τοὺς οὐκ ἀκηκοότας διδάσκετε, καὶ ταῦτα καὶ ἐν ἐκκλη-
 σία, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν οἰκίᾳ μελετάτω ἕκαστος. Οὐδὲν
 γὰρ ἡδύτερον ἀκροάσεως θείας. Ἄκουσον γοῦν τί φησι πε-
 30 ρὶ ταύτης ὁ προφήτης· «Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια
 σου, ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον τῷ στόματί μου».

14. Ἑβρ. 1, 1.

15. Ρωμ. 5, 11.

16. Α' Θεσ. 4, 16.

17. Ψαλμ. 118, 103.

διος. Καθόσον και αυτό είναι μέγιστο είδος τιμῆς, τὸ νὰ μὴ μᾶς δώσει δηλαδή μόνο τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ και νὰ μᾶς τὰ δώσει αὐτὸς ὁ ἴδιος. Τὸ ὅτι βέβαια αὐτὸ τὸ δῶρο εἶναι μεγάλο, ἄκουσε και τὸν Παῦλο ποὺ ἀποδεικνύει αὐτό. Διότι βλέποντας τοὺς Ἰουδαίους νὰ ὑπερηφανεύονται μὲ τὸ ὅτι οἱ προφῆτες ἦλθαν πρὸς αὐτοὺς και καταστέλλοντας τὴν ὑψηλοφροσύνη τους, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἐμεῖς ἀπολαύσαμε μεγαλύτερη τιμή, μὲ τὸ ὅτι λάβαμε τὴ διδασκαλία ὄχι μὲ δοῦλο, ἀλλὰ μὲ τὸν Κύριο, γράφοντας πρὸς τοὺς Ἑβραίους λέγει τὰ ἐξῆς· «Πολλὲς φορές και μὲ διαφορὸς τρόπους παλαιότερα ὁ Θεὸς μίλησε στοὺς πατέρες μας, ἀλλὰ κατὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρες μίλησε σὲ μᾶς μὲ τὸν Υἱὸ του»¹⁴. Και πάλι ἄλλοῦ λέγει· «Ὁχι δὲ μόνο θὰ σωθοῦμε, ἀλλὰ και καυχόμαστε στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὲ τὸν ὁποῖο λάβαμε τὴ συμφιλίωσή μας μὲ τὸ Θεό»¹⁵.

Βλέπεις αὐτὸν ποὺ δὲν καυχιέται μόνο γιὰ τὴ συμφιλίωση μὲ τὸ Θεό, ἀλλὰ και γιὰ τὸ ὅτι λάβαμε αὐτὴν μέσω τοῦ Χριστοῦ; Και πάλι καυχώμενος γιὰ τὴν ἀνάσταση, λέγει· «Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος θὰ κατεβεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανό»¹⁶. Πρόσεχε και ἐκεῖ ὅτι τὸ πᾶν γίνεται ἀπὸ τὸν Κύριο· και ἐδῶ δὲν ἔδωσε τὴν ἐντολὴ στὸν Ἀδὰμ μὲ κάποιο δοῦλο, οὔτε μὲ ἄγγελο και ἀρχάγγελο, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἴδιος, τιμώντας τὸν ἄνθρωπο μὲ διπλὴ τιμή, και μὲ τὸ ὅτι ἔδωσε τὸ νόμο, και μὲ τὸ ὅτι τὸν ἔδωσε ὁ ἴδιος. Πῶς λοιπὸν παραστράτησε ἐκεῖνος; Ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας του· και τὸ φανερώνουν αὐτὸ ὅσοι ἔλαβαν νόμο και δὲν παρέβηκαν αὐτόν; ἀλλὰ, και ἔπραξαν περισσότερα ἀπὸ τὰ προστάγματα. Ἄλλ', ἐπειδὴ βλέπω τὸ χρόνο νὰ μᾶς καταπιέζει, θ' ἀναβάλω τὸ λόγο γιὰ ἄλλη ὁμιλία, σεῖς ὅμως νὰ φυλάσσετε τὰ ὅσα λέχθηκαν προηγουμένως και νὰ τὰ θυμᾶσθε και νὰ τὰ διδάσκετε και σ' ἐκείνους ποὺ δὲν τὰ ἔχουν ἀκούσει και ὁ καθένας νὰ μελετᾶ αὐτὰ και στὴν ἐκκλησία και στὴν ἀγορὰ και στὴν οἰκία. Διότι τίποτε δὲν ὑπάρχει γλυκύτερο ἀπὸ τὴν θεία ἀκρόαση. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει γι' αὐτὴν ὁ προφήτης· «Πόσο γλυκὰ εἶναι τὰ λόγια σου στὸ λάρυγγά μου· εἶναι περισσότερὸ γλυκὰ ἀπὸ τὸ μέλι και τὸ κερὶ στὸ στόμα μου»¹⁷.

Τοῦτο τοίνυν παρατίθει τὸ κηρίον ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς ἐσπερινῆς, ὥστε πᾶσαν αὐτὴν ἡδονῆς πληρῶσαι πνευματικῆς. Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς εὐπόρους τῶν ἀνθρώπων, πῶς μετὰ τὰ σιτία κιθαρωδοὺς καὶ αὐλητὰς ἐπεισάγουσι; Θέατρον ἐκεῖ-
 5 νοι ποιοῦσι τὴν ἑαυτῶν οἰκίαν, σὺ ποιήσον τὴν οἰκίαν τὴν σὴν οὐρανόν· ποιήσεις δέ, οὐχὶ τοὺς τοίχους ἀμείβων, οὐδὲ μεταλλάττων τὰ θεμέλια, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τῶν οὐρανῶν Δεσπότην ἐπὶ τὴν τράπεζαν καλῶν τὴν σὴν. Οὐκ ἐπαισχύνεται τὰ τοιαῦτα δεῖπνα ὁ Θεός. Ἐνθα γὰρ διδασκαλία πνευματι-
 10 κή, ἐκεῖ καὶ σωφροσύνη καὶ σεμνότης καὶ ἐπιείκεια· ἐνθα ἀνὴρ καὶ γυνὴ καὶ παιδιά, καὶ ὁμόνοια καὶ φιλία, καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς συνδεδεμένοι δεσμοῖς, ἐκεῖ μέσος ὁ Χριστός. Οὐ γὰρ χρυσοῦν ὄροφον ζητεῖ, οὐδὲ ἀστραπὰς κιόνων, οὐδὲ κάλλη μαρμάρων, ἀλλὰ ψυχῆς ὥραν, καὶ διανοίας εὐμορφίαν, καὶ τράπεζαν δικαιοσύνης γέμουσαν, καὶ ἐλεημοσύνης καρποὺς ἔχουσαν. Κἂν ἴδῃ τοιαύτην τράπεζαν, ταχέως κοι-
 15 νωνεῖ τοῦ συλλόγου, καὶ παραγίνεται. Καὶ γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ εἰρηκώς· «Πεινῶντά με εἶδετε, καὶ ἐθρέψατε».

Ὅταν οὖν ἀκούσης πένητος κάτωθεν μεγάλα βοῶντος, εἶτα ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν προκειμένων δῶς τι τῷ δεομένῳ, τὸν Δεσπότην ἐκάλεσας διὰ τοῦ δούλου πρὸς τὴν τράπεζαν τὴν σὴν, πᾶσαν αὐτὴν εὐλογιῶν ἐνέπλησας, καὶ διὰ τῆς ἀπαρχῆς ἀφορμὴν μεγίστην τοῦ πληθύνεσθαί σοι τὰ ταμεία ἀγαθῶν πολλῶν παρεσκεύασας. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, ὁ διδοὺς ἄρτον εἰς βρῶσιν, καὶ σπέρμα τῷ σπεύροντι, πληθύνοι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξήσειε τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ἐν πᾶσιν ὑμῖν, τὴν παρ' αὐτοῦ χάριν διδοὺς, καὶ καταξιώσειε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἥς γένοιτο πάνας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία
 25 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὶ δόξα, τιμὴ, κράτος σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ κερὶ τοποθέτα στὴν ἔσπερινὴ τράπεζά σου, ὥστε νὰ τὴ γεμίσεις ὀλόκληρη μὲ πνευματικὴ ἡδονή. Δὲν βλέπετε τοὺς πλούσιους ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, πῶς μετὰ τὰ φαγητὰ εἰσάγουν μέσα στὴν οἰκία τους κιθαρωδοὺς καὶ αὐλητὲς; Ἐκεῖνοι κάμνουν τὴν οἰκία τους θέατρο, σὺ κάνε τὴν οἰκία σου οὐρανό· θὰ τὴν κάνεις ὁμῶς, ὄχι ἀντικαθιστώντας τοὺς τοίχους, οὔτε ἀλλάσσοντας τὰ θεμέλιά της, ἀλλὰ καλώντας στὴν τράπεζά σου τὸν ἴδιο τὸν Κύριο τῶν οὐρανῶν. Δὲν ντρέπεται ὁ Θεὸς τὰ παρόμοια δεῖπνα. Διότι ὅπου ὑπάρχει διδασκαλία πνευματικὴ, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ σωφροσύνη καὶ σεμνότητα καὶ ἐπιείκεια· ὅπου ὑπάρχει ἄνδρας καὶ γυναίκα καὶ παιδιὰ καθὼς καὶ ὁμόνοια καὶ ἀγάπη καὶ εἶναι συνδεδεμένοι μὲ τοὺς δεσμοὺς τῆς ἀρετῆς, ἐκεῖ ἀνάμεσα βρίσκεται ὁ Χριστός. Διότι δὲν ζητᾶ χρυσὴ στέγη, οὔτε ἀστραφτερὲς κολῶνες, οὔτε μάρμαρα λαμπρᾶ, ἀλλὰ ὠραιότητα ψυχῆς, ψυχικὴ ὁμορφιά, τράπεζα γεμάτη ἀπὸ δικαιοσύνη καὶ πλήρη ἀπὸ καρποὺς ἐλεημοσύνης. Καὶ ἂν δεῖ τέτοια τράπεζα, ἀμέσως παίρνει μέρος στὴ συγκέντρωση καὶ παρακάθεται. Καθόσον αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει πεῖ· «Μὲ εἶδατε πεινασμένο καὶ μοῦ δώσατε τροφή»¹⁸.

Ὅταν λοιπὸν ἀκούσεις φτωχὸ νὰ φωνάζει δυνατὰ κάτω ἀπὸ τὸ σπίτι σου, καὶ στὴ συνέχεια δώσεις κάτι σ' αὐτὸν ποὺ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν στὴν τράπεζα, τὸν Κύριο κάλεσες, μέσω τοῦ δούλου, στὴν τράπεζά σου, τὴ γέμισες μὲ κάθε εὐλογία, καὶ μὲ τὴν προσφορὰ σου αὐτὴ δημιούργησες τὴ πιὸ μεγάλη ἀφορμὴ νὰ γεμίσουν οἱ ἀποθῆκες σου μὲ πολλὰ ἀγαθὰ. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, ποὺ δίνει ἄρτο γιὰ βρώση καὶ σπόρο στὸ γεωργό, εἶθε νὰ πληθύνει τὸ σπόρο σας καὶ ν' αὐξήσει τοὺς καρποὺς τῆς δικαιοσύνης σ' ὄλους σας παρέχοντας σὲ σᾶς τὴ χάρι του, καὶ νὰ σᾶς καταστήσει ἀξιους τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποία εὐχομαί ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴ χάρι καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμη, μαζὶ δὲ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

18. Ματθ. 25, 35.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Εἰς τό, πῶς δεῖ ἐπιτιμᾶν τοῖς τῶν ἀδελφῶν ἁμαρτήμασι, καὶ ὅτι χρῆ τῆς τούτων σωτηρίας προνοεῖν, καὶ διὰ τί Ἄβραμ Ἄβραᾶμ ἐκλήθη, καὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Νῶε· ὅτι οὐχ ἁπλῶς ταῦτα οἱ δίκαιοι ἐκαλοῦντο τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ τῆ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία.

1. Εἰ μὲν ἦν δυνατὸν ὑμῖν εἰδέναί, τί μὲν ἡμῖν εἴρηται, τί δὲ ὑπολέλειπται, καὶ ποῦ μὲν τὸν λόγον κατελύσαμεν πρόην, πόθεν δὲ αὐτὸν σήμερον ἀνελέσθαι χρῆ, εὐθέως τὰ προοίμια ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας τῶν πρόην εἰρημένων ἐποιή-
5 σάμην ἄν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῶν τότε ἀκηκοότων ἡμῶν πολλοὶ σήμερον οὐ παρήκασιν, καὶ τῶν νῦν παρόντων τότε οὐκ ἤκουσαν, τὸ διάφορον τῶν ἀκροατῶν ἀναγκαίαν ποιεῖ γενέσθαι τῶν εἰρημένων ἡμῖν τὴν ἐξήγησιν· οὕτω γὰρ καὶ τοῖς ἐξ ἀρχῆς παρηκολουθηκόσι τῷ λόγῳ μᾶλλον ἐμπαγήσεται
10 τούτων ἢ μνήμη, πάλιν ἀναμιμνησκομένοις ὧν ἤκουσαν, καὶ τοῖς ἀπολειφθεῖσιν οὐ τοσαύτη ἔσται βλάβη, τοῦ λόγου γνωριμωτέραν αὐτοῖς ἄνωθεν ποιοῦντος τὴν διδασκαλίαν.

Καὶ μὴν ἴσως ἄν εἴποιεν οἱ ἀεὶ παραγινόμενοι, ὅτι δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο οὐκ ἐχρῆν ἀναλαβεῖν τὰ εἰρημένα, ἵνα ἀ-
15 πολειφθέντες καὶ τῶν συνάξεων καταφρονήσαντες, ἔργῳ τὴν βλάβην ὑπομείναντες, βελτίους γένωνται, τῆ ζημία σωφρονιζόμενοι. Ἐγὼ δὲ ἐπαινῶ μὲν ὑμᾶς, ὅτι οὕτω δάκνεσθε ὑπὲρ τῆς ραθυμίας τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὸν ζῆλον θαυμάζω, βούλομαι δὲ καὶ φιλανθρωπία τὸν ζῆλον ὑμᾶς κεράσαι τοῦ-
20 τον. Ζῆλος γὰρ συγγνώμης ἀπεστερημένος, οὐ ζῆλος, ἀλλὰ

Λ Ο Γ Ο Σ Θ'

Στὸ πῶς πρέπει νὰ ἐπιτιμοῦμε τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀδελφῶν μας καὶ ὅτι πρέπει νὰ φροντίζουμε γιὰ τὴ σωτηρία αὐτῶν, καὶ γιατί ὁ Ἄβραμ ὀνομάσθηκε Ἄβραάμ, καὶ γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Νῶε· διότι οἱ δίκαιοι δὲν λάμβαναν τυχαῖα τὰ ὀνόματα αὐτά, ἀλλὰ μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ.

1. Ἐὰν μὲν σεῖς ἦταν δυνατὸ νὰ γνωρίζετε, τί μὲν σᾶς ἔχω πει, τί δὲ ὑπολείπεται, καὶ ποῦ σταμάτησα τὸ λόγο χθές, ἀπὸ ποῦ δὲ πρέπει νὰ συνεχίσω αὐτὸν σήμερα, ἀμέσως θὰ μπορούσα ν' ἀρχίσω τὴν ὁμιλία ἀπὸ τὴ συνέχεια τῶν ὁσων λέχθησαν χθές. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποῦ μὲ εἶχαν ἀκούσει τότε δὲν ἦρθαν σήμερα καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παρόντες δὲν μὲ ἄκουσαν τότε, ἡ διαφορὰ αὐτὴ τῶν ἀκροατῶν μὲ ἐξαναγκάζει νὰ ἐπαναλάβω τὰ ὁσα λέχθησαν τότε· διότι ἔτσι καὶ θὰ παγιωθοῦν περισσότερο στὴ μνήμη αὐτῶν ποῦ εἶχαν παρακολουθήσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸν λόγο, φέροντας στὴ μνήμη τους καὶ πάλι ἐκεῖνα ποῦ ἄκουσαν, καὶ σ' ἐκείνους ποῦ εἶχαν ἀπουσιάσει τότε δὲν θὰ εἶναι τόσο μεγάλη ἡ βλάβη, ἀφοῦ ὁ λόγος θὰ καταστήσει σ' αὐτοὺς γνωστὴ τὴ διδασκαλία ἀπὸ τὴν ἀρχήν.

Καὶ βέβαια ἴσως θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν αὐτοὶ ποῦ ἔρχονται πάντοτε, ὅτι ἀκριβῶς γι' αὐτὸ δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπαναληφθοῦν τὰ λεχθέντα, ὥστε, ἀφοῦ ἀπουσίασαν καὶ περιφρόνησαν τὶς συγκεντρώσεις, καὶ ὑπέστησαν ἔμπρακτα τὴ βλάβη, νὰ γίνουν καλύτεροι, σωφρονιζόμενοι μὲ τὴ ζημία. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπαινῶ μὲν ἐσᾶς, διότι νιώθετε τέτοιο πλήγωμα ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀδελφῶν μας καὶ θαυμάζω τὸ ζῆλο σας, θέλω ὁμως τὸ ζῆλο σας αὐτὸ νὰ τὸν ἀναμείξω καὶ μὲ φιλανθρωπία. Διότι ζῆλος

θυμὸς μᾶλλον ἐστὶ, καὶ νοουθεσία, φιλανθρωπίαν οὐκ ἔχουσα, βασκανία τις εἶναι δοκεῖ. Διὰ τοῦτο ὑμᾶς μᾶλλον παρακαλῶ, μὴ πικρῶς τὰ τῶν πλησίον κρίνειν ἁμαρτήματα. Ὡσπερ γὰρ ὁ χωρὶς συγγνώμης ὁρῶν τὰ τῶν ἀδελφῶν τραύματα, εἴ ποτε καὶ αὐτὸς ἁμάρτοι, οὐδένα εὐρήσει τὸν συγγνώμην αὐτῷ νέμοντα, οὕτως ὁ μετ' ἐλέου δικάζων τοῖς τῶν πλησίον παραπτώμασιν, εἴ ποτε ὑποσκελισθεῖ, πολλοὺς ὄψεται τοὺς χεῖρα ὀρέγοντας. Καὶ ταῦτα λέγω νῦν, οὐ τὴν ραθυμίαν τῶν ἀπολειφθέντων αὐξῆσαι βουλόμενος, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν κηδεμονίαν ἐπιτεῖναι σπουδάζων, ἵνα μετὰ λόγου γίνηται καὶ φιλοστοργίας. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς πολλοὺς καὶ μακροὺς τῇ προτεραίᾳ κατ' αὐτῶν ἀπετείναμεν λόγους, καὶ οὐδὲ ἀνθρώπους αὐτοὺς εἶναι ἔφαμεν, καθάπερ μέμνησθε, κατηγόρους αὐτοῖς ἐπιστήσαντες δύο προφήτας τοὺς κορυφαίους, τὸν μὲν λέγοντα, «Ἦλθον, καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος· ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακουσόμενος», τὸν δὲ καταβοῶντα πάλιν καὶ πυνθανόμενον»· «Πρὸς τίνα λαλήσω καὶ διαμαρτύρομαι; Ἀπερίτμητα τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ οὐ δύνανται ἀκούειν». Καὶ σφόδρα αὐτῶν διὰ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἐδάκομεν τὴν διάνοιαν.

Ἄλλὰ νῦν αὐτοὺς πάλιν παρακαλοῦμεν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν· «Ἐλεγξον» γάρ, φησὶν, «ἐπιτίμησον, παρακάλεσον». Οὔτε γὰρ τοῦτο αἰεὶ χρῆ ποιεῖν μόνον, οὔτε ἐκεῖνο μόνον, ἀλλ' ἐκάτερα μίξαντα ἀπηρτισμένην ἐργάζεσθαι τὴν ὠφέλειαν. Ἄν τε γὰρ διαπαντὸς ἐλέγχωμεν, ἀναισχυντοτέρους αὐτοὺς ἀπεργαζόμεθα, ἂν τε διαπαντὸς παρακαλῶμεν, ραθυμοτέρους ποιοῦμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἰατροὶ οὐχὶ τέμνουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τραύματα ἐπιδεσμοῦσιν· οὐδὲ αἰεὶ φάρμακα πικρὰ ἐπιβάλλουσιν, ἀλλὰ καὶ προσηνῆ πολλάκις· δι' ἐκείνων μὲν τῶν προτέρων τὸ σέσηπὸς ἀποκαθαίροντες, διὰ τούτων δὲ τῶν δευτέρων τὴν ἐξ ἐκείνων ὀ-

1. Ἦσ. 50, 2.

2. Ἱερ. 6, 10.

3. Β' Τιμ. 4, 2.

πού στερεΐται συγγνώμης, δὲν εἶναι ζῆλος, ἀλλὰ μάλλον θυμός, καὶ νουθεσία πού δὲν περιέχει καὶ φιλανθρωπία, θεωρεῖται σὰν μιὰ κάποια μορφὴ φθόνου. Γι' αὐτό, σᾶς παρακαλῶ πάρα πολύ, νὰ μὴ κρίνετε τὰ ἁμαρτήματα τῶν πλησίων σας μὲ κακία. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού βλέπει τὰ τραύματα τῶν ἀδελφῶν του χωρὶς συγγνώμη, ἂν κάποτε συμβεῖ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ν' ἁμαρτήσῃ, δὲν θὰ βρεῖ κανένα νὰ τοῦ δώσει συγγνώμη, ἔτσι ἐκεῖνος πού μὲ εὐσπλαχνία δικάζει τὰ παραπτώματα τῶν πλησίων, ἂν κάποτε συμβεῖ νὰ πέσει σὲ κάποιο παράπτωμα, θὰ δεῖ πολλοὺς ν' ἀπλώνουν χέρι βοήθειας. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω τώρα ὄχι θέλοντας ν' αὐξήσω τὴν ἀδιαφορία τῶν ἀπόντων, ἀλλὰ προσπαθώντας ν' αὐξήσω τὴ δική σας φροντίδα, ὥστε νὰ γίνε-ται αὐτὴ μὲ περίσκεψη καὶ μὲ φιλοστοργία. Καθόσον καὶ ἐγὼ πολλοὺς καὶ μακροὺς λόγους ἀπηύθυνα ἐναντίον αὐτῶν κατὰ τὴν προηγούμενη ἡμέρα, καὶ οὔτε κἂν ἀνθρώπους τοὺς ὀνόμα-σα, ὅπως θυμᾶσθε, παρουσιάζοντας κατήγορους αὐτῶν δύο προφήτες, τοὺς κορυφαίους, τὸν μὲν ἓνα νὰ λέγει, «Ἦρθα καὶ δὲν ὑπῆρχε ἄνθρωπος, σᾶς κάλεσα καὶ δὲν ὑπῆρχε κανένας νὰ μ' ἀκούσει»¹, τὸν δὲ ἄλλο πάλι νὰ βροντοφωνάζει καὶ νὰ ἐρωτᾷ· «Πρὸς ποιὸν νὰ μιλήσω καὶ νὰ διαμαρτυρηθῶ; Τὰ αὐ-τιὰ τους εἶναι ἀπερίτμημα καὶ δὲν μποροῦν ν' ἀκοῦν». Καὶ πά-ρα πολὺ πληγώσαμε τὴ σκέψη τους μὲ αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια λόγια.

Ἄλλὰ τώρα πάλι τοὺς παρακαλοῦμε. Καθόσον ἔτσι πα-ράγγειλε ὁ Πᾶυλος· διότι, λέγει, «Ἔλεγξέ τον, ἐπίπληξέ τον, παρακάλεσέ τον»³. Οὔτε δηλαδὴ αὐτὸ πρέπει νὰ κάμνουμε μό-νο, οὔτε μόνο ἐκεῖνο, ἀλλ', ἀναμειγνύοντας καὶ τὰ δύο, νὰ κά-μνουμε μεγαλύτερη τὴν ὠφέλεια. Διότι, ἂν τοὺς ἐλέγχουμε συνέχεια, τοὺς κάμνουμε πιὸ ἀδιάντροπους, ἂν δὲ τοὺς παρα-καλοῦμε συνέχεια τοὺς κάμνουμε πιὸ ἀδιάφορους. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἰατροὶ δὲν ἐγχειρίζουν μόνο, ἀλλὰ καὶ δένουν τὰ τραύματα· οὔτε πάντοτε δίνουν φάρμακα πικρά, ἀλλὰ πολλές φορές καὶ εὐχάριστα· μὲ τὰ μὲν πρῶτα καθαρίζουν τὴ σαπίλα, ἐνῶ μὲ αὐ-τὰ τὰ δεύτερα ἀνακουφίζουν τὸν πόνο πού προέρχεται ἀπὸ ἐ-

δύνην παραμυθούμενοι. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησιν ὁ Παῦλος· «Ἀδελφοί, ἐὰν καὶ προληφθῆ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι, ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον, σκοπῶν σεαυτὸν μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς».

5 Ἀρίστη παραίνεσις, ἀπηρτισμένη συμβουλή, πολλὴν ἔχουσα τὴν κηδεμονίαν, σπλάγχνα ἐνδεικνυμένη πατρικά· ὄντως τῆς Παύλου γλώττης τὰ ρήματα, ἀδελφοί. Εὐθέως ἀπὸ τοῦ τῆς συγγενείας ὀνόματος πρὸς τὴν εὐνοίαν ἐπεσπάσατο τὸν ἄρκοατὴν. Τὰς αὐτὰς ὠδίνας ἔλυσας αὐτῷ, τὰς
10 αὐτὰς ἐτρέφης τροφάς, τὸν αὐτὸν ἔσχεσ πατέρα, ἐκοινώνησας αὐτῷ κατὰ τὸν τόκον τὸν πνευματικόν· τὴν συγγένειαν τοίνυν ταύτην καὶ ἐν τῇ τῶν πτωμάτων ἐπιδείκνυσο διορθώσει. «Ἐὰν προληφθῆ». Οὐκ εἶπεν, 'ἐὰν ἀμάρτη', ἀλλ' ἐπὶ εἶδος ἀμαρτίας κατέφυγε συγγνώμην ἔχον. Τὸ γάρ, «Ἐὰν
15 προληφθῆ, τουτέστιν, ἐὰν ἐπηρεασθῆ, ἐὰν ἀπατηθῆ, οὐ τὸν ἐκ μελέτης ἀμαρτήσαντα λέγων, ἀλλὰ τὸν σπουδάζοντα μὲν κατορθῶσαι, ὑπὸ περιστάσεως δὲ διαβολικῆς ὑποσκελιζόμενον. Ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐ τοσοῦτον κατηγορίας ὅσον συγγνώμης ἐστὶν ἄξιος.

20 «Ἐὰν καὶ προληφθῆ ἄνθρωπος». Πάλιν ἐφ' ἕτερον εἶδος συγγνώμης κατέφυγε, τῆς φύσεως τὴν ἀσθένειαν, ἣν διὰ τῆς προσηγορίας ἠνίξατο. Καθάπερ οὖν ὁ μέγας Ἰὼβ ἐπισπάσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ συγγνώμην βουλόμενος, ἔλεγε, «Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι λογίζῃ αὐτόν, καὶ ἐπισκοπῆν ἐ-
25 ποιήσω τῶν ἀμαρτημάτων αὐτοῦ;», οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, ὅταν τινὰ τῶν ἡμαρτηκότων ἐξαιτώμεθα, ἄνθρωπός ἐστι συνεχῶς λέγοντες, καὶ τῆς φύσεως ἀναμιμνήσκοντες, καὶ ταύτη πρὸς ἔλεον ἐφελκόμενοι τὸν ἀγανακτοῦντα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐπὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν εὐτέλειαν αὐτῆς
30 κατέφυγεν εἰπὼν, «Ἐὰν καὶ προληφθῆ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι». Οὐχ ἀπλῶς τὰ μεγάλα λέγει ἀμαρτήματα, τὰ συγγνώμης μείζονα καὶ τὰ φιλανθρωπίας οὐκ ἄξια, ἀλλὰ τὰ

κεῖνα. Γι' αὐτὸ καὶ ἄλλοῦ λέγει ὁ Παῦλος: «Ἀδελφοί, ἂν κάποιος ἄνθρωπος ὑποπέσει σὲ κάποιο παράπτωμα, σεῖς οἱ πνευματικοὶ νὰ διορθώνετε αὐτὸν προσέχοντας τὸν ἑαυτὸ σας νὰ μὴ πέσετε καὶ σεῖς σὲ πειρασμό»⁴.

«Ἄριστη παραίνεση, ὀλοκληρωμένη συμβουλή, ποὺ περιλαμβάνει πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ δείχνει σπλάχνα πατρικά· πράγματι, ἀδελφοί, τὰ λόγια εἶναι βγαλμένα ἀπὸ τὴ γλώσσα τοῦ Παύλου. Ἄμεσως μὲ τὸ ὄνομα τῆς συγγένειας ἀπέσπασε τὴν εὐνοια τοῦ ἀκροατῆ. Τοὺς ἴδιους πόνους τοκετοῦ ἔλυσες μ' αὐτόν, μὲ τὶς ἴδιες τροφὲς τράφηκες, τὸν ἴδιο πατέρα εἶχες, ἔλαβες μέρος μαζί μ' αὐτόν στὴν ἴδια πνευματικὴ ἀναγέννηση· τὴ συγγένεια λοιπὸν αὐτὴ δεῖξε καὶ στὴ διόρθωση τῶν παραπτωμάτων. «Ἐὰν προληφθῆ». Δὲν εἶπε, 'ἂν ἀμαρτήσῃ', ἀλλὰ κατέφυγε σὲ εἶδος ἀμαρτίας ποὺ ἐπιδέχεται συγγνώμη. Διότι τὸ «Ἐὰν προληφθῆ» σημαίνει, ἂν δοκιμασθεῖ, ἂν ἀπατηθεῖ, δὲν ἐννοεῖ αὐτόν ποὺ ἀμαρτάνει ἐκ προθέσεως, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ φροντίζει μὲν νὰ ἐπιτύχει κάποιο κατόρθωμα, ἀλλ' ὑποσκελίζεται ἀπὸ διαβολικὴ ἐπίδραση. Διότι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν εἶναι τόσο πολὺ ἄξιος κατηγορίας, ὅσο εἶναι συγγνώμης.

«Ἐὰν ἐπηρεασθεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ πέσει σὲ παράπτωμα». Πάλι σὲ ἄλλο εἶδος συγγνώμης κατέφυγε, τὴν ἀδυναμία τῆς φύσεως, τὴν ὁποία ὑπαινίχθηκε μὲ τὸ ὄνομα. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ὁ μέγας Ἰώβ, θέλοντας ν' ἀποσπάσει συγγνώμη ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἔλεγε, «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ τὸν σκέφτεσαι καὶ νὰ φροντίζεις γιὰ τὴν θεραπεία τῶν ἀμαρτημάτων του;»⁵, ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἄς κάμνουμε, ὅταν ζητοῦμε συγγνώμη γιὰ κάποιον ποὺ ἀμάρτησε, λέγοντας συνέχεια, ἄνθρωπος εἶναι, καὶ νὰ ὑπενθυμίζουμε τὴ φύση του, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ προσελκῶμε τὸν λυπημένο ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος κατέφυγε στὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν εὐτέλεια αὐτῆς, λέγοντας, «Ἄν ἐπηρεασθεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ πέσει σὲ κάποιο παράπτωμα». Δὲν ἐννοεῖ γενικὰ τὰ μεγάλα ἀμαρτήματα, ποὺ δὲν συγχωροῦνται εὐκολὰ καὶ δὲν εἶναι ἄξια τῆς φιλανθρωπίας, ἀλλὰ τὰ μικρὰ καὶ εὐκολοθεράπευτα. «Σεῖς οἱ πνευματικοί».

4. Γαλ. 6, 1.

5. Ἰώβ 7, 17-18.

μικρὰ καὶ κατεσταλμένα. «Ὑμεῖς οἱ πνευματικοί». Ὁ μὲν ἁμαρτῶν, ἄνθρωπος, οἱ δὲ κατορθοῦντες, πνευματικοί. Ἐκεῖ τῆς φύσεως εἶπε τὸ ὄνομα, ἐνταῦθα τῆς ἀρετῆς ἔθηκε τὴν προσηγορίαν. Πολὺ δὲ τὸ μέσον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ
 5 πνευματικοῦ. «Ὑμεῖς οἱ πνευματικοί». Εἰ πνευματικὸς εἶ, δεῖξόν μοι τὴν ἰσχύν σου, μὴ ἀπὸ τῆς σῆς σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἐμῆς σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς βοήθειάς τῆς εἰς τοὺς πεπτωκότας. Τοῦτο γὰρ πνευματικοῦ, μὴ περιορᾶν τὰ οἰκεῖα μέλη ἡμελημένα. «Καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον». Ἀ-
 10 χείρωτον ποιεῖτε, φησὶν, ἀκαταγώνιστον, ἄμαχον τῷ διαβόλῳ, «Σκοπῶν σεαυτόν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς».

2. Αὕτη μεγίστη συμβουλή, ἀναγκαστικὴ παραίνεσις. Κἂν λίθος ἢ ὁ ἀκούων, ἴκανὸν αὐτόν φοβῆσαι τὸ ρῆμα, καὶ πρὸς ἀνάληψιν διεγεῖραι τοῦ πεπτωκότος. Οὐ βούλει, φη-
 15 σὶν, ὡς ἀδελφὸς ἐλεῆσαι; οὐ βούλει ὡς ἀνθρώπῳ ὄντι δοῦναι συγγνώμην; οὐ βούλει ὡς πνευματικὸς χεῖρα ὀρέξαι; Τὰ κατὰ σαυτὸν σκόπησον, καὶ οὐ δεήσῃ τοῦ συμβουλευόντος, ὥστε βοηθῆσαι τῷ κειμένῳ, ἀλλ' οἴκοθεν καὶ παρὰ σαυτοῦ δέξαι τὴν παραίνεσιν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; «Σκοπῶν σεαυ-
 20 τόν», φησὶ, «μὴ καὶ σὺ πειρασθῆς». Οὐκ εἶπε, ἅπαντως γὰρ καὶ σὺ ἁμαρτήσῃ, ἵνα μὴ φορτικώτερον ποιήσῃ τὸν λόγον, ἀλλὰ πῶς; «Μὴ ποτε καὶ σὺ πειρασθῆς». Ἴσως δὲ ἁμαρτήσῃ, ἴσως δὲ οὐχ ἁμαρτήσῃ. Ἐπεὶ οὖν ἄδηλον τὸ μέλλον, προαπόθου σοι φιλανθρωπίας ἔρανον, δι' ὧν εἰς τὸν πλη-
 25 σίον ποιεῖς, ἣν ποτε περιτραπείης, πολλὴν εὐρήσεις συγγνώμης ἀποθήκην ἀποκειμένην. Οὐκ εἶπε, ἡ μή ποτε καὶ σὺ ἁμάρτης, μή ποτε καὶ σὺ πέσης' (προσέχετε ἀκριβῶς τῇ δυ-

Ἐκεῖνος μὲν ποῦ ἁμαρτάνει εἶναι ὁ ἄνθρωπος, αὐτοὶ δὲ ποῦ κατορθώνουν νὰ τὸν σώσουν εἶναι οἱ πνευματικοί. Ἐκεῖ ἀνέφερε τὸ ὄνομα τῆς φύσεως, ἐδῶ ἔθεσε τὸ ὄνομα τῆς ἀρετῆς. Μεγάλη δὲ εἶναι ἡ ἀπόσταση μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πνευματικοῦ. «Σεῖς οἱ πνευματικοί». Ἄν εἶσαι πνευματικός, δεῖξε μου τὴ δύναμή σου, ὄχι ἀπὸ τὴ δική σου σωτηρία, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ δική μου σωτηρία, καὶ ἀπὸ τὴ βοήθειά σου πρὸς αὐτοὺς ποῦ ἔχουν ἁμαρτήσῃ. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ πνευματικοῦ, τὸ νὰ μὴ ἀφήνει τὰ δικά του μέλη παραμελημένα. «Νὰ τὸν διορθώνετε αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο». Νὰ τὸν κάμνετε, λέγει, ἀκατάβλητο, ἀκατανίκητο, ἀκαταμάχητο στὸ διάβολο. «Καὶ νὰ προσέχεις τὸν ἑαυτὸ σου, μήπως καὶ σὺ πέσεις σὲ πειρασμό».

2. Αὕτῃ εἶναι μέγιστη συμβουλή, ἀναγκαστικὴ παραίνεση. Καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι λίθος ὁ ἀκροατής, εἶναι ἱκανὸς αὐτὸς ὁ λόγος νὰ τὸν φοβήσῃ καὶ νὰ παρακινήσῃ τὸν πνευματικῶς πεσμένο νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ σφάλμα του. Δὲν θέλεις, λέγει, νὰ τὸν ἐλεήσῃς σὰν ἀδελφός; δὲν θέλεις νὰ τοῦ δώσῃς συγχώρηση σὰν ἄνθρωπος ποῦ εἶναι; δὲν θέλεις νὰ τοῦ δώσῃς χέρι βοήθειας σὰν πνευματικός; κάνε ἐξέταση τοῦ ἑαυτοῦ σου καὶ δὲν θὰ χρειασθεῖς κάποιον νὰ σὲ συμβουλεύσῃ γιὰ νὰ βοηθήσῃς τὸν πεσμένο, ἀλλ', ἀπὸ μόνος σου καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ σου δέξου τὴ συμβουλή. Πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; «Σκεπτόμενος καὶ προσέχοντας», λέγει, «μήπως καὶ σὺ πέσεις σὲ πειρασμό»⁶. Δὲν εἶπε, 'διότι ὅπωςδήποτε καὶ σὺ θ' ἁμαρτήσῃς', γιὰ νὰ μὴ κάνει τὸ λόγο πιὸ βαρὺ, ἀλλὰ τί λέγει; «Μὴ τυχὸν καὶ σὺ κάποτε πέσεις σὲ πειρασμό». Ἴσως δὲ ν' ἁμαρτήσῃς, ἴσως δὲ νὰ μὴ ἁμαρτήσῃς. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι ἄγνωστο τὸ μέλλον, δῶσε ἀπὸ πρὶν τὴ συνεισφορὰ τῆς φιλανθρωπίας σου, καὶ μὲ αὐτὰ ποῦ κάμνεις στὸν πλησίον σου, ἂν κάποτε συμβεῖ νὰ ξεφύγῃς ἀπὸ τὸν ὀρθὸ δρόμο τῆς ζωῆς, θὰ βρεῖς πολλὴ συγγνώμη φυλαγμένη σὰν σὲ ἀποθήκη. Δὲν εἶπε, 'μήπως καὶ σὺ κάποτε ἁμαρτήσῃς, μήπως καὶ σὺ κάποτε πέσεις' (προσέχετε μὲ ἀκρίβεια τὴ δύναμη τῶν

νάμει τῶν ρημάτων αὐτῶν), ἀλλά, «Μή ποτε καὶ σὺ πειρασθῆς».

Ἔδειξεν ὅτι πειρατὴν ἔχομεν ἐχθρόν· ὁ δὲ πειρατὴς οὐχ ὡμολογημένον τῆς ἐπιθέσεως τὸν καιρὸν ἔχει, ἀλλὰ πολλάκις ἡμῖν καὶ καθεύδουσι καὶ ραθυμοῦσιν ἐπιτίθεται· διὰ τοῦτο κάκεῖνος ὁ προληφθεὶς συγγνώμης ἄξιος, ἐπειδὴ ὑπὸ πειρατοῦ ἔάλω. Οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ φανερὰ ἡ μάχη, οὐδὲ ὡμολογημένος ὁ καιρὸς τοῦ πολέμου, ἀλλὰ ἀγνοοῦντι ἐπέθετο, καὶ διὰ τοῦτο περιεγένετο. Οὕτω καὶ οἱ πλείοντες τὴν θάλατταν τὴν μεγάλην ταύτην καὶ εὐρύχωρον ποιοῦσι. Κἂν ἐξουρίων αὐτοῖς φέρηται τὸ σκάφος, κἂν πάσης ἀπολαύωσιν ἀσφαλείας, ἴδωσι δὲ πόρρωθεν ναυαγήσαντας ἑτέρους, οὐ πρὸς τὴν οἰκείαν εὐπρέπειαν βλέποντες, τῆς ἐκείνων καταφρονοῦσι συμφορᾶς, ἀλλὰ τὸ πλοῖον στήσαντες καὶ τὰς ἀγκύρας χαλάσαντες καὶ τὰ ἰστία καθελόντες, ἐξακοντίζουσι σχοίνους καὶ ρίπτουσι σανίδας, ὥστε ἐκεῖνον τὸν ὑπὸ τῶν κυμάτων βαπτίζεσθαι μέλλοντα ἑνὸς τούτων ἐπιλαμβανόμενον, διαφεύγειν τὸ ναυάγιον.

Μίμησαι τοίνυν καὶ σὺ τοὺς ναύτας, ἄνθρωπε· καὶ γὰρ καὶ σὺ θάλατταν πλέεις μεγάλην καὶ εὐρύχωρον, τὸ μῆκος τοῦ παρόντος βίου, θάλατταν θηρία ἔχουσιν καὶ πειρατάς, θάλατταν σκοπέλους ἔχουσιν καὶ σπιλάδας, θάλατταν ὑπὸ κυμάτων ταραττομένην πολλῶν καὶ χειμώνων· καὶ πολλοὶ πολλάκις καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ ταύτῃ ναυαγίῳ περιπίπτουσιν.

Ὄταν οὖν ἴδῃς τινὰ τῶν πλεόντων ὑπὸ τινος περιστάσεως διαβολικῆς ἀπολέσαντα τὸν πλοῦτον τῆς σωτηρίας, καὶ κλυδωνιζόμενον, καὶ μέλλοντα ὑποβρύχιον γίνεσθαι, στήσόν σου τὸ πλοῖον, κἂν ἑτέρωθι σπεύδῃς, προνόησον τῆς ἐκείνου σωτηρίας, τὰ κατὰ σαυτὸν ἀφείς. Οὐ γὰρ ἀνέχεται ἀναβολῆς, οὐδὲ βραδυτῆτος ὁ βαπτίζεσθαι μέλλων. Ἐπίστηθι τοίνυν ταχύ, ἐξάρπασον αὐτὸν ὀξέως τοῦ κλυδωνίου, πάντα κίνησον κάλων, ὥστε αὐτὸν ἀνιμήσασθαι ἐκ τοῦ βά-

λόγων αὐτῶν), ἀλλά, «Μὴ τυχὸν κάποτε καὶ σὺ πέσεις σὲ πειρασμό».

Ἔδειξε ὅτι ἔχομε ἐχθρὸ πειρατὴ⁷. ὁ δὲ πειρατὴς δὲν ἔχει προκαθορισμένο τὸ χρόνο τῆς ἐπιθέσεώς του, ἀλλὰ πολλὰ φορὲς μᾶς ἐπιτίθεται καὶ ἐνῶ κοιμόμαστε καὶ ἀναπαυόμαστε· γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἄξιος συγγνώμης ἐκεῖνος ποὺ κυριεύθηκε ξαφνικά, ἐπειδὴ κυριεύθηκε ἀπὸ πειρατὴ. Διότι δὲν ἦταν σ' αὐτὸν ἡ μάχη φανερὴ, οὔτε γνωστὸς ἀπὸ πρὶν ὁ καιρὸς τοῦ πολέμου, ἀλλὰ ἐπιτέθηκε σὲ κάποιον ποὺ δὲν τὸ γνώριζε καὶ γι' αὐτὸ τὸν νίκησε. Ἔτσι κάμνουν καὶ αὐτοὶ ποὺ διαπλέουν τὴ μεγάλη αὐτὴ καὶ εὐρύχωρη θάλασσα. Καὶ ἂν ἀκόμα τὸ σκάφος τους πλέει μὲ εὐνοϊκὸ ἄνεμο, καὶ ἂν ἀκόμα ἀπολαμβάνουν κάθε ἀσφάλεια, ἂν δοῦν ὁμῶς ἀπὸ μακριᾶ ἄλλους ποὺ ναυάγησαν, δὲν φροντίζουν γιὰ τὴ δική τους ἀσφάλεια, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴ συμφορὰ ἐκείνων, ἀλλ', ἀφοῦ σταματήσουν τὸ πλοῖο καὶ ρίξουν τὶς ἄγκυρες καὶ κατεβάσουν τὰ πανιά, πετοῦν σχοινιά καὶ ρίχνουν σανίδες, ὥστε, ἐκεῖνος ποὺ κινδυνεύει νὰ καταποντισθεῖ ἀπὸ τὰ κύματα, ἀφοῦ κρατηθεῖ ἀπὸ ἓνα ἀπ' αὐτά, νὰ διαφύγει τὸ ναυάγιο.

Μιμήσου λοιπὸν, ἄνθρωπε, καὶ σὺ τοὺς ναῦτες· καθόσον καὶ σὺ θάλασσα πλέεις μεγάλη καὶ εὐρύχωρη, τὸ μῆκος δηλαδή τῆς παρούσας ζωῆς, θάλασσα ποὺ ἔχει θηρία καὶ πειρατές, θάλασσα ποὺ ἔχει σκοπέλους καὶ βράχους, θάλασσα ποὺ ταρασσεται ἀπὸ πολλὰ κύματα καὶ κακοκαιρίες, καὶ πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι πολλὰ φορὲς ποὺ ναυαγοῦν σ' αὐτὴ τὴ θάλασσα. Ὄταν λοιπὸν δεῖς κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὴ διαπλέουν ποὺ νὰ ἔχασε, ἐξ αἰτίας κάποιας διαβολικῆς περιστάσεως, τὸν πλοῦτο τῆς σωτηρίας του καὶ νὰ κλυδωνίζεται καὶ νὰ κινδυνεύει νὰ καταποντισθεῖ, σταμάτησε τὸ πλοῖο σου, καὶ ἂν ἀκόμα ὁ δρόμος σου εἶναι γιὰ ἄλλοῦ, φρόντισε γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνου, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὰ δικά σου. Διότι ἐκεῖνος ποὺ κινδυνεύει νὰ καταποντισθεῖ δὲν ἐπιδέχεται ἀναβολή, οὔτε ἀργοπορία. Σταμάτησε λοιπὸν τὴν ἴδια στιγμή, ἄρπαξέ τον ἀμέσως ἀπὸ τὸ ναυάγιο, χρησιμοποίησε κάθε μέσο, ὥστε νὰ τὸν ἀνασύ-

7. Πρβλ. Α' Θεσ. 3, 5.

θους τῆς ἀπωλείας· κἄν μυρία σε ἔλκη πράγματα, μηδὲν ἔ-
 στω τῆς σωτηρίας τοῦ κάμνοντος ἀναγκαιότερον· κἄν γὰρ
 μικρὸν ἀναβαλέσθαι βουληθῆς, προδώσεις αὐτὸν τῇ τοῦ
 χειμῶνος ὀξύτητι. Διὸ τάχους ἡμῖν ἐν ταῖς τοιαύταις συμφο-
 5 ραῖς δεῖ, τάχους καὶ σπουδῆς ἐπιτεταμένης. Ἐκείνους πῶς
 Παῦλος ἐπείγεται, καὶ ἑτέρους διανίστησι πολλούς, ἰδὼν τι-
 να ἄνθρωπον βυθίζεσθαι μέλλοντα. «Κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀ-
 γάπην», φησί, «μὴ πως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῆ ὁ
 τοιοῦτος». Διὰ τοῦτο κελεύει ταχέως ὀρέξαι χεῖρα, ἵνα μὴ,
 10 μελλόντων ἡμῶν καὶ ἀναβαλλομένων, φθάσῃ καταποθῆναι
 ἐκεῖνος.

Γινώμεθα τοίνυν κηδεμονικοὶ περὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς
 ἡμετέρους. Τοῦτο κεφάλαιον τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας ἐστὶ,
 τοῦτο γνῶρισμα, τὸ μὴ τὰ ἑαυτῶν σκοπεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ
 15 τὰ μέλη ἡμῶν διεστραμμένα διορθοῦν καὶ καταρτίζειν· τοῦ-
 το δεῖγμα τῆς πίστεως μέγιστον. «Ἐν τούτῳ γὰρ γνῶσονται»,
 φησί, «πάντες, ὅτι μαθηταὶ μου ἐστε, ἔὰν ἀγαπᾶτε ἀλ-
 λήλους». Ἀγάπην δὲ δείκνυσι γνησίαν οὐ κοινωνία τραπέ-
 ζης, οὐδὲ πρόσρησις ψιλῆ, οὐδὲ κολακεία ρημάτων, ἀλλὰ
 20 τὸ διορθῶσαι καὶ σκοπῆσαι τὸ συμφέρον τοῦ πλησίον, τὸ
 τὸν πεπτωκότα διαναστῆσαι, τὸ τῷ κειμένῳ χεῖρα ὀρέξαι
 τῆς οἰκείας ἀμελήσαντι σωτηρίας, καὶ πρὸ τῶν οἰκείων ἀ-
 γαθῶν τὰ τοῦ πλησίον ζητῆσαι. Τοῦτο ἀγάπης γνησίας. «Ἡ
 γὰρ ἀγάπη τὰ αὐτῆς οὐ βλέπει», ἀλλὰ πρὸ τῶν αὐτῆς τὰ τοῦ
 25 πλησίον ὄρᾳ, ἵνα δι' ἐκείνων τὰ αὐτῆς ἴδῃ. Ἐπεὶ καὶ ἐγὼ νῦν
 οὐχὶ δι' ἑμαυτὸν ἀποτείνω τοσοῦτους λόγους, ἀλλὰ δι' ὑ-
 μᾶς. Καὶ ὑμεῖς τοίνυν μὴ δι' ἑαυτοὺς ἀκούετε μόνον, ἀλλὰ
 καὶ δι' ἑτέρους τοὺς παρ' ὑμῶν παιδεύεσθαι μέλλοντας. Κα-

8. Β' Κορ. 2, 8· 7.

9. Ἰω. 13, 35.

10. Α' Κορ. 13, 5.

ρεις από τὸ βάθος τῆς ἀπώλειας· καὶ ἂν ἀκόμα σὲ ἀπασχολοῦν ἀμέτρητα πράγματα, τίποτε νὰ μὴ θεωρήσεις ἀναγκαιότερο ἀπὸ τὴ σωτηρία τοῦ ἀρρώστου· διότι ἔστω καὶ λίγο νὰ θελήσεις ν' ἀναβάλεις, θὰ τὸν προδώσεις λόγῳ τῆς ἀγριότητος τῆς κακοκαιρίας. Γι' αὐτὸ χρειάζεται ταχύτητα ἐκ μέρους μας στὶς συμφορὲς αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ταχύτητα καὶ πάρα πολὺ μεγάλη φροντίδα. Ἦκουσε πῶς ὁ Παῦλος βιάζεται καὶ πολλοὺς ἄλλους παρακινεῖ, βλέποντας κάποιον ἄνθρωπο ποὺ κινδυνεύει νὰ καταποντισθεῖ. «Δείξατε πρὸς αὐτὸν μεγάλη ἀγάπη», λέγει, «μήπως αὐτὸς καταποθεῖ ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς λύπης του»⁸. Γι' αὐτὸ δίνει ἐντολὴν ἀμέσως νὰ τὸν βοηθήσουμε, ὥστε νὰ μὴ καταποθεῖ ἐκεῖνος ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς μας χρονοτριβῆς καὶ ἀναβολῆς.

Ἦς δείχνουμε λοιπὸν μεγάλη φροντίδα γιὰ τοὺς ἀδελφούς μας. Αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαιότερο πράγμα τοῦ δικοῦ μας χριστιανικοῦ τρόπου ζωῆς, αὐτὸ εἶναι τὸ γνῶρισμα αὐτῆς, τὸ νὰ μὴ φροντίζουμε μόνο γιὰ τὰ δικά μας πράγματα, ἀλλὰ καὶ νὰ διορθώνουμε καὶ νὰ θεραπεύουμε τὰ ἀρρωστημένα μέλη μας· αὐτὸ εἶναι μέγιστο δεῖγμα τῆς πίστεώς μας. Διότι λέγει, «Ἀπὸ αὐτὸ θὰ γνωρίσουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὅτι εἶστε μαθητὲς μου, ἂν ἔχετε ἀγάπη ἀναμεταξύ σας»⁹. Ἀγάπη δὲ γνήσια δείχνει ὄχι ἢ συμμετοχὴ σὲ τράπεζα φαγητῶν, οὔτε ὁ ἀπλὸς χαιρετισμὸς, οὔτε τὰ κολακευτικὰ λόγια, ἀλλὰ τὸ νὰ διορθώσουμε τὸν πλησίον καὶ νὰ φροντίσουμε γιὰ τὸ συμφέρον του, τὸ νὰ ἀνορθώσουμε τὸν ἀμαρτωλό, τὸ νὰ βοηθήσουμε αὐτὸν ποὺ εἶναι πεσμένος καὶ ἔδειξε ἀδιαφορία γιὰ τὴ σωτηρία του, καὶ νὰ ἐπιζητοῦμε πρὶν ἀπὸ τὰ δικά μας τὰ ἀγαθὰ τοῦ πλησίον μας. Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα γνήσιας ἀγάπης. «Διότι ἡ ἀγάπη δὲν προσέχει τὰ δικά της»¹⁰, ἀλλὰ φροντίζει πρὶν ἀπὸ τὰ δικά της γιὰ τὰ τοῦ πλησίον, φροντίζοντας ἔτσι γιὰ τὰ δικά της. Διότι καὶ ἐγὼ τώρα σᾶς ἀπευθύνω τόσους πολλοὺς λόγους ὄχι γιὰ μένα, ἀλλὰ γιὰ σᾶς. Καὶ σεῖς λοιπὸν μὴ τοὺς ἀκοῦτε μόνο γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς σας, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλους ποὺ πρόκειται νὰ διδαχθοῦν ἀπὸ

τὰ γὰρ τὴν ἀκολουθίαν τῶν μελῶν καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας
τρέφεται σῶμα.

Ὡσπερ οὖν τὸ μέλος, ἐὰν κατάσχη παρ' ἑαυτῷ τὴν τρο-
φήν πᾶσαν, καὶ μὴ μεταδῶ τῷ πλησίον, καὶ ἑαυτὸ λυμαίνε-
5 ται, καὶ τὸ λοιπὸν διαφθείρει σῶμα· οἶον ὁ στόμαχος, ἐὰν
τὴν τροφήν αὐτὸς κατάσχη μόνος, καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα τῷ
λιμῷ κατατήκει, καὶ ἑαυτὸν ὑπὸ τῆς ἀμετρίας διαφθείρει· ἂν
δὲ τὸ ἀρκοῦν λαβὼν κατὰ τὴν φυσικὴν ἀκολουθίαν, τὸ λοι-
πὸν τοῖς ἑτέροις παραπέμψη μέλεσι, καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸ λοι-
10 πὸν σῶμα ἐν ὑγιείᾳ διατηρεῖ. Οὕτω καὶ σὺ νῦν, ἂν ἀκούσας
τὰ παρ' ἡμῶν κατάσχησιν, ἐτέρῳ δὲ μὴ μεταδῶς, κάκεῖνον ἐ-
ζημίωσας καὶ σεαυτὸν διέφθειρας, χαλεπώτατα νοσήματα ἐ-
πισπασάμενος, νωθείαν καὶ φθόνον. Ἡ γὰρ διὰ πονηρίαν, ἢ
δι' ἀργίαν καὶ ραθυμίαν οὐ μεταδίδομεν ἑτέροις. Ὅποτερον
15 δὲ ἂν ἢ τούτων, ἴκανὸν ἀπολέσαι τὸν ἔχοντα. Ἄν δὲ ἀφθό-
νως καὶ εἰς ἑτέρους παραπέμψῃ τὴν τροφήν, καὶ ἑαυτὸν
καὶ ἐκεῖνον ὠφέλησας. Ἄλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ἴκανὰ τὰ εἰ-
ρημένα. Δεῖ δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν ἐλθεῖν τῶν πρῶ-
ην λεχθέντων.

20 3. Τίνα οὖν ἦν ἐκεῖνα; Περὶ Σαύλου καὶ Παύλου τότε ἐ-
ζητοῦμεν, διὰ τί ποτὲ μὲν Σαῦλος, ποτὲ δὲ Παῦλος ἐλέγετο·
εἶτα ἐξέβημεν ἐκ τῆς ἀκολουθίας ταύτης εἰς ὀνομάτων ἱστο-
ρίαν πολλήν. Καὶ ἐπειδὴ ἐξέβημεν ἀπ' αὐτῶν, οὐκ ἔδοξεν ἡ-
μῖν ἄξιον εἶναι παραδραμεῖν τὴν ἐμπορίαν ἐκείνην. Εἰ γὰρ
25 καὶ διὰ Παῦλον ἤλθομεν ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἀλλ' ὁ-
μως καὶ τὴν τῶν ἄλλων ὀνομάτων εὕρεσιν ἐμπορεύσασθαι
ἔγνωμεν. Οὕτω καὶ οἱ τὴν θάλατταν πλέοντες κατ' ἐμπορίαν
ποιοῦσι πολλάκις, ὑπὲρ πραγματείας ὀλίγων τινῶν
ἐπιδημήσαντες· ἐπειδὴν εἰς τὴν πόλιν ἐλθόντες, εἰς ἣν ἐ-
30 στέλλοντο, ἴδωσι καὶ ἑτέρων ἀγωγίμων ἔχουσαν ἀφθονίαν,

σᾶς. Διότι τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας τρέφεται ἀπὸ τὴν ἀμοιβαία φροντίδα τῶν μελῶν του.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν τὸ μέλος, ἐὰν κρατήσῃ γιὰ τὸν ἑαυτό του ὅλη τὴν τροφή καὶ δὲν τὴ μεταδώσῃ στὸ μέλος ποῦ εἶναι πλησίον του, καὶ τὸν ἑαυτό του καταστρέφει καὶ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα διαφθείρει· γιὰ παράδειγμα τὸ στομάχι, ἐὰν κρατήσῃ μόνο του τὴ τροφή, καὶ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα τὸ λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα, καὶ τὸν ἑαυτό του καταστρέφει μὲ τὴν ὑπερβολικὴ ποσότητα· ἂν ὁμως, ἀφοῦ λάβῃ αὐτὸ ποῦ τοῦ εἶναι ἀπαραίτητο, σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ ἀναγκαιότητα, τὸ δὲ ὑπόλοιπο τὸ παραπέμψῃ στὰ ἄλλα μέλη, διατηρεῖ τότε ὑγιή καὶ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα. Ἔτσι καὶ σὺ τώρα, ἂν κρατήσῃς αὐτὰ ποῦ ἄκουσες ἀπὸ ἐμένα, δὲν τὰ μεταδώσῃς δὲ σ' ἄλλον, καὶ ἐκεῖνον ζημιώσῃς, καὶ τὸν ἑαυτό σου ἔβλαψῃς, ἀποσπώντας γιὰ τὸν ἑαυτό σου φοβερότατα νοσήματα, τὴ νωθρότητα καὶ τὸ φθόνο. Διότι δὲν τὰ μεταδίδουμε στοὺς ἄλλους ἢ ἀπὸ κακία, ἢ ἀπὸ ὀκνηρία καὶ ραθυμία. Ὅποιο δὲ καὶ ἂν εἶναι ἀπὸ τὰ δύο, εἶναι ἱκανὸ νὰ καταστρέψῃ αὐτὸν ποῦ τὸ ἔχει. Ἄν ὁμως δώσῃς τὴν τροφή μὲ ἀφθονία καὶ σ' ἄλλους, ὠφέλησῃς καὶ τὸν ἑαυτό σου καὶ ἐκεῖνον. Ἀλλὰ γι' αὐτὰ μὲν εἶναι ἀρκετὰ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ. Πρέπει πλέον νὰ ἔρθουμε στὴ συνέχεια ἐκείνων ποῦ λέχθησαν προηγουμένως.

3. Ποιὰ λοιπὸν ἦταν ἐκεῖνα; Ἐξετάζαμε τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Σαῦλο καὶ τὸν Παῦλο· γιατί δηλαδὴ κάποτε μὲν ὀνομαζόταν Σαῦλος, κατόπιν δὲ Παῦλος· ἔπειτα ξεφύγαμε ἀπὸ τὴ συνέχεια αὐτὴ καὶ μιλήσαμε γιὰ τὴν ἱστορία πολλῶν ὀνομάτων. Καὶ ἐπειδὴ ξεφύγαμε ἀπ' αὐτὰ, δὲν θεωρήσαμε καλὸ νὰ παραβλέψουμε τὴν ὠφέλεια ἐκείνη. Διότι ἂν καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ Παύλου ἤρθαμε στὴν ὑπόθεση αὐτὴ, ἀλλ' ὁμως κρίναμε ἄξιο ν' ἀποκομίσουμε κέρδος καὶ ἀπὸ τὴν ἐξέταση τῶν ἄλλων ὀνομάτων. Ἔτσι κάμνουν πολλὰς φορὰς καὶ ἐκεῖνοι ποῦ διαπλέουν τὴ θάλασσα μὲ σκοπὸ τὸ κέρδος, καὶ φεύγουν μακριὰ γιὰ τὴν ἐμπορία μόνο λίγων πραγμάτων· ἀφοῦ ἔρθουν στὴν πόλη τοῦ προορισμοῦ τους καὶ δοῦν νὰ ὑπάρχει ἀφθονία καὶ ἄλλων ἐμπορευ-

πολλῶ πλείονα τῆς παρεσκευασμένης ποιοῦνται τὴν ἐμπο-
 ρίαν. Κἂν ἐγκαλέσῃ τις, ταῦτα λέγουσι τὰ ρήματα· μακράν,
 φασίν, ἤλθομεν ὁδόν, πολλοὺς χειμῶνας ὑπεμείναμεν, πολ-
 λοὺς κινδύνους, διαπόντιον ἀποδημίαν ἐστειλάμεθα· τί δὴ
 5 κωλύει ἀφθονοτέραν γενέσθαι τὴν πραγματείαν ἡμῖν; Ταῦτα
 δὴ καὶ ἡμεῖς ἀπολογώμεθα. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ζητοῦντες περὶ
 τῶν ὀνομάτων τοῦ Παύλου, εὔρομεν ἐκ τῆς ἀκολουθίας καὶ
 ἑτέραν ἐμπορίαν ὀνομάτων, οἷόν τι ὁ Πέτρος Σίμων ἐκαλεῖ-
 το πρὸ τούτου, καὶ οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης
 10 υἱοὶ βροντῆς ὠνομάσθησαν.

Εὔρομεν καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ τὸν Ἀβραὰμ πρὸ τούτου μὲν
 Ἀβραμ καλούμενον, μετὰ δὲ ταῦτα Ἀβραάμ, καὶ τὸν Ἰα-
 κώβ Ἰσραὴλ μετακληθέντα, καὶ τὴν Σάρραν Σάραν. Εὔρο-
 μεν πρὸς τούτοις, ὅτι ἕτεροὶ τινες οὐ μετωνομάσθησαν, ὡς-
 15 περ οὔτοι, ἀλλ' ἐξαρχῆς ἔλαβον τὰ ὀνόματα, ὡς περ Ἰωάν-
 νης ὁ Βαπτιστής, ὡς ὁ Ἰσαάκ, ὡς τὸ Ἀδάμ. Ἄτοπον τοί-
 νυν ἡμῖν ἔδοξεν εἶναι καὶ βλακειᾶς ἐσχάτης, τοσοῦτον ἀπὸ
 τῶν χειρῶν ρῖψαι θησαυρόν. Διὰ τοῦτο μακρότερον ἐποιή-
 σαμεν τὸν λόγον, καὶ περὶ τῶν ἐξαρχῆς ὀνομασθέντων
 20 πρῶην εἰπόντες, σήμερον διανοοῦμεθα περὶ τῶν διωνύμων
 εἰπεῖν, ὧν εἷς ἐστὶν ὁ Ἀβραάμ. Ὁ μὲν γὰρ Ἀδάμ τοῦτο ἐ-
 κλήθη διαπαντός τὸ ὄνομα, καὶ οὐκ ἔσχεν ἕτερον· καὶ ὁ Ἰ-
 σαὰκ οὕτω πάλιν οὐκ ἐδέξατο δευτέραν προσηγορίαν, ἀλλ'
 ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους Ἰσαὰκ ἐλέγετο· ὁ δὲ τοῦ Ἰσαὰκ πα-
 25 τῆρ Ἀβραμ πρὸ τούτου μὲν ἐλέγετο, μετὰ δὲ ταῦτα Ἀ-
 βραάμ. Εἶπε γὰρ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός, φησίν, «Οὐκέτι ἔσται
 τὸ ὄνομά σου Ἀβραμ, ἀλλὰ Ἀβραὰμ κληθήσεται τὸ ὄνομά
 σου». Καὶ γὰρ Ἀβραὰμ ἐκαλεῖτο τὸ πρότερον, ἀλλὰ τοῦτο
 τὸ ὄνομα οὐκ ἔστιν ἐλληνικόν, οὐδὲ τῇ ἡμετέρᾳ γλώττῃ, ἀλ-
 30 λὰ τῇ τῶν Ἑβραίων οὕτω λέγεται.

μάτων, προμηθεύονται πολύ περισσότερα ἐμπορεύματα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν προγραμματισμένα. Καὶ ἂν τοὺς κατηγορήσει κάποιος, αὐτὰ τὰ λόγια λέγουν· διανύσαμε, λέγουν, μακρὸ δρόμο, ὑπομείναμε πολλές κακοκαιρίες, πολλοὺς κινδύνους, κάναμε ὑπερπόντιο ταξίδι, τί λοιπὸν μᾶς ἐμποδίζει νὰ αὐξήσουμε κατὰ πολὺ περισσότερο τὴν ποσότητα τῶν ἐμπορευμάτων; Αὐτὴ λοιπὸν τὴ δικαιολογία προβάλλομε καὶ ἐμεῖς. Καθόσον καὶ ἐμεῖς ἐξετάζοντας τὰ σχετικὰ μὲ τὰ ὀνόματα τοῦ Παύλου, βρήκαμε στὴ συνέχεια καὶ ἄλλη ἐμπορία ὀνομάτων, ὅπως τὸ ὅτι ὁ Πέτρος ὀνομαζόταν Σίμων πρὶν λάβει τὸ ὄνομα αὐτό, καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης ὀνομάσθηκαν ‘υἱοὶ βροντῆς’.

Βρήκαμε καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη τὸν Ἀβραάμ ποὺ ὀνομαζόταν πρὶν μὲν λάβει τὸ ὄνομα αὐτὸ Ἄβραμ, στὴ συνέχεια δὲ ὀνομάσθηκε Ἀβραάμ, καὶ τὸν Ἰακώβ ποὺ μετονομάσθηκε Ἰσραήλ, καὶ τὴ Σάρρα ποὺ ὀνομαζόταν πρῶτα Σάρα. Βρήκαμε ἐπὶ πλεόν, ὅτι μερικοὶ ἄλλοι δὲν ἄλλαξαν ὀνόματα, ὅπως ἀκριβῶς αὐτοί, ἀλλ’ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔλαβαν τὰ ὀνόματα, ὅπως ἀκριβῶς Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὅπως ὁ Ἰσαάκ, ὅπως ὁ Ἀδάμ. Θεωρήσαμε λοιπὸν ὅτι εἶναι παράλογο καὶ ἡ χειρότερη μορφή βλακειᾶς, τὸ νὰ ρίξουμε ἀπὸ τὰ χέρια μας ἓνα τόσο μεγάλο θησαυρό. Γι’ αὐτὸ μακρύναμε τὸ λόγο καί, ἀφοῦ μιλήσαμε πρῶτα γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔλαβαν τὰ ὀνόματα, σήμερα σκεπτόμαστε νὰ μιλήσουμε γι’ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν δύο ὀνόματα, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἓνας εἶναι ὁ Ἀβραάμ. Διότι ὁ μὲν Ἀδάμ ὀνομαζόταν μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα γιὰ πάντα, καὶ δὲν εἶχε ἄλλο ὄνομα· καὶ ὁ Ἰσαάκ πάλι ὅμοια δὲν ἔλαβε δεύτερο ὄνομα, ἀλλ’ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τέλους ὀνομαζόταν Ἰσαάκ, ὁ πατέρας ὅμως τοῦ Ἰσαάκ στὴν ἀρχὴ μὲν ὀνομαζόταν Ἄβραμ, στὴ συνέχεια δὲ ὀνομάσθηκε Ἀβραάμ. Διότι, λέγει, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός, «Δὲν θὰ εἶναι πλέον τὸ ὄνομά σου Ἄβραμ, ἀλλὰ θὰ ὀνομασθεῖς Ἀβραάμ»¹¹. Καθόσον Ἄβραμ ὀνομαζόταν στὴν ἀρχή, ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτὸ δὲν εἶναι Ἑλληνικόν, οὔτε ὑπάρχει στὴν δική μας γλῶσσα, ἀλλὰ λέγεται ἔτσι στὴ γλῶσσα τῶν Ἑβραίων.

Τί οὖν ἐστὶν ἐρμηνευόμενον τὸ ὄνομα τοῦτο; Περᾶτης. Καὶ γὰρ τὸ Ἄβραμ τῆ Σύρων φωνῆ τὸ πέραν λέγεται, καὶ ἴσασιν ὅσοι τῆς φωνῆς ταύτης εἰσὶν ἔμπειροι. Πολλὴ δὲ τῆ Σύρων φωνῆ πρὸς τὴν τῶν Ἑβραίων γλῶτταν ἢ συγγένεια.

5 Καὶ διὰ τί περᾶτης ἐλέγετο, φησὶν; Ἡ Ἰουδαία χώρα, τουτέστιν, ἢ Παλαιστίνη πᾶσα, ἢ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τοῦ Εὐφράτου, κατ' ἀντικρὺ κεῖται τῆς Βαβυλωνίας, ὅθεν ἦν ὁ Ἄβραάμ· καὶ μέσος ρεῖ δι' ἀμφοτέρων ὁ ποταμός, κοινὸν μεθόριον ὦν ἑκατέρας τῆς γῆς. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἀπὸ τῆς Πα-

10 λαιστίνης ἦν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πέραν ἦλθεν ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας, διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τοῦ πράγματος τὸ ὄνομα ἔλαβε, καὶ περᾶτης ἐλέγετο, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ πέραν ἦλθε. Διὰ τί δὲ ἀπὸ τοῦ πέραν ἦλθεν; Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐκέλευσε. Καὶ διὰ τί ὁ Θεὸς ἐκέλευσεν; Ἴνα δείξῃ τὴν ὑπακοὴν τοῦ δι-

15 καίου. Καὶ πῶς ἐδείκνυ τὴν ὑπακοὴν τοῦ δικαίου; Ὅτι διὰ τὸ αὐτοῦ πρόσταγμα τὴν οἰκείαν ἀφείξ, τὴν ἀλλοτρίαν ἀντὶ ἐκείνης ἠλλάξατο.

Εἶδες πόση πλέκεται σειρὰ ἀπὸ τῆς τοῦ δικαίου προσηγορίας; Ὀλόκληρον ἡμῖν πέλαγος ἱστορίας τὸ ὄνομα ἠνοιξε

20 τοῦτο. Μάθε τοίνυν αὐτοῦ τὸ ὄνομα τὸ παλαιόν, ἵνα ὅταν ἴδῃς αὐτὸν τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦντα, διὰ τῆς προσηγορίας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα χειραγωγούμενος, καὶ μανθάνων τὴν αἰτίαν, δι' ἣν αὐτὴν ἐγκατέλιπεν, ἱκανὴν πρὸς τὸν αὐτὸν ζῆλον λάβῃς παράκλησιν. Ἄνθρωπος γὰρ πρὸ

25 νόμου καὶ τῆς ἐννόμου πολιτείας ὦν, τὴν ἐν τῇ χάριτι φιλοσοφίαν ἐπεδείξατο, καὶ ὅπερ ἔλεγεν ὕστερον ὁ Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις, «Ἄμην λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἔστιν, ὅστις ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ὅς οὐχ ἑκατονταπλασίονα λήσεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομή-

30 σει», τοῦτο ἐκεῖνος διὰ τῶν ἔργων πρὸ τῆς χάριτος ἐποίησεν. Οὐκ ἀπὸ τούτου δὲ μόνον τὴν φιλοσοφίαν ἐστὶν ἰδεῖν

12. Περᾶτης· αὐτὸς ποῦ περιπλανιέται ἢ ποῦ κατοικεῖ πέραν ποταμοῦ, ὁ διαβάτης.

13. Ματθ. 19, 28-29.

Τί σημαίνει λοιπὸν τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐρμηνευόμενο; Περάτης¹². Καθόσον τὸ ὄνομα Ἄβραμ στὴ γλώσσα τῶν Σύρων σημαίνει τὸ πέραν καὶ τὸ γνωρίζουν ὅσοι εἶναι γνωστές αὐτῆς τῆς γλώσσας. Εἶναι δὲ μεγάλη ἡ συγγένεια τῆς γλώσσας τῶν Σύρων πρὸς τὴ γλώσσα τῶν Ἑβραίων. Καὶ γιατί, λέγει, ὀνομαζόταν περάτης; Ἡ χώρα τῶν Ἰουδαίων, δηλαδή ὀλόκληρη ἡ Παλαιστίνη, ποὺ ἀπλώνεται ἀπὸ τὴ Αἴγυπτο μέχρι τὸν Εὐφράτη, βρίσκεται ἀπέναντι στὴ Βαβυλώνα, ἀπὸ ὅπου καταγόταν ὁ Ἄβραάμ· καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς δυὸ χῶρες ρεεὶ ὁ ποταμὸς, ποὺ εἶναι κοινὸ σύνορο τῆς κάθε μιᾶς χώρας. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν καταγόταν ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη, ἀλλ' ἦρθε ἀπὸ τὴ Βαβυλωνία ποὺ εἶναι πέραν τοῦ ποταμοῦ, γι' αὐτὸ ἀπὸ τὸν τόπο καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ πῆρε τὸ ὄνομα, καὶ ὀνομαζόταν περάτης, ἐπειδὴ ἦρθε ἀπὸ τὴ χώρα πέραν τοῦ ποταμοῦ. Γιατί δὲ ἦρθε ἀπὸ τὴ χώρα πέραν τοῦ ποταμοῦ; Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὸ πρόσταξε. Καὶ γιατί τὸ πρόσταξε ὁ Θεός; Γιὰ νὰ δείξει τὴν ὑπακοὴ τοῦ δικαίου. Καὶ πῶς ἔδειξε τὴν ὑπακοὴ τοῦ δικαίου; Μὲ τὸ ὅτι, ἀφοῦ ἄκουσε τὸ πρόσταγμά του, ἄφησε τὴ δική του χώρα καὶ τὴν ἀντάλλαξε μὲ τὴν ξένη.

Εἶδες πόσο πλῆθος συμβάντων σχετίζεται μὲ τὴν ὀνομασία τοῦ δικαίου; Ὀλόκληρο πέλαγος ἱστορίας μᾶς ἀνοίξε τὸ ὄνομα αὐτό. Μάθε λοιπὸν τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ παλιό, ὥστε, ὅταν δεῖς αὐτὸν νὰ κατοικεῖ στὴν παλαιστίνη, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸ ὄνομά του πρὸς τὴν παλιὰ πατρίδα του καὶ μαθαίνοντας τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὀποία ἐγκατέλειψε αὐτήν, νὰ λάβεις ἰκανὴ παρηγοριὰ στὸ νὰ δείξεις τὸν ἴδιο ζῆλο μὲ ἐκεῖνον. Διότι ἂν καὶ ἦταν ἄνθρωπος ποὺ ἔζησε πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο καὶ τὴν ἐννομη πολιτεία, παρουσίασε τὴν εὐσέβεια τῆς ἐποχῆς τῆς χάριτος, καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἔλεγε ἀργότερα ὁ Χριστὸς στοὺς ἀποστόλους, «Ἀλήθεια σᾶς λέγω, δὲν ὑπάρχει κανένας, ποὺ ν' ἄφησε τὴν οἰκία του, ἢ τοὺς ἀδελφούς του, ἢ τὶς ἀδελφές του, ἢ τὸν πατέρα του, ἢ τὴ μητέρα του, ποὺ νὰ μὴ λάβει ἑκατονταπλάσια καὶ νὰ μὴ κληρονομήσει τὴν αἰώνια ζωὴ»¹³, αὐτὸ ἔκαμε ἐκεῖνος μὲ τὰ ἔργα του πρὶν ἀπὸ τὴ χάρη. Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ αὐτὸ εἶναι

τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ὑποσχέσεως αὐτῆς τοῦ Θεοῦ.
 «Δεῦρο» γάρ, φησὶν, «εἰς τὴν γῆν, ἣν ἂν σοι δείξω». Εἰ γὰρ
 καὶ ἀμφοτέραι αἰσθηταὶ αἱ πατρίδες, ἀλλ' ἡ μὲν οἰκεία ἦν, ἡ
 δὲ ἀλλοτρία· καὶ ἡ μὲν φανερά, ἡ δὲ ἄδηλος· καὶ ἡ μὲν ἐν
 5 χερσίν, ἡ δὲ ἐν ἐλπίσι· καὶ ὁμῶς τὰ φανερὰ καὶ δῆλα καὶ τὰ
 ἐν χερσὶν ἀφείς, πρὸς τὰ ἀφανῆ καὶ ἄδηλα, καὶ ὧν οὐκ ἦν
 κύριος ἔτρεχεν, ἵνα σε πείσῃ καὶ παιδεύσῃ, ὅταν ὁ Θεὸς τὰ
 μὲν δῆλα ἀφείναι κελεύῃ, πρὸς δὲ τὰ ἄδηλα βλέπειν, μὴ ἀν-
 τιλέγειν, μηδὲ ἀμφισβητεῖν. Οὐ γὰρ οὕτω δῆλὰ ἐστὶ τὰ ἐν
 10 χερσίν, ὡς ἐκεῖνα τὰ ἐν ἐλπίσιν· οὐχ οὕτω δῆλη ἐστὶν ἡ πα-
 ροῦσα ζωὴ, ὡς ἐκείνη ἡ μέλλουσα. Ταύτην μὲν γὰρ ὁρῶμεν
 τοῖς ἡμετέροις ὀφθαλμοῖς, ἐκείνην ὁρῶμεν τοῖς τῆς πίστεως
 ὀφθαλμοῖς· ταύτην ὁρῶμεν ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ κειμέ-
 νην, ἐκείνην ὁρῶμεν καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις τοῦ Θεοῦ φυλατ-
 15 τομένην, αἱ δὲ ἐπαγγελίαι τοῦ Θεοῦ πολλῶ δυνατώτεραι
 τῶν ἡμετέρων χειρῶν.

Βούλει μαθεῖν πῶς αὕτη μὲν ἡ ζωὴ ἡ παροῦσα ἐν ἀδήλω
 κεῖται διαπαντός, ἐκείνη δὲ ἡ μέλλουσα, ἡ δοκοῦσα ἄδηλος
 εἶναι, φανερωτέρα τῆς παρούσης ἐστὶ καὶ βεβαιότερα καὶ
 20 μόνιμος; Ἐξετάσωμεν, εἰ δοκεῖ, τὰ λαμπρὰ τῆς παρούσης
 ζωῆς, τὸν πλοῦτον, τὴν δόξαν, τὴν δυναστείαν, τὰς τιμὰς
 τὰς παρὰ ἀνθρώπων, καὶ ὄψει τούτων οὐδὲν ἀδηλότερον.
 Τί γὰρ ἀπιστότερον πλούτου, τοῦ μηδὲ μέχρι τῆς ἐσπέρας
 πολλάκις ἡμῖν παραμένοντος; Καθάπερ γὰρ δραπέτης ἀ-
 25 γνώμων ἀπὸ τούτου εἰς ἐκεῖνον συνεχῶς μεθίσταται, καὶ
 πάλιν ἀπὸ τούτου πρὸς ἄλλον. Τοιοῦτόν τι καὶ ἡ δόξα ἐστίν.
 Ὁ γὰρ πρὸ τούτου λαμπρὸς καὶ ἐπίσημος, ἄτιμος καὶ ἀνώ-
 νυμος ἐξαίφνης γίνεται· καὶ τὸ ἐναντίον πάλιν. Καὶ καθάπερ
 τὸν τροχὸν συνεχῶς στρεφόμενον οὐκ ἔστιν ὁρᾶν ἐπὶ τοῦ
 30 αὐτοῦ τῆς ἀντυγος μέρους, τῇ γὰρ πυκνότητι τῆς δίνης δια-

δυνατό νά διαπιστώσουμε τήν εὐσέβεια τοῦ δικαίου, ἀλλά καί ἀπό τήν ἴδια τήν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ. Διότι λέγει, «Πήγαινε στή χώρα πού θά σοῦ δείξω»¹⁴. Διότι, ἂν καί οἱ δύο πατρίδες ἦταν αἰσθητές, ἀλλ' ἡ μὲν μία ἦταν δική του, ἡ δὲ ἄλλη ξένη· καί ἡ μὲν μία ἦταν γνωστή, ἡ δὲ ἄλλη ἄγνωστη· καί ἡ μὲν μία ἦταν στὰ χέρια του, ἡ δὲ ἄλλη στίς ἐλπίδες του· καί ὁμοίως, ἀφοῦ ἀφησε τὰ φανερά καί γνωστά καί αὐτὰ πού ἦταν χειροπιαστά, ἔτρεχε πρὸς τὰ ἄγνωστα καί τὰ μὴ φανερά καί πρὸς ἐκεῖνα πού δὲν ἦταν κύριος αὐτῶν, γιὰ νά σὲ πείσει καί νά σὲ διδάξει, ὅταν ὁ Θεὸς σὲ προστάζει τὰ μὲν γνωστά ν' ἀφήσεις, τὰ δὲ ἄγνωστα νά προσέχεις, νά μὴ προβάλλεις ἀντίρρηση, οὔτε καί νά τὰ ἀμφισβητεῖς. Διότι δὲν εἶναι τόσο φανερά τὰ χειροπιαστά πράγματα, ὅσο ἐκεῖνα πού βρίσκονται στίς ἐλπίδες· δὲν εἶναι τόσο φανερὴ ἡ παρούσα ζωὴ, ὅσο ἐκείνη ἡ μέλλουσα. Διότι τήν μὲν παρούσα ζωὴ τὴ βλέπομε μὲ τὰ σωματικὰ μάτια μας, ἐνῶ τὴ μέλλουσα ζωὴ τὴ βλέπομε μὲ τὰ μάτια τῆς πίστεως· αὐτὴν τὴ βλέπομε νά βρίσκεται στὰ χέρια μας, ἐνῶ ἐκείνη τὴ βλέπομε νά φυλάσσεται μέσα στίς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ, οἱ δὲ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ εἶναι πολὺ πιὸ δυνατότερες ἀπὸ τὰ δικά μας χέρια.

Θέλεις νά μάθεις πῶς αὐτὴ μὲν ἡ παρούσα ζωὴ εἶναι γιὰ πάντα ἄγνωστη, ἐνῶ ἐκείνη ἡ μέλλουσα, πού θεωρεῖται ἄγνωστη, ὅτι εἶναι πιὸ φανερὴ ἀπὸ τὴν παρούσα ζωὴ καί πιὸ βέβαια καί μόνιμη; Ἄς ἐξετάσουμε, ἂν νομίζετε, τὰ λαμπρά τῆς παρούσας ζωῆς, τὸν πλοῦτο, τὴ δόξα, τὴν ἐξουσία, τὴς τιμὲς ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, καί θὰ δεῖτε ὅτι τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ὑπάρχει πιὸ ἀβέβαιο. Πράγματι τί ὑπάρχει πιὸ ἄπιστο ἀπὸ τὸν πλοῦτο, πού δὲν παραμένει πολλὰς φορὰς κοντὰ μας οὔτε μέχρι τὴν ἑσπέρα; Διότι σ' ἂν ἀκριβῶς δραπέτης ἀχάριστος συνέχεια μετατοπίζεται ἀπὸ αὐτὸν σὲ ἐκεῖνον, καί πάλι ἀπὸ ἐκεῖνον πρὸς ἄλλον. Κάτι παρόμοιο εἶναι καί ἡ δόξα. Διότι ἐκεῖνος πού πρὶν ἀπὸ λίγο ἦταν λαμπρὸς καί ἐνδοξος, ξαφνικὰ γίνεται ἄτιμος καί ἄσημος, καί τὸ ἀντίθετο πάλι. Καί ὁμοίως ἀκριβῶς ἂν στρέφεται συνέχεια ὁ τροχὸς δὲν εἶναι δυνατό νά βλέπουμε τὴ στεφάνη αὐτοῦ, διότι μὲ τὴν πάρα πολὺ μεγάλη περιστροφικὴ

παντὸς τὰ ἄνω κάτω γίνεται, καὶ τοῦναντίον πάλιν, οὕτω
καὶ ἡ τῶν πραγμάτων τῶν ἡμετέρων φορὰ συνεχῶς στρεφο-
μένη, τὰ ἄνω κάτω ποιεῖ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πλούτου καὶ ἐπὶ
τῆς δυναστείας καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Οὐδέποτε ἐπὶ
5 τῆς αὐτῆς ἔστηκεν ἔδρας, ἀλλὰ τὰ τῶν ποταμῶν μιμεῖται
ρεύματα, μηδαμοῦ ποτε ἰστάμενα. Τί οὖν τούτων γένοιτ' ἂν
ἀδηλότερον, τῶν οὕτω συνεχῶς μεταβαλλομένων, καὶ πρὶν
ἢ φανῆναι ἀφιπταμένων, πρὶν ἢ παραγενέσθαι ἀποπηδών-
των; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης περὶ τρυφῆς καὶ πλούτου καὶ
10 τῶν τοιούτων διαλεγόμενος, καὶ σκώπτων εἰς τοὺς πρὸς
αὐτὰ κεχηνότας ὡς διαμένοντα, φησὶν· «Ὡς ἐστῶτα ἐλογί-
σαντο ταῦτα, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα». Οὐκ εἶπεν, οὐ παρερ-
χόμενα, ἀλλ', ὃ πολλῶ μείζον ἐστίν, «Ὡς φεύγοντα»· οὐδὲ
γὰρ ἡρέμα ἀναχωρεῖ, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους.

15 Ἄλλ' οὐχ ὁ πατριάρχης οὕτως, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἀ-
φείς, πρὸς τὰς ἐπαγγελίας τὰς παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνον ἐβλε-
πε, προοδοποιῶν ἡμῖν πρὸς τὴν τῶν μελλόντων πίστιν, ἵν',
ὅταν ἐπαγγέλληται σοι ὁ Θεὸς τὰ μέλλοντα καὶ οὐχ ὄρωμε-
να, μὴ λέγῃς, ὅτι ἀδηλά ἐστίν ἐκεῖνα καὶ ἀφανῆ. Τὰ γὰρ ἀδη-
20 λα ἐκεῖνα τούτων ἐστὶ σαφέστερα τῶν ὄρωμένων, εἴαν τοὺς
τῆς πίστεως ἔχωμεν ὀφθαλμούς. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἐωράκαμεν
αὐτά, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὰ ἐπηγγείλατο καὶ ὑπέσχετο. Ὅταν ὁ
Θεὸς ἐπαγγέλληται, οὐδεμία μεταβολὴ τῶν ὑποσχέσεων
ἄπτεται· ὥστε ἐκεῖνα μάλιστα μένει καὶ πέπηγεν ἐν τῇ χειρὶ
25 τοῦ Θεοῦ. Ἐκ γὰρ τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ ἀρπάζειν οὐδεὶς δύ-
ναται, φησὶν. «Ἀρπάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρός μου οὐ-
δεὶς δύναται». Ἐπεὶ οὖν οὐδεὶς δύναται ἀρπάζειν ἐκ τῆς χει-
ρὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν δήλῳ μένει θησαυρῶ διαπαντός. Ταῦτα δὲ
παντοίαις μεταβολαῖς ὑπόκειται καὶ τροπαῖς· διὰ τοῦτο πολ-

15. Ἄμώς 6, 5.

16. Ἰω. 10, 29.

κίνηση συνέχεια τὰ ἐπάνω μεταφέρονται κάτω καὶ τὸ ἀντίθετο πάλι, ἔτσι καὶ ἡ κίνηση τῶν δικῶν μας πραγμάτων, μὲ τὴ συνεχή περιστροφή, μεταφέρει τὰ ἐπάνω κάτω· ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὸν πλοῦτο καὶ μὲ τὴν ἐξουσία καὶ μὲ ὅλα γενικὰ τὰ ἄλλα. Ποτὲ δὲν παραμένουν στὴν ἴδια θέση καὶ κατάσταση, ἀλλὰ μιμοῦνται τὰ ρεύματα τῶν ποταμῶν, χωρὶς πουθενὰ ποτὲ νὰ σταματοῦν. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἀβέβαιο καὶ ἀσταθὲς ἀπὸ αὐτά, ποὺ συνέχεια καὶ τόσο πολὺ μεταβάλλονται, καὶ ποὺ πρὶν καλὰ καλὰ φανοῦν, φεύγουν καὶ χάνονται, πρὶν νὰ ἔρθουν ἀπομακρύνονται; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης μιλώντας γιὰ τὴ γεμάτη ἀπολαύσεις ζωὴ, τὸν πλοῦτο καὶ τὰ παρόμοια, καὶ κατηγορώντας ἐκείνους ποὺ συγκεντρώνουν τὴ φροντίδα τους σ' αὐτὰ σὰν νὰ εἶναι μόνιμα, λέγει· «Τὰ θεώρησαν αὐτὰ σὰν μόνιμα καὶ ὄχι σὰν πράγματα ποὺ φεύγουν»¹⁵. Δὲν εἶπε, δὲν παρέρχονται, ἀλλ' αὐτὸ ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερο ἀπ' αὐτό, «Σὰν πράγματα ποὺ φεύγουν»· διότι δὲν ἀναχωροῦν μὲ βραδύτητα, ἀλλὰ μὲ πολὺ μεγάλη ταχύτητα.

Ὅμως ὁ πατριάρχης δὲν ἐνεργοῦσε ἔτσι, ἀλλ', ἀφοῦ τὰ ἀφησε ὅλα αὐτά, εἶχε στραμμένη τὴν προσοχή του μόνο πρὸς τὶς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ, προετοιμάζοντάς μας τὴν πίστη πρὸς τὰ μελλοντικὰ πράγματα, ὥστε, ὅταν σοῦ ὑπόσχεται ὁ Θεὸς τὰ μελλοντικὰ πράγματα καὶ ἐκεῖνα ποὺ δὲν βλέπονται, νὰ μὴ λέγεις, ὅτι ἐκεῖνα εἶναι ἀβέβαια καὶ μὴ φανερά. Διότι τὰ ἀβέβαια ἐκεῖνα εἶναι πιὸ σαφὴ ἀπὸ τὰ ὄρατά, ἐὰν ἔχομε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς πίστεως. Καὶ ἂν ἀκόμα δηλαδή δὲν τὰ ἔχομε δεῖ αὐτά, ὅμως ὁ Θεὸς ἐπαγγέλθηκε καὶ ὑποσχέθηκε αὐτά. Ὅταν ὁ Θεὸς ὑπόσχεται, καμιά μεταβολὴ δὲν συμβαίνει στὶς ὑποσχέσεις· ὥστε ἐκεῖνα πρὸ πάντων μένουν σταθερὰ στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ. Διότι, λέγει, ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἀρπάξει. «Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἀρπάξει ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Πατέρα μου»¹⁶. Ἐπειδὴ λοιπὸν κανένας δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἀρπάξει ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὸ μένουν γιὰ πάντα σὲ ἀσφαλὲς θησαυροφυλάκιο. Αὐτὰ ὅμως ἐδῶ ὑφίστανται παντὸς εἶδους μεταβολὲς καὶ μετατροπὲς καὶ γι' αὐτὸ πολλὰς φορὲς

λάκις τὸν μὲν πόνον αὐτῶν ὑπομένομεν, τοῦ δὲ τέλους αὐ-
 τῶν ἀποστερούμεθα. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐλπίδων ἐκείνων οὐκ ἐνι
 τοῦτο, ἀλλὰ τὸν πονέσαντα πάντως δεῖ καὶ τῶν στεφάνων
 ἐπιτυχεῖν. «Ἡ γὰρ ἐλπίς οὐ καταισχύνει». Θεοῦ γάρ ἐστιν ὑ-
 5 πόσχεσις, καὶ τὸν ὑποσχόμενον μιμεῖται τὰ δῶρα.

Ἄφεις τοίνυν τὰ ἄδηλα, κάτεχε τὰ φαινόμενα· τὰ γὰρ
 φαινόμενα οὐ τὰ παρόντα ἐστίν, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα. Εἰ δέ τι-
 νες, πρὸς τὰ παρόντα ἐπτοημένοι, τῶν μελλόντων ὑπερο-
 ρῶσιν, ἐπειδὴ ἀσθενέστεροί εἰσι τοῦ ὕψους τῆς ἐλπίδος ἐ-
 10 κείνης, διὰ τοῦτο ὑπερορῶσιν, οὐκ ἐπειδὴ ἀφανῆ ταῦτά ἐστι
 καὶ ἄδηλα. Σκόπει γοῦν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ δικαίου. Ὁ Θε-
 ὸς ἐπηγγείλατο αὐτῷ αἰσθητὰ πράγματα, καὶ αὐτὸς νοητὰ ἐ-
 ζήτηι. Καὶ ποῦ ὁ Θεὸς αἰσθητὰ αὐτῷ ἐπηγγείλατο, αὐτὸς δὲ
 νοητὰ ἤθελεν; «Ἐξελθε», φησὶν, «ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ
 15 τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ
 δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἄν σοι δείξω». Αἰσθητὴ καὶ ἡ προτέρα γῆ,
 καὶ ἡ μέλλουσα δίδοσθαι ὕστερον. Τί οὖν αὐτός; Μᾶλλον δὲ
 μὴ αὐτοῦ ἀκούσωμεν, ἀλλὰ Παύλου περὶ αὐτοῦ λέγοντο, ἵνα
 μάθωμεν ὅτι οὐ πρὸς ταύτην ἐβλεπε τὴν γῆν, εἰ καὶ ταύτην ἐ-
 20 πηγγείλατο ὁ Θεός, ἀλλὰ τὰ παρόντα ἀφείς, πρὸς τὰ μέλ-
 λοντα ἐκεχῆνει.

Τί οὖν ὁ Παῦλός φησι; «Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι
 πάντες», περὶ Ἀβραὰμ λέγων, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ
 τῶν δικαίων ἀπάντων. Οὐδὲ γὰρ Ἀβραὰμ μόνος, ἀλλὰ πάν-
 25 τες τῆς αὐτῆς ἦσαν φιλοσοφίας κοινωνοί. «Κατὰ πίστιν ἀ-
 πέθανον οὗτοι πάντες, μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας, ἀλ-
 λά πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες». Τί λέγεις; οὐκ ἐκομίσαστο τὰς
 ἐπαγγελίας ὁ Ἀβραάμ, οὐδὲ ἦλθεν εἰς τὴν Παλαιστίνην;
 Ψεῦδος οὖν τὰ εἰρημένα; Οὐχί, φησὶν. Ἦλθε μὲν γὰρ εἰς τὴν

17. Ρωμ. 5, 5.

18. Γέν. 12, 1.

19. Ἐβρ. 11, 13.

τὸν μὲν κόπο γι' αὐτὰ τὸν ὑπομένομε, στερούμαστε ὁμως τὸν καρπὸ αὐτῶν. Στὴν περίπτωση ὁμως τῶν ἐλπίδων ἐκείνων δὲν συμβαίνει αὐτό, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ κόπιασε ὁπωσδήποτε πρέπει νὰ ἐπιτύχει καὶ τὴν ἀπόκτηση τῶν στεφάνων. «Καθόσον ἡ ἐλπίδα δὲν ντροπιάζει»¹⁷. Διότι ἀποτελοῦν ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ δῶρα μιμοῦνται αὐτὸν ποὺ ἔδωσε τὴν ὑπόσχεση.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἀφήσεις τὰ ἀβέβαια, κράτα αὐτὰ ποὺ φαίνονται· διότι τὰ φανερὰ καὶ βέβαια εἶναι ὄχι τὰ παρόντα, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα. Ἄν δὲ μερικοί, ἐπειδὴ εἶναι ἀπορροφημένοι ἀπὸ τὰ παρόντα, περιφρονοῦν τὰ μέλλοντα, τὰ περιφρονοῦν ὄχι ἐπειδὴ εἶναι αὐτὰ ἄγνωστα καὶ ἀβέβαια, ἀλλ' ἐπειδὴ πνευματικὰ εἶναι ἀνίκανοι νὰ συλλάβουν τὸ νόημα τοῦ ὕψους τῆς ἐλπίδας ἐκείνης. Πρόσεχε λοιπὸν τὴ φιλοσοφία τοῦ δικαίου. Ὁ Θεὸς ὑποσχέθηκε σ' αὐτὸν αἰσθητὰ πράγματα καὶ αὐτὸς ζητοῦσε πνευματικά. Καὶ ποῦ ὁ Θεὸς ὑποσχέθηκε σ' αὐτὸν αἰσθητὰ πράγματα, ἐνῶ αὐτὸς ἤθελε πνευματικά; «Φύγε», λέγει, «ἀπὸ τῆ χώρα σου καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου καὶ ἀπὸ τὸν οἶκο τοῦ πατέρα σου καὶ ἔλα στὴ χώρα ποὺ θὰ σοῦ δείξω»¹⁸. Αἰσθητὴ ἦταν καὶ ἡ πρώτη χώρα του καὶ ἐκείνη ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τοῦ δοθεῖ ἀργότερα. Τί λοιπὸν ἀπαντᾷ αὐτός; Καλύτερα ὁμως ἄς μὴ ἀκούσουμε αὐτόν, ἀλλὰ τὸν Παῦλο ποὺ ὁμιλεῖ γι' αὐτόν, γιὰ νὰ μάθουμε ὅτι δὲν εἶχε στραμμένη τὴν προσοχὴ του πρὸς αὐτὴν ἐδῶ τὴν αἰσθητὴ χώρα, ἂν καὶ αὐτὴν τοῦ τὴν εἶχε ὑποσχεθεῖ ὁ Θεός, ἀλλ' ἀφοῦ ἄφησε τὰ παρόντα, ἦταν προσηλωμένος στὰ μελλοντικά.

Τί λοιπὸν λέγει ὁ Παῦλος; «Μὲ πίστη πέθαναν ὅλοι αὐτοί»¹⁹, ἐννοώντας τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ καὶ ὄλους τοὺς δικαίους. Διότι συμμετεῖχε στὴ φιλοσοφία αὐτὴ ὄχι μόνο ὁ Ἀβραάμ, ἀλλ' ὄλοι γενικά. «Μὲ πίστη πέθαναν ὄλοι αὐτοί, χωρὶς ν' ἀπολαύσουν τίς ὑποσχέσεις, ἀλλ' εἶδαν ἀπὸ μακριὰ αὐτὰ ποὺ τοὺς ὑποσχέθηκε ὁ Θεός»¹⁹. Τί λέγεις; δὲν ἐπέτυχε ὁ Ἀβραάμ τὴν πραγματοποίησι τῶν ὑποσχέσεων, οὔτε ἦρθε στὴν Παλαιστίνη; εἶναι ψέματα λοιπὸν τὰ ὅσα λέχθησαν; Ὁχι, λέγει. Διότι ἦρθε μὲν στὴν Παλαιστίνη, δὲν εἶχε ὁμως

Παλαιστίνην, οὐ πρὸς ταύτην δὲ ἔβλεπε τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλ' ἐτέρας ἐπεθύμει τῆς ἐν οὐρανοῖς, καὶ τῶν παρόντων ξένον ἑαυτὸν ἐνόμιζεν εἶναι ἀπάντων. "Ὅπερ οὖν καὶ αὐτῶ μαρτυρῶν ὁ Παῦλος ἐπήγαγε· «Καὶ ὁμολογήσαντες ὅτι ξέ-
5 νοι καὶ παρεπίδημοί εἰσι».

Ξένος ὁ πατρίδα λαβῶν, εἶπέ μοι, καὶ χώραν τοσαύτην; Ναί, φησίν· οὐ γὰρ πρὸς ταύτην, ἀλλὰ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἔβλεπεν. Οἱ γὰρ ταῦτα λέγοντες ἐμφανίζουσιν, ὅτι ἐτέραν πα-
10 τρίδα ζητοῦσιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός, ἐκείνην τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ, τὴν ἄνω. Εἶδες πῶς ἐπηγγείλατο αὐτῶ ὁ Θεὸς αἰσθητά; πῶς ἐκεῖνος τὴν ἄνω Ἱερουσα-
λήμ ἐζήτη; «Οἱ γὰρ ταῦτα λέγοντες», φησίν, «ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ζητοῦσι». Καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμέμνηντο, ἀφ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἄν καιρὸν ἀνακάμψαι, νυνὶ δὲ ἐτέρας κρείτ-
15 τονος ὀρέγονται, τουτέστιν, ἐπουρανίου. Οὐκοῦν αἰσθητὴ μὲν ἢ ὑπόσχεσις, νοητὴ δὲ ἢ ἐπιθυμία τοῦ δικαίου, ἀπεναντίας ἡμῖν. Ἐκείνω μὲν γὰρ ἐπηγγείλατο τὴν Παλαιστίνην, ὁ δὲ περιεβλέπετο τὸν οὐρανόν· ἡμῖν δὲ ἐπαγγέλλεται τὸν οὐ-
ρανόν, καὶ πρὸς τὴν γῆν κεχήναμεν.

20 4. Ταῦτα ἐκερδάναμεν ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ὀνόματος, μαθόντες διὰ τί περάτης ἐλέχθη, καὶ ὅτι, τὴν οἰκείαν ἀφείς γῆν, πρὸς τὴν ἀλλοτρίαν μετέστη, καὶ τὰ δῆλα παραδραμῶν, πρὸς τὰ ἄλλα ἔβλεπε, τὰ ἐν χερσὶ ρίψας, ἐκεχήνει πρὸς τὰ ἐν ἐλπίσι, καὶ αἰσθητὰ λαβῶν, πρὸς τὰ νοητὰ ἀνετείνατο,
25 καὶ ταῦτα πρὸ τῆς χάριτος, πρὸ τοῦ νόμου, πρὸ τῆς ἀπὸ τῶν προφητῶν διδασκαλίας. "Ὅθεν δῆλον, ὡς οὐδένα ἔσχε καθηγητήν, ἀλλ' ἤρκεσεν αὐτῶ ἡ φύσις τοῦς τοῦ συνειδότος κινήσασα λογισμούς, καὶ οὕτως εὔρε τὸν Θεὸν τὸν τοῦ παν-
τὸς δημιουργόν· διὰ τοῦτο Ἀβραὰμ ἐλέγετο, διὰ τοῦτο καὶ οἱ

στραμμένη τὴν προσοχή του πρὸς αὐτὴν τὴν ὑπόσχεση, ἀλλ' ἐπιθυμοῦσε ἄλλη ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς καὶ θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του ξένο ὄλων αὐτῶν τῶν παρόντων πραγμάτων. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ καὶ ὁ Παῦλος, πρόσθεσε· «Καὶ ὁμολόγησαν ὅτι εἶναι ξένοι καὶ περαστικοί»¹⁹.

Ξένος ἦταν αὐτὸς ποὺ ἔλαβε, πές μου, πατρίδα καὶ τόσο μεγάλη χώρα; Ναι, λέγει· διότι δὲν εἶχε στραμμένη τὴν προσοχή του πρὸς αὐτὴν, ἀλλὰ πρὸς τὸν οὐρανό. «Διότι αὐτοὶ ποὺ λέγουν αὐτὰ παρουσιάζονται ὅτι ζητοῦν ἄλλη πατρίδα»²⁰, τῆς ὁποίας τεχνίτης καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός, τὴν ἐπουράνια ἐκείνη Ἱερουσαλήμ, τὴν ἄνω πατρίδα. Εἶδες πῶς ὑποσχέθηκε σ' αὐτὸν ὁ Θεὸς αἰσθητὰ πράγματα; Πῶς ἐκεῖνος ζητοῦσε τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ; Διότι, λέγει, «Αὐτοὶ ποὺ λέγουν αὐτὰ ἐμφανίζονται ὅτι ζητοῦν πατρίδα»²⁰. Καὶ ἂν μὲν ἔφερναν στὴ μνήμη τοὺς ἐκείνη ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξῆλθαν θὰ μπορούσαν νὰ ἐλπίζουν στὸν καιρὸ τῆς ἐπιστροφῆς σ' ἐκείνην, τώρα ὅμως ἄλλη ἐπιθυμοῦν, δηλαδή τὴν ἐπουράνια. Ἔρα λοιπὸν ἡ μὲν ὑπόσχεση ἦταν αἰσθητή, ἡ δὲ ἐπιθυμία τοῦ δικαίου, ἀντίθετα μὲ μᾶς, πνευματική. Διότι σ' ἐκεῖνον μὲν ὑποσχέθηκε τὴν Παλαιστίνη, ἐκεῖνος ὅμως εἶχε στραμμένη τὴν προσοχή του στὸν οὐρανό· ἐνῶ σ' ἐμᾶς ὑπόσχεται τὸν οὐρανό, ἀλλ' εἴμαστε προσηλωμένοι στὴ γῆ.

4. Αὐτὰ κερδίσαμε ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀβραάμ, ἀφοῦ μάθαμε γιατί ὀνομάσθηκε Περάτης, καὶ ὅτι, ἀφοῦ ἄφησε τὴν πατρίδα του, μετέβη στὴν ξένη χώρα, καὶ ἀφοῦ παρέβλεψε τὰ φανερά, ἔβλεπε πρὸς τὰ ἄγνωστα καὶ ἀβέβαια, καὶ ἀφοῦ ἔρριξε αὐτὰ ποὺ εἶχε στὰ χέρια του, εἶχε προσηλωθεῖ σ' ἐκεῖνα ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὶς ἐλπίδες, καὶ ἂν καὶ ἔλαβε τὰ αἰσθητά, εἶχε στραμμένη τὴν προσοχή του πρὸς τὰ πνευματικά, καὶ ὅλα αὐτὰ πρὶν ἀπὸ τὴ χάρη, πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο, πρὶν ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῶν προφητῶν. Ἐπομένως γίνεται φανερό, ὅτι δὲν εἶχε κανένα καθηγητή, ἀλλ' ὑπῆρξε ἀρκετὴ σ' αὐτὸν ἡ φύση νὰ θέσει σὲ κίνηση τοὺς λογισμοὺς τῆς συνειδήσεως, καὶ ἔτσι βρῆκε τὸ Θεὸ τὸν δημιουργὸ τοῦ παντός· γι' αὐτὸ Ἄβραμ ὀνομαζόταν,

γονεῖς αὐτῷ τὸ ὄνομα ἐπέθηκαν τοῦτο. Ἀλλὰ τάχα ἴσως εἴ-
 ποι τις ἂν, ὅτι τοῦτο ψεῦδος. Μὴ γὰρ δίκαιοι ἦσαν οἱ γονεῖς
 τοῦ Ἀβραάμ; μὴ γὰρ εὐάρεστοι τῷ Θεῷ; μὴ γὰρ ἤδεισαν τὰ
 μέλλοντα ἔσεσθαι; μὴ γὰρ προεώρων τὴν ὑπόσχεσιν τὴν
 5 παρὰ τοῦ Δεσπότης μέλλουσαν ρηθήσεσθαι; Οὐχὶ ἀσεβεῖς
 ἦσαν καὶ εἰδωλολάτραι, βαρβάρων βαρβαρικώτατοι;

Οἶδα καὶ γὰρ, καὶ διὰ τοῦτο ἐπαινῶ τὸν δίκαιον, ὅτι
 τοιοῦτους ἔχων πατέρας, τοιοῦτος αὐτὸς ἐγένετο. Καὶ τὸ
 θαυμαστὸν καὶ παράδοξον τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἐξ ἀλλοτρίας ρί-
 10 ζης καὶ ἀγρίας ἡμερος ἠνέχθη καρπός. Οὐ γὰρ ἐστὶ κατηγο-
 ρία παίδων ἐν εὐσεβείᾳ ζώντων ἢ τῶν πατέρων κακία, ἀλλ'
 εἰ χρή τι θαυμαστὸν εἰπεῖν, καὶ ἐγκώμιον μᾶλλον, ὅτι μὴ πα-
 ρὰ προγόνων δεξάμενοι τὴν εὐσέβειαν, μηδὲ τοὺς χειραγω-
 γοῦντας ἔχοντες, ἀλλ' ὡσπερ ἐν ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ ὁδεύον-
 15 τες, ἠδυνήθησαν τὴν ὁδὸν τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν φέρουσαν εὐ-
 ρεῖν. Οὐ τοίνυν κατηγορία ἀσεβῆ πατέρα ἔχειν, ἀλλὰ μιμεῖ-
 σθαι τὴν ἀσέβειαν τοῦ πατρός· καὶ ἐγκλημα μέγιστον, οὐχ ὅ-
 ταν φαύλους ἔχωμεν γονεῖς, ἀλλ' ὅταν αὐτῶν μὴ ἐπιμελώ-
 μεθα, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν πάντα εἰσφέρωμεν πρὸς τὸ τῆς κα-
 20 κίας αὐτοῦ ἀπαλλάξαι ταύτης. Ὡς ὅταν ἡμεῖς μὲν πάντα ἐ-
 πιδειξώμεθα περὶ τὴν ἐκείνων ψυχὴν, ἐκεῖνοι δὲ ἐπὶ τῆς αὐ-
 τῶν μένωσι πονηρίας, πάσης μέμψεως ἀπηλλάγμεθα καὶ αἰ-
 τίας.

Ταῦτα δὲ εἶπον, ἵνα μὴ αἰσχυνθῆς, ἀγαπητέ, ὅταν ἀκού-
 25 σης, ὅτι πατέρα ἀσεβῆ ἔσχεν ὁ Ἀβραάμ. Καὶ γὰρ ὁ Τιμόθε-
 ος ἀσεβῆ πατέρα εἶχεν· Υἱὸς γὰρ Ἰουδαίας γυναικός ἦν, φη-
 σί, πιστῆς μητρός, πατρὸς δὲ Ἑλληνοῦ. Καὶ ὅτι ἐμεινεν ἐν
 ἀσεβείᾳ καὶ οὐ μετεβάλλετο ὁ πατήρ, δῆλον ἐκεῖθεν· ἐπαι-
 νῶν γὰρ τοῦ Τιμοθέου τὴν πίστιν, οὕτω φησὶν ὁ Παῦλος·
 30 «Ἦτις ἐνώκησεν ἐν τῇ μάμμῃ σου Λωῖδι, καὶ τῇ μητρὶ Εὐνί-

γι' αὐτὸ καὶ οἱ γονεῖς τοῦ τοῦ ἔδωσαν αὐτὸ τὸ ὄνομα. Ἄλλ' ἐνδεχομένως θὰ μπορούσε κάποιος νὰ πεῖ, ὅτι αὐτὸ εἶναι ψέμα. Διότι μήπως ἦταν δίκαιοι οἱ γονεῖς τοῦ Ἀβραάμ; μήπως ἦταν εὐάρεστοι στὸ Θεό; μήπως γνώριζαν αὐτὰ πού ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν στὸ μέλλον; μήπως προέβλεπαν τὴν ὑπόσχεση πού ἐπρόκειτο νὰ δοθεῖ ἀπὸ τὸν Κύριο σ' αὐτόν; Δὲν ἦταν ἀσεβεῖς καὶ εἰδωλολάτρες, πῶς βάρβαροι ἀπὸ τοὺς βάρβαρους;

Τὸ γνωρίζω καὶ ἐγὼ καὶ γι' αὐτὸ ἐπαινῶ τὸν δίκαιο, ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ εἶχε τέτοιους γονεῖς, ἐγίνε αὐτὸς πού ἐγίνε. Καὶ τὸ θαυμαστὸ καὶ παρᾶξενο εἶναι αὐτό, ὅτι ἀπὸ ξένη καὶ ἄγρια ρίζα προῆλθε ἡμερος καρπός. Διότι ἡ κακία τῶν γονέων δὲν προσᾶπτει κατηγορία στὰ παιδιά πού ζοῦν μὲ εὐσέβεια, ἀλλὰ μᾶλλον, ἂν πρέπει νὰ ποῦμε καὶ κάτι τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, ἐπαινο, διότι, ἂν καὶ δὲν ἔλαβαν τὴν εὐσέβεια ἀπὸ τοὺς προγόνους τους, οὔτε εἶχαν ἀνθρώπους νὰ τοὺς καθοδηγοῦν, ἀλλ' ἦταν σὰν ἀκριβῶς νὰ βᾶδιζαν μέσα σὲ ἔρημο καὶ ἀδιάβατο τόπο, ὅμως μπόρεσαν νὰ βροῦν τὸ δρόμο πού ὀδηγεῖ στὸν οὐρανό. Δὲν ἀποτελεῖ λοιπὸν κατηγορία τὸ νὰ ἔχει κάποιος ἀσεβὴ πατέρα, ἀλλὰ τὸ νὰ μιμεῖται τὴν ἀσέβεια τοῦ πατέρα του· καὶ μέγιστο ἔγκλημα εἶναι, ὄχι ὅταν ἔχουμε φαύλους γονεῖς, ἀλλ' ὅταν δὲν φροντίζουμε γι' αὐτοὺς καὶ δὲν κάμνουμε ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἐμᾶς γιὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουμε ἀπὸ τὴν κακία αὐτή. Ὅπως πάλι ὅταν ἐμεῖς μὲν ἐπιδείξουμε κάθε φροντίδα γιὰ τὴν ψυχὴ ἐκείνων, ἐκεῖνοι δὲ ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν μέσα στὴν κακία τους, ἔχουμε ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ κάθε μομφὴ καὶ κατηγορία.

Αὐτὰ δὲ τὰ εἶπα, γιὰ νὰ μὴ ντραπεῖς, ἀγαπητέ, ὅταν ἀκούσεις, ὅτι ὁ Ἀβραάμ εἶχε ἀσεβὴ πατέρα. Καθόσον καὶ ὁ Τιμόθεος εἶχε ἀσεβὴ πατέρα· διότι, λέγει, «ἦταν υἱὸς ἰουδαίας γυναίκας πού ἦταν πιστῆ, ὁ δὲ πατέρας του ἦταν εἰδωλολάτρης»²¹. Καὶ τὸ ὅτι ἐξακολουθοῦσε νὰ ζεῖ μέσα στὴν ἀσέβεια καὶ δὲν ἄλλαζε πίστη ὁ πατέρας του γίνεται φανερό ἀπὸ τὸ ἐξῆς· διότι ἐπαινώντας τὴν πίστη τοῦ Τιμόθεου, λέγει ὁ Παῦλος τὰ ἐξῆς· «Ἡ ὁποία πίστη κατοίκησε στὴ γιαγιά σου Λωίδα καὶ στὴ μητέρα σου Εὐνίκη, καὶ εἶμαι ἀπόλυτα σίγουρος ὅτι κατοίκησε

κη, πέπεισμαι δὲ ὅτι καὶ ἐν σοί». Καὶ οὐδαμοῦ τοῦ πατρὸς τὸ ὄνομα. Διὰ τί; Ὅτι ἐν τῇ ἀσεβείᾳ ἔμεινεν, οὐκ ἦν ἄξιος ἀριθμεῖσθαι μετὰ τοῦ παιδός. Καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ πονηροὺς ἔσχον πατέρας, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Χριστὸς εἰπὼν· «Εἰ ἐ-
 5 γὼ ἐν Βεελζεβοῦλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβαλοῦσι; Διὰ τοῦτο αὐτοὶ ἔσονται κριταὶ ὑμῶν». Ἄλλὰ μὴ
 ·σε θορυβεῖτω τοῦτο, μηδὲ σκανδαλιζέτω. Καὶ γὰρ ἐκ τούτου
 μανθάνομεν, ὅτι οὐ φύσεως, ἀλλὰ προαιρέσεως ἢ κακία καὶ
 ἢ ἀρετή. Εἰ γὰρ φύσεως ἦν, πάντως ἂν οἱ πονηροὶ πονηροὺς
 10 ἔτεκον καὶ οἱ χρηστοὶ τοιούτους, ἐπειδὴ δὲ προαιρέσεώς ἐ-
 στι τὸ φαῦλον εἶναι καὶ σπουδαῖον, διὰ τοῦτο καὶ πατέρων
 πονηρῶν παῖδες ἐγένοντο χρηστοί, καὶ παίδων ραθύμων
 πατέρες σπουδαῖοι πολλάκις, ἵνα μὴ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ γνώ-
 μη πανταχοῦ ταῦτα ἐκάτερα λογιζώμεθα.

15 Ἄλλ' ὅπερ ἔλεγον, ὅτι ἀσεβεῖς ὄντες οἱ γονεῖς τοῦ Ἀ-
 βραάμ, πῶς τὸ ὄνομα αὐτῶ ἐπέθηκάν τοῦτο; Τῆς τοῦ Θεοῦ
 σοφίας μάλιστα ἔργον καὶ τοῦτο ἦν διὰ ἀπίστου γλώττης οἰ-
 κονομήσαντος ἐπιτεθῆναι ὄνομα, τῶν μελλόντων ἔχον τὴν
 ἱστορίαν. Καὶ γὰρ τὸν Βαλαὰμ ἠνάγκασέ ποτε τὰ μέλλοντα
 20 εἰπεῖν, τὴν οἰκείαν δύναμιν ἐπιδεικνύμενος, καὶ δηλῶν ὅτι
 οὐχὶ ἐν τοῖς οἰκείοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις
 κρατεῖν δύναται. Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι ἐπὶ τῶν δικαίων, κἂν μὴ
 εὐσεβεῖς ὦσιν οἱ πατέρες, πολλάκις οὐκ εἰδότες ἐπιτιθέασιν
 ὀνόματα πολλὴν τῶν μελλόντων δηλοῦντα τὴν οἰκονομίαν,
 25 καὶ ἐξ ἑτέρου σοι παραδείγματος τοῦτο ποιήσω φανερόν. Ὁ
 Λάμεχ ὁ τοῦ Νῶε πατήρ, τοῦ Νῶε ἐκείνου, ἐφ' οὗ ὁ κατα-
 κλυσμὸς ἐγένετο, οὐκ ἦν δίκαιος, οὐκ ἦν εὐάρεστος τῷ
 Θεῷ, οὐκ ἦν δόκιμος τῷ Θεῷ· εἰ γὰρ ἦν δίκαιος, εἰ ἦν εὐά-
 ρεστος, εἰ ἦν εὐδόκιμος τῷ Θεῷ, οὐκ ἂν εἶπεν, ὅτι Νῶε μό-

22. Β' Τιμ. 1, 5.

23. Ματθ. 12, 27.

24. Βλ. Ἀριθμ. 22, 5-25, 20 καὶ Β' Πέτρ. 2, 15-16.

καὶ σὲ σένα»²². Καὶ πουθενὰ δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του. Γιατί; Διότι ἐξακολουθοῦσε νὰ ζεῖ στὴν ἀσέβεια καὶ δὲν ἦταν ἄξιος ν' ἀπαριθμηθεῖ μαζί μὲ τὸ παιδί του. Καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ εἶχαν κακοὺς πατέρες καὶ αὐτὸ τὸ δήλωσε ὁ Χριστὸς μὲ αὐτὰ πού εἶπε· «Ἐὰν ἐγὼ στὸ ὄνομα τοῦ Βεελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ σας στὸ ὄνομα ποιοῦ θὰ τὰ ἐκβάλουν; Γι' αὐτὸ αὐτοὶ θὰ γίνουν κριτές σας»²³. Ἀλλὰ ἄς μὴ σὲ ἀνησυχεῖ αὐτό, οὔτε νὰ σὲ σκανδαλίζει. Καθόσον ἀπὸ αὐτὸ μαθαίνομε, ὅτι ἡ κακία καὶ ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως. Διότι, ἐὰν ἦταν τῆς φύσεως, ὅπωςδήποτε οἱ κακοὶ θὰ γεννοῦσαν κακοὺς καὶ οἱ καλοὶ καλοὺς, ἐπειδὴ ὁμοῦς τὸ κακὸ καὶ τὸ καλὸ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προαιρέσεως, γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ κακοὺς πατέρες γεννήθηκαν καλὰ παιδιά, καὶ πολλὰς φορὲς ὀκνηρῶν παιδιῶν οἱ πατέρες ἦταν ἐνάρετοι, ὥστε νὰ μὴ ἀποδίδουμε αὐτὰ τὰ δύο στὴ φύση, ἀλλὰ στὴ διάθεση.

Ἄλλ', ὅπως ἔλεγα προηγουμένως, ἐνῶ οἱ γονεῖς τοῦ Ἀβραὰμ ἦταν ἀσεβεῖς, πῶς ἔδωσαν αὐτὸ τὸ ὄνομα σ' αὐτόν; Καὶ αὐτὸ ἦταν ἔργο τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ πρὸ πάντων, πού ρύθμισε νὰ δοθεῖ μὲ ἀπιστη γλῶσσα ὄνομα πού περιέχει τὴν ἱστορία τῶν μελλοντικῶν γεγονότων. Καθόσον τὸν Βαλαὰμ²⁴ τὸν ἀνάγκασε κάποτε νὰ προφητέψει τὰ μέλλοντα, φανερώνοντας τὴ δύναμή του καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι μπορεῖ νὰ ἐξουσιάζει ὄχι μόνο τοὺς δικούς του, ἀλλὰ καὶ τοὺς ξένους. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι στὴν περίπτωση τῶν δικαίων, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν εἶναι εὐσεβεῖς οἱ πατέρες, πολλὰς φορὲς χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν δίνουν στὰ τέκνα τους ὀνόματα πού φανερώνουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴ μέριμνα τοῦ Θεοῦ γιὰ τὰ μέλλοντα, θὰ σοῦ τὸ κάνω φανερὸ καὶ ἀπὸ ἄλλο παράδειγμα. Ὁ Λάμεχ, ὁ πατέρας τοῦ Νῶε, τοῦ Νῶε ἐκείνου, πού στίς ἡμέρες του ἔγινε ὁ κατακλυσμὸς, δὲν ἦταν δίκαιος, δὲν ἦταν εὐάρεστος στὸ Θεό, δὲν ἦταν εὐπρόσδεκτος στὸ Θεό· διότι, ἐὰν ἦταν δίκαιος, ἐὰν ἦταν εὐάρεστος, ἐὰν ἦταν εὐπρόσδεκτος στὸ Θεό, δὲν θὰ ἔλεγε, ὅτι «ὁ Νῶε μόνος

νος εὐρέθη τέλειος ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ· οὐκ ἂν παρέδραμε τοῦ δικαίου τὸν πατέρα, εἰ δίκαιος ἦν.

Τί οὖν ἐκεῖνος; Ἐπέθηκεν ὄνομα τῷ παιδίῳ, πολλὴν ἔχον τῶν μελλόντων πραγμάτων τὴν ἱστορίαν, καὶ αὐτὸ προφητεία ἦν ἢ προσηγορία τοῦ δικαίου. Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦτο τὸν μέλλοντα κατακλυσμὸν ἔσεσθαι ἐδήλου. Καὶ πῶς τὸν μέλλοντα ἔσεσθαι κατακλυσμὸν ἐδήλου τὸ ὄνομα τοῦ Νῶε; Τό, «Νῶε», τοῦτο τὸ ὄνομα ἐβραϊκῇ λέγεται γλώττῃ καὶ ἔρμηνεύεται, 'ὁ ἀναπαύων'. Τὸ γάρ, «Νία», τῇ Σύρων φωνῇ, ἀνάπαυσις ἐστίν. Ὡσπερ οὖν ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ Ἄβαρ, ὅπερ ἐστὶ πέραν, Ἀβραὰμ ἐλέγετο, ὅπερ ἐστὶ γήϊνος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ Νία, ὅπερ ἐστὶν ἀνάπαυσις, Νῶε ἐκλήθη, ὅπερ ἐστὶν 'ἀναπαύων'· δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ ἡ ἐπαγωγή. «Ἐκάλεσε γὰρ αὐτὸν Νῶε, λέγων· Οὗτος ἡμᾶς διαναπαύσει», ἀνάπαυσιν τὸν κατακλυσμὸν καλῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ κατακλυσμὸς γίνεσθαι, ὁ δὲ κατακλυσμὸς θάνατος ἦν, «Θάνατος δὲ ἀνδρὶ ἀνάπαυσις», διὰ τοῦτο τὸν ἄνθρωπον, ἐφ' οὗ γέγονεν ὁ κατακλυσμὸς, τὸν ἀναπαύοντα ἐκάλεσε.

20 5. Καὶ ὅτι οὐ βιάζομαι τὴν ἐρμηνείαν, ἀπ' αὐτῆς τῆς Γραφῆς ἀκούσωμεν τοῦτο. «Ἐζήση Λάμεχ ἔτη ὀκτῶ καὶ ὀγδοῆκοντα καὶ ἑκατόν, καὶ ἐγέννησεν υἱόν, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Νῶε, λέγων· οὗτος διαναπαύσει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν πόνων ἡμῶν, καὶ τῶν λυπῶν, καὶ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς, ἧς κατηράσατο ὁ Θεός». Τί λέγεις, 25 «Ἀναπαύσει ἡμᾶς»; Καὶ διὰ τί μὴ εἶπε, φησὶν, οὗτος ἀποκτενεῖ ἡμᾶς, οὗτος ποιήσει τὸν κατακλυσμὸν γενέσθαι, ἀλλ' εἶπεν, «Ἀναπαύσει ἡμᾶς»; Ἀνεστοιχειώθη ἡ κτίσις ἅπασα, ἄβυσσοι ἀνερράγησαν κάτωθεν, καταρράκται ἀνεώχθησαν 30 ἄνωθεν, ἅπαντα πέλαγος ἦν ξένον καὶ παράδοξον καὶ φρικῶδες; καὶ ἐν τάφῳ κοινῶ τῇ ἰλύϊ καὶ σώματα ἀνθρώπων

25. Γέν. 6, 9.

27. Ἰὼβ 3, 23.

26. Γέν. 5, 29.

28. Γέν. 5, 28-29.

βρέθηκε τέλειος στή γενεά του»²⁵, δὲν θὰ παρέλειπε τὸν πατέρα τοῦ δικαίου, ἐὰν ἦταν δίκαιος.

Τί λοιπὸν ἔκανε ἐκεῖνος; Ἔδωσε ὄνομα στὸ παιδί του, ποὺ περιέχει μεγάλη ἐρμηνεία τῶν μελλοντικῶν πραγμάτων, καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ δικαίου ἦταν προφητεία. Διότι τὸ ὄνομα αὐτὸ δὴλωνε τὸν κατακλυσμὸ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνει. Καὶ πῶς τὸ ὄνομα τοῦ Νῶε δὴλωνε τὸν κατακλυσμὸ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνει; Τὸ ὄνομα αὐτὸ «Νῶε» στὴν ἑβραϊκὴ γλῶσσα σημαίνει καὶ ἐρμηνεύεται, 'ἀνάπαυση'. Διότι τὸ «Νία» στὴ γλῶσσα τῶν Σύρων, σημαίνει 'ἀνάπαυση'. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖ ἀπὸ τὸ Ἄβρα, ποὺ σημαίνει 'πέραν', ὀνομάσθηκε Ἄβραάμ, καὶ ἀπὸ τὸ Αἰδέμ, ποὺ σημαίνει γῆ, ὀνομάσθηκε Ἀδάμ, ποὺ σημαίνει γήινος, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἀπὸ τὸ Νία, ποὺ σημαίνει 'ἀνάπαυση', ὀνομάσθηκε Νῶε, ποὺ σημαίνει 'ὁ ἀναπαύων'. αὐτὸ τὸ φανερῶνει καὶ αὐτὸ ποὺ προστίθεται. Διότι λέγει, «Ὀνόμασε αὐτὸν Νῶε, λέγοντας· Αὐτὸς θὰ μᾶς ἀναπαύσει»²⁶, ὀνομάζοντας ἀνάπαυση τὸν κατακλυσμὸ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο στὶς ἡμέρες αὐτοῦ νὰ γίνει ὁ κατακλυσμὸς, ὁ δὲ κατακλυσμὸς ἦταν θάνατος, «Ὁ θάνατος εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἀνάπαυση»²⁷, γι' αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο, στὶς ἡμέρες τοῦ ὁποίου ἔγινε ὁ κατακλυσμὸς, τὸν ὀνόμασε 'ἀναπαύοντα'.

5. Καὶ ὅτι δὲν διαστρέφω τὴν ἐρμηνεία, ἅς τὸ ἀκούσουμε αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Γραφή. «Ἐξησε ὁ Λάμεχ ἑκατὸν ὀγδόντα ὀχτῶ χρόνια, καὶ γέννησε υἱό, καὶ ἔδωσε σ' αὐτὸν τὸ ὄνομα Νῶε, λέγοντας· αὐτὸς θὰ μᾶς ἀναπαύσει ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ ἀπὸ τὶς λύπες καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μας, καὶ ἀπὸ τὴ γῆ, τὴν ὁποία καταράσθηκε ὁ Θεός»²⁸. Τί λέγεις, «Θ' ἀναπαύσει ἐμᾶς»; Καὶ γιατί δὲν εἶπε, λέγει, αὐτὸς θὰ μᾶς θανατώσει, αὐτὸς θὰ συντελέσει νὰ γίνει ὁ κατακλυσμὸς, ἀλλ' εἶπε, «Θ' ἀναπαύσει ἐμᾶς»; Ὁλόκληρη ἡ κτίσις καταστράφηκε, οἱ ἄβυσσοι τῆς γῆς διαρρήχθηκαν, οἱ καταρράχτες τῶν οὐρανῶν ἀνοιξαν, ὅλα ἦταν πέλαγος πρωτοφανὲς καὶ παράδοξο καὶ φρικῶδες, καὶ μέσα στὸν κοινὸ τάφο τῆς λάσπης θάφτηκαν καὶ σώματα ἄν-

καὶ σώματα ἵππων καὶ θηρίων ἐκρύπτετο· καὶ τοσαῦτα κακά, εἰπέ μοι, καὶ τοσαύτην συμφορᾶν ἀνάπαυσιν καλεῖς;

Ναί, φησίν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν κακία ἔζων οἱ ἄνθρωποι, ὁ δὲ κατακλυσμὸς τὴν κακίαν ἀνέκοψεν, οἱ τῆς κακίας ἀπαλλαγέντες ἀνέπαυσαν. Καθάπερ γὰρ σῶμα ποικίλοις νοσήμασι κατεχόμενον, καὶ ἰατρείαν οὐδεμίαν εὐρίσκον, ἐὰν ἐπελθὼν ὁ θάνατος λάβῃ, ἀνέπαυσεν, οὕτω δὴ καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων γενεάν, καθάπερ σῶμα ἀνίατα νοσοῦν καὶ πολλοῖς προκατειλημμένον δεινοῖς παραμυθίαν οὐδεμίαν ἔχουσιν, ἐπελθὼν ὁ κατακλυσμὸς ἐξήρπασε καὶ ἀνέπαυσεν. Εἰ γὰρ «Θάνατος ἀνδρὶ ἀνάπαυσις», πολλῶ μᾶλλον τοῖς ἐν κακία ἀδιορθώτως ζῶσιν ἀνάπαυσις ὁ θάνατος, τῶν πόνων αὐτοῦς ἀπαλλάττων, καὶ οὐκ ἔων περαιτέρω τῆς πονηρίας τὴν νομὴν προελθεῖν, οὐδὲ βαρύτερον τοῦ ὄντος γενέσθαι τῶν ἀμαρτημάτων τὸ φορτίον. Οὐδὲν γὰρ οὕτω βαρὺ καὶ δυσβάστακτον, ὡς ἀμαρτίας φύσις· οὐδὲν οὕτω κάματον καὶ πόνον ἡμῖν παρέχει, ὡς τὸ τῆς πονηρίας εἶδος καὶ τὰ πλημμελήματα. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς τοῖς ἐν ἀμαρτίαις ζῶσιν ἔλεγε· «Δεῦτε πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Λάμεχ ἀνάπαυσιν τὸν κατακλυσμὸν ἐκάλεσεν, ἐπελθόντα καὶ στήσαντα τὴν πονηρίαν.

Ἐβουλόμην περαιτέρω τὸν λόγον ἐκτεῖναι τοῦτον, καὶ γὰρ πολλὰ ὑπολέλειπται ἀπὸ τῆς προσηγορίας τοῦ Νῶε, ἀλλὰ τέως ταῦτα τῇ μνήμῃ τῆς ὑμετέρας διανοίας ἐναποθέμενοι, καὶ πρὸς τοὺς ἡμετέρους ἀδελφοὺς τοὺς ἀπολειφθέντας εἰπόντες, ἵνα μὴ πάλιν ἀναγκαζώμεθα μακρότερα ποιεῖν τὰ προοίμια, τῶν εἰρημένων τὴν ἀκολουθίαν ἀναλαμβάνοντες, εἰς εὐχὰς τὸν λόγον καταλύσωμεν, εὐχαριστοῦντες τῷ ταῦτα δεδωκότι εἰπεῖν Θεῷ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

θρώπων καὶ σώματα ἵππων καὶ θηρίων, καὶ τόσα κακὰ καὶ τόση συμφορὰ, πές μου, τὰ ὀνομάζεις ἀνάπαυση;

Ναί, λέγει. Διότι, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ζοῦσαν μέσα στὴν κακία, ὁ δὲ κατακλυσμὸς διέκοψε τὴν κακία, ἐκεῖνοι ποὺ ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴν κακία ἀναπαύθηκαν. "Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή σῶμα ποὺ ὑποφέρει ἀπὸ διάφορα νοσήματα καὶ δὲν βρίσκει καμιά θεραπεία, ἐὰν ἔρθει ὁ θάνατος καὶ τὸ πάρει τὸ ἀνάπαυσε, ἔτσι λοιπὸν καὶ τὴ γενεὰ ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων, ποὺ σὰν ἀκριβῶς σῶμα ὑπέφερε ἀθεράπευτα καὶ βασανιζόταν ἀπὸ πολλὰ κακὰ καὶ δὲν ὑπῆρχε καμιά παρηγοριά, ἀφοῦ ἦρθε ὁ κατακλυσμὸς τὴν ἄρπαξε καὶ τὴν ἀνάπαυσε. Διότι, ἐὰν «Ὁ θάνατος γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι ἀνάπαυση»²⁹, πολὺ περισσότερο ὁ θάνατος εἶναι ἀνάπαυση γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ζοῦν ἀδιόρθωτοι μέσα στὴν κακία, ἀπαλλάσσοντας αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ μὴ ἀφήνοντας νὰ προχωρήσει παρὰ πέρα ἢ ἐξάπλωση τῆς κακίας, οὔτε νὰ γίνει τὸ φορτίο τῶν ἀμαρτημάτων βαρύτερο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ἦταν. Διότι τίποτε δὲν εἶναι τόσο βαρὺ καὶ δυσβάσταχτο, ὅσο ἡ φύση τῆς ἀμαρτίας· τίποτε δὲν μᾶς παρέχει τόσο κάματο καὶ κόπο, ὅσο τὸ εἶδος τῆς κακίας καὶ τὰ πλημμελήματα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε γιὰ ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα στὶς ἀμαρτίες· «Ἐλᾶτε ὅλοι οἱ κουρασμένοι καὶ φορτωμένοι ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ἀναπαύσω». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Λάμεχ ὀνόμασε τὸν κατακλυσμὸ ἀνάπαυση, διότι ἦρθε καὶ σταμάτησε τὴν κακία.

Ἦθελα νὰ παρατείνω περισσότερο αὐτὸ τὸ λόγο, καθόσον πολλὰ ἔχουν ὑπολειφθεῖ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Νῶε, ἀλλ', ἀφοῦ τώρα ἐναποθέσαμε αὐτὰ στὴ σκέψη σας, γιὰ νὰ τὰ πεῖτε καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μας ποὺ ἀπουσιάζουν, ὥστε νὰ μὴ ἀναγκαζόμαστε πάλι νὰ κάμνουμε μακρότερους τοὺς προλόγους τῶν ὀμιλιῶν, ἐπαναλαμβάνοντας στὴ συνέχεια τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ, ἅς τελειώσουμε τὸ λόγο μὲ εὐχές, εὐχαριστώντας τὸ Θεὸ ποὺ μᾶς ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ σᾶς ποῦμε αὐτά, διότι σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΣΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΣΑΪΑ
(Κεφάλαια Α'—Η')

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΪΑΝ.

Τοῦ προφήτου τούτου τὸ ἐξάαιρετον μάλιστα μὲν καὶ αὐτόθεν ἐστὶν ἰδεῖν, δείκνυσι δὲ αὐτὸ ἐντελέστερον ὁ πάντων ἀκριβέστερον τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ εἰδὼς Παῦλος, ἅτε Πνεύματι τοσοῦτω φθεγγόμενος. Τὴν γὰρ ἐλευθεροστομίαν αὐτοῦ, 5 καὶ τὸ φρόνημα τὸ ἀδούλωτον, καὶ τὴν ὑψηλὴν γνώμην, καὶ τὴν πολλὴν ἐν τῇ περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητεία σαφήνειαν ἐνδεικνύμενος, ἅπαντα ταῦτα ἐνὶ ῥήματι παρέστησεν εἰπών· «Ἡσαΐας δὲ ἀποτολμᾷ καὶ λέγει· Εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι». Πολὺ 10 δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ συμπαθές. Οὐ γὰρ δὴ μόνον κατεξανίστατο τῆς τοῦ δήμου μανίας, οὐδὲ ἐλευθέρᾳ γλώττῃ καὶ ὑψηλοτέρᾳ γνώμῃ τὰ μέλλοντα αὐτοῦς καταλήψεσθαι λυπηρὰ μετὰ πολλῆς ἀπήγγειλε τῆς παρρησίας, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς τῶν πραγμάτων περιστάσεσιν αὐτῶν οὐκ ἔλαττον τῶν ἐμπι- 15 πτόντων ἀλγεῖ καὶ δάκνεται, καὶ πικρότερον τῶν ἀλόντων ὀδύρεται. Καὶ πάντων δέ, ὡς εἰπεῖν, τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀγίων τοιοῦτον τὸ ἔθος· πατέρων φιλοστοργίαν τῇ περὶ τοὺς ἀρχομένους ἀπέκρυψαν διαθέσει, καὶ τὴν τῆς φύσεως τυραννίδα ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερηκόντισαν.

1. Ρωμ. 10, 20.

2. Ἡσ. 65, 1.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΣΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗ ΗΣΑΪΑ.

Τῆ μεγάλη σπουδαιότητα αὐτοῦ τοῦ προφήτη εἶναι δυνατὸ νὰ τὴ διαπιστώσουμε πρὸ πάντων μὲν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γραφόμενά του, δείχνει ὁμοίως αὐτὴν κατὰ τρόπο πληρέστερο ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει καλύτερα ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους τὶς ἀρετὲς αὐτοῦ, δηλαδή ὁ Παῦλος, καθόσον ὁμιλεῖ ἔχοντας τόσο πλούσια τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος. Διότι αὐτός, γιὰ νὰ δείξει τὴν ἐλευθεροστομία αὐτοῦ, τὸ ἀδούλωτο φρόνημά του, τὴν ὑψηλὴ σκέψη του καὶ τὴν μεγάλη σαφήνειά του στὶς προφητεῖες περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅλα αὐτὰ τὰ παρουσίασε μὲ ἓνα λόγο, λέγοντας· «Ὁ Ἡσαΐας δὲ μὲ μεγάλη τόλμη λέγει¹· βρέθηκα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν μὲ ζητοῦσαν καὶ φανερώθηκα σ' ἐκείνους ποὺ δὲν ἐρωτοῦν γιὰ μένα»². Μεγάλῃ δὲ ἦταν καὶ ἡ στοργικότητά του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Διότι δὲν ἐξεγειρόταν μόνο ἐναντίον τῆς ματίας τοῦ λαοῦ, οὔτε μὲ ἐλεύθερη γλώσσα καὶ ὑψηλότερη πνευματικὴ προανάγγελλε μὲ μεγάλη παρρησία τὰ λυπηρὰ γεγονότα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς βροῦν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν γεγονότων δὲν πονᾷ καὶ ὑποφέρει λιγότερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ περιπίπτουν σ' αὐτὲς τὶς συμφορὲς καὶ θρηνεῖ πιὸ πικρὰ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κυριεύθηκαν ἀπὸ αὐτὲς. Καὶ ὄλων δέ, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀγίων αὐτὴ εἶναι ἡ συνήθεια· μὲ τὴν ὅλη συμπεριφορά τους ἀπέναντι στοὺς ἀρχομένους ἀπέκρυσαν τὴ φιλοστοργία τῶν πατέρων καὶ ὑπερέβαλαν σὲ πολὺ πιὸ μεγαλύτερο βαθμὸ τῆ φυσικῆ τυραννία.

Οὐδείς γάρ, οὐδείς ποτε φιλόπαις οὕτω τῶν ἐκγόνων
 περιεκαίετο, ὡς οὗτοι τῶν ἀρχομένων ὑπεραπέθνηστον, ὀ-
 δυρόμενοι, θρηνοῦντες, κακῶς πασχόντων αὐτῶν τὸν Θεὸν
 παρακαλοῦντες, συναπαγόμενοι, κοινωνοῦντες τῶν δει-
 5 νῶν, πάντα καὶ ποιοῦντες καὶ πάσχοντες, ὥστε αὐτοὺς ἐξε-
 λέσθαι καὶ τῆς ἀνωθεν ὀργῆς, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἐπι-
 δρομῆς. Καὶ γὰρ οὐδὲν οὕτως ἐπιτήδειον εἰς ἀρχῆς αἵρεσιν,
 ὡς ψυχῇ φιλόσοφος καὶ συναλγεῖν ἐπισταμένη. Διὰ τοῦτο
 καὶ Μωϋσέα τὸν μέγαν ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς δημαγωγίας ἀνε-
 10 βίβασεν ὁ Θεός, ἐπειδὴ προλαβὼν διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξα-
 το τὴν ὑπὲρ τοῦ δήμου φιλοστοργίαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἔλεγεν,
 «Εἰ μὲν ἀφεῖς αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν, ἄφες· ἐπεὶ κάμῃ ἐξάλει-
 ψον ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας».

Καὶ αὐτὸς οὗτος ὄρων ἀπολλυμένους αὐτούς, ἔλεγεν·
 15 «Ἄφετέ με, πικρῶς κλαύσομαι. Μὴ κατισχύσητε παρακα-
 λεῖν με ἐπὶ τὸ σύντριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ γένους μου». Ὁ
 δὲ Ἰερεμίας καὶ θρήνους μακροὺς συνέθηκε, τῆς πόλεως
 κατενεχθείσης. Ἰεζεκιήλ δὲ καὶ συναπῆλθε, καὶ τὴν ἀλλο-
 τρίαν τῆς οἰκείας κουφοτέραν εἶναι ἐνόμιζε, μέγιστον εἰς πα-
 20 ραμυθίαν τῆς συμφορᾶς ἔχων τὸ παρεῖναι τοῖς κάμνουσι,
 καὶ διορθοῦν τὰ ἐτέρων πράγματα. Καὶ ὁ Δαυιὴλ δὲ ὑπὲρ τῆς
 ἀνόδου τῆς τούτων εἴκοσι καὶ πλείους ἡμέρας διέμενεν ἄσι-
 τος, καὶ πᾶσαν σπουδὴν ἐπεδείξατο, τὸν Θεὸν ἰκετεύων ἀ-
 φεθῆναι τῆς πικρᾶς δουλείας αὐτούς. Καὶ τῶν ἀγίων δὲ ἕκα-
 25 στος ἐντεῦθεν φαίνεται λάμπων. Οὕτω καὶ ὁ Δαυὶδ ὄρων
 τὴν θεήλατον ὀργὴν ἐπὶ τὸν δῆμον φερομένην, ἐφ' ἑαυτὸν ἐ-
 κάλει τὴν πληγὴν, λέγων· «Ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἡμαρτον, καὶ ἐγὼ
 ὁ ποιμὴν ἐκακοποίησα· καὶ οὗτοι, τὸ ποίμνιον, τί ἐποίησαν;

 3. Ἐξ. 32, 32.

4. Ἦσ. 22, 4.

Πράγματι, κανένας, κανένας ποτέ φιλόστοργος πατέρας δὲν ἐνιωθε μέσα του τόση φλόγα γιὰ τὰ τέκνα του, ὅση θυσία ἔδειχναν αὐτοὶ γιὰ τοὺς ἀρχομένους, μὲ τὸ νὰ ὀδύρονται, μὲ τὸ νὰ θρηνοῦν, μὲ τὸ νὰ παρακαλοῦν τὸ Θεὸ ὅταν ὑπέφεραν αὐτοί, μὲ τὸ νὰ ὀδηγοῦνται καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς στὴν αἰχμαλωσία, νὰ συμμετέχουν στὶς συμφορὰς τους, ὅλα νὰ τὰ κάμνουν καὶ νὰ τὰ ὑποφέρουν, ὥστε ν' ἀπαλλάξουν αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὴν οὐράνια ὀργὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν δυσάρεστων γεγονότων ποὺ τοὺς ἔβρισκαν. Καθόσον τίποτε δὲν εἶναι τόσο κατάλληλος τρόπος γιὰ τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας, ὅσο ἡ ψυχὴ ἐκείνη ποὺ εἶναι γεμάτη ἀπὸ εὐσέβεια καὶ γνωρίζει νὰ ὑποφέρει μαζὶ μὲ ἐκείνους ποὺ ὑποφέρουν. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν μέγα Μωυσῆ ἀνέβασε ὁ Θεὸς στὸ θρόνο τῆς καθοδηγήσεως τοῦ λαοῦ, ἐπειδὴ προηγουμένως ἔδειξε ἔμπρακτα τὴ φιλοστοργία του πρὸς τὸ λαό, καὶ στὴ συνέχεια δὲ ἔλεγε· «Ἐὰν μὲν συγχωρήσεις τὴν ἁμαρτία αὐτῶν, συγχώρησέ την· διαφορετικὰ ξέγραψε καὶ ἔμένα ἀπὸ τὸ βιβλίον στὸ ὁποῖο μὲ ἔγραψες»³.

Καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, βλέποντας αὐτοὺς νὰ καταστρέφονται, ἔλεγε· «Ἀφῆστε με νὰ κλάψω πικρά. Μὴ προσπαθεῖτε νὰ μὲ παρηγορήσετε γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλήμ τῆς θυγατέρας τοῦ γένους μου»⁴. Ὁ δὲ Ἱερεμίας σύνταξε καὶ μικροὺς θρήνους ὅταν καταστράφηκε ἡ πόλις. Ὁ Ἰεζεκιήλ πάλι καὶ ὀδηγήθηκε μαζὶ μὲ τὸ λαό του στὴν αἰχμαλωσία καὶ τὴν ξένη χώρα τὴν θεωροῦσε ἑλαφρότερη ἀπὸ τὴ δική του, ἔχοντας μέγιστη παρηγοριὰ τῆς συμφορᾶς τὸ νὰ βρίσκεται κοντὰ σ' ἐκείνους ποὺ ὑπέφεραν καὶ νὰ τακτοποιεῖ τις ὑποθέσεις τῶν ἄλλων. Καὶ ὁ Δανιήλ δὲ ἔμεινε εἴκοσι καὶ περισσότερες ἡμέρες ἄσιτος πρὸς χάρι τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, καὶ κάθε φροντίδα ἔδειξε, παρακαλώντας τὸ Θεὸ νὰ τοὺς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν πικρὴ δουλεία. Καὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους δὲ καθένας ἀπὸ αὐτὸ φαίνεται νὰ διαλάμπει. Ἔτσι καὶ ὁ Δαυίδ, βλέποντας τὴ θεόσταλη ἐκείνη ὀργὴ νὰ κατευθύνεται ἐναντίον τοῦ λαοῦ, ζήτησε τὴν πληγὴ νὰ στραφεῖ ἐναντίον του, λέγοντας· «Ἐγὼ ὁ ποιμένας ἁμάρτησα καὶ ἐγὼ ὁ ποιμένας διέπραξα τὰ κακά· αὐ-

Γενέσθω ἡ χεὶρ σου ἐπ' ἐμοί, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός μου». Καὶ Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης πόρρω τῶν κακῶν ἐστηκώς, καὶ οὐδὲν ἔχων κοινὸν πρὸς τὰ καταληψόμενα τοὺς ἐν Σοδόμοις κακά, ὡς ἐν αὐτοῖς μέσοις τοῖς δεινοῖς ἐμβεβηκώς, οὕτω παρεκάλει καὶ ἐδέετο τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδ' ἂν ἀπέστη πάντα ποιῶν καὶ λέγων, ὥστε λῦσαι τὸν χαλεπὸν ἐμπρησμὸν ἐκεῖνον, εἰ μὴ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀφείς ἀπῆλθεν.

Οἱ δὲ ἐν τῇ Καινῇ καὶ μείζονα ἀπεδείξαντο ταύτης τὴν ἀρετὴν, ἅτε καὶ πλείονος ἀπολελαυκότες χάριτος, καὶ πρὸς μακρότερα κληθέντες σκάμματα. Διὰ τοῦτο καὶ Πέτρος ἀκούων τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι τοῖς πλουτοῦσι δυσκολωτάτη ἡ πρὸς τὸν οὐρανὸν εἴσοδος, ἠγωνία καὶ ἔτρεμε, καὶ πεῦσιν προσῆγε λέγων, «Τίς ἄρα δύναται σωθῆναι;», καίτοι γε ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν θαρρῶν πραγμάτων. Οὐ γὰρ τὸ ἑαυτῶν ἐσκόπουν, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἐφρόντιζον. Καὶ Παῦλος δὲ δι' ὄλων τοῦτο ἡμῖν ἐνδείκνυται τῶν ἐπιστολῶν, ὅς οὐδὲ τὸν Χριστὸν ἰδεῖν ἠνέσχετο πρὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας, οὕτω λέγων· «Τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, κρεῖσσον, τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς». Τοιοῦτον καὶ οὗτος ἡμῖν διατηρεῖ τὸν χαρακτῆρα ὁ προφήτης, καὶ λέγων τὰς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας, καὶ ἐπιτιμῶν τοῖς ἀμαρτάνουσι, καὶ παρακαλῶν αὐτὸν συνεχῶς καὶ διὰ μακρῶν τῶν λόγων παροξυνόμενον κατ' αὐτῶν· καὶ τοῦτο μάλιστα πρὸς τῷ τέλει τῆς προφητείας ἐστὶν ἰδεῖν, τέως δὲ αὐτῶν ἀναγκαῖον ἄρξασθαι τῶν προοιμίων.

5. Β' Βασ. 24, 17.

7. Φίλιπ. 1, 23-24.

6. Λουκᾶ 18, 26.

τοὶ δέ, δηλαδή τὸ ποίμνιο, τί ἔκαναν; "Ἄς πέσει τὸ χέρι σου ἐπάνω μου καὶ στὸν οἶκο τοῦ πατέρα μου»⁵. Καὶ ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ βρισκόμενος μακριὰ ἀπὸ τὰ κακὰ καὶ μὴ ἔχοντας τίποτε τὸ κοινὸ μὲ τὰ κακὰ ποὺ θὰ καταλάμβαναν τοὺς κατοίκους τῶν Σοδόμων, σὰν νὰ βρισκόταν μέσα στὶς ἴδιες τὶς συμφορὲς αὐτές, ἔτσι παρακαλοῦσε καὶ ἰκέτευε τὸ Θεό, καὶ δὲν θὰ σταματοῦσε νὰ κάμνει καὶ νὰ λέγει τὰ πάντα, ὥστε νὰ θέσει τέρμα στὸ φοβερὸ ἐκεῖνο ἔμπρησμό, ἐὰν δὲν τὸν ἄφηνε ὁ Θεὸς καὶ ἀπερχόταν.

Οἱ ἅγιοι ὁμῶς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἔδειξαν μεγαλύτερη ἀρετὴ ἀπὸ αὐτήν, καθόσον καὶ περισσότερη χάρη εἶχαν ἀπολαύσει καὶ κλήθηκαν πρὸς μεγαλύτερα ἀγωνίσματα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Πέτρος ἀκούοντας τὸν Χριστὸ νὰ λέγει, ὅτι εἶναι πάρα πολὺ δύσκολη ἢ εἴσοδος στὸν οὐρανὸ γιὰ τοὺς πλουσίους, ἀγωνιοῦσε καὶ ἔτρεμε καὶ ἐρώτηση ὑπέβαλε, λέγοντας, «Ποῖος ἄραγε μπορεῖ νὰ σωθεῖ;»⁶, ἂν καὶ βέβαια ἦταν αἰσιόδοξος γιὰ τὴ δική του σωτηρία. Διότι δὲν εἶχαν στραμμένη τὴν προσοχή τους στὸν ἑαυτὸ τους, ἀλλὰ φρόντιζαν γιὰ τὴν οἰκουμένη. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ μὲ ὄλες τὶς ἐπιστολές του αὐτὸ μᾶς φανερώνει, αὐτὸς ποὺ γιὰ χάρη τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων δὲν προτιμοῦσε οὔτε τὸ Χριστὸ νὰ δεῖ, λέγοντας τὰ ἑξῆς: «Τὸ νὰ φύγω ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ καὶ νὰ εἶμαι μαζί μὲ τὸ Χριστὸ εἶναι προτιμότερο, τὸ νὰ παραμείνω ὁμῶς στὴ ζωὴ σωματικὰ εἶναι ἀναγκαιότερο γιὰ σᾶς»⁷. Παρόμοιο χαρακτήρα μᾶς παρουσιάζει καὶ ὁ προφήτης αὐτός, καὶ διακηρύσσοντας μὲ μεγάλη παρρησία τὶς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπιτιμώντας τοὺς ἁμαρτάνοντας καὶ παρακαλώντας αὐτὸν συνέχεια καὶ μὲ πικροὺς λόγους ὅταν παροργίζόταν ἐναντίον αὐτῶν· καὶ αὐτὸ πρὸ πάντων μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε πρὸς τὸ τέλος τῆς προφητείας, τώρα ὁμῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸ προοίμιο αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

«Ὅρασις, ἣν εἶδεν Ἡσαΐας».

1. Ὅρασιν καλεῖ τὴν προφητείαν, ἣ διὰ τὸ πολλὰ τῶν ἐκβησομένων ἐπ' αὐτῆς ὄραϊν τῆς ὄψεως, ὡς ὁ Μιχαΐας εἶδε τὸν λαὸν ἐσπαρμένον, καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν παρανομίαν τῶν τὸν ἥλιον προσκυνούντων καὶ τὸν Θα-
5 μούζην, ἣ διὰ τὸ τὴν ἀκοὴν τῶν προφητῶν τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ γενομένην αὐτοῖς μηδὲν ἔλαττον ἔχειν τῆς ὄψεως, ἀλλ' ὁμοίως πληροφορεῖν, ὅπερ ἐν τοῖς βιωτικοῖς οὐκ ἐνι. Ὅτι γὰρ ἑτέρως ἤκουον παρὰ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀνθρώπων, φησί· «Προσέθηκέ μοι ὠτίον ἀκούειν». Ποιεῖ δὲ καὶ τὸν λό-
10 γον ἀξιόπιστον, ὄρασιν εἰπών, καὶ ἀνίστησι τὸν ἀκροατὴν, καὶ παραπέμπει πρὸς τὸν τὰ πράγματα δείξαντα. Ἔθος γὰρ αὐτοῖς ἅπασι τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ διαπορθμεύουσι τὰ λεγόμενα, τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων κατασκευάζειν, ὡς οὐδὲν οἰκοθεν φθέγγονται, ἀλλ' ὅτι θεῖοι χρησμοὶ τινές εἰσι τὰ λεγόμε-
15 να, καὶ γράμματα ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβάντα. Οὕτω καὶ ὁ Δαυίδ· «Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου». Μὴ τοίνυν τοῦ καλάμου νόμιζε εἶναι τὰ γράμματα, ἀλλὰ τῆς κατεχούσης αὐτὸν δεξιᾶς, τουτέστι, μὴ τῆς γλώττης τοῦ Δαυίδ, ἀλλὰ τῆς κινούσης αὐτὸν χάριτος. Καὶ ἕτερος δὲ
20 προφήτης τοῦτο αὐτὸ ἐνδεικνύμενος ἔλεγεν, ὅτι «Αἰπόλος ἤμην», φησί, «συκάμινα κνίζων», ἵνα μὴ ἀνθρωπίνη σοφία

1. Γ' Βασ. 22, 17.

2. Ἰεζ. 8, 14· 16.

3. Ἡσ. 50, 4.

4. Ψαλ. 44, 2.

5. Ἀμ. 7, 14.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

«Ὁραση τὴν ὁποία εἶδε ὁ Ἡσαΐας»

1. Ὁραση ὀνομάζει τὴν προφητεία ἢ ἐπειδὴ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ βλέπει πολλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θὰ συμβοῦν στὸ μέλλον, ὅπως ὁ Μιχαΐας εἶδε τὸ λαὸ διασκορπισμένο¹ καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ τὴν αἰχμαλωσία καὶ τὴν παρανομία ἐκείνων ποὺ προσκυνούσαν τὸν ἥλιο καὶ τὸν Θαμούζη², ἢ ἐπειδὴ αὐτὸ ποὺ ἀκοῦν οἱ προφῆτες ἀπὸ τὸ Θεὸ δὲν εἶναι καθόλου κατώτερο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ βλέπει κανεὶς μὲ τὰ μάτια, ἀλλὰ μὲ ὁμοιο τρόπο λαμβάνουν γνώση τῶν γεγονότων, πράγμα ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συμβεῖ στὰ ἀνθρώπινα. Διότι τὸ ὅτι οἱ προφῆτες ἄκουαν διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ἀνθρώπους, λέγει· «Μοῦ πρόσθεσε αὐτὶ γιὰ ν' ἀκούω»³. Κάμνει δὲ καὶ τὸ λόγο ἀξιόπιστο, λέγοντας ὄραση, καὶ ἀνορθώνει τὸν ἀκροατὴ καὶ τὸν στέλνει πρὸς ἐκεῖνον ποὺ ἔδειξε τὰ πράγματα αὐτά. Διότι συνηθίζουν ὅλοι αὐτοὶ ποὺ διαβιβάζουν στοὺς ἀνθρώπους τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ πρὶν ἀπὸ ὅλα νὰ κάμνουν, ὅτι δηλαδὴ τίποτε δὲν λέγουν ἀπὸ μόνοι τους, ἀλλ' ὅτι τὰ λεγόμενα εἶναι κάποιοι θεῖοι χρησμοὶ καὶ γράμματα ποὺ κατέβηκαν ἀπὸ τὸν οὐρανό. Τὸ ἴδιο λέγει καὶ ὁ Δαυίδ· «Ἡ γλῶσσα μου εἶναι πέννα ταχυγράφου γραμματέα»⁴. Μὴ λοιπὸν νομίζεις ὅτι τὰ γράμματα εἶναι τῆς πέννας, ἀλλὰ τῆς δεξιᾶς ποὺ τὴν κρατᾶ, δηλαδὴ ὄχι τῆς γλῶσσας τοῦ Δαυίδ, ἀλλὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ποὺ κινεῖ αὐτόν. Καὶ ἄλλος δὲ προφήτης γιὰ νὰ δείξει αὐτὸ ἀκριβῶς, ἔλεγε, «Ἐγὼ ἦμουν γιδοβοσκός», λέγει, «καὶ χάραξα συκομοριές»⁵, γιὰ νὰ μὴ θεωρήσει κανεὶς τὰ λεγόμενά του ἀποτελεσμα

τὰ λεγόμενά τις λογίσηται. Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἤρκεσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι προστέθεικεν εἰπὼν· «Ἄλλὰ μὴν ἐγὼ ἐνεπλήσθην ἰσχύος ἐν Πνεύματι Κυρίου, καὶ κρίματος, καὶ δυναστείας».

5 Οὐ γὰρ δὴ μόνον σοφοὺς αὐτοὺς ἢ χάρις, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὺς εἰργάζετο, οὐ τῇ τοῦ σώματος κατασκευῇ, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς δῆμον εἶχον ἰταμὸν καὶ ἀναίσχυντον, αἱμάτων διψῶντα προφητικῶν, καὶ σφαγαῖς ἀγίων ἐμμελετῶντα, εἰκότως πολλῆς ἐδέοντο τῆς δυνάμεως, ὥστε
10 μὴ καταπλαγῆναι τὴν ἄφατον αὐτῶν ρύμην. Διὰ δὴ τοῦτο τῷ μὲν Ἰερεμῖα φησί, «Τέθεικά σε ὡς στῦλον σιδηροῦν, καὶ ὡς τεῖχος χαλκοῦν», τῷ δὲ Ἰεζεκιήλ, «Ἐν μέσῳ σκορπίων σὺ κατοικεῖς, μὴ φοβηθῆς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, μηδὲ πτοηθῆς». Καὶ Μωϋσῆς δέ, ἠνίκα ἀπεστέλλετο, οὐχὶ τὸν Φαραὼ
15 δεδοικῶς, ἀναδύεσθαί μοι δοκεῖ μόνον, ἀλλ' αὐτὸν μάλιστα τὸν δῆμον τῶν Ἰουδαίων. Τῷ γοῦν Θεῷ διαλεγόμενος, καὶ τὸν βάρβαρον ἀφείς, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς μαθεῖν ἐζήτηει, τί δεῖ πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν ἀπιστοῦντας, ὅτι δὴ παρὰ Θεοῦ ἀφιγμένος εἶη· καὶ τὰ σημεῖα τῆς ἐκείνων ἐνεκεν ἐλάμβανε
20 γνώμης, καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γὰρ εἰς αὐτὸν οὕτως ἐφόβησε, καὶ ταῦτα εὐεργετηθεῖς, τί εἰκὸς ἦν αὐτὸν παθεῖν ἐννοοῦντα τὸν ἄτακτον δῆμον ἐκεῖνον;

Διὰ δὴ τοῦτο οὐχὶ σοφίας μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμεως ἐλάμβανε πνεῦμα, καὶ ἔλεγεν· «Ἐνεπλήσθην ἰσχύος ἐν Πνεύματι Κυρίου, καὶ κρίματος, καὶ δυναστείας». Καὶ ἕτερος δὲ
25 πάλιν· «Ῥῆμα Θεοῦ ἐγένετο πρὸς Ἰερεμίαν τὸν τοῦ Χελκίου». Καὶ ἕτερος δὲ πάλιν· «Λῆμμα Νινευί. Βιβλίον ὄρασεως Ναοῦμ τοῦ Ἐλκεσαίου». Καὶ αὐτὸς γὰρ οὗτος ἐτέρῳ ῥήματι τὸ αὐτὸ προτέροις ἐνδείκνυται, τοῦ Πνεύματος τὴν κατοχὴν
30 λῆμμα καλέσας. Ἐπειδὴ γὰρ λαμβανόμενοι ὑπὸ τοῦ

6. Μιχ. 3, 8.

7. Ἰερ. 1, 18.

8. Ἰεζ. 2, 6.

9. Ἐξ. 4, 10.

10. Ἐξ. 4, 1 ἐ

11. Ἐξ. 2, 11-15.

12. Μιχ. 3, 8.

13. Ἰερ. 1, 1.

14. Ναοῦμ 1, 1.

τῆς ἀνθρώπινης σοφίας. Καὶ οὔτε σ' αὐτὸ μόνο ἀρκέσθηκε, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο πρόσθεσε, λέγοντας· «'Αλλ' ὁμως ἐγὼ γέμισα με τῆ βοήθεια τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ με δύναμη, δικαιοσύνη καὶ ἐξουσία»⁶.

Πράγματι λοιπὸν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ δὲν τοὺς ἔκαμνε μόνο σοφοὺς, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὺς, ὄχι ὡς πρὸς τὴ σωματικὴ κατασκευὴ, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴ γνώμη. Διότι, ἐπειδὴ ἀπευθύνονταν πρὸς λαὸ γεμάτο ἀπὸ αὐθάδεια καὶ ἀδιαντροπία, ποὺ διψοῦσε γιὰ αἵματα προφητικὰ καὶ σχεδίαζε σφαγὲς ἀγίων, πολὺ φυσικὸ ἦταν νὰ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ δύναμη, ὥστε νὰ μὴ καταπτοηθοῦν ἀπὸ τὴν ἀπερίγραπτη ὀρμὴ αὐτῶν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν στὸν μὲν Ἱερεμία λέγει, «Σὲ τοποθέτησα σὰν στύλο σιδερένιο καὶ σὰν τεῖχος χάλκινο»⁷, στὸν δὲ Ἰεζεκιήλ, «Σὺ κατοικεῖς ἀνάμεσα σὲ σκορπιούς· μὴ φοβηθεῖς αὐτοὺς οὔτε νὰ δειλιάσεις»⁸. Καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ ὅταν στελλόταν πρὸς τὸν Φαραῶ νομίζω ὅτι πρόβαλε τὴν ἄρνηση ὄχι ἐπειδὴ φοβόταν μόνο αὐτόν⁹, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπειδὴ φοβόταν τὸν Ἰουδαϊκὸ λαό. Ἐνῶ δηλαδὴ συνομιλοῦσε μετὰ τὸ Θεό, ἀφοῦ ἄφησε τὸν βάρβαρο, ζητοῦσε μετὰ πολὺ μεγάλη προθυμία καὶ ἐνδιαφέρον νὰ μάθει, τί πρέπει νὰ πεῖ πρὸς αὐτοὺς ποὺ ἀπιστοῦσαν, διότι ἦταν ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸ Θεό¹⁰. καὶ ἐξ αἰτίας τῆς διαθέσεως ἐκείνων ἐλάμβανε τὴ δύναμη νὰ θαυματουργεῖ, καὶ πολὺ εὐλογοῦν. Διότι, ἐὰν ἓνας τόσο πολὺ τὸν φόβησε¹¹, καὶ ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ εὐεργετήθηκε, τί ἦταν φυσικὸ νὰ πάθει σκεπτόμενος τὸν ἀπειθαρχο ἐκεῖνο λαό;

Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἐλάμβανε ὄχι μόνο πνεῦμα σοφίας, ἀλλὰ καὶ δυνάμεως, καὶ ἔλεγε· «'Εγὼ γέμισα με τῆ βοήθεια τοῦ Πνεύματος τοῦ Κυρίου με δύναμη, δικαιοσύνη καὶ ἐξουσία»¹². Καὶ ἄλλος δὲ πάλι λέγει· «Λόγος τοῦ Θεοῦ ποὺ ἀπευθύνθηκε πρὸς τὸν Ἱερεμία τὸν υἱὸ τοῦ Χελκία»¹³. Καὶ ἄλλος δὲ πάλι λέγει· «Προφητεία γιὰ τὴ Νινευί. Βιβλίον ὀράσεως τοῦ Ναοὺμ τοῦ Ἐλκεσαίου»¹⁴, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος μετὰ ἄλλο λόγο παρουσιάζει τὸ ἴδιο μετὰ τὰ προηγούμενα, ὀνομάζοντας λῆμμα τὴν ἐμπνευσή του ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μιλοῦσαν κα-

Πνεύματος οὕτως ἔλεγον, τὴν ἐνέργειαν τῆς χάριτος οὕτως
 ὠνόμασε. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος πανταχοῦ προτίθησι τῶν
 Ἐπιστολῶν τὸ τῆς ἀποστολῆς ὄνομα, ὅπερ οἱ προφηταὶ ἐ-
 ποίουσι διὰ τοῦ λέγειν, ὄρασις, καὶ λόγος, καὶ λῆμμα, καὶ ρῆ-
 5 μα, τοῦτο διὰ τοῦ τῆς ἀποστολῆς κατασκευάζων ὀνόματος.
 Ὡσπερ γὰρ ὁ λέγων ὄρασιν καὶ ῥῆμα Θεοῦ, οὐ τὰ οἰκεῖα
 φθέγγεται, οὕτω καὶ ὁ ἀπόστολον ἑαυτὸν καλῶν, οὐ τὰ παρ'
 ἑαυτοῦ διδάσκει, ἀλλ' ἅπερ ὁ ἀποστέλλων ἐκέλευσεν. Ἀ-
 ποστόλου γὰρ ἀξίωμα, μηδὲν οἰκοθεν ἐπεισάγειν. Διὸ καὶ ὁ
 10 Χριστὸς ἔλεγε, «Μὴ καλέσετε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς
 γὰρ ὑμῶν ἐστὶν ὁ διδάσκαλος ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς», δεικνύς,
 ὅτι πᾶσα τῶν παρ' ἡμῖν δογμάτων ἡ ἀρχὴ τὴν ρίζαν ἄνωθεν
 ἔλαβεν ἐκ τοῦ τῶν οὐρανῶν Δεσπότη, καὶ ἄνθρωποι ὡσι
 πρὸς τὰ λεγόμενα διακονούμενοι.

15 «Ἦν εἶδεν Ἡσαΐας». Τὸ πῶς ὁρῶσιν οἱ προφηταὶ ταῦ-
 τα, ἅπερ ὁρῶσιν, οὐχ ἡμέτερον εἶπεῖν· οὐ γὰρ δυνατὸν ἐρμη-
 νευθῆναι λόγῳ τὸν τρόπον τῆς ὄψεως, ἀλλ' ἐκεῖνος μόνος
 οἶδε σαφῶς, ὁ τῇ πείρᾳ μαθὼν. Εἰ γὰρ φύσεως ἔργα καὶ πά-
 θη πολλάκις οὐδεὶς ἂν παραστήσειε λόγῳ, πολλῶ μᾶλλον
 20 τὸν τρόπον τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας. Εἰ δὲ ἀμυδραῖς εἰ-
 κόσιν ἀποχρησάμενον δεῖ κατατολμῆσαι, οὐχ ὥστε τὸ σα-
 φές παραστήσαι, ἀλλ' ὥστε αἰνίγματι παρασχεῖν, ἐμοὶ δοκεῖ
 ταῦτ' ἐπὶ τῶν προφητῶν γίνεσθαι, οἷον ἂν εἰ ἡ καθαρῶν
 ὑδάτων φύσις ἡλιακὰς ἀκτῖνας δεξαμένη καταυγασθεῖη, οὐ-
 25 τω καὶ τῶν προφητῶν τὰς ψυχὰς, καθαιρομένας οἰκεῖα ἀρε-
 τῇ πρῶτον, ὑποδέχεσθαι τὴν τοῦ Πνεύματος δωρεάν, καὶ
 πρὸς τὴν λαμπηδόνα ποιουμένας ἐκείνην, οὕτω δέχεσθαι
 τῶν μελλόντων τὴν γνῶσιν. «Υἱὸς Ἀμμῶς». Τίνος ἕνεκεν

15. Πρβλ. Ματθ. 23, 8-9.

16. Ἦσ. 1, 1.

ταλαμβανόμενοι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ὀνόμασε ἔτσι τὴν ἐνέργεια τῆς χάριτος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος στὴν ἀρχὴ ὄλων τῶν ἐπιστολῶν του θέτει τὸ ὄνομα τῆς ἀποστολῆς καὶ ἐκεῖνο ποὺ οἱ προφῆτες διατύπωναν μὲ τὶς λέξεις, δραση, λόγος, λῆμμα καὶ ρῆμα, αὐτὸ ἐκφράζει μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἀποστολῆς. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ λέγει 'δραση' καὶ 'ρῆμα τοῦ Θεοῦ', δὲν εἶναι δικά του αὐτὰ ποὺ λέγει, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸ του ἀπόστολο, δὲν διδάσκει δικά του πράγματα, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ πρόσταξε ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἔστειλε. Διότι τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀποστόλου δὲν εἰσάγει τίποτε προερχόμενο ἀπὸ τὴν κρίση τοῦ κατόχου του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Μὴ ὀνομάσετε κανένα διδάσκαλο ἐπάνω στὴ γῆ· διότι ἓνας εἶναι ὁ διδάσκαλός σας, ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς»¹⁵, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ὅλα τὰ δόγματά μας ἔχουν τὴν ἀρχὴ καὶ τὴ ρίζα τους στὸν οὐρανό, στὸν κύριο τῶν οὐρανῶν, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ποὺ ὑπηρετοῦν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ.

«Τὴν ὁποία εἶδε ὁ Ἡσαΐας»¹⁶. Τὸ πῶς οἱ προφῆτες βλέπουν αὐτὰ ποὺ βλέπουν, δὲν μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε· διότι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐρμηνευθεῖ μὲ τὸν τρόπο τῆς δράσεως, ἀλλὰ μόνο ἐκεῖνος τὸν γνωρίζει μὲ σαφήνεια ποὺ τὸν ἔμαθε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πείρα. Διότι, ἂν πολλὰς φορὲς κανένας λόγος δὲν θὰ μπορούσε νὰ παραστήσει τὰ φυσικὰ ἔργα καὶ πάθη, πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ παρουσιάσει τὸν τρόπο ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος. Ἐὰν ὁμοίως πρέπει, χρησιμοποιώντας ἀμυδρὲς εἰκόνες, νὰ τολμήσω νὰ τὸ κάνω αὐτό, ὄχι γιὰ νὰ παραστήσω αὐτὸν μὲ σαφήνεια, ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσω μιὰ αἰνιγματικὴ εἰκόνα, ἐγὼ νομίζω ὅτι αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς προφῆτες· ὅπως δηλαδὴ θὰ συνέβαινε, ἂν καταφωτισθεῖ μὲ τὶς ἡλιακὲς ἀκτίνες ἢ καθαρὴ φύση τῶν ὑδάτων, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὶς ψυχὲς τῶν προφητῶν, ἀφοῦ πρῶτα καθαρῶν μὲ τὴ δική τους ἀρετή, λαμβάνουν στὴ συνέχεια τὴ δωρεὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἀφοῦ ἀποκτήσουν ἐκείνη τὴν ἀκτινοβολία, ἔτσι πιά δέχονται τὴ γνώση τῶν μελλοντικῶν πραγμάτων. «Υἱὸς τοῦ Ἀμμῶς». Γιὰ ποῖο λόγο ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του; Ἡ

τοῦ πατρὸς μέμνηται; Ἡ δὲ διὰ τὰς ὁμωνυμίας, ἢ ὥστε μαθεῖν ὅτι οὐδὲν εὐτέλεια πατρὸς ἐπισκιάζει παιδὸς ἀρετὴν· οὐδὲ εὐγένεια τοῦτο τὸ ἐκ μεγάλων φῦναι, ἀλλὰ τὸ μεγάλους αὐτοὺς γενέσθαι. Οὗτός τε ἀσήμευ πατρὸς ὦν, πάντων φαι-
5 δρότερος γέγονε, τῇ τῆς οἰκείας ἀρετῆς λάμπας ὑπερβολῇ.

2. «Ἦν εἶδε κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ Ἱερουσαλήμ». Τίνος ἔνεκεν διηρημένως ἑκατέρων ἐμνημόνευσε τῶν χωρίων; Ἐπειδὴ καὶ αἱ τιμωρίαι διηρημένως γέγονασι, καὶ ἐν διαφόροις καιροῖς, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο σο-
10 φῶς οἰκονομήσαντος, τὸ μὴ πάντα ἀθρόον ἀπολέσαι, ἀλλ' ἠρέμα καὶ καταμικρόν, ὥστε τῇ τῶν ἀπαχθέντων τιμωρία τοὺς λειπομένους γενέσθαι σωφρονεστέρους. Εἰ δὲ οὐκ ἐχρήσαντο εἰς δέον τῷ φαρμάκῳ, οὐχὶ τοῦ ἰατροῦ, ἀλλὰ τῶν καμνόντων τὸ ἔγκλημα. Ποιεῖ δὲ αὐτὸ διὰ παντός, καὶ καθ'
15 ἑκάστην γενεάν, οὐ πάντα ὁμοῦ τοὺς τὰ αὐτὰ ἀμαρτάνον- τας ὁμοῦ καὶ κολάζων· ἢ γὰρ ἂν ἅπαν ἡμῶν πάλαι προανηρπάσθη τὸ γένος· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐνταῦθα ἀπαιτεῖ δίκην, αὐτοῖς τε ἐκείνοις κουφοτέραν τὴν ἐκεῖ κατασκευάζων κόλα-
20 σιν, καὶ τοῖς συνακμάζουσιν αὐτοῖς μεγίστην τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολῆς προαποτιθέμενος ὑπόθεσιν, τοὺς δὲ μήτε οἰκοθεν, μήτε ἐκ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας βουλομένους τι κερδαίνειν, ἀπαραιτήτῳ καὶ φοβερᾷ τῆς κρίσεως ταμιευόμενος ἡμέρα.

«Ἐν βασιλείᾳ Ὀζίου καὶ Ἰωάθαν, καὶ Ἀχαζ καὶ Ἐζε-
25 κίου, οἱ ἐβασίλευσαν τῆς Ἰουδαίας». Καὶ τὸν καιρὸν ἀναγκαίως προτίθησι, τὸν φιλόπονον ἀκροατὴν παραπέμπων εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν γεγενημένων. Οὕτω γὰρ εὐμαθεστέρα τε ἔ-
σται καὶ σαφεστέρα ἢ προφητεία; εἰ μάθοιμεν, πῶς τῶν

ἐπειδὴ καὶ ἄλλοι ἔχουν τὸ ἴδιο ὄνομα, ἢ γιὰ νὰ μάθουμε ὅτι ὡς πρὸς τίποτε δὲν ἐπισκιάζει τὴν ἀρετὴ τοῦ παιδιοῦ ἢ εὐτέλεια τοῦ πατέρα, καὶ οὔτε ἀποτελεῖ εὐγένεια γι' αὐτὸ τὸ νὰ ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ σπουδαίους γονεῖς, ἀλλὰ τὸ νὰ γίνουν τὰ ἴδια τὰ παιδιά σπουδαῖα. Καὶ αὐτός, ἂν καὶ καταγόταν ἀπὸ ἄσημο πατέρα, ὑπῆρξε λαμπρότερος ἀπὸ ὄλους, ἀφοῦ διέλαμψε μὲ τὴν ὑπερβολικὴν ἀρετὴν του.

2. «Τὴν ὁποία εἶδε ἐναντίον τῆ Ἰουδαίας καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ». Γιὰ ποιὸ λόγο ἀνέφερε ξεχωριστὰ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς τόπους; Ἐπειδὴ καὶ οἱ τιμωρίες συνέβηκαν ξεχωριστὰ καὶ σὲ διαφορετικὰς ἐποχάς, ρυθμίζοντας καὶ αὐτὸ ὁ Θεὸς μὲ σοφία, τὸ νὰ μὴ καταστρέψει δηλαδὴ ὄλους μαζὶ σὲ μιὰ στιγμή, ἀλλὰ ἀργὰ καὶ σιγά-σιγά, ὥστε, μὲ τὴν τιμωρία ἐκείνων πού ὁδηγήθηκαν στὴν αἰχμαλωσία, νὰ γίνουν πὶὸ σώφρονες οἱ ὑπόλοιποι. Ἐὰν ὁμοίως δὲν χρησιμοποίησαν ὅπως ἔπρεπε τὸ φάρμακο, ἄξιος κατηγορίας εἶναι ὄχι ὁ ἰατρός, ἀλλ' οἱ ἀσθενεῖς. Αὐτὸ δὲ τὸ κάμνει συνέχεια καὶ σὲ κάθε μιὰ γενεά, μὴ τιμωρώντας ὄλους μαζὶ ἐκείνους πού διαπράττουν τὰ ἴδια ἁμαρτήματα· διότι ἂν τοὺς τιμωροῦσε ὄλους θὰ ἐξαφανιζόταν πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνον ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος· ἀλλ' ἄλλους μὲν τοὺς τιμωρεῖ ἐδῶ, καθιστώντας ἔτσι γι' αὐτοὺς ἐλαφρότερη τὴν ἐκεῖ τιμωρία, καὶ παρέχει πάρα πολὺ μεγάλη ἀφορμὴν γιὰ μεταβολὴν πρὸς τὸ καλύτερον σ' ἐκείνους πού ζοῦν καὶ δροῦν μαζὶ μ' αὐτούς, τοὺς δὲ ἄλλους πού δὲν θέλουν νὰ κερδίσουν κάτι οὔτε ἀπὸ μόνοι τους οὔτε ἀπὸ τὴν οἰκονομία αὐτοῦ τοῦ εἶδους τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἐπιφυλάσσει τὴν τιμωρία γιὰ τὴν ἀπαραίτητη καὶ φοβερὴ ἐκείνη ἡμέρα τῆς κρίσεως.

«Κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ὁζία καὶ Ἰωνάθαν καὶ Ἄχαζ καὶ Ἐζεκία, πού βασίλευσαν στὴν Ἰουδαία». Καὶ τὴν ἐποχὴν πού ἐξήση ἀναφέρει κατ' ἀνάγκην, παραπέμποντας τὸν φιλόπονον ἀκροατὴν στὴν ἱστορίαν τῶν γεγονότων. Διότι ἔτσι θὰ γίνῃ πὶὸ κατανοητὴ καὶ πὶὸ σαφὴς ἢ προφητεία, ἐὰν μάθουμε πῶς, ἐνῶ τὰ πράγματα παρουσίαζαν αὐτὴ τὴν κατάστασιν

πραγμάτων διακειμένων, καὶ πῶς τῶν τραυμάτων ἐχόντων τῶν Ἰουδαϊκῶν, οὗτοι τὰ φάρμακα κατεσκεύασαν.

« Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησε». Πολλοῦ γέμει τοῦ θυμοῦ τὸ προοίμιον. Εἰ γὰρ μὴ σφοδρά τις ἦν καὶ ἄφατος ἡ ὀργή, οὐκ ἂν τοὺς ἀνθρώπους ἀφείς, πρὸς τὰ στοιχεῖα τὸν λόγον ἐστρεψε. Ποιεῖ δὲ αὐτό, οὐχ ὥστε τὴν ὀργὴν ἐνδείξασθαι μόνον, ἀλλ' ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀκούειν μέλλοντας μετὰ πολλῆς ἐντρέψαι τῆς ὑπερβολῆς, δεικνὺς ὅτι τῶν ἀναισθητῶν φύσει στοιχείων χεῖρον οἱ λόγῳ τετιμημένοι διάκεινται. Τοῦτο δὲ καὶ ἑτέροις ἔθος προφήταις ποιεῖν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ πρὸς τὸν Ἰεροβοὰμ ἀποσταλεῖς, ἀφείς τὸν βασιλέα πρὸς ὃν ἀπεστέλλετο, τῷ θυσιαστηρίῳ διαλέγεται. Καὶ Ἰερεμίας τὴν γῆν ἐκάλει λέγων· «Γῆ, γῆ, γῆ· γράψον τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἄνδρα ἐκκήρυττον». Καὶ ἕτερος πάλιν ἔλεγεν· «Ἀκούσατε, φάραγγες, θεμέλια τῆς γῆς».

«Υἱοὺς ἐγέννησα». Οὐ τὴν κοινὴν πρὸς πάντας ἀνθρώπους τίθησιν εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίαν, ὅπερ ἦν τὸ γενέσθαι. Πανταχοῦ γὰρ ἄρχει τῶν εὐεργεσιῶν ὁ Θεὸς· καὶ ὥσπερ τὸν ἄνθρωπον πλάττων, οὐδέπω γενόμενον ἐτίμησε τῇ ἀρχῇ, εἰπὼν, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν»· ἐπὶ δὲ τῆς Καινῆς καὶ μειζόνως· οὐ γὰρ δὴ μόνον μηδὲν εἰργασμένους, ἀλλὰ καὶ μυρία κακὰ εἰργασμένους ἐτίμησε διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλλιγενεσίας· οὕτω καὶ ἐνταῦθά ἐστιν ἰδεῖν, ὅτι τῇ υἰοθεσίᾳ οὐχὶ μόνον οὐδὲν κατωρθωκότας, ἀλλὰ καὶ ἐπταικότας ἐτίμησεν. Οὐ μὴν ἐπειδὴ τι-

17. Γ' Βασ. 13, 1 ἐ.

18. Ἰερ. 22, 29-30.

19. Μιχ. 6, 2.

20. Γεν. 1, 26.

καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἦταν γεμάτοι ἀπὸ τραύματα, αὐτοὶ κατασκεύασαν τὰ φάρμακα.

«Ἐκούε, οὐρανέ, καὶ σύ, γῆ, ἀκροάσου μὲ προσοχή, διότι ὁ Κύριος μίλησε». Τὸ προοίμιο εἶναι γεμάτο ἀπὸ πολὺ θυμό. Διότι, ἐὰν ἡ ὀργή του δὲν ἦταν ὑπερβολικὰ μεγάλη καὶ ἀπερίγραπτη, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ ν' ἀφήσει τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ στρέψει τὸ λόγο πρὸς τὰ φυσικὰ στοιχεῖα. Τὸ κάμνει δὲ αὐτὸ ὄχι γιὰ νὰ δείξει μόνο τὴν ὀργή του, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπιπλήξει σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ τὸν ἀκούσουν, δείχνοντας ὅτι συμπεριφέρονται χειρότερα ἀπὸ τὰ ἀναίσθητα φυσικὰ στοιχεῖα ἐκεῖνοι ποὺ τιμήθηκαν μὲ τὸ λόγο. Αὐτὸ δὲ συνηθίζουν νὰ τὸ κάμνουν καὶ ἄλλοι προφῆτες. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης ἐκεῖνος ποὺ στάλθηκε πρὸς τὸν Ἱεροβοάμ, ἀφήνοντας τὸ βασιλιὰ πρὸς τὸν ὁποῖο εἶχε σταλεῖ, συνομιλεῖ μὲ τὸ θυσιαστήριον»¹⁷. Καὶ ὁ Ἱερεμίας προσκαλοῦσε τὴ γῆ, λέγοντας· «Γῆ, γῆ, γῆ· γράψε ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι ἀποκηρυγμένος»¹⁸. Καὶ ἄλλος πάλι ἔλεγε· «Ἀκούστε, φαράγγια, θεμέλια τῆς γῆς»¹⁹.

«Υἱοὺς γέννησα». Δὲν ἀναφέρει σ' αὐτοὺς τὴν κοινὴ εὐεργεσία πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ εἶναι ἡ γέννηση, ἀλλὰ τὴν ἐντελῶς ξεχωριστὴ, ποὺ εἶναι τὸ ὅτι γέννησε σ' αὐτοὺς υἱούς. Διότι παντοῦ ὁ Θεὸς ἀρχίζει μὲ εὐεργεσίες· καὶ ὅπως ἀκριβῶς πλάθοντας τὸν ἄνθρωπο, πρὶν ἀκόμα πλασθεῖ, τὸν τίμησε μὲ ξεχωριστὴ τιμὴ λέγοντας, «Ἄς δημιουργήσουμε ἄνθρωπο σύμφωνα μὲ τὴ δική μας εἰκόνα καὶ ἱκανὸ νὰ μᾶς ὁμοιάσει»²⁰. στὴν ἐποχὴ ὁμοῦς τῆς Κανῆς Διαθήκης τοὺς τίμησε κατὰ πολὺ περισσότερο· διότι τοὺς τίμησε μὲ τὸ λουτρὸ τῆς ἀναγεννήσεως ὄχι μόνο ἂν καὶ δὲν διέπραξαν τίποτε τὸ σπουδαῖο, ἀλλ' ἀντίθετα καὶ διέπραξαν ἄπειρα κακά· ἔτσι λοιπὸν μπορούμε καὶ ἐδῶ νὰ δοῦμε, ὅτι τοὺς τίμησε μὲ τὴν υἱοθεσία, ὄχι μόνο ἂν καὶ δὲν ἐπέτυχαν κανένα κατόρθωμα, ἀλλὰ καὶ διέπραξαν πολλὰ πταίσματα. Διότι πράγματι δὲν ἀποστερεῖ τις τιμὲς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τοὺς κόπους, ἐπειδὴ τοὺς τιμᾶ

μᾶ πρὸ τῶν πόνων, ἀποστερεῖ μετὰ τοὺς πόνους, ἀλλὰ καὶ τότε μείζονα δίδωσι τὰ ἔπαθλα.

«Καὶ ὑψωσα». Τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ, τὰ ἐν Παλαιστίνῃ ἐνὶ ῥήματι παρέδραμεν. Ἔθος γὰρ τῷ Θεῷ τοῦτο, διὰ τὴν περιουσίαν τῶν εὐεργεσιῶν μὴ καταμικρὸν ἐν-
5 διατρίβειν τῇ διηγήσει τῶν γεγενημένων.

«Αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν». Παρέβησάν μου, φησί, τὸν νόμον, τὰ προστάγματα κατέλιπον.

«Ἐγὼ βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ». Αἱ συγκρίσεις αὐξήσιν τῆς κατηγορίας ποιοῦσι, καὶ μάλιστα ὅταν ἐξ ἀνίσων ὦσι· καθὼς καὶ ὁ Χριστός φησι· «Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν»· καὶ πάλιν· «Βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει, καὶ κατακρινεῖ τὴν γενεὰν ταύτην, ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶντος». Καὶ Ἰερεμίας δὲ πάλιν φησί· «Πορεύθητε εἰς νήσους Χετιῖμ, καὶ ἴδετε εἰς Κεδάρ. Ἀποστείλατε καὶ γνῶτε, εἰ ἀλλάζονται ἔθνη θεοῦς αὐτῶν· ὁ δὲ λαός μου ἠλλάξατο τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐξ ἧς οὐκ ὠφελήθησεται». Τὸ ἀνεπαχθὲς τῆς νομοθεσίας δείκνυσι, καὶ ὅσον ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν ἀνθρώπων μέτρον, ὃ καὶ ἀλόγοις εὐκόλον κατορθῶσαι, καὶ ἀλόγων τοῖς ἀνοητοτέροις. Ἄλλ' ἐρεῖ τις, ὅτι ἐκεῖνα ἐν τῇ φύσει ἔχει τὸ γνωρίζειν. Ἄλλὰ δυνατὸν τὰ φύσει κατορθούμενα ἐκείνοις ἐκ προαιρέσεως ὑφ' ἡμῶν γίνεσθαι.
10
15
20
25

3. «Ἐγὼ βοῦς τὸν κτησάμενον». Οὐ τῷ ἐξαιρέτῳ τῆς δωρεᾶς τιθεῖς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς κακίας αὐτῶν αὖξει τὴν κατηγορίαν. Ὡσπερ γὰρ εἰς ἐντροπὴν αὐτῶν τὰ στοιχεῖα καλεῖ, οὕτω πάλιν οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλὰ ἀλόγοις αὐτοῖς συγκρίνει, καὶ τούτων τοῖς ἀνοητοτάτοις, καὶ
30

21. Λουκᾶ 11, 32.

22. Λουκᾶ 11, 31.

23. Ἰερ. 2, 10-11.

πρὶν ἀπὸ τοὺς κόπους, ἀλλὰ καὶ τότε τοὺς παρέχει πολὺ πῖο μεγαλύτερα ἔπαθλα.

«Καὶ τοὺς δόξασα». Τὰ συμβάντα στὴν Αἴγυπτο, τὰ συμβάντα στὴν ἔρημο, τὰ συμβάντα στὴν Παλαιστίνη, τὰ προσπέρασε μὲ ἓνα λόγο. Διότι αὐτὸ συνηθίζει νὰ κάμνει ὁ Θεός, ἐξ αἰτίας δηλαδὴ τῆς ὑπεραφθονίας τῶν εὐεργεσιῶν νὰ μὴ ἀσχολεῖται καὶ πολὺ μὲ τὴν περιγραφή τῶν γεγονότων.

«Αὐτοὶ ὁμως μὲ ἀρνήθηκαν». Παρέβηκαν, λέγει, τὸ νόμο μου, ἐγκατέλειψαν τὰ προστάγματά μου.

«Τὸ βόδι γνωρίζει τὸν ἰδιοκτῆτη του καὶ ὁ ὄνος τὴ φάτνη ποῦ τοῦ ἔκαμε ὁ κύριός του». Οἱ συγκρίσεις αὐξάνουν τὴν κατηγορία, καὶ μάλιστα ὅταν γίνονται γιὰ ἄνισα πράγματα, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς λέγει· «Ἄνδρες Νινευῖτες θ' ἀναστηθοῦν κατὰ τὴ μέλλουσα κρίση μαζί μ' αὐτὴ τὴ γενεὰ καὶ θὰ τὴν καταδικάσουν»²¹. καὶ πάλι· «Ἡ βασίλισσα τοῦ νότου θ' ἀναστηθεῖ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως καὶ θὰ κρίνει καὶ θὰ καταδικάσει τὴ γενεὰ αὐτή, διότι ἦρθε ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς ν' ἀκούσει τὴ σοφία τοῦ Σολομώντα»²². Καὶ ὁ Ἱερεμίας δὲ πάλι λέγει· «Πηγαίνετε στὰ νησιὰ Χετιῖμ καὶ ἐξετάστε τὴν Κηδάρ. Στείλτε ἀνθρώπους καὶ μάθετε ἐὰν ἄλλαξαν τὰ εἰδωλολατικὰ ἔθνη τοὺς θεοὺς τους· ὁ λαός μου ὁμως ἄλλαξε τὴ δόξα τοῦ μὲ ἄλλους θεοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν θὰ ὠφεληθεῖ»²³. Δείχνει τὸ ἔλαφρὸ τῆς νομοθεσίας καὶ πόσο εἶναι τὸ μέτρο ποῦ ζητεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τὸ ὁποῖο εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ κατορθώσουν καὶ τὰ ἄλλα ζῶα καὶ μάλιστα τὰ πῖο ἀνόητα ἀπὸ τὰ ἄλογα. Ἄλλὰ θὰ πεῖ κάποιος, ὅτι τὰ ἄλογα ζῶα ἔχουν στὴ φύση τους τὴ γνώση. Ὅμως εἶναι δυνατὸ ἐκεῖνα ποῦ κατορθώνουν αὐτὰ ἐκ φύσεως νὰ τὰ πράττουμε ἐμεῖς μὲ τὴ θέλησή μας.

3. «Τὸ βόδι γνωρίζει τὸν ἰδιοκτῆτη του». Δὲν ἀναφέρει αὐτοὺς μὲ τὴν ἐντελῶς ξεχωριστὴ δωρεά, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ὑπερβολικὴ κακία αὐτῶν αὐξάνει τὴν κατηγορία. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς καλεῖ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ τοὺς κάνει νὰ νιώσουν ντροπή, ἔτσι πάλι συγκρίνει αὐτοὺς ὄχι μὲ ἀνθρώπους, ἀλλὰ μὲ τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ μάλιστα μὲ τὰ πῖο ἀνόητα ἀπὸ αὐτά, καὶ

δείκνυσι χείρους κάκείνων. Οὕτω καὶ Ἱερεμίας ποιεῖ, τρυγόνα καὶ χελιδόνα παράγων εἰς μέσον, καὶ ὁ Σολομῶν δὲ νῦν πρὸς τὴν μύρμηκα, νῦν δὲ πρὸς τὴν μέλιτταν πέμπων τὸν ἀργὸν βίον ζῶντα.

5 «Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω». Ἐπίτασις κακίας, ὅταν καὶ οἱ ὠκειωμένοι, καὶ μετὰ τοσαύτας τιμάς, καὶ πάντες ἀθρόον πρὸς τὴν κακίαν ὧσιν ηὐτομοληκότες. Οὐκ εἶπεν, Ἰακώβ', ἀλλ' «Ἰσραὴλ», ὥστε τῇ ἀρετῇ τοῦ προγόνου τῶν ἐκγόνων μείζονα δεῖξαι τὴν ἀγνωμοσύνην. Ὁ μὲν γὰρ τῇ τῆς ψυχῆς
10 ἀρετῇ τὴν εὐλογίαν ἐπεσπάσατο τὴν τῆς προσηγορίας, οἱ δὲ διὰ τῆς παρανομίας αὐτὴν προῦδωκαν.

«Καὶ ὁ λαός μου ἐμὲ οὐ συνῆκεν». Ἐμέ, φησί, τὸν τοῦ ἡλίου φανερώτερον.

«Οὐαὶ ἔθνος ἀμαρτωλόν». Καὶ τοῦτο τοῖς προφήταις ἔ-
15 θος, τοὺς τὰ ἀνίατα νοσοῦντας θρηνεῖν. Οὕτω καὶ Ἱερεμίας πολλαχοῦ· οὕτω καὶ Χριστὸς λέγων· «Οὐαὶ σοὶ Χωραζὶ, οὐαὶ σοὶ Βηθσαιδὰ». Ἐπεὶ καὶ τοῦτο διδασκαλίας εἶδος. Ὅν γὰρ οὐκ ἐνεκτῆσατο λόγος, τοῦτον πολλακίς διώρθωσε θρῆνος.

20 «Λαὸς πλήρης ἀμαρτιῶν». Ἄλλη προσθήκη κατηγορίας, τὸ καὶ πάντας, καὶ μετ' ἐπιτάσεως.

«Σπέρμα πονηρόν». Οὐ τὴν γένεσιν αὐτῶν διαβάλλει, ἀλλὰ δείκνυσιν ἐκ πρώτης ἡλικίας ὄντας κακοὺς. Ὡσπερ γὰρ ὁ Ἰωάννης λέγων, «Ὅφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν», οὐ
25 τὴν φύσιν ἀτιμάζει· οὐ γὰρ ἂν εἶπε, «Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας», εἰ φύσει καὶ ἀπὸ γεννήσεως ἦσαν τοιοῦτοι· οὕτω καὶ ἐνταῦθα λέγων, «Σπέρμα πονηρόν», οὐ τὴν γέννησιν αὐτῶν διαβάλλει.

«Υἱοὶ ἄνομοι». Οὐκ εἶπε, ἑπαράνομοι, ἀλλ' «Ἄνομοι»,

24. Πρβλ. Ἱερ. 8, 7.

25. Ἦσ. 6, 6.

26. Ματθ. 11, 21.

27. Ματθ. 3, 7.

28. Ματθ. 3, 8.

δείχνει ότι είναι χειρότεροι και από εκείνα. Τὸ ἴδιο κάνει και ὁ Ἱερεμίας, ἀναφέροντας τὸ τρυγόνι και τὸ χελιδόνι²⁴, και ὁ Σολομῶν δὲ ἄλλοτε μὲν στέλνει τὸν ὄκνηρὸ πρὸς τὸ μυρμήγκι, ἄλλοτε δὲ πρὸς τὴ μέλισσα.

«Ὁ Ἰσραηλιτικὸς ὁμως λαὸς δὲν μὲ ἀναγνωρίζει γιὰ Κύριό του». Αὐτὸ φανερώνει τὴν ὑπερβολικὴ ἀῶξηση τῆς κακίας, ὅταν και οἱ πάρα πολὺ δικοὶ του, και μάλιστα μετὰ ἀπὸ τόσες τιμὲς ποὺ ἔλαβαν, ὅλοι μαζί ἔχουν αὐτομολήσει πρὸς τὴν κακία. Δὲν εἶπε, ‘ὁ Ἰακώβ’, ἀλλὰ «Ὁ Ἰσραήλ», ὥστε μὲ τὴν ἀρετὴ τοῦ προγόνου τους νὰ δείξει μεγαλύτερη τὴν ἀχαριστία τῶν ἀπογόνων. Διότι ἐκεῖνος μὲν μὲ τὴν ἀρετὴ τῆς ψυχῆς του ἀπέκτησε τὴν εὐλογία τῆς ὀνομασίας, ἐνῶ αὐτοὶ τὴν πρόδωσαν μὲ τὴν παρανομία τους.

«Και ὁ λαὸς μου δὲν μὲ κατανοεῖ». Ἐμένα, λέγει, ποὺ εἶμαι πιὸ φανερός και ἀπὸ τὸν ἥλιο.

«Ἀλλοίμονό σου, ἔθνος ἀμαρτωλό». Και αὐτὸ ἀποτελεῖ συνήθεια στοὺς προφῆτες, τὸ νὰ θρηνοῦν ἐκείνους ποὺ νοσοῦν ἀθεράπευτα. Τὸ ἴδιο κάμνει και ὁ Ἱερεμίας σὲ πολλές περιπτώσεις· τὸ ἴδιο λέγει και ὁ Χριστός· «Ἀλλοίμονό σου Χωραζί, ἀλλοίμονό σου Βηθσαϊδά»²⁶. Καθόσον και αὐτὸ ἀποτελεῖ εἶδος διδασκαλίας. Διότι ἐκεῖνον ποὺ δὲν τὸν ἐπανεφέρε στὸν ὀρθὸ δρόμο ὁ λόγος, αὐτὸν πολλές φορές τὸν διόρθωσε ὁ θρῆνος.

«Λαέ, ποὺ εἶσαι γεμάτος ἀπὸ ἀμαρτίες». Αὐτὸ εἶναι ἄλλη προσθήκη κατηγορίας, τὸ ὅτι ὅλοι εἶναι ἀμαρτωλοὶ και μάλιστα σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό.

«Σπέρμα πονηρό». Δὲν κατηγορεῖ τὴ γέννησή τους, ἀλλὰ δείχνει ὅτι ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία τους εἶναι κακοί. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ και ὁ Ἰωάννης λέγοντας «φίδια, παιδιὰ τῶν ἐχιδνῶν»²⁷, δὲν ἀτιμάζει τὴ φύση· διότι δὲν θὰ ἔλεγε, «Κάμετε καρποὺς ἀξιους τῆς μετάνοιας»²⁸, ἐὰν ἦταν τέτοιοι ἐκ φύσεως και ἐκ γεννήσεως· ἔτσι και ἐδῶ λέγοντας, «Σπέρμα πονηρό», δὲν κατηγορεῖ τὴ γέννηση αὐτῶν.

«Υἱοὶ ἄνομοι». Δὲν εἶπε, ‘παράνομοι’, ἀλλὰ «Ἄνομοι», ἀ-

τῶν οὐδαμῶς εἰληφότων νόμον οὐδὲν ἄμεινον διακεείμενοι.
Ἄλλὰ τῆς προαιρέσεως τὴν διαφορὰν δηλοῖ.

«Ἐγκατελίπετε τὸν Κύριον, καὶ παρωργίσατε». Ἐμφαντικῶς τοῦτο εἶρηκε. Καὶ γὰρ ἤρκει τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ
5 εἰς κατηγορίαν· ὅπερ Ἱερεμίας ἐγκαλεῖ λέγων, «Ὅτι καὶ αὐτοῦ ἀπέστησαν, καὶ δαίμοσι προσηλώθησαν.

«Τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ». Καὶ τοῦτο κατηγορίας ἐπίστασις, ὅτι κοινὸς ὢν ἀπάντων Δεσπότης, αὐτοῖς ἐγνωρίζετο τότε. Ἀπηλλοτριώθησαν εἰς τὰ ὀπίσω.

10 «Τί ἔτι πληγῆτε προστιθέντες ἀνομίας;». Μεγίστη κατάγνωσις, ὅταν μηδὲ ταῖς τιμωρίαις γίνωνται βελτίους. Καὶ τοῦτο δὲ εἶδος εὐεργεσίας, τὸ κολάζειν. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν, ὅτι ἐτίμησε καὶ εὐηργέτησε μόνον, ἀμαρτάνοντας δὲ ἠφίει· ἀλλὰ καὶ τιμαῖς ἐφείλκετο, καὶ φόβῳ τῶν κολάσεων
15 ἔσωφρόνισε, καὶ ἐν ἑκατέροις ἔμειναν ἀνίατα νοσοῦντες. Πᾶν εἶδος ἰατρίας ἀπεδείξατο, τέμνων, καίων, τὰ δὲ τῆς νόσου οὐδὲ οὕτως εἶξε, ὃ μάλιστα τοῦ νοσεῖν ἀνίατα σημεῖόν ἐστι, τὸ μηδὲ δύνασθαι δέξασθαι θεραπείαν.

«Πᾶσα κεφαλὴ εἰς πόνον, καὶ πᾶσα καρδία εἰς λύπην.
20 Ἄπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ ὀλοκληρία, οὔτε τραῦμα, οὔτε μώλωψ, οὔτε πληγὴ φλεγμαίνουσα». Εἶτα λέγει τὰς κολάσεις καὶ τὰς τιμωρίας· οὐκ ἔλαττον γὰρ τοῦτο εἶδος εὐεργεσίας ἐστὶ καὶ τῆς τιμῆς τῆς εἰς αὐτοὺς γεγεννημένης. Πάντας γάρ, φησὶν, ἐκάκωσα, καὶ εἰς λύπην αὐτοὺς ἐνέβαλον.
25 Εἰ πᾶσα κεφαλὴ εἰς πόνον, πῶς οὐκ ἔστιν οὔτε τραῦμα, οὔτε μώλωψ; Τὸ τραῦμα, τοῦ λοιποῦ σώματος

29. Πρβλ. Βαρ. 4, 7.

30. Ἡ φράση αὐτὴ λείπει ἀπὸ τὸ κείμενο τῶν Ο'.

φοῦ ἢ συμπεριφορά τους δὲν εἶναι καθόλου καλύτερη ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔλαβαν νόμο. Ἄλλὰ δείχνει τὴ διαφορά τῆς προαιρέσεως.

«Ἐγκαταλείψατε τὸν Κύριο καὶ τὸν παροργίσατε». Αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ νὰ κάνει πιὸ ἔντονη τὴν κατηγορία. Καθόσον ἦταν ἀρκετὸ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ γιὰ κατηγορία· καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς κατηγορεῖ ὁ Ἰερεμίας, λέγοντας, «Ὅτι καὶ ἀπὸ αὐτὸν ἀπομακρύνθηκαν καὶ στοὺς δαίμονες προσηλώθηκαν»²⁹.

«Τὸν ἅγιο τοῦ Ἰσραὴλ». Καὶ αὐτὸ λέγεται γιὰ ν' αὐξήσει τὴν κατηγορία, διότι ἂν καὶ εἶναι κοινὸς Κύριος ὄλων, αὐτοὶ μόνο τὸν γνώριζαν τότε. «Ἀποξενώθηκαν ἀπ' αὐτὸν μὲ τὴν ἀπομάκρυνσή τους ἀπὸ κοντά του»³⁰.

«Γιατί ἀκόμα πληγώνετε τὸν ἑαυτὸ σας προσθέτοντας ἀνομίες;». Εἶναι ἄξιοι τῆς πιὸ μεγαλύτερης καταδίκης, ὅταν δὲν γίνονται καλύτεροι οὔτε μὲ τίς τιμωρίες. Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ εἶδος εὐεργεσίας, τὸ νὰ τοὺς τιμωρεῖ δηλαδή. Διότι δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ πεῖ, ὅτι τοὺς τίμησε καὶ τοὺς εὐεργέτησε μόνο, ἂν τοὺς ἐγκατέλειπε ὅταν ἀμάρταναν· ἀλλὰ καὶ μὲ τιμὲς τοὺς προσήλκυε καὶ μὲ τὸ φόβο τῶν τιμωριῶν τοὺς σωφρόνιζε, καὶ ὁμως καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση ἐξακολούθησαν νὰ νοσοῦν ἀθεράπευτα. Κάθε εἶδος θεραπείας μεταχειρίσθηκε, ἀποκόπτοντας καὶ καίοντας τὰ μέλη ποὺ ἔπασχαν, ὁμως οὔτε καὶ ἔτσι ὑποχώρησαν τὰ αἷτια τῆς νόσου, πράγμα ποὺ κατ' ἐξοχὴ δείχνει ὅτι ἔπασχαν ἀθεράπευτα, τὸ νὰ μὴ μποροῦν δηλαδή νὰ δεχθοῦν θεραπεία.

«Ὅλο τὸ κεφάλι σας πονεῖ καὶ ὄλη ἡ καρδιά σας εἶναι πλημμυρισμένη ἀπὸ λύπη. Ἀπὸ τὰ πόδια μέχρι τὸ κεφάλι δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ὑγιές· δὲν ὑπάρχει μόνο ἓνα τραῦμα, ἓνας μώλωπας καὶ μιὰ μόνο πληγὴ μολυσμένη». Στὴ συνέχεια ἀναφέρει τίς τιμωρίες· διότι δὲν εἶναι αὐτὸ μικρότερο εἶδος εὐεργεσίας καὶ ἀπὸ τὴν τιμὴ μὲ τὴν ὁποία τοὺς τίμησε. Διότι, λέγει, ὄλους τοὺς κακοποίησα, καὶ τοὺς ἔρριξα μέσα στὴ λύπη. Ἐὰν ὀλόκληρο τὸ κεφάλι πονεῖ, πῶς δὲν ὑπάρχει οὔτε τραῦμα, οὔτε μώλωπας; Τὸ τραῦμα, τότε φαίνεται ὅτι εἶναι τραῦμα, ὅταν τὸ

ὕγιαίνοντος, τότε φαίνεται τραῦμα ὄν· εἰ δὲ ὄλον ἠλκωμένον τύχοι, οὐκέτι ἂν φανείη τὸ ἔλκος. Τοῦτο οὖν ἐνδείξασθαι βούλεται, ὅτι ὄλον τὸ σῶμα ἠλκωτο, καὶ οὐχὶ τὸ μὲν ὕγιαίνε, τὸ δὲ ἐξωδηκὸς ἦν, ἀλλ' ἅπαν φλεγμονεῖ, ἅπαν μώλωψ
5 εἷς.

«Οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι». Τοῦτο τοῦ προτέρου βαρύτερον. Οὐ γὰρ τὸ νοσεῖν οὕτω χαλεπὸν, ὡς τὸ νοσοῦντα μηδὲ θεραπεύεσθαι δύνασθαι, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ ἰατρὸς τοιοῦτος ᾗ.

10 «Οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδεσμούς». Ὡστε ποιῆσαι τὸν λόγον ἐμφατικόν, ἐπέμεινε τῇ μεταφορᾷ· τοῦτο γὰρ αὐτῆς τὸ ἐξαίρετον.

«Ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος». Ταῦτα οὐχ ὡς γεγενημένα ἀπαγγέλλει, ἀλλ' ὡς ἐσόμενα προαναφωνεῖ. Κέχρηται δὲ τῷ ἔ-
15 θει οἱ προφητῆται τούτῳ, ὁμοῦ τε φοβοῦντες τὸν ἀκροατὴν, καὶ τῆς οἰκείας ἀληθείας τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενοι. Ὡς γὰρ τὰ παρελθόντα οὐκ ἔνι μὴ γεγενῆσθαι, οὕτω τὰ μέλλοντα ὑπὸ τῶν προφητῶν λέγεσθαι, οὐκ ἔνι μὴ συμβῆναι, πλὴν εἰ μὴ ποτε μετανοήσαιεν οἱ κολάζεσθαι μέλλοντες.

20 «Αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι». Οὐ γὰρ ἠφάνισεν αὐτὰς παντελῶς, ἀλλ' ἀφῆκεν ἐστάναι τὰ λείψανα τοῦ ἐμπρησμοῦ τοῦ βαρβαρικοῦ, μᾶλλον δυνάμενα καθικέσθαι τῆς τῶν ὀρώντων ὄψεως.

«Τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἀλλότριοι κατεσθίου-
25 σιν αὐτήν, καὶ ἠρήμωται κατεστραμμένη ὑπὸ λαῶν ἀλλοτρίων». Ἐπίτασις συμφορᾶς, ὅταν καὶ θεαταὶ τῶν οἰκείων γίνωνται συμφορῶν, καὶ μηδὲ ἐξ ἀκοῆς αὐτὰ μανθάνωσι μόνον.

4. «Ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιῶν, ὡς σκηνὴ ἐν
30 ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηράτῳ». Μέγα τι

ὑπόλοιπο σῶμα εἶναι ὑγιές· ἐφόσον ὁμοῦς συμβαίνει νὰ εἶναι ὁλόκληρο γεμάτο ἀπὸ πληγές, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ φανεῖ ἡ πληγή. Αὐτὸ λοιπὸν θέλει νὰ δείξει, ὅτι δηλαδὴ ὅλο τὸ σῶμα ἦταν γεμάτο ἀπὸ πληγές, καὶ δὲν ἦταν τὸ μὲν ἓνα μέλος ὑγιές, τὸ δὲ ἄλλο γεμάτο πληγές, ἀλλ' ὁλόκληρο τὸ σῶμα πάσχει, ὁλόκληρο εἶναι ἓνας μώλωπας.

«Δὲν ὑπάρχει ἔμπλαστρο νὰ τοποθετηθεῖ ἐπάνω στὶς πληγές». Αὐτὸ εἶναι βαρύτερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο. Διότι δὲν εἶναι τόσο φοβερὸ τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἀσθενής, ὅσο τὸ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ θεραπευθεῖ ἐνῶ εἶναι ἀσθενής, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ ἰατρὸς εἶναι τέτοιος.

«Οὔτε λάδι, οὔτε ἐπίδεσμοι». Γιὰ νὰ δώσει μεγαλύτερη ἔμφραση στὸ λόγο, ἐπέμεινε στὴ μεταφορὰ· διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ξεχωριστὸ γνώρισμα αὐτῆς.

«Ἡ γῆ σας ἔμεινε ἔρημη». Αὐτὰ τὰ λέγει ὅχι σὰν κάτι ποὺ ἔχει γίνει, ἀλλὰ τὰ προλέγει σὰν κάτι ποὺ πρόκειται νὰ συμβεῖ στὸ μέλλον. Συνηθίζουν νὰ τὸ κάμνουν αὐτὸ οἱ προφῆτες, συγχρόνως καὶ φοβίζοντας τὸν ἀκροατὴ, καὶ φανερώνοντας τὴ δύναμη τῆς ἀλήθειας αὐτῶν ποὺ λέγουν. Διότι ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ συμβοῦν τὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος, ἔτσι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ συμβοῦν αὐτὰ ποὺ προλέγουν οἱ προφῆτες, ἐκτὸς ἐὰν κάποτε συμβεῖ νὰ μετανοήσουν ἐκεῖνοι ποὺ πρόκειται νὰ τιμωρηθοῦν.

«Οἱ πόλεις σας εἶναι παραδομένες στὴ φωτιά». Διότι δὲν τις ἔξαφάνισε ἐντελῶς, ἀλλ' ἄφησε νὰ ὑπάρχουν τὰ λείψανα τοῦ βαρβαρικοῦ ἔμπρησμοῦ, ποὺ ἔχουν πολὺ πιὸ μεγαλύτερη δύναμη νὰ ἀποσπάσουν τὴν προσοχὴ ἐκείνων ποὺ τὰ βλέπουν καὶ νὰ τοὺς συνετίσουν.

«Τὴ χώρα σας τὴν κατατρώγουν μπροστά σας ξένοι καὶ ἔχει ἐρημωθεῖ καὶ καταστραφεῖ ἀπὸ ξένους λαούς». Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ αὐξάνει τὴ συμφορὰ, ὅταν γίνονται καὶ θεατὲς τῶν συμφορῶν τους καὶ δὲν τὰ μαθαίνουν αὐτὰ μόνο ἐξ ἀκοῆς.

4. «Θὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἡ θυγατέρα μου Σιών, σὰν σκηνὴ στὸν ἀμπελώνα καὶ σὰν ὀπωροφυλάκιο μέσα σὲ χωράφι μὲ

ἔχουσι καὶ αἱ εἰκόνας, καὶ μάλιστα αἱ ἐν τῇ Γραφῇ, εἰς παρά-
 τασιν τῶν λεγομένων. Τὴν Ἱερουσαλήμ δὲ καλεῖ θυγατέρα
 Σιών, διὰ τὸ ὑποκεῖσθαι τῷ ὄρει. «Ὡς σκηνηὴ ἐν ἀμπελῶνι,
 καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηράτῳ». Τοῦ καρποῦ γὰρ ἀ-
 5 νηρημένου, καὶ τῶν γεωργῶν ἀπενεχθέντων, περιττὴ λοι-
 πὸν ἢ τῆς πόλεως οἰκοδομή.

«Ὡς πόλις πολιορκουμένη». Τοῦτο τῆς ἀσθενείας αὐ-
 τῶν καὶ τῆς ἐγκαταλείψεως αἰνιγμα. Ὅταν γὰρ μηδεὶς ὁ
 βοηθῶν ᾖ, τότε ἀνάγκη συγκεκλειῖσθαι, τὴν ἀπὸ τῶν τειχῶν
 10 ἀσφάλειαν μόνην ἐκδεχομένους.

«Καὶ εἰ μὴ Κύριος Σαββαῶθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα,
 ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθη-
 μεν». Ἔθος αἰεὶ τοῖς προφήταις μὴ μόνον ἐκεῖνα προλέγειν,
 ἀ μέλλουσι πάσχειν οἱ πλημμελοῦντες δεινά, ἀλλὰ καὶ ἃ πα-
 15 θεῖν ἦσαν ἀξιοί, ἵνα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς τιμωρίας
 πολλὰς ἴδωσι τῷ Θεῷ χάριτας, οὐ τὴν ἀξίαν τῶν πλημμελη-
 μάτων, ἀλλὰ ἐλάττονα πολλῷ τὴν δίκην τίνοντες. Τοῦτο
 γοῦν καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὅτι τὰ μὲν ἁμαρτήματα αὐτῶν οὐ
 ταῦτα τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ πανωλεθρίαν ἀπήτει, καὶ ὀλοκλή-
 20 ρου τοῦ γένους ἀφανισμόν παντελῆ, ἃ δὴ καὶ ἐπὶ Σοδόμων
 συνέβη, ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία οὐκ ἀφῆκε τοῦτο γενέ-
 σθαι, πολλῷ τῆς ἁμαρτίας ἐλάττονα τὴν τιμωρίαν ἐπάγου-
 σα. Ἐπειδὴ δὲ πολλὴ τῆς Παλαιᾶς πρὸς τὴν Καινὴν ἐστι
 συγγένεια, εἰκότως τούτῳ καὶ ὁ Παῦλος ἀπεχρήσατο· καὶ ἐ-
 25 πιτηδειότερον εἶπεν ἢ ὁ προφήτης. Ὡσπερ γὰρ ἐν ἐκείνῳ
 τῷ καιρῷ, εἰ μὴ πολὺς ὁ τοῦ Θεοῦ γέγονεν ἔλεος, πάντες ἂν
 ἀνηρπάσθησαν, οὕτω καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ Χριστοῦ πα-

καρπούζια». Μεγάλη δύναμη ἔχουν καὶ οἱ εἰκόνες ν' αὐξήσουν τὴ δύναμη αὐτῶν ποὺ λέγονται καὶ μάλιστα οἱ εἰκόνες τῆς Γραφῆς. Τὴν Ἱερουσαλήμ δὲ ὀνομάζει θυγατέρα τῆς Σιών, ἐπειδὴ βρίσκεται στοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους. «Σὰν σκηνὴ στὸν ἀμπελώνα καὶ σὰν ὄπωροφυλάκιο μέσα σὲ χωράφι μὲ καρπούζια». Διότι, ἀφοῦ ἔχει περισυλλεγεῖ ὁ καρπὸς καὶ ἐπέστρεψαν οἱ γεωργοί, εἶναι περιττὴ πλέον ἡ οἰκοδομὴ τῆς πόλεως.

«Σὰν πόλη πολιορκημένη». Αὐτὸ ὑπονοεῖ τὴν ἀδυναμία αὐτῶν καὶ τὴν ἐγκατάλειψή τους ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ. Διότι, ὅταν δὲν ὑπάρχει κανένας νὰ τὴ βοηθήσει, τότε εἶναι ἀνάγκη νὰ κλεισθοῦν μέσα σ' αὐτὴν καὶ νὰ περιμένουν τὴν ἀσφάλειά τους μόνο ἀπὸ τὰ τείχη της.

«Καὶ ἐὰν ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων δὲν ἄφηνε ἀνάμεσά μας ἀφοσιωμένους τοῦ ἀνθρώπου, θὰ γινόμασταν σὰν τὰ Σόδομα καὶ θὰ εἶχαμε ἐξομοιωθεῖ μὲ τὰ Γόμορρα». Πάντοτε συνηθίζουν οἱ προφῆτες νὰ μὴ προλέγουν μόνο ἐκεῖνες τὶς συμφορές, ποὺ πρόκειται νὰ πάθουν ἐκεῖνοι ποὺ παρανόμησαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ποὺ ἦταν ἀξιοὶ νὰ πάθουν, ὥστε καὶ κατὰ τὴ διάρκεια ἀκόμη τῆς τιμωρίας τους νὰ δείξουν μεγάλη εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸ Θεό, ἐφόσον δὲν τιμωροῦνται ἰσάξια μὲ τὰ παραπτώματά τους, ἀλλὰ κατὰ πολὺ πῖο λιγότερο. Αὐτὸ λοιπὸν ἐννοεῖ καὶ ἐδῶ, ὅτι δηλαδὴ τὰ μὲν ἀμαρτήματα αὐτῶν δὲν ἦταν ἀνάλογα μὲ τὶς τιμωρίες αὐτῆς ποὺ ἀναφέρθηκαν, ἀλλ' ἀπαιτοῦσαν πανωλεθρία καὶ ὀλοκληρωτικὸ ἀφανισμό ὀλοκληροῦ τοῦ γένους τους, πράγμα βέβαια ποὺ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωσι τῶν Σοδόμων, ἢ φιλανθρωπία ὅμως τοῦ Θεοῦ δὲν ἄφησε νὰ γίνῃ αὐτό, στέλνοντας τιμωρία πολὺ πῖο μικρότερη ἀπὸ τὴν ἀμαρτία. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι μεγάλη ἡ συγγένεια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τὴν Καινὴ, πολὺ ὀρθὰ καὶ ὁ Παῦλος χρησιμοποίησε αὐτὸ τὸ συλλογισμό καὶ τὸν διατύπωσε πολὺ πῖο κατάλληλα ἀπὸ ὅ,τι ὁ προφήτης. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἂν δὲν ἐκδηλωνόταν σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ, ὅλοι θὰ ὀδηγοῦνταν βίαια στὴν αἰχμαλωσία, ἔτσι καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἂν δὲν δίνονταν τὰ δῶρα τῆς

ρουσίας, εἰ μὴ τὰ τῆς χάριτος ἐφάνη, χαλεπώτερα τούτων πάντες ἂν ἔπαθον. «Ἐγκατέλιπε δὲ ἡμῖν σπέρμα»· τοὺς σωθέντας ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας λέγει.

«Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, ἄρχοντες Σοδόμων, προσέ-
5 χετε νόμῳ Θεοῦ ἡμῶν, λαὸς Γομόρρας». Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι τὰ Σοδόμων ἦσαν ἄξιοι παθεῖν, δείκνυσιν ὅτι καὶ τὰ Σοδόμων ἐτόλμων. Διὸ καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς αὐτοὺς ὀνομάζει προσηγορίας. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδὲ καιρὸν εἶχεν ὁ λόγος. Ὅτι γὰρ οὐ πρὸς Σοδομηνοὺς ἀποτείνεται νῦν, ἀλλὰ πρὸς
10 Ἰουδαίους, καλῶν αὐτοὺς τῇ τῆς προσηγορίας κοινωνίᾳ, δείκνυσι τὰ μετὰ ταῦτα λεγόμενα. Θυσιῶν γὰρ μέμνηται καὶ προσφορῶν καὶ τῆς ἄλλης τῆς νομικῆς λατρείας, ἧς οὐδὲ ἴχνος ἦν παρὰ Σοδομίταις. «Νόμῳ Θεοῦ ἡμῶν», τῷ ἐλέγχῳ φησί.

15 5. «Τί μοι πλῆθος», φησί, «τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος. Πλήρης εἰμι ὀλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἄρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι». Ὁ ψαλμὸς ὁ τεσσαρακοστὸς ἕνατος ἅπας τῷ χωρίῳ τούτῳ προσέοικε, δι' ἐτέρων μὲν ρημάτων, διὰ τῶν αὐτῶν δὲ ὑφαινόμενος
20 νοημάτων. Τῷ γὰρ ἐν τῷ ψαλμῷ, «Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ τὴν γῆν, τοῦ διακρίναι τὸν λαὸν αὐτοῦ», ἴσον ἐστὶ τὸ «Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησε»· καὶ τὰ ἐξῆς δὲ τοιαῦτα. Ὡσπερ γὰρ ὁ Δαυίδ φησιν, «Οὐκ ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέγξω σε, τὰ δὲ ὀλοκαυτώματά
25 σου ἐνώπιόν μου ἐστὶ δια παντός», οὕτω καὶ ὁ Ἡσαΐας φησί, «Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος». Καὶ πάλιν ὁ μὲν Δαυίδ φησιν, «Οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου τράγους», ὁ δὲ Ἡσαΐας, «Ὀλοκαυτώματα κριῶν, καὶ στέαρ ἄρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων
30 καὶ τράγων οὐ βούλομαι». Ἐπειδὴ γὰρ ἐγκαλούμενοι συνεχῶς ἐπὶ τῷ τῆς ἄλλης ἀρετῆς εἶναι ἔρημοι, ἀντὶ μεγίστης ἀ-

31. Ψαλμ. 49, 4.

32. Ἡσ. 1, 2.

33. Ψαλμ. 49, 8.

χάριτος, θὰ πάθαιναν ὄλοι πολὺ πιὸ φοβερότερα ἅπὸ αὐτά. «Ἐὰν δὲν ἄφηνε ἀνάμεσά μας μερικούς»· ἐννοεῖ ἐκείνους ποὺ σώθηκαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία.

«Ἀκούσατε λόγο Κυρίου, ἄρχοντες τῶν Σοδόμων, προσέχετε τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ μας, λαὸ τῆς Γομόρρας». Ἐπειδὴ εἶπε, ὅτι ἦταν ἄξιοι νὰ πάθουν ἐκεῖνα ποὺ ἔπαθαν τὰ Σόδομα, δείχνει ὅτι καὶ ἔπρατταν τὰ ἔργα τῶν Σοδόμων. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζει αὐτοὺς ἀπὸ τὴν κοινὴ ὀνομασία. Διότι, ἐὰν δὲν ἐννοοῦσε αὐτό, δὲν θὰ εἶχε νόημα ὁ λόγος αὐτός. Τὸ ὅτι λοιπὸν δὲν ἀπευθύνεται τώρα πρὸς Σοδομίτες, ἀλλὰ πρὸς Ἰουδαίους, προσφωνώντας αὐτοὺς μὲ τὴν κοινὴ ὀνομασίᾳ, τὸ δείχνουν τὰ ὄσα λέγονται στὴ συνέχεια. Διότι ὁμιλεῖ γιὰ θυσίες καὶ προσφορὲς καὶ γιὰ τὴν ὑπόλοιπη νομικὴ λατρεία, τῆς ὁποίας οὔτε ἶχνος ὑπῆρχε στοὺς Σοδομίτες. «Νόμο τοῦ Θεοῦ μας» ἐννοεῖ τὸν ἔλεγχο.

5. «Ὁ Κύριος λέγει· τί ἀνάγκη ἔχω», λέγει, «ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν θυσιῶν σας; Εἶμαι χορτασμένος ἀπὸ ὄλοκαυτώματα κριαριῶν, καὶ δὲν ἐπιθυμῶ τὸ λίπος ἀρνιῶν καὶ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων». Ὁλόκληρος ὁ τεσσαρακοστὸς ἔνατος ψαλμὸς ἔχει παρόμοιο νόημα μὲ αὐτὸ τὸ χωρίο, πλεκόμενος μὲ ἄλλα μὲν λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ ἴδια νοήματα. Διότι τὸ λεγόμενον στὸν ψαλμὸ αὐτό, «Θὰ προσκαλέσει τὸν οὐρανὸ ἀπὸ ἐπάνω καὶ τὴ γῆ ἀπὸ κάτω γιὰ νὰ δικάσει τὸ λαὸ τοῦ»³¹, ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ «Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ τέντωσε τὰ αὐτιά σου, γῆ, διότι ὁ Κύριος μίλησε»³². καὶ τὰ λεγόμενα δὲ στὴ συνέχεια τὸ ἴδιο νόημα ἔχουν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Δαυὶδ λέγει, «Δὲν θὰ σὲ κρίνω ἀπὸ τίς θυσίες σου, τὰ δὲ ὄλοκαυτώματά σου βρίσκονται πάντοτε ἐνώπιόν μου»³³, ἔτσι καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει, «Ὁ Κύριος λέγει· τί ἀνάγκη ἔχω ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν θυσιῶν σας;». Καὶ πάλι ὁ μὲν Δαυὶδ λέγει, «Δὲν θὰ δεχθῶ ἀπὸ τὸν οἶκο σου μόσχους, οὔτε ἀπὸ τὰ ποιμνιά σου τράγους»³⁴, ὁ δὲ Ἡσαΐας λέγει· «Δὲν ἐπιθυμῶ ὄλοκαυτώματα κριαριῶν, λίπος ἀρνιῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων». Ἐπειδὴ δηλαδή, κατηγορούμενοι συνέχεια ὅτι ἦταν γυμνοὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πρόβαλλαν σὰν τὴν πιὸ μεγαλύτερη ἀπολογία τίς θυσίες, τίς ὁποῖες πρόσφερναν

34. Ψαλμ. 49, 9.

πολογίας τὰς θυσίας προεβάλλοντο, ὡς συνεχῶς αὐτὰς ἐπι-
 τελοῦντες, εἰκότως ἑκάτερος ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ καὶ οἱ
 ἄλλοι πάντες, ταύτης ἐκβάλλουσιν αὐτοὺς τῆς ἀπολογίας.
 Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐ προηγουμένως αὐταὶ ἐδόθησαν, ἀλλ'
 5 ὥστε παιδαγωγίαν γενέσθαι τῆς ἄλλης ἐντεῦθεν αὐτοῖς πο-
 λιτείας. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἀναγκαίων κατεπειγόντων ἀμελοῦν-
 τες, ἐν τούτοις ἠσχόληντο, οὐδὲ ταύτας λοιπὸν προσίεσθαι
 φησιν ὁ Θεός.

«Οὐδὲ ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι». Ἐὰν παραγένησθε,
 10 φησὶν, εἰς τὸν ναόν. «Τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χει-
 ρῶν ὑμῶν;». Καὶ μὴν ὀλόκληρον σύγκειται βιβλίον τὸ Λευι-
 τικὸν λεγόμενον, περὶ τῆς τῶν θυσιῶν ἀκριβείας νομοθε-
 τοῦν. Καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ δὲ καὶ ἐν ἑτέροις πλείοσι
 πολλοὶ περὶ τούτων εἰσὶ διεσπαρμένοι νόμοι. Πῶς οὖν φη-
 15 σι, «Τίς ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν;». Ἴνα μά-
 θης, ὅτι οὐ προηγουμένον ἦν Θεοῦ θέλημα, τὸ τὰ τοιαῦτα
 νομοθετεῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτῶν ἀσθενείας τὴν ἀρχὴν ἔλα-
 βεν ἢ περὶ τούτων νομοθεσία. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἐβούλετο γυ-
 ναῖκα ἐκβαλέσθαι τὴν ἅπαξ ἀνδρὶ συναφθεῖσαν, μειζόνων δὲ
 20 ἐκκόπτων κακῶν, τὸ μὴ κωλυομένους ἐκβαλεῖν, ἀναγκάζε-
 σθαι σφάττειν ἔνδον οὔσας καὶ μισουμένας, τὸ ἔλαττον
 συνεχώρησεν, οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα, κωλύων τὸ δαίμοσι θύ-
 ειν, κατεδέξατο ὅπερ οὐκ ἐβούλετο, ἵν' ὅπερ ἐβούλετο κα-
 τορθῶσῃ. Τοῦτο γοῦν αὐτὸ πάλιν Ἀμῶς ὁ προφήτης ἐνδει-
 25 κνύμενος, ἔλεγε· «Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι
 ἔτη τεσσαράκοντα; λέγει Κύριος». Καὶ ὁ Ἱερεμίας δὲ φησιν·
 «Οὐ ταῦτά ἐστιν, ἃ ἐνετειλάμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν».

Ἐπειδὴ γὰρ καὶ δαίμονες τοῦτον ἐθεραπεύθησαν τὸν
 τρόπον, καὶ αὐτὸς οὗτος, ἵνα μηδεμία τοῖς ἀσθενετέροις ἐν-
 30 τεῦθεν ἀπωλείας γένηται πρόφασις, συνεχῶς διὰ πάντων
 ταῦτά φησι τῶν προφητῶν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ μὴ διδομέ-

35. Ἀμῶς 5, 25.

36. Πρβλ. Ἱερ. 7, 22.

συνέχεια, πολὺ σωστὰ καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος προφήτης, μᾶλλον δὲ καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι τοὺς ἀφαιροῦν αὐτὴ τὴν ἀπολογία. Ἄρα γίνεται φανερό, ὅτι αὐτὲς δὲν δόθηκαν προηγουμένως γιὰ κανένα ἄλλο σκοπὸ, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουν γι' αὐτοὺς παιδαγωγία τοῦ ἄλλου τρόπου ζωῆς ποὺ σὰν βάση εἶχε αὐτὴ τὴ ζωὴ. Ἐπειδὴ ὅμως ἐδειχναν ἀδιαφορία γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ἦταν ἀπολύτως ἀναγκαῖα καὶ ἀσχολοῦνταν μὲ αὐτά, οὔτε αὐτὲς πλέον, λέγει ὁ Θεός, τίς ἀποδέχομαι.

«Οὔτε θέλω νὰ ἔρχεσθε καὶ νὰ παρουσιάζεσθε μπροστά μου». Ὄταν, λέγει, ἔρχεσθε στὸ ναό. «Διότι ποιὸς τὰ ζήτησε αὐτὰ ἀπὸ τὰ χέρια σας;». Καὶ ὅμως ὁλόκληρο βιβλίο ὑπάρχει, ποὺ ὀνομάζεται Λευιτικὸ, ποὺ περιέχει νομοθεσίες γιὰ τὴ λεπτομερῆ ἐκτέλεση τῶν θυσιῶν. Καὶ στὸ Δευτερονόμιο δὲ καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα ὑπάρχουν πολλὲς διατάξεις ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτὲς. Πῶς λοιπὸν λέγει, «Ποιὸς τὰ ζήτησε αὐτὰ ἀπὸ τὰ χέρια σας;». Γιὰ νὰ μάθετε, ὅτι ἀρχικὰ δὲν ἦταν αὐτὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ νομοθετεῖ δηλαδὴ παρόμοια πράγματα, ἀλλ' ἡ νομοθεσία γι' αὐτὲς τίς θυσίες ἔλαβε τὴν ἀρχὴ της ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία αὐτῶν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἤθελε νὰ χωρίζεται ἡ γυναῖκα ποῦ συνῆψε γάμο μὲ ἄνδρα, ἐπέτρεψε ὅμως τὸ μικρότερο κακό, ἐμποδίζοντάς τους ἀπὸ μεγαλύτερα κακά, τὸ νὰ μὴ δηλαδὴ ἀναγκάζονται, ἐπειδὴ θὰ ἐμποδίζονται νὰ τίς χωρίσουν καὶ θὰ τίς ἔχουν μέσα στὴν οἰκία τους καὶ θὰ τίς μισοῦν, νὰ τίς σφάζουν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἐμποδίζοντας αὐτοὺς ἀπὸ τὸ νὰ θυσιάσουν στοὺς δαίμονες, δέχθηκε αὐτὸ ποὺ δὲν ἤθελε, γιὰ νὰ ἐπιτύχει αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ ἤθελε. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν γιὰ νὰ δείξει ἐπίσης καὶ ὁ προφήτης Ἄμώς, ἔλεγε· «Ὁ Κύριος λέγει· Μήπως ἐπὶ σαράντα χρόνια μοῦ προσφέρατε σφάγια καὶ θυσίες;»³⁵. Καὶ ὁ Ἱερεμίας δὲ λέγει· «Δὲν εἶναι αὐτὰ ἐκεῖνα ποὺ ἔδωσα ἐντολὴ στοὺς πατέρες σας νὰ ἐκτελοῦν»³⁶.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ καὶ δαίμονες λατρεύθηκαν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεός, γιὰ νὰ μὴ προκύψει ἀπὸ αὐτὸ καμιὰ ἀφορμὴ ἀπώλειας γιὰ τοὺς πνευματικὰ πιὸ ἀδύνατους, συνέχισε μὲ ὄρους τοὺς προφήτες αὐτὰ λέγει. Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἀγα-

νων ἠγανάκτουν, καὶ συνεχῶς ἐπέκειντο τὴν κνίσσαν καὶ τὸν καπνὸν ἀπατοῦντες καὶ λέγοντες· «Τὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς», αὐτὸς δὲ οὔτε ἐξ ἀρχῆς ἤτησε, καὶ ἠνίκα ἐκέλευσεν, ἔδειξεν, ὅτι οὐχὶ βουλόμενος τοῦτο ἐπέστρεψεν· οὐ
5 ταύτη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ καταλῦσαι ταχέως αὐτάς, καὶ ἠνίκα ἐπετελοῦντο, μὴ προσίεσθαι· καὶ διὰ πάντων ἀπαξαπλῶς ἐδήλου ὅτι πολλῶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ τῆς λατρείας οὗτος ὁ τρόπος ἀνάξιος. Τοῦτο οὖν φησι νῦν, ὅτι δι' ὑμᾶς τοῦτο ἠνειχόμην, οὐκ αὐτὸς τούτων ἐδεόμην.

10 «Πατεῖν μου τὴν αὐλὴν οὐ προσθήσετε». Ἡ τὴν αἰχμαλωσίαν προλέγει, ἢ ἀπαγορεύει τοῦτο αὐτοῖς, ἐπειδὴ οὐ μετ' ὀρθῆς εἰσήεσαν γνώμης.

«Ἐὰν φέρητέ μοι σεμιδαλιν, μάταιον». Τῶν γὰρ ἐπιταγμάτων τὰ μὲν δι' ἑαυτά, τὰ δὲ δι' ἕτερα γίνεσθαι ἐκελεύετο·
15 οἶον τὸ τὸν Θεὸν εἰδέναι, τὸ μὴ φονεύειν, μὴ μοιχεύειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαν ἐνομοθετεῖτο, τὸ μέντοι θῦσαι, καὶ θυμίαμα προσενεγκεῖν, καὶ τηρῆσαι σάββατον, καὶ ὅσα τοιαῦτα πάλιν, οὐχ ἵνα αὐτὰ ταῦτα γίνηται ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα ἐκ τῆς τούτων μελέτης τῆς τῶν δαιμόνων ἀ-
20 πάγωνται θεραπείας. Ἐπεὶ οὖν οὗτοι ταῦτα μὲν ἐπετέλουν, τὸ δὲ ἐξ αὐτῶν οὐκ ἐκαρποῦντο κέρδος, ἀλλ' ἔτι τοῖς δαίμοσιν ἦσαν προσηλωμένοι, εἰκότως καὶ ταῦτα ἐκβάλλεται. Ἐπεὶ καὶ δένδρον εἰκότως τις ἐκτέμνει, φύλλα μὲν ἔχον καὶ κλάδους, καρπῶν δὲ ἔρημον ὄν. Καὶ γὰρ τῷ γηπόνῳ πᾶσα
25 περὶ τὸ φυτὸν ἢ ἐπιμέλεια, οὐ διὰ τὸν φλοιὸν καὶ τὸ στέλεχος, ἀλλ' ἵνα τῶν καρπῶν ἀπολαύῃ.

«Θυμίαμα βδέλυγμά μοί ἐστιν». Ὁρᾶς ὅτι οὐ τῇ φύσει τῶν προσφερομένων ἔχαιρεν, ἀλλὰ τὴν γνώμην τῶν προσα-

νακτοῦσαν ὅταν δὲν τοὺς προσφέρονταν θυσίες καὶ συνέχεια ἐξαρτῶνταν ἀπὸ τὴν κνίσσα καὶ τὸν καπνὸ, ἀπαιτῶντας αὐτὰ καὶ λέγοντας, «Διότι αὐτὸ τὸ τιμητικὸ δῶρο ἡμεῖς τὸ λάβαμε μὲ κλῆρο»³⁷, ὁ Θεὸς ὁμως δὲν τὸ ζήτησε ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ ὅταν ἔδωσε αὐτὴ τὴν ἐντολὴ ἔδειξε, ὅτι τὸ ἐπέτρεψε αὐτὸ χωρὶς νὰ τὸ ἐπιθυμεῖ· καὶ ὄχι μόνο μὲ αὐτὸ ἔδειξε ὅτι δὲν τις ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι κατήργησε αὐτὲς ἀμέσως, ἀλλὰ καὶ ὅταν προσφέρονταν, δὲν ἐνιωθε εὐχαρίστηση γι' αὐτὲς· καὶ μὲ ὅλα γενικὰ φανέρωνε ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς λατρείας του εἶναι πολὺ ἀνάξιος τῆς μεγαλωσύνης του. Αὐτὸ λοιπὸν λέγει τώρα, ὅτι δηλαδή αὐτὸ τὸ ἀνεχόμενον ἐξ αἰτίας σας, δὲν εἶχα ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὲς.

«Δὲν θὰ σᾶς ἐπιτρέψω νὰ πατᾶτε τὴν αὐλή μου». Ἡ προλέγει τὴν αἰχμαλωσίαν, ἢ ἀπαγορεύει αὐτὸ σ' αὐτοὺς, ἐπειδὴ δὲν εἰσέρχονταν μὲ ὀρθὴ σκέψη.

«Μάταιο εἶναι ἐὰν μοῦ φέρετε σημιγδάλι». Ἀπὸ τὶς ἐντολὲς δηλαδή ἄλλες μὲν δίνονταν γιὰ νὰ ἐκτελοῦνται γιὰ τὸ σκοπὸ πὺ δίνονταν, ἄλλες δὲ διατάσσονταν νὰ τὶς ἐκτελοῦν γιὰ ἄλλο σκοπὸ· γιὰ παράδειγμα, τὸ νὰ γνωρίζουν τὸ Θεό, τὸ νὰ μὴ φονεύουν, τὸ νὰ μὴ μοιχεύουν καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, νομοθετοῦνταν γιὰ τὴν ὠφέλεια πὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὲς, τὸ νὰ θυσιάζουν ὁμως, τὸ νὰ προσφέρουν θυμίαμα, τὸ νὰ τηροῦν τὸ σάββατο καὶ ὅλα τὰ παρόμοια πάλι, νομοθετοῦνταν ὄχι ἀπλῶς γιὰ νὰ τελοῦνται αὐτὰ, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐκτέλεση αὐτῶν νὰ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ νὰ λατρεύουν τοὺς δαίμονες. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτοί, αὐτὰ μὲν τὰ ἔκαμναν, δὲν καρποῦνταν ὁμως τὸ κέρδος ἀπ' αὐτὰ, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι προσηλωμένοι στοὺς δαίμονες, πολὺ ὀρθὰ τὰ καταργεῖ καὶ αὐτὰ. Διότι καὶ κάποιον δένδρον πολὺ ὀρθὰ θὰ τὸ ἔκοβε κάποιος, πὺ ἔχει μὲν κλαδιὰ καὶ φύλλα, ἀλλ' εἶναι γυμνὸ ἀπὸ καρπούς. Καθόσον καὶ ὅλη ἡ φροντίδα τοῦ γεωργοῦ γιὰ τὸ φυτὸ καταβάλλεται ὄχι γιὰ τὸ φλοιὸ καὶ τὸν κορμό, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀπολαμβάνει τοὺς καρπούς.

«Καὶ τὸ θυμίαμα τὸ σιχαίνομαι». Βλέπεις ὅτι δὲν εὐχαριστιοῦνταν μὲ τὴ φύση τῶν προσφερομένων, ἀλλ' ἐξήταζε τὴ

γόντων ἐξήταζε; Διὰ δὴ τοῦτο τὸν μὲν καπνὸν καὶ τὴν κνίσσαν τὴν ἀπὸ τῆς θυσίας τοῦ Νῶε ὁσμὴν εὐωδίας ἐκάλεσε, τὸ δὲ θυμίαμα βδέλυγμα. Ὅπερ γὰρ ἔφην, οὐ τὴν οὐσίαν τῶν δώρων, ἀλλὰ τὴν διάθεσιν τῶν προσφερόντων ἐπιζητεῖ.

5 «Τὰς νεομηνίας ὑμῶν, καὶ τὰ σάββατα». Παρατηρητέον ὡς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐκβάλλει, ἀλλὰ ταῦτα ἃ καὶ παραγενόμενος ὁ Χριστὸς κατέλυσε. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος εὐτονώτερον τῷ λόγῳ κεχρημένος, ἠνίκα πρὸς Ἰουδαίους ἐμάχετο, οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πλείονα τούτων θείας, 10 τοῦς οὐδὲν οἴκοθεν ἐπιδεικνυμένους οὐδὲν ἐκεῖθεν κερδαίνειν ἔφησεν, οὕτω λέγων· «Εἰ δὲ σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζη, καὶ ἐπαναπαύῃ τῷ νόμῳ, καὶ καυχᾶσαι ἐν Θεῷ, καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου». Καὶ πάλιν· «Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐ- 15 ἂν νόμον πράσσης· ἐὰν δὲ παραβάτης ᾖς, ἡ περιτομή σου ἄκροβυστία γέγονε». Καὶ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ πιστευθῆναι αὐτοῦς τὸν νόμον ἔφησέ τι τοῦς πιστευθέντας καρπώσασθαι, ἐπειδὴ ἠπίστησαν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Δαυὶδ ἐτέρως αἰνιττόμενος ἔλεγε· «Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ 20 δικαιώματά μου;». Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τῇ ἀκροάσει τοῦ νόμου μέγα ἐφρόνουν, τῆς πράξεως ὄντες ἔρημοι, καὶ ὁ Παῦλος αὐτοῦς ἐξέβαλλε τοῦ καυχήματος εἰπών· «Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; καὶ ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις;». Καὶ ὁ Δαυὶδ ὁμοίως λέγων· «Εἰ ἐ- 25 θώρεις κλέπτην, συνέτρεχες αὐτῷ, καὶ μετὰ μοιχῶν τὴν μερίδα σου ἐτίθης».

«Καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι». Τὴν Πεντηκοστήν λέγει, τὴν Σκηνοπηγίαν, τὸ Πάσχα, καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτάς.

38. Γεν. 8, 20 ἔ.

39. Ρωμ. 2, 17-18.

40. Ρωμ. 2, 25.

41. Ψαλμ. 49, 16.

42. Ρωμ. 2, 21.

43. Ψαλμ. 49, 18.

διάθεση ἐκείνων πού τὰ πρόσφερναν; Γι' αὐτό λοιπόν τὸν μὲν καπνὸ καὶ τὴν κνίσσα, πού προέρχονταν ἀπὸ τὴ θυσία τοῦ Νῶε, τὰ ὀνόμασε ὀσμὴ εὐωδίας³⁸, τὸ δὲ θυμίαμα βδέλυγμα. Ὅπως δηλαδή εἶπα, δὲν ἐπιζητεῖ τὴν οὐσία τῶν δώρων, ἀλλὰ τὴ διάθεση αὐτῶν πού τὰ προσφέρουν.

«Τὶς νεομηνίες σας καὶ τὰ σάββατα». Πρέπει νὰ προσέξουμε, ὅτι τίποτε ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα δὲν ἀπορρίπτει, ἀλλ' αὐτὰ τὰ ὁποῖα κατάργησε καὶ ὁ Χριστός, ἐρχόμενος στὸν κόσμο. Γι' αὐτό καὶ ὁ Παῦλος χρησιμοποιοῦντας αὐστηρότερα λόγια, ὅταν πολεμοῦσε τοὺς Ἰουδαίους, ὄχι μόνο αὐτά, ἀλλ', ἀφοῦ ἀνέφερε καὶ ἄλλα πολὺ περισσότερα ἀπ' αὐτά, εἶπε ὅτι τίποτε δὲν κερδίζουν ἀπ' αὐτὰ ἐκεῖνοι πού δὲν παρουσιάζουν τίποτε μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά τους, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Ἐὰν δὲ σὺ ὑπερηφανεύεσαι πού ὀνομάζεσαι Ἰουδαῖος καὶ ἐπαναπαύεσαι μὲ τὴ σκέψη ὅτι ἔχεις τὸ νόμο, καὶ καυχιέσαι στὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ γνωρίζεις τὸ θέλημά του, καὶ διακρίνεις αὐτὰ πού διαφέρουν, διδασκόμενος ἀπὸ τὸ νόμο»³⁹. Καὶ πάλι λέγει· «Διότι ἡ περιτομὴ ὠφελεῖ, ἐὰν πράττεις τὰ προστάγματα τοῦ νόμου, ἐὰν ὁμως εἶσαι παραβάτης αὐτῶν, ἡ περιτομὴ σου ἔγινε ἀκροβυστία»⁴⁰. Καὶ οὔτε εἶπε, ἐπειδὴ ἐμπιστεύθηκε σ' αὐτοὺς τὸ νόμο, ὅτι θὰ ἔχουν κάποια ὠφέλεια ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους ἐμπιστεύθηκε αὐτόν, ἔστω καὶ ἂν ἔδειξαν ἀπιστία, πράγμα πού καὶ ὁ Δαυὶδ ὑπονοῶντας ἔλεγε μὲ ἄλλο τρόπο· «Στὸν δὲ ἁμαρτωλὸ εἶπε ὁ Θεός· Γιατί σὺ διδάσκεις τὶς ἐντολές μου;»⁴¹. Ἐπειδὴ δηλαδή συνέχεια ὑπερηφανεύονταν γιὰ τὸ ὅτι ἄκουαν τὸ νόμο, ἐνῶ ἦταν γυμνοὶ ἀπὸ ἔργα, καὶ ὁ Παῦλος τοὺς στέρησε τὸ καύχημα αὐτό, λέγοντας· «Σὺ λοιπόν πού διδάσκεις ἄλλον, τὸν ἑαυτό σου δὲν τὸν διδάσκεις; καὶ σὺ πού κηρύττεις νὰ μὴ κλέβει κανεὶς, σὺ ὁ ἴδιος κλέβεις;»⁴². Καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει τὸ ἴδιο· «Ὅταν ἔβλεπες κλέφτη, ἔτρεχες μαζὶ μ' αὐτόν, καὶ μὲ τοὺς μοιχοὺς εἶχες τὴ μερίδα σου στὴν ἀκολασία»⁴³.

«Καὶ δὲν ἀνέχομαι τὴ μεγάλη ἑορτὴ». Ἐννοεῖ τὴν Πεντηκοστή, τὴ Σκηνοπηγία, τὸ Πάσχα καὶ τὶς ὑπόλοιπες ἑορτές.

«Νηστείαν καὶ ἀργίαν, καὶ τὰς ἐορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου». Ἀνθρωπινώτερον πρὸς αὐτοὺς διαλέγεται.

«Ἐγενήθητέ μοι εἰς πλησμονήν»· εἰς κόρον, εἰς μῖσος. Τοῦτο γὰρ αὐτοῦ δείκνυσι τὴν ἄφατον μακροθυμίαν, καὶ τὸ
5 πολλάκις ἀμαρτόντας ἐνεγκεῖν, καὶ μὴ πρότερον ἐπεξελθεῖν, ἕως αὐτὸν αὐτοὶ οἱ πεπλημμεληκότες τῇ ὑπερβολῇ τῆς πονηρίας ἐξεκαλέσαντο.

«Οὐκέτι ἀνήσω τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν». Οὐκέτι μακροθυμήσω. Ταῦτόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ εἰρημένον· «Ταῦτα ἐποίησας, καὶ ἐσίγησα».
10

«Ὅταν τὰς χεῖρας ὑμῶν ἐκτείνητε πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν· καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι». Ὅθεν δῆλον, ὅτι εὐχῆς ὄφελος οὐδέν, καὶ μακρᾶς γινομένης, ὅταν ἐπιμείνη τοῖς ἀμαρτήμα-
15 σιν ὁ εὐχόμενος. Οὐδέν γὰρ ἀρετῆς ἴσον, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων φωνῆς.

«Αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις»· τουτέστι, φονικαί· ἀλλ' οὐκ εἶπε φονικαί, ἀλλά, «Πλήρεις αἵματος», δεικνὺς ὅτι μελέτην ἐποιοῦντο τὴν ἀμαρτίαν, καὶ πανταχοῦ
20 μετ' ἐπιτάσεως. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς ἡμερότητος αὐτοῦ, τὸ ἀπειλοῦντα ἀπολογεῖσθαι. Τίθησι γὰρ τὰς αἰτίας, δι' ἃς οὐ προσίεται τὴν εὐχήν.

6. «Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε». Πῶς, εἰπὼν, «Οὐκέτι ἀνήσω τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν», συμβουλεύει, καὶ δείξας ἀ-
25 νίατα νοσοῦντας, διόρθωσιν εἰσάγει; Ἔθος τῷ Θεῷ, καὶ ἡνίκα ἂν ἀπειλῇ, ἀπαγορεύειν τὴν σωτηρίαν, ὥστε αὐξῆσαι τὸν φόβον, καὶ μὴ ἐνταῦθα καταλύειν τὸν λόγον, ὥστε χρηστὰς ὑποτεῖναι τὰς ἐλπίδας, καὶ ταύτη πάλιν εἰς μετάνοιαν ἐπανάγειν. Καὶ τοῦτο πανταχοῦ γινόμενον ἴδοι τις ἂν. Ἐπὶ
30 μέντοι τῶν Νινευιτῶν οὐ διὰ ρημάτων, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων

«Τὴ νηστεία καὶ τὴν ἀργία καὶ τὶς ἐορτές σας τὰ μισεῖ ἡ ψυχὴ μου». Ἀνθρωπινότερα ὁμιλεῖ πρὸς αὐτοῦς.

«Σᾶς ἔχω χορτάσει πιά»· νιώθω ἀηδία γιὰ σᾶς καὶ μῖσος. Αὐτὸ δείχνει τὴν ἀπερίγραπτη μακροθυμία του, καὶ διότι τοὺς ἀνέχεται ἂν καὶ πολλὰς φορές ἀμάρτησαν, καὶ διότι δὲν τοὺς ἐπιβάλλει τὴν τιμωρία του προηγουμένως, μέχρις ὅτου αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἀμαρτήσαντες τὸν προσκάλεσαν μὲ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς κακίας τους.

«Δὲν θὰ δεχθῶ πλέον τὶς ἀμαρτίες σας». Δὲν θὰ δείξω πλέον μακροθυμία. Τὸ ἴδιο σημαίνει ἐκεῖνο ποὺ λέγει ὁ Δαυίδ· «Αὐτὰ ἔκανες καὶ ἐγὼ δὲν μίλησα, δείχνοντας μακροθυμία».

«Ὅταν θ' ἀπλώνετε τὰ χέρια σας πρὸς ἐμένα, ἐγὼ θὰ στρέφω ἄλλοῦ τὰ μάτια μου ἀπὸ σᾶς· καὶ ἂν αὐξήσετε τὴν προσευχή σας, δὲν θὰ σᾶς ἀκούσω». Ἄρα γίνεται φανερό, ὅτι ἀπὸ τὴν προσευχὴ δὲν ὑπάρχει καμιὰ ὠφέλεια, καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὴ εἶναι μεγάλης διάρκειας, ὅταν ὁ προσευχόμενος ἐπιμένει στὰ ἀμαρτήματά του. Διότι τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ φωνὴ ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὰ ἔργα.

«Διότι τὰ χέρια σας εἶναι γεμάτα ἀπὸ αἷμα»· δηλαδὴ εἶναι φονικά· ὅμως δὲν εἶπε φονικά, ἀλλὰ, «Γεμάτα ἀπὸ αἷμα», γιὰ νὰ δείξει ὅτι προσχεδίαζαν τὴν ἀμαρτία καὶ παντοῦ ἐπρατταν αὐτὴν μὲ ὄλο τὸ πάθος τους. Καὶ αὐτὸ δὲ εἶναι δεῖγμα τῆς ἡμερότητας αὐτοῦ, τὸ ν' ἀπολογεῖται δηλαδὴ ἀπειλῶντας. Διότι ἀναφέρει τὶς αἰτίες, γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν δέχεται τὴν προσευχὴ τους.

6. «Λουσθεῖτε ψυχικὰ καὶ καθαρισθεῖτε ἐσωτερικὰ». Πῶς, ἀφοῦ εἶπε, «Δὲν θὰ ἀνεχθῶ πλέον τὶς ἀμαρτίες σας», τοὺς συμβουλεύει τώρα, καὶ ἀφοῦ ἔδειξε ὅτι πάσχουν ἀθεράπευτα, ὁμιλεῖ τώρα γιὰ διόρθωση; Συνηθίζει ὁ Θεός, καὶ ὅταν ἀκόμα ἀπειλεῖ, νὰ ἀποκλείει τὴ σωτηρία, ὥστε ν' αὐξήσει τὸ φόβο, καὶ νὰ μὴ τερματίζει ἐδῶ τὸ λόγο, ὥστε νὰ δημιουργήσει ἀγαθὲς ἐλπίδες καὶ νὰ ὁδηγήσει μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τοὺς ἀμαρτωλοὺς σὲ μετάνοια. Καὶ αὐτὸ θὰ μπορούσε κανένας νὰ τὸ δεῖ παντοῦ. Στὴν περίπτωσι βέβαια τῶν Νινευιτῶν τὸ ἔκανε αὐτὸ ὄχι μὲ λό-

αὐτὸ πεποίηκεν. Ἐν γὰρ τοῖς λόγοις οὐδὲν χρηστὸν ὑπο-
 σχόμενος, ἀλλὰ γυμνήν ἐπὶ τῆς ἀπειλῆς κεῖσθαι τὴν τιμω-
 ρίαν ἀφείς, ἐπειδὴ τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐπεδείξαντο πάντες οἱ
 βάρβαροι, ταχέως ἔλυσε τὴν ὀργήν. Οὕτω καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ
 5 πάλιν ὁ Δαυὶδ· ἔφθην γὰρ εἰπών, ὅτι ὄλωσ δι' ὄλου τῷ
 προοιμίῳ τοῦτο προσέοικε· καὶ ὡσπερ οὗτός φησι, «Λού-
 σασθε, καθαροὶ γίνεσθε», μετὰ τὰς ἀπειλάς, οὕτω καὶ ἐκεῖ-
 νος μετὰ τὸ εἰπεῖν, «Ἐλέγξω σε, καὶ παραστήσω κατὰ πρό-
 σωπὸν σου τὰς ἀνομίας σου», ἐπήγαγε· «Θυσία αἰνέσεως
 10 δοξάσει με, καὶ ἐκεῖ ὁδός, ἣ δείξω αὐτοῖς τὸ σωτήριον τοῦ
 Θεοῦ», αἰνεσιν λέγων τὴν διὰ τῶν ἔργων δοξολογίαν, καὶ
 τὴν ἐπίγνωσιν τὴν εἰς αὐτόν. Ἴνα δέ, «Λούσασθε, καθαροὶ
 γίνεσθε», ἀκούσαντες, μὴ τοὺς εἰωθότας νομίσωσι καθαρ-
 μούς, ἐπήγαγεν· «Ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑ-
 15 μῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου, παύσασθε ἀπὸ τῶν πονη-
 ριῶν ὑμῶν». Τὸ τῆς ἀρετῆς εὐκόλον ἔδειξε, καὶ τὴν τῆς ἐ-
 ξουσίας ἐλευθερίαν, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἦν τὸ μεταβαλέσθαι.

«Μάθετε καλὸν ποιεῖν». Οὕτως ὑπὸ τῆς πολλῆς πονη-
 ρίας καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀρετῆς ἦσαν ἐκβεβληκότες. Οὕ-
 20 τω καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ φησι· «Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ
 μου· φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς». Πασῶν γὰρ ἐπιστημῶν
 αὕτη ἀνωτέρα, καὶ πλείονος δεομένη σπουδῆς, ὅσω καὶ
 πλείονα ἔχει τὰ διακωλύοντα, φύσεως τυραννίδα, καὶ προ-
 αιρέσεως ραθυμίαν, καὶ δαιμόνων ἐπιβουλάς, καὶ πραγμά-
 25 των ὄχλον. Οὕτω δὴ καὶ Βαρούχ· «Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν· οὐ
 λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπι-
 στήμης».

«Ἐκζητήσατε κρίσιν». Τουτέστι, τὸ ἐκδικεῖν τοὺς ἀδι-
 κουμένους, ὅπερ πολλοῦ πόνου δεῖται καὶ νηφούσης ψυχῆς.
 30 Διὸ καὶ «Ἐκζητήσατε» εἶπε. Πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ συσκιάζον-

45. Ψαλμ. 49, 21.

46. Ψαλμ. 49, 23.

47. Ψαλμ. 33, 12.

48. Βαρούχ 3, 36-37.

για, ἀλλὰ μὲ ἔργα. Διότι μὲ τὰ λόγια δὲν τοὺς ὑποσχέθηκε τίποτε τὸ ἀγαθό, ἀλλ' ἄφησε τὴν τιμωρία νὰ φαίνεται καθαρὰ στὴν ἀπειλή, ἐπειδὴ ὅμως ὅλοι οἱ βάρβαροι ἔκαναν ὅ,τι ἐξαρτῶνταν ἀπ' αὐτούς, ἀμέσως διέκοψε τὴν ὀργή του. Τὸ ἴδιο πάλι κάμνει καὶ ὁ Δαυὶδ στὸν ψαλμὸ του· διότι, ὅπως προανέφερα, ὁλόκληρος ὁ ψαλμὸς μοιάζει ἐξ ὀλοκλήρου μὲ τὸ προοίμιο αὐτό· καὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς λέγει, «Λουσθεῖτε ψυχικὰ καὶ καθαριστεῖτε ἐσωτερικά», μετὰ τὶς ἀπειλές, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ἀφοῦ εἶπε, «Θὰ σὲ ἐλέγξω καὶ θὰ παρουσιάσω ἐνώπιόν σου τὶς ἀνομίες σου»⁴⁵, πρόσθεσε· «Θυσία αἰνέσεως θὰ μὲ δοξάσει, καὶ σ' αὐτὴ τὴ θυσία ὑπάρχει ἡ ὁδός, ποὺ θὰ δείξω τὴ σωτηρία μου σ' ὅποιον τὴ βαδίζει»⁴⁶, αἶνεση ὀνομάζοντας τὴν δοξολογία μὲ τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀκριβὴ γνώση αὐτοῦ. Ὅμως, ἐπειδὴ ἄκουσαν, «Λουσθεῖτε καὶ καθαριστεῖτε», γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι πρόκειται γιὰ τοὺς συνηθισμένους καθαρμούς, πρόσθεσε· «Ἀφαιρέσατε τὶς κακίες ἀπὸ τὶς ψυχές σας ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μου, σταματήστε καὶ ἀπομακρυνθεῖτε ἀπὸ τὶς κακίες σας». Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἔδειξε τὸ εὐκολο τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν ἐλευθερία τῆς ἐξουσίας, διότι ἀπὸ αὐτοὺς ἐξαρτῶνταν ἡ μεταβολὴ πρὸς τὸ καλό.

«Μάθετε νὰ κάμνετε τὸ καλό». Τόσο πολὺ εἶχαν ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν ἄσκηση τῆς ἀρετῆς ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης κακίας τους. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ λέγει· «Ἐλᾶτε, τέκνα μου, καὶ ἀκοῦστε με· θὰ σᾶς διδάξω φόβο Κυρίου»⁴⁷. Διότι ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπιστῆμες αὐτὴ εἶναι ἀνώτερη καὶ χρειάζεται τόσο μεγαλύτερη προσπάθεια, ὅσο περισσότερα εἶναι τὰ ἐμπόδια ποὺ ἔχει, τὴν τυραννίδα δηλαδὴ τῆς φύσεως, τὴν ἀδιαφορία τῆς προαιρέσεως, τὶς ἐπιβουλές τῶν δαιμόνων καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπασχολήσεων. Τὸ ἴδιο λέγει καὶ ὁ Βαρούχ· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός μας· δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ ἄλλος πρὸς αὐτόν. Αὐτὸς βρῆκε ὅλη τὴν ὁδὸ τῆς γνώσεως»⁴⁸.

«Ἐπιδιώξατε δίκαια κρίση». Δηλαδή, τὸ νὰ ὑπερασπίζεσθε τοὺς ἀδικούμενους, πράγμα ποὺ χρειάζεται πολὺ κόπο καὶ νηφάλια ψυχὴ. Γι' αὐτὸ καὶ εἶπε, «Ἀναζητήστε». Διότι πολλὰ

τα τὸ δίκαιον, καὶ δωροδοκία, καὶ ἄγνοια, καὶ δυναστεία, καὶ αἰδώς, καὶ φόβος, καὶ θεραπεία προσώπων· καὶ δεῖ πολλῆς τῆς ἀγρυπνίας.

«Ρύσασθαι ἀδικούμενον». Τοῦτο πλέον τοῦ προτέρου·
5 οὐ γὰρ ἀπαιτεῖ τὸ ψηφίζεσθαι τὰ δίκαια, ἀλλὰ καὶ τὸ εἰς πέρας ἄγειν.

«Κρίνατε ὀρφανὸν καὶ δικαιοῦσατε χήραν». Πολὺς τῷ Θεῷ λόγος τοῦ μηδένα πάσχειν κακῶς, πλείων δέ, δταν μετὰ τοῦ πάσχειν κακῶς καὶ ἕτερα τινὲς ὧσιν ἐνδεδυμένοι
10 συμφορᾷ. Ἡ γὰρ χηρανεῖα καὶ ὀρφανία καὶ καθ' ἑαυτὸ ἀφόρητον, δταν δὲ καὶ παρ' ἑτέρων ἐπηρεάζωνται, διπλοῦν τὸ ναυάγιον.

«Καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει Κύριος». Παρατηρητέον ὅτι πανταχοῦ τῶν προφητῶν οὐδὲν οὕτως ὁ Θεὸς ἐπιζητεῖ, ὡς τὸ τοῖς ἀδικουμένοις ἐπαμύνειν. Οὕτω γοῦν καὶ
15 ἀλλαχοῦ, ὡς ἐν τῷ Μιχαῖα λεγόντων τῶν Ἰουδαίων, «Εἰ δώσω πρωτότοκά μου ὑπὲρ ἁμαρτίας ψυχῆς μου», ἐπήγαγε λέγων· «Ἀπαγγελῶ σοι, ἄνθρωπε, τί καλόν, καὶ τί Κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τοῦ ποιεῖν κρίμα καὶ ἀγαπᾶν ἔλεον, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορευεσθαί σε ὀπίσω Κυρίου τοῦ
20 Θεοῦ σου». Καὶ πάλιν ὁ προφήτης Δαυὶδ ἔλεγεν· «Ἔλεον καὶ κρίσιν ἄσομαί σοι, Κύριε». «Καὶ δεῦτε» δὴ. Πρῶτερον τοῖς δικαιομασι ὀπλίσας, τότε ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἔλκει, καὶ διδάξας ὅπως ἂν ἀποδύσαιντο τὰ ἐγκλήματα, τότε ἀπαιτεῖ
25 τὰς εὐθύνας, ἵνα μὴ γυμνοὺς αὐτοὺς τῆς ἀπολογίας λαβῶν κατακρίνη. «Καὶ διελεγχθῶμεν». Δικασώμεθα, φησὶν. Ὁ δικαζόμενος συνήγορος γίνεται καὶ ἰατρὸς.

Εἶτα δεικνύς, ὅτι ἂν μεγάλα ἐργασώμεθα, ἔτι τῆς αὐτοῦ δεδόμεθα φιλανθρωπίας εἰς τὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγῆ-

είναι ἐκεῖνα ποὺ συσκοτίζουν τὸ δίκαιο, καὶ ἡ δωροδοκία καὶ ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ ντροπὴ καὶ ὁ φόβος καὶ ἡ ἐξυπηρέτηση προσώπων· καὶ χρειάζεται μεγάλη ἐπαγρύπνηση.

«Σῶστε τὸν ἀδικούμενο». Αὐτὸ εἶναι σπουδαιότερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο· διότι δὲν ἀπαιτεῖ νὰ παίρνουμε δίκαιες ἀποφάσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ πραγματοποιοῦμε αὐτές.

«Ἀποδώσατε τὸ δίκιο στὸ ὀρφανὸ καὶ δικαιοσύνη στὴ χήρα». Πολὺς λόγος γίνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ περὶ τοῦ νὰ μὴ κακοποιεῖται κανεὶς, πολὺ περισσότερο δὲ ὅταν μερικοὶ μετὰ ἀπὸ κάποιο κακοπάθημα περιβάλλονται καὶ ἀπὸ κάποια ἄλλη συμφορὰ. Διότι ἡ χηρεία καὶ ἡ ὀρφάνια εἶναι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀνυπόφορα, ὅταν ὁμως βλάπτονται καὶ ἀπὸ ἄλλους, τότε εἶναι διπλὸ τὸ ναυάγιο.

«Καὶ ἐλᾶτε νὰ συζητήσουμε, λέγει ὁ Κύριος». Εἶναι ἄξιο προσοχῆς τὸ ὅτι ὁ Θεὸς τίποτε ἄλλο δὲν ζητεῖ τόσο ἀπὸ τοὺς προφῆτες ὅσο τὸ νὰ ὑπερασπίζονται τοὺς ἀδικουμένους. Τὸ ἴδιο λοιπὸν συμβαίνει καὶ ἄλλοῦ, ὅπως στὸν Μιχαία· ἀφοῦ εἶπαν οἱ Ἰουδαῖοι, «Ἐὰν προσφέρω τὰ πρωτότοκά μου γιὰ τὴν εὐσέβειά μου, τὸν καρπὸ τῆς κοιλιᾶς μου γιὰ τὶς ἁμαρτίες τῆς ψυχῆς μου»⁴⁹, πρόσθεσε τὰ ἐξῆς λόγια· «Θὰ σοῦ πῶ, ἄνθρωπε, τί εἶναι καλὸ καὶ τί ζητᾷ ὁ Κύριος ἀπὸ σένα, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ ν' ἀποδίδεις δικαιοσύνη, νὰ εἶσαι εὐσπλαχνικὸς καὶ ἔτοιμος ν' ἀκολουθεῖς τὴν ὁδὸ τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου»⁵⁰. Καὶ πάλι ὁ προφήτης Δαυὶδ ἔλεγε· «Τὴν εὐσπλαχνία καὶ τὴ δικαιοσύνη σου θὰ ἐξυμνήσω, Κύριε»⁵¹. «Καὶ ἐλᾶτε», τώρα. Ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ὅπλισε μὲ δικαιώματα, τότε τοὺς ὁδηγεῖ στὸ δικαστήριον, καὶ ἀφοῦ τοὺς δίδαξε πῶς θὰ μποροῦσαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὶς κατηγορίες, τότε τοὺς ζητεῖ τὶς εὐθύνες, γιὰ νὰ μὴ τοὺς καταδικάσει συλλαμβάνοντάς τους χωρὶς δικαιολογίες. «Καὶ νὰ συζητήσουμε». Ἄς δικάσουμε, λέγει, μὲ δικαιοσύνη. Ὁ δικαζόμενος γίνεται συνήγορος καὶ ἰατρός.

Ἔπειτα γιὰ νὰ δείξει ὅτι καὶ ἂν ἀκόμα ἐπιτελέσουμε μεγάλα ἔργα, χρειαζόμαστε καὶ πάλι τὴ φιλανθρωπία του γιὰ ν' ἀ-

ναι, φησίν, «Ἐὰν ὥσιν ὑμῶν αἱ ἁμαρτίαι ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ», τὰς ἐκ διαμέτρου ποιότητος ἐναντίας λαβῶν, καὶ ὑποσχόμενος πρὸς τὸ ἐναντίον μεταστήσειν αὐτό. «Ἐὰν δὲ ὥσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ». Πολλὴ
 5 τῆς τῶν χηρῶν προστασίας ἢ δύναμις, εἴ γε τὴν οὕτω καταρρυπωθεῖσαν ψυχὴν, ὡς καὶ αὐτὸ βαφὴν δέξασθαι πονηρίας, μὴ μόνον ἀπαλλάττει τῆς κακίας, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰν οὕτως ἐργάζοιτο.

«Καὶ ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς
 10 γῆς φάγεσθε. Ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται. Τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα». Ἐπειδὴ τοῖς παχυτέροις οὐχ οὕτως ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγὴ ποθεινὸν καὶ εὐσύνοπτον, ὡς τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ δοκούντων εἶναι καλῶν ἢ ἀπόλαυσις, μετ' ἐκείνων καὶ
 15 ταῦτα ἐπαγγέλλεται· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐξ ἐκείνου. Εἶτα δεικνύς ὅτι εὐκόλον ἢ ἀρετὴ, ἐν τῷ θέλειν αὐτὴν τίθησιν μόνον. Ὡστε δὲ μὴ τοῖς χρηστοῖς ἐκλῦσαι, πάλιν εἰς τὰ φοβερὰ κατακλείσας τὸν λόγον, ἀξιόπιστον ποιεῖ τῇ δυνάμει τοῦ ταῦτα ἀποφηναμένου.

20 7. «Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών;». Καὶ τῆς ὀδύνης τοῦ λέγοντος, καὶ τῆς πολλῆς τῶν Ἰουδαίων ἀναισθησίας ἢ διαπόρησις, καὶ τοῦ παρ' ἐλπίδα γενέσθαι τὸ γεγενημένον. Τοιαῦτα καὶ Παῦλος ἐπὶ Γαλατῶν διαπορεῖ λέγων, «Θαυμάζω ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε», ὅπερ ἐν ἐγκλημάτων τάξει καὶ προτροπῆς εἰδός ἐστι, πρὸς ἀρετὴν ἀνακαλουμένου. Εἰ γὰρ καὶ θαυμαστὸν τὸ λεγόμενον, καὶ ἐγκωμίων ἀναμέμικται, τῇ κατηγορίᾳ τὴν κατηγορίαν χαλεπωτέραν ποιοῦν. Οὐ γὰρ οὕτω κακίζομεν τοὺς οὐδὲν ὄντας, καὶ φαῦλον μετιόντας βίον, ὡς σπουδαίους μὲν εἶναι δόξαν-

παλλαγοῦμε ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά μας, λέγει· «Ἄν οἱ ἁμαρτίες σας ἔκαναν ἐρυθρὲς τὶς ψυχὲς σας, ἐγὼ θὰ τὶς κάνω λευκὲς σὰν τὸ χιόνι», παίρνοντας δυὸ ἐντελῶς ἀντίθετες ποιότητες καὶ ὑποσχόμενος ὅτι θὰ καταστήσει τὴ μία ἀπ' αὐτὲς στὴν ἐντελῶς ἀντίθετή της. «Ἐὰν δὲ τὶς ἔκαναν κόκκινες, ἐγὼ θὰ τὶς κάνω σὰν τὸ λευκὸ μαλλί». Εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη τῆς προστασίας τῶν χηρῶν, ἐφόσον τὴν ψυχὴ ποὺ ἔχει καταλερωθεῖ τόσο πολὺ, ὥστε νὰ ἔχει δεχθεῖ τὴν ἴδια τὴ βαφὴ τῆς κακίας, ὅχι μόνο τὴν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν κακία, ἀλλὰ καὶ μπορεῖ τόσο πολὺ λαμπρὴ νὰ τὴν κάνει.

«Καὶ ἂν θελήσετε καὶ μὲ ἀκούσετε, θὰ φᾶτε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, ἐὰν ὁμως δὲν θελήσετε καὶ δὲν μὲ ἀκούσετε, θὰ σᾶς καταφάγει ἡ μάχαιρα. Διότι αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπε τὸ στόμα τοῦ Κυρίου». Ἐπειδὴ δηλαδὴ στοὺς πνευματικὰ ἀναισθητότερους δὲν εἶναι τόσο πολὺ ἐπιθυμητὴ καὶ εὐκολονόητη ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, ὅσο εἶναι ἡ ἀπόλαυση τῶν φαινομενικῶν ἀγαθῶν τῆς παρούσας ζωῆς, μαζὶ μὲ ἐκεῖνα ὑπόσχεται καὶ αὐτά, καθόσον καὶ αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐκεῖνο. Ἐπειτα γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι εὐκολὴ ἡ ἀρετὴ, τὴν τοποθετεῖ μόνο στὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου. Γιὰ νὰ μὴ ἀπογοητέψει δὲ τοὺς ἐνάρετους, ἐφόσον τερμάτισε τὸ λόγο μὲ φοβερὰ πράγματα, τὸν καθιστᾶ ἀξιόπιστο μὲ τὴ δύναμη ἐκείνου ποὺ λέγει αὐτά.

7. «Πῶς κατάντησε πόρνη ἢ ἄλλοτε πιστὴ πόλη τῆς Σιών;». Ἡ ἀπορία φανερῶνει καὶ τὸν πόνο αὐτοῦ ποὺ λέγει αὐτὰ καὶ τὴ μεγάλη ἀναισθησία τῶν Ἰουδαίων καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ συνέβηκε χωρὶς νὰ τὸ ἐλπίζει κανεὶς. Παρόμοια ἀπορία διατυπώνει καὶ ὁ Παῦλος γιὰ τοὺς Γαλάτες, λέγοντας, «Νιώθω ἐκπληξῆ, διότι τόσο γρήγορα ἀπομακρύνεσθε ἀπὸ τὸ Θεό»⁵², πράγμα ποὺ εἶναι εἶδος κατηγορίας καὶ προτροπῆς γιὰ ἐπιστροφή στὴν ἀρετὴ. Ἄν καὶ βέβαια εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ τὸ λεγόμενο καὶ εἶναι ἀναμιγμένο μὲ ἐγκῶμια, καθιστώντας ἔτσι φοβερότερη τὴν κατηγορία μὲ τὴν κατηγορία. Διότι δὲν κατηγοροῦμε τόσο πολὺ τοὺς ἀσήμαντους ἀνθρώπους καὶ ποὺ ζοῦν ἀνήθικη ζωὴ, ὅσο ἐκείνους ποὺ φάνηκαν μὲν προηγουμένως ὅτι

τας ἔμπροσθεν, τὰ δὲ τῶν πονηρῶν ὕστερον ἐπιδεικνυμέ-
 νους. Πόρνην δὲ ἐνταῦθα καλεῖ, οὐ σωματικὴν ἀσέλγειαν
 αἰνιττόμενος, ἀλλὰ τὴν περὶ Θεὸν ἀγνωμοσύνην, ὃ πορ-
 νείας ἐκείνης ἐστὶ χαλεπώτερον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἄνθρωπος ὕ-
 5 βριζόμενος, ἐνταῦθα δὲ Θεὸς ὁ ἀθετούμενος. Ποιεῖ δὲ καὶ
 αὐτὸ οὗτος καὶ οἱ ἄλλοι πάντες προφηταί· ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεὸς
 κατηξίωσεν ἐν ἀνδρὸς τάξει τῇ πόλει γενέσθαι, τὴν ἄφατον
 ἀγάπην τὴν περὶ αὐτοὺς ἐνδεικνύμενος· καὶ ὡς περὶ ἀνδρὸς
 καὶ γυναικὸς πολλαχοῦ διαλέγονται, οὐχ ἵνα εἰς ἀνθρωπί-
 10 νην παχύτητα κατενέγκωσι τὸν λόγον, ἀλλ' ἵνα διὰ τῶν
 συντρόφων αὐτοῖς πραγμάτων ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῆς τοῦ Θεοῦ
 χειραγωγήσωσιν αὐτοὺς φιλοστοργίας· ὁμοῦ δὲ καὶ τῷ αἰ-
 σχρῷ τῆς προσηγορίας καθάψασθαι βούλονται.

«Πιστή»· τουτέστιν, ἡ εὐσεβῆς καὶ πάσης ἀρετῆς
 15 γέμουσα· ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι πορνείαν οὐ τὴν τῶν
 σωμάτων λέγει· ἐπεὶ εἶπεν ἄν, πόλις ἢ σώφρων· οὕτω γὰρ
 ἦν τὸ ἀντιδιαστελλόμενον τῇ πόρνη· νῦν δὲ δεικνύς, ὅτι τὴν
 ἀσέβειαν αἰνίττεται διὰ τῆς πορνείας, τὸ ἀντικείμενον αὐτῇ
 τέθεικε, τὴν πίστιν. «Πλήρης κρίσεως»· τουτέστι, πλήρης
 20 δικαιοσύνης. Πάλιν μέγιστον ἔγκλημα, οὐχ ὅτι πρὸς ὀλό-
 κληρον τὴν κακίαν ἠὺτομόλησαν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὀλόκληρον
 προέδωκαν τὴν ἀρετὴν, καὶ τὸν πλοῦτον ἅπαντα τῶν ἀγα-
 θῶν ἀθρόον ἀπὸ τῶν χειρῶν ρίψαντες, καὶ πρὸς ἐσχάτην
 τῶν κακῶν κατενεχθέντες πενίαν.

25 «Ἐν ἧ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ». Ἡὐλίσθη, φησί,
 κατεσκήνωσε, τουτέστι, πεφύτευται, ἐρρίζωτο, μετὰ προθυ-
 μίας ὑπὸ πάντων κατωρθοῦτο τῶν πολιτῶν. Ἐνδιατρίβει
 τοῖς ἐγκωμίοις τοῖς προτέροις, ὁμοῦ μὲν αὖξων τὴν κατηγο-
 ρίαν τὴν ἐκ τῆς μεταβολῆς, ὁμοῦ δὲ χρηστὰς ὑποτείνων τὰς
 30 ἐλπίδας, καὶ δεικνύς, ὅτι ράδιον αὐτοὺς ἀνακτήσασθαι πάλιν.
 «Νῦν δὲ φονευταί». Ἄνδροφόνοι, φησί.

είναι ἐνάρετοι, στὴ συνέχεια ὁμοῦς παρουσιάζουν τὰ ἔργα τῶν κακῶν ἀνθρώπων. Πόρνη δὲ ἐδῶ καλώντας αὐτήν, δὲν ὑπονοεῖ τὴ σωματικὴ ἀσέλγεια, ἀλλὰ τὴν ἀγνωμοσύνη πρὸς τὸ Θεό, πρᾶγμα ποῦ εἶναι χειρότερο ἀπὸ τὴν πορνεία ἐκείνη. Διότι ἐκεῖ μὲν εἶναι ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποῦ δέχεται τὴν προσβολή, ἐνῶ ἐδῶ περιφρονεῖται ὁ Θεός. Τὸ κάμνει δὲ αὐτὸ καὶ αὐτὸς καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι προφῆτες, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τίμησε αὐτήν με τὸ νὰ γίνῃ ἄνδρας αὐτῆς, δείχνοντας τὴν ἀπερίγραπτη ἀγάπη του πρὸς αὐτούς· καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ὁμιλοῦν σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ἄνδρα καὶ γυναῖκα, ὄχι γιὰ νὰ κατεβάσουν τὸ λόγο σὲ ἀνθρώπινη μικρότητα, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσουν με τὶς εἰκόνες τῶν συνηθισμένων αὐτῶν πραγμάτων στὸ νὰ γνωρίσουν τὴ φιλοστοργία τοῦ Θεοῦ· συγχρόνως δὲ θέλουν με τὴν αἰσχρὴ αὐτὴ ὀνομασία νὰ τοὺς κατηγορήσουν.

«Πιστὴ»· δηλαδὴ αὐτὴ ποῦ ἦταν εὐσεβὴς καὶ γεμάτη ἀπὸ κάθε ἀρετῆ· ὥστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ γίνεται φανερό, ὅτι λέγοντας πορνεία δὲν ἐννοεῖ τὴν πορνεία τῶν σωμάτων· διότι θὰ μπορούσε νὰ πεῖ, ἢ πόλη με τὴ σωφροσύνη· διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ἀντίθετο με τὴ λέξη πόρνη· τώρα ὁμοῦς γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ὑπονοεῖ με τὴ λέξη τῆς πορνείας τὴν ἀσέβεια, ἀνέφερε τὸ ἀντίθετο αὐτῆς, τὴν πίστη. «Γεμάτη ἀπὸ κρίση»· δηλαδὴ γεμάτη ἀπὸ δικαιοσύνη. Πάλι τοὺς ἀποδίδει τὴν πιὸ μεγαλύτερη κατηγορία, ὄχι διότι κατέφυγαν καὶ διέπραξαν ὀλόκληρη τὴν κακία, ἀλλὰ διότι πρόδωσαν ὀλόκληρη τὴν ἀρετῆ, καί, ἀφοῦ ἔρριξαν μέσα ἀπὸ τὰ χέρια τους σὲ μιὰ στιγμὴ ὀλόκληρο τὸν πλοῦτο τῶν ἀγαθῶν, κατάντησαν στὴ χειρότερη μορφή τῆς φτώχειας τῶν κακῶν.

«Στὴν ὁποία ἐπικρατοῦσε δικαιοσύνη». Στὴν ὁποία, λέγει, διέμεινε, κατασκήνωσε, δηλαδὴ ἦταν φυτευμένη καὶ ριζωμένη καὶ κατορθωνόταν με προθυμία ἀπὸ ὄλους τοὺς πολῖτες τῆς. Ἐπιμένει νὰ ἀναφέρει τὰ ἐγκώμια γιὰ τὰ προηγούμενα κατορθώματά τῆς, συγχρόνως καὶ αὐξάνοντας μέσα τους ἀγαθὲς ἐλπίδες, καὶ γιὰ νὰ δείξει, ὅτι εὐκόλα θὰ κάνει καὶ πάλι αὐτοὺς δικούς του. «Ἐνῶ τώρα εἶναι φονιάδες». Ἀνθρωποκτόνοι, λέγει.

«Τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον». Τουτέστι, παράσημον, νόθον, κίβδηλον. «Οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι». Ἐπειδὴ προοιμιαζόμενος οὐ κατ' εἶδος εἶπεν αὐτῶν τὴν κακίαν, ἀλλ' ὅτι «ἠθέτησαν», καὶ ὅτι «σπέρμα πονηρὸν» ἦσαν, καὶ «υἱοὶ ἄνομοι», ὃ λοιδορίας ἐδόκει μᾶλλον, ἢ κατηγορίας εἶναι, ἐνταῦθα καὶ αὐτὰ τίθησι κατ' εἶδος τὰ ἐγκλήματα, καὶ πρῶτον, ὃ πρῶτόν ἐστι καὶ μέσον καὶ τελευταῖον τῶν κακῶν, τὴν φιλαργυρίαν, καὶ τὴν περὶ τὰ συμβόλαια καπηλείαν. Ἀλλὰ τινες οὐ συνιέντες τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ σοφίαν, κατ' ἀναγωγὴν τὸ εἰρημένον ἐξέλαβον. Οὐ γὰρ ἂν, φησὶν, ὁ μέγας καὶ ὑψηλὸς Ἡσαΐας ὑπὲρ τραπεζιτῶν κακουργίας, καὶ καπήλων διαφθορᾶς διελέχθη, ἀλλὰ ἀργύριον ἐνταῦθα τὰ λόγια φησι τοῦ Θεοῦ, καὶ οἶνον τὴν διδασκαλίαν, ἣν ἐθόλουν ἐπεισάγοντες αὐτῶν τὰ διδάγματα. Ἐγὼ δὲ οὔτε ταύτην ἀτιμάζω τὴν ἐξήγησιν καὶ τὴν ἐτέραν ἀληθεστέραν εἶναί φημι. Οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἀνάξιον τοῦ προφήτου τὸ περὶ τούτων διαλέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἄξιον καὶ αὐτοῦ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. Καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν;

Ὅτε γοῦν τὰ ὑψηλὰ διδάγματα φέρων ἦλθεν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Παῖς, καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων καταφυτεύειν ἔμελλε πολιτείαν, οὐκ ὀλίγα περὶ μέτρων καὶ αὐτὸς διείλεκται, καὶ τῶν τούτων εὐτελεστέρων εἶναι δοκούντων, ἀσπασμῶν, καὶ μεσασμῶν, καὶ πρωτοκλισιῶν. Τὰ γὰρ μικρὰ ταῦτα εἶναι δοκοῦντα παραμελούμενα μεγάλα ἁμαρτημάτων ὑπεκκαύματα γίνεται. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς Καινῆς ταῦτα διορθοῦσθαι ἔδει, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, ὅτε καὶ παχύτεροι οἱ ἀκροαταί, καὶ πᾶς αὐτῶν ὁ βίος ἐντεῦθεν ὠρθοῦτο, τοῦ δήμου οὔτω πλέον ἐν τουτοισὶ παιδευομένου, πόρρω πάσης ἀδικίας γίνεσθαι, καὶ ἐν μηδενὶ τῶν πλησίον πλεονε-

53. Ἦσ. 1, 2.

54. Ἦσ. 1, 4.

55. Ματθ. 23, 6-7.

«Τὰ νομίσματά σου εἶναι ἀδόκιμα». Δηλαδή κάπηλα, νόθα, κίβδηλα. «Οἱ οἴνοπῶλες σου ἀνακατεύουν τὸ κρασί με τὸ νερό». Ἐπειδὴ στὴν ἀρχὴ δὲν ἀνέφερε τὰ ἐπὶ μέρους εἶδη τῆς κακίας τους, ἀλλ' ἀπλῶς εἶπε ὅτι τὸν «ἀρνήθησαν»⁵³, καὶ ὅτι ἦταν «σπέρμα πονηρὸ» καὶ «υἱοὶ ἀνομοί»⁵⁴, πράγμα ποὺ φαινόταν ὅτι ἦταν μᾶλλον χλευασμὸς, παρὰ κατηγορία, ἐδῶ ἀναφέρει τὶς κατηγορίες καὶ κατ' εἶδος, καὶ πρῶτο ἀναφέρει ἐκεῖνο ποὺ εἶναι καὶ πρῶτο καὶ μέσο καὶ τελευταῖο ἀπὸ τὰ κακά, τὴν φιλαργυρία δηλαδή καὶ τὴν καπηλεία στὰ συμβόλαια. Ἄλλ' ὁμοῦς μερικοί, μὴ ἀντιληφθέντες καὶ τὴν ἀπερίγραπτη σοφία τοῦ Θεοῦ, ἐξέλαβαν τὰ λόγια αὐτὰ μεταφορικά. Διότι, λέγει, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ ὁ μέγας καὶ ὑψηλὸς Ἡσαΐας νὰ μιλήσει γιὰ κακουργίες τραπεζιτῶν καὶ γιὰ διαφθορὲς καπήλων, ἀλλ' ἐδῶ, λέγοντας ἀργύριο, ἐννοεῖ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, καὶ οἴνο τὴ διδασκαλία, τὴν ὁποία θόλωναν, εἰσάγοντας τὰ δικά τους διδάγματα. Ἐγὼ ὁμοῦς οὔτε καὶ αὐτὴ τὴν ἐξήγηση περιφρονῶ, ἀλλὰ θεωρῶ ὅτι εἶναι πιὸ σωστὴ ἢ ἄλλη. Διότι ὄχι μόνο δὲν εἶναι ἀνάξιο γιὰ τὸν προφήτη τὸ νὰ ὀμιλεῖ γι' αὐτά, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ ἄξιο καὶ αὐτοῦ καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Καὶ γιατί πρέπει νὰ πολυλογῶ;

Πράγματι, ὅταν ἦρθε ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, φέροντας τὰ ὑψηλὰ διδάγματα, καὶ ἐπρόκειτο νὰ καταφυτέψει τὸν ἀγγελικὸ τρόπο ζωῆς, δὲν εἶναι λίγα αὐτὰ ποὺ εἶπε καὶ αὐτὸς γιὰ μέτρα καὶ γιὰ ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται σὰν τὰ πιὸ εὐτελεῖ, γιὰ ἀσπασμοὺς δηλαδή, πρωτοκαθεδρίες καὶ τὶς πρῶτες θέσεις στὰ δεῖπνα⁵⁵. Διότι αὐτά, ποὺ θεωροῦνται ὅτι εἶναι ἀσήμαντα, γίνονται, ὅταν παραμεληθοῦν, μεγάλες αἰτίες ἁμαρτημάτων. Ἐὰν δὲ ἔπρεπε αὐτὰ νὰ διορθώνονται κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε αὐτὸ νὰ γίνεαι στὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς, ὅταν οἱ ἀκροατὲς καὶ πνευματικὰ πιὸ ἀνώριμοι ἦταν καὶ ὀλόκληρη ἡ ζωὴ τους ἀπὸ αὐτὰ συνίστατο, καθόσον ὁ λαὸς διδασκόταν κατ' ἐξοχὴν με αὐτὰ τὰ διδάγματα, τὸ ν' ἀπέχει δηλαδή ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἀδικία, νὰ μὴ ἀρπάζει τίποτε ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα τοῦ πλησίον του, οὔτε νὰ χειροτερεύει

κετεῖν, μηδὲ τὰς τῶν καταδεεστέρων ἐπιτρίβειν πενίας τῆ κακουργία τῆς καπηλείας. Τούτων γοῦν ἀμελουμένων καὶ πόλεις πολλάκις ἀνετράπησαν, καὶ ἀπὸ θρόνων ἄρχοντες κατηνέχθησαν, καὶ πόλεμος ἄσπονδος γέγονεν· ὡσπερ κα-
 5 τορθουμένων εἰρήνη πολλὴ καὶ εὐνομία καὶ ἀσφάλεια πρὸς ἀρετὴν χειραγωγούσα.

«Οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι». Μεγίστης νόσου καὶ δια-
 στροφῆς σημεῖον, ὅταν οἱ ἰατροὶ τὰς νόσους ἐπιτρίβωσιν.
 Ἄρχόντων γὰρ τοῦ δήμου τὰς ἀταξίας καταστέλλειν, καὶ
 10 πρὸς τὸ δέον ρυθμίζειν, καὶ τῷ νόμῳ ποιεῖν καταπειθεῖς, ὅ-
 ταν δὲ αὐτοὶ πρῶτοι τοὺς νόμους παραβαίνωσι, πῶς ἂν ἑτέ-
 ροις γένοιτο διδάσκαλοι; Τὸ γάρ, «Ἄπειθοῦσι, τουτέστιν,
 οὐ πείθονται τῷ νόμῳ, οὐκ ἀνέχονται τῶν ἐντολῶν, ὃ καὶ
 Παῦλος ἐγκαλεῖ λέγων· «Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν
 15 οὐ διδάσκεις;». Ὅταν οὖν ἡ ρίζα διεφθαρμένη ἦ, τί χρηστόν
 ἔστι περὶ τῶν κλάδων ὑποπεύειν; «Κοινωνοὶ κλεπτῶν».
 Προσθήκη κατηγορίας, ὅτι οὐ μόνον οὐ καταστέλλουσι τὰ
 δεινά, ἀλλὰ καὶ ἀντιτείνουσιν· οὐ μόνον οὐ πολεμοῦσι τοῖς
 κλέπταις, ἀλλὰ καὶ συμπράττουσιν, ἐκ διαμέτρου τῆς
 20 προσηκούσης ἀρετῆς ἄρχοντι τὴν κακίαν μετιόντες.

«Ἀγαπῶντες δῶρα». Ἐτερον φιλοχρυσίας εἶδος χαλε-
 πόν, εὐπρόσωπον μὲν ὑπόθεσιν ἔχον, ἐν προσχήματι δὲ φι-
 λοφροσύνης τὴν ἐσχάτην πλεονεξίαν ἐπιδεικνύμενον.
 «Διώκοντες ἀνταπόδομα». Μνησικακοῦντες τοῖς ἐχθροῖς,
 25 ἀνταποδοῦναι σπουδάζοντες τοῖς λελυπηκόσιν, ὅπερ μέγι-
 στον κακίας εἶδος. Δι' ὃ οὐκ ἐν τῇ Καινῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν
 τῇ Παλαιᾷ μετὰ πολλῆς εἰργεται τῆς σπουδῆς. «Κακίαν γὰρ
 ἕκαστος», φησί, «τοῦ πλησίον αὐτοῦ μὴ μνησικακεῖτε ἐν

τὴν ἀνέχεια τῶν φτωχότερων μὲ τὴν κακουργία τῆς καπηλείας. Ἐπειδὴ λοιπὸν παραμελοῦνταν αὐτὰ καὶ πόλεις πολλές φορές καταστράφηκαν, καὶ ἄρχοντες ἀπὸ θρόνους κατεβάσθησαν, καὶ ἄσπονδος πόλεμος συνέβηκε, ἐνῶ ὅταν αὐτὰ κατορθώνονται ὑπέρχει διαρκῆς εἰρήνη, εὐταξία καὶ ἀσφάλεια ποὺ ὀδηγεῖ πρὸς τὴν ἀρετή.

«Οἱ ἄρχοντές σου δείχνουν ἀπειθία πρὸς τὸ Θεό». Εἶναι σημάδι πάρα πολὺ μεγάλης ἀσθένειας καὶ διαστροφῆς, ὅταν οἱ ἰατροὶ χειροτερεύουν τὶς ἀσθένειες. Διότι ἔργο τῶν ἀρχόντων εἶναι νὰ καθησυχάζουν τὶς ἀταξίες τοῦ λαοῦ, νὰ τοὺς καθοδηγοῦν πρὸς τὰ πρέποντα πράγματα καὶ νὰ τοὺς κάμνουν νὰ εἶναι ὑπάκουοι στὸ νόμο, ὅταν ὅμως αὐτοὶ πρῶτοι παραβαίνουν τοὺς νόμους, πῶς θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν δάσκαλοι στοὺς ἄλλους; Διότι τὸ «ἀπειθοῦν», σημαίνει, δὲν ὑπακούουν στὸ νόμο, δὲν ἀνέχονται τὶς ἐντολές, πράγμα ποὺ καὶ ὁ Παῦλος κατηγορεῖ, λέγοντας· «Σὺ λοιπὸν ποὺ διδάσκεις ἄλλον, δὲν διδάσκεις τὸν ἑαυτό σου;»⁵⁶. Ὅταν δηλαδή ἡ ρίζα εἶναι καταστραμμένη, τί καλὸ μπορεῖ νὰ περιμένει κανεὶς ἀπὸ τὰ κλαδιά; «Παίρνουν μέρος στὶς κλοπές». Αὐτὸ ἀποτελεῖ αὔξηση τῆς κατηγορίας, διότι ὄχι μόνο δὲν καταπραΰνουν τὶς συμφορές, ἀλλὰ καὶ τὶς αὐξάνουν· ὄχι μόνο δὲν πολεμοῦν τοὺς κλέφτες, ἀλλὰ καὶ συμπράττουν μὲ αὐτούς, ἀσκώντας τὴν κακία ἐντελῶς ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀρετὴ ποὺ ἀρμόζει στὸν ἄρχοντα.

«Ἀγαποῦν τὰ δῶρα». Ἄλλο φοβερὸ εἶδος φιλοχρηματίας, ποὺ ἔχει μὲν δικαιολογημένη ἀφορμὴ, ἀλλ' ὅμως μὲ τὸ προσχημα τῆς φιλοφροσύνης παρουσιάζει τὴν πῖθ χειρότερη μορφή πλεονεξίας. «Ἐπιδιώκουν τὶς δωροδοκίες». Τρέφουν δηλαδή κακία πρὸς τοὺς ἐχθρούς τους καὶ φροντίζουν ν' ἀνταποδώσουν τὸ κακὸ πρὸς ἐκείνους ποὺ τοὺς ἔχουν λυπήσει, πράγμα ποὺ εἶναι πάρα πολὺ μεγάλο εἶδος κακίας. Γι' αὐτὸ ὄχι μόνο στὴν Καινὴ Διαθήκη, ἀλλὰ καὶ στὴν Παλαιὰ ἐμποδίζεται ἡ διάπραξή του μὲ μεγάλη φροντίδα. Διότι, λέγει, «Μὴ φέρνετε ὁ καθένας στὴ σκέψη καὶ τὴν καρδιά σας τὸ κακὸ ποὺ σᾶς ἔκανε ὁ πλησίον σας»⁵⁷. Διότι πρέπει βέβαια καὶ ὁ λαὸς νὰ

ταῖς καρδίαις ὑμῶν». Μάλιστα μὲν γὰρ καὶ τὸ δημοτικόν, πολλῶ δὲ μᾶλλον τὸν ἄρχοντα ταύτης δεῖ καθαρεύειν τῆς κακίας, καὶ τοῦ πρὸς ἀπέχθειαν ψηφίζεσθαι τοῖς κρινομένοις ἀπηλλάχθαι, ἵνα μὴ ὁ λιμὴν σκόπελος γένηται.

5 «Ὅρφανοῖς οὐ κρίνοντες». Τουτέστιν, οὐ προϊστάμενοι, ὡς καὶ τῶν δικαίων τυχεῖν. «Καὶ κρίσει χηρῶν οὐ προσέχοντες». Παρατηρητέον ὅτι οὐ τὸ κακοποιεῖν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ ἀγαθὸν μὴ ἐργάζεσθαι ἐν τάξει κεῖται πονηρίας, καθάπερ οὖν καὶ ἐν τῇ Καινῇ. Οἱ γὰρ πεινῶντα μὴ θρέψαντες,
10 οὐχ ὅτι τὰ ἀλλότρια ἤρπασαν, ἀλλ' ὅτι τὰ αὐτῶν οὐ προήκαντο τοῖς δεομένοις, εἰς τὸ τῆς γεέννης πέμπονται πῦρ· ὡσπερ οὖν καὶ οὗτοι νῦν ἐγκαλοῦνται, οὐχ ὅτι πλεονεκτοῦν, οὐδ' ὅτι καταδυναστεύουσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς δεομένοις τῆς αὐτῶν βοηθείας οὐκ ὀρέγουσι χεῖρα.

15 «Διὰ τοῦτο τάδε λέγει ὁ Δεσπότης Κύριος Σαββαῶθ, ὁ δυνάστης τοῦ Ἰσραὴλ», τουτέστι, τοῦ λαοῦ. Οὐχ ἀπλῶς δὲ τέθεικεν, «Ὁ δυνάστης», ἀλλὰ ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς καὶ τῶν παρ' ἐλπίδας εὐεργεσιῶν, καὶ τῶν χαλεπῶν κολάσεων ἃς ὑπέμειναν. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ καὶ πολλάκις ἀμαρτάνοντες,
20 καὶ πολλῆς ἀπολαύοντες τῆς μακροθυμίας, εἰς ραθυμίαν ἔπιπτον, τοῦτο ἐνδείξασθαι βούλεται, ὅτι δυνατὸν ὅτε βούλεται ἐπεξελθεῖν, καὶ οὐ δεῖται καιρῶν, οὐδὲ χρόνων, ἀλλ' ἔτοιμα αὐτῶ πάντα καὶ παρεσκευασμένα.

«Οὐαὶ τοῖς ἰσχύουσιν ἐν Ἰσραὴλ· οὐ παύσεται γὰρ μου
25 ὁ θυμὸς ἐν τοῖς ὑπεναντίοις μου». Τί γὰρ ἀθλιώτερον τῶν τὸν Θεὸν πολέμιον ἐχόντων; «Οὐ παύσεται» δὲ ἔλεγεν, οὐχ ἵνα εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλλη, ἀλλ' ἵνα αὐξήσας τὸν φόβον εἰς μετάνοιαν καλέσῃ. Τοῦ γάρ, «Οὐ παύσεται ὁ θυμός», φοβε-

προσπαθεῖ νὰ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ αὐτὴ τὴν κακία, πολὺ περισσότερο ὁμως πρέπει νὰ προσπαθεῖ ὁ ἄρχοντας καὶ νὰ εἶναι ἀπαλλαγένος ἀπὸ τὸ ν' ἀποφασίζει μὲ μίσος γιὰ ἐκείνους ποὺ δικάζει, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ τὸ λιμάνι σκόπελος.

«Δὲν κρίνουν μὲ δικαιοσύνη τὰ ὄρφανά». Δηλαδή δὲν τὰ βοηθοῦν, ὥστε νὰ βροῦν τὸ δίκιο τους. «Οὔτε ἐνδιαφέρονται νὰ ἀποδοθεῖ τὸ δίκιο στὶς χῆρες». Εἶναι ἄξιο προσοχῆς ὅτι ἀποτελεῖ κακία ὄχι μόνον τὸ νὰ πράττει κανεὶς τὸ κακό, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ μὴ κάμνῃ τὸ καλὸ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πρόσφεραν τροφὴ στὸν πεινασμένο, στέλλονται στὴ φωτιὰ τῆς γέεννας, ὄχι ἐπειδὴ ἄρπαξαν τὰ ξένα πράγματα, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν πρόσφεραν τὰ δικά τους σ' ἐκείνους ποὺ τὰ εἶχαν ἀνάγκη. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο λοιπὸν καὶ αὐτοὶ τώρα κατηγοροῦνται, ὄχι διότι ἄρπάζουν τὰ ξένα, οὔτε διότι καταπιέζουν αὐτοὺς ποὺ ἐξουσιάζουν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἀπλώνουν τὸ χέρι τους νὰ βοηθήσουν ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴ βοήθειά τους.

«Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Κύριος παντοκράτορας ὁ Σαβαώθ, ὁ ἐξουσιαστὴς τοῦ Ἰσραήλ», δηλαδή, τοῦ λαοῦ. Δὲν ἀνέφερε χωρὶς αἰτία τὸ «ὁ ἐξουσιαστὴς», ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπενθυμίσει σ' αὐτοὺς καὶ τὶς ἀπροσδόκιτες εὐεργεσίες καὶ τὶς φοβερὲς τιμωρίες ποὺ ὑπέμειναν. Ἐπειδὴ δηλαδή, ἂν καὶ διέπραξαν πολλές φορές πολλὰ ἁμαρτήματα, ὁμως ἀπολάμβαναν πολλὴ μακροθυμία καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ περιέπιπταν σὲ ἀδιαφορία, αὐτὸ θέλει νὰ καταστήσει φανερό, ὅτι μπορεῖ, ὅταν θέλει, νὰ τοὺς τιμωρήσει καὶ δὲν χρειάζεται κατάλληλους καιροὺς οὔτε χρόνους, ἀλλ' ὅλα εἶναι σ' αὐτὸν ἔτοιμα καὶ προετοιμασμένα.

«Ἄλλοίμονο στοὺς ἄρχοντες τοῦ Ἰσραήλ· διότι δὲν θὰ καταπαύσει ὁ θυμὸς μου ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων μου». Πράγματι τί ὑπάρχει ἀθλιότερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἐχθρὸ τὸ Θεό; «Δὲν θὰ καταπαύσει δὲ ὁ θυμὸς μου» εἶπε, ὄχι γιὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσει σὲ ἀπογνώση, ἀλλὰ, ἀφοῦ αὐξήσει τὸ φόβο τους, νὰ τοὺς καλέσει σὲ μετάνοια. Διότι ἀπὸ τὸ «Δὲν θὰ καταπαύσει ὁ θυμὸς μου», φοβερότερο εἶναι τό, «Ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων

ρώτερον τό, «Ἐν τοῖς ὑπεναντίοις μου». Οὐδέν γὰρ οὕτω τὸν Θεὸν παροξύνειν εἴωθεν, ὡς ἢ κατὰ τῶν πενήτων ἀδικία κατ' αὐτοὺς γινομένη. «Οὐαὶ δὲ τοῖς ἰσχύουσι» ἔλεγεν, οὐχ ἀπλῶς τὴν δύναμιν διαβάλλων, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ κακῶ δύναμιν. «Ἰσχὺν» δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν τοῦ σώματός φησιν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων περιβολῆς δυναστείαν.

«Καὶ κρίσιν ποιήσω ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου». Κολάσω τοὺς ἐχθρούς μου, ἐχθρούς αὐτοῦ λέγων τοὺς τῶν πενήτων ἐχθρούς διὰ τὸ ἐπηρεάζειν ὄντας· τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἵνα μάθης τῆς ἀδικίας τὸ μέγεθος.

«Καὶ ἐπάξω τὴν χειρὰ μου ἐπὶ σέ, καὶ πυρώσω σε εἰς καθαρὸν». Ἴνα μάθης, ὅτι οἷα ἂν ἦ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ τιμωρία, οὐκ ἐπὶ κακῶ καὶ τὸ δοῦναι δίκην γίνεται μόνον, ἀλλ' ἐπὶ τῶ βελτίους γενέσθαι καὶ αὐτοὺς τοὺς κολαζομένους. «Καὶ πυρώσω σε», φησὶν, «εἰς καθαρὸν». Οὐ τοίνυν ὅταν κολαζώμεθα, ἀλλ' ὅταν ἀμαρτάνωμεν, τότε ἀλγεῖν δίκαιον· τὸ μὲν γὰρ ρύπον, τὸ δὲ καθαρὸν ἐργάζεται. Τί δέ ἐστιν, «Εἰς καθαρὸν;». Ὡς μηδὲ ἴχνος εἶναι παρὰ σοὶ κηλῖδος. Ὅπερ γὰρ ἐστὶ τῶ χρυσίῳ τὸ πῦρ, τοῦτο τοῖς ραθύμοις ἢ τιμωρία.

«Τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἀπολέσω, καὶ ἀφελῶ πάντας ἀνόμους ἀπὸ σοῦ, καὶ πάντας ὑπερηφάνους ταπεινώσω». Οἱ γὰρ ἀνίατα νοσοῦντες, φησὶ, καὶ οὐδὲ τιμωρίαις εἴκοντες, ἀπολοῦνται. Τί γὰρ ὄφελος τῆς τούτων ζωῆς, ὅταν καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἑτέροις ἐπιβουλεύωσιν ἐν τῶ ζῆν; Οἱ δὲ ἐκ τῆς ἐκείνων τιμωρίας δυνάμενοι βελτίους γενέσθαι, μενοῦσι. Δοκεῖ δέ μοι ἐνταῦθα καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν αἰνίττεσθαι.

μου». Καθόσον τίποτε συνήθως δὲν παροργίζει τόσο πολὺ τὸ Θεό, ὅσο ἡ ἀδικία ποὺ γίνεται ἀπ' αὐτοὺς πρὸς τοὺς φτωχοὺς. «Ἄλλοίμονο δὲ στοὺς ἄρχοντες», εἶπε, ὄχι γιὰ νὰ κτηγορήσει ἀπλῶς τῇ δύναμή τους, ἀλλὰ τῇ δύναμή τους ἐκείνη ποὺ τὴν χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ διαπράξουν τὸ κακό. «Δύναμη» δὲ ἐδῶ ὀνομάζει ὄχι τὴν σωματική, ἀλλὰ τὴν ἐξουσία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν περιφρούρηση τῶν πραγμάτων τοῦ λαοῦ.

«Καὶ θὰ δικάσω καὶ θὰ ἐπιβάλω δίκαιες κυρώσεις ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μου». Θὰ τιμωρήσω τοὺς ἐχθροὺς μου, ὀνομάζοντας ἐχθροὺς τοῦ τοὺς ἐχθροὺς τῶν φτωχῶν, ἐπειδὴ ἔβλαπταν αὐτούς· αὐτὸ δὲ τὸ εἶπε, γιὰ νὰ μάθεις τὸ μέγεθος τῆς ἀδικίας τους.

«Καὶ θὰ ἐκτείνω τὸ χέρι μου ἐναντίον σου καὶ θὰ σὲ περάσω μέσα ἀπὸ τὴ φωτιά γιὰ νὰ σὲ καθарίσω». Γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ὅποια καὶ ἂν εἶναι ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ τιμωρία, δὲν ἐπιβάλλεται μὲ σκοπὸ τὴν κακοποίησή τους καὶ ἀπλῶς καὶ μόνο γιὰ νὰ τοὺς τιμωρήσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουν καλύτεροι καὶ αὐτοὶ ποὺ τιμωροῦνται. «Καὶ θὰ σὲ περάσω», λέγει, «ἀπὸ τὴ φωτιά γιὰ νὰ σὲ καθарίσω». Δὲν εἶναι δηλαδὴ σωστὸ νὰ δυσανασχετοῦμε ὅταν τιμωρούμαστε, ἀλλ' ὅταν ἁμαρτάνομε· διότι τὸ μὲν ἓνα παρέχει ἀκαθαρσία, τὸ δὲ ἄλλο καθарισμό. Τί σημαίνει δὲ «Εἰς καθарόν»; Ὡστε νὰ μὴ ἀπομείνει σὲ σένα οὔτε ἵχνος κηλίδας. Διότι, ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ εἶναι ἡ φωτιά γιὰ τὸ χρυσό, αὐτὸ εἶναι ἡ τιμωρία γιὰ τοὺς ἀδιάφορους.

«Θὰ ἐξολοθρεύσω δὲ ἐκείνους ποὺ δείχνουν ἀπειθία καὶ θὰ ἐξαφανίσω ἀπὸ ἀνάμεσά σου ὄλους ἐκείνους ποὺ παραβαίνουν τὸ νόμο μου καὶ θὰ ταπεινώσω ὄλους τοὺς ὑπερήφανους». Θὰ ἐξολοθρευθοῦν, λέγει, ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν ἀπὸ ἀθεράπευτη ἀσθένεια καὶ δὲν συνετίζονταν οὔτε μὲ τίς τιμωρίες. Διότι ποιά εἶναι ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτῶν, ὅταν ἐνόσο ζοῦν προξενοῦν βλάβη καὶ στοὺς ἑαυτούς τους καὶ στοὺς ἄλλους; Θὰ παραμείνουν ὅμως ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι δυνατὸ νὰ γίνουν καλύτεροι ἀπὸ τὴν τιμωρία ἐκείνων. Νομίζω δὲ ἐδῶ ὅτι ὑπονοεῖ καὶ τὴν αἰχμαλωσία.

8. «Καὶ ἐπιστήσω τοὺς κριτάς σου, ὡς τὸ πρότερον, καὶ τοὺς συμβούλους σου, ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς. Ἐνταῦθα τὴν ἐπάνοδόν φησι. Τῶν τε γὰρ ἀνίατα νοσοῦντων ἀναιρεθέντων, τῶν τε ἐπιμέλειαν ἐνδείξασθαι δυναμένων διορθωθέντων, εὐκαίρως καὶ τὸ λοιπὸν τῆς θεραπείας εἶδος προστίθεται, 5 δοκίμων ἀρχόντων ἐπιστασία, καὶ συμβούλων ἀγαθῶν φορά, ἵνα καὶ τοῦ σώματος εἰκοντος τοῖς φαρμάκοις, καὶ τῶν ἰατρῶν ἀρίστων ὄντων, πανταχόθεν πρὸς ὑγίειαν ἐπανή τὰ τῆς πόλεως μέρη. Οὐ γὰρ μικρὸν εὐεργεσίας εἶδος, 10 ἀρχόντων ἐπιτυχάνειν ἀγαθῶν.

«Καὶ μετὰ ταῦτα κληθήσῃ πόλις δικαιοσύνης, μητρόπολις Σιών πιστή». Καίτοι γε οὐδαμοῦ τοῦτο εὐρίσκομεν τὸ ὄνομα τῇ πόλει τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιτεθέν. Τί οὖν ἂν εἴποιμεν; Ὅτι τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων προσηγορίαν ἐνταῦθά φησι. 15 Τοῦτο δὲ ἡμῖν οὐ μικρὸν συμβαλεῖται, ὅταν ἀπαιτῶσιν ἡμᾶς Ἰουδαῖοι τοῦ Ἐμμανουὴλ τὴν ἐρμηνείαν. Ἐπειδὴ γὰρ Ἡσαΐας ἔφησε τὸν Χριστὸν οὕτως ὀνομασθήσεσθαι, οὐδαμοῦ δὲ ὠνόμασται, εἴποιμεν ἂν πρὸς αὐτούς, ὅτι τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων σημασίαν ἔφησεν ὄνομα εἶναι· ὥσπερ οὖν 20 καὶ ἐνταῦθα.

«Μετὰ γὰρ κρίματος σωθήσεται ἡ αἰχμαλωσία αὐτῆς, καὶ μετὰ ἐλεημοσύνης». «Μετὰ κρίματος», τουτέστι, μετὰ δίκης καὶ κολάσεως καὶ τιμωρίας τῶν πολεμίων. «Μετὰ ἐλεημοσύνης», τουτέστι, πολλῆς τῆς φιλανθρωπίας. Δύο ἐνταῦθα ἐπαγγέλλεται μέγιστα αὐτοῖς δῶρα, τό τε δίκην δοῦναι 25 τοὺς ἐπαγαγόντας, τό τε αὐτοὺς πολλῆς ἀπολαῦσαι τῆς εὐημερίας, ὧν ἕκαστον καὶ καθ' ἑαυτὸ μέγιστην ἱκανὸν πα-

8. «Καὶ θ' ἀποκαταστήσω τοὺς δικαστὲς σου ὅπως ἦταν προηγουμένως, καὶ τοὺς συμβούλους τέτοιους ποὺ ἦταν στὴν ἀρχή». Ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν ἐπάνοδο ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία. Διότι, ἀφοῦ ἐξολοθρεύτηκαν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπασχαν ἀπὸ ἀθεράπευτη ἀσθένεια, καὶ ἀφοῦ διορθώθηκαν ἐκεῖνοι ποὺ μπόρεσαν νὰ δείξουν τὸν ἀπαραίτητο ζῆλο καὶ προσπάθεια, προστίθεται στὴν κατάλληλη στιγμή καὶ τὸ ὑπόλοιπο εἶδος τῆς θεραπείας, ἡ ἐπιστάσια δηλαδή ἀξίων ἀρχόντων, καὶ πλῆθος ἀγαθῶν συμβούλων, ὥστε μὲ τὸ νὰ ὑποχωρεῖ ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματος μὲ τὴ χρήση τῶν φαρμάκων καὶ νὰ ὑπάρχουν ἄριστοι ἰατροί, νὰ ἐπανακτοῦν τὰ μέλη τῆς πόλεως τὴν ὑγεία τους μὲ κάθε τρόπο. Διότι δὲν εἶναι μικρὸ εἶδος εὐεργεσίας τὸ νὰ ἔχουν ἀγαθοὺς ἀρχοντες.

«Καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ θὰ ὀνομασθεῖς πόλη τῆς δικαιοσύνης, πιστὴ μητρόπολη τῆς Σιών». Ἄν καὶ βέβαια πουθενὰ δὲν βρίσκομε τὸ ὄνομα αὐτὸ ν' ἀποδίδεται στὴν πόλη τῶν Ἱεροσολύμων. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε; Ὅτι δηλαδή ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν ὀνομασία ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Αὐτὸ δὲ θὰ μᾶς βοηθήσει πάρα πολύ, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι ζητοῦν ἀπὸ ἐμᾶς τὴν ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος Ἐμμανουήλ. Ἐπειδὴ δηλαδή ὁ Ἡσαΐας εἶπε ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ὀνομασθεῖ ἔτσι, δὲν ἀναφέρεται ὁμοῦς πουθενὰ μὲ τὸ ὄνομα αὐτό, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πρὸς αὐτούς, ὅτι εἶπε ἐκεῖνος ὅτι τὸ ὄνομα αὐτὸ θὰ ἐκφράζει αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὸν γεγονότα, ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν καὶ ἐδῶ.

«Διότι μὲ δίκαια τιμωρία θὰ σωθοῦν ὅσοι βρίσκονται στὴν αἰχμαλωσία καὶ χάρη στὴν εὐσπλαχνία τοῦ Κυρίου». Μετὰ κρίματος», δηλαδή μὲ δίκη καὶ κόλαση καὶ τιμωρία τῶν ἐχθρῶν. «Μετὰ ἐλεημοσύνης», δηλαδή, μὲ πολλὴ φιλανθρωπία. Ἐδῶ τοὺς ὑπόσχεται δύο τὰ πιὸ μεγαλύτερα δῶρα, καὶ ὅτι θὰ τιμωρηθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ὀδήγησαν στὴν αἰχμαλωσία, καὶ ὅτι θ' ἀπολαύσουν αὐτοὶ μεγάλη εὐημερία, τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἱκανὸ νὰ τοὺς χαρίσει πάρα πολὺ μεγάλη εὐχαρίστηση, ὅταν δὲ συμβεῖ νὰ ὑπάρχουν καὶ τὰ δύο

ρασχεῖν ἡδονήν· ὅταν δὲ καὶ ἀμφοτέρα συνδράμη, ἀφατος
 γένοιτ' ἂν ἢ εὐφροσύνη. Ἄλλως τε καὶ δεῖξαι βουλόμενος,
 ὅτι καὶ μετὰ τὴν μακρὰν αἰχμαλωσίαν, οὐ διὰ τὸ δοῦναι δί-
 κην ἀξίαν, καὶ τὸ ἀμαρτήματα ἀποκείρασθαι, ἀλλὰ διὰ τὴν
 5 φιλανθρωπίαν τὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπανάγονται, καὶ
 ἐλέου μᾶλλον ἐστὶ ἢ σωτηρία, ἢ ἀντιδόσεως καὶ ἀμοιβῆς, ἐ-
 πήγαγε, «Καὶ μετ' ἐλεημοσύνης».

«Καὶ συντριβήσονται οἱ ἄνομοι καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ἅμα».

Τρίτον καὶ τοῦτο εὐεργεσίας εἶδος, τὸ μηδένα εἶναι τὸν πα-
 10 ρασύροντα καὶ πρὸς ἀπάτην ἔλκοντα, ἀλλ' ἐκποδῶν γίνε-
 σθαι τοὺς τῆς πονηρίας διδασκάλους.

«Καὶ οἱ ἐγκαταλείποντες τὸν Κύριον συντελεσθήσονται». Οἱ δὲ ἀσεβεῖς, φησὶν, ἀπολοῦνται.

«Διότι νῦν αἰσχυνθήσονται ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, ἐφ'
 15 οἷς αὐτοὶ ἐβούλοντο». Τινὲς μὲν καὶ κατὰ τὸν παρόντα και-
 ρὸν τὰ εἰρημένα ἀρμόζειν ἐπιχειροῦσιν· ἀλλ' ἡμεῖς οὔτε ἐκεί-
 νους αἰτιασόμεθα, καὶ τῇ ἀκολουθίᾳ ἐψόμεθα. Ταῦτα γὰρ ἐ-
 στί, ἃ συμβήσεσθαι φησὶν ἐπὶ τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου.
 Ὅταν γὰρ τοῦ βαρβάρου τὴν χώραν κατατρέχοντος, καὶ τὴν
 20 πόλιν περικαθημένου, καὶ πάντας ὡς ἐν δικτύοις μέσους ἔ-
 χοντος, μηδεὶς ὁ ἀμύνων ἢ καὶ τὸ νέφος ἐκεῖνο διακρουόμε-
 νος διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Θεοῦ, εἰκότως καὶ ἐξ αὐτῆς
 τῶν πραγμάτων τῆς πείρας πολλὴ κατασκευασθήσεται τῶν
 τὰ εἰδωλα θεραπευόντων ἢ αἰσχύνῃ. Ἐφ' οἷς ἐβούλοντο, πε-
 25 ρὶ ἃ ἐσπουδάκειςαν, φησί.

«Καὶ αἰσχυνθήσονται ἐπὶ τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν, ἐφ' οἷς
 ἐποίησαν». Ἐν τάξει διηγήσεως κατηγορίαν τίθησιν. Ἦρ-
 κει γὰρ καὶ πρὸ τῆς τῶν τραυμάτων ἐκβάσεως, καὶ αὐτὸς
 τῆς τοιαύτης εἰδωλοποιίας ὁ τρόπος αὐτοῦς καταισχύῃναι.
 30 Τί γὰρ αἰσχρότερον τοῦ θεόν τινα ἑαυτῷ ποιεῖν;

μαζί, θὰ μποροῦσε νὰ γίνει ἡ εὐφροσύνη ἀπερίγραπτη. Ἐξ ἄλου δὲ θέλοντας καὶ νὰ δείξει, ὅτι, καὶ μετὰ τὴν μακροχρόνια αἰχμαλωσία, ἐπιστρέφουν στὴν πατρίδα τους ὄχι ἐπειδὴ τιμωρήθηκαν ἀντάξια καὶ καθαρίσθηκαν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά τους, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, καὶ ἡ σωτηρία τους εἶναι ἀποτέλεσμα μᾶλλον τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Θεοῦ, παρὰ ἀνταποδόσεως καὶ ἀμοιβῆς, πρόσθεσε «Καὶ μετ' ἐλεημοσύνης».

«Καὶ θὰ συντριβοῦν αὐτοὶ ποὺ παραβαίνουν τὸ νόμο μου καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ μαζί μ' αὐτούς». Καὶ αὐτὸ εἶναι τρίτο εἶδος εὐεργεσίας, τὸ νὰ μὴ ὑπάρχει δηλαδὴ κανένας ποὺ νὰ παρασύρει καὶ νὰ προσελκύει τοὺς ἄλλους στὴν ἀπάτη, ἀλλὰ νὰ ἐξαφανίζονται μέσα ἀπ' αὐτὴν οἱ δάσκαλοι τῆς κακίας.

«Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐγκαταλείπουν τὸν Κύριο θὰ ἐξολοθρευθοῦν». Οἱ δὲ ἄσεβεῖς, λέγει, θὰ ἐξολοθρευθοῦν.

«Διότι τώρα θὰ νιώσουν ντροπὴ γιὰ τὰ εἰδωλά τους ποὺ προτιμοῦσαν». Μερικοὶ μὲν ἐπιχειροῦν νὰ προσαρμόσουν τὰ λόγια αὐτὰ καὶ στὰ γεγονότα τῆς παρούσας ζωῆς, ἐμεῖς ὅμως οὔτε ἐκείνους θὰ κατηγορήσομε, καὶ θὰ ἀκολουθήσομε τὰ ὅσα λέγει στὴ συνέχεια. Διότι, λέγει, αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ θὰ συμβοῦν κατὰ τὴν ἔφοδο τῶν ἐχθρῶν. Ὅταν δηλαδὴ ὁ βάρβαρος θὰ καταστρέφει τὴν χώρα καὶ θὰ πολιορκεῖ τὴν πόλη καὶ ὄλους θὰ τοὺς ἔχει σὰν μέσα σὲ δίχτυα, χωρὶς νὰ ὑπάρχει κανένας νὰ τοὺς ὑπερασπισθεῖ καὶ νὰ ἀποκρούσει τὸ μεγάλο ἐκεῖνο πλῆθος τῶν ἐχθρῶν ἐξ αἰτίας τῆς ἐγκαταλείψεώς τους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πολὺ εὐλογα ἀπὸ τὴν πείρα τῶν ἰδίων τῶν γεγονότων θὰ κυριευθοῦν ἀπὸ μεγάλη ντροπὴ ἐκεῖνοι ποὺ λατρεύουν τὰ εἰδωλα. Τὰ ὅποια, λέγει, προτίμησαν ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ γιὰ τὰ ὅποια ἔδειξαν ὄλη τὴ φροντίδα καὶ τὸ ζῆλο τους.

«Καὶ θὰ νιώσουν ντροπὴ γιὰ τὰ γλυπτὰ ποὺ κατασκεύασαν». Μὲ μορφὴ διηγήσεως παρουσιάζει τὴν κατηγορία. Διότι καὶ πρὶν ἀκόμα δεχθοῦν τὰ πλήγματα ἦταν ἀρκετὸς καὶ ὁ ἴδιος ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς καὶ λατρείας εἰδώλων νὰ τοὺς κάνει νὰ νιώσουν ντροπὴ. Διότι τί ὑπάρχει πιὸ ἰσχυρὸ ἀπὸ τὸ νὰ κατασκευάζει κάποιος θεὸ γιὰ τὸν ἑαυτό του;

«Καὶ αἰσχυρθῆσονται ἐπὶ τοῖς κήποις αὐτῶν, ἐφ' οἷς ἐπεθύμησαν». Οὐ γὰρ δὴ ξόανα προσεκύνουν μόνον, ἀλλὰ καὶ δένδρα ἐν κήποις ἐθεράπευον.

Ἔσονται γὰρ ὡς τερέβινθος ἀποβεβληκυῖα αὐτῆς τὰ φύλλα». Ἦτοι τὰ εἶδωλα, ἧ αὐτοὶ οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες. Τὴν δὲ εἰκόνα τοῦ δένδρου τούτου παρήγαγε, διὰ τε τὸ ἐγχώριον εἶναι μάλιστα τὸ φυτὸν καὶ πολὺ παρ' αὐτοῖς, καὶ διὰ τὸ σφόδρα ἀνθεῖν καὶ τεθηλέναι, ἡνίκα ἂν ἀκμάζη, καὶ ἐσχάτην ἀμορφίαν ἐνδείκνυσθαι, ἐπειδὴν ἀποβάλλη τὰ φύλλα.

10 «Καὶ ὡς παράδεισος ὕδωρ μὴ ἔχων». Καὶ ἡ δευτέρα εἰκὼν τῆς προτέρας σαφεστέρα, καὶ πιστουμένη τῶν ἐπὶ τῇ προτέρᾳ λόγων εἰρημένων. Οὔτε γὰρ παραδείσου θάλλοντος τερπνότερον, οὔτε ἐρημωθέντος ἀτερπέστερον, ἄπερ ἀμφοτέρα γέγονεν ἐπὶ τῆς μητροπόλεως ἐκείνης. Πάντοτε
15 γὰρ ἦν ἀμείνων καὶ λαμπροτέρα, μυρίοις καλλωπιζομένη κόσμοις, καὶ πάντων εὐτελεστέρα γέγονε καὶ αἰσχροτέρα, τοσοῦτον ἀθρόον εὐκοσμίας ἀποβαλοῦσα πλοῦτον.

«Καὶ ἔσται ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ὡς καλάμη στυππίου». Αἱ πρότεραι μὲν εἰκόνες εἰς τὸ ἀτερπὲς παρελῆφθησαν, αὕτη δὲ
20 εἰς τὸ ἀσθενές· πᾶσαι δὲ σφόδρα ἐναργεῖς, καὶ πολὺ τὸ σαφές καὶ ἐμφαντικὸν ἔχουσαι. «Ὡς καλάμη στυππίου», τουτέστιν, ἀσθeneῖς.

«Καὶ αἱ ἐργασίαι αὐτῶν ὡς σπινθῆρ πυρός». Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι οἰκοθεν τὰ κακά, καὶ αὐτοὶ τὴν αἰχμαλωσίαν
25 ἔτεκον, καὶ τὴν κάμινον ἀνῆψαν. Ὡσπερ γὰρ σπινθῆρες ἐμπίπτοντες πῦρ ἀνεγείρουσιν, οὕτω τὰ ἀμαρτήματα τούτων συναχθέντα τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν ἀνῆψε.

«Καὶ θὰ νιώσουν ντροπὴ γιὰ τὰ εἰδωλολατρικά τους ἄλση, στὰ ὁποῖα ἔβρισκαν εὐχαρίστηση». Διότι βέβαια δὲν προσκυνούσαν μόνο κατασκευασμένα ὁμοιώματα θεῶν, ἀλλὰ λάτρευαν καὶ δένδρα καὶ κήπους.

«Θὰ γίνουν δὲ σὰν τὸ δένδρο τῆς τερέβινθου, τῆς ὁποίας ἔπεσαν τὰ φύλλα». Αὐτὸ θὰ τὸ πάθουν ἢ τὰ εἰδωλα, ἢ αὐτοὶ ποὺ κατοικοῦν τὴν πόλη. Ἐνέφερε δὲ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ δένδρου καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι κατ' ἐξοχὴ δένδρο τοῦ τόπου ἐκείνου καὶ καλλιεργοῦνταν πολὺ ἀπ' αὐτούς, καὶ ἐπειδὴ φέρει πολλὰ φύλλα καὶ ἄνθη, ὅταν βρίσκεται στὴν ἐποχὴ τῆς βλαστήσεως καὶ ἀνθοφορίας του, καὶ παρουσιάζει τὴν πιὸ μεγάλη ἀσχήμια, ὅταν ρίξει τὰ φύλλα του.

«Καὶ σὰν κῆπος ποὺ δὲν ἔχει νερό». Καὶ ἡ δεύτερη εἰκόνα εἶναι σαφέστερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη καὶ ἐπιβεβαιώνει τὰ λόγια ποὺ ἔχουν λεχθεῖ στὴν προηγούμενη εἰκόνα. Διότι οὔτε ὑπάρχει πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ κῆπο ἀνθισμένο, οὔτε πιὸ ἄχαρο ὅταν αὐτὸς ἐρημωθεῖ, πράγματα ποὺ συνέβηκαν καὶ τὰ δύο στὴ μητρόπολη ἐκείνη. Διότι πάντοτε ἦταν ἡ καλύτερη καὶ ἡ λαμπρότερη, στολισμένη μὲ ἀμέτρητα στολίδια, καὶ κατάντησε ἡ πιὸ ἀσήμαντη καὶ ἡ πιὸ ἄσχημη, ἀφοῦ ἔχασε μέσα σὲ μιὰ στιγμή τόσο μεγάλο πλοῦτο ὠραιότητας.

«Καὶ θὰ καταντήσει ἡ ὅλη δύναμή τους σὰν καλαμιὰ λιναριοῦ». Οἱ μὲν προηγούμενες εἰκόνες ἀναφέρθηκαν γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀσχήμια αὐτῆς, ἐνῶ αὐτὴ γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀδυναμία της, ὅλες δὲ εἶναι πάρα πολὺ καθαρὲς καὶ παρουσιάζουν μεγάλη σαφήνεια καὶ ἐκφραστικότητα. «Σὰν καλαμιὰ λιναριοῦ», δηλαδή ἀδύναμοι.

«Τὰ δὲ ἔργα τους σὰν σπινθῆρες τῆς φωτιᾶς». Ἐδῶ δείχνει ὅτι τὰ κακὰ προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἴδιους καὶ αὐτοὶ ἔγιναν αἰτιοὶ τῆς αἰχμαλωσίας τους καὶ οἱ ἴδιοι ἀνάψαν τὸ καμίνι. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν πέφτουν κάπου οἱ σπινθῆρες ἀνάβουν φωτιά, ἔτσι τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν ἀφοῦ συγκεντρώθηκαν ἀνάψαν τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ.

«Καὶ κατακαυθήσονται οἱ ἄνομοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἅμα, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων». Πάλιν ἀπαγορεύει τὴν σωτηρίαν διὰ τὴν αὐτὴν πάλιν αἰτίαν, οὐχ ἵνα ἀπογνῶσιν, ἀλλ' ἵνα ταύτῃ γοῦν ἀκμάζοντα τὸν φόβον δεξάμενοι, τὴν πολλὴν 5 ἀποτινάξωνται ραθυμίαν. Καὶ ἕτερον δέ τι ἐνταῦθα αἰνίττεται, τὸ ἅμαχον αὐτοῦ τῆς δυνάμεως, καὶ ὅτι κολάζοντος αὐτοῦ, καὶ τιμωρουμένου, οὐδεὶς ἀντιστῆναι καὶ καταλῦσαι δυνήσεται τὰ δεινά.

«Καὶ θὰ κατακαοῦν οἱ ἄνομοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ μαζὶ καὶ δὲν θὰ ὑπάρχει κανένας νὰ σβήσῃ τὴ φωτιά». Πάλι ἀποκλείει τὴ σωτηρία γιὰ τὴν ἴδια πάλι αἰτία, ὄχι γιὰ νὰ ἀπελπισθοῦν, ἀλλὰ μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ἀφοῦ φθάσει ὁ φόβος τους στὸ ἀποκορύφωμά του, ν' ἀποτινάξουν τὴ μεγάλη ὀκνηρία τους. Καὶ κάτι ἄλλο δὲ ὑπαινίσσεται ἐδῶ, τὴν ἀκαταμάχητη δύναμη αὐτοῦ, καὶ ὅτι, ὅταν αὐτὸς κολάζει καὶ τιμωρεῖ, κανένας δὲν θὰ μπορέσει νὰ ἀντισταθεῖ καὶ νὰ ἀπομακρύνει τὶς συμφορές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

«Ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἡσαΐαν υἱὸν Ἀμμώς».

1. Ἐντεῦθεν δῆλον ὡς οὐ πάσας ὑφ' ἐν τὰς προφητείας εἰρήκασιν, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους ἐμπνεόμενοι καιρούς, περικοπὰς τινὰς ἀπήγγελλον, αἱ συντεθεῖσαι ὕστερον ὑφ' ἐν, ὀλόκληρον βιβλίον ἐποίησαν. Διὸ καὶ οὕτως ἄρχεται. Οὐκ
5 ἐντεῦθεν δὲ μόνον τοῦτο δῆλον ἔσται καὶ σαφὲς ἡμῖν, ἀλλ' ἐξ ὧν προΐων καὶ τοὺς καιροὺς ἐπισημαίνεται, νῦν μὲν λέγων, «Τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ εἰσῆλθε Νάθαν εἰς Ἄζωτον», νῦν δὲ λέγων, «Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ
10 καὶ ἐπηρμένου». Οὐ γὰρ ὡσπερ αἱ Ἐπιστολαὶ αἱ Παύλου καὶ τὰ Εὐαγγέλια ὑφ' ἐν συνετέθησαν, οὕτω δὴ καὶ προφητεῖαι, ἀλλ', ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, ἐν διαφόροι καιροῖς. Ὅθεν καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἐτέρας ἄρχεται τοῦ παρόντος λόγου.

Καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τὴν ὑπόθεσιν,
15 περὶ ἧς μέλλει διαλέγεσθαι, σφόδρα ἀπηρτηῆσθαι τῶν προειρημένων, καὶ ὑψηλοτέραν εἶναι. Περὶ γὰρ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως, καὶ τῆς τοῦ κηρύγματος περιφανείας, καὶ τῆς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκταθείσης γνώσεως, καὶ τῆς καταληψομένης τὴν γῆν εἰρήνης ἡμῖν διαλέγεται. Εἰ δέ, μέλ-
20 λων τοιούτων ἀπτεσθαι δογμάτων, Ἰουδαίας μέμνηται καὶ Ἱερουσαλήμ, ξένον οὐδέν. Προφητεία γὰρ ἦν τὸ λεγόμενον,

1. Ἦσ. 20, 1.

2. Ἦσ. 6, 1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'.

«Ὁ λόγος ποὺ ἀποκαλύφθηκε ἀπὸ τὸν Κύριο
πρὸς τὸν Ἡσαΐα, τὸν υἱὸ τοῦ Ἀμώς».

1. Ἀπὸ ἐδῶ γίνεται φανερὸ ὅτι δὲν εἶχαν πεῖ οἱ προφῆτες ὄλες τίς προφητεῖες σὲ μιὰ φορά, ἀλλ', ἐμπνεόμενοι κατὰ διαφόρους καιροὺς, ἀπήγγελλαν μερικὲς περικοπές, οἱ ὁποῖες ἀργότερα συνενώθηκαν σ' ἓνα σῶμα καὶ ἀποτέλεσαν ὁλόκληρο βιβλίο. Γι' αὐτὸ καὶ ἀρχίζει ἔτσι. Δὲν γίνεται δὲ αὐτὸ σ' ἐμᾶς φανερὸ καὶ σαφὲς μόνο ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ στῆ συνέχεια ἀναφέρει μὲ τὰ ὁποῖα καθορίζει τοὺς καιροὺς, ἄλλοτε μὲν λέγοντας, «Τὸν χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον εἰσῆλθε στὴν Ἔσωση ὁ Νάθαν»¹, ἄλλοτε δὲ λέγοντας, «Καὶ συνέβηκε, κατὰ τὸν χρόνον ποὺ πέθανε ὁ βασιλεὺς Ὀζίας, εἶδα τὸν Κύριον νὰ κάθεται ἐπάνω σὲ θρόνον ὑψηλὸν καὶ φανταστικόν»². Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου καὶ τὰ εὐαγγέλια δὲν γράφθηκαν σὲ μιὰ φορά, ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ προφητεῖες, ὅπως προανέφερα, συντάχθηκαν σὲ διαφόρους καιροὺς. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι διαφορετικὴ ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου αὐτοῦ.

Καὶ ὄχι γι' αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι ἡ ὑπόθεση, γιὰ τὴν ὁποῖα πρόκειται νὰ μιλήσει, διαφέρει πάρα πολὺ ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα καὶ εἶναι ὑψηλότερη. Διότι μᾶς ὁμιλεῖ γιὰ τὴν κλήση τῶν ἐθνῶν, γιὰ τὸν ἐξέχοντα χαρακτήρα τοῦ κηρύγματος, γιὰ τὴν ἐξάπλωση τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένην, καὶ γιὰ τὴν εἰρήνην ποὺ θὰ ἐπικρατήσῃ στὴ γῆ. Ἐὰν δέ, ἐνῶ πρόκειται νὰ μιλήσει γιὰ τέτοιες ἀλήθειες, ἀναφέρει τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου παράξενο. Διότι αὐτὸ ποὺ λέγει ἦταν προφητεία, ποὺ ἦταν ἐπισκιασμέ-

συνεσκιασμένη τέως ταῖς τῶν ὀνομάτων προσηγορίαις. Ἐ-
 πεί καὶ τὸν ψαλμὸν τὸν ἑβδομηκοστὸν πρῶτον ὁ Δαυὶδ συν-
 τιθέναι μέλλων, ἐπέγραψεν αὐτὸν τῷ Σολομῶντι, καὶ
 προῖὼν πολλῶ μείζονα τῆς Σολομῶντος ἀξίας, μᾶλλον δὲ
 5 καὶ τῆς ἀπάντων ἀνθρώπων φύσεως ἰδεῖν. Τὸ γάρ, «Πρὸ τοῦ
 ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ», καί, «Πρὸ τῆς σελήνης ὁ
 θρόνος αὐτοῦ», καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὐδεὶς ἂν οὐδὲ τῶν σφό-
 δρα ἀνοήτων περὶ ἀνθρωπίνης εἴποι λέγεσθαι φύσεως.

Καὶ ὁ Ἰακώβ δέ, ἠνίκα ταῦτα, ἃ μέλλει νῦν ὁ Ἡσαΐας
 10 λέγειν, καὶ πλείονα τούτων προανεφώνει· μετὰ γὰρ τῆς τῶν
 ἔθνῶν κλήσεως καὶ τὸν θάνατον εἶπε καὶ τὴν ἀνάστασιν,
 καὶ τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἔμελλε παρέσεσθαι· οὐδὲ ἐκεῖνος ἀ-
 πογυμνώσας αὐτὰ τέθεικεν, ἀλλὰ, τῷ προσωπεῖω τῆς προ-
 σηγορίας τοῦ Υἱοῦ κρύψας ἃ ἔμελλεν ἐρεῖν, οὕτως αὐτὰ
 15 προανεφώνησε, τῷ μὲν δοκεῖν τὰ συμβησόμενα τῷ Ἰούδα
 λέγων, καθὼς δὲ τὸ τῶν πραγμάτων μαρτυρεῖ τέλος, ἃπερ
 ἔμελλε κατορθοῦν ὁ Χριστὸς προαναφωνῶν. Οὔτε γὰρ
 προσδοκία ἔθνῶν Ἰούδας γέγονεν, οὔτε τότε ἔλαμψεν ἡ φυ-
 λή, ὅτε ἐξέλιπεν αὐτῶν ἡ πολιτεία, ἀλλὰ ταῦτα πάντα, ὅτε ὁ
 20 Χριστὸς παρεγένετο, γέγονεν. Εἰ δὲ ἀναισχυντοῖεν Ἰουδαῖοι
 τοῦτον παρακρουόμενοι τῆς προφητείας τὸν νόμον, μάλιστα
 μὲν οὖν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν εἰρημένων ραδίως διελεγχθεῖεν, εἴ-
 τις, μετὰ ἀκριβείας τὰς προφητείας ἐξαπλώσας, καὶ πᾶσαν
 ρῆσιν μετὰ τῆς προσηκούσης ἐξετάζων προσοχῆς, ἀρμόζοι
 25 τὰ εἰρημένα τοῖς γεγενημένοις. Ὡστε δὲ καὶ ἐκ περιουσίας
 αὐτῶν ἀπορράψαι τὰ στόματα, οὐκ ἀπὸ τῶν εἰς τὸν Χριστὸν
 εἰρημένων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν εἰς τοὺς αὐτῶν πατριάρχας προ-
 φητευθέντων, τοῦτο πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν, δεικνύς
 ὅτι αἱ πολλαὶ τῶν προφητειῶν εἴρηνται μὲν εἰς τοὺς φυλάρ-

3. Ψαλμ. 71, 17.

4. Ψαλμ. 71, 5.

5. Γεν. 49, 8 ἔ..

νη στήν ἀρχὴ μετὶ τῆς προσφωνήσεως αὐτῶν τῶν ὀνομάτων. Καθόσον καὶ ὁ Δαυὶδ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γράψῃ τὸν ἑβδομηκοστὸ πρῶτο ψαλμὸν, ἀφιέρωσε αὐτὸν στὸ Σολομώντα, προχωρώντας ὁμοίως εἶδε πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ Σολομώντα, μᾶλλον δὲ ὀλοκλήρης τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Διότι τό, «Θὰ παραμένει τὸ ὄνομα αὐτοῦ λαμπρὸν περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο»³, καί, «Πιὸ πάνω ἀπὸ τὴν σελήνη θὰ βρῖσκεται ὁ θρόνος αὐτοῦ»⁴, καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια ἀναφέρει, κανένας οὔτε καὶ ἀπὸ τοὺς πάρα πολὺ ἀνόητους θὰ μπορούσε νὰ πεῖ ὅτι λέγονται γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση.

Καὶ ὁ Ἰακώβ δέ, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ πεῖ αὐτά, ποῦ τώρα πρόκειται νὰ πεῖ ὁ Ἡσαΐας, προφήτεψε πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτά· διότι μαζὶ μετὶ τὴν κλήση τῶν ἐθνῶν προφήτεψε καὶ τὸ θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασι τοῦ Κυρίου καὶ τὸν χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖο ἐπρόκειτο νὰ ἔρθῃ αὐτός⁵. Οὔτε ἐκεῖνος ἀνέφερε αὐτὸ ὀλοκάθαρα, ἀλλ', ἀφοῦ ἀπέκρυψε αὐτά, ποῦ ἐπρόκειτο νὰ πεῖ, μετὰ τὸ προσωπεῖο τῆς ὀνομασίας τοῦ Υἱοῦ, ἔτσι προφήτεψε αὐτά, ποῦ φαίνονται μὲν ὅτι αὐτὰ ποῦ λέγει θὰ συμβοῦν στὸν Ἰούδα, ὁμοίως, ὅπως μαρτυρεῖ τὸ τέλος τῶν γεγονότων αὐτῶν, προφήτεψε ἐκεῖνα ποῦ ἐπρόκειτο νὰ κατορθώσῃ ὁ Χριστός. Διότι ὁ Ἰούδας οὔτε ὑπῆρξε ἐκεῖνος ποῦ περίμεναν τὰ ἔθνη, οὔτε τότε ἔλαμψε ἡ φυλὴ του, ὅταν ἐξαφανίσθηκε ἡ πολιτεία αὐτῶν, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ πραγματοποιήθηκαν ὅταν ἦρθε ὁ Χριστός. Ἄν δὲ δὴ συμβαίνει οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ ἀδιαντροπία ν' ἀπορρίπτουν τελείως ἐσφαλμένα τὸ νόμον αὐτὸ τῆς προφητείας, θὰ μπορούσε ἀσφαλῶς ν' ἀποδειχθεῖ πολὺ εὐκόλα ὅτι σφάλλουν καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἔχουν λεχθεῖ, ἂν κάποιος, ἐρμηνεύοντας μετὰ λεπτομέρεια τῆς προφητείας καὶ ἐξετάζοντας μετὰ τὴν πρέπουσα προσοχὴν καθεὶ λόγον αὐτῶν, συνέδεε τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ μετὰ τὰ ὅσα ἔχουν συμβεῖ. Γιὰ νὰ κλείσω λοιπὸν τὰ στόματά τους κατὰ τρόπο συντριπτικόν, θὰ προσπαθῶ νὰ κάνω αὐτὸ φανερόν ὅχι ἀπὸ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τὸ Χριστόν, ἀλλ' ἀπὸ τὰ ὅσα προφητεύθηκαν γιὰ τοὺς πατριάρχες, γιὰ νὰ δείξω ὅτι οἱ πιὸ πολλὰ ἀπὸ τῆς προφητείας λέχθησαν μὲν γιὰ τοὺς ἀρχηγούς τῶν φυλῶν, βρῆ-

χους, ἐξέβησαν δὲ εἰς τοὺς ἐξ ἐκείνων. Καὶ παραδείγματος ἕνεκεν μίαν ἢ καὶ δευτέραν εἰπὼν ἱστορίαν, ἄψομαι τῶν προκειμένων.

Καὶ γὰρ ὅτε τὸν Συμεὼν καὶ τὸν Λευὶ καλέσας ὁ Ἰα-
 5 κώβ, προαναφωνεῖ τὰ συμβησόμενα αὐτοῖς, οὕτως ἔλεγε·
 «Συμεὼν καὶ Λευὶ ἀδελφοί», καὶ κατηγορήσας αὐτῶν τῆς
 παρανομίας, καὶ τῆς ἀδίκου σφαγῆς τῆς εἰς τοὺς Σικημίτας
 γεγεννημένης, προϊὼν φησι· «Διαμεριῶ αὐτοὺς ἐν Ἰακώβ,
 καὶ διασπερῶ αὐτοὺς ἐν Ἰσραήλ». Τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῦ Λευὶ καὶ
 10 τοῦ Συμεὼν οὐδεὶς ἂν ἴδοι γεγεννημένον, ἀλλ' ἐπὶ τῶν φυλῶν
 τῶν ἐξ αὐτῶν. Καὶ γὰρ ἡ τοῦ Λευὶ φυλὴ διεσπάρη, τὸ δέκα-
 τον μέρος αὐτῆς ἐκάστης φυλῆς ἐχούσης· ἢ τε τοῦ Συμεὼν,
 ἣτις τὸ αὐτὸ σχεδὸν ἔπαθε, πάσαις αὐταῖς παρεκταθεῖσα κα-
 τὰ τὸν κλῆρον, καὶ οὐχ, ὡς ἐκάστη τῶν ἄλλων, συνημμένην
 15 ἔλαβε τὴν κληρουχίαν, καὶ πρὸς ἑαυτὴν συγκεκροτημένην.

Καὶ ὁ Ἰακώβ δεξάμενος εὐλογίας παρὰ τοῦ πατρός, οὐ-
 δεμιᾶς αὐτῶν ἀπήλαυσεν αὐτός. Ὁ μὲν γὰρ πατὴρ αὐτοῦ
 προύλεγεν εὐετηρίαν πολλήν, καὶ διηνεκῆ δεσποτείαν τοῦ
 Ἡσαῦ, οὗτος δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων ἠπόρει, καὶ θητεύων ἐ-
 20 τρέφετο, καὶ τοσοῦτον ἀπέσχε κρατῆσαι τὰδελφοῦ, ὅτι δὴ
 καὶ περὶ αὐτῶν ἐκινδύνευε τῶν ἐσχάτων, καὶ ἄπαξ αὐτῷ
 συντυχῶν μόνον μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους, ἠγάπησε τὸ δυνη-
 θῆναι διαφυγῶν αὐτὸν καὶ σωθῆναι. Τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς
 ταῦτα; ὅτι ψεῦδος ἢ προφητεία; Ἄπαγε, ἀλλ' ὅτι τοιοῦτον
 25 αὐτῆς πολλαχοῦ τὸ ἔθος, τὰ ἐφ' ἑτέρων ἐκβησόμενα ἑτέρων
 ὑποκειμένων προσώπων λέγειν, καὶ ἀποκεχρῆσθαι ὀνόμα-

6. Γεν. 49, 5· 7.

7. Βλ. Ἰησ. Ναυῆ 19, 1 ἔ.

8. Γεν. 27. 27 ἔ.

9. Γεν. 27. 41 ἔ.

10. Γεν. 32, 3 ἔ.

καν όμως εκπλήρωση στους απογόνους εκείνων. Και για παράδειγμα, αφού αναφέρω μια ή δυο ιστορίες, θα επιχειρήσω να αναπτύξω τὰ ὑπὸ ἐξέταση θέματα.

Πράγματι, όταν ὁ Ἰακώβ κάλεσε τὸν Συμεὼν καὶ τὸν Λευί, προλέγει τὰ ὅσα θὰ συμβοῦν σ' αὐτούς, λέγοντας τὰ ἑξῆς: «Τὰ δυὸ ἀδέλφια ὁ Συμεὼν καὶ ὁ Λευί», καὶ αὐτοῦ κατηγορήσε τὴν παρανομία αὐτῶν καὶ τὴν ἀδικη σφαγὴ πού εἶχε γίνει ἀπ' αὐτούς στους Σικημίτες, προχωρώντας λέγει: «Θὰ διασκορπίσω αὐτούς μεταξὺ τῶν ἀπογόνων τῶν ἄλλων υἱῶν τοῦ Ἰακώβ καὶ θὰ τοὺς διασπείρω ἀνάμεσα στὸν Ἰσραηλιτικὸ λαό»⁶. Αὐτὸ δὲ κανένας δὲν θὰ μπορούσε νὰ πεῖ ὅτι πραγματοποιήθηκε στὸν Λευί καὶ στὸν Συμεὼν, ἀλλὰ στίς φυλές πού προῆλθαν ἀπ' αὐτούς, καθόσον ἡ φυλὴ τοῦ Λευί διασκορπίσθηκε, αὐτοῦ ἡ κάθε μιὰ φυλὴ ἔλαβε τὸ ἓνα δέκατο αὐτῆς· καὶ ἡ φυλὴ τοῦ Συμεὼν, πού καὶ αὐτὴ σχεδὸν ἔπαθε τὸ ἴδιο, διασκορπίσθηκε σύμφωνα μὲ κλῆρο ἀνάμεσα σ' ὅλες τις φυλές, καὶ δὲν ἔλαβε τὴν κληρονομία, ὅπως κάθε μιὰ ἀπὸ τις ἄλλες φυλές, συγκεντρωμένη σ' ἓνα μέρος καὶ μὲ δική της ἐξ ὀλοκλήρου ὀργάνωση καὶ διακυβέρνηση⁷.

Καὶ ὁ Ἰακώβ, αὐτοῦ πῆρε τις εὐλογίες ἀπὸ τὸν πατέρα του, καμιά ἀπ' αὐτὲς δὲν ἀπόλαυσε αὐτὸς ὁ ἴδιος. Διότι ὁ μὲν πατέρας του πρόλεγε μεγάλη εὐημερία γι' αὐτὸν καὶ συνεχὴ κυριαρχία ἐπὶ τοῦ Ἡσαῦ⁸, ἐνῶ αὐτὸς στεροῦνταν καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀκόμα, καὶ ἐξασφάλιζε τὴν τροφή του ἐργαζόμενος μὲ μισθὸ σὰν δοῦλος, καὶ τόσο μακριὰ βρέθηκε ἀπὸ τὸ νὰ ἀσκήσει κυριαρχία ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ του, μέχρι σημείου πού κινδύνευε νὰ χάσει καὶ τὴ ζωὴ του⁹, καὶ μιὰ φορὰ πού συνέβηκε νὰ τὸν συναντήσῃ μὲ πολὺ φόβο, προτίμησε νὰ φύγει μακριὰ ἀπ' αὐτὸν γιὰ νὰ σωθεῖ¹⁰. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε γιὰ ὅλα αὐτά; ὅτι εἶναι ψεῦδος ἢ προφητεία; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ὅτι σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἡ προφητεία παίρνει αὐτὴ τὴ μορφή, ὥστε νὰ παρουσιάζει, ἐκεῖνα πού πρόκειται νὰ συμβοῦν σὲ ἄλλους κάτω ἀπὸ ὀνόματα ἄλλων προσώπων, καὶ νὰ χρησιμοποιεῖ ἄλλα ὀνόματα ἀντὶ ἄλλων, πράγμα πού συνέβηκε καὶ

σιν ἄλλοις ἀνθ' ἐτέρων· ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ Χαναὰν γέγονεν. Οὐδὲ γὰρ ὀρῶμεν ἐκεῖνον δουλεύσαντα τοῖς ἀδελφοῖς, οὐ μὴν οὐδὲ τὴν ἀρὰν διαπεσοῦσαν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν Γαβαιοιτῶν λαβοῦσαν τὸ τέλος τῶν ἐκ τοῦ Χαναὰν γεγονότων. Καὶ γὰρ ἐν τῷ
5 ζεῖ ἀρᾶς προφητεία τὸ λεγόμενον ἦν.

2. Τοσοῦτων τοίνυν ὄντων παραδειγμάτων τῶν ἀποδεικνύντων ἡμῖν, ὅτι πολλὰ τῶν εἰρημένων λέγεται μὲν ἐφ' ἐτέρων, ἐκβαίνει δὲ ἐπ' ἄλλων, καὶ ὀνόμασιν ἀποκέχρηται οἱ προφήται, τί θαυμαστὸν εἰ καὶ νῦν, τὸ τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς
10 Ἱερουσαλήμ προθεῖς ὄνομα ὁ προφήτης, περὶ τῆς Ἐκκλησίας προαναφωνεῖ; Καὶ γάρ, ἐπειδὴ πρὸς ἀγνώμονας ὁ λόγος ἦν αὐτῷ, προφήτας ἀναιροῦντας, τὰ βιβλία καίοντας, τὰ θυσιαστήρια κατασκάπτοντας, εἰκότως τὸ κάλυμμα ἔκειτο ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον. Ἦ γὰρ ἂν καὶ ἠφάνισαν τὰ βιβλία, εἰ συνῆκαν
15 τῆς προφητείας τὴν δύναμιν τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὅπου γὰρ παρόντα αὐτόν, καὶ θαυματουργοῦντα καὶ ἐντελῆ τῆς οἰκείας δυνάμεως καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα συμφωνίας τε καὶ ὁμονοίας παρεχόμενον τὴν ἀπόδειξιν οὐκ ἠδέσθησαν, οὐδὲ
20 ἀπέστησαν ἕως ἐσταύρωσαν, σχολῆ γε ἂν τῶν περὶ αὐτοῦ λεγόντων ἐφείσαντο, οὓς καὶ χωρὶς τούτου κατέλευον συνεχῶς. Διὰ τοῦτο τοῖς οἰκείοις καὶ γνωρίμοις αὐτοῖς ἐμφιλοχωροῦντες ὀνόμασι, τὰς προφητείας τούτῳ συσκιάζουσι τῷ προσώπῳ. Ὅτι γὰρ οὐ περὶ τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαλήμ
25 ὁ λόγος, ἐκάστην παράγοντες λέξιν εἰς μέσον μετὰ ἀκριβείας εἰσόμεθα τὰ εἰρημένα.

«Ὅτι ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου». Ὅρα ἀκρίβειαν προφήτου, οὐ τὰ πράγματα λέγοντος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνον ἐπισημαινομένου. Ὅπερ
30 γὰρ φησὶν ὁ Παῦλος, «Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν», καὶ ἐτέρωθι πάλιν, «Εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος

στην περίπτωση του Χαναάν. Διότι οὔτε ἐκεῖνον βλέπομε νὰ ὑπῆρξε δοῦλος τῶν ἀδελφῶν του, οὔτε βέβαια καὶ τὴν κατάρα νὰ διαψεύδεται, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ λέχθησαν γιὰ τὸν Χαναάν ἐκπληρώθηκαν στοὺς Γαβαιονίτες. Καθόσον τὸ λεγόμενον ἐκεῖνο εἶχε τὴ μορφή τῆς κατάρης.

2. Ἐφόσον λοιπὸν ὑπάρχουν τόσα πολλὰ καὶ τέτοιου εἴδους παραδείγματα ποὺ μᾶς ἀποδεικνύουν, ὅτι πολλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν λεχθεῖ ἀπὸ τοὺς προφῆτες, λέγονται μὲν γιὰ ἄλλα πρόσωπα, πραγματοποιοῦνται ὁμως σὲ ἄλλα, καὶ ἀπλῶς οἱ προφῆτες χρησιμοποιοῦν τὰ ὀνόματα αὐτά, τί τὸ ἀξιοθαύμαστο ἔαν καὶ τώρα προλέγει ὁ προφήτης τὰ ὅσα θὰ συμβοῦν στὴν Ἐκκλησία, ἀναφέροντας τὸ ὄνομα τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ; Καθόσον, ἐπειδὴ ὁ λόγος του ἀπευθυνόταν πρὸς ἀχάριστους ἀνθρώπους, ποὺ φόνευαν προφῆτες, ποὺ ἔκαιαν τὰ βιβλία καὶ ποὺ κατέσκαβαν τὰ θυσιαστήρια, πολὺ σωστά, κατὰ τὸν μακάριο Παῦλο, ὑπῆρχε τὸ κάλυμμα στὴν ἀνάγνωσι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης¹¹. Πράγματι ὅπωςδήποτε θὰ ἐξαφάνιζαν τὰ βιβλία, ἔαν γνώριζαν τὴ δύναμη τῆς προφητείας ποὺ ἀναφερόταν στὸ Χριστό. Διότι τὴ στιγμή ποὺ δὲν τὸν σεβάσθηκαν ἐνῶ ἦταν παρὼν καὶ θαυματουργοῦσε καὶ παρεῖχε πλήρη τὴν ἀπόδειξη γιὰ τὴ δύναμή του καὶ γιὰ τὴ συμφωνία καὶ ὁμόνοιά του μὲ τὸν Πατέρα του, πολὺ περισσότερο βέβαια δὲν θὰ λιποῦνταν νὰ ἐξολοθρεύσουν ἐκείνους ποὺ μιλοῦσαν γι' αὐτόν, τοὺς ὁποίους καὶ συνέχεια θανάτωναν χωρὶς νὰ τὸ κάμνουν αὐτό. Γι' αὐτό, χρησιμοποιώντας τὰ γνωστὰ καὶ γνώριμα σ' αὐτοὺς ὀνόματα, συσκιάζουν τὶς προφητεῖες μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο. Διότι τὸ ὅτι ὁ λόγος δὲν γίνεται γιὰ τὴν Ἰουδαία καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐξετάζοντας τὴν κάθε μιὰ λέξη ξεχωριστά, θὰ γνωρίσουμε μὲ ἀκρίβεια τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ.

«Κατὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρες θὰ γίνῃ ἐνδοξο τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου». Πρόσεχε ἀκρίβεια προφήτου, δὲν περιγράφει μόνον τὰ γεγονότα, ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνο προσδιορίζει. Διότι ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ λέγει ὁ Παῦλος, «Ὅταν ἦρθε τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν»¹², καὶ σ' ἄλλο μέρος πάλι, «Πρὸς ἐκπλήρωσι τῶν και-

τῶν καιρῶν», τοῦτο ὁ προφήτης φησίν, «Ἐν ταῖς ἐσχάταις
 ἡμέραις». «Ὁρος» δὲ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ τῶν δογμάτων
 ἀκαταγώνιστον καλεῖ. Καθάπερ γὰρ ὄρεσι κἄν μυρία
 προσβάλλη στρατόπεδα, τόξα τείνοντα, καὶ δόρατα ἀφιέν-
 5 τα, μηχανήματα προσάγοντα, ἐκεῖνα μὲν οὐδὲ παραβλάψαι
 δυνήσονται, τὴν δὲ οἰκείαν καταλύσαντα ἰσχύον ἀπελεύσον-
 ται, οὕτω δὴ καὶ οἱ τῇ Ἐκκλησίᾳ πολεμήσαντες ἅπαντες,
 ταύτην μὲν οὐκ ἔσεισαν, τὴν δὲ οἰκείαν ἀπολέσαντες δύνα-
 μιν κατησχύνθησαν, ἐν τῷ παίειν διαλυόμενοι, καὶ ἐν τῷ
 10 βάλλειν ἀσθενοῦντες, καὶ ἐν τῷ ποιεῖν ὑπὸ τῶν πασχόντων
 νικώμενοι, ὅπερ καὶ παράδοξος νίκης τρόπος ἐστί, καὶ οὐκ
 ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεῷ μόνον δυνατός.

Τὸ γὰρ θαυμαστὸν τῆς Ἐκκλησίας, οὐχ ὅτι ἐνίκησεν,
 ἀλλ' ὅτι καὶ οὕτως ἐνίκησεν. Ἐλαυνομένη γάρ, διωκομένη,
 15 μυρίοις κατακοπτομένη τρόποις, οὐ μόνον οὐκ ἠλαττονουῖ-
 το, ἀλλὰ καὶ μείζων ἐγίνετο, καὶ τοὺς ταῦτα ποιεῖν ἐπιχει-
 ροῦντας αὐτὸ τὸ πάσχειν μόνον κατέλυεν· ὅπερ ἀδάμας
 ποιεῖ περὶ τὸν σίδηρον, τῷ παίεσθαι μόνον διαλύων τοῦ
 παίοντος τὴν ἰσχύον, καὶ κέντρα πρὸς τοὺς λακτίζοντας, αὐ-
 20 τὰ μὲν οὐδὲν ἀμβλύτερα ἐντεῦθεν γινόμενα, τοὺς δὲ λακτί-
 ζοντας αἰμάσσοντα πόδας. Διὰ δὴ τοῦτο ὄρος ἐκάλεσεν. Εἰ
 δὲ οὐκ ἀνέχεται τῆς μεταφορᾶς ὁ Ἰουδαῖος, οἰκοθεν πάλιν
 δεχέσθω τὸν ἔλεγχον. Αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ προφήτης λύκους
 καὶ ἄρνας ἔφησε τῆς αὐτῆς νομῆς κοινωνήσειν, καὶ μυῖαις
 25 τὸν Θεὸν συριεῖν καὶ ταῖς μελίσσαις καὶ ποταμὸν ἀνάγειν
 ραγδαῖον ἐπὶ τοὺς Ἰουδαίους, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς ἔ-
 χειν τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωάμ. Ἄπερ εἰ τις ἐπὶ τῶν λέξεων ἐκλά-

13. Ἐφ. 1, 10.

14. Ἦσ. 11, 6 καὶ 65, 25.

15. Ἦσ. 7, 18.

16. Ἦσ. 8, 6-7.

ρῶν τοῦ σχεδίου τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ»¹³, αὐτὸ λέγει καὶ ὁ προφήτης, «Κατὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρες». «Ὁρος» δὲ ὀνομάζει τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ ἀκαταμάχητο τῶν δογμάτων. Διότι ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τὰ ὄρη, καὶ ἂν ἀκόμα τὰ προσβάλλει κανεῖς μὲ ἀμέτρητα στρατεύματα, ποὺ τεντώνουν τὰ τόξα τους, ποὺ ρίχνουν δόρατα καὶ συγκεντρώνουν πολιορκητικὰ μηχανήματα, ἐκεῖνα μὲν δὲν θὰ μπορέσουν νὰ τὰ βλάψουν καθόλου, τὰ ἴδια δέ, ἀφοῦ καταστρέψουν τὴ δύναμή τους, θ' ἀπομακρυνθοῦν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ πολέμησαν τὴν Ἐκκλησία, αὐτὴν μὲν δὲν τὴν διασάλευσαν, οἱ ἴδιοι ὁμως, ἀφοῦ ἔχασαν τὴ δύναμή τους, καταντροπιάσθηκαν, διαλυόμενοι οἱ ἴδιοι, ἐνῶ αὐτοὶ χτυποῦσαν, ἐξασθενώντας οἱ ἴδιοι, ἐνῶ αὐτοὶ τοὺς ἐπιτίθονταν, καὶ νικώμενοι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὑπέφεραν, ἐνῶ αὐτοὶ τοὺς μάχονταν, πράγμα ποὺ εἶναι καὶ παράξενος τρόπος νίκης, καὶ δυνατὸς ὄχι στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ μόνο στὸ Θεό.

Πράγματι τὸ ἀξιοθαύμαστο τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὄχι τὸ ὅτι νίκησε, ἀλλὰ τὸ ὅτι νίκησε κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Καθόσον ἂν καὶ δεχόταν πλήγματα, διωκόταν καὶ καταβασανιζόταν μὲ ἀμέτρητους τρόπους, ὄχι μόνο δὲν ἐλαττωνόταν, ἀλλὰ καὶ γινόταν μεγαλύτερη, καὶ ἐκείνους, ποὺ ἐπιχειροῦσαν νὰ κάμνουν αὐτὰ, τοὺς κατέστρεφαν μόνο τὰ κακοπαθήματα αὐτῶν. Αὐτὸ ἀκριβῶς δηλαδὴ ποὺ κάμνει τὸ διαμάντι στὸ σίδηρο, διαλύοντας τὴ δύναμη ἐκείνου ποὺ τὸ χτυπᾶ μόνο μὲ τὰ χτυπήματα ποὺ δέχεται, καὶ τὰ καρφιά πρὸς ἐκείνους ποὺ τὰ κλωτσοῦν, ποὺ τὰ ἴδια μὲν καθόλου δὲν χάνουν τὴν ὀξύτητά τους ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐνέργεια, ἐκείνους ὁμως ποὺ τὰ κλωτσοῦν τοὺς καταματώνουν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὄρος τὴν ὀνόμασε. Ἄν δὲ ὁ Ἰουδαῖος δὲν δέχεται τὴ μεταφορικὴ σημασία, ἄς ἐλεγχθεῖ πάλι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν προφητεία. Διότι ὁ ἴδιος αὐτὸς ὁ προφήτης εἶπε ὅτι θὰ βοσκῆσουν μαζὶ οἱ λύκοι καὶ τὰ ἄρνια¹⁴, καὶ ὅτι θὰ συγκεντρώσει μὲ σφύριγμα ὁ Θεὸς τὶς μύγες καὶ τὶς μέλισσες¹⁵, καὶ θὰ ὀδηγήσει ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων ὀρμητικὸ ποταμὸ, ἐπειδὴ δὲν θέλουν νὰ ἔχουν τὸ νερὸ τοῦ Σιλωάμ¹⁶. Αὐτὰ ἂν κάποιος τὰ δε-

βοι, πολὺ τὸ ἀπερινόητον ἔχει· ἀλλὰ δεῖ τὰ ἐκ τούτων σημαινόμενα δεχομένους οὕτω ποικίλλειν τῶν νοημάτων τῆν ἀκολουθίαν.

Τί οὖν ἐστὶ τὰ ἐκ τούτων σημαινόμενα; Διὰ μὲν τῶν λυκῶν καὶ τῶν ἀρνῶν, οἱ τῶν ἀνθρώπων τρόποι οἱ θηριώδεις καὶ ἡμεροί, διὰ δὲ τῶν μυιῶν, τὸ ἀναίσχυντον τῶν Αἰγυπτίων, διὰ δὲ τοῦ ποταμοῦ, τὸ σφοδρὸν τῆς στρατείας τοῦ βαρβάρου, διὰ δὲ τοῦ Σιλῶαμ, τὸ πρᾶον καὶ ἐπιεικὲς τοῦ τότε ἀρχοντος, τοῦ τῶν Ἰουδαίων βασιλέως. Καὶ οὐδεὶς οὐδὲ τῶν σφόδρα ἀνοήτων πρὸς ταῦτα ἡμῖν ἀντερεῖ. Ὡσπερ γὰρ οὖν ἐκεῖνα ἑτέροις ὀνόμασι παρεδηλώθη, οὕτω καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὸ στερρόν, τὸ ἀκίνητον, τὸ ὑψηλόν, τὸ ἀχείρωτον διὰ τῆς τοῦ ὄρους ἠνίξατο προσηγορίας. Καὶ γὰρ ἕτερος προφήτης τοὺς πεποιθότας ἐπὶ τὸν Θεὸν ὄρει παραβάλλει, τὸ ἀκαταγώνιστον αὐτῶν ἐνδεικνύμενος.

«Ἐμφανές». Τοῦτο οὐδὲ τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου λοιπὸν ἐρμηνείας δεῖται. Οὕτως αὐτῆ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις σάλπιγξ λαμπροτέραν φωνὴν ἀφήσει, τὸ περιφανὲς ἐνδεικνυμένη τῆς Ἐκκλησίας. Οὐ γὰρ οὕτως ἥλιος φανός, οὐδὲ τὸ ἐκ τούτου φῶς, ὡς τῆς Ἐκκλησίας τὰ πράγματα.

3. «Καὶ γὰρ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἀκρων τῶν ὄρεων». Πῶς ἂν τοῦτο ἐρμηνεύσειεν ὁ Ἰουδαῖος; Οὐδαμοῦ γὰρ ἐπ' ἀκρων τῶν ὄρεων ὁ ναός ἐστίν· ἡ μέντοι τῆς Ἐκκλησίας δύναμις αὐτῶν ἤψατο τῶν οὐρανῶν. Καὶ ὡσανεὶ οἶκος ὑπὲρ κορυφῆς ὄρων κείμενος πᾶσιν ἐστὶ κατάδηλος, οὕτω καὶ πολλῶ πλέον αὐτῆ περιφανῆς πᾶσιν ἀνθρώποις γέγονε.

«Καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν». Τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἠρμήνευσεν, ὅπερ ἐπὶ τοῦ ναοῦ οὐδέποτε συνέβη, οὐδὲ ἠνίκα ἀριστα πράττειν ἐδόκει. Πῶς γάρ, ὅπου γε καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων πολλάκις ἠτιμάζετο, καὶ ὑπὸ βαρβαρικῶν ἠφανίζετο χειρῶν; Ἡ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἰσχὺς ἐ-

χθεῖ κατὰ λέξη, εἶναι πολὺ ἀκατανόητα, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δεχόμαστε τὰ ὅσα ὑποδηλώνονται ἀπὸ αὐτά, ποικίλλοντας κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὸν εἰρμὸ τῶν νοημάτων.

Τί λοιπὸν σημαίνουν τὰ ὅσα ὑποδηλώνονται μὲ αὐτά; Μὲ τοὺς μὲν λύκους καὶ τὰ ἄρνια ὑποδηλώνονται οἱ θηριώδεις καὶ οἱ ἡμεροὶ τρόποι τῶν ἀνθρώπων, μὲ τὶς μύγες ἢ ἀναισχυντία τῶν Αἰγυπτίων, μὲ τὸν ποταμὸ ἢ ὀρμητικότητα τῆς βαρβαρικῆς ἐπιθέσεως, μὲ τὸν δὲ Σιλῶαμ ἢ πραότητα καὶ ἡ ἐπιείκεια τοῦ τότε ἄρχοντα, τοῦ βασιλιᾶ τῶν Ἰουδαίων. Καὶ κανένας οὔτε καὶ ἀπὸ τοὺς πάρα πολὺ ἀνόητους θὰ μᾶς προβάλλει ἀντίρρηση γι' αὐτά. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνα ὑποδηλώθηκαν μὲ ἄλλα ὀνόματα, ἔτσι καὶ τὸ σταθερὸ, τὸ ἀκίνητο, τὸ ὑψηλὸ καὶ τὸ ἀκατανίκητο τῆς Ἐκκλησίας ὑποδηλώθηκε μὲ τὴν ὀνομασία τοῦ ὄρους. Καθόσον καὶ ἄλλος προφήτης παραβάλλει μὲ ὄρος ἐκείνους ποὺ πιστεύουν στὸ Θεό, γιὰ νὰ δείξει τὸ ἀκαταμάχητο αὐτῶν.

«Ἐμφανές». Αὐτὸ δὲν χρειάζεται πλέον οὔτε κἂν ἐρμηνεῖα μὲ λόγια. Αὐτὴ ἢ ἴδια ἢ φύση τῶν πραγμάτων ἀφήνει φωνὴ τόσο πολὺ λαμπρότερη ἀπὸ σάλπιγγα, δείχνοντας τὸν ἔνδοξο χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας. Διότι δὲν εἶναι ὁ ἥλιος τόσο φωτεινός, οὔτε τὸ φῶς ποὺ ἐκπέμπεται ἀπ' αὐτόν, ὅσο τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας.

3. Διότι «Ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι κτισμένος στὶς κορυφές τῶν ὀρέων». Πῶς θὰ μπορούσε ὁ Ἰουδαῖος νὰ ἐρμηνεύσει αὐτό; Διότι ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ σὲ καμιὰ κορυφὴ τῶν ὀρέων δὲν βρίσκεται, ἐνῶ ἡ δύναμη τῆς Ἐκκλησίας ἄγγισε τὸν ἴδιο τὸν οὐρανό. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ οἰκία ποὺ εἶναι χτισμένη στὴν κορυφὴ τῶν ὀρέων εἶναι ὀρατὴ σ' ὄλους, ἔτσι καὶ πολὺ περισσότερο ἡ Ἐκκλησία ἔγινε φανερὴ σ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους.

«Καὶ θὰ ὑψωθεί ἐπάνω ἀπὸ τὰ βουνά». Τὸ ἴδιο πάλι ἐρμήνευσε, πράγμα ποὺ δὲν συνέβηκε ποτὲ μὲ τὸ ναό, οὔτε ὅταν φαινόταν ὅτι βρισκόταν στὴ μεγάλη δόξα του. Διότι πῶς ἦταν δυνατὸ αὐτό, τὴ στιγμὴ ποὺ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους τοὺς Ἰουδαίους περιφρονιοῦνταν καὶ καταστρεφόταν ἀπὸ τὰ βαρ-

πολεμήθη μὲν ἐκείνου χαλεπώτερον καὶ πλέον, εἶξε δὲ οὐδέποτε ταῖς τῶν πωλεμούντων χερσίν, ἀλλ' ὑψηλοτέρα καὶ περιφανεστέρα μάλιστα ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐγίνετο. Τότε γοῦν τῶν μαρτύρων οἱ δῆμοι, τότε τῶν ὁμολογητῶν τὰ πλήθη, καὶ τῶν ἀστέρων αὐτῶν ἀκριβέστερον ἔλαμπον, τῶν μὲν σωμάτων αὐτοῖς κατακοπτομένων, τῆς γνώμης δὲ οὐ νικωμένης, ἀλλὰ κρατούσης καὶ στεφανουμένης. Τίς εἶδε, τίς ἤκουσε φόνον στέφανον φέροντα, καὶ σφαγὴν νίκην ἐργαζομένην, καὶ τότε τὸ στρατόπεδον λαμπρότερον γινόμενον, ὅτε πλείους οἱ σφαττόμενοι παρὰ τῶν πολεμίων ἐφαίνοντο;

«Καὶ ἤξουσιν ἐπ' αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη». Προϊὼν σαφέστερος ὁ προφήτης γίνεται, καὶ μᾶλλον ἀνακαλύπτει τὸν λόγον, καὶ τρανότερον δείκνυσι τὴν προφητείαν, καὶ ἀκριβέστερον ἀπορράπτει τῶν Ἰουδαίων τὰ στόματα. Τοῦτο γάρ, καὶ εἰ σφόδρα ἀναισχυντοῖεν, οὐ δυνήσονται τῷ αὐτῶν ναῷ ἀρμόσαι. Καὶ γὰρ καὶ ἀπηγόρευτο, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς κενώλυτο ἔθνη εἰς τὸν ναὸν εἰσιέναι. Καὶ τί λέγω εἰς τὸν ναὸν εἰσιέναι, ὅπου γε καὶ αὐτοῖς μετὰ πολλῆς τῆς ἀπειλῆς ὁ νόμος ἀπηγόρευε τὰς τῶν ἐθνῶν ἐπιμιξίας, καὶ τὴν ἔσχατον ὑπὲρ τούτων ἀπῆτει δίκην; Ὁ γοῦν προφήτης Ἀγγαῖος ἄπασαν εἰς τοῦτο κατηνάλωσε τὴν προφητείαν, ἐγκαλῶν, ἀπειλῶν, εὐθύνας ἀπαιτῶν τῆς οὐ προσηκουῦσης ἐπιγαμβρίας. Ἀλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα, ἀλλὰ, μετὰ ἀδείας ἀπάσης ἀναπετάσασα τοὺς κόλπους ἡ Ἐκκλησία, χερσίν ὑπτίαις ἄπαντα τὰ τῆς οἰκουμένης καθ' ἐκάστην ἡμέραν ὑποδέχεται ἔθνη. Τοῦτο γὰρ καὶ οἱ πρῶτοι τῶν δογμάτων διδάσκαλοι παρὰ τοῦ Μονογενοῦς ἐκελεύσθησαν, ταύτην εὐθέως ἀκούσαντες τὴν φωνὴν· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη».

βαρικά χέρια; Ἐνῶ ἀντίθετα ἡ δύναμη τῆς Ἐκκλησίας πολεμήθηκε μὲν φοβερότερα καὶ πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὸ ναό, οὐδέποτε ὁμοῦς ὑπέκυψε στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἔγινε ὑψηλότερη καὶ πολὺ περισσότερο λαμπρότερη ἢ καὶ πολεμοῦνταν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Τότε λοιπὸν δημιουργήθηκαν τὰ πλήθη τῶν μαρτύρων, τότε τὰ πλήθη τῶν ὁμολογητῶν, τότε οἱ ψυχῆς ἀποδεικνύονταν πρὸ στερεῆς καὶ ἀπὸ τὸ σίδηρο καὶ ἔλαμπαν περισσότερο καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἄστρα, πού τὰ μὲν σώματα αὐτῶν κατατεμαχίζονταν, χωρὶς ὁμοῦς νὰ νικιέται τὸ φρόνημα αὐτῶν, ἀλλ' ὑπερίσχυε καὶ στεφανωνόταν. Ποιὸς εἶδε, ποιὸς ἄκουσε φόνο νὰ φέρνει στέφανο καὶ σφαγὴ νὰ χωρίζει νίκη καὶ τότε τὸ στράτευμα νὰ γίνεται λαμπρότερο, ὅταν αὐτοὶ πού σφάζονταν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς γίνονταν περισσότερο;

«Καὶ θὰ προστρέξουν πρὸς τὸ ὄρος αὐτὸ ὅλα τὰ ἔθνη». Προχωρώντας ὁ προφήτης γίνεται σαφέστερος καὶ περισσότερο ἀποκαλύπτει τὸ λόγο καὶ παρουσιάζει λαμπρότερη τὴν προφητεία καὶ πολὺ πρὸ καλύτερα κλείνει τὰ στόματα τῶν Ἰουδαίων. Διότι αὐτό, καὶ ἂν ἀκόμα δείξουν ὑπερβολικὴ ἀδιαντροπία, δὲν θὰ μπορέσουν νὰ τὸ ἀποδώσουν στὸ ναό τους. Καθόσον καὶ ἀπαγορευόταν καὶ ἐμποδιζόταν πολὺ αὐστηρὰ οἱ ἔθνη νὰ εἰσέρχονται στὸ ναό. Καὶ γιατί λέγω νὰ εἰσέρχονται στὸ ναό, τὴ στιγμὴ βέβαια πού καὶ σ' αὐτοὺς ἀπαγόρευε ὁ νόμος μὲ μεγάλη ἀπειλὴ τὴ σύναψη γάμων μὲ τοὺς ἔθνικοὺς καὶ τοὺς τιμωροῦσε γι' αὐτοὺς τοὺς γάμους μὲ τὴν ποινὴ θανάτου; Ὁ προφήτης λοιπὸν Ἀγγαῖος ὅλη τὴν προφητεία σ' αὐτὸ τὴν ἀφιέρωσε, κατηγορώντας, ἀπειλώντας, ἀπαιτώντας εὐθύνες γιὰ τὴν παράνομη σύναψη γάμων. Ὅμως τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλ', ἀφοῦ ἡ Ἐκκλησία ἀνοιξε μὲ χωρὶς κανένα φόβο τὴν ἀγκαλιά της, μὲ ἀνοιχτὰ τὰ χέρια ὑποδέχεται καθημερινὰ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης. Αὐτὴ τὴν ἐντολὴ πῆραν καὶ οἱ πρῶτοι δάσκαλοι τῶν δογμάτων ἀπὸ τὸν Μονογενῆ Υἱό, ἀφοῦ ἄκουσαν αὐτὰ τὰ λόγια· «Πηγαίνετε καὶ κάνετε μαθητὲς ὅλα τὰ ἔθνη»¹⁷.

Σκόπει δέ μοι πῶς οὐ τὴν κλήσιν τῶν ἔθνῶν ἠνίξατο
μόνον ὁ προφήτης, ἀλλὰ καὶ τὴν μετὰ προθυμίας αὐτῶν ὑ-
πακοήν. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἀχθήσονται', ἀλλὰ, «'Ἡξουσιν», ὅ-
περ ἕτερος προφήτης σαφέστερον ἐνδεικνύμενος ἔλεγε·
5 «Καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πολίτην αὐτοῦ, καὶ ἕκα-
στος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων γνῶθι τὸν Κύριον, ὅτι πάν-
τες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν». Ἐπὶ μὲν
γὰρ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἡ κτίσις ἀνεστοιχειοῦτο, καὶ ἀπειλαὶ
συνεχεῖς, καὶ κολάσεις διηνεκεῖς, καὶ θαύματα ἐπάλληλα,
10 καὶ προφητῶν δρόμοι, καὶ νομοθέτου φόβος, καὶ πολέμων
ἀπειλαί, καὶ βαρβάρων ἔφοδοι, καὶ ὄργαι θεήλατοι, καὶ κο-
λάσεις ἐκ τῶν οὐρανῶν πεμπόμεναι, καὶ ἔμενον, σκληρο-
τράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι ὄντες, καθὼς ὁ Στέφανος ἔλεγεν,
ἀτενεῖς καὶ δυσένδοτοι, ἐπὶ δὲ τῶν ἔθνῶν ἤρκεσε ρῆμα ψι-
15 λὸν καὶ ἀκοὴ μόνη, καὶ πάντες εὐθέως προσέδραμον.

Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Δαυὶδ αἰνιττόμενος ἔλεγε· «Λαός, ὃν
οὐκ ἔγνων, ἐδούλευσέ μοι»· καί, τὸν τρόπον τῆς ὑπακοῆς
θαυμάζων, προσετίθει· «Εἰς ἀκοὴν ὠτίου ἐπήκουσέ μου».
Τοῦτο αὐτὸ καὶ ὁ Ἰακώβ αἰνιγματωδέστερον ἐμφαίνων
20 ἔλεγε· «Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ
ἔλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ». Καίτοι τίς εἶδεν ἔλικι πῶ-
λον δεσμούμενον, καὶ παρεστῶτα ἀμπέλῳ, καὶ μὴ λυμαινό-
μενον τὸν καρπόν; Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀλόγων οὐδεὶς, ἐπὶ δὲ
τῶν ἀνθρώπων μετὰ πολλῆς τοῦτο γέγονε τῆς ἀκριβείας. Οἱ
25 μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι μυρίοις δεθέντες δεσμοῖς, «Συνέτριψαν
τὸν ζυγόν, διέρρηξαν τὸν δεσμόν», καθὼς ὁ προφήτης φησί,
τὰ δὲ ἔθνη οὐδεμιᾶ τοιαύτη δεθέντα ἀνάγκη, ἐτοίμως ὑπή-
κουσαν, ὡς ἂν ἔλικι πῶλος δεσμούμενος, καὶ οὐδὲν ἐλυμή-
ναντο τῶν ἐπιταγμάτων, ἀλλὰ παρειστήκεισαν πολλῆν ἐν-
30 δεικνύμενοι τὴν ὑπακοήν.

18. Ἰεζ. 28, 34.

20. Ψαλμ. 17, 44.

22. Γεν. 49, 11.

19. Πράξ. 7, 51.

21. Ψαλμ. 17, 45.

Ἄλλὰ πρόσεχε σὲ παρακαλῶ πῶς ὁ προφήτης δὲν ὑπαινίχθηκε μόνο τὴν κλήση τῶν ἔθνῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν μετὰ προθυμίας ὑπακοὴ αὐτῶν. Διότι δὲν εἶπε, ἴθα ὁδηγηθοῦν, ἀλλὰ, «ἴθα προστρέξουν», πράγμα ποῦ ἄλλος προφήτης γιὰ νὰ δείξει, ἔλεγε· «Καὶ δὲν ἴθα διδάξει ὁ καθένας τὸν συμπολίτη του καὶ ὁ ἀδελφὸς τὸν ἀδελφὸ του, λέγοντας, γνῶρισε τὸν Κύριο, διότι ὅλοι ἴθα μὲ γνωρίσουν, ἀπὸ τὸν μικρὸ μέχρι τὸν μεγάλου»¹⁸. Διότι στὴν περίπτωση μὲν τῶν Ἰουδαίων καὶ ἡ κτίση μεταβαλλόταν, καὶ οἱ ἀπειλὲς ἦταν συνεχεῖς, καὶ οἱ τιμωρίες συνεχεῖς, καὶ θαύματα γίνονταν τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ προφῆτες ἐμφανίζονταν, καὶ ὁ φόβος τοῦ νομοθέτη ὑπῆρχε, καὶ ἀπειλὲς τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔφοδοι τῶν βαρβάρων, καὶ ὀργὲς θεόσταλτες, καὶ τιμωρίες σταλμένες ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, καὶ ὁμως, καθὼς ἦταν σκληροτράχηλοι καὶ ἀναίσθητοι, ὅπως ὁ Στέφανος ἔλεγε¹⁹, παρέμεναν ἀκαμπτοι καὶ ἀνένδοτοι, στὴν περίπτωση δὲ τῶν ἐθνικῶν ὑπῆρξε ἀρκετὸς ἀπλὸς καὶ μόνον λόγος καὶ ἄκουσμα αὐτοῦ καὶ ὅλοι ἀμέσως προσέτρεξαν.

Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν ὑπονοώντας καὶ ὁ Δαυίδ, ἔλεγε· «Λαός, ποῦ δὲν τὸν γνῶρισα ποτέ, μοῦ πρόσφερε τίς ὑπηρεσίες του»²⁰. καί, θαυμάζοντας τὸν τρόπο τῆς ὑπακοῆς, πρόσθεσε· «Μόλις ἄκουσε γιὰ μένα, ἀμέσως ὑπάκουσε»²¹. Αὐτὸ ἀκριβῶς γιὰ νὰ δείξει καὶ ὁ Ἰακώβ μὲ τρόπο πρὸς αἰνιγματικὸ ἔλεγε· «Θὰ δένει τὸν ὄνο του στὴν ἄμπελο καὶ τὸ πωλᾶρι τῆς ὄνου του στὴν ἔλικα τῆς ἀμπέλου»²². Ἄν καὶ βέβαια ποιοὺς εἶδε ὄνο δεμένο στὴν ἔλικα τῆς ἀμπέλου, νὰ βρίσκεται μέσα στὴν ἄμπελο καὶ νὰ μὴ καταστρέφει τὸν καρπὸ; Στὴν περίπτωση μὲν τῶν ἀλόγων ζώων κανένας βέβαια δὲν εἶδε, στὴν περίπτωση ὁμως τῶν ἀνθρώπων συνέβηκε αὐτὸ μὲ μεγάλη ἀκρίβεια. Διότι οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, ἂν καὶ δέθηκαν μὲ ἀμέτρητους δεσμούς, «Συνέτριψαν τὸ ζυγὸ, διέσπασαν τὸ δεσμὸ», καθὼς ὁ προφήτης λέγει²², οἱ ἐθνικοὶ ὁμως, ἂν καὶ δὲν δέθηκαν μὲ κανένα τέτοιο δεσμευτικὸ μέσο, μὲ προθυμία ὑπάκουσαν, σὰν τὸν ὄνο ποῦ εἶναι δεμένος στὴν ἔλικα τῆς ἀμπέλου, καὶ καμιὰ ἀπὸ τίς ἐντολὲς δὲν παραβίασαν, ἀλλ' ὑποτάχθηκαν, δείχνοντας μεγάλη ὑπακοή.

«Καὶ πορεύονται λαοὶ πολλοί, καὶ ἐροῦσι· δεῦτε, καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ». Ὅρα χορεύοντας καὶ πανηγυρίζοντας, καὶ ἀλλήλοισ ἐγκελενομένους, καὶ πάντας διδασκάλους γινομέ-
 5 νους, καὶ οὐχ ἓν, καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἔνθη συντρέχοντα. «Ἦξουσι» γάρ, φησί, «λαοὶ πολλοί», καὶ ἐκ διαφόρων χωρῶν, ὅπερ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οὐδέποτε γέγονεν, ἀλλ' εἰ καὶ τινες προσῆλθον, ὀλίγοι ποτὲ προσήλυ-
 10 τοι, μετὰ πολλῆς καὶ αὐτοὶ τῆς πραγματείας, καὶ οὐδέποτε ἔθνη ἐκλήθησαν, ἀλλὰ προσήλυτοι. «Προσήλυτοι γὰρ ἐπὶ σὲ διελεύσονται, καὶ σοι ἔσονται δοῦλοι», φησὶν. Εἰ δὲ ἐπιμένει τῇ μεταφορᾷ ὁ προφήτης, ὄρος καλῶν καὶ οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, μὴ θαυμάσης. Ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπών, νῦν μὲν παρανοίγει, νῦν δὲ συσκιάζει τὴν προφητείαν, τὸ μὲν, ἵ-
 15 να τοῖς συνετωτέροις ἀφορμὰς παράσχοι τοῦ συνιδεῖν τὰ λεγόμενα, τὸ δέ, ἵνα τῶν ἀγνωμόνων κατάσχοι τὴν ἄτακτον ρύμην, καὶ πανταχόθεν ποικίλλει τὸν λόγον.

4. Εἰ δὲ «Θεοῦ Ἰακώβ» εἶπε, μὴ θορυβηθῆς, ἀγαπητέ· καὶ γὰρ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Θεὸς Ἰακώβ ἦν. Αὐτὸς
 20 γὰρ καὶ τὸν νόμον ἔδωκε, καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς ἐθαυματούργησεν ἅπαντα· καὶ τοῦτο ἐκ τῆς Παλαιᾶς αὐτῆς μάλιστά ἐστιν ἰδεῖν, ἐπειδὴ τῆς Καινῆς οὐδὲ εἰς Ἰουδαίοις λόγος. Ὁ οὖν Ἰερεμίας φησί· «Διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν», δεικνὺς ὅτι
 25 ἑκατέρων τῶν νόμων αὐτὸς ὁ νομοθέτης ἦν. Ὅτι δὲ καὶ τῆς Αἰγύπτου αὐτὸς ἀπήλλαξεν, ἐπήγαγεν· «Ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου». Εἰ δὲ αὐτὸς ἐξήγαγε, καὶ πάντας ἐκεῖνα τὰ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ αὐτὸς ἐποίησε θαύματα.

23. Ἰερ. 5,5.

24. Ἦσ. 54, 15.

25. Ἰερ. 38, 31-32.

26. Ἰερ. 38, 32.

«Καὶ θὰ προστρέξουν πολλοὶ λαοὶ καὶ θὰ λέγουν· ἔλατε ν' ἀνεβοῦμε στὸ ὄρος τοῦ Κυρίου καὶ στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰακώβ». Πρόσεχε πὺν χορεύουν καὶ πανηγυρίζουν καὶ προτρέπουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, καὶ ὅλοι γίνονται δάσκαλοι, καὶ προστρέχουν ὄχι ἓνα, καὶ δύο καὶ τρία, ἀλλὰ πολλὰ ἔθνη. Διότι, λέγει, «θὰ προστρέξουν πολλοὶ λαοί», καὶ ἀπὸ διάφορες χῶρες, πράγμα πὺν μὲ τοὺς Ἰουδαίους ποτὲ δὲν συνέβηκε, ἀλλὰ, καὶ ἂν ἀκόμα προσῆλθαν μερικοί, λίγοι δηλαδὴ προσήλυτοι, μὲ πολλὰ ὁμως καὶ αὐτοὶ προβλήματα, καὶ ποτὲ δὲν ὀνομάσθηκαν ἔθνη, ἀλλὰ προσήλυτοι. Διότι λέγει, «Προσήλυτοι θὰ προσέλθουν σὲ σένα καὶ θὰ γίνουν δοῦλοι σου»²⁴. Ἐὰν δὲ ἐπιμένει ὁ προφήτης στὴ μεταφορά, ὀνομάζοντάς τὴν ὄρος καὶ οἶκο τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰακώβ, μὴ θαυμάσεις. Διότι, ὅπως προανέφερα, ἄλλοτε μὲν φανερώνει τὴν προφητεία, ἄλλοτε δὲ συσκιάζει αὐτήν, τὸ μὲν πρῶτο γιὰ νὰ δώσει ἀφορμὲς στοὺς συνετότερους ν' ἀντιληφθοῦν τὰ λεγόμενα, τὸ δὲ δεύτερο γιὰ νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἄτακτη ὁρμὴ τῶν ἀχάριστων, καὶ ἀπὸ παντοῦ ποικίλλει τὸ λόγο.

4. Ἄν ὁμως εἶπε, «τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰακώβ», μὴ θορυβεῖς, ἀγαπητέ· καθόσον ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦταν Θεὸς τοῦ Ἰακώβ. Διότι αὐτὸς καὶ τὸ νόμο ἔδωσε καὶ ἐπιτέλεσε ὅλα τὰ θαύματα σ' αὐτούς· καὶ αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ δεῖ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἐπειδὴ ἡ Καινὴ Διαθήκη δὲν ἀναφέρει κανένα λόγο γιὰ τοὺς Ἰουδαίους. Ὁ Ἰερεμίας λοιπὸν λέγει· «Καὶ θὰ συνάψω μαζί σας καινούρια διαθήκη, ὄχι σὰν τὴ διαθήκη πὺν εἶχα συνάψει μὲ τοὺς πατέρες σας»²⁵, γιὰ νὰ δείξει ὅτι καὶ τῶν δυὸ νόμων αὐτὸς ἦταν ὁ νομοθέτης. Τὸ ὅτι δὲ αὐτὸς τοὺς ἀπάλλαξε καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, πρόσθεσε· «Κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη πὺν τοὺς πῆρα ἀπὸ τὰ χέρια τους γιὰ νὰ τοὺς βγάλω ἔξω ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο»²⁶. Ἄν δὲ αὐτὸς τοὺς ἔβγαλε, καὶ ὅλα τὰ θαύματα ἐκεῖνα, πὺν ἔγιναν στὴν Αἴγυπτο καὶ στὴν ἔρημο, αὐτὸς τὰ ἔκανε.

«Καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ». Ὁρᾶς ἕτερόν τινα ἐπιζητοῦντας νόμον; Ὁδὸν γὰρ ἢ Γραφῇ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ εἴωθε λέγειν· εἰ δὲ ἐπὶ τῆς προτέρας ἔλεγε Διαθήκης, οὐκ ἂν εἶπεν, «Ἀναγγελεῖ ἡμῖν»·
 5 δῆλη γὰρ ἦν καὶ σαφὴς καὶ γνώριμος ἅπασιν. Καὶ ὅτι οὐ σοφίζόμενοι ταῦτά φαμεν, τὰ μὲν εἰρημένα καὶ τοὺς σφόδρα ἀναισχυντοῦντας ἱκανὰ πείσαι. Ἐπειδὴ γὰρ ὁδοῦ μόνον ἐμνήσθη, λέγει καὶ ποίας ὁδοῦ, καὶ πολλὰ τίθησιν αὐτῆς τὰ παράσημα. Ἐπήγαγε γοῦν λέγων· «Ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται
 10 νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ». Πρὸς ταῦτα καὶ σφόδρα ἀναισχυντοῦντες Ἰουδαίων παῖδες οὐδὲ διαῖραι τὸ στόμα δυνήσονται. Ὅτι γὰρ περὶ τῆς Καινῆς ταῦτα εἴρηται Διαθήκης, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου, καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου, καὶ ἀπὸ τῶν δεξαμένων τὸν νόμον, καὶ ἀπὸ τοῦ πράγματος τοῦ μετὰ
 15 νόμον, καὶ πάντοθεν ἀπλῶς ἐστι συνιδεῖν.

Καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ τόπου, τοῦ Σιών ὄρους. Ὁ γὰρ διὰ Μωσέως νόμος ἐν τῷ Σιναίῳ ὄρει τοῖς προγόνοις αὐτῶν ἐδόθη. Πῶς οὖν ἐνταῦθα «Ἐκ Σιών» φησι; Καὶ οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνον προστέθεικεν. Οὐ γὰρ εἶπεν,
 20 «Ἐξῆλθε νόμος», ἀλλ', «Ἐξελεύσεται νόμος», ὅπερ ἐπὶ μέλλοντος χρόνου, καὶ πράγματος οὐδέπω γεγενημένου. Ὅτε δὲ ὁ προφήτης ταῦτα ἔλεγε, πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἦν δεδομένος ὁ νόμος, ὁ δὲ τῆς Καινῆς ἐμελλε μετὰ ἔτη πλείονα δίδοσθαι. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, «Ἐξῆλθεν», ἀλλ', «Ἐξελεύσεται»,
 25 τουτέστι, μετὰ ταῦτα. Καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν τόπον αὐτὸν καταφεύγει λέγων· «Καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ». Μετὰ ἀκριβείας ἡμῖν τὸ παράσημον τῆς καινῆς Διαθήκης ἐνταῦθα τίθησι. Καὶ γὰρ νῦν μὲν ἐν τῷ ὄρει καθήμενος, τὰ ὑψηλὰ καὶ τῶν οὐρανῶν ἄξια προστάγματα ἐνομοθέτει,
 30 νῦν δὲ ἐν Ἱερουσαλήμ διατρίβων. Εἰπὼν τοίνυν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον, προστίθησι καὶ τοὺς ὑποδέχε-

«Καὶ θὰ μᾶς γνωστοποιήσῃ τὴν ὁδὸν του, τὴν ὁποία πρέπει νὰ βαδίσουμε». Βλέπεις ποὺ ζητοῦν νὰ βροῦν κάποιο ἄλλο νόμο; Διότι ἡ Γραφή ὁδὸν συνηθίζει νὰ ὀνομάζει τὶς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ· ἐὰν δὲ ἐννοοῦσε τὴν προηγούμενη Διαθήκη, δὲν θὰ ἔλεγε, «Θὰ μᾶς γνωρίσει»· διότι ἦταν φανερὴ καὶ σαφὴς καὶ γνωστὴ σ' ὅλους. Καὶ τὸ ὅτι δὲν τὰ λέμε αὐτὰ σοφίζόμενοι εἶναι ἱκανὰ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ ἀπὸ τὸν προφήτη νὰ πείσουν καὶ τοὺς ὑπερβολικὰ ἀδιάντροπους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀνέφερε μόνον ὁδὸν, λέγει καὶ ποιά ὁδὸν, καὶ ἀναφέρει πολλὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα αὐτῆς. Πρόσθεσε λοιπὸν καὶ εἶπε. «Διότι ἀπὸ τῆς Σιών θὰ ἐξέλθῃ νόμος καὶ λόγος Κυρίου ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ». Πρὸς αὐτὰ τὰ λόγια δείχνοντας ἀκόμα καὶ ὑπερβολικὴ ἀδιάντροπιὰ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν θὰ μπορέσουν οὔτε κἂν τὸ στόμα τους ν' ἀνοίξουν. Διότι τὸ ὅτι αὐτὰ ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ διαπιστώσει κανεὶς καὶ ἀπὸ τὸν τόπον, καὶ ἀπὸ τὸν χρόνον, καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δέχθησαν τὸν νόμον, καὶ ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβησαν μετὰ τὸν νόμον, καὶ γενικὰ ἀπὸ παντοῦ.

Καὶ πρῶτα ἀπὸ τὸν τόπον, δηλαδὴ τὸ ὄρος τῆς Σιών. Διότι ὁ νόμος μέσω τοῦ Μωϋσῆ δόθηκε στοὺς προγόνους αὐτῶν στὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ. Καὶ δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ τὸν χρόνον. Διότι δὲν εἶπε, 'ἐξῆλθε νόμος', ἀλλὰ, «Θὰ ἐξέλθῃ νόμος», πράγμα βέβαιον ποὺ ἀναφερόταν στὸν μελλοντικὸν χρόνον καὶ ἦταν πράγμα ποὺ δὲν εἶχε συμβεῖ ἀκόμα. Ὅταν δὲ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ὁ προφήτης ὁ νόμος ἦταν δοσμένος πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἐνῶ ὁ νόμος τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐπρόκειτο νὰ δοθεῖ μετὰ ἀπὸ πάρα πολλὰ χρόνια. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'ἐξῆλθε', ἀλλὰ, «Θὰ ἐξέλθῃ», δηλαδὴ μετὰ ἀπὸ αὐτά. Καὶ πάλι καταφεύγει στὸν τόπον αὐτό, λέγοντας· «Καὶ λόγος Κυρίου ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ». Μὲ ἀκρίβειαν ἐδῶ μᾶς ἀναφέρει τὸ διακριτικὸν σύμβολον τῆς Καινῆς Διαθήκης. Καθόσον ἄλλοτε μὲν καθισμένος στὸ ὄρος τῆς Σιών νομοθετοῦσε τὰ ὑψηλὰ καὶ ἄξια τῶν οὐρανῶν προστάγματα, ἄλλοτε δὲ περνοῦσε τὸν χρόνον του στὴν Ἱερουσαλήμ κηρύττοντας αὐτά. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπε τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον, προσθέτει καὶ ἐκείνους ποὺ ἐπρόκειτο νὰ δεχθοῦν

σθαι αὐτὸν μέλλοντας, πανταχόθεν ἀπορράπτων τῶν ἀντιλεγόντων τὰ στόματα.

Τίνες οὖν οἱ μέλλοντες αὐτὸν ὑποδέχεσθαι; ἄρα τῶν Ἑβραίων ὁ δῆμος καὶ Ἰουδαίων παῖδες; Οὐδαμῶς, ἀλλ' οἱ ἐξ ἔθνῶν. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον ἔθνῶν». Τοῦτο γὰρ μάλιστα νόμου, τὸ δικάζειν τοῖς μαχομένοις αὐτόν. Ὅτι δὲ οὐ περὶ τῆς Παλαιᾶς ὁ λόγος, δῆλον ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Οὔτε γὰρ σαββατίζομεν, οὐ περιτομὴν ἐδεξάμεθα, οὐ τὰς ἐορτὰς ἐκείνων, οὐκ ἄλλο τῶν παλαιῶν οὐδέν. Ἦκούσαμεν γὰρ Παύλου λέγοντος, ὅτι «Ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει»· καί, «Ἡμέρας παρατηρεῖσθε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς! Φοβοῦμαι μή πως εἰκῆ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς». Ὅθεν δῆλον ὅτι περὶ τῆς Καινῆς ὁ λόγος, ὅτι ἀνὰ μέσον ἔθνῶν ἔκρινε, καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησιν· «Ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων». Πῶς κρινεῖ; εἶπέ μοι· κατὰ τὴν παλαιὰν Διαθήκην; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ «Κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου». Εἶδες διάφορα μὲν τὰ ρήματα, συμφωνοῦντα δὲ τὰ νοήματα; Ἡσαΐας φησί, «Κρινεῖ ἀνὰ μέσον τῶν ἔθνῶν», Παῦλός φησι· «Κρινεῖ κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου».

«Καὶ ἐλέγξει λαὸν πολύν»· τοὺς μαχομένους καὶ παραβαίνοντας. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Οὐκ ἐγὼ κρινῶ ὑμᾶς, ἀλλ' ὁ λόγος, ὃν ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρινεῖ ὑμᾶς».

«Καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα. Καὶ οὐ λήψεται ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν». Οὐκ ἠρκέσθη σημείοις τοῖς προτέροις ὁ προφήτης. Πολλῆ γὰρ τῆς ἀληθείας ἡ περιουσία. Διὰ τοῦτο καὶ ἕτερον τίθησι γνῶρισμα

27. Γαλ. 5, 2.

28. Γαλ. 4, 10-11.

29. Ρωμ. 2, 16.

30. Ἰω. 12, 47-48.

αὐτόν, κλείνοντας ἀπὸ παντοῦ τὰ στόματα αὐτῶν ποὺ διαφωνοῦν.

Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πρόκειται νὰ δεχθοῦν αὐτόν; μήπως τὸ πλῆθος τῶν Ἑβραίων καὶ τὰ παιδιά τῶν Ἰουδαίων; Καθόλου, ἀλλ' οἱ ἐθνικοί. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε· «Καὶ θὰ κρίνει ἀνάμεσα στοὺς ἐθνικούς». Διότι αὐτὸ εἶναι πρὸ πάντων τὸ γνώρισμα τοῦ νόμου, τὸ νὰ δικάζει αὐτοὺς ποὺ πολεμοῦν αὐτόν. Τὸ ὅτι δὲ τὰ λόγια αὐτὰ δὲν ἀναφέρονται στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Καθόσον οὔτε ἑορτάζομε τὰ Σάββατα, οὔτε περιτομὴ δεχθήκαμε, οὔτε τίς ἑορτὲς ἐκείνων, οὔτε κανένα ἄλλο ἀπὸ τὰ παλιά. Διότι ἀκούσαμε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει, ὅτι «Ἐὰν περιτέμνεσθε ὁ Χριστὸς καθόλου δὲν θὰ σᾶς ὠφελήσει»²⁷. καί, «Διότι φυλάσσετε ὀρισμένες ἡμέρες καὶ μῆνες καὶ ἐποχὲς καὶ χρόνους! Φοβᾶμαι μήπως ἄδικα ἔχω κοπιάσει γιὰ σᾶς»²⁸. Ἐπομένως γίνεται φανερὸ ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ προφήτη ἀναφέρονται γιὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη, ὅτι δηλαδὴ ἔκρινε ἀνάμεσα στοὺς ἐθνικούς, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Τὴν ἡμέρα ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποία θὰ κρίνει ὁ Θεὸς τὰ κρυφὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων»²⁹. Πές μου, πῶς θὰ τὰ κρίνει; Σύμφωνα μὲ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη; Καθόλου, ἀλλὰ «Σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιό μου»²⁹. Εἶδες ὅτι διαφέρουν μὲν τὰ λόγια, ἀλλ' ὅτι συμφωνοῦν τὰ νοήματα; Ὁ Ἡσαΐας λέγει, «Θὰ κρίνει ἀνάμεσα στὰ ἔθνη», ὁ δὲ Παῦλος λέγει· «Θὰ κρίνει σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιό μου».

«Καὶ θὰ ἐλέγξει πολὺ λαό»· δηλαδὴ ἐκείνους ποὺ τὸν πολεμοῦν καὶ τὸν παραβαίνουν. Καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ δηλώσει ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Δὲν θὰ σᾶς κρίνω ἐγώ, ἀλλ' ὁ λόγος, ποὺ σᾶς κήρυξα, ἐκεῖνος θὰ σᾶς κρίνει»³⁰.

«Καὶ θὰ μετατρέψουν τότε τὰ μαχαίρια τους σὲ ἄροτρα καὶ τὰ δόρατά τους σὲ δρεπάνια. Καὶ δὲν θὰ σηκώσει ἔθνος τὴ μάχαιρά του ἐναντίον ἄλλου ἔθνους καὶ δὲν θὰ μαθαίνουν πλέον οἱ ἄνθρωποι νὰ πολεμοῦν». Δὲν ἀρκέσθηκε ὁ προφήτης στὰ προηγούμενα διακριτικὰ γνωρίσματα. Διότι εἶναι μεγάλος ὁ πλοῦτος τῆς ἀλήθειας. Γι' αὐτὸ ἀναφέρει καὶ ἄλλο γνώρισμα

τῆς Καινῆς Διαθήκης κατὰ τὴν οἰκουμένην λάμπον ἅπασαν.
 Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Εἰρήνη καὶ πολέμων ἀναίρεσις. Ὅταν
 γὰρ ταῦτα γένηται, φησί, τοσαύτη λήψεται εὐνομία τὴν οἰ-
 κουμένην, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ὄπλα τὰ πολεμικὰ εἰς γεωργικὰ
 5 χαλκεύεσθαι ὄργανα, ὅπερ ἐπὶ τῶν καιρῶν τῶν Ἰουδαίων
 οὐκ ἂν τις ἴδοι γεγενημένον, ἀλλὰ τοῦναντίον ἅπαν. Οὐ γὰρ
 διέλειπον ἅπαντα τῆς πολιτείας αὐτῶν τὸν καιρὸν πολε-
 μοῦντες καὶ πολεμούμενοι, καὶ διὰ μακροῦ καὶ δι' ὀλίγου
 τῶν πολεμίων αὐτοῖς ἐπιόντων. Καὶ γὰρ οἱ ἐν αὐτῇ τῇ Πα-
 10 λαιστίνῃ χαλεπὰ πράγματα παρέσχον αὐτοῖς πολλάκις, καὶ
 περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπεκρέμασαν κίνδυνον. Καὶ ταῦτα δηλοῖ
 μὲν ἡ τῶν Βασιλειῶν ἱστορία σαφῶς, ὅλη δι' ὅλης ἐκ πολέ-
 μων ὑφαινομένη, δηλοῦσι δὲ οἱ προφηταὶ πάντες, τὰ γενόμε-
 να ἀπαγγέλλοντες ταῦτα, καὶ πρὶν ἢ γενέσθαι προαναφω-
 15 νοῦντες, καὶ ἐξ αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, τῆς ἡμέρας, ἧς ἀπηλλάγη-
 σαν τῆς Αἰγυπτίων τυραννίδος, ἐν πολέμοις τὸν ἅπαντα
 χρόνον ἐβίωσαν.

5. Ἄλλ' οὐχὶ νῦν οὕτως, ἀλλὰ πολλὴ κατὰ τὴν οἰκουμέ-
 νην εἰρήνη. Εἰ δέ τινες γίνονται πόλεμοι, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως
 20 ὡς πρότερον. Τότε μὲν γὰρ καὶ πόλεις πόλεσι, καὶ χῶραι
 χώραις, καὶ δῆμοι συνερρήγνυντο δήμοις, καὶ ἔθος ἐν εἰς
 πολλὰ διετέμνετο μέρη. Καὶ τοῦ Ἰησοῦ τὸ βιβλίον τις ἀνα-
 γνοὺς καὶ τῶν Κριτῶν, εἴσεται πόσους ἡ Παλαιστίνῃ ἐν
 βραχεῖ πολέμους τότε ἐδέξατο καιρῶ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον
 25 ἦν τὸ χαλεπόν, ἀλλ' ὅτι πάντας ὄπλα τίθεσθαι ὁ νόμος ἐκέ-
 λευσε, καὶ οὐδεὶς ἀτελῆς ταύτης τῆς λειτουργίας ἦν. Καὶ οὐ
 παρὰ Ἰουδαίοις μόνον οὗτος ὁ νόμος ἐκράτει, ἀλλὰ καὶ
 πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· ὅπου γε καὶ ρήτορες καὶ φιλόσο-
 φοι ἐξωμίδος πλέον οὐδὲν ἔχοντες, πολέμου καλοῦντος,
 30 καὶ ἀσπίδα μετεχειρίζοντο, καὶ ἐπὶ παρατάξεως ἴσταντο. Ὁ

τῆς Καινῆς Διαθήκης πού λάμπει σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη. Ποιὸ δὲ εἶναι αὐτό; Ἡ εἰρήνη καὶ ἡ κατάργηση τῶν πολέμων. Διότι, λέγει, ὅταν θὰ συμβοῦν αὐτά, τόση μεγάλη τάξη θὰ ἐπικρατήσῃ στὴν οἰκουμένη, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ πολεμικὰ ὄπλα θὰ μετατρέπονται σὲ γεωργικὰ ἐργαλεῖα, πράγμα πού δὲν εἶδε κανεὶς νὰ ἔχει συμβεῖ στοὺς χρόνους τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο. Διότι δὲν σταμάτησαν σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τους νὰ πολεμοῦν καὶ νὰ πολεμοῦνται, καὶ νὰ κάνουν ἐπιθέσεις ἐναντίον τους οἱ ἐχθροί, πού ἔρχονταν ἀπὸ μακριὰ ἢ κατοικοῦσαν κοντὰ τους. Καθόσον καὶ αὐτοὶ πού κατοικοῦσαν στὴν ἴδια τὴν Παλαιστίνη πολλές φορές τοὺς προξένησαν φοβερὲς συμφορὲς καὶ τοὺς ἀπειλήσαν καὶ μὲ τὸν κίνδυνο ἐξαφανισμοῦ τους. Καὶ αὐτὰ μὲν τὰ περιγράφει μὲ σαφήνεια ἡ ἱστορία τῶν Βασιλειῶν, πού ὀλόκληρη ἀπαρτίζεται ἀπὸ πολέμους, τὸ φανερώνουν δὲ καὶ ὅλοι οἱ προφῆτες, πού περιγράφουν τὰ γεγονότα αὐτὰ καὶ πού τὰ προλέγουν προτοῦ ἀκόμα πραγματοποιηθοῦν, καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, πῶς ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, πού ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τῶν Αἰγυπτίων, ἔζησαν σ' ὄλο τὸ χρόνο τῆς ζωῆς τους μὲ πολέμους.

5. Ὅμως δὲν συμβαίνει τώρα ἔτσι, ἀλλ' ἐπικρατεῖ μεγάλη εἰρήνη στὴν οἰκουμένη. Ἄν δὲ γίνονται μερικοὶ πόλεμοι, ὅμως δὲν εἶναι ὅμοιοι μὲ τοὺς προηγουμένους. Διότι τότε μὲν συγκρούονταν καὶ πόλεις μὲ πόλεις, καὶ χῶρες μὲ χῶρες, καὶ λαοὶ μὲ λαοὺς, καὶ ἓνα ἔθνος διαχωριζόταν σὲ πολλὰ μέρη. Καί, ἂν διαβάσει κανεὶς τὸ βιβλίον τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ τῶν Κριτῶν, θὰ γνωρίσει πόσους πολέμους δέχθηκε τότε ἡ Παλαιστίνη μέσα σὲ σύντομο χρόνο. Καὶ δὲν ἦταν μόνο αὐτὸ τὸ φοβερό, ἀλλ' ὅτι ὁ νόμος πρόσταζε ὅλοι νὰ φέρουν ὄπλα καὶ κανένας δὲν ἦταν ἀπαλλαγμένος ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑπηρεσία. Καὶ ὅτι δὲν ἴσχυε ὁ νόμος αὐτὸς μόνο στοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Μάλιστα δὲ καὶ οἱ ρήτορες καὶ οἱ φιλόσοφοι πού πού δὲν εἶχαν τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἓνα ἔξωμο χιτώνα, ὅταν τοὺς καλοῦσε ὁ πόλεμος καὶ ἀσπίδα μεταχειρίζονταν καὶ ἔπαιρναν μέρος στὴν πολεμικὴ παράταξη. Ὁ Σωκράτης λοι-

γοῦν παρ' Ἀθηναίοις μάλιστα λάμπας ἀπραγμοσύνης ἐνε-
 κεν καὶ φιλοσοφίας Σωκράτης ὁ Σωφρονίσκου καὶ ἄπαξ καὶ
 δις ἐπὶ παρατάξεως ἔστη. Καὶ τῶν ρητόρων τῶν παρ' αὐτοῖς
 τὸ κεφάλαιον Δημοσθένης ἀπὸ τοῦ βήματος ἐπὶ τὸν πόλε-
 5 μὸν ἐξήκει πολλάκις. Εἰ δὲ ρήτορας καὶ φιλοσόφους οὐδεὶς
 ἐξήρητο νόμος τοῦ πολεμεῖν, σχολῆ γε ἕτερός τις τοῦ δήμου
 ταύτης ἀπήλαυσε τῆς ἀτελείας.

Ἄλλ' οὐχὶ τούτων οὐδὲν νῦν γινόμενον ἴδοι τις ἂν. Ἐ-
 πειδὴ γὰρ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἔλαμψεν ἥλιος, καὶ πόλεις καὶ
 10 δῆμοι καὶ ἔθνη πάντα τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ ζῆν ἐν κινδύ-
 νοις τοιούτοις, ὅτι οὐδὲ μεταχειρίζεσθαί τι τῶν πολεμικῶν ἴ-
 σασιν, ἀλλ' εἴσω πόλεων καὶ τειχῶν καθήμενοι, πόρρω τὰ
 τῶν πολέμων μανθάνουσι πράγματα, καὶ δῆμος ἅπας ἐν ἐ-
 λευθερίᾳ ζῆ, καὶ ἀτελείᾳ τῆς πικροτάτης ταύτης λειτουρ-
 15 γίας. Εἰ δέ που καὶ νῦν γίνονται πόλεμοι, πόρρω που καὶ
 πρὸς τὰ ἔσχατα τῆς Ρωμαίων ἀρχῆς, οὐ κατὰ πόλιν καὶ χώ-
 ρας, ὡς ἔμπροσθεν. Τότε μὲν γάρ, ὡς ἐφθην εἰπών, καὶ ἐν ἐ-
 νὶ ἔθνει μυρίαὶ συνεχῶς ἐπαναστάσεις ἐγίνοντο, καὶ πολυ-
 πρόσωποι πόλεμοι, νυνὶ δὲ ὄσσην ἥλιος ἐφορᾷ γῆν ἀπὸ τοῦ
 20 Τίγρητος ἐπὶ τὰς Βρεττανικὰς νήσους, αὐτὴ πᾶσα, καὶ μετὰ
 ταύτης Λιβύη, καὶ Αἴγυπτος καὶ Παλαιστινῶν ἔθνος, μᾶλ-
 λον δὲ ἅπαν τὸ ὑπὸ τὴν Ρωμαίων ἀρχὴν κείμενον· ἴστε δὲ
 ὡς αὐταὶ αἱ πόλεις ἀδείας ἀπολαύουσι πάσης, ἀκοῆ τού-
 πολέμους μανθάνουσαι μόνον. Ἡδύνατο μὲ γὰρ καὶ τὰ λεί-
 25 ψανα καθελεῖν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἀφῆκε σωφρονισμοῦ τινος
 ὑπόθεσιν τοῖς ραθυμοῦσι, καὶ ὑπὸ τῆς εἰρήνης χαυνοτέροις
 γινομένοις, τῶν βαρβάρων εἶναι τὰς ἐπιδρομάς. Καὶ ὁ προ-
 φήτης δὲ τοῖς δυναμένοις ἀκριβῶς συνιδεῖν αὐτὸ τοῦτο ἠνί-

πόν, ὁ υἱὸς τοῦ Σωφρονίσκου, ποὺ διέπρεψε ἐντελῶς ξεχωριστὰ μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων ἐξ αἰτίας τῆς ἀμεριμνησίας του γιὰ τὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ τῆς φιλοσοφίας του, πῆρε μέρος στοὺς πολέμους μία καὶ δυὸ φορές. Καὶ ἀπὸ τοὺς ρήτορες αὐτῶν, ὁ Δημοσθένης, ὁ κορυφαῖος ὄλων, πολλές φορές ἀπὸ τὸ ρητορικὸ βῆμα μετέβηκε στὸν πόλεμο. Ἐὰν δὲ κανένας νόμος δὲν ἐξαιροῦσε ἀπὸ τὸν πόλεμο τοὺς ρήτορες καὶ τοὺς φιλοσόφους, πολὺ λιγότερο βέβαια κάποιος ἄλλος ἀπὸ τὸ λαὸ θ' ἀπόλαυσε αὐτὴ τὴν ἀπαλλαγὴ.

Ἄλλ' ὅμως κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ δεῖ κανεὶς νὰ συμβαίνει σήμερα. Διότι ἀπὸ τότε ποὺ ἔλαμψε ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, καὶ πόλεις καὶ λαοὶ καὶ ὅλα τὰ ἔθνη τόσο πολὺ μακριὰ βρίσκονται ἀπὸ τέτοιους κινδύνους, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζουν οὔτε καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν κάποιο ἀπὸ τὰ πολεμικὰ ὄπλα, ἀλλὰ διαμένοντας μέσα στὶς πόλεις καὶ τὰ τεῖχη, μαθαίνουν ἀπὸ μακριὰ τὰ πολεμικὰ γεγονότα, καὶ ὅλος ὁ λαὸς ζεῖ μὲ ἐλευθερία καὶ εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν πάρα πολὺ δυσάρεστη αὐτὴ ὑπηρεσία. Ἄν δὲ καὶ σήμερα γίνονται κάπου πόλεμοι, αὐτοὶ γίνονται κάπου μακριὰ καὶ πρὸς τὰ σύνορα τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, καὶ ὄχι ὅπως προηγουμένως ἐναντίον κάποιας πόλεως καὶ χώρας. Διότι τότε μὲν, ὅπως προανέφερα, καὶ μέσα σ' ἓνα ἔθνος γίνονταν συνέχεια ἀμέτρητες ἐπαναστάσεις καὶ πολυπρόσωποι πόλεμοι, ἐνῶ τώρα, ὅση γῆ φωτίζει ὁ ἥλιος ἀπὸ τὸν Τίγρη καὶ μέχρι τὰ Βρεττανικὰ νησιά, ὅλη αὐτὴ καὶ μαζί μ' αὐτὴ καὶ ἡ Λιβύη καὶ ἡ Αἴγυπτος καὶ τὸ ἔθνος τῶν Παλαιστινῶν, μᾶλλον δὲ ὁλόκληρο τὸ μέρος ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῶν Ρωμαίων· γνωρίζετε δὲ ὅτι οἱ πόλεις αὐτὲς ἀπολαμβάνουν κάθε ἀφοβία, πληροφορούμενες τοὺς πολέμους μόνο ἐξ ἀκοῆς. Βέβαια ὁ Χριστὸς μποροῦσε καὶ τὰ ὑπολείμματα αὐτοῦ τοῦ πολέμου νὰ τὰ ἐξαφανίσει, ἀλλ' ἄφησε τὶς βαρβαρικὲς ἐπιδρομὲς νὰ ὑπάρχουν σὰν κάποια ἀφορμὴ σωφρονισμοῦ γιὰ τοὺς ἀδιάφορους καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ γίνονται πῶ νωθοὶ ἐξ αἰτίας τῆς εἰρήνης. Καὶ ὁ προφήτης δὲ ὑπαινίχθηκε αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅπως προανέφερα, σ' ἐκείνους ποὺ μπο-

ξατο, ὅπερ ἔφθην εἰπών, τὸ μηκέτι τὰς δι' ὀλίγου γίνεσθαι ἐπαναστάσεις. Οὐ γὰρ εἶπεν, οὐκ ἔσται πόλεμος παντελῶς, ἀλλὰ τί; «Οὐ μὴ ἄρη ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν»· καὶ τὴν τῶν δῆμων ἐλευθερίαν προστέθεικεν εἰπών, «Οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι
5 πολεμεῖν, πλὴν ὀλίγων τῶν εἰς τοῦτο τεταγμένων στρατιω-
τῶν».

«Καὶ νῦν σύ, ὁ οἶκος τοῦ Ἰακώβ, δεῦτε, καὶ πορευθῶ-
μεν τῷ φωτὶ Κυρίου. Ἄνηκε γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ, τὸν οἶκον
τοῦ Ἰακώβ». Ἀπαρτίσας τὴν περὶ τῆς Ἐκκλησίας προφη-
10 τείαν, πάλιν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν μεταβαίνει, ὡς δὴ τῶν ἀκο-
λούθων ἐχόμενος ρημάτων. Τοιοῦτον γὰρ ἔθος αὐτοῖς, μὴ
τῇ τῶν εἰρημένων ἀσφαλείᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ σχήματι
τῆς ἀκολουθίας συσκιάζειν τὴν προφητείαν. Διόπερ οὐδὲ ἀ-
πηρτισμένον ποιεῖ τὸν λόγον, ἀλλὰ, ὡς μίαν τινὰ ἔλκων
15 σειράν, οὕτω πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων νοουθεσίαν μεταβαίνει
πάλιν, καὶ φησι· «Καὶ νῦν σύ, ὁ οἶκος τοῦ Ἰακώβ, δεῦτε, καὶ
πορευθῶμεν ἐν τῷ φωτὶ Κυρίου», τουτέστι, ταῖς ἐντολαῖς
αὐτοῦ, τῷ νόμῳ αὐτοῦ· «Λύχνος γὰρ ἐντολὴ νόμου, καὶ
φῶς καὶ ζωὴ, καὶ ἔλεγχος καὶ παιδεία»· καὶ ὁ Δαυὶδ πάλιν
20 φησὶν· «Ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγής, φωτίζουσα ὀφθαλ-
μούς»· καί, «Λύχνος, τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς
ταῖς τρίβοις μου». Καὶ πανταχοῦ οὕτω τὸν νόμον καλούμε-
νον κατίδοι τις ἄν. Οὕτω καὶ Παῦλός φησι· «Πέποιθάς τε
σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευ-
25 τὴν ἀφρόνων». Οὐ γὰρ οὕτως αἱ τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες χειραγω-
γοῦσιν ἡμῶν τοῦ σώματος τοὺς ἀφθαλμούς, ὡς αἱ τοῦ νό-
μου ἐντολαὶ καταυγάζουσι τὰ τῆς ψυχῆς ὄμματα.

31. Παρ. 6, 23.

32. Ψαλμ. 18, 9.

33. Ψαλμ. 118, 105.

34. Ρωμ. 2, 19-20.

ροῦν νὰ τὸ κατανοήσουν μὲ προσοχή, τὸ ὅτι δὲν θὰ γίνονται πλέον ἐπαναστάσεις μεταξὺ λαῶν καὶ ἐθνῶν. Διότι δὲν εἶπε, δὲν θὰ ὑπάρχει καθόλου πόλεμος, ἀλλὰ τί; «Δὲν θὰ σηκώσει μάχαιρα τὸ ἓνα ἔθνος ἐναντίον ἄλλου»· καὶ πρόσθεσε καὶ τὴν ἐλευθερία τῶν λαῶν, λέγοντας· «Καὶ δὲν θὰ μαθαίνουν πλέον νὰ πολεμοῦν», ἐκτὸς ἀπὸ λίγους, τοὺς στρατιῶτες δηλαδή πού εἶναι προορισμένοι γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό.

«Καὶ τώρα σεῖς, ἀπόγονοι τοῦ Ἰακώβ, ἐλᾶτε καὶ ἄς μεταβοῦμε πρὸς τὸ φῶς τοῦ Κυρίου. Διότι ἐγκατέλειψε ὁ Θεὸς τὸν λαό του, τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰακώβ». Ἀφοῦ ὀλοκλήρωσε τὴν προφητεία γιὰ τὴν Ἐκκλησία, πάλι μεταβαίνει στὴν ἱστορία, καὶ συνεχίζει κατὰ κάποιον τρόπο αὐτὴν μὲ τὰ ὅσα λέγει στὴ συνέχεια. Διότι αὐτὸ συνηθίζουν νὰ κάμνουν αὐτοί, νὰ ἐπισκιάζουν δηλαδή τὴν προφητεία ὄχι μόνο μὲ τὴ βεβαιότητα τῶν ὁσων λέγουν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν τρόπο ἐκεῖνο πού ἓνας λόγος διαδέχεται τὸν ἄλλο. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν παρουσιάζει ὀλοκληρωμένο τὸ λόγο, ἀλλὰ, προχωρώντας αὐτὸν σὰν μιὰ κάποια ἀλυσίδα, μεταβαίνει πάλι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πρὸς τὴ νοουθεσία τῶν Ἰουδαίων, καὶ λέγει· «Καὶ σεῖς, τώρα, ἀπόγονοι τοῦ Ἰακώβ, ἐλᾶτε νὰ πορευθοῦμε πρὸς τὸ φῶς τοῦ Κυρίου», δηλαδή τὶς ἐντολὲς αὐτοῦ, τὸ νόμο αὐτοῦ· διότι «Ἡ ἐντολὴ τοῦ νόμου εἶναι λύχνος καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ ἔλεγχος καὶ παιδεία»³¹· καὶ ὁ Δαυὶδ πάλι λέγει· «Ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου ἀκτινοβολεῖ λαμπρὰ καὶ φωτίζει τοὺς ὀφθαλμούς»³²· καί, «Λύχνος γιὰ τὰ πόδια μου εἶναι ὁ νόμος σου, καὶ φῶς στοὺς δρόμους τῆς ζωῆς μου»³³. Καὶ παντοῦ ἔτσι θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ νὰ ὀνομάζεται ὁ νόμος. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Καὶ ἔχεις τὴν πεποίθησιν ὅτι εἶσαι ὀδηγὸς τῶν τυφλῶν, φῶς γιὰ ἐκείνους πού βαδίζουν στὸ σκοτάδι, παιδαγωγὸς τῶν ἀφρόνων»³⁴. Διότι δὲν ὀδηγοῦν τόσο σωστά τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ σώματός μας οἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ὅσο καταφωτίζουν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας οἱ ἐντολὲς τοῦ νόμου.

6. Δεικνὺς τοίνυν ὁ προφήτης, ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἀντιδό-
σεως, καὶ πρὸ τῆς ἀμοιβῆς, ἐν αὐτῷ τῷ πληροῦσθαι τὴν ἀ-
μοιβὴν παρέχουσιν ἡμῖν αἱ ἐντολαί, φῶς αὐτὰς ἐκάλεσεν.
"Ὡσπερ γὰρ ὀφθαλμὸς ἐν αὐτῷ τῷ φωτίζεσθαι κερδαίνει,
5 οὔτω καὶ ψυχὴ ἐν αὐτῷ τῷ πείθεσθαι τῷ νόμῳ τὰ μέγιστα
καρποῦται, ἐκκαθαιρομένη καὶ κακίας ἀπαλλαττομένη, καὶ
πρὸς αὐτὴν ἀναβᾶσα τὴν ἀρετὴν, ὡσπερ οὖν τοῦναντίον οἱ
παραβαίνοντες καὶ πρὸ τῆς κολάσεως ἐν αὐτῷ τῷ παραβαί-
νειν δίκην δίδοσιν, τῶν ἐν σκότει καθημένων ἀθλιώτερον
10 διακεείμενοι, φόβου καὶ τρόμου καὶ πονηροῦ γέμοντες συνει-
δότος, καὶ ἐν μεσημβρία μέση δεδοικότες καὶ τρέμοντες ἅ-
παντας, τοὺς συνειδότας, τοὺς οὐδὲν συνειδότας.

«Ἀνῆκε γὰρ τὸν λαὸν αὐτοῦ, τὸν οἶκον τοῦ Ἰακώβ·
τουτέστιν, εἶασεν, ἀφῆκε, παρεῖδε, τῆς αὐτοῦ προνοίας ἐγύ-
15 μνωσεν. Εἶτα, φοβήσας, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, ὥστε αὐτοὺς
διορθῶσαι τὰ γεγενημένα. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ αἰτία; «Ὅτι ἐνε-
πλήσθη ἡ χώρα αὐτῶν κληδονισμῶν, ὡς ἡ τῶν ἀλλοφύ-
λων». Ἐμπροσθεν μὲν γὰρ καπηλείαν αὐτοῖς καὶ φιλαργυ-
ρίαν καὶ τῶν χηρῶν ὑπεροψίαν ἐνεκάλει, ἐνταῦθα δὲ καὶ
20 δόγματα πονηρά, καὶ ἀσεβείας λείψανα, κατὰ μικρὸν αὐ-
τοὺς ὑποσύροντα πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων πλάνην. Εἶτα κα-
θικνούμενος αὐτῶν, οὐκ εἶπεν ὅτι κληδονίζονται ἀπλῶς,
ἀλλ' ὅτι «Ἐνεπλήσθη ἡ χώρα αὐτῶν». Μετὰ πολλῆς ὑπερ-
βολῆς ἡ κακία αὐτῶν πάλιν ηὔξετο, φησὶν, "Ὡσπερ ἀνωτέ-
25 ρω ἔλεγε, «Λαός», οὐχ ἀπλῶς ἀμαρτωλός, ἀλλά, «Πλήρης
ἀμαρτιῶν», οὔτω καὶ ἐνταῦθα, «Ἐνεπλήσθη».

Εἶτα πάλιν ἐπιτείνων τὸ ὄνειδος προσέθηκεν, «Ὡς τὸ
ἀπ' ἀρχῆς». «Ἀπ' ἀρχῆς»· πότε; "Ὅτε Θεὸν οὐκ ἐγνώκει-
σαν, ὅτε νόμον οὐκ εἰλήφεισαν, ὅτε τῆς εὐεργεσίας αὐτοῦ

6. Αυτό λοιπόν για να δείξει ο προφήτης, ότι δηλαδή και πριν από την ανταπόδοση και πριν από την αμοιβή οι εντολές μᾶς παρέχουν τὴν αμοιβὴ μ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ἐκτέλεση αὐτῶν, ὠνόμασε αὐτὲς φῶς. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ ὀφθαλμὸς ὠφελεῖται μὲ τὸ ἴδιο τὸ γεγονός τοῦ φωτισμοῦ ποὺ δέχεται, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ἀποκομίζει μεγάλους καρποὺς ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ὑπακοὴ στὸ νόμο, διότι καθαρίζεται καὶ ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν κακία καὶ ἀνεβαίνει πρὸς τὴν ἴδια τὴν ἀρετὴ, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια ἐντελῶς ἀντίθετα ἐκεῖνοι ποὺ παραβαίνουν αὐτὸν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν τιμωρία τιμωροῦνται μὲ τὴν ἴδια τὴν παράβαση, βρισκόμενοι σὲ πῶς ἄθλια κατάσταση ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα στὸ σκοτάδι, καὶ ἔχοντας συνείδηση γεμάτη ἀπὸ φόβο καὶ τρόμο καὶ κακία, καὶ μέσα στὸ ἴδιο τὸ καταμεσήμερο φοβοῦνται ὄλους καὶ τοὺς τρέμουν, καὶ ἐκείνους ποὺ γνωρίζουν τὴν παράβασή τους καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν καμιὰ γνώση αὐτῆς.

«Διότι ἐγκατέλειψε ὁ Θεὸς τὸ λαὸ τοῦ, τὸν οἶκο τοῦ Ἰακώβ»· δηλαδή τὸν ἄφησε, ἔφυγε ἀπὸ κοντά του, τὸν παρέβλεψε, τοῦ στέρησε τὴν πρόνοιά του. Ἔπειτα, ἀφοῦ τοὺς φόβησε, λέγει καὶ τὴν αἰτία, ὥστε νὰ τοὺς διορθώσει μὲ τὰ ὅσα συνέβηκαν. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία; «Διότι ἡ χώρα τους γέμισε ἀπὸ μαντεῖες, ὅπως ἡ χώρα τῶν ἄλλοφύλων». Διότι προηγουμένως μὲν τοὺς κατηγοροῦσε γιὰ καπηλεία, φιλαργυρία καὶ περιφρόνηση τῶν χηρῶν, ἐδῶ δὲ γιὰ πονηρὰ δόγματα καὶ λείψανα τῆς ἀσέβειας, ποὺ σιγά-σιγά τοὺς παρασύρουν πρὸς τὴν πλάνη τῶν δαιμόνων. Ἔπειτα κάμνοντας τὴν κατηγορία τοῦ ἐναντίον τους πῶς αὐστηρῆ, δὲν εἶπε ἀπλῶς ὅτι ἀσχολοῦνται μὲ μαγεῖες, ἀλλ' ὅτι «Γέμισε ἡ χώρα αὐτῶν». Ἡ κακία τους πάλι, λέγει, αὐξήθηκε σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ. Ὅπως ἀκριβῶς προηγουμένως ἔλεγε, «Λαός», ὄχι ἀπλῶς ἁμαρτωλός, ἀλλά, «Γεμάτος ἀπὸ ἁμαρτίες»³⁵, ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει ὅτι «Γέμισε».

Ἔπειτα πάλι, γιὰ ν' αὐξήσει τὴν ἐπίπληξη, πρόσθεσε, «Ὅπως τότε στὴν ἀρχή». «Στὴν ἀρχή»· πότε; Ὅταν δὲν εἶχαν γνωρίσει τὸ Θεό, ὅταν δὲν εἶχαν λάβει τὸ νόμο, ὅταν δὲν εἶχαν

πείραν εὐληφότες οὐκ ἦσαν, ὅτε μετὰ τῶν ἐθνῶν ἔζων, ὅπερ
 ἐσχάτης καταγνώσεως ἦν, μηδὲν ἄμεινον διακεῖσθαι νῦν,
 μετὰ τὴν τοσαύτην πρόνοιάν τε καὶ ἐπιμέλειαν, τῶν μηδενὸς
 τούτων ἀπολελαυκότων. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ κα-
 5 ταπλήττων αὐτοὺς πάλιν προστέθεικεν, «Ὡς ἢ τῶν ἀλλο-
 φύλων», τῇ συγκρίσει τοῦ προσώπου τὴν κατηγορίαν χαλε-
 πωτέραν ποιῶν. Ὁ καὶ Παῦλος εἶωθεν ἐργάζεσθαι συνε-
 χῶς, ὡς ὅταν λέγῃ· «Περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ θέλω ὑ-
 μᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ
 10 μὴ ἔχοντες ἐλπίδα»· καὶ πάλιν· «Εἰδέναί ἕκαστον τὸ ἑαυτοῦ
 σκεῦος κτᾶσθαι ἐν ἀγιασμῶ καὶ τιμῇ, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυ-
 μίας».

Καὶ οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, ἀλλὰ προστέθεικε λέγων,
 «Καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν Θεόν». Μάλι-
 15 στα γὰρ οὗτος ὁ λόγος δάκνειν εἶωθε καὶ τοὺς σφόδρα ἀνα-
 πεπτωκότας. Εἰ δὲ Ἰουδαῖοι ταῦτα ἐγκαλοῦνται, τίνοσ ἀν-
 τύχοιμεν συγγνώμης ἡμεῖς, ποίας ἀπολογίας, οἱ μετὰ χάριν
 τοσαύτην, καὶ τιμὴν ἄφατον, καὶ τὰς ἀθανάτους ἐλπίδας,
 πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις καταπίπτοντες πενίαν; Καὶ γὰρ
 20 πολλοὶ καὶ νῦν εἰσι τῷ νοσήματι κεχρημένοι τούτῳ, καὶ τὸν
 ἑαυτῶν διαφθείροντες βίον, οἱ τῇ τῶν κληδόνων ἀλογία ἐκ-
 διδόντες ἑαυτούς, μετὰ τοῦ τῷ Θεῷ προσκρούειν, περιττὰς
 καρποῦνται λύπας, καὶ πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἐκλύον-
 ται πόνους. Καὶ γὰρ ἐσπούδακεν ὁ διάβολος διὰ πάντων
 25 τοῦτο πείσαι τοὺς ἀνοητοτέρους, ὅτι οὐκ ἐπ' αὐτοῖς τὰ τῆς
 ἀρετῆς καὶ τὰ τῆς κακίας, οὐδὲ ἐλευθερίαν τινὶ προαιρέσεώς
 εἰσι τετιμημένοι, δύο δὲ ταῦτα τὰ αἰσχίστα κατορθῶσαι βου-
 λόμενος, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἐκλύσαι πόνους, καὶ τὸ

36. Α' Θεσ. 4, 13.

37. Α' Θεσ. 4, 4-5.

38. Α' Θεσ. 4, 5.

γνωρίσει τις εὐεργεσίες του, όταν ζούσαν μαζί με τοὺς ἐθνικούς, πράγμα βέβαια πού ἦταν ἄξιο τῆς πιὸ φοβερότερης καταδίκης, τὸ νὰ μὴ συμπεριφέρονται δηλαδή καθόλου καλύτερα τώρα μετὰ τὴν τόσο μεγάλη πρόνοια καὶ φροντίδα του, ἀπὸ ἐκείνους πού δὲν ἀπόλαυσαν τίποτε ἀπο αὐτά. Καὶ οὔτε ἐδῶ σταμάτησε, ἀλλά, καταφέροντας ἐναντίον τους μεγαλύτερο πλήγμα πάλι, πρόσθεσε, «Ὅπως ἡ χώρα τῶν ἄλλοφύλων», κάμνοντας μετὰ τὴ σύγκριση αὐτῆ φοβερότερη τὴν κατηγορία. Αὐτὸ ἀκριβῶς συνηθίζει νὰ κάμνει καὶ ὁ Παῦλος συνέχεια, ὅπως όταν λέγει· «Γιὰ δὲ τοὺς πεθαμένους δὲν θέλω, ἀδελφοί, νὰ ἔχετε ἄγνοια, γιὰ νὰ μὴ λυπᾶσθε, ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι πού δὲν ἔχουν ἐλπίδα ἀναστάσεως»³⁶· καὶ πάλι· «Νὰ γνωρίζει ὁ καθέννας νὰ χρησιμοποιοῖ τὸ σῶμα του μετὰ ἁγιασμό καὶ τιμῆ, καὶ ὄχι γιὰ παράφορα πάθη»³⁷.

Καὶ δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτό, ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ εἶπε, «Καθὼς καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἔθνη πού δὲν γνωρίζουν τὸ Θεό»³⁸. Διότι αὐτὸς ὁ λόγος πρὸ πάντων κεντρίζει συνήθως καὶ ἐκείνους πού εἶναι πεσμένοι σὲ πάρα πολὺ μεγάλη ἀδιαφορία. Ἐὰν δὲ οἱ Ἰουδαῖοι κατηγοροῦνται γι' αὐτά, ποιά συγγνώμη θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἐπιτύχουμε ἐμεῖς, ποιά ἀπολογία, οἱ ὅποιοι, μετὰ ἀπὸ τόσο μεγάλη χάρη πού λάβαμε, καὶ ἀπερίγραπτη τιμῆ πού μᾶς ἔγινε, καὶ τίς ἀθάνατες ἐλπίδες πού λάβαμε, καταντοῦμε στὴν ἴδια μετὰ ἐκείνους πνευματικὴ φτώχεια; Καθόσον πολλοὶ καὶ σήμερα χρησιμοποιοῦν αὐτὸ τὸ νόσημα καὶ καταστρέφουν τὴ ζωὴ τους, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ παρέδωσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους στὸν παραλογισμό τῶν μαντειῶν, μαζί μετὰ τὸ ὅτι ἔρχονται σὲ σύγκρουση μετὰ τὸ Θεό, ἀποκομίζουν σὰν ἀμοιβὴ περιττὰς λύπες, καὶ ἀπομακρύνουν ἀπὸ κοντὰ τους τελείως τοὺς κόπους ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς. Καθόσον ὁ διάβολος ἔχει φροντίσει μετὰ ὅλα αὐτὰ νὰ πείσει τοὺς ἀνοητότερους, ὅτι δὲν ἐξαρτοῦνται ἀπ' αὐτοὺς τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, οὔτε ὅτι ἔχουν τιμηθεῖ μετὰ κάποια ἐλευθερία προαιρέσεως, ἐπιδιώκοντας μετὰ αὐτὸ νὰ ἐπιτύχει δύο πράγματα πού εἶναι τὰ πιὸ φοβερότερα, καὶ νὰ καταργήσει τοὺς κόπους ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς καὶ ν' ἀφαιρέσει τὸ μέγιστο δῶρο

μέγιστον τῆς ἐλευθερίας ἀφελέσθαι δῶρον. Τοῦτο διὰ κλη-
 δόνων, τοῦτο διὰ συμβόλων, τοῦτο διὰ εἰμαρμένης δόγμα-
 τος, τοῦτο δι' ἐτέρων πολλῶν εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε τὸ χα-
 λεπὸν νόσημα, πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιῶν. Δι' ὃ δὴ καὶ ὁ
 5 προφήτης σφοδρῶς ἔστη κατηγορῶν, ὥστε πρόρριζον ἀνα-
 σπάσαι τὸ πάθος.

7. «Καὶ τέκνα πολλὰ ἀλλόφυλα ἐγεννήθη αὐτοῖς». Τί ἐ-
 στι, «Τέκνα ἀλλόφυλα»; Νόμος ἦν αὐτοῖς ἄνωθεν κείμενος
 διὰ τὸ τῆς γνώμης εὐόλισθον, καὶ τὸ τῆς διανοίας εὐεξαπά-
 10 τητον, μηδενὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἐμιμίγνυσθαι, ὥστε
 μὴ τοιαύτας συγγενείας ἀσεβείας ὑπόθεσιν γενέσθαι. Ἐπει-
 δὴ γὰρ οὐ μόνον ἐτέρους διορθῶσαι οὐκ ἴσχυον, ἀλλ' ἐτέ-
 ρων οἰοί τε ἦσαν διακρούεσθαι βλάβην, τῷ νόμῳ τειχίσας
 αὐτούς, καὶ τῆς πρὸς τοὺς λοιποὺς ἐπιμιξίας αὐτοὺς ἀπο-
 15 στήσας, κατ' ἰδίαν αὐτοὺς ἐπλαττε καὶ ἐρρύθμιζεν· ἀγαπη-
 τὸν γὰρ ἦν καὶ οὕτως ἀγομένους δυνηθῆναι διατηρῆσαι τὴν
 παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένην πολιτείαν αὐτοῖς. Ἄλλ' ὥσπερ
 τὰς ἄλλας παρέβαινον ἐντολάς, οὕτω δὴ καὶ ταύτης ὑπερι-
 δόντες, μετέβησαν πρὸς τὰς τῶν πλησίον ἀγχιστείας, καὶ
 20 νύμφας ἐκεῖθεν ἀγόμενοι παρὰ Μωαβιτῶν, παρὰ Ἀμμανη-
 τῶν, παρ' ἐτέρων ἀσεβῶν ἐθνῶν, καὶ τὰς ἄλλας ἀσπαζόμε-
 νοι συγγενείας, διδασκάλους πονηρίας ἐδέχοντο, καὶ τὸ τῆς
 εὐγενείας ἀκέραιον διέφθειρον. Τοῦτο τοίνυν μετὰ τῶν ἄλ-
 λων ὁ προφήτης ἐγκαλεῖ.

25 «Ἐνεπλήσθη γὰρ ἡ χώρα αὐτῶν», φησὶν, «ἀργυρίου
 καὶ χρυσίου, καὶ οὐκ ἦν ἀριθμὸς τῶν θησαυρῶν αὐτῶν. Καὶ
 ἐνεπλήσθη ἡ γῆ αὐτῶν ἵππων, καὶ οὐκ ἦν ἀριθμὸς τῶν ἀρ-
 μάτων αὐτῶν». Καὶ ποῖον ἔγκλημα τοῦτο, ἴσως εἴποι τις ἄν,
 τὰ χρήματα ἔχειν, καὶ ἵππους κεκτηῆσθαι, καὶ μάλιστα ἐπὶ
 30 τῆς γενεᾶς ἐκείνης, ὅτε οὐ πολλὴ φιλοσοφίας ἦν ἀκρίβεια;

τῆς ἐλευθερίας. Αὐτὸ τὸ φοβερὸ νόσημα τὸ εἰσήγαγε στὸν ἄνθρωπο ἄλλοτε μὲ μαγεῖες, ἄλλοτε μὲ σύμβολα, ἄλλοτε μὲ διακρίσεις ἡμερῶν, ἄλλοτε μὲ τὴν πονηρὴ διδασκαλία τῆς μοίρας, ἄλλοτε δὲ μὲ ἄλλα πολλὰ μέσα, κάμνοντας τὰ πάντα ἄνω κάτω. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης ἐξαπέλυσε ἐναντίον τους σφοδρὲς κατηγορίες, ὥστε ν' ἀποσπάσει ἀπὸ τὴ ρίζα τὸ πάθος αὐτό.

7. «Καὶ γεννήθηκαν σ' αὐτοὺς πολλὰ ἀλλόφυλα τέκνα». Τί σημαίνει, «Τέκνα ἀλλόφυλα»; Ὑπῆρχε νόμος δοσμένος σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὸ Θεό, λόγω τοῦ ὅτι τόσο εὐκόλα μετέβαλλαν γνώμη καὶ ἐξαπατοῦνταν τόσο εὐκόλα, νὰ μὴ συνάπτουν γάμο μὲ κανένα ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ἀνθρώπους, ὥστε οἱ τέτοιου εἴδους συγγένειες νὰ μὴ γίνονται ἀφορμὴ ἀσέβειας. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν μποροῦσαν ὄχι μόνο ἄλλους νὰ διορθώσουν, ἀλλὰ δὲν μποροῦσαν οὔτε τὴ βλάβη ν' ἀποφύγουν ποὺ προερχόταν ἀπὸ ἄλλους, ἀφοῦ τοὺς περιφρούρησε μὲ τὸ νόμο καὶ τοὺς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴ σύναψη γάμων μὲ τοὺς ὑπόλοιπους ἀνθρώπους, τοὺς διέπλαθε καὶ τοὺς κυβερνοῦσε ἐντελῶς ξεχωριστά· διότι ἐπιθυμοῦσε ἔστω καὶ ἔτσι ὀδηγούμενοι νὰ μπορέσει νὰ διατηρήσει τὸν τρόπο ζωῆς ποὺ εἶχε δοθεῖ σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὸ Θεό. Ἄλλ' ὅπως ἀκριβῶς παρέβαιναν τὶς ἄλλες ἐντολές, ἔτσι λοιπὸν παραβλέποντας καὶ αὐτήν, προχώρησαν στὴ σύναψη γάμων μὲ τοὺς γειτονικοὺς τοὺς λαούς, καὶ παίρνοντας ἀπὸ ἐκείνους νύφες, ἀπὸ τοὺς Μωαβίτες δηλαδὴ, τοὺς Ἀμμανῆτες καὶ ἀπὸ ἄλλα ἀσεβῆ ἔθνη, καὶ ἀποδεχόμενοι καὶ τὶς ἄλλες συγγένειες, δέχονταν δασκάλους τῆς κακίας καὶ διέφθειραν τὴν καθαρότητα τῆς ὑψηλῆς καταγωγῆς τους. Αὐτὸ λοιπὸν μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα κατηγορεῖ ὁ προφήτης.

«Διότι γέμισε ἡ χώρα τους», λέγει, «ἀπὸ ἀργυρὰ καὶ χρυσὰ νομίσματα καὶ ἔγιναν ἀμέτρητοι οἱ θησαυροὶ τους. Καὶ ἀκόμα γέμισε ἡ χώρα τους ἀπὸ ἵππους καὶ ἔγιναν ἀμέτρητα τὰ ἄρματα τους». Καὶ ποιά κατηγορία ἀποτελεῖ αὐτό, θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ πεῖ κάποιος, τὸ νὰ ἔχει κανεὶς χρήματα καὶ νὰ ἔχει ἀποκτήσει ἵππους, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς γενεᾶς ἐκεί-

Τί οὖν ἂν εἴποιμεν; Ὅτι οὐ τὴν χρῆσιν διέβαλλεν, ἀλλὰ τὴν
 γνώμην τὴν οὐκ εἰς δέον αὐτοῖς κεχρημένην. Ὡσπερ γὰρ ὄ-
 ταν λέγει, «Οὐαὶ οἱ ἰσχύοντες», οὐ τὴν δυναστείαν αἰτιᾶται,
 ἀλλὰ τοὺς κακῶς τῇ δυναστείᾳ κεχρημένους, οὕτω δὴ καὶ
 5 ἐνταῦθα, οὐχ ὅτι χρήματα ἐκέκτηντο, ἀλλ' ὅτι μετὰ πολλῆς
 τῆς περιουσίας, καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν συνῆγον. «Οὐκ ἦν»,
 φησὶν, «ἀριθμὸς τῶν θησαυρῶν αὐτῶν». Καὶ οὐ τοῦτο μό-
 νον, ἀλλ' ὅτι πεφουσημένοι τῷ πλούτῳ καὶ τῇ τῶν ἵππων δυ-
 ναστεία κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδος παρεσύ-
 10 ροντο, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ αὐτοῖς ὁ προφήτης ἔλεγεν· «Οὐαὶ οἱ
 πεποισμένοι ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ
 πλούτου αὐτῶν ἐγκαυχώμενοι». Καὶ πάλιν ἐτέρωθι· «Οὐ
 σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ γίγας οὐ σωθή-
 σεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ». Καὶ ἐν ἐτέρῳ δὲ πάλιν ψαλ-
 15 μῷ φησὶν· «Οὐκ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ ἵππου θελήσει, οὔτε ἐν
 ταῖς κνήμαις τοῦ ἀνδρός εὐδοκεῖ. Εὐδοκεῖ Κύριος ἐπὶ τοὺς
 φοβουμένους αὐτόν».

«Καὶ ἐνεπλήσθη ἡ γῆ βδελυγμάτων τῶν ἔργων τῶν χει-
 ρῶν αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν οἷς ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι
 20 αὐτῶν». Ὡσπερ σοφὸς ἰατρός, ὁ προφήτης τοῦ νοσήματος
 τὴν αἰτίαν λέγει, καὶ τὴν πηγὴν τοῦ νοσήματος. Μέλλων
 γὰρ κατηγορεῖν αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, προλαβὼν εἶπε τὰς ἀ-
 φορμὰς τῆς ἀρρωστίας, φιλαργυρίαν, ἀπόνοιαν, τὰς οὐ
 προσηκούσας ἐπιμιξίας, δηλῶν ὅτι ἐντεῦθεν κατὰ μικρὸν ὑ-
 25 πεσκελίσθησαν εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας βάραθρον, καὶ εἰδῶλα
 προσεκύνησαν. Εἶτα κωμῶδῶν αὐτῶν τὴν θρησκείαν, ἐπή-
 γαγε, «Τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν». Τί γὰρ ἂν γένοιτο
 καταγελαστότερον ἄλλο, ἢ ὅταν ἄνθρωπος δημιουργὸς ἢ
 θεοῦ; Βδέλυγμα δὲ εἶωθεν ἡ Γραφή καλεῖν τὰ εἰδῶλα· ἐντεῦ-

39. Ἦσ. 1, 24.

40. Ψαλμ. 48, 7.

41. Ψαλμ. 32, 16.

42. Ψαλμ. 146, 10.

νης, πού δὲν ἀσκοῦνταν μὲ μεγάλη προσοχή ἢ εὐσέβεια; Τί λοιπὸν θᾶ μπορούσαμε νὰ ποῦμε; Ὅτι δὲν κατηγορήσε τὴ χρήση αὐτῶν, ἀλλὰ τὴν πρόθεση αὐτῶν γιᾶ μὴ πρέπουσα χρησιμοποίηση αὐτῶν. Διότι ὅπως πακριβῶς ὅταν λέγει «Ἄλλοίμονο στοὺς ἄρχοντες»³⁹, δὲν κατηγορεῖ τὴν ἐξουσία, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, δὲν τοὺς κατηγορεῖ ἐπειδὴ συγκέντρωναν χρήματα, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ συγκέντρωναν σὲ πάρα πολὺ μεγάλη ποσότητα καὶ πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα χρειάζονταν «Ἦταν», λέγει, «ἀμέτρητοι οἱ θησαυροὶ τους». Καὶ ὄχι αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ, ὑπερηφανευόμενοι γιᾶ τὸν πλοῦτο τους καὶ γιᾶ τὴ δύναμη τῶν ἵππων τους, ἀπομακρύνονταν σιγά-σιγά ἀπὸ τὴν ἐλπίδα στὸ Θεό, πράγμα πού καὶ ἄλλοῦ ἔλεγε σ' αὐτοὺς ὁ προφήτης· «Ἄλλοίμονο σ' ἐκείνους πού στηρίζουν τὴν πεποίθησή τους στὴ δύναμή τους καὶ καυχιένται γιᾶ τὸ πλῆθος τοῦ πλούτου τους»⁴⁰. Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει· «Δὲν σώζεται ὁ βασιλιάς μὲ τὴ μεγάλη δύναμή του καὶ ὁ γίγαντας δὲν θὰ σωθεῖ μὲ τὴ μεγάλη σωματικὴ δύναμή του»⁴¹. Καὶ σ' ἄλλον πάλι ψαλμὸ λέγει· «Δὲν θὰ εὐχαριστηθεῖ ὁ Κύριος μὲ τὸ ἰσχυρὸ ἵππικό, οὔτε εὐαρεστεῖται μὲ τὰ ταχυκίνητα πόδια τοῦ ἀνδρα. Ὁ Κύριος εὐαρεστεῖται μὲ ἐκείνους πού τὸν φοβοῦνται»⁴².

«Καὶ γέμισε ἡ χώρα τους ἀπὸ βδελυρᾶ εἰδωλα, ἔργα τῶν χειρῶν τους, καὶ προσκύνησαν αὐτὰ πού τὰ κατασκεύασαν τὰ δάχτυλά τους». Σὰν σοφὸς ἰατρός ὁ προφήτης λέγει τὴν αἰτία καὶ τὴν πηγὴ τῆς ἀσθένειάς τους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ κατηγορήσει τὴν ἀσέβειά τους, ἀνέφερε προηγουμένως τὶς ἀφορμὲς τῆς ἀρρώστιας τους, δηλαδὴ τὴ φιλαργυρία, τὴν ἀναισχυντία τους, τὶς ἀπαγορευμένες συνάψεις γάμων, γιᾶ νὰ δείξει ὅτι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ πράγματος σιγά-σιγά ἀνατράπηκαν καὶ ἔπεσαν στὸ βάραθρο τῆς καταστροφῆς καὶ προσκύνησαν τὰ εἰδωλα. Ἐπειτα, διακωμωδώντας τὴ θρησκεία τους, πρόσθεσε, «Τὰ ἔργα τῶν χειρῶν τους». Πράγματι τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἄξιο γιᾶ περισσότερα γέλια ἀπὸ τὸ νὰ γίνεται ὁ ἄνθρωπος δημιουργὸς τοῦ Θεοῦ; Βδέλυγμα δὲ συνήθως ἡ Γραφὴ ὀνομάζει τὰ εἰδωλα· ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καὶ βδέλυγμα ἐ-

θεν καὶ βδέλυγμα ἐρημώσεως λέγεται ὁ ἀνδριάς ὁ ἐπὶ τοῦ ναοῦ ἐστὼς. «Ὅταν γὰρ ἴδητε», φησί, «τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως ἐστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ· ὁ ἀναγινώσκων νοεῖτω». Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἀπήγαγε τοῦ πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐπτοῆσθαι, ἀπηγόρευσε αὐτοῖς πᾶν ἐξεικόνισμα ποιῆσαι, καὶ βδέλυγμα τοῦτο ἐκάλεσε, πόρρωθεν αὐτοὺς ἀναστέλλων τῆς ἀσεβείας· τὸ γὰρ βδελύττεσθαι τὸ μεθ' ὑπερβολῆς ἐστι μισεῖν, ὡς ἀκάθαρτον, ὡς ἐναγές. Τὸ τοίνυν βδέλυγμα τὸ μισητὸν καὶ ἀποστροφῆς ἄξιον ἐν τῇ Γραφῇ λέγεται. Πᾶν δὲ
10 εἶδωλον τοιοῦτον.

«Καὶ προσεκύνησαν οἷς ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν. Καὶ ἔκυψεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπεινώθη ἀνὴρ». Ὡσπερ γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ προσκύνησις εἰς ὕψος ἀνάγει, οὕτως ἡ ἐκείνων ταπεινοῖ καὶ κατάγει. Τί γὰρ ταπεινότερον ἀνθρώπου σωτηρίας ἐκπεπτωκότος, καὶ τὸν τῶν ὀλων Θεὸν ἐσχηκότος ἐχθρόν, τοῖς ἀψύχοις ὑποκύπτοντος, καὶ λίθους θεραπεύοντος; Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς εἰς τοσαύτην ἡμᾶς ἀνήγαγε τιμὴν, ὡς καὶ τῶν οὐρανῶν ὑψηλοτέρους ποιῆσαι, ὁ δὲ διάβολος εἰς τοσαύτην ἐσπούδασε καταγαγεῖν εὐτέλειαν τοὺς πειθομένους, ὡς καὶ τῶν ἀναισθήτων ἀναισθητοτέρους ἐργάσασθαι. Διὸ δὴ φησιν ὁ προφήτης· «Ἐταπεινώθη ἀνὴρ». Ἦρκει μὲν καὶ αὕτη ἡ κατηγορία τὸν νοῦν ἔχοντα ἀπαγαγεῖν τοῦ νοσήματος, ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων οὐχ οὕτω τὰς ἀμαρτίας ὡς τὰς τιμωρίας δεδοίκασιν, ἐπήγαγε καὶ τὴν κόλασιν, λέγων· «Οὐ μὴ ἀνήσω αὐτοῖς». Οὐ συγχωρήσω, φησίν, οὐκ ἀφήσω, οὐ παρόψομαι, ἀλλὰ ἀπαιτήσω δίκας καὶ εὐθύνας τῶν πεπλημμελημένων.

«Καὶ νῦν εἰσεέλθετε εἰς τὰς πέτρας, καὶ κρύπτεσθε εἰς τὴν γῆν ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου Κυρίου». Κωμωδήσας ἱκανῶς τὴν ἄνοιαν τῶν τὰ εἰδωλα προσκυνούντων, καὶ ἀπὸ
30

ρημώσεως ὀνομάζεται ὁ ἀνδριάντας ποῦ στήνεται στὸ ναό. Διότι λέγει, «Ὅταν θὰ δεῖτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως νὰ εἶναι τοποθετημένο μέσα στὸ ναό, ὁ ἀναγνώστης ἄς τὰ σκεφθεῖ καλά ὅλα αὐτά»⁴³. Ἀφοῦ δηλαδή τοὺς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν προσήλωσή τους στὰ αἰσθητά, ἀπαγόρευσε σ' αὐτοὺς νὰ κατασκευάσουν ὁποιοδήποτε εἶδωλο, καὶ ὀνόμασε αὐτὸ βδέλυγμα, συγκρατώντας ἀπὸ μακριᾶ τὸ κατρακύλισμά τους πρὸς τὴν ἀσέβεια· διότι τὸ νὰ βδελύσσεται κανεὶς κάτι σημαίνει ὅτι μισεῖ αὐτὸ αὐτὸ ὑπερβολικᾶ σὰν κάτι ἀκάθαρτο καὶ μολυσμένο. Βδέλυγμα λοιπὸν στὴν ἀγία Γραφή ὀνομάζεται αὐτὸ ποῦ εἶναι ἄξιο μίσους καὶ ἀποστροφῆς. Κάθε δὲ εἶδωλο εἶναι τέτοιο.

«Καὶ προσκύνησαν αὐτὰ ποῦ κατασκεύασαν τὰ δάχτυλά τους. Καὶ ἔσκυψε ὁ ἄνθρωπος μπροστὰ σ' αὐτὰ καὶ ταπεινώθηκε ὁ ἄνδρας». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ἡ προσκύνηση τοῦ Θεοῦ ἀνυψώνει τὸν ἄνθρωπο, ἔτσι ἡ προσκύνηση τῶν εἰδώλων τὸν ταπεινώνει καὶ τὸν ὑποβιβάζει. Πράγματι τί ὑπάρχει ταπεινότερο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο ποῦ ἔχει ἐκπέσει τῆς σωτηρίας του, καὶ ἔχει ἐχθρό του τὸ Θεὸ τῶν πάντων, ὑποκύπτοντας στὰ ἄψυχα καὶ λατρεύοντας τοὺς λίθους; Διότι ὁ μὲν Θεὸς μᾶς ἀνέβασε σὲ τόσο μεγάλη τιμὴ, ὥστε νὰ μᾶς κάνει ψηλότερους καὶ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ὁ δὲ διάβολος φρόντισε νὰ κατεβάσει ἐκείνους ποῦ πιστεύουν σ' αὐτὸν σὲ τόση μεγάλη εὐτέλεια, ὥστε νὰ τοὺς κάνει πῶ ἀναίσθητους καὶ ἀπὸ τὰ ἀναίσθητα. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ προφήτης· «Καὶ ταπεινώθηκε ὁ ἄνδρας». Ἦταν ἀρκετὴ μὲν καὶ αὐτὴ ἡ κατηγορία ν' ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν ἀσθένεια τὸ σῶφρονα, ἐπειδὴ ὁμως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν φοβοῦνται τόσο τὶς ἀμαρτίες ὅσο τὶς τιμωρίες, πρόσθεσε καὶ τὴν τιμωρία, λέγοντας· «Δὲν θὰ τοὺς ἀφήσω ἀτιμώρητους». Δὲν θὰ τοὺς συγχωρήσω, λέγει, δὲν θὰ τοὺς ἀφήσω ἔτσι, δὲν θὰ τοὺς παραβλέψω, ἀλλὰ θ' ἀπαιτήσω δικαιοσύνη καὶ εὐθύνες γιὰ τὰ πλημμελήματά τους.

«Καὶ τώρα εἰσέλθετε στὰ σπήλαια καὶ κρυφθεῖτε μέσα στὴ γῆ ἀπὸ φόβο μπροστὰ στὸν ὀργισμένο Κύριο». Ἀφοῦ διακωμώδησε ἀρκετὰ τὴν ἀνοησία ἐκείνων ποῦ προσκυνοῦν τὰ εἰδω-

τοῦ τρόπου τῆς δημιουργίας δείξας κάκείνων τὴν παραπλη-
 ξίαν, καὶ τῶν εἰδώλων τὴν ἀσθένειαν, ἐπαγωνίζεται τῷ λό-
 γῳ πάλιν, τῇ πείρᾳ τῶν πραγμάτων ἐπιτρέπων τῶν εἰρημέ-
 νων τὴν ἐξέτασιν, καὶ φησιν· ἤρκει μοι καὶ αὐτὸ τοῦτο παρὰ
 5 ἀνθρώπων αὐτὰ γενέσθαι, δεῖξαι τὴν ἄνοιαν τῶν ἀπατωμέ-
 νων, ἐπειδὴ δὲ ὡσπερ τῇ μέθῃ ἀσεβεῖα κεκαρωμένοι, πρὸς
 τὰ φανερὰ καὶ σαφῆ τῶν πραγμάτων πεπήρωνται, τοιαῦτα
 καταλήψονται τὴν πόλιν κακά, ὡς καὶ τοὺς σφόδρα ἀναι-
 σθήτους διδάξαι, πόση ἢ ἐκείνων ἀσθένεια, καὶ πόση ἢ τοῦ
 10 Θεοῦ δύναμις. Διὰ δὴ τοῦτο πρὶν ἢ τὸν πόλεμον εἰπεῖν, τὰ ἐξ
 αὐτοῦ συμβησόμενα λέγει, κελεύων εἰς πέτρας εἰσιέναι, καὶ
 ὑπ' αὐτὴν καταδῦναι τὴν γῆν, οὐχ ἵνα τοῦτο ποιήσωσιν,
 ἀλλ' ἵνα ἐκ τούτων μάθωσιν, ὡς ἀφορητός ἐστιν ἢ παρὰ τοῦ
 Θεοῦ τότε φερομένη ὄργη.

15 8. «Κρύπτεσθε γάρ, φησίν, «εἰς τὴν γῆν ἀπὸ προσώπου
 τοῦ φόβου Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅ-
 ταν ἀναστῆ θραῦσαι τὴν γῆν». Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, 'ἀπὸ τῆς ἰ-
 σχύος αὐτοῦ', ἀλλά, «'Ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος». Τοιαῦτα
 γὰρ αὐτοῦ τὰ κατορθώματα, τοιαῦτα τὰ τρόπαια, πολλὴν ἔ-
 20 χοντα τὴν περιφάνειαν καὶ τὴν λαμπρότητα. Ἐνταῦθά μοι
 δοκεῖ τὴν νίκην τὴν ἐπὶ τοῦ Ἐζεχίου σημαίνει, γῆν τὸ πλῆ-
 θος τῶν ἀνθρώπων καλῶν, καὶ θραῦσιν τὴν κατάπτωσιν, ἀ-
 νάστασιν δὲ αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τὴν ἀντίληψιν ἐξοδον. Ἐπεὶ καὶ ὁ
 Δαυὶδ οὕτω φησίν, «'Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθή-
 25 τωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ»· καὶ πάλιν, «'Ἀνάστα, ὁ Θεός, κρῖ-
 νον τὴν γῆν», ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ σχημά-
 των τοῦ Θεοῦ τὰς ἐνεργείας χαρακτηρίζων. ☛

«Οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ὑψηλοί, ὁ δὲ ἄνθρωπος τα-
 πεινός». Εἶτα ἵνα μηδεὶς τῶν ἀκούοντων τότε ἀπιστῆ τοῖς
 30 λεγομένοις (πολλοῖς γὰρ παρ' ἐπλίδας τὸ συμβησόμενον,
 καὶ προσδοκίας ἀπάσης ἀνώτερον), κατέφυγεν ἐπὶ τὴν δύ-

44. Διάβασε Παραλ. Β' κεφ. 32 καὶ Ἦσ. κεφ. 36 ἔ.

45. Ψαλμ. 67, 2.

46. Ψαλμ. 81, 8.

λα και ξδειξε ἀπὸ τὸν τρόπο κατασκευῆς αὐτῶν και τὴν παραφροσύνη ἐκείνων και τῶν εἰδώλων τὴν ἀδυναμία, συνεχίζει τὸν ἀγῶνα και πάλι μὲ τὸ λόγο, ἀφήνοντας τὴν ἐξέταση τῶν ὄσων λέχθηκαν στὴν πείρα τῶν ἰδίων τῶν γεγονότων, και λέγει· μοῦ ἦταν ἀρκετὸ και αὐτὸ μόνο τὸ ὅτι τὰ εἰδωλα αὐτὰ κατασκευάσθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ δείξουν τὴν ἀνοησία αὐτῶν ποὺ ἀπατήθηκαν, ἐπειδὴ ὁμως σὰν ἀκριβῶς ἀπὸ μέθη εἶναι ναρκωμένοι μὲ τὴν ἀσέβεια, και δὲν αἰσθάνονται τὰ φανερά και σαφῆ γεγονότα, τέτοια κακὰ θὰ καταλάβουν τὴν πόλη, ὥστε νὰ διδάξουν και τοὺς ὑπερβολικὰ ἀναίσθητους, πόση εἶναι ἡ ἀδυναμία ἐκείνων και πόση ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ λοιπόν, πρὶν κάνει λόγο γιὰ τὸν πόλεμο, ἀναφέρει αὐτὰ ποὺ θὰ συμβοῦν ἀπ' αὐτόν, προτρέποντας νὰ εἰσέλθουν σὲ σπήλαια και νὰ κρυφθοῦν μέσα στὴ γῆ, ὄχι γιὰ νὰ κάνουν αὐτό, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθουν ἀπ' αὐτά, πόσο ἀνυπόφορη θὰ εἶναι τότε ἡ ἐκδηλουμένη ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ ὀργή.

8. «Κρυφθεῖτε», λοιπόν, λέγει, «μέσα στὴ γῆ βλέποντας μπροστὰ σας μὲ φόβο τὸν ὀργισμένο Κύριο και τὴν ἔνδοξη και ἀκατανίκητη δύναμη αὐτοῦ, ὅταν θὰ σηκωθεῖ νὰ συντρίψει τὴ γῆ». Δὲν εἶπε ἀπλῶς, 'ἀπὸ τὴ δύναμη αὐτοῦ', ἀλλὰ, «'Απὸ τὴν ἔνδοξη και ἀκατανίκητη δύναμή του». Διότι τέτοια εἶναι τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, τέτοια τὰ τρόπαια νίκης του, ποὺ παρουσιάζουν μεγάλη μεγαλοπρέπεια και λαμπρότητα. Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπαινίσσεται τὴ νίκη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἐζεκία, γῆ ὀνομάζει τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, θραύση τὴν κατάπτωση, ἀνάσταση δὲ αὐτοῦ τὸν ἔρχομό του γιὰ βοήθεια⁴⁴. Διότι και ὁ Δαυὶδ τὰ ἴδια λέγει, «Ἄς σηκωθεῖ ὁ Θεὸς και θὰ διασκορπισθοῦν οἱ ἐχθροὶ του»⁴⁵. και πάλι, «Σήκω, Θεέ μου, και κρίνε τὴ γῆ»⁴⁶, χαρακτηρίζοντας τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα και σχήματα.

«Κρυφθεῖτε, διότι οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου εἶναι ὑψηλοὶ, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀσήμαντος». Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ ἀπιστεῖ κανένας ἀπὸ τοὺς τότε ἀκροατὲς στὰ λεγόμενα (διότι γιὰ τοὺς πολλοὺς αὐτὸ ποὺ θὰ συνέβαινε θὰ ἦταν ἀνέλπιστο και πέρα ἀπὸ κάθε

ναμιν τοῦ ποιούντος, καὶ τὴν εὐτέλειαν τῶν πασχόντων. Οὐτε γὰρ Θεοῦ, φησὶν, ὑψηλότερόν τί ἐστίν, οὔτε ἀνθρώπων εὐτελέστερον. Μὴ τοίνυν ἀπόρει, εἰ ὁ μέγας οὗτος καὶ ἰσχυρὸς τοὺς εὐτελεῖς ἄθροον οὕτω ταπεινῶσαι δυνήσεται.

5 Καὶ καλῶς εἶπεν, «Οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ὑψηλοί». Οὐκ εἶπεν, ἡ δύναμις, ἀλλ', «Οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου», ὡς ἀρκούσης καὶ τῆς ὄψεως μόνης ἅπαντα τὰ ἐναντιούμενα καθελεῖν, ὅπερ καὶ ὁ Δαυὶδ ἐτέρωθι ἔλεγεν· «Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν»· καὶ ἕτερος πάλιν προφήτης· «Ἐπι-
10 βλέψομαι πρὸς αὐτόν, καὶ δυνήσομαι αὐτῷ».

«Καὶ ταπεινωθήσεται τὸ ὕψος τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὑψωθήσεται Κύριος μόνος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ». Τῆς γὰρ παραδόξου γενομένης νίκης, καὶ τῶν λαμπρῶν καὶ θαυμαστῶν τροπαίων ἐκείνων, καὶ δαίμονες ἠλέγχθησαν, καὶ εἰδῶλα ἠτιμώθη, ψευδοπροφήται ἐπεστομίσθησαν, καὶ τῶν βαρβάρων ἡ τυραννὶς κατελύθη, καὶ πᾶν τῷ Θεῷ στόμα ἐναντιούμενον ἐνεφράγη. Διὰ τοῦτο φησιν, «Ἐψωθήσεται Κύριος μόνος». Οὐδεὶς ἐστὶ λοιπὸν ὁ ἀντερῶν, οὐδὲ ἀμφιβάλλων περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, τῆς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεως οὕτω σαφειστάτης γεγενημένης. Τὸ μὲν γὰρ τῆς φύσεως ὕψος ἔχει διηνεκές, οὐδέποτε ἀρξάμενον, ἀλλὰ ἀεὶ ὄν, ὑψοῦσθαι δὲ λέγεται ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν οἱ ἀντιλέγοντες καὶ ἐναντιούμενοι, ἀπ' αὐτῆς τῶν πραγμάτων πεισθέντες τῆς ἀποδείξεως, ὑποκύψωσι, καὶ τὴν προσήκουσαν ἀνενέγκωσιν εὐφημίαν.

20
25

«Ἡμέρα γὰρ Κυρίου Σαβαὼθ παραγίνεται ἐπὶ πάντα ὑβριστὴν καὶ ὑπερήφανον, καὶ ἐπὶ πάντα ὑψηλὸν καὶ μετέωρον, καὶ ταπεινωθήσονται. Καὶ ἐπὶ πᾶσαν κέδρον τοῦ Λιβάνου τῶν ὑψηλῶν καὶ μετεώρων, καὶ ἐπὶ πᾶν δένδρον βαλά-

47. Ψαλμ. 103, 32.

48. Ὡσηὲ 11, 4.

προσδοκία), κατέφυγε στη δύναμη αὐτοῦ ποὺ κάμνει αὐτό, καὶ τὴν εὐτέλεια ἐκείνων ποὺ δέχονται τὸ πάθημα. Διότι, λέγει, οὔτε ἀπὸ τὸ Θεὸ ὑπάρχει τίποτε ἀνώτερο, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πιὸ εὐτελέστερο. Μὴ λοιπὸν ἀπορεῖς γιὰ τὸ πῶς θὰ μπορέσει ὁ μέγας αὐτὸς καὶ ἰσχυρὸς νὰ ταπεινώσει τόσο πολὺ μέσα σὲ μιὰ στιγμή τοὺς εὐτελεῖς. Καὶ πολὺ καλὰ εἶπε, «Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου εἶναι ὑψηλοί». Δὲν εἶπε, 'ἡ δύναμη', ἀλλ', «Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου», διότι ἀρκεῖ καὶ μόνο τὸ πρόσωπό του νὰ συντρίψει ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἀντιτίθενται σ' αὐτόν, πράγμα ποὺ καὶ ὁ Δαυὶδ ἔλεγε σ' ἄλλο ψαλμὸ· «Αὐτὸς ποὺ ρίχνει τὸ βλέμμα του στὴ γῆ καὶ τὴν κάνει νὰ τρέμει»⁴⁷. καὶ ἄλλος προφήτης πάλι ἔλεγε· «Θὰ ρίξω τὸ εὐσπλαχνικὸ βλέμμα μου πρὸς αὐτόν καὶ θὰ μπορέσω νὰ τὸν σώσω»⁴⁸.

«Καὶ θὰ ταπεινωθεῖ ἡ ὑπερηφάνεια τῶν ἀνθρώπων καὶ θὰ ὑψωθεῖ μόνος ὁ Κύριος κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη». Πράγματι ὅταν ἐγίνε ἡ παράδοξη ἐκείνη νίκη καὶ στήθηκαν τὰ λαμπρὰ καὶ θαυμαστὰ ἐκεῖνα τρόπαια, καὶ οἱ δαίμονες ἀποδοκιμάστηκαν, καὶ τὰ εἰδῶλα ἀτιμάσθηκαν, καὶ οἱ ψευδοπροφῆτες ἀποστομόθηκαν, καὶ τῶν βαρβάρων ἡ τυραννικὴ ἐξουσία καταλύθηκε, καὶ ὁποιοδήποτε στόμα ποὺ πρόβαλλε ἀντίσταση κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἔκλεισε. Γι' αὐτὸ λέγει, «Θὰ ὑψωθεῖ μόνος ὁ Κύριος». Κανένας δὲν θὰ ὑπάρχει πλέον ποὺ νὰ προβάλλει ἀντιρρήσεις, οὔτε καὶ ν' ἀμφιβάλλει γιὰ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἡ ἀπόδειξη ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα θὰ γίνεῖ τόσο ὀλοφάνερη. Διότι ὁ Κύριος τὸ μὲν ὕψος τῆς φύσεώς του τὸ ἔχει αἰώνιο, χωρὶς ποτὲ νὰ ἔλαβε ἀρχή, ἀλλ' ὑπάρχει πάντοτε, τὸ θὰ ὑψωθεῖ δὲ λέγεται γιὰ τὴ διάνοια τῶν ἀνθρώπων, ὅταν αὐτοὶ ποὺ προβάλλουν ἀντιρρήσεις καὶ ἀντιτίθενται σ' αὐτόν, ἀφοῦ πεισθοῦν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα ποὺ θ' ἀποτελοῦν ἀπόδειξη γι' αὐτόν, ὑποκύψουν καὶ τοῦ προσφέρουν τὴν πρέπουσα δοξολογία.

«Διότι ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου τοῦ Παντοκράτορα ἐρχεται ἐναντίον κάθε αὐθάδη καὶ ὑπερήφανου καὶ ἐναντίον κάθε ἀλαζόνα καὶ καυχώμενου καὶ θὰ ταπεινωθοῦν. Θὰ ἔλθει καὶ ἐναντίον κάθε κέδρου τοῦ Λιβάνου, ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ καὶ ὑπερήφανα,

νου Βασᾶν. Καὶ ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψηλόν, καὶ ἐπὶ πᾶν τεῖχος ὑψηλόν. Καὶ ἐπὶ πάντα πύργον ὑψηλόν. Καὶ ἐπὶ πᾶν πλοῖον θαλάσσης, καὶ ἐπὶ πᾶσαν θέαν κάλλους πλοίων. Καὶ ταπεινωθήσεται τὸ ὕψος τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὑψωθήσεται Κύριος
 5 μόνος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ». Τεῖχος ἐνταῦθα καὶ κέδρον καὶ βουνὸν καὶ δρυῖν τοὺς δυνάστας ἀνθρώπους φησί, τῷ ὕψει τῶν δένδρων τούτων μεταφορικῶς τὴν δυναστείαν αὐτῶν ἐνδεικνύμενος· «καὶ πλοῖον καὶ θέαν κάλλους πλοίων» λέγων, τοὺς εὐπορωτέρους αὐτῶν αἰνίττεται. Ὁ δὲ βούλεται
 10 εἰπεῖν, τοῦτό ἐστιν· ὅτι πᾶς ἰσχυρός, πᾶς δυνάστης, πᾶς στρατηγός, πᾶς περιβεβλημένος πλοῦτον, πᾶσα, ὡς εἰπεῖν, τῶν ἀνθρώπων ἢ εὐπρέπεια καὶ ἰσχὺς τότε οἰχήσεται καὶ διαλυθήσεται· καὶ οὐδὲν αὐτῶν προστήσεται πρὸς τὸ διαφυγεῖν τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν, οὐκ ἰσχὺς σώματος, οὐκ ἐμπειρία
 15 πολέμου, οὐ χρημάτων περιουσία, οὐ δυναστείας περιβολή, οὐ στρατοπέδου πλῆθος, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. «Κέδρους δὲ Λιβάνου» διὰ τοῦτό φησι, διὰ τὸ αὐτόθι τοῦτο μάλιστα φύεσθαι τὸ δένδρον, ἢ διὰ τὸ πλησίον τὰ πράγματα γίνεσθαι· «θέαν δὲ κάλλους πλοίων», τὴν εὐπρέπειαν τῶν
 20 στρατηγῶν, τῶν ἀπὸ πλούτου καὶ ὀπλῶν καὶ δορυφόρων κεκαλλωπισμένων. Δοκεῖ δέ μοι καὶ τὴν μακροῦ γενομένην ἀποδημίαν τῶν βαρβάρων αἰνίττεσθαι.

«Καὶ τὰ χειροποίητα πάντα κατακρύψουσιν, εἰσενέγκαντες εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰς σχισμὰς τῶν πετρῶν, καὶ
 25 εἰς τὰς τρώγλας τῆς γῆς, ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῆ θραῦσαι τὴν γῆν». Τοσοῦτον γὰρ ἀφέξουσιν αὐτῶν, φησὶν, οἱ θεοὶ παρασχεῖν τινα συμμαχίαν, ὅτι τῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων δεήσονται βοηθείας, καὶ τόπων ἀσφαλείας, ὥστε μὴ ἀλῶναι,
 30 «Ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῆ θραῦσαι τὴν γῆν». Ἴνα γὰρ μὴ

καὶ ἐναντίον κάθε πύργου ὑψηλοῦ, ἐναντίον κάθε πλοίου τῆς θάλασσας καὶ ἐναντίον ὁποιοδήποτε θεαματικῶν στολισμένων πλοίων. Καὶ θὰ ταπεινωθεῖ τὸ ὕψος τῶν ἀνθρώπων καὶ θὰ ὑψωθεῖ μόνος ὁ Κύριος κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη». Τεῖχος ἐδῶ καὶ κέδρο καὶ βουνὸ καὶ δρῦν ὀνομάζει τοὺς ἄρχοντες, παρουσιάζοντας μεταφορικῶς μὲ τὸ ὕψος τῶν δένδρων αὐτῶν τὴν ἐξουσία αὐτῶν· καὶ λέγοντας πλοῖο καὶ θεαματικῶν στολισμένα πλοῖα, ὑπονοεῖ τοὺς πιδ πλούσιους ἀπὸ αὐτούς. Αὐτὸ δὲ ποὺ θέλει νὰ πεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς· ὅτι δηλαδὴ κάθε ἰσχυρὸς, κάθε ἄρχοντας, κάθε στρατηγός, ὁ καθένας ποὺ περιβάλλεται ἀπὸ πλοῦτο, δηλ., ὅπως θὰ λέγαμε, ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ δύναμη τότε θὰ διαλυθεῖ καὶ θὰ ἐξαφανισθεῖ καὶ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ μπορέσει νὰ τοὺς βοηθήσει στὸ ν' ἀποφύγουν τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἡ σωματικὴ δύναμη, οὔτε ἡ πολεμικὴ ἐμπειρία, οὔτε ἡ ἀφθονία τῶν χρημάτων, οὔτε ἡ κατοχὴ ἐξουσίας, οὔτε τὸ πλῆθος τῶν στρατευμάτων, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο. «Κέδρους δὲ τοῦ Λιβάνου» γι' αὐτὸ τοὺς ὀνομάζει, ἢ ἐπειδὴ τὸ δένδρο αὐτὸ φύεται πρὸ πάντων ἐκεῖ, ἢ ἐπειδὴ τὰ γεγονότα γίνονται κοντὰ σ' αὐτόν· «Θέα δὲ κάλλους πλοίων», ὀνομάζει τὴν μεγαλοπρέπεια τῶν στρατηγῶν, ποὺ καυχιένται γιὰ τὸν πλοῦτο, τὰ ὄπλα καὶ τοὺς σωματοφύλακες ἀπὸ τοὺς ὁποίους περιβάλλονται. Μοῦ φαίνεται δὲ ὅτι ὑπαινίσσεται καὶ τὴν ἐπὶ μακρὸ χρόνο διαμονὴ τῶν βαρβάρων σὲ ξένη χώρα.

«Καὶ ὅλα τὰ κατασκευασμένα ἀπὸ τὰ χέρια τοὺς εἰδῶλα θὰ τὰ κατακρύψουν, φέροντάς τα μέσα στὰ σπήλαια, στὶς σχισμὲς τῶν βράχων καὶ στὶς κοιλότητες τῆς γῆς, ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τοὺς μπροστὰ στὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου καὶ τῆ μεγαλοπρέπεια τῆς δυνάμεώς του, ὅταν θὰ σηκωθεῖ γιὰ νὰ συντρίψει τὴ γῆ». Τόσο δηλαδὴ ἀνίκανοι λέγει, θὰ σταθοῦν οἱ θεοὶ τοὺς στὸ νὰ τοὺς προσφέρουν κάποια βοήθεια, ὥστε θὰ χρειασθοῦν τὴ βοήθεια ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων καὶ τόπους ἀσφάλειας, ὥστε νὰ μὴ συλληφθοῦν, «Μπροστὰ στὸ φόβο ποὺ θὰ τοὺς προξενεῖ ἢ παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ὅταν θὰ σηκωθεῖ νὰ συντρίψει τὴ γῆ». Γιὰ νὰ μὴ

τις τῆ τῶν βαρβάρων ἐφόδῳ ταῦτα λογίζεται, μηδὲ τῆς ἰσχύος τῆς ἐκείνων εἶναι νομίζῃ τὸν φόβον, ἀνάγει τὸν λόγον ἐπὶ τὸν τῶν ὄλων Θεόν, λέγων, ὅτι αὐτὸς τοῦ πολέμου στρατηγεῖ τούτου, καὶ παρ' ἐκείνου δύναμις ἐν τοσοῦτῳ κιν-
5 δύνῳ τῶν ἤδη πεπλημμελημένων.

«Τῆ γὰρ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκβαλεῖ ἄνθρωπος τὰ βδελύγματα αὐτοῦ, τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ, ἃ ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἰς τὸ προσκυνεῖν τοῖς ματαίοις αὐτῶν καὶ ταῖς νυκτερίσι, τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὰς στερεὰς πέτρας καὶ εἰς τὰς σχισμὰς τῶν
10 πετρῶν ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῆ θραῦσαι τὴν γῆν». Ἰκανῶς αὐτοὺς ἐκωμώδησε, δεικνὺς μετὰ τῶν θεῶν κρυπτομένους, καὶ εἰς τὴν γῆν καταδυομένους, καὶ οὔτε τὴν πολυτέλειαν τῆς ὕλης ἀρκέσαι τι δυναμένην πρὸς τὴν ἐπικειμένην
15 συμφορὰν. Νυκτερίδας δὲ ἐκάλεσε τὰ εἰδῶλα, ἢ διὰ τὴν ἀσθένειαν, ἢ διὰ τὸ τῆς πλάνης ἐσκοτισμένον, καὶ τὸ πάντα λάθρα παρὰ τῶν δαιμόνων πράττεσθαι. Ὡσπερ γὰρ ταῖς νυκτερίσιν ὁ μὲν ἥλιος πολέμιον καὶ τὸ φῶς, ἢ δὲ νύξ καὶ τὸ σκότος φίλον, οὔτῳ καὶ τοῖς δαίμοσι καὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνων
20 πλανωμένοις ἢ πονηρία μὲν καὶ τὰ παράνομα ἅπαντα συνήθη καὶ φίλα, ἐχθρὰ δὲ ἢ ἀρετὴ καὶ τὰ τοῦ φωτὸς ἔργα, καὶ λαμπάντων αὐτῶν, εὐθέως σκοτίζονται, οὐ δεομένου τοῦ ἐν ἀρετῇ ζῶντος πόνου τινὸς καὶ καμάτου· ἀρκεῖ γὰρ φανῆναι μόνον, καὶ πάντα καταλύσει ἐκεῖνα.

25 Παύσασθε ὑμῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, οὗ ἐστὶν ἀναπνοὴ ἐν μυκτῆρι αὐτοῦ· ὅτι ἐν τίνι ἐλογίσθη αὐτοῖς οὔτος;». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ τὸν Ἐζεχίαν αἰνίττεσθαι, ἐκ τοῦ δέους καὶ τῆς πολλῆς ἀγωνίας πρὸς ἐσχάτας ὄντα ἀναπνοάς. Ἐπεὶ

49. Τὸ χωρίο αὐτὸ δὲν ὑπάρχει στὸ κείμενο τῶν Ο'.

ἀποδίδει δηλαδή κάποιος αὐτὰ στὴν ἔφοδο τῶν βαρβάρων, οὔτε νὰ νομίζει ὅτι ὁ φόβος προέρχεται ἀπὸ τὴ δύναμη ἐκείνων, μεταφέρει τὸ λόγο στὸ Θεὸ τῶν πάντων, λέγοντας, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ τοῦ πολέμου καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον προέρχεται ἡ δύναμη ποὺ ἐμβάλλει σὲ τόσο μεγάλο κίνδυνο ἐκείνους ποὺ διέπραξαν τὰ ἁμαρτήματα.

«Κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ ἄνθρωπος θὰ πετάξει μακριὰ τὰ εἰδωλά του τὰ ἀσημένια καὶ χρυσά, ποὺ τὰ κατασκεῦασαν γιὰ τὸν ἑαυτό τους, ὥστε νὰ προσκυνοῦν τὰ μάταια αὐτὰ δημιουργήματά τους καὶ τὶς νυχτερίδες, καὶ θὰ μποῦν μέσα στὶς τρύπες τῶν σκληρῶν βράχων καὶ στὶς σχισμὲς τῶν πετρῶν, ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου ποῦ θὰ τοὺς προξενεῖ ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ὅταν θὰ σηκωθεῖ νὰ συντρίψει τὴ γῆ». Ἄρκετὰ τοὺς διακωμώδησε, παρουσιάζοντάς τους νὰ κρύβονται μαζί μὲ τοὺς θεοὺς τους, νὰ μπαίνουν μέσα στὴ γῆ, καὶ οὔτε ἡ πολυτελὴς ὕλη ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι κατασκευασμένοι νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τοὺς προσφέρει βοήθεια μπροστὰ στὴ συμφορὰ ποὺ βρίσκεται ἐμπρὸς τους. Νυχτερίδες δὲ ὀνόμασε τὰ εἰδωλα, ἢ ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τους, ἢ ἐπειδὴ εἶναι σκεπασμένα μὲ τὴν πλάνη σὰν μὲ σκοτάδι, καὶ ὅλα γίνονται κρυφὰ ἀπὸ τοὺς δαίμονες. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐχθρὸς γιὰ τὶς νυχτερίδες εἶναι ὁ ἥλιος καὶ τὸ φῶς, ἡ δὲ νύχτα καὶ τὸ σκοτάδι ἀγαπητά, ἔτσι καὶ στοὺς δαίμονες καὶ σ' ἐκείνους ποὺ πλανοῦνται ἀπ' αὐτοὺς ἡ μὲν πονηρία καὶ ὅλα τὰ παράνομα εἶναι οἰκεῖα καὶ ἀγαπητά, ἐχθρὸς δὲ αὐτῶν εἶναι ἡ ἀρετὴ καὶ τὰ ἔργα τοῦ φωτός, καὶ ὅταν λάμψουν αὐτά, ἀμέσως ἐκεῖνα σκοτίζονται, καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κόπο καὶ μόχθο ἐκεῖνος ποῦ ζεῖ μέσα στὴν ἀρετὴ· διότι ἀρκεῖ μόνο νὰ φανεῖ καὶ ὅλα ἐκεῖνα διαλύονται.

«Σταματῆστε νὰ ἐλπίζετε σὲ κάτι ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, τοῦ ὁποίου ἡ ἀναπνοὴ βρίσκεται στοὺς μυκτῆρες του· σὰν ποιὸς θεωρήθηκε ἀπὸ αὐτοὺς ὅτι εἶναι αὐτός;»⁴⁹. Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπαινίσσεται τὸν Ἐζεκία, ὁ ὁποῖος ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου του καὶ τῆς μεγάλης ἀγωνίας του διέτρεχε τὸν κίνδυνο τοῦ θανάτου.

οὖν ὡσπερ ἐν δικτύοις αὐτὸν λαβόντες οἱ βάρβαροι, ἔτοιμον ἐνόμιζον θήραν ἔχειν, καὶ οὐδὲ πόνου δεῖσθαι εἰς τὴν τῆς πόλεως ἄλωσιν, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν ἐκείνου, συνέβη τούναντίον τοῖς βαρβάροις. Διὰ τοῦτό φησι· «Παύσασθε ἀ-
 5 πὸ τοῦ ἀνθρώπου, οὐ ἔστιν ἀναπνοὴ ἐν μυκτῆρι αὐτοῦ· ὅτι ἐν τίνι ἐλογίσθη αὐτοῖς οὗτος;». Τουτέστιν, ἐν οὐδενὶ ἐλογίσθη. Καὶ γὰρ ὡς ἐξ ἐπιδρομῆς πάντα ἤλπισαν ἀναιρήσεσθαι· ἐξέβη δὲ τούναντίον ἅπαν· καὶ ὁ μηδὲν εἶναι νομιζόμενος παρ' ὑμῖν, ἀλλ' εὐκαταγώνιστος, οὗτος λαμπρότε-
 10 ρος πάντων φανεῖται, τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπολαύων ροπῆς.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ βάρβαροι τὸν εἶχαν περιτυλιγμένο σὰν ἀκριβῶς μέσα σὲ δίχτυα, νόμιζαν ὅτι ἔχουν σίγουρο θήραμα, χωρὶς νὰ χρειάζονται κόπο γιὰ τὴν ἄλωση τῆς πόλεως καὶ τὴν αἰχμαλωσία ἐκείνου, συνέβηκε ὁμως τὸ ἀντίθετο στοὺς βαρβάρους. Γι' αὐτὸ λέγει· «Σταματῆστε νὰ στηρίζετε τὴν ἐλπίδα σας στὸν ἄνθρωπο, τοῦ ὁποίου ἡ ἀναπνοὴ βρίσκεται ἤδη στοὺς μυκτῆρες· διότι σὰν ποιὸς θεωρήθηκε αὐτὸς ἀπ' αὐτοὺς ὅτι εἶναι;». Δηλαδὴ δὲν τὸν ὑπολόγισαν καθόλου. Καθόσον πίστεψαν ὅτι ὅλα θὰ τὰ κυριέψουν μὲ ἔφοδο, ἀλλὰ συνέβηκε τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο· καὶ ἐκεῖνος ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ σᾶς σὰν τίποτα, καὶ ὅτι εἶναι εὐκολονίκητος, αὐτὸς θὰ ἀποδειχθεῖ λαμπρότερος ἀπὸ ὅλους, ἀπολαμβάνοντας τὴ βοήθεια ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

«Ἴδοὺ ὁ Δεσπότης Κύριος Σαβαὼθ ἀφελεῖ ἀπὸ
τῆς Ἰουδαίας καὶ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ ἰσχύοντα
καὶ ἰσχύουσιν».

1. Καθάπερ ἰατρὸς ἄριστος, νῦν μὲν καίων, νῦν δὲ τέ-
μνων, νῦν δὲ πικρὰ διδοὺς φάρμακα, μεθοδεύει τῶν ἀρρω-
στούντων τὴν ὑγίειαν, οὕτω δὴ καὶ ὁ φιλόανθρωπος Θεός,
ποικίλαις καὶ διαφόροις τιμωρίαις τὸ διαρρέον καὶ ἀναπε-
5 πτωκὸς τῶν Ἰουδαίων ἐπισφίγγων, νῦν μὲν τῇ τῶν βαρβά-
ρων ἐφόδῳ φοβεῖ τοὺς ἀγνώμονας, νῦν δὲ καὶ πρὸ τῆς ἐκεί-
νων ἐπιθέσεως ἑτέραις αὐτοὺς ἀπειλαῖς καταστέλλει, τῇ
ποικιλίᾳ τῶν ἀπειλῶν ἀκμάζοντα διατηρῶν ἐν αὐτοῖς τὸν
φόβον. Νῦν γοῦν ἀσθένειαν αὐτοὺς ἀπειλεῖ, καὶ λιμόν, καὶ
10 αὐχμόν, οὐχὶ τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων τῶν οὐδὲν
ἔλαττον τῶν ἐπιτηδείων τὴν ἡμετέραν συνεχόντων ζωὴν.
Οὐ γὰρ δὴ λιμὸς χαλεπὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν ἐρημίᾳ κα-
θεστάναι τῶν κυβερνώντων τὰ πράγματα, ὃ καὶ τὴν εὐθυ-
νίαν λιμοῦ χαλεπωτέραν ἀποφαίνειν εἶωθε. Τί γὰρ ὄφελος
15 ἐκ πηγῶν ἅπαντα ἐπιρρεῖν, ὅταν ἐμφύλιοι τίκτωνται πόλε-
μοι, καὶ ἡ θάλασσα διεγείρηται, καὶ τῶν κυμάτων μαινομέ-
νων, μήτε κυβερνήτης, μήτε πρωρεύς, μήτε ἄλλος τις ἢ δυ-
νάμενος διαθεῖναι τὸν τῶν πραγμάτων χειμῶνα καὶ κατα-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'.

«Νὰ ὁ Δεσπότης καὶ Κύριος παντοκράτορας θ' ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴν Ἰουδαία καὶ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ κάθε ἰσχυρὸ ἄνδρα καὶ κάθε ἰσχυρὴ γυναίκα».

1. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἄριστος ἰατρὸς χρησιμοποιεῖ διάφορες μεθόδους γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῆς ὑγείας τῶν ἀρρώστων του, ἄλλοτε μὲν καυτηριάζοντας, ἄλλοτε δὲ ἐγχειρίζοντας, καὶ ἄλλοτε δίνοντας πικρὰ φάρμακα, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ φιλόανθρωπος Θεός, συγκρατώντας μὲ ποικίλες καὶ διάφορες τιμωρίας τὴν ἀπομάκρυνση καὶ τὴν ἀποθάρρυνση τῶν Ἰουδαίων, ἄλλοτε μὲν φοβίζει τοὺς ἀγνώμονες μὲ τὴν ἔφοδο τῶν βαρβάρων, ἄλλοτε δὲ συγκρατεῖ αὐτοὺς καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίθεσι ἐκείνων μὲ ἄλλες ἀπειλές, διατηρώντας σ' αὐτοὺς αὐξημένο τὸ φόβο μὲ τὴν ποικιλία τῶν ἀπειλῶν. Τώρα λοιπὸν τοὺς ἀπειλεῖ μὲ ἀσθένεια, πείνα καὶ ἔλλειψη ὄχι μόνο τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων ποὺ διατηροῦν τὴ ζωὴ μας καθόλου λιγότερο ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα. Διότι δὲν εἶναι μόνο ἡ πείνα φοβερὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπουσία ἀνθρώπων γιὰ διακυβέρνησι τῶν κοινῶν πραγμάτων, πρᾶγμα ποὺ συνήθως καὶ τὴν ὑπεραφθονία ἀκόμα τῶν ἀγαθῶν τὴν παρουσιάζει φοβερότερη ἀπὸ τὴν πείνα. Διότι πῶς τὸ ὄφελος νὰ τρέχουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ σὰν ἀπὸ πηγές, ὅταν γίνονται ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ ἡ θάλασσα ἐξεγείρεται καί, ἐνῶ τὰ κύματα ὀρμοῦν μανιασμένα, δὲν ὑπάρχει οὔτε κυβερνήτης οὔτε πρωρέας, οὔτε κάποιος ἄλλος ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ διευθετήσῃ τις ὑπερβολικὰ δύσκολες καταστάσεις τῶν πραγμάτων καὶ ν' ἀποκαταστήσῃ τὴ γαλήνη; Ὅταν δὲ μαζὶ μ' αὐτὰ ὑ-

στήσαι γαλήνην; Ὅταν δὲ μετὰ τούτων καὶ λιμὸς ἦ, ἐννόησον τῶν κακῶν τὴν ὑπερβολήν.

Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐπειλεῖ ὁ Θεός, καὶ πρῶτον τὸ πάντων χαλεπώτερον. «Ἴδου» γάρ, φησὶν, «ὁ Δεσπότης Κύριος Σαβαώθ». Τῇ λέξει ταύτῃ, Ἴδού, συνεχῶς οἱ προφηταὶ κέχρηται, ὅταν πληροφορησάμενοι τὸν ἀκροατὴν βούλωνται περὶ τῶν λεγομένων. Οὐκ ἐνταῦθα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐστὶν ἰδεῖν, ὅτι τῆς σωματικῆς ἀσθενείας αἱ ἁμαρτίαι προηγῆσαντο πολλάκις, ὡς ἐπὶ τοῦ Κάϊν· ἐπειδὴ γάρ οὐ καλῶς ἐχρήσατο τῇ ἰσχύϊ, παρελύθη καλῶς. Οὕτω καὶ ὁ ἐπὶ τῆς κολυμβήθρας· ὅτι γὰρ ἡ πηγὴ τῆς παρέσεως τὰ ἁμαρτήματα ἦν, φησὶν ὁ Χριστός· «Ἴδε, ὑγιῆς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε». Καὶ ὁ Παῦλος δὲ φησὶ· «Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς»· ἐπειδὴ ἡμάρτανον οὐ καθαρῶς συνειδότε τῶν μυστηρίων μεταλαμβάνοντες. Καὶ τὸν πεπορνευκότα δὲ ἀσθενεῖα σώματος παραδίδωσι, ταύτην ὑπὲρ ἁμαρτημάτων ἀπαιτῶν δίκην.

Οὐ μὴν πανταχοῦ ἁμαρτημάτων ἐπιτίμιον τοῦτο, ἀλλ' ἐστὶν ὅπου καὶ στεφάνων ὑπόθεσις τὸ πρᾶγμα γίνεται, ὡς ἐπὶ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ Ἰώβ. Οὐκ ἀσθένειαι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ λῶβαι ἕτεραι σώματος ἐξ ἁμαρτημάτων ἐγίνοντο, ὡς ἡ λέπρα τοῦ Ὄζία διὰ τὴν ἀναισχυντίαν τῆς γνώμης, ὡς ἡ χεὶρ τοῦ βασιλέως Ἱεροβοὰμ τὴν ξηρότητα ὑπομείνασα διὰ τὴν ἀπόνοιαν αὐτοῦ καὶ ἀλαζονείαν. Καὶ τοῦ Ζαχαρίου δὲ ἡ γλῶττα οὐχ ἐτέρωθεν ἐπεδήθη, ἀλλ' ἡ διὰ τῆς ψυχῆς ἁμαρτίαν. Ἐπεὶ οὖν καὶ τοῖς Ἰουδαίοις εὐσωματεῖν καὶ σφριγαῖν

1. Γεν. 4, 1 ἐ.

2. Ἰω. 5, 14.

3. Α' Κορ. 11, 30.

4. Α' Κορ. 5, 1 ἐ.

5. Λουκᾶ 16, 19 ἐ.

6. Β' Παραλ. 26, 16 ἐ.

7. Γ' Βασ. 13, 1 ἐ.

8. Λουκᾶ 1, 8 ἐ.

πάρχει καὶ πείνα, σκέψου τότε τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῶν κακῶν.

Αὐτὰ λοιπὸν ὄλα ἀπειλεῖ ὁ Θεὸς καὶ σὰν πρῶτο αὐτὸ ποὺ εἶναι τὸ φοβερότερο ἀπὸ ὄλα. Διότι λέγει, «Νὰ ὁ Δεσπότης καὶ Κύριος παντοκράτορας». Τῇ λέξει αὐτῇ, «Ίδού», τῇ χρησιμοποιοῦν συνέχεια οἱ προφῆτες, ὅταν θέλουν νὰ ἐπιβεβαιώσουν στὸν ἀκροατὴ αὐτὰ ποὺ λέγουν. Ὁχι δὲ μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάνω καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσει, ὅτι πολλὲς φορές οἱ ἁμαρτίες προηγήθηκαν τῆς σωματικῆς ἀσθένειας, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Κάϊν· διότι, ἐπειδὴ δὲν ἔκανε καλὴ χρῆση τῆς δυνάμεώς του, πολὺ σωστὰ κατέστη παράλυτος¹. Τὸ ἴδιο συνέβηκε καὶ μὲ ἐκεῖνον ποὺ καθόταν κοντὰ στὴν κολυμβήθρα· διότι, ἐπειδὴ αἰτία τῆς παραλυσίας του ἦταν τὰ ἁμαρτήματά του, λέγει ὁ Χριστός· «Πρόσεχε, ἀπέκτησες τὴν ὑγεία σου, μὴ ἁμαρτάνεις δὲ στὸ ἐξῆς»². Καὶ ὁ Παῦλος δὲ λέγει· «Γι' αὐτὸ ἀνάμεσά σας ὑπάρχουν πολλοὶ ἀσθενεῖς»³· ἐπειδὴ ἁμάρταναν παίρνοντας μέρος στὴν κοινωνία τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας χωρὶς καθαρὴ συνείδηση. Καὶ ἐκεῖνον δὲ ποὺ εἶχε διαπράξει τὴν πορνεία τὸν παραδίδει πρὸς καταστροφὴ τοῦ σώματός του, καὶ ζητεῖ αὐτὴν τὴν τιμωρία γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του⁴.

Βέβαια αὐτὸ τὸ ἐπιτίμιο δὲν ἐπιβάλεται σ' ὄλες τὶς περιπτώσεις ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις ποὺ γίνεται αὐτὸ τὸ πράγμα καὶ ἀφορμὴ στεφάνων, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Λαζάρου⁵ καὶ τοῦ Ἰώβ. Καὶ δὲν συνέβαιναν δὲ μόνο ἀσθένειες ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ ἄλλες σωματικὲς κακώσεις, ὅπως ἡ λέπρα τοῦ Ὁζία συνέβηκε ἐξ αἰτίας τῆς ἀναίσχυντης γνώμης του⁶, ὅπως τὸ χέρι τοῦ βασιλιᾶ Ἰεροβοὰμ ξηράθηκε ἐξ αἰτίας τῆς παραφροσύνης του καὶ τῆς ἀλαζονείας του⁷. Καὶ τοῦ Ζαχαρία δὲ ἡ γλῶσσα δὲν δέθηκε γιὰ καμιὰ ἄλλη αἰτία, παρὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας τῆς ψυχῆς του⁸. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ στοὺς Ἰουδαίους ἡ σωματικὴ δύναμη καὶ ἡ εὐρωστία καθῶς καὶ ἡ καύχηση γι' αὐτὰ τὰ πλεονεκτήματα γινόταν ἀφορμὴ ἀλαζονείας ἀπέκοψε τὴ ρίζα τῆς ἀ-

καὶ τούτοις κομᾶν τοῖς πλεονεκτήμασιν ἀπονοίας ὑπόθεσις ἐγίνετο, ὑπέσυρε τῆς ἀλαζονείας τὴν ρίζαν, νουθετῶν αὐτοὺς καὶ βελτίους ποιῶν, καὶ μείζονα διδούς, ἢ ἀφαιρούμενος ἐξ αὐτῶν. Ποῖον γὰρ βλάβος τὸ σῶμα ἀσθενεῖν, ὅταν ἐ-
5 νεῦθεν παιδεύηται ἡ ψυχὴ;

Εἶτα ἵνα μὴ νομίζωσι φύσεως ἀσθενείας εἶναι τὸ γενόμενον, προανεφώνησεν αὐτὰ ὁ προφήτης, καὶ οὐ μέχρι τῶν ἀνδρῶν ἔστησε τὴν ἀπειλήν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸ γυναικεῖον γένος διεβίβασε τὴν τιμωρίαν, ἐπειδὴ καὶ ἑκατέρωθεν ἡ φύσις διέ-
10 φθαρτο, καὶ προῖων διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀτοπίας καὶ πρὸς αὐτὰς ἀποτείνεται τὰς γυναῖκας, ἐγκαλῶν αὐταῖς ἐγκλήματα, ἃ τὴν πόλιν αὐτὴν ἐκ βάθρων ἀνέτρεπον. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ αὐτὰς τῷ λοιμῷ περιβάλλει· καὶ γὰρ λοιμὸν αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ λέγων «Ἐφελῶ ἰσχύοντα καὶ ἰσχύουσιν»,
15 ἢ ἄλλην τινὰ σωματικὴν ἀσθένειαν, οὐδὲ ἰατρῶν εἴκουσαν τέχναις. Τοιαῦται γὰρ αἱ τοῦ Θεοῦ πληγαί.

«Ἰσχὺν ἄρτου καὶ ἰσχὺν ὕδατος». Χαλεπωτάτη ἡ τιμωρία, ὅταν μὴ αὐτὴν ἀναιρῇ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐγγυνομένην δύναμιν, ὥστε καὶ τῇ ὄψει κολάζεσθαι μηδέποτε
20 ἐμπιπλαμένους, καὶ αὐτόθεν συνορᾶν, ὅτι θεήλατος ἦν ὄργη.

«Γίγαντα καὶ ἰσχύοντα». Γίγαντα αἰεὶ ἡ Γραφὴ τὸν ἰσχυρὸν λέγειν εἶωθεν, ἢ τὸν ὑπερέχοντα τῶν πολλῶν τῇ τῶν μελῶν ἀναλογία. Καὶ γὰρ ἐν τῇ κτίσει ὅταν λέγη, «Οὗτοι ἦσαν οἱ γίγαντες, οἱ ἄνθρωποι οἱ ὀνομαστοί», οὐκ ἄλλο τι γένος γεγενῆσθαι διηγουμένη ταῦτά φησιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰσχυροὺς καὶ εὐρώστους καὶ σφριγῶντας ἡμῖν αἰνίττεται.

«Καὶ ἄνθρωπον πολεμιστὴν καὶ δικαστήν». Ἀφόρητος ἡ τιμωρία καὶ ἐσχάτης ἀπωλείας ἀπόδειξις τὰ εἰρημένα,

λαζονείας, νουθετώντας αὐτοὺς καὶ κάμνοντάς τους καλύτε-
ρους, καὶ δίνοντάς τους περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τοὺς ἀ-
φαιροῦσε. Διότι ποιά βλάβη ὑπάρχει ἀπὸ τὸ ν' ἀσθενεῖ τὸ σῶ-
μα, ὅταν ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἀσθένειας ἀσκεῖται πρὸς τὸ καλύ-
τερο ἢ ψυχῆ;

Ἐπειτα γιὰ νὰ μὴ νομίζουν ὅτι αὐτὰ ποὺ θὰ συμβοῦν θὰ ὀ-
φείλονται σὲ φυσικὴ ἀσθένεια, προεῖπε αὐτὰ ὁ προφήτης, καὶ
δὲν σταμάτησε τὴν ἀπειλὴ μόνον μέχρι τοὺς ἄνδρες, ἀλλ' ἐπεξέ-
τεινε τὴν τιμωρία καὶ στὸ γυναικεῖο φύλο, ἐπειδὴ καὶ οἱ δυὸ φύ-
σεις εἶχαν διαφθαρεῖ, καὶ προχωρώντας, ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβο-
λικῆς κακοτροπιᾶς τους, ἀπευθύνεται καὶ πρὸς τὶς ἴδιες τὶς γυ-
ναῖκες, κατηγορώντας αὐτὲς γιὰ παραπτώματα ποὺ ἀνέτρεπαν
τὴν πόλη ἀπὸ τὰ θεμέλια. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ αὐτὲς τὶς περι-
βάλλει μὲ τὴ μολυσματικὴ καὶ θανατηφόρα ἀσθένεια· καθόσον
μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπαινίσσεται λοιμώδη νόσο λέγοντας, «Θ' ἀ-
φαιρέσω ἀπὸ ἀνάμεσά σας κάθε ἰσχυρὸ ἄνδρα καὶ κάθε ἰσχυρὴ
γυναίκα», ἢ κάποια ἄλλη σωματικὴ ἀσθένεια, ποὺ δὲν ὑποχω-
ρεῖ μὲ τὰ ἰατρικὰ μέσα. Διότι τέτοια εἶναι τὰ πλήγματα ἐκ μέ-
ρους τοῦ Θεοῦ.

«Θὰ ἀφαιρέσω καὶ κάθε δύναμη τοῦ ἄρτου καὶ κάθε δύνα-
μη τοῦ νεροῦ». Πάρα πολὺ φοβερὴ εἶναι ἡ τιμωρία, ὅταν δὲν ἀ-
φαιρεῖ τὴν ἴδια τὴν οὐσία, ἀλλὰ τὴ δύναμη ποὺ προέρχεται ἀπ'
αὐτῆ, ὥστε καὶ βλέποντάς την νὰ τιμωροῦνται μὴ χορταίνον-
τας ποτέ, καὶ ἀπ' αὐτὸ νὰ ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἡ ὀργὴ εἶναι θε-
όσταλη.

«Καὶ κάθε γίγαντα καὶ ἰσχυρὸ ἄνδρα». Γίγαντα πάντοτε ἡ
Γραφή συνηθίζει νὰ ὀνομάζει τὸν ἰσχυρό, ἢ ἐκεῖνον ποὺ ὑπερέ-
χει τῶν πολλῶν ὡς πρὸς τὰ ὅμοια σωματικὰ μέλη. Καθόσον ὀ-
ταν κατὰ τὴ δημιουργία λέγει, «Αὐτοὶ ἦταν οἱ γίγαντες, οἱ ἄν-
θρωποι οἱ ὀνομαστοί»⁹, δὲν τὰ λέγει αὐτὰ περιγράφοντας τὴ
δημιουργία κάποιου ἄλλου φύλου, ἀλλ' ὑπαινίσσεται σὲ μᾶς
τοὺς ἰσχυροὺς, τοὺς εὐρωστούς καὶ σφριγηλοὺς.

«Καὶ κάθε ἄνθρωπο πολεμιστὴ καὶ δικαστὴ». Εἶναι ἀνυ-
πόφορη ἡ τιμωρία καὶ τὰ λόγια αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀπόδειξη τῆς

καί, τῶν τειχῶν ἐστώτων καὶ τῶν πύργων, αὐτανδρον τοῖς
πολεμίοις τὴν πόλιν παραδιδόναι δύναιτ' ἄν. Ἀσφάλεια γὰρ
πόλεων οὐκ ἐν λίθοις καὶ ξύλοις καὶ περιβόλοις, ἀλλ' ἐν τῇ
συνέσει τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων, οἱ ἥνίκα μὲν ἄν ὦσι, καὶ
5 πολεμίων ὄντων, ἀσφαλέστερον ἀπάντων αὐτὴν τειχίζου-
σιν, ἥνίκα δὲ ἄν ἀπῶσι, καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος, τῆς πο-
λιορκουμένης ἀθλιωτέραν αὐτὴν ἀποφαίνουσιν. Ὡστε κά-
κείνους καὶ τοὺς ἀκούοντας ἅπαντας οὐ μικρὸν φιλοσοφίας
δόγμα διὰ τούτων ὁ προφήτης ἐπαίδευσε, πείθων μηδέποτε
10 μεγέθει πόλεως θαρρεῖν, μηδὲ τάφροις καὶ μηχανήμασιν,
ἀλλ' ἀνδρῶν ἐπιεικῶν ἀρετῇ.

2. Φοβῶν τοίνυν αὐτοὺς φησιν, ὅτι ἐρημώσει τῆς ἀσφα-
λείας αὐτὴν, οὐ τοὺς πολεμεῖν εἰδότας ἀναρπάζων μόνον,
ἀλλὰ καὶ τοὺς δικάζειν ἐπισταμένους, οἱ τῶν πολεμούντων
15 οὐκ ἔλαττον συντελοῦσι ταῖς πόλεσιν, εἰρήνην τε εὖ διατι-
θέντες, καὶ πολέμους πολλάκις ἐπιόντας ἀποκρουόμενοι.
Ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι συνεχῶς ἀπὸ τῆς τῶν ἀμαρτημάτων φύ-
ονται ρίζης, δυνατὸν τοὺς τῶν νόμων φύλακας, καὶ τοῦ δι-
καίου μετὰ ἀκριβείας προϊσταμένους, τὰ πλείονα τῶν ἀμαρ-
20 τημάτων ἀναστέλλοντας, ἀναιρεῖν καὶ τοῦ πολέμου τὴν ὑ-
πόθεσιν. Τίνος οὖν ἔνεκεν ὁ Θεὸς αὐτοὺς ἀνασπᾶ; Ἐπειδὴ
παροῦσιν αὐτοῖς οὐκ εἰς δέον ἐκέχρηντο. Ὡσπερ γὰρ τὰ
σωτήρια αὐτοῦ διδάγματα πολλὴν ἔφερον τοῖς ἀκρωμένοις
τὴν ὠφέλειαν, ἐπὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων δημηγορῶν, ἀσαφεία τὰ
25 λεγόμενα ἔκρυπτεν, ἐπειδὴ μὴ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις,
οὕτω δὴ καὶ τὰ δῶρα αὐτοῦ μεγάλα ταῦτα, καὶ σωτηρίαν ἡ-
μῖν πολλὴν κομίζοντα, ἐκ μέσου πολλάκις ἀναιρεῖ, ὅταν οἱ
λαμβάνοντες μηδὲν ἀπ' αὐτῶν βουληθῶσι καρπώσασθαι.

«Καὶ προφήτην καὶ στοχαστῆν». Οὐ μικρὸν δὲ ὀργῆς εἰ-
30 δος καὶ τὸ τὰς προφητείας ἐπιλιπεῖν. Ὅτε γοῦν τὸν τῶν

πιὸ φοβερῆς καταστροφῆς, καί, ἐνῶ θὰ ὑπάρχουν ὄρθια τὰ τεῖχη καὶ οἱ πύργοι, θὰ μπορούσε νὰ παραδώσει τὴν πόλη στοὺς ἐχθροὺς τῆς μὲ ὄλο τὸν πληθυσμὸ τῆς. Διότι ἡ ἀσφάλεια τῶν πόλεων δὲν βρίσκεται στοὺς λίθους, τὰ φυτὰ καὶ τὰ τεῖχη, ἀλλὰ στὴ σύνεση τῶν κατοίκων τῆς, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ἔχουν αὐτήν, καὶ ἂν ἀκόμα ὑπάρχουν ἐχθροί, τὴν περιφρουροῦν ἀσφαλέστερα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, ὅταν ὁμῶς ἀπουσιάζει αὐτὴ ἀπὸ αὐτοῦς, καὶ ἂν ἀκόμα κανένας δὲν τὴν ἐνοχλεῖ, τὴν κάνουν νὰ φαίνεται πιὸ ἄθλια ἀπὸ ἐκείνη ποὺ πολιορκεῖται. Ὡστε καὶ σ' ἐκείνους καὶ σ' ὄλους τοὺς ἀκροατὲς ὁ προφήτης δίδαξε μὲ ὄλα αὐτὰ μιὰ μεγάλη ἀλήθεια, πείθοντάς τους νὰ μὴ στηρίζουν ποτὲ τὴν ἐμπιστοσύνη τους στὸ μέγεθος τῆς πόλεως, οὔτε στὶς τάφρους καὶ τὰ ἀμυντικὰ ὄπλα, ἀλλὰ στὴν ἀρετὴ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν.

2. Θέλοντας λοιπὸν νὰ τοὺς φοβίσει λέγει, ὅτι θὰ τῆς στερήσει τὴν ἀσφάλεια, ὄχι μόνο ἀναρπάζοντας μέσα ἀπ' αὐτὴν ἐκείνους ποὺ γνωρίζουν νὰ πολεμοῦν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ γνωρίζουν νὰ δικάζουν, οἱ ὁποῖοι δὲν προσφέρουν λιγότερα ἀπὸ τοὺς πολεμιστὲς στὶς πόλεις, καὶ ἐξασφαλίζοντας καλὴ εἰρήνη, καὶ ἀποκρούοντας πολλὰς φορὲς ἐπερχομένους πολέμους. Διότι, ἐπειδὴ αὐτοὶ συνέχεια προέρχονται ἀπὸ τὴ ρίζα τῶν ἁμαρτημάτων, εἶναι δυνατὸν οἱ φύλακες τῶν νόμων καὶ οἱ ἀλάνθαστοι προστάτες τοῦ δικαίου, ἐξαλείφοντας τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, νὰ ἀναιροῦν καὶ τὴν ἀφορμὴ τοῦ πολέμου. Γιὰ ποιὸ λοιπὸν λόγο ὁ Θεὸς τοὺς ἀφαιρεῖ ἀπὸ ἀνάμεσά τους; Ἐπειδὴ ὄσο τοὺς εἶχαν αὐτοὺς κοντὰ τους δὲν τοὺς χρησιμοποιοῦσαν ὄπως ἔπρεπε. Διότι, ὄπως ἀκριβῶς τὰ σωτήρια διδάγματα αὐτοῦ παρεῖχαν μεγάλη ὠφέλεια στοὺς ἀκροατὲς, μιλώντας ὄμως πρὸς τοὺς Ἰουδαίους κάλυπτε τὰ λεγόμενα μὲ ἀσάφεια, ἐπειδὴ δὲν πρόσεχαν αὐτὰ, ἔτσι λοιπὸν καὶ τὰ δῶρα του αὐτὰ τὰ μεγάλα καὶ ποὺ μᾶς παρέχουν μεγάλη σωτηρία, τὰ ἀφαιρεῖ ἀπὸ ἀνάμεσά μας, ὅταν αὐτοὶ ποὺ τὰ λαμβάνουν δὲν θελήσουν ν' ἀποκομίσουν ἀπ' αὐτὰ καμιὰ ὠφέλεια.

«Καὶ κάθε προφήτη καὶ ἄνθρωπο ποὺ προβλέπει τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν». Δὲν εἶναι δὲ μικρὸ εἶδος ὄργῆς καὶ τὸ νὰ

Ἰουδαίων δῆμον διὰ τὰ ἁμαρτήματα τῶν τοῦ Ἑλὶ παίδων ὁ Θεὸς ἀπεστράφη, καὶ τὴν πολλὴν τοῦ πλήθους κακίαν, ἐπέλιπεν ἢ προφητεία· «Ρῆμα γὰρ τίμιον», φησὶν, «ἦν, καὶ οὐκ ἦν διαστέλλουσα». «Τίμιον», τουτέστι, σπάνιον. Καὶ ἐπὶ 5 τοῦ Ὁζία τὸ αὐτὸ τοῦτο γέγονεν· οὐ γὰρ μικρὰ καὶ ἐντεῦθεν ἐκαρποῦντο, εἴ γε ἐβούλοντο. Τὸ γὰρ μανθάνειν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα παρασκευάζεσθαι δεινὰ, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδήλων πυνθάνεσθαι, καὶ πότε μὲν ἐπιθέσθαι δεῖ πολεμίοις, πότε δὲ ἡσυχάζειν, καὶ πῶς ἅπαντα τὰ λυπηρὰ 10 διακρούεσθαι δέοι, πολλὴν ἔφερεν αὐτοῖς σωτηρίας εὐκολίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ μανθάνοντες οὐκ ἐποίουν, διὰ τοῦτο καὶ τὸ μανθάνειν αὐτῶν ἀφείλεν, ὃ πολλῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας δεῖγμα ἦν, τὸ καὶ προειδῶτα τὰ μέλλοντα, καὶ ὡς οὐ χρήσονται εἰς δέον τοῖς παρ' αὐτοῦ δώροις, τὰ γοῦν παρ' αὐτοῦ ἅπαντα παρασχεῖν. 15

Μετὰ δὲ τοῦ προφήτου καὶ στοχαστὴν φησιν ἀναιρεῖν. Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ λέγειν στοχαστὴν τὸν ἀπὸ συνέσεως πολλῆς τῶν μελλόντων στοχάζεσθαι, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς πείρας. Ἐτερον μὲν γὰρ στοχασμός, καὶ 20 προφητεία ἄλλο· ὃ μὲν γὰρ Πνεύματι θείῳ φθέγγεται, οὐδὲν οἴκοθεν εἰσφέρων, ὃ δὲ τὰς ἀφορμὰς ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων λαμβάνων, καὶ τὴν οἰκείαν σύνεσιν διεγείρων, πολλὰ τῶν μελλόντων προορᾷ, ὡς εἰκὸς ἄνθρωπον ὄντα συνετὸν προῖδεῖν. Ἄλλὰ πολλὸν τὸ μέσον τούτου κάκεινου, καὶ τοσοῦτον, ὅσον συνέσεως ἀνθρωπίνης καὶ θείας χάριτος τὸ 25 διάφορον. Ἴνα δὲ καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος τὸν λόγον ποιήσω φανερόν, ἐννοήσωμεν τὸν Σολομῶντα καὶ τὸν Ἐλισσαῖον· ἀμφότεροι γὰρ κεκρυμμένα πράγματι εἰς μέσον ἤγαγον καὶ

10. Α' Βασ. 2, 12 ἔ.

11. Α' Βασ. 3, 1.

στερηθοῦν καὶ τὴν προφητεία. Πράγματι, ὅταν ὁ Θεὸς ἀποστράφηκε τὸν Ἰουδαϊκὸ λαὸ ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτημάτων τῶν παιδιῶν τοῦ Ἡλὶ καὶ τῆς μεγάλης κακίας τοῦ λαοῦ, ἐξέλειψε καὶ ἡ προφητεία¹⁰. Διότι λέγει, «Ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ἦταν τίμιος, καὶ δὲν ὑπῆρχε προφητεία ποῦ νὰ προλέγει τὰ μέλλοντα»¹¹. «Τίμιος», δηλαδὴ σπάνιος. Καὶ στὶς ἡμέρες τοῦ Ὁζία τὸ ἴδιο συνέβηκε. Ὡστε λοιπὸν δὲν ἀποκόμιζαν καὶ ἀπὸ αὐτὸ μικρὴ ὠφέλεια, ἐὰν βέβαια ἤθελαν. Διότι τὸ νὰ μαθαίνουν τὰ ὅσα θὰ ἔρχονταν ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ νὰ προετοιμάζονται γιὰ τὶς μελλοντικὲς συμφορὲς καὶ νὰ πληροφοροῦνται τὰ ἄγνωστα πράγματα, καὶ πότε μὲν πρέπει νὰ ἐπιτίθενται στοὺς ἐχθρούς, πότε δὲ νὰ ἡσυχάζουν, καὶ πῶς πρέπει ν' ἀντιμετωπίζουν ὅλα τὰ δυσάρεστα, ὅλα αὐτὰ παρεῖχαν σ' αὐτοὺς μεγάλη εὐκολία σωτηρίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἂν καὶ τὰ μάθαιναν δὲν τὰ ἔπρατταν, γι' αὐτὸ καὶ ἀφήρεσε ἀπ' αὐτοὺς τὴ δυνατότητα νὰ τὰ μαθαίνουν, πράγμα ποῦ ἦταν δεῖγμα μεγάλης τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἂν καὶ προγνώριζε τὰ μέλλοντα καὶ ὅτι δὲν θὰ χρησιμοποιοῦσαν ὅπως πρέπει τὰ δῶρα του, ὁμῶς τοὺς ἔδωσε ὅλα τὰ δικά του.

Μαζὶ δὲ μὲ τὸν προφήτη λέγει ὅτι θ' ἀφαιρέσει καὶ κάθε στοχαστή. Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι στοχαστὴ ὀνομάζει ἐκεῖνον ποῦ προβλέπει τὰ μέλλοντα ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης συνέσεώς του καὶ ἀπὸ τὴν πείρα τῶν ἰδίων τῶν πραγμάτων. Καθόσον ἄλλο πράγμα εἶναι ὁ στοχασμὸς καὶ ἄλλο ἡ προφητεία· διότι ὁ μὲν προφήτης ὁμιλεῖ ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ θεῖο Πνεῦμα, μὴ λέγοντας τίποτε δικό του, ὁ δὲ στοχαστής, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὰ ὅσα ἤδη ἔχουν συμβεῖ καὶ διεγείροντας τὴ δική του σύνεση, προβλέπει πολλὰ ἀπὸ τὰ μέλλοντα, ὅσο εἶναι φυσικὸ νὰ προβλέψει ὁ ἄνθρωπος ποῦ εἶναι συνετός. Ἀλλ' εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐκείνου, καὶ τόση, ὅση ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀνθρώπινης συνέσεως καὶ τῆς θείας χάριτος. Γιὰ νὰ κάνω δὲ φανερὸ τὸ λόγο καὶ μὲ παράδειγμα, ἅς σκεφθοῦμε τὸν Σολομώντα καὶ τὸν Ἐλισσαῖο· διότι καὶ οἱ δύο παρουσίασαν κρυμμένα πράγματα καὶ ἀνακάλυψαν κρυμμένα πράγματα,

κεκρυμμένα ἀνεκάλυψαν, ἀμφότεροι δὲ οὐ τῇ αὐτῇ δυνάμει· ἀλλ' ὁ μὲν ἀπὸ συνέσεως ἀνθρωπίνης παρὰ τῆς φύσεως λαβῶν ἀφορμὰς ἐπὶ τῶν πόρνων γυναικῶν ἐκείνων, ὁ δὲ λογισμῶ μὲν οὐδενὶ χρησάμενος (ποῖος γὰρ λογισμὸς ἀνακαλύψαι δυνατὸς ἦν τοῦ Γιεζῆ τὴν κλοπὴν;), θεία δὲ χάριτι τὰ πόρρωθεν γεγεννημένα προειδῶς.

«Καὶ πρεσβύτερον, καὶ πεντηκόνταρχον». Μετὰ δὴ τούτων καὶ πρεσβύτερον καὶ πεντηκόνταρχόν φησιν ἀναιρεῖν· πρεσβύτερον οὐχ ἀπλῶς γεγηρακότα λέγων, ἀλλὰ τὸν μετὰ τῆς πολιᾶς τὴν προσήκουσαν τῇ πολιᾷ διατηροῦντα σύνεσεν. Καὶ πεντηκόνταρχον δὲ ὅταν λέγη, οὐχ ἓνα τινὰ πεντηκόνταρχόν φησιν, ἀλλὰ τῷ ὀνόματι τούτῳ τοὺς ἄρχοντας πάντας αἰνίττεται. Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν ἀναρχίας χαλεπώτερον, ὥσπερ οὐδὲ πλοίου τι σφαλερώτερον γένοιτ' ἂν κυβερνήτην οὐκ ἔχοντος. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν μεγάλην ἀσφάλειαν ἀναιρήσειν ἀπειλεῖ, τοὺς τὰ ἄριστα βουλευεῖν εἰδότας, οἱ τῶν ὀπλων οὐκ ἐλάττονα εἰσφέρουσιν εὐεργεσίαν ταῖς πόλεσιν. «Ἀφελῶ» γάρ, φησί, «καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον, καὶ σοφὸν ἀρχιτέκτονα», οὐχὶ τὸν οἰκοδόμον λέγων, ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ἔμπειρον, καὶ πολλὰ ἐπιστάμενον, καὶ μετὰ συνέσεως ἅπαντα τὰ τῆς πόλεως διατιθέσθαι πράγματα εἰδότα.

Καὶ μετὰ τούτων, «Καὶ συνετὸν ἀκροατήν». Ἄν γὰρ τοῦτο ἀπῆ, κἂν τᾶλλα ἅπαντα παρῆ, πλεον οὐδὲν ἔστι ταῖς πόλεσι, κἂν προφήται ὦσι, κἂν σύμβουλοι, κἂν δυνάσται, ὁ δὲ ἀκουσόμενος μηδεὶς ἦ, πάντα εἰκῆ καὶ μάτην. Ἐμοὶ δοκεῖ ἐνταῦθα τὸ «Ἀφελῶ» λέγειν, τὸ ἐάσω καὶ ἀφήσω, ὥσπερ ὁ Παῦλός φησι, «Παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς ἀδόκιμον νοῦν», οὐ τοῦτο δεικνύς, ὅτι ἐνέβαλεν εἰς ἄνοιαν, ἀλλ' ὅτι ἀφῆκε καὶ εἴασεν ἀνοήτους ὄντας.

12. Γ' Βασ. 3, 16-28.

13. Δ' Βασ. 5, 20-27.

14. Ρωμ. 1, 28.

καὶ οἱ δυὸ ὁμῶς ὄχι μὲ τὴν ἴδια δύναμη, ἀλλ' ὁ μὲν ἕνας, ὀρμώμενος ἀπὸ ἀνθρώπινη σύνεση, ἀφοῦ ἔλαβε ἀφορμὲς ἀπὸ τῆ φύση, παρουσίασε τὴν ἀλήθεια στὴν περίπτωση ἐκείνων τῶν πορνῶν γυναικῶν¹², ὁ δὲ ἄλλος μὴ χρησιμοποιοῦντας μὲν κανένα ἀνθρώπινο λογισμὸ (διότι πῶς ἦταν δυνατὸ ἀνθρώπινος λογισμὸς ν' ἀνακαλύψει τὴν κλοπὴ τοῦ Γιεζῆ;), φωτιζόμενος μὲ τὴ θεία χάρη προεῖδε ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν γίνεи πολὺ μακριά¹³.

«Καὶ κάθε πρεσβύτερο καὶ πεντηκόνταρχο». Μαζὶ μ' αὐτοὺς λοιπὸν θὰ ἐξαλείψῃ, λέγει, καὶ κάθε πρεσβύτερο καὶ πεντηκόνταρχο· πρεσβύτερο δὲν ὀνομάζει ἀπλῶς τὸν γεροντικῆς ἡλικίας, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ μαζὶ μὲ τὰ ἄσπρα μαλλιά του διατηρεῖ καὶ τὴν πρέπουσα φρονιμάδα. Καὶ πεντηκόνταρχο δὲ ὅταν λέγει, δὲν ἐννοεῖ ἕνα κάποιο πεντηκόνταρχο, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὑπαινίσσεται ὄλους τοὺς ἄρχοντες. Διότι τίποτε, τίποτε δὲν ὑπάρχει φοβερότερο ἀπὸ τὴν ἀναρχία, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἐπικίνδuno ἀπὸ ἕνα πλοῖο ποὺ δὲν ἔχει κυβερνήτη. Καὶ οὔτε ἐδῶ σταματᾶ, ἀλλ' ἀπειλεῖ ὅτι θὰ τοὺς στερήσει καὶ ἄλλη μεγάλη ἀσφάλεια, ὅτι θὰ τοὺς στερήσει καὶ ἐκείνους ποὺ γνωρίζουν νὰ συμβουλεύουν τὰ πρέποντα, οἱ ὁποῖοι δὲν προσφέρουν στὶς πόλεις μικρότερη εὐεργεσία ἀπὸ τὰ ὄπλα. Διότι, λέγει, θ' ἀφαιρέσω «καὶ κάθε ἔξοχο σύμβουλο καὶ σοφὸ ἀρχιτέκτονα», ἐννοῶντας ὄχι τὸν οἰκοδόμο, ἀλλὰ τὸν ἔμπειρο τῶν πραγμάτων καὶ τὸν γνώστη πολλῶν καὶ ποὺ γνωρίζει νὰ τακτοποιεῖ μὲ σύνεση ὄλες τὶς ὑποθέσεις τῆς πόλεως.

Καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς «Καὶ κάθε συνετὸ ἀκροατῆ». Διότι ἂν αὐτὸ ἀπουσιάζει, καὶ ἂν ἀκόμα ὑπάρχουν ὄλα τὰ ἄλλα, τίποτε ἐπὶ πλέον δὲν ὑπάρχει στὶς πόλεις, καὶ ἂν ἀκόμα ὑπάρχουν προφῆτες, καὶ ἂν ἀκόμα σύμβουλοι, καὶ ἂν ἀκόμα ἄρχοντες, ἂν δὲν ὑπάρχει κανένας ἀκροατῆς, ὄλα εἶναι ἄσκοπα καὶ ἀνώφελα. Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἐδῶ τὸ «Ἐφελῶ» τὸ λέγει μὲ τὴ σημασία τοῦ ἐγκαταλείψω καὶ ἀφήσω, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Παῦλος λέγει, «Ἐγκτέλειψε αὐτοὺς γιᾶ νᾶ παραδοθοῦν σ' ἀνίκανο νοῦ»¹⁴, ὄχι γιᾶ νᾶ δείξει αὐτό, ὅτι τοὺς ἔρριξε σὲ ἀνοησία, ἀλλ' ὅτι τοὺς ἐγκατέλειψε καὶ τοὺς ἄφησε νὰ εἶναι ἀνόητοι.

3. «Καὶ ἐπιστήσω νεανίσκους ἄρχοντας αὐτῶν». Τοῦτο ἀναρχίας χειρὸν καὶ πολλῶ χαλεπώτερον. Ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἔχων ἄρχοντα, ἀπεστέρηται τοῦ χειραγωγοῦντος, ὁ δὲ πονηρὸν ἔχων, τὸν ἐμβάλλοντα εἰς κρημνοὺς ἔχει. Νεανίσκους δὲ 5 ἐνταῦθα οὐχὶ ἀπλῶς τὴν ἡλικίαν διαβάλλων ἔφησεν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος τὴν ἄνοιαν αὐτῶν ἐπιδείκνυται. Ἔστι γὰρ καὶ νέους εἶναι συνετούς, καὶ γεγηρακότας ἀνοία συζῆν, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο μὲν σπανιάκις συμβαίνειν εἶωθε, τὸ δὲ πλεονάζον τὸναντίον ἐστίν, ἐξ ἐκείνου ἀνοήτους ὠνόμα- 10 σεν. Ἐπεὶ καὶ Τιμόθεος νέος ἦν, καὶ μυρίων γεγηρακότων σοφώτερον τὰς Ἐκκλησίας διώρθωσε. Καὶ Σολομῶν ἡνίκα μὲν δωδεκαέτης ἦν, τῷ Θεῷ διελέγετο, καὶ πολλῆς ἀπήλαυε παρρησίας, καὶ ἀνεκηρύττετο, καὶ ἐστεφανοῦτο, καὶ θέατρον ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῆς αὐτοῦ σοφίας ἐκάθιζε, καὶ 15 οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ ἤδη καὶ γυναῖκες πόρρωθεν ἐπιούσαι, ταύτην μόνην τῆς ἀποδημίας τὴν ὑπόθεσιν εἶχον, τὸ μαθεῖν τι καὶ ἀκοῦσαι παρὰ τῆς ἐκείνου φωνῆς, ἐπειδὴ δὲ εἰς γῆρας ἦλθε, πολλῶ τῆς ἀρετῆς καθυφῆκε. Καὶ ὁ τούτου δὲ πατὴρ ὁ μακάριος Δαυὶδ τὴν χαλεπὴν ἀμαρτίαν ἐκείνην οὐχ 20 ἡνίκα παῖς καὶ μεϊράκιον ἦν, ἀλλ' ἡνίκα τὴν ἡλικίαν ὑπερέβη ταύτην, τότε ἤμαρτεν. Ὅτε δὲ παιδίον μικρὸν ἐτύγχανεν ὄν, καὶ τρόπαιον ἀνέστησε θαυμαστόν, καὶ τὸν βάρβαρον κατήνεγκε, καὶ πᾶσαν ἐπεδείξατο φιλοσοφίαν, καὶ οὐδὲν ἢ νεότης αὐτῷ πρὸς τὰ κατορθώματα ταῦτα κώλυμα γέγονε. 25 Καὶ τὸν Ἱερεμίαν δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἡλικίας προβαλλόμενον παραίτησιν οὐκ ἀπεδέξατο ὁ Θεός, ἀλλ' ἐξήγαγεν ἐπὶ τὸν τῶν Ἰουδαίων δῆμον, οὐδὲν ἐντεῦθεν αὐτὸν κωλύεσθαι

15. Διάβασε Γ' Βασ. κεφ. 1-11, Α' Παρλ. κεφ. 28-29 καὶ Β' Παρλ. κεφ. 1-9..

16. Διάβασε Β' Βασ. κεφ. 11-12, (δπου περιγράφεται ἡ διάπραξη τῆς μοιχείας μετὰ τὴ Βηρσαβεέ, σύζυγο τοῦ Οὐρία, τὸν ὁποῖο καὶ φόνευσε).

3. «Καὶ θὰ τοποθετήσω σ' αὐτοὺς νεαροὺς ἄρχοντες». Αὐτὸ εἶναι χειρότερο ἀπὸ τὴν ἀναρχία καὶ πολὺ πιὸ φοβερότερο. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει ἄρχοντα, ἔχει ἀπλῶς στερηθεῖ τοῦ ὀδηγοῦ, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει κακὸ ἄρχοντα, ἔχει ἐκεῖνον ποὺ τὸν σπρώχνει στοὺς γκρεμούς. Νεανίσκους δὲ ἐδῶ εἶπε ὄχι ἀπλῶς γιὰ νὰ κατηγορήσει τὴν ἡλικία, ἀλλὰ φανερώνει τὴν ἀνοησία αὐτῶν ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι πλεονάζουν μέσα στὸν κόσμο. Διότι εἶναι δυνατὸ καὶ νέοι νὰ εἶναι συνετοὶ καὶ ἄνθρωποι γέροι νὰ συζοῦν μὲ τὴ μωρία, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸ συνήθως συμβαίνει πολὺ σπάνια, οἱ δὲ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς νεανίσκους εἶναι ἀνόητοι, γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ τοὺς ὀνόμασε ἀνόητους. Καθόσον καὶ ὁ Τιμόθεος ἦταν νέος καὶ ὁμοίως ρύθμισε τὶς ὑποθέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν συνετότερα ἀπὸ ἀμέτρητους γεροντότερους. Καὶ ὁ Σολομώντας ὅταν μὲν ἦταν δώδεκα ἐτῶν συνομιλοῦσε μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἀπολάμβανε μεγάλης παρρησίας ἀπέναντί του καὶ ἀνέβαινε σὲ μεγάλες δόξες καὶ στεφανωνόταν καὶ βάρβαροι ἀκροατὲς ἔρχονταν ν' ἀκούσουν τὴ σοφία του, καὶ ὄχι μόνο ἄνδρες, ἀλλ' ἀκόμα καὶ γυναῖκες ἐρχόμενες ἀπὸ πολὺ μακριά, αὐτὴν καὶ μόνο εἶχαν σὰν αἰτία τῆς μεταβάσεώς τους ἐκεῖ, τὸ ν' ἀκούσουν καὶ νὰ μάθουν κάτι ἀπὸ τοὺς λόγους ἐκείνου, ὅταν ὁμοίως ἔφθασε σὲ γεροντικὴ ἡλικία, ἔδειξε μεγάλη ἀδιαφορία γιὰ τὴν ἀρετὴ¹⁵. Καὶ ὁ πατέρας δὲ αὐτοῦ, ὁ μακάριος Δαυὶδ, τὴ φοβερὴ ἐκείνη ἀμαρτία δὲν τὴν διέπραξε ὅταν ἦταν παιδί καὶ νεανίσκος, ἀλλ', ὅταν ξεπέρασε τὴν ἡλικία αὐτή, τότε ἀμάρτησε¹⁶. Ἀντίθετα ὅταν ἦταν μικρὸ παιδί καὶ τρόπαιο νίκης ἀξιοθαύμαστο ἔστησε καὶ τὸν βάρβαρο κατατρόπωσε, καὶ κάθε μορφὴ ἀρετῆς ἐπέδειξε, καὶ κανένα ἐμπόδιο δὲν ἔγινε σ' αὐτὸν ἢ νεότητά του γιὰ τὰ κατορθώματα αὐτά¹⁷.

Καὶ τὸν Ἱερεμία δέ, ποὺ πρόβαλλε σὰν πρόφαση τῆς παραιτήσεώς του τὴν ἡλικία του, δὲν τὴν ἀποδέχθηκε ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸν ἔστειλε στὸν Ἰουδαϊκὸ λαό, λέγοντας, ὅτι αὐτὸ κανένα

17. Πρόκειται γιὰ τὴ νίκη τοῦ ἐναντίον τοῦ Γολιάθ, ποὺ περιγράφεται στὸ Α' Βασ. κεφ. 17.

λέγων, εἰ τὰ τῆς διανοίας ἐρρωμένα εἶη. Ταύτην ἄγων τὴν ἡλικίαν, μᾶλλον δὲ καὶ ταύτης ἐλάττονα πολλῶ, τοὺς πρεσβυτέρους ἔκρινεν ὁ Δανιήλ. Καὶ Ἰωσίας δὲ οὐδὲ δέκα ἔτη γεγωνῶς ὄλα, ἐπὶ τὸν τῆς βασιλείας ἀνέβη θρόνον· καὶ τότε
 5 μὲν εὐδοκίμει, μετὰ δὲ ταῦτα κατολιγωρήσας μικρόν, ἐλυμήνατο τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετήν. Τί δὲ ὁ Ἰωσήφ; Οὐχὶ νέος ὢν, καὶ σφόδρα νέος, τὸν χαλεπὸν ἐκεῖνον ἀνείλετο πόλεμον, οὐχὶ πρὸς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν τῆς φύσεως τὴν τυραννίδα μαχόμενος, καὶ ἐκ μέσου καμίνου καὶ φλογὸς
 10 πολὺ τῆς Περσικῆς χαλεπωτέρας ἐξεπήδησεν ἀσινῆς, τῶν τριῶν παίδων οὐκ ἐλάττον ἀβλαβῆς διαμείνας; Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι τὰ σώματα μετ' αὐτῶν τῶν τριχῶν ἀκέραια τότε ἐξαγαγόντες ἔδειξαν, ὡς ἀπὸ πηγῆς μᾶλλον ἢ καμίνου ἐξιόντες, οὕτω δὴ καὶ οὗτος τῶν ἐν ἀγῶνι τῆς Αἰγυπτίας χειρῶν
 15 ἀπαλλαγείς, ἐξήει, μήτε ἀπὸ τῆς ἀφῆς, μήτε ἀπὸ τῶν ρημάτων, μήτε ἀπὸ τῆς ὄψεως, μήτε ἀπὸ τῶν μύρων, ἃ κληματίδος καὶ πίσσης χαλεπωτέραν ἀνῆπτε τῆς ἐπιθυμίας τὴν φλόγα, μήτε ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡλικίας παθῶν τι τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς ἀνθρώπον ὄντα παθεῖν.

20 Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ παῖδες οἱ τρεῖς οὗτοι ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας ὄντες τῷ ἄνθει, καὶ γαστρὸς ἐκράτησαν, καὶ θανάτου φόβον ἐπάτησαν, καὶ στρατοπέδου τοσοῦτου καὶ βασιλέως αὐτῆς τῆς καμίνου σφοδρότερον ἀφιέντος θυμὸν περιεγέγοντο, καὶ οὐδὲν αὐτοὺς κατέπληξεν, ἀλλ' ἔμειναν διηνεκῶς ἀδοῦλωτον τὸ φρόνημα ἔχοντες. Οὐ τοίνυν τὴν ἡλικίαν
 25 διαβάλλων ταῦτά φησιν· ἐπεὶ καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν λέγη, «Μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθεῖς εἰς κρίμα ἐμπέση τοῦ διαβό-

18. Ἱερ. 1, 4-10.

19. Δαν. Σωσάννα καὶ Ἰδίως 44-64.

20. Δ' Βασ. 22, 1 ἔ.

21. Γεν. 39, 6-20.

22. Δαν. κεφ. 1 καὶ 3.

23. Α' Τιμ. 3, 6.

ἐμπόδιο δὲν ἀποτελεῖ γι' αὐτόν, ἐὰν τὰ τῆς διάνοιας εἶναι γεμάτα ἀπὸ δύναμη καὶ φρονιμάδα¹⁸. Αὐτὴ τὴν ἡλικία διάγοντας ὁ Δανιήλ, μᾶλλον δὲ ἐνῶ βρισκόταν σὲ πολὺ πῖθ μικρότερη ἀπὸ αὐτήν, ἔκρινε καὶ δίκασε τοὺς πρεσβυτέρους¹⁹. Καὶ ὁ Ἰωσίας δὲ δὲν εἶχε συμπληρώσει οὔτε τὰ δώδεκα χρόνια του, καὶ ἀνέβηκε στὸ θρόνο τῆς βασιλείας· καὶ τότε μὲν διέπρεπε, στὴ συνέχεια ὁμως, ἐπειδὴ ἔδειξε κάποια ἀμέλεια, κατέστρεψε τὴν ἀρετὴ τῆς ψυχῆς του²⁰. Τί δὲ ἔκανε ὁ Ἰωσήφ; Δὲν ἀνέλαβε, ἐνῶ ἦταν νέος, καὶ μάλιστα πάρα πολὺ νέος, τὸν φοβερὸ ἐκεῖνο πόλεμο, μαχόμενος ὄχι πρὸς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τῆς ἴδιας τῆς φύσεως, καὶ ἐξῆλθε ἀβλαβῆς μέσα ἀπὸ καμίνι καὶ φλόγα πολὺ πῖθ φοβερότερη ἀπὸ τὴν περσικὴ, παραμένοντας ἀβλαβῆς ὄχι λιγότερο ἀπὸ τοὺς τρεῖς παῖδες; Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι τότε ἔβγαλαν μέσα ἀπὸ τὸ καμίνι καὶ ἔδειξαν τὰ σώματά τους ἀκέραια καὶ μαζὶ μὲ τὶς τρίχες τους, σὰν νὰ εἶχαν ἐξέλθει ἀπὸ πηγὴ μᾶλλον παρὰ ἀπὸ καμίνι, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτός, ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκε, στὸν ἀγῶνα τοῦ ἐναντίου τῆς Αἴγυπτίας, ἀπὸ τὰ χέρια της, ἐξῆλθε χωρὶς νὰ πάθει κάτι παρόμοιο, πὺ φυσικὸ εἶναι νὰ πάθει ὁ ἄνθρωπος, οὔτε ἀπὸ τὴν ἀφή, οὔτε ἀπὸ τὰ λόγια, οὔτε ἀπὸ τὴν ὄψη, οὔτε ἀπὸ τὰ ἐνδύματα, οὔτε ἀπὸ τὰ ἀρώματα, τὰ ὁποῖα ἀναβαν τὴ φλόγα τῆς ἐπιθυμίας φοβερότερα ἀπὸ κληματόβεργες καὶ πίσσα, οὔτε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἡλικία του²¹.

Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τρεῖς παῖδες, ἂν καὶ βρίσκονταν σ' αὐτὸ τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας τους, καὶ ἐξουσίασαν τὶς ἀνάγκες τῆς κοιλιᾶς, καὶ περιφρόνησαν τὸ φόβο τοῦ θανάτου, καὶ ὑπερίσχυσαν τόσου μεγάλου πλήθους στρατοῦ καὶ ἐνὸς βασιλιᾶ, ὁ ὁποῖος ἄφηνε νὰ βγαίνει ἀπὸ μέσα τοῦ θυμὸς φοβερότερος ἀπὸ τὴν κάμινο, ὁμως τίποτε δὲν τοὺς καταφόβισε, ἀλλὰ παρέμειναν ἀκλόνητοι διατηρώντας συνέχεια ἀδούλωτο τὸ φρόνημά τους²². Δὲν τὰ λέγει λοιπὸν αὐτὰ γιὰ νὰ κατηγορήσει τὴν ἡλικία· καθόσον καὶ ὁ Παῦλος ὅταν λέγει, «Νὰ μὴ εἶναι νεοκατήχητος, γιὰ νὰ μὴ κυριευθεῖ ἀπὸ ἀλαζονεία καὶ πέσει στὴν ἴδια καταδίκη μὲ τὸ διάβολο»²³, δὲν ἐννοεῖ τὸν νέο ὡς πρὸς τὴν ἡλικία, ἀλλ' ἐ-

λου», οὐ τὸν νέον τὴν ἡλικίαν φησίν, ἀλλὰ τὸν νεωστὶ φυτευθέντα, τουτέστι, κατηχηθέντα· φυτεῦσαι γὰρ τὸ κατηχησαί φησι καὶ διδάξαι, ὡσπερ ὅταν λέγη· «Ἐγὼ ἐφύτευσά, Ἀπολλῶς ἐπότισε». Καὶ Χριστὸς φυτεΐαν τὸ τοιοῦτο καλεῖ
 5 λέγων· «Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατὴρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται». Ἐπεὶ εἰ νεόφυτον τὸν νέον ἔλεγεν, οὐκ ἂν Τιμόθεον σφόδρα νέον, καὶ οὕτω νέον, ὡς λέγειν, «Μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω», πρὸς τοσοῦτον ὄγκον ἀρχῆς ἀνήγαγεν ἂν, καὶ τοσαύτας φέρειν ἀπέτρεψεν
 10 Ἐκκλησίας.

«Καὶ ἐμπαϊκταὶ κυριεύσουσιν αὐτῶν». Ὁρᾶς, ὡς οὐ τὴν ἡλικίαν διαβάλλει ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν διεφθαρμένην γνώμην; Τῇ γὰρ ἐπαγωγῇ τοῦτο σαφέστερον ἐποίησεν. «Ἐμπαϊκτας» δὲ ἐνταῦθά φησι τοὺς ἀπατεῶνας, τοὺς εἴρωνας, τοὺς
 15 κόλακας, τοὺς διὰ τῆς τῶν ρημάτων χάριτος προπίνοντας αὐτοὺς τῷ διαβόλῳ.

«Καὶ συμπεσεῖται ὁ λαός, ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον, καὶ ἄνθρωπος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ». Ὡσπερ γὰρ τῶν τὰς οἰκοδομὰς συνεχόντων ξύλων διαφθαρέντων, ἢ καὶ ἀ-
 20 ναιρεθέντων, τοὺς τοίχους ἀνάγκη συρρήγνυσθαι, οὐδενὸς ὄντος τοῦ κατέχοντος, οὕτω καὶ τούτων τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένων ἀναιρεθέντων, ἀρχόντων, συμβούλων, δικαστῶν, προφητῶν, οὐδὲν τὸ κωλύον ἦν τὸν δῆμον ἑαυτῷ συρραγῆναι, καὶ πολλὴν γενέσθαι τὴν σύγχυσιν.

25 4. «Προσκόψει τὸ παιδάριον πρὸς τὸν πρεσβύτην, καὶ ὁ ἄτιμος πρὸς τὸν ἔντιμον». Ἐναντιώσεται, φησίν, ὁ νέος τῷ γεγηρακότι, ὑπερόψεται, καταφρονήσει. Ταῦτα καὶ πρὸ τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου πολέμου παντὸς ἦν χαλεπώτερα. Ὅταν γὰρ ἀτιμάζεται μὲν γῆρας παρὰ νεότητος, οἱ δὲ εὐτε-

24. Α' Κορ. 3, 6.

25. Ματθ. 15, 13.

26. Α' Τιμ. 4, 12.

κεῖνον πού πρόσφατα φυτεύθηκε, δηλαδή, κατηχήθηκε· διότι σάν φύτευμα ἐννοεῖ τήν κατήχηση καί διδασκαλία, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν λέγει· «Ἐγὼ φύτεψα, ὁ δὲ Ἄπολλῶς πότισε»²⁴. Καί ὁ Χριστός φυτεία ὀνομάζει αὐτὸ τὸ πράγμα, λέγοντας· «Κάθε φυτεία πού δὲν τὴ φύτεψε ὁ Πατέρας μου ὁ οὐράνιος, θὰ ξεριζωθεῖ»²⁵. Διότι, ἐὰν νεόφυτο ὀνόμαζε τὸν νέο, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ τὸν Τιμόθεο, πού ἦταν πάρα πολὺ νέος, καί τόσο πολὺ νέος, ὥστε νὰ λέγει, «Κανένας νὰ μὴ περιφρονεῖ τὸ νεαρὸ τῆς ἡλικίας σου»²⁶, νὰ τὸν ἀνέβαζε σὲ τόσο μεγάλο ἀξίωμα καί νὰ τὸν ἐπέτρεπε νὰ φροντίζει γιὰ τόσες πολλές Ἐκκλησίες.

«Καὶ ἐμπαῖκτες θὰ γίνουν ἐξουσιαστές αὐτῶν». Βλέπεις ὅτι δὲν κατηγορεῖ ἀπλῶς τὴν ἡλικία, ἀλλὰ τὴ διεφθαρμένη συνείδηση; Αὐτὸ βέβαια τὸ ἔκανε σαφέστερο μὲ τὰ ὅσα πρόσθεσε στὴ συνέχεια. «Ἐμπαῖκτες» δὲ ἐδῶ ὀνομάζει τοὺς ἀπατεῶνες, τοὺς εἴρωνες, τοὺς κόλακες, ἐκείνους πού μὲ τὰ γλυκόλογα τοὺς τοὺς παραδίνουν στὸ διάβολο.

«Καὶ θὰ γίνει ὁ λαὸς ἄνω κάτω, ὀρμώντας ὁ ἕνας ἄνθρωπος ἐναντίον ἄλλου ἀνθρώπου, καὶ ἄλλος ἄνθρωπος ἐναντίον τοῦ πλησίον του». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή, ἂν τὰ ξύλα, πού συγκρατοῦν τὶς οἰκοδομές, σαπίσουν ἢ ἀφαιρεθοῦν, κατ' ἀνάγκη οἱ τοῖχοι γκρεμίζονται, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ τοὺς συγκρατεῖ, ἔτσι ἀφοῦ αὐτοί, γιὰ τοὺς ὁποίους ἔγινε προηγουμένως λόγος, ἀφαιρέθηκαν, οἱ ἄρχοντες, οἱ σύμβουλοι, οἱ δικαστές καὶ οἱ προφῆτες, δὲν ὑπῆρχε τίποτε πού νὰ ἐμπόδιζε τὴ διάσπαση τοῦ λαοῦ, καὶ ἔτσι φυσικὸ ἦταν νὰ δημιουργηθεῖ μεγάλη σύγχυση.

4. «Θὰ αὐθαδιάσει τὸ παιδί πρὸς τὸν γέροντα καὶ ὁ ἀνέντιμος πρὸς τὸν ἐντιμο». Θὰ προβάλλει, λέγει, ὁ νέος μὲ αὐθάδεια ἀντιρρήσεις πρὸς τὸ γέρο, θὰ τὸν παραβλέψει, θὰ τὸν περιφρονήσει. Αὐτὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἔφοδο τῶν ἐχθρῶν ἦταν φοβερότερα ἀπὸ ὁποιοδήποτε πόλεμο. Διότι ὅταν περιφρονοῦνται μὲν τὰ γηρατειὰ ἀπὸ τοὺς νέους, οἱ δὲ εὐτελεῖς καὶ περιφρονημένοι

λεῖς καὶ ἀπερριμμένοι τοὺς πρότερον αἰδεσίμους καταπατῶ-
σιν, οὐδενὸς ἔλαττον κληδοιζομένης ἢ τοιαύτη διακεῖσεται
πόλις.

«Ὅτι ἐπιλήψεται ἄνθρωπος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἢ τοῦ
5 οἰκείου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, λέγων· ἱμάτιον ἔχεις, ἀρχηγὸς ἡ-
μῶν γενοῦ, καὶ τὸ βρῶμα τὸ ἐμὸν ὑπὸ σὲ ἔστω. Καὶ ἀποκρι-
θεις ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐρεῖ· οὐκ ἔσομαι ἀρχηγός· οὐ γάρ ἐ-
στιν ἐν τῷ οἴκῳ μου ἄρτος, οὐδὲ ἱμάτιον. Οὐκ ἔσομαι ἀρχη-
γὸς τοῦ λαοῦ τούτου». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ ἢ πολιορκίαν τινὰ
10 χαλεπωτάτην αἰνίττεσθαι, εἰς τὴν ἐσχάτην στενοχωρίαν αὐ-
τοὺς κατενεγκοῦσαν, ἢ χωρὶς πολιορκίας λιμὸν τινα ἀφόρη-
τον, καὶ πολλὴν τῶν ἀναγκαίων σπάνιν. Κέχρηται δὲ κοινῇ
συνηθείᾳ· καὶ ὡσπερ πολλοὶ φασιν, εἰ συνέβη τὴν πόλιν ἄ-
πασαν ὀβολοῦ πωλεῖσθαι, οὐκ ἂν σχοίην αὐτὴν πρίασθαι,
15 τὴν ἐσχάτην πενίαν ἐνδεικνύμενοι, οὕτω καὶ ὁ προφήτης
φησὶν, ὅτι εἰ ἱματίου ἐνὸς καὶ ἄρτου μόνου γένοιντ' ἂν αἱ ἀρ-
χαὶ ὠνηταί, οὐδεὶς ἔσται ὁ ὠνούμενος· τοσαύτη σπάνις ἔ-
σται τῶν ἀναγκαίων.

«Ὅτι ἀνεῖται Ἱερουσαλήμ»· τουτέστιν ἐγκαταλέλει-
20 πται, ἡρήμωται, τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας γεγύμνωται. «Καὶ ἡ
Ἰουδαία συμπέπτωκε»· ταραχῆς, φησὶν, ἐμπέπλησται καὶ
θορύβου, συγχύσεως καὶ ἀταξίας. «Καὶ αἱ γλῶσσαι αὐτῶν
μετὰ ἀνομίας τὰ πρὸς τὸν Κύριον ἀπειθοῦσιν». Εἶτα καὶ ἡ αἰ-
τία τῶν κακῶν, τῆς γλώττης ἢ ἀκρασία. Ὁ καὶ Ὡσηὲ ἐγκα-
25 λεῖ λέγων· «Ἐφραεὶμ εἰς ἀφανισμόν ἐγένοντο ἐν ἡμέραις
ἐλέγχου· ἐν ταῖς φυλαῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἔδειξα πιστά». Καὶ ὁ
Μαλαχίας τὰ αὐτὰ πάλιν λέγων· «Οἱ προφῆται ὄνειδίζοντες
τοὺς παροξύναντας τὸν Θεὸν ἐν λόγοις. Καὶ εἶπατε· ἐν τίνι

περιφρονοῦν ἐκείνους ποὺ προηγουμένως ἦταν ἀξιοσέβαστοι, ἢ πόλη αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρῖσκεται σὲ καθόλου καλύτερη κατάσταση ἀπὸ ἐκείνη ποὺ προσφεύγει στοὺς μάντεις.

«Διότι θὰ κρατᾶ ὁ ἕνας τὸν πρῶτο τυχόντα ἀπὸ τὰ ροῦχα του ἢ τὸν συγγενὴ τοῦ πατέρα του, λέγοντας· Ἐσὺ ἔχεις ἔνδυμα· γίνε ἀρχηγός μας καὶ ἃς βρῖσκεται στὰ χέρια σου ἡ διατροφή μας. Καὶ ἐκεῖνος ἀπαντώντας κατὰ τὴ φοβερὴ ἐκείνη ἡμέρα θὰ πεῖ· Δὲν γίνομαι ἀρχηγός σας· διότι δὲν ὑπάρχει στὸ σπίτι μου ἄρτος, οὔτε ἔνδυμα. Δὲν θὰ γίνω ἀρχηγός αὐτοῦ τοῦ λαοῦ». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὑπαινίσσεται ἢ κάποια πάρα πολὺ φοβερὴ πολιορκία, ποὺ τοὺς ὀδήγησε στὴν πιὸ χειρότερη μορφή στενοχώριας, ἢ κάποια πείνα ἀνυπόφορη, ποὺ συνέβηκε χωρὶς πολιορκία, καὶ μεγάλη ἔλλειψη τῶν ἀναγκαίων. Χρησιμοποιεῖ δὲ συνηθισμένη ἔκφραση· καὶ ὅπως ἀκριβῶς πολλοὶ λέγουν, ἐὰν συνέβαινε ὀλόκληρη ἢ πόλη νὰ πουληθεῖ γιὰ ἕνα ὀβολό, δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ἀγοράσουμε, θέλοντας μὲ αὐτὸ νὰ δείξουν τὴν χειρότερη μορφή φτώχειας, ἔτσι καὶ ὁ προφήτης λέγει, ὅτι ἂν οἱ ἔξουσίες συμβεῖ νὰ πουληθοῦν ἀντὶ ἐνὸς ἐνδύματος καὶ ἐνὸς ἄρτου, δὲν θὰ ὑπάρξει κανένας ἱκανὸς νὰ τὶς ἀγοράσει· τόσο μεγάλη ἔλλειψη τῶν ἀναγκαίων θὰ ὑπάρξει.

«Διότι ἔχει ἀφηθεῖ μόνη ἢ Ἱερουσαλήμ»· δηλαδή ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ, ἔχει ἐρημηθεῖ, ἔχει ἀπογυμνωθεῖ τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ. «Καὶ ἢ Ἰουδαία ἔχει καταστραφεῖ»· δηλαδή ἔχει γεμίσει ἀπὸ ταραχὴ καὶ θόρυβο, ἀπὸ σύγχυση καὶ ἀταξία. «Καὶ οἱ γλῶσσες αὐτῶν διαπράττουν ἀνομήματα καὶ δείχνουν ἀπειθία πρὸς τὸν Κύριο». Στὴ συνέχεια ἀναφέρεται καὶ ἡ αἰτία τῶν κακῶν, ἢ ἔλλειψη ἐλέγχου τῆς γλώσσας. Αὐτὸ καὶ ὁ Ὠσηὲ κατηγορεῖ, λέγοντας· «Ἡ φυλὴ τοῦ Ἐφραεὶμ ἐξαφανίσθηκε κατὰ τὶς ἡμέρες τῆς κρίσεως αὐτῶν· στὶς φυλὲς τοῦ Ἰσραὴλ ἔδειξα πολλὰ ἀξιοπίστα»²⁷. Καὶ ὁ Μαλαχίας τὰ ἴδια πάλι λέγει· «Οἱ προφῆτες κατηγοροῦν ἐκείνους ποὺ μὲ τὰ λόγια τους παροργίζουν τὸ Θεό. Καὶ εἶπατε· μὲ τί τὸν παροργίσαμε; Μὲ τὰ λόγια σας

παρωξύναμεν αὐτόν; Ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς· πᾶς ποιῶν πονη-
 ρόν, καλὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς εὐδόκησε.
 Καὶ ποῦ ἐστὶν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης;». Τοῦτο δὴ καὶ αὐ-
 τὸς αἰτιᾶται, διπλοῦν προφέρων ἔγκλημα, ὅτι οὐ μόνον ἀ-
 5 πειθοῦσιν, οὐδὲ οὐ μόνον παραβαίνουσι τὸν νόμον· ὀφείλον-
 τες γοῦν αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐρυθριᾶν, ἐγκαλύπτε-
 σθαι καὶ κάτω κύπτειν, οἱ δὲ καὶ ἐπαγωνίζονται τοῖς προτέ-
 ροις, μετὰ τοῦ μὴ ποιεῖν τὰ ἐπιτεταγμένα καὶ φορτικὰ φθεγ-
 γόμενοι ρήματα. Ὡσανεὶ οἰκέτης τις ἀγνώμων ἐγκαταλιμ-
 10 πάνων τὰ ἐπιτάγματα τοῦ δεσπότου, ἔτι καὶ θρασύνοιο.

«Διὸ νῦν ἐταπεινώθη ἡ δόξα αὐτοῦ, καὶ ἡ αἰσχὺνὴ τοῦ
 προσώπου αὐτοῦ ἀντέστη αὐτοῖς». Πάλιν τὰ μέλλοντα ὡς
 παρεληλυθότα λέγει, τῷ συνήθει κεχρημένος νόμῳ τῆς προ-
 φητείας. Ταπείνωσιν δὲ δόξης τὴν αἰχμαλωσίαν καλεῖ. Οὐ
 15 γὰρ τῆς τυχούσης ἦν, τοὺς ἐν τάξει τῶν βασιλευόντων τῆς
 οἰκουμένης ὄντας, τούτους ἀνθρώποις βεβήλοις καὶ βαρβά-
 ροις ὑποτετάχθαι. Αἰσχύνην δὲ προσώπου ἐνταῦθα τὴν ἀπὸ
 τῆς ἁμαρτίας ἐγγινομένην φησί. Τοιοῦτος γὰρ ἦν αὐτῶν ὁ
 βίος. Ἐπεὶ οὖν προλαβόντες ἑαυτοὺς κατήσχυναν, δι' ὧν ἔ-
 20 πραττον, διὰ δὴ τοῦτο ὁ Θεὸς τῆς δόξης αὐτοῦ ἐξέβαλεν, ἐ-
 λάττονι παραδιδούς τιμωρίαν τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐπενεχθείσης
 αὐτοῖς. Οὐ γὰρ οὕτως ἦσαν ἐπονείδιστοι τὴν ἀλλοτρίαν οἰ-
 κοῦντες, ὡς ὅτε τὴν μητρόπολιν ἔχοντες παρηνόμουν. Τότε
 μὲν γὰρ καὶ ἐνεκόπτετο αὐτοῖς τὰ τῆς κακίας, ἐπὶ δὲ τῆς πα-
 25 τρίδος καὶ πρὸς τὸ μείζον ἤρετο. Μέγα τοίνυν αὐτοῦς ὁ προ-
 φήτης ἐπαίδευε δόγμα, πανταχοῦ πείθων πρὸ τῆς κολάσεως
 τὴν πονηρίαν φεύγειν, καὶ ἐγκαλύπτεσθαι καὶ αἰσχύνεσθαι·
 οὐχ ὅταν βάρβαροι λαβόντες δούλους ἀπάγωσιν, ἀλλ' ὅταν
 ἡ τῆς ἁμαρτίας τυραννὶς αἰχμαλώτους ἔχη.

αὐτά. Ὁ καθένας ποὺ κάμνει τὸ κακό, βρίσκει καλὸ ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ ὅτι μὲ αὐτοὺς αὐτὸς εὐχαριστεῖται. Καὶ ποῦ εἶναι ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης;»²⁸. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ αὐτὸς κατηγορεῖ, παρουσιάζοντας διπλὴ κατηγορία, ὅτι δηλαδὴ δὲν δείχνουν μόνο ἀπειθία καὶ οὔτε παραβαίνουν μόνο τὸ νόμο· ἐνῶ δηλαδὴ ὀφείλουν νὰ ντρέπονται γι' αὐτὸ καὶ νὰ κοκκινίζουν, νὰ καλύπτουν τὰ πρόσωπά τους καὶ νὰ σκύβουν κάτω, ἀντίθετα αὐτοὶ ἀγωνίζονται ἐναντίον τῶν προηγουμένων, μὲ τὸ νὰ μὴ ἐκτελοῦν τὰ προστάγματα τοῦ Κυρίου καὶ νὰ ἐκστομίζουν βαριὰ λόγια· σὰν δηλαδὴ κάποιος ἀχάριστος δοῦλος ποὺ ἐγκαταλείπει τὰ προστάγματα τοῦ Κυρίου καὶ ἀκόμα γίνεται καὶ πιὸ θρασύς²⁹.

«Γι' αὐτὸ λοιπὸν τώρα ταπεινώθηκε ἡ δόξα αὐτοῦ καὶ ἡ ντροπὴ τοῦ προσώπου τους γίνεται μάρτυρας κατηγορίας ἐναντίον τους». Πάλι παρουσιάζει τὰ μέλλοντα σὰν πράγματα ποὺ ἔχουν συμβεῖ, χρησιμοποιώντας τὸν συνηθισμένο νόμο τῆς προφητείας. Ταπείνωση δὲ δόξας ὀνομάζει τὴν αἰχμαλωσία. Διότι δὲν ἦταν τυχαία ντροπὴ αὐτό, αὐτοὶ δηλαδὴ ποὺ βρίσκονταν στὴ θέση τῶν βασιλέων τῆς οἰκουμένης, αὐτοὶ νὰ εἶναι ὑποταγμένοι σὲ ἀνθρώπους βέβηλους καὶ βαρβάρους. Αἰσχύνη δὲ τοῦ προσώπου ἐδῶ ὀνομάζει αὐτὴν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Διότι τέτοια ἦταν ἡ ζωὴ τους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτοὶ προηγουμένως καταντρόπιασαν τοὺς ἑαυτούς τους μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔπρατταν, γι' αὐτὸ λοιπὸν ὁ Θεὸς τοὺς στέρησε τὴ δόξα τους, παραδίνοντάς τους σὲ μικρότερη τιμωρία ἀπὸ ἐκείνη ποὺ οἱ ἴδιοι ἐπέβαλαν στὸν ἑαυτὸ τους. Διότι δὲν ἦταν τόσο πολὺ ἄξιοι κατηγορίας ὅταν κατοικοῦσαν στὴν ξένη χώρα, ὅσο ὅταν διέπρατταν παρανομίες κατοικώντας στὴν πατρίδα τους. Καθόσον τότε μὲν εἶχαν περιορισθεῖ τὰ ἔργα τῆς κακίας τους, ἐνῶ ὅταν βρίσκονταν στὴν πατρίδα τους γίνονταν ὄλο καὶ μεγαλύτερα. Μεγάλη λοιπὸν ἀλήθεια τοὺς δίδασκε ὁ προφήτης, πείθοντάς τους μὲ τὸ κάθε τι πρὸ τῆς τιμωρίας ν' ἀποφεύγουν τὴν κακία καὶ νὰ καλύπτουν τὸ πρόσωπό τους καὶ νὰ ντρέπονται· ὄχι ὅταν οἱ βέρβαροι τοὺς αἰχμαλωτίζουν καὶ τοὺς ὀδηγοῦν σὰν δούλους, ἀλλ' ὅταν ἡ τυραννικὴ ἐξουσία τῆς ἁμαρτίας τοὺς ἔχει αἰχμαλώτους.

Τὴν δὲ ἀμαρτίαν αὐτῶν, ὡς Σοδόμων, ἀνήγγειλαν καὶ ἐνεφάνισαν». Ὁ πολλάκις εἶπον, λέγω καὶ νῦν· ὅτι δεικνύς τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν ὁ προφήτης, οὐχ ἃ μέλλουσι πάσχειν προλέγει, ἀλλὰ καὶ ἃ παθεῖν ἦσαν ἄξιοι. Τὰ μὲν γὰρ
 5 ἡμαρτημένα αὐτοῖς ἴσα Σοδόμοις ἦν, τὰ δὲ τῆς τιμωρίας καταδεέστερα. Οὐ γὰρ προρρίζους αὐτοὺς ἀνήρπασεν, οὐδὲ ἐκ βάθρων τὴν πόλιν ἀνέσπασεν, οὐδὲ λείψανα τοῦ γένους ἠφάνισε. Τὸ δέ, «Ἀνήγγειλαν καὶ ἐνεφάνισαν», ἀνθρωπινώτερον εἶρηται». Οὐ γὰρ τότε μανθάνει ὁ Θεὸς τὰ γεγενημένα,
 10 ὅταν γένηται (πῶς γάρ, ὁ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν;), ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, οὕτως εἶπεν.

Ὡσπερ γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν, «Ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν πρὸς με», οὐχὶ τὸν Θεὸν ἀποικίζων που πόρρω,
 15 καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν περικλείων, ταῦτά φησιν, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀμαρτίας δηλῶν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, «Ἀνήγγειλαν», τὴν ὑπερβολὴν τῆς πονηρίας δεικνύμενος λέγει. Τὰ μὲν γὰρ καταδεέστερα τῶν ἀμαρτημάτων καὶ λαθεῖν δύναται ἄν, τὰ δὲ ὑπερβάλλοντα καὶ μεγάλα πᾶσιν ἐστὶ γνώριμα καὶ
 20 καταφανῆ, κἄν μηδεὶς ὁ κατηγορῶν ἦ, μηδὲ ἐλέγχων. Αὐτὰ γὰρ ἑαυτὰ καταγγέλλει καὶ δῆλα ποιεῖ. Βουλόμενος ὁ προφήτης ἐνταῦθα δείξασθαι τὸ μέγεθος τῶν κακῶν, φησὶν, «Ἀνήγγειλαν καὶ ἐνεφάνισαν», τουτέστι, μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς, μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερηφανίας τὰ κακὰ ἐπρατ-
 25 τον, οὐδὲ αἰσχυνόμενοι, οὐδὲ ἐγκαλυπτόμενοι, ἀλλὰ μελέτην τὴν πονηρίαν ποιούμενοι.

5. Οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, διότι βεβούλευνται βουλήν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες· δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστίν». Ἐπίτασις πονηρίας, ὅταν μὴ μό-

«Τὴν δὲ ἁμαρτία αὐτῶν διεκήρυξαν καὶ παρουσίασαν ὅπως οἱ κάτοικοι τῶν Σοδόμων». Ἐκεῖνο ποὺ πολλές φορές εἶπα, θὰ τὸ πῶ καὶ τώρα· ὅτι δηλαδή για νὰ δείξει ὁ προφήτης τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, δὲν προλέγει μόνο ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ πάθουν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἦταν ἄξιοι νὰ πάθουν. Διότι τὰ μὲν ἁμαρτήματά τους ἦταν ἴσα μὲ τὰ τῶν κατοίκων τῶν Σοδόμων, ἐνῶ ἡ τιμωρία μικρότερη. Καθόσον δὲν ὀδηγήθηκαν στὴν αἰχμαλωσία ὅλοι γενικά, οὔτε κατέστρεψε τὴν πόλη ἀπὸ τὰ θεμέλια, οὔτε ἐξαφάνισε τὰ ὑπολείμματα τοῦ γένους. Τὸ δέ, «Ἀνήγγειλαν καὶ ἐμφάνισαν», ἀποτελεῖ ἀνθρώπινο τρόπο ἐκφράσεως. Καθόσον ὁ Θεὸς δὲν μαθαίνει τότε τὰ γεγονότα, ὅταν συμβαίνουν (διότι πῶς θὰ ἦταν δυνατό κάτι τέτοιο, τὴ στιγμή ποὺ αὐτὸς γνωρίζει ὅλα προτοῦ νὰ συμβοῦν αὐτά;), ἀλλὰ μίλησε ἔτσι για νὰ δείξει τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς.

Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ἄλλοῦ ὅταν λέγει, «Ἀνέβηκε ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν πρὸς ἐμένα»³⁰, δὲν τὰ λέγει αὐτὰ για νὰ παρουσιάσει κάπου πολὺ μακριὰ τὴν κατοικία τοῦ Θεοῦ, καὶ οὔτε περικλείει αὐτὸν στὸν οὐρανό, ἀλλὰ για νὰ δείξει τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ τὸ «Ἀνήγγειλαν» τὸ λέγει για νὰ δείξει τὴν ὑπερβολὴ τῆς κακίας τους. Διότι τὰ μὲν μικρότερα ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα θὰ μπορούσαν καὶ νὰ διαφύγουν τὴν προσοχὴ μας, ἐνῶ τὰ ὑπερβολικὰ μεγάλα εἶναι γνωστὰ καὶ φανερά σ' ὅλους, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ὑπάρχει κανένας κατήγορος αὐτῶν, οὔτε ἐλεγκτής. Αὐτὰ δηλαδή ἀπὸ μόνα τους ἀποκαλύπτονται καὶ γίνονται φανερά. Θέλοντας ὁ προφήτης ἐδῶ νὰ δείξει τὸ μέγεθος τῶν κακῶν, λέγει, ὅτι «Ἀνήγγειλαν καὶ ἐμφάνισαν αὐτά», δηλαδή ἔπρατταν τὰ κακὰ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό, καὶ μὲ μεγάλη ὑπερηφάνεια, χωρὶς νὰ νιώθουν ντροπὴ, οὔτε νὰ σκεπάζουν τὸ πρόσωπό τους, ἀλλ' ἔκαναν μοναδικὴ τους φροντίδα τὴν κακία.

5. «Ἀλλοίμονο σ' αὐτούς, διότι ἔλαβαν κακὴ ἀπόφαση ποὺ ἀποβαίνει σὲ βάρος τους, λέγοντας: Ἄς ρίξουμε στὴ φυλακὴ τὸν δίκαιο, διότι μᾶς εἶναι ἄχρηστος». Τὰ λόγια αὐτὰ δεί-

νον ἀμαρτάνωσι, μηδὲ μὴ μόνον μετὰ παρρησίας ἀμαρτάνω-
 σιν, ἀλλ' ὅταν καὶ τοὺς δυναμένους τὰ τοιαῦτα διορθοῦν ἀ-
 πελαύνωσιν. Ὡσπερ γὰρ οἱ φρενίτιδι κατεχόμενοι τὸν Ια-
 5 τρὸν πολλάκις συνέκοψαν, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι τοῦ νοσεῖν ἀ-
 νίατα μέγιστον δεῖγμα τοῦτο ἐξέφερον τὸ τοὺς δικαίους ἐκ-
 βάλλειν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀρετὴ· καὶ φαινομένη μόνον, ἀρκεῖ
 λυπῆσαι τὸν ἐν κακίᾳ ζῶντα. Τοιοῦτον ἡ κακία· οὐδὲ ἐλεγ-
 χομένη πολλάκις, καὶ τὴν παρουσίαν αὐτὴν βαρύνεται τῶν
 ἐν ἐπίεικείᾳ προαιρουμένων. Διπλῆ δὲ ἐνταῦθα ἡ κατηγο-
 10 ρία, καὶ τὸ δεσμεῖν τὸν δίκαιον, καὶ τὸ ὡς ἄχρηστον δε-
 σμεῖν. Ὅταν οὖν τις τὰ ὠφελοῦντα μὴ μόνον οὐ προσίεται,
 ἀλλὰ καὶ βλαβερὰ αὐτὰ νομίζῃ εἶναι, ποῖα λείπεται λοιπὸν
 διορθώσεως πρόφασις;

Διὸ καὶ ὁ προφήτης ἰδὼν εἰς ἔσχατον ἐξοκείλαντας, ἀ-
 15 πὸ θρήνων ἄρχεται πάλιν, οὐκ ἀπὸ κατηγορίας καὶ ἐγκλη-
 μάτων, λέγων· «Οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν»· καὶ τὸ ἐξῆς μετὰ
 πολλῆς συνέσεως· «Ὅτι βεβούλευνται βουλήν πονηρὰν
 καθ' ἑαυτῶν». Καίτοι τὰ γενόμενα δοκεῖ κατὰ τοῦ δικαίου
 τολμᾶσθαι, ἀλλ' εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειεν, οὐ κατὰ τοῦ πά-
 20 σχοντος, ἀλλὰ τῶν ποιούντων ἡ βουλή τρέπεται. Ἐνταῦθα
 μανθάνομεν, ὅτι ὁ μὲν καλός, κἂν μυρία πάσχη δεινά, οὐδὲν
 βεβλάψεται παρὰ τῶν ποιούντων, οἱ δὲ ἐπιβουλεύοντες, οὗ-
 τοι μᾶλλον εἰσιν οἱ καθ' ἑαυτῶν τὸ ξίφος ὠθοῦντες, καθά-
 περ καὶ οὗτοι. Τὸν μὲν γὰρ δίκαιον οὐδὲν ἔβλαπτον δε-
 25 σμοῦντες, ἑαυτοὺς δὲ ἐν πλείονι ζόφῳ καὶ ἐρημίᾳ καθίστων,
 τὸν λύχνον ἐκποδῶν ἀρπάζοντες.

χνουν τὴν ὑπερβολικὴ αὐξηση τῆς κακίας, ἀφοῦ ὄχι μόνο ἁμαρτάνουν, ὄχι μόνο ἁμαρτάνουν μὲ παρρησία, ἀλλὰ καὶ καταδιώκουν ἐκείνους ποὺ μποροῦν αὐτὰ νὰ τὰ διορθώσουν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ κυριευμένοι ἀπὸ τρέλλα κατέσφαξαν πολλές φορές τὸν ἰατρό, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ παρουσίασαν γιὰ τὴν ἀθεράπευτη ἀσθένειά τους μεγίστη ἀπόδειξη αὐτό, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐκδιώκουν τοὺς δικαίους. Καθόσον τέτοια εἶναι ἡ ἀρετὴ· καὶ μόνο ἡ παρουσία τῆς ἀρκεῖ νὰ λυπήσει ἐκεῖνον ποὺ ζεῖ μέσα στὴν κακία. Τέτοια εἶναι ἡ κακία· πολλές φορές χωρὶς νὰ ἐλέγχεται στενοχωριέται καὶ μὲ τὴν ἴδια τὴν παρουσία ἐκείνων ποὺ ἔχουν σκοπὸ τῆς ζωῆς τους τὴν ἀρετὴ. Εἶναι δὲ διπλὴ ἡ κατηγορία ἐδῶ, καὶ διότι ρίχνουν στὰ δεσμὰ τὸν δίκαιο, καὶ διότι τὸν ρίχνουν στὰ δεσμὰ σὰν ἄχρηστο. "Ὅταν λοιπὸν κάποιος ὄχι μόνο δὲν ἀποδέχεται ἐκεῖνα ποὺ ὠφελοῦν, ἀλλὰ καὶ νομίζει ὅτι αὐτὰ εἶναι βλαβερὰ, ποιά πλέον εὐκαιρία ὑπολείπεται γιὰ διόρθωση;

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης, βλέποντας ὅτι παρεκτράπηκαν πρὸς τὴ χειρότερη μορφή κακίας, ἀρχίζει πάλι μὲ θρήνους, καὶ ὄχι μὲ κατηγορίες καὶ ἐγκλήματα, λέγοντας, «'Αλλοίμονο σ' αὐτούς», καὶ προσθέτοντας μὲ πολλὴ σύνεση καὶ τὰ στὴ συνέχεια· «Διότι ἔλαβαν κακὴ ἀπόφαση ποὺ στρέφεται ἐναντίον τους». Μολονότι βέβαια φαίνεται ὅτι τὰ ὅσα συνέβηκαν διαπράχθηκαν ἐναντίον τοῦ δικαίου, ἀλλ' ὅμως ἂν κάποιος τὰ ἐξετάσει μὲ προσοχὴ θὰ διαπιστώσει ὅτι ἡ ἀπόφασή τους στρέφεται ὄχι ἐναντίον ἐκείνου ποὺ ὑποφέρει αὐτὰ, ἀλλ' ἐναντίον ἐκείνων ποὺ πράττουν αὐτὰ. Ἀπὸ αὐτὰ μαθαίνομε, ὅτι ὁ μὲν καλός, καὶ ἂν ἀκόμα πάσχει ἀμέτρητα κακά, καμιά βλάβη δὲν θὰ δεχθεῖ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πράττουν αὐτὰ, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἐπιβουλεύονται, αὐτοὶ μᾶλλον εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ὠθοῦν τὸ ξίφος τους ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ τους, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτοί. Διότι τὸν μὲν δίκαιο δὲν τὸν ἐβλαπταν καθόλου οἱ δεσμῶτες του, ἐνῶ τοὺς ἑαυτούς τους τοὺς ἔρριχναν μέσα σὲ περισσότερο σκοτάδι καὶ ἔρημιά.

«Τοίνυν τὰ γεννήματα τῶν ἔργων αὐτῶν φάγονται». Τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία· αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ τὴν τιμωρίαν ἔχει. Καὶ ὁ ἐνταῦθά φησι, τοῦτ' ἔστιν· ἀπολαύσονται τῶν καρπῶν αὐτῶν, ἐν πλείονι καθιστῶντες αὐτοὺς ἐρημία, καὶ πολλοὺς
5 κατασκευάζοντες τοὺς κρημνοὺς.

«Οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ· πονηρὰ γὰρ συμβήσεται αὐτῷ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ». Ὁρᾶς παρ' ἡμῶν τὰ μέτρα τῆς τιμωρίας αἰεὶ καὶ τὰς ἀρχὰς γινομένας; Διὰ δὴ τοῦτο πάλιν ὁ προφήτης θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται καὶ διακόπτεται, ὅτι αὐτοὶ ἑ-
10 αὐτοὺς ἐπεβούλευον οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πολεμίου παντὸς χαλεπώτερον τὴν ἑαυτῶν ἐλυμήναντο σωτηρίαν, οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον;

«Λαός μου, οἱ πράκτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμᾶς». Τοῦτο ἀρίστου διδασκάλου, ποικίλλειν τὸν λόγον, καὶ μήτε
15 τραχύνειν μόνον, μήτε προσηνῆ ποιεῖν, ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο μεταχειρίζειν τὸ εἶδος, ὥστε πολλὴν ἐκ τῆς μίξεως γενέσθαι τὴν ὠφέλειαν. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης οὐκ ἐγκαλεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ θρηνεῖ, ὃ βαρύτερον μὲν ἔστι τῶν ἐγκλημάτων, ἐλάττονα δὲ παρέχει τὴν ὀδύνην· καὶ τὸ
20 θαυμαστὸν τοῦτο, ὅτι ἐν βαθυτέρῃ τῇ τομῇ προσηνεστέρα ἢ ἀλγηδῶν. Καὶ οὐ θρηνεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ θεραπεύει, καὶ ἕτερον πάλιν θαυμαστὸν διδασκαλίας ἀνακινεῖ τρόπον. Ποῖον δὴ τοῦτον; Τὸ μὴ πᾶσιν ὑφ' ἐν ἐπιτιμᾶν, ἀλλὰ ἀποσχίσει τὸν δῆμον τῶν ἀρχόντων, καὶ εἰς τὴν ἐκείνων ἐπιτρέψαι κεφα-
25 λὴν τὰ ἐγκλήματα.

Τοσοῦτον γὰρ ἔστι τούτου τοῦ εἶδους τὸ κέρδος, ὡς τὸν Μωϋσέα καὶ μετὰ πλείονος αὐτὸ ποιῆσαι τῆς ὑπερβολῆς. Οὗτος μὲν γάρ, πάντων ὄντων ὑπευθύνων τοῖς ἐγκλήμασιν, ἐπὶ τοὺς ἀρχοντας τρέπει τὸν λόγον, ὃ δὲ Μωϋσῆς
30 εὐρῶν τὸν δῆμον τότε μάλιστα ὄντα τὸν τὴν παρανομίαν ἐργασάμενον ἐκείνην, τὸν δὲ Ἄαρὼν οὐ τοσαύτης ὄντα κατη-

«Γι' αὐτὸ θὰ γευθοῦν τὰ δημιουργήματα τῶν ἔργων τους». Διότι τέτοια εἶναι ἡ κακία· ἔχει ἡ ἴδια τὴν τιμωρία μέσα της. Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγει ἐδῶ σημαίνει τὸ ἐξῆς· θ' ἀπολαύσουν τοὺς καρπούς τους, ρίχνοντας μέσα σὲ περισσότερη καταστροφή τὸν ἑαυτὸ τους καὶ δημιουργώντας πολλοὺς γκρεμούς.

«'Αλλοίμονο στὸν παράνομο· διότι θὰ συμβοῦν σ' αὐτὸν φοβερὰ πράγματα, ἀνάλογα μὲ τὰ πονηρὰ ἔργα του». Βλέπεις ὅτι ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους προέρχονται πάντοτε καὶ τὰ μέτρα καὶ οἱ ἀρχές τῆς τιμωρίας; Γι' αὐτὸ λοιπὸν πάλι ὁ προφήτης θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται καὶ θλίβεται, διότι οἱ ἴδιοι οἱ Ἰουδαῖοι ἐπιβούλευαν τοὺς ἑαυτούς τους καὶ κατέστρεφαν τὴ σωτηρία τους φοβερότερα ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἐχθρό, πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ἀθλιότερο;

«Λαέ μου, οἱ ἄρχοντές σου σὰν εἰσπράκτορές σου σὲ καταληστεύουν». Αὐτὸ εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ ἄριστου δασκάλου, τὸ νὰ ποικίλλει τὸ λόγο καὶ ὄχι μόνο νὰ τὸν σκληρύνει, οὔτε νὰ τὸν κάνει εὐπρόσδεκτο, ἀλλὰ νὰ μεταχειρίζεται ἄλλοτε μὲν αὐτὸ τὸ εἶδος καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο, ὥστε νὰ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀνάμιξη αὐτὴ μεγάλη ὠφέλεια. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης δὲν κατηγορεῖ μόνο, ἀλλὰ καὶ θρηνεῖ, πράγμα ποὺ εἶναι μὲν βαρύτερο ἀπὸ τὶς κατηγορίες, δημιουργεῖ ὅμως λιγότερο πόνος· καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι αὐτό, ὅτι ἐνῶ εἶναι βαθύτερη ἡ τομὴ, ὅμως ὁ πόνος εἶναι πιὸ ὑποφερτὸς καὶ δὲν θρηνεῖ μόνο, ἀλλὰ καὶ θεραπεύει, καὶ χρησιμοποιοεῖ ἄλλον πάλι θαυμαστὸ τρόπο διδασκαλίας. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτός; Τὸ νὰ μὴ κατηγορεῖ ὄλους μαζί, ἀλλὰ νὰ ξεχωρίζει τὸ λαὸ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες καὶ νὰ ἐπιρίπτει τὶς κατηγορίες στὸ κεφάλι ἐκείνων.

Πράγματι τόσο μεγάλο εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ λόγου, ὥστε ὁ Μωυσῆς νὰ κάνει ὑπερβολικὴ χρήση αὐτοῦ. Διότι αὐτὸς μὲν, ἐνῶ ὄλοι εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ τὶς κατηγορίες, στρέφει τὸ λόγο πρὸς τοὺς ἄρχοντες, ἐνῶ ὁ Μωυσῆς μολονότι βρῆκε τότε τὸν λαὸ ποὺ εἶχε διαπράξει πρὸ πάντων αὐτὸς τὴν παρανομία ἐκείνη, τὸν δὲ Ἄαρὼν νὰ μὴ εἶναι ἄξιος τόσο μεγά-

γορίας ἄξιον, ἀφείς τοὺς σφόδρα ὑπευθύνους, ἐπὶ τὸν οὐχ οὕτως ὑπεύθυνον τρέπει τὴν κατηγορίαν, τοῖς ἐγκλήμασι τοῖς κατ' ἐκείνου διδοὺς τῷ συνειδῶτι τούτων μείζονα ἑαυτῶν καταψηφίσασθαι τιμωρίαν· ὃ δὴ καὶ ἐγένετο. Οὐ γὰρ ἐ-
 5 δεήθη λοιπὸν λόγων πρὸς τὸν δῆμον ἐτέρων, ἀλλ' ἤρκεσε τὰ ψιλὰ ἐκεῖνα ῥήματα τὰ πρὸς τὸν Ἄαρὼν εἰρημένα χιλιάδας τοσαύτας, ὡς ἓνα ἄνθρωπον, καταστεῖλαι, καὶ ἀπὸ τοσαύτης θρασύτητος εἰς δειλίαν καὶ ἀγωνίαν κατενεγκεῖν τὴν ἐσχάτην. Ἄ δὴ προορῶν ὁ Μωϋσῆς, καταβὰς εὐθέως, τάς
 10 τε πλάκας ἔρριψε, καὶ πρὸς τὸν Ἄαρὼν ἔλεγε· «Τί ἐποίησέ σοι ὁ λαὸς οὗτος, ὅτι ἐποίησας αὐτὸν ἐπίχαρμα τοῖς ἐχθροῖς;».

6. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης οὗτος ποιεῖ, τὸν ἅγιον ἐκεῖνον μιμούμενος διπλῶ τῷ τρόπῳ. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐνεκάλεσε
 15 τότε ὁ Μωϋσῆς, ἀλλὰ καὶ συναλοῦντος προσωπεῖον λαβῶν, οὕτως ἐποιεῖτο τὴν κατηγορίαν ἐκείνην. Οὕτω καὶ οὗτος ἀμφοτέρα ἐμιμήσατο λέγων, «Λαός μου, οἱ πράκτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμᾶς». Καὶ γὰρ κατηγόρησεν ἐκείνων, καὶ ὡς συναλγῶν τῷ δήμῳ ταῦτα ἔλεγε. Πράκτορας δὲ ἐν-
 20 ταῦθα δοκεῖ μὲν τοὺς ἀπαιτοῦντας λέγειν, ἐγὼ δὲ οἶμαι τοὺς ἄρπαγας, τοὺς πλεονέκτας αὐτῶν αἰνίττεσθαι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἀλλὰ τοὺς φορολογοῦντας. Ὅρα αὐτοῦ κἀνταῦθα τὴν σύνεσιν. Οὐ γὰρ τὸ πρᾶγμα ἐκβάλλει, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἄπαιτοῦσιν, ἀλλά, «Καλαμῶνται», τουτέστι,
 25 γυμνοῦσι τῶν ὀντων, ἀποστεροῦσι ἀπάντων προσχήματι τῆς ἀπαιτήσεως. Ταύτην δὲ εἶρηκε τὴν λέξιν ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν καλαμώντων. Καλαμᾶσθαι γὰρ λέγεται τὸ μετὰ τὸν ἀμητὸν τοὺς ἐκπεσόντας ἐκ τῶν θεριζόντων ἀστάχους ἀναλέγεσθαι, καὶ μηδὲν ὄλως ἐπὶ τῆς ἀρούρας ἀφιέναι, ὃ δὴ καὶ

λης κατηγορίας, ἀφοῦ ἄφησε τοὺς πάρα πολὺ ὑπεύθυνους, στρέφει τὴν κατηγορία πρὸς ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἦταν τόσο πολὺ ὑπεύθυνος, καὶ μὲ τὶς κατηγορίες ἐναντίον ἐκεῖνου δίνει τὴν δυνατότητα στὴ συνείδηση αὐτῶν νὰ ἐπιβάλουν ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ τους μεγαλύτερη τιμωρία, πράγμα βέβαια ποὺ ἔγινε. Διότι δὲν χρειάσθηκε πλέον ἄλλους λόγους ν' ἀπευθύνει πρὸς τὸν λαό, ἀλλ' ὑπῆρξαν ἄρκετὰ τὰ ἀπλὰ ἐκεῖνα λόγια ποὺ λέχθηκαν πρὸς τὸν Ἄαρὼν νὰ καταπραῦνουν, σὰν ἓνα ἄνθρωπο, τότες πολλὰς χιλιάδες καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν ἀπὸ τὴν τόσο μεγάλη θασύτητα στὴν πιὸ μεγαλύτερη δειλία καὶ ἀγωνία. Αὐτὰ λοιπὸν προβλέποντας ὁ Μωϋσῆς, ἀφοῦ κατέβηκε ἀμέσως, καὶ τὶς πλάκες ἔρριξε κάτω καὶ πρὸς τὸν Ἄαρὼν ἔλεγε· «Τί σοῦ ἔκανε ὁ λαὸς αὐτός, ὥστε νὰ τὸν ὀδηγήσεις στὴ κατάσταση αὐτὴ ποὺ νὰ χαίρονται οἱ ἐχθροὶ του;»³¹.

6. Αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης αὐτὸς κάμνει, μιμούμενος τὸν ἅγιο ἐκεῖνο κατὰ διπλὸ τρόπο. Διότι βέβαια τότε ὄχι μόνο ὁ Μωϋσῆς τοὺς κατηγόρησε, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἔλαβε μορφή ἀνθρώπου ποὺ ὑπέφερε γι' αὐτά, ἔτσι ἐξαπέλυσε τὴν κατηγορία ἐκείνη. Ἔτσι καὶ αὐτὸς μιμήθηκε καὶ τὰ δύο αὐτὰ λέγοντας, «Λαέ μου, οἱ ἄρχοντές σου σὰν εἰσπράκτορες σὲ καταληστεῦουν». Διότι καὶ κατηγόρησε ἐκείνους, καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ σὰν κάποιος ἀπὸ τὸ λαὸ ποὺ πονοῦσε ὑπερβολικὰ γι' αὐτά. Πράκτορες δὲ ἐδῶ φαίνεται μὲν ὅτι ὀνομάζει τοὺς εἰσπράκτορες εἰσφορῶν, ἐγὼ ὁμῶς νομίζω ὅτι ὑπονοεῖ τοὺς ἄρπαγες, τοὺς πλεονέκτες αὐτῶν, ἐὰν δὲ δὲν ἐννοεῖ αὐτούς, τότε ἐννοεῖ ἐκείνους ποὺ ἐπιβάλλουν τοὺς φόρους. Πρόσεχε καὶ ἐδῶ τὴ σύνεση αὐτοῦ. Διότι δὲν ἀπορρίπτει τὸ νόμο τῆς φορολογίας, ἀλλὰ τὴν ἔλλειψη μέτρου. Καθόσον δὲν εἶπε, 'ἀπαιτοῦν', ἀλλὰ «καλαμῶνται», δηλαδή τοὺς ἀπογυμνώνουν ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά τους, τοὺς ἀποστεροῦν ὅλα μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἀπαιτήσεως. Αὐτὴ δὲ τὴ λέξη τὴν εἶπε μὲ τὴ μεταφορικὴ ἔννοια τῶν καλαμώνων. Διότι 'καλαμᾶσθαι' λέγεται τὸ μάζεμα μετὰ τὸν θερισμὸ τῶν στάχυων ποὺ ἔπесαν ἀπὸ τοὺς θεριστὲς καὶ τὸ νὰ μὴ μένει ἀπολύτως τίποτε στὸ χωράφι, πράγμα βέβαια ποὺ καὶ αὐτοὶ τότε ἔκαμναν,

τότε οὗτοι ἐποίουν, ὀλόκληρα τὰ ὄντα ἀρπάζοντες, καὶ γυμνοὺς ἀφιέντες αὐτούς.

«Καὶ οἱ ἀπαιτοῦντες κυριεύουσιν ὑμῶν». Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι οὐδὲ ἐνταῦθα τῆς πλεονεξίας ἴσταντο, ἀλλὰ
5 καὶ περαιτέρω προῆγον τὴν τυραννίδα, δούλους τοὺς ἐλευθέρους ποιοῦντες.

«Λαός μου, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς, πλανῶσιν ὑμᾶς». Ἐνταῦθά μοι τοὺς ψευδοπροφήτας αἰνίττεσθαι δοκεῖ, ἢ τοὺς πρὸς χάριν αὐτοῖς διαλεγομένους, ὃ τῆς ἐσχάτης διαφθορᾶς
10 αἴτιον γίνεται πανταχοῦ. Τὴν γοῦν ἐκ τούτου βλάβην δηλῶν ἐπήγαγε, «Καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταρασσουσι», τουτέστιν, οὐκ ἐῷσιν ὀρθὰ βαδίζειν, διαστρέφοντες, ἐκλύοντες, ραθυμοτέρους ποιοῦντες.

«Ἄλλὰ νῦν καταστήσεται εἰς κρίσιν Κύριος, καὶ στήσει
15 εἰς κρίσιν τὸν λαὸν αὐτοῦ· αὐτὸς Κύριος εἰς κρίσιν ἤξει μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν». Ἐτι τῷ αὐτῷ εἶδει ἐπιμένει τῆς διορθώσεως, ἀπὸ τοῦ δήμου πρὸς τοὺς γεγηρακότας καὶ τοὺς ἄρχοντας τρέπων τὴν ἐπιτίμησιν, καὶ φοβερώτερον μεταχειρίζων τὸν λόγον·
20 αὐτὸν δὲ εἰσάγει τὸν Θεὸν δικαζόμενον καὶ καταδικάζοντα, καὶ ὑπὲρ τῶν εἰς τὸν δῆμον ἀμαρτημάτων ἐγκαλοῦντα τοῖς τὸν δῆμον ἀδικοῦσι. Διὸ καὶ ἔλεγεν· «Ἄλλὰ νῦν καταστήσεται εἰς κρίσιν Κύριος». Ἐπειδὴ γὰρ εἰς ἐγκλήματα τὸν λόγον ἀνήλωσε, τοῖς δὲ ἀναισθήτως διακειμένοις τὸ μὲν ἐγκαλειῖσθαι οὐ σφόδρα βαρὺ, τὸ δὲ κολάζεσθαι φοβερόν, φησὶν,
25 ὅτι οὐ μέχρι κατηγορίας τὰ πράγματα στήσεται, ἀλλὰ καὶ δίκη τοῖς ἀμαρτήμασιν ἔψεται, αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος καταδικάζειν εὐθύνας λοιπὸν ἀπαιτοῦντος, καὶ κρινομένου πρὸς τοὺς πεπλημμεληκότας. Ὁ καὶ τὴν συγκατάβασιν τοῦ Θεοῦ
30 πολλὴν δείκνυσιν, ἀνεχομένου δικάζεσθαι μετ' ἐκείνων, καὶ

ἄρπάζοντας ὅλα τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ ἀφήνοντας αὐτοὺς γυμνοὺς.

«Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπαιτοῦν εἰσφορὲς σᾶς καταδυναστεύουν». Καὶ τὸ φοβερότερο βέβαια εἶναι, ὅτι οὔτε ἐδῶ σταματοῦσαν τὴν πλεονεξία τους, ἀλλ' ἐπέκτειναν τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τους καὶ ἀκόμα πιοῦ πέρα, κάμνοντας δούλους τοὺς ἐλεύθερους.

«Λαέ μου, αὐτοὶ ποὺ σᾶς μακαρίζουν, σᾶς πλανοῦν». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὑπαινίσσεται τοὺς ψευδοπροφήτες, ἢ ἐκείνους ποὺ ὁμιλοῦν πρὸς αὐτοὺς πρὸς εὐχαρίστηση, πράγμα ποὺ γίνεται παντοῦ αἰτία τῆς χειρότερης μορφῆς διαφθορᾶς. Γιὰ νὰ δείξει λοιπὸν τὴ βλάβη ἀπ' αὐτὸ πρόσθεσε, «καὶ διαταράσσουν τὸ δρόμο τῆς ζωῆς σας», δηλαδή δὲν σᾶς ἀφήνουν νὰ βαδίζετε ὀρθά, σᾶς διαστρέφουν, σᾶς ἀποχαυνώνουν, σᾶς κάνουν πιοῦ ἀδιάφορους.

«Ἄλλὰ τώρα ὁ Κύριος θὰ καθήσει γιὰ νὰ κρίνει καὶ θὰ στήσει μπροστά του τὸ λαό του γιὰ νὰ τὸν δικάσει· ὁ ἴδιος ὁ Κύριος θὰ ἔρθει γιὰ νὰ δικάσει τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς ἄρχοντες τοῦ λαοῦ». Ἀκόμα ἐπιμένει στὸ ἴδιο εἶδος τῆς διορθώσεως, μεταφέροντας τὴν ἐπιτίμηση ἀπὸ τὸ λαὸ πρὸς τοὺς γέροντες καὶ τοὺς ἄρχοντες, καὶ καθιστώντας φοβερότερο τὸ λόγο. Παρουσιάζει τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ νὰ δικάζει καὶ νὰ καταδικάζει καὶ νὰ κατηγορεῖ γιὰ τὰ σὲ βάρος τοῦ λαοῦ ἁμαρτήματα ἐκείνους ποὺ ἀδικοῦν τὸ λαό. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Ἄλλὰ τώρα θὰ καθήσει ὁ Κύριος γιὰ νὰ κρίνει». Ἐπειδὴ δηλαδή κατανάλωσε τὸ λόγο σὲ κατηγορίες, οἱ δὲ κατηγορίες δὲν θεωροῦνται πάρα πολὺ βαρὺ πράγμα γιὰ ἐκείνους ποὺ ζοῦν ἀναίσθητα, ἐνῶ ἡ τιμωρία θεωρεῖται φοβερό, λέγει, ὅτι τὰ πράγματα δὲν θὰ περιορισθοῦν μόνο στὶς κατηγορίες, ἀλλὰ θὰ ἀκολουθήσει καὶ δίκη γιὰ τὰ ἁμαρτήματα, ζητώντας πλέον εὐθύνες ὁ ἴδιος ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ ἐπιβάλλει τὴν καταδίκη καὶ κρίνοντας ἐκείνους ποὺ διέπραξαν πλημμελήματα. Αὐτὸ καὶ τὴ συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ παρουσιάζει μεγάλη, ἀφοῦ ἀνέχεται νὰ ἔρθει σὲ δίκη μὲ ἐκείνους, καὶ καθιστᾷ τὸ λόγο πιοῦ ἱκανὸ γιὰ ἔλεγχο,

έντρεπτικὸν ποιεῖ τὸν λόγον, ὃ καὶ τοὺς νοῦν ἔχοντας εἰς
μεγάλην ἀγωνίαν ἐμβαλεῖν εἴωθεν.

Οὐκ ἐκείνης δὲ ἔνεκεν τῆς αἰτίας, ἧς ἔμπροσθεν εἶπον,
πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς γεγηρακότας τρέπει τὸν λό-
5 γον, ἀλλὰ καὶ διδάσκων ἅπαντας, ὅτι βαρύτεραι τῶν ἀρχο-
μένων τοῖς ἄρχουσιν αἱ εὐθῦναι. Ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ ἑαυτοῦ μό-
νον, ὃ δὲ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ δήμου, οὗ τὴν ἀρχὴν ἐγκεχει-
ρισμένος τυγχάνει, παρέχει τὸν λόγον· καὶ οἱ πρεσβύτεροι
δὲ οὐκ ἀπεικότως τοσαύτην ἀπαιτοῦνται τὴν ἀκρίβειαν. Ὁ-
10 περ γὰρ ἐκεῖνοις ἡ ἀρχή, τοῦτο τούτοις ἡ ἡλικία. Ἄξιος μὲν
γὰρ καὶ ὁ νέος ἐπιτιμήσεως δεινὰ ἀμαρτάνων, ὃ δὲ τὴν ἀπὸ
τῆς ἡλικίας ἀτέλειαν ἔχων, καὶ τοσοῦτοις παθῶν οὐ πολιορ-
κούμενος κύμασιν, ἀλλὰ καὶ σωφρονεῖν εὐκολώτερον, καὶ
τῶν ἄλλων ἀνέχεσθαι τῶν βιωτικῶν ῥᾶον δυνάμενος, καὶ
15 πλείονα κεκτημένος σύνεσιν ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐμ-
πειρίας, δικαίως ἂν μᾶλλον ἀπάντων καταδικάζοιτο, τὰ
τῶν ἀκολάστων νέων ἐν γῆρα ἐπιδεικνύμενος.

«Ἵμεῖς δὲ τί ἐνεπυρίσατε τὸν ἀμεπλῶνά μου, καὶ ἡ ἀρ-
παγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν;». Πανταχοῦ τῷ Θεῷ
20 πολλὴ τῶν ἀδικουμένων ἡ πρόνοια, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἀ-
μαρτημάτων οὐκ ἔλαττον, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ πλεον παρο-
ξύνεται ὑπὲρ τῶν εἰς τοὺς ὁμοδούλους πλημμελημάτων. Καὶ
γὰρ τὸν μὲν πόρνην ἔχοντα γυναῖκα ἐκβάλλειν ἐπέτρεψε,
τὸν δὲ Ἑλληνίδα οὐκέτι, καίτοι τὸ μὲν εἰς αὐτόν, τὸ δὲ εἰς
25 ἄνθρωπον τὸ ἀμάρτημα. Καὶ τῆς θυσίας προκειμένης, κατα-
λιμπάνειν τὸ δῶρον ἐκέλευσε, καὶ μὴ πρότερον αὐτὸ προσά-
γειν, ἕως ἂν τὰ πρὸς τὸν ἀδελφὸν εὖ διαθῆναι ὁ τὸν πλησίον

πράγμα πού συνήθως ὀδηγεῖ σὲ μεγάλη ἀγωνία τοὺς συνετοὺς ἀνθρώπους.

Καὶ δὲν στρέφει τὸ λόγο πρὸς τοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς γέροντες γιὰ τὸ λόγο ἐκεῖνο πού ἀνέφερα προηγουμένως, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ διδάξει ὄλους, ὅτι οἱ εὐθύνες εἶναι βαρύτερες γιὰ τοὺς ἄρχοντες ἀπὸ ὅ,τι γιὰ τοὺς ἀρχομένους. Διότι ὁ μὲν ἀρχόμενος δίνει λόγο μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ὁ ἄρχοντας εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ γιὰ τὸ λαό, τὸν ὁποῖο συμβαίνει νὰ ἔχει ὑπὸ τὴν ἐξουσία του. Καὶ ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους δὲ ἀπαιτοῦνται ὄχι ἀδικαιολόγητα τόσες μεγάλες εὐθύνες. Διότι ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού εἶναι γιὰ ἐκείνους ἡ ἐξουσία, αὐτὸ εἶναι γι' αὐτοὺς ἡ ἡλικία. Καὶ εἶναι βέβαια καὶ ὁ νέος ἄξιος ἐπιτιμῆσεως διαπράττοντας φοβερὰ ἁμαρτήματα, ἐκεῖνος ὅμως πού εἶναι ἀπαλλαγμένος λόγω τῆς ἡλικίας του ἀπὸ ὄλα τὰ τῆς νεανικῆς ἡλικίας καὶ δὲν δέχεται τὴν πολιορκία τῶν τόσων μεγάλων κυμάτων τῶν παθῶν, ἀλλὰ καὶ μπορεῖ νὰ δείχνει εὐκολότερα σωφροσύνη, νὰ ἐξουσιάζει εὐκολότερα τὰ ἄλλα βιωτικὰ καὶ νὰ ἔχει ἐξ αἰτίας τῆς πείρας τῶν πραγμάτων περισσότερη σύνεση, δίκαια θὰ ἔπρεπε νὰ τύχει μεγαλύτερης καταδίκης ἀπὸ ὄλους, παρουσιάζοντας στὰ γηράματά του τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀκολάστων νέων.

«Σεῖς δὲ γιατί παραδώσατε στὴ φωτιά τὸν ἀμπελώνα μου καὶ βρίσκονται στὶς οἰκίες σας τὰ ὑπάρχοντα τοῦ φτωχοῦ πού τοῦ τὰ ἀρπάξατε;». Παντοῦ ὁ Θεὸς δείχνει μεγάλη πρόνοια γιὰ τοὺς ἀδικουμένους, καὶ δὲν ὀργίζεται λιγότερο γιὰ τὰ ἁμαρτήματα πού γίνονται πρὸς αὐτούς, ἀλλ' ὑπάρχουν περιπτώσεις πού ὀργίζεται καὶ περισσότερο γιὰ τὰ πλημμελήματα σὲ βάρος τῶν συνανθρώπων μας. Καθόσον ἐκεῖνον πού ἔχει πόρνη γυναίκα ἐπέτρεψε νὰ τῆς δίνει διαζύγιο³², μὲ κανένα τρόπο ὅμως ἐκεῖνον πού ἔχει γυναίκα εἰδωλολάτρισσα³³, ἂν καὶ βέβαια τὸ μὲν ἓνα ἁμάρτημα γίνεται πρὸς αὐτόν, τὸ δὲ ἄλλο πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Καὶ τῇ στιγμῇ πού προσφέρεται ἡ θυσία, ἔδωσε ἐντολὴ νὰ ἐγκαταλείπει τὸ δῶρο ἐκεῖνος πού ἔχει λυπήσει τὸν πλησίον του καὶ νὰ μὴ προσφέρει αὐτὸ προηγουμένως μέχρις ὅτου τα-

λελυπηκώς. Καὶ ἤνίκα τὸν τὰ μύρια τάλαντα κατεδηδοκότα
 ἔκρινεν, ὑπὲρ μὲν τῶν εἰς αὐτὸν ἐγκαλῶν ἀμαρτημάτων, οὐ-
 τε πονηρὸν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ κατηλλάγη ταχέως, καὶ τὸ
 δάνειον ἅπαν ἀφῆκεν, ὑπὲρ δὲ τῶν ἑκατὸν δηναρίων, καὶ
 5 πονηρὸν δοῦλον καλεῖ, καὶ τοῖς βασανισταῖς παραδίδωσι,
 καὶ οὐ πρότερον ἔφησεν ἀνήσειν, ἕως ἅπαν ἀποδῶ τὸ χρέ-
 ος.

7. Καὶ ἤνίκα μὲν αὐτὸς ἐρραπίζετο ὁ Χριστός, οὐδὲν
 τὸν δοῦλον εἰργάσατο τὸν τὴν πληγὴν ἐπαγαγόντα, ἀλλὰ
 10 καὶ πράως ἐπεκρίνατο λέγων· «Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα,
 μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;». Ὅ-
 τε δὲ ὁ Ἱεροβοὰμ τὴν χεῖρα ἐκτείνας ἐπιλαβέσθαι τοῦ προ-
 φήτου τοῦ τότε ἐλέγξαντος αὐτὸν ἐπεχείρησε, ζηρὰν τὴν χεῖ-
 ρα εἰργάσατο, παιδεύων καὶ σὲ τὰ μὲν ἑαυτοῦ πράως φέρειν,
 15 τὰ δὲ εἰς τὸν Δεσπότην μετὰ πολλῆς ἐκδικεῖν τῆς σφοδρό-
 τητος. Διὰ τοῦτο καὶ νομοθετῶν, εἰ καὶ δευτέραν ἔφησεν τὴν
 εἰς τὸν πλησίον ἀγάπην εἶναι, ἀλλ' ὁμοίαν τῇ προτέρα· καὶ
 ὡσπερ ἐκείνην μετὰ πάσης ἀπαιτεῖ τῆς ὑπερβολῆς, οὕτω
 καὶ ταύτην. Ἐπ' ἐκείνου μὲν γάρ φησιν, «Ἐξ ὄλης τῆς καρ-
 20 δίας σου, καὶ ἐξ ὄλης τῆς ψυχῆς σου», ἐπὶ δὲ ταύτης, «Ὡς
 ἑαυτόν». Καὶ ἐτέρωθεν μὲν πολλαχόθεν ἴδοι τις ἄν, ὄσσην ἀ-
 κρίβειαν ὑπερ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἡμᾶς ἀπαιτεῖ δικαίων ὁ
 Θεός.

Ὅρα γοῦν αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα σφοδρῶς ἐπικείμενον καὶ
 25 αὔξοντα τὴν κατηγορίαν βαρυτάτοις ῥήμασιν· «Ἵμεῖς δέ»,
 φησί, «τί ἐνεπυρίσατε τὸν ἀμπελῶνά μου;». Ὡσπερ ἄν εἰρ-
 γάσαντο πολέμιοι βάρβαροί τινες ἀπηνεῖς, ταῦτα ὑμεῖς· τοὺς
 οἰκείους διεθήκατε. Ἀμπελῶνα δὲ καλεῖ τὸν λαόν, διὰ τὴν

34. Ματθ. 5, 23-24.

35. Ἰω. 18, 23.

36. Γ' Βασ. 13, 1 ἐ.

37. Ματθ. 12, 37-39.

38. Πρβλ. Ἡσ. 5, 1 ἐ.

κτοποιήσει τὴ διαφορὰ του μὲ τὸν ἀδελφὸ του³⁴. Καὶ ὅταν ἔκρινε ἐκεῖνον ποὺ εἶχε καταφάγει τὰ μύρια τάλαντα, κατηγορώντας τον μὲν γιὰ τὰ ἁμαρτήματά του σὲ βάρος αὐτοῦ, οὔτε πονηρὸ τὸν ὀνόμασε, ἀλλὰ καὶ συμφιλιώθηκε ἀμέσως καὶ ὀλόκληρο τὸ δάνειο τοῦ τὸ χάρισε, γιὰ τὰ ἑκατὸ ὄμως δηνάρια καὶ πονηρὸ δοῦλο τὸν ὀνομάζει καὶ στὰ βασανιστήρια τὸν παραδίνει καὶ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ μὴ τὸν ἀφήσουν προηγουμένως, προτοῦ ἐξοφλίσει ὀλόκληρο τὸ χρέος του.

7. Καὶ ὅταν μὲν ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ραπιζόταν, δὲν ἔκανε τίποτε στὸν δοῦλο ποὺ τοῦ ἔδωσε τὸ πλήγμα, ἀλλὰ καὶ ἀποκρίθηκε μὲ τρόπο, λέγοντας· «Ἐὰν μὲν μίλησα κακῶς, μαρτύρησε γιὰ τὸ κακό, ἐὰν δὲ καλῶς γιατί μὲ χτυπᾶς;»³⁵. Ὅταν δὲ ὁ Ἱεροβοὰμ ἀπλώνοντας τὸ χέρι του προσπάθησε νὰ συλλάβει τὸν προφήτη ποὺ τότε ἔλεγξε αὐτόν, ξήρανε τὸ χέρι του³⁶, διδάσκοντας καὶ σένα τὰ ὅσα μὲν γίνονται σὲ βάρος σου νὰ τὰ ὑπομένεις μὲ πραότητα, ἐνῶ τὰ ὅσα γίνονται σὲ βάρος τοῦ Κυρίου νὰ τὰ ἐπιτιμᾶς καὶ νὰ τὰ τιμωρεῖς μὲ μεγάλη αὐστηρότητα. Γι' αὐτὸ καὶ νομοθετώντας, ἄν καὶ χαρακτήρισε δεύτερη τὴν ἐντολὴ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, ἀλλ' ὄμως ὅμοια μὲ τὴν πρώτη· καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνην τὴν ἀπαιτεῖ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό, ἔτσι καὶ αὐτήν. Διότι γιὰ τὴν ἀγάπη πρὸς ἐκεῖνον λέγει, «Μὲ ὅλη τὴν καρδιά σου καὶ ὅλη τὴν ψυχὴ σου», ἐνῶ γιὰ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον εἶπε, «Ὅπως τὸν ἑαυτὸ σου»³⁷. Καὶ ἀπὸ πολλὰς δὲ ἄλλες περιπτώσεις θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ διαπιστώσει πόση αὐστηρότητα ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς γιὰ τὴν διασφάλιση μεταξὺ μας τῆς δικαιοσύνης.

Πρόσεχε λοιπὸν αὐτόν καὶ ἐδῶ ποὺ κάμνει μὲ σφοδρότητα τὴν ἐπίθεση καὶ ποὺ αὐξάνει τὴν κατηγορία μὲ βαρύτερα λόγια· «Σεῖς δέ», λέγει, «γιατί βάλατε φωτιά στὸν ἀμπελώνα μου;». Ἐκεῖ νὰ ἀκριβῶς ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ πράξουν κάποιοι βαρβαροὶ καὶ σκληροὶ ἐχθροί, αὐτὰ σεῖς προξενήσατε πρὸς τοὺς δικούς σας. Ἀμπελώνα δὲ ὀνομάζει τὸ λαὸ³⁸, ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης πρὸς αὐτόν φροντίδας καὶ τοῦ οὐράνιου ἐνδιαφέροντός

πολλήν περι αὐτὸν σπουδὴν καὶ τὴν ἄνωθεν ἐπιμέλειαν. Καὶ αὖξων τὸ ἔγκλημα, οὐκ εἶπε, τί τοὺς ὁμοδούλους, τοὺς πλησίον, τοὺς ἀδελφούς ἀλλά, τὰ ἐμά, φησίν, ἀπωλέσατε, τὰ ἐμὰ διεφθείρατε; Εἶτα δηλῶν τοῦ ἐμπρησμοῦ τὸ εἶδος, φησίν·
 5 «Ἡ ἀρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν». Οὐ γὰρ οὕτω λυμαίνεσθαι τὰς ἀμπέλους εἶωθε χάλαζα, ὡς ἡ ἀδικία τοῦ πτωχοῦ καὶ πένητος ἐμπίπρᾱν πέφυκε τὴν ψυχὴν, θανάτου παντὸς χαλεπωτέρα κατατείνουσα αὐτὴν ἀθυμία. Πανταχοῦ μὲν οὖν τὸ ἀρπάζειν κακόν, μάλιστα δὲ δταν ὁ ἐπηρεαζόμενος ἐν ἐσχάτῃ πτωχείᾳ ἦ. Οὐκ ἐπιτιμᾶ δὲ τοῦτο μόνον λέγων, ἀλλὰ καὶ διορθοῦται, πρὸς τὴν θεωρίαν αὐτοῦς παραπέμπων τῆς ἀρπαγῆς. Ἰκανὴ μὲν γὰρ μετὰ τὴν ρῆσιν αὐτὴν ἡ ὄψις πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κειμένη κατανύξαι τὸν μὴ σφόδρα ἀναισθήτως διακειμένον.

15 «Τί ὑμεῖς ἀδικεῖτε τὸν λαόν μου;». Τῷ αὐτῷ πάλιν ἐπέμεινε τρόπῳ, ὡσπερ ἐκεῖ, «Τὸν ἀμπελῶνά μου», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «Τὸν λαόν μου», λέγων. «Καὶ τὰ πρόσωπα τῶν ταπεινῶν καταισχύνετε;», οὓς ὀρθοῦν ἔδει, τούτους ὠθοῦντες, οὓς ἀνιστᾶν, τούτους καταρρηγνύντες. Μετὰ γὰρ τῆς
 20 ἀρπαγῆς, καὶ διέπτυνον τοὺς εὐτελεστέρους, καὶ ἀνδραπόδων χαλεπώτερον αὐτοῖς ἐκέχρηντο, πρὸς τῇ πλεονεξίᾳ καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐπιτείνοντες, καὶ ἀπὸ τῆς ἀδικίας τοῦ πλοῦτου τούτου πολλὴν τὴν ἀπόνοιαν κτώμενοι. Συνέζευκται γὰρ τῇ πλεονεξίᾳ τὸ τῆς ὑπερηφανίας νόσημα, καὶ ὄσω ἄν
 25 τις ἐπιτείνῃ τὸν πλοῦτον, τοσοῦτον καὶ τὸ νόσημα τοῦτο ἐπιτρίβει.

«Τοῦτό φησι Κύριος, Κύριος, Κύριος στρατιῶν». Τί δέ ἐστι, «Στρατιῶν»; Τῶν ἀγγέλων λέγει, τῶν ἀρχαγγέλων, τῶν ἄνω δυνάμεων, ἀπὸ τῆς γῆς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τὸν ἀκρο-

39. Ὁ στίχος αὐτὸς λείπει ἀπὸ τὸ κείμενο τῶν Ο'.

του. Καὶ αὐξάνοντας τὴν κατηγορία δὲν εἶπε, γιατί διαφθείρατε τοὺς συνανθρώπους σας, τοὺς πλησίον σας, τοὺς ἀδελφούς σας, ἀλλά, λέγει, γιατί καταστρέψατε τὰ δικά μου, γιατί διαφθείρατε τὰ δικά μου. Ἐπειτα δείχνοντας τὸ εἶδος τοῦ ἔμπρησμοῦ, λέγει· «Στὰ σπίτια σας βρίσκονται τὰ ἄρπαχθέντα ὑπάρχοντα τοῦ φτωχοῦ». Διότι συνήθως δὲν καταστρέφει τὰ ἀμπέλια τόσο πολὺ τὸ χαλάζι, ὅσο φυσικὸ εἶναι νὰ κατακαίει τὴν ψυχὴ τοῦ φτωχοῦ καὶ τοῦ δυστυχισμένου ἢ ἀδικία, καταβασανίζοντας αὐτὴν μὲ χειρότερη ἀπὸ ὁποιοδήποτε θάνατο στενοχώρια. Παντοῦ βέβαια καὶ πάντοτε τὸ ἄρπαγμα τῶν ξένων ὑπαρχόντων εἶναι κακὸ πρᾶγμα, πρὸ πάντων ὁμως ὅταν ἐκεῖνος ποὺ βλάπτεται βρίσκεται μέσα στὴ χειρότερη φτώχεια. Καὶ λέγοντας αὐτὸ δὲν τοὺς κατηγορεῖ μόνο, ἀλλὰ καὶ τοὺς διορθώνει, προτρέποντάς τους νὰ στρέφουν τὰ βλέμματά τους πρὸς τὴν ἄρπαγὴ τους. Διότι μετὰ τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι ἰκανὸ τὸ θέαμα ποὺ βρίσκεται μπροστὰ στὰ μάτια νὰ συγκινήσει ἐκεῖνον ποὺ δὲν εἶναι ὑπερβολικὰ ἀναίσθητος.

«Γιατί σεῖς ἀδικεῖτε τὸ λαὸ μου;». Συνέχισε καὶ πάλι τὸ λόγο του μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, λέγοντας ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ, «Τὸν ἀμπελώνα μου», ἔτσι καὶ ἐδῶ, «Τὸ λαὸ μου». «Καὶ καταντροπιάζετε τὰ πρόσωπα τῶν φτωχῶν;», σπρώχνοντας γιὰ νὰ πέσουν ἐκείνους ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀνορθώσετε καὶ καταγκρεμίζοντας ἐκείνους ποὺ ἔπρεπε νὰ τοὺς σηκώνετε ἀπὸ τὴν πτώση τους. Μαζὶ δηλαδὴ μὲ τὴν ἄρπαγὴ τῶν ὑπαρχόντων τους καὶ περιφρονοῦσαν τοὺς φτωχότερους καὶ τοὺς μεταχειρίζονταν χειρότερα καὶ ἀπὸ δούλους, ἐκδηλώνοντας μαζὶ μὲ τὴν πλεονεξία τους καὶ τὴν ἀλαζονεία τους, καὶ ἀποκομίζοντας ἀπὸ τὸν ἄδικο αὐτὸ πλοῦτο μεγάλη ὑπερηφάνεια. Διότι εἶναι στενὰ συνδεδεμένο μὲ τὴν πλεονεξία τὸ νόσημα τῆς ὑπερηφάνειας, καὶ ὅσο περισσότερο συμβεῖ ν' αὐξήσει κανεὶς τὸν πλοῦτο, τόσο περισσότερο ἐρεθίζει τὸ νόσημα αὐτὸ.

«Αὐτὸ λέγει ὁ Κύριος, Κύριος, Κύριος τῶν στρατιῶν»³⁹. Τί σημαίνει δέ, «Τῶν στρατιῶν»; Τῶν ἀγγέλων, λέγει, τῶν ἀρχαγγέλων, τῶν οὐράνιων δυνάμεων, μεταφέροντας τὸν ἀκροατὴ ἀ-

ατὴν ἀνάγων, εἰς ἔννοιαν τῆς μεγάλης αὐτοῦ βασιλείας αὐ-
τὸν ἐμβάλλων, ἵνα, τούτῳ γοῦν καταπλήξας, σωφρονέστε-
ρον ἐργάσῃται, καὶ δείξῃ τὴν τοσαύτην ἀνοχὴν οὐκ ἀσθε-
νείας, ἀλλὰ μακροθυμίας οὔσαν.

5 «Τάδε λέγει Κύριος. Ἄνθ' ὧν ὑψώθησαν αἱ θυγατέρες
Σιών, καὶ ἐξεπορεύθησαν ὑψηλῶ τραχήλῳ, καὶ νεύμασιν ὀ-
φθαλμῶν, καὶ τῇ πορείᾳ τῶν ποδῶν σύρουσαι ἅμα τοὺς χι-
τῶνας, καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι. Καὶ ταπεινώσει ὁ Θε-
ὸς ἀρχούσας θυγατέρας Σιών, καὶ Κύριος ἀνακαλύψει τὸ
10 σχῆμα αὐτῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Καὶ ἀφελεῖ Κύριος τὴν δό-
ξαν τοῦ ἱματισμοῦ αὐτῶν, καὶ τὸν κόσμον αὐτῶν, καὶ τὰ ἐμ-
πλόκια, καὶ τοὺς κορύμβους, καὶ τοὺς μηνίσκους, καὶ τὸ
κάθεμα, καὶ τὸν κόσμον τοῦ προσώπου αὐτῶν, καὶ τὴν σύν-
θεσιν τοῦ κόσμου τῆς δόξης, καὶ τοὺς χλιδῶνας, καὶ τὰ
15 ψέλλια, καὶ τὸ ἐμπλόκιον, καὶ τοὺς δακτυλίους, καὶ τὰ περι-
δέρια, καὶ τὰ ἐνώτια, καὶ τὰ περιπόρφυρα, καὶ τὰ ἐπιβλήμα-
τα τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν, καὶ τὰ διαφανῆ Λακωνικά, καὶ τὰ
βύσσινα, καὶ τὰ ὑακίνθινα, καὶ τὰ κόκκινα, καὶ τὴν βύσσον
σὺν χρυσῶ καὶ ὑακίνθῳ συγκαθυφασμένην, καὶ θέριστρα
20 κατάληπτα τοῦ χρυσίου. Καὶ ἔσται ἀντὶ ὀσμῆς ἡδείας κο-
νιορτός, καὶ ἀντὶ ζώνης σχοινίῳ ζώσῃ, καὶ ἀντὶ τοῦ κόσμου
τῆς κεφαλῆς σου φαλάκρωμα ἔξεις διὰ τὰ ἔργα σου, καὶ ἀντὶ
τοῦ χιτῶνος τοῦ μεσοπορφύρου περιζώσῃ σάκκον. Ταῦτά
σοι ἀντὶ καλλωπισμοῦ. Καὶ ὁ υἱός σου ὁ κάλλιστος, ὃν ἀγα-
25 πᾶς, μαχαίρα πεσεῖται καὶ οἱ ἰσχύοντες ὑμῶν μαχαίρα πε-
σοῦνται, καὶ ταπεινωθήσονται. Καὶ πενθήσουσιν αἱ θῆκαι
τοῦ κόσμου ὑμῶν, καὶ καταλειφθήσῃ μόνη, καὶ εἰς τὴν γῆν
ἐδαφισθήσῃ».

πὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανὸ, καὶ ὀδηγώντας τον στὴ σκέψη τῆς μεγάλης αὐτοῦ βασιλείας, ὥστε, ἀφοῦ λοιπὸν τὸν καταπλήξει μὲ αὐτό, νὰ τὸν κάνει σωφρονέστερο, καὶ νὰ δείξει τὴν τόσο μεγάλη ἀνοχὴ ὅτι εἶναι δεῖγμα ὄχι ἀδυναμίας, ἀλλὰ μακροθυμίας.

«Αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος. Ἐπειδὴ ὑπεριφανεύθησαν οἱ γυναῖκες τῆς Σιών καὶ βάδισαν μὲ τὸν τράχηλο ψηλὰ καὶ μὲ νεύματα τῶν ὀφθαλμῶν τους, καὶ σέρνοντας τοὺς χιτῶνες τους κατὰ τὸ βάδισμα καὶ περιπαίζοντας συγχρόνως καὶ μὲ τὰ πόδια τους. Καὶ θὰ ταπεινώσει ὁ Θεὸς τὶς ἀριστοκρατίσσειες γυναῖκες τῆς Σιών, καὶ ὁ Κύριος θ' ἀποκαλύψει τὴν ἀσχημοσύνη αὐτῶν κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Καὶ θ' ἀφαιρέσει ὁ Κύριος τὴ λαμπρότητα τῶν ἐνδυμάτων αὐτῶν, καὶ τὰ στολίδια αὐτῶν, καὶ τὶς πλεξίδες τῶν μαλλιῶν τους καὶ τὰ στολίδια τῆς κεφαλῆς τους, καὶ τὸν κεφαλόδεσμο, καὶ τὰ περιδέραια καὶ ὅλα τὰ φκιασίδια τοῦ προσώπου τους, καὶ τὸ σύνολο ἐκεῖνο τῶν κοσμημάτων ποὺ τὶς χαρίζουν τὴ λαμπρότητα, καὶ τὰ χρυσὰ κοσμήματα γύρω ἀπὸ τοὺς βραχίονες καὶ τὰ βραχιόλια καὶ τὸ χρυσὸ κόσμημα γύρω ἀπὸ τὴν κεφαλὴ, καὶ τὰ δαχτυλίδια, καὶ τὰ κοσμήματα τοῦ δεξιοῦ βραχίονα, καὶ τὰ σκουλαρίκια, καὶ τὰ ἐνδύματα μὲ τὰ πορφυρὰ γύρω τους στολίδια, ποὺ φοροῦνται σὰν ἐξώρουχα καὶ σὰν ἐσώρουχα, καὶ τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴ Λακωνία διαφανῆ ἐνδύματα, καὶ τὰ κατακόκκινα, τὰ κατασκευασμένα ἀπὸ βύσσο καὶ ὑάκινθο, καὶ τὰ ὑφασμένα ἀπὸ βύσσο μαζί μὲ χρυσὸ καὶ ὑάκινθο, καὶ τὰ κατάχρυσα θερινὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς. Καὶ θὰ συμβεῖ τότε νὰ φέρεις ἐπάνω σου ἀντὶ τῆς εὐχάριστης ὀσμῆς, κονιορτό, καὶ θὰ φορέσεις ἀντὶ γιὰ ζώνη, σχοινί, καὶ ἀντὶ τῶν στολιδιῶν τῆς κεφαλῆς σου, θὰ ἔχεις αὐτὴν ἐξ αἰτίας τῶν ἔργων σου ἀπογυμνωμένη, καὶ θὰ ζωσθεῖς, ἀντὶ τοῦ χιτῶνα σου τοῦ ὑφασμένου ἀπὸ πορφύρα, σάκκο. Αὐτὰ θὰ ἔχεις ἀντὶ γιὰ καλλωπισμό. Καὶ ὁ καλύτερος υἱός σου, ποὺ τὸν ἀγαπᾷς, θὰ φονευθεῖ ἀπὸ μαχαίρι καὶ οἱ ἄρχοντές σας θὰ φονευθοῦν ἀπὸ μαχαίρι καὶ θὰ ταπεινωθοῦν. Καὶ θὰ πενθήσουν οἱ θῆκες τῶν στολιδιῶν σου καὶ θ' ἀπομείνεις μόνη καὶ θὰ κατεδαφισθεῖς».

8. Ξένον τοῦτο ὁ προφήτης αὐτὸς πεποίηκε, μακρὸν πρὸς τὰς γυναῖκας ἀποτείνας λόγον, ὅπερ οὐδαμοῦ τῶν Γραφῶν ὁρῶμεν γεγενημένον οὕτω. Τί οὖν τὸ αἴτιον τοῦ ξένου; Ἐμοὶ δοκεῖ πολλὴν τότε τὴν βλακείαν τῶν γυναικῶν γεγενῆσθαι, καὶ τὸ πλεόν εἰς τὴν τῶν ἀνδρῶν κακίαν εἰσφέρειν μέρος αὐτάς. Διὸ δὴ καὶ ἰδιαζόντως πρὸς αὐτάς ἀποτείνεται, τὰ χαλεπώτερα αὐταῖς ἐγκαλῶν ἐκλήματα, καὶ εἰς ἀρχὴν ἀνάγει τὸν λόγον, ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ πάλιν φθεγγόμενος.

10 «Τάδε λέγει Κύριος· ἀνθ' ὧν ὑψώθησαν αἱ θυγατέρες Σιών, καὶ ἐπορεύθησαν ὑψηλῶ τραχήλῳ». Τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν αὐταῖς ἐγκαλεῖ, ἀπόνοιαν καὶ ἀλαζονείαν. Τοῦτο γὰρ πανταχοῦ μὲν χαλεπὸν, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῆς γυναικείας τικτόμενον φύσεως. Φρονήματος γὰρ ἐμπλησθεῖσα
15 γυνή, ἅτε κουφοτέρα καὶ ἀλογωτέρα οὔσα, εὐκόλως περιτρέπεται, καὶ βαπτίζεται, καὶ ναυάγιον ὑπομένει παντὸς πονηροῦ πνεύματος, τοῦ τύφου καὶ τῆς ἀλαζονείας αὐτὴν βαπτίζουσης. Δοκεῖ δὲ πρὸς τὰς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀποτείνεσθαι· διὸ καὶ θυγατέρας Σιών ἐκάλεσε.

20 «Καὶ ἐπορεύθησαν ὑψηλῶ τραχήλῳ». Ἐνταῦθα αὐτάς καὶ κωμωδεῖ, καὶ τὸ γυναικεῖον δείκνυσι φρόνημα, οὐδὲ ἐν διανοίαις τε γενέσθαι δυνάμενον, ἀλλ' ἐκρηγνύμενον, καὶ διὰ τῶν τοῦ σώματος ἐπιδεικνύμενον κινήσεων. Οὐκ εἰς ἀπόνοιαν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀσέλγειαν αὐτάς διαβάλλει,
25 τοῦτο λέγων καὶ δηλῶν ἐκ τῶν ἐξῆς. Ἐπήγαγεν οὖν· «Καὶ νεύμασιν ὀφθαλμῶν», ὃ τῶν ἐταιριζομένων ἐστὶ γυναικῶν, διαστρέφειν τὰς κόρας, καὶ τὴν πολλὴν βλακείαν καὶ τὸν μαλακισμὸν ἐντεῦθεν ἐμφαίνειν· τοῦ δὲ θρύπτεσθαι καὶ μαλακίζεσθαι οὐδὲν οὕτω σημεῖόν ἐστιν, ὡς τοῦτο.

30 «Καὶ τῇ πορείᾳ τῶν ποδῶν σύρουσαι ἅμα τοὺς χιτῶνας». Οὐ μικρὸν τοῦτο ἔγκλημα, κἂν μικρὸν εἶναι δοκῇ,

8. Είναι πολὺ παράξενο αὐτὸ ποὺ ἔκανε αὐτὸς ὁ προφήτης ἀπευθύνοντας μακρὸ λόγο πρὸς τὶς γυναῖκες, πράγμα ποὺ δὲν βλέπομε σὲ κανένα ἄλλο μέρος τῶν Γραφῶν νὰ γίνεται κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία τοῦ παράξενου αὐτοῦ; Ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι ὑπῆρξε τότε πολὺ μεγάλη ἡ μωρία τῶν γυναικῶν καὶ ὅτι αὐτὲς συντέλεσαν γιὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς κακίας τῶν ἀνδρῶν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ξεχωριστὰ ἀπευθύνεται πρὸς αὐτὲς, κατηγορώντας αὐτὲς γιὰ πάρα πολὺ βαριὰ ἐγκλήματα, καὶ παρουσιάζει τὸ λόγο σὰν ἀπὸ τὴν ἀρχή, μιλώντας καὶ πάλι ἐξ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ.

«Αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος· ἐπειδὴ ὑπερηφανεύθησαν οἱ γυναῖκες τῆς Σιών καὶ βάδισαν μὲ τὸν τράχηλο ψηλά». Τὶς κατηγορεῖ γιὰ τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ τὰ κακά, τὴν παραφροσύνη καὶ τὴν ἀλαζονεία. Αὐτὸ βέβαια παντοῦ μὲν εἶναι φοβερό, πρὸ πάντων ὅμως ὅταν γεννιέται μέσα στὴ γυναικεία φύση. Διότι ὅταν ἡ γυναῖκα κυριευθεῖ ἀπὸ ἀλαζονεία, ἐπειδὴ εἶναι πιὸ ἐλαφρόμυαλη καὶ ἀπερίσκεπτη, εὐκόλα παρεκτρέπεται καὶ καταποντίζεται, καὶ ὑπομένει ναυάγιο ἀπὸ ὁποιοδήποτε πονηρὸ πνεῦμα, καταποντιζόμενῃ ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ τὴν ἀλαζονεία. Φαίνεται δὲ ὅτι ἀπευθύνεται πρὸς τὶς γυναῖκες τῶν Ἱεροσολύμων, γι' αὐτὸ δὲ καὶ τὶς ὀνόμασε θυγατέρες τῆς Σιών.

«Καὶ βάδισαν μὲ τὸν τράχηλο ψηλά». Ἐδῶ καὶ διακωμωδεῖ αὐτὲς καὶ παρουσιάζει τὴ γυναικεία ἀλαζονεία, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ συγκρατηθεῖ μέσα στὴ σκέψη, ἀλλ' ἐκρήγνυται καὶ ἐκδηλώνεται μὲ τὶς κινήσεις τοῦ σώματος. Καὶ δὲν τὶς κατηγορεῖ μόνο γιὰ ἀλαζονεία, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἀσέλγεια, λέγοντας αὐτὸ καὶ δηλώνοντας μὲ τὰ ἑξῆς· διότι πρόσθεσε· «Καὶ μὲ νεύματα τῶν ὀφθαλμῶν», πράγμα ποὺ εἶναι γνώρισμα τῶν πορνῶν γυναικῶν, τὸ νὰ περιστρέφουν τὶς κόρες τῶν ὀφθαλμῶν καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ ἐκδηλώνουν τὴ μεγάλη ἀνοησία τους καὶ τὴ μαλθακότητά τους· τῆς δὲ ἀποχαύνωσης καὶ τῆς μαλθακότητος τίποτε ἄλλο δὲν ὑπάρχει τόσο μεγάλη ἀπόδειξη, ὅσο αὐτό.

«Καὶ βαδίζοντας σύρουν πίσω τους καὶ τοὺς χιτῶνες». Δὲν εἶναι μόνο μικρὸ ἐγκλημα, καὶ ἂν ἀκόμα φαίνεται μικρό, ἀλλὰ

ἀλλ' ἐξωλείας τῆς ἐσχάτης ἔλεγχος, καὶ τοῦ μαλακίζεσθαι, καὶ κατακλᾶσθαι, καὶ διαλύεσθαι, τὸ τοὺς χιτῶνας σύρειν. Τοῦτο γοῦν τις καὶ τῶν ἐξωθεν κωμωδῶν τὸν ἀντίδικον τὸν αὐτοῦ τέθεικε λέγων· «θολιμάτιον καθεὶς ἄχρι τῶν σφυρῶν».

5 «Καὶ τοῖς ποσὶν ἅμα παίζουσαι». Καὶ τοῦτο τῆς αὐτῆς πάλιν ἀσχημοσύνης ἀπόδειξις. Διὰ γὰρ πάντων, δι' ὀφθαλμῶν, δι' ἱματίων, διὰ ποδῶν, διὰ βαδίσεως, ἢ τε σωφροσύνη καὶ ἢ ἀσέλγεια φαίνεται. Τῆς γὰρ ἔνδον καθημένης ψυχῆς ὡσπερ κήρυκές τινές εἰσι τῶν αἰσθητηρίων αἱ κινήσεις.
10 Καὶ καθάπερ οἱ ζωγράφοι τὰ χρώματα κεραυνύντες, τὰς εἰκόνας ἃς βούλονται χαρακτηρίζουσιν, οὕτω δὴ καὶ τὰ κινήματα τῶν μελῶν τοῦ σώματος τοὺς χαρακτῆρας ἔξω τῆς ψυχῆς ἄγει, καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τίθησι τῶν ἡμετέρων. Διὸ καὶ ἕτερός τις σοφὸς ἔλεγε· «Στολισμὸς ἀνδρός, καὶ γέ-
15 λως ὀδόντων, καὶ βῆμα ποδὸς ἀναγγελεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ».

«Καὶ ταπεινώσει ὁ Θεὸς ἀρχούσας θυγατέρας Σιών, καὶ Κύριος ἀνακαλύψει τὸ σχῆμα αὐτῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἀφελεῖ Κύριος τὴν δόξαν τοῦ ἱματισμοῦ αὐτῶν». Δύο θεῖς ἐγκλήματα, ἀπόνοιαν καὶ ἀσέλγειαν, ἐκάστῳ κατάλλη-
20 λον ἐπάγει φάρμακον, καὶ προτέρῳ τὸ πρότερον, τῷ δευτέρῳ τὸ ἐχόμενον· τῇ μὲν ἀπονοίᾳ, τὴν ταπείνωσιν, τῷ δὲ καλλωπισμῷ τοῦ σχήματος, τὴν ἀναίρεσιν ἐκείνου. Πολέμου γὰρ καταλαβόντος τότε, τὰ πάντα οἰχήσεται, φησὶν. Αἶτε γὰρ φλεγμαίνουσαι καὶ ἀπονεννησμένοι, τῷ φόβῳ κατα-
25 σταλεῖσαι, τοῦ νοσήματος ἀπαλλαγῆσονται· αἶτε μαλακίζόμεναι καὶ διὰ πάντων θρυπτόμεναι, εἰς τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἐμπεσοῦσαι ζυγόν, πάσης ἐκείνης ἐλευθερωθήσονται τῆς βλακειᾶς.

τὸ νὰ βαδίζουν σύροντας τοὺς χιτῶνες εἶναι δεῖγμα τῆς χειρότερης μορφῆς διαφθορᾶς, μαλθακότητος, παραλύσεως καὶ διαλύσεως. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς μὴ χριστιανούς διακωμωδώντας τὸν ἀντίδικό του ἀνέφερε, λέγοντας· «Ἀφήνοντας τὸ ἱμάτιο νὰ κρέμεται μέχρι τῶν σφυρῶν».

«Καὶ περιπαίζοντας συγχρόνως καὶ μὲ τὰ πόδια τους». Καὶ αὐτὸ πάλι εἶναι ἀπόδειξη τῆς ἴδιας ἀσχημοσύνης. Καθόσον μὲ ὄλα, μὲ τοὺς ὀφθαλμούς, μὲ τὰ ἐνδύματα, μὲ τὰ πόδια, μὲ τὴ βάδιση φαίνονται καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀσέλγεια. Διότι οἱ κινήσεις τῶν αἰσθητηρίων εἶναι κατὰ κάποιο τρόπο σὰν κήρυκες τῆς ψυχῆς ποὺ βρίσκεται μέσα στὸ σῶμα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ ζωγράφοι, ἀναμειγνύοντας τὰ χρώματα, ζωγραφίζουν τὶς εἰκόνες ποὺ θέλουν, ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ κινήσεις τῶν μελῶν τοῦ σώματος φέρουν ἔξω τὶς ιδιότητες τῆς ψυχῆς, καὶ τὶς τοποθετοῦν μπροστὰ στὰ μάτια μας. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος ἄλλος σοφὸς ἔλεγε· «Ὁ στολισμὸς τοῦ ἀνδρα, τὸ γέλιο τῶν δοντιῶν καὶ τὸ βάδισμα τῶν ποδιῶν φανερώνουν τὸ ποιὸς εἶναι αὐτός»⁴⁰.

«Καὶ θὰ ταπεινώσει ὁ Θεὸς τὶς ἀριστοκράτισσες θυγατέρες τῆς Σιών, καὶ ὁ Κύριος θὰ φανερώσει κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη τὴν ἀσχημοσύνη αὐτῶν καὶ θ' ἀφαιρέσει ὁ Κύριος τὴ λαμπρότητα τῶν ἐνδυμάτων αὐτῶν». Ἀφοῦ ἀνέφερε δύο κατηγορίες, τὴν παραφροσύνη καὶ τὴν ἀσέλγεια, στὴν κάθε μιὰ προσθέτει κατάλληλο φάρμακο, καὶ στὴν μὲν πρώτη κατηγορία τὸ πρῶτο, στὴ δεύτερη τὸ ἐπόμενο, δηλαδή στὴν μὲν παραφροσύνη τὴν ταπείνωση, στὸν δὲ καλλωπισμὸ τοῦ σώματος τὴν ἐξάλειψη ἐκείνου. Διότι τότε, λέγει, θὰ συμβεῖ πόλεμος καὶ τὰ πάντα θὰ ἐξαφανισθοῦν. Καὶ ἐκεῖνες ποὺ κατακαίονται ἀπὸ τὸ πάθος αὐτὸ καὶ εἶναι κυριευμένες ἀπὸ παραφροσύνη, ἀφοῦ συγκρατηθοῦν ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου, θ' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ νόσημα· καὶ ἐκεῖνες ποὺ ζοῦν μέσα στὴ μαλθακότητα καὶ μὲ ὄλα διαφθείρουν τὴν ψυχὴ τους, ἀφοῦ βρεθοῦν κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς αἰχμαλωσίας, θ' ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ ὅλη ἐκείνη τὴν ἀνοησία.

Ὡστε δὲ ποιῆσαι τὸν λόγον αὐτοῖς φορτικώτερον, καὶ
 καθάψασθαι τῆς τῶν ἀκροωμένων διανοίας, καὶ κατ' εἶδος
 διηγεῖται τὸν καλλωπισμὸν τῶν ἱματίων τῷ γυναικῶν ἐκεί-
 νων, τῶν χρυσίων, τὸν ἐπὶ τῆς ὄψεως, τὸν ἐπὶ τοῦ λοιποῦ
 5 σώματος, καὶ πρόεισι καὶ ἐπὶ τὸν τῆς οἰκίας κόσμον. Οὐ
 γὰρ δὴ μόνον τὰ σώματα ἐνεκαλλώπιζον, ἀλλὰ τὴν ὕβριν
 ταύτην καὶ μέχρι τῶν τοίχων ἐξῆγον, εἰς οὐδὲν δέον
 δαπανώμεναι· καὶ τὰς τρίχας δὲ στρεβλοῦσαι, τὰ πτερὰ τῆς
 τοιαύτης ἀπάτης πάντοθεν ἐτάνυον. Καὶ τοῦτο γοῦν ἐγκαλεῖ
 10 λέγων, ὅτι «Ἀφελεῖ τὴν δόξαν τοῦ ἱματισμοῦ αὐτῶν, καὶ
 τὸν κόσμον αὐτῶν, καὶ τὰ ἐμπλόκια αὐτῶν, καὶ τοὺς κορύμ-
 βους». «Κορύμβους» δὲ λέγει, ἢ κόσμον τινὰ περὶ τὴν κεφα-
 λήν, ἢ αὐτοῦ τοῦ κεφαλοδέσμου τὸ σχῆμα. «Καὶ τοὺς μηνί-
 σκους»· κόσμον περὶ τὸν τράχηλον σεληνοειδῆ.

15 «Καὶ τὸ κάθεμα». Τάχα τὸ θέριστρον λέγει. «Καὶ τὸν
 κόσμον τοῦ προσώπου αὐτῶν». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ ἐπιτρίμ-
 ματα καὶ ὑπογραφὰς αἰνίττεσθαι. «Καὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ κό-
 σμου τῆς δόξης». Τοῦτο περιχρύσιόν φησι. «Καὶ τοὺς χλι-
 δῶνας»· τὰ περὶ τοὺς βραχίονας χρυσία. «Καὶ τὰ ψέλλια»·
 20 τὰ περὶ τοὺς καρπούς. «Καὶ τὸ ἐμπλόκιον»· κόσμον χρυ-
 σοῦν περὶ τὴν κεφαλὴν». «Καὶ τοὺς δακτύλους, καὶ τὰ περι-
 δέξια», ἃ λέγουσι δεξιάρια. «Καὶ τὰ ἐνώτια, καὶ τὰ περιπόρ-
 φυρα, καὶ τὰ μεσοπόρφυρα, καὶ τὰ ἐπιβλήματα τὰ κατὰ τὴν
 οἰκίαν, καὶ τὰ διαφανῆ Λακωνικά». Τοσαύτη γὰρ ἦν αὐτῶν
 25 ἢ περὶ τὴν ἀσέλγειαν σπουδῆ, ὡς μὴ μόνον τοῖς ἐγχωρίοις
 κεχρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ πόρρωθεν ἐκ τῆς ἀλλοτρίας αὐτὰς
 συλλέγειν, καὶ διαποντίους ἀποδημίας ὑπὲρ αὐτῶν στέλλε-
 σθαι. Πολὺ γὰρ τὸ μέσον τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Λακεδαί-

Μὲ σκοπὸ λοιπὸν νὰ κάνει τὸ λόγο πρὸς αὐτοὺς πιὸ βαρὺ καὶ νὰ προσεγγίσει τὴ σκέψη τῶν ἀκροατῶν, διηγεῖται ἕναν-ἕναν ξεχωριστὰ τὸν καλλωπισμὸ τῶν ἐνδυμάτων τῶν γυναικῶν ἐκείνων, τὰ χρυσαφικά, τὰ στολίδια τοῦ προσώπου, τὰ στολίδια τοῦ ὑπόλοιπου σώματος, καὶ προχωρεῖ καὶ στὸ στολισμὸ τῆς οἰκίας. Διότι δὲν στόλιζαν μόνο τὰ σώματα, ἀλλὰ τὴν ἀναίδεια αὐτὴ τὴν ἐπέκτειναν καὶ μέχρι τοὺς τοίχους, χωρὶς νὰ δαπανοῦν τὰ χρήματά τους γιὰ τίποτε τὸ ἀναγκαῖο· ἀκόμα καὶ τὶς τρίχες συστρέφανε καὶ ἔτσι ἄπλωναν παντοῦ τὰ φτερὰ τῆς ἀπάτης τους αὐτῆς. Καὶ αὐτὸ βέβαια τὸ κατηγορεῖ λέγοντας, ὅτι «Θ' ἀφαιρέσει τὴ λαμπρότητα τῶν ἐνδυμάτων τους καὶ τὰ κοσμήματά τους καὶ τὶς πλεξοῦδες τῶν μαλλιῶν τους καὶ τοὺς κορύμβους». «Κορύμβους» δὲ ὀνομάζει ἢ ὀρισμένα στολίδια τῆς κεφαλῆς, ἢ τὸ σχῆμα τοῦ ἴδιου τοῦ κεφαλόδεσμου. «Καὶ τοὺς μηνίσκους»· αὐτοὶ ἦταν στολίδια σχήματος σελήνης ποὺ κρέμονταν στὸν τράχηλο.

«Καὶ τὸ κάθεμα». Ἴσως ἐννοεῖ τὸ θέριστρο. «Καὶ τὸν κόσμο τοῦ προσώπου αὐτῶν». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπαινίσσεται τὶς ἀλοιφές καὶ τὰ εἶδη βαψίματος τοῦ προσώπου καὶ τῶν βλεφαρίδων. «Καὶ τὸ σύνολο τῶν κοσμημάτων ἐκείνων ποὺ τὶς χαρίζουν λαμπρότητα». Μὲ αὐτὸ ἐννοεῖ τὰ ἐπίχρυστα κοσμήματα. «Καὶ τοὺς χλιδῶνες»· ἐννοεῖ τὰ χρυσὰ κοσμήματα γύρω ἀπὸ τοὺς βραχίονες. «Καὶ τὰ ψέλια»· δηλαδὴ τὰ κοσμήματα γύρω ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῶν χεριῶν. «Καὶ τὸ ἐμπλόκιο»· ἐννοεῖ τὸ χρυσὸ κόσμημα γύρω ἀπὸ τὴν κεφαλὴ. «Καὶ τὰ δαχτυλίδια καὶ τὰ περιδέρια», ποὺ τὰ ὀνομάζουν δεξιάρια. «Καὶ τὰ σκουλαρίκια καὶ τὰ ἐνδύματα μὲ τὰ πορφυρὰ γύρω τους στολίδια ποὺ φοροῦνται σὰν ἐξώρουχα καὶ σὰν ἐσώρουχα, καθὼς καὶ τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴ Λακωνία». Διότι τόσο μεγάλη ἦταν ἡ φροντίδα τους γιὰ τὴν ἀσέλγεια αὐτῆ, ὥστε ὄχι μόνο νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ ἐγχώρια, ἀλλὰ καὶ νὰ συγκεντρώνουν αὐτὰ ἀπὸ πολὺ μακρινὲς ξένες χῶρες, ἐκτελώνοντας γιὰ χάρη αὐτῶν καὶ ὑπερπόντια ταξίδια. Καθόσον εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση μεταξὺ τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Λακωνίας καὶ ἄπειρο τὸ πέλαγος ἀ-

μονος, καὶ πέλαγος ἄπειρον. Οὐχ ἀπλῶς τοίνυν τὴν πατρίδα τέθεικεν, ἀφείς τὰ ἐσθήματα, ἀλλ' ὥστε τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτῶν ἀκολασίαν ἐμφῆναι.

9. «Καὶ τὰ βύσσινα, καὶ τὰ ὑακίνθινα, καὶ τὰ κόκκινα,
5 καὶ τὴν βύσσον σὺν χρυσῷ καὶ ὑακίνθῳ συγκαθυφασμένην, καὶ θέριστρα κατάκλειστα τοῦ χρυσοῦ». Οὐδὲν γὰρ εἶδος, οὐκ ἐν ἱματίοις, οὐκ ἐν τῷ λοιπῷ κόσμῳ κατέλιπον, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπῆλθον πολυτελείας ὁδόν, τῇ τῆς ἀσελγείας ἐκβακχευθεῖσαι τυραννίδι. Ταῦτα δὲ εἰ τότε ἐγκλήματα ἦν πρὸ τῆς
10 χάριτος καὶ τῆς τοσαύτης φιλοσοφίας, ποίας ἂν τύχοιεν συγγνώμης αἱ πρὸς τὸν οὐρανὸν κληθεῖσαι νῦν, καὶ εἰς μακρότερα σκάμματα, καὶ πρὸς τὸν τῶν ἀγγέλων ἐλκόμεναι ζῆλον, καὶ μετὰ πλείονος τῆς ὑπερβολῆς ταύτην νικῶσαι τὴν ἀσέλγειαν, καὶ τὰς ἐπὶ τῆς σκηνηῆς ἀποκρύπτουσαι; Καὶ
15 τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι οὐδὲ ἀμαρτάνειν ἠγοῦνται. Διὸ καὶ πρὸς αὐτὰς ἀνάγκη τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν ὀπλίσαι. Οὐ γὰρ δὴ μόνον πρὸς ἐκεῖνας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ταύτας εἰρήσεται τὸ ἐπαγόμενον, ὅτι «Ἔσται ἀντὶ ὀσμῆς ἡδείας κονιορτός».

ἽΟρᾶς πῶς καὶ τὴν τῶν μύρων ἀλοιφὴν ἐκβάλλει, καὶ
20 μεγάλην αὐτῇ τίθησι τιμωρίαν; Κονιορτὸν γὰρ ἐνταῦθά φησι τὸν αἰρόμενον μετὰ τὴν τῆς πόλεως κατασκαφὴν καὶ τὴν τῶν βαρβάρων ἔφοδον. Καὶ γὰρ καὶ πυρὶ καὶ σιδήρῳ τότε αὐτὴν διενείμαντο, τὸ μὲν αὐτῆς κατασκάψαντες, τὸ δὲ ἐμπρησμῷ παραδόντες. Ταῦτα οὖν προλέγων ἔλεγεν, ὅτι
25 «Ἐντὶ ὀσμῆς ἡδείας ἔσται κονιορτός, καὶ ἀντὶ ζώνης σχοινίῳ ζώσῃ», ὑπ' ὄψιν ἄγων τῆς αἰχμαλωσίας τὸ σχῆμα, καὶ τὴν ἐπὶ τὴν βάρβαρον χώραν ἀπαγωγὴν.

νάμεσά τους. Δὲν ἀνέφερε βέβαια ἄσκοπα τὴν πατρίδα, ἀποφεύγοντας νὰ ἀναφέρει τὰ ἐνδύματα, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει τὴν ὑπερβολικὴ ἀκολασία αὐτῶν.

9. «Καὶ τὰ ἐνδύματα ἀπὸ βύσσο καὶ ὑάκινθο, καὶ τὰ κατακκόκινα καὶ ὄλα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ὑφασμένα ἀπὸ βύσσο καὶ χρυσὸ καὶ ὑάκινθο καὶ τὰ κατάχρυσα θερινὰ καλύματα τῆς κεφαλῆς». Διότι κανένα εἶδος δὲν ἄφησαν οὔτε ἀπὸ τὰ ἐνδύματα, οὔτε ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα κοσμήματα, ἀλλὰ χρησιμοποίησαν κάθε ὁδὸ πολυτέλειας, ἀφοῦ κυριεύθηκαν ἀπὸ τὴ μανιακὴ ἐξουσία τῆς ἀσέλγειας. Ἄν δὲ αὐτὰ ἦταν ἄξια κατηγορίας τότε ποὺ δὲν εἶχε δοθεῖ ἀκόμα ἡ χάρις καὶ δὲν ὑπῆρχε τόση μεγάλη εὐσέβεια, ποιά συγγνώμη θὰ μπορούσαν νὰ τύχουν ἐκεῖνες ποὺ κλήθηκαν τώρα πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ γιὰ μεγαλύτερα ἀγωνίσματα καὶ προσελκύονται πρὸς τὸ ζῆλο τῶν ἀγγέλων, καὶ ὁμως ξεπερνοῦν σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ αὐτὴν τὴν ἀσέλγεια καὶ ἐπισκιάζουν καὶ τίς γυναῖκες τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου; Καὶ τὸ φοβερότερο βέβαια εἶναι ὅτι νομίζουν πῶς δὲν ἁμαρτάνουν. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη καὶ πρὸς αὐτὰς ν' ἀπευθύνομε τὴ φωνὴ τοῦ προφήτη. Διότι αὐτὸ ποὺ ἀκολουθεῖ θὰ λεχθεῖ ὅπως οἴηται ὅχι μόνο πρὸς ἐκεῖνες, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰς, ὅτι δηλαδή, «Θὰ συμβεῖ τότε νὰ ἔχεις, ἀντὶ τῆς εὐχάριστης εὐωδίας τῶν ἀρωμάτων, κονιορτό».

Βλέπεις πῶς ἀπορρίπτει καὶ τίς ἀρωματικὰς ἀλοιφὰς καὶ ὀρίζει μεγάλη τιμωρία γι' αὐτὰς; Διότι κονιορτὸ ἐδῶ ὀνομάζει τὸν συλλαμβανόμενον καὶ φονευόμενον μετὰ τὴν κατασκαφὴ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἔφοδο τῶν βαρβάρων. Καθόσον τότε διαμοίρασαν αὐτὴν στὴ φωτιὰ καὶ στὸ σίδηρο, καὶ τὸ μὲν ἓνα μέρος αὐτῆς τὸ κατέσκαψαν, τὸ δὲ ἄλλο τὸ παρέδωσαν στὸν ἐμπρησμό. Αὐτὰ λοιπὸν προλέγοντας ἔλεγε, ὅτι, «Θὰ συμβεῖ τότε νὰ ἔχεις, ἀντὶ τῆς εὐχάριστης εὐωδίας τῶν ἀρωμάτων, κονιορτό, καὶ θὰ ζωσθεῖς, ἀντὶ μὲ ζώνη, μὲ σχοινί», φανερώνοντάς τους τὸν τρόπο τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τὴ μεταφορὰ τους στὴ βαρβαρική χώρα.

«Καὶ ἀντὶ τοῦ κόσμου τῆς κεφαλῆς σου φαλάκρωμα ἐ-
 ξεις», ἢ τῶν τριχῶν ἀπὸ τῆς ταλαιπωρίας ἀπορρυεισῶν, ἢ
 τῶν πολεμίων τοῦτο ἐργαζομένων, ἢ αὐτῶν ἑαυτάς. Ἔθος
 γὰρ ἦν τὸ παλαιὸν ἐν πένθει καὶ συμφορᾷ ἀποκεῖρεσθαι καὶ
 5 ξύρεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ Ἰὼβ ἀπεκείρατο τὴν κεφαλὴν, ἀκούσας
 τῶν παίδων τὴν συμφορὰν. Καὶ προῖὼν ὁ προφήτης, μετὰ
 σάκκου καὶ κοπετοῦ καὶ ξύρησιν ἔφησε γενέσθαι. Καὶ ἄλλος
 πάλιν φησί· «Καὶ ξυρῆσαι καὶ κεῖραι ἐπὶ τὰ τέκνα σου τὰ
 τρυφερά».

10 «Καὶ ἀντὶ τοῦ χιτῶνος τοῦ μεσοπορφύρου περιζώση
 σάκκον». Ἄρα οὐ δοκεῖ φοβερὰ εἶναι ταῦτα καὶ ἀφόρητα;
 Ἄλλ' ἐφ' ἡμῶν οὐ μέχρι τούτων στήσεται τὰ τῆς τιμωρίας,
 ἀλλὰ σκώληξ ἰοβόλος καὶ σκότος ἀτελεύτητον διαδέξεται.
 Εἰ γὰρ ἐκείνους αἰχμαλωσία καὶ δουλεία καὶ τὰ ἔσχατα ἀνέ-
 15 μενε κακὰ ἀντὶ τοῦ καλλωπισμοῦ (ὅτι γὰρ τούτου ἀπήτει δί-
 κην, καὶ ἰδικῶς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην ἐκόλαζεν, ἀκουσον
 πῶς, καταλέξας ἐκεῖνα, ἐπήγαγε καὶ τὴν αἰτίαν· «Ταῦτά σοι
 ἀντὶ καλλωπισμοῦ»)· εἰ τοίνυν Ἰουδαῖαι γυναῖκες κεκαλλω-
 πισμέναι τοσαύτην ὑπέμειναν τιμωρίαν, τῆς πατρίδος ἐκ βά-
 20 θρων ἀνασπασθείσης, καὶ μετὰ τὴν πολλὴν τρυφὴν δοῦλαι
 καὶ αἰχμάλωτοι καὶ ἀπόλιδες εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἀπενεχθεῖ-
 σαι χώραν, καὶ λιμῶ καὶ λοιμῶ καὶ θανάτοις παραδοθεῖσαι
 μυρίοις, πῶς οὐκ εὐδῆλον, ὅτι χαλεπώτερα ἡμεῖς πεισόμεθα
 τοῖς αὐτοῖς περιπίπτοντες; Ὡσπερ γὰρ αἱ τιμαὶ μείζους, οὐ-
 25 τω καὶ αἱ τιμωρίαι βαρύτεραι. Εἰ δὲ μή τις οὐδέπω τὸ τοιοῦ-
 τον ἔπαθε γυνὴ καλλωπισαμένη, μὴ θαρρεῖτω. Ἔθος γὰρ
 τῷ Θεῷ τοῦτο, τὰς τιμωρίας ὀρίζειν ἐφ' ἐνὸς καὶ δευτέρου,
 καὶ δι' ἐκείνων νομοθετεῖν τοῖς λοιποῖς ἅπασιν τὰ καταληψό-
 μενα αὐτοῦς δεινά.

41. Ἰὼβ 1, 20.

42. Ἦσ. 22, 12.

43. Μιχ. 1, 16.

«Καὶ ἀντὶ τῶν στολιδιῶν τῆς κεφαλῆς σου θὰ ἀποκτήσεις φαλάκρα», πράγμα ποῦ θὰ συμβεῖ ἢ ἐξ αἰτίας τῆς πτώσεως τῶν τριχῶν ἀπὸ τὴν ταλαιπωρία, ἢ θὰ τὸ κάμνουν αὐτὸ σ' αὐτὲς οἱ ἐχθροί, ἢ αὐτὲς οἱ ἴδιες στὸν ἑαυτό τους. Διότι ὑπῆρχε συνήθεια τὴν παλιὰ ἐποχὴ σὲ περιπτώσεις πένθους καὶ συμφορᾶς νὰ κουρεύονται καὶ νὰ ξυρίζονται. Καθόσον ὁ Ἰακώβ κούρεψε τὸ κεφάλι του ὅταν ἄκουσε τὴ συμφορὰ τῶν παιδιῶν του⁴¹. Καὶ προχωρώντας ὁ προφήτης ἀνέφερε ὅτι αὐτὸ θὰ γίνεῖ φορώντας σάκκο, θρηνώντας καὶ ξυρίζοντας τὸ κεφάλι τους⁴². Καὶ ἄλλος πάλι λέγει· «Ξύρισε καὶ κούρεψε τὰ τρυφερά σου τέκνα»⁴³.

«Καὶ ἀντὶ τοῦ χιτώνα σου τοῦ ὑφασμένου ἀπὸ πορφύρα θὰ περιζωσθεῖς σάκκο». Ἐπειδὴ δὲν φαίνονται αὐτὰ ὅτι εἶναι φοβερὰ καὶ ἀνυπόφορα; Ὅπως στὴν περίπτωση τῆς δικῆς μας δὲν θὰ περιορισθοῦν τὰ τῆς τιμωρίας μας μόνο σ' αὐτά, ἀλλὰ θὰ διαδεχθεῖ αὐτὰ φαρμακερὸ σκουλήκι καὶ σκοτάδι ἀτελείωτο. Διότι, ἐὰν ἐκείνους ἀντὶ τοῦ καλλωπισμοῦ τοὺς ἀνέμενε αἰχμάλωσία καὶ δουλεία καὶ τὰ φοβερότερα κακὰ (τὸ ὅτι βέβαια ἀπαιτοῦσε τὴν τιμωρία αὐτοῦ καὶ τιμωροῦσε ὅπως ἰδιαίτερα τὴν ἁμαρτία αὐτή, ἄκουσε πῶς, ἀφοῦ ἀνέφερε ἐκεῖνα, πρόσθεσε καὶ τὴν αἰτία· «Αὐτὰ θὰ σοῦ δοθοῦν ἀντὶ καλλωπισμοῦ»)· ἐὰν λοιπὸν Ἰουδαῖες γυναῖκες ἐπειδὴ καλλωπίζονταν ὑπέμειναν τόσο μεγάλη τιμωρία, ὥστε καὶ ἡ πατρίδα τους νὰ καταστραφεῖ ἀπὸ τὰ θεμέλια, καὶ αὐτὲς οἱ ἴδιες μετὰ τὴν μεγάλη τρυφηλὴ ζωὴ τους νὰ ὀδηγηθοῦν δοῦλες καὶ αἰχμάλωτες καὶ ἐξόριστες στὴν ξένη χώρα, καὶ νὰ παραδοθοῦν σὲ πείνα καὶ ἀρρώστιες καὶ ἀπειρους θανάτους, πῶς δὲν εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι ἐμεῖς θὰ πάθουμε φοβερότερα πέφτοντας στὰ ἴδια ἁμαρτήματα; Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ τιμὲς εἶναι μεγαλύτερες, ἔτσι καὶ οἱ τιμωρίες εἶναι βαρύτερες. Ἐὰν δὲ αὐτὸ δὲν τὸ ἔπαθε ποτὲ μέχρι τώρα γυναῖκα ποῦ στολίζεται μ' αὐτά, ἅς μὴ παίρνει θάρρος ἐξ αἰτίας αὐτοῦ. Διότι αὐτὸ ἀποτελεῖ συνήθεια στὸ Θεό, τὸ νὰ τιμωρεῖ ἕναν ἢ δύο καὶ μέσω ἐκείνων νὰ παρέχει δίδαγμα σ' ὅλους τοὺς ἄλλους γιὰ τὶς συμφορὲς ποῦ πρόκειται νὰ τοὺς βροῦν.

"Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον ὃ λέγω ποιήσω, ἡμαρτον ἀμαρ-
 τίαν χαλεπὴν οἱ τὰ Σόδομα οἰκοῦντές ποτε, ἔδοσαν δίκην
 τὴν ἐσχάτην, τῶν σκηπτῶν ἐκείνων κατενεχθέντων, καὶ
 τῶν πόλεων, καὶ τῶν δήμων καὶ τῆς γῆς αὐτοῖς σώμασιν
 5 ἐμπρησθέντων ἀπάντων. Τί οὖν; οὐδεὶς μετ' ἐκείνους τὰ ἐ-
 κείνων ἐτόλμησε; Πολλοὶ μὲν οὖν, καὶ πολλαχοῦ τῆς οἰκου-
 μένης. Πῶς οὖν οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθον; "Ὅτι ἑτέρα χαλε-
 πωτέρα τηροῦνται τιμωρία. Διὰ γὰρ τοῦτο ἅπαξ αὐτὸ ποιή-
 σας ὁ Θεὸς ἀπέστη, ἵνα οἱ τὰ αὐτὰ τολμῶντες, κἂν μὴ δῶ-
 10 σιν ἐνταῦθα δίκην, εἰδότες, ὥσι σαφῶς, ὅτι οὐδέποτε δια-
 φεύξονται. Πῶς γὰρ ἂν ἔχοι λόγον, πρὸ μὲν τῆς χάριτος καὶ
 τοῦ νόμου, καὶ μήτε προφητῶν, μήτε ἄλλου τινὸς ἀκηκού-
 τας, ἀμαρτόντας τοιαῦτα παθεῖν, τοὺς δὲ μετ' ἐκείνους το-
 σαύτης ἀπολαύσαντας προνοίας, καὶ μηδὲ τῷ παραδείγματι
 15 γενομένους σωφρονεστέρους, ὃ πολλῶ χαλεπωτάτην ποιεῖ
 τὴν ἀμαρτίαν, διαφυγεῖν τὴν ἐπὶ τοῦτο κειμένην δίκην; Πῶς
 οὖν οὐκ ἔδοσαν οὐδέπω καὶ σήμερον; "Ἴνα μάθῃς ὅτι πολὺ
 χαλεπωτέρα τηροῦνται τιμωρία.

10. "Ὅτι γὰρ ἐστὶ χαλεπώτερα Σοδόμων παθεῖν, ἀκου-
 20 σον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «'Ανεκτότερον ἐστὶ γῆ Σοδό-
 μων καὶ Γομόρρας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ταύτῃ».
 "Ὡστε κἂν καλλωπιζόμεναι νῦν γυναῖκες μὴ πάθωσιν, ἅπερ
 ἔπαθον αἱ τότε καλλωπιζόμεναι, μὴ θαρρείτωσαν. Ἡ γὰρ ἀ-
 νοχὴ αὐτῇ καὶ ἡ μακροθυμία χαλεπωτέραν σωρεύει τοῦ πυ-
 25 ρὸς τὴν κάμινον, καὶ μείζονα τὴν φλόγα ἐργάζεται. Τοῦτο
 καὶ ἐπὶ Ἀνανίου καὶ Σαπφείρας γέγονε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἐν
 ἀρχῇ καὶ προοιμίῳ τοῦ κηρύγματος ὑφελόμενοι τῶν χρημά-

Καὶ γιὰ νὰ κάνω σαφέστερο αὐτὸ ποὺ λέγω σᾶς ἀναφέρω τὸ ἐξῆς· διέπραξαν φοβερὴ ἁμαρτία κάποτε οἱ κάτοικοι τῶν Σοδόμων, καὶ τιμωρήθηκαν μὲ τὴν πιὸ φοβερὴ τιμωρία, ἀφοῦ ἔπεσαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἐκεῖνα τὰ θεόσταλτα κακὰ καὶ κατακάηκαν ὅλα μαζί καὶ οἱ πόλεις τους, καὶ ὁ λαὸς τους, καὶ ἡ χώρα τους μαζί μὲ τὰ σώματά τους⁴⁴. Τί λοιπόν; κανένας μετὰ ἀπὸ ἐκείνους δὲν τόλμησε νὰ κάνει τὰ ὅσα ἔκαναν ἐκεῖνοι; Πολλοὶ βέβαια τὰ ἔκαναν καὶ σὲ πολλὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Πῶς λοιπὸν δὲν ἔπαθαν τίποτε παρόμοιο; Διότι φυλάσσονται γιὰ ἄλλη φοβερότερη τιμωρία. Καθόσον γι' αὐτὸ ὁ Θεός, ἀφοῦ τὸ ἔκανε αὐτὸ μιὰ φορά, δὲν τὸ ξαναέκανε, ὥστε αὐτοὶ ποὺ τολμοῦν νὰ κάνουν τὰ ἴδια, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν τιμωρηθοῦν ἐδῶ, νὰ γνωρίζουν πολὺ καλά, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ ἀποφύγουν τὴν τιμωρία. Διότι πῶς θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθεῖ, πρὶν μὲν ἀπὸ τὴ χάρι καὶ τὸ νόμο, καὶ ἐνῶ δὲν εἶχαν ἀκούσει οὔτε προφῆτες, οὔτε κάποιον ἄλλο, νὰ πάθουν τέτοια πράγματα ἐπειδὴ ἠμάρτησαν, ἐνῶ αὐτοὶ ποὺ ἔζησαν μετὰ ἀπὸ ἐκείνους καὶ ἀπόλαυσαν τόση μεγάλη πρόνοια καὶ δὲν ἔγιναν πιὸ σώφρονες οὔτε καὶ μὲ τὸ παράδειγμα, πράγμα ποὺ κάμνει πολὺ πιὸ βαρύτερη τὴν τιμωρία, νὰ ἀποφύγουν τὴν τιμωρία ποὺ ἐπιφυλάσσεται γι' αὐτό; Πῶς λοιπὸν δὲν τιμωρήθηκαν ποτὲ μέχρι σήμερα; Γιὰ νὰ μάθεις ὅτι φυλάσσονται γιὰ πολὺ φοβερότερη τιμωρία.

10. Τὸ ὅτι βέβαια θὰ συμβεῖ νὰ πάθουν χειρότερα ἀπὸ τὰ Σόδομα, ἄκουσε τὸν Χριστὸ ποὺ λέγει· «Μεγαλύτερη ἐπιείκεια θὰ δειχθεῖ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως γιὰ τὶς πόλεις Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας, παρὰ γιὰ τὴν πόλη αὐτὴ»⁴⁵. Ὡστε καὶ ἂν ἀκόμα δὲν πάθουν σήμερα οἱ γυναῖκες ποὺ καλλωπίζονται ἐκεῖνα ἀκριβῶς ποὺ ἔπαθαν ἐκεῖνες ποὺ καλλωπίζονταν τότε, ἄς μὴ παίρνουν θάρρος ἀπ' αὐτό. Διότι αὐτὴ ἡ ἀνοχὴ καὶ ἡ μακροθυμία ἐπισωρεύει ἐναντίον τους φοβερότερα τὸ καμίνι τοῦ πυρὸς καὶ κάμνει μεγαλύτερη τὴ φλόγα. Αὐτὸ ἔχει συμβεῖ καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἄνανία καὶ τῆς Σάπφειρας. Καθόσον καὶ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ στὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τοῦ κηρύγματος ἀφαίρησαν κρυφὰ τὰ χρήματα ἐκεῖνα, τὴν ἴδια στιγ-

των ἐκείνων, ἀθρόον ἀνηρπάσθησαν, μετὰ δὲ ἐκείνους πολλοὶ τοιαῦτα τολμήσαντες, οὐδὲν ἔπαθον. Πῶς οὖν ἂν ἔχοι λόγον, τὸν δίκαιον κριτὴν καὶ πᾶσι τὰ ἴσα νέμοντα, τοὺς μὲν ἤττον ἡμαρτηκότας κολάσαι, τοὺς δὲ χαλεπώτερα ποιήσαν-
 5 τας ἀφεῖναι; Οὐκ εὐδηλον, ὅτι ἐπειδὴ ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην, διὰ τοῦτο ἀνεβάλλετο τὴν τιμωρίαν, ἵνα ἢ τῇ μακροθυμίᾳ γένωνται βελτίους, ἢ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένοντες χαλεπώτερα πάθωσιν;

Ὅταν τοίνυν ἀμαρτόντες τὰ αὐτὰ τοῖς ἤδη πεπλημμε-
 10 ληκόσι καὶ κολασθεῖσι, μὴ τὰ αὐτὰ πάθωμεν, μὴ θαρρῶμεν, ἀλλὰ μᾶλλον φοβώμεθα. Ὡσπερ γὰρ νόμον τὴν ἐπ' ἐκείνων τιμωρίαν ἐξήνεγκεν ὁ Θεός, πᾶσι παραινῶν, καὶ λέγων, ὅτι διὰ τοῦτο τὸν ἐξ ἀρχῆς ἀμαρτόντα ἐκόλασα, ἵνα ματαβάλλη καὶ γένη βελτίων. Τοῖς γὰρ τοιούτοις ἀμαρτήμασι τοιαῦται
 15 κεῖνται τιμωρίαι, κἂν μὴ παραχρῆμα ἔρχωνται. Τούτοις δὲ οὐχ ἀπλῶς ἐνδιέτριψα, ἀλλ' ἐπειδὴ πονηρὸν νόσημα εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων εἰσῆλθεν οἰκίας διὰ τῆς τῶν γυναικῶν βλακειίας, ὃ τῆς φιλοκοσμίας ἔρωσ, ὃς καὶ τὴν τῶν χρημάτων ἐπέτεινε ρανίδα, εἰς ἀκαίρους δαπάνας τοὺς ἀνδρας ἐμβα-
 20 λῶν, καὶ πολέμου καὶ στάσεως καὶ φιλονεικίας ὑπόθεσις γινόμενος καθημερινῆς, καὶ τὰς τῶν πενήτων κατατείνων γαστέρας. Ὅταν γὰρ ἅπασαν τὴν οὐσίαν γυνή, ἢ καὶ τὸ πλεόν τῶν ὄντων, εἰς τὴν τοῦ σώματος ὕβριν ἀναγκάζῃ τὸν ἄνδρα δαπανᾶν (ὕβρις γὰρ σώματος, τὸ περικείμενον χρυσίον), ἀ-
 25 νάγκη τὴν χεῖρα συστέλλεσθαι πρὸς τὴν τῆς ἐλεημοσύνης φιλοτιμίαν. Καὶ πολλὰ δὲ ἕτερα ἐκ τούτου τικτόμενά ἐστιν ἰ-

μὴ θανατώθηκαν⁴⁶, μετὰ ὅμως ἀπὸ ἐκείνους, ἂν καὶ πολλοὶ τόλμησαν καὶ ἔκαναν τὰ ἴδια, ὅμως τίποτε δὲν ἔπαθαν. Πῶς λοιπὸν θὰ μποροῦσε νὰ δικαιολογηθεῖ ὁ δίκαιος κριτῆς καὶ ποὺ σ' ὄλους ἀποδίδει τὰ ἴσα, ἐκείνους μὲν ποὺ διέπραξαν μικρότερα ἁμαρτήματα νὰ τοὺς τιμωρήσει, ἐνῶ ἐκείνους ποὺ διέπραξαν φοβερότερα νὰ τοὺς ἀφήσει ἀτιμώρητους; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι, ἐπειδὴ «ὄρισε ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποία πρόκειται νὰ κρίνει τὴν οἰκουμένην»⁴⁷, γι' αὐτὸ ἀνέβαλλε τὴν τιμωρία, ὥστε ἢ μὲ τὴ μακροθυμία νὰ γίνουν καλύτεροι, ἢ, ἐπιμένοντας στὰ ἴδια, νὰ πάθουν χειρότερα;

Ὅταν λοιπὸν ἐνῶ διεπράξαμε τὰ ἴδια πλημμελήματα μὲ ἐκείνους ποὺ ἤδη ἔχουν διαπράξει αὐτὰ καὶ τιμωρήθηκαν, δὲν πάθουμε δὲ τὰ ἴδια, νὰ μὴ παίρνομαι θάρρος, ἀλλὰ νὰ φοβούμεστε περισσότερο. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Θεὸς παρέδωσε σὰν νόμο τὴν τιμωρία πρὸς ἐκείνους, συμβουλεύοντας ὄλους καὶ λέγοντας, ὅτι γι' αὐτὸ τιμώρησα ἐκεῖνον ποὺ ἁμάρτησε στὴν ἀρχή, ὥστε σύ, ποὺ διαπράττεις πλημμελήματα μετὰ ἀπὸ ἐκείνους, νὰ περιμένεις τὰ ἴδια, μὲ σκοπὸ ν' ἀλλάξεις καὶ νὰ γίνεις καλύτερος. Διότι γιὰ τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους τέτοιες τιμωρίες ἐπιφυλάσσονται, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἐπιβάλλονται τὴν ἴδια στιγμή. Αὐτὰ δὲ δὲν τὰ ἀνέφερα τυχαῖα, ἀλλ' ἐπειδὴ μπῆκε μέσα στὰ σπίτια τῶν ἀνθρώπων πονηρὸ νόσημα, ἐξ αἰτίας τῆς ἀνοησίας τῶν γυναικῶν, ὁ ἔρωτας τῆς φιλοκοσμίας, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν ἀσήμαντη ἀξία τῶν χρημάτων αὐξήσε φοβερά, ὀδηγώντας τοὺς ἄνδρες σὲ ἀνώφελες δαπάνες, γίνεται καθημερινὰ ἀφορμὴ πολέμου, στάσεως καὶ φιλονεικίας, καὶ καταφθείρει τὰ στομάχια τῶν φτωχῶν. Διότι ὅταν ἡ γυναῖκα ἐξαναγκάζει τὸν ἄνδρα νὰ δαπανᾷ ὅλη τὴν περιουσία, ἢ τὸ περισσότερο μέρος τῶν ὑπαρχόντων, στὶς ἀκολασίες τοῦ σώματος (διότι ἀκολασία τοῦ σώματος εἶναι ὁ χρυσὸς ποὺ περιβάλλει αὐτό), εἶναι ἀνάγκη νὰ περιορίζεται τὸ χέρι ἀπὸ τὴ γενναιοδωρία τῆς ἐλεημοσύνης. Καὶ πολλὰ δὲ ἄλλα εἶδη ἁμαρτημάτων μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς νὰ γεννιοῦνται ἀπ' αὐτό. Ἀλλ', ἀφοῦ ἀφή-

δειν ἁμαρτημάτων εἶδη. Ἄλλὰ ταῦτα ἀφέντες τῇ πείρα τῶν πασχόντων εἰδέναί σαφῶς, τῶν ἐχομένων ἀπτώμεθα.

Μετὰ γὰρ τὸ παραστῆσαι τῆς αἰχμαλωσίας τὸ σχῆμα, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἀντὶ τοῦ καλλωπισμοῦ ταύτην ἐπάγω, ἐπιτείνει τὴν συμφορὰν, λέγων· «Καὶ ὁ υἱός σου ὁ κάλλιστος, ὃν ἀγαπᾷς, μαχαίρα πεσεῖται, καὶ οἱ ἰσχύοντες ὑμῶν μαχαίρα πεσοῦνται». Τοῦτο γὰρ αἰχμαλωσίας χαλεπώτερον. Καὶ γὰρ ἐστὶ ζωὴ θανάτου πικροτέρα. Ὅταν γὰρ μετὰ τῆς δουλείας καὶ ἄωρα πένθη θρηνεῖν ἀναγκάζονται, ἐννόησον ὅσον τῆς 5 συμφορᾶς τὸ μέγεθος, τῶν καθ' ἑαυτὰ πικρῶν ὄντων συναπτομένων ἀλλήλοις. Καὶ γὰρ εἰ αἰχμαλωσία μόνη ἦν, ἀφόρητον ἦν τὸ δεινόν· καὶ εἰ ἐν ἐλευθερίᾳ ζώντων τοιαῦτα συνέβαινε πένθη, θανάτου πικροτέρα ἦν ἢ ζωὴ. Ἄλλὰ νῦν ἀμφοτέρα ἔσται, φησί, συνηγμένα ἀλλήλοις. Μᾶλλον δὲ δι- 10 πλῆν, καὶ τετραπλῆν, ὅταν καὶ υἱός, καὶ κάλλιστος, καὶ ποθοῦμενος, καὶ ὑπὸ βαρβάρων, ἀλλὰ μὴ τῷ κοινῷ τῆς φύσεως καταλύει νόμῳ τὸν βίον· καὶ μετὰ τούτου καὶ οἱ ἐν ἡλικίᾳ πάντες, ὥστε μηδὲ ἐλπίδα αὐτοῖς εἶναι χρηστήν, ὅσον εἰς ἀνθρωπίνην ἤκε βοήθειαν καὶ συμμαχίαν.

20 «Καὶ ταπεινωθήσεται· καὶ πενθήσουσιν αἱ θῆκαι τοῦ κόσμου ὑμῶν, καὶ καταλειφθήσῃ μόνη, καὶ εἰς τὴν γῆν ἐδαφισθήσῃ». Διὰ πάντων αὔξει τὸν θρῆνον, ἐπιτείνει τὸν φόβον, ἀκμάζουσαν τὴν ἀγωνίαν ἐργάζεται, ὑπ' ὧσιν ἄγει τὰ δεινά, εὐρύνει τῆς συμφορᾶς τὴν διήγησιν, πανταχοῦ περι- 25 τρέχων, πάντοθεν συνάγων τὰ λυπηρὰ διὰ τὴν τῶν ἀκουόντων ἀναισθησίαν. Ἀγαπητὸν γὰρ ἦν τοσαύταις κατασειομένης αὐτὰς ἀπειλαῖς ἀνενεγκεῖν, καὶ λαβεῖν αἰσθησιν τῶν μελλόντων συμβῆσεσθαι λυπηρῶν. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν, ὃ σφόδρα ἐλεεινὸν εἶναι δοκεῖ, τὸ χρυσίου θήκην ὄραν

σουμε αὐτὰ νὰ τὰ γνωρίσουμε σαφῶς μὲ τὴν πείρα ἐκείνων ποὺ τὰ παθαίνουν, ἅς ἐπιχειρήσουμε νὰ ἐξετάσουμε τὰ ἐπόμενα.

Ἐφοῦ δηλαδὴ παρουσίασε τὴ μορφή τῆς αἰχμαλωσίας καὶ εἶπε, ὅτι ἐπιβάλλει αὐτὴν ἀντὶ τοῦ καλλωπισμοῦ, αὐξάνει τὴν συμφορὰ, λέγοντας· «Καὶ τὸ πιὸ καλὸ παιδί σου, ποὺ τὸ ἀγαπᾶς, θὰ φονευθεῖ μὲ μάχαιρα, καὶ οἱ ἰσχυροὶ ἄνδρες σὰς θὰ φονευθοῦν μὲ μάχαιρα». Πράγματι αὐτὸ εἶναι φοβερότερο ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία. Καθόσον ὑπάρχει ζωὴ ποὺ εἶναι πικρότερη ἀπὸ τὸ θάνατο. Διότι, ὅταν ἀναγκάζονται μαζὶ μὲ τὴ δουλεία νὰ θρηνοῦν καὶ πένθη πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα τους, σκέψου πόσο εἶναι τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, τὴ στιγμή ποὺ συνενώνονται ἐκεῖνα, ποὺ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ εἶναι μεγάλα κακά. Καθόσον, ἐὰν ὑπῆρχε μόνο ἡ αἰχμαλωσία, θὰ ἦταν ἀνυπόφορο τὸ κακό· καὶ ἂν, ἐνῶ θὰ ζοῦσαν ἐλεύθεροι, συνέβαιναν τέτοια πένθη, ἡ ζωὴ θὰ ἦταν πικρότερη ἀπὸ τὸ θάνατο. Ἄλλὰ τώρα, λέγει, θὰ συμβοῦν καὶ τὰ δύο, στενὰ συνδεδεμένα ἀναμεταξύ τους. Καλύτερα ὁμως πρέπει κανεὶς νὰ ὀνομάζει αὐτὴν διπλὴ καὶ τριπλὴ καὶ τετραπλὴ συμφορὰ, ὅταν καὶ υἷδς εἶναι αὐτὸς καὶ ὁ πιὸ καλύτερος καὶ ὁ πιὸ ἀγαπητὸς καὶ τελειώνει τὴ ζωὴ του ἀπὸ τοὺς βαρβάρους καὶ ὄχι μὲ τὸν κοινὸ νόμο τῆς φύσεως· καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν καὶ ὄλοι οἱ συνομήλικές του, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχει σ' αὐτοὺς ἀγαθὴ ἐλπίδα, ὅσο βέβαια αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη βοήθεια καὶ συμμαχία.

«Καὶ θὰ ταπεινωθοῦν· καὶ θὰ πενήθουν οἱ θῆκες τῶν κοσμημάτων σὰς καὶ θὰ ἐγκαταλειφθεῖς μόνη καὶ θὰ κατεδαφισθεῖς». Μὲ ὅλα αὐξάνει τὸ θρῆνο, μεγαλώνει τὸ φόβο, παρουσιάζει τὴν ἀγωνία στὸ ἀποκορύφωμά της, φέρνει μπροστὰ στὰ μάτια τους τὰ δεινὰ, διευρύνει τὴ διήγηση τῆς συμφορᾶς, περιτρέχοντας παντοῦ, καὶ ἀπὸ παντοῦ συγκεντρώνοντας τὰ λυπηρὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἀναισθησίας τῶν ἀκροατῶν. Διότι μεγάλη του ἐπιθυμία θὰ ἦταν, συγκλονιζόμενες αὐτὲς ἀπὸ τόσες πολλὲς ἀπειλές, νὰ συνέλθουν καὶ νὰ συναισθανθοῦν τὰ λυπηρὰ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ πρόσθεσε, αὐτὸ ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι πάρα πολὺ ἐλεεινὸ, τὸ νὰ βλέπουν ἄδεια τὴ

κεκενωμένην, ὑπόμνημα τῆς παλαιᾶς εὐπραγίας, διὰ τῆς ὀψεως ἀκμάζουσιν διατηροῦν τὴν ἀλγηδόνα. Καὶ γὰρ τότε μάλιστα δάκνειν ὑμᾶς εἰώθασιν αἱ συμφοραί, ὅταν αὐτὰς ταῖς προτέραις παραβάλλωμεν εὐημερίαις· καὶ ἡ σύγκρισις
5 χαλεπώτερον τὸ ἔλκος ἐργάζεται.

Τοῦτο γοῦν ποτε καὶ ὁ Ἰὼβ θρηνηῶν ἔλεγε· «Τίς ἂν με θείῃ μετὰ μῆνα ἡμερῶν τῶν ἔμπροσθεν;», καὶ διηγεῖται τὸν πλοῦτον ἅπαντα, καὶ τὰ ὡσπερ ἐκ πηγῶν ἐπιρρέοντα ἀγαθά, τὰς τιμὰς, τὰς προσόδους, τὴν περιφάνειαν ἅπασαν, ὥστε
10 τῇ συγκρίσει τούτων πολλῶ χαλεπώτερα δεῖξαι τὰ παρόντα καὶ κατειληφότα αὐτὸν δεινά. Ὁ δὲ καὶ ὁ προφήτης νῦν ἐποίησε, τῶν θηκῶν ἀναμνήσας, καὶ οὐδὲ τούτοις ἀρκεσθεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰσαγαγὼν αὐτὰς πενθούσας. Ἐμφαντικώτερον γὰρ τοῦτο τοῦ λόγου τὸ εἶδος, ὅταν τοιαύτας ἐργάζεται
15 ται προσωποποιίας. Ἦδη γοῦν καὶ ἀμπέλους θρηνούσας εἰσάγει, καὶ οἶνον, ὥστε μᾶλλον καθικέσθαι τῶν ἀκρωμένων, καὶ τῆς παχύτητος αὐτῶν καθάψασθαι.

Τί δέ ἐστι, «Καταλειφθήσῃ μόνη;». Καὶ συμμάχων, φησί, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐρημωθεῖσα, καὶ τῆς ἄλλης
20 περιφανείας γυμνωθεῖσα πάσης, καὶ πανταχόθεν ὑπὸ τῶν πολεμίων κυκλουμένη, καὶ ἐν μέσοις ἀπειλημένη βαρβάροις. Εἶτα τὴν ὑπερβολὴν τῆς ταπεινώσεως παραστήσαι θέλων, φησί· «Καὶ εἰς τὴν γῆν ἐδαφισθήσῃ». Οὐδὲ πέσῃ εἶπεν, οὐδὲ κατενεχθήσῃ, ἀλλ' ἐτέρα λέξει σαφέστερον ἐνδεικνυ-
25 μένη τὴν εὐτέλειαν αὐτῆς ἅπασαν ἀπεχρήσατο.

θήκη τῶν χρυσαφικῶν, ἐνθύμιο τῆς παλιᾶς εὐημερίας, διατηρώντας μὲ τὴ θεά αὐτῆς πάρα πολὺ ἔντονο τὸν πόνο. Καθόσον τότε πρὸ πάντων μᾶς καταπληγῶνουν συνήθως οἱ συμφορές, ὅταν αὐτὲς τὶς συγκρίνουμε μὲ τὶς προηγούμενες εὐημερίες· καὶ ἡ σύγκριση κάμνει τὴν πληγὴ χειρότερη.

Αὐτὸ λοιπὸν ἔλεγε κάποτε καὶ ὁ Ἰὼβ θρηνῶντας· «Ποῖδς μπορεῖ νὰ μὲ φέρει τὴ μνήμη του στὶς περασμένες μέρες;»⁴⁸, καὶ διηγεῖται ὅλο τὸν πλοῦτο του, καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔτρεχαν σὰν πηγές, τὶς τιμές, τὶς ἐμφανίσεις του στὸν κόσμο καὶ ὅλη τὴ λαμπρότητά του, ὥστε μὲ τὴ σύγκριση αὐτῶν νὰ δείξει πολὺ πῶς φοβερότερες τὶς παρούσες συμφορές ποὺ τὸν κατέλαβαν. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης ἔκανε τώρα, ὑπενθυμίζοντας τὶς θῆκες, καὶ δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτὲς, ἀλλὰ καὶ παρουσίασε αὐτὲς νὰ πενθοῦν. Διότι αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ λόγου εἶναι πολὺ πῶς ἐκφραστικό, ὅταν χρησιμοποιεῖ τέτοιου εἴδους προσωποποιήσεις. Ἀκόμα βέβαια καὶ ἀμπέλια παρουσιάζει νὰ θρηνοῦν, καὶ οἶνο, ὥστε περισσότερο νὰ πλησιάσει τοὺς ἀκροατὲς καὶ νὰ ἐπιπλήξει τὴν πνευματικὴ ἀδιαφορία τους.

Τί σημαίνει δὲ «Θὰ ἐγκαταλειφθεῖς μόνη»; Θ' ἀπομείνεις, λέγει, ἔρημη καὶ ἀπὸ συμμάχους καὶ ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, καὶ θ' ἀπογυμνωθεῖς καὶ ἀπὸ ὅλη τὴν ἄλλη λαμπρότητά σου, καὶ θὰ εἶσαι κυκλουμένη ἀπὸ παντοῦ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ θὰ ἐγκαταλειφθεῖς ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους. Ἐπειτα, θέλοντας νὰ παρουσιάσει τὴν ὑπερβολικὴ ταπείνωσή της, λέγει· «Καὶ θὰ κατεδαφισθεῖτε». Δὲν θὰ πέσεις, εἶπε, οὔτε θὰ καταγκρεμισθεῖς, ἀλλὰ χρησιμοποίησε ἄλλη λέξη γὰ νὰ δείξει σαφέστερα ὅλην τὴν εὐτέλεια αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

«Καὶ ἐπιλήψονται ἑπτὰ γυναῖκες ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀνθρώπου ἑνός, λέγουσαι· τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγώμεθα, καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περιβαλώμεθα· πλὴν τὸ ὄνομά σου κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς, ἄφελε τὸν ὄνειδισμόν ἡμῶν.

1. Τὴν ἐκ τοῦ πολέμου συμβᾶσαν ὀλιγανθρωπίαν ἐμφῆ-
ναι βούλεται, καὶ πῶς εἰς ἐλάχιστον περιέστη ὁ δῆμος τῶν
Ἰουδαίων. Οὐδὲ γὰρ προστασίας ἔφησαν δεῖσθαι ταῖς γυναι-
ξὶ προσηκούσης ὑπὸ ἀνδρῶν παρέχεσθαι, ἀλλὰ ἀτελῆ τῆς
5 λειτουργίας αὐτὸν ἀφεῖναι ταύτης, καὶ στέργειν καὶ ἀγαπᾶν,
εἰ ἀπλῶς γοῦν καὶ ὡς ἔτυχε τοῦ τῆς χηρείας ἀπαλλάγειεν ὀ-
νόματος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν «Ἄφελε τὸν ὄνειδισμόν ἡμῶν»·
ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν ὄνειδος τοῦτο εἶναι ἐδόκει.

«Τῇ δὲ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπιλάμψει ὁ Θεὸς ἐν βουλῇ μετὰ
10 δόξης ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ ὑψῶσαι καὶ τοῦ δοξάσαι τὸ καταλει-
φθὲν τοῦ Ἰσραήλ». Ἐπειδὴ σφόδρα κατέσεισε τὴν διάνοιαν
αὐτῶν τῇ τῶν λυπηρῶν ἀπειλῇ, καὶ τὴν συμφορὰν ἱκανῶς ἐ-
τραγώδησε, καὶ μακρὸν ἀπέτεινε λόγον τὰ φοβερὰ διηγού-
μενος, μεταβάλλει λοιπὸν ἐπὶ τὰ χρηστότερα. Τοῦτο γὰρ ἰα-
15 τρείας ἀρίστης τρόπος, μὴ τέμνειν μηδὲ καίειν μόνον, ἀλλὰ
καὶ τὰς ἐκεῖθεν γινομένας ὀδύνας προσηνέσι παραμυθεῖσθαι
φαρμάκοις· τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς ποιεῖ. Οὐ γὰρ δὴ εἰς τὰ σκυ-
θρωπὰ καταλύσειν ἔφησε τὸ πᾶν, ἀλλά, τῶν πονηρῶν ἐκ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'.

«Καὶ θὰ πιάσουν ἑφτά γυναῖκες ἓνα ἄνδρα καὶ θὰ τοῦ λέγουν· θὰ τρῶμε τὸν δικό μας ἄρτο καὶ θὰ ντυνόμαστε μὲ τὰ δικά μας ἐνδύματα· ἀπλῶς μόνο δώσε μας τὸ ὄνομά σου σὰν συζύγου, καὶ ἀφαιρέσε μας τὴ ντροπὴ μας».

1. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ θέλει νὰ δείξει τὴν ὀλιγανθρωπία ποὺ θὰ συμβεῖ ἀπὸ τὸν πόλεμο, καὶ πῶς κατάντησε στὸ ἐλάχιστο ὄλαος τῶν Ἰουδαίων. Διότι δὲν εἶναι ὅτι χρειάζονται προστασία, ποὺ ἀρμόζει νὰ παρέχεται ἀπὸ τοὺς ἄνδρες στὶς γυναῖκες, ἀλλὰ τὸν ἀφήνουν ἀπαλλαγμένο ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑποχρέωση, τὸ νὰ δείχνει δηλαδὴ στοργὴ καὶ ἀγάπη πρὸς αὐτές, ἔαν ἀπλῶς καὶ μόνο συνέβαινε ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς χηρείας. Διότι αὐτὸ σημαίνει τό, «Ἀφαιρέσε τὸν ὄνειδισμό μας»· ἐπειδὴ τὴν παλιὰ ἐποχὴ ὄνειδος αὐτὸ θεωροῦνταν ὅτι εἶναι.

«Κατὰ τὴν ἡμέρα δὲ ἐκείνη θὰ λάμψει στὴ γῆ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ὁ Θεὸς μὲ τὴ σοφία του καὶ τὴ δόξα του, γιὰ νὰ ὑψώσει καὶ νὰ δοξάσει τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ Ἰσραὴλ ποὺ ἀπέμεινε». Ἀφοῦ συγκλόνησε ὑπερβολικὰ τὴ σκέψη αὐτῶν μὲ τὴν ἀπειλὴ τῶν λυπηρῶν, περιέγραψε μὲ τραγικὸ τρόπο ἱκανὰ τὴ συμφορὰ, καὶ ἀπηύθυνε μακρὸ λόγο διηγούμενος τὰ φοβερά, μεταφέρει πλέον τὸ λόγο πρὸς τὰ χρηστότερα. Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἀριστης ἰατρείας, τὸ νὰ μὴ ἐγχειρίζει ὁ ἰατρὸς μόνο οὔτε καὶ νὰ καίει τὶς πληγές, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόνους ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτὰ νὰ τοὺς καταπραῖνει μὲ κατάλληλα φάρμακα. Αὐτὸ λοιπὸν κάμνει καὶ αὐτός. Διότι βέβαια δὲν εἶπε ὅτι τὸ πᾶν θὰ καταλήξει μὲ τὰ δυσάρεστα, ἀλλ', ἀφοῦ ἐξαλειφθοῦν ἄ-

μέσου ληφθέντων, διαδέχεσθαι τὰ χρηστότερα· καὶ οὐκ ἀπαλλαγὴν ἔσεσθαι μόνον τῶν ἀηδῶν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν τὴν περιφάνειαν καὶ μεγάλην τὴν λαμπρότητα. Τοῦτο γὰρ ἐπίλαμψιν Θεοῦ καλεῖ, τὸ σκότος τῆς ἀθυμίας λύουσιν, καὶ
5 φαιδρὰν ποιοῦσαν ἡμέραν, καὶ περιφανεῖς καθιστῶσαν. Τὸ δέ, «Ἐν βουλήῃ», ὅτι συνετῶς, φησί, πάντα ἐργάσεται, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ σοφίας.

«Καὶ ἔσται τὸ καταλειφθὲν τοῦ Ἰσραὴλ ἐν Σιών, καὶ τὸ καταλειφθὲν ἐν Ἱερουσαλήμ, ἅγιοι κληθήσονται πάντες οἱ
10 γραφέντες εἰς ζωὴν ἐν Ἱερουσαλήμ». Ἴνα μάθῃς ὅτι οὐ συντυχίας τινὸς ἢ σωτηρία γέγονε τῶν διαφυγόντων τὸν κίνδυνον, ἀλλ' ἐκ τῆς ἄνωθεν ψήφου τειχισθέντες, καὶ ἐν μέσοις τοῖς δεινοῖς ὄντες οὐχ ἐάλωσαν, διὰ τοῦτο φησὶν· «Ἄγιοι κληθήσονται πάντες οἱ γραφέντες εἰς ζωὴν ἐν Ἱερου-
15 σαλήμ». Οἱ ἀφορισθέντες, φησὶν, οἱ δοκιμασθέντες, οἱ τυπωθέντες, μηδὲν παθεῖν δεινόν. Εἰκότως δὲ αὐτοὺς ἁγίους καλεῖ, δεικνύς, ὅτι οὐχ ἀπλῶς ὁ ἀφορισμὸς αὐτοὺς ἀπήλλαξεν, οὐδὲ ἀπλῶς ἡ τοῦ Θεοῦ ψήφος, ἀλλὰ τι καὶ ἡ τῶν τρόπων εἰσήνεγκεν ἀρετὴ, εἴτε προτέρα, εἴτε μετὰ ταῦτα. Εἰ γὰρ
20 καὶ χρηστοὶ τινες ἦσαν καὶ ἐπιεικεῖς, ἀλλ' ὁμως ὑπὸ τῶν συμβάντων βελτίους ἐγένοντο καὶ ἀκριβέστεροι. Καθάπερ γὰρ τὸ χρυσίον τῷ πυρὶ παραδιδόμενον πᾶσαν ἀποτίθεται κηλῖδα, οὕτω καὶ οἱ σπουδαῖοι σπουδαιότεροι καθίστανται ἐν τοῖς πειρασμοῖς, πᾶσαν ἀπονιπτόμενοι ραθυμίαν.

25 «Ὅτι ἐκπλυνεῖ Κύριος τὸν ρύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιών, καὶ τὸ αἷμα ἐκκαθαριεῖ ἐκ μέσου αὐτῶν πνεύματι κρίσεως καὶ πνεύματι καύσεως». Διπλοῦν ἐνταῦθα μοι δοκεῖ λέγειν καθαρμόν, καὶ τὸ δοῦναι δίκην ὧν ἡμαρτον, καὶ τὸ σπουδαιότερους γενέσθαι πρὸς τὸν μέλλον ἐν-
30 τεῦθεν. Αἷμα δὲ Ἱερουσαλήμ τοὺς φόνους λέγει, τὰς σφαγὰς

πὸ τὸ μέσο ὄλα τὰ κακά, θὰ διαδεχθοῦν αὐτὰ τὰ χρηστότερα· καὶ δὲν θὰ συμβεῖ μόνο ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ δυσάρεστα, ἀλλὰ θ' ἀκολουθήσει καὶ μεγάλη μεγαλοπρέπεια καὶ μεγάλη λαμπρότητα. Διότι αὐτὸ ὀνομάζει ἐπίλαμψη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία διαλύει τὸ σκοτάδι τῆς λύπης καὶ κάμνει χαρούμενη τὴν ἡμέρα καὶ καθιστᾶ λαμπροὺς τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ δέ, «Ἐν βουλήῃ», σημαίνει, ὅτι ὄλα θὰ τὰ κάνει μὲ σύνεση καὶ μὲ τὴν πρέπουσα σ' αὐτὸν σοφία.

«Καὶ τότε οἱ Ἰσραηλίτες ποὺ ἀπέμειναν στὴ Σιών καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔμειναν στὴν Ἱερουσαλήμ, θὰ ὀνομασθοῦν ὄλοι ἅγιοι, ὄλοι ὄσοι ἔχουν γραφεῖ στὸ βιβλίο τῆς ζωῆς καὶ θὰ ζοῦν στὴν Ἱερουσαλήμ». Γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ἡ σωτηρία ἐκείνων ποὺ διέφυγαν τὸν κίνδυνο δὲν προέκυψε ἀπὸ κάποιο τυχαῖο γεγονός, ἀλλ' ἐπειδὴ περιφρουρήθηκαν ἀπὸ τὴν οὐράνια ἀπόφαση, ἂν καὶ βρίσκονταν μέσα στὰ δεινά, ὁμως δὲν ἐξαφανίσθηκαν, καὶ γι' αὐτὸ λέγει· «Θὰ ὀνομασθοῦν ἅγιοι ὄλοι ἐκεῖνοι ποὺ γράφηκαν στὸ βιβλίο τῆς ζωῆς καὶ θὰ ζοῦν στὴν Ἱερουσαλήμ». Ἐκεῖνοι, λέγει, ποὺ ξεχωρίσθηκαν, ποὺ δοκιμάσθηκαν, ποὺ γράφηκαν, ὥστε νὰ μὴ πάθουν κανένα κακό. Πολὺ σωστὰ δὲ ὀνομάζει αὐτοὺς ἁγίους, γιὰ νὰ δείξει, ὅτι δὲν τοὺς ἀπάλλαξε ἀπλῶς τὸ ξεχώρισμα αὐτό, οὔτε ἀπλῶς ἡ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι συνέβαλε σ' αὐτὸ κατὰ τι καὶ ἡ ἐνάρετη διαγωγή τους, εἴτε ἡ προηγούμενη, εἴτε ἡ στὴ συνέχεια. Διότι ἂν καὶ ὑπῆρχαν μερικοὶ ἄγαθοὶ καὶ ἐπιεικεῖς, ἀλλ' ὁμως γίνονταν ἀπὸ τὰ συμβάντα καλύτεροὶ καὶ πῶς προσεκτικοί. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ χρυσὸς παραδιδόμενος στὴ φωτιά ἀποβάλλει κάθε ξένη ὕλη, ἔτσι καὶ οἱ σπουδαῖοι γίνονται σπουδαιότεροὶ μὲ τοὺς πειρασμούς, καθαριζόμενοι ἀπὸ κάθε ἀδιαφορία.

«Διότι ὁ Κύριος θὰ πλύνει τὴν ἀκαθαρσία τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων τῆς Σιών καὶ θὰ καθαρῖσει ἀπὸ ἀνάμεσά τους τὸ αἷμα αὐτῶν μὲ πνεῦμα κρίσεως καὶ πνεῦμα καύσεως». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὁμιλεῖ γιὰ διπλὸ καθάρισμα, καὶ ὅτι θὰ τιμωρηθοῦν γιὰ τὰ ἁμαρτήματα ποὺ διέπραξαν, καὶ ὅτι θὰ γίνουν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καλύτεροὶ στὸ μέλλον. Αἷμα δὲ τῆς Ἱερουσαλήμ

τὰς ἀδίκους. Εἶτα αὖξων τὸ ἔγκλημᾶ φησιν, «Ἐκ μέσου αὐ-
τῶν». Οὐδὲ γὰρ λανθάνοντες καὶ κρυπτόμενοι τὰς ἀνδροφο-
νίας ἐτόλμων, ἀλλὰ τῶν ληστῶν καὶ τῶν τὰς λεωφόρους ἐ-
φεδρευόντων χεῖρον. Ἐκεῖνοι γὰρ καὶ τῷ σκότῳ κρυπτόμε-
5 νοὶ καὶ ταῖς ἐρημίαις τολμῶσι τὰ εἰωθότα, οὗτοι δὲ ἐν μέ-
σαις ταῖς ἀγοραῖς, ἐν μέσῃ τῇ πόλει, ἐν αὐτοῖς τοῖς δικαστη-
ρίοις τὰ ἐκείνων παρηνόμουν.

Ἄλλὰ καὶ τὴν ἐκεῖθεν, φησί, γενομένην κηλῖδα ἐπελ-
θῶν ὁ πόλεμος ἀναλώσει. Καὶ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τῶν χρη-
10 στῶν ὑπὲρ τῶν προτέρων ἀπολογεῖται λυπηρῶν, ὅτι καὶ αὐ-
τὰ ἐκεῖνα τὰ συμβάντα διὰ τοῦτο συνέβη, ἵνα ἐκπλυθῶσιν, ἵ-
να καθαρθῶσιν, ἵνα πυρωθῶσιν, ἵνα πᾶσαν ἀποθῶνται κη-
λῖδα, ἵνα τὸ ἐκ τῶν ἀμαρτημάτων καὶ τῶν σφαγῶν ἀπονί-
ψωνται ὄνειδος. Τί δέ ἐστίν ὃ φησι, «Πνεύματι κρίσεως καὶ
15 πνεύματι καύσεως»; Τῇ μεταφορᾷ τῶν χωνευομένων ὑλῶν
ἐπέμενε. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ τὸ πνεῦμα εἰς τὸ χωνευτήριον
ἐμπῖπτον καὶ τὴν φλόγα ἀναρριπίζον, καὶ θερμοτέρους
ποιοῦν τοὺς ἀνθρακας, ἅπαντα δαπανᾷ ρύπον, οὕτω καὶ ἐν-
ταῦθα ἡ θεήλατος ὀργή, καὶ ἡ τῶν πολεμίων ἔφοδος ἐμπε-
20 σοῦσα, ἀντὶ πυρὸς τῇ πόλει γέγονε, πυρὸς οὐκ ἀπολλύντος,
ἀλλὰ καίοντος, καὶ καθαίροντος, καὶ κολᾶζοντος, καὶ διορ-
θουμένου. Τὸ γὰρ, «Πνεύματι κρίσεως», τουτέστι, κολᾶσε-
ως, τιμωρίας, ἐκδικήσεως.

«Καὶ ἤξει Κύριος». Παρουσίαν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν κα-
25 λεῖ. «Καὶ ἔσται πᾶς τόπος τοῦ ὄρους Σιών, καὶ πάντα τὰ πε-
ρικούκλῳ αὐτῆς σκιάσει νεφέλη ἡμέρας, καὶ ὡς καπνοῦ, καὶ
ὡς φωτὸς πυρὸς καιομένου νυκτός, πάσῃ τῇ δόξῃ σκεπα-
σθήσεται. Καὶ ἔσται εἰς σκιὰν ἡμέρας ἀπὸ καύματος, καὶ ἐν

ὀνομάζει τοὺς φόνους, τὶς ἄδικες σφαγές. Ἐπειτα, αὐξάνοντας τὴν κατηγορία, λέγει, «Ἀνάμεσά τους». Διότι δὲν ἐπιχειροῦσαν νὰ πράξουν τὶς ἀνδροφονίες στὰ ὕπουλα καὶ κρυφά, ἀλλὰ χειρότερα ἀπὸ τοὺς ληστὲς καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παραμονεύουν στὶς ὁδοὺς. Καθόσον ἐκείνοι ἐπιχειροῦν νὰ πράξουν τὰ συνηθισμένα ἐγκλήματατά τους καὶ κρυβόμενοι μὲ τὸ σκοτάδι καὶ μέσα στὶς ἐρημιές, ἐνῶ αὐτοὶ διέπρατταν τὶς παρανομίες ἐκείνων μέσα στὶς ἀγορές, μέσα στὴν πόλη καὶ μέσα στὰ ἴδια τὰ δικαστήρια.

Ἄλλά, λέγει, καὶ τὴν ἀκαθαρσία ποὺ προῆλθε ἀπὸ αὐτὲς τὶς πράξεις τους, θὰ τὴν ἐξαφανίσει ἀφοῦ ἔρθει ὁ πόλεμος. Καθόσον κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν εὐχαρίστων ἀπολογεῖται γιὰ τὰ προηγούμενα δυσάρεστα, ὅτι δηλαδὴ καὶ τὰ ἴδια ἐκεῖνα τὰ συμβάντα γι' αὐτὸ συνέβηκαν, γιὰ νὰ πλυθοῦν, γιὰ νὰ καθαρισθοῦν, γιὰ νὰ περάσουν μέσα ἀπὸ τὸ καμίνι τῆς φωτιᾶς, γιὰ ν' ἀποβάλουν κάθε εἶδος ἀκαθαρσίας, γιὰ νὰ ἀποπλύνουν τὴν ντροπὴ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὶς σφαγές. Τί σημαίνει δὲ αὐτὸ ποὺ λέγει, «Μὲ πνεῦμα κρίσεως καὶ μὲ πνεῦμα καύσεως»; Ἐπέμενε στὴ μεταφορικὴ σημασία τῶν ὑλῶν ποὺ ρίχνονται στὸ χωνευτήρι γιὰ νὰ καθαρισθοῦν ἀπὸ ξένες ὕλες. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ πέφτοντας ὁ ἀέρας μέσα στὸ χωνευτήρι μὲ ὄρμη καὶ ζωηρεύοντας τὴ φλόγα κάμνει τοὺς ἀνθρακες θερμότερους καὶ ἐξαφανίζει κάθε ἀκαθαρσία, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἡ θεόσταλτη ὄργη καὶ ἡ ἔφοδος ποὺ ἔγινε ἀπὸ μέρους τῶν ἐχθρῶν, ὑπῆρξε γιὰ τὴν πόλη σὰν φωτιά, σὰν φωτιὰ ποὺ δὲν καταστρέφει, ἀλλὰ καίει, καθαρίζει, τιμωρεῖ καὶ διορθώνει. Διότι τό, «Πνεῦμα κρίσεως», ἔχει τὴ σημασία τῆς κολάσεως, τῆς τιμωρίας, τῆς ἐκδικήσεως.

«Καὶ θὰ ἔρθει ὁ Κύριος». Παρουσία αὐτοῦ ὀνομάζει τὴν ἐνέργειά του. «Καὶ θὰ συμβεῖ τότε ὁλόκληρος ὁ τόπος τοῦ δρους τῆς Σιών καὶ ὅλα τὰ μέρη γύρω ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ νὰ τὰ ἐπισκιάσει κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας μία νεφέλη, καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νύχτας σὰν ἕνας καπνὸς καὶ σὰν κάποιο φῶς ποὺ προέρχεται ἀπὸ φωτιὰ ποὺ καίει, καὶ θὰ σκεπασθεῖ δ-

σκέπη καὶ ἐν ἀποκρύφῳ ἀπὸ σκληρότητος καὶ ὑετοῦ». Νεφέλην ἐνταῦθα τὴν ἐκ τῶν κακῶν ἐγγινομένην παραψυχὴν φησι, πυρὰν δὲ τὴν μετὰ τῆς παραμυθίας περιφάνειαν προσγινομένην. Ὅπερ γάρ ἐστι ἐν καύματι νεφέλη, τοῦτο ἐν σκότῳ καὶ νυκτὶ βαθυτάτῃ πυρὰ λαμπροῦ ἀναπτομένη. Ἡ μὲν γὰρ τὸν αὐχμὸν ἀποκρούεται, ἡ δὲ διαλύει τὸν ζόφον. Τὴν μὲν οὖν περιφάνειαν τῇ λαμπρότητι τῆς πυρᾶς, τὴν δὲ ἀνεσιν τῇ σκιᾷ τῆς νεφέλης παρέβαλεν.

Εἶτα δεικνὺς ὡς οὐ κατὰ μικρὸν τῶν δεινῶν λυομένων ταῦτα ἔσται, ἀλλὰ ἀθρόον ἐν αὐτῇ τῶν λυπηρῶν ἀκμῇ ἢ μεταβολῇ γενήσεται, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν μάθωσιν, ὅτι οὐχὶ ἐκ περιφορᾶς τινος καὶ συντυχίας ἢ πρὸς τὸ βέλτιον γέγονε μετάστασις, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνωθεν δυνάμεως τὸ πᾶν κατώρθωται, «Ὡς πυρὸς καιομένου νυκτός», φησὶν, οὕτως ἡ μεταβολὴ γενήσεται, «Καὶ ἔσται εἰς σκιὰν ἡμέρας». Τίς ἔσται; Ἡ τοῦ Θεοῦ βοήθεια, φησί, καὶ ἡ συμμαχία· ὥσπερ σκιὰ ἐν καύματι, καὶ ὥσπερ ὄρθρος ἢ κατάδυσις τις σπηλαίου, ὄμβρου καταρρηγνυμένου σφοδροῦ, ἐν ἀσφαλείᾳ τὸν ἐκεῖ καταφυγόντα διατηροῦσα, οὕτω δὴ καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ συμμαχία οὐκ ἀφήσει δεινὸν οὐδὲν παθεῖν, καὶ τοσοῦτου καταρρηγνυμένου πολέμου, οὓς ἂν ἔληται ἐξ ἀρχῆς διασῶσαι.

λος αὐτὸς ὁ τόπος ἀπὸ τῆ μεγαλειώδη δόξα τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ νεφέλη αὐτὴ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας θὰ προστατεύει ὀπως ἡ σκιά ἀπὸ τὸ καύσωνα καὶ ὀπως ἡ σκέπη καὶ ὁ κρυψώνας ἀπὸ τὴν κακοκαιρία καὶ τὴ βροχή». Νεφέλη ἐδῶ ὀνομάζει τὴν παρηγοριά πού δημιουργεῖται μετὰ ἀπὸ τὸ πέρασμα τῶν συμφορῶν, πυρὰ δὲ ὀνομάζει τὴν περιφάνεια πού δημιουργεῖται μετὰ ἀπὸ τὴν παρηγοριά. Διότι ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού εἶναι ἡ νεφέλη γιὰ τὴν ὥρα τοῦ καύσωνα, αὐτὸ εἶναι μέσα στὸ σκοτάδι καὶ τὴ βαθειὰ νύχτα ἡ γεμάτη ἀπὸ λαμπρότητα φωτιὰ πού ἀνάβει. Καθόσον ἡ μὲν νεφέλη ἀπομακρύνει τὸν καύσωνα, ἡ δὲ φωτιὰ διαλύει τὸ σκοτάδι. Τὴν μὲν λοιπὸν περιφάνεια τὴν παρέβαλε μὲ τὴ λαμπρότητα τῆς φωτιᾶς, τὴν δὲ ἄνεση μὲ τὴ σκιά τῆς νεφέλης.

Ἔπειτα, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἡ ἀπομάκρυνση τῶν συμφορῶν αὐτῶν δὲν θὰ συμβεῖ σιγά-σιγά, ἀλλ' ἡ μεταβολὴ θὰ γίνεῖ μέσα σὲ μιὰ στιγμή καὶ ἐνῶ τὰ λυπηρὰ θὰ βρίσκονται στὸ ἀποκορύφωμά τους, ὥστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ νὰ μάθουν, ὅτι ἡ μεταβολὴ πρὸς τὸ καλύτερο ἔγινε ὄχι ἀπὸ κάποιο τυχαῖο γεγονὸς ἢ σύμπτωση, ἀλλὰ τὸ πᾶν κατορθώθηκε μὲ τὴν οὐράνια δύναμη, λέγει, ὅτι ἡ μεταβολὴ θὰ γίνεῖ ἔτσι, «Ὅπως ἡ φωτιὰ πού καίει τὴ νύχτα», «Καὶ θὰ εἶναι σὰν τὴ σκιά κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας». Ποιὰ θὰ εἶναι; Ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, λέγει, καὶ ἡ συμμαχία αὐτοῦ· καὶ ὀπως ἡ σκιά κατὰ τὴν ὥρα τοῦ καύσωνα, καὶ ἡ στέγη ἢ κάποια βαθιὰ σπηλιά, διατηρεῖ σὲ ἀσφάλεια ἐκεῖνον πού καταφεύγει ἐκεῖ, ὅταν πέφτει βροχὴ καταρρακτώδης, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ συμμαχία τοῦ Θεοῦ δὲν θ' ἀφήσει νὰ πάθουν κανένα κακό, καὶ ἂν ἀκόμα ξεσπᾷ τόσο τρομερὸς πόλεμος, ἐκείνους πού θέλησε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ διασώσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

«Ἄσω δὴ τῷ ἠγαπημένῳ ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου τῷ ἀμπελῶνί μου».

1. Φοβήσας τοῖς λυπηροῖς, εὐφράνας τοῖς χρηστοῖς, ποικίλην τὴν θεραπείαν ἐργασάμενος, εἰς ἀρχὴν πάλιν ἑτέραν ἀνάγει τὸν λόγον, ἀρχὴν ἐοικυῖαν τῷ προοιμίῳ τῆς προφητείας. Καθάπερ γὰρ ἀρχόμενος τὰς εὐεργεσίας ἀπήγγειλε 5 τοῦ Θεοῦ τὰς εἰς αὐτοὺς γεγενημένας, λέγων, «Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα», καὶ τὰς παρανομίας τὰς ὑπ' αὐτῶν τολμηθείσας ἐπάγων καὶ προστιθείς, ὅτι «Αὐτοὶ με ἠθέτησαν», καί, ὅτι «Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός μου ἐμὲ οὐ συνῆκεν», οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα λέξεσι μὲν ἑτέραις, νοήμασι 10 δὲ τοῖς αὐτοῖς τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις ἐνδείκνυται. Ἄλλὰ τίνοσ ἐνεκεν, κατηγορεῖν μέλλων, ἄσμα τὴν κατηγορίαν καλεῖ; Μωϋσῆς μὲν γὰρ εἰκότως τοῦτο ἐποίησε μετὰ τῆς Μαρίας, ἅτε τὴν ἐπινίκιον μέλλων ἄδειν ᾧδὴν, καὶ εἰκότως οὕτως ἀρχόμενος ἔλεγεν· «Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ 15 δεδόξασται· ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν».

Καὶ ἡ Δεβόρα δέ, μετὰ τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο τρόπαιον καὶ τὴν παράδοξον νίκην, εἰκότως ᾧδὴν ὑφαίνει τὴν ἐπινίκιον ἐκείνην, εὐφημίαν ἀναφέρουσα τῷ Θεῷ. Οὗτος δέ, κατηγορεῖν μέλλων καὶ συντόνου λόγου δεόμενος, καὶ ψυχῆς 20 οὐκ ἀνειμένης, ἀλλὰ συντεταμένης, ἄσειν ἡμῖν ἐπαγγέλλε-

1. Ἦσ. 1, 2.

2. Ἦσ. 1, 2.

3. Ἦσ. 1, 3.

4. Ἐξ. 15, 1.

5. Κριτ. κεφ. 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄.

«Θὰ ψάλω λοιπὸν γιὰ τὸν ἀγαπημένο μου ὕμνο εὐχαριστίας, γιὰ τὸν ἀμπελώνα αὐτὸν τοῦ ἀγαπητοῦ μου Κυρίου».

1. Ἐφοῦ τοὺς φόβησε μὲ τὰ λυπηρά, τοὺς γέμισε ἀπὸ χαρὰ μὲ τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐπέτυχε μὲ ποικίλο τρόπο τῆ θεραπείᾳ, μεταφέρει πάλι τὸ λόγο σὲ ἄλλη ἀρχή, σὲ ἀρχὴ πού ὁμοιάζει μὲ τὸ προοίμιο τῆς προφητείας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἀρχίζοντας τὸ λόγο τοῦ ἀνέφερε τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ πού ἐγιναν σ' αὐτούς, λέγοντας, «Υἱοὺς γέννησα καὶ ὕψωσα»¹, καὶ πρόσθεσε καὶ τὴν κατηγορία γιὰ τὶς παρανομίες πού διεπράχθησαν ἀπ' αὐτούς, λέγοντας, «Αὐτοὶ μὲ ἀρνήθησαν»², καί, «Ὁ Ἰσραὴλ δὲ δὲν μὲ ἀναγνώρισε σὰν Κύριό του καὶ ὁ λαός μου δὲν μὲ ἀντιλήφθηκε»³, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ παρουσιάζει μὲ ἄλλες μὲν λέξεις, τὰ ἴδια ὅμως νοήματα μὲ τὰ προηγούμενα. Ἀλλὰ γιὰ ποῖο λόγο, ἐνῶ πρόκειται νὰ τοὺς κατηγορήσει, ὀνομάζει τὴν κατηγορία ἄσμα; Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς πολὺ σωστὰ τὸ ἔκανε αὐτὸ μὲ τὴν Μαρία, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ψάλουν τὴν ἐπινίκια ὠδή, καὶ πολὺ εὐλογα ἀρχίζοντας αὐτὴν ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «Ἄς ψάλλουμε στὸν Κύριο, διότι δοξάσθηκε πάρα πολὺ καὶ μὲ τρόπο θαυμαστό· τὸν ἵππο καὶ τὸν ἀναβάτη του ἔρριξε στὴ θάλασσα»⁴.

Καὶ ἡ Δεβώρα δέ, μετὰ τὸ θαυμαστὸ ἐκεῖνο τρόπαιο καὶ τὴν παράξενη νίκη, πολὺ σωστὰ ψάλλει τὴν ἐπινίκια ἐκείνη ὠδή, προσφέροντας ἐγκώμιο στὸ Θεό⁵. Αὐτὸς ὅμως, ἐνῶ πρόκειται νὰ κατηγορήσει καὶ χρειάζεται ὀρμητικὸν λόγο καὶ ψυχὴν γεμάτην ἀπὸ δύναμη καὶ σφοδρότητα καὶ ὄχι παραλυμένη καὶ ἀ-

ται, καὶ ᾄσμα τὰ ἐγκλήματα καλεῖ. Οὐκ αὐτὸς δὲ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας ἐκεῖνος Μωϋσῆς τὴν ἐπινίκιον τότε ᾄσας ᾠδὴν, κατηγορῶν τῶν Ἰουδαίων, μακρὰν ᾠδὴν τὰ ἐγκλήματα πεποίηκε, λέγων, «Ταῦτα τῷ Κυρίῳ ἀνταποδίδοτε; Οὗτος ὁ λαὸς μωρός, καὶ οὐχὶ σοφός», καί, πολλὰς συνθεῖς κατηγορίας, ᾄδοντας αὐτοὺς ταῦτα λέγειν ἐνομοθέτει· καὶ ἔτι καὶ νῦν ᾄδοντες ταῦτα λέγομεν καὶ ἡμεῖς.

Τίνος οὖν ἔνεκεν τὰς κατηγορίας ᾠδὴν ποιούσι; Σοφία κεχρημένοι πνευματικῇ καὶ πολὺ τὸ κέρδος ἐνθεῖναι ταῖς τῶν ἀκουόντων βουλόμενοι ψυχαῖς. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν οὕτω χρήσιμον, ὡς τὸ πλημμελημάτων μεμνησθαι διηνεκῶς, μνήμην δὲ οὐδὲν οὕτω μόνιμον ὡς μελωδία ποιεῖ, ἵνα μὴ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν κατηγοριῶν ὀκνοῦντες ἀναδυόμενοι φεύγωσι τὸ συνεχῶς μεμνησθαι τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, τῷ μέλει τῆς ᾠδῆς ὑποκλέπτων τὴν ἀπὸ τῆς μνήμης αἰσχύνην, καὶ τὴν ἀφόρητον ἀθυμίαν παραμυθούμενος, ᾄσματα αὐτὰ πεποίηκεν, ἵνα τῷ πόθῳ μελωδίας ἀναγκαζόμενοι συνεχῶς αὐτὰ φθέγγεσθαι, συνεχῶς αὐτῶν ὥσι μεμνημένοι, καὶ διηνεκῶς ἔχωσὶ τινα διδασκαλίαν ἀρετῆς τὴν διηνεκῇ τῶν ἀμαρτημάτων μνήμην. Ἴστε γοῦν, ὅτι καὶ νῦν τὰ μὲν ἄλλα οὐδ' ἐξ ὀνόματος τοῖς πολλοῖς ἐστὶ Βιβλία γνῶριμα, τὴν δὲ τῶν ψαλμῶν πραγματείαν ἐπὶ στόματος ἅπαντες φέρουσι, καὶ αὐτὰς ταύτας τὰς ᾠδάς· οὕτω δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων δείκνυται, πόσον ἀπὸ τῆς μελωδίας τὸ κέρδος ἐστὶ. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ αὐτὸς φησὶν· «Ἄσω δὲ τῷ ἠγαπημένῳ ᾄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου τῷ ἀμπελῶνί μου».

Ἄσμα τῷ ἠγαπημένῳ», φησὶν, «ἀμπελῶνι»· ᾄσω περὶ αὐτοῦ τοῦ ἠγαπημένου. Καὶ αὐτῷ γὰρ ᾄδω, φησί, καὶ ἡ ὑπό-

διάφορη, μᾶς ἀναγγέλλει ὅτι θὰ ψάλει, καὶ ὀνομάζει τὶς κατηγορίες ἄσμα. Καὶ ὄχι αὐτὸς μόνο, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας ἐκεῖνος Μωϋσῆς, ἀφοῦ ἔψαλε τότε τὴν ἐπινίκια ὠδή, κατηγορώντας τοὺς Ἰουδαίους, ἔπλεξε μακρὰ ὠδή γεμάτη ἀπὸ κατηγορίες, λέγοντας, «Αὐτὰ ἀνταποδίδετε στὸν Κύριο; Αὐτὸς ὁ λαὸς εἶναι μωρὸς καὶ ὄχι συνετός»⁶, καί, ἀφοῦ ἀνέφερε πολλές κατηγορίες, ἔδωσε ἐντολὴ ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ λέγουν ψάλλοντας· καὶ ἀκόμα καὶ σήμερα καὶ ἐμεῖς τὰ ἀπαγγέλλομε ὑπὸ μορφὴ ψαλμωδίας.

Γιὰ ποιὸ λοιπὸν λόγο συνθέτουν τὶς κατηγορίες ὑπὸ μορφὴ ὠδῆς; Χρησιμοποιοῦν ἕναν πνευματικὸ τρόπο διδασκαλίας, διότι θέλουν νὰ προσφέρουν μεγάλο κέρδος στὶς ψυχὲς τῶν ἀκροατῶν τους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τίποτε δὲν ὑπάρχει τόσο χρήσιμο, ὅσο τὸ νὰ θυμᾶται κάποιος συνέχεια τὰ ἁμαρτήματά του, ὑπενθύμιση δὲ αὐτῶν τίποτε δὲν τὴν καθιστᾷ τόσο μόνιμη, ὅσο ἡ μελωδία, γιὰ νὰ μὴ συμβαίνει μὲ τὴν συνεχὴ ὑπενθύμιση τῶν ἁμαρτημάτων τους νὰ κυριεύονται ἀπὸ ἀδιαφορία καὶ νὰ σηκώνονται καὶ νὰ φεύγουν ἐξ αἰτίας τῶν ὑπερβολικῶν κατηγοριῶν, ἐξαφανίζοντας μὲ τὴ μελωδία τῆς ὠδῆς τὴ ντροπὴ ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση αὐτῶν, καὶ προσφέροντας παρηγοριὰ στὴν ἀνυπόφορη στενοχώρια, συνέθεσε αὐτὰ μὲ μορφὴ ἁσμάτων, ὥστε, κυριευμένοι ἀπὸ τὸν πόθο τῆς μελωδίας, νὰ ἀναγκάζονται νὰ τὰ λέγουν αὐτὰ συνέχεια, νὰ ἐνθυμοῦνται συνέχεια αὐτὰ, καὶ νὰ ἔχουν σὰν μιὰ κάποια ἀδιάκοπη διδασκαλία ἀρετῆς τὴν συνεχὴ ἀνάμνηση τῶν ἁμαρτημάτων. Γνωρίζετε βέβαια, ὅτι καὶ σήμερα τῶν μὲν ἄλλων βιβλίων δὲν εἶναι στοὺς πολλοὺς γνωστὸ οὔτε καὶ τὸ ὄνομά τους, ἐνῶ τὸ βιβλίον τῶν ψαλμῶν ὅλοι τὸ προφέρουν στὸ στόμα τους, καὶ μάλιστα αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς ὠδές· ἔτσι ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα γίνεται φανερό, πόσο μεγάλο εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὴ μελωδία. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ αὐτὸς λέγει· «Θὰ ψάλω λοιπὸν γιὰ τὸν ἀγαπημένο μου ὕμνο εὐχαριστίας, γιὰ τὸν ἀμπελώνα αὐτὸν τοῦ ἀγαπητοῦ μου Κυρίου».

«Ὑμνο», λέγει, «γιὰ τὸν ἀγαπημένο μου ἀμπελώνα»· θὰ ψάλλω γι' αὐτὸν τὸν ἀγαπημένο μου. Γιὰ χάρις λοιπὸν αὐτοῦ,

θεσις τῆς ὁδοῦ περι αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων ἐστίν. Εἰ δὲ μέλλων κατηγορεῖν, ἀγαπητὸν καλεῖ καὶ ἠγαπημένον, μὴ θαυμάσης. Καὶ τοῦτο γὰρ μέγιστον κατηγορίας ἐφόδιον, ὅτι δὴ ἀγαπηθέντες, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες παρὰ Θεοῦ τῆς εὐνοίας, οὐδὲ οὕτω βελτίους ἐγένοντο. Τοῦτο γοῦν καὶ ἕτερος προφήτης αἰνιττόμενος ἔλεγεν· «Ὡς σταφυλὴν ἐν ἐρήμῳ εὖρον τὸν Ἰσραὴλ, ὡς σκοπὸν ἐν συκῆ ἠρώϊμον εἶδον πατέρας αὐτῶν», τὸ ποθεινὸν αὐτῶν καὶ ἐπέραστον διὰ τῶν καρπῶν τούτων ἐνδεικνύμενος· ποθεινὸν δὲ αὐτὸν καὶ ἐπέραστον οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι, ὅτι ἐγὼ μὲν οὕτως ἠγάπησα, ὡς ἂν τις σταφυλὴν εὐρῶν ἐν ἐρήμῳ, ἢ ὡς ἂν τις σκοπὸν ἐν συκῆ (Εἰ γὰρ καὶ ἀνάξια τοῦ Θεοῦ τὰ παραδείγματα, ἀλλὰ κατάλληλα τῆς ἐκείνων γαστριμαργίας), αὐτοὶ δέ, φησί, τοσαύτης ἀπολαύσαντες τῆς ἀγάπης, «Ἀπηλλοτριώθησαν, καὶ εἰσῆλθον πρὸς τὸν Βεελφεγώρ». Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ἠγαπημένον αὐτὸν καλεῖ καὶ ἀγαπητόν, δεικνὺς ὅτι ὁ μὲν Θεὸς τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα ἐπεδείξατο, οὐκ αὐτῶν ἀρξαμένων, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ ἠγησαμένου, ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲ μετὰ ταῦτα ἀξίους ἑαυτοῦς τῆς εὐεργεσίας ἔδειξαν, ἀλλὰ τάναντία ἐπεδείξαντο ἅπαντα.

2. Ἀμπελῶν ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ, ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι». Τῷ ὀνόματι τοῦ ἀμπελῶνος πᾶσαν ἐνέφηνε τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν περὶ αὐτῶν ἐπιμέλειαν. Οὐ μὴν ἴσταται μέχρι τούτου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἕτερα ἀπαριθμεῖται εὐεργετήματα, καὶ πρότερον ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ τόπου τοῦτο ποιεῖ· τὸ γάρ, «Ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι», τὸ μὲν τὴν φύσιν τῆς γῆς ἐπαινῶν ἔλεγε, τὸ δὲ τὴν θέσιν, ὅπερ καὶ ὁ Δαυὶδ ψάλλων ἔφησεν, ὅτι Ἱερουσαλήμ, «ὄρη κύκλῳ αὐτῆς, καὶ Κύριος κύ-

λέγει, ψάλλω και ἡ ὑπόθεση τῆς ὁδοῦ εἶναι γι' αὐτὸν και τὰ πράγματα αὐτοῦ. Ἐὰν δέ, ἐνῶ πρόκειται νὰ τὸν κατηγορήσει, τὸν ὀνομάζει ἀγαπητὸ και ἀγαπημένο, μὴ ἀπορήσεις. Καθόσον και αὐτὸ ἀποτελεῖ μέγιστο ἐφόδιο κατηγορίας, διότι ἂν και ἔτυχαν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ και ἀπόλαυσαν τόση μεγάλη εὐνοια ἐκ μέρους αὐτοῦ, οὔτε ἔτσι ἔγιναν καλύτεροι. Αὐτὸ λοιπὸν ὑπονοώντας και ἄλλος προφήτης, ἔλεγε· «Σὰν τὸ σταφύλι μέσα στὴν ἔρημο βρῆκα τὸν Ἰσραηλιτικὸ λαὸ και εἶδα και πρόσεξα τοὺς προγόνους αὐτῶν σὰν πρῶιμο καρπὸ ἐπάνω στὴ συκιά»⁷, θέλοντας νὰ δείξει μὲ τοὺς καρποὺς αὐτοῦς τὸ πολυπόθητο και τὸ ἀξιαγάπητο αὐτῶν· θεωρεῖ δὲ αὐτὸν πολυπόθητο και ἀξιαγάπητο ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης του, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀγαθότητας τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ἐγὼ μὲν τόσο πολὺ τοὺς ἀγάπησα, σὰν τὸ σταφύλι ποὺ θὰ τὸ ἔβρισκε κανεῖς μέσα στὴν ἔρημο, ἢ σὰν τὸν καρπὸ ποὺ θὰ τὸν ἔβρισκε κανεῖς ἐπάνω στὴ συκιά. (Ἄν και βέβαια τὰ παραδείγματα εἶναι ἀνάξια τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἶναι κατάλληλα τῆς γαστριμαργίας ἐκείνων), αὐτοὶ ὁμως, λέγει, ἂν και ἀπόλαυσαν τόση μεγάλη ἀγάπη, «Ἀποξενώθηκαν και εἰσῆλθαν στὸ ναὸ τοῦ Βεελφεγώρ»⁷. Ἐτσι λοιπὸν και ἐδῶ αὐτὸν ὀνομάζει ἀγαπημένο και ἀγαπητό, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἔκανε ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνταν ἀπ' αὐτόν, διότι δὲν ἔκαναν τὴν ἀρχὴ ἐκεῖνοι, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἄρχισε πρῶτος, ἐκεῖνοι ὁμως οὔτε στὴ συνέχεια κατέστησαν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἀξιους τῆς εὐεργεσίας, ἀλλὰ παρουσίασαν ἐντελῶς τὰ ἀντίθετα.

2. «Ἀμπελώνας δημιουργήθηκε γιὰ τὸν ἀγαπημένο Κύριο ἐπάνω σὲ βουνοκορφὴ και σὲ τόπο εὐφορο». Μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀμπελώνα παρουσίασε ὅλη τὴν πρόνοια και τὴ φροντίδα τοῦ Κυρίου γι' αὐτοῦς. Ὅμως δὲν σταματᾷ μέχρι σ' αὐτό, ἀλλ' ἀπαριθμεῖ και τὰ ἄλλα εὐεργετήματα και κάμνει τὴν ἀρχὴ αὐτοῦ πρῶτα ἀπὸ τὴ θέση τοῦ τόπου· διότι τὸ «Ἐπάνω σὲ βουνοκορφὴ και σὲ τόπο εὐφορο», τὸ εἶπε μὲ τὸ μὲν ἓνα γιὰ νὰ ἐπαινέσει τὴ φύση τῆς γῆς, μὲ τὸ ἄλλο δὲ τὴ θέση αὐτῆς, πράγμα ποὺ και ὁ Δαυὶδ εἶπε, λέγοντας, ὅπως τὴν Ἱερουσαλήμ «Τὴν περικυ-

κλω τοῦ λαοῦ αὐτοῦ». Ἐτείχισε μὲν γὰρ αὐτήν, φησὶ καὶ τῇ
 θέσει τοῦ τόπου, πλὴν οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, ἀλλὰ τὸ μέγι-
 στον τεῖχος αὐτὸς αὐτῇ γέγονεν, ὃ δὴ καὶ οὗτος αἰνίττεται
 λέγων, «Ἐν κέρατι», τὸ τε ἀχειρώτον καὶ τὸ ἀκαταγώνι-
 5 στον τοῦ τόπου, καὶ πρὸ τούτου, τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ βοή-
 θειαν δηλῶν, ἀπὸ μεταφορᾶς τοῦ κέρως τοῦ βοός. Καὶ γὰρ
 καὶ παροιμία τοιαύτη δημώδης ἐξενήνεκται περὶ τῶν εἰς ἀ-
 σφαλές τι χωρίον καταφευγόντων. Ἐπειδὴ γὰρ ἰσχυρότερον
 πάντων ὁ ταῦρος, αὐτοῦ δὲ τοῦ ζώου τὸ ἰσχυρότερον τὸ κέ-
 10 ρας, ὄπλῳ γὰρ αὐτῷ κέχρηται, διὰ τὸ δυσχειρώτον, τοῦτο
 εἰώθασιν λέγειν οἱ πολλοί. Καὶ ἡ Γραφή δὲ πολλάκις κέρας
 μονοκέρωτος καλεῖ τοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντας. Ἐν κέρατι οὖν
 ἐνταῦθά φησιν, ἐν ἀσφαλείᾳ, ἐν ὄψει, ὅπερ ἀρχόμενος
 ἔλεγεν· «Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὑψωσα». «Ἐν τόπῳ πίονι», ὅ-
 15 περ ὁ Μωϋσῆς εἶπε, «Γῆν ρέουσιν γάλα καὶ μέλι».

«Καὶ φραγμὸν περιέθηκα καὶ ἐχαράκωσα». Φραγμὸν ἡ
 τὸ τεῖχος φησιν, ἡ τὸν νόμον, ἡ τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν. Καὶ γὰρ
 ὁ νόμος τείχους ἀσφαλέστερον αὐτοῖς περιέκειτο. «Καὶ ἐχα-
 ράκωσα», τουτέστιν, ἰσχυρὰν τὴν ἀσφάλειαν ἐποίησάμην.
 20 Ἐπειδὴ γὰρ πολλάκις φραγμὸς εὐεπιχείρητον, καὶ ἑτέραν,
 φησὶ, περιέβαλον αὐτοῖς συμμαχίαν.

«Καὶ ἐφύτευσα ἄμπελον Σωρήχ». Ἐπιμένει τῇ μεταφο-
 ρᾷ, ἣν οὐ δεῖ κατὰ λέξιν ἐρμηνεύειν, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν εἰδό-
 τας ἀρκεῖσθαι τούτῳ. «Σωρήχ» δὲ ἐνταῦθα ἀληθινήν φησιν,
 25 εὐγενῆ, οὐχὶ τῶν φαύλων φυτῶν, οὐδὲ τῶν καταδεεστέρων,
 ἀλλὰ τῶν δοκίμων καὶ πρώτων. Πολλὰ γὰρ ἀμπέλων γένη.

8. Ψαλμ. 124, 2.

9. Ἦσ. 1, 2.

10. Ἐξ. 3, 8.

κλώνουν ὄρη, ἔτσι καὶ ὁ Κύριος θὰ περιφρουρεῖ τὸ λαό του»⁸. Διότι, λέγει, τείχισε μὲν αὐτὴ καὶ μὲ τὴ θέση τοῦ τόπου, πλην ὅμως δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτό, ἀλλὰ τὸ πιὸ πανίσχυρο τεῖχος γι' αὐτὴν ἔγινε αὐτὸς ὁ ἴδιος, πράγμα βέβαια ποὺ καὶ αὐτὸς ὑπαινίσσεται, λέγοντας, «Ἐπάνω σὲ βουνοκορφὴ», γιὰ νὰ δείξει καὶ τὸ ἀπόρθητο καὶ τὸ ἀκαταγώνιστο τοῦ τόπου, καὶ πρὶν ἀπ' αὐτό, τὴ βοήθεια ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἀποδίδοντας μεταφορικὴ σημασία στὸ κέρατο τοῦ βοδιοῦ ποὺ ἀναφέρει. Καθόσον καὶ παρόμοια λαϊκὴ παροιμία ὑπάρχει γιὰ ἐκείνους ποὺ καταφεύγουν σὲ κάποιο ἀσφαλὲς μέρος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ταῦρος εἶναι τὸ ἰσχυρότερο ζῶο ἀπ' ὅλα, αὐτοῦ δὲ τοῦ ζώου τὸ ἰσχυρότερο μέρος εἶναι τὸ κέρατο, διότι τὸ χρησιμοποιεῖ σὰν ὄπλο, συνηθίζουν πολλοὶ νὰ τὸ λέγουν γιὰ νὰ δείξουν τὸ δυσκολοπόρθητο. Ἀλλὰ καὶ ἡ Γραφὴ πολλές φορές ὀνομάζει κέρατο μονοκέρατου ζώου ἐκείνους ποὺ βρίσκονται σὲ ἀσφάλεια. Χρησιμοποιώντας λοιπὸν ἐδῶ τὸ κέρατο ἐννοεῖ τὴν ἀσφάλεια αὐτοῦ, κάποιο ὑψηλὸ μέρος, πράγμα τὸ ὁποῖο ἔλεγε ἀρχίζοντας τὸ βιβλίο του· «Υἱοὺς γέννησα, καὶ τοὺς ἐξύψωσα»⁹. «Σὲ τόπο εὐφορο», ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Μωϋσῆς εἶπε, «Σὲ γῆ ποὺ τρέχει γάλα καὶ μέλι»¹⁰.

«Καὶ τοποθέτησα ὀλόγυρα φράχτη καὶ ἔσκαψα τάφρο». Μὲ τὴ λέξη «φραγμὸς» ἐννοεῖ ἢ τὸ τεῖχος ἢ τὸ νόμο ἢ τὴν πρόνοια αὐτοῦ. Καθόσον ὁ νόμος περιφρουροῦσε αὐτοὺς ἀσφαλέστερα ἀπὸ τεῖχος. «Καὶ τὸν χάρᾶκωσα», δηλαδὴ κατέστησα τὴν ἀσφάλειά του ἰσχυρὴ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πολλές φορές ὁ φράχτης εἶναι εὐκολοπρόσβλητος καὶ μὲ ἄλλη, λέγει, συμμαχία τοὺς περιφρούρησα.

«Καὶ φύτεψα ἄμπελο τοῦ εἴδους Σωρήχ». Ἐπιμένει στὴ μεταφορά, τὴν ὁποία δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνεύουμε κατὰ λέξη, ἀλλὰ, γνωρίζοντας τὸ σκοπὸ, ἃς ἀρκούμαστε σ' αὐτόν. Μὲ τὴ λέξη «Σωρήχ» δὲ ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν ἀληθινὴ, τὴν καλοῦ εἴδους, καὶ ὄχι τὴν προερχόμενὴ ἀπὸ ἄχρηστα φυτὰ, οὔτε ἀπὸ κατώτερα, ἀλλὰ ἀπὸ ἐξαιρετικὰ καὶ ἀπὸ τὰ πρῶτα. Διότι ὑπάρχουν πολλὰ εἶδη ἀμπέλων.

«Καὶ ὠκοδόμησα πύργον καὶ προλήνιον ἐν μέσῳ αὐ-
 τοῦ». Τινὲς τὸν ναὸν φασί, καὶ προλήνιον τὸ θυσιαστήριον,
 ἅτε τῶν καρπῶν ἐκεῖ συναγομένων τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκά-
 5 στου, καὶ τῶν προσφορῶν, καὶ τῶν θυσιῶν ἀπασῶν, ἐγὼ
 μέντοι τοῦτο, ὅπερ ἔφθην εἰπών, καὶ νῦν ἐρῶ, ὅτι τῷ σκοπῷ
 δεῖ προσέχειν τῆς μεταφορᾶς. Διὰ γὰρ πάντων τοῦτο βούλε-
 ται εἰπεῖν, ὅτι τὰ παρ' ἑμαυτοῦ πάντα ἐπλήρωσα, πᾶσαν ἐπι-
 μέλειαν ἐπεδειξάμην. Οὐ κατέτεινα καμάτοις, οὐ συνέτριψα
 πόνοις, οὐκ αὐτοῦς οἰκοδομῆσαι ἐκέλευσα, οὐκ αὐτοῦς
 10 σκάψαι, οὐκ αὐτοῦς φυτεῦσαι, ἀλλ' ἀπηρτισμένον τὸ ἔργον
 παρέδωκα. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἔ-
 στησα μόνον, ἀλλὰ «Καὶ ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλήν», καὶ
 ἀνέμεινα τὸν προσήκοντα καιρὸν τῆς καρποφορίας, μακρο-
 θυμία πολλῇ χρησάμενος. Τὸ γάρ, «Ἐμεινα», τοῦτο δηλοῖ.
 15 «Ἐποίησε δὲ ἀκάνθας». Τὸν ἄκαρπον αὐτῶν βίον ἐνδείκνυ-
 ται, τὸν τραχύν, τὸν σκληρόν. Τίνος οὖν ἂν εἶεν συγγνώμης
 ἄξιοι μετὰ τοσαύτην ἐπιμέλειαν τούτους ἀποδόντες τῷ γε-
 ωργῷ τοὺς καρπούς;

«Καὶ νῦν, ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἰε-
 20 ρουσαλήμ, κρίνατε ἐν ἐμοὶ καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ἀμπελῶνός
 μου». Πολλῇ τῶν δικαιωμάτων ἢ περιουσία, ὅταν αὐτοῦς
 τοὺς ὑπευθύνους δικαστὰς καθίζη τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημέ-
 νοις, καὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνων. «Καὶ νῦν». Οὐ λέγω τὰ παλαιά,
 φησὶν, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτοιμός εἰμι δικάζεσθαι. Οὕτως
 25 οὐδέποτε διαλείπω τὰ ἑμαυτοῦ πληρῶν, οὐδὲ ὑμεῖς τὰ ἑαυ-
 τῶν πληροῦτε.

«Τί ποιήσω ἔτι τῷ ἀμπελῶνί μου; διότι ἔμεινα, ἵνα ποι-
 ῆση σταφυλήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας». Ἡ συνθήκη δοκεῖ ἀ-
 σαφεστέρα εἶναι· διόπερ αὐτὴν σαφεστέραν ἀνάγκη ποιῆσαι.
 30 Ὁ γὰρ λέγει, τοῦτο ἐστι· Τί ἔδει ποιῆσαι, καὶ οὐκ ἐποίησα;
 Δῆλον, ὅτι τοιαῦτα ἤμαρτον. Τί δὲ ἔχοντες αἰτιάσθαι; ἢ ὡς

«Καὶ οἰκοδόμησα στὸ μέσο αὐτοῦ πύργο καὶ προλήνιο». Μερικοὶ λέγουν ὅτι ὁ πύργος εἶναι ὁ ναὸς καὶ τὸ προλήνιο τὸ θυσιαστήριον, ἐπειδὴ ἐκεῖ συγκεντρώνονται οἱ καρποὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ καθένα, καθὼς καὶ οἱ προσφορῆς καὶ ὅλες οἱ θυσίαι, ἐγὼ ὁμοίως αὐτὸ πού προανέφερα αὐτὸ θὰ πῶ καὶ τώρα, ὅτι πρέπει νὰ προσέχουμε στὸ σκοπὸ τῆς μεταφορᾶς. Διότι μὲ ὅλα αὐτὰ αὐτὸ θέλει νὰ πεί, ὅτι ἐγὼ ἐκπλήρωσα ὅλα ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ μένα, ἔδειξα ὅλη τὴ φροντίδα μου. Δὲν τοὺς ταλαιπώρησα μὲ κόπους, δὲν τοὺς βασάνισα μὲ πόνους, δὲν τοὺς πρόσταξα νὰ χτίσουν, οὔτε νὰ σκάψουν, οὔτε νὰ φυτέψουν, ἀλλὰ τοὺς παρέδωσα τὸ ἔργο ὀλοκληρωμένο. Καὶ δὲν σταμάτησα μέχρι σ' αὐτὰ τὰ φιλανθρωπικά μου ἔργα, ἀλλὰ «Περίμενα νὰ παράγει σταφύλια», ἀναμένοντας τὸν κατάλληλο καιρὸ τῆς καρποφορίας, δείχνοντας μεγάλη μακροθυμία. Διότι τό, «ἔμεινα», αὐτὸ φανερώνει. «Αὐτὴ ὁμοίως παρήγαγε ἀγκάθια». Δείχνει μὲ αὐτὸ τὴν ἀκαρπὴ ζωὴ αὐτῶν, τὴν ἀσπλαχνὴ καὶ σκληρὴ. Ποιᾶς λοιπὸν συγγνώμης θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι ἄξιοι γιὰ τὸ ὅτι μετὰ ἀπὸ τόση μεγάλη φροντίδα ἀπέδωσαν στὸ γεωργὸ αὐτοὺς τοὺς καρπούς;

«Καὶ τώρα, σεῖς οἱ ἄνθρωποι τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἱερουσαλήμ, κρίνατε καὶ δικάσατε ἐμένα καὶ τὸν ἀμπελώνα μου». Πολλὰ εἶναι τὰ δικαιώματα πού τοὺς παρέχει, τὴ στιγμὴ πού ὀρίζει αὐτοὺς πού εἶναι ὑπεύθυνοι δικαστῆς γιὰ τὰ ὅσα ἔγιναν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἀπὸ ἐκείνους. «Καὶ τώρα». Δὲν λέγω τὰ παλιά, λέγει, ἀλλὰ καὶ σήμερα εἶμαι ἔτοιμος νὰ δικασθῶ. Τόσο πολὺ δὲν παραλείπω νὰ κάμνω ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ μένα, σεῖς ὁμοίως δὲν κάμνετε αὐτὸ πού ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς.

«Τί νὰ κάνω πλέον στὸν ἀμπελώνα μου; διότι περίμενα νὰ κάνει σταφύλια, ἀλλ' ἔκανε ἀγκάθια». Ἡ σύνθεσις τῶν λέξεων μου φαίνεται πολὺ δυσκολονόητη· γι' αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν κάνουμε πῶς κατανοητὴ. Αὐτὸ δηλαδὴ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Τί ἔπρεπε νὰ κάνω καὶ δὲν τὸ ἔκανα; Εἶναι λοιπὸν φανερό, ὅτι αὐτοὶ διέπραξαν τὰ ἁμαρτήματα αὐτά. Γιὰ ποῖο

τινων παραλελειμμένων τοιαῦτα καὶ ἐπλημμέλησαν; «Τί ποιήσω ἔτι τῷ ἀμπελῶνί μου, καὶ οὐκ ἐποίησα αὐτῷ;». Ἄ μὲν ἐποίησα, ταῦτά ἐστι, φησί· πλὴν οὐκ ἄρκοῦμαι τοῖς γεγεννημένοις, οὐδὲ λέγω, ὅτι πολλὰ εὐηργέτησα· ἀλλ', εἰ μὴ
5 πάντα ἐποίησα, μεθ' ἧ ποιῆσαι λοιπὸν οὐδὲν ἦν, τοῦτο ὑμᾶς εἰπεῖν ἀπαιτῶ, ὑμᾶς τοὺς ἀπολελαυκότας, καὶ μάρτυρας τῶν γεγεννημένων ὄντας, καὶ τῇ πείρᾳ ταῦτα μαθόντας, οὐκ ἀλλοτρίους τινὰς καὶ ξένους.

«Νῦν οὖν ἀναγγελῶ ὑμῖν, τί ποιήσω τῷ ἀμπελῶνί μου». Ἐπειδὴ τὴν νίκην ἤρατο καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην ἐδειξε τὴν ἐκείνων, τότε λοιπὸν ἐνάγει καὶ τὴν ψῆφον καὶ λέγει ταῦτα ἃ μέλλει ποιεῖν, οὐχ ἵνα καταδικάσῃ, ἀλλ' ἵνα τῷ φόβῳ τῆς ἀπειλῆς ἐπιεικεστέρους ποιήσῃ.

3. «Ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν· καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα». Ἀποστήσω, φησί, τὴν ἐμὴν συμμαχίαν, γυμνώσω τῆς βοηθείας, ἐρήμους καταστήσω τῆς τοσαύτης προνοίας, καὶ εἴσονται διὰ τῶν ἐναντίων ὧν ἀπήλαυον ἔμπροσθεν, ὅταν ὧσι πᾶσιν εἰς ἀρπαγὴν προκείμενοι.

20 «Καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τμηθῆ, οὐδὲ μὴ σκαφῆ». Πάλιν λέγω, ὅτι τῇ μεταφορᾷ κέχρηται. Εἰ δέ τις καὶ θερμότερον ἐξετάζειν βούλοιο, τὴν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας, τὴν ἀπὸ τῶν ἐντολῶν ἐπιμέλειάν φησιν. Οὐ γὰρ ἀπολαύσονται τῶν αὐτῶν, ὧν καὶ ἔμπροσθεν, οὐ διδασκάλους ἔξουσιν, οὐκ ἄρχοντας, οὐ προφήτας ὁμοίως τοὺς διορθουμένους αὐτούς, τοὺς ἐπιμελουμένους αὐτῶν. Ὡσπερ γὰρ οἱ τὴν ἀμπελον θεραπεύοντες σκάπτουσι, τέμνουσιν,
25 οὕτως οἱ ψυχὰς διορθούμενοι ἀπειλοῦσι, φοβοῦσι, δι-

πράγμα μποροῦν νὰ μὲ κατηγορήσουν; Μήπως δηλαδή παρέλπισα νὰ κάνω κάτι, καὶ γι' αὐτὸ διέπραξαν αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα; «Τί νὰ κάνω πλέον στὸν ἀμπελώνα μου, τὸ ὁποῖο δὲν ἔκανα σ' αὐτόν;». Αὐτὰ μὲν ποὺ ἔκανα, λέγει, αὐτὰ εἶναι· πλήν ὅμως δὲν ἀρκοῦμαι στὰ ὅσα ἔχουν γίνει, οὔτε λέγω, ὅτι σᾶς ἔκανα πολλές εὐεργεσίες· ἀλλ', ἐὰν δὲν τὰ ἔκανα ὅλα, μετὰ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπολείπονταν τίποτε ἄλλο πλέον νὰ κάνω, αὐτὸ ζητῶ νὰ μοῦ τὸ πεῖτε σεῖς, σεῖς ποὺ ἔχετε ἀπολαύσει αὐτά, ποὺ εἴσθε μάρτυρες τῶν ὄσων ἔχουν γίνει καὶ γνωρίσατε αὐτὰ ἔμπρακτα, καὶ ὄχι κάποιιοι ξένοι καὶ ἄγνωστοι.

«Τώρα λοιπὸν θὰ σᾶς ἀναγγεῖλω τί θὰ κάνω στὸν ἀμπελώνα μου». Ἀφοῦ κέρδισε τὴ νίκη καὶ ἔδειξε τὴν ἀγνωμοσύνη ἐκείνων, τότε πλέον προσθέτει καὶ τὴν ἀπόφασή του καὶ λέγει αὐτὰ τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ κάνει, ὄχι γιὰ νὰ τοὺς καταδικάσει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς κάνει μὲ τὸ φόβο τῆς ἀπειλῆς πιὸ καλοῦς.

3. «Θὰ ἀφαιρέσω τὸ φράχτη αὐτοῦ καὶ θὰ μείνει ἐκτεθειμένος στὴ διαρπαγή· καὶ θὰ γκρεμίσω τὸν τοῖχο του καὶ θὰ καταπατεῖται ἀπὸ ὄλους». Θὰ ματαιώσω, λέγει, τὴ συμμαχία μου, θὰ τοὺς ἀπογυμνώσω ἀπὸ τὴ βοήθειά μου, θὰ τοὺς καταστήσω γυμνοὺς ἀπὸ τὴν τόσο μεγάλη πρόνοιά μου, καὶ θὰ γνωρίσουν μὲ τὰ ἀντίθετα ἐκεῖνα ποὺ ἀπολάμβαναν προηγουμένως, ὅταν θὰ εἶναι ἐκτεθειμένοι σ' ὄλους νὰ τοὺς ἀρπάζουν.

«Καὶ θὰ ἐγκαταλείψω τὸν ἀμπελώνα μου, καὶ δὲν θὰ κλαδευθεῖ οὔτε θὰ σκαφθεῖ». Πάλι λέγω, ὅτι ἔχουν μεταφορικὴ σημασία τὰ λόγια του. Ἐὰν ὅμως θὰ ἤθελε κάποιος νὰ ἐξετάσει τὸ νόημά τους πιὸ βαθύτερα, θὰ διαπίστωνε ὅτι ἐννοεῖ τὴ φροντίδα του πρὸς αὐτοὺς μέσω τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἐντολῶν του. Δὲν θ' ἀπολαύσουν δηλαδή τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἀπόλαυσαν προηγουμένως, δὲν θὰ ἔχουν δασκάλους, οὔτε ἄρχοντες, οὔτε ἐπίσης προφήτες, ποὺ νὰ τοὺς διορθώνουν καὶ νὰ φροντίζουν γι' αὐτούς. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ καλλιεργοῦν τὴν ἀμπελο τὴ σκάβουν καὶ τὴν κλαδεύουν, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ διορθώνουν ψυχὲς τὶς ἀπειλοῦν, τὶς φοβίζουν, τὶς διδά-

δάσκουσιν, ἐγκαλοῦσιν· ἀλλ' ἐν ἐρημίᾳ τούτων ἔσονται, φησίν, εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἀπενεχθέντες.

«Καὶ ἀναβήσεται εἰς αὐτὸν ὡς εἰς χέρσον ἄκανθα· καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι, τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν».

5 Ἡ τὴν ἐρημίαν τῆς πόλεως φησιν, ἢ τὴν ἐρημίαν τὴν ἑαυτῶν, καὶ τῆς ἐκάστου ψυχῆς· νεφέλας δὲ ἐνταῦθα τοὺς προφήτας τινὲς λέγουσιν, ἅτε ἄνωθεν τὸν ὑετὸν δεχομένους καὶ παραπέμποντας τῷ δήμῳ τὰ λεγόμενα. Ἄλλ' οὐδὲ οὗτοι, φησί, τὰ συνήθη ποιήσουσιν. Εἰ γὰρ καὶ εἰς πού και δεύτε-
10 ρος συναπῆλθεν, ἀλλ' ὁ δῆμος τῶν προφητῶν τότε ἐσίγα.

«Ὁ γὰρ ἀμπελῶν Κυρίου Σαβαὼθ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐστι, καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα νεόφυτον ἠγαπημένον. Ἐμεινα, ἵνα ποιήσῃ κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν, καὶ οὐ διακαίουςύνην, ἀλλὰ κρυαγὴν». Ἐπειδὴ πολλῇ τῇ μεταφορᾷ διὰ τῶν
15 ἀνομάτων ἐχρήσατο, ἀμπελῶνα, καὶ πύργον, καὶ προλήνιον, καὶ φραγμόν, καὶ σκαφητόν, καὶ τμησιν ἀμπέλου λέγων, ἵνα μὴ περὶ ἀμπελῶνός τις τῶν τότε ἀνοήτως νομίση εἶναι τὰ λεγόμενα, ταχέως πρὸς τῷ τέλει τὸ πᾶν ἠρμήνευσεν. «Ὁ γὰρ ἀμπελῶν Κυρίου Σαβαὼθ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐ-
20 στιν». Οὐ γὰρ περὶ φυτῶν ὁ λόγος μοι, φησίν, οὐδὲ περὶ ψυχῆς ἀψύχου, οὐδὲ περὶ λίθων καὶ τοίχων, ἀλλὰ περὶ δήμου τοῦ ἡμετέρου. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, «Καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα νεόφυτον ἠγαπημένον», ἐπειδὴ πλέον τι εἶχε τῶν δέκα φυλῶν, καὶ ὁ ναὸς αὐτόθι πλησίον ἦν, καὶ ἡ λοιπὴ θεραπεία, καὶ τῶν ἄλλων μᾶλλον ἦνθει, καὶ βασιλικωτέρα ἦν ἢ φυλὴ
25 καὶ δυνατωτέρα. «Ἠγαπημένον» δὲ εἶπε, πάλιν αὐτῶν καθαπτόμενος, ὅτι περὶ τὸν σφοδρὸν ἐραστὴν τοιοῦτοι γεγόνασι. Τοιοῦτος γὰρ τῶν φιλοῦντων ὁ νόμος, μηδὲ ἐν αὐτοῖς

σκουν, τὶς ἐπιτιμοῦν· ἀλλά, λέγει, θὰ τὰ στερηθοῦν ὄλα αὐτά, διότι θὰ ὀδηγηθοῦν ἐξόριστοι στὴν ξένη χώρα.

Καὶ θὰ φυτρώσουν σ' αὐτὸν ἀγκάθια ὅπως φυτρώνουν σὲ ἀκαλλιέργητο τόπο. Καὶ θὰ προστάξω τὰ σύννεφα νὰ μὴ ρίξουν σ' αὐτὸν βροχή». Ἡ ἐννοεῖ τὴν ἐρήμωση τῆς πόλεως, ἢ τὴν δική τους ἐρήμωση καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ καθένα. Σύννεφα δὲ λέγοντας μερικοὶ λέγουν ὅτι ἐννοεῖ τοὺς προφῆτες, διότι αὐτοὶ δέχονται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὴ βροχὴ τοῦ θεοῦ λόγου καὶ μεταφέρουν στὸ λαὸ τὰ λεγόμενα. Ἀλλά, λέγει, οὔτε αὐτοὶ θὰ κάνουν αὐτὰ ποὺ συνήθως κάνουν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμα ὀδηγήθηκε μαζί μὲ τὸ λαὸ στὴν ἐξορία ἕνας ἢ δυὸ προφῆτες, ἀλλ' ὅμως τὸ πλῆθος αὐτῶν σιωποῦσε τότε.

«Διότι ὁ ἀμπελώνας τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων εἶναι ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα, τὸ ἀγαπημένο αὐτὸ νεόφυτο κλῆμα. Περίμενα νὰ καρποφορήσει ἔργα ἀρετῆς, ἀλλὰ καρποφόρησε παρανομία· ὄχι δικαιοσύνη, ἀλλὰ κραυγὴ ἀδικουμένων». Ἐπειδὴ χρησιμοποίησε πολὺ τὴ μεταφορικὴ σημασία μὲ τὰ ὀνόματα ἀμπελώνας, πύργος, προλήνιο, φράχτης, σκάψιμο καὶ κλάδευμα τῆς ἀμπέλου, γιὰ νὰ μὴ νομίσει κάποιος ἀπὸ τοὺς τότε, σεπτόμενος ἀνόητα, ὅτι τὰ λεγόμενα ἀναφέρονται σὲ κάποιο ἀμπελώνα, ἀμέσως πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἐρμήνευσε ὄλα. «Διότι ὁ ἀμπελώνας τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων εἶναι ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαός». Ὁ λόγος μου, λέγει, δὲν εἶναι γιὰ φυτὰ, οὔτε γιὰ ἄψυχη ὑπαρξη, οὔτε γιὰ λίθους καὶ τοίχους, ἀλλὰ γιὰ τὸν δικό μου λαό. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «Καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα, τὸ ἀγαπημένο αὐτὸ νεόφυτο κλῆμα», ἐπειδὴ εἶχε κάτι περισσότερο ἀπὸ τὶς δέκα φυλές· καὶ ὁ ναὸς βρισκόταν κοντὰ σ' αὐτὴ καὶ ἡ ὑπόλοιπη λατρεία, ἀνθοῦσε περισσότερο ἀπὸ τὶς ἄλλες, καὶ ἦταν ἡ φυλὴ πρὸ βασιλικὴ καὶ πρὸ ἰσχυρὴ. «Ἀγαπημένο» δὲ εἶπε, κατηγορώντας πάλι αὐτούς, διότι, ἂν καὶ ὑπῆρξαν ἀπόγονοι τοῦ ὑπερβολικὰ ἀγαπημένου ἀπὸ αὐτόν, ἐγιναν τέτοιοι. Τέτοια δηλαδὴ εἶναι ἡ συνήθεια ἐκείνων ποὺ ἀγαποῦν, νὰ μὴ κρύβουν τὴν ὑ-

τοῖς ἐγκλήμασι κρύπτειν τῆς οἰκείας ἀγάπης τὴν ὑπερβολήν.

Ἐντεῦθεν οὐ μικρὸν καὶ ἕτερον μανθάνομεν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὸ πότε καὶ τίνα ἀλληγορεῖν χρή τῶν Γραφῶν· καὶ
 5 ὡς οὐκ οὐκ ἐσμὲν κύριοι τῶν νόμων τούτων αὐτοί, ἀλλὰ δεῖ αὐτῇ διανοίᾳ τῆς Γραφῆς ἐπομένους, οὕτω τῷ τῆς ἀλληγορίας κεχρηῆσθαι τρόπῳ. Ὁ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν. Εἶπεν ἀμπελῶνα νῦν ἡ Γραφή, φραγμόν, προλήνιον· οὐκ ἀφῆκε κύριον γενέσθαι τὸν ἀκροατὴν ἀρμόσαι τὰ εἰρημένα οἷς ἐ-
 10 βούλετο πράγμασιν, ἢ προσώποις, ἀλλὰ προϊούσα αὐτὴν ἠρμήνευσεν, εἰπούσα· «Ὁ γὰρ ἐμπελὼν κυρίου Σαβαώθ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐστί». Καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ δὲ πάλιν ἀετὸν καλῶν μέγαν καὶ μεγαλοπτέρυγον εἰσιόντα εἰς τὸν Λίβανον, καὶ ἀποκνίζοντα τὸ ἄκρον τῆς κέδρου, οὐδὲ ἐκεῖ ἀφήσιν ἐπὶ
 15 τῇ γνώμῃ τῶν ἀκροατῶν κείσθαι τῆς ἀλληγορίας τὴν ἐρμηνείαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς λέγει, τίνα μὲν τὸν ἀετὸν φησι, τίνα δὲ τὴν κέδρον. Καὶ οὗτος δὲ πάλιν προϊών, ποταμόν τινα σφοδρὸν ἀνάγει, λέγων, ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν, ἵνα μὴ ἐξῆ τῷ ἀκούοντι κατὰ τὴν οἰκείαν γνώμην ἀρμόζειν τὸ εἰρημένον προ-
 20 σῶπῳ ᾧ βούλεται, εἶπε καὶ τὸν βασιλέα τοῦτον, ὃν ποταμὸν ἐκάλεσε. Καὶ πανταχοῦ τῆς Γραφῆς οὗτος ὁ νόμος, ἐπειδὴν ἀλληγορῆ, λέγειν καὶ ἀλληγορίας τὴν ἐρμηνείαν, ὥστε μὴ ἀπλῶς, μηδὲ ὡς ἔτυχε τὴν ἀκόλαστον ἐπιθυμίαν τῶν ἀλληγορεῖν βουλομένων πλανᾶσθαι καὶ πανταχοῦ φέρεσθαι.

25 Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ οἱ προφηται; Καὶ ὁ Παροιμιστῆς δὲ οὕτω ποιεῖ. Εἰπὼν γάρ, «Ἐλαφος φιλίας, καὶ πῶλος τῶν χαρίτων ὁμιλείτω σοι· καὶ ἡ πηγὴ τοῦ ὕδατός σου ἔστω σοι μόνῳ», ἠρμήνευσε τίνος ἕνεκεν ταῦτα ἔλεγεν, ὅτι περὶ γυναικὸς ἐννόμου καὶ ἐλευθέρας, ἀποτρέπων πόρνης καὶ ἀλ-

11. Ἰεζ. 17, 3 ε.

12. Παροιμ. 5, 18-19.

περβολική αγάπη τους και όταν ακόμα κατηγοροῦν αὐτοὺς πὸ ἀγαποῦν.

Ἐκ τῆς ἐδῶ μαθαίνομε καὶ κάτι ἄλλο πολὺ σπουδαῖο. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Τὸ πότε καὶ τί πρέπει νὰ ἐρμηνεύομε ἀπὸ τὴς Γραφῆς ἀλληγορικά· καί, ἐπειδὴ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι δὲν γνωρίζομε τοὺς νόμους αὐτούς, πρέπει ν' ἀκολουθοῦμε τὸ πνεῦμα τῆς Γραφῆς, καὶ μόνο ἔτσι νὰ χρησιμοποιοῦμε τὴν ἀλληγορικὴ μέθοδο. Αὐτὸ δὲ πὸ λέγω, σημαίνει τὸ ἐξῆς. Μίλησε ἡ Γραφή τώρα γιὰ ἀμπελώνα, γιὰ φράχτη, γιὰ προλήνιο· δὲν ἄφησε τὸν ἀκροατὴ νὰ συσχετίσει αὐτὰ πὸ ἔχουν λεχθεῖ μὲ πράγματα ἢ πρόσωπα πὸ ἤθελε αὐτός, ἀλλὰ προχωρώντας ἐρμήνευσε αὐτὰ πὸ λέγει, λέγοντας· «Διότι ὁ ἀμπελώνας τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων εἶναι ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαός». Καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ δὲ πάλι μιλώντας γιὰ αἰτὸ μεγαλοπρεπὴ καὶ μεγαλοπτέρυγο πὸ εἰσέρχεται στὸ Λίβανο καὶ κόβει μὲ τὰ νύχια τοῦ τὴν κορυφὴ τῆς κέδρου, οὔτε ἐκεῖ ἀφήνει τὴν ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία στὴ διάθεση τῶν ἀκροατῶν, ἀλλὰ καὶ ἐρμηνεύει ὁ ἴδιος, ποιὸν αἰτὸ ἐννοεῖ καὶ ποιὰ κέδρο¹¹. Καὶ ὁ ἴδιος δὲ πάλι μιλώντας στὴ συνέχεια γιὰ κάποιον ὀρμητικὸ ποταμὸ πὸ τὸν κατευθύνει ὁ Θεὸς ἐναντίον τῆς Ἰουδαίας, γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ ὁ ἀκροατὴς νὰ συσχετίσει τὸ λεγόμενον σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ του γνώμη μὲ τὸ πρόσωπο πὸ αὐτὸς θέλει, εἶπε καὶ τὸν ἴδιο τὸ βασιλιά, τὸν ὁποῖο ὀνόμασε ποταμὸ. Καὶ σὲ κάθε μέρος τῆς Γραφῆς ὑπάρχει αὐτὴ ἡ συνήθεια, ὅταν ὁμιλεῖ ἀλληγορικά, δίνει καὶ τὴν ἐρμηνεία τῆς ἀλληγορίας, ὥστε νὰ μὴ πλανᾶται καὶ ὀδηγεῖται παντοῦ ἐπιπόλαια καὶ στὴν τύχη ἢ ἀχαλίνωτη ἐπιθυμία ἐκείνων πὸ θέλουν νὰ ἐρμηνεύουν αὐτὰ ἀλληγορικά.

Καὶ γιατί ἀπορεῖς ἐὰν αὐτὸ τὸ κάμνουν οἱ προφῆτες; Καὶ ὁ συγγραφέας τῶν Παροιμιῶν τὸ ἴδιο κάμνει. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Ἄς σὲ συναναστρέφεται ἡ ἀξιαγάπητη ἔλαφος καὶ τὸ χαριτωμένο πουλαράκι, καὶ ἡ πηγὴ τοῦ νεροῦ σου ἄς ἀνήκει μόνο σὲ σένα»¹², ἐρμήνευσε γιὰ ποιὸ λόγον τὰ ἔλεγε αὐτά, ὅτι δηλαδὴ τὰ ἔλεγε γιὰ τὴ νόμιμη καὶ ἐλεύθερη γυναῖκα, ἀποτρέποντας αὐ-

λοτρίας ἀπτεσθαι. Οὕτω δὴ καὶ οὗτος ἐνταῦθα εἶπε, τίνα ἔφησε τὸν ἀμπελῶνα εἶναι.

Εἶτα ἐπειδὴ εἶπεν αὐτῶν τὰ ἐγκλήματα, εἶπε τὰς τιμωρίας· πάλιν πρὸς τῷ τέλει τὴν ἀπολογία ἀπολογίαν τίθησι λέγων·
 5 «Ἐμείνα, ἵνα ποιήσῃ κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν, καὶ οὐ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγὴν». Ὅτι δικαίως, φησὶν, ἀπαιτῶ δίκην. Ἀνέμεινα γάρ, «Ἴνα ποιήσῃ κρίσιν», τουτέστι, δικαιοσύνην, αὐτοὶ δὲ τὰ ἐναντία ἐπεδείξαντο ἀνομίαν, ἀδικίαν καὶ κραυγὴν. Κραυγὴν ἐνταῦθα τὴν πλεονεξίαν λέγει,
 10 τὸν ἀδικὸν θυμὸν, τὴν ὀργὴν τὴν ἀλόγιστον, τὰς μάχας, τὰς φιλονεικίας.

4. «Οὐαὶ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζοντες, ἵνα τοῦ πλησίου ἀφέλωνται τι». Εἰπὼν ὅτι κραυγὴν ἐποίησε, τουτέστι πλεονεξίαν, ἀρπαγᾶς,
 15 λέγει καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀδικίας, πολλῆς ἐμπεπλησμένον τῆς κακουργίας. Καὶ πάλιν ἀπὸ θρήνων ἄρχεται, τὸ μέγεθος τῶν ἀμαρτημάτων ἐνδεικνύμενος, καὶ τοὺς τὰ ἀνίατα νοσοῦντας ἐμφαίνων. Ταῦτα δὲ καὶ νῦν τολμώμενα ἴδοι τις ἂν παρὰ τῶν κακῶς τῷ πλούτῳ κεχρημένῳ, οἱ τὰς γειτνιασίαις
 20 ἐπινοοῦσιν, οὐκ εἰς ἀσφάλειαν, ἀλλ' εἰς ἐπιβουλήν τῶν πλησίων, καθάπερ πῦρ ὁδῷ βαδίζον, οὕτω τοὺς ἐκ γειτόνων πάντας ἐπινεμόμενοι.

«Μὴ οἰκῆσετε μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς; Ἐκούσθη γὰρ νῦν εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαὼθ ταῦτα». Δείκνυσιν ἀνόνητα κάμνον-
 25 τας καὶ εἰκῆ καὶ μάτην. Ἐπειδὴ γὰρ οὐχ οὕτως αἱ κολάσεις καὶ αἱ τιμωρίαι τοὺς τοιούτους ἀγαγεῖν εἰώθασιν, ὡς τὸ μαθεῖν ἀκριβῶς, ὅτι οὐκ ἀπολαύσονται τῆς ἀρπαγῆς, ταύτην αὐτοῖς ἐπάγει τὴν ἀπειλήν, λέγων, ὅτι καμοῦνται μὲν καὶ ταιλαιπωρήσουσι, καὶ τὴν ἀμαρτίαν καρπώσουσι, τῆς δὲ ἀπο-
 30 λαύσεως ἐκπεσοῦνται. Οὐκ ἐφησυχάζει γάρ, φησί, τοῖς γι-

τούς νὰ πλησιάζουν πόρνη καὶ ξένη γυναίκα. Ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἐδῶ εἶπε, ποιὸς εἶναι ὁ ἀμπελώνας γιὰ τὸν ὁποῖο ὀμιλεῖ.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἀνέφερε τὰ ἐγκλήματα αὐτῶν, εἶπε καὶ τὶς τιμωρίες· πάλι σύμφωνα μὲ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἀναφέρει τὴν ἀπολογία, λέγοντας· «Περίμενα νὰ παράγει δικαιοσύνη, ἀλλὰ παρουσίασε ἀνομία· ὄχι δικαιοσύνη, ἀλλὰ κραυγὴ τῶν ἀδικουμένων». Δίκαια λοιπὸν, λέγει, ἀπαιτῶ τιμωρία. Διότι περίμενα «Νὰ παρουσιάσει κρίση», δηλαδή δικαιοσύνη, αὐτοὶ ὁμως παρουσίασαν τὰ ἀντίθετα, ἀνομία, ἀδικία, κραυγὴ. Κραυγὴ ἐδῶ ὀνομάζει τὸν ἄδικο θυμὸ, τὴν ἀσυλλόγιστη ὀργή, τὶς διαμάχες, τὶς φιλονεικίες.

4. «Ἄλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ συνενώνουν τὴν οἰκία τους μὲ τὴν οἰκία ἄλλου καὶ τὸν ἀγρὸ τους μὲ τὸν ἀγρὸ ἄλλου, μὲ σκοπὸ ν' ἀφαιρέσουν κάτι ἀπὸ τὸν πλησίον τους». Ἄφοῦ εἶπε ὅτι παρουσίασε κραυγὴ, δηλαδή πλεονεξία καὶ ἄρπαγές, λέγει καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀδικίας, ποὺ εἶναι γεμάτο ἀπὸ πολλὴ κακουργία. Καὶ πάλι ἀρχίζει μὲ θρήνους, δείχνοντας τὸ μέγεθος τῶν ἁμαρτημάτων καὶ φανερώνοντας ἐκείνους ποὺ ἔπασχαν ἀθεράπευτα. Ἄλλ' αὐτὰ θὰ μπορούσε καὶ σήμερα κανεὶς νὰ δεῖ νὰ διαπράττονται ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κάμνουν κακὴ χρῆση τοῦ πλούτου, οἱ ὁποῖοι ἐπινοοῦν τὸν τρόπο διαβιώσεως κοντὰ σὲ ἄλλους, ὄχι γιὰ νὰ ἔχουν ἀσφάλεια, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάνουν κακὸ στὸ πλησίον, καὶ ὅπως ἀκριβῶς προχωρεῖ καὶ καταστρέφει ἢ φωτιά, ἔτσι καὶ αὐτοὶ κατατρώγουν τὰ ὑπάρχοντα ὅλων τῶν γειτόνων.

«Μήπως πρόκειται νὰ κατοικήσετε μόνοι σας ἐπάνω στὴ γῆ; Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν ἔφθασαν στὰ αὐτιά τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων». Δείχνει ὅτι κοπιάζουν ἀνώφελα, ἄσκοπα καὶ μάταια. Ἐπειδὴ δηλαδή συνήθως αὐτοὺς δὲν τοὺς συνετίζουν τόσο οἱ κολάσεις καὶ οἱ τιμωρίες, ὅσο τὸ νὰ μάθουν μὲ ἀκρίβεια, ὅτι δὲν θὰ ἀπολαύσουν αὐτὰ ποὺ ἄρπάζουν, αὐτὴ τὴν ἀπειλὴ τοὺς προσθέτει, λέγοντας, ὅτι θὰ κοπιάσουν μὲν καὶ θὰ ταλαιπωρηθοῦν, ἀλλὰ τὴν μὲν ἁμαρτία θὰ τὴν καρπωθοῦν, ὁμως θὰ στερηθοῦν τὴν ἀπόλαυση. Διότι, λέγει, δὲν καθησυχάζει ὁ ἀκοίμη-

νομένοις ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμός. Τὸ δέ, «Ἐκούσθη νῦν», οὐχ ὡς τότε τῶν πραγμάτων γνωρίμων γενομένων αὐτῶ ταῦτά φησιν, ἀλλ' ὡς τῆς δίκης κατὰ πόδας λούσης λοιπόν, καὶ τῆς ἀνταποδόσεως γινομένης.

5 «Ἐὰν γὰρ γένωνται οἰκίαι πολλαί, εἰς ἔρημον ἔσονται μεγάλαι καὶ καλαί, καὶ οὐκ ἔσονται οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐταῖς». Τοιοῦτον γὰρ ἢ πλεονεξία· ὅταν πλείονα περιβάλλη τοῖς ἔχουσι, καὶ τῶν προτέρων αὐτοὺς ἐξήγαγεν. Ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθα αἰνίττεται λέγων, ὅτι ὅταν οἰκοδομήσητε λαμπρῶς,
10 καὶ τὰ πάντων ὑμῶν αὐτῶν ποιήσησθε, τότε καὶ τῶν προτέρων ἀποστήσεσθε. Καὶ στήσονται αἱ οἰκίαι οἰκήτορας μὲν οὐκ ἔχουσαι, σάλπιγγος δὲ πάσης λαμπροτέραν ἀφιεῖσαι φωνὴν κατὰ τῶν παρὰ τὴν ἀρχὴν ἠρπακόντων αὐτάς, τῆς ἐρημώσεως τῆς ἐπιτεταμένης ἀντὶ τροπαίου τινὸς φαινομένης.
15 νης.

«Οὗ γὰρ ἐργῶνται δέκα ζεύγη βοῶν, ποιήσει κεράμιον ἐν· καὶ ὁ σπείρων ἀρτάβας ἕξ, ποιήσει μέτρα τρία». Ἀπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὴν τῆς χώρας ἐρημίαν ἐξάγει τὸν λόγον, ὥστε πάντοθεν καταπλῆξαι τὸν ἀκροατὴν. Οὔτε γὰρ αἱ οἰκίαι, φησί, καθέξουσι τοὺς ἐνοικοῦντας, οὔτε ἡ γῆ τὴν αὐτῆς ἐπιδείξεται δύναμιν. Καὶ γὰρ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν τοῦ Ἀδάμ ἁμαρτίαν ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐξήνεγκε· καὶ μετ' ἐκεῖνον, διὰ τὴν τοῦ Κάϊν παρανομίαν, ἐλάττονα πολλῶν τὸν πόνον τὸν ἐκείνου καὶ τῆς οἰκειᾶς ἰσχύος τὴν φορὰν ἐπεδείκνυτο.
20 Καὶ πολλαχοῦ δὲ ἀλλαχοῦ ἴδοι τις ἂν διὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας αὐτὴν κολαζομένην. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ πηροῖ τὰς γονὰς αὐτῆς καὶ τὰς ὠδῖνας τῶν ἀνθρώπων ἢ παρανομία, ὅπου γε καὶ φθαρτὴ δι' ἡμᾶς ἐγένετο, καὶ ἄφθαρτος πάλιν δι' ἡμᾶς γίνεται; Ἐπειδὴ γὰρ ὅλως τὸ εἶναι δι' ἡμᾶς ἔ-

12α. Ἀρτάβη· περσικὸ μέτρο χωρητικότητος.

13. Γέν. 3, 17 ἔ.

14. Γέν. 4, 1 ἔ.

τος ὄφθαλμὸς μὲ αὐτὰ ποὺ γίνονται. Τὸ δὲ «Ἐκούστηκαν τώρα», δὲν τὸ λέγει, διότι τότε ἔγιναν γνωστὰ σ' αὐτὸν τὰ γεγονότα αὐτά, ἀλλὰ διότι ἡ τιμωρία πλέον βρίσκεται πάρα πολὺ κοντὰ καὶ θὰ γίνει ἡ ἀνταπόδοση.

«Ἐὰν λοιπὸν κατασκευασθοῦν πολλὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ ὠραῖα σπίτια, θὰ μείνουν ἔρημα καὶ δὲν θὰ ὑπάρχουν ἄνθρωποι νὰ κατοικοῦν σ' αὐτά». Πράγματι τέτοιο πράγμα εἶναι ἡ πλεονεξία· ὅταν περιβάλλει μὲ περισσότερα ἐκείνους ποὺ ἔχουν, στέρησε αὐτοὺς τότε καὶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Αὐτὰ λοιπὸν ὑπαινίσσεται καὶ ἐδῶ λέγοντας, ὅτι ὅταν θὰ οἰκοδομήσετε λαμπρὰ σπίτια καὶ θὰ κάνετε δικά σας τὰ ὑπάρχοντα ὄλων τῶν ἄλλων, τότε θὰ στερηθεῖτε καὶ τὰ προηγούμενα. Καὶ θὰ παραμένουν μὲν τὰ σπίτια χωρὶς νὰ ἔχουν ἄνθρώπους νὰ κατοικοῦν σ' αὐτά, ἀλλὰ θ' ἀφήνουν νὰ βγαίνει φωνὴ λαμπρότερη ἀπὸ κάθε σάλπιγγα ἐναντίον ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἀρπάξει αὐτὰ παράνομα, παραμένοντας ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἐρήμωσή τους σὰν κάποιο τρόπαιο τῆς παρανομίας τους.

«Καὶ ἄγρὸς ποὺ τὸν ὄργωσαν δέκα ζεύγη βοδιῶν θὰ παράγει καρπὸ ὅσο χωρεῖ μιά στάμνα· καὶ ἐκεῖνος ποὺ θὰ σπείρει ἔξι ἀρτάβες^{12α}, θὰ λάβει καρπὸ τρεῖς». Ἐπὶ τὴν πόλιν μεταφέρει τὸ λόγο στὴν ἐρήμωση τῆς ὑπαίθρου, ὥστε ἀπὸ παντοῦ νὰ καταπλήξει τὸν ἀκροατὴ. Διότι, λέγει, οὔτε τὰ σπίτια θὰ ἔχουν ἄνθρώπους νὰ κατοικοῦν σ' αὐτά, οὔτε ἡ γῆ θὰ ἐπιδείξει τὴ δύναμή της. Καθόσον ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας τοῦ Ἄδὰμ ἔβγαλε ἀγκάθια καὶ τριβόλια¹³, καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον, ἐξ αἰτίας τῆς παρανομίας τοῦ Κάϊν, παρήγαγε πολὺ πῖθ λιγότερο καρπὸ σὲ σύγκριση μὲ τὸν κόπο ἐκείνου καὶ τὴ δική της δύναμη¹⁴. Καὶ σὲ πολλὰς δὲ ἄλλες περιπτώσεις θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ δεῖ νὰ τιμωρεῖται αὐτὴ ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ γιατί ἀπορεῖς ἐὰν ἡ παρανομία βλάπτει τὴν παραγωγικὴ δύναμη τῆς γῆς καὶ τοὺς κόπους τῶν ἀνθρώπων, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ ἐξ αἰτίας μας ἔγινε φθαρτὴ, καὶ πάλι δὲ γίνεται φθαρτὴ ἐξ αἰτίας μας; Ἐπειδὴ δηλαδὴ δημιουργήθηκε ἀποκλειστικὰ γιὰ ἐμᾶς καὶ γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησή μας, γι' αὐτὸ καὶ

λαβε καὶ τὴν ἡμετέραν διακονίαν, καὶ τὸ οὕτως ἢ ἐκείνως εἶναι πάλιν ἐντεῦθεν λαμβάνει τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν.

Οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε. Ἐπειδὴ πρὸς κακίαν ἐσχάτην ἐξώκειλε τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις, πάντα ἐφύρετο τὰ
5 πράγματα, καὶ σπέρματα, καὶ φυτά, καὶ ἀλόγων γένη, καὶ ἡ γῆ, καὶ θάλαττα, καὶ ἀήρ, καὶ ὄρη, καὶ νάπαι, καὶ βουνοί, καὶ πόλεις, καὶ τείχη, καὶ οἰκίαι, καὶ πύργοι, καὶ πάντα ἀπλῶς ἐκείνω τῷ φοβερῷ τότε ἐκρύπτετο πελάγει. Καὶ ἐπειδὴ πάλιν ἐπιδοῦναι τὸ γένος ἔδει, τὴν οἰκίαν εὐταξίαν ἀπε-
10 λάμβανεν ἡ γῆ, καὶ εἰς τὴν προτέραν εὐμορφίαν ἐπανήει πάλιν.

Ἴδοι δ' ἂν τις τοῦτο καὶ ἐπὶ μέρους γινόμενον διὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους τιμὴν. Καὶ γὰρ πέλαγος ἠφανίσθη, καὶ πάλιν ἐφάνη, καὶ ἥλιος ἐχαλινώθη μετὰ σελήνης καὶ τὸν οἰκεῖον
15 δρόμον ἐπέλιπε, καὶ πῦρ τὰ ὕδατος ἐπεδείξατο, καὶ γῆ τὰ πελάγους, καὶ πέλαγος τὰ τῆς γῆς· καὶ πάντα, ὡς εἰπεῖν ἀπλῶς, πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων μετασχηματίζεται λυσιτέλειαν. Καὶ ἐπειδὴ πάντων τιμιώτερος ἄνθρωπος, καὶ δι' αὐτὸν τὰ γενόμενα ἅπαντα, διὰ τοι τοῦτο καὶ νῦν, ἐπειδὴ ἡμαρ-
20 τεν ὁ τῶν Ἰουδαίων δῆμος, ἐπέχει τῆς γῆς τὰς ὠδίνας ὁ Θεός, καὶ μετὰ πολλοὺς πόνους καὶ ἰδρῶτας οὐκ ἀφήσει τὰς ἐκείνης λαγόνας τὴν εἰωθεῖαν φορὰν ἐνεγκεῖν, ἵνα κἀντεῦθεν μάθωσιν, ὅτι οὐ γεωργικῶν χειρῶν τέχνη, οὐδὲ βόες καὶ ἄροτρον, οὐδὲ γῆς φύσις, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν,
25 ἀλλ' ὁ τούτων ἀπάντων Δεσπότης οὗτός ἐστιν, ὁ καὶ δασιλεῖ τῇ χειρὶ πάντα ἐκχέων, καὶ πάλιν, ἐπειδὴ βούληται, συστέλλων ἅπαντα.

«Οὐαὶ οἱ ἐγειρόμενοι τὸ πρωῒ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντες, οἱ μένοντες τὸ ὄψε. Ὁ γὰρ οἶνος αὐτοὺς συγκαύσει. Μετὰ

15. Γέν. 7, 1 ἐ.

16. Γέν. 8, 1 ἐ.

17. Γέν. 14, 15 ἐ.

18. Ἰησ. Ναυῆ 10, 12 ἐ.

19. Δαν. κεφ. 3.

πάλι ἀπὸ ἐμᾶς λαμβάνει τὴν ἀρχὴν καὶ τὴ ρίζα τὸ νὰ παρουσιά-
ζει αὐτὴν ἢ ἐκείνη τὴν κατάστασι.

Τὸ ἴδιο συνέβηκε λοιπὸν καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ Νῶε. Ἐ-
πειδὴ ἡ φύσι τῶν ἀνθρώπων παρασύρθηκε καὶ ἔπεσε μέσα στὴ
χειρότερη κακία, ἔγιναν ὅλα τὰ πράγματα ἓνα φύραμα, καὶ τὰ
σπέρματα, καὶ τὰ φυτὰ, καὶ τὰ εἶδη τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ ἡ
γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, καὶ ὁ ἀέρας, καὶ τὰ ὄρη, καὶ τὰ φαράγγια,
καὶ τὰ βουνὰ, καὶ οἱ πόλεις, καὶ τὰ τείχη, καὶ τὰ σπίτια, καὶ οἱ
πύργοι, καὶ γενικὰ ὅλα σκεπάζονταν τότε ἀπὸ τὸ φοβερὸ ἐκεῖ-
νο πέλαγος¹⁵. Καὶ ἐπειδὴ πάλι ἔπρεπε νὰ χορηγήσει στὸν ἄν-
θρωπο ὅλα αὐτὰ τὰ εἶδη, ξαναέβρισκε ἡ γῆ τὴν ἀρμονικὴν κατά-
στασὴν τῆς καὶ ἐπανερχόταν καὶ πάλι στὴν προηγούμενη ὁμορ-
φίᾳ τῆς¹⁶.

Θὰ μπορούσε δὲ κανεὶς νὰ δεῖ νὰ συμβαίνει αὐτὸ καὶ σὲ ἐπι-
μέρους στοιχεῖα τῆς φύσεως ἐξ αἰτίας τῆς τιμῆς πρὸς τὸν ἄν-
θρωπο. Διότι καὶ πέλαγος ἐξαφανίσθηκε, καὶ πάλι ἐμφανίσθη-
κε¹⁷, καὶ ἡλῖος μαζί με τὴν σελήνην χαλιναγωγήθησαν καὶ ἐγκα-
τέλειψε τὴ φυσικὴν του πορεία¹⁸, καὶ φωτιὰ παρουσίασε τὶς ιδιό-
τητες τοῦ νεροῦ¹⁹, καὶ ἡ γῆ τῆς θάλασσας, καὶ ἡ θάλασσα τῆς
γῆς, καὶ ὅλα γενικὰ, ὅπως θὰ λέγαμε με συντομία, μεταβάλλ-
ονται πρὸς τὴν ὠφέλεια τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ ὅλα
τὰ ὄντα ἄξιος μεγαλύτερης ἐκτιμήσεως εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ
γι' αὐτὸν ἔγιναν ὅλα, γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ τώρα, ἐπειδὴ ἀμάρτη-
σε ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων, συγκρατεῖ ὁ Θεὸς τὴν παραγωγικὴν
δύναμη τῆς γῆς, καὶ μετὰ ἀπὸ πολλοὺς κόπους καὶ ἰδρωτὲς δὲν
ἀφήνει τὰ σπλάχνα τῆς νὰ παράγουν τὴ συνηθισμένη καρποφο-
ρία, ὥστε καὶ ἀπὸ αὐτὸ νὰ γνωρίσουν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι οὔτε ἡ
τέχνη τῶν γεωργικῶν χειρῶν, οὔτε τὰ βόδια καὶ τὰ ἄροτρα, οὔ-
τε ἡ φύσι τῆς γῆς, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο, ἀλλ' ὁ Κύριος ὁ-
λων αὐτῶν αὐτὸς εἶναι, ὁ ὁποῖος καὶ παρέχει ὅλα με χέρι πλου-
σιοπάροχο, καὶ πάλι, ὅταν θέλει, περιορίζει τὰ πάντα.

«Ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ σηκώνονται τὸ πρωῖ καὶ ἐπι-
ζητοῦν τὰ οἶνοπνευματώδη ποτὰ, καὶ σ' ἐκείνους ποὺ γλεντο-

γὰρ κιθάρας καὶ ψαλτηρίου καὶ τυμπάνων καὶ αὐλῶν τὸν οἶνον πίνουσι, τὰ δὲ ἔργα τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐμβλέπουσι, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐ κατανοοῦσι». Κατηγορήσας αὐτῶν πλεονεξίαν πολλήν, καὶ τὴν ρίζαν τοῦ κακοῦ τίθησιν. Αὕτη
 5 δὲ ἦν ἡ μέθη, μυρίων γινομένη κακῶν ὑπόθεσις, καὶ μάλιστα ὅταν μετὰ τοσαύτης τολμᾶται τῆς ὑπερβολῆς.

5. Σκόπει γοῦν, πῶς μετὰ ἀκριβείας αὐτοὺς κωμωδεῖ. Πᾶσαν γὰρ τὴν ἡμέραν εἰς τοῦτο δαπανᾶσθαι φησιν. Οὐ γὰρ ὅταν ἀριστοποιεῖσθαι δέη, τοῦτο πράττουσι, φησίν, ἀλλὰ
 10 πάντα τὸν καιρὸν μέθης ποιοῦντες καιρὸν, καὶ ἐκ προοιμίων τῆς ἡμέρας, ὅτε μάλιστα αὐτοῖς προσέχειν ἐχρῆν, πολλῶ τῶ ἀκράτῳ διδόντες ἑαυτούς, καὶ ἄκοντες λοιπὸν καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας ἐναπομένοντες τῶ νοσήματι. Ἐπειδὴν γὰρ ἅπαξ φθάσωσι καταποντισθῆναι εἰς τὸν τῆς ἀκρασίας
 15 βυθόν, καὶ τῶν κατὰ φύσιν ἐκπέσωσι φρενῶν, καὶ τὴν ψυχὴν αἰχμάλωτον τῇ πονηρᾷ τῆς μέθης παραδώσωσι τυραννίδι, καθάπερ πλοῖον ἀνερμάτιστον, καὶ κυβερνήτου καὶ ναυτῶν ἀπεστερημένον, ἀπλῶς καὶ εἰκῆ φέρεται, τῇ τῶν ὑδάτων ἀτάκτῳ ρύμῃ πανταχοῦ περιηγόμενον· τὸν αὐτὸν δὲ
 20 τρόπον καὶ οὗτοι ὑπὸ τῆς μέθης ὑποβρύχιοι γενόμενοι. Διό φησιν· «Οὐαὶ οἱ ἐγειρόμενοι τὸ πρωῖ καὶ τὸ σίκερα διώκοντες». Οὐ γὰρ τὴν χρεῖαν ἐπλήρουν, οὐδὲ ἀνέμενον ἐπιθυμίας γενομένης πληρῶσαι τὴν ἔνδειαν, ἀλλ' ἔργον ἐποιοῦντο τοῦτο καὶ μελέτην, τὸ διηνεκῶς μεθύειν. Διό φησιν· «Οἱ διώκοντες σίκερα». «Σίκερα» δὲ ἐνταῦθά φησι τῶν φοινίκων τὸν ὀπόν, ὃν ἐπετήδευον, συντρίβοντες τὸν καρπὸν καὶ καταθλῶντες, εἰς οἴνου μετασχηματίζειν φύσιν. Καρωτικὸν δὲ ἐστὶ τὸ τοιοῦτον, καὶ μέθης ἐργαστικόν. Ἄλλ' ὑφωρῶντο

κοποῦν μέχρι ἄργα τὸ βράδυ, διότι τὸ κρασί θὰ τοὺς κατακάψει. Πίνουν τὸ κρασί τους μὲ τὴ συνοδεία τῆς κιθάρας, τοῦ ψαλτηρίου, τῶν τυμπάνων καὶ τῶν αὐλῶν, ἐνῶ δείχνουν ἀδιαφορία γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν κατανοοῦν τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ». Ἄφοῦ τοὺς κατηγόρησε γιὰ τὴ μεγάλη πλεονεξία τους, ἀναφέρει καὶ τὴ ρίζα τοῦ κακοῦ. Αὐτὴ δὲ ἦταν ἡ μέθη, ποὺ γίνεται αἰτία γιὰ ἀμέτρητα κακά, καὶ μάλιστα ὅταν διαπράττεται σὲ τόσο ὑπερβολικὸ βαθμό.

5. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς τοὺς διακωμωδεῖ μὲ κάθε λεπτομέρεια. Διότι λέγει ὅτι ξοδεύεται ὅλη ἡ ἡμέρα τους σ' αὐτό. Καθόσον, λέγει, δὲν τὸ κάμνουν αὐτὸ ὅταν πρέπει νὰ γευματίσουν, ἀλλ' ὅλο τὸν καιρὸ τους τὸν κάμνουν καιρὸ μέθης, καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἡμέρας, τότε ποὺ θὰ ἔπρεπε κατ' ἐξοχὴ νὰ εἶναι προσεκτικοί, παραδίνουν τὸν ἑαυτὸ τους σὲ μεγάλο κρασοπότι, καὶ ἔτσι καὶ χωρὶς τὴ θέλησή τους ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ τὸ πάθος τους μέχρι τὴν ἑσπέρα. Διότι, ἅπαξ καὶ συμβεῖ νὰ φθάσουν στὸ σημεῖο νὰ καταποντισθοῦν στὸ βυθὸ τῆς ἀκρασίας, νὰ χάσουν τὰ φυσικὰ λογικά τους καὶ νὰ παραδώσουν τὴν ψυχὴ τους αἰχμάλωτη στὴν κακὴ καὶ τυραννικὴ ἐξουσία τῆς μέθης, καταντοῦν τότε, σὰν ἀκριβῶς πλοῖο ποὺ δὲν ἔχει ἀντίβαρο καὶ στερεῖται κυβερνήτη καὶ ναῦτες, περιφερόμενο στὴν τύχη ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ παρασυρόμενο παντοῦ ἀπὸ τὴν ἄτακτη ὀρμὴ τῶν ὑδάτων· κατὰ τὸν ἴδιο λοιπὸν τρόπο καὶ αὐτοὶ καταποντίζονται ἀπὸ τὴ μέθη. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ σηκώνονται τὸ πρωὶ καὶ ἐπιζητοῦν τὰ οἶνοπνευματώδη ποτά». Διότι δὲν ἱκανοποιοῦσαν τὴν ἀνάγκη, οὔτε περίμεναν νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ἀνάγκη, ἀφοῦ κυριεύονταν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία, ἀλλ' ἔκαμναν αὐτὸ ἀποκλειστικὸ ἔργο τους καὶ φροντίδα τους, τὸ νὰ μεθοῦν συνέχεια. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ποὺ ἐπιζητοῦν τὰ σίκερα». «Σίκερα» δὲ ἐδῶ ὀνομάζει τὸ χυμὸ τῶν φοινίκων, τὸν ὁποῖο ἐπεξεργάζονταν, σπάζοντας καὶ πολτοποιώντας τὸν καρπὸ, καὶ μετέβαλλαν τὴ φύση του σὲ κρασί. Τὸ ποτὸ αὐτὸ εἶναι ναρκωτικὸ καὶ προκαλεῖ τὴ μέθη. Ἄλλ' ἔδειχναν αὐτοὶ γι' αὐτὰ πλήρη ἀδιαφορία, ἐπιζητώντας παντοῦ

τούτων ἐκεῖνοι, τὴν ἡδονὴν πανταχοῦ διώκοντες, «Μένοντες τὸ ὄψέ. Ὁ γὰρ οἶνος αὐτοὺς συγκαύσει». Τοιαύτη γὰρ τῆς μέθης ἢ φύσις· προϊοῦσα αὐξεται, καὶ χαλεπώτερον τὸ δίψος ποιεῖ.

5 Εἶτα καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαττον ἔγκλημα τοῦ προτέρου προστίθησι, λέγων· «Μετὰ γὰρ κιθάρας καὶ ψαλτηρίου καὶ τυμπάνων καὶ αὐλῶν τὸν οἶνον πίνουσι». Τοῦτο καὶ ἕτερος ἐγκαλεῖ προφήτης λέγων. «Οἱ πίνοντες τὸν διυλισμένον οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι, οἱ κροτοῦντες πρὸς τὴν
10 φωνὴν τῶν ὀργάνων. Ὡς ἐστῶτα ἐλογίσαντο, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα». Καὶ γὰρ ἐσχάτης ἀναληθσίας τοῦτο τὸ σημεῖον, καὶ ψυχῆς ἐκλελυμένης, τὸ θέατρον ποιεῖν τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τοιούτοις ἄσμασιν ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι. Ὅπερ καὶ ἡ μέθη ποιεῖ σκοτοῦσα, τοῦτο ἡ μουσικὴ μαλᾶττουσα τὸ εὐ-
15 τονον τῆς διανοίας, καὶ κατακλῶσα τῆς ψυχῆς τὴν ἀνδρείαν, καὶ ἐπὶ μείζονας ἐξάγουσα ἀσελγείας. «Τὰ δὲ ἔργα τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐμβλέπουσι, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐ κατανοοῦσιν». Ἡ τὰ θαύματα αὐτοῦ φησιν, ἢ τῆς κτίσεως τὴν θεωρίαν. Πῶς δ' ἂν δύναιντο γενέσθαι θεαταί, τὴν μὲν
20 ἡμέραν νύκτα ἐργαζόμενοι, τὴν δὲ νύκτα τῶν νεκρῶν οὐδὲν ἄμεινον διακεείμενοι; πῶς δυνήσονται ἡλίον ἰδεῖν ἀνατέλλοντα, καὶ οὐρανοῦ κάλλος λάμπον, καὶ τὸν ποικίλον τῶν ἄστρων ἐν ἑσπέρα χορόν, καὶ τὴν ἄλλην τῆς κτίσεως εὐταξίαν τε καὶ διακονίαν, τῶν ἐξωθεν καὶ τῶν ἐνδοθεν ὀφθαλ-
25 μῶν ἀπεστερημένοι; Οὐ μικρὸν οὖν τοῦτο ἠδίκηνται, τὸ ἀθέατοι τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμάτων ἐκ τοῦ παρόντος ἀπελθεῖν βίου, πάντα τὸν χρόνον ἐν τῷ σκότει τῆς μέθης κατορωρυγμένοι.

τὴν ἡδονή, καὶ «Συνέχιζαν τὴν οἴνοποσία τους μέχρι ἄργά τὴν ἑσπέρα». «Διότι τὸ κρασί ποὺ πίνουν θὰ τοὺς κατακάψει». Καθόσον τέτοια εἶναι ἡ φύση τῆς μέθης· ὅσο προχωρεῖ αὐξάνεται καὶ κάμνει φοβερότερη τὴ δίψα.

Ἐπειτα προσθέτει καὶ ἄλλη κατηγορία ὄχι μικρότερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη, λέγοντας· «Διότι πίνουν τὸ κρασί τους μὲ τὴ συνοδεία κιθάρας, ψαλτηρίου, τυμπάνων καὶ αὐλῶν». Αὐτὸ τὸ πράγμα τὸ κατηγορεῖ καὶ ἄλλος προφήτης, λέγοντας· «Αὐτοὶ ποὺ πίνουν τὸ ἀποστραγγισμένο καὶ καθαρὸ κρασί καὶ ἀλείφονται μὲ τὰ καλύτερα ἀρώματα καὶ ποὺ συνοδεύουν μὲ χειροκροτήματα τὸν ἦχο τῶν ὀργάνων. Διότι τὰ θεώρησαν σὰν μόνιμα καὶ ὄχι σὰν πράγματα ποὺ φεύγουν»²⁰. Πράγματι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειρότερης ἀναισθησίας καὶ ἀπόδειξη παραλυμένης ψυχῆς, τὸ νὰ μεταβάλλει δηλαδή κάποιος τὸ σπίτι του σὲ θέατρο καὶ νὰ παραδίνουν τοὺς ἑαυτοὺς τους σὲ τέτοιου εἴδους ἄσματα. Ἐκεῖνον ἀκριβῶς τὸ σκοτισμὸ ποὺ προκαλεῖ ἡ μέθη, αὐτὸ προκαλεῖ καὶ ἡ μουσική, χαλαρώνοντας τὴ δύναμη τῆς διάνοιας, παραλύοντας τὴν ἀνδρεία τῆς ψυχῆς καὶ ὀδηγώντας σὲ μεγαλύτερες ἀσέλγειες. «Τὰ ἔργα ὁμῶς τοῦ Θεοῦ δὲν τὰ προσέχουν καὶ δὲν κατανοοῦν τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ». Ἡ ἐννοεῖ τὰ θαῦματα τοῦ Θεοῦ, ἢ τὴν προσεκτικὴ παρατήρηση τῆς κτίσεως. Ἀλλὰ πῶς θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν θεατὲς τῆς κτίσεως, ἀφοῦ τὴν μὲν ἡμέρα τὴ μεταβάλλουν σὲ νύχτα, τὴ δὲ νύχτα ἢ συμπεριφορὰ τους δὲν εἶναι καθόλου καλύτερη ἀπὸ τῶν νεκρῶν; πῶς θὰ μπορέσουν νὰ δοῦν τὸν ἥλιο ν' ἀνατέλλει, τὸ γεμάτο ἀπὸ λαμπρότητα κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, τὸ ποικιλόμορφο σύνολο τῶν ἄστρων κατὰ τὴ νύχτα καὶ τὴν ἄλλη ἁρμονικὴ παρουσία καὶ λειτουργία τῆς κτίσεως, ὅταν στεροῦνται καὶ τὰ ἐξωτερικὰ καὶ τὰ ἐσωτερικὰ μάτια; Δὲν ζημιώθηκαν λοιπὸν λίγο ὡς πρὸς αὐτό, τὸ ὅτι δηλαδή φεύγουν ἀπὸ τὴν παρούσα ζωὴ χωρὶς νὰ ἔχουν δεῖ τὰ θαυμαστὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, καταχωνιασμένοι καθ' ὅλο τὸ χρόνον τῆς ζωῆς τους μέσα στὸ σκοτάδι τῆς μέθης.

«Τοίνυν αἰχμάλωτος ἐγενήθη ὁ λαός μου, διὰ τὸ μὴ εἰ-
 δέναι αὐτοὺς τὸν Κύριον». Πάλιν τὸ μέλλον ὡς γεγενημένον
 ἀπαγγέλλει, καὶ τιμωρίαν ἐπάγει τῇ πλημμελείᾳ ταύτῃ. Ἰκα-
 νὴ μὲν γὰρ καὶ αὐτὴ ἢ μέθη ἀντὶ πάσης γενέσθαι κολάσεως,
 5 θορύβους ἐμποιοῦσα τῇ ψυχῇ, ζόφου πληροῦσα τὴν διάνοιαν,
 αἰχμάλωτον καθιστῶσα αὐτήν, μυρίων αὐτοὺς ἐμπι-
 πλῶσα νοσημάτων, τῶν ἐνδοθεν, τῶν ἐξωθεν. Οἶδε τοῦτο
 καὶ Παῦλος, ὅτι κακία ἀντὶ τιμωρίας γίνεται· διὸ φησι· «Καὶ
 τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπο-
 10 λαμβάνοντες». Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο τῆς ἀναισθησίας αὐ-
 τῶν, τὸ κολάζεσθαι, καὶ μὴδὲ αἰσθάνεσθαι, τὸ νοσεῖν, καὶ
 μὴ εἰδένι ὅτι νοσοῦσιν, ἐπάγει καὶ τῶν ἐξωθεν τιμωρίαν,
 λέγων· «Τοίνυν αἰχμάλωτος ἐγενήθη ὁ λαός μου, διὰ τὸ μὴ
 εἰδέναι αὐτοὺς τὸν Κύριον. Καὶ πλῆθος ἐγενήθη νεκρῶν διὰ
 15 λιμὸν καὶ δίψαν ὕδατος». Ὅρα καὶ ἐν τῇ τιμωρίᾳ πολλὴν
 τὴν νοουθεσίαν, καὶ οὐκ ἀθρόον τὴν βαρυτάτην ἐναγομένην
 τόλμαν. Οὐ γὰρ εὐθέως τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπήγαγεν, ἀλλὰ
 λιμὸν πρότερον καὶ αὐχμὸν, ἵνα οἴκοι μένοντες, γένωνται
 βελτίους, μὴδὲ ἀνίατα νοσοῦντες ἐφελκύσωνται τὸ τῶν
 20 βαρβάρων στρατόπεδον. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἶξαν, οὐδὲ ἐκέδρα-
 ναν ἐντεῦθεν, ἐπάγει λοιπὸν τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν αὐτοῖς.

Ἄλλ' ὁμως πρὸ ἐκείνων ταύτην ἐπαίρει καὶ ἐξογκοῖ τῶ
 λόγῳ τὴν τοῦ λιμοῦ, λέγων· «Ἐπλάτυνεν ὁ ἄδης τὴν ψυχὴν
 αὐτοῦ»· οὐχ ὡς ψυχὴν τοῦ ἄδου ἔχοντος, ἀλλὰ προσωπο-
 25 ποιεῖ τὴν ἀπειλήν, ἐμφατικώτερον τὸν λόγον ποιῆσαι βου-
 λόμενος, καὶ φόβον ἀκμάζοντα ἐναποθέσθαι τῇ διανοίᾳ τῶν
 ἀκουόντων. Διὸ καὶ ἐπιμένει λέγων, «Καὶ διήνοιξε τὸ στόμα
 αὐτοῦ, τοῦ μὴ διαλιπεῖν», ὡς περὶ θηρίου τινὸς διηγούμε-
 νος, καὶ ἐγὺς αὐτῶν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων ἄγων. Καὶ

«Ἐξ αἰτίας λοιπὸν ὄλων αὐτῶν ὁ λαὸς μου θὰ γίνῃ αἰχμάλωτος, ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν γνωρίζουν αὐτοὶ τὸν Κύριο». Πάλι ὁμιλεῖ γιὰ τὰ μελλοντικὰ σὰν νὰ ἔχουν συμβεῖ καὶ προσθέτει τιμωρία γιὰ τὸ ἁμάρτημα αὐτό. Ἰκανὴ βέβαια εἶναι καὶ ἡ ἴδια ἡ μέθη νὰ λάβῃ τὴ θέση ὁποιασδήποτε τιμωρίας, δημιουργώντας ταραχὲς στὴν ψυχὴ, γεμίζοντας τὴ σκέψη μὲ σκοτάδι, αἰχμαλωτίζοντας αὐτήν, καὶ προξενώντας σ' αὐτοὺς ἀμέτρητα ψυχικὰ καὶ σωματικὰ νοσήματα. Γνωρίζει αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ὅτι δηλαδὴ ἡ κακία ἀντικαθιστᾷ τὴν τιμωρία· γι' αὐτὸ λέγει· «Καὶ τὸ μισθὸ ποὺ τοὺς ἄξιζε γιὰ τὴν πλάνη τους ἀπολαμβάνουν μὲ τὶς ἀναμεταξύ τους κακὲς πράξεις τους»²¹. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς ἀναισθησίας τους, τὸ νὰ τιμωροῦνται δηλαδὴ καὶ νὰ μὴ τὸ αἰσθάνονται, τὸ νὰ εἶναι ἀσθενεῖς καὶ νὰ μὴ γνωρίζουν ὅτι εἶναι ἀσθενεῖς, προσθέτει καὶ τὴν ἐξωτερικὴ τιμωρία, λέγοντας· «Γι' αὐτὸ λοιπὸν θὰ γίνῃ αἰχμάλωτος ὁ λαὸς μου, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουν αὐτοὶ τὸν Κύριο, καὶ πολλοὶ θὰ πεθάνουν ἀπὸ πείνα καὶ δίψα γιὰ νερό». Πρόσεχε ὅτι καὶ στὴν τιμωρία ἀκόμα ὑπάρχει πολλὴ νοουθεσία καὶ δὲν τοὺς ἐπιβάλλεται συγχρόνως ἡ βαρύτερη τιμωρία. Διότι δὲν ἐπέβαλε ἀμέσως τὴν αἰχμαλωσία, ἀλλὰ πρῶτα πείνα καὶ ξηρασία, ὥστε, παραμένοντας στὴν πατρίδα τους, νὰ γίνουν καλύτεροι, οὔτε, ὑποφέροντας ἀθεράπευτα, νὰ προσελκύσουν ἐναντίον τους τὸ βαρβαρικὸ στρατό. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν συνετίσθησαν, οὔτε ἀποκόμισαν ἀπ' αὐτὸ κάποιο κέρδος, ἐπιβάλλει πλέον σ' αὐτοὺς καὶ τὴ χειρότερη τιμωρία.

Ἄλλ' ὁμως πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς τιμωρίες μεγαλοποιεῖ μὲ τὸ λόγο καὶ διογκώνει τὴν τιμωρία αὐτὴ τῆς πείνας, λέγοντας· «Ἐπλάτυνε ὁ ἄδης τὴν ψυχὴ του»· ὄχι ὅτι ἔχει ὁ ἄδης ψυχὴ, ἀλλὰ προσωποποιεῖ τὴν ἀπειλή, θέλοντας νὰ κάνει τὸ λόγο πῶς ἐκφραστικὸ, καὶ νὰ βάλῃ μέσα στὴ σκέψη τῶν ἀκροατῶν φόβο ἰσχυρό. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπιμένει, λέγοντας, «Καὶ ἄνοιξε τὸ στόμα του, χωρὶς νὰ σταματήσει καθόλου», μιλώντας σὰν γιὰ κάποιο θηρίο καὶ μεταφέροντας κοντὰ τους τὴν εἰκόνα

τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι οὐκ ἤνοιξε τὸ στόμα μόνον, ἀλλὰ καὶ μένει κεχηνώς, καὶ κόρον οὐ λαμβάνων τῶν ἐν αὐτῷ κατορυττομένων.

6. «Καὶ καταβήσονται εἰς αὐτὸν οἱ ἐνδοξοὶ, καὶ οἱ μεγά-
5 λοὶ, καὶ οἱ πλούσιοι, καὶ λοιποὶ αὐτῆς». Εἶτα, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν τὸ γινόμενον ἦν, ἀλλὰ θεήλα-
τος ἦν ἡ πληγὴ, καὶ ψῆφος ἐκ τῶν οὐρανῶν κατενεχθεῖσα, τοὺς ἐν περιφανείᾳ, τοὺς ἐν δυναστείᾳ, τοὺς πάντα συγχέον-
10 τας, καὶ ἄνω καὶ κάτω τὰ τῶν Ἰουδαίων ποιοῦντας πράγμα-
τα, τούτους ἐκεῖ καταβήσεσθαι ἔφησε. «Λοιμοὺς» δὲ εἰκό-
τως αὐτοὺς καλεῖ, ἅτε οὐ μέχρι ἑαυτῶν τὴν κακίαν διατη-
ροῦντας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους τὴν νόσον διαβιβάζοντας. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ λοιμοῦ φύσις· ἐπειδὴν ἀφ' ἐνδὸς ἄρξεται σώματος, ὁδῶ βαδίζουσα τὸ λοιπὸν ἐκνέμεται πλῆθος.
15 «Καὶ ὁ ἀγαλλιώμενος ἐν αὐτῇ». Ὁ τρυφῶν, ὁ σκιρτῶν, ὁ νομίζων ἀκίνητα ἔχειν τὰ ἀγαθὰ, καὶ αὐτὸς ἐμπεσεῖται καὶ ἀλώσεται.

«Καὶ ταπεινωθήσεται ἄνθρωπος, καὶ ἀτιμασθήσεται ἀ-
νήρ. Καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ μετέωροὶ ταπεινωθήσονται. Καὶ ὑ-
20 ψωθήσεται Κύριος μόνος Σαβαὼθ ἐν κρίματι». Ὅρα πάλιν Θεοῦ κηδεμονίαν. Οὐ γὰρ πανωλεθρίαν ἐργάζεται, οὐδὲ ὄλον ἐκ μέσου τὸν δῆμον αὐτῶν ἀνάρπαστον ποιεῖ, ἀλλ' ἀφί-
ησί τινας, ὥστε τῇ τιμωρίᾳ τῶν ἀπελθόντων γενέσθαι βελ-
τίους. Τοῦτο γοῦν αἰνιττόμενος ἔφησεν, ὅτι «Ταπεινωθή-
25 σονται», τουτέστιν, οἱ μένοντες, οἱ ὑπολιμπανόμενοι. «Καὶ ὑψωθήσεται Κύριος Σαβαὼθ ἐν κρίματι, καὶ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος δοξασθήσεται ἐν δικαιοσύνῃ». Δύο τίθησιν ἀγαθὰ, ὅτι κά-
κεῖνοι τῆς φλεγμονῆς ἀπαλλαγῆσονται, καὶ ἔσονται βελ-
τίους, καὶ ὁ Θεὸς θαυμασθήσεται παρὰ πᾶσι· τοῦτο γὰρ ἔ-
30 στιν, «Ἵψωθήσεται καὶ δοξασθήσεται»· διὰ τῆς κολάσεως

τῶν γεγονότων. Καὶ τὸ φοβερότερο βέβαια εἶναι, ὅτι δὲν ἀνοίξε τὸ στόμα μόνο, ἀλλὰ καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ τὸ κρατᾶ ἀνοιχτὸ καὶ δὲν βρίσκει χορτασμὸ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ρίχνονται μέσα σ' αὐτό.

6. «Καὶ θὰ κατεβοῦν σ' αὐτὸν οἱ ἐνδοξοὶ, οἱ μεγάλοι, οἱ πλούσιοι καὶ οἱ διαφθορεῖς αὐτῆς». Ἐπειτα, γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι αὐτὸ ποὺ συνέβαινε δὲν ἦταν κάποιο φυσιολογικὸ γεγονός, ἀλλ' ἦταν ἡ πληγὴ θεόσταλτη καὶ ἀπόφαση ποὺ ἦρθε ἀπὸ τὸν οὐρανό, εἶπε ὅτι θὰ κατεβοῦν ἐκεῖ ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐνδοξοὶ καὶ οἱ ἄρχοντες, ποὺ προκαλοῦν παντοῦ σύγχυση καὶ κάμνουν ἄνω κάτω τὰ πράγματα τῶν Ἰουδαίων. «Λοιμοὺς» δὲ πολὺ σωστὰ ὀνομάζει αὐτούς, διότι δὲν περιορίζαν τὴν κακία μόνο στὸν ἑαυτό τους, ἀλλὰ μετέδιδαν τὴν ἀσθένεια καὶ σ' ἄλλους. Διότι τέτοια εἶναι ἡ φύση τῆς μολυσματικῆς ἀσθένειας· ἐφόσον κάνει τὴν ἀρχὴ της σ' ἓνα σῶμα, προχωρώντας σιγὰ σιγὰ ἀπλώνει τὴν καταστρεπτικὴ δύναμή της σ' ὅλο τὸ ὑπόλοιπο πλῆθος. «Καὶ ἐκεῖνος ποὺ χαίρεται ἐξ αἰτίας αὐτῆς». Ἐκεῖνος ποὺ κάνει ἀπολαυστικὴ ζωὴ, ποὺ σκιρτᾶ ἀπὸ χαρὰ, ποὺ νομίζει ὅτι ἔχει τὰ ἀγαθὰ μόνιμα, καὶ αὐτὸς θὰ πέσει μέσα σ' αὐτὸν καὶ θὰ καταβροχθισθεῖ.

«Καὶ θὰ ταπεινωθεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ θὰ ξευτελιστεῖ ὁ ἐπίσημος ἄνδρας. Καὶ θὰ ταπεινωθοῦν τὰ ὑπερήφανα μάτια. Καὶ θὰ ὑψωθεῖ μόνο ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων μὲ τὴ δίκαια κρίση του». Πρόσεχε πάλι τὴ φροντίδα τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν προξενεῖ πανωλεθρία, οὔτε ἀρπάζει γιὰ νὰ καταστρέψει ὅλο τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἀφήνει μερικοὺς, ὥστε μὲ τὴν τιμωρία ἐκείνων ποὺ ὀδηγήθηκαν στὴν ξένη χώρα νὰ γίνουν καλύτεροι. Αὐτὸ λοιπὸν ὑπονοώντας εἶπε, ὅτι «Θὰ ταπεινωθεῖ», δηλαδή ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἀπομείνουν, οἱ ὑπόλοιποι ἀπὸ αὐτούς. «Καὶ θὰ ὑψωθεῖ ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων μὲ τὴ δίκαια ἀπόφασή του καὶ θὰ δοξασθεῖ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος μὲ τὴ δικαιοσύνη του». Δυὸ ἀγαθὰ ἀναφέρει ἐδῶ, ὅτι καὶ ἐκεῖνοι θ' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴ φλεγμονὴ καὶ θὰ γίνουν καλύτεροι, καὶ ὁ Θεὸς θὰ θαυμάσθεῖ ἀπὸ ὅλους· διότι αὐτὸ σημαίνει τό, «Θὰ ὑψωθεῖ καὶ θὰ δοξασθεῖ»· μὲ τὴν κόλαση αὐτῆ καὶ

αὐτῆς, διὰ τῆς τιμωρίας. Τί δέ ἐστιν. «Ἐν κρίματι»; Διὰ τῆς ἐκδικήσεως.

«Καὶ βοσκηθήσονται οἱ διεσπαρμένοι ὡς ταῦροι, καὶ τὰς ἐρήμους τῶν ἀπειλημμένων ἄρνες φάγονται». Τὴν ὀλιγότητα ἐνταῦθα αἰνίττεται τῶν ὑπολειφθέντων, καὶ τὴν ἐπιτεταμένην ἐρημίαν τῆς χώρας. «Οὐαὶ οἱ ἐπισπώμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ὡς σχοινίῳ μακρῷ, καὶ ὡς ζυγοῦ ἱμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας αὐτῶν. Οἱ λέγοντες, τὸ τάχος ἐγγισάτω, ἃ ποιήσει ὁ Θεός, ἵνα ἴδωμεν· καὶ ἐλθέτω ἡ βουλή τοῦ ἀγίου Ἰσραήλ, ἵνα γνῶμεν». Τῶν προφητῶν ἀπειλούντων συνεχῶς, καὶ τὰ φοβερὰ προαναφωνούντων, οἱ ψευδοπροφήται πρὸς χάριν διαλεγόμενοι, καὶ τοῦ δήμου τὸν τόνον ἐκλύοντες, τὰ μὲν ἐκείνων ἔφασκον εἶναι ψευδῆ, τὰ δὲ αὐτῶν ἀληθῆ. Πολλοὶ τοίνυν ἀπατώμενοι ἠπίστουν καὶ αὐτοῖς τοῖς
 5
 10
 15
 20
 25

ῥήμασιν. Εἶτα ἐπειδὴ αἱ προφητεῖαι οὐχ ὁμοῦ τε ἐλέγοντο καὶ ἐξέβαινον (προφητείας γὰρ ἦν ἡ φύσις, τὸ πρὸ πολλοῦ χρόνου τὰ μέλλοντα ἐκβήσεσθαι προαναφωνεῖν), ἐπεὶ οὖν συνεχῶς μὲν ἔλεγον οἱ προφήται τοὺς λιμούς, τοὺς λοιμούς, τοὺς πολέμους, ἐπὶ δὲ τῶν ἔργων αὐτὰ οὐκ ἐδείκνυον, τέως τὴν τοῦ χρόνου μέλλησιν ἀφορμὴν εἰς ἀπιστίαν λαμβάνοντες οἱ πολλοὶ τῶν ἠπατημένων ἔλεγον· ἐλθέτω τὰ λεγόμενα· εἰ ἀληθεύετε, ἐγγισάτω τὰ πράγματα· δείξατε ἡμῖν ἐπὶ τῶν ἔργων τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ.

Ἐπεὶ οὖν τὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν ὑπόθεσιν ἀπιστίας ἐ-
 25

ποιοῦντο, καὶ ἐντεῦθεν προσετίθεσαν αὐτῶν τοῖς ἁμαρτήμασι, τό τε ἀπιστεῖν, τό τε διὰ τὴν ἀπιστίαν ραθυμότεροι γίνεσθαι, εἰκότως αὐτοὺς ὁ προφήτης θρηνεῖ λέγων, ὅτι καθά-

μέ τήν τιμωρία. Τί σημαίνει δέ «Ἐν κρίματι»; Μὲ τήν ἐκδίκηση.

«Καὶ οἱ διασκορπισμένοι Ἰουδαῖοι θὰ βόσκουν σὰν τοὺς ταύρους, στὰ δὲ ἔρημα μέρη ἐκείνων ποὺ θὰ ἀπομείνουν θὰ βόσκουν ἄρνιά». Ὑπαινίσσεται ἐδῶ τὴν ὀλιγότητα ἐκείνων ποὺ θ' ἀπομείνουν καθὼς καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐρήμωση τῆς χώρας. «Ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ σύρουν μαζί τους σὰν ἀτέλειωτο σχοινὶ τὶς ἁμαρτίες τους καὶ τὶς ἀνομίες τους σὰν τὸ λουρὶ τοῦ ζυγοῦ τῆς δαμάλας. Ἀλλοίμονο καὶ σ' ἐκείνους ποὺ λέγουν, ἄς ἔρθουν σύντομα ἐκεῖνα ποὺ ἀπειλεῖ ὁ Θεὸς νὰ κάνει, γιὰ νὰ τὰ δοῦμε, καὶ ἄς πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀπόφαση τοῦ ἁγίου τοῦ Ἰσραήλ, γιὰ νὰ τὴ γνωρίσομε». Ἐνῶ οἱ προφῆτες ἀπειλοῦσαν συνέχεια καὶ προέλεγαν τὰ φοβερὰ πράγματα ποὺ θὰ συνέβαιναν, οἱ δὲ ψευδοπροφῆτες, λέγοντάς τους εὐχάριστα λόγια, παρέλυαν τὴν ψυχικὴ δύναμη τοῦ λαοῦ, καὶ τὰ μὲν λεγόμενα τῶν προφητῶν ἔλεγαν ὅτι εἶναι ψέματα, τὰ δὲ τῶν ψευδοπροφητῶν ἀληθινά. Πολλοὶ λοιπὸν ποὺ ἐξαπατοῦνταν δὲν πίστευαν καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια τῶν προφητῶν. Ἐπειτα, ἐπειδὴ οἱ προφητεῖες δὲν λέγονταν καὶ πραγματοποιοῦνταν συγχρόνως (διότι ἡ φύση τῆς προφητείας συνίστατο στὸ νὰ προλέγει πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνον ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν), ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ μὲν προφῆτες προέλεγαν συνέχεια τὶς πεῖνες, τὶς ἐπιδημικὲς ἀσθένειες, τοὺς πολέμους, δὲν τὰ ἔδειχναν ὁμῶς αὐτὰ ἔμπρακτα, στὴν ἀρχὴ οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἐξαπατηθεῖ, παίρνοντας ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἀπιστία τους ἀπὸ τὴν ἀργοπορία πραγματοποιήσεως ὅλων αὐτῶν, ἔλεγαν· Ἄς ἔρθουν αὐτὰ ποὺ λέτε· ἂν εἶναι ἀληθινὰ αὐτὰ ποὺ λέτε, ἄς πραγματοποιηθοῦν αὐτὰ τὰ πράγματα· δεῖξτε μας ἔμπρακτα τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὴ μακροθυμία αὐτοῦ τὴν ἔκαμναν ἀφορμὴ ἀπιστίας, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πρόσθεταν στὰ ἁμαρτήματά τους καὶ ἄλλα, καὶ μὲ τὸ νὰ ἀπιστοῦν καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας τους νὰ γίνονται πρὸς ἀδιάφοροι, πολὺ σωστὰ τοὺς θρηνεῖ ὁ προφήτης λέγοντας, ὅτι, σὰν ἀκριβῶς μακρὸν σχοινί, ἔτσι σύ-

περ σχοινίῳ μακρῷ, οὕτως ἔλκετε καθ' ἑαυτῶν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐξέτε ὑμῖν τὴν πονηρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπιστεῖτε τοῖς λεγομένοις ῥήμασι, λείπεται λοιπὸν τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπενεχθῆναι πείραν ὑμῖν. Ὡστε οἱ τὰ κακὰ ἐπισπώ-
 5 μανοὶ ὑμεῖς ἐστε, οἱ τοῖς λεγομένοις ἀπιστοῦντες. Διὰ τοῦτο φησιν· «Οὐαὶ οἱ ἐπισπώμενοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν»· τουτέστι, τὴν ἀντίδοσιν τῶν ἀμαρτημάτων. «Ὡς σχοινίῳ μακρῷ» πόρρωθεν ἔλκετε, φησί, τὴν ὠρισμένην τοῖς ἀμαρτήμασιν ὑμῶν δίκην, καὶ «ὡς ζυγοῦ ἱμάντι δαμάλεως» ὑπὸ ζυ-
 10 γὸν οὔσης, ἵνα εἴπῃ τὸ εὐτόνον, τὸ μετὰ σπουδῆς. Ὡς ἐάν τις ἱμάντι εὐτόνω ἐφελκύσταιτό τι, οὕτως ὑμεῖς διὰ τῆς ἀπιστίας ἐφέλκετε καθ' ὑμῶν τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν.

Εἶτα λέγει καὶ πῶς ἐφέλκονται· «Οἱ λέγοντες, τὸ τάχος ἐγγισάτω ἃ ποιήσει ὁ Θεός, ἵνα ἴδωμεν». Ὁ καὶ ἕτερος προ-
 15 φήτης ἐγκαλεῖ λέγων· «Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου. Καὶ ἵνα τί ὑμῖν ἡ ἡμέρα αὕτη; Καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος καὶ οὐ φῶς, καὶ γνόφος οὐκ ἔχων φέγγος αὐτῆς». Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι ἀπιστοῦντες ἔλεγον· πότε ἥξει ἡ ἡμέρα τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας; Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν κα-
 20 λόν, καὶ τὸ καλὸν πονηρόν· οἱ τιθέντες τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς· οἱ τιθέντες τὸ γλυκὺ πικρόν, καὶ τὸ πικρὸν γλυκὺ». Πάλιν περὶ τῶν αὐτῶν διαλέγεται. Ἐπειδὴ τοὺς μὲν προφήτας ὕβριζον καὶ ἀπατεῶνας ἔλεγον, τοὺς δὲ ψευδο-
 25 προφήτας ἐτίμων, καὶ ἀνέστρεφον τῶν πραγμάτων τὴν τάξιν, ταλανίζει αὐτοὺς ἐπὶ τῇ κρίσει τῇ διεφθαρμένη. «Οὐαί», φησὶν, «οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλόν», τουτέστι, τὴν ψευδοπροφητείαν, «καὶ τὸ καλὸν πονηρόν», τὴν προφητείαν· οἱ τιθέντες τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς· «οἱ τιθέντες τὸ γλυκὺ πικρόν, καὶ τὸ πικρὸν γλυκὺ». Εἰ γὰρ καὶ φορτικά,

ρετε ἐναντίον σας τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καὶ αὐξάνετε τὴν κακία σας. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν πιστεύετε στὰ ὅσα λέγονται, ὑπολείπεται πλέον νὰ λάβετε ἔμπρακτα γνώση αὐτῶν. Ὡστε σεῖς εἶστε ἐκεῖνοι ποὺ προκαλεῖται τὰ κακά, σεῖς ποὺ δὲν πιστεύετε στὰ λεγόμενα. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ σύρουν πίσω τους τὶς ἁμαρτίες τους»· δηλαδή τὴν ἀνταπόδοση γιὰ τὰ ἁμαρτήματά σας. «Σὰν μακρὸ σχοινί», λέγει, σύρετε ἀπὸ πολὺ μακριὰ τὴν ὀρισμένη γιὰ τὰ ἁμαρτήματά σας τιμωρία, καὶ «Σὰν λουρὶ ζυγοῦ δαμάλας», ποὺ εἶναι ζεμένη στὸ ζυγὸ, γιὰ νὰ δείξει ὅτι τὸ κάνουν αὐτὸ μὲ ὄλη τὴ δύναμή τους, μὲ ὄλη τὴν προθυμία τους. Ὅπως θὰ μπορούσε κάποιος νὰ σύρει μὲ ἓνα δυνατὸ λουρὶ κάτι, ἔτσι σεῖς μὲ τὴν ἀπιστία σας σύρετε ἐναντίον σας τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειτα λέγει καὶ πῶς ἐπισύρουν αὐτὴν ἐναντίον τους· «Λέγοντας, ἄς ἔρθουν γρήγορα ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ πραγματοποιήσει ὁ Θεός, γιὰ νὰ τὰ γνωρίσομε». Αὐτὸ καὶ ἄλλος προφήτης κατηγορεῖ λέγοντας· «Ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου. Καὶ σὰν τί θὰ εἶναι γιὰ σᾶς ἡ ἡμέρα αὐτή; Καὶ αὐτὴ θὰ εἶναι σκοτάδι καὶ ὄχι φῶς, καὶ μάλιστα βαθὺ σκοτάδι ποὺ δὲν θὰ ἔχει ἀντιφέγγισμα»²². Καθόσον καὶ ἐκεῖνοι δείχνοντας ἀπιστία ἔλεγαν· Πότε θὰ ἔρθει ἡ ἡμέρα τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας; «Ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ θεωροῦν τὸ κακὸ καλὸ καὶ τὸ καλὸ κακόν, σ' ἐκείνους ποὺ παρουσιάζουν τὸ φῶς σὰν σκοτάδι καὶ τὸ σκοτάδι σὰν φῶς, καὶ σ' ἐκείνους ποὺ προβάλλουν τὸ γλυκὸ σὰν πικρὸ καὶ τὸ πικρὸ σὰν γλυκόν»²³. Πάλι γι' αὐτὰ τὰ ἴδια ὁμιλεῖ. Ἐπειδὴ δηλαδή τοὺς μὲν προφῆτες τοὺς ἔβριζαν καὶ τοὺς ἔλεγαν ἀπατεῶνες, ἐνῶ τοὺς ψευδοπροφῆτες τοὺς τιμοῦσαν καὶ ἀντέστρεφαν τὴν τάξη τῶν πραγμάτων, ταλανίζει αὐτοὺς γιὰ τὴ διεφθαρμένη κρίση τους. «Ἀλλοίμονο», λέγει, «σ' ἐκείνους ποὺ θεωροῦν τὸ κακὸ καλόν», δηλαδή τὴν ψευδοπροφητεία, «καὶ τὸ καλὸ κακόν», δηλαδή τὴν προφητεία, «καὶ σ' ἐκείνους ποὺ παρουσιάζουν τὸ γλυκὸ σὰν πικρὸ, καὶ τὸ πικρὸ σὰν γλυκόν». Διότι, λέγει, ἂν καὶ εἶναι τὰ λόγια τῶν προφητῶν δυσβάσταχτα, ἀλλ' ὁμως τί-

φησί, τὰ ρήματα, ἀλλ' οὐδὲν γλυκύτερον τῶν προφητῶν, τῆ
 τῶν ρημάτων ἀπειλῆ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἀποκρουομέ-
 νων πείραν. Εἰ καὶ γλυκέα τὰ τῶν ψευδοπροφητῶν, ἀλλ' οὐ-
 δὲν αὐτῶν πικρότερον, τῆ χάριτι τῶν λόγων τὴν διὰ τῶν ἔρ-
 5 γων αὐτῶν ἐπαγόντων ἀπειλήν.

7. Ἴδου προφήτου σοφίαν, πῶς ἀνέστρεψεν αὐτῶν τὴν
 ὑπόνοιαν. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς μὲν ὡς πικρότατα φθεγγομένοις
 οὐ προσεῖχον, τοῖς δὲ ὡς προσηνεστάτοις καὶ γλυκύτητα
 πολλὴν ἔχουσιν, ἔφησεν, ὅτι τοῦναντίον μὲν οὖν ἐστὶ· πολὺ
 10 τῶν προφητῶν τὸ μέλι, πολλὴ δὲ τῶν ψευδοπροφητῶν ἡ πι-
 κρία. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκότους τὸν λόγον
 μεταχειριστέον ἡμῖν. Οἱ μὲν γὰρ πρὸς τὴν πλάνην ἤγαγον, οἱ
 δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐχειραγώγουν· καὶ οἱ μὲν τῷ ζόφῳ
 τῆς αἰχμαλωσίας μονονουχὶ τὰς χεῖρας δῆσαντες παρεδίδο-
 15 σαν, οἱ δὲ ὅπως ἐν τῷ φωτὶ τῆς ἐλευθερίας ἀγάγωσι, πάντα
 ἔπραττον. Ἐπεὶ οὖν τὰς ἐναντίας περὶ τούτων δόξας εἶχον
 καὶ τὰς οὐ προσηκούσας, εἰκότως αὐτοὺς διορθοῦται
 λέγων· «Οἱ τιθέντες τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς».

«Οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπι-
 20 στήμονες». Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο ἐλάττωμα, τὸ σοφὸν τινὰ
 νομίζειν ἑαυτόν, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ λογισμοῖς τὸ πᾶν ἐπιτρέ-
 πειν. Καὶ γὰρ ἐντεῦθεν ἐκεῖνο γίνεται (λέγω δὴ τὸ φάσκειν
 τὸ πονηρὸν καλόν, καὶ τὸ καλὸν πονηρόν, καὶ τὰ ἐξῆς).
 Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τοῖς ἔξω φιλοσόφοις ἐγκαλῶν ἔλεγεν,
 25 ὅτι «Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν». Καὶ ὁ παροι-
 μιώδης λόγος πάλιν φησὶν· «Εἶδον ἄνθρωπον δοκοῦντα εἶ-
 ναι σοφὸν παρ' ἑαυτῷ· ἐλπίδα δὲ ἔχει μᾶλλον ἄφρων
 αὐτοῦ». Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐγκαλεῖ πάλιν λέγων· «Μὴ γίνε-
 σθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς»· καὶ πάλιν· «Εἰ τις δοκεῖ σοφὸς

ποτε δὲν ὑπάρχει γλυκύτερο ἀπὸ αὐτά, καθόσον μὲ τὴν ἀπειλὴ τῶν λόγων τους ἐμποδίζουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ λάβουν γνώση τῶν ἰδίων τῶν γεγονότων. Ἄν καὶ εἶναι γλυκὰ τὰ λόγια τῶν ψευδοπροφητῶν, ἀλλ' ὅμως τίποτε δὲν ὑπάρχει πικρότερο ἀπ' αὐτά, ἀφοῦ μὲ τὰ εὐχάριστα λόγια τους συντελοῦν στὴν πραγματοποίηση τῆς ἀπειλῆς.

7. Πρόσεχε τὴ σοφία τοῦ προφήτη, τὸ πῶς δηλαδὴ ἄλλαξε τὴ γνώμη αὐτῶν. Διότι, ἐπειδὴ ἐκείνους μὲν ποὺ ἔλεγαν πικρὰ λόγια δὲν τοὺς πρόσεχαν, ἐνῶ ἀντίθετα πρόσεχαν ἐκείνους ποὺ ἔλεγαν λόγια ποὺ προξενοῦσαν πολλὴ εὐχαρίστηση καὶ γλυκύτητα, εἶπε, ὅτι συμβαίνει ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο· ὑπάρχει πολλὴ γλυκύτητα στὰ λόγια τῶν προφητῶν, καὶ πολλὴ πίκρα στὰ λόγια τῶν ψευδοπροφητῶν. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πρέπει νὰ ἐρμηνεύσουμε καὶ τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκοτῆτος. Διότι οἱ μὲν ψευδοπροφήτες ὀδηγοῦσαν πρὸς τὴν πλάνη, ἐνῶ οἱ προφῆτες τοὺς καθοδηγοῦσαν πρὸς τὴν ἀλήθεια· καὶ οἱ μὲν πρῶτοι σὰν νὰ τοὺς ἔδεσαν τὰ χέρια τοὺς παρέδιδαν στὸ βαθὺ σκοτάδι τῆς αἰχμαλωσίας, ἐνῶ οἱ προφῆτες ὅλα τὰ ἔκαμναν μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν στὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχαν τὶς ἀντίθετες γνώμες γι' αὐτοὺς καὶ ὄχι τὶς πρέπουσες, πολὺ σωστὰ τοὺς διορθώνει, λέγοντας· «Ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ παρουσιάζουν τὸ φῶς σκοτάδι, καὶ τὸ σκοτάδι φῶς».

«Ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ εἶναι συνετοὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ νομίζουν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς σοφοὺς». Δὲν εἶναι καὶ αὐτὸ μικρὸ ἐλάττωμα, τὸ νὰ νομίζει κάποιος σοφὸ τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ περιορίζει τὸ πᾶν στὸν ἑαυτό του. Καθόσον ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται ἐκεῖνο (ἐννοῶ δηλαδὴ τὸ νὰ παρουσιάζει τὸ κακὸ καλὸ, καὶ τὸ καλὸ κακὸ, καθὼς καὶ τὰ λεγόμενα στὴ συνέχεια). Αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος κατηγορώντας στοὺς μὴ Χριστιανοὺς φιλοσόφους, ἔλεγε· «Λέγοντας ὅτι εἶναι σοφοί, μωράθηκαν»²³. Καὶ ὁ λόγος τῶν Παροιμιῶν πάλι λέγει· «Εἶδα ἄνθρωπο ποὺ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του σοφὸ, ἀλλ' ὁ ἄφρονος ἔχει περισσότερη ἐλπίδα ἀπ' αὐτὸν γιὰ διόρθωση καὶ σωτηρία»²⁴. Αὐτὸ καὶ

εἶναι ἐν ὑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, γενέσθω μωρός, ἵνα γένηται σοφός». Μὴ τῇ οικείᾳ σοφίᾳ, φησί, μηδὲ τοῖς ἑαυτοῦ ἐπιτρεπέτῳ λογισμοῖς, ἀλλ', ἐκείνους κατευνάσας, ἐκδιδότῳ τὴν ψυχὴν τῇ τοῦ Πνεύματος διδασκαλίᾳ. Ἐπεὶ οὖν καὶ πα-
 5 ρὰ Ἰουδαίοις τοιοῦτοί τινες ἦσαν ὑπερορῶντες μὲν τῶν προφητῶν ὡς ποιμένων καὶ αἰπόλων, βουλόμενοι δὲ σοφίζεσθαι οἰκοθεν, ὃ καὶ ἀπονοίας αὐτοῖς ὑπόθεσις ἐγένετο καὶ τοῦ καταφρονεῖν τῶν λεγομένων, εἰκότως αὐτοὺς θρηνεῖ λέγων· «Οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπι-
 10 στήμονες».

«Οὐαὶ οἱ ἰσχύοντες ὑμῶν, οἱ τὸν οἶνον πίνοντες, καὶ οἱ δυνάσται, οἱ κερνῶντες τὸ σίκερα». Μὴ θαυμάσης, εἰ πρὸ μικροῦ τοσαῦτα κατὰ μέθης εἰπὼν, πάλιν τὸν αὐτὸν ἐπαναλαμβάνει λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ χαλεπὸν τὸ ἔλκος καὶ δύσει-
 15 κτον, διὰ τοῦτο καὶ συνεχῶς ἐπαντλεῖν ἔδει. Χαλεπὸν δὲ καὶ δύσεικτον, τῷ μὴ δοκεῖν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀμάρτημα εἶναι, πάντων ἀμαρτημάτων χαλεπώτερον ὄν καὶ μυρία βλαστάνον νοσήματα. Διὸ φησιν, «Οἱ τὸν οἶνον πίνοντες, καὶ οἱ δυνάσται, οἱ κερνῶντες τὸ σίκερα». Διπλοῦς ὁ κρημνός, τυ-
 20 ραννὶς μέθης, καὶ δυναστείας ὑπερβολή. Πᾶσι μὲν γὰρ ἀνθρώποις λογισμοῦ χρεία, μάλιστα δὲ τοῖς ἐν ἀξιώμασι καὶ δυναστείαις οὖσιν, ὥστε μή, καθάπερ ἀτάκτων ὑδάτων ρύμη τινί, τῷ τῆς ἀρχῆς ἐκφερομένους ὄγκῳ κατακρημνίζεσθαι.

25 «Οἱ δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ ἕνεκεν δώρων, καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου αἶροντες ἀπ' αὐτοῦ». Διπλοῦν τὸ ἔγκλημα πάλιν τὸ τὸν ὑπεύθυνον ἀφιέναι, καὶ τὸν ἀνεύθυνον καταδι-

ὁ Παῦλος κατηγορεῖ πάλι, λέγοντας· «Μὴ νομίζετε γιὰ τὸν ἑαυτό σας ὅτι εἶναι συνετός»²⁵· καὶ πάλι· «Ἐὰν κάποιος ἀναμεταξύ σας νομίζει ὅτι εἶναι σοφὸς μὲ τὴν ἔννοια τῆς σοφίας αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ἅς θεωρήσει τὸν ἑαυτό του μωρό, γιὰ νὰ γίνῃ σοφός»²⁶. Ἄς μὴ στηρίζεται, λέγει, κάποιος στὴ δική του σοφία, οὔτε στοὺς δικούς του λογισμούς, ἀλλ', ἀφοῦ κατευνάσει ἐκείνους, ἅς παραδίδει τὴν ψυχὴ του στὴ διδασκαλία τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων ὑπῆρχαν μερικοὶ τέτοιοι ποὺ περιφρονοῦσαν μὲν τοὺς προφῆτες σὰν ποιμένες καὶ αἰγοβοσκούς, ἤθελαν δὲ οἱ ἴδιοι νὰ γίνονται δάσκαλοι τοῦ ἑαυτοῦ τους, πράγμα ποὺ γινόταν γι' αὐτοὺς αἰτία παραφροσύνης καὶ τὸ νὰ περιφρονοῦν τὰ λεγόμενα, πολὺ σωστὰ θρηνεῖ αὐτοὺς λέγοντας· «Ἄλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ εἶναι συνετοὶ γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τους σοφοὺς».

«Ἄλλοίμονο στοὺς ἄρχοντές σας ποὺ πίνουν ἀχόρταγα τὸ κρασί, καὶ στοὺς ἐξουσιαστές σας ποὺ παράγουν τὰ μεθυστικὰ ποτά». Μὴ ἀπορήσεις, ἂν, μολονότι πρὶν ἀπὸ λίγο εἶπε τόσα πολλὰ ἐναντίον τῆς μέθης, ἐπαναλαμβάνει καὶ πάλι τὸν ἴδιο λόγο. Διότι, ἐπειδὴ ἦταν φοβερὴ ἡ ἀσθένειά τους καὶ δυσκολοθεράπευτη, γι' αὐτὸ καὶ ἔπρεπε συνέχεια νὰ τὴν καθαρίζει. Εἶναι φοβερὸ δὲ καὶ δυσκολοθεράπευτο τὸ νὰ μὴ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς κάτι ὅτι εἶναι ἀμάρτημα, ἐνῶ ὁμοίως εἶναι φοβερότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἀμαρτήματα καὶ βλαστάνει ἀμέτρητα ἀμαρτήματα. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «Οἱ ὅποιοι πίνουν τὸ κρασί, καὶ οἱ ἐξουσιαστές σας ποὺ παράγουν τὰ μεθυστικὰ ποτά». Εἶναι διπλὸς ὁ γκρεμὸς, τυραννικὴ μέθη καὶ ὑπερβολικὸς βαθμὸς ἐξουσίας. Διότι σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους χρειάζεται λογικὴ σκέψη, πρὸ πάντων ὁμοίως σ' ἐκείνους ποὺ κατέχουν τὰ ἀξιώματα καὶ τὶς ἐξουσίες, ὥστε νὰ μὴ συμβαίνει, παρασυρόμενοι ἀπὸ τὸν ὄγκο τῆς ἐξουσίας, σὰν ἀπὸ κάποια ὀρμητικὰ καὶ ἄτακτα ὕδατα, νὰ πέφτουν στὸ γκρεμὸ.

«Ἄλλοίμονο σ' ἐκείνους ποὺ δικαιώνουν τὸν ἀσεβῆ ἐξ αἰτίας τῶν δώρων καὶ ἀφαιροῦν τὸ δίκιο τοῦ δικαίου». Διπλὸ εἶναι καὶ πάλι τὸ ἔγκλημα, τὸ ν' ἀφήνουν δηλαδὴ ἐλεύθερο τὸν ὑ-

κάζειν. Ἐκατέρου ἁμαρτήματος ἡ ρίζα δωροδοκία. «Διὰ τοῦτο ὄν τρόπον καυθήσεται καλάμη ὑπὸ ἄνθρακος πυρός, καὶ συγκαυθήσεται ὑπὸ φλογὸς ἀνημμένης». Τὸ τῆς τιμωρίας ταχύ, τὸ εὐκόλον τῆς κολάσεως παρίστησι, διὰ τῆς εἰ-
 5 κόνος τὴν πανωλεθρίαν αὐτῶν δηλῶν. "Ἀπαντα γὰρ ταῦτα ἡ φλόξ καὶ οἱ ἄνθρακες, καὶ ἡ καλάμη, καὶ τὰ ἐξῆς ἡμῖν παρεδήλωσεν.

8. «Ἡ ρίζα αὐτῶν ὡς χνοῦς ἔσται, καὶ τὸ ἄνθος αὐτῶν ὡς κονιορτὸς ἀναβήσεται». Τὰ πεπηγότα καὶ τὰ βέβαια ἀ-
 10 πολεῖται, καὶ διαχυθήσεται τὰ λαμπρά, καὶ τὰ φαιδρὰ οἰχήσεται καὶ διαρρυήσεται. «Οὐ γὰρ ἠθέλησαν τὸν νόμον Κυρίου Σαβαῶθ ποιεῖν, ἀλλὰ τὸ λόγιον τοῦ ἁγίου παρώξυναν». Λόγιον τὸν νόμον λέγει. «Καὶ ἐθυμώθη Κύριος Σαβαῶθ ὀργῇ ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ· καὶ ἐπέβαλε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐ-
 15 τούς, καὶ ἐπάταξεν αὐτούς. Καὶ παρωξύνθη ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐγένετο τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν ὡς κοπρία ἐν μέσῳ ὁδοῦ. Καὶ ἐν πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑψηλή». Ἐνταῦθα πόλεμον αἰνίττεται χαλεπόν, ὃς οὐδὲ ταφῇ τὰ σώματα συγχωρήσει παραδοθῆναι, οὐχ ἵνα
 20 ἐκεῖνοι κόλασιν δῶσιν, ἀλλ' ἵνα οἱ ζῶντες ἐν ταῖς ἄλλοτρίαις συμφοραῖς τῆς οἰκείας ἀποτέμνωνταί τι κακίας.

Καὶ ὄρα πῶς χαλεπώτερον τὸν λόγον ἐποίησεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἐτάφησαν, ἀλλ' ὅτι κόπρου πάσης ἀτιμότερον ἐρριμμένοι ἦσαν οἱ τετελευτηκότες, ὃ τοῖς ζῶσι φρικωδέ-
 25 στερον ἀπάντων εἶναι δοκεῖ, καὶ τῆς τελευτῆς αὐτῆς χαλεπώτερον. Καὶ τὸ δὴ χειρόν, ὅτι οὐδὲ τούτων γινομένων, φησὶν, ἐπιεικέστεροι γεγόνασιν, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένουσιν. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲν βελτίους ἐγένοντο, ἀπειλεῖ πάλιν αὐτοῖς τὴν χαλεπωτάτην ἐκείνην πληγὴν τὴν τῶν βαρβάρων. Διὸ καὶ ἐ-
 30 πάγει λέγων· «Τοιγαροῦν ἀρεῖ σύσσημον ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς μακράν». "Ἴνα μὴ τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος εἰς ραθυμίαν αὐτοὺς ἐμ-

πεύθυνο καὶ νὰ καταδικάζουν τὸν ἀνεύθυνο. Καὶ τῶν δύο ἡ ρίζα τοῦ ἁμαρτήματος εἶναι ἡ δωροδοκία. «Γι' αὐτὸ καὶ θὰ καοῦν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πὺ καίγεται ἡ καλαμιὰ ἀπὸ ἀναμμένα κάρβουνα καὶ κατακαίγεται ἀπὸ φουντωμένη φλόγα». Παρουσιάζει τὴν ταχύτητα τῆς τιμωρίας καὶ τὴν εὐκολία τῆς κολάσεως, θέλοντας νὰ δείξει μὲ τὴν εἰκόνα αὐτῆ τὴν πανωλεθρία αὐτῶν. Διότι ὅλα αὐτὰ μᾶς τὰ ἔκαναν φανερὰ ἡ φλόγα, τὰ ἀναμμένα κάρβουνα, ἡ καλαμιὰ καὶ τὰ ὑπόλοιπα.

8. «Ἡ ρίζα τοὺς θὰ γίνεῖ σὰν χνούδι καὶ τὸ ἄνθος τοὺς θὰ ἀνεβεῖ πρὸς τὸν ἀέρα σὰν σκόνη». Τὰ σταθερὰ καὶ τὰ ἀκλόνητα θὰ χαθοῦν, τὰ λαμπρὰ θὰ διαλυθοῦν, καὶ τὰ φαιδρὰ θὰ φύγουν καὶ θὰ ἐξαφανιστοῦν. «Διότι δὲν θέλησαν νὰ ἐφαρμόζουν τὸ νόμο τοῦ Κυρίου τῶν δυνάμεων, ἀλλὰ μετέβαλαν τὸ λόγιο τοῦ ἁγίου σὲ αἰτία ὀργῆς αὐτοῦ». Λέγοντας λόγιο ἐννοεῖ τὸ νόμο. «Καὶ κυριεύθηκε ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων ἀπὸ θυμὸ καὶ ὀργὴ ἐναντίον τοῦ λαοῦ του καὶ σήκωσε τὸ χέρι του ἐναντίον αὐτῶν καὶ χτύπησε αὐτούς. Καὶ ἔπεσε ἡ ὀργὴ του στὰ ὄρη καὶ ἔγιναν τὰ πτώματα τῶν νεκρῶν σὰν τὴν κοπριά μέσα στὸ δρόμο. Καὶ μὲ ὅλα αὐτὰ δὲν πέρασε ὁ θυμὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἀκόμα τὸ χέρι του εἶναι ὑψωμένο». Μὲ αὐτὰ ὑπαινίσσεται πόλεμο φοβερό, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἀφήσει τὰ σώματα νὰ ἐνταφιασθοῦν, ὄχι γιὰ νὰ τιμωρηθοῦν οἱ νεκροί, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀποβάλλουν οἱ ζωντανοὶ ἕνα μέρος τῆς κακίας τοὺς μὲ τὶς ξένες συμφορές.

Καὶ πρόσεχε πῶς παρουσίασε τὸ λόγο φοβερότερο. Διότι δὲν εἶπε, ὅτι δὲν θάφτηκαν, ἀλλ' ὅτι οἱ πεθαμένοι ἦταν ριγμένοι στὸ χῶμα χειρότερα ἀπὸ κάθε κοπριά, πράγμα πὺ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ζωντανούς ὅτι εἶναι τὸ πιὸ φρικιαστικὸ ἀπὸ ὅλα καὶ φοβερότερο καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ θάνατο. Καὶ τὸ χειρότερο βέβαια, λέγει, εἶναι, ὅτι δὲν ἔγιναν καλύτεροι ἂν καὶ ἔγιναν αὐτὰ, ἀλλ' ἐξακολουθοῦν νὰ κάμνουν τὰ ἴδια. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἔγιναν ὡς πρὸς τίποτε καλύτεροι, τοὺς ἀπελεῖ πάλι μὲ τὸ πιὸ φοβερὸ πλήγμα, τὸ πλήγμα τῶν βαρβάρων. Γι' αὐτὸ προσθέτει καὶ λέγει· «Θὰ ὑψώσει λοιπὸν ὁ Κύριος σύμβολο γιὰ τὰ ἔθνη πὺ βρίσκονται μακριὰ του». Γιὰ νὰ μὴ τοὺς ὀδηγήσει τὸ μῆ-

βάλλη, φησὶν ὅτι οὕτω τῷ Θεῷ ράδιον ἀγαγεῖν αὐτούς, ὡς τῷ τὸ σύσσημον αἶροντι, καὶ τοὺς παρεσκευασμένους καὶ ἐτοίμους ἐξάγοντι πρὸς παράταξιν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἵππων γίνεται τῶν ἀμιλλατηρίων. Ὅμοῦ τε γὰρ τὸ σύμβολον τῆς ἀφύσεως αἶρεται, κἀκεῖνοι τῶν βαλβίδων ἐκπηδῶσιν εὐθέως. Δύο τοίνυν ἐνταῦθα ὁ προφήτης αἰνίττεται, ὅτι καὶ εὐκόλον αὐτοὺς ἐλθεῖν, τοῦ Θεοῦ καλοῦντος, καὶ πάλαι ἂν ἦλθον, εἰ μὴ ἡ πολλὴ κατεῖχεν αὐτοὺς μακροθυμία.

Εἶτα τῇ ἐπεξηγήσει πλείονα τὴν εὐκολίαν ἐνδείκνυται λέγων· «Καὶ συριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς». Μὴ θαυμάσης δέ, εἰ, περὶ Θεοῦ διαλεγόμενος, οὕτω παχυτάταις κέχρηται λέξεσι· πρὸς γὰρ τὴν ἄνοιαν τῶν ἀκουόντων σχηματίζει τὰ ρήματα, ἐν βουλόμενος δεῖξαι διὰ πάντων, ὅτι καὶ τῷ Θεῷ ράδιον τοῦτο, καὶ ὅτι πάντως ἀπαντήσονται· διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων· «Καὶ ἰδοὺ ταχὺ κούφως ἔρχονται. Οὐ πεινάσουσιν, οὐδὲ κοπιάσουσιν, οὐδὲ νυστάξουσιν». Ταῦτα ὑπερβολικῶς εἴρηται. Πῶς γὰρ ἐνῆν μήτε πεινῆν, μήτε καθεύδειν, ἀνθρώπους ὄντας, καὶ τὴν κοινὴν λαχόντας λῆξιν; Ἀλλὰ τὸ τάχος τῆς στρατιᾶς, τὴν εὐκολίαν, τὴν ταχύτητα, ὅπερ ἔφθην εἰπών, διὰ πάντων ἐνδείκνυται.

«Οὐδὲ λύσουσι τὰς ζώνας αὐτῶν ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτῶν, οὐδὲ μὴ ραγῶσι οἱ ἱμάντες τῶν ὑποδημάτων αὐτῶν. Ὦν τὰ βέλη ὀξέα ἐστί, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν ἐντεταμένα. Οἱ πόδες τῶν ἵππων αὐτῶν ὡς στερεὰ πέτρα ἐλογίσθησαν, οἱ τροχοὶ τῶν ἀρμάτων αὐτῶν ὡς καταιγίδες. Ὅργισιν ὡς λέοντες, καὶ παρεστήκασιν ὡς σκύμνοι λεόντων. Καὶ ἐπιλήψεται, καὶ βοήσει ὡς θηρίον, καὶ ἐκβαλεῖ, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ

κος τῆς ὁδοῦ σὲ ἀδιαφορία, λέγει ὅτι τόσο πολὺ εὐκόλο εἶναι στὸ Θεὸ νὰ ὀδηγήσει αὐτούς, ὅσο σ' ἐκεῖνον ποὺ ὑψώνει τὸ σύμβολο καὶ ὀδηγεῖ σὲ παράταξη τοὺς προετοιμασμένους καὶ πρόθυμους, πράγμα ποὺ συμβαίνει καὶ στὴν περίπτωση τῶν ἵππων ποὺ ἀγωνίζονται στὶς ἵπποδρομίες. Διότι συγχρόνως καὶ σηκώνεται τὸ σύμβολο τῆς ἀποδεσμεύσεως καὶ ἐκεῖνοι πηδοῦν ἀμέσως ἀπὸ τὶς βαλβίδες καὶ τρέχουν. Δύο λοιπὸν πράγματα ὑπαινίσσεται ἐδῶ ὁ προφήτης, ὅτι καὶ εἶναι εὐκόλο νὰ ἔρθουν αὐτοί, ἀφοῦ τοὺς καλεῖ ὁ Θεός, καὶ θὰ μπορούσαν νὰ ἔρθουν πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνο, ἂν δὲν τοὺς συγκρατοῦσε ἡ μεγάλη μακροθυμία τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειτα μὲ τὴν ἐπεξήγηση παρουσιάζει μεγαλύτερη τὴν εὐκολία λέγοντας· «Καὶ θὰ σφυρίζει ὁ Θεὸς γι' αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται στὰ ἄκρη τῆς γῆς». Μὴ ἀπορήσεις ὁμως, ἐάν, μιλώντας γιὰ τὸ Θεό, χρησιμοποιεῖ τέτοιες ἀνθρωποειδεῖς ἐκφράσεις· διότι γράφει τὸ λόγο του ἀναλογα μὲ τὴν πνευματικὴ ἱκανότητα τῶν ἀκροατῶν του, θέλοντας μὲ ὅλα νὰ δείξει ἕνα πράγμα, ὅτι δηλαδὴ καὶ εἶναι εὐκόλο αὐτὸ στὸ Θεό, καὶ ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ ἔρθουν· γι' αὐτὸ πρόσθεσε καὶ εἶπε· «Καὶ νὰ ἔρχονται πολὺ γρήγορα καὶ χωρὶς ἐμπόδια. Δὲν θὰ πεινάσουν, οὔτε θὰ κοπιάσουν, οὔτε θὰ νυστάξουν». Αὐτὰ λέχθησαν κατὰ τρόπο ὑπερβολικό. Διότι πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ οὔτε νὰ πεινάσουν, οὔτε νὰ κοιμοῦνται, ἐνῶ εἶναι ἄνθρωποι καὶ εἶναι συνδεδεμένοι μὲ τὸ ἴδιο τέλος τῆς ζωῆς; Ἀλλὰ μὲ ὅλα δείχνει τὴν ταχύτητα τῆς ἐκστρατείας, τὴν εὐκολία καὶ τὴ γρηγοράδα, ὅπως προηγουμένως εἶπα.

«Δὲν θὰ λύσουν τὶς ζῶνες τοὺς ἀπὸ τὴ μέση τοὺς, οὔτε θὰ κοποῦν τὰ λουριά ἀπὸ τὰ ὑποδήματά τοὺς. Τὰ βέλη αὐτῶν εἶναι αἰχμηρὰ καὶ τὰ τόξα τοὺς εἶναι τεντωμένα. Τὰ πόδια τῶν ἵππων τοὺς εἶναι ἰσχυρὰ σὰν τὴν πέτρα, καὶ οἱ τροχοὶ τῶν ἀρμάτων τοὺς τρέχουν σὰν τὴν καταιγίδα. Ὅρμοῦν σὰν τὰ λεοντάρια καὶ ἡ παρουσία τοὺς μοιάζει μὲ τὰ μικρὰ λεονταράκια τῶν λεονταριῶν. Καὶ θὰ συλλάβει τὴν τροφή του καὶ θὰ βρυχηθεῖ σὰν θηρίο καὶ θὰ τὴ μεταφέρει στὸν κρυσῶνα του καὶ δὲν θὰ

ρυόμενος αὐτούς. Καὶ βοήσεται δι' αὐτούς τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ
 ὡς φωνὴ θαλάσσης κυμαίνουσης. Καὶ ἐμβλέψονται εἰς τὸν
 οὐρανὸν ἄνω, καὶ εἰς τὴν γῆν κάτω· καὶ ἰδοὺ σκότος σκλη-
 ρόν, σκότος ἐν τῇ ἀπορίᾳ αὐτῶν». Διὰ πάντων τὸν λόγον
 5 ἐξώγκωσε, καὶ τὸν φόβον ἐπῆρε, κατὰ μικρὸν ἕκαστα διη-
 γούμενος, τὰ περὶ τῆς γνώμης, τὰ περὶ τῆς ἰσχύος, τὰ περὶ
 τῶν ὄπλων, τὰ περὶ τῶν ἵππων, τὰ περὶ τῶν ἀρμάτων, ὥστε
 τῷ πλήθει τῶν λεγομένων πολλὴν ποιῆσαι τὴν ἀγωνίαν, καὶ
 τῇ σαφηνείᾳ τῶν εἰκόνων ἐγγὺς τὰ πράγματα αὐτοῖς ἀγα-
 10 γεῖν. Διὸ καὶ λέουσιν αὐτούς παραβάλλει, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα
 ἔστη τοῦ παραδείγματος, ἀλλὰ καὶ φωνὴν ἀναπλάττει καὶ
 ὄρμην τοῦ θηρίου, καὶ ἐπιμένει τῇ μεταφορᾷ, καὶ πολλὴν
 ποιεῖται τὴν τροπὴν.

Καὶ ἐντεῦθεν ἐπὶ θάλατταν ἐξάγει τὸν λόγον, λέγων, ὅτι
 15 τοσοῦτος ἔσται ὁ θόρυφος, τοσαύτη ἡ ταραχὴ, ὅση ἂν γένοι-
 το μαινομένης θαλάσσης καὶ κύματα διεγειρούσης· καὶ πάν-
 τα κινεῖ τρόπον, αὐξων τὸν φόβον, ὥστε μὴ δεηθῆναι αὐ-
 τοὺς τῆς διὰ τῶν πραγμάτων πείρας. Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτε-
 ρον, ὅτι οὐδὲ ὁ παραστησόμενος ἔσται, φησὶν, οὐκ ἀπὸ τῆς
 20 γῆς, οὐκ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἔρημοι καὶ τῆς ἄνωθεν
 συμμαχίας, καὶ τῆς κάτωθεν βοηθείας, ἐκδοθήσονται τοῖς
 πολεμίοις. Σκότος δὲ ἐνταῦθ' ἄφησι τὸ ἀπὸ τῆς συμφορᾶς
 αὐτοῖς ἐγγινόμενον, οὐχ ὡς τῆς ἀκτῖνος ἀφανιζομένης, ἀλ-
 λά τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἐν μέσῃ τῇ μεσημβρίᾳ ἀν-
 25 τὶ φωτὸς σκότος ὁρώντων· ὅπερ τοῖς ὀδυνωμένοις καὶ θλι-
 βομένοις συμβαίνειν εἶωθε. Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι οὐ τῆς φύσε-
 ως τοῦ ἀέρος τὸ σκότος ἦν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων διαθέσεως,
 ἐπήγαγε· «Σκληρὸν σκότος ἐν τῇ ἀπορίᾳ αὐτῶν».

ὑπάρχει κανένας νὰ τοὺς σώσει. Καὶ θὰ βρυχηθεῖ φοβερὰ γι' αὐτοὺς κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, σὰν θάλασσα ποὺ ταρασσεται ἀπὸ τὰ κύματα. Καὶ θὰ στρέψουν τὸ βλέμμα τους πρὸς τὸν οὐρανὸ ἐπάνω καὶ πρὸς τὴ γῆ κάτω, καὶ θὰ ὑπάρχει φοβερὸ σκοτάδι, σκοτάδι ποὺ θὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀμηχανία τους». Μὲ ὅλα αὐτὰ ἐξόγκωσε τὸ λόγο καὶ φούντωσε τὸ φόβο, διηγούμενος σιγά-σιγὰ τὸ καθένα ξεχωριστὰ, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀπόφασή τους, μὲ τὴ δύναμή τους, μὲ τὰ ὄπλα τους, μὲ τοὺς ἵππους τους καὶ μὲ τὰ ἄρματα τους, ὥστε μὲ τὸ πλῆθος τῶν λεγομένων ν' αὐξήσει πολὺ τὴν ἀγωνία τους καὶ μὲ τὴ σαφήνεια τῶν εἰκόνων νὰ μεταφέρει κοντὰ τους τὰ γεγονότα. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς παραβάλλει μὲ λεοντάρια, καὶ οὔτε ἐδῶ σταμάτησε τὸ παράδειγμα, ἀλλὰ καὶ τοὺς συγκρίνει μὲ τὴ φωνὴ καὶ τὴν ὄρμη τοῦ θηρίου, καὶ ἐπιμένει στὴ μεταφορὰ καὶ παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία στὸ λόγο.

Καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μεταφέρει τὸ λόγο στὴ θάλασσα, λέγοντας, ὅτι τόσο μεγάλος θὰ εἶναι ὁ θόρυβος, τόσο μεγάλη ἡ ταραχὴ, ὅση θὰ μποροῦσε νὰ συμβεῖ μὲ τὴ μανιασμένη θάλασσα ποὺ ὑψώνει τὰ ἄγρια κύματά της· καὶ χρησιμοποιεῖ κάθε τρόπο γιὰ ν' αὐξήσει τὸ φόβο τους, ὥστε νὰ μὴ χρειασθοῦν νὰ γνωρίσουν αὐτὰ ἔμπρακτα. Καὶ τὸ φοβερότερο βέβαια εἶναι, ὅτι δὲν θὰ σπεύσει, λέγει, κανένας νὰ τοὺς βοηθήσει, οὔτε ἀπὸ τὴ γῆ, οὔτε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἀλλ', ἀπογυμνωμένοι ἀπὸ τὴν οὐράνια συμμαχία καὶ τὴν ἐπίγεια βοήθεια, θὰ παραδοθοῦν στοὺς ἐχθρούς. Σκοτάδι δὲ ἐδῶ ὀνομάζει αὐτὸ ποὺ δημιουργεῖται σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὴ συμφορὰ· ὄχι ὅπως ὅταν εξαφανίζονται οἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ὅπως ἐξ αἰτίας τῆς ψυχικῆς καταστάσεώς τους οἱ ἀσθενεῖς βλέπουν σκοτάδι ἀντὶ γιὰ φῶς μέσα στὸ καταμεσήμερο, πράγμα ποὺ συνήθως συμβαίνει μὲ ἐκείνους ποὺ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ ὀδύνη καὶ θλίψη. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι τὸ σκοτάδι δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς φύσεως τοῦ ἀέρα, ἀλλὰ τῆς ψυχικῆς καταστάσεως ἐκείνων, πρόσθεσε· «Θὰ εἶναι φοβερὸ τὸ σκοτάδι μέσα στὴν ἀμηχανία ποὺ θὰ βρίσκονται».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

«Καὶ ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς».

1. Τί δήποτε τοὺς μὲν ἄλλους χρόνους ἀπὸ τῆς ζωῆς τῶν βασιλέων, τοῦτον δὲ ἀπὸ τῆς τελευτῆς χαρακτηρίζει νῦν ὁ προφήτης; Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ὀζίου', οὐδέ, 'ἐν τῇ βασιλείᾳ Ὀζίου', ἀλλ', ἐγένετο ἠνίκα ἀπέ-
5 θανε. Τί δήποτε ἐν τούτῳ ποιεῖ; Οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυ-
χεν, ἀλλὰ τι ἀπόρρητον ἡμῖν αἰνίττεται. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὀζίας οὗτος τῇ τῶν γεγενημένων εὐπραγία μεθύων καὶ ὑπὸ τῆς εὐημερίας ὀγκούμενος, μεῖζον τῆς ἀξίας ἐφρόνησε. Καὶ ἐπειδὴ βασιλεὺς ἦν, ἐνόμισεν αὐτῷ προσήκειν ἱεράσθαι, καὶ
10 ἐπεπήδησε τῷ ναῶ, καὶ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσῆλθε, καί, τοῦ ἱερέως κωλύοντος καὶ ἀπαγορεύοντος αὐτῷ τὴν ἐκεῖσε εἴσοδον, οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλ' ἐνέμεινε τῇ μανίᾳ, ὀλίγον τοῦ ἱερέως ποιούμενος λόγον. Ταύτης ἕνεκεν τῆς ἀναισχυντίας ἐπαφῆκεν αὐτῷ λέπραν ὁ Θεὸς κατὰ τοῦ μετώπου. Βουλη-
15 θεῖς γὰρ πλείονα τῆς οὔσης τιμὴν λαβεῖν, καὶ ἣς εἶχεν ἐξέπε-
σεν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἱερωσύνην οὐ προσέλαβεν, ἀλλὰ, καὶ γενόμενος ἀκάθαρτος, τῶν βασιλείων ἐξεβάλλετο, καὶ τὸν ἅπαντα χρόνον ἐν οἴκῳ τινὶ κεκρυμμένος κατώκει, τὴν αἰ-
σχύνην οὐ φέρων.

20 Καὶ ὁ λαὸς δὲ συναπήλαυσεν ἅπας τῆς τοιαύτης ὀργῆς, ὅτι τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους περιεῖδον, καὶ τὴν ἱερωσύνην ὑβριζομένην οὐκ ἐξεδίκησαν. Πῶς οὖν συναπήλαυσε τῆς ὀργῆς; Τῷ τὴν προφητείαν ἀνασταλῆναι ὀργιζόμενος γὰρ αὐ-

1. Πρβλ. Β' Παρλ. 26, 16 καὶ Δ' Βασιλ. 15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

«Καὶ συνάβηκε κατὰ τὸ ἔτος ποῦ πέθανε ὁ βασιλιάς 'Οζίας».

1. Γιατί τέλος πάντων τοὺς μὲν ἄλους χρόνους τοὺς προσδιορίζει ὁ προφήτης ἀπὸ τῆ ζωῆ τῶν βασιλέων, ἐνῶ αὐτὸν τώρα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ βασιλιᾶ; Διότι δὲν εἶπε, 'συνέβηκε κατὰ τὶς ἡμέρες τοῦ 'Οζία', οὔτε, 'κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ 'Οζία', ἀλλὰ «συνέβηκε ὅταν πέθανε αὐτός». Γιατί λοιπὸν τὸ κάμνει αὐτό; Τὸ κάμνει ὄχι ἄσκοπα, οὔτε στὴν τύχη, ἀλλὰ μᾶς ὑπαινίσσεται κάτι τὸ ἀπόρρητο. Καὶ ποῖο εἶναι αὐτό; Τὸ ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς ὁ 'Οζίας μεθυσμένος ἀπὸ τὶς ἐπιτυχίες του καὶ κυριευμένος ἀπὸ ὑπερηφάνεια γιὰ τὴν εὐημερία του, σκέφθηκε γιὰ τὸν ἑαυτὸ του πράγματα μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν ἀξία του¹. Καὶ ἐπειδὴ ἦταν βασιλιάς νόμισε ὅτι ὁ ἴδιος ἦταν ἀρμόδιος νὰ ἐκτελεῖ τὰ ἱερατικὰ καθήκοντα, καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ εἰσῆλθε παράνομα στὸ ναὸ καὶ μπῆκε μέσα στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καί, ἐνῶ ὁ ἱερέας τὸν ἐμπόδιζε καὶ ἀπαγόρευε τὴν εἴσοδο σ' αὐτά, δὲν ὑποχωροῦσε, ἀλλ' ἐπέμεινε στὴ μανία του, δείχνοντας σχεδὸν τελεία ἀδιαφορία στὰ λεγόμενα τοῦ ἱερέως. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἀδιαντροπιᾶς του ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωσε λέπρα στὸ μέτωπό του. Ἔτσι λοιπὸν θέλοντας ν' ἀποκτήσει μεγαλύτερη τιμὴ ἀπὸ ἐκείνην ποῦ εἶχε, ἔχασε καὶ ἐκείνην ποῦ εἶχε. Διότι ὄχι μόνο τὴν ἱερωσύνη δὲν ἀπέκτησε, ἀλλ', ἐπειδὴ ἔγινε ἀκάθαρτος, διώχθηκε ἀπὸ τὸ βασιλικὸ θρόνο, καὶ ζοῦσε ὄλο τὸν ὑπόλοιπο χρόνο κρυμμένος σὲ κάποιο σπίτι, μὴ ὑποφέροντας τὴ ντροπή.

Ἄλλὰ καὶ ὁλόκληρος ὁ λαὸς ἀπόλαυσε μαζί μὲ αὐτὸν τὴν ὄργη αὐτή, ἐπειδὴ ἔδειξαν ἀδιαφορία γιὰ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν προστάτευσαν τὴν ἱερωσύνη ποῦ ἀτιμαζόταν. Πῶς λοιπὸν ἀπόλαυσε ὁ λαὸς τὴν ὄργη μαζί μὲ αὐτόν; Μὲ τὸ ὅτι ἀνε-

τοῖς ὁ Θεὸς περὶ οὐδενὸς οὐδὲν ἀπεκρίνατο. Ἄλλ' οὐ μέχρι παντὸς τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ τῷ μέτρῳ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως καὶ μέτρον τῆς τιμωρίας ὥρισεν. Ὁμοῦ γοῦν ἐκεῖνου καταλύσαντος τὴν ζωὴν, καὶ ὁ Θεὸς τὴν ὀργὴν κατέλυσε, 5 καὶ τὰς θύρας πάλιν τῆς προφητείας ἀνέωξε. Τοῦτο γοῦν ἀνιττόμενος ὁ προφήτης ἀνέμνησεν ἡμᾶς τοῦ καιροῦ τῆς τελευτῆς τοῦ βασιλέως· διόπερ οὕτως ἄρχεται τῆς προφητείας, λέγων· «Ἐγένετο τοῦ ἔτους, οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας ὁ βασιλεύς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον». Καίτοι γε ὁ Χριστός 10 φησι· «Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε. Ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο». Καὶ πάλιν· «Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἐώρακε, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἐώρακε τὸν Πατέρα». Καὶ πρὸς τὸν Μωϋσέα αὐτὸς φησιν· «Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσω- 15 πόν μου, καὶ ζήσεται». Πῶς οὖν οὗτός φησιν ἐωρακέναί τὸν Κύριον; «Εἶδον» γάρ, φησί, «τὸν Κύριον». Οὐκ ἐναντία τοῖς τοῦ Χριστοῦ λέγων, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνωδᾷ. Ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς τὴν ἀκριβῆ κατανόησίν φησιν, ἢ οὐδεὶς εἶδε· γυμνὴν γὰρ τὴν θεότητα καὶ ἀκραφνῆ τὴν οὐσίαν οὐδεὶς ἐθεά- 20 σατο, πλὴν τοῦ Μονογενοῦς, ὁ δὲ προφήτης τὴν αὐτῷ δυνατὴν ἰδεῖν ἀπαγγέλλει. Οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεὸς ἰδεῖν ἠδυνήθη, ἀλλὰ σχηματισθέντα αὐτὸν θεωρεῖ, καὶ τοσοῦτον καταβάντα, ὅσον ἀναβῆναι ἢ τοῦ θεωροῦντος ἀσθένεια ἐχώρει.

25 Ὅτι γὰρ οὐ γυμνὴν εἶδε τὴν θεότητα, οὔτε αὐτός, οὔτε ἄλλος οὐδεὶς, ἀπ' αὐτῶν ὧν ἀπαγγέλουσιν εὐδηλον. «Εἶδον» γάρ, φησί, «τὸν Κύριον καθήμενον». Θεὸς δὲ οὐ κάθηται· σωμάτων γὰρ ὁ σχηματισμός. Καὶ οὐχ ἀπλῶς, «Καθήμενον», ἀλλ' «Ἐπὶ θρόνου». Θεὸς δὲ οὐ περιέχεται· 30 πῶς γάρ, ὁ πανταχοῦ παρῶν καὶ τὰ πάντα πληρῶν, οὐ ἐν τῇ

2. Ἰω. 1, 18.

3. Ἰω. 6, 46.

4. Ἐξ. 33, 20.

στάλη ἢ προφητεία· διότι, ἐπειδὴ ὀργίσθηκε ὁ Θεὸς ἐναντίον τους, δὲν τοὺς ἀπηύθυνε κανένα λόγο μέσω τῶν προφητῶν. Ὁμως δὲν τὸ ἔκανε αὐτὸ γιὰ πάντα, ἀλλ' ὄρισε τὸ μῆκος τῆς τιμωρίας ἴσα μὲ τὸ μῆκος τῆς ζωῆς τοῦ βασιλιᾶ. Διότι μόλις ἐκεῖνος τερμάτισε τὴ ζωὴ καὶ ὁ Θεὸς σταμάτησε τὴν ὀργή του καὶ ἄνοιξε πάλι τὶς πόρτες τῆς προφητείας. Αὐτὸ λοιπὸν ὑπαινισσόμενος ὁ προφήτης ὑπενθύμισε σὲ μᾶς τὸ χρόνο τοῦ θανάτου τοῦ βασιλιᾶ· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔτσι ἀρχίζει τὴν προφητεία, λέγοντας· «Κατὰ τὸ χρόνο ἐκεῖνο ποὺ πέθανε ὁ βασιλιάς Ὁζίας, εἶδα τὸν Κύριο νὰ κάθεται». Ἐὰν καὶ βέβαια ὁ Χριστὸς λέγει· «Κανένας ποτὲ δὲν ἔχει δεῖ τὸ Θεό. Ὁ Μονογενὴς Υἱός, ποὺ βρίσκεται στὸν κόλπο τοῦ Πατρὸς του, ἐκεῖνος μᾶς ἐγνώρισε αὐτόν»². Καὶ πάλι· «Ἦξι βέβαια ὅτι ἔχει δεῖ κάποιος τὸν Πατέρα, ἀλλὰ μόνο ἐκεῖνος ποὺ βρίσκεται πλησίον τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἔχει δεῖ τὸν Πατέρα»³. Καὶ στὸ Μωϋσῆ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς λέγει· «Δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ θὰ δεῖ τὸ πρόσωπό μου καὶ θὰ ζήσει»⁴. Πῶς λοιπὸν αὐτὸς λέγει, ὅτι ἔχει δεῖ τὸν Κύριο; Διότι, λέγει, «Εἶδα τὸν Κύριο». Δὲν εἶναι αὐτὰ ποὺ λέγει ἀντίθετα μὲ τὰ ὅσα λέγει ὁ Χριστὸς, ἀλλ' εἶναι πάρα πολὺ σύμφωνα μὲ αὐτὰ. Διότι ὁ μὲν Χριστὸς ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἀκριβῆ γνώση τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία κανένας δὲν ἔχει· καθόσον κανένας δὲν εἶδε γυμνὴ τὴ θεότητα καὶ ὀλοκάθαρη τὴν οὐσία αὐτοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Μονογενὴ Υἱό του, ἐνῶ ὁ προφήτης ὁμιλεῖ γιὰ τὸ πῶς μπόρεσε ὁ ἴδιος νὰ δεῖ αὐτόν. Διότι οὔτε αὐτὸς μπόρεσε νὰ δεῖ αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ εἶναι ὁ Θεός, ἀλλὰ βλέπει αὐτόν ὑπὸ κάποια μορφή αὐτοῦ, καὶ ἀφοῦ κατέβηκε τόσο, ὅσο ἐπέτρεπε ἡ ἀσθένεια αὐτοῦ, ποὺ τὸν ἔβλεπε, ν' ἀνεβεῖ πρὸς αὐτόν.

Πράγματι τὸ ὅτι οὔτε αὐτὸς εἶδε γυμνὴ τὴ θεότητα, οὔτε ἄλλος κανένας, γίνεται φανερὸ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέγουν αὐτοί. Διότι, λέγει, «Εἶδα τὸ Θεὸ νὰ κάθεται». Ὁ Θεὸς ὁμως δὲν κάθεται, καθόσον ὁ σχηματισμὸς εἶναι γνώρισμα τῶν σωμάτων. Καὶ τὸν εἶδε ὄχι ἀπλῶς «Νὰ κάθεται», ἀλλὰ «Ἐπάνω σὲ θρόνο». Ἄλλ' ὁ Θεὸς δὲν περικλείεται μὲ κάτι· διότι πῶς εἶναι αὐτὸ δυνατὸ σ' αὐτόν ποὺ εἶναι παντοῦ παρὼν καὶ γεμίζει τὰ πάν-

χειρὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς; Ὅθεν δῆλον, ὅτι συγκατάβασις ἦν τὸ δρώμενον. Οὕτω γοῦν ἕτερον προφήτης αἰνιττόμενος ἔλεγεν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· «Ἐγὼ ὀράσεις ἐπλήθυνα», τουτέστι, διαφόρως ὤφθην. Εἰ δὲ αὐτὴ ἡ οὐσία γυμνὴ ἐφαινετο, οὐκ ἂν διαφόρως ἐφάνη· ἀλλ' ἐπειδὴ συγκαταβαίνων, 5 νῦν μὲν τούτῳ τῷ τρόπῳ, νῦν δὲ ἐκείνῳ τοῖς προφήταις ἑαυτὸν ἐδείκνυε, καταλλῆλως τοῖς ὑποκειμένοις καιροῖς σχηματίζων τὰς ὄψεις, διὰ τοῦτό φησιν· «Ὀράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην». Οὐχ ὥσπερ ἡμην, ἐφάνην, 10 φησὶν, ἀλλ' ὡμοιώθην πρὸς ὅπερ ἰδεῖν ἠδύναντο οἱ θεωροῦντες. Ὀρᾶς γοῦν αὐτὸν νῦν μὲν καθήμενον, νῦν δὲ ὠπλισμένον, νῦν δὲ τρίχα πολιὰν ἔχοντα, νῦν δὲ ἐν αὐρα, νῦν δὲ ἐν πυρί, νῦν δὲ ἐκ τῶν ὀπισθίων φαινόμενον, νῦν δὲ ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, καὶ πρὸς μεταλλικῶν ὑλῶν λαμπρότητα τῶν 15 διαφανεστάτων τὴν ὄψιν ἐξεικονιζόμενον.

Τίνος μὲν οὖν ἔνεκεν νῦν μὲν ὠπλισμένος φαίνεται καὶ ἡμαγμένος, νῦν δὲ ἐν τῷ πυρί, νῦν δὲ τὰ ὀπίσθια δεικνύς, νῦν δὲ ἐν οὐρανῷ, νῦν δὲ ἐν θρόνῳ, νῦν δὲ ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, οὐ τοῦ παρόντος ἂν εἶη λέγειν καιροῦ, ὥστε μὴ τὸ πά- 20 ρεργον τοῦ ἔργου γενέσθαι μεῖζον. Τέως δὲ ἀναγκαῖον ὑπὲρ τῆς παρούσης ὄψεως διαλεχθῆναι. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὕτω φαίνεται νῦν ἐπὶ θρόνου καθήμενος, καὶ μετὰ τῶν Σεραφίμ; Ἀνθρώπινον ἔθος μιμεῖται, ἐπειδὴ καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἦν ὁ λόγος αὐτῷ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπόφασιν ἐκφέρειν μέλλει ὑπὲρ 25 μεγάλων πραγμάτων καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ διπλῆν τίθησι ψῆφον, τὴν μὲν κόλασιν τῇ πόλει φέρουσαν καὶ τῷ ἔθνει παντί, τὴν δὲ εὐεργεσίαν τῇ οἰκουμένῃ, καὶ μεγάλας ἐπαγγελλομένην ἐλπίδας

5. Ψαλμ. 94, 4.

6. Ὡσηὲ 12, 10.

7. Ὡσηὲ 12, 10.

τα, καὶ στὰ χέρια κρατεῖ τὰ πέρατα τῆς γῆς⁵; Ἐπομένως γίνεται φανερό ὅτι συγκατάβαση ἦταν ἐκεῖνο ποῦ ἔβλεπε. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο λοιπὸν ἄλλος προφήτης ὑπὸ μορφὴ ὑπαινιγμοῦ ἔλεγε ἐξ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ· «Ἐγὼ πλήθυνα τὶς ὁράσεις»⁶, δηλαδή παρουσιάστηκα κατὰ διαφόρους τρόπους. Ἄν ὁμως φαινόταν γυμνὴ ἢ ἴδια ἢ οὐσία τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ παρουσιαζόταν κατὰ διαφορετικοὺς τρόπους, ἐπειδὴ ὁμως τὸ ἔκαμνε αὐτὸ κατὰ συγκατάβαση, ἄλλοτε μὲν φανέρωνε τὸν ἑαυτό του στοὺς προφήτες μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ἄλλοτε δὲ μὲ ἐκεῖνον, προσαρμόζοντας τὶς ἐμφανίσεις του σύμφωνα μὲ τὶς ἐκάστοτε περιστάσεις, γι' αὐτὸ λέγει· «Πλήθυνα τὶς ὁράσεις καὶ παρουσιάστηκα μὲ διαφορετικὸν τρόπο στὸν κάθε προφήτη»⁷. Παρουσιάστηκα, λέγει, ὄχι ὁπως ἀκριβῶς ἤμουν, ἀλλ' ἐξομοιῶθηκα μὲ ἐκεῖνο ποῦ μπορούσαν νὰ δοῦν ἐκεῖνοι ποῦ μὲ ἔβλεπαν. Βλέπεις λοιπὸν αὐτὸν ἄλλοτε μὲν νὰ κάθεται, ἄλλοτε νὰ εἶναι ὀπλισμένος, ἄλλοτε νὰ ἔχει λευκὰ μαλλιά, ἄλλοτε ὑπὸ μορφὴ ἀνέμου, ἄλλοτε ὑπὸ μορφὴ φωτιᾶς, ἄλλοτε νὰ δείχνει τὰ ὀπίσθιά του, ἄλλοτε νὰ φέρεται ἀπὸ τὰ Χερουβὶμ καὶ νὰ ἐξεικονίζεται ἢ ὄψη του μὲ τὴ λαμπρότητα τῶν πιὸ διαφανῶν μεταλλικῶν σωμάτων.

Ἄλλὰ γιὰ ποιὸ λόγο ἄλλοτε μὲν παρουσιάζεται ὀπλισμένος καὶ ματωμένος, ἄλλοτε ὑπὸ μορφὴ φωτιᾶς, ἄλλοτε δείχνει τὰ ὀπίσθιά του, ἄλλοτε ἐμφανίζεται στὸν οὐρανό, ἄλλοτε κάθεται σὲ θρόνο καὶ ἄλλοτε φέρεται ἀπὸ τὰ Χερουβὶμ, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἐξηγηθεῖ στὴν περίπτωσιν αὐτή, γιὰ νὰ μὴ πιάσει μεγαλύτερο μέρος στὴν ὁμιλία μας αὐτὸ ποῦ ἔχει δευτερεύουσα σημασία. Τώρα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσουμε τὴν ἐμφάνισιν αὐτὴ τοῦ Θεοῦ στὸν προφήτη. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν παρουσιάζεται τώρα νὰ κάθεται ἐπάνω σὲ θρόνο καὶ γύρω του νὰ στέκονται τὰ Σεραφίμ; Μιμεῖται ἀνθρώπινη συνήθεια, ἐπειδὴ καὶ ὁ λόγος του ἀπευθυνόταν πρὸς ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ δηλαδή πρόκειται νὰ ἀνακοινῶσιν τὴν ἀπόφασίν του γιὰ σπουδαῖα πράγματα καὶ γιὰ ὀλόκληρην τὴν οἰκουμένην καὶ γιὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀνακοινῶναι διπλὴ ἀπόφασίν του, ποῦ ἢ μὲν μία περιέχει τιμωρία

καὶ τιμὰς ἀθανάτους. Ἔθος δὲ τοῖς δικάζουσι ταῦτα ποιεῖν μὴ λάθρα, ἀλλ' ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος καθημένους, παρεστώτων ἀπάντων, καὶ παραπετασμάτων συνελκομένων τοῦτο ποιεῖν. Τούτους καὶ αὐτὸς μιμούμενος παρέστησεν
5 αὐτῷ τὰ Σεραφίμ, καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ κάθηται θρόνου, καὶ οὕτω τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐκφέρει.

2. Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι οὐχ ὑποψία τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ τοῦτο ἔθος αὐτῷ, καὶ ἐξ ἑτέρου προφήτου τοῦτο πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ Δανιήλ, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖ
10 ψῆφόν τινα μεγάλην ἐκφέρειν ἔμελλε περὶ κολάσεων καὶ τιμωριῶν Ἰουδαικῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν μελλόντων τῇ οἰκουμένη διδοσθαι, κακεῖ θρόνος φαίνεται λαμπρὸς καὶ περιφανής, καὶ δῆμος ἀγγέλων παρεστηκώς, καὶ ἔθνη ἀρχαγγέλων, καὶ ὁ Μονογενὴς συγκαθήμενος, καὶ βίβλοι ἀνοίγονται,
15 καὶ ποταμοὶ πυρὸς ἔλκονται, καὶ πάντοθεν σχῆμα δικαστηρίου συνίσταται. Καὶ ἔστι κακεῖνα συγγενῆ τοῖς ἐνταῦθα λεγομένοις ἅπαντα, ἢ καὶ σαφέστερον ἐκεῖνος αὐτὰ ἀπαγγέλλει, ἅτε τῶν χρόνων ἐγγύτερον γινομένων, καὶ πρὸς αὐτὰς λοιπὸν τὰς θύρας τῆς προφητείας ἀφικνουμένης. Ἀλλὰ
20 ταῦτα τοῖς φιλοπόνοις ἀφέντες συναγαγεῖν καὶ παρατιθέναι, καὶ τὴν ἑκατέρας τῆς προφητείας κοινωνίαν καταμανθάνειν, ὅπερ ἔφην, τῆς προκειμένης ἡμεῖς ἀψώμεθα μετὰ ἀκριβείας, ὡς ἂν οἶόν τε ἢ ρῆσιν ἐκάστην ἐξηγούμενοι. Οὕτω γὰρ καὶ ἡμῖν καὶ ὑμῖν σαφέστερα ἔσται τὰ εἰρημένα.

25 Τί οὖν φησιν; «Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον». Τὸ καθῆσθαι ἐπὶ θρόνου σύμβολον αἰεὶ κρίσεώς ἐστιν, ὡσπερ ὁ Δαυίδ φησιν· «Ἐκάθισας ἐπὶ θρόνου ὁ κρίνων δικαιοσύνην»· καὶ ὁ Δανιήλ· «Θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ κριτήριον ἐκάθισε». Τὸ δὲ ἀπλῶς καθῆσθαι ἑτέρου σύμβολον εἶναί φησιν ὁ

8. Πρβλ. Δαν. κεφ. 7 ε.

9. Ψαλμ. 9, 5.

10. Δαν. 7, 9-10.

για τὴν πόλη καὶ ὁλόκληρο τὸ ἔθνος, ἡ δὲ ἄλλη εὐεργεσία γιὰ τὴν οἰκουμένη, καὶ ἀποτελεῖ ὑπόσχεση γιὰ μεγάλες ἐλπίδες καὶ ἀθάνατες τιμές. Ἀποτελεῖ συνήθεια στοὺς δικαστὲς νὰ κάμνουν αὐτὰ ὄχι κρυφά, ἀλλὰ νὰ τὰ κάμνουν καθισμένοι ἐπάνω σὲ ὑψηλὸ βῆμα καὶ ἐνῶ ὅλοι εἶναι παρόντες καὶ τὰ παραπετάσματα ἀνοιχτά. Αὐτοὺς μιμούμενος καὶ αὐτὸς τοποθέτησε τὰ Σεραφίμ γύρω του, κάθεται ἐπάνω σὲ ὑψηλὸ θρόνο καὶ ἀνακοινώνει μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν ἀπόφασή του αὐτή.

2. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι τὸ πράγμα αὐτὸ δὲν εἶναι φανταστικό, ἀλλ' ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ συνήθεια τοῦ Θεοῦ, θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ ἀποδείξω αὐτὸ καὶ ἀπὸ ἄλλον προφήτη. Καθόσον καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Δανιήλ, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖ ἐπρόκειτο ὁ Θεὸς ν' ἀνακοινώσῃ κάποια μεγάλη ἀπόφασή του γιὰ κολάσεις καὶ τιμωρίες τῶν Ἰουδαίων καὶ γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ δοθοῦν στὴν οἰκουμένη, καὶ ἐκεῖ φαίνεται θρόνος λαμπρὸς καὶ ἐνδοξος, πλῆθος ἀγγέλων νὰ στέκεται τριγύρω του καὶ τάξεις ἀρχαγγέλων, ὁ Μονογενὴς Υἱὸς του νὰ κάθεται κοντά του, βιβλία ν' ἀνοίγονται καὶ πύρινα ποτάμια νὰ τρέχουν, καὶ ἀπὸ παντοῦ νὰ προβάλλει ἡ εἰκόνα τοῦ δικαστηρίου⁸. Καὶ ὅλα ἐκεῖνα εἶναι ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα ποὺ λέγονται ἐδῶ, μᾶλλον δὲ ἐκεῖνος ἐκθέτει αὐτὰ σαφέστερα, ἐπειδὴ τὰ χρόνια ἐκπληρώσεως αὐτῶν ἦταν πλησιέστερα καὶ ἡ προφητεία εἶχε φθάσει πλέον στὰ πρόθυρα πραγματοποιήσεώς της. Ἀλλ' αὐτά, ἀφοῦ τὰ ἀφήσουμε νὰ τὰ συγκεντρώσουν καὶ νὰ τὰ ἐξηγήσουν οἱ φιλόπονοι, καὶ νὰ διαπιστώσουν τὴ σχέση τῆς κάθε μιᾶς προφητείας μὲ τὴν ἄλλη, ὅπως εἶπα, ἐμεῖς ἄς ἐξετάσομε μὲ προσοχὴ τὴν προφητεία αὐτή, ἐξηγώντας ὅσο ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις μας τὸν κάθε λόγο αὐτῆς, διότι ἔτσι θὰ γίνουν καὶ σ' ἐμένα καὶ σὲ σᾶς σαφέστερα τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ σ' αὐτήν.

Τί λοιπὸν λέγει; «Εἶδα τὸν Κύριο νὰ κάθεται». Τὸ νὰ κάθεται ἐπάνω στὸ θρόνο εἶναι πάντοτε σύμβολο κρίσεως, ὅπως ἀκριβῶς λέγει ὁ Δαυίδ· «Κάθισες ἐπάνω στὸ θρόνο σὺ ποὺ δικάζεις καὶ ἀποδίδεις δικαιοσύνη»⁹· καὶ ὁ Δανιήλ λέγει· «Θρόνοι τοποθετήθηκαν καὶ στήθηκε τὸ δικαστήριον»¹⁰. Ἐνῶ τὸ νὰ κά-

προφήτης. Τίνος δὲ τούτου; Τοῦ παγίου, τοῦ μονίμου, τοῦ
 βεβηκότος, τοῦ ἀτρέπτου, τοῦ ἀτελευτήτου, τῆς ζωῆς τῆς ἀ-
 περάντου. Διὰ τοῦτο φησι· «Σὺ καθήμενος εἰς τὸν αἰῶνα,
 καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμενοι εἰς τὸν αἰῶνα». Σὺ, φησί, μένων,
 5 ὦν, ζῶν, αἰεὶ ὡσαύτως ὦν. Ὅτι γὰρ οὐ περὶ καθέδρας ἔλε-
 γεν, ἢ ἀντιδιαστολὴ δῆλον ἐποίησεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἡμεῖς ἐ-
 στῶτες, ἀλλὰ, ἀπολλύμενοι. Τὸ δὲ ἐπὶ θρόνου καθῆσθαι τὸ
 κρίνειν ἐστί. Διὰ τοῦτο αὐτὸν οὕτως ὁρᾷ καθήμενον ἐπὶ θρό-
 νου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ἢ ἕτερον μὲν τοῦτο, ἕτερον δὲ ἐ-
 10 κεῖνο αἰνίττεται. Καὶ γὰρ ὑψηλὸς ἦν ὁ θρόνος, τουτέστι, μέ-
 γας καὶ ὑπερμήκης· καὶ ἐπηρμένος, τουτέστι, καὶ ἐν ὕψει
 φαινόμενος ἀφάτω, καὶ μετέωρος.

«Καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ». Ποῖος οἶκος;
 εἰπέ μοι. Ὁ ναός. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖθεν ἡ ἔχθρα, εἰκότως καὶ
 15 ἐν τῇ ὄψει τῇ θαυμασίᾳ ταύτῃ ἐκεῖ καθήμενος φαίνεται. Δό-
 ξαν δὲ ἐνταῦθά φησι λαμπρότητα, φῶς ἀπρόσιτον, ὅπερ ἐρ-
 μηνεῦσαι τῷ λόγῳ μὴ δυνάμενος, δόξαν ἐκάλεσε, καὶ οὐχ ἀ-
 πλῶς δόξαν, ἀλλὰ Θεοῦ δόξαν.

«Καὶ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ». Τίνα λέγει
 20 ταῦτα τὰ Σεραφίμ; Δυνάμεις ἀσωμάτων τῶν ἄνω δῆμων, ὧν
 τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν μακαριότητα καὶ ἀπὸ τῆς προσηγορίας ἐ-
 στὶν ἰδεῖν. Τῇ γὰρ Ἑβραίων, γλώττῃ ἔμπυρα στόματα ἐρμη-
 νεύεται τὰ Σεραφίμ. Τί οὖν ἐκ τούτου μανθάνομεν; Τὸ καθα-
 ρὸν τῆς οὐσίας, τὸ ἀγρυπνον, τὸ διεγυγερμένον, τὸ γοργόν,
 25 τὸ ἐνεργητικόν, τὸ ἀκηλίδωτον. Οὕτω γοῦν καὶ ὁ προφήτης
 Δαυὶδ τῶν ἄνω δυνάμεων τὴν ἀπαραπόδιστον διακονίαν
 βουλόμενος ἡμῖν ἐνδείξασθαι, καὶ τὸ ταχὺ τῆς ὑπηρεσίας
 καὶ σφόδρα ἐνεργές, ἔλεγεν, «Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐ-
 τοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα»,

θεται ἀπλῶς λέγει ὁ προφήτης ὅτι εἶναι σύμβολο κάτι ἄλλου. Ποιὸ πράγμα εἶναι αὐτὸ ποὺ συμβολίζει; Τὸ σταθερό, τὸ μόνιμο, τὸ στερεό, τὸ ἀμετάβλητο, τὸ ἀθάνατο, τὴ ζωὴ τὴν ἀπέραντη. Γι' αὐτὸ λέγει· «Σὺ μένεις στὸν αἰῶνα, ἐνῶ ἡμεῖς χανόμαστε αἰώνια». Σὺ, λέγει, μένεις αἰώνια, ὑπάρχεις, ζεῖς καὶ εἶσαι πάντοτε ὁ ἴδιος. Τὸ ὅτι βέβαια δὲν ἐννοοῦσε θρόνο, μᾶς τὸ φανέρωσε ἢ σύγκριση ποὺ ἔκανε. Διότι δὲν εἶπε, 'ἡμεῖς μένομε αἰώνια', ἀλλὰ 'χανόμαστε'. Ἐνῶ τὸ νὰ κάθεται ἐπάνω στὸ θρόνο συμβολίζει τὸ δικαστήριον. Γι' αὐτὸ βλέπει αὐτὸν ἔτσι «νὰ κάθεται ἐπάνω σὲ θρόνο ὑψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπὴ», ἢ ἄλλο μὲν ὑπαινίσσεται αὐτό, ἄλλο δὲ ἐκεῖνο. Καθόσον «ὑψηλὸς ἦταν ὁ θρόνος», δηλαδή μέγας καὶ ὑπερμεγέθης, καὶ «ἐπηρμένος», δηλαδή φαινόταν ἀπερίγραπτα ὑψηλὸς καὶ μετέωρος.

«Καὶ νὰ εἶναι ὁ οἶκος αὐτοῦ γεμάτος ἀπὸ δόξα». Πές μου, ποιὸς οἶκος; Ὁ ναός. Ἐπειδὴ δηλαδή ἀπὸ ἐκεῖ προερχόταν ἡ ἔχθρα, πολὺ σωστὰ καὶ κατὰ τὴ θαυμάσια αὐτὴ ἐμφάνισή του ἐκεῖ παρουσιάζεται καθισμένος. Δόξα δὲ ἀδῶ ὀνομάζει τὴ λαμπρότητα, τὸ φῶς τὸ ἀκατανόητο καὶ ἀπλησίαστο, τὸ ὁποῖο, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἐρμηνεύσει μὲ λόγια, τὸ ὀνόμασε δόξα, καὶ ὄχι ἀπλῶς δόξα, ἀλλὰ δόξα Θεοῦ.

«Καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὸν στέκονταν τὰ Σεραφίμ». Ποιὰ εἶναι αὐτὰ ποὺ τὰ ὀνομάζει Σεραφίμ; Εἶναι οἱ ἀσώματες δυνάμεις τῶν οὐρανίων κόσμων, τῶν ὁποίων τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ μακαριότητα μπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσει καὶ ἀπὸ τὴν ὀνομασία αὐτῶν. Διότι στὴν ἑβραϊκὴ γλῶσσα τὰ Σεραφίμ ἐρμηνεύονται στόματα φλογισμένα. Τί λοιπὸν διδασκόμαστε ἀπ' αὐτό; Τὸ καθαρὸ τῆς οὐσίας τους, τὸ ἀγρυπνο, τὴν ὑπερβολικὴ προσοχή τους, τὴν ταχύτητά τους, τὴν ἐντονη δράση τους καὶ τὴν καθαρότητά τους. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ, θέλοντας νὰ μᾶς δείξει τὴν τελείως ἐλεύθερη διακονία τῶν οὐρανίων δυνάμεων, τὴν ταχύτητα τῆς ὑπηρεσίας τους καὶ τὴν ὑπερβολικὴ καθαρότητά τους, ἔλεγε· «Αὐτὸς ποὺ κάμνει τοὺς ἀγγέλους ταχεῖς σὰν τοὺς ἀνέμους καὶ αὐτοὺς ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν σὰν τὴ φλόγα τοῦ πυρός»¹¹, δείχνοντας μὲ τὰ στοι-

τὸ ταχύ, τὸ κοῦφον, τὸ δραστήριον ἡμῖν διὰ τῶν στοιχείων¹
 τούτων ἐνδεικνύμενος. Τοιαῦτα καὶ αἱ δυνάμεις αὐταί, καθαροῖς στόμασιν ἀνυμνοῦσαι τὸν Δεσπότην, ἔργον τοῦτο ἔ-
 χουσαι διηνεκῶς, εὐφημίας ἀναφέρουσαι, λειτουργίαν ἀδιά-
 5 λειπτον. Δείκνυσι δὲ αὐτῶν τὸ ἀξίωμα τὸ πλησίον εἶναι τοῦ
 θρόνου. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν βασιλέων τῶν ἐπὶ γῆς οἱ ἐν
 μείζονι ἀξιώμασιν ὄντες, παρ' αὐτὸν ἐστήκασι τὸν θρόνον
 τὸν βασιλικόν, οὕτω δὴ καὶ αὐταὶ αἱ δυνάμεις διὰ τὴν ὑπερ-
 βάλλουσαν ἀρετὴν τὸν ἄνω θρόνον κυκλοῦσι, τῆς ἀπορρή-
 10 του μακαριότητος ἀπολαύουσαι διηνεκῶς, καὶ ἐντρυφῶσαι
 τῇ μακαρίᾳ λήξει τῆς λειτουργίας ταύτης.

«Ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνί, καὶ ἔξ πτέρυγες τῷ ἐνί. Καὶ ταῖς
 μὲν δυσὶ κατεκάλυπτον τοῦ πόδας ἑαυτῶν, ταῖς δὲ δυσὶ κα-
 τεκάλυπτον τὰ πρόσωπα ἑαυτῶν, καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο.
 15 Καὶ ἐκέκραγεν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, καὶ ἔλεγον· ἅγιος,
 ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ. Πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης
 αὐτοῦ». Τί βούλεται ἡμῖν ταῦτα τὰ πτερά, καὶ τί αἰνίττονται
 ἡμῖν αἱ πτέρυγες; Οὐ γὰρ δὴ πτερὰ ἐπὶ τὰς ἀσωμάτους δυνά-
 μεις ἐκείνας, ἀλλὰ πάλιν διὰ παχυτέρων σχημάτων ἀπόρρη-
 20 τά τινα ἡμῖν ὁ προφήτης παραδηλοῖ, συγκαταβαίνων μὲν τῇ
 ἀσθενείᾳ τῶν τότε ἀκροωμένων, ὅμως δὲ καὶ διὰ τῆς συγ-
 καταβάσεως πᾶσαν διάνοιαν ὑπερβαίνοντα νοήματα μετὰ ἀ-
 κριβείας ἡμῖν ἐνδεικνύμενος.

3. Τί οὖν αἰνίττονται αἱ πτέρυγες; Τὸ ὑψηλὸν καὶ μετάρ-
 25 σιον τῶν δυνάμεων τούτων. Οὕτω καὶ ὁ Γαβριὴλ πετόμε-
 νος, καὶ ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβαίνων φαίνεται, ἵνα μάθῃς
 τὸ ταχύ καὶ κοῦφον. Καὶ θαυμάζεις, εἰ ἐπὶ τῶν λειτουργικῶν
 δυνάμεων ταύταις ταῖς λέξεσι κέχρηται, ὅπου γε καὶ ἐπ' αὐ-
 τοῦ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ οὐ παρητήσατο ταύτην μεταχειρίσα-
 30 σθαι τὴν συγκατάβασιν; Βουλόμενος γὰρ αὐτοῦ δεῖξαι ἢ τὸ
 ἀσώματον, ἢ τὸ ταχύ τῆς πανταχοῦ παρουσίας, φησὶν ὁ

χειᾶ αὐτὰ τὴν ταχύτητα, τὴν ἐλαφρότητα καὶ τὴ δραστηριότητα αὐτῶν. Μὲ τέτοιους ὕμνους ἀνυμνοῦν τὸν Κύριο καὶ οἱ δυνάμεις αὐτῆς μὲ καθαρὰ στόματα, ἔχοντας συνέχεια ἔργο αὐτό, νὰ ἀναπέμπουν πρὸς αὐτὸν ὕμνους δοξολογίας καὶ ἀδιάκοπη ὑπηρεσία. Δείχνει δὲ ὅτι ἀξίωμα αὐτῶν εἶναι τὸ νὰ βρίσκονται κοντὰ στὸ θρόνο αὐτοῦ. Διότι ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση τῶν βασιλέων τῆς γῆς ἐκεῖνοι ποὺ κατέχουν τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα στέκονται κοντὰ στὸ βασιλικὸ θρόνο, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτῆς οἱ δυνάμεις περιβάλλουν τὸν οὐράνιο θρόνο ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς ἀρετῆς τους, ἀπολαμβάνοντας συνέχεια τὴν ἀπόρρητη μακαριότητα καὶ νιώθοντας ἀπερίγραπτη χαρὰ μὲ τὸ μακάριο ἀποτέλεσμα τῆς λειτουργίας αὐτῆς.

«Ἐξὶ φτεροῦγες εἶχε τὸ ἓνα καὶ ἕξι φτεροῦγες τὸ ἄλλο. Καὶ μὲ τὶς δύο κάλυπταν τὰ πόδια τους, μὲ τὶς ἄλλες δύο κάλυπταν τὰ πρόσωπά τους, καὶ μὲ τὶς ἄλλες δύο πετοῦσαν. Καὶ μὲ φωνὴ δυνατὴ ἔλεγε ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλο· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶναι ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, ἡ δὲ γῆ εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὴ δόξα του». Τί θέλει νὰ μᾶς πεῖ μὲ αὐτὰ τὰ φτερὰ καὶ τί μᾶς ὑπαινίσσονται οἱ φτεροῦγες; Διότι βέβαια δὲν ὑπάρχουν φτερὰ στὶς ἀσώματες ἐκεῖνες δυνάμεις, ἀλλὰ πάλι ὁ προφήτης μὲ τὰ ἀνθρωποπαθῆ αὐτὰ σχήματα θέλει νὰ μᾶς δείξει ὀρισμένα ἀπόρρητα πράγματα, δείχνοντας συγκατάβαση στὴν ἀδυναμία τῶν τότε ἀκροατῶν του, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μᾶς διδάξει μὲ τὴ συγκατάβασή του αὐτῆ μὲ ἀκρίβεια νοήματα ποὺ ὑπερβαίνουν κάθε ἀνθρώπινη σκέψη.

3. Τί λοιπὸν ὑπαινίσσονται οἱ φτεροῦγες; Τὸ ὑψηλὸ καὶ ὑπερκόσμιο τῶν δυνάμεων αὐτῶν. Ἐτσι καὶ ὁ Γαβριήλ παρουσιάζεται νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πετώντας, γιὰ νὰ μάθεις τὴν ταχύτητα καὶ ἐλαφρότητα αὐτοῦ. Καὶ ἀπορεῖς ἐὰν χρησιμοποιεῖ αὐτῆς τὶς λέξεις γιὰ τὶς λειτουργικὲς δυνάμεις, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ δὲν δίστασε νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτῆ τὴ συγκατάβαση καὶ γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸ Θεό; Διότι, θέλοντας νὰ δείξει ἢ τὸ ἀσώματο αὐτοῦ, ἢ τὴν ταχύτητα τῆς πανταχοῦ παρουσίας του, λέγει ὁ Δαυὶδ· «Ὁ ὁποῖος βαδίζει ἐπάνω στὶς φτε-

Δαυίδ· «Ὁ περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων». Καίτοι γε οὔτε ἀνεμοὶ πτέρυγας ἔχουσιν, οὔτε αὐτὸς ἐπὶ πτερύγων περιπατεῖ. Πῶς γάρ, ὁ πανταχοῦ παρών; Ἄλλ' ὅπερ ἔφθην εἰπών, τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἀκουόντων συγκαταβαίνων, ἀπὸ τῶν
 5 ἐγχωρούντων ἀνήγεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν. Καὶ πάλιν τὴν βοήθειαν αὐτοῦ βουλόμενος καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀσφάλειαν ἐνδείξασθαι, ταῖς αὐταῖς κέχρηται λέξεσιν, οὕτω λέγων· «Ἐν σκέπη τῶν πτερύγων σου σκεπάσεις με».

Ἐνταῦθα μέντοι οὐ τὸ μετάρσιον καὶ κοῦφον ἡμῖν αἰνίτ-
 10 τεται μόνον ὁ προφήτης διὰ τῶν πτερύγων τούτων, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι φρικῶδες. Δείκνυσι γάρ, ὅτι εἰ καὶ συγκατάβασις ἦν τὸ ὁρώμενον, ὡσπερ οὖν καὶ ἦν, οὐδὲ αἱ ἄνω δυνάμεις πρὸς τὸ μέτρον τοῦτο χωρῆσαι ἠδύναντο. Τὸ γὰρ καλύπτειν τοὺς πόδας, καὶ καλύπτειν τὰ νῶτα, ἐκπληττομένων
 15 ἦν, τρεμουσῶν τὴν ἀστραπήν, οὐ φερουσῶν τὴν ἀπὸ τοῦ θρόνου πηδῶσαν ἀστραπήν. Διὰ τοῦτο, καθάπερ τινὶ τειχίῳ, τῇ τῶν πτερύγων προβολῇ συνεσκίαζον τὰς ἑαυτῶν ὄψεις, καὶ ὅπερ ἡμεῖς πάσχειν εἰώθαμεν, ἢ βροντῶν καταρρηγνυμένων, ἢ ἀστραπῶν φαινομένων, ἐπὶ τὸ ἔδαφος κλι-
 20 νόμενοι, τοῦτο δὴ καὶ ἐκεῖνα ἔπασχον. Εἰ δὲ τὰ Σεραφίμ, αἱ μεγάλαι καὶ θαυμάσιαι δυνάμεις ἐκεῖναι, Θεὸν καθήμενον, καὶ ἐπὶ θρόνου καθήμενον ἰδεῖν ἀδεῶς οὐκ ἠδυνήθησαν, ἀλλὰ καὶ τὰς ὄψεις καὶ τοὺς πόδας ἐκάλυπτον, τίς ἂν παραστήσειε λόγος τὴν μανίαν τῶν αὐτῶν τὸν Θεὸν εἰδέναί σα-
 25 φῶς λεγόντων, καὶ τὴν ἀκήρατον ἐκείνην περιεργαζομένων οὐσίαν;

«Ταῖς δυσὶν ἐπέταντο, καὶ ἐκέκραγον». Τί ποτέ ἐστι τοῦτο τό, «Ἐπέταντο», καὶ τί παρασημᾶναι βούλεται; Ὅτι διηνεκῶς περὶ τὸν Θεὸν εἰσι, καὶ παρ' αὐτοῦ ἀφίστανται,
 30 ἀλλ' αὐτῇ αὐτοῖς ἢ πολιτεία, τὸ διηνεκῶς εἰς αὐτὸν ἄδειν, τὸ

12. Ψαλμ. 103, 3.

13. Ψαλμ. 16, 8.

ροῦγες τῶν ἀνέμων»¹². Ἄν καὶ βέβαια οἱ ἀνεμοὶ δὲν ἔχουν φτεροῦγες, οὔτε ὁ Θεὸς βαδίζει ἐπάνω σὲ φτεροῦγες. Διότι πῶς θὰ μπορούσε νὰ συμβεῖ αὐτὸ σ' αὐτὸν ποὺ εἶναι παντοῦ παρών; Ἄλλά, ὅπως προανέφερα, δείχνοντας συγκατάβαση στὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν, ἀνύψωνε τὴ διάνοια αὐτῶν μὲ ἐκεῖνα ποὺ μπορούσαν νὰ κατανοήσουν. Καὶ πάλι θέλοντας νὰ δείξει τὴ βοήθεια αὐτοῦ καὶ τὴν ἀσφάλεια ποὺ πηγάζει ἀπ' αὐτήν, χρησιμοποιεῖ τὶς ἴδιες λέξεις, λέγοντας τὰ ἐξῆς: «Θὰ μὲ σκεπάσεις καὶ θὰ μὲ προστατέψεις κάτω ἀπὸ τὰ προστατευτικὰ φτερά σου»¹³.

Ἐδῶ βέβαια ὁ προφήτης μὲ τὶς φτεροῦγες αὐτὲς δὲν ὑπαινίσσεται μόνο τὸ ὑπερκόσμιο καὶ ἀνάλαφρο αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο φρικιαστικό. Δείχνει δηλαδή, ὅτι, ἂν καὶ ἀποτελοῦσε συγκατάβαση αὐτὸ ποὺ ἔβλεπε, ὅπως βέβαια καὶ ἦταν, ὅμως οὔτε οἱ οὐράνιες δυνάμεις μπορούσαν νὰ φθάσουν σ' αὐτήν τὴν ἀξία. Διότι τὸ ὅτι κάλυπταν τὰ πόδια τους καὶ τὰ νῶτα τους, εἶναι δεῖγμα ὅτι ἦταν κυριευμένες ἀπὸ ἔκπληξη, ὅτι ἔτρεμαν τὴν ἀστραπὴ καὶ δὲν ὑπέφεραν τὴ λαμπρότητα ποὺ πῆγαζε ἀπὸ τὸ θρόνο. Γι' αὐτὸ σὰν ἀκριβῶς μὲ κάποιο τεῖχος σκέπαζαν τὰ πρόσωπά τους μὲ τὰ ἀνοιχτὰ φτερά τους, καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ συνήθως παθαίνομε ἐμεῖς, κλίνοντας πρὸς τὸ ἔδαφος ὅταν ξεσποῦν βροντὲς ἢ ἐμφανίζονται ἀστραπές, αὐτὸ λοιπὸν ἔπασχαν καὶ ἐκεῖνες. Ἐὰν δὲ τὰ Σεραφίμ, οἱ μεγάλες καὶ θαυμάσιες ἐκεῖνες δυνάμεις, δὲν μπόρεσαν ἀφοβα νὰ δοῦν τὸ Θεὸ νὰ κάθεται καὶ μάλιστα νὰ κάθεται ἐπάνω σὲ θρόνο, ἀλλὰ κάλυπταν καὶ τὰ πρόσωπά τους καὶ τὰ πόδια τους, ποῖος λόγος θὰ μπορούσε νὰ παραστήσει τὴ μανία ἐκείνων ποὺ λέγουν ὅτι γνωρίζουν μὲ ἀκρίβεια τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ καὶ περιεργάζονται τὴν ἀμόλυνη ἐκείνη οὐσία;

«Μὲ τὶς δυὸ φτεροῦγες πετοῦσαν καὶ ἔκραζαν δυνατά». Τί τέλος πάντων σημαίνει τὸ «Πετοῦσαν», καὶ τί θέλει νὰ δείξει μ' αὐτό; Ὅτι διαρκῶς βρίσκονται γύρω ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ δὲν ἀπομκρύνονται ἀπ' αὐτόν, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο αὐτῶν, τὸ νὰ ψάλλουν ἀκατάπαυστα πρὸς αὐτόν καὶ νὰ δοξολογοῦν παντο-

διαπαντὸς εὐφημεῖν τὸν ποιήσαντα. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἑκέκραξαν, ἀλλ' «Ἐκέκραγον», τουτέστι, διηνεκῶς τοῦτο ἔργον ἔχουσιν.

«Ἐτερος πρὸς τὸν ἕτερον, καὶ ἔλεγον· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος». Τοῦτο τὴν παναρμόνιον αὐτῶν συμφωνίαν δηλοῖ, καὶ τὴν μετὰ πολλῆς ὁμονοίας εὐφημίαν. Οὗτος ὁ ὕμνος οὐκ εὐφημία μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ προφητεία τῶν καταληψομένων τὴν οἰκουμένην ἀγαθῶν, καὶ δογμάτων ἀκρίβεια. Τίνος δὲ ἔνεκεν οὐκ εἶπον ἅπαξ, καὶ ἐσίγησαν, οὐδὲ δεύτερον, καὶ 10 ἔστησαν, ἀλλὰ τρίτον καὶ προσέθηκαν; Οὐκ εὐδηλον, ὅτι τῇ Τριάδι τὸν ὕμνον ἀναφέρουσαι τοῦτο ἐποίουν; Διὰ τοι τοῦτο ὁ μὲν Ἰωάννης περὶ τοῦ Υἱοῦ φησιν εἰρῆσθαι, ὁ δὲ Λουκᾶς περὶ τοῦ Πνεύματος, ὁ δὲ προφήτης περὶ τοῦ Πατρός. Καὶ τὰ ἐξῆς δὲ ταύτην ἡμῖν ἐμφαίνει τὴν ἔννοιαν. Μετὰ γὰρ τὸν 15 ὕμνον ἐπήγαγον· «Πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ». Ὅπερ ἦν προφητείας ἀκριβοῦς, τὴν μέλλουσαν γνῶσιν προαναφωνοῦσι, δι' ἧς ἡ οἰκουμένη τῆς δόξης ἐνεπλήσθη τοῦ Θεοῦ· ὡς τό γε παλαιόν, καὶ ἠνίκα ταῦτα ἐλέγετο, οὐ μόνον τὸ λοιπὸν τῆς οἰκουμένης μέρος, ἀλλὰ καὶ αὕτη τῆς Ἰουδαίας ἡ χώρα πολλῆς ἀσεβείας ἦν ἐμπεπλησμένη, καὶ οὐδεὶς οὐδαμοῦ τὸν Θεὸν ἐδόξαζε. Καὶ μάρτυς αὐτὸς ὁ προφήτης λέγων, ὅτι «Δι' ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι». Πότε οὖν πλήρης ἐγένετο ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ; Ὅτε ὁ ὕμνος οὗτος εἰς τὴν γῆν κατηνέχθη, καὶ συγχορευταὶ 25 τῶν ἄνω δυνάμεων οἱ κάτω γεγόνασιν ἄνθρωποι, καὶ μίαν τὴν μελωδίαν ἀνήγαγον, καὶ κοινὴν τὴν εὐφημίαν ἐποίησαντο. Εἰ δὲ ἀναισχυντεῖ πρὸς ταῦτα Ἰουδαῖος, δεῖξάτω πότε πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ πλήρης ἐγένετο, ταύτης τῆς ἀπὸ τῆς γνώσεως; Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι δεῖξαι, κἂν μυριάκις ἀναισχυντῇ. 30

τινά τὸν δημιουργό. Διότι δὲν εἶπε, 'ἔκραξαν', ἀλλ', «Ἔκραξαν», δηλαδή, διαρκῶς αὐτὸ ἔχουν σὰν ἔργο τους.

«Ὁ ἕνας ἔψαλλε πρὸς τὸν ἄλλο καὶ ἔλεγαν· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος». Αὐτὸ φανερώνει τὴν ἁρμονικὴ συμφωνία τους καὶ τὴν ἐξύμνηση αὐτοῦ ποὺ γίνεται μὲ μεγάλη ὁμόνοια. Αὐτὸς ὁ ὕμνος δὲν εἶναι μόνο δοξολογία, ἀλλὰ καὶ προφητεία γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ θὰ δοθοῦν στὴν οἰκουμένη, καθῶς καὶ ἀκριβῆς φανέρωση τῶν ὑψηλῶν ἀληθειῶν. Γιὰ ποιὸ λόγο δὲ δὲν εἶπαν μιᾶ φορά «ἅγιος, καὶ σῶπασαν, οὔτε δυὸ φορές, καὶ σταμάτησαν, ἀλλὰ πρόσθεσαν καὶ τρίτη φορά; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκαμναν ἀναπέμποντας ὕμνο στὴν Τριάδα; Γι' αὐτὸ βέβαια ὁ μὲν Ἰωάννης λέγει ὅτι ἔχει λεχθεῖ γιὰ τὸν Υἱό, ὁ Λουκᾶς γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὁ δὲ προφήτης γιὰ τὸν Πατέρα. Καὶ τὰ λεγόμενα στὴ συνέχεια φανερώνουν τὴν ἴδια ἔννοια. Διότι μετὰ τὸν ὕμνο πρόσθεσαν· «Ὀλόκληρη ἡ γῆ εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὴ δόξα αὐτοῦ». Αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ συνιστᾷ τὸ ἀκριβὲς γνώρισμα τῆς προφητείας, αὐτὸ προλέγουν, δηλαδή τὴ μέλλουσα γνώση, μὲ τὴν ὁποία ἡ οἰκουμένη γέμισε ἀπὸ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ· διότι τὴν παλιᾶ ἐποχὴ καὶ μάλιστα ὅταν λέγονταν αὐτά, ὄχι μόνο τὸ ὑπόλοιπο μέρος τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ χῶρα τῆς Ἰουδαίας ἦταν γεμάτη ἀπὸ πολλὴ ἀσέβεια καὶ κανένας πουθενᾶ δὲν δόξαζε τὸ Θεό. Καὶ μάρτυρας εἶναι ὁ ἴδιος ὁ προφήτης ποὺ λέγει, ὅτι «Ἐξ αἰτίας σας βλασφημεῖται τὸ ὄνομά μου στὰ ἔθνη»¹⁴. Πότε λοιπὸν γέμισε ἡ γῆ ἀπὸ τὴ δόξα αὐτοῦ; Ὅταν ὁ ὕμνος αὐτὸς ἀκούστηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ καὶ ἔλαβαν μέρος οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς στὸ χόρο τῶν οὐράνιων δυνάμεων, καὶ ἀνέπεμψαν μία καὶ τὴν αὐτὴ μελωδία πρὸς τὸ Θεὸ καὶ πρόσφεραν κοινὴ δοξολογία πρὸς αὐτόν. Ἐὰν δὲ ὁ Ἰουδαῖος δείχνει ἀδιαντροπία πρὸς ὅλα αὐτά, ἅς μᾶς δείξει πότε ὀλόκληρη ἡ γῆ γέμισε ἀπὸ τὴ δόξα αὐτοῦ, ἀπὸ τὴ δόξα ποὺ πήγασε ἀπὸ τὴ γνώση αὐτοῦ; Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς τὸ δείξει καὶ ἂν ἀκόμα δείχνει ὑπερβολικὴ ἀδιαντροπία.

3. «Καὶ ἐπήρθη τὸ ὑπέρθυρον ἀπὸ φωνῆς, ἣς ἐκέκραγον». Εἶδες προφητείας εὐκολίαν, τὰ πράγματα ἀλλήλων ἐχόμενα; Μετὰ γὰρ τὸν ὕμνον τοῦτον, καὶ τὸ πληρωθῆναι τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ, ἐπαύσατο τὰ Ἰουδαϊκὰ ἅπαντα, ὅπερ
5 καὶ αὐτὸ διὰ τοῦ ἐπαρθῆναι τὸ ὑπέρθυρον ἐδήλωσεν. Ἐρημώσεως γὰρ τουτὶ τὸ σημεῖον ἦν, καὶ ἀνατροπῆς τοῦ ναοῦ· τοῦ ναοῦ δὲ ἀφανισθέντος, καὶ τᾶλλα κατελύοντο πάντα. Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι ἡ Καινὴ τὴν Παλαιὰν ἐπαυσεν, «Ἀπὸ τῆς φωνῆς», φησὶν, «ἐπήρθη τὸ ὑπέρθυρον»· τουτέστιν, ἀπὸ
10 τοῦ παραγενέσθαι τὴν δοξολογίαν ταύτην, καὶ λάμψαι τὴν χάριν, καὶ τὴν δόξαν ἐκχυθῆναι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, τὰ τῆς σκιᾶς ἐκποδῶν γέγονε. «Καὶ ὁ οἶκος ἐνεπλήσθη καπνοῦ». Ἐμοὶ καὶ τοῦτο δοκεῖ σημεῖον εἶναι τῆς ἀλώσεως τῆς αὐτὸν καταληψομένης, καὶ τοῦ βαρβαρικοῦ πυρός, καὶ
15 τοῦ χαλεπωτάτου ἐμπρησμοῦ.

«Καὶ εἶπον· ὦ τάλας ἐγὼ, ὅτι κατανένυγμαί, ὅτι ἄνθρωπος ὢν, καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων, καὶ ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος ἐγὼ οἰκῶ, καὶ τὸν Κύριον Σαβαὼθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου». Ἐξέπληξε τὸν προφήτην ἡ ὄψις,
20 διανέστησεν, εἰς πολὺν τὸν φόβον ἐνέβαλε, πρὸς ἐξομολόγησιν ἐκείνησεν, ἀκριβέστερον τὴν εὐτέλειαν τῆς οικείας οὐσίας ἐπιγνῶναι παρεσκεύασε. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ ἅγιοι πάντες· ἐπειδὴν μείζονος ἀπολαύσωσι τιμῆς, τότε ταπεινοῦνται μειζόνως. Οὕτω καὶ ὁ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ διαλεγόμενος,
25 γῆν καὶ σποδὸν ἑαυτὸν ἐκάλει· οὕτω καὶ Παῦλος, ὅτε τῆς ὄψεως ἐκείνης κατηξιώθη, τότε ἔκτρωμα ἑαυτὸν ὠνόμασεν· οὕτω δὴ καὶ οὗτος ταλανίζει ἑαυτόν, πρότερον ἀπὸ τῆς φύσεως λέγων· «ὦ τάλας ἐγὼ, ὅτι κατανένυγμαί, ὅτι ἄνθρωπος ὢν»· εἶτα ἀπὸ τῆς γνώμης, «Καὶ ἀκάθαρτα
30 χεῖλη ἔχων». Ἀκάθαρτα αὐτοῦ τὰ χεῖλη ἐκάλεσεν, ὡς ἔγω-

15. Πρβλ. Γέν. 18, 27.

16. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 8.

3. «Καὶ ἀπὸ τῆ δύναμη τῆς φωνῆς μὲ τὴν ὁποία κραύγαζαν σηκώθηκε τὸ γεῖσο τῆς θύρας». Εἶδες εὐκολία προφητείας κατὰ τὴν ὁποία τὰ γεγονότα ἀκολουθοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο; Διότι μετὰ ἀπὸ τὸν ὕμνο αὐτὸ καὶ ἀφοῦ γέμισε ἡ γῆ ἀπὸ τῆ δόξα αὐτοῦ, ἔπαυσε ἡ ἰσχὺς ὄλων τῶν ἰουδαϊκῶν, πρᾶγμα ποῦ καὶ αὐτὸ τὸ φανέρωσε μὲ τὸ ὅτι σηκώθηκε τὸ γεῖσο τῆς θύρας. Διότι τὸ σημάδι αὐτὸ ἦταν δείγμα τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ ναοῦ, καὶ ἀφοῦ θὰ καταστρεφόταν ὁ ναός, θὰ διαλύονταν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ἡ Καινὴ Διαθήκη ἔπαυσε τὴν ἰσχὺ τῆς Παλαιᾶς, «'Απὸ τῆ δύναμη», λέγει, «τῆς φωνῆς τους σηκώθηκε τὸ γεῖσο τῆς θύρας», δηλαδή ἀπὸ τὸ ἄκουσμα τῆς δοξολογίας αὐτῆς, τῆ λάμψη τῆς χάριτος καὶ τῆ δόξα ποῦ χύθηκε σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, ἐξαφανίστηκαν ὅλα τὰ πρᾶγματα τῆς σκιᾶς. «Καὶ ὄλος ὁ ναός γέμισε ἀπὸ καπνό». Ἐμένα μοῦ φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὸ εἶναι σημάδι τῆς ἀλώσεως ποῦ ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ σ' αὐτόν, καὶ τῆς βαρβαρικῆς φωτιᾶς καὶ τοῦ τρομεροῦ ἐμπρησμοῦ αὐτοῦ.

«Καὶ εἶπα· ἐγὼ ὁ ταλαίπωρος, εἶμαι βαθιὰ συγκλονισμένος, διότι, ἐνῶ εἶμαι ἄνθρωπος καὶ ἔχω ἀκάθαρτα χεῖλη καὶ κατοικῶ ἀνάμεσα σὲ λαὸ ποῦ ἔχει ἀκάθαρτα χεῖλη, ὅμως ἀξιώθηκα νὰ δῶ μὲ τὰ μάτια μου τὸν Κύριο τῶν δυνάμεων». Ἐξέπληξε τὸν προφήτη τὸ θέαμα, τὸν συγκλόνησε, τὸν γέμισε ἀπὸ πολὺ φόβο, τὸν παρακίνησε σὲ ἐξομολόγηση, καὶ τὸν προετοίμασε ν' ἀντιληφθεῖ ἀκριβέστερα τὴν εὐτέλεια τῆς ὑπάρξεώς του. Διότι τέτοιοι εἶναι ὅλοι οἱ ἅγιοι· ὅταν ἀπολαύσουν μεγαλύτερη τιμὴ, τότε δείχνουν μεγαλύτερη ταπείνωση. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Ἄβραάμ, συνομιλῶντας μὲ τὸ Θεό, ἀποκαλοῦσε τὸν ἑαυτό του χῶμα καὶ στάχτη¹⁵. ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν καταξιώθηκε νὰ δεῖ ἐκεῖνο τὸ θέαμα, τότε ὀνόμασε τὸν ἑαυτό του ἔκτρωμα¹⁶. ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτὸς ταλανίζει τὸν ἑαυτό του, κάμνοντας λόγο πρῶτα ἀπὸ τῆ φύση του καὶ λέγοντας· «Ἐγὼ ὁ ταλαίπωρος, εἶμαι βαθιὰ συγκλονισμένος, διότι, ἐνῶ εἶμαι ἄνθρωπος»· ἔπειτα ἀπὸ τὴν ψυχικὴ διάθεση· «Καὶ ἔχω ἀκάθαρτα χεῖλη». Ἄκάθαρτα ὀνόμασε τὰ χεῖλη του, ὅπως ἐγὼ

γε οἶμαι, πρὸς τὴν παράθεσιν τῶν ἐμπύρων στομάτων ἐκείνων τῶν καθαρῶν δυνάμεων, τῆς ἀκριβεστάτης λειτουργίας ἐκείνης. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ παντὸς ἐξομολογεῖται, ἐπάγων καὶ λέγων· «Ἐν μέσῳ λαοῦ
5 ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος ἐγὼ οἰκῶ».

Καὶ τίνος ἔνεκεν χεῖλη ἐνταῦθα αἰτιᾶται; Τὸ ἀπαρρησίαστον ἐμφαίνων. Ἐπεὶ καὶ οἱ παῖδες οἱ τρεῖς τοῦτο αὐτὸ ἔλεγον σχεδόν, ἐν τῇ καμίνῳ ὄντες· «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοῖξαι τὸ στόμα». Καὶ νῦν, ἐπειδὴ ὑμνωδίας ἦν καιρὸς καὶ εὐφημίας,
10 καὶ τὰς ἄνω δυνάμεις ἐώρα τοῦτο ποιούσας, εἰκότως ἐπὶ τὰ χεῖλη τρέπει τὸν λόγον, τὰ μάλιστα πρὸς τὴν τοιαύτην διακονίαν καλούμενα. Ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτοῦ διὰ τοῦτο ἀκάθαρτα ἐκάλεσε, τὰ δὲ τοῦ λαοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλῆς ἀνομίας ἦσαν ἐμπεπλησμένοι.

15 «Καὶ τὸν βασιλέα Κύριον εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου». Διὰ τοῦτο στένω καὶ θρηνῶ, φησὶν, ὅτι τοσαύτης ἠξιώθην τιμῆς ἀνάξιος ὢν, ὑπερβαινούσης μου τὴν ἀξίαν, ἀναβεβηκυίας μου τὴν φύσιν. Ὅταν δὲ λέγῃ, «Εἶδον», μὴ τὴν ἀκριβῆ κατανόησιν νόμιζε, ἀλλὰ τὴν αὐτῷ δυνατὴν. Καὶ σκόπει πόσον τῆς ἐξομολογήσεως τὸ κέρδος. Κατηγόρησεν ἑαυτοῦ,
20 καὶ εὐθέως ἐκαθάρθη. Ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα εἶπε τὰ ρήματα, «Ἀπεστάλη πρὸς με», φησὶν, «ἐν τῶν Σεραφίμ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ εἶχεν ἄνθρακα, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου. Καὶ ἤψατο τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπεν· ἰδοὺ ἤψατο τοῦτο τῶν χειλέων σου, καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου,
25 καὶ τὰς ἁμαρτίας σου περικαθαριεῖ». Τινὲς μὲν τῶν μυστηρίων τῶν μελλόντων σύμβολα ταῦτα εἶναι φασί, τὸ θυσιαστήριον, τὸ πῦρ τὸ ἐπικείμενον, τὴν διακονουμένην δύναμιν, τὸ ἐν τῷ στόματι δίδοσθαι, τὸ καθαίρειν τὰ ἁμαρτήμα-

17. Δαν. 3, 9.

18. Πρβλ. Ἦσ. 1, 25-26. Ἀριθμ. 31, 23 καὶ Μαλ. 32.

τουλάχιστο νομίζω, συγκρίνοντάς τα με τὰ φλογερά ἐκεῖνα στόματα τῶν καθαρῶν δυνάμεων καὶ τὴν ἀνεκτίμητη ἐκείνη ὑπηρεσία τους. Καὶ οὔτε ἐδῶ σταμάτησε, ἀλλὰ καὶ ἐξομολογεῖται ὑπὲρ ὀλοκλήρου λαοῦ, προσθέτοντας καὶ λέγοντας· «Καὶ κατοικῶ ἀνάμεσα σὲ λαὸ πού ἔχει ἀκάθαρτα χεῖλη».

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἐδῶ κατηγορεῖ τὰ χεῖλη; Γιὰ νὰ δείξει τὴν ἔλλειψη παρρησίας. Καθόσον καὶ τὰ τρία παιδιά αὐτὸ σχεδὸν ἔλεγαν βρισκόμενα μέσα στὴν κάμινο· «Δὲν μποροῦμε ν' ἀνοίξομε τὸ στόμα μας»¹⁷. Καὶ τώρα, ἐπειδὴ ἦταν καιρὸς ἐξυμνήσεως καὶ δοξολογίας καὶ ἔβλεπε τὶς οὐράνιες δυνάμεις νὰ κάμνουν αὐτό, πολὺ σωστὰ μεταφέρει τὸ λόγο πρὸς τὰ χεῖλη, πού αὐτὰ κατ' ἐξοχὴ καλοῦνται πρὸς τὴν ὑπηρεσία αὐτή. Ἀλλὰ τὰ μὲν χεῖλη του γι' αὐτὸ τὰ ὀνόμασε ἀκάθαρτα, ἐνῶ τοῦ λαοῦ ὄχι γι' αὐτό, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦταν γεμάτα ἀπὸ πολλὴ παρανομία.

«Καὶ ὁμως εἶδα με τὰ μάτια μου τὸν βασιλιὰ καὶ Κύριο». Γι' αὐτό, λέγει, στενάζω καὶ θρηνῶ, διότι, ἐνῶ εἶμαι ἀνάξιος, ἀξιώθηκα τόσης μεγάλης τιμῆς, πού ξεπερνᾷ τὴν ἀξία μου καὶ ἔχει ἐξυψώσει τὴν ὑπαρξή μου. Ὅταν δὲ λέγει, «Εἶδα», νὰ μὴ νομίζεις ὅτι ἐννοεῖ τὴν ἀκριβὴ κατανόηση τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκείνη πού ἦταν δυνατὴ σ' αὐτόν. Καὶ πρόσεχε πόσο εἶναι τὸ κέρδος τῆς ἐξομολογήσεώς του. Κατηγόρησε τὸν ἑαυτό του καὶ ἀμέσως καθαρίσθηκε. Διότι, ἀφοῦ εἶπε αὐτὰ τὰ λόγια, «Στάλθηκε πρὸς ἐμένα ἓνα ἀπὸ τὰ Σεραφίμ κρατώντας στὸ χέρι του ἄνθρακα ἀναμμένο τὸν ὁποῖο πῆρε με τὴ λαβίδα ἀπὸ τὸ θυσιαστήριο. Καὶ ἤγγισε τὸ στόμα μου καὶ εἶπε· νά, αὐτὸ ἤγγισε τὰ χεῖλη σου καὶ θ' ἀφαιρέσει τὶς ἀνομίες σου καὶ θὰ καθαρήσει τὶς ἁμαρτίες σου»¹⁸. Μερικοὶ μὲν λέγουν ὅτι αὐτὰ εἶναι σύμβολα τῶν μελλοντικῶν μυστηρίων, τὸ θυσιαστήριο δηλαδή, ἡ φωτιὰ ἢ ὑπάρχουσα ἐπάνω σ' αὐτό, ἢ δύναμη πού δέχεται τὴ διακονία, ἢ δόση τῆς φωτιᾶς στὸ στόμα, καὶ τὸ καθάρισμα τῶν ἁμαρτημάτων, ἐμεῖς ὁμως κατ' ἀρχὴν θὰ ἐξετάσομε τὴν ἱστορία

τα, ἡμεῖς δὲ τέως τῆς ἱστορίας ἐχόμεθα, καὶ λέγομεν, τίνος ἔνεκεν τοῦτο γεγένηται. Μέλλει πέμπεσθαι πρὸς τὸν δῆμον τὸν Ἰουδαϊκόν, φοβερὰ τινὰ ἀπαγγέλλων καὶ ἀφόρητα.

Πέμπεται τοίνυν τὰ Σεραφίμ, ὥστε φόβου καὶ παρρη-
 5 σίας αὐτὸν ἐμπλήσαι. Καὶ ἵνα μὴ προβάλληται, καθάπερ
 Μωϋσῆς, λέγων ἰσχνόφωνος εἶναι, καὶ Ἰερεμίας, νεώτερος
 εἶναι, οὕτω καὶ οὗτος ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχειν, καὶ μὴ δυνα-
 σθαι διακονῆσαι τοῖς λεγομένοις, ἔρχεται τὰ Σεραφίμ ἐκκα-
 θαίροντα αὐτοῦ τὰ ἁμαρτήματα, οὐκ οἰκεία δυνάμει (τοῦτο
 10 γὰρ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μόνον), ἀλλ' ἐπι-
 τάγματι, καὶ δόσει τῶν ἀνθράκων. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἰδοὺ ἀφαι-
 ρῶ ἐγώ, ἀλλ', «Ἰδοὺ τοῦτο ἀφαιρεῖται τὰς ἀνομίας σου, καὶ
 τὰς ἁμαρτίας σου περικαθαριεῖ», διὰ τὸ ἐπίταγμα τοῦ πέμ-
 ψαντος. Τίνος δὲ ἔνεκεν ἐν τῇ λαβίδι τὰ Σεραφίμ ἔλαβε τὸν
 15 ἀνθρακα; Οὐ γὰρ δὴ ἡ ἀσώματος δύναμις ἐγκατακαίεσθαι ἔ-
 μελεν ὑπὸ τῶν ἀνθράκων. Τίνος ἔνεκεν ταῦτα γεγένηται;
 Διὰ πολλὴν συγκατάβασιν. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ θυσια-
 στηρίου λαμβάνει, ἐνθα αἱ θυσίαι προσεφέροντο, καὶ οἱ κα-
 θαρμοὶ τῶν ἁμαρτημάτων. Εἰ δὲ λέγοις, πῶς τὸ στόμα οὐ
 20 κατεκάη τοῦ προφήτου; Μάλιστα μὲν ὅτι οὐδὲ πῦρ αἰσθητὸν
 ἦν τὸ φαινόμενον· ἄλλως δέ, ὅταν ὁ Θεὸς ἐργάζεται τι, μὴ
 πολυπραγμόνει, μηδὲ περιεργάζου. Καὶ γὰρ ἐνεργοῦν καὶ αἰ-
 σθητὸν πῦρ σώμασιν ὁμιλήσαν, τὰ τοῦ πυρὸς οὐκ ἐπεδείξα-
 το. Εἰ δὲ ἐνθα κληματίδες καὶ πίσσα, τῆς οἰκείας ἐπελάθετο
 25 φύσεως ἢ φλόξ, τί θαυμάζεις, εἰ νῦν τοσαύτης παραδοξο-
 ποιίας γενομένης ἐκάθηρεν, ἀλλ' οὐκ ἔκαυσε, τουτὶ τὸ πῦρ;

4. «Καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς Κυρίου λέγοντος· τίνα ἀπο-
 στελῶ, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον;». Ὁρᾶς
 πόσον ἤνυσεν ἡ ὄψις, πόσον κατώρθωσεν ὁ φόβος; Καίτοι

19. Πρβλ. Ἐξ. 4, 10.

20. Ἰερ. 1, 6.

καὶ θὰ ἐξηγήσομε γιὰ ποιὸ λόγο συνέβηκε αὐτό. Πρόκειται νὰ σταλεῖ πρὸς τὸν ἰουδαϊκὸ λαὸ γιὰ ν' ἀναγγεῖλει ὀρισμένα φοβερὰ καὶ ἀνυπόφορα πράγματα.

Στέλνονται λοιπὸν τὰ Σεραφίμ, ὥστε νὰ κυριευθεῖ ἀπὸ φόβο καὶ παρρησία. Καὶ γιὰ νὰ μὴ προβάλλει σὰν δικαιολογία, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μωϋσῆς, λέγοντας ἰσχυφῶνος εἶμαι¹⁹ καὶ ὅπως ὁ Ἱερεμίας, λέγοντας εἶμαι πολὺ νέος²⁰, ἔτσι καὶ αὐτὸς λέγοντας ἔχω ἀκάθαρτα χεῖλη καὶ δὲν μπορῶ νὰ πραγματοποιήσω τὰ λεγόμενα', ἔρχονται τὰ Σεραφίμ καθαρίζοντας τὰ ἁμαρτήματά του, ὄχι μὲ τὴ δύναμή τους (διότι αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος), ἀλλὰ μὲ προσταγὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δόση τῶν ἀναμμένων ἀνθράκων. Διότι δὲν εἶπε, νά, σοῦ τὰ ἀφαιρῶ ἐγώ, ἀλλά, «Νά, αὐτὸ θ' ἀφαιρέσει τὶς ἀνομίες σου καὶ θὰ καθάρει τὶς ἁμαρτίες σου», ἐξ αἰτίας τῆς προσταγῆς ἐκείνου ποὺ μὲ ἔστειλε. Γιὰ ποιὸ λόγο δὲ ἔλαβαν τὰ Σεραφίμ τὸν ἀναμμένο ἀνθρακα μὲ τὴ λαβίδα; Διότι βέβαια δὲν ἐπρόκειτο νὰ καεῖ ἡ ἀσώματη δύναμη ἀπὸ τοὺς ἀναμμένους ἀνθρακες. Γιὰ ποιὸ λόγο γίνονται αὐτά; Γίνονται ἀπὸ μεγάλη συγκατάβαση. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ παίρνει τὸν ἀναμμένο ἀνθρακα ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον, ὅπου προσφέρονταν οἱ θυσίες καὶ γινόταν τὸ καθάρισμα τῶν ἁμαρτημάτων. Ἐὰν δὲ ἤθελες ἐρωτήσῃ, πῶς δὲν κατακάηκε τὸ στόμα τοῦ προφήτη; Γιὰ τὸν λόγο βέβαια ὅτι δὲν ἦταν αἰσθητὴ φωτιὰ αὐτὸ ποὺ φαινόταν· ἄλλωστε δέ, ὅταν ὁ Θεὸς ἐργάζεται κάτι, μὴ τὸ πολυεξετάζεις, οὔτε νὰ τὸ περιεργάζεσαι. Καθόσον φωτιὰ αἰσθητὴ καὶ βρισκόμενη σὲ δράση, ὅταν ἦρθε σὲ ἐπαφὴ μὲ σώματα, δὲν παρουσίασε τὰ γνωρίσματα τῆς φωτιᾶς. Ἐὰν δὲ ὅπου ὑπῆρχαν κληματίδες καὶ πίσσα ἢ φλόγα λησμόνησε τὴ φυσικὴ τῆς ιδιότητα, τί ἀπορεῖς, ἐὰν τώρα, ποὺ συνέβηκε τόσο παράδοξο γεγονός, καθάρει αὐτὴ ἡ φωτιὰ καὶ δὲν ἔκαψε τὸ στόμα τοῦ προφήτη;

4. «Καὶ ἄκουσα τὴ φωνὴν τοῦ Κυρίου ποὺ ἔλεγε· ποιὸν νὰ στείλω καὶ ποῖος θὰ μεταβεῖ πρὸς τὸ λαὸ αὐτό;». Βλέπεις πόσα ἐπέτυχε τὸ θέαμα αὐτό, πόσα κατόρθωσε ὁ φόβος; Ἄν καὶ βέ-

γε καὶ ἐπὶ Μωϋσέως τοιοῦτόν τι γέγονεν· εἰ γὰρ μὴ Σεραφὶμ ἐφάνη, μηδὲ αὐτὸς ἐπὶ θρόνου καθήμενος, ἀλλ' ὁμως ἕτερον παράδοξον θέαμα τότε ἐδείχθη τῷ προφήτῃ, καὶ τοιοῦτον, ὡς μηδένα ἀντιβλέψαι δυνηθῆναι τῷ φαινομένῳ. «Ἡ γὰρ
5 βάτος ἐκαίετο», φησί, «καὶ οὐ κατεκαίετο». Ἄλλ' ὁμως καὶ μετ' ἐκεῖνα καὶ τὴν πολλὴν τοῦ Θεοῦ παραίνεσιν ὁ μέγας ἀναδύεται Μωϋσῆς, καὶ σκῆπτεται, καὶ μυρίας ἐπινοεῖ προφάσεις παραιτήσεως, λέγων· «Ἰσχνόφωνός εἰμι καὶ βραδύ-
γλωσσος», καί, «Προχέρισαι σὺ ἄλλον, ὃν ἐξαποστελεῖς».
10 Καὶ Ἰερεμίας δὲ τὴν ἡλικίαν προβάλλεται. Καὶ Ἰεζεκιηλ δὲ μετὰ τὸ κελευσθῆναι, ἑπτὰ διατρίβει περὶ τὸν ποταμὸν ἡμέρας, ἀναδυόμενος καὶ ὀκνῶν. Διὸ καὶ τὴν παραβολὴν ἐκείνην προσέθηκεν ὁ Θεὸς λέγων· «Σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ», καί, ὅτι «Τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκ χειρός σου ἐκ-
15 ζητήσω». Ἰωνᾶς δὲ οὐ μόνον παρητήσατο, ἀλλὰ καὶ ἐδραπέτευσε. Τί οὖν; τολμηρότερος πάντων ὁ Ἡσαΐας, καὶ Μωϋσέως τοῦ μεγάλου; Καὶ τίς ἂν τοῦτο εἶποι; Πόθεν οὖν κελευόμενος ἐκεῖνος ἀνεδύετο, οὗτος δὲ μὴ φανερῶς ἐπιταγείς εἰσεπήδησεν; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἀπελθε, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ
20 λέγοντος, «Τίνα ἀποστελῶ;», ἤρπασε τὸ ἐπίταγμα.

Τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὅτι ἐπειδὴ ἤμαρτε, τὸν Ὀζίαν οὐκ ἐλέγξας κατατολμῶντα τῶν ἀδύτων, ὑπὲρ ἐκείνης βουλόμενος ἀπολογήσασθαι τῆς ἁμαρτίας, τῇ μετὰ ταῦτα προθυμίᾳ τῆς ὑπακοῆς ἐπεπήδησε ταχέως, ὥστε ἐξιλεώσασθαι τὸν
25 Θεόν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀκάθαρτα τὰ χεῖλη αὐτοῦ ἔλεγεν εἶναι, διὰ τὸ ἀπαρρησίαστον. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἀνασχοίμην τῶν ταῦτα λεγόντων· ἀξιοπιστότερος γὰρ αὐτῶν ὁ Παῦλος, ὁ τολμήτην αὐτὸν καλῶν καὶ λέγων· «Ἡσαΐας δὲ ἀποτολμᾷ

21. Ἐξ. 3, 2.

22. Ἐξ. 4, 10 καὶ 13.

23. Πρβλ. Ἱερ. 1, 6.

24. Ἱεζ. 3, 17.

25. Ἱεζ. 3, 18.

26. Ἱω. 1, 3.

27. Ρωμ. 10, 20.

βαια κάτι παρόμοιο συνέβηκε και στην περίπτωση του Μωϋσέως· διότι, ἂν και δὲν παρουσιάσθηκαν Σεραφίμ, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς καθισμένος ἐπάνω στὸ θρόνο, ἀλλ' ὅμως ἄλλο παράδοξο θέαμα δείχθηκε τότε στὸν προφήτη, καὶ τέτοιο, ὥστε κανένας νὰ μὴ μπορέσει ν' ἀντικρύσει τὸ φαινόμενο ἐκεῖνο. Διότι, λέγει, ἡ βάτος ἦταν ζωσμένη ἀπὸ φλόγες καὶ ὅμως δὲν καιγόταν»²¹. Καὶ ὅμως, καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα καὶ τὴ μεγάλη προτροπὴ τοῦ Θεοῦ, ὁ μέγας Μωϋσῆς προβάλλει τὶς ἀρνήσεις του καὶ τοὺς ἰσχυρισμούς του καὶ ἐπινοεῖ ἀμέτρητες προφάσεις παραιτήσεως, λέγοντας· «Εἶμαι ἰσχνύφωνος καὶ βραδύγλωσσος», καί, «διάλεξε ἄλλον καὶ στείλε ἐκεῖνον»²². Καὶ ὁ Ἱερεμίας δὲ προβάλλει σὰν δικαιολογία τὴν ἡλικία²³. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ μετὰ τὴν ἐντολὴ πού ἔλαβε περνᾶ ἑπτὰ ἡμέρες κοντὰ στὸν ποταμό, προβάλλοντας ἀρνήσεις καὶ δισταγμούς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς πρόσθεσε ἐκείνη τὴν παραβολή, λέγοντας· «Σὲ παρέδωσα φρουρὸ στὸν οἶκο τοῦ Ἰσραήλ»²⁴, καὶ ὅτι «Ἀπὸ τὰ χέρια σου θὰ ζητήσω τὴν ψυχὴ αὐτῶν»²⁵. Ὁ δὲ Ἰωνᾶς ὄχι μόνο ἀρνήθηκε, ἀλλὰ καὶ δραπέτευσε²⁶. Τί λοιπόν; ὁ Ἡσαΐας ὑπῆρξε τολμηρότερος ἀπὸ ὅλους, καὶ ἀπὸ τὸν Μωϋσῆ τὸν μεγάλο; Καὶ ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ τὸ πεῖ αὐτό; Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπόν ἐκεῖνος, ἂν καὶ ἔπαιρνε ἐντολὴ ἀπὸ τὸ Θεό, ἀρνοῦνταν, ἐνῶ αὐτός, χωρὶς νὰ ἔλαβε φανερὴ ἐντολὴ ἀπ' αὐτόν, ἀνέλαβε τὸ ἔργο αὐτό; Διότι δὲν τοῦ εἶπε, πῆγαινε, ἀλλά, λέγοντας ὁ Θεός, «Ποιὸν νὰ στείλω;», ἐξέλαβε αὐτὸ σὰν ἐντολή.

Μερικοὶ βέβαια λέγουν, ὅτι, ἐπειδὴ ἀμάρτησε, γιὰ τὸν λόγο ὅτι δὲν ἔλεγξε τὸν Ὁζία πού τόλμησε νὰ εἰσέλθει στὰ ἄδυτα τοῦ ναοῦ, θέλοντας νὰ δικαιολογηθεῖ γιὰ τὴν ἁμαρτία του ἐκείνη, ἀμέσως στὴ συνέχεια ὑπάκουσε στὰ λόγια τοῦ Θεοῦ μὲ πολὺ μεγάλη προθυμία, ὥστε νὰ ἐξιλεώσῃ τὸ Θεό. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ ἔλεγε ὅτι εἶναι ἀκάθαρτα τὰ χεῖλη του, ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπε ἡ παρρησία. Ἄλλ' ὅμως δὲν θὰ μποροῦσα ν' ἀνεχθῶ ἐκείνους πού λέγουν αὐτά, διότι ὁ Παῦλος, πού εἶναι πιὸ ἀξιόπιστος ἀπὸ αὐτούς, ὀνομάζει αὐτὸν τολμηρὸ καὶ λέγει· «Ὁ δὲ Ἡσαΐας τολμᾷ καὶ λέγει»²⁷. Γι' αὐτὸ λοιπόν, ὅπως λέγουν, δὲν

καὶ λέγει». Διὰ γοῦν τοῦτο οὐδὲ τῷ κοινῷ, ὡς φασι, νόμῳ τὴν ζωὴν κατέλυσεν, ἀλλὰ χαλεπωτάτην ὑπέστη τιμωρίαν, τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἐνεγκόντων αὐτοῦ τὴν παρρησίαν. Χωρὶς δὲ τούτων οὐδέ φησιν ἡ Γραφή που, ὅτι παρῆν, ἡνίκα τὰ
 5 κατὰ τὸν Ὀζίαν ἐγένετο, καὶ παρῶν ἐσίγα, ἀλλ' οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῶν ταῦτα οἱ λέγοντες στοχάζονται. Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; Ὅτι οὐκ ἦν ἴσον τὸ Μωϋσέως, καὶ τοῦτο. Ὁ μὲν γὰρ εἰς ἀλλοτρίαν ἐπέμπετο καὶ εἰς βάρβαρον χώραν, καὶ πρὸς τύραννον, καὶ μαινόμενον, καὶ λυττῶντα, οὗτος δὲ πρὸς
 10 τοὺς οἰκείους, καὶ πολλάκις ἀκηκοότας, καὶ ἐν πολλῷ παιδευθέντας χρόνῳ· καὶ οὐ τῆς αὐτῆς ἀνδρείας ἦν τὸ ὑπακούσαι ἐκεῖ τε καὶ ἐνταῦθα.

Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι καὶ ἕτερόν τι αὐτῷ τὴν προθυμίαν ἐποίησε ταύτην. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ τε ἑαυτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ
 15 ἐξωμολογήσατο, καὶ τὰ Σεραφίμ εἶδεν ἀποσταλέντα, καὶ ἐκκαθάραντα αὐτοῦ τὰ χεῖλη, προσδοκήσας, ὅτι καὶ τῷ λαῷ ταῦτα συμβήσεται, καὶ ταῦτα ἀπελεύσεται ἀπαγγέλλων, προθύμως ἤρπασε τὸ λεχθέν. Ὡσπερ γὰρ ἦσαν φιλόθεοι, οὕτω καὶ φιλόστοργοι μάλιστα πάντων ἀνθρώπων οἱ ἅγιοι.
 20 Ἐλπίσας οὖν λύσιν τινὰ τῶν κακῶν ἀπαγγελεῖν, ἐπεπήδησε ταχέως, καὶ φησιν· «Ἰδού εἰμι, ἀπόστειλόν με». Ἄλλως δὲ καὶ ψυχὴν σφόδρα πρὸς κινδύνους παρατεταγμένην εἶχε· καὶ δῆλον αὐτοῦ τοῦτο τὸ ἦθος διὰ πάσης τῆς προφητείας ἐστίν. Ἐπεὶ οὖν ὑπέσχετο ἀπελεύσεσθαι, καὶ οὐκ ἐτόλμα λοιπὸν ἀνανεῦσαι, τότε ἀκούει τὰ λυπηρά. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν σοφῶς μετεχείρισεν. Οὐ γὰρ ἐξ ἀρχῆς εἶπε, πορεύθητι, καὶ εἶπέ, ἀλλὰ πρότερον μετέωρον ποιήσας τὸ ἐπίταγμα, καὶ ἄδηλον τῆς ἀποστολῆς τὸν τρόπον. Ἐπειδὴ ραδίως ὑπήκουσε, λέγει τὰ καταληψόμενα τοὺς Ἰουδαίους κακά.

30 Τίνα δὲ ταῦτα ἦν; «Πορεύθητι», φησί, «καὶ εἶπέ τῷ λαῷ τούτῳ· ἀκοῆ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες

τέλειωσε τὴ ζωὴ του μὲ τὸν κοινὸ νόμο τοῦ θανάτου, ἀλλ' ὑπέστη φοβερότατη τιμωρία ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ὑπέφεραν τοὺς χωρὶς φόβο ἐλέγχους του. Ἐκτὸς δὲ ἀπὸ αὐτὰ πουθενὰ δὲν λέγει ἡ Γραφή, ὅτι ἦταν παρών, ὅταν συνέβαιναν τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ὁζία, καὶ ὅτι σιωποῦσε ἂν καὶ ἦταν παρών, ἀλλ' αὐτοὶ ποὺ τὰ λέγουν αὐτὰ τὰ ἐπινοοῦν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι καὶ ἐντελῶς αὐθαίρετα. Τί λοιπὸν μπορούμε νὰ ποῦμε; "Ὅτι δὲν ἦταν τὸ ἴδιο ἐκεῖνο ποὺ συνέβηκε μὲ τὸν Μωϋσῆ καὶ αὐτό. Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς στελλόταν σὲ ξένη καὶ βαρβαρική χώρα, καὶ πρὸς τύραννο, μανιακὸ καὶ λυσσασμένο βασιλιά, ἐνῶ αὐτὸς πρὸς τοὺς δικούς του, ποὺ πολλὰς φορές εἶχαν ἀκούσει καὶ εἶχαν διδαχθεῖ πολὺ χρόνο μὲ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ καὶ δὲν χρειαζόταν ἡ ἴδια ἀνδρεία στὴν περίπτωση ἐκείνη καὶ σ' αὐτήν.

Μερικοὶ δὲ λέγουν, ὅτι καὶ κάτι ἄλλο δημιούργησε σ' αὐτὸν αὐτὴν τὴν προθυμία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐξομολογήθηκε γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ λαὸ καὶ εἶδε τὰ Σεραφίμ νὰ στέλλονται καὶ νὰ καθαρίζουν τὰ χεῖλη του, ἐπειδὴ περίμενε, ὅτι αὐτὰ θὰ συμβοῦν καὶ στὸ λαὸ καὶ ὅτι θὰ μεταβεῖ αὐτὰ ν' ἀνακοινώσῃ σ' αὐτόν, γι' αὐτὸ μὲ προθυμία δέχθηκε τὰ λεχθέντα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἅγιοι ἦταν φιλόθεοι, ἔτσι ἦταν καὶ φιλόστοργοι περισσότερο ἀπ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔλπισε ὅτι θ' ἀνακοινώσῃ κάποια ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακά, ἀποδέχθηκε ἀμέσως τὰ λεχθέντα καὶ λέγει· «Νὰ ἐγὼ εἶμαι πρόθυμος· στεῖλε ἐμένα». Ἐξ ἄλλου δὲ εἶχε καὶ ψυχὴ ὑπερβολικὰ πρόθυμη γιὰ τοὺς κινδύνους, καὶ αὐτὸς ὁ χαρακτήρας αὐτοῦ γίνεται φανερὸς μὲ ὅλες τὶς προφητεῖες του. Ἀφοῦ λοιπὸν ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ μεταβεῖ καὶ δὲν τολμοῦσε στὴ συνέχεια ν' ἀρνηθεῖ, τότε ἀκούει τὰ λυπηρὰ. Καθόσον καὶ ὁ Θεὸς χρησιμοποίησε αὐτόν μὲ τρόπο σοφὸ. Διότι δὲν εἶπε ἀπὸ τὴν ἀρχή, πῆγαινε καὶ πές, ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ ἄφησε ἀβέβαια τὴν προσταγὴ καὶ μὴ φανερὸ τὸν τρόπο τῆς ἀποστολῆς. Ἐπειδὴ ὁμως ὑπάκουσε μὲ εὐκολία, λέγει καὶ τὰ κακά ποὺ θὰ συμβοῦν στοὺς Ἰουδαίους.

Ποιὰ δὲ ἦταν αὐτά; Πῆγαινε, λέγει, «καὶ κήρυξε στὸ λαὸ αὐτό· συνέχεια θ' ἀκοῦτε καὶ δὲν θὰ ἐννοεῖτε, θὰ βλέπετε γεγο-

βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ
 τούτου, καὶ τοῖς ὡσὶν αὐτῶν βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀ-
 φθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς,
 καὶ τοῖς ὡσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπι-
 5 στρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς». Ταῦτα οὐδὲ ἐρμηνείας οἶ-
 μαι δεῖσθαι, τῶν ἀκριβῶς ταῦτα ἐπισταμένων, προλαβόν-
 των καὶ ἐξηγησαμένων αὐτά, Ἰωάννου τε τοῦ υἱοῦ τῆς
 βροντῆς, καὶ Παύλου τοῦ τὰ παλαιὰ καὶ καινὰ μετὰ ἀκρι-
 βείας εἰδότος. Ὁ μὲν γὰρ ἐν τῇ Ρώμῃ πρὸς τοὺς συνελθόν-
 10 τας μὲν, ἀποπηδήσαντας δέ, καὶ οὐκ ἀνασχομένους τῶν λε-
 γομένων, δημηγορῶν ἔλεγε· «Καλῶς εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον· Ἀκοῆ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε». Ὁ δὲ τῆς βρον-
 τῆς υἱός, ἐπειδὴ θαύματα ἐῶρων, καὶ οὐκ ἐπίστευον, καὶ
 δογμάτων ἤκουον, καὶ οὐ προσεῖχον (ἀνέστησε γὰρ Λάζα-
 15 ρον ὁ Χριστός, καὶ ἀνελεῖν αὐτὸν ἐπεχείρουν· δαίμονας ἤ-
 λαυνε, καὶ δαιμονῶντα ἐκάλουν· τῷ Πατρὶ προσῆγε, καὶ
 πλάνον ὠνόμαζον, καὶ τὰς ἐναντίας ἐδέχοντο δόξας), μνη-
 μονεύει τῆς προφητείας ταύτης λέγων· «Καλῶς εἶπεν Ἡ-
 σαΐας ὁ προφήτης, ὅτι Ἀκοῆ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε,
 20 καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε».

Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἔνδον ὄμματα τῆς διανοίας πεπήρωντο,
 οὐδὲν ὄφελος ἦν αὐτοῖς τῶν ἐξωθεν ὀφθαλμῶν, τοῦ κριτη-
 ρίου τῆς διανοίας διεφθαρμένου. Διὰ τοῦτο βλέποντες οὐκ ἔ-
 βλεπον, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἤκουον· καὶ τὴν αἰτίαν προστί-
 25 θησιν, ὅτι οὐχὶ τὰ αἰσθητήρια ἦν διεφθαρμένα, οὐδὲ ἡ φύσις
 λελωβημένη, ἀλλὰ ἡ καρδία πεπηρωμένη· «Ἐπαχύνθη γὰρ
 ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου», φησι· πάχος δὲ διανοίας γίνεται
 ἀπὸ τε ἀμαρτημάτων, ἀπὸ τε βιωτικῆς ἐπιθυμίας. Καὶ ταύ-
 την ἐξηγούμενος τὴν παχύτητα ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Οὐκ ἠδου-

28. Πρβλ. Ματθ. 8, 10-17. Μαρκ. 4, 10-12.

30. Πράξ. 28, 25-26.

29. Πρβλ. Μαρκ. 3, 17.

νότα και θὰ εἶναι σὰν νὰ μὴ τὰ βλέπετε. Διότι σκληρύνθηκε ἡ καρδιά τοῦ λαοῦ αὐτοῦ και ἄκουσαν με δυσφορία αὐτά, ἐκλείσαν τὰ μάτια τους, γιὰ νὰ μὴ τὰ δοῦν με τὰ μάτια τους, νὰ μὴ τὰ ἀκούσουν με τὰ αὐτιά τους και τὰ κατανοήσουν, ὥστε νὰ συμβεῖ νὰ ἐπιστρέψουν και νὰ τοὺς θεραπεύσω»²⁸. Αὐτὰ νομίζω δὲν χρειάζονται οὔτε ἐρμηνεῖα, ἀφοῦ πρόλαβαν και ἐξήγησαν αὐτὰ ἐκεῖνοι ποὺ με ἀκρίβεια τὰ γνώριζαν, και ὁ Ἰωάννης ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς²⁹, και ὁ Παῦλος ποὺ με ἀκρίβεια γνώριζε τὰ παλαιὰ και τὰ καινούργια. Διότι ὁ μὲν Παῦλος μιλώντας στη Ρώμη πρὸς ἐκείνους ποὺ συγκεντρώθηκαν μὲν ἐκεῖ, ἀλλ' ἀπομακρύνθηκαν στη συνέχεια ἐπειδὴ δὲν μπορούσαν ν' ἀνεχθοῦν τὰ λεγόμενα, ἔλεγε· «Πολὺ καλὰ εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο· Θ' ἀκοῦτε συνέχεια και δὲν θὰ τὰ ἐννοεῖτε»³⁰. Ὁ δὲ υἱὸς τῆς βροντῆς, ἐπειδὴ ἔβλεπαν θαύματα και δὲν πίστευαν, και ἄκουαν ἀλήθειες ὑψηλές και δὲν τὶς πρόσεχαν (διότι ἀνέστησε ὁ Χριστὸς τὸ Λάζαρο και ἐπιχειροῦσαν νὰ τὸν φονεύσουν· δαίμονες ἀπομάκρυνε και τὸν ἀποκαλοῦσαν δαιμονισμένο· στὸν Πατέρα ὁδηγοῦσε τὰ πλήθη και τὸν ὀνόμαζαν πλάνο, δεχόμενοι τὶς ἀντίθετες δοξασίες), μνημονεύει τὴν προφητεῖα αὐτὴ λέγοντας· «Πολὺ καλὰ εἶπε ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ὅτι θ' ἀκοῦτε συνέχεια τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ και δὲν θὰ τὸν ἐννοεῖτε, και θὰ βλέπετε ἐκεῖνα ποὺ θὰ γίνονται και θὰ εἶναι σὰν νὰ μὴ τὰ βλέπετε».

Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ ἐσωτερικὰ μάτια τῆς ψυχῆς ἦταν τυφλά, δὲν ὑπῆρχε σ' αὐτοὺς καμιά ὠφέλεια ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ μάτια, ἀφοῦ τὸ κριτήριό τῆς σκέψεώς τους ἦταν διεφθαρμένο. Γι' αὐτό, ἐνῶ ἔβλεπαν, ἦταν σὰν νὰ μὴ ἔβλεπαν, και ἐνῶ ἄκουαν, ἦταν σὰν νὰ μὴ ἄκουαν· και προσθέτει και τὴν αἰτία, διότι δὲν ἦταν καταστραμμένα τὰ αἰσθητήριά τους, οὔτε βλαμμένη ἡ φύση τους, ἀλλ' ἡ καρδιά τους ἦταν διεφθαρμένη· διότι λέγει, «Σκληρύνθηκε ἡ καρδιά τοῦ λαοῦ αὐτοῦ»· σκλήρυνση δὲ τῆς διάνοιας δημιουργεῖται ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα και τὶς βιωτικὲς ἐπιθυμίες. Και αὐτὴν τὴν παχύτητα ἐξηγώντας ὁ Παῦλος, ἔλεγε· «Δὲν μπόρεσα νὰ σᾶς μιλήσω σὰν ἀνθρώπους πνευματικὰ ὠρίμους, διότι δὲν μπορούσατε ἀκόμα νὰ τὰ ἐννοήσετε,

νήθην ὑμῖν λαλήσαι ὡς πνευματικοῖς· οὐπω γὰρ ἠδύνασθε, ἀλλ' οὐδ' ἔτι δύνασθε. Καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι λέγων· «Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ἔρεις καὶ ζῆλοι καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε;». Ἐπεὶ οὖν κάκεῖνοι φθόνῳ πολλῷ καὶ βασκανία τηκόμενοι, καὶ ἑτέροις μυρίοις πολιορκούμενοι πάθεσι, παχὺ τὸ ὄμμα τῆς διανοίας εἰργάσαντο, καθαρὰ βλέπειν οὐκ ἔτι λοιπὸν ἠδύναντο. Διὸ ἑτέρας περὶ τῶν ὀρωμένων δόξας ἐλάμβανον, καὶ τὰς ἐναντίας. Ταῦτα οὖν μετὰ ἀκριβείας ὀρῶν ὁ προφήτης, προανεφώνησε καὶ τοῦ νοσήματος τὴν αἰτίαν. Σὺ δέ μοι σκόπει, ὡς δυοῖν προφητειῶν οὐσῶν, τὴν μὲν περὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν τῆς οἰκουμένης ἀγαθῶν τὰ Σεραφίμ ἐδέξαντο λέγοντα, «Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, Κύριος Σαβαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ», τὴν δὲ περὶ τῆς ἀλώσεως καὶ τῶν τιμωριῶν τῶν Ἰουδαϊκῶν τῷ προφήτῃ κατέλειπον, ἵνα κἀντεῦθεν μάθῃς τῆς Ἐκκλησίας τὴν ὑπεροχὴν.

5. Καὶ εἶπον· ἕως πότε, Κύριε;». Ὁρᾶς ὡς οὐ μάτην οὐδὲ εἰκῆ ἐστοχασάμεθα τῆς ὑπακοῆς τοῦ προφήτου τῆς μετὰ πολλῆς προθυμίας γεγεννημένης; Ἐπειδὴ γοῦν τάναντία ὧν προσεδόκησεν ἤκουσεν, ἐρημίαν, πανωλεθρίαν, ἀξιοῖ τὸ γοῦν μέτρον μαθεῖν τῆς τιμωρίας· οὐδὲ γὰρ ἐτόλμα ὀλοκλήρου τῆς ὀργῆς αὐτοῦς ἐξαρπάσαι, διὰ τὸ προλαβόντα τὸν Θεὸν δεῖξαι ἀσύγγνωστα ἀμαρτάνοντας. Οὐ γὰρ συναρπαγῆς ἦν αὐτῶν τὰ τολμήματα, οὐδὲ γνώμης ἐπηρεαζομένης, ἀλλὰ ψυχῆς ἔργον ποιουμένης τὴν παρακοήν, καὶ διανοίας φιλονείκου, καθάπερ ἐκ μελέτης τινὸς καὶ σπουδῆς, ἀνθισταμένης τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινομένοις. Τοῦτο γοῦν αἰνιττόμενος ἔλεγε· «Μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς». Ὡσανεὶ δεδοικότες γάρ, φησί, μήποτε τι τῶν δεόντων μάθωσιν,

31. Α' Κορ. 3, 1-2.

32. Α' Κορ. 3, 3.

ἀλλ' οὔτε καὶ τώρα μπορεῖτε»³¹. Καὶ τὴν αἰτία προσθέτει, λέγοντας· «Τὴ στιγμὴ λοιπὸν ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσά σας φιλονεικίες καὶ ζήλιες καὶ διαφωνίες, δὲν δείχνει αὐτὸ ὅτι εἶστε σαρκικοί;»³². Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι ἔλειωναν ἀπὸ τὸν μεγάλο φθόνο καὶ τὴ ζήλια τους καὶ πολιορκοῦνταν ἀπὸ ἀμέτρητα ἄλλα πάθη, κατέστησαν τὰ μάτια τῆς διανοίας τους παχιά καὶ δὲν μπορούσαν πλέον στὸ ἐξῆς νὰ βλέπουν καθαρά. Γι' αὐτὸ διατύπωναν διαφορετικὲς γνῶμες γιὰ τὰ ὅσα ἔβλεπαν καὶ ἐντελῶς ἀντίθετες ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Αὐτὰ λοιπὸν βλέποντας ὁ προφήτης μὲ προσοχὴ, προδιατύπωσε καὶ τὴν αἰτία τῆς ἀσθενείας τους. Σὺ ὁμως σὲ παρακαλῶ πρόσεχε τὸ ὅτι, ἐνῶ ὑπῆρχαν δύο προφητεῖες, τὴν μὲν μία ποὺ ἀναφερόταν στὴν Ἐκκλησία καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς οἰκουμένης τὴν δέχτηκαν καὶ τὴν ἀνέφεραν τὰ Σεραφίμ λέγοντας, «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος εἶναι ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, ὀλόκληρη δὲ ἡ γῆ εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὴ δόξα αὐτοῦ», τὴν ἄλλη δὲ ποὺ ἀναφερόταν στὴν ἄλωση καὶ τὶς ἰουδαϊκὲς τιμωρίες τὴν ἄφησαν νὰ τὴν ἀνακοινώσῃ ὁ προφήτης, γιὰ νὰ μάθῃς καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὴν ὑπεροχὴ τῆς Ἐκκλησίας.

5. «Καὶ εἶπα· μέχρι πότε, Κύριε;». Βλέπεις ὅτι δὲν ἐξετάσαμε ἄσκοπα καὶ στὰ χαμένα τὴν ὑπακοὴ τοῦ προφήτη τὴν ὁποία ἔδειξε μὲ μεγάλη προθυμία; Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἄκουσε τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ περίμενε, ὅπως ἐρήμωση καὶ πανωλεθρία, ζητᾶ λοιπὸν νὰ μάθῃ τὸ μέγεθος τῆς τιμωρίας· διότι δὲν τολμοῦσε νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ ὀλόκληρη τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ πρόλαβε ὁ Θεὸς καὶ ἔδειξε ὅτι ἦταν ἀσυγχώρητα τὰ ἁμαρτήματα ποὺ διέπραξαν. Διότι δὲν διέπραξαν τὶς τολμηρὲς αὐτὲς πράξεις ὑπὸ τὴν πίεση βίας, οὔτε ἀπὸ γνώμη ποὺ ἐπηρεάσθηκε, ἀλλ' αὐτὲς ἦταν ἔργο ψυχῆς ἀνυπάκοης καὶ διάνοιας ποὺ εὐχαριστεῖται μὲ τὶς φιλονεικίες, καὶ ποὺ ἀντιστέκεται στὰ συμβαίνοντα ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ πολλὴ φροντίδα καὶ προθυμία. Αὐτὸ λοιπὸν ὑπαινισσόμενος ἔλεγε· «Μήπως συμβεῖ καὶ δοῦν μὲ τὰ μάτια τους καὶ ἐννοήσουν τὰ συμβαίνοντα, ὥστε νὰ ἐπιστρέψουν καὶ νὰ τοὺς θεραπεύσω». Σὰν νὰ φοβοῦνται, λέγει,

οὕτω μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐπήρωσαν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡ κατηγορία βαρυτάτη, καὶ ἡ τιμωρία ἀπαραίτητος, ὅπερ ἦν λειπόμενον, τοῦτο ζητεῖ μαθεῖν· ἀλλ' ἐν τάξει τοῦ μαθεῖν, ἱκετηρίαν εἰσάγει.

5 Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ ὑπὲρ τούτου φανερώς ἱκετεῦσαι ἐτόλμα, διὰ τοῦτο μαθήσεως προσχήματι ἐρώτησιν ἐπινοεῖ λέγων· «Ἔως πότε, Κύριε; Καὶ εἶπεν· ἕως ἂν ἐρημωθῶσι πόλεις παρὰ τὸ μὴ κατοικεῖσθαι, καὶ οἴκοι παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπους· καὶ ἡ γῆ καταλειφθήσεται ἔρημος. Καὶ μετὰ
10 ταῦτα μακρυνεῖ ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πληθυνθήσονται οἱ καταλειφθέντες ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἔτι ἐπ' αὐτῆς ἔστι τὸ ἐπιδέκατον. Καὶ πάλιν ἔσται εἰς προνομὴν ὡς τερέβινθος, καὶ ὡς βάλανος, ὅταν ἐκπέση ἐκ τῆς θήκης αὐτῆς. Σπέρμα ἅγιον τὸ στήλωμα αὐτῆς». Τὴν προφητείαν ἀπαρτίσας ἐκεί-
15 νην, ἐπὶ τὴν ἱστορίαν πάλιν ἐξάγει τὸν λόγον, τὴν τε ἄλωσιν τῶν δέκα φυλῶν προαναφωνῶν, τὴν τε διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκείνην ἐπὶ ταῖς δύο φυλαῖς μακροθυμίαν γεγεννημένην· εἶτα καὶ τὴν τούτων αὐτῶν ἀπαγωγὴν, ἐπειδὴ εἰς οὐδὲν δέον ἐχρήσαντο τῇ μακροθυμίᾳ· καὶ τὴν ἐκ τοῦ λειψάνου πάλιν ἀ-
20 ναφθησομένην αὐτοῖς εὐημερίαν. Ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ, «Ἔως ἂν ἐρημωθῶσι πόλεις παρὰ τὸ μὴ κατοικεῖσθαι», τῶν δέκα φυλῶν τὴν αἰχμαλωσίαν αἰνίττεται. Καὶ γὰρ ἄρδην ἠφανίσθησαν ἅπαντες, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἀνάρπαστοι γενόμενοι, πάντες εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἀπηνέχθη-
25 σαν, ὡς καὶ τὰς πόλεις ἀπάσας ἐστάναι κενὰς ἀνθρώπων, καὶ τὴν γῆν ἔρημον τῶν θεραπευσόντων αὐτὴν εἰς ὠφέλειαν τῶν ὑπολειφθησομένων.

Ὅταν μὲν οὖν λέγῃ, «Ἔως ἐρημωθῶσι πόλεις παρὰ τὸ

33. Πρόκειται γιὰ τὴν κατὰ λυση τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ βασιλιὰ τῶν Ἀσσυρίων Σαργῶν Β' (722-705).

34. Πρόκειται γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τοὺς Βαβυλωνίους, κατὰ

μὴ τυχὸν καὶ μάθουν κάτι ἀπὸ τὰ ὀρθά, ἔτσι μὲ μεγάλη προθυμία κατέβλαψαν τὴ διάνοιά τους. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἡ κατηγορία ἦταν πάρα πολὺ βαρεῖα καὶ ἡ τιμωρία ἀπαραίτητη, ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ὑπολειπόταν, αὐτὸ ζητᾶ νὰ μάθει, καὶ στὴν προσπάθειά του νὰ μάθει αὐτό, ὑποβάλλει τὴν παράκλησή του.

Ἐπειδὴ ὁμοίως οὔτε γι' αὐτὸ δὲν τολμοῦσε φανερὰ νὰ παρακαλέσει, γι' αὐτὸ μὲ τὴ δικαιολογία τῆς μαθήσεως ἐπινοεῖ ἐρώτηση, λέγοντας· «Μέχρι πότε, Κύριε; Καὶ εἶπε· μέχρι ποῦ νὰ ἐρημωθοῦν οἱ πόλεις ἐξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως κατοίκων, καθὼς καὶ τὰ σπίτια αὐτῶν ἐξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως ἀνθρώπων· καὶ ἡ γῆ δὲ θὰ ἐγκαταλειφθεῖ καὶ θὰ ἐρημωθεῖ. Καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ θ' αὐξήσει ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ θὰ πληθύνουν ἐκεῖνοι ποὺ θ' ἀπομείνουν στὴ χώρα. Καὶ τώρα ἀκόμα ὑπάρχει στὴ χώρα τους τὸ δέκατο τοῦ πληθυσμοῦ της ἀλλὰ καὶ αὐτὸ πάλι θὰ ὑποστειῖ ἐχθρικὴ ἐπιδρομὴ καὶ θὰ λεηλατηθεῖ ὅπως ἡ τερέβινθος καὶ τὸ βαλανίδι ὅταν πέσει καὶ βγεῖ ἀπὸ τὴ θήκη του. Σπέρμα ἅγιο εἶναι ὁ κορμὸς αὐτῆς». Ἀφοῦ ὀλοκλήρωσε τὴν προφητεία, στὴν ἱστορία πάλι μεταφέρει τὸ λόγο, προλέγοντας καὶ τὴν ἄλωση τῶν δέκα φυλῶν³³ καὶ τὴν μακροθυμία ποὺ ἐπιδείχτηκε γιὰ τὶς δύο φυλές κατὰ τὴν αἰχμαλωσία ἐκείνη· ἔπειτα προλέγει καὶ τὴν αἰχμαλωσία αὐτῶν³⁴, ἐπειδὴ πρὸς κανένα ὀφελὸς τους δὲν χρησιμοποίησαν τὴ μακροθυμία ἐκείνη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκόμα προλέγει καὶ τὴν εὐημερία ποὺ θὰ συμβεῖ στὸ ὑπόλοιπο ἐκεῖνο ποὺ θ' ἀπομείνει. Διότι ὅταν λέγει, «Μέχρι ποῦ νὰ ἐρημωθοῦν οἱ πόλεις τους ἐξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως τῶν κατοίκων τους», ὑπαινίσσεται τὴν αἰχμαλωσία τῶν δέκα φυλῶν. Καθόσον μονομιᾶς ἐξαφανίστηκαν ὅλοι καὶ ἀφοῦ ἀρπάχτηκαν μὲ ὑπερβολικὴ βία, ὀδηγήθηκαν ὅλοι στὴν ξένη χώρα, ὥστε ὀλες οἱ πόλεις νὰ μείνουν ἄδειες ἀπὸ ἀνθρώπους, καὶ ἡ γῆ νὰ μείνει ἔρημη ἀπὸ τοὺς καλλιεργητὲς της, πρὸς ὀφέλεια ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἐναπομείνει.

Ὅταν λοιπὸν λέγει, «Μέχρι ποῦ νὰ ἐρημωθοῦν οἱ πόλεις

τὴν ὀποία οἱ Ἰουδαῖοι ὀδηγήθηκαν αἰχμάλωτοι στὴ Βαβυλώνα τὸ 586 π.Χ. καὶ ἔμειναν μέχρι τὸ 538 π.Χ.

μὴ κατοικεῖσθαι, καὶ οἴκοι παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἀνθρώπους», τότε λέγει καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὅταν δὲ λέγῃ, ὅτι «Καὶ μετὰ ταῦτα μακρυνεῖ ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους», ἢ τὴν ὀλοσχερῆ πάντων εὐπραγίαν αἰνίττεται, ἢ τὴν μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν τῶν δέκα φυλῶν γενομένην ταῖς δύο φυλαῖς εὐημερίαν. Ἄπαλλαγέντες γὰρ τοῦ Σεναχειριμ καὶ τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοπέδου, καὶ τῆς παραδόξου νίκης ἀπολαύσαντες, εἰς πλῆθος πάλιν ἐπέδοσαν, καὶ εἰς βίου μῆκος, οὐδενὸς πολέμου θορυβοῦντος αὐτούς. Ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι «Μακρυνεῖ», ἢ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, ἢ τὸ μῆκος τῶν ἐτῶν αἰνίττεται. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι περὶ τῶν δύο φυλῶν ταῦτά φησιν, ἐπήγαγεν, ὅτι «Ἐπ' αὐτῆς ἐστὶ τὸ ἐπιδέκατον, ἐπιδέκατον λέγων τὸ ἐπάνω τῶν δέκα, τὸ περισσὸν τῶν δέκα, ὅπερ ἦσαν αἱ δύο φυλαί. Ταύτη καὶ Παῦλος τῇ λέξει κέχρηται λέγων, «Ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς», τουτέστι, πλείονι πεντακοσίων.

«Καὶ πάλιν ἔσται εἰς προνομὴν ὡς τερέβινθος». Τουτέστι, αἱ δύο φυλαί. «Καὶ ὡς βάλανος, ὅταν ἐκπέσῃ τῆς θήκης αὐτῆς». Ὡσπερ γὰρ ἀτερπῆς ἐκεῖνος ὁ καρπὸς ἐκπεσῶν τῆς θήκης, οὕτω καὶ οὗτοι καταγέλαστοι καὶ ἐπονείδιστοι ἔσονται τῆς πόλεως ἐκπεσόντες, καὶ τῆς δόξης ἐκείνης γυμνωθέντες ἅπαντες.

«Σπέρμα ἅγιον τὸ στήλωμα αὐτῆς». Οὐ μὴν ἀνίατα τὰ κακὰ ἔσται, φησίν, οὐδὲ ἀτελεύτητα, ἀλλὰ τὸ σπέρμα αὐτῆς ἅγιον ἔσται, καὶ «Στήλωμα», τουτέστι, βέβαιον, πεπηγός, ἀκίνητον, ἀναμένον τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολήν. Τῆς μὲν γὰρ εὐπραγίας ἐκπεσοῦνται, αὐτοὶ δὲ οὐ πανωλεθρίαν ὑποστήσονται, ἀλλὰ μενοῦσι καὶ στήσονται, ἕως ἂν ἀπολάβωσι τὴν προτέραν πολιτείαν πάλιν, καὶ ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανέλθωσιν ἀγιστείαν.

τους ἐξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως τῶν κατοίκων τους, καθὼς καὶ τὰ σπίτια τους ἐξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως ἀνθρώπων», μὲ τὰ λόγια αὐτὰ προλέγει τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὅταν δὲ λέγει, ὅτι «Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ θ' αὐξήσῃ ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους», ἢ ὑπαινίσσεται τὴν ὀλοκλήρωτικὴν εὐημερίαν ὅλων, ἢ τὴν εὐημερίαν ποῦ συνέβηκε στίς δύο φυλὰς μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν δέκα φυλῶν. Διότι, ἀφοῦ ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ τὸν Σαναχειρίμ καὶ τὸ βαρβαρικὸ στρατὸ καὶ ἀπόλαυσαν τὴν παράδοξον ἐκείνην νίκη, αὐξήθησαν πάλιν σὲ πλῆθος καὶ σὲ μακροημερότητα, χωρὶς κανέναν πόλεμον νὰ τοὺς ἀνησυχῇ. Ὅταν δὲ λέγει, ὅτι «θὰ τοὺς μακρύνει», ἢ ὑπαινίσσεται τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, ἢ τὸ μῆκος τῶν ἐτῶν. Καὶ γιὰ νὰ μάθῃς, ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ τίς δύο φυλὰς, πρόσθεσε, ὅτι «Ἐπάνω σ' αὐτὴν θὰ μείνῃ τὸ ἐπιδέκατο», ἐννοῶντας ὅτι ἐπιδέκατο τὸ ἐπάνω ἀπὸ τὸ δέκα, τὸ περισσότερο ἀπὸ τὸ δέκα, πρᾶγμα ποῦ ἦταν οἱ δύο φυλὰς. Αὐτὴ τὴν ἔκφραση χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ Παῦλος, λέγοντας, «Ἐπάνω ἀπὸ πεντακόσιους ἀδελφούς»³⁵, δηλαδή, περισσότεροι ἀπὸ πεντακόσιοι.

«Καὶ πάλιν αὐτοὶ θὰ ὑποστοῦν ἐχθρικὴν ἐπίθεση καὶ θὰ καταστραφοῦν ὅπως ἡ τερέβινθος». Δηλαδή οἱ δύο φυλὰς. «Καὶ ὅπως τὸ βελανίδι, ὅταν πέσει καὶ βγεῖ ἀπὸ τῆς θήκης του». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ὁ καρπὸς ἐκεῖνος εἶναι ἄχαρος ὅταν πέσει καὶ βγεῖ ἀπὸ τῆς θήκης του, ἔτσι καὶ αὐτοὶ θὰ καταντήσουν ἄξιοι γιὰ γέλια καὶ γιὰ χλευασμὸν ὅταν θὰ χάσουν τὴν πόλιν τους καὶ θὰ στερηθοῦν ὅλη ἐκείνη τὴν δόξαν τους.

«Σπέρμα ἅγιον θὰ εἶναι τὸ στήλωμα αὐτῆς». Ὅμως, λέγει, δὲν θὰ εἶναι ἀθεράπευτα τὰ κακὰ, οὔτε χωρὶς τέλος, ἀλλὰ τὸ σπέρμα αὐτῆς θὰ εἶναι ἅγιον καὶ «Στήλωμα», δηλαδή, βέβαιον, σταθερὸν, ἀκίνητον, περιμένοντα τὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων. Τὴν μὲν δηλαδή εὐημερίαν θὰ τὴν χάσουν, οἱ ἴδιοι ὁμοίως δὲ θὰ ὑποστοῦν τέλεια καταστροφή, ἀλλὰ θὰ μείνουν καὶ θὰ διατηρηθοῦν μέχρι ποῦ ν' ἀπολαύσουν καὶ πάλιν τὸν προηγούμενον τρόπο ζωῆς καὶ νὰ ξαναγυρίσουν στίς προηγούμενες ἱεροτελεστίαις τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

«Καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀχαζ τοῦ Ἰωαθὰν τοῦ Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα».

1. Ὅπερ πολλάκις εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ, ὅτι τὸ παλαιὸν αἱ προφητεῖαι οὐ διὰ τοῦτο ἐγίνοντο, ἵνα ἀπλῶς οἱ Ἰουδαῖοι τὰ μέλλοντα μάθωσιν, ἀλλ' ἵνα μαθόντες, ἐντεῦθεν κερδάνωσι, καὶ τῷ φόβῳ τῆς ἀπειλῆς γένωνται σωφρονέ-
5 στεροι, καὶ τῇ τῶν ἀγαθῶν ὑποσχέσει προθυμότεροι περὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν, ἐκατέρωθεν μανθάνοντες τοῦ Θεοῦ τὴν τε δύναμιν, καὶ τὴν περὶ αὐτοὺς κηδεμονίαν. Καὶ γὰρ ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας προελέγετο τὰ λεγόμενα, καὶ ἵνα μὴ νομίσωσιν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὰ συμβαίνοντα ἐπιέναι,
10 κατὰ τινὰ ἀκολουθίαν φύσεως, ἢ πραγμάτων φορὰν, ἀλλὰ ἴδωσιν, ὅτι ἄνωθεν καὶ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ ψήφου ταῦτα ἐκάτε-
ρα γίνεται· ὅπερ αὐτοὺς τὰ μέγιστα εἰς θεογνωσίαν ὠφέλει. Ἀλλ' ἐπειδὴ, καθάπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔφθην εἰπών, ἡ προφητεία οὐκ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τὴν ἀπόδειξιν εἶχεν, ἀλλὰ τὰ
15 μὲν ρήματα τότε ἐλέγετο, τὰ δὲ πράγματα μακροῖς ὕστερον ἔμελλον ἐκβήσεσθαι χρόνοις, ἐνίσων τῶν ἀκουόντων πολ-
λάκις καὶ προσπερχομένων, καὶ οὐ δυναμένων δικάσαι τῇ τῶν λεγομένων ἀκολουθίᾳ, ὄρα τί ποιεῖ καὶ πραγματεύεται ὁ Θεός. Προφητείαν προφητεῖαις συνάπτει, μακροτέραις ἐγ-
20 γυτέραν, τὴν ἐπὶ τῆς γενεᾶς αὐτῶν γειναμένην τῶν μακρὸν ὕστερον ἐσομένων μεγίστην ἀπόδειξιν παρεχόμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'.

«Καὶ κατὰ τὶς ἡμέρες τοῦ βασιλιᾶ Ἰαχάζ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωᾶθαμ, ὁ ὁποῖος ἦταν υἱὸς τοῦ Ὀζία τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ἰούδα»

1. Ἐκεῖνο πού πολλές φορές εἶπα, αὐτὸ καὶ τώρα θὰ πῶ, ὅτι δηλαδή τὴν παλιὰ ἐποχὴ οἱ προφητεῖες δὲν συνέβαιναν γι' αὐτό, γιὰ νὰ μάθουν ἀπλῶς οἱ Ἰουδαῖοι τὰ μέλλοντα, ἀλλ', ἀφοῦ τὰ μάθουν, νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ αὐτά, καὶ ἔτσι ἐξ αἰτίας μὲν τοῦ φόβου τῆς ἀπειλῆς νὰ γίνουν περισσότερο σώφρονες, ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ὑποσχέσεως τῶν ἀγαθῶν νὰ γίνουν προθυμότεροι στὴν ἀσκησι τῆς ἀρετῆς, διδασκόμενοι καὶ ἀπὸ τὰ δύο καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ φροντίδα του πρὸς αὐτούς. Καθόσον γι' αὐτὸ τὸ λόγο προλέγονταν ἐκεῖνα πού ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν στὸ μέλλον, καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι τὰ γεγονότα συμβαίνουν ἔτσι ἀπλᾶ καὶ στὴν τύχη, σὰν κάποιο δηλαδή ἀποτέλεσμα τῆς φύσεως ἢ σὰν ἐνέργεια τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ γιὰ νὰ γνωρίσουν, ὅτι καὶ τὰ δύο αὐτὰ συμβαίνουν σύμφωνα μὲ τὸν οὐράνιο νόμο καὶ τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, πράγμα πού τοὺς ὠφελοῦσε ὑπερβολικὰ στὸ νὰ γνωρίσουν τὸ Θεό. Ἄλλ' ἐπειδὴ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ προηγουμένως ἀνέφερα, ἡ προφητεία δὲν ἐκπληρωνόταν κατὰ τὸ χρόνο πού λεγόταν, ἀλλὰ τὰ μὲν λόγια λέγονταν τότε, ἐνῶ τὰ γεγονότα ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν ὕστερα ἀπὸ μεγάλα χρονικὰ διαστήματα, μερικοὶ δὲ ἀπὸ ἐκείνους πού τὴν εἶχαν ἀκούσει πολλές φορές πέθαιναν πρὶν ἀπὸ τὴν πραγματοποίησὴ τῆς καὶ δὲν μπορούσαν νὰ διαπιστώσουν τὴν ἐπαλήθευση τῶν λεγομένων, πρόσεχε τί κάμνει καὶ τί πραγματεύεται ὁ Θεός. Τὴν μιὰ προφητεία συνενώνει μὲ ἄλλες προφητεῖες, τὴν ἐγγύτερη μὲ τὶς μακρότερες, παρέχοντας μέγιστη ἀπόδειξη γιὰ ἐκεῖνα πού ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν πολὺ μεταγενέστερα, μὲ ἐκείνη πού πραγματοποιήθηκε στὶς ἡμέρες τους.

Ἐπὶ δὲ τῶν εὐαγγελίων καὶ ἐτέρως μεθοδεύει τουτὶ τῆς ὠφελείας τὸ εἶδος, θαύματα προφητείας συνάπτων, καὶ θά-
 5 τερον θατέρω κατασκευάζων. Οἶόν τι λέγω· προσῆλθεν αὐ-
 τῷ ὁ λεπρός ποτε, καὶ ἐκαθάρθη, καὶ μετ' ἐκεῖνον πάλιν ὁ
 10 τοῦ ἑκατοντάρχου παῖς ἀπηλλάγη τῆς χαλεπῆς ἀρρωστίας
 ἐκείνης, καὶ σημεῖα ταῦτα μεγάλα ἦν· ἀλλ' ὁμως οὐκ ἔστι
 μέχρι τῶν σημείων, ἀλλὰ καὶ προφητείαν προστέθεικεν. Ἐ-
 15 πειδὴ γὰρ ὁ ἑκατόνταρχος τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην καὶ μεγά-
 λην ἐπεδείξατο πίστιν, δι' ἧς τὸν παῖδα ἀπήλλαξε τῆς ἀρρω-
 στίας, ἐπῆγαγεν ὁ Χριστὸς λέγων· «Πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν
 καὶ δυσμῶν ἤξουσι, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ
 Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται
 20 ἔξω». Ταῦτα δὲ ἔλεγε, καὶ τὴν τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίαν καὶ
 τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀποβολὴν προαναφωνῶν, ὃ δὴ νῦν ἐπὶ
 15 τῶν ἔργων ἐξέβη, καὶ τοῦ ἡλίου φανερώτερον ἅπασιν δεί-
 κνυται· ἀλλὰ τότε τέως ἀδηλον ἦν, καὶ τοῖς ἀπίστοις οὐκ
 εὐπαράδεκτον. Διὰ δὴ τοῦτο σημεῖον προέλαβε τὸ τότε ἐκ-
 βάν, τῷ μετὰ ταῦτα συμβησομένῳ πολλὴν προαποτιθέμενον
 τὴν πίστιν· ὡσπερ οὖν καὶ αὐτὴ ἡ προφητεία, ἐπὶ τῶν ἔργων
 20 φαινομένη νῦν, τῷ σημείῳ τῷ τότε γενομένῳ πολλὴν παρέ-
 χει τὴν βεβαίωσιν. Τί γὰρ ἂν εἶποι ὁ ἄπιστος; ὅτι οὐκ ἐκα-
 θάρθη ὁ λεπρός; Βλεπέτω τῆς προφητείας τὴν ἀλήθειαν, καὶ
 ἀπὸ ταύτης καὶ τῷ σημείῳ πιστευέτω. Τί δὲ ἂν εἶποιεν οἱ τό-
 25 τε Ἰουδαῖοι; ὅτι ἂ προλέγει οὐκ ἔστιν ἀληθῆ; Ὁράτωσαν
 τὸν λεπρὸν καθαιρόμενον, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπ' ἐκεῖνου γενομέ-
 νων καὶ περὶ τῶν μελλόντων μὴ ἀπιστεῖτωσαν, μέγιστον
 λαμβάνοντες ἐνέχυρον ἐκεῖνοι μὲν τῆς προφητείας τὸ ση-
 μεῖον, οἱ δὲ νῦν τοῦ σημείου τὴν προφητείαν. Εἶδες πῶς θά-
 τερον διὰ θατέρου κατασκευάζεται;

1. Ματθ. 8, 2-4.

2. Ματθ. 8, 11.

Στὰ εὐαγγέλια ὁμοῦς καὶ μὲ ἄλλο τρόπο μεθοδεύει αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ὠφέλειας, συνδέοντας θαύματα μὲ προφητεῖες καὶ ἀποδεικνύοντας τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο. Μὲ αὐτὸ πού λέγω ἐννοῶ τὸ ἐξῆς· Πλησίασε κάποτε τὸν Κύριο ὁ λεπρὸς καὶ καθαρίσθηκε¹, καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον πάλι ὁ δοῦλος τοῦ ἑκατόνταρχου ἀπάλλαχτηκε ἀπὸ τῆ φοβερῆ ἐκείνη ἀρρώστια του, καὶ αὐτὰ μὲν ἦταν μεγάλα θαύματα, ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ προφητεία. Ἐφοῦ δηλαδὴ ὁ ἑκατόνταρχος φανέρωσε τὴ θαυμαστὴ ἐκείνη καὶ μεγάλη πίστη του, μὲ τὴν ὁποία ἀπάλλαξε τὸ δοῦλο του ἀπὸ τὴν ἀρρώστια του, πρόσθεσε ὁ Χριστὸς καὶ εἶπε· «Πολλοὶ θὰ ἔρθουν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ καὶ τὴ δύση καὶ θὰ καθίσουν στὸ τραπέζι μαζί μὲ τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ καὶ τὸν Ἰακώβ, ἐνῶ τὰ παιδιά τῆς βασιλείας θὰ ριχτοῦν ἔξω ἀπ' αὐτὴν»². Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγε προλέγοντας καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἐθνῶν καὶ τὴν ἀποβολὴν τῶν Ἰουδαίων ἀπ' αὐτὴν, πράγμα βέβαια πού τώρα βρῆκε τὴν πραγματοποίησίν του καὶ σ' ὄλους γίνεται πῶς φανερό καὶ ἀπὸ τὴν ἥλιον· τότε ὁμοῦς στὴν ἀρχὴ δὲν ἦταν φανερό καὶ δὲν γινόνταν εὐκόλα ἀποδεκτὸ ἀπὸ τοὺς ἀπίστους. Γι' αὐτὸ λοιπὸν πραγματοποίησε τὸ θαῦμα πού συνέβηκε τότε, παρέχοντας ἐκ τῶν προτέρων μεγάλη πίστη γιὰ ἐκεῖνο πού ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ ἀργότερα, ὅπως βέβαια καὶ αὐτὴ ἡ προφητεία, πραγματοποιούμενη τώρα, παρέχει μεγάλη ἐπιβεβαίωση γιὰ τὸ θαῦμα πού ἐγίνε τότε. Διότι τί θὰ μπορούσε νὰ πεῖ ὁ ἀπίστος; ὅτι δὲν καθαρίσθηκε ὁ λεπρὸς; Ἄς βλέπει τὴν ἀλήθειαν τῆς προφητείας, καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἄς πιστεύει καὶ στὸ θαῦμα. Τί δὲ θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν οἱ τότε Ἰουδαῖοι; ὅτι δὲν ἦταν ἀληθινὰ ἐκεῖνα πού προλέγει; Ἄς ἔβλεπαν τὸ λεπρὸ πού εἶχε καθαρισθεῖ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα πού εἶχαν συμβεῖ σ' ἐκεῖνον ἄς παρακινουῦνταν νὰ μὴ δείξουν ἀπιστία καὶ γιὰ ἐκεῖνα πού ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν στὸ μέλλον, λαμβάνοντας μεγίστη ἐγγύηση ἐκεῖνοι μὲν τὸ θαῦμα γιὰ τὴν προφητεία, οἱ δὲ σημερινοὶ τὴν προφητεία γιὰ τὸ θαῦμα. Εἶδες πῶς ἀποδεικνύει τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο;

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς γινόμενον ἴδοι τις ἄν. Ἐπεὶ γὰρ καὶ ὁ Ἱεροβοὰμ τὴν χαλεπὴν ἐκείνην ἐμάνη μανίαν, καὶ δαμάλεις ἔστησε χρυσᾶς, ἐλθὼν ὁ προφήτης τὰ τε μέλλοντα προανεφώνησε, καὶ σημεῖον εὐθέως ἔδωκεν. Ἴνα γὰρ μη-
 5 δεῖς ἀπιστῆ τοῖς μετὰ τριακόσια συμβησομένοις ἔτη, τὸν βωμὸν ἔρρηξε, καὶ τὴν πίστιν ἐξέχεε, καὶ τὴν χεῖρα τοῦ βασιλέως ἐξήρανε, ἀπὸ τῶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν γινομένων τῶν μετὰ πολὺν χρόνον συμβησομένων σαφῆ παρεχόμενος τὴν ἀπόδειξιν. Καὶ τοιαῦτα ἴδοι τις ἄν καὶ ἐν τῇ Καινῇ καὶ ἐν
 10 τῇ Παλαιᾷ γινόμενα, τοῦ Θεοῦ διαφόρως τὴν ἡμετέραν οἰκονομοῦντος σωτηρίαν, ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα γέγονε, καὶ μετὰ πλείονος τῆς περιουσίας· οὐ γὰρ δὴ σημεῖον μόνον, ἀλλὰ καὶ προφητείαν ὁμοῦ καὶ σημεῖον συνέπλεξεν. Ἄλλ' ὥστε σαφέστερα γενέσθαι τὰ λεγόμενα, αὐτὴν μετὰ ἀκριβείας τὴν
 15 ἱστορίαν διέλθωμεν.

«Καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀχαζ τοῦ Ἰωαθὰν τοῦ Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα, ἀνέβη Ρασῆμ βασιλεὺς Ἀράμ, καὶ Φακὲς υἱὸς Ρωμελίου βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, πολεμῆσαι αὐτήν, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν πολιορκῆσαι αὐτήν.
 20 Καὶ ἀνηγγέλη εἰς τὸν οἶκον Δαυὶδ λεγόντων· συνεφώνησεν Ἀράμ πρὸς τὸν Ἐφραΐμ». Ἔστι μὲν ἱστορία τὰ εἰρημένα, καὶ πραγμάτων διήγησις, ἀλλ' ὁ νοῦν ἔχων, καὶ ὄξυ βλέπων, πολὺ καὶ ἐντεῦθεν καρπώσεται τὸ κέρδος, τοῦ Θεοῦ τὴν πολλὴν σοφίαν, καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων κηδεμονίαν
 25 καταμανθάνων. Οὔτε γὰρ ἐκ προοιμίων τὸν πόλεμον ἀνεχαίτισεν, οὔτε ἐπελθόντα κρατῆσαι τῆς πόλεως συνεχώρησεν, ἀλλὰ τὴν ἀπειλὴν ἀφείδως γενέσθαι τὴν διὰ τῶν ρημάτων, τὴν πεῖραν ἐκώλυσεν, ὁμοῦ μὲν ἐκείνους ἀφυπνίζων καὶ τῆς

3. Ἱεροβοὰμ· ὑπῆρξε βασιλιάς τοῦ βορείου βασιλείου ἀπὸ τὸ 926-911 π.Χ. (Γ' Βασιλ. 11, 12 ἔ.).

4. Γ' Βασιλ. 12, 28 ἔ.

5. Δηλαδή μετὰ τὸ βόρειο βασίλειο τοῦ Ἰσραὴλ.

Αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ διαπιστώσει κάποιος ὅτι συμβαίνει καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Ὅταν δηλαδὴ καὶ ὁ Ἱεροβοὰμ³ κυριεύθηκε ἀπὸ τὴ φοβερὴ ἐκείνη μανία καὶ ἔστησε χρυσὰ μοσχάρια γιὰ προσκύνηση, ἀφοῦ ἦρθε ὁ προφήτης καὶ προεῖπε ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν στὸ μέλλον, ἀμέσως πραγματοποίησε καὶ θαῦμα⁴. Γιὰ νὰ μὴ ἀπιστεῖ δηλαδὴ κανένας γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν μετὰ ἀπὸ τριακόσια χρόνια, καὶ τὸ βωμὸ κατέστρεψε, καὶ τὰ τῆς θυσίας σκόρπισε κάτω, καὶ τὸ χέρι τοῦ βασιλιᾶ ξήρανε, παρέχοντας ὀλοκάθαρη ἀπόδειξη ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συνέβηκαν μπροστὰ στὰ μάτια τους γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν μετὰ ἀπὸ πολὺ χρόνο. Καὶ πολλὰ τέτοια θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ νὰ συμβαίνουν καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ στὴν Παλαιά, καθόσον ὁ Θεὸς μὲ διάφορους τρόπους ρυθμίζει τὰ σχετικὰ μὲ τὴ σωτηρία μας, πράγμα βέβαια ποὺ συνέβηκε καὶ ἐδῶ, καὶ μάλιστα μὲ μεγαλύτερη ἀφθονία· διότι δὲν συνέβηκε μόνο θαῦμα, ἀλλὰ συγχρόνως συνένωσε μαζὶ τὴν προφητεία μὲ τὸ θαῦμα. Ἄλλ' ὅμως γιὰ νὰ γίνουν σαφέστερα τὰ λεγόμενα, ἄς ἐξετάσουμε τὴν ἴδια τὴν ἱστορία μὲ λεπτομέρεια.

«Κατὰ τὶς ἡμέρες τοῦ Ἀχαζ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωαθάν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὀζία βασιλιᾶ τοῦ Ἰούδα, ἐκστράτευσε ὁ Ρασήμ ὁ βασιλιάς τοῦ Ἀράμ, καὶ ὁ Φακὲς ὁ υἱὸς τοῦ Ρωμελίου, ποὺ ἦταν βασιλιάς τοῦ Ἰσραήλ, ἐναντίον τῆς Ἱερουσαλήμ γιὰ νὰ πολεμήσουν καὶ νὰ τὴν κυριεύσουν, καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ τὴν κυριεύσουν. Καὶ ἀναγγέλθηκε στὸν οἶκο τοῦ Δαυὶδ ὅτι οἱ Ἀραμαῖοι συμμάχησαν μὲ τὸν Ἐφραΐμ»⁵. Τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ ἐδῶ ἀποτελοῦν ἱστορία καὶ διήγηση γεγονότων, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ ἔχει νοῦ καὶ ὄξυ βλέμμα, θ' ἀποκομίσει καὶ ἀπὸ ἐδῶ μεγάλη ὠφέλεια, γνωρίζοντας τοῦ Θεοῦ τὴ μεγάλη σοφία καὶ τὴ φροντίδα του ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων. Διότι οὔτε ἐμπόδισε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸν πόλεμο, οὔτε ἐπέτρεψε, ὅταν ξέσπασε ὁ πόλεμος, νὰ κυριευθεῖ ἡ πόλις, ἀλλ' ἄφησε νὰ λάβει χώρα ἡ ἀπειλὴ μὲσω τῶν λόγων, ἐμπόδισε ὅμως τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀφυπνίζοντας ἐκείνους καὶ ἀπαλλάσσοντάς τους ἀπὸ τὴν ἀδιαφο-

ραθυμίας ἀπαλλάττων, ὁμοῦ δὲ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἐνδεικνύμενος, ὅτι δυνατὸν αὐτῷ καὶ πρὸς αὐτὸ τῶν δεινῶν τὸ τέλος ἐλθόντων, ὥσπερ οὐδὲ ἀρχὴν εἰληφόντων, οὕτω τοὺς ἐμπίπτοντας ἀκεραίους διατηρῆσαι. Ὁ πολλαχοῦ ποιῶντα
 5 αὐτόν ἐστιν ἰδεῖν· οἷον ἐπὶ τῆς καμίνου τῆς Βαβυλωνίας, ἐπὶ τοῦ λάκκου τῶν λεόντων, καὶ ἐφ' ἐτέρων μυρίων πραγμάτων. Καὶ γὰρ ἦλθον οὗτοι, καὶ ἐπολιόρκησαν, καὶ τῶν τειχῶν ἀψάμενοι, καὶ τὴν διάνοιαν τῶν ἐνδον οἰκούντων κατασεΐσαντες, οὐδὲν ἰσχυσαν περαιτέρω.

10 2. Ἔστι δὲ κἀντεῦθεν ἰδεῖν τῶν δέκα φυλῶν τὴν παρανομίαν, ὅτι οὐ μόνον ἐμφύλιον εἶλοντο πόλεμον, οὐδ' ὅτι πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἐστασίασαν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀλλοφύλοις καὶ ἀλλογενέσιν ἑαυτοὺς συνῆψαν, καὶ οἱ μὴδὲ ἀπλῶς κοινωνεῖν αὐτοῖς ἐπιτραπέντες, καὶ συμμάχους ἐκάλουν, καὶ
 15 συνεφράττοντο, καὶ κατὰ τῆς πόλεως ἴσταντο. Τὸν γὰρ Ρασσὴν ἀλλόφυλον ὄντα κατὰ τῆς μητροπόλεως ἤγειρον. Καὶ ἦν τὰ τῆς μάχης ἀνώμαλα. Παρὰ μὲν γὰρ ἐκεῖνοις πλῆθος ἀπειρον, καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη, καὶ δῆμοι, ἐνταῦθα δὲ τούτων οὐδέν, ἀλλὰ πόλις μία ἢ μητρόπολις, ὥστε ἐκ περιουσίας
 20 φανῆναι τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύϊν. Οὐδενὸς γὰρ ὄπλα κινουῦντος, οὐδὲ ἐξιόντος καὶ παραταττομένου, ἐξέπιπτον ἐκεῖνοι τῶν πονηρῶν τούτων ἐγχειρημάτων. «Οὐ γὰρ ἠδυνήθησαν», φησί, «πολιορκῆσαι αὐτήν». Καίτοι τί τὸ κωλύον ἦν; Οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χεὶρ ἀοράτως αὐτοὺς ἀποκρουομένη.
 25 Πλὴν ἀλλ', ὅπερ εἶπον, τὸν μὲν πόλεμον ἀπεκρούσατο, τὸν δὲ φόβον οὐκ εὐθέως ἀνεῖλεν.

«Ἀνηγγέλη» γάρ, φησὶν, «εἰς τὸν οἶκον Δαυίδ, ὅτι συνεφώνησεν Ἀράμ πρὸς τὸν Ἐφραΐμ. Καὶ ἐξέστη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ». Ὅταν μέλλῃ τι παράδοξον ὁ Θεὸς ποιεῖν, οὐκ εὐθέως ἐπάγει τὸ θαῦμα, ἀλλὰ πρό-

ρία, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρουσιάζοντας τὴ δύναμή του, ὅτι δηλαδὴ ἔχει τὴ δύναμη, καὶ ἂν ἀκόμα φθάσουν στὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν, σὰν ἀκριβῶς νὰ μὴ συνέβηκαν αὐτά, ἔτσι νὰ διαφυλάξει σώους ἐκείνους ποὺ ὑπέπεσαν μέσα σ' αὐτά. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ νὰ κάμνει αὐτὸς σὲ πολλές περιπτώσεις, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς Βαβυλώνιας καμίνου, στὸ λάκκο τῶν λεονταριῶν, καὶ σὲ ἀμέτρητες ἄλλες περιπτώσεις. Καθόσον ἦρθαν αὐτοὶ καὶ πολιορκήσαν τὴν πόλη, καὶ ἄγγισαν τὰ τεῖχη της, καὶ γέμισαν μὲ ἀνησυχία τὴ σκέψη τῶν κατοίκων της, ἀλλ' ὅμως τίποτε παραπάνω δὲν κατόρθωσαν.

2. Μποροῦμε δὲ καὶ ἀπὸ ἐδῶ νὰ δοῦμε τὴν παρανομία τῶν δέκα φυλῶν, ὅτι δηλαδὴ ὄχι μόνο προτίμησαν ἐμφύλιο πόλεμο, οὔτε ὅτι ἐξεγέρθηκαν ἐναντίον τῶν ἀδελφῶν τους, ἀλλ' ὅτι καὶ συμμάχησαν μὲ ἀλλόφυλους καὶ ἄλλοεθνεῖς, καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν ἐπιτρεπόταν οὔτε κἂν νὰ τοὺς συναναστρέφονται, τοὺς ὀνόμαζαν συμμάχους καὶ παρατάσσονταν μαζί μὲ αὐτοὺς σὲ μάχη καὶ πολιορκοῦσαν τὴν πόλη. Πράγματι τὸν Ρασεῖν, ἂν καὶ ἦταν ἀλλόφυλος, τὸν ἐξήγειραν ἐναντίον τῆς μητροπόλεως. Καὶ ἦταν ἄνισα τὰ πράγματα τῆς μάχης. Διότι μὲ τὸ μέρος ἐκείνων ὑπῆρχε πλῆθος ἄπειρο, καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη, καὶ λαοί, ἐνῶ αὐτοὶ δὲν εἶχαν τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ μία μόνο πόλη ἀγωνιζόταν, ἡ μητρόπολη, ὥστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ φανεῖ μὲ ὑπεραφθονία ἢ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Πράγματι χωρὶς κανέναν νὰ ἔλαβε ὄπλα στὰ χέρια του, οὔτε καὶ νὰ πῆγε καὶ νὰ παρατάχθηκε σὲ μάχη, ἀποτύγχαναν ἐκεῖνοι στὴν πραγματοποίηση τῶν κακῶν αὐτῶν ἐγχειρημάτων τους. Διότι, λέγει, «Δὲν μπόρεσαν νὰ τὴν κυριεύσουν». Ἄν καὶ βέβαια ποιὸ ἦταν τὸ ἐμπόδιο; Κανένα ἄλλο, παρὰ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ ποὺ ἀπέκρουε αὐτοὺς ἄορατα. Πλὴν ὅμως, ὅπως προανέφερα, τὸν μὲν πόλεμο τὸν ἀπέκρουσε, ἐνῶ τὸ φόβο δὲν τὸν ἐξαφάνισε ἀμέσως.

Πράγματι, λέγει, «Ἀναγγέλθηκε στὸν οἶκο τοῦ Δαυίδ, ὅτι συμμάχησαν τὸ Ἀραμαϊκὸ κράτος μὲ τὸ βασίλειο τοῦ Ἰσραήλ. Καὶ κυριεύθηκε ἀπὸ ταραχὴ ἢ ψυχὴ αὐτοῦ καθὼς καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ του». Ὅταν πρόκειται ὁ Θεὸς νὰ κάνει κάτι τὸ

5 *τερον τοὺς μέλλοντας ἀπολαύειν ἐν αἰσθήσει τῶν δεινῶν ἀ-
 φήσει γενέσθαι, ἵνα μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν δεινῶν μηδε-
 μίαν ἀγνωμοσύνην ἐπιδείξωνται. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν
 ἀνθρώπων, τὰ μὲν ὑπὸ τύφου, τὰ δὲ ὑπὸ ραθυμίας ἐπιλανθά-
 10 νονται τῶν δεινῶν μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν δεινῶν, ἢ μὴ ἐ-
 πιλανθανόμενοι ἑαυτοῖς λογίζεσθαι βούλονται τὰ κατορθώ-
 ματα, πρότερον ἀφείς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν λυπηρῶν κατασείε-
 σθαι, τότε τὴν ἐλευθερίαν δίδωσι τῶν ἐνοχλούντων, ὃ δὴ
 καὶ ἐνταῦθα πεποίηκεν. Ἀφῆκεν αὐτῶν τὰς καρδίας ἐκστῆ-
 15 ναι, ἀφῆκεν εἰς ἀγωνίαν γενέσθαι πολλήν, καὶ τότε τὴν λύ-
 σιν ἐπήγαγε.*

*Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ μεγάλου πεποίηκε Δαυίδ. Ἐπειδὴ
 γὰρ ἤμελλεν αὐτὸν εἰς τὴν παράταξιν ἐξαγαγεῖν, καὶ τὸ λαμ-
 πρὸν ἐκεῖνο τρόπαιον ἐγείρειν διὰ τῶν ἐκείνου χειρῶν, οὐκ
 15 ἐκ προοιμίων τοῦ πολέμου τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἀφείς τεσ-
 σαράκοντα ἡμέρας αὐτοὺς κατεργασθῆναι τῷ φόβῳ, ὅτε τὴν
 οἰκείαν ἀπέγνωσαν σωτηρίαν, καὶ μυρία ὄνειδίζοντος τοῦ
 βαρβάρου, οὐδὲ οὕτω τις ἐτόλμησε διεγερθῆναι, καὶ δέξα-
 σθαι τὸν ἀντίπαλον, τότε δὴ, τότε τῆς ἥττης αὐτῶν ὁμολο-
 20 γηθείσης, καὶ τῆς ἀσθενείας φανεραῆς γενομένης, ἤγαγε τὸ
 μειράκιον ἐπὶ τὸν πόλεμον, καὶ τὴν παράδοξον ἐκείνην νί-
 κην εἰργάσατο. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ τὴν τοσαύτην τῆς
 ἀσθενείας αὐτῶν ἀπόδειξιν, ὁ σωθεὶς βασιλεύς, ὑπὸ φθόνου
 καὶ βασκανίας νικώμενος, ἐπεβούλευε τῷ Δαυίδ, τοῦ πά-
 25 θους γενόμενος ὄλος, καὶ ἀγνώμων περὶ τὸν εὐεργέτην ἐφά-
 νη, εἰ μὴ τοσοῦτον ἔδωκεν ἔλεγχον καὶ τῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ
 στρατοπέδου παντὸς ἀνανδρίας, τί οὐκ ἂν ἐποίησε;*

30 *Τοῦτο αὐτὸ καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ τὸν Θεὸν ποιοῦντα
 ἴδοι τις ἂν, ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα γίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει λύ-
 σιν τὸν πόλεμον, καὶ ἀπαλλάττειν αὐτοὺς τῶν λυπηρῶν, ἀ-*

παράδοξο, δὲν πραγματοποιεῖ ἀμέσως τὸ θαῦμα, ἀλλὰ προηγουμένως ἀφήνει ἐκείνους, ποὺ πρόκειται ν' ἀπολαύσουν αὐτό, νὰ συναισθανθοῦν τὶς συμφορῆς, ὥστε μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακὰ νὰ μὴ δείξουν καμιά ἀγνωμοσύνη. Διότι, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἄλλοτε μὲν ἀπὸ ἀλαζονεία, ἄλλοτε δὲ ἀπὸ ἀδιαφορία, λησμονοῦν τὰ κακὰ, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπ' αὐτά, ἢ, ὅταν δὲν τὰ λησμονοῦν, θέλουν νὰ θεωροῦν σὰν δικά τους τὰ κατορθώματα, ἀφοῦ πρῶτα τοὺς ἀφήσει νὰ καταθρουβηθοῦν ἀπὸ τὰ λυπηρὰ γεγονότα, τότε τοὺς ἐλευθερώνει ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τοὺς ἐνοχλοῦν, πράγμα βέβαια ποὺ ἔκανε καὶ στὴν περίπτωση αὐτή. Ἐφήσε τὶς καρδιὰς αὐτῶν νὰ κυριευθοῦν ἀπὸ φόβο, τὶς ἄφησε νὰ περιέλθουν σὲ μεγάλη ἀγωνία, καὶ τότε πρόσθεσε τὴ λύση.

Αὐτὸ ἔκανε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ μεγάλου Δαυίδ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ ὀδηγήσει αὐτὸν σὲ παράταξη μάχης καὶ νὰ στήσει μὲ τὰ χέρια ἐκείνου τὸ λαμπρὸ ἐκεῖνο τροπαιο, δὲν τὸ ἔκανε αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου, ἀλλ', ἀφοῦ τοὺς ἄφησε ἐπὶ σαράντα ἡμέρες νὰ κυριευθοῦν ἀπὸ ὑπερβολικὸ φόβο, ὅταν ἔχασαν κάθε ἐλπίδα γιὰ τὴ σωτηρία τους καί, ἐνῶ ὁ βάρβαρος ἐξαπέλυε ἐναντίον τους ἀμέτρητες ὕβρεις, καὶ ὁμοῦ οὔτε καὶ ἔτσι τόλμησε κανένας νὰ σηκωθεῖ καὶ νὰ ἀντιμετωπίσει τὸν ἀντίπαλο, τότε λοιπόν, τότε, ἀφοῦ ἀποδείχθηκε ἡ ἥττα τους καὶ ἔγινε φανερὴ ἡ ἀδυναμία τους, ὀδήγησε τὸν νεανίσκο στὸν πόλεμο καὶ πέτυχε τὴν παράδοξη ἐκείνη νίκη⁶. Ἐὰν λοιπόν καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ τὴν ἀπόδειξη τῆς τόσο μεγάλης ἀδυναμίας αὐτῶν, ὁ βασιλιάς ποὺ σώθηκε, νικώμενος ἀπὸ τὸ φθόνο καὶ τὴ ζήλεια, σκεπτόταν κακὰ ἐναντίον τοῦ Δαυίδ, καὶ ἐπειδὴ κυριεύθηκε ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὸ πάθος του, φάνηκε καὶ ἀχάριστος πρὸς τὸν εὐεργέτη του, ἐὰν δὲν παρουσίαζε τὴ μεγάλη ἀπόδειξη τῆς ἀνδρείας καὶ τοῦ βασιλιᾶ καὶ ὀλοκλήρου τοῦ στρατοῦ, τί δὲν θὰ ἔκαμνε ἐναντίον του;

Αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ δεῖ νὰ κάμνει ὁ Θεὸς καὶ σὲ πολλὰς ἄλλες περιπτώσεις, πράγμα βέβαια ποὺ γίνεται καὶ ἐδῶ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρόκειται νὰ τερματίσει τὸν πόλε-

φήσει πρότερον τῶν δεινῶν αἰσθέσθαι. «Ἐξέστη» γάρ, φησίν, «ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὄν τρόπον ἐν δρυμῶ ξύλον ὑπὸ πνεύματος σαλευθῆ». Καὶ τοῦτο προφητείας Ἰδίου, τὸ τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν εἰς μέσον ἀγαγεῖν. Τὸ
 5 γὰρ πάθος ἡμῖν ἐρμηνεύει τῆς ἐκάστου διανοίας, καὶ σαφηνείας ἔνεκεν καὶ εἰκόνα προστίθησιν, ὥστε δεῖξαι τὴν ἐπίτασιν τῆς ἀγωνίας. Διεσείσθη γὰρ αὐτῶν, φησίν, ἡ ψυχὴ, κατεβλήθη τὸ φρόνημα, ἀπέγνωσαν τῆς σωτηρίας, ἐν ἐσχάτοις ἐνόμιζον εἶναι, οὐδὲν χρηστὸν προσεδόκων, ἕκαστος
 10 ὑπὸ τῶν οἰκείων λογισμῶν προδεδομένος ἦν. Τί οὖν ὁ Θεός; Προλέγει τὴν ἀπαλλαγὴν, καὶ τότε αὐτὴν ἐργάζεται, ἵνα μὴ ἄλλω τινὶ λογίσωνται πάλιν τῆς πόλεως ἐλευθερίαν, καὶ πέμπει τὸν προφήτην προαναφωνοῦντα τὰ μέλλοντα».

«Ἐἶπε» γάρ, φησί, «Κύριος πρὸς Ἡσαΐαν· ἐξελθε εἰς
 15 συνάντησιν τοῦ Ἄχαζ, σὺ καὶ ὁ καταλειφθεὶς Ἰασοῦβ ὁ υἱὸς σου, πρὸς κολυμβήθραν τῆς ἀνόδου τοῦ ἀγροῦ τοῦ γναφέως. Καὶ ἐρεῖς αὐτῶ· φύλαξαι τοῦ ἡσυχάσαι, καὶ μὴ φοβοῦ, μηδὲ ἡ ψυχὴ σου ἀσθενεῖτω· μηδὲ φοβηθῆς ἀπὸ τῶν δύο ξύλων τῶν δαλῶν τῶν καπνιζομένων τούτων. Ὅταν γὰρ ὀργὴ τοῦ θυμοῦ μου γένηται, πάλιν ἰάσομαι». Τί ἐστίν, «Ἐξελθε εἰς συνάντησιν»; Ἄπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας οὐχ ἡσύχαζεν ὁ βασιλεύς, οὐδὲ οἰκοὶ μένειν ἠνείχετο, ἀλλ' ὄπερ ἔθος τοῖς πολιορκουμένοις ὑπομένειν, συνεχῶς ἐξήει, τὰ τεῖχη περισκοπῶν, πρὸς ταῖς πύλαις γινόμενος, περιεργαζόμενος καὶ πολυπραγμονῶν, πῶς τὰ τῶν πολεμίων διάκει-
 20 γεται πράγματα. Διὰ τοῦτο φησίν· «Ἐξελθε εἰς συνάντησιν». Τί δέ ἐστι, «Σὺ καὶ ὁ καταλειφθεὶς Ἰασοῦβ ὁ υἱὸς σου»; Ἰασοῦβ τῇ Ἑβραίων γλώττῃ ἡ ἀναστροφή λέγεται, καὶ ἡ διαγωγή. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰεσσαὶ πέμπων τὸν Δαυὶδ ἔλεγε,

μο και ν' ἀπαλλάξει αὐτοὺς ἀπὸ τὰ δυσάρεστα, τοὺς ἀφήνει προηγουμένως νὰ αἰσθανθοῦν τοὺς κινδύνους. Διότι, λέγει, «Κυριεύθηκε ἀπὸ μεγάλη ταραχὴ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ του, ὅπως ταρασσονται τὰ κλαδιὰ τῶν δένδρων τοῦ δάσους ἀπὸ τὸν ἄνεμο»⁷. Καὶ αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς προφητείας, τὸ νὰ φανερώνει τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν. Διότι μᾶς ἐρμηνεύει τὸ πάθος τῆς διάνοιας τοῦ καθενός, καὶ γιὰ νὰ γίνεται πιὸ φανερὴ προσθέτει καὶ εἰκόνα, ὥστε νὰ δείξει τὸ μέγεθος τῆς ἀγωνίας. Διότι, λέγει, κυριεύθηκε ἀπὸ ταραχὴ ἡ ψυχὴ τους, καταβλήθηκε τὸ φρόνημά τους, ἀπελπίσθηκαν γιὰ τὴ σωτηρία τους, νόμιζαν ὅτι διατρέχουν τὸ χειρότερο κίνδυνο, δὲν περίμεναν τίποτε τὸ καλὸ, ὁ καθένας ἦταν προδομένος ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς του. Τί λοιπὸν κάμνει ὁ Θεός; Προλέγει τὴν ἀπαλλαγὴ καὶ τότε πραγματοποιεῖ αὐτήν, γιὰ νὰ μὴ ἀποδώσουν καὶ πάλι τὴν ἐλευθερίαν τῆς πόλεως σὲ κάποιον ἄλλο, καὶ στέλλει τὸν προφήτη, ὁ ὁποῖος τοὺς προλέγει τὰ μέλλοντα.

«Εἶπε», λέγει, «ὁ Κύριος στὸν Ἡσαΐα· Πήγαινε νὰ συναντήσεις τὸν Ἄχαζ, σὺ καὶ ὁ υἱός σου Ἰασοῦβ ποὺ ἀπέμεινε, κοντὰ στὴ δεξαμενὴ ποὺ βρίσκεται στὸ ἐπάνω μέρος τῆς ὁδοῦ ποὺ ὀδηγεῖ στὸν ἀγρὸ τοῦ λευκαντῆ μαλλιῶν· καὶ θὰ πεῖς σ' αὐτόν· Προφυλάξου καὶ ἡσύχασε καὶ μὴ φοβᾶσαι, οὔτε ἡ ψυχὴ σου ν' ἀποδυναμωθεῖ· οὔτε νὰ φοβηθεῖς ἐξ αἰτίας τῶν δύο σβησμένων αὐτῶν δαυλῶν ποὺ καπνίζουν. Διότι, ὅταν πραγματοποιηθεῖ ἡ ὀργὴ τοῦ θυμοῦ μου ἐναντίον σας, πάλι θὰ σᾶς προσφέρω τὴν προστασία μου». Τί σημαίνει, «Πήγαινε νὰ συναντήσεις»; Ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας δὲν ἡσύχαζε ὁ βασιλιάς, οὔτε μποροῦσε νὰ μείνει στὸ ἀνάκτορο, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς συνηθίζουν νὰ κάνουν οἱ πολιορκούμενοι, συνέχεια ἐβγαίνει ἔξω, ἐπιθεωρώντας τὰ τείχη, ἐπισκεπτόταν τὶς πύλες, περιεργαζόμενος καὶ ἐξετάζοντας σὲ ποιά κατάστασι βρισκόταν τὰ πράγματα τῶν ἐχθρῶν. Γι' αὐτὸ λέγει, «Πήγαινε νὰ τὸν συναντήσεις». Τί δὲ σημαίνει, «Σὺ καὶ ὁ υἱός σου Ἰασοῦβ ποὺ σοῦ ἀπέμεινε»; Ἰασοῦβ στὴν ἑβραϊκὴ γλῶσσα σημαίνει τὸν τρόπο ζωῆς καὶ τὴ διαγωγή. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰεσσαὶ στέλλοντας τὸ Δαυὶδ ἔλεγε,

«Καὶ τὸ Ἰασοῦβ αὐτῶν λήψη». τουτέστι, τὴν ἀναστροφὴν αὐτῶν ἀπαγγελεῖς μοι, καὶ τί διάγουσι πράττοντες.

3. Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν, ἔμοι δοκεῖ, ὁ προφήτης κελεύεται πλῆθος μεθ' ἑαυτοῦ λαβεῖν, ἴν', ὅταν ἐκβῆ τὰ γεγενημένα, μὴ ἔχη ἀγνωμονεῖν ὁ βασιλεύς, ὡς οὐδὲν τούτων ἀκη-
5 κοῶς παρὰ τοῦ προφήτου. Ὁ οὖν φησι, τοῦτό ἐστιν· ἐξελθε εἰς συνάντησιν, σὺ καὶ οἱ ἀναστρεφόμενοι μετὰ σοῦ, οἱ καταλειφθέντες τοῦ λαοῦ. Μὴ θαυμάσης δὲ εἰ υἶδν αὐτοῦ καλεῖ τὸν λαόν· καὶ γὰρ προΐων φησιν· «Ἴδου ἐγώ, καὶ τὰ παιδιά,
10 ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός». Καὶ γὰρ πατέρων τάξιν ἐπεῖχον οἱ ἅγιοι, τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ κηδεμονίᾳ τῇ περὶ τὸν δῆμον ἐκεῖνον πάντας τοὺς τῆς φύσεως ἀποκρύπτοντες πατέρας. Καταλειφθέντας δὲ φησι, διὰ τὸ πολλοὺς ἀπενηνέχθαι ὑπὸ τῶν πολεμίων.

15 «Ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ ἀγροῦ τοῦ γναφέως». Πολλῆς μοι ἀπορίας καὶ τοῦτο εἶναι δοκεῖ, εἴ γε οἱ συγκεκλεισμένοι, καὶ πολιορκούμενοι, καὶ μηδὲ προκύψαι τολμῶντες, ἔξω πυλῶν ἐφαίνοντο. Καὶ γὰρ ἔξω τειχῶν ἢ ὁδοῦ αὕτη φαίνεται νῦν οὐσα. Τίς οὖν ἡ λύσις τῆς ἀπορίας ταύτης; Ὅτι τὸ παλαιὸν ἔ-
20 τερον περιεβέβλητο τεῖχος· καὶ γὰρ διπλᾶ τὰ τεῖχη τῇ πόλει ἦν· καὶ τοῦτο ρᾶδιον ἐξ ἑτέρου προφήτου κατιδεῖν ἐστι τοῖς βουλομένοις προσέχειν. Ἐξελθὼν τοίνυν ἀνίστησιν αὐτῶν τὰ φρονήματα καταπεπτωκότα, καὶ κελεύει θαρσεῖν ὑπὲρ τῶν μελλόντων. «Ἡσύχασον» γάρ, φησί, «καὶ μὴ φοβοῦ»·
25 καὶ «δαλοὺς ξύλων» καλεῖ τοὺς βασιλέας, ὁμοῦ μὲν αὐτῶν τὸ σφοδρόν, ὁμοῦ καὶ τὸ εὐχείρωτον ἐνδεικνύμενος. Καὶ γὰρ τό, «Καπνιζομένων», διὰ τοῦτο προστέθεικε, τουτέστιν, ἐγγὺς ὄντων τοῦ σβεσθῆναι λοιπόν.

Εἶτα δηλῶν, ὡς οὐ τῆς ἐκείνων δυνάμεως, ἀλλὰ τῆς

8. Πρβλ. Α' Βασ. 17 ἔ.

9. Ἡσ. 8, 18.

«Καὶ νὰ λάβεις τὸ Ἰασοῦβ αὐτῶν»⁸, δηλαδή νὰ μοῦ γνωστοποιήσεις τὸ πῶς ζοῦν αὐτοὶ καὶ ποιά εἶναι τὰ ἔργα ποὺ πράττουν.

3. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν, μοῦ φαίνεται, ὁ προφήτης διατάσσεται νὰ πάρει μαζί του πλῆθος ἀνθρώπων, ὥστε, ὅταν πραγματοποιηθοῦν τὰ συμβάντα, νὰ μὴ μπορεῖ ὁ βασιλιάς νὰ δείξει ἀχαριστία, λέγοντας τάχα ὅτι τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἄκουσε ἀπὸ τὸν προφήτη. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Πήγαινε νὰ τὸν συναντήσεις σὺ καὶ αὐτοὶ ποὺ σὲ συναναστρέφονται, οἱ ὁποῖοι ἀπέμειναν ἀπὸ τὸ λαό. Μὴ ἀπορεῖς δὲ ἐὰν ὀνομάζει τὸ λαὸ υἱὸ του· καθόσον προχωρώντας λέγει· «Νὰ ἐγὼ καὶ τὰ παδιὰ ποὺ μοῦ ἔδωσε ὁ Θεός»⁹. Διότι πράγματι οἱ ἅγιοι κατεῖχαν θέση πατέρων, ἐπισκιάζοντας μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ φροντίδα τους γιὰ τὸ λαὸ ἐκεῖνο ὅλους τοὺς φυσικοὺς πατέρες. Ἐναπομείναντες δὲ τοὺς ὀνομάζει, ἐπειδὴ πολλοὶ ὀδηγήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς στὴν αἰχμαλωσία.

«Στὸ δρόμο ποὺ ὀδηγεῖ πρὸς τὸν ἀγρὸ τοῦ λευκαντῆ μαλιῶν». Μεγάλῃ ἀπορία, μοῦ φαίνεται, ὅτι προξενεῖ καὶ αὐτό, τὸ ἐὰν δηλαδή οἱ ἀποκλεισμένοι καὶ πολιορκούμενοι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν τολμοῦσαν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὰ σπίτια τους γιὰ νὰ τοὺς δοῦν, εἶχαν τὴ δύναμη νὰ βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὶς πύλες. Καθόσον ὁ δρόμος αὐτὸς φαίνεται νὰ βρίσκεται σήμερα ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη. Ποιά λοιπὸν εἶναι ἡ λύση τῆς ἀπορίας αὐτῆς; Ὅτι τὴν παλιὰ ἐποχὴ ὑπῆρχε καὶ ἄλλο τεῖχος ποὺ περιέβαλλε τὴν πόλη· καθόσον ὑπῆρχαν διπλὰ τείχη στὴν πόλη· καὶ αὐτὸ εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ διαπιστώσουν καὶ ἀπὸ ἄλλο προφήτη ὅσοι εἶναι προσεκτικοί. Ἀφοῦ λοιπὸν βγῆκε ἔξω ἀναπτερώνει τὸ πεσμένο ἠθικὸ αὐτῶν καὶ τοὺς παροτρύνει νὰ ἔχουν θάρρος γιὰ τὰ ὅσα πρόκειται νὰ συμβοῦν. Διότι, λέγει, «Καθησύχασε καὶ μὴ φοβᾶσαι», καὶ ὀνομάζει τοὺς βασιλεῖς «δαυλοὺς ξύλων», γιὰ νὰ δείξει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴ σφοδρότητα αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ εὐκολοκατανίκητο αὐτῶν. Καθόσον τό, «Ποὺ καπνίζουν», γι' αὐτὸ τὸ πρόσθεσε, δηλαδή ὅτι βρίσκονται πλέον κοντὰ στὸ νὰ σβήσουν.

Ἐπειτα γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ἡ ἔφοδός τους δὲν ἦταν ἀποτελέ-

αὐτοῦ συγχωρήσεως ἢ ἔφοδος ἦν, φησὶν· «Ὅταν γὰρ ὀργὴ
 τοῦ θυμοῦ μου γένηται, πάλιν ἰάσομαι. Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀράμ,
 καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ρωμελίου, ὅτι ἐβουλεύσαντο βουλήν πονη-
 ράν, Ἐφραῖμ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ρωμελίου κατὰ σοῦ λέγοντες· ἀ-
 5 ναβησόμεθα εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ κακώσομεν αὐτήν, καὶ
 συλλαλήσαντες ἀποστρέψομεν αὐτοὺς πρὸς ἡμᾶς, καὶ βασι-
 λεύσομεν αὐτῆς τὸν υἱὸν Ταβεήλ. Τάδε λέγει Κύριος Σα-
 βαώθ· οὐ μὴ μείνη ἡ βουλή αὕτη, οὐδὲ ἔσται· ἀλλ' ἡ κεφαλὴ
 Ἀράμ Δαμασκός, καὶ ἡ κεφαλὴ Δαμασκοῦ Ρασίν. Καὶ ἔτι ἐ-
 10 ξήκοντα καὶ πέντε ἔτη, καὶ ἐκλείψει ἡ βασιλεία Ἐφραῖμ ἀπὸ
 λαοῦ. Καὶ ἡ κεφαλὴ Ἐφραῖμ Σομόρων, καὶ ἡ κεφαλὴ Σομό-
 ρων ὁ υἱὸς τοῦ Ρωμελίου. Καὶ εἰ μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ
 συνῆτε». Πάλιν ὁ προφήτης μεγίστην ἀπόδειξιν παρέχεται
 τῆς προφητείας. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ φόβος κατέσεισε, καὶ πρὸ ὀ-
 15 φθαλμῶν ἦν τὰ δεινά, τὰ δὲ χρηστὰ ἐν ἐλπίσι, καὶ προσδο-
 κίαν ὑπερβαίνοντα πᾶσαν, καὶ οἱ ἀκροώμενοι οὐ σφόδρα πι-
 στοί, ὄρα τί ποιεῖ. Δίδωσι σημεῖον μέγιστον τῶν ἐκβησομέ-
 νων, τὰ βουλεύματα τῶν πολεμίων εἰς μέσον ἐκφέρων. Λέ-
 γει γὰρ αὐτῶν τὴν γνώμην, μεθ' ἧς ἐπεστράτευσαν τῇ πόλει,
 20 καὶ τί πρὸς ἀλλήλους διελέχθησαν, καὶ τί συνθέντες ἐπα-
 νῆλθον, καὶ δείκνυσιν ἢ προδοσίαν τὸ πρᾶγμα ὄν («Συλλα-
 λήσαντες» γάρ, φησὶν, «αὐτοῖς, ἀποστρέψομεν αὐτοὺς
 πρὸς ἡμᾶς»), ἢ πολλῇ τῇ ἀπονοίᾳ μεθύοντας, καὶ νομίζον-
 τας μηδὲ ὀπλων αὐτοῖς δεῖν, μηδὲ παρατάξεως καὶ συμβο-
 25 λῆς εἰς τὸ τὴν πόλιν λαβεῖν. Ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν φανῆναι, φησί,
 μόνον καὶ διαλεχθῆναι, καὶ πάντας αἰχμαλώτους λαβόντας
 ἀπελθεῖν.

Εἶτα, ὅπερ πάσχουσιν οἱ ἀλαζόνες, ὑπὸ τῆς ἐλπίδος

σμα τῆς δυνάμεώς τους, ἀλλὰ συνέβηκε ἐπειδὴ τὸ ἐπέτρεψε ὁ Θεός, λέγει· «Διότι, ὅταν πραγματοποιηθεῖ ἡ ὀργὴ τοῦ θυμοῦ μου, πάλι θὰ δείξω τὴ φροντίδα μου γι' αὐτούς. Καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἄραμ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ρωμελίου ὁ Ἐφραΐμ, ἐπειδὴ ἔβαλαν στὸ νοῦ τους κακὲς σκέψεις ἐναντίον σου, λέγοντας, θὰ βαδίσουμε ἐναντίον τῆς Ἰουδαίας καὶ θὰ τὴν καταστρέψουμε, καί, ἀφοῦ συνομιλήσουμε μαζί τους, θὰ τοὺς πάρουμε μὲ τὸ μέρος μᾶς καὶ θὰ ἐγκαταστήσουμε σ' αὐτὴν βασιλιὰ τὸν υἱὸ τοῦ Ταβεήλ. Αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων· δὲν θὰ ἐκπληρωθεῖ ἡ ἀπόφασή τους αὐτῆ, οὔτε θὰ ἔχει ἐπιτυχία, ἀλλ' ἡ Δαμασκὸς θὰ εἶναι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἀραμαϊκοῦ κράτους, ὁ δὲ Ρασὶν θὰ εἶναι ὁ βασιλιὰς τῆς Δαμασκοῦ. Ὡς πρὸς τὸ βασίλειο δὲ τοῦ Ἰσραήλ, ἐξήντα πέντε χρόνια ἀκόμα θὰ κρατήσῃ καὶ θὰ ἐρημωθεῖ αὐτὸ ἀπὸ τὸ λαὸ του. Καὶ πρωτεύουσα τοῦ Ἰσραήλ θὰ εἶναι μέχρι τότε ἡ Σαμάρεια, βασιλιὰς δὲ τῆς Σαμάρειας θὰ εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Ρωμελίου. Καὶ ἐὰν δὲν πιστέψετε, δὲν θὰ μπορέσετε νὰ κατανοήσετε τὴ δύναμη αὐτοῦ ποὺ θὰ κάνει αὐτά». Πάλι ὁ προφήτης παρέχει μέγιστη ἀπόδειξη τῆς προφητείας. Διότι, ἐπειδὴ ὁ φόβος τοὺς ἀναστάτωσε καὶ τὰ κακὰ βρισκόταν μπροστὰ στὰ μάτια τους, τὰ δὲ ἀγαθὰ στίς ἐλπίδες τους, καὶ ξεπερνοῦσαν κάθε προσδοκία, οἱ δὲ ἀκροατὲς δὲν ἦταν πάρα πολὺ πιστοί, πρόσεχε τί κάμνει. Δίνει μέγιστη ἀπόδειξη ἐκείνων ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν, ἀποκαλύπτοντας τίς σκέψεις τῶν ἐχθρῶν. Διότι προλέγει τὴ σκέψη τους, μὲ βάση τὴν ὁποία ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῆς πόλεως, τί συζήτησαν ἀναμεταξύ τους, τί συμφώνησαν καὶ ἐπανῆλθαν, καὶ δείχνει ἢ ὅτι ἦταν προδοσία αὐτὸ ποὺ συνέβηκε (Διότι, λέγει, «Ἀφοῦ συζητήσαμε μαζί τους θὰ τοὺς πάρουμε μὲ τὸ μέρος μᾶς»), ἢ ὅτι ἦταν μεθυσμένοι ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀλαζονεία τους καὶ θεωροῦσαν ὅτι δὲν χρειάζονται οὔτε ὄπλα, οὔτε πολεμικὴ ἀντιπαράταξη καὶ σύγκρουση γιὰ νὰ κυριεύσουν τὴν πόλη. Διότι, λέγει, μᾶς εἶναι ἀρκετὸ νὰ ἐμφανισθοῦμε μόνο καὶ νὰ συζητήσουμε μαζί τους, καὶ νὰ φύγομε παίρνοντάς τους ὅλους αἰχμαλώτους.

Ἐπειτα, ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ παθαίνουν οἱ ἀλαζόνες, ἀφοῦ

- ταύτης φουσηθέντες καὶ περὶ βασιλέως βουλευόνται, ὡς ἤδη τῆς πόλεως ἀλούσης, καὶ τίνα ἐπιστῆσαι δεῖ τῇ μητροπόλει. Καὶ τὰ μὲν ἐκείνων τοιαῦτα, φησί, τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ πάντων ἐκείνων ἀναιρετικά. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Τάδε λέγει Κύριος»·
- 5 καὶ οὐκ ἔστη, ἀλλὰ προσέθηκε, «Σαβαώθ». Ὅταν γάρ τι μέγα ἀπαγγέλλειν μέλλῃ, τῆς δυνάμεως ἀναμιμνήσκει τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς βασιλείας τῆς ἄνω, καὶ θαυμαστῆς ἐκείνης ἀρχῆς καὶ παραδόξου. Τί οὖν φησιν ὁ Θεός; «Οὐ μὴ μείνη ἡ βουλή αὕτη, οὐδὲ ἔσται, ἀλλ' ἡ κεφαλὴ Ἄραμ Δαμασκός».
- 10 Ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, φησίν, ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐν Δαμασκῶ στήσεται, καὶ περαιτέρω οὐ προβήσεται. «Καὶ ἡ κεφαλὴ Δαμασκοῦ Ρασίν». Καὶ ὁ ἀρχῶν Δαμασκοῦ, φησί, καὶ ὁ κρατῶν Ρασίν ἔσται· τουτέστιν, ἐν τοῖς αὐτοῦ μενεῖ καὶ πλείονα οὐ προσθήσει δύναμιν αὐτῶ.
- 15 4. «Καὶ ἔτι ἐξήκοντα καὶ πέντε ἔτη, καὶ ἐκλείψει ἡ βασιλεία Ἐφραῖμ ἀπὸ λαοῦ». Μεγίστη τῆς ἀληθείας ἀπόδειξις, ὅταν καὶ τοὺς καιροὺς προλέγωσιν οἱ προφῆται, παρέχοντες τοῖς βουλομένοις ἐξετάζειν μετὰ ἀκριβείας τῆς προφητείας τὴν δύναμιν. Νῦν μὲν γάρ, φησίν, ἀποστήσονται τῆς
- 20 πόλεως, μετὰ δὲ πέντε καὶ ἐξήκοντα ἔτη ὀλόκληρον ἀπολεῖται τὸ ἔθος, καὶ οἱ πολέμιοι λαβόντες αὐτούς, ἀπελάσσονται πάντας. Νῦν μέντοι πρὸ τῆς ἀλώσεως ἐκείνης οὐδὲν πλεοντῶν οἰκείων λήψονται. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούσας ὁ βασιλεύς, ὅτι
- 25 οὖν; ἐὰν νῦν ἡμᾶς λαβόντες, τότε ἀπολοῦνται, τί τὸ ὄφελος ἡμῖν; θάρρει, καὶ περὶ τῶν παρόντων. Ἀλώσονται γὰρ τότε παντελῶς, νῦν μέντοι πλεον οὐδὲν τῶν οἰκείων ἐξουσιν. Ἄλλ' ἔσται ἡ κεφαλὴ Ἐφραῖμ, τουτέστι, τῶν δέκα φυλῶν, ἡ

φούσκωσαν τὰ μυαλά τους ἀπὸ τὴν ἐλπίδα γιὰ μιὰ εὐκολὴ νίκη, σκέφτονται καὶ γιὰ βασιλιά, σὰν νὰ κυριεύθηκε ἤδη ἡ πόλη, καὶ ποιὸν θὰ πρέπει νὰ ἐγκαταστήσουν στὴ μητρόπολη. Καὶ ἐκείνων μὲν τὰ σχέδια, λέγει, τέτοια ἦταν, ἐνῶ τοῦ Θεοῦ ἦταν ἀνατρεπτικὰ ὄλων ἐκείνων. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε· «Αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος»· καὶ δὲν σταμάτησε σ' αὐτό, ἀλλὰ πρόσθεσε, «Τῶν δυνάμεων». Διότι, ὅταν πρόκειται νὰ ἀναγγεῖλει κάτι τὸ σπουδαῖο, ὑπενθυμίζει τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, τὴν οὐράνια βασιλεία, καὶ τὴ θαυμαστὴ ἐκείνη καὶ παράδοξη ἐξουσία. Τί λοιπὸν λέγει ὁ Θεός; «Δὲν θὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀπόφασή τους αὐτῆ, οὔτε καὶ θὰ εὐδοωθεῖ, ἀλλὰ πρωτεύουσα τοῦ Ἰσραμαϊκοῦ κράτους θὰ εἶναι ἡ Δαμασκός». Ἡ ἡγεσία, λέγει, αὐτοῦ καὶ ἡ ἐξουσία του θὰ βρίσκεται στὴ Δαμασκὸ καὶ δὲν θ' ἀπλωθεῖ πιὸ πέρα. «Καὶ βασιλιάς τῆς Δαμασκοῦ θὰ εἶναι ὁ Ρασίν». Καὶ ὁ ἄρχοντας, λέγει, τῆς Δαμασκοῦ καὶ ὁ ἐξουσιαστῆς αὐτῆς θὰ εἶναι ὁ Ρασίν· δηλαδὴ θὰ παραμείνει στὰ ἴδια σύνορα καὶ δὲν θὰ προσθέσει δύναμη σ' αὐτό.

4. «Ἀκόμα ἐξήντα πέντε χρόνια θὰ ὑπάρξει τὸ βασίλειο τοῦ Ἰσραήλ καὶ θὰ ἐρημωθεῖ αὐτὸ ἀπὸ τὸ λαό του». Μέγιστη ἀπόδειξη τῆς ἀλήθειας εἶναι, ὅταν οἱ προφῆτες προλέγουν τοὺς καιρούς, νὰ παρέχουν σ' ἐκείνους πὺ θέλουν τὴ δυνατότητα νὰ ἐξετάζουν μὲ ἀκρίβεια τὴ δύναμη τῆς προφητείας. Διότι, λέγει, τώρα μὲν θ' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν πόλη, ὅμως μετὰ ἀπὸ ἐξήντα πέντε χρόνια θὰ καταστραφεῖ ὀλόκληρο τὸ ἔθνος αὐτῶν, καὶ οἱ ἐχθροί, ἀφοῦ τοὺς αἰχμαλωτίσουν, θὰ τοὺς ἀπελάσσουν ὄλους. Τώρα ὅμως πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση ἐκείνη δὲν θὰ κατακτήσουν τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὰ δικά τους. Γιὰ νὰ μὴ λέγει λοιπὸν ὁ βασιλιάς μονολογώντας, ὅταν ἀκούσει ὅτι μετὰ ἀπὸ ἐξήντα πέντε χρόνια θὰ καταστραφοῦν, τί λοιπόν; Ποιὸ τὸ ὄφελος σ' ἐμᾶς, ἐὰν μᾶς ὑποτάξουν τώρα καὶ καταστραφοῦν τότε; ἔχε θάρρος, λέγει, καὶ γιὰ τὰ παρόντα. Διότι τότε μὲν θὰ ὑποστοῦν ὀλοκληρωτικὴ ὑποταγή, τώρα ὅμως τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὰ δικά τους δὲν θὰ κατακτήσουν. Ἀλλὰ θὰ εἶναι πρωτεύουσα τοῦ Ἰσραήλ, δηλαδὴ τῶν δέκα φυλῶν, ἡ Σαμά-

Σαμαρεία (ἐκεῖ γὰρ ἦν αὐτοῖς ἡ βασιλεία), καὶ οὐκ ἐκταθήσεται περαιτέρω. Καὶ ἡ κεφαλὴ Σαμαρείας ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Ὅπερ ἐπὶ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἔλεγε, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα δηλῶν, ὅτι οὐδὲν πλέον ἔξουσιν, ἢ ταῦτα ἃ νῦν κατέχουσιν.

5 Εἶτα, ἐπειδὴ πράγματα εἶπεν ὑπερβαίνοντα λόγον ἀνθρώπινον, καὶ ἀνώτερα τῆς τῶν λογισμῶν ἀκολουθίας, καὶ προφητεία τὸ λεγόμενον ἦν, εἰκότως ἐπήγαγεν· «Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε». Μὴ ζήτηι, φησί, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ταῦτα ἔσται· Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐργαζόμενος, καὶ πί-
10 στεῶς σοι δεῖ μόνης, καὶ ἐννοήσεις τοῦ ποιούντος τὴν δύναμιν· πᾶσαν ἔλαβες τῶν εἰρημένων τὴν ἀπόδειξιν. Διὸ καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ ἔλεγεν· «Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα». Καὶ ὁ παῦλος εἰκότως, ἐπιλαβόμενος τῆς ρήσεως ταύτης, ἐπὶ μείζονα αὐτὴν εἴλκυσε πράγματα λέγων· «Ἐχοντες δὲ
15 τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ γεγραμμένον, Ἐπίστευσα, διὸ καὶ ἐλάλησα», καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν διὸ καὶ λαλοῦμεν». Εἰ γὰρ τὰ παλαιὰ πίστεως ἔχρηζε, τοσοῦτον ἀπέχοντα τῶν ἐν τῇ Καινῇ, ὅσον ἡ γῆ τῶν οὐρανῶν, πολλῶ μᾶλλον ἢ τῶν οὕτως ὑψηλῶν δογματῶ γνῶσις καὶ οὐδὲ εἰς
20 νοῦν ἐλθόντων τινὶ ποτε. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς δηλῶν ἔλεγεν· «Ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν».

«Καὶ προσέθετο Κύριος λαλήσαι τῷ Ἄχαζ λέγων· αἰ-
25 τησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἄχαζ· οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδὲ μὴ πειράσω Κύριον. Καὶ εἶπεν Ἡσαΐας· ἀκούσατε δὴ, οἶκος Δαυίδ· μὴ μικρὸν ὑμῖν, ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις; Καὶ πῶς Κυ-

10. Ψαλμ. 115, 1.

11. Β' Κορ. 4, 13.

12. Α' Κορ. 2, 9.

ρεια (διότι ἐκεῖ βρισκόταν τὸ βασίλειο αὐτῶν), καὶ δὲν θὰ ἐπεκταθεῖ παρὰ πέρα. Καὶ ὁ ἄρχοντας τῆς Σαμάρειας θὰ εἶναι ὁ βασιλιάς τοῦ Ἰσραήλ. Ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού ἔλεγε γιὰ τὴ Δαμασκό, αὐτὸ καὶ ἐδῶ δηλώνει, ὅτι δηλαδὴ τίποτε περισσότερο δὲν θὰ κατακτήσουν, παρὰ αὐτὰ πού τώρα κατέχουν.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ εἶπε πράγματα πού ὑπερβαίνουν τὸν ἀνθρώπινο λόγο, εἶναι ἀνώτερα τοῦ εἴρμου τῶν σκέψεων, καὶ ἦταν προφητεία αὐτὸ πού ἔλεγε, πολὺ σωστὰ πρόσθεσε· «Ἐὰν δὲν πιστέψετε στὰ λόγια τοῦ Κυρίου, δὲν θὰ τὰ κατανοήσετε ὅλα αὐτά». Μὴ ζητᾶς, λέγει, πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο θὰ συμβοῦν αὐτά· διότι ὁ Θεὸς εἶναι αὐτὸς πού πραγματοποιεῖ αὐτά, καὶ χρειάζεται μόνο ἡ πίστη σου, καὶ θὰ κατανοήσεις τὴ δύναμη ἐκείνου πού κάμνει αὐτά· ἔλαβες κάθε ἀπόδειξη γιὰ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ ἔλεγε· «Πίστεψα καὶ γι' αὐτὸ μίλησα»¹⁰. Καὶ ὁ Παῦλος πολὺ σωστά, ἀναφερόμενος στὰ λόγια αὐτά, τὰ ἔδωσε ἀκόμα πὺρ εὐρύτερη ἔννοια, λέγοντας· «Ἔχοντας δὲ τὸ ἴδιο φρόνημα τῆς πίστεως σύμφωνα μὲ ἐκεῖνο πού ἔχει γραφεῖ, 'Πίστεψα καὶ γι' αὐτὸ μίλησα', καὶ ἐμεῖς πιστεύομε, καὶ γι' αὐτὸ κηρύττομε»¹¹. Ἐὰν λοιπὸν τὰ παλιά χρειάζονταν πίστη, τὰ ὁποῖα ἀπέχουν ἀπὸ τὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης τόσο πολὺ, ὅσο ἡ γῆ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, πολὺ περισσότερο χρειάζεται πίστη ἢ γνώση τῶν τόσο ὑψηλῶν δογμάτων, πού οὔτε στὴ σκέψη κάποιου ἤρθαν ποτέ. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν γὰρ νὰ δηλώσει καὶ αὐτὸς ἔλεγε· «Ἐκεῖνα πού μάτι ἀνθρώπου δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν, τὰ ὁποῖα ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους πού ἀγαποῦν αὐτόν»¹².

«Καὶ μίλησε καὶ πάλι ὁ Κύριος πρὸς τὸν Ἄχαζ καὶ εἶπε· Γιὰ νὰ πιστέψεις ζήτησε νὰ γίνει κάποιο θαῦμα ἀπὸ τὸν Κύριο τὸ Θεό σου εἴτε στὴ γῆ εἴτε στὸν οὐρανὸ. Καὶ εἶπε ὁ Ἄχαζ· Δὲν θὰ ζητήσω, οὔτε θὰ θέσω σὲ πειρασμὸ στὸν Κύριο. Καὶ εἶπε ὁ Ἡσαΐας· Ἀκοῦστε λοιπὸν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας τοῦ Δαυὶδ· μήπως εἶναι μικρὸ πρᾶγμα τὸ νὰ στενοχωρεῖτε τοὺς ἀνθρώπους; Καὶ πῶς τολμᾶτε νὰ στενοχωρεῖτε

ρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον. Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ».

Πολλὴ τοῦ Θεοῦ συγκατάβασις, καὶ τοῦ βασιλέως ἡ ἀγνωμοσύνη. Ἔδει μὲν γὰρ αὐτὸν ἀκούσαντα τοῦ προφήτου μηδὲν ἀμφιβάλλειν περὶ τῶν εἰρημένων· εἰ δὲ καὶ ἀμφέβαλλε, κἄν σημεῖον λαβόντα πιστεῦσαι, ὅπερ πολλοὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις πεποιήκασιν. Καὶ γὰρ ὁ Θεός, φιλόανθρωπος ὢν, οὐδὲ τοῦτο παρητήσατο παρασχεῖν πολλάκις τοῖς παχυτέροις καὶ χαμαὶ συρομένοις, καὶ τῇ γῆ προσηλωμένοις, οἷον ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ Γεδεών. Ἐπειδὴ γὰρ πάντων καταδεέστερος ἦν καὶ παχύτατος, ὄρα ποῦ καταβαίνει πάλιν ὁ Θεός. Αὐτὸς αὐτὸν ἐφέλκεται, καὶ προτρέπει πρὸς τὸ σημεῖον αἰτῆσαι· καίτοι γε οὐδὲ μικρὸν τοῦτο σημεῖον ἦν, τὸ ἐλέγξαι αὐτοῦ τὰ ἀπόρρητα, καὶ εἰς μέσον ἀγαγεῖν αὐτοῦ τὴν γνῶμην ἅπασαν, καὶ τὴν ὑπόκρισιν διελέγξαι πᾶσαν.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν προφήτης εἶπεν, «Αἰτῆσαι σεαυτῷ σημεῖον», ἐκεῖνος δὲ τὸν σφόδρα πιστὸν ὑποκρινόμενος ἔλεγεν, «Οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδὲ μὴ πειράσω Κύριον», ὄρα πῶς μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐπάγει τὴν τομὴν ὁ προφήτης, εἰκότως μετὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑποκρίσεως βαρυτέραν ποιούμενος τὴν κατηγορίαν. Διὰ δὴ τοῦτο ἐκεῖνον μὲν οὐδὲ ἀποκρίσεως ἀξιοῖ, πρὸς δὲ τὸν δῆμον ἀποστρέφεται λέγων· «Ἀκούσατε, οἶκος Δαυίδ· μὴ μικρὸν ὑμῖν, ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις; Καὶ πῶς Κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα;». Ἄσαφές τὸ εἰρημένον· διὸ δὴ δεῖ τὴν ρῆσιν ἀναπτύξαι μετὰ ἀκριβείας. Ὁ γὰρ λέγει, τοῦτό ἐστι· μὴ γὰρ ἐμὰ τὰ ρήματά ἐστι; μὴ γὰρ ἐμὴ ἢ ἀπόφασις; Εἰ δὲ ἀνθρώποις ἀπιστεῖν ἀπλῶς καὶ ἀνευ

τὸν Κύριο; Γι' αὐτὸ θὰ δώσει σὲ σᾶς ὁ ἴδιος ὁ Κύριος θαῦμα. Νά, ἡ παρθένος θὰ συλλάβει καὶ θὰ γεννήσει υἱό, καὶ τὸ ὄνομα ποῦ θὰ δοθεῖ σ' αὐτὸν θὰ εἶναι Ἑμμανουήλ».

Εἶναι μεγάλη ἡ συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τοῦ βασιλιᾶ. Διότι ἔπρεπε αὐτὸς ἀκούοντας τὸν προφήτη νὰ μὴ ἀμφιβάλλει καθόλου γιὰ τὰ ὅσα λέχθηκαν· ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα ἀμφέβαλλε, θὰ ἔπρεπε νὰ πιστέψει λαμβάνοντας θαῦμα, πράγμα ποῦ εἶχαν κάνει πολλοὶ ἀπο τοὺς Ἰουδαίους. Καθόσον ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶναι φιλόανθρωπος, οὔτε αὐτὸ παρέλειψε νὰ κάνει πολλές φορές γιὰ ἐκείνους ποῦ ἦταν πνευματικὰ παχεῖς, σύρονταν κάτω καὶ ἦταν προσηλωμένοι στὴ γῆ, πράγμα ποῦ ἔκανε στὴν περίπτωση τοῦ Γεδεών¹³. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν πνευματικὰ ὁ πιὸ κατώτερος ἀπὸ ὄλους καὶ πάρα πολὺ παχύς, πρόσεχε πόση συγκατάβαση δείχνει πάλι ὁ Θεός. Αὐτὸς τὸν προσελκύει καὶ τὸν προτρέπει νὰ ζητήσῃ θαῦμα· ἂν καὶ βέβαια οὔτε αὐτὸ ἦταν μικρὸ θαῦμα, τὸ νὰ φανερώσῃ τὶς ἀπόκρυφες σκέψεις αὐτοῦ, ν' ἀποκαλύψῃ ὅλες τὶς διαθέσεις του, καὶ νὰ φανερώσῃ ὅλη τὴν ὑποκρισία του.

Πράγματι, ἐπειδὴ ὁ μὲν προφήτης εἶπε, «Γιὰ νὰ πιστέψῃς ζήτησε κάποιον θαῦμα», ἐκεῖνος δέ, ὑποκρινόμενος τὸν ὑπερβολικὰ πιστό, ἔλεγε. «Δὲν θὰ ζητήσω οὔτε θὰ θέσω σὲ πειρασμὸ τὸν Κύριο», πρόσεχε πῶς μὲ μεγάλη σφοδρότητα προσθέτει ὁ προφήτης τὸ διαχωρισμὸ, καθιστώντας πολὺ σωστὰ μετὰ τὴν ἀπόδειξη τῆς ὑποκρισίας βαρύτερη τὴν κατηγορία. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἀπὸ ἐκεῖνον μὲν δὲν ζητᾶ οὔτε κἂν ἀπάντηση, ἐνῶ στρέφεται πρὸς τὸ λαὸ καὶ λέγει· «Ἀκοῦστε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας τοῦ Δαυίδ· μήπως εἶναι μικρὸ πράγμα τὸ νὰ στενοχωρεῖτε τοὺς ἀνθρώπους; Καὶ πῶς τολμᾶτε νὰ στενοχωρεῖτε τὸν Κύριο;». Δὲν εἶναι σαφὴ τὰ λόγια αὐτά· γι' αὐτὸ λοιπὸν πρέπει ν' ἀναλύσομε αὐτὰ μὲ μεγάλη προσοχή. Πράγματι αὐτὸ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Μήπως τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι δικά μου; μήπως ἡ ἀπόφαση εἶναι δική μου; Ἐὰν δὲ τὸ νὰ μὴ πιστεύομε στοὺς ἀνθρώπους ἔτσι ἀπλὰ καὶ χωρὶς λόγο εἶναι βαρὺ καὶ ἄξιο κατηγοριῶν, πολὺ περισσότερο εἶναι βαρὺ ὅταν

λόγου βαρὺ καὶ ἐγκλημάτων ἄξιον, πολλῶ μᾶλλον Θεῶ. Τὸ οὖν ἀγῶνα παρέχειν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ἀπιστεῖν. Τοῦτο οὖν, φησί, μὴ μικρόν ἐστιν ἐγκλημα; μὴ ἢ τυχοῦσα κατηγορία τοῖς ἀνθρώποις ἀπιστεῖν; Εἰ δὲ τοῦτο βαρὺ, πολλῶ μᾶλλον τῷ Θεῶ. Καὶ τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἵνα μάθωσι πάντες, ὅτι ἀνεξαπάτητος ἔμεινεν ὁ προφήτης, οὐκ ἀπὸ τῶν ρημάτων παραλογιζόμενος τῶν εἰρημένων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Ἄχαζ φέρων τὴν ψῆφον.

5. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς πολλάκις ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων ἐποίησε. Πρὶν ἢ γὰρ τὴν ἀπὸ τῶν σημείων παρασχεῖν ἀπόδειξιν, τὴν κακίαν τῶν Ἰουδαίων εἰς μέσον ἄγων τὴν ἐν διανοίᾳ πορευομένην, οὐ μικρόν τοῦτο παρεῖχε τὸ σημεῖον· οἷον ἐπὶ τοῦ παραλυτικοῦ πεποίηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε πρὸς αὐτόν, «Θάρσει, τέκνον· ἀφέωνται σου αἱ ἁμαρτίαι», ἐκεῖνοι δὲ ἔλεγον ἐν ἑαυτοῖς, «Βλασφημεῖ», φησί, πρὶν ἢ σφίγξαι τὸν παραλελυμένον· «Τί βουλευέσθε πονηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;», μέγιστον θεότητος τοῦτο παρέχων τεκμήριον, τὸ τὰ ἀπόρρητα εἰδέναι τῆς διανοίας. «Σὺ γὰρ ἐπίστασαι», φησί, «καρδίας μονώτατος». Καὶ ὁ Δαυὶδ πάλιν φησὶν· «Ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροῦς ὁ Θεός». Τοῦτο καὶ τοῖς προφήταις ἐδίδου πολλάκις ὁ Θεός εἰδέναι, ἵν' οἱ ἀκούοντες μανθάνωσιν, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον τῶν εἰρημένων, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἢ ψῆφος ἅπασα κατενήνεκται.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μεγαλοφωνότατος οὗτος Ἡσαίας, ἐπειδὴ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας διελέχθη τῷ βασιλεῖ, καὶ τῶν δεινῶν ἀπήλλαξε, καὶ θαρρεῖν ἐκέλευσεν ὑπὲρ τῶν παρόντων, καὶ τεκμήρια τούτου παρέσχεν αὐτῷ, τὸ τὴν βουλὴν ἐξαγγεῖλαι τῶν ἐπιστρατευσάντων, καὶ τὴν προδοσίαν ἐλέγξαι, καὶ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἰσραὴλ προειπεῖν τὴν παντελεῖ

14. Ματθ. 9, 2.

15. Ματθ. 9, 3.

16. Ματθ. 9, 4.

17. Γ' Βασ. 8, 39.

18. Ψαλμ. 7, 10.

αὐτὸ σημαίνει στὸ Θεό. Τὸ «ἀγῶνα παρέχειν» λοιπὸν τίποτε ἄλλο δὲν σημαίνει, παρὰ ἀπιστία. Αὐτὸ λοιπὸν, λέγει, μήπως εἶναι μικρὸ ἔγκλημα; μήπως εἶναι τυχαία κατηγορία τὸ ν' ἀπιστεῖ κάποιος στοὺς ἀνθρώπους; Ἐὰν δὲ αὐτὸ εἶναι βαρὺ, πολὺ περισσότερο βαρὺ εἶναι τὸ ν' ἀπιστεῖ στὸ Θεό. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἔλεγε, γιὰ νὰ μάθουν ὅλοι, ὅτι ὁ προφήτης δὲν ἐξαπατήθηκε, καὶ ὅτι δὲν ξεγελάσθηκε ἀπὸ τὰ λόγια ποὺ ἄκουσε, ἀλλ' ἔβγαλε τὴν ἀπόφαση ἀπὸ τὶς σκέψεις ποὺ ὑπῆρχαν μέσα στὸ νοῦ τοῦ Ἰαχάζ.

5. Αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔκανε πολλές φορές ὅπως λένε τὰ εὐαγγέλια. Πρὶν δηλαδὴ παρουσιάσει τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τὰ θαύματα, ἀποκαλύπτοντας τὴν κακία τῶν Ἰουδαίων ποὺ κυριαρχοῦσε μέσα στὴ σκέψη τους, παρουσίαζε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὄχι πρὸς μικρὸ θαῦμα, πρᾶγμα ποὺ συνέβηκε στὴν περίπτωση τοῦ παραλυτικοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε πρὸς αὐτόν, «Ἔχε θάρρος, παιδί μου· συγχωροῦνται οἱ ἁμαρτίες σου»¹⁴, ἐκεῖνοι δὲ ἔλεγαν μέσα τους, «Βλασφημεῖ»¹⁵, λέγει προτοῦ νὰ συσφίξει τὰ μέλη τοῦ παραλυτικοῦ· «Γιατί βάζετε κακὲς σκέψεις μέσα στὴν καρδιά σας»¹⁶, παρέχοντας αὐτὸ σὰν μέγιστη ἀπόδειξη τῆς θεότητάς του, τὸ ὅτι γνωρίζει τὶς ἀπόκρυφες σκέψεις τῆς διάνοιας. Διότι λέγει, «Σὺ μόνο ἀπ' ὅλους γνωρίζεις τὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων»¹⁷. Καὶ ὁ Δαυὶδ πάλι λέγει· «Διότι σύ, Θεέ μου, ἐξετάζεις τὶς ἀπόκρυφες σκέψεις ποὺ ὑπάρχουν μέσα στὶς καρδιὰς καὶ τὰ νεφρά»¹⁸. Αὐτὴ τὴ δυνατότητα γνώσεως πολλές φορές ὁ Θεὸς ἔδινε καὶ στοὺς προφῆτες, γιὰ νὰ μαθαίνουν οἱ ἀκροατὲς τους, ὅτι τίποτε ἀπὸ τὰ λόγια τους δὲν ἦταν ἀνθρώπινο, ἀλλ' ὅλη ἡ ἀπόφαση προερχόταν ἐπάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μεγαλοφωνότατος αὐτὸς Ἰησαΐας, ἐπειδὴ μὲ μεγάλη ἐπιείκεια συνομίλησε μὲ τὸ βασιλιά, τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὰ κακά, τὸν πρότρεψε νὰ ἔχει θάρρος γιὰ τὰ παρόντα, καὶ τοῦ παρουσίασε ἀποδείξεις γι' αὐτὰ, ἀποκαλύπτοντάς του τὴν ἀπόφαση ἐκείνων ποὺ ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τους, ἐλέγχοντας τὴν προδοσία, προλέγοντας τὴ γενικὴ καὶ ὀλοκληρωτικὴ ἄλωση τοῦ Ἰσραὴλ, προσθέτοντας μάλιστα καὶ τὸ χρόνο

καὶ ὀλόκληρον, καὶ τὸν χρόνον προσθεῖναι, οὐκ ἠρκέσθη
 τούτοις, καὶ περαιτέρω πρόεισι, καὶ οὐκ ἀναμένει σημεῖον
 αὐτὸν αἰτῆσαι, ἀλλὰ καὶ μὴ βουλόμενον δι' ὑπερβολὴν ἀπι-
 5 στίας προτρέπεται· καὶ οὐδὲ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ κύριον τῆς αἰ-
 ρέσεως ποιεῖ· οὐδὲ γάρ φησι, τὸ καὶ τὸ σημεῖον, ἀλλ' ὅπου
 βούλει, φησί· πλούσιος ὁ Δεσπότης, παναλκῆς ἢ δύναιμις,
 ἄφατος ἢ ἐξουσία. Ἄν ἐκ τῶν οὐρανῶν βουλευθῆς, οὐδὲν τὸ
 κωλύον, ἂν ἐκ τῆς γῆς, οὐδὲν τὸ ἐμποδίζον. Τοῦτο γάρ ἐ-
 στιν, « Ἦ εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος».

10 Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἐπεσπάσατο, οὐδὲ ἐνταῦ-
 θα ἐσίγησεν, ἀλλ' ἔλεγχον ἐπαγαγών, καὶ τοῦτον ὑπὲρ διορ-
 θώσεως τοῦ ἀκούοντος, καὶ τοῦ δεῖξαι, ὡς οὐκ ἠπάτησεν,
 οὐδὲ παρελογίσσατο, ἀνακαλύπτει προφητείαν ἀπόρρητον,
 τὴν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς οἰκουμένης ἐσομένην, καὶ ἐπὶ διορθώ-
 15 σει τῶν πραγμάτων ἀπάντων· καὶ φησι τὸ σημεῖον οὐχὶ τῷ
 Ἄχαζ δίδοσθαι λοιπόν, ἀλλὰ τῷ κοινῷ τῶν Ἰουδαίων δή-
 μῳ. Παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν πρὸς αὐτὸν τὸν λόγον ἀπέτει-
 νεν, ἐπειδὴ δὲ ἀνάξιον ἐκεῖνος ἑαυτὸν ἀπέφηνε, τῷ κοινῷ
 τοῦ λαοῦ διαλέγεται. «Διὰ τοῦτο» γάρ, φησί, «δώσει», οὐχὶ
 20 σοί, ἀλλ' «ὑμῖν σημεῖον». «Ἑμῖν», τίσι; Τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ
 Δαυίδ. Καὶ γὰρ ἐκεῖθεν ἐβλάστησε τὸ σημεῖον.

Τί οὖν τὸ σημεῖόν ἐστιν; «Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ
 λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ
 Ἐμμανουήλ». Παρατηρητέον, ὅπερ καὶ ἐμπροσθεν εἶπον, ὅ-
 25 τι οὐ τῷ Ἄχαζ δίδοται λοιπόν τὸ σημεῖον. Καὶ ὅτι οὐ στοχα-
 σμός, αὐτὸς ὁ προφήτης καὶ ἐνεκάλεσε καὶ κατηγόρησε
 λέγων· «Μὴ μικρὸν ὑμῖν, ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις;» καὶ
 προσέθηκε· «Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος ὑμῖν σημεῖον. Ἴδου ἡ
 παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει». Εἰ δὲ μὴ παρθένος ἦν, οὐδὲ ση-
 30 μεῖον ἦν. Τὸ γὰρ σημεῖον ἐκβαίνειν δεῖ τὴν κοινὴν ἀκολου-

πραγματοποιήσεως αὐτῆς, καὶ δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτά, ἀλλὰ προχωρεῖ καὶ παρὰ πέρα, καὶ δὲν περιμένει νὰ ζητήσῃ αὐτὸς θαῦμα, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς ἀπιστίας του δὲν θέλει νὰ ζητήσῃ, προτρέπεται νὰ ζητήσῃ· καὶ δὲν προτρέπεται ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἀφήνεται κύριος στὸ νὰ ἐκλέξῃ αὐτό· διότι δὲν λέγει, αὐτὸ καὶ αὐτὸ τὸ θαῦμα, ἀλλὰ, λέγει, ὅποιο θέλει· πλούσιος εἶναι ὁ Κύριος, πανίσχυρη ἡ δύναμή του, ἀπερίγραπτη ἡ ἐξουσία του. "Ἄν θελήσῃς ἀπὸ τὸν οὐρανό, δὲν ὑπάρχει κανένα κώλυμα, ἂν ἀπὸ τῆ γῆ, τίποτε δὲν ἐμποδίζει. Διότι αὐτὸ σημαίνει τό, «Ἦ εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος»¹⁹.

Ἄλλ' ἐπειδὴ οὔτε ἔτσι τὸν ἐπείσε, δὲν σταμάτησε ἐδῶ, ἀλλ', ἀφοῦ πρόσθεσε καὶ τὸν ἔλεγχο, καὶ αὐτὸν πρὸς διόρθωση τοῦ ἀκροατῆ του, καὶ γιὰ νὰ δείξῃ, ὅτι δὲν ἐξαπατήθηκε, οὔτε ξεγελάστηκε ἀπὸ τὰ λόγια του, ἀποκαλύπτει προφητεία ἀπόρητη, ποὺ θὰ συμβεῖ γιὰ τῆ σωτηρία τῆς οἰκουμένης καὶ γιὰ διόρθωση ὅλων τῶν πραγμάτων· καὶ λέγει ὅτι τὸ θαῦμα θὰ δοθεῖ πλέον ὄχι γιὰ τὸν Ἄχαζ, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Ἰουδαϊκὸ λαό. Διότι στὴν ἀρχὴ μὲν ἀπηύθυνε τὸ λόγο πρὸς αὐτόν, ἐπειδὴ ὁμοίως ἐκεῖνος παρουσίασε τὸν ἑαυτό του ἀνάξιο, ἀπευθύνει στὴ συνέχεια τὸ λόγο του πρὸς τὸν ἴδιο τὸ λαό. Διότι, λέγει, «Γι' αὐτὸ θὰ δώσει ὁ Κύριος τὸ θαῦμα», ὄχι σὲ σένα, ἀλλὰ, «Σὲ σᾶς». «Σὲ σᾶς»· σὲ ποιούς; Στούς ἀνθρώπους τῆς οἰκογένειας τοῦ Δαυὶδ. Καθόσον ἀπὸ ἐκεῖ βλάστησε τὸ θαῦμα.

Ποιὸ λοιπὸν εἶναι τὸ θαῦμα; «Νὰ ἡ Παρθένος θὰ συλλάβῃ καὶ θὰ γεννήσῃ υἱό, καὶ τὸ ὄνομα ποὺ θὰ δοθεῖ σ' αὐτόν θὰ εἶναι Ἐμμανουήλ». Εἶναι ἄξιο παρατηρήσεως αὐτὸ ποὺ εἶπα καὶ προηγουμένως, ὅτι δηλαδὴ τὸ θαῦμα δὲν δίνεται πλέον στὸν Ἄχαζ. Καὶ τὸ ὅτι δὲν εἶναι αὐτὰ ὑπόθεση, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ προφήτης καὶ κατήγγειλε αὐτὰ καὶ κατηγορήσε, λέγοντας· «Μήπως σᾶς φαίνεται μικρὸ πρᾶγμα τὸ νὰ μὴ πιστεύετε στὰ λόγια τῶν ἀνθρώπων;»· καὶ πρόσθεσε· «Γι' αὐτὸ θὰ δώσει ὁ Κύριος σὲ σᾶς θαῦμα. Νὰ ἡ Παρθένος θὰ συλλάβῃ». Ἐὰν δὲ δὲν ἦταν παρθένος, οὔτε θαῦμα θὰ ἦταν. Διότι τὸ θαῦμα πρέπει νὰ ξεπερνᾷ τὴ κοινὴ σειρὰ τῶν πραγμάτων

θίαν, καὶ τὴν τῆς φύσεως ὑπερβαίνειν συνήθειαν, καὶ ξένον εἶναι καὶ παράδοξον, ὥστε ἕκαστον ἐπισημαίνεσθαι τῶν ὁρῶντων καὶ ἀκούοντων. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ σημεῖον λέγεται, διὰ τὸ ἐπίσημον. Ἐπίσημον δὲ οὐκ ἂν γένοιτο, εἰ μέλλοι
5 κρύπτεσθαι τῇ κοινῶν τῶν ἄλλων πραγμάτων.

Ὡστε εἰ περὶ γυναικὸς ὁ λόγος ἦν νόμῳ φύσεως τι-κτούσης, τίνος ἕνεκεν σημεῖον καλεῖ τὸ καθ' ἑκάστην γινόμενον ἡμέραν; Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἀρχόμενος οὐκ εἶπεν, Ἴδου παρθένο, ἀλλ', «Ἴδου ἡ παρθένο», τῇ προσθήκῃ τοῦ ἄρ-
10 θρου ἐπίσημόν τινα καὶ μόνην τοιαύτην γεγεννημένην ἡμῖν αἰνιττόμενος. Ὅτι γὰρ ἡ προσθήκη αὕτη τοῦτο ἐνδείκνυται, δυνατὸν καὶ ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων μαθεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔπεμψαν πρὸς τὸν Ἰωάννην οἱ Ἰουδαῖοι ἐρωτῶντες, «Τίς εἶ;» οὐκ ἔλεγον, ἰδὲ Χριστός, ἀλλ', «Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός»· οὐ-
15 δὲ ἔλεγον, ἰδὲ προφήτης, ἀλλ', «Εἰ σὺ εἶ ὁ προφήτης», ὧν ἕκαστον ἐξαίρετον ἦν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόμενος ὁ Ἰωάννης οὐκ ἔλεγεν, ἕν ἀρχῇ ἦν Λόγος, ἀλλ', «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν». Οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, Ἴδου παρθένο, ἀλλ', «Ἴδου ἡ παρθένο»,
20 καὶ μετὰ ἀξιώματος προφήτη πρέποντος τό, «Ἴδου». Μόνον γὰρ οὐχὶ ὁρῶντος ἦν τὰ γενόμενα, καὶ φανταζομένου, καὶ πολλὴν ἔχοντος ὑπὲρ τῶν εἰρημένων πληροφορίαν. Τῶν γὰρ ἡμετέρων ὀφθαλμῶν ἐκεῖνοι σαφέστερον τὰ μὴ ὁρῶμενα ἔβλεπον. Τὴν μὲν γὰρ αἴσθησιν εἰκὸς καὶ ἀπατηθῆ-
25 ναι, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος χάρις ἀνεξαπάτητον παρείχετο τὴν ἀπόφασιν.

6. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐ προσέθηκε, φησὶν, ὅτι ἐκ Πνεύματος ἁγίου ὁ τόκος ἔσται; Προφητεία ἦν τὸ λεγόμενον, καὶ συνεσκιασμένως ἀπαγγεῖλαι ἔδει, ὃ πολλάκις εἶπον, διὰ τὴν
30 τῶν ἀκούοντων ἀγνωμοσύνην, ἵνα μὴ σαφῶς πάντα μανθά-

20. Ἰω. 1, 19.

21. Ἰω. 1, 25.

22 Ἰω. 1, 1.

καὶ νὰ ὑπερβαίνει τὴ φυσικὴ συνήθεια, καὶ νὰ εἶναι ἀσυνήθιστο καὶ παράδοξο, ὥστε νὰ γίνεται ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὸν κάθε θεατὴ καὶ ἀκροατὴ. Διότι γι' αὐτὸ λέγεται καὶ σημεῖο, γιὰ τὸ ὅτι εἶναι κάτι τὸ διακριτικὸ καὶ ἐντυπωσιακὸ. Διακριτικὸ δὲ δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι, ἂν συνέβαινε νὰ καλυφθεῖ ἐρχόμενο σὲ ἀνάμιξη μὲ ἄλλα πράγματα.

Ὡστε, ἐὰν ὁ λόγος ἦταν γιὰ γυναῖκα ποὺ θὰ γεννοῦσε σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους, γιὰ ποῖο λόγο ὀνομάζει θαῦμα αὐτὸ ποὺ συμβαίνει καθημερινά; Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἀρχίζοντας δὲν εἶπε, 'Νὰ παρθένος', ἀλλὰ, «Νὰ ἡ παρθένος», ὑπαινισσόμενος μὲ τὴν προσθήκη τοῦ ἄρθρου ὅτι ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους αὐτὴ θὰ εἶναι μιὰ κάποια τελείως ξεχωριστὴ καὶ μοναδικὴ παρθένος. Τὸ ὅτι βέβαια ἡ προσθήκη αὐτὴ φανερώνει αὐτό, μπορούμε νὰ τὸ μάθομε καὶ ἀπὸ τὰ εὐαγγέλια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔστειλαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀνθρώπους πρὸς τὸν Ἰωάννη ρωτώντας, «Ποῖος εἶσαι;»²⁰, καὶ δὲν ἔλεγαν, 'σὺ εἶσαι Χριστός', ἀλλὰ, «Ἐὰν σὺ εἶσαι ὁ Χριστός»· οὔτε ἔλεγαν, 'σὺ εἶσαι προφήτης', ἀλλ', «Ἐὰν σὺ εἶσαι προφήτης»²¹, πράγμα ποὺ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἦταν κάτι τὸ ἐξαίρετο. Γι' αὐτὸ καὶ ἀρχίζοντας ὁ Ἰωάννης τὸ εὐαγγέλιό του, δὲν εἶπε, 'Στὴν ἀρχὴ ὑπῆρχε Λόγος', ἀλλὰ, «Στὴν ἀρχὴ ὑπῆρχε ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦταν ἀχώριστος μὲ τὸ Θεό»²². Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ δὲν εἶπε, 'Νὰ παρθένος', ἀλλὰ, «Νὰ ἡ παρθένος», καὶ μὲ τὸ διακριτικὸ γνῶρισμα «Ἰδού», ποὺ ταιριάζει σὲ προφήτη. Διότι τὰ ὅσα συνέβαιναν δὲν ἦταν πράγματα ποὺ τὰ ἔβλεπε κάποιος μόνο, τὰ φαντάζονταν καὶ εἶχε μεγάλη βεβαιότητα γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ἔλεγε. Καθόσον οἱ προφῆτες ἔβλεπαν τὰ ἀόρατα πράγματα σαφέστερα ἀπὸ τοὺς δικούς μας ὀφθαλμούς. Διότι ἡ μὲν αἴσθησις φυσικὸ εἶναι καὶ νὰ ἐξαπατηθεῖ, ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ὁμῶς ἔδινε τὴν ἀπόφασις χωρὶς ἐξαπάτησις.

6. Καὶ γιὰ ποῖο λόγο, λέγει, δὲν πρόσθεσε ὅτι ἡ γέννησις θὰ προέλθει ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα; Προφητεία ἦταν τὸ λεγόμενο καὶ ἔπρεπε νὰ λεχθοῦν ἐπισκιασμένα, πράγμα ποῦ πολλὰς φορὰς εἶπα, ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν ἀκροατῶν, ὥστε νὰ

νοντες, καὶ τὰ βιβλία πάντα κατακαύσωσιν. Εἰ γὰρ τῶν
 προφητῶν οὐκ ἐφείσαντο, πολλῶ μᾶλλον τῶν γραμμάτων
 οὐκ ἂν ἀπέσχοντο. Καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὸ εἰρημένον, ἕτε-
 5 ρός τις βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ Ἰερεμία αὐτὰ τὰ βιβλία λαβὼν κα-
 τέτεμε, καὶ πυρὶ παρεδίδου. Εἶδες μανίαν ἀφόρητον; εἶδες
 ὀργὴν ἀλόγιστον; Οὐκ ἤρκεσεν αὐτῷ τὸ ἀφανίσαι τὰ γράμ-
 ματα, ἀλλὰ καὶ ἐνέπρησε, τὸ ἀλόγιστον αὐτοῦ πάθος πλη-
 ρῶσαι βουλόμενος. Ἄλλ' ὁμως καὶ ἀσαφῶς εἰπὼν ὁ θαυμά-
 σιος οὗτος προφήτης, τὸ πᾶν ἐνεδείξατο. Παρθένος γάρ, ἕ-
 10 ως ἂν μένη παρθένος, πόθεν ἄλλοθεν κυήσειεν, εἰ μὴ ἀπὸ
 Πνεύματος ἁγίου; Τὸ γὰρ μόνον λῦσαι φύσεως οὐδενὸς ἐτέ-
 ρου ἦν, ἀλλ' ἢ τοῦ δημιουργοῦ τῆς φύσεως. Ὡστε εἰπὼν, ὅ-
 τι τέξεται ἡ παρθένος, τὸ πᾶν ἐνέφηεν.

Εἰπὼν τοίνυν τὸν τόκον, λέγει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ τικτο-
 15 μένου, οὐ τὸ τεθέν, ἀλλὰ τὸ ἀπὸ τῶν πραγμάτων. Ὡσπερ
 γὰρ τὴν Ἱερουσαλήμ καλεῖ πόλιν δικαιοσύνης, καίτοι γε οὐ-
 δαμοῦ δικαιοσύνης ἐκλήθη πόλις, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν πραγμά-
 των ταύτην εἶχε τὴν προσηγορίαν, διὰ τὸ πολλὴν γενέσθαι
 τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον αὐτῆς μεταβολήν, καὶ τὴν τοῦ δικαίου
 20 προστασίαν (καὶ γὰρ ὅταν πόρνην καλῆ, οὐχ ὡς τῆς πόλε-
 ως οὕτω ποτὲ κληθείσης, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς κακίας τὸ ὄνομα τί-
 θησιν, οὕτω δὴ καὶ μετὰ ταῦτα ἀπὸ τῆς ἀρετῆς), τὸ αὐτὸ τοί-
 νυν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λεκτέον, ὅτι τὸ ἀπὸ τῶν πραγμά-
 των αὐτῷ ὄνομα τέθεικε. Τότε γὰρ μάλιστα μεθ' ἡμῶν ὁ Θε-
 25 ὸς γέγονεν, ἐπὶ τῆς γῆς ὄφθεις, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανα-
 στρεφόμενος, καὶ τὴν πολλὴν ἐπιδεικνύμενος περὶ ἡμᾶς κη-
 δεμονίαν. Οὐκέτι γὰρ ἄγγελος, οὐδὲ ἀρχάγγελος μεθ' ἡμῶν,

μὴ συνέβαινε, ἀφοῦ τὰ μάθαιναν ὅλα μὲ σαφήνεια, νὰ ἔκαιγαν καὶ ὅλα τὰ βιβλία. Διότι, ἐὰν δὲν ἀπέφυγαν νὰ βλάψουν τοὺς προφῆτες, πολὺ περισσότερο δὲν θ' ἀπέφευγαν νὰ καταστρέψουν τὰ βιβλία. Καὶ τὸ ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν ἀπλή σκέψη, κάποιος ἄλλος βασιλιάς στὴν περίπτωση τοῦ Ἱερεμία, ἀφοῦ πῆρε αὐτὰ τὰ βιβλία, τὰ ξέσχισε καὶ τὰ ἔκαψε²³. Εἶδες μανία ἀνυπόφορη; εἶδες ὀργὴ ἀπερίσκεπτη; Δὲν τοῦ ἔφθασε νὰ εξαφανίσει τὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔκαψε, θέλοντας νὰ ἱκανοποιήσει τὸ ἀπερίσκεπτο πάθος του. Ἄλλ' ὅμως ὁ θαυμάσιος αὐτὸς προφήτης ἂν καὶ τὰ εἶπε μὲ ἀσάφεια, ἐν τούτοις φανέρωσε τὸ πᾶν. Διότι μία παρθένος, ὅσο ἔξακολουθεῖ νὰ εἶναι παρθένος, ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ θὰ μπορούσε νὰ γεννήσει, παρὰ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα; Καθόσον τὸ νὰ ὑπερέβαινε τοὺς νόμους τῆς φύσεως κανένας ἄλλος δὲν μπορούσε, παρὰ μόνο ὁ δημιουργὸς τῆς φύσεως. Ὡστε, λέγοντας ὅτι θὰ γεννήσει ἡ παρθένος, φανέρωσε τὸ πᾶν.

Ἄφοῦ λοιπὸν μίλησε γιὰ τὴ γέννηση, λέγει καὶ τὸ ὄνομα ἐκεῖνου ποῦ θὰ γεννηθεῖ, ὄχι ἐκεῖνο ποῦ ἔλαβε, ἀλλ' ἐκεῖνο ποῦ τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὀνομάζει τὴν Ἱερουσαλὴμ πόλη δικαιοσύνης, ἂν καὶ βέβαια πουθενὰ δὲν ὀνομάσθηκε πόλη δικαιοσύνης, ἀλλ' ἀπὸ τὰ γεγονότα ἔλαβε αὐτὴ τὴν ὀνομασία, ἐπειδὴ σημειώθηκε σ' αὐτὴν μεγάλη μεταβολὴ πρὸς τὸ καλύτερο καὶ προστάτεψε τὸ δίκιο (καθόσον, ὅταν τὴν ὀνομάζει πόρνη, τὸ κάνει αὐτὸ ὄχι ἐπειδὴ ὀνομάσθηκε ἡ πόλη κάποτε ἔτσι, ἀλλὰ τῆς ἀποδίδει τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀπὸ τὴν κακία· κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο βέβαια καὶ στὴ συνέχεια τὴν ὀνομάζει πόλη δικαιοσύνης ἀπὸ τὴν ἀρετὴ της), τὸ ἴδιο λοιπὸν πρέπει νὰ λεχθεῖ καὶ γιὰ τὸ Χριστό, ὅτι δηλαδὴ ἀπέδωσε σ' αὐτὸν τὸ ὄνομα ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβηκαν σ' αὐτόν. Διότι τότε κατ' ἐξοχὴ ὁ Θεὸς ἦρθε κοντά μας, ὅταν φανερώθηκε στὴ γῆ, συναναστράφηκε τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔδειξε τὴ μεγάλη φροντίδα του γιὰ μᾶς. Καθόσον δὲν ἦρθε κοντά μας ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ἀφοῦ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἀνέλαβε ὅλη τὴ διόρθωση μας, συνομιλώντας μὲ

ἀλλ' αὐτὸς καταβὰς ὁ Δεσπότης τὴν πᾶσαν ἀνεδέξατο διόρθωσιν, πόρναις διαλεγόμενος, τελώναις συνανακείμενος, εἰς ἁμαρτωλῶν οἰκίας εἰσιῶν, λησταῖς παρρησίαν διδούς, μάγους ἐφελκόμενος, πάντα περιῶν καὶ διορθούμενος, καὶ
5 αὐτὴν τὴν φύσιν ἐνῶν πρὸς ἑαυτόν.

Ταῦτα οὖν πάντα ὁ προφήτης προαναφωνεῖ, ὁμοῦ καὶ τὸν τόκον λέγων, καὶ τὸ κέρδος τῶν ὠδίνων τὸ ἄφατον ἐκεῖνο καὶ ἄπειρον. "Ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς μετὰ ἀνθρώπων ἦ, οὐδὲν δεῖ λοιπὸν δεδοικέναι, οὐδὲ τρέμειν, ἀλλ' ὑπὲρ ἀπάντων
10 θαρρεῖν, ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο. Καὶ γὰρ τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα καὶ ἀκίνητα ἐλύθη κακά, καὶ ἡ κατὰ τοῦ κοινοῦ γένους ἀπόφασις ἀνηρεῖτο, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὰ νεῦρα ἐκέκοπτο, καὶ διαβόλου τυραννίς κατελύετο, καὶ ὁ πᾶσιν ἄβατος παράδεισος ἀνδροφόνῳ καὶ ληστῇ πρῶτον ἠνοίγετο, καὶ οὐράνιοι ἀψῖ-
15 δες ἀνεπετάννυντο, καὶ ἀγγέλοις ἄνθρωπος συνανεμίγνυτο, καὶ πρὸς τὸν βασιλικὸν θρόνον ἡ φύσις ἡ ἡμετέρα ἀνήγετο, καὶ τοῦ ἄδου τὸ δεσμωτήριον ἄχρηστον ἦν, καὶ ὁ θάνατος ὄνομα λοιπὸν ἔμενεν ὄν, πράγματος ἀπεστερημένον, καὶ μαρτύρων χοροί, καὶ γυναῖκες κατακλάσασαι τοῦ ἄδου τὰ
20 κέντρα. Ταῦτα οὖν πάντα προορῶν ὁ προφήτης ἐσκίρτα καὶ ἐχόρευε, καὶ δι' ἐνὸς ρήματος ἡμῖν αὐτὰ ἐνεδείκνυτο, προφητεύων ἡμῖν τὸν Ἐμμανουήλ.

«Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται, πρὶν ἢ γνῶναι αὐτόν ἢ προελέσθαι πονηρὰ ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν. Διότι πρὶν ἢ γνῶ-
25 ναι τὸ παιδίον ἀγαθόν, ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ, τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν». Ἐπειδὴ τὸ τικτόμενον παιδίον οὔτε ἄνθρωπος ἦν ψιλός, οὔτε Θεὸς μόνον, ἀλλὰ Θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ, οἰκότως καὶ ὁ προφήτης ποικίλλει τὸν λόγον, νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο λέγων, καὶ τὰ παράδοξα τιθεῖς, καὶ οὐκ
30 ἀφιεῖς ἀπιστηθῆναι τὴν οἰκονομίαν διὰ τὴν τοῦ θαύματος ὑ-

τις πόρνες, συντρόφωντας με τοὺς τελῶνες, μπαίνοντας στὰ σπίτια τῶν ἁμαρτωλῶν, δίνοντας παρρησία στοὺς ληστές, προσελκύοντας κοντά του μάγους, τὰ πάντα κάμνοντας καὶ διορθώνοντας, καὶ τὴν ἴδια τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου ἐνώνοντας με τὸν ἑαυτό του.

“Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν προλέγει ὁ προφήτης, ἀναφέροντας συγχρόνως καὶ τὴ γέννηση καὶ τὸ ἀπερίγραπτο ἐκεῖνο καὶ ἄπειρο κέρδος τῶν πόνων τοῦ τοκετοῦ. Διότι, ὅταν ὁ Θεὸς εἶναι μαζί με τοὺς ἀνθρώπους, τίποτε δὲν πρέπει πλέον νὰ φοβοῦνται, οὔτε νὰ τρέμουν, ἀλλὰ γιὰ ὅλα νὰ ἔχουν θάρρος, πράγμα λοιπὸν καὶ ποὺ συνέβηκε. Καθόσον καταλύθηκαν τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα καὶ ἀμετακίνητα κακά, καταργοῦνταν ἡ ἀπόφαση ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπινου γένους, παρέλυαν τὰ νεῦρα τῆς ἁμαρτίας, καταλύονταν ἡ τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ διαβόλου, ὁ ἀδιάβατος σ' ὅλους παράδεισος ἀνοίγε γιὰ πρώτη φορὰ στὸν ἀνθρωποκτόνο καὶ ληστή, οἱ οὐράνιες ἀψίδες ἀπλώνονταν, ὁ ἀνθρωπος ἀναμιγνυόταν με τοὺς ἀγγέλους, ἡ φύση μας ἀνυψωνόταν πρὸς τὸν βασιλικὸ θρόνο, τοῦ ἁδῆ τὸ δεσμοτήριον ἀχρηστευόταν, ὁ θάνατος ἔμενε πλέον ἀπλὸ ὄνομα, στερημένο ἀπὸ περιεχόμενον, καὶ χοροὶ μαρτύρων καὶ γυναῖκες κατακομμάτιαζαν τὰ κεντριά τοῦ ἁδῆ. “Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν προβλέποντας ὁ προφήτης σκιρτοῦσε καὶ χόρευε ἀπὸ τὴ χαρὰ του, καὶ ὅλα αὐτὰ μᾶς τὰ φανέρωνε με μιᾶ λέξη μόνο, προφητεύοντάς μας τὸν Ἐμμανουήλ.

«Βούτυρο καὶ μέλι θὰ τρώγει, προτοῦ δὲ ἔρθει σὲ θέση νὰ γνωρίσει καὶ νὰ διακρίνει τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό, θὰ ἐκλέξει τὸ καλὸ. Διότι πρὶν τὸ παιδί ἀποκτήσει τὴ γνώση νὰ διακρίνει τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό, θὰ δείξει ἀπειθία πρὸς τὴν κακία καὶ θὰ προτιμήσει τὸ καλὸ». Ἐπεδῆ τὸ παιδί ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γεννηθεῖ οὔτε ἀνθρωπος ἀπλὸς ἦταν, οὔτε μόνο Θεός, ἀλλὰ Θεὸς με μορφή ἀνθρώπου, πολὺ σωστά καὶ ὁ προφήτης ποικίλλει τὸ λόγο, λέγοντας ἄλλοτε μὲν αὐτό, ἄλλοτε δὲ ἐκεῖνο, ἀναφέροντας συγχρόνως καὶ τὰ παράδοξα, καὶ μὴ ἀφήνοντας ἔτσι νὰ μὴ γίνῃ πιστευτὸ τὸ σχέδιον τῆς θείας οἰκονομίας, ἐξ αἰτίας τοῦ ὑ-

περβολήν. Εἰπὼν γὰρ ὅτι τέξεται ἡ παρθένος, ὅπερ ἦν ἀνώ-
 τερον φύσεως, καὶ ὅτι κληθήσεται Ἐμμανουήλ, ὃ καὶ αὐτὸ
 μεῖζον προσδοκίας ἦν, ἵνα μὴ τις τὸν Ἐμμανουήλ ἀκούσας,
 τὰ Μαρκίωνος πάθῃ, καὶ νοσήσῃ τὰ τοῦ Οὐαλεντίνου, διὰ
 5 τὴν οἰκονομίαν, διαρρήδην ἐπήγαγε καὶ τῆς οἰκονομίας σα-
 φεστάτην ἀπόδειξιν, ἀπὸ τῆς τραπέζης αὐτὴν πιστούμενος.
 Τί γὰρ φησι; «Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται». Τοῦτο δὲ οὐκ ἄν
 εἶη θεότιτος, ἀλλὰ τῆς φύσεως τῆς ἡμέρας. Διὰ γάρ τοι τοῦ-
 το οὐδὲ ἄνθρωπον ἀπλῶς πλάσας ἐνώκησεν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ
 10 καὶ τῆς κυήσεως ἠνέσχετο, καὶ ταύτης ἐννεαμηνιαίου, καὶ
 ὠδίνων καὶ σπαργάνων, καὶ τῆς ἐκ πρώτης ἡλικίας τροφῆς,
 ἵνα διὰ πάντων ἐμφράξῃ τὰ στόματα τῶν ἀρνεῖσθαι τὴν οἰ-
 κονομίαν ἐπιχειρούντων.

Ταῦτα οὖν ἄνωθεν προορῶν ὁ προφήτης οὐχὶ τὰς ὠδί-
 15 νας λέγει, καὶ τὸν θαυμαστὸν τόκον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν
 πρώτη ἡλικίᾳ τροφήν, τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς σπαργάνοις, οὐδὲν
 τῶν λοιπῶν ἐξαλλάττουσαν ἀνθρώπων, οὐδέ τι ξένον κατὰ
 τοῦτο ἔχουσαν. Οὔτε γὰρ ἅπαντα ἐξηλλαγμένα ἦν αὐτῷ, οὔ-
 τε πάντα κοινά. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ γυναικὸς τεχθῆναι κοινόν, τὸ
 20 δὲ ἀπὸ παρθένου μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς. Τὸ τραφῆναι πάλιν τῷ
 κοινῷ τῆς φύσεως νόμῳ καὶ τῷ αὐτῷ τοῖς πολλοῖς, κοινόν,
 τὸ δὲ ἄβατον γενέσθαι πονηρίᾳ τὸν ναδὸν ἐκεῖνον, καὶ μηδὲ
 εἰς πεῖραν ἐλθεῖν πονηρίας, τοῦτο ξένον καὶ παράδοξον, καὶ
 αὐτοῦ μόνου. Διὸ δὴ κάκεῖνο καὶ τοῦτο τέθεικεν. Οὐ γὰρ με-
 25 τὰ τὴν πεῖραν τῆς κακίας ἀπέστη τῆς κακίας, φησὶν, ἀλλὰ ἄ-
 νωθεν καὶ ἐκ προομιῶν αὐτῶν πᾶσαν ἀρετὴν ἀπεδείκνυτο.

24. Μαρκίων· γνωστικὸς τοῦ Β' αἰῶνος· καταγόταν ἀπὸ τῆ Σινώπη τοῦ Πόντου καὶ ἔδρασε κυρίως στὴ Ρώμη. Δίδασκε ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ Θεὸς τῆς Π. Διαθήκης, ὁ δημιουργὸς καὶ πονηρὸς Θεός, καὶ ἄλλος ὁ τῆς Κ. Διαθήκης, ὁ ἀγαθὸς Θεός, ὁ ὁποῖος καὶ ἔστειλε τὸν υἱὸ τοῦ τὸν Χριστὸ γιὰ ν' ἀπαλλάξῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ πονηροῦ Θεοῦ.

25. Οὐαλεντίνος· ὁ κυριότερος ἐκπρόσωπος τοῦ Γνωστικισμοῦ τοῦ Β' αἰῶνα. Δίδασκε ὅτι ὁ κόσμος προῆλθε ἀπὸ τὸν ὑπέρτατο Θεό, ἀφοῦ ὁμοῦ μεσολάβησε μιὰ ἀτέλειωτη σειρά μεσαζόντων θεοτήτων, τῶν αἰώνων.

περβολικοῦ μεγέθους τοῦ θαύματος. Διότι, ἀφοῦ εἶπε ὅτι θὰ γεννήσει ἢ παρθένος, πράγμα πού ἦταν ἀνώτερο ἀπὸ τὸ νόμο τῆς φύσεως, καὶ ὅτι θὰ ὀνομασθεῖ Ἐμμανουήλ, πράγμα πού καὶ αὐτὸ ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν προσδοκία, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, ἀκούοντας κάποιος τὸ ὄνομα Ἐμμανουήλ, νὰ πάθει ἐκεῖνο πού ἔπαθε ὁ Μαρκίων²⁴ καὶ νὰ ὑποπέσει στὶς νοσερὲς δοξασίαις τοῦ Οὐαλεντίνου²⁵, γιὰ χάρις τῆς θείας οἰκονομίας ἀμέσως πρόσθεσε καὶ σαφέστατη ἀπόδειξη τῆς οἰκονομίας, ἐπιβεβαιώνοντας αὐτὴν ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔτρωγε. Διότι τί λέγει; «Βούτυρο καὶ μέλι θὰ τρώγει». Αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι γνώρισμα τῆς θεότητος, ἀλλ' εἶναι γνώρισμα τῆς δικῆς μας φύσεως. Γι' αὐτὸ λοιπὸν οὔτε ἀπλῶς ἔπλασε ἄνθρωπο καὶ τὸν ἐγκατέστησε μέσα σ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ κύηση ἀνέχθηκε, καὶ μάλιστα ἐννιά μηνῶν, καὶ μὲ πόνους γεννήθηκε καὶ σπάργανα φόρεσε, καὶ ἔφαγε τὴν τροφή τῆς πρώτης νηπιακῆς ἡλικίας, ὥστε μὲ ὄλα νὰ κλείσει τὰ στόματα ἐκείνων πού ἐπιχειροῦν ν' ἀρνηθοῦν τὴ θεία οἰκονομία.

Αὐτὰ λοιπὸν προβλέποντας ὁ προφήτης ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν προλέγει μόνο τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ καὶ τὴν θαυμαστὴ γέννηση, ἀλλὰ καὶ τὴν τροφή κατὰ τὴν πρώτη ἡλικία, ὅταν θὰ βρίσκεται στὰ σπάργανα, πού δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὴν τροφή τῶν ὑπόλοιπων ἀνθρώπων καὶ δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ παράξενο. Διότι οὔτε διέφεραν σ' αὐτόν ὄλα, οὔτε ὄλα ἦταν κοινά. Πράγματι τὸ νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ γυναῖκα ἦταν κοινὸ γνώρισμα, τὸ νὰ γεννηθεῖ ὁμως ἀπὸ παρθένο ἦταν ἀνώτερο ἀπὸ αὐτὸ πού γίνεται μὲ μᾶς. Τὸ νὰ τραφεῖ πάλι μὲ τὸν κοινὸ νόμο τῆς φύσεως καὶ μὲ αὐτόν πού τρέφονται οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι, εἶναι κοινὸ γνώρισμα, τὸ νὰ γίνῃ ὁμως ὁ ναὸς ἐκεῖνος ἀδιάβατος στὴν κακία καὶ νὰ μὴ δοκιμάσει καθόλου τὴν κακία, αὐτὸ εἶναι πρωτοφανὲς καὶ παράδοξο καὶ αὐτοῦ μόνο γνώρισμα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐκεῖνο καὶ αὐτὸ ἀνέφερε. Διότι, λέγει, δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν κακία, ἀφοῦ πρῶτα διέπραξε τὴν κακία, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν πρώτη στιγμὴ ἔδειχνε ὄλη τὴν ἀρετὴ του. Αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ἔλεγε· «Ποιὸς ἀπ' αὐτοὺς

5 Ὁ καὶ αὐτὸς ἔλεγε· «Τίς ἐξ αὐτῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;», καί, «Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ ἔχει οὐδέν». Καὶ αὐτὸς οὗτος προῖὼν ὁ προφήτης λέγει, ὅτι «Ἄμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλος εὐρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ».

7. Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὅτι πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρά, ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἐκείνης τῆς ἀπειροκάκου, ἀπ' αὐτῶν τῶν προοιμίῶν τὴν ἀρετὴν ἐπιδείξεται, καὶ οὐδὲν ἔξει πρὸς τὴν κακίαν κοινόν. «Διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρία, τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν». Πάλιν ταῖ αὐταῖς λέξεσι τὸ αὐτὸ νόημα αἰνίττεται, καὶ ἐνδιατρίβει τῷ λόγῳ. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα ἦν ὑψηλὸν τὸ εἰρημένον, τῇ συνεχείᾳ τῆς διηγήσεως αὐτὸ πιστοῦται. Ὅπερ γὰρ ἀνωτέρω ἐδήλωσεν εἰπῶν, «Πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρά», τοῦτο προῖὼν ἠνίξατο εἰπῶν, «Πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον» καὶ ἐπεξηγήσει κέχρηται πάλιν λέγων· Ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρία τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν». Τούτου γὰρ αὐτοῦ μόνον ἦν τὸ ἐξαίρετον. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸ στρέφει συνεχῶς, καὶ Ἰωάννης δὲ ἰδὼν αὐτόν, τοῦτο ἀνεκήρυξε λέγων· «Ἴδε ὁ ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου». Ὁ δὲ τὴν ἐτέρων αἴρων, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς ἀναμάρτητος ἦν.

25 Καὶ ὁ Παῦλος, ὅπερ ἔφθην εἰπῶν, συνεχῶς αὐτὸ ἀναβοᾷ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλεν ἀποθνήσκειν, ἵνα μὴ τις νομίση τῶν ἀπίστων, ὅτι οἰκείας ἁμαρτίας τίνει δίκην, συνεχῶς αὐτοῦ τὸ ἀναμάρτητον εἰς μέσον ἄγει, ἵνα τὸν θάνατον αὐτοῦ τῆς ἡμετέρας ἁμαρτίας λυτήριον ὄντα δείξη. Διὸ καὶ ἔλεγε· «Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει. Καὶ γὰρ ὁ

26. Ἰω. 8, 46.

27. Ἰω. 14, 30.

28. Ἦσ. 53, 9.

29. Ἰω. 1, 29.

30. Ρωμ. 6, 9-10.

μπορεῖ νὰ μὲ ἐλέγξει γιὰ ἁμαρτία;»²⁶· καί, «Ἔρχεται ὁ ἄρχοντας τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἀλλὰ σὲ μένα δὲν ἔχει καμιὰ ἐξουσία»²⁷. Καὶ ὁ ἴδιος δὲ αὐτὸς προφήτης προχωρώντας λέγει, ὅτι «Ἄμαρτία δὲν διέπραξε, οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα αὐτοῦ»²⁸.

7. Αὐτὸ λοιπὸν λέγει καὶ ἐδῶ, ὅτι δηλαδὴ προτοῦ ἀποκτήσει τὴ γνώση νὰ διακρίνει τὰ κακά, ἀπὸ τὴν ἡλικία ἐκείνη τὴν ἀπειρόκακη, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀκόμα θὰ δείξει τὴν ἀρετὴ του καὶ δὲν θὰ ἔχει κανένα κοινὸ μὲ τὴν κακία. «Διότι προτοῦ γνωρίσει τὸ παιδὶ νὰ διακρίνει τὸ καλὸ ἢ τὸ κακό, θ' ἀποφύγει τὴν κακία καὶ θὰ προτιμήσει τὸ καλό». Πάλι μὲ τὶς λέξεις αὐτὲς ὑπαινίσσεται τὸ ἴδιο νόημα καὶ ἐπιμένει στὰ ἴδια λόγια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ λόγια αὐτὰ ἦταν πάρα πολὺ ὑψηλά, ἐπιβεβαιώνει αὐτὰ μὲ τὴ συνέχεια τῆς διηγήσεως. Διότι, ἐκεῖνο ποὺ προηγουμένως ἀνέφερε, λέγοντας, «Προτοῦ ἀποκτήσει τὴ γνώση νὰ διακρίνει τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό», αὐτὸ προχωρώντας ὑπαινίχθηκε, λέγοντας, «Πρὶν ἀποκτήσει τὸ παιδὶ τὴ γνώση», καὶ χρησιμοποιεῖ πάλι τὴν ἐπεξήγηση, λέγοντας, «Νὰ διακρίνει τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακό, θ' ἀποφύγει τὴν κακία καὶ θὰ προτιμήσει τὸ καλό». Διότι αὐτὸ τὸ ἐντελῶς ξεχωριστὸ γνώρισμα ἦταν αὐτοῦ μόνον γνώρισμα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸ ἀναφέρει συνέχεια, καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ δταν εἶδε αὐτόν, αὐτὸ διεκήρυξε, λέγοντας· «Νὰ ὁ ἄμνός τοῦ Θεοῦ ποὺ σηκώνει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου»²⁹. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ σηκώνει τὴν ἁμαρτία τῶν ἄλλων, αὐτὸς πολὺ περισσότερο ἦταν ἀναμάρτητος.

Καὶ ὁ Παῦλος, ὅπως προανέφερα, αὐτὸ συνέχεια βροντοφωνάζει. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Χριστὸς ἐπρόκειτο νὰ πεθάνει, γιὰ νὰ μὴ νομίσει κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀπίστους, ὅτι τιμωρεῖται γιὰ τὶς ἁμαρτίες του, συνέχεια ἀναφέρει τὸ ἀναμάρτητο αὐτοῦ, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ ἦταν μέσο ἀπαλλαγῆς τῆς δικῆς μας ἁμαρτίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Ὁ Χριστός, ἀφοῦ ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκρούς, δὲν πεθαίνει πλέον. Καθόσον τὸ θάνατο ποὺ δέχθηκε νὰ ὑποστειῖ, τὸν ὑπέστη γιὰ νὰ καταργήσει τὴν ἁμαρτία»³⁰. Οὔτε, λέγει, τὸ θάνατο ἐκεῖνο τὸν ὑπέστη σὰν ὑ-

ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτία ἀπέθανεν». Οὐδὲ ἐκεῖνον τὸν θάνατον, ὡς ὑπεύθυνος ὢν, φησί, κατὰ τὸν τῆς ἁμαρτίας λόγον ἀπέθανεν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀπάντων πλημμελείας. Εἰ τοίνυν τῷ προτέρῳ κατὰ τοῦ ὑπεύθυνος οὐκ ἦν, ἐκ περιουσίας
5 ἀποδέδεικται, ὅτι οὐκέτι ἀποθανεῖται.

«Καὶ καταλειφθήσεται ἡ γῆ, ἣν σὺ φοβῆ, ἀπὸ προσώπου τῶν δύο βασιλέων». Ὅπερ συνεχῶς ὁ προφήτης ποιεῖ, τοῦτο ἐνταῦθα πεποίηκε. Μετὰ τὴν προφητείαν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν ἐξάγει τὸν λόγον. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Σεραφίμ κατασκευάσαντα σαφῶς ἀπεδείξαμεν, ὃ καὶ ἐνταῦθα εἰργάσατο.
10 Εἰπὼν γὰρ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι τῆς οἰκουμένης ἀγαθὰ, εἰς τὸν βασιλέα λοιπὸν τρέπει τὸν λόγον. Διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων· «Καταλειφθήσεται ἡ γῆ». Τί ἐστι, «Καταλειφθήσεται»; Ἀνέπαφος ἔσται, ἐλευθέρα ἔσται, οὐδὲ πείσεται ἀηδές,
15 τὰ τοῦ πολέμου οὐχ ὑποστήσεται. «Καὶ καταλειφθήσεται ἡ γῆ, ἣν σὺ φοβῆ», ὑπὲρ ἧς δέδοικας, ὑπὲρ ἧς τρέμεις, «ἀπὸ προσώπου τῶν δύο βασιλέων», τοῦ τε Δαμασκηνοῦ, καὶ τοῦ Ἰσραηλίτου.

Εἶτα ἵνα μὴ τῇ τῶν ἀγαθῶν προφητεία ραθυμότερος γένηται,
20 μηδὲ ὑπὸ τῆς εἰρήνης χαυνότερος, ἐπισφίγγει πάλιν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν λέγων· «Ἄλλὰ ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπὶ σέ, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκόν τοῦ πατρός σου ἡμέρας, αἶ οὐπω ἤκασιν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀφείλεν Ἐφραΐμ ἀπὸ Ἰούδα, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων». Διὰ γὰρ τούτων τῶν βαρβάρων τὴν ἔφοδον δηλοῖ, δι' ἧς τὴν πόλιν πρόρριζον ἀνέσπασαν,
25 καὶ λαβόντες αὐτοὺς αἰχμαλώτους ἀπῆλθον. Καὶ προλέγει ταῦτα, οὐχ ἵνα γένηται, ἀλλ' ἵνα, τῷ φόβῳ γενόμενοι σωφρονέστεροι, τὴν ἀπειλὴν ἀποκρούσωνται. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε ὑπὸ τῶν χρηστῶν, ὧν παρ' ἀξίαν ἀπήλαυσαν, ἐγένοντο βελτίους (ὅτι δὲ παρ' ἀξίαν ἀπήλαυσαν, ἔδειξεν ἡ γνώμη
30 τοῦ βασιλέως καὶ ἡ ὑπερβάλλουσα ἀπιστία), οὔτε τῇ ἀπειλῇ

πεύθυνος για τὴ διάπραξη δικῆς του ἁμαρτίας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἁμαρτίας ὄλων μας. Ἐὰν λοιπὸν τὸν προηγούμενο θάνατο τὸν ὑπέστη χωρὶς νὰ ἦταν ὑπεύθυνος, μὲ μεγάλη ὑπεροχὴ ἀποδεικνύεται, ὅτι δὲν πρόκειται νὰ πεθάνει πλέον.

«Καὶ θ' ἀφεθεῖ ἐλεύθερη ἡ χώρα, γιὰ τὴν ὁποία σὺ φοβᾶσαι, ἀπὸ τοὺς δύο βασιλεῖς». Ἐκεῖνο ποὺ συνέχεια κάμνει ὁ προφήτης, αὐτὸ ἔχει κάνει καὶ ἐδῶ. Μετὰ τὴν προφητεία μεταφέρει τὸ λόγο στὴν ἱστορία. Αὐτὸ ἀποδείξαμε καθαρὰ ὅτι ἔκανε μιλώντας γιὰ τὰ Σεραφίμ, πράγμα ποὺ ἔκανε καὶ ἐδῶ. Διότι, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ πρόκειται νὰ δοθοῦν στὴν οἰκουμένη, μεταφέρει στὴ συνέχεια τὸ λόγο στὸ βασιλιά. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε καὶ εἶπε· «Καὶ καταλειφθήσεται ἡ γῆ». Τί σημαίνει, «Καταλειφθήσεται»; Θὰ παραμείνει ἀνέπαφη, θ' ἀφεθεῖ ἐλεύθερη, δὲν θὰ πάθει κανένα κακό, δὲν θὰ ὑποστῆ τὶς καταστροφές τοῦ πολέμου. «Καὶ θ' ἀφεθεῖ ἐλεύθερη ἡ χώρα, γιὰ τὴν ὁποία σὺ φοβᾶσαι», γιὰ τὴν ὁποία ἀνησυχεῖς, γιὰ τὴν ὁποία τρέμεις, «Ἀπὸ τοὺς δύο βασιλεῖς», καὶ τὸ βασιλιά τῆς Δαμασκοῦ, καὶ τὸ βασιλιά τοῦ Ἰσραήλ.

Ἐπειτα γιὰ νὰ μὴ γίνεῖ ἐξ αἰτίας τῆς προφητείας τῶν ἀγαθῶν πιὸ ἀδιαφορὸς, οὔτε πιὸ ἀποχαυνομένος ἐξ αἰτίας τῆς εἰρήνης, σφίγγει καὶ πάλι τὴν ψυχὴ αὐτοῦ λέγοντας· «Ἀλλ' ὁ Θεὸς θὰ στείλει ἐναντίον σου καὶ ἐναντίον τοῦ λαοῦ σου καὶ ἐναντίον τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τοῦ πατέρα σου τέτοιες ἡμέρες συμφορῶν, ποὺ δὲν σᾶς βρῆκαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ χωρίσθηκε τὸ βασίλειο τοῦ Ἰούδα, δηλαδή θὰ στείλει τὸ βασιλιά τῶν Ἀσσυρίων». Μὲ τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς ὑπαινίσσεται τὴν εἰσβολὴ αὐτῶν, μὲ τὴν ὁποία κατέστρεψαν τὴν πόλη ἀπὸ τὰ θεμέλια, καί, ἀφοῦ πῆραν αὐτοὺς αἰχμαλώτους, ἀπομακρύνθηκαν. Καὶ τὰ προλέγει αὐτὰ ὄχι γιὰ νὰ γίνουν, ἀλλ', ἀφοῦ γίνουν πιὸ σῶφρονες ἀπὸ τὸ φόβο, ν' ἀποκρούσουν τὴν ἀπειλή. Ἐπειδὴ ὁμως οὔτε μὲ τὰ ἀγαθὰ, ποὺ τ' ἀπόλαυσαν χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζουν, ἔγιναν καλύτεροι (τὸ ὅτι δὲ τ' ἀπόλαυσαν χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζουν τὸ φανέρωσε ἡ γνώμη τοῦ βασιλιᾶ καὶ ἡ ὑπερβολικὴ ἀπιστία), οὔτε μὲ τὴν ἀπειλή τῶν φοβερῶν ἄλλαξαν τρόπο ζωῆς, ἀλλὰ

τῶν φοβερῶν μετεβάλλοντο, ἀλλὰ πρὸς ἑκάτερον τῆς ὠφελείας τὸ φάρμακον ἀντέστησαν χαλεπῶς, ἐπάγει λοιπὸν βαθυτέραν τὴν τομῆν, τὴν σηπεδόνα ἐκτέμνων, καὶ τοὺς ἀνιάτα νοσοῦντας ἐκκόπτων.

- 5 Τί δέ ἐστιν, « Ἄφ' ἧς ἡμέρας ἀφεΐλεν Ἐφραΐμ ἀπὸ Ἰούδα, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων»; Ἐπῆλθον οἱ βάρβαροι, πάντας αὐτοὺς ἀναρπασόμενοι· ἀλλ' ἀφέντες τὸν Ἰούδα καὶ τὰς δύο φυλάς, ἐτράπησαν κατὰ τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ τοίνυν λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀφ' ἧς αἱ δέκα φυ-
- 10 λαι πρὸς ἑαυτὰς ἐφελκύσονται τὸ τῶν βαρβάρων στρατόπεδον, ὑμῶν ἀποστήσαντες, τῇ τῆς οἰκείας ἀμαρτίας ὑπερβολῇ, καὶ καθ' ἑαυτῶν καλέσαντες αὐτοὺς ἀπενεχθῶσιν, ἀπ' ἐκείνης χρῆ δεδοικέναι καὶ φοβεῖσθαι λοιπόν. Ὁδῶ γὰρ προβαίνοντες καὶ ἐφ' ὑμᾶς ἤξουσιν, εἰ μὴ μεταβάλλοισθε.
- 15 Καὶ φησιν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπάξει αὐτούς. Οὐ γὰρ ὁμοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπενεχθέντων, κάκεινοι ἐάλωσαν, ἀλλὰ βραχὺς μεταξὺ γέγονε χρόνος. Ὁ τοίνυν λέγει, τοῦτό ἐστιν, ὅτι τῇ ψήφῳ ἕκτοτε ἐπήγαγεν ἂν τὰς ἡμέρας, ἀλλ' ἀνέμενεν ὁ Θεός, καὶ ἐμακροθύμει, καίτοι τῆς ἀξίας τῶν ἀ-
- 20 μαρτημάτων ἕκτοτε ἀπαιτούσης τὴν τιμωρίαν· ὅπερ πολλαχοῦ ποιεῖν εἶωθε, τῆς κυρίας παραγενομένης ἡμέρας, ἀναβάλλεσθαι καὶ ἀναδύεσθαι· ὃ καὶ τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν οὐκ ἐθελόντων εἰς δέον αὐτοῦ κεχρηῆσθαι τῇ μακροθυμίᾳ ἀπόδειξις σαφειστάτη. Τοῦτο οὖν καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὅτι ἀπὸ τότε ἢ
- 25 ἀπειλή, ἀπὸ τότε ἢ ἀπόφασις, ἐκ τότε ἢ θεήλατος ὀργή, ἵνα ἐπὶ θύρας ἀγαγῶν τὴν τιμωρίαν, διαναστήσῃ πρὸς μετά-

ἀντέδρασαν πολὺ σκληρὰ πρὸς τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο φάρμακα πὺ ἀποσκοποῦσαν στὴν ὠφέλειά τους, προχωρεῖ στὴ συνέχεια σὲ πῶ βαθειὰ τομὴ, ἀποκόπτοντας τὸ σάπιο μέρος καὶ ἐξολοθρεύοντας ἐκείνους πὺ ἦταν ἀθεράπευτα ἀσθενεῖς.

Τί σημαίνει ὁμοῦ, «Ἀπὸ τὴν ἡμέρα πὺ χωρίσθηκε τὸ βασίλειο τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὸ βασίλειο τοῦ Ἰούδα, δηλαδὴ τὸ βασιλιά τῶν Ἀσσυρίων»; Ἔκαναν εἰσβολὴ οἱ βάρβαροι μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς συλλάβουν ὄλους αἰχμαλώτους, ἀλλ', ἀφήνοντας τὸ βασίλειο τοῦ Ἰούδα μὲ τὶς δυὸ φυλὲς του, στράφηκαν ἐναντίον τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραὴλ. Αὐτὸ λοιπὸν πὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη πὺ οἱ δέκα φυλὲς θὰ προσελκύσουν πρὸς τὸ μέρος τους τὸ στρατὸ τῶν βαρβάρων, ἀπομακρυνθέντες ἀπὸ σᾶς λόγῳ τῆς ὑπερβολικῆς τους ἀμαρτίας, καὶ θὰ ὀδηγηθοῦν αἰχμάλωτοι προκαλώντας αὐτοὺς ἐναντίον τους, ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη πρέπει πλέον νὰ φοβᾶσθε καὶ νὰ τρομάζετε. Διότι προχωρώντας σιγὰ σιγὰ θὰ βαδίσουν καὶ ἐναντίον σας, ἂν δὲν ἀλλάξετε συμπεριφορὰ. Καὶ λέγει, ὅτι ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη θὰ ὀδηγήσει αὐτοὺς ἐναντίον τους. Διότι δὲν συνελήφθηκαν καὶ ἐκεῖνοι καὶ ὀδηγήθηκαν αἰχμάλωτοι μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα τους μαζὶ μὲ τοὺς Ἰσραηλίτες, ἀλλὰ μεσολάβησε σύντομος χρόνος μεταξὺ τῶν γεγονότων αὐτῶν. Αὐτὸ λοιπὸν πὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ θὰ μπορούσε ὁ Θεὸς νὰ ἐφαρμόσει τὴν ἀπόφασή του ἀπὸ τότε, ἀλλὰ περίμενε καὶ ἔδειχνε μακροθυμία, ἂν καὶ βέβαια τὰ ἀμαρτήματά τους ἦταν ἄξια τιμωρίας ἀπὸ τότε. Αὐτὸ ἀκριβῶς κάμνει συνήθως σὲ πολλὲς περιπτώσεις, ἐνῶ δηλαδὴ φθάνει ἡ ἡμέρα πὺ πρέπει νὰ ἐπιβάλλει τὴν τιμωρία του, ἐν τούτοις ἀναβάλλει καὶ καθυστερεῖ αὐτὴν, πράγμα πὺ εἶναι μέγιστο δεῖγμα καὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ καθὼς καὶ ἀπόδειξη σαφέστατη τῆς ἀγνωμοσύνης ἐκείνων πὺ δὲν θέλουν νὰ χρησιμοποιοῦν πρὸς ὠφέλειά τους τὴ μακροθυμία αὐτοῦ. Αὐτὸ λοιπὸν λέγει καὶ ἐδῶ, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ τότε ὑπῆρχε ἡ ἀπειλὴ, ἀπὸ τότε ἡ ἀπόφαση, ἀπὸ τότε ἡ θεόσταλτη ὀργή, ὥστε, μεταφέροντας κοντὰ τους τὴν τιμωρία, νὰ τοὺς παρακινήσει νὰ μετανοήσουν, νὰ τοὺς κάνει καλύτερους,

νοϊαν, βελτίους ἐργάσηται, διαναστήση πρὸς μετάνοϊαν, βελτίους ἐργάσηται, καὶ μετὰ τὴν ἐκείνων ἄλωσιν ἐν ἀγωνία καταστήση, μηδέ, ἐπειδὴ οἱ μὲν ἀπηνέχθησαν, οἱ δὲ διέφυγον, ραθυμότεροι ταύτη γένωνται.

5 8. «Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, συριεῖ Κύριος μυΐαις, αἱ κυριεύσουσι μέρους ποταμοῦ Αἰγύπτου». Ὁρᾶς ὡς οὐ μάτην ἔλεγον, ὅτι τὸν φόβον αὐξῆσαι βουλόμενος, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπισείει τὴν ἀπειλήν. Τὰ γοῦν ἐξῆς τοῦτο δηλοῖ, δι' ὧν ἐπαίρει τὸν φόβον τῷ λόγῳ, καὶ τὰ στρατόπε-
10 δα αὐτοῖς δῆλα ποιῶν, ἅπερ ἦν αὐτοῖς φοβερώτατα, καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς ἐφόδου δηλῶν, ὃ μεθ' ὑπερβολῆς αὐτοὺς κατέσειε, τὸ πλῆθος τῆς στρατιᾶς ἐμφαίνων, ὃ μάλιστα αὐτῶν ἐξέστησε τὴν διάνοϊαν· ταῦτα δὲ ἅπαντα διὰ τῶν ἐξῆς ἠνίξατο. Σκόπει δέ. «Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ», φησί,
15 «συριεῖ Κύριος μυΐαις». Ἐνταῦθα μυΐας τοὺς Αἰγυπτίους ἐκάλεσε, διὰ τὸ ἀναιδὲς καὶ ἀναίσχυντον, καὶ ὅτι συνεχῶς διακρουόμενοι συνεχῶς ἐπήεσαν, καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀναπνεῖν συνεχώρουν, ἀλλὰ μυρία παρεῖχον αὐτοῖς πράγματα πολλάκις, καθάπερ αἱ μυΐαι τοῖς τραύμασιν, οὕτω διηνεκῶς ταῖς
20 τούτων ἐφιζάνοντες συμφοραῖς. Τούτους οὖν ἔξει, φησὶν, ὁ Θεός. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν, 'αὐξεί', ἀλλὰ «Συριεῖ», τὴν εὐκολίαν ἐμφαίνων τῆς ἀνόδου, καὶ τὸ ἄμαχον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, καὶ ὅτι ἀρκεῖ νεῦσαι μόνον, καὶ πάντα ἔπεται. Καὶ εἰκότως ἀπὸ τούτων πρότερον ἀρχεται τῆς ἀπειλῆς, ὧν ἤδη πεί-
25 ραν εἰλήφασι.

«Καὶ τῇ μελίσση, ἣ ἔστιν ἐν χώρᾳ Ἀσσυρίων». Ὁ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖος, ὡς φασιν, οὐ λέγουσι, μελίσσας, ἀλλὰ, «Σφήκας». Ἐπειδὴ γὰρ οὐ σφόδρα αὐτῶν ἦσαν ἐν πείρᾳ, τῇ εἰκόني τοῦ ζώου εἰς πολλὴν αὐτοὺς ἐνέβαλλεν ἀγωνίαν, τὸ

καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσία ἐκείνων νὰ τοὺς βάλει σὲ ἀγωνία, καὶ ὄχι, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι μὲν ὀδηγήθηκαν αἰχμάλωτοι, ἐνῶ αὐτοὶ διέφυγαν τὴν αἰχμαλωσία, νὰ γίνουν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ πράγματος πῶς ἀδιάφοροι.

8. «Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη θὰ σφυρίξει ὁ Κύριος προσκαλώντας σὰν μύγες τοὺς Αἰγυπτίους πού ἐξουσιάζουν τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ Νείλου, ποταμοῦ τῆς Αἰγύπτου». Βλέπεις ὅτι δὲν ἔλεγα ἄδικα, ὅτι προβάλλει τὴν ἀπειλὴ ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, θέλοντας ν' αὐξήσῃ τὸ φόβο τους. Τὰ ὅσα λοιπὸν λέγει στὴ συνέχεια αὐτὸ φανερώνουν, μὲ τὰ ὅποια αὐξάνει τὸ φόβο τους, προβάλλοντας μπροστὰ τους τὰ ἐχθρικά στρατεύματα, πού τοὺς προξενούσαν πάρα πολὺ μεγάλο φόβο, καὶ γιὰ νὰ δείξει τὴν εὐκολία τῆς ἐπιθέσεως, πράγμα πού τοὺς συγκλόνιζε ὑπερβολικά; παρουσιάζει τὸ πλῆθος τῶν στρατευμάτων, γεγονὸς πού πρὸ πάντων συντάραξε τὴ διάνοια αὐτῶν. Ὅλα αὐτὰ τὰ ὑπαινίχθηκε μὲ τὰ ἐξῆς. Πρόσεχε δέ. «Καὶ κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη», λέγει, «θὰ σφυρίξει ὁ Κύριος καλώντας τὶς μύγες». Μύγες ἐδῶ ὀνόμασε τοὺς Αἰγυπτίους, ἐξ αἰτίας τῆς ἀναίδειας καὶ τῆς ἀδιαντροπιᾶς τους, καὶ ἐπειδὴ, ἐνῶ συνέχεια ἀποκρούονταν, συνέχεια ἐπιτίθονταν, καὶ δὲν τοὺς ἄφηναν οὔτε γιὰ λίγο ν' ἀναπνεύσουν, ἀλλὰ τοὺς δημιουργοῦσαν πολλὰς φορὲς ἀμέτρητες ἐνοχλήσεις, καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ μύγες κάθονται στὰ τραύματα, ἔτσι καὶ αὐτοὶ συνέχεια ἐπέμεναν νὰ τοὺς δημιουργοῦν συμφορὰς. Αὐτοὺς λοιπὸν, λέγει, θὰ ὀδηγήσῃ ὁ Θεὸς ἐναντίον τους. Ὅμως δὲν εἶπε, 'θὰ τοὺς αὐξήσῃ', ἀλλὰ «Θὰ σφυρίξει», φανερώνοντας τὴν εὐκολία τῆς ἐπιθέσεως, καθὼς καὶ τὴν ἀκαταμάχητη δύναμη τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἀρκεῖ μόνο ἓνα νεῦμα του καὶ ὅλα ἀκολουθοῦν. Καὶ πολὺ σωστὰ ἀπὸ αὐτοὺς ἀρχίζει πρῶτα τὴν ἀπειλή, τοὺς ὁποίους ἤδη εἶχαν δοκιμάσει.

«Καὶ τὰ πλῆθη τῶν μελισσῶν, πού κατοικοῦν στὴ χώρα τῶν Ἀσσυρίων». Ὁ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖος, ὅπως λένε, δὲν τοὺς ὀνομάζουν μέλισσες, ἀλλὰ «Σφῆκες». Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν τοὺς γνώριζαν πάρα πολὺ καλά, μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ζώου αὐτοῦ τοὺς δημιούργησε μεγάλη ἀγωνία, παρουσιάζοντας μὲ τὸ ζῶο

σφοδρὸν αὐτῶν, τὸ πληκτικόν, τὸ ἀμυντικόν, τὸ πικρὸν τῶν τραυμάτων, τὸ ταχὺ τῆς παρουσίας, τὸ δυσφύλακτον διὰ τοῦ ζώου τούτου δηλῶν.

«Καὶ ἐλεύσονται, καὶ ἀναπαύσονται πάντες ἐν ταῖς φά-
 5 ραγξί τῆς χώρας καὶ ἐν ταῖς τρώγλαις τῶν πετρῶν, καὶ εἰς τὰ σπήλαια, καὶ εἰς πᾶσαν ραγάδα, καὶ ἐν παντὶ ξύλῳ». Εἰ-
 πὼν τὸ φοβερὸν τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὸ τάχιστον τῆς στρα-
 τείας, λέγει καὶ τὸ πλῆθος λοιπόν. Καὶ οὐκ εἶπε, ἑσπεύουσιν, ἀλλὰ, «Ἀναπαύσονται», οὐδὲ ὡς εἰς πολεμίαν
 10 ἀφικνούμενοι χώραν, ἀλλ' ὡς τῇ οἰκείᾳ ἐντροφῶντες, οὐδὲ ὡς καμάτου δεόμενοι καὶ πόνου, ἀλλ' ὡς ἐπὶ φανερὰν ἀπαν-
 τήσοντες νίκην, καὶ ἑτοιμον ληψόμενοι τὴν ἀρπαγὴν. Διὰ τοῦτό φησιν, «Ἐλεύσονται καὶ ἀναπαύσονται», ὃ τῶν νενι-
 κηκότων ἐστί, καὶ τρόπαιον στησάντων, καὶ μετὰ τὸν πο-
 15 λὺν ἰδρῶτα καὶ τὰς σφαγὰς ἀναπαυομένων. Καὶ οὐκ ἀνα-
 παύσονται ἐν πεδίοις μόνον, ἀλλ', ἐπειδὴ τὸ πλῆθος ἀπει-
 ρον, οὐχ ἰκανὴ ἢ χώρα δέξασθαι τῶν σωμάτων τὸν ἀριθμὸν, καὶ φάραγγες, καὶ πέτραι, καὶ ὄρη, καὶ νάπαι, καὶ πάντα κα-
 λυφθήσεται τοῖς βαρβαρικοῖς σώμασι. Καίτοι εἰ καὶ μὴ σφο-
 20 δροὶ ἦσαν, μηδὲ οὕτω ράδιοι, ἤρκει τὸ πλῆθος αὐτοὺς κατα-
 πληξαί, ὅταν δὲ ἀμφοτέρω ἦ, πλῆθος τοσοῦτον, δύναμις τη-
 λικαύτη, καὶ τὸ πάντων χαλεπώτερον, ἢ τοῦ Θεοῦ ὀργὴ στρατηγοῦσα, ποία λοιπόν ἐστι σωτηρίας ἐλπίς; Τὸ δέ,
 «Εἰς πᾶσαν ραγάδα, καὶ ἐν παντὶ ξύλῳ», ὑπερβολικῶς εἴρη-
 25 ται. Οὐ γὰρ δὴ ἐπὶ τῶν δένδρων ἔμελλον ἀναπαύεσθαι, ἀλλ' ὁμοῦ, καθάπερ εἶπον, καὶ τὴν ὑπερβολὴν ἠνίξατο, καὶ τῇ με-
 ταφορᾷ τῶν σφηκῶν ἐνέμεινεν.

«Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ξυρήσει Κύριος τῷ ξυρῷ τῷ μεμε-
 θυσμένῳ». Αὐξήσας τὸν φόβον ἀπὸ τῶν στρατοπέδων, ἐπι-
 30 τείνει πάλιν αὐτόν, ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τὸν λόγον ἀνάγων, δει-
 κνὺς ὅτι οὐ βάρβαροί τινες Αἰγύπτιοι καὶ Πέρσαι, ἀλλ' ὁ Θε-

αὐτὸ τῆ σφοδρότητα αὐτῶν, τὴν ἐνοχλητικότητα, τὴ μαχητικότητα, τὴ φοβερότητα τῶν τραυμάτων, τὴν ταχύτητα τῆς παρουσίας καὶ τὴ δυσκολία προφυλάξεως.

«Καὶ θὰ ἔρθουν αὐτοὶ καὶ θὰ ἀναπαυθοῦν ὅλοι στὰ φαράγγια τῆς χώρας, στὶς τρῶγλες τῶν βράχων, στὰ σπήλαια καὶ σὲ κάθε ρωγμὴ καὶ κάθε δένδρο». Ἐφοῦ μίλησε γιὰ τὴ φοβερότητα τῶν ἐχθρῶν καὶ τὴν ταχύτητα δράσεως τῶν στρατευμάτων τους, ἀναφέρει στὴ συνέχεια καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν. Καὶ δὲν εἶπε ἔτι «στρατοπεδεύσουν», ἀλλὰ, «Θ' ἀναπαυθοῦν», σὰν νὰ μὴ ἔρχονταν σὲ ἐχθρική χώρα, ἀλλὰ νὰ ζοῦσαν στὴ δική τους χώρα, καὶ νὰ μὴ ἀντιμετώπιζαν κόπο καὶ κούραση, ἀλλὰ σὰν νὰ ἔρχονταν νὰ κερδίσουν σίγουρη νίκη καὶ νὰ λάβουν ἔτοιμα λάφυρα. Γι' αὐτὸ λέγει, «Θὰ ἔρθουν καὶ θ' ἀναπαυθοῦν», πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ γνῶρισμα ἐκείνων ποὺ ἔχουν νικήσει καὶ ἔστησαν τρόπαιο νίκης, καὶ ἀναπαύονται μετὰ τὸν πολὺ ἰδρώτα καὶ τὶς σφαγές. Καὶ δὲν θ' ἀναπαυθοῦν μόνο στὶς πεδιάδες, ἀλλ', ἐπειδὴ τὸ πλῆθος τους θὰ εἶναι ἀμέτρητο, καὶ δὲν θὰ εἶναι ἱκανὴ ἡ χώρα νὰ δεχθεῖ τὸν ἀριθμὸ τῶν στρατευμάτων, θὰ καλυφθοῦν καὶ τὰ φαράγγια, καὶ οἱ βράχοι, καὶ τὰ ὄρη, καὶ τὰ δάση καὶ γενικὰ ὅλα ἀπὸ τὰ βαρβαρικὰ στρατεύματα. Ἐὰν καὶ βέβαια, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἦταν τόσο φοβεροὶ οὔτε καὶ τόσο ραδιούργοι, θὰ ἦταν ἀρκετὸ τὸ πλῆθος τους νὰ καταπλήξει αὐτούς, ὅταν ὁμοῦς ὑπάρχουν καὶ τὰ δύο, καὶ τόσο πολὺ πλῆθος, καὶ τόση μεγάλη δύναμη, καὶ τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅλα, ὑπάρχει καὶ ἡ ὄργη τοῦ Θεοῦ ποὺ τοὺς κατευθύνει, ποιά πλέον ἐλπίδα σωτηρίας ὑπάρχει; Τὸ δὲ «Σὲ κάθε ρωγμὴ καὶ σὲ κάθε δένδρο», ἔχει λεχθεῖ μὲ ὑπερβολή. Διότι ἀσφαλῶς δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀναπαυθοῦν ἐπάνω στὰ δένδρα, ἀλλὰ συγχρόνως, ὅπως ἀκριβῶς εἶπα, καὶ τὴν ὑπερβολὴ ὑπαινίχθηκε καὶ συνέχισε τὴν εἰκόνα τῶν σφηκῶν μὲ μεταφορικὴ σημασία.

«Κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη θὰ ξυρίσει ὁ Κύριος σὰν μὲ κοφτερὸ ξυράφι». Ἐφοῦ αὔξησε τὸ φόβο τους μὲ τὰ στρατεύματα, μεγαλώνει πάλι αὐτόν, μεταφέροντας τὸ λόγο στὸν οὐρανὸ, καὶ δείχνοντας ὅτι δὲν πολεμοῦν τοὺς Ἰουδαίους ὀρισμένοι

ός ἐστὶν ὁ πολεμῶν τοῖς Ἰουδαίοις. Ξυρὸν δὲ ἐνταῦθα τὴν ἀφόρητον ὀργὴν αὐτοῦ φησι, καὶ ἦν οὐδεὶς ὑποστήναι δυνήσεται, μετ' εὐκολίας ἐπιούσαν καὶ ἀναλίσκουσαν. "Ὡσπερ γὰρ αἱ τρίχες τοῦ σώματος τοῦ ξυροῦ τὴν ἀκμὴν οὐκ ἂν ἐ-
 5 νέγκαιεν, ἀλλ' εἴκουσιν εὐθέως καὶ παραχωροῦσιν, οὕτω δὴ καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ πράγματα τὴν θεήλατον ὀργὴν ἐκείνην οὐκ ἂν ὑποσταῖεν ποτε, φησί. «Ξυρὸν» τοίνυν «μεμεθυσμένον» τὴν ἀκμάζουσαν, τὴν μεμεστωμένην τοῦ Θεοῦ ὀργήν, τὴν πεπληρωμένην ἀπόφασιν ἡμῖν ἐνδείκνυται.

10 9. «Πέραν δὲ τοῦ ποταμοῦ βασιλέως Ἀσσυρίων», τὰ πέραν τοῦ Εὐφράτου φησίν, ἅπερ ἦν ἡ Ἰουδαία, καὶ ἡ Παλαιστίνη πᾶσα ἀπὸ Περσίδος ἐπανιοῦσι. Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἀφανιεῖ, φησίν, ἄρδην. Κεφαλὴν δὲ καὶ τρίχας καὶ πώγωνα καὶ πόδας, ὀλοκλήρον τὴν χώραν φησὶ τῇ παραβολῇ τοῦ
 15 σώματος, πᾶσαν αὐτῶν τὴν χώραν περιλαμβάνων τῷ λόγῳ, ὡσπερ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγε, «Πᾶσα κεφαλὴ εἰς πόνον, καὶ πᾶσα καρδία εἰς λύπην. Ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ ὀλοκληρία», οὐ περὶ ἐνὸς ἀνθρώπου λέγων, ἀλλ' ὀλοκλήρον τὴν χώραν ἐνὶ σώματι παραβάλλων. Τοῦτο
 20 δὴ καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὅτι καὶ χαλεπὴν ὑποστήσεται τιμωρίαν πᾶσα ἡ γῆ. Καὶ τὸ μὲν διὰ τοῦ ξυροῦ, τὸ δὲ διὰ τῆς σώματος εἰκόνοσ ἐνέφηνε, δηλῶν ὅτι ξυροῦ παντὸς χαλεπώτερον καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἀπὸ τῆς γῆς ἀναλώσει ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ φερομένη ψῆφος, καὶ γυμνὴν αὐτὴν καὶ ἔρημον
 25 καταλείψει.

Εἶτα τὴν ἐρημίαν ταύτην δι' ἑτέρας εἰκόνοσ ἐνδείκνυται. Ποιεῖ δὲ αὐτό, ὡστε διὰ πάντων ἀκμάζοντα μένειν τὸν φόβον, καὶ μὴ καταμαραίνεσθαι τῷ μήκει τοῦ λόγου τὴν ἀγωνίαν. Καὶ δοκεῖ μὲν τοῖς οὐ προσέχουσι χρηστῶν τινῶν ἐ-

βάρβαροι Αἰγύπτιοι καὶ Πέρσες, ἀλλ' ὁ Θεός. Ξυράφι ἐδῶ ὀνομάζει τὴν ἀνυπόφορη ὀργὴ αὐτοῦ ἢ ὁποῖα μὲ εὐκολία ἐξαπολύεται καὶ καταστρέφει καὶ τὴν ὁποῖα δὲν θὰ μπορέσει κανένας νὰ ὑπομείνει. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ τρίχες τοῦ σώματος δὲν θὰ μπορούσαν ν' ἀντισταθοῦν στὴ κόψη τοῦ ξυραφιοῦ, ἀλλ' ὑποχωροῦν ἀμέσως καὶ ὑποκύπτουν, ἔτσι λοιπὸν καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ πράγματα, λέγει, δὲν θὰ μπορούσαν ποτὲ νὰ ὑπομείνουν τὴ θεόσταλτη ἐκείνη ὀργή. «Μὲ τὸ κοφτερὸ ξυράφι» λοιπὸν μᾶς δείχνει τὴ δραστικὴ καὶ ἔντονη ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ τὴν ἀμετακίνητη ἀπόφαση αὐτοῦ.

9. Λέγοντας «Πέραν τοῦ ποταμοῦ βασιλέως Ἀσσυρίων», ἐννοεῖ τὰ πέρα ἀπὸ τὸν Εὐφράτη ποταμὸ μέρη, ποῦ ἦταν ἡ Ἰουδαία καὶ ὅλη ἡ Παλαιστίνη ποῦ ἀπλώνεται ἀπὸ τὴν Περσία καὶ πρὸς τὰ ἐδῶ. Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν, λέγει, θὰ τὰ ἐξαφανίσει ἀπὸ τὰ θεμέλια. «Κεφαλὴ» δὲ «καὶ τρίχες καὶ πώγωνα καὶ πόδια ὀνομάζει ὀλόκληρη τὴ χώρα, παραβάλλοντάς τιν μετὰ τὸ σῶμα, συμπέριλαμβάνοντας στὸ λόγο τοῦ ὀλόκληρη τὴ χώρα αὐτῶν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴν ἀρχὴ ἔλεγε, «Ὀλόκληρο τὸ κεφάλι σας εἶναι κυριευμένο ἀπὸ πόνον καὶ ὅλη ἡ καρδιά σας εἶναι γεμάτη ἀπὸ λύπη. Ἀπὸ τὰ πόδια μέχρι τὸ κεφάλι δὲν ἀπέμεινε ὑγιὲς μέρος»³¹, ἐννοώντας ὅχι ἕναν ἄνθρωπον, ἀλλὰ παραβάλλοντάς μετὰ ἕνα σῶμα ὀλόκληρη τὴ χώρα. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐδῶ λέγει, ὅτι δηλαδὴ θὰ ὑποστεῖ φοβερὴ τιμωρία ὀλόκληρη ἡ χώρα. Καὶ τὸ μὲν φοβερὸ τὸ φανέρωσε μετὰ τὸ ξυράφι, τὴν δὲ ὀλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τῆς χώρας μετὰ τὴν εἰκόνα τοῦ σώματος, δείχνοντας ὅτι ἡ παρμένη ἀπὸ τὸ Θεὸ ἀπόφαση θὰ καταστρέψει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα τῆς γῆς φοβερότερα ἀπὸ ὁποιοδήποτε ξυράφι, καὶ θ' ἀφήσει αὐτὴν γυμνὴ καὶ ἔρημη.

Ἐπειτα τὴν ἐρήμωση αὐτῆς τὴν παρουσιάζει μετὰ ἄλλη εἰκόνα. Τὸ κάμνει δὲ αὐτό, ὥστε μετὰ ὅλα νὰ παραμένει ἔντονος ὁ φόβος καὶ νὰ μὴ μειώνεται ἡ ἀγωνία μετὰ τὸ μῆκος τοῦ λόγου. Καὶ φαίνεται μὲν σ' ἐκείνους ποῦ δὲν ἐξετάζουν μετὰ προσοχὴ τὰ λόγια αὐτὰ ὅτι ἀποτελοῦν αὐτὰ ὑπόσχεση γιὰ κάποια ἀγαθὰ, ἐ-

παγγελίαν εἶναι τὸ λεγόμενον, οἱ δὲ ἀκριβῶς ἐξετάζοντες Ἰ-
 σασιν ὅτι ἐπιτεταμένης ἐρημίας ἐστὶν ἀπόδειξις. Τί γάρ φη-
 σι; «Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, θρέψει ἄνθρωπος δάμα-
 λιν βοῶν, καὶ δύο πρόβατα. Καὶ ἔσται, ἀπὸ τοῦ πλεῖστον
 5 πιεῖν γάλα, φάγεται βούτυρον, ὅτι βούτυρον καὶ μέλι φάγεται
 πᾶς ὁ καταλειφθεὶς ἐπὶ τῆς γῆς». Ταῦτα πολλήν, ὡς ἔφθην
 εἰπών, ἐρημίαν ἐνδείκνυται. Ἡ γὰρ πυροῦς καὶ κριθὰς φέ-
 ρουσα γῆ, τῶν ἀνθρώπων ἐρημωθεῖσα, δασιλῆ παρέξει νο-
 μὴν τοῖς προβάτοις, καὶ οὕτω δασιλῆ, ὡς διὰ τὴν εὐθηνίαν
 10 τῆς τοιαύτης τραπέζης ἀρκεῖν καὶ δύο πρόβατα καὶ δάμαλιν
 μίαν πηγὰς τῷ κεκτημένῳ παρέχειν γάλακτος. Ὡστε ἡ εὐ-
 θυνία τῆς εὐωχίας τῶν ἀλόγων τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐρημίας
 μέγιστόν ἐστι τεκμήριον. Καὶ τὸ μέλι δὲ τοῦτο αἰνίττεται·
 εἰώθασι γὰρ ταῖς ἐρήμοις ἐμφιλοχωρεῖν αἱ μέλιτται, καὶ ἔνθα
 15 ἂν πολλῆς νομῆς ἀπολαύωσι, καὶ ἔνθα μηδεὶς ὁ ἐνοχλῶν ἦ.

Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τὴν ἐπιτεταμένην ἐρημίαν αἰνίττεται,
 τὰ ἐξῆς δηλοῖ. «Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, οὐ ἂν ὧσι χί-
 λιαὶ ἄμπελοι χιλίων σίκλων, εἰς χέρσον ἔσονται, καὶ εἰς ἄ-
 κανθαν. Μετὰ βέλους καὶ τοξεύματος εἰσελεύσονται ἐκεῖ, ὅ-
 20 τι χέρσος καὶ ἄκανθα ἔσται πᾶσα ἡ γῆ». Πολλῆς καὶ τοῦτο
 δυσπραγίας σημεῖον, ὅτι μὴ ὄρη καὶ νάπαι, ἀλλ' αὐτὴ ἡ βα-
 θύγειος καὶ πολλῆς ἀπολαύουσα τῆς ἐπιμελείας ἀκάνθας
 φέρει. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς τὸ τίμημα τῶν ἀμέλων τέθεικεν,
 ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν φύσιν τῆς γῆς ἐπιδείξηται, καὶ τὴν πολλὴν
 25 τῶν γεωργῶν ἐπιμέλειαν. Ἄλλ' ὁμῶς ἐκεῖνα τὰ οὕτως εὐ-
 θηνούμενα, φησί, καὶ γεωργικῶν ἀπολαύοντα χειρῶν, εἰς
 τοσαύτην καταστρέψει τὴν ἐρημίαν, ὡς ἀκάνθας μὲν ἀντὶ
 ἀμπέλων φέρειν, τοσοῦτον δὲ παρέχειν τοῖς εἰσιούσι τὸν φό-
 βον, ὡς μηδένα τολμᾶν γυμνὸν καὶ ἄοπλον εἰσιέναι. Τοῦτο

κεῖνοι ὁμῶς ποῦ ἐξετάζουν αὐτὰ μὲ προσοχὴ γνωρίζουν ὅτι αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀπόδειξη ὀλοκλήρωτικῆς ἐρημώσεως. Τί λοιπὸν λέγει; «Καὶ θὰ συμβεῖ κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀρκεῖται στὴ διατροφή μιᾶς μόνο ἀγελάδας καὶ δύο προβάτων. Καὶ ἐπειδὴ θὰ ὑπάρχει ὑπεραφθονία ἀπὸ γάλα θὰ φάνε οἱ ἄνθρωποι βούτυρο, διότι βούτυρο καὶ μέλι θὰ φάει ὁ καθένας ποῦ θ' ἀπομείνει στὴ χώρα». Αὐτὰ, ὅπως προανέφερα, δείχνουν μεγάλη ἐρήμωση. Διότι ἡ γῆ ποῦ παράγει σιτᾶρι καὶ κριθάρι, ὅταν μείνει ἔρημη ἀπὸ ἀνθρώπους, θὰ προσφέρει ὑπεράφθονη τροφή γιὰ τὰ πρόβατα, καὶ τόσο ὑπεράφθονη, ὥστε ἐξ αἰτίας τῆς ὑπεραφθονίας τῆς παρόμοιας τράπεζας νὰ ἐπαρκοῦν τὰ δύο πρόβατα καὶ ἡ μία ἀγελάδα νὰ δώσουν στὸν κάτοχο αὐτῶν πηγὲς ἀπὸ γάλα. Ὡστε ἡ ὑπεραφθονία τῆς τροφῆς τῶν ζώων ἀποτελεῖ μέγιστη ἀπόδειξη τῆς ἐρημώσεως τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὸ μέλι δὲ αὐτὸ ὑπαινίσσεται· διότι οἱ μέλισσες συνηθίζουν νὰ διαλέγουν σὰν μέρος διαμονῆς τὶς ἐρημιές, ὅπου καὶ πλούσια τροφή ἀπολαμβάνουν καὶ δὲν ὑπάρχει κανένας ποῦ νὰ τὶς ἐνοχλεῖ.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι ὑπαινίσσεται τὴ γενικὴ ἐρήμωση προσθέτει τὰ ἐξῆς. «Καὶ θὰ συμβεῖ κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὅπου ὑπάρχουν χίλια κλήματα καὶ ἀποδίδουν χίλια σίκλα, νὰ μείνει χέρσο τὸ μέρος καὶ νὰ γεμίσει ἀπὸ ἀγκάθια. Μὲ βέλη καὶ τόξα θὰ εἰσέρχονται ἐκεῖ, διότι ὀλοκλήρη ἡ γῆ θὰ μείνει χέρση καὶ θὰ γεμίσει ἀπὸ ἀγκάθια». Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη μεγάλης δυστυχίας, διότι ὄχι μόνο τὰ ὄρη καὶ τὰ δασώδη μέρη, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἀκόμα ἡ εὐφορὴ γῆ, ποῦ ἀπολαμβάνει μεγάλη φροντίδα, θὰ φυτρώνει ἀγκάθια. Διότι δὲν ἀνέφερε τυχαῖα τὴν ἀξία τῶν κλημάτων, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει καὶ τὴ φύση τῆς γῆς καὶ τὴ μεγάλη φροντίδα τῶν γεωργῶν. Ἄλλ' ὁμῶς, λέγει, ἐκεῖνα τὰ τόσο εὐφορὰ μέρη καὶ ποῦ δέχονται τόση περιποίηση ἀπὸ τὰ γεωργικὰ χέρια, θὰ καταστραφοῦν καὶ θὰ ὑποστοῦν τόση μεγάλη ἐρήμωση, ὥστε ἀντὶ μὲν γιὰ ἀμπέλια νὰ φυτρώνουν ἀγκάθια, σ' ἐκείνους δὲ ποῦ εἰσέρχονται σ' αὐτὰ νὰ προξενοῦν τόσο φόβο, ὥστε κανένας νὰ μὴ τολμᾷ νὰ εἰσέρχεται σ' αὐτὰ γυμνὸς καὶ ἄ-

δὲ λέγει, τὴν ἐρημίαν ἐμφαίνων τοῦ τόπου, καὶ τὴν πολλὴν αὐτόθι τῶν θηρίων διατριβήν.

Κατασείσας τοίνυν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ μετὰ ἀκριβείας κατεργασάμενος αὐτοὺς τῷ φόβῳ, πάλιν ἀνίησιν ὀλίγον, τὰ χρηστὰ ἀναμίξας, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολήν, ἵνα ἐκατέρωθεν μάθωσι τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύν. Ἄλλὰ τοῖς μὲν φοβεροῖς ἀνδιατρίβει, τὰ δὲ χρηστὰ εὐθέως εἰπὼν ἀπαλλάττεται. Τί δήποτε; Ὅτι μάλιστα τούτου ἐδέοντο τοῦ τῆς ἐπιτιμήσεως φαρμάκου τότε· διὸ δὴ αὐτὸ μετὰ δαψιλείας ἐπιθείς, ὥστε ἐνδοῦναι μικρὸν ἀναπνεῦσαι, καὶ ταύτη πάλιν εἰς ἀρετὴν ἐκκαλέσασθαι, καὶ τὰ χρηστὰ ἀναμίγνυσι, λέγων· «Πᾶν ὄρος ἀροτριώμενον ἀροτριωθήσεται» Ὡσπερ γὰρ ἐν τῇ ὄργῃ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ βαθύγειος ἐρημος ἔσται, οὕτω καὶ ἐν τῇ καταλλαγῇ πάλιν καὶ ἡ τραχεῖα τὰ τῆς λιπαρᾶς ἐπιδείξεται γῆς, ἀροτρον δεχομένη καὶ σπέρμα.

Τούτων δὲ γενομένων, καὶ τὰ ἐκ τούτων ἅπαντα ἔσται, εἰρήνη καὶ ἄδεια, καὶ τὸ θαρσεῖν καὶ μὴ δεδοικέναι, καθάπερ ἔμπροσθεν. «Οὐ γὰρ μὴ ἐπέλθη», φησὶν, «ἐκεῖ φόβος. Ἔσται δὲ ἀπὸ τῆς χέρσου καὶ ἀπὸ τῆς ἀκάνθης εἰς βόσκημα προβάτου καὶ πάτημα βοός». Καὶ διὰ τούτων πάλιν τὴν εὐθυνίαν αἰνίττεται, ὥσπερ καὶ ἔμπροσθεν προϊῶν λέγει· «Μακάριος ὁ σπείρων ἐπὶ πᾶν ὕδωρ, οὗ βουῆς καὶ ὄνος πατεῖ». Ὡσπερ γάρ, ὅταν ἐρημίαν παραστῆσαι βούληται, Σειρήνας καὶ Ὀνοκενταύρους εἰς μέσον ἄγει τῷ λόγῳ, οὕτως, ὅταν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, τὰ χειροήθη καὶ τιθασσὰ τῶν ζώων, καὶ συνεφαπτόμενα τῶν γεωργικῶν ἔργων ἡμῖν ταῦτα πανταχοῦ δείκνυσι φαινόμενα, ἀπὸ τούτων τὰ ἐκ τούτων ἐμφαίνων, γεωργίαν καὶ τὴν ἄλλην αὐτῶν διακονίαν.

32. Ἦσ. 32, 20.

33. Πρβλ. Ἦσ. 13, 21-22.

οπλος. Αυτό δὲ τὸ λέγει γιὰ νὰ δείξει τὴν ἐρήμωση τοῦ τόπου καὶ τὴν κατοίκηση ἐκεῖ πολλῶν θηρίων.

Ἄφοῦ λοιπὸν συντάραξε τὴ διάνοια αὐτῶν καὶ μὲ κατάλληλο τρόπο τοὺς γέμισε ἀπὸ φόβο, πάλι τοὺς παρηγορεῖ λίγο, ἀναμιγνύοντας αὐτὰ μὲ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὴ μεταβολὴ πρὸς τὸ καλύτερο, ὥστε καὶ ἀπὸ τὰ δύο νὰ γνωρίσουν τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Ἄλλὰ στὰ μὲν δυσάρεστα ἐπιμένει, τὰ δὲ ἀγαθὰ ἀπλῶς ἀνέφερε καὶ ἀπομάκρυνε τὸ λόγο ἀπ' αὐτά. Γιατὶ τέλος πάντων; Ἐπειδὴ τότε κατ' ἐξοχὴ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ τὸ φάρμακο αὐτὸ τῆς ἐπιτιμήσεως. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ἀφοῦ τοὺς πρόσφερε αὐτὸ μὲ ὑπεραφθονία, γιὰ νὰ νιώσουν λίγη ἀνακούφιση καὶ ν' ἀναπνεύσουν, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ τοὺς προτρέψει πάλι ν' ἀσκῆσουν τὴν ἀρετὴ, ἀναμιγνύει καὶ τὰ ἀγαθὰ, λέγοντας· «Καὶ κάθε ὄρος ποὺ μπορεῖ νὰ ὀργωθεῖ θὰ ὀργώνεται». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ εὐφορὴ γῆ θὰ ἐρημωθεῖ, ἔτσι καὶ κατὰ τὴ συμφιλίωση πάλι ἡ σκληρὴ καὶ ἄγονη γῆ θὰ προσφέρει τὰ ὅσα παράγει ἡ πλούσια γῆ, δεχόμενη ἄροτρο καὶ σπόρο.

Ἄφοῦ δὲ γίνουν αὐτὰ θ' ἀκολουθήσουν καὶ τὰ ὅσα ἔχουν σχέση μὲ αὐτά, ἡ εἰρήνη δηλαδὴ καὶ ἡ ἀσφάλεια, ἡ ἀπόκτηση θάρρους καὶ ἡ ἔλλειψη φόβου, ὅπως ἀκριβῶς συνέβαινε καὶ προηγουμένως. Διότι, λέγει, «Δὲν θὰ ὑπάρχει ἐκεῖ φόβος. Λόγω δὲ τοῦ ὅτι θὰ γίνεи χέρση καὶ θὰ γεμίσει ἀπὸ ἀγκάθια, θὰ καταστεῖ κατάλληλη γιὰ τὸ βόσκημα προβάτων καὶ θὰ καταπατεῖται ἀπὸ βόδια. Καὶ μὲ αὐτὰ πάλι ὑπαινίσσεται τὴν ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴ συνέχεια λέγει· «Μακάριος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ σπέρνει σὲ ὁποιοδήποτε μέρος ποὺ ποτίζεται ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ μπορεῖ νὰ βαδίζει τὸ βόδι καὶ ὁ ὄνος»³². Διότι, ὅπως ὅταν θέλει νὰ παραστήσει τὴν ἐρήμωση, ἀναφέρει Σειρῆνες καὶ Ὀνοκένταυρους³³, ἔτσι ὅταν θέλει νὰ μιλήσει γιὰ εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, παρουσιάζει παντοῦ τὰ ἐξημερωμένα καὶ τιθασειυμένα ζῶα, ποὺ μᾶς βοηθοῦν στὶς γεωργικὲς μας ἐργασίες, δείχνοντας ἀπὸ αὐτὰ τὰ ὅσα γίνονται μὲ τὴ βοήθεια αὐτῶν, τὴ γεωργία δηλαδὴ καὶ τὴν ἄλλη ὑπηρεσία αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

«Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· λάβε σεαυτῷ τόμον χάρτου καινόν, μέγαν, καὶ γράφον εἰς αὐτὸν γραφίδι ἀνθρώπου, τοῦ ὀξέως προνομῆν ποιῆσαι σκύλων. Πάρεστι γάρ· καὶ μάρτυράς μοι ποιήσον πιστοὺς ἀνθρώπους, τὸν Οὐρίαν τὸν ἱερέα, καὶ Ζαχαρίαν υἱὸν Βαραχίου. Καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφητίν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβε, καὶ ἔτεκεν υἱόν. Καὶ εἶπέ μοι Κύριος· κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον. Διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μετέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἐναντι βασιλέως Ἀσσυρίων».

1. Δοκεῖ μὲν ἀπηρτηῆσθαι κατὰ τὴν λέξιν ταῦτα τὰ δύο προστάγματα, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς ἄλληλα, εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε τῶν νοημάτων τὴν δύναμιν, πολλὴν ὄψεται τὴν συγγένειαν, καὶ τὸν σκοπὸν ἓνα. Ἀναγκαῖον δὲ πρῶτον εἰπεῖν, τίνος ἕνεκεν τὸ τῆς προφητείας εἶδος εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων εἰσηνέχθη βίον. Τίνος οὖν ἕνεκεν εἰσηνέχθη, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Μέλλειν εἶωθεν ὁ Θεὸς καὶ βραδύνειν πρὸς τὰς τῶν ἀμαρτανόντων τιμωρίας, ὥσπερ οὖν ταχύς ἐστι καὶ ὀξύς εἰς τὰς τῶν κατορθούντων εὐεργεσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'.

«Καὶ μοῦ εἶπε ὁ Κύριος· πάρε μαζί σου ἓνα μεγάλο καὶ καινούργιο πίνακα καὶ γράψε σ' αὐτὸν μὲ γράμματα κατανοητὰ στοὺς ἀνθρώπους γιὰ ἐκεῖνον ποὺ θὰ κάνει ταχεία καὶ ὀλοκληρωτικὴ διαρπαγὴ. Ὁ καιρὸς αὐτοῦ πλησιάζει. Καὶ φέρε σὰν μάρτυρες γιὰ τὴν προφητεία αὐτὴ δύο ἀξιόπιστους ἀνθρώπους, τὸν ἱερέα Οὐρία καὶ τὸν Ζαχαρία τὸν υἱὸ τοῦ Βαραχία. Ἦρθα σὲ σαρκικὴ ἔνωση μὲ τὴ σύζυγό μου καὶ αὐτὴ συνέλαβε καὶ γέννησε υἱό. Καὶ μοῦ εἶπε ὁ Κύριος· δῶσε ὄνομα σ' αὐτόν, ἑταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον'. Διότι προτοῦ ἀκόμα μάθει τὸ παιδὶ νὰ λέγει τὴ λέξη πατέρα ἢ μητέρα, θὰ ὑποτάξει παρουσία τοῦ βασιλιᾶ τῶν Ἀσσυρίων τὸ στρατὸ τῆς Δαμασκοῦ καὶ θὰ λεηλατήσῃ τὴ Σαμάρεια».

1. Αὐτὰ τὰ δύο προστάγματα, ἐξεταζόμενα κατὰ λέξη, φαίνονται μὲν ὅτι διαφέρουν μεταξύ τους καὶ ὅτι δὲν ἔχουν τίποτε τὸ κοινό, ἀν ὁμως κάποιος ἐξετάσῃ μὲ προσοχὴ τὴ δύναμη τῶν νοημάτων τους, θὰ διαπιστώσῃ μεγάλη συγγένεια μεταξύ τους καὶ ὅτι ἓνας εἶναι ὁ σκοπὸς αὐτῶν. Εἶναι ἀνάγκη ὁμῶς πρῶτα νὰ ποῦμε γιὰ ποῖο λόγο ἡ προφητεία μπῆκε στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Πρέπει λοιπὸν νὰ ποῦμε γιὰ ποῖο λόγο καθιερώθηκε ἡ προφητεία. Συνήθως ὁ Θεὸς ἀναβάλλει καὶ καθυστερεῖ τὴν τιμωρίαν ἐκείνων ποὺ ἁμαρτάνουν, ὅπως βέβαια εἶναι ταχὺς καὶ γρήγορος στὴν παροχὴ εὐεργεσιῶν πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἀρετὴν. Αὐτὸ τὸ πράγμα, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐπιβάλλεται ἡ τιμωρία μετὰ τὴ διάπραξη τῶν παραπτωμάτων, κά-

Τοῦτο τοὺς ραθυμοτέρους ἀναπίπτειν παρασκευάζει, τὸ μὴ κατὰ πόδας ἔπεσθαι τῶν πλημμελημάτων τὴν δίκην. Ἴνα οὖν καὶ ὁ Θεὸς τὴν μακροθυμίαν ἐπιδεικνύηται τὴν ἑαυτοῦ, καὶ μηδὲν ἐντεῦθεν ἐκεῖνοι γένωνται ραθυμότεροι, τὸ τῆς
 5 προφητείας κατασκευάζει φάρμακον, οὐ τῇ πείρα τῶν κολάσεων, ἀλλὰ τῇ προγνώσει παιδεύων τοὺς ἁμαρτάνοντας τέως, ἵνα ἂν μὲν βελτίους γένωνται τὰς ἀπειλὰς ἀκούοντες, τὴν διὰ τῆς πείρας κόλασιν διακρούσωνται, ἂν δὲ ἐπιμείνωσιν ἀναισθητοῦντες, τότε δὴ καὶ τὴν τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπαγά-
 10 γη.

Τοῦτο συνιδῶν ὁ διάβολος, καὶ τὸ κέρδος ἡλίκον ἐστὶν ἐννοῶν, τοὺς ψευδοπροφήτας ἀνῆκεν, οἱ τοῖς προφήταις ἀπειλοῦσι λιμούς, λοιμούς, πολέμους, βαρβάρων ἔφοδον, ἀντέλεγον, χρηστὰ ἀπαγγέλλοντες. Ὡσπερ γὰρ ὁ Θεὸς τῷ
 15 φόβῳ τῶν ρημάτων ἐβούλετο τὴν διὰ τῆς πείρας ἀποκρούεσθαι τιμωρίαν, οὕτω καὶ ὁ διάβολος τοῦναντίον εἰράζετο· τῇ χάριτι τὸν λόγον ἐκλύων καὶ ραθυμοτέρους ποιῶν, εἰς ἀνάγκην καθίστησι τοῦ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ὑπομεῖναι τιμωρίαν. Εἶτα, ἐπειδὴ μετὰ ταῦτα τοῖς ψευδοπροφήταις πιστεύ-
 20 οντες, καὶ ἀρετῆς οὐδένα ποιούμενοι λόγον, ἀλλὰ ταῖς ἑαυτῶν ἁμαρτίαις ἐμμένοντες ἐφείλκοντο καὶ τὴν κόλασιν, καὶ ἀπὸ τοῦ τέλους καὶ ἡτῶν προφητῶν ἀλήθεια ἐδείκνυτο, καὶ τὸ τῶν ψευδοπροφητῶν ψεῦδος διηλέγχετο, ἕτερον πάλιν κατασκευάζει μηχανήμα πρὸς ἀπώλειαν τῶν ἀλισκομένων.
 25 Ἄνεπειθε γὰρ αὐτοὺς εὐεξαπατήτους ὄντας, ὅτι δὴ ταῦτα τὰ δεινὰ τὰ συμβάντα ἀπὸ τῆς τῶν δαιμόνων ὀργῆς ἐγένετο, ἀμελουμένων παρ' αὐτῶν καὶ καταφρονουμένων. Τοῦτο τοίνυν τὸ δέλεαρ ἀναιρῶν ὁ Θεός, πρὸ πολλῶν ἀνωθεν χρόνων τὰ μέλλοντα αὐτοῖς συμβαίνειν, μᾶλλον δὲ καταλήψε-
 30 σθαι, δεινὰ προλέγει, ἵνα μὴ ἐξῆ τοῖς ἐξαπατῶσιν αὐτοὺς τῇ τῶν δαιμόνων ὀργῇ λογίζεσθαι τὰ συμβαίνοντα.

νει τοὺς ἀδιάφορους νὰ καθησυχάζουν καὶ νὰ μὴ νοιάζονται γιὰ τὴ διόρθωσή τους. Γιὰ νὰ δείχνει λοιπὸν ὁ Θεὸς τὴ μακροθυμία του καὶ νὰ μὴ γίνονται ἐκεῖνοι καθόλου πιὸ ἀδιάφοροι ἐξ αἰτίας αὐτῆς, παρασκευάζει ὁ Θεὸς τὸ φάρμακο τῆς προφητείας, ὄχι μὲ τὴν ἐπιβολὴ τῶν τιμωριῶν, ἀλλὰ προηγουμένως διδάσκοντας τοὺς ἁμαρτάνοντες μὲ τὴν πρόγνωση, ὥστε, ἂν μὲν ἀκούοντας τὶς ἀπειλὲς γίνουν καλύτεροι, ν’ ἀποφύγουν τὴν ἔμπρακτε τιμωρία, ἂν ὁμως ἐξακολουθήσουν νὰ δείχνουν ἀναισθησία, τότε πλέον νὰ τοὺς ἐπιβάλλει καὶ τὴν τιμωρία.

Αὐτὸ ἀντιλαμβανόμενος ὁ διάβολος καὶ κατανοώντας τὸ πόσο μεγάλο εἶναι τὸ κέρδος, εἰσήγαγε τοὺς ψευδοπροφήτες, οἱ ὅποιοι πρόβαλλαν ἀντιρρήσεις στοὺς προφήτες ποὺ προφήτευαν ὑπὸ μορφῇ ἀπειλῆς πεῖνες, ἀσθένειες, πολέμους, καὶ ἐπιθέσεις βαρβάρων, ὑποσχόμενοι ἀντ’ αὐτῶν ἀγαθὰ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Θεὸς ἤθελε μὲ τὸ φόβο ποὺ προξενοῦσαν τὰ λόγια του νὰ ἀπομακρύνει τὴν ἐπιβολὴ τῆς τιμωρίας, ἔτσι καὶ ὁ διάβολος ἔπραττε τὸ ἀντίθετο· καταργώντας τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ μὲ δικά του εὐχάριστα λόγια καὶ κάμνοντας τοὺς ἀνθρώπους πιὸ ἀδιάφορους, τοὺς ἐξαναγκάζει νὰ ὑποστοῦν ἔμπρακτα τὴν τιμωρία. Ἐπειτα, ἐπειδὴ στὴ συνέχεια πίστευαν στοὺς ψευδοπροφήτες καὶ δὲν φρόντιζαν καθόλου γιὰ τὴν ἀρετὴ, ἀλλ’ ἐπέμεναν στὶς ἁμαρτίες τους καὶ προσέλκυαν καὶ τὴν τιμωρία, καὶ μετὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν γεγονότων καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν προφητῶν ἀποδεικνυόταν, καὶ τὸ ψεῦδος τῶν ψευδοπροφητῶν φανερωνόταν, ἄλλο πάλι μέσο ἀπάτης κατασκευάζει γιὰ τὴν ἀπώλεια ἐκείνων ποὺ συλλαμβάνονται ἀπ’ αὐτό. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι εὐκόλα ἐξαπατοῦνται τοὺς ἐπειθε, ὅτι τάχα ὅλα τὰ κακὰ συνέβηκαν ἐξ αἰτίας τῆς ὀργῆς τῶν δαιμόνων, ἐπειδὴ αὐτοὶ παραμελοῦνται καὶ περιφρονοῦνται. Αὐτὴ λοιπὸν τὴν παγίδα γιὰ νὰ ἐξαφανίσει ὁ Θεός, πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια προλέγει τὶς συμφορὰς ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν σ’ αὐτούς, μᾶλλον δὲ ποὺ πρόκειται νὰ τοὺς καταλάβουν, γιὰ νὰ μὴ μποροῦν ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἐξαπατοῦν ν’ ἀποδίδουν τὰ ὅσα συμβαίνουν στὴν ὀργὴ τῶν δαιμόνων.

Καὶ ὅτι οὐ στοχαζόμενος ταῦτα λέγω, ἀκουσον Ἡ-
 σαΐου λέγοντος· «Ἔγνων ὅτι σκληρὸς εἶ, καὶ νευροσιδη-
 ροῦς ὁ τράχηλός σου, καὶ τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν. Διὰ
 τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ἐλάλησά σοι, ἵνα μὴ εἴπῃς, ὅτι τὰ εἰδωλά μοι
 5 ἐποίησε, καὶ τὰ γλυπτά, καὶ τὰ χωνευτά μοι ἐποίησεν. Οὔτε
 ἠπίστω, οὔτε ἀκουστά σοι ἐγένετο». Ἐπεὶ οὖν, ὅπερ ἔφην,
 ὡς καὶ ἐκ τῆς μαρτυρίας ἐστὶν ἰδεῖν, ἐκείνοις ταῦτα ἀνετίθε-
 σαν, φθάνει ἢ προφητεία ταύτην ἀναιρουῖσα τὴν ἀπάτην, καὶ
 πρὸ πολλῶν αὐτὰ διαγορεύουσα χρόνων. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ
 10 οὕτως εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἀγνωμονοῦντας λέγειν, 'οὐ προείπε-
 τε, οὐ προηκούσαμεν, νῦν πλάττεσθε μετὰ τὴν ἔκβασιν· οὐ
 γὰρ εἶδετε τὰ συμβησόμενα· πόθεν οὖν τοῦτο δῆλον, ὅτι εἴ-
 ρηται;' ὄρα πῶς σαφῶς ἀφυκτον αὐτοῖς κατασκευάζει τὸν ἔ-
 λεγχον, καὶ τὰ ἀναίσχυντα ἀπορράπτων στόματα. Οὐ γὰρ ἀ-
 15 φήσιν εἰπεῖν μόνον, ἀλλὰ κελεύει καὶ ἐν χάρτῃ γραφῆναι τὰ
 λεγόμενα, καὶ οὐδὲ ἀπλῶς γραφῆναι, ἵνα μὴ ἐξῆ αὐτοῖς λέ-
 γειν, ὅτι μετὰ ταῦτα ἔπλασεν, ἀλλὰ καὶ μάρτυρας τῶν γραμ-
 μάτων καλεῖ ἄνδρας ἀξιοπίστους καὶ ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος
 καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου. «Ποίησον γάρ μοι», φησί, «μάρτυρας
 20 πιστοὺς ἀνθρώπους, τὸν Οὐρίαν τὸν ἱερέα, καὶ Ζαχαρίαν»,
 ἵνα ὅταν ἐξέλθῃ, καὶ λέγωσιν, ὅτι οὐκ ἐλέχθη ταῦτα πρὸ
 πολλῶν χρόνων, τὸ βιβλίον ἐξενεχθὲν καὶ οἱ μάρτυρες οἱ
 παρόντες καὶ ἀναισχυντοῦντας αὐτοὺς ἐπιστομίσωσι. Διὰ
 τοῦτό φησι, «Λάβε χάρτου τόμον καινόν, ἵνα μὴ παλαιωθεῖς
 25 ἀπόληται, ἀλλὰ μένη τῷ χρόνῳ παρεκτεινόμενος, καὶ κατη-
 γορῶν διὰ τῶν γραμμάτων αὐτῶν.

«Καὶ γράψον γραφίδι ἀνθρώπου», τουτέστι καλάμῳ, τὰ
 μέλλοντα ἔσεσθαι. Τίνα δὲ τὰ μέλλοντα; Πόλεμος, νίκη

1. Πρβλ. Ἦσ. 48, 4· 5· 8.

Καὶ τὸ ὅτι αὐτὰ ποὺ λέγω δὲν ἀποτελοῦν δική μου σκέψη ἄκουσε τὸν Ἡσαΐα ποὺ λέει· «Γνωρίζω ὅτι εἶσαι σκληρὸς λαὸς καὶ ὅτι ὁ τράχηλός σου εἶναι ἀλύγιστος καὶ τὸ μέτωπό σου ἀσυγκίνητο σὰν τὸ χαλκόν. Γι' αὐτὸ πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνον σοῦ τὰ προεῖπα τὰ γεγονότα αὐτά, γιὰ νὰ μὴ πεῖς, ὅτι τὰ εἰδῶλα ποὺ προσκυνῶ τὰ ἔκαναν αὐτὰ καὶ ὅτι καὶ τὰ γλυπτὰ καὶ τὰ χωνευτὰ ἀγάλματα μοῦ τὰ προεῖπαν. Οὔτε τὰ γνώριζες, οὔτε εἶχες ἀκούσει γι' αὐτά»¹. Ἐπειδὴ λοιπὸν, ὅπως εἶπα, καὶ ὅπως μπορεῖτε νὰ τὸ διαπιστώσετε αὐτὸ καὶ ἀπὸ τῆ μαρτυρία, ἀπέδιδαν στοὺς δαίμονες τὰ κακά, ἔρχεται ἐκ τῶν προτέρων ἢ προφητεία καὶ ἀναιρεῖ αὐτὴν τὴν ἀπάτη, προλέγοντας αὐτὰ πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἔτσι πάλι φυσικὸ ἦταν αὐτοί, δείχνοντας ἀγνωμοσύνη, νὰ λένε, ἔδεν τὰ προεῖπατε, οὔτε τὰ προακούσαμε, ἀλλὰ τώρα μετὰ τὴν πραγματοποίησίν τους τὰ ἐπινοεῖτε, διότι δὲν γνωρίζατε ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν· ἀπὸ ποῦ λοιπὸν γίνεται αὐτὸ φανερό, ὅτι προλέχθηκαν αὐτά;», πρόσεχε πῶς μὲ σαφὴ τρόπο δημιουργεῖ γι' αὐτοὺς ἀναπόφευκτο ἔλεγχον, κλείνοντας τὰ ἀδιάντροπα στόματα. Δὲν ἐπιτρέπει δηλαδὴ μόνο νὰ τὰ ποῦν, ἀλλὰ δίνει ἐντολὴ καὶ νὰ γραφοῦν τὰ λεγόμενα σὲ χαρτί, καὶ ὄχι ἀπλῶς νὰ γραφοῦν, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ μποροῦν αὐτοὶ νὰ λένε, ὅτι τὰ ἔπλασε ἀργότερα, καλεῖ καὶ τὰ γραφόμενα καὶ μάρτυρες ἄνδρες ἀξιόπιστους καὶ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα καὶ ἀπὸ τὸ χαρακτήρα. Διότι, λέγει, «φέρε γιὰ μάρτυρες τῆς προφητείας αὐτῆς δυὸ ἀξιόπιστους ἀνθρώπους, τὸ Οὐρία τὸν ἱερέα, καὶ τὸν Ζαχαρία», ὥστε ὅταν πραγματοποιηθοῦν τὰ λεγόμενα καὶ λένε, ὅτι δὲν λέχθηκαν αὐτὰ πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἀφοῦ παρουσιασθεῖ τὸ βιβλίον καὶ οἱ μάρτυρες ποὺ ἦταν παρόντες, ν' ἀποστομώσουν αὐτοὺς ποὺ ἐκστομίζουν τέτοια ἀδιάντροπα λόγια. Γι' αὐτὸ λέγει, «Πάρε καινούργιον τόμον χαρτιοῦ, ὥστε νὰ μὴ καταστραφεῖ ὅταν παλιώσῃ, ἀλλὰ νὰ παραμείνῃ γιὰ πολὺ χρόνον καὶ νὰ τοὺς κατηγορεῖ μὲ αὐτὰ τὰ γραφόμενα».

«Καὶ γράψε μὲ γραφίδα ἀνθρώπου», δηλαδὴ μὲ κάλαμον, ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν. Ποιὰ δὲ εἶναι αὐτὰ ποὺ πρό-

βαρβαρική, λαφύρων διανομή, σκύλων άρπαγή. Ταῦτα τοί-
 νυν, φησίν, άπαντα γράψον, «Τοῦ ταχέως προνομήν ποιῆ-
 σαι σκύλων. Πάρεστι γάρ». Τί έστι, «Πάρεστι γάρ»; Δύο
 ταῦτα δηλοῖ αὐτή ἢ ρῆσις· ὅτι τότε ἤδη τῶν άμαρτημάτων
 5 αὐτῶν τὸ μέγεθος άπήτει τήν δίκην, καὶ ἐπὶ θύραις ἢ τιμω-
 ρία. Αὐτὸς δὲ άναβάλλεται, τῇ μακροθυμίᾳ βουλόμενος αὐ-
 τοὺς βελτίους ποιῆσαι, καὶ άποκρούεσθαι τήν τιμωρίαν, καὶ
 ὅτι ράδιον αὐτῷ καὶ εὐκολον νεῦσαι μόνον, καὶ πάντα εἰς
 πέρας άγαγεῖν. Ἐπειδὴ γάρ περὶ βαρβάρων ὁ λόγος ἦν τῶν
 10 μελλόντων έπιστρατεύειν, μὴ νομίσητε, φησίν, ὅτι τῆς ὁδοῦ
 μῆκος, καὶ τῆς στρατείας τὸ πλῆθος μέλλησίν τινα ποιεῖ, ά-
 περ ἐπ' ανθρώπων έσεσθαι πέφυκε. Τῷ γάρ Θεῷ παρέστη-
 κεν ὁ πόρρωθεν ὢν· οὕτως αὐτῷ ράδιον καὶ εὐκολον ἐν μιᾷ
 καιροῦ ροπῇ, καὶ ἐν άκαριαίῳ ἀπὸ τῶν έσχάτων τῆς γῆς,
 15 κᾶν πλείους ὦσιν, άγαγεῖν εὐθέως καὶ έπιστῆσαι.

2. «Καὶ μάρτυράς μοι ποιήσον πιστοὺς ανθρώπους, τὸν
 Οὐρίαν τὸν ἱερέα, καὶ Ζαχαρίαν υἱὸν Βαραχίου». Μάρτυρας
 τίνος; Τοῦ χρόνου· ἵνα κᾶν τὰ γράμματα συκοφαντῆται, οἱ
 ζῶντες άνθρωποι καὶ παρόντες ἠνίκα έγράφετο, καὶ τὸν
 20 χρόνον σαφῶς εἰδότες, πότε ταῦτα ἐλέγετο, δυνηθῶσιν έπι-
 στομίζειν τοὺς άναισχυντεῖν έπιχειροῦντας. Τῆς αὐτῆς ὑπο-
 θέσεως ἔχεται καὶ τὸ ἐξῆς, σαφέστερον ἐπάγον τὸν ἔλεγ-
 χον. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Τῶν ρημάτων αὐτῶν άκούσωμεν.

«Προσηλθε» γάρ, φησί, «πρὸς τήν προφητιν». Τήν γυ-
 25 ναῖκα τήν ἰδίαν οὕτως ἐκάλεσεν Ἰσως, διὰ τὸ καὶ αὐτὴν
 Πνεύματος ἠξιῶσθαι προφητικοῦ· οὐ γάρ ἐν άνδράσι τὰ τῶν
 χαρισμάτων εἰστήκει μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γυναικεῖον διέ-

κειται νὰ συμβοῦν; Πόλεμος, νίκη βαρβαρική, ἄρπαγὴ καὶ διανομὴ λαφύρων. Ὅλα αὐτὰ λοιπόν, λέγει, γράψε τα, «Γιὰ ἐκεῖνον ποὺ θὰ κάνει ταχεῖα καὶ γενικὴ ἄρπαγὴ καὶ διανομὴ τῶν λαφύρων. Διότι πλησίασε πάρα πολὺ ὁ καιρὸς». Τί σημαίνει, «Διότι πλησίασε πάρα πολὺ ὁ καιρὸς»; Αὐτὴ ἡ φράση δύο πράγματα δηλώνει. Ὅτι τότε πλέον τὸ μέγεθος τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν ἀπαιτοῦσε τὴν τιμωρία καὶ ἤδη βρισκόταν αὐτὴ πολὺ κοντά. Ὁ Θεὸς ὁμως ἀναβάλλει, θέλοντας μὲ τὴ μακροθυμία του νὰ κάνει αὐτοὺς καλύτερους καὶ ν’ ἀπομακρύνει τὴν τιμωρία, καὶ ὅτι εἶναι δυνατὸ καὶ εὐκολο σ’ αὐτὸν μόνο ἓνα νεῦμα νὰ κάνει καὶ νὰ τὰ πράξει ὅλα. Ἐπειδὴ δηλαδή ὁ λόγος ἦταν γιὰ βαρβάρους ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσουν ἐναντίον τους, μὴ νομίζετε, λέγει, ὅτι τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ καὶ τὸ πλῆθος τῶν στρατευμάτων γίνεται αἰτία γιὰ κάποια ἄργοπορία, πράγμα ποὺ συνήθως γίνεται μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Διότι γιὰ τὸ Θεὸ εἶναι κοντὰ ἐκεῖνος ποὺ βρίσκεται μακριά· τόσο εὐκολο καὶ δυνατὸ εἶναι σ’ αὐτὸν σὲ μιὰ στιγμή τοῦ χρόνου καὶ ἀκαριαία ἀπὸ τὰ πιὸ μακρυνὰ μέρη τῆς γῆς, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πάρα πολὺ αὐτοί, νὰ τοὺς ὀδηγήσει καὶ νὰ τοὺς φέρει κοντά.

2. «Καὶ φέρε γιὰ μάρτυρες τῆς προφητείας δύο ἀξιόπιστους ἀνθρώπους, τὸν Οὐρία τὸν ἱερέα, καὶ τὸν Ζαχαρία τὸν υἱὸ τοῦ Βαραχία». Μάρτυρες γιὰ ποιοὺ πράγμα; Γιὰ τὸ χρόνο, ὥστε καὶ ἂν ἀκόμα συκοφαντοῦνται τὰ γραφόμενα, οἱ ἀνθρωποι ἐκεῖνοι ποὺ ἦταν ζωντανοὶ καὶ ἦταν παρόντες ὅταν γράφονταν αὐτὰ καὶ γνωρίζουν πολὺ καλὰ τὸ χρόνο ποὺ λέγονταν αὐτά, νὰ μπορέσουν νὰ κλείσουν τὰ στόματα ἐκείνων ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ λένε αὐτὰ τὰ ἀδιάντροπα λόγια. Στὸ ἴδιο θέμα ἀναφέρεται καὶ αὐτὸ ποὺ λέγεται στὴ συνέχεια, παρέχοντας σαφέστερη ἀπόδειξη γιὰ τὴν προφητεία αὐτή. Πῶς καὶ μὲ ποιοὺ τρόπο; Ἄς ἀκούσουμε καὶ τὰ λόγια αὐτά.

«Ἦρθε σὲ ἔνωση», λέγει, «μὲ τὴν προφήτιδα». Τὴν ἴδια τὴ γυναῖκα τοῦ ὀνόμασε ἔτσι, ἴσως ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ ἀξιώθηκε νὰ λάβει τὸ προφητικὸ χάρισμα· διότι τὰ χαρίσματα δὲν δίνονταν μόνο στοὺς ἀνδρες, ἀλλὰ δίνονταν καὶ στὸ γυναικεῖο φύλο.

βαινε φύλον. Οὐ γὰρ ὡσπερ ἐν ταῖς βιωτικαῖς χρεῖαις διήρηται τὰ γένη, καὶ ἄλλα μὲν ἀνδρῶν, ἄλλα δὲ γυναικῶν τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ οὐκ ἂν δυνηθεῖεν τὰ ἀλλήλων ἀνταλλάξασθαι, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν, ἀλλ' ἴσοι οἱ ἀγῶνες
 5 καὶ κοινοὶ οἱ στέφανοι. Καὶ τοῦτο καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ μετὰ ἀκριβείας ἴδοι τις ἂν, καὶ παρὰ πάντα τὸν βίον συμβαῖνον. Ταύτῃ τοίνυν ὁμιλήσας νόμῳ γάμου, κύειν παρεσκεύασε. Καὶ ἐπειδὴ τὸ παιδίον ἐτέχθη, ἐπιτίθησιν αὐτῷ ὄνομα καινὸν καὶ παράδοξον, τὴν ἱστορίαν τῶν ἐσομένων ἔχον.
 10 Τί γάρ φησι; «Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον», ἵνα κἂν τὰ γράμματα ἀπιστηθῇ τὰ ἐν τῷ τόμῳ κείμενα, ἢ προσηγορία τοῦ παιδίου τὴν ἱστορίαν τῶν ἐκβησομένων ἔχουσα, καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῶν γενομένων τεθεῖσα, καὶ συνεχῶς παρὰ πάντα καλουμένη τὸν χρόνον, καὶ τῶν σφόδρα ἀναισχυντεῖν ἐπιχειρούντων ἀπορράψῃ τὰ στόματα. Ὅτι γὰρ οὐ μετὰ τὴν ἐκβασιν ἔπλασε ταῦτα ὁ προφήτης, ἀλλ' ἄνωθεν αὐτὰ προεΐδε, καὶ οἱ σφόδρα ἀγνωμονεῖν ἐπιχειροῦντες ἠδύναντο πείθεσθαι, οἱ πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως αὐτὸ τὸ παιδίον ὀρῶντες
 20 καλούμενον, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐσομένων συμφορῶν ἀνακηρύττον.

Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐρμηνεύει τῆς προφητείας τὴν δύναμιν, καὶ τὸν χρόνον ἐπισημαίνεται μετὰ ἀκριβείας, οὕτω λέγων· «Διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Ἐν τῷ χρόνῳ, φησί, τῆς ἡλικίας τῆς ἀώρου, καὶ μηδέπω φθέγγεσθαι δυναμένης, τὰ τῆς νίκης ἔσται καὶ τῶν τροπαίων, οὐχ ὡς τοῦ παιδίου δυναμένου παρατάξασθαι, καὶ

Διότι τὰ δύο ἀνθρώπινα φύλα δὲν ἔχουν χωρισθεῖ ὅπως ἀκριβῶς στὶς βιωτικὲς ἀνάγκες, ἔτσι καὶ στὶς πνευματικὲς, καὶ συμβαίνει ἄλλες μὲν νὰ εἶναι οἱ ἀσχολίες τῶν ἀνδρῶν, ἄλλες δὲ τῶν γυναικῶν, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ τὶς ἀλλάξουν ἀναμεταξύ τους, ἀλλ’ εἶναι ἴσοι οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ στεφάνια. Καὶ αὐτὸ θὰ μπορούσε κάποιος νὰ τὸ διαπιστώσει μὲ ἀκρίβεια καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ στὴν Καινή, ἀλλὰ τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ σ’ ὅλη τὴ ζωὴ. Ἐποὶ λοιπὸν ἦρθε σὲ ἔνωση μὲ αὐτὴν μετὰ ἀπὸ νόμιμο γάμο, τὴν κατέστησε ἔγκυο. Καὶ ὅταν γεννήθηκε τὸ παιδί, ἔδωσε σ’ αὐτὸ ὄνομα πρωτοφανὲς καὶ παράδοξο, ποὺ περιλάμβανε τὴν ἱστορία ἐκείνων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν. Τί λοιπὸν λέγει; «Δῶσε σ’ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἑταχέως σκύλευσον ὀξέως προνόμευσον», ὥστε καὶ ἂν ἀκόμα δὲν γίνουν πιστευτὰ τὰ ἀναγραφόμενα στὸ βιβλίον, τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ, ποὺ περιέχει τὴν ἱστορία ἐκείνων ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν, καὶ ποὺ δόθηκε πρὶν ἀκόμα πραγματοποιηθοῦν τὰ ὅσα θὰ συμβοῦν, καὶ καθ’ ὅλο τὸ χρόνον ἀναφέρεται συνέχεια ἀπὸ ὄλους, νὰ κλείσει τὰ στόματα ἐκείνων ποὺ ἐπιχειροῦν σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ νὰ λέγουν αὐτὰ τὰ ἀδιάντροπα λόγια. Τὸ ὅτι βέβαια δὲν τὰ ἐπινόησε αὐτὰ ὁ προφήτης μετὰ τὴν πραγματοποίησή τους, ἀλλὰ τὰ προεῖδε μετὰ ἀπὸ θεῖα ἔμπνευση, θὰ μπορούσαν νὰ πεισθοῦν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ προσπαθοῦν νὰ δείχνουν τὴν ὑπερβολικὴ ἀγνωμοσύνη τους, βλέποντας τὸ παιδί νὰ καλεῖται μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ πρὶν ἀπὸ τὴν πραγματοποίησιν τῶν γεγονότων καὶ νὰ διακηρύσσει τὴ διδασκαλία τῶν μελλοντικῶν συμφορῶν.

Γιὰ τὸ λόγόν λοιπὸν αὐτὸ καὶ ἐρμηνεύει τὴ δύναμη τῆς προφητείας καὶ προσδιορίζει μὲ ἀκρίβεια τὸ χρόνον, λέγοντας τὰ ἑξῆς: «Διότι πρὶν ἀκόμα τὸ παιδί μάθει νὰ λέγει τὴ λέξη πατέρα ἢ μητέρα, θὰ κυριεύσει μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ βασιλιᾶ τῶν Ἀσσυρίων τὰ στρατεύματα τῆς Δαμασκοῦ καὶ θὰ λεηλατήσῃ τὴ Σαμάρεια». Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς. Κατὰ τὸν χρόνον, λέγει, τῆς νηπιακῆς ἡλικίας τοῦ παιδιοῦ καὶ ὅταν αὐτὸ δὲν θὰ μπορεῖ ἀκόμα νὰ ὁμιλεῖ, θὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ νίκη καὶ θὰ στηθοῦν τὰ τρόπαια, ὅχι ὅτι τὸ παιδί θὰ μπορέσει νὰ παρα-

καθελεῖν τοὺς πολεμίους, ἀλλ' ὡς τῆς ἡλικίας ἐκείνης, τουτέστι, τοῦ χρόνου τοῦ πρὸ τῆς τοῦ παιδίου διαλέξεως παραδιδόντος ἅπαντα τοῖς πολεμίοις.

«Καὶ προσέθετο Κύριος λαλήσαι μοι ἔτι· διὰ τὸ μὴ βού-
 5 λεσθαι τὸ λαὸν τοῦτον τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωὰμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ, ἀλλὰ βούλεσθαι ἔχειν τὸν Ρασὶν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ρωμελίου βασιλέα ἐφ' ὑμῶν, διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἀνάγει Κύριος ἐφ' ὑμᾶς τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ, τὸ ἰσχυρὸν καὶ τὸ πολὺ, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων». Ὅπερ ἔθος ἐστὶ τῷ Θεῷ, μὴ μό-
 10 νον τὰς τιμωρίας προλέγειν, ἀλλὰ καὶ τὰς αἰτίας τιθέναι, ὥστε καὶ ταύτῃ παιδεῦσαι τοὺς ἀκούοντας, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Εἰπὼν γὰρ τὴν τῶν ἀλλοφύλων διανομήν, καὶ τὰ σκύλα, καὶ προλέγων τὴν τῶν βαρβάρων ἔφοδον, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ πολέμου. Τίς δέ ἐστιν αὕτη; Ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν
 15 τὴν πόλιν οἰκούντων. Ἐπεὶ γὰρ βασιλέα ἔχοντες, φησὶν, ἐπιεικῆ καὶ πρᾶον καὶ ἡμερον, ἀπεσκίρτησαν, καὶ τυράννων ἐπεθύμησαν, καὶ πρὸς ἀλλοτρίαν ἀρχὴν αὐτομολῆσαι ἠπειχθησαν, τὴν οἰκείαν εὐπραγίαν οὐ φέροντες, μετὰ πλείονος τῆς περιουσίας πληρώσω τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν, βάρβαρόν
 20 τινὰ καὶ ἀνήμερον ἄγων ἄνθρωπον.

Κέχρηται δὲ μεταφορικῶς ταῖς λέξεσι, τό τε ἦθος τοῦ ἐγχωρίου δηλῶν βασιλέως, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ βαρβάρου· ποιεῖ δὲ αὐτό, ὅπερ ἔφην αἰεὶ, τὸν λόγον ἐμφαντικώτερον κατασκευάζων. Διὰ τοῦτό φησι, «Διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς
 25 τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωάμ»· οὐ περὶ ὕδατος λέγων, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πηγὴ ἡρέμα καὶ ἀψοφητὶ πρόεισι, τὸ ἀτάρακτον καὶ ἐπιεικῆ τὸν τρόπον τοῦ τότε βασιλεύοντος τῇ ἡρέμῃ τῶν ὑδάτων διεξόδῳ παραβάλλει, καὶ Σιλωὰμ αὐτὸν καλεῖ, διὰ τὸ ἀνεπαχθὲς καὶ ἡρεμον· ὃ μεγίστην φέρει τοῖς ἀρχομένοις κατηγορίαν, ὅτι μὴ βαρὺν ἔχοντες ζυγόν, νεωτερίζειν ἐπεχεί-
 30 ρουν, καὶ ἀλλοτρίους ἑαυτοὺς δίδόναι βασιλεῦσι. Ἐπεὶ οὖν

ταχθεῖ σὲ μάχη καὶ νὰ νικήσει τοὺς ἐχθρούς, ἀλλ’ ὅτι κατὰ τὴν ἡλικία ἐκείνη, δηλαδή κατὰ τὸ χρόνο ποὺ τὸ παιδί δὲν θὰ ὀμιλεῖ ἀκόμα, θὰ παραδώσει τὰ πάντα στοὺς ἐχθρούς.

«Καὶ πρόσθεσε ἀκόμα ὁ Κύριος καὶ μοῦ εἶπε· ἐπειδὴ ὁ λαὸς αὐτὸς δὲν θέλει τὰ νερά τοῦ Σιλῶαμ, ποὺ ρέουν ἤσυχα, ἀλλὰ θέλει νὰ ἔχει βασιλιά του τὸν Ρασὶν καὶ τὸν υἱὸ τοῦ Ρωμελίου, γι’ αὐτὸ θὰ ὀδηγήσει ἐναντίον σας ὁ Κύριος τὰ πολλὰ καὶ ὀρμητικὰ νερά τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτη, τὸν βασιλιά δηλαδή τῶν Ἀσσυρίων». Ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ συνηθίζει νὰ κάμνει ὁ Θεός, νὰ μὴ προλέγει δηλαδή μόνο τὶς τιμωρίες, ἀλλὰ ν’ ἀναφέρει καὶ τὶς αἰτίες, ὥστε καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ διδάξει τοὺς ἀκροατές, αὐτὸ κάμνει καὶ ἐδῶ. Διότι, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὴν ἀρπαγὴ τῆς χώρας τους ἀπὸ τοὺς ἀλλοφύλους καὶ τὴ διανομὴ τῶν λαφύρων καὶ προεῖπε τὴν ἐπίθεση τῶν βαρβάρων, λέγει καὶ τὴν αἰτία τοῦ πολέμου. Ποιὰ δὲ εἶναι αὐτή; Ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ, λέγει, ἂν καὶ ἔχουν βασιλιά ἐπιεικὴ, πρᾶο, καὶ ἡμερο, ὅμως ἀποσκίρτησαν, ἐπιθυμήσαν τυράννους καὶ θέλησαν ἐντελῶς ἀβίαστα νὰ προσχωρήσουν σὲ ξένη ἐξουσία, μὴ ὑποφέροντας τὴν εὐτυχία τους, μὲ ὑπεραφθονία μεγάλη θὰ ἐκπληρώσω τὴν ἐπιθυμία τους, ὀδηγώντας ἐναντίον ἑαυτοῦ κάποιον βάρβαρο καὶ ἀνήμερο ἄνθρωπο.

Χρησιμοποιεῖ δὲ τὶς λέξεις μὲ μεταφορικὴ σημασία γιὰ νὰ δείξει καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἐγχώριου βασιλιᾶ, καὶ τὴ δύναμη τοῦ βαρβάρου· τὸ κάμνει δὲ αὐτό, ὅπως λέγω πάντοτε, γιὰ νὰ κάνει περισσότερο ἐντυπωσιακὸ τὸ λόγο. Γι’ αὐτὸ λέγει, «Ἐπειδὴ αὐτοὶ δὲν θέλουν τὸ νερὸ τοῦ Σιλῶαμ»· δὲν ἐννοεῖ φυσικὰ τὸ νερό, ἀλλ’ ἐπειδὴ ἡ πηγὴ τοῦ Σιλῶαμ τρέχει ἡρεμα καὶ ἀθόρυβα, παραβάλλει τὸν γαλήνιο καὶ ἐπιεικὴ χαρακτήρα τοῦ τότε βασιλιᾶ μὲ τὴν ἡρεμὴ ροὴ τοῦ νεροῦ, καὶ ὀνομάζει αὐτὸν Σιλῶαμ, ἐξ αἰτίας τῆς καλωσύνης καὶ τῆς ἡρεμίας του, πρᾶγμα ποὺ ἀποδίδει μεγίστη κατηγορία στοὺς ἀρχομένους, διότι, ἐνῶ δὲν εἶχαν βαρὺ ζυγὸ, ἐπιχειροῦσαν νεωτερισμοὺς καὶ νὰ παραδώσουν τοὺς ἑαυτοῦς τους σὲ ξένους βασιλεῖς. Ἐπειδὴ λοιπόν, λέ-

οὐ βούλονται, φησί, τὸν ἡμερον καὶ ἐπιεικῆ, ἀλλὰ τὸν Ρασὶν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ρωμελίου, ἐπάγω, φησί, τὸν Βαβυλώνιον· καὶ τὸ ραγδαῖον αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς ὕδωρ ποταμοῦ φησι πολὺ καὶ ἰσχυρόν.

5 3. Εἶτα ἐρμηνεύων τὴν μεταφορὰν φησι, «Τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων». Ὁρᾶς πῶς ἀδιάπτωτος ὁ λόγος ὁ ἔμπροσθεν ἡμῖν λεχθεὶς φαίνεται· ὅτι πανταχοῦ ἐν ταῖς μεταφοραῖς ἑαυτὴν ἐρμηνεύειν εἶωθεν ἡ Γραφή; Ὁ δὴ καὶ ἐνταῦθα πεποίηκεν. Εἰποῦσα γὰρ ποταμόν, οὐκ ἐναπέμεινε τῇ μεταφο-
 10 ρᾷ, ἀλλ' εἶπε, τίνα φησὶ ποταμόν, «Τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ πᾶσαν τὴν δόξαν αὐτοῦ. Καὶ ἀναβήσεται ἐπὶ πᾶσαν φάραγγα ὑμῶν, καὶ περιπατήσκει ἐπὶ πᾶν τεῖχος ὑμῶν. Καὶ ἀφελεῖ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἄνθρωπον, ὃς δυνήσεται κεφαλήν ἄραι, ἢ δυνατὸν συντελέσασθαί τι. Καὶ ἔσται ἡ παρεμ-
 15 βολὴ αὐτοῦ, ὥστε πληρῶσαι τὸ πλάτος τῆς χώρας σου». Δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνη δυνάμει, ἀλλ' ὀργῇ θεηλάτω συμβήσεται τὰ λεγόμενα, οὐχ ὡς πολέμιον αὐτὸν παρατατόμενον ὑπογράφει, ἀλλ' ὡς ἐπὶ παρεσκευασμένην ἀρπαγὴν ἤκοντα. Οὐ γὰρ στήσεται, φησί, καὶ παρατάζεται, ἀλλὰ τῷ
 20 πλήθει τῶν σωμάτων καλύψει τῆς γῆς τὴν ὄψιν, καὶ μετ' εὐκολίας περιέσται.

Εἶτα καὶ ἐν τῇ ὀργῇ πολὺ τὸ τῆς φιλανθρωπίας. Οὐ γὰρ ἀνασπάσασθαι αὐτῶν τὴν πόλιν ἀπειλεῖ, ἀλλ' αἰχμαλωσίαν τινὰ καὶ ἀπαγωγὴν προλέγει, τοὺς λειπομένους βουλόμενος
 25 τῇ τῶν ληφθέντων τιμωρία σωφρονεστέρους ποιῆσαι. «Ἀφελεῖ γὰρ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας», φησὶν, «ἄνθρωπον, ὃς δυνήσεται κεφαλήν ἄραι». Τοὺς ἐν δυναστείᾳ φησὶ, τοὺς πάντα ἄγοντας καὶ φέροντας, τοὺς τῷ πλήθει λυμαινομένους, αἰχμαλώτους ποιήσει καὶ δούλους, ὥστε τότε τοὺς καταδεε-
 30 στέρους ἀναπνεῦσαι μικρόν, καὶ τῷ φόβῳ τῶν ἀπαχθέντων,

2. Πρβλ. Ἦσ. 7, 5-7.

γει, δὲν θέλουν τὸν ἡμερο καὶ ἐπιεικὴ, ἀλλὰ τὸν Ρασὶν καὶ τὸν υἱὸ τοῦ Ρωμελίου, ὀδηγῶ, λέγει, ἐναντίον τους τὸν Βαβυλώνιο βασιλιά, τοῦ ὁποίου τὴν ὀρμητικότητα τῶν στρατευμάτων παραβάλλει μὲ τὴ μεγάλη καὶ ἰσχυρὴ ροὴ τοῦ νεροῦ τοῦ ποταμοῦ.

3. Ἐπειτα ἐρμηνεύοντας τὴ μεταφορά, λέγει, «Τὸν βασιλιά τῶν Ἀσσυρίων». Βλέπεις πῶς ὁ προηγούμενος λόγος μου ἀποδεικνύεται ἀλάθητος, ὅτι δηλαδὴ ἡ Γραφή συνηθίζει πάντοτε νὰ ἐρμηνεύει τὸν ἑαυτὸ της ὅταν χρησιμοποιεῖ μεταφορές; Αὐτὸ βέβαια ἔκανε καὶ ἐδῶ. Διότι, ἀφοῦ ἀνέφερε τὸν ποταμὸ, δὲν ἐπέμεινε στὴ μεταφορᾶ, ἀλλ’ εἶπε, ποιὸν ποταμὸ ἐννοεῖ, δηλαδὴ «Τὸν βασιλιά τῶν Ἀσσυρίων καὶ ὄλο τὸ ξακουστὸ στράτευμά του. Καὶ θὰ εἰσέλθουν σὲ κάθε φαράγγι τῆς χώρας σας καὶ θὰ περπατήσουν σὲ κάθε ὀχύρωμά σας. Καὶ θ’ ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴν Ἰουδαία κάθε ἄνθρωπο ποὺ θὰ τολμήσει νὰ σηκώσει κεφάλι ἐναντίον του ἢ θὰ ἔχει τὴ δύναμη νὰ πράξει κάτι. Καὶ θὰ εἶναι τόσα πολλὰ τὰ στρατεύματά του, ὥστε θὰ γεμίσουν ὄλη τὴ χώρα σας». Γιὰ νὰ δείξει ὅτι τὰ λεγόμενα θὰ συμβοῦν ὄχι μὲ ἀνθρώπινη δύναμη, ἀλλὰ μὲ θεόσταλτη ὀργή, τὸν παρουσιάζει ὄχι σὰν ἐχθρὸ ποὺ παρατάσσεται γιὰ μάχη, ἀλλὰ σὰν κάποιον ποὺ ἔρχεται γιὰ ἔτοιμη λεία. Διότι, λέγει, δὲν θὰ στρατοπεδεύσει καὶ δὲν θὰ παραταχθεῖ γιὰ μάχη, ἀλλὰ μὲ τὸ πλῆθος τῶν στρατευμάτων θὰ καλύψει τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς καὶ μὲ εὐκολία θὰ ἐπιτύχει τὴ νίκη².

Ἄλλὰ καὶ μέσα στὴν ὀργὴ αὐτὴ ὑπάρχει μεγάλη φιλάνθρωπια. Διότι δὲν ἀπειλεῖ ὅτι θὰ καταστρέψει τὴν πόλη τους, ἀλλὰ προλέγει κάποια αἰχμαλωσία καὶ ἀπαγωγή, θέλοντας μὲ τὴν τιμωρία ποὺ θὰ ἐπιβληθεῖ σ’ ὄσους θὰ ὀδηγηθοῦν στὴν αἰχμαλωσία νὰ κάνει πιδ συνετοὺς ἐκείνους ποὺ θ’ ἀπομείνουν. Διότι, λέγει, «Θ’ ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴν Ἰουδαία κάθε ἄνθρωπο ποὺ μπορεῖ νὰ σηκώσει κεφάλι». Τοὺς ἄρχοντες, λέγει, ποὺ προκαλοῦν ὄλες τὶς ἀνωμαλίες καὶ καταδυναστεύουν τὸ λαό, θὰ τοὺς ὀδηγήσει στὴν αἰχμαλωσία καὶ τὴ δουλεία, ὥστε ν’ ἀναπνεύσει λίγο τότε ἡ κατώτερη μερίδα τοῦ λαοῦ καὶ ἀπὸ τὸ φόβο γιὰ ἐκείνους ποὺ θὰ ὀδηγηθοῦν στὴν αἰχμαλωσία καὶ τὴν

καὶ τῆς οἰκείας ἐλευθερίας ἀδεία γενέσθαι βελτίους. Διὰ τοῦτό φησι, «Δυνατὸν συντελέσασθαι τι», τουτέστι, τὸν ἰσχυρόν, τὸν ἐνεργεῖν δυνάμενον, τὸν ὀτιοῦν πράξει ἰσχύοντα. Καὶ πρὸ τῆς ἀπαγωγῆς δέ, δι' αὐτῆς τῆς ὄψεως ἱκανῶς
 5 ὑμᾶς καταπλήξει, φησίν, ὁ βάρβαρος, πᾶσαν τὴν γῆν πληρῶν τῶν βαρβαρικῶν σωμάτων. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγε· «Καὶ ἔσται ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ, ὥστε πληρῶσαι τὸ πλάτος τῆς χώρας σου».

«Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Γνωῖτε, ἔθνη, καὶ ἠττᾶσθε· ἐπακούσατε ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ ἰσχύοντες ἠττᾶσθε. Ἐὰν γὰρ πάλιν ἰσχύσητε, πάλιν ἠττηθήσεσθε. Καὶ ἢν ἂν βουλήν βουλευθήσεσθε, διασκεδάσει Κύριος· καὶ λόγον ὃν ἂν λαλήσητε, οὐ μὴ ἐμμεῖνῃ ἐν ὑμῖν, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός». Ἐμοὶ δοκεῖ τὴν τοῦ Ἐζεκίου νίκην ἐνταῦθα προλέγειν, καὶ τὸ λαμ
 15 πρὸν ἐκεῖνο τρόπαιον καὶ τῆς νίκης αὐτῆς τὴν αἰτίαν. Εἰ γὰρ καὶ ὄπλα παρ' ἐκείνοις, φησί, καὶ στρατόπεδα ἄπειρα, καὶ ἐμπειρία πολεμική, ἀλλ' ἡ πάντων δυνατωτέρα συμμαχία μεθ' ἡμῶν, τουτέστιν ὁ Θεός. Ἦλθε μὲν γὰρ ὁ βάρβαρος, καθὼς ἠπείλησεν ἐμπροσθεν, καὶ πολλὰς λαβῶν πόλεις ἀ
 20 πῆλθε, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπιστρατεύσας, τάναντία ἔπαθε. Καὶ ταῦτα τοίνυν ὁ προφήτης προλέγει, καὶ τὸν τῆς νίκης αἴτιον ἀνακηρύττει, καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους ἀποτείνει τὸν λόγον. Μὴ γὰρ δὴ τῇ προτέρᾳ νίκη θαρρήσητε, φησίν· ἐν γὰρ τῇ νῦν ἐφόδῳ μεγίστη παρῆν ἡμῖν ἡ συμμαχία. Γνωῖτε
 25 τοίνυν τοῦτο αὐτό, καὶ ἀπόστητε, ὡς ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντες.

Εἶτα, τὸν αἴτιον τῆς νίκης ἐκείνης ἐμφαίνων, καὶ ὅτι πρὸς τὰς ἐσχατιὰς ἀφίξεται τῆς γῆς ἡ φήμη τὰ κατορθώματα φέρουσα, φησίν· «Ἐπακούσατε ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς». Οὐ
 30 δεῖς γὰρ ἀνήκοος τῶν τότε συμβάντων ἐν Ἱεροσολύμοις γέ-

ἀσφάλεια τῆς δικῆς τους ἐλευθερίας νὰ γίνουν καλύτεροι. Γι’ αὐτὸ λέγει, «Ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ πράξει κάτι», δηλαδὴ τὸν ἰσχυρό, ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ φέρει σὲ πέρας κάποιον ἔργο, ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ πράξει ὅ,τιδήποτε. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, λέγει, θὰ σᾶς καταπλήξει πάρα πολὺ ὁ βάρβαρος ἀπλῶς καὶ μόνο μὲ τὴν παρουσία του, γεμίζοντας ὀλόκληρη τὴ χώρα σας μὲ τὰ βαρβαρικὰ στρατεύματα. Γι’ αὐτὸ πρόσθεσε· «Καὶ θὰ εἶναι τόσα πολλὰ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ὥστε θὰ γεμίσει ὀλόκληρη τὴ χώρα σου».

Παρ’ ὅλα αὐτὰ ὅμως ὁ Θεὸς θὰ εἶναι μαζί μας. Μάθετέ το αὐτὸ ὅλα τὰ ἔθνη καὶ δεῖξτε ταπείνωση· ἀκοῦστε αὐτὸ μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς, ὅτι ὅσο ἰσχυροὶ καὶ ἂν εἴστε θὰ νικηθεῖτε. Καὶ ἂν ἀκόμα βέβαια ὑπερισχύσετε καὶ πάλι, καὶ πάλι θὰ νικηθεῖτε. Καὶ ὅποια ἀπόφαση καὶ ἂν πάρετε θὰ τὴν ματαιώσῃ ὁ Κύριος· καὶ ὅποιο λόγο καὶ ἂν ἐκστομίσετε ἐναντίον μας, δὲν θὰ πραγματοποιηθεῖ, διότι ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας». Ἐμένα μου φαίνεται ὅτι ἐδῶ προλέγει τὴ νίκη τοῦ Ἐζεκία, τὸ λαμπρὸ ἐκεῖνο τρόπαιο, καθῶς καὶ τὴν αἰτία τῆς νίκης αὐτῆς. Διότι, λέγει, καὶ ἂν ἀκόμα ὑπάρχουν σ’ ἐκείνους ὄπλα καὶ ἀμέτρητα στρατεύματα, καθῶς καὶ πείρα πολεμική, ἀλλ’ ὅμως ἢ πῶς δυνατὴ ἀπὸ ὅλες τις συμμαχίες, δηλαδὴ ὁ Θεός, εἶναι μαζί μας. Καὶ πράγματι ἦρθε μὲν ὁ βάρβαρος, ὅπως ἀπέιλησε πῶς μπροστά, καὶ ἔφυγε ἀφοῦ κυρίευσε πολλές πόλεις, στὴ συνέχεια ὅμως, ὅταν ἐξεστράτευσε καὶ πάλι, ἔπαθε τὰ ἀντίθετα. Καὶ αὐτὰ λοιπὸν τὰ προλέγει ὁ προφήτης καὶ διακηρύσσει καὶ τὸν αἴτιον τῆς νίκης, καὶ ἀπευθύνει τὸν λόγο του καὶ πρὸς τοὺς ἴδιους τοὺς βαρβάρους. Διότι, λέγει, μὴ λοιπὸν ξεθαρρέψετε ἀπὸ τὴν προηγούμενη νίκη, καθόσον κατὰ τὴν τωρινὴν ἐπίθεση ὑπάρχει μαζί μας ἢ πῶς μεγαλύτερη συμμαχία. Μάθετέ το λοιπὸν αὐτὸ καὶ φύγετε μακριά, διότι ἐπιχειρεῖτε ἀδύνατα πράγματα.

Ἐπειτα, παρουσιάζοντας τὸν αἴτιον τῆς νίκης ἐκείνης, καὶ ὅτι θὰ φθάσῃ στὰ πέρατα τῆς γῆς ἢ φήμη μεταφέροντας τὰ κατορθώματα, λέγει· «Ἀκοῦστε αὐτὸ μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς». Πράγματι κανένας δὲν ἔμεινε ἀπληροφόρητος, γιὰ τὰ ὅσα

γονε. Διὰ τοῦτό φησιν· «Ἐπακούσατε ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ οἱ ἰσχύοντες ἠττᾶσθε». Μεγάλην γὰρ ἐπὶ ρώμῃ δόξαν ὁ βάρβαρος τότε ἐκέκτητο. Ἰσχυροὺς δὲ ἐνταῦθα οὐ τοὺς ἐν τῇ τοῦ σώματος εὐεξία μεγάλους φησίν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ
 5 τῶν χρημάτων περιουσίᾳ, καὶ τῇ τῆς δόξης περιφανείᾳ. «Ἐ-
 ἂν γὰρ πάλιν ἰσχύσητε», φησί, «πάλιν ἠττηθήσεσθε, καὶ ἦν
 ἂν βουλευήσεσθε βουλήν, διασκεδάσει Κύριος, καὶ λόγον ὃν
 ἔαν λαλήσητε, οὐ μὴ ἐμμείνῃ ἐν ὑμῖν, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ
 Θεός». Ἐπειδὴ πονηρὰ παρ' αὐτοῖς ἦν βουλευήματα, καὶ
 10 προσεδόκων τὴν πόλιν αὐτὴν ἐκ βάθρων ἀνασπᾶσθαι, καὶ
 οὕτως οἰκάδε ἀπελεύσεσθαι, καὶ τὰ βουλευήματα αὐτῶν ὁ
 προφήτης εἰς μέσον ἄγει, καὶ φησι· μέχρι τῶν ρημάτων ἅ-
 παντα στήσεται.

Εἶτα ἐπειδὴ πράγματα ἀπήγγειλε φύσιν ἀνθρωπίνην ὑ-
 15 περβαίνοντα, ἀξιόπιστον ποιῶν τὸν λόγον, ἐπὶ τὸ ἀξίωμα
 τοῦ κατορθοῦντος καταφεύγει συνεχῶς, λέγων, «Ὅτι μεθ'
 ἡμῶν ὁ Θεός», καὶ ὅτι αὐτὸς ἅπαντα ταῦτα διασκεδάσει τὰ
 μηχανήματα. Ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα.

συνέβηκαν τότε στὰ Ἱεροσόλυμα. Γι' αὐτὸ λέγει· «Ἀκούστε αὐτὸ μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς, ὅσο ἰσχυροὶ καὶ ἂν εἴστε θὰ νικηθεῖτε». Διότι τότε ὁ βάρβαρος εἶχε μεγάλη φήμη γιὰ τὴ δύναμή του. Ἰσχυροὺς δὲ ἐδῶ ὀνομάζει ὄχι μόνο ἐκείνους ποὺ εἶχαν μεγάλη σωματικὴ δύναμη, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ ἦταν φημισμένοι γιὰ τὴν ἀφθονία τῶν χρημάτων τους καὶ τὴ δόξα τους. «Ἐὰν πάλι ὑπερισχύσετε», λέγει, «καὶ πάλι θὰ νικηθεῖτε, καὶ ὅποια ἀπόφαση καὶ ἂν πάρετε ἐναντίον μας, θὰ τὴ ματαιώσῃ ὁ Κύριος, καὶ ὅποιο λόγο καὶ ἂν ἐκστομίσετε ἐναντίον μας, δὲν θὰ πραγματοποιηθεῖ, διότι ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔκαμναν κακὲς σκέψεις καὶ ἔλπιζαν νὰ καταστρέψουν τὴν πόλιν ἀπὸ τὰ θεμέλια καὶ ἔτσι νὰ ἐπιστρέψουν στὴν πατρίδα τους, φανερώνει ὁ προφήτης καὶ τίς σκέψεις αὐτῶν καὶ λέγει· μέχρι τὰ λόγια ὅλα θὰ φθάσουν.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἀνάγγειλε πράγματα ποὺ ξεπερνοῦν τὴν ἀνθρώπινη φύση, κάμνοντας τὸ λόγο ἀξιόπιστο, ἀναφέρει συνέχεια τὸ ἀξίωμα ἐκείνου ποὺ ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν κατόρθωμά του, λέγοντας, «Ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας», καὶ αὐτὸς θὰ ματαιώσῃ ὅλα αὐτὰ τὰ μηχανορραφήματα. Διότι σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΣΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗ ΔΑΝΙΗΛ
(Κεφάλαια Α'—ΙΓ')

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

«Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς Ἀσφανεὺς τῷ ἀρχιευνούχῳ αὐτοῦ εἰσαγαγεῖν ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, καὶ ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῆς βασιλείας, καὶ ἀπὸ τῶν Φορθονμῖν».

1. Φορθονμῖν ἢ ἔθνος φησί, ἢ γένος· μᾶλλον δὲ ἔθνος, βάρβαρον ἴσως. Συγχωρεῖται δὲ τοῦτο, ἵνα ἀπὸ συγκρίσεως ἢ τοῦ Θεοῦ φανῆ δύναμις· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν πολλῶν ἐγένετο, καὶ ἐπὶ τῆς σοφίας. Ἴνα γὰρ μή τις τὴν Περσικὴν σοφίαν
5 αἰτιᾶται τῶν γινομένων, καὶ ἄλλοι μανθάνουσι μετ' αὐτῶν εἰς ἔλεγχον. Ἀπὸ γὰρ συγκρίσεως μάλιστα παρὰ τοῖς ἀνοήτοις τὰ πράγματα κρίνεται. Διὸ ἀπὸ συγκρίσεως πανταχοῦ ποιεῖ ὁ Θεός· καὶ ὅταν περὶ ἑαυτοῦ λέγῃ, οὐκ ἀπαξιοῖ τοῖς θεοῖς ἑαυτὸν παραβάλλειν, καὶ συγκρίνειν· καὶ αὐτοὶ λέγουσιν· «Οὐκ ἔστιν ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε».
10

«Ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς μῶμος, καὶ καλοὺς τῇ ὄψει, καὶ συνιέντας ἐν πάσῃ σοφίᾳ». Καὶ τοῦτο κώλυμα πρὸς σωφροσύνην καὶ φιλοσοφίαν. Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ τοιούτους ζητεῖ, ὥστε καὶ τῇ τῶν μελῶν εὐεξία, καὶ τῇ τῆς ὄψεως εὐμορφία πάντας τοὺς ἄλλους νικᾶν; Ἀκούσωμεν. Εἰ βασιλεὺς τοιούτους ζητεῖ, βασιλεὺς βάρβαρος, πόσω μᾶλλον ὁ Θεὸς ὁ τοῦ ψυχικοῦ κάλλους ἐραστής; Εἰ παρεστάναι ἐκείνῳ οὐκ ἂν εἶεν ἄξιοι οἱ μῶμον ἔχοντες ἐν σώματι («Ἐν οἷς» γάρ, φησὶν, «οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς μῶμος»), πολλῶ μᾶλλον
15

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

«Καὶ εἶπε ὁ βασιλιάς στὸν Ἄσφανεὺς τὸν ἀρχιευνοῦχο του νὰ διαλέξει καὶ νὰ ὀδηγήσει στὰ ἀνάκτορα ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους Ἰσραηλίτες καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐκεῖνους ποὺ κατάγονταν ἀπὸ βασιλικὸ γένος καὶ ἀπὸ τοὺς φορθονμῖν».

1. Λέγοντας φορθονμῖν ἢ ἐννοεῖ κάποιο ἔθνος ἢ κάποιο γένος, μᾶλλον δὲ ἔθνος, καὶ ἴσως βάρβαρο. Ἐπιτρέπεται αὐτό, ὥστε ἀπὸ τῆ σύγκριση νὰ φανεῖ ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ συνέβηκε μὲ πολλὰ ἄλλα, αὐτὸ γίνεται καὶ σχετικὰ μὲ τὴ σοφία. Γιὰ νὰ μὴ κατηγορεῖ δηλαδὴ κάποιος τὴν περσικὴ σοφία γι' αὐτὰ ποὺ γίνονται, καὶ ἄλλοι δὲ νὰ μαθαίνουν μαζὶ μὲ αὐτὰ νὰ κάνουν τὸν ἔλεγχο. Διότι κατόπιν συγκρίσεως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστο κρίνονται τὰ πράγματα ἀπὸ τοὺς ἀνόητους. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς παντοῦ κάμνει τὸν ἔλεγχο μετὰ ἀπὸ σύγκριση. Καὶ ὅταν ὀμιλεῖ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του δὲν θεωρεῖ ἀνάξιο νὰ παραβάλλει τὸν ἑαυτὸ του μὲ τοὺς θεοὺς καὶ νὰ τὸν συγκρίνει μὲ αὐτούς· καὶ αὐτοὶ λέγουν· «Δὲν ὑπάρχει, Κύριε, κανένας μετὰξὺ τῶν ψευδοθεῶν ὁμοῖος μὲ σένα»¹.

«Στοὺς ὁποίους δὲν ὑπάρχει σωματικὸ ἐλάττωμα, νὰ εἶναι ὠραῖοι στὴν ἐμφάνιση καὶ ἱκανοὶ γιὰ κάθε σοφία». Καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐμπόδιο γιὰ σωφροσύνη καὶ εὐσέβεια. Γιὰ ποῖο λόγο δὲ ζητᾶ νὰ εἶναι τέτοιοι, ὥστε καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρτιότητα τῶν σωματικῶν μελῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν ὁμορφιὰ τοῦ προσώπου τους νὰ ξεπερνοῦν ὅλους τοὺς ἄλλους; Ἄς ἀκούσομε γιὰ ποῖο λόγο. Ἐὰν βασιλιάς, καὶ μάλιστα βασιλιάς βάρβαρος, ζητᾶ τέτοιους ἀνθρώπους, πόσο μᾶλλον ὁ Θεός, ποὺ εἶναι ἐραστής τοῦ ψυχικοῦ κάλλους; Ἐὰν δὲν θὰ ἦταν ἄξιοι νὰ σταθοῦν κοντὰ στὸν κοσμικὸ βασιλιά ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν σωματικὸ ἐλάττωμα (Διότι, λέγει, «Στοὺς ὁποίους δὲν ὑπάρχει κανένα σωματικὸ ἐλάτ-

τῷ Θεῷ οὐ προσήκει παρεστάναι τοὺς μῶμον ἔχοντας ἐν τῇ
 ψυχῇ. Εἰκότως δὲ καὶ ἰσχυροὺς ζητεῖ, πρὸς τὰς ἔνδον δια-
 κονίας φησί, ἢ ἰσχὺν καὶ τὴν τῆς ψυχῆς λέγει, τουτέστι, δυ-
 ναμένους ἐστάναι ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Καλοὺς δὲ τὴν δ-
 5 ψιν τίνος ἔνεκεν ἐπιζητεῖ; Ἐκεῖνα μὲν γὰρ πρὸς χρείαν, ἢ
 σοφία λέγω, καὶ ἡ σύνεσις τῆς διανοίας, τοῦτο δὲ τίνος ἔνε-
 κεν; Ἄτε ὡς βάρβαρος, καὶ βιωτικὸς ἀνὴρ, ἀπὸ φιλοτιμίας
 πολλῆς τοῦτο ἐπιζητεῖ· τὸν γὰρ φιλόσοφον τὰ ἀπὸ ψυχῆς ἐ-
 πιζητεῖν χρὴ μόνον. Ὡσπερ γὰρ ἱμάτια ζητοῦμεν καλὰ πρὸς
 10 οὐδεμίαν χρείαν, οὕτω καὶ ὄψεις ἐπιζητεῖ καλὰς, ὡσπερ ἀ-
 γάλματα.

Ὁ δὲ Θεὸς τίνος ἔνεκεν κάλλος ἐποίησεν; Ἄκουσον ἐ-
 τέρου λέγοντος· «Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμά-
 των ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται». Καὶ πολλὰ ἴδοι
 15 τις ἂν οὐχὶ πρὸς χρείαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὄραν ἡμῖν ἐν
 τῷ σώματι γεγενημένα. Τὰ γὰρ χρώματα, καὶ αἱ εὐχροιαί,
 τούτου χάριν, οὐ χρείας μόνης. Δυνατὸν γὰρ ἢ καὶ μέλανας
 εἶναι, καὶ μηδὲν εἰς τὴν χρείαν παραβλέπεσθαι. Καὶ τρίχες
 δὲ ἡμῖν διὰ τοῦτο· οὕτω καὶ Παῦλός φησι· «Ἀνὴρ μὲν γὰρ ἐ-
 20 ἂν κομᾶ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστίν». Καὶ αὐχὴν δὲ ὀρθίος, καὶ σύμ-
 μετρον ἔχων διάστημα· καὶ εἰς τοῦτο εὐπρεπείας ἅπαντα ἡ-
 μῖν ἐξενήνεκται, ὡς, ἂν μικρὸν ἐκκόψῃς τῷ παντί, λυμήνα-
 σθαι κάλλει, τῆς χρείας μενούσης. Ὅθεν δὲ μάλιστα καὶ
 πρὸς κάλλος ὁ Δημιουργὸς ἡμῖν τὸ ζῶον κατεσκεύασε
 25 τοῦτο· καὶ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Ἄλ-
 λά τοῦ κάλλους τούτου τοῖς μὲν πλέον, τοῖς δὲ ἔλαττον ἔδω-
 κεν. Πολλοὺς δὲ μετὰ τὸ γενέσθαι, οὐκ ἔχοντες οἴκοθεν,
 χάριν ἐνέδυσεν. Καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως δὲ αὐτῆς ὄψει τὸ κάλ-

2. Σοφ. Σολ. 13, 5.

3. Α' Κορ. 11, 14.

τωμα»), πολὺ περισσότερο δὲν ταιριάζει νὰ βρίσκονται κοντὰ στὸ Θεὸ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν κάποιο ψεγάδι στὴν ψυχὴ. Πολὺ σωστά δὲ ζητᾶ νὰ εἶναι καὶ ἰσχυροί, ἐννοώντας ὡς πρὸς τὶς ἐσωτερικὲς ὑπηρεσίες, ἢ ἰσχὺ ὀνομάζει τὴ δύναμὴ τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ νὰ μποροῦν νὰ στέκονται μπροστὰ στὸ βασιλιά. Γιὰ ποιὸ λόγο δὲ ζητᾶ νὰ εἶναι ὠραῖοι καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐμφάνιση; Διότι ἐκεῖνα μὲν, ἐννοῶ ἢ σοφία καὶ ἢ σύνεση τῆς διάνοιας, ζητοῦνται γιὰ τὴν παροχὴ ὠφέλιμης ὑπηρεσίας, ἢ ὠραία ἐμφάνιση ὅμως γιὰ ποιὸ λόγο; Ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν βάρβαρος καὶ κοσμικὸς ἄνθρωπος, ἐπιζητεῖ τὴν ὠραία ἐμφάνιση ἀπὸ μεγάλη φιλοφοξία· διότι ὁ φιλόσοφος πρέπει νὰ ἐπιζητεῖ μόνο τὰ κάλλη τῆς ψυχῆς. "Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐπιδιώκουμε ν' ἀποκτήσομε ὠραῖα ἐνδύματα χωρὶς αὐτὸ νὰ μᾶς ὠφελεῖ σὲ τίποτε, ἔτσι καὶ αὐτὸς ζητᾶ νὰ ἔχουν ὠραία ἐμφάνιση, σὰν νὰ εἶναι ἀγάλματα.

Ἄλλ' ὁ Θεὸς γιὰ ποιὸ λόγο δημιούργησε τὸ κάλλος; Ἄκουσε ἄλλον ποὺ λέγει· «Διότι ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὠραιότητα τῶν κτισμάτων βλέπεται κατ' ἀναλογία ἐκεῖνος ποὺ δημιούργησε αὐτά»². Καὶ πολλὰ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ δεῖ ὅτι γίνονται στὸ σῶμα ὄχι μόνο γιὰ ὠφέλεια, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὠραιότητα. Διότι τὰ διάφορα χρώματα καὶ οἱ ἀλοιφεῖς παρέχονται στὸ σῶμα γιὰ ὠραιότητα καὶ ὄχι μόνο γιὰ ὠφέλεια. Διότι εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι κάποιος καὶ μαῦρος καὶ νὰ μὴ βλάπτεται καθόλου ὡς πρὸς τὴν χρησιμότητα. Καὶ οἱ τρίχες δὲ ὑπάρχουν σὲ μᾶς γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ· ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ὁ μὲν ἄνδρας ἂν τρέφει μακριὰ μαλλιά ἀποτελεῖ αὐτὸ ντροπὴ γι' αὐτόν»³. Καὶ ὁ αὐχένος μας δὲ γι' αὐτὸ εἶναι ὀρθίος καὶ ἔχει καὶ συμμετρικὸ μῆκος· καὶ γι' αὐτὸ ὅλα δημιουργήθηκαν σὲ μᾶς μὲ τὴν πιὸ ἄψογη κομψότητα, ὥστε, ἐὰν ἀφαιρέσεις ἀπὸ τὸ ὅλο σύνολο ἓνα μικρὸ μέρος, νὰ καταστρέψεις τὸ κάλλος, ἐνῶ ἢ χρησιμότητα παραμένει. Ὡστε λοιπὸν ὁ Δημιουργὸς μας ἔπλασε τὸ ζῶο αὐτὸ καὶ γιὰ τὸ κάλλος του· καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Ἄλλὰ ἀπὸ τὸ κάλλος αὐτὸ στοὺς μὲν ἔδωσε περισσότερο, στοὺς δὲ λιγότερο. Πολλοὺς δὲ μετὰ τὴ γέννησή τους, ἐπειδὴ δὲν τὸ εἶχαν ἐκ φύσεως, τοὺς περιέβαλε μὲ χάρη. Καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο δὲ τὸ ὅλο παρουσιαστικὸ τοῦ ἀνθρώπου θὰ διαπιστώσεις τὸ

λος, οἶον τὸ ἐν ὑψηλῷ κειῖσθαι τοὺς ὀφθαλμούς, καθάπερ τὴν ἴριν, καὶ ἔχειν ἔνδον τὸ στρογγύλον ἀποτετορνευμένον, τὴν μίξιν τῶν χρωμάτων, τὴν ἀκρίβειαν, τὴν γνησιότητα, τὸ λευκὸν εἶναι.

5 Ἀλλὰ πρῶσκομμα γέγονε τὸ κάλλος, φησί. Οὐχὶ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ραθυμίαν τῶν ἀλισκομένων. «Μὴ καταμάνθανε» γάρ, φησί, «κάλλος ἀλλότριον». Οὐχ ἀπλῶς εἶπε, «Μὴ καταμάνθανε κάλλος», ἀλλὰ προσέθηκεν, «Ἀλλότριον», ὡς τὸ γε οἰκείου ἀπολαύειν αἰνεῖ. Διὰ
10 τί γὰρ οὐκ ἐξετραχήλισε τὸν Ἰωσήφ, οὐδὲ βλάκα εἰργάσατο, οὐδὲ ἐνέπλησεν ἀπονοίας καὶ τύφου; «Ἐλαφος», φησί, «φιλίας, καὶ πῶλος σῶν χαρίτων ὀμιλεῖτω σοι». Σύνδεσμος ἐστι καὶ τοῦτο τοῦ γάμου, ὥστε πρὸς τὰ σώματα ἐπτόηντο οἱ ἄνθρωποι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπίπονόν τινα καὶ μοχθηρὸν ἡμῖν κα-
15 τεσκεύασε τὸν βίον, ἐχαρίσατό τινα καὶ παραμυθίαν. Ἐντεῦθεν ἡμῖν ἀγάπης ἐστὶν ὑπέκκαυμα τῆς τὰ πάντα συνεχούσης. Πολλὰ γὰρ ἐσπούδασεν ὁ Θεὸς καὶ ἐπραγματεύσατο, ὥστε τὸν τοῦ γάμου σύνδεσμον ἀρραγῆ μένειν. Καὶ μὴν τοῦτο, φησί, γέγονε πρῶσκομμα παρὰ τὴν ἀρχήν. «Ἰδόντες γὰρ
20 οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν Ἑβραίων (ἀνθρώπων), ὅτι καλαὶ εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς». Οὐχὶ τοῦτο γέγονε πρῶσκομμα, ἀλλ' ἡ ἀκρασία ἐκείνων. Καλὰς αὐτὰς ἐποίησεν, οὐχ ἵνα ἀναιδεῖς αἱ θυγατέρες γένωνται, ἀλλ' ἵνα ἕκαστος στέργῃ τὴν ἑαυτοῦ.

25 «Καὶ συνιέντας», φησὶν, «ἐν πάσῃ σοφίᾳ», τουτέστι, σπουδαίους, δεκτικούς πρὸς πᾶσαν σοφίαν, «τοῦ διδάξαι αὐτοὺς γράμματα καὶ γλῶσσαν Χαλδαίων». Ὁ μὲν οὖν Μωϋσῆς, ἰδιώτης ὢν, ὡς βασιλεὺς ἐτράφη, οὗτοι δὲ ἐκ γένους ὄντες βασιλικοῦ, ἐν τάξει δούλων δεσποτικῶν ἀνετρέφοντο.
30 το. Καλῶς προοικονομεῖται αὐτοὺς μαθεῖν γράμματα καὶ

4. Σοφ. Σειράχ 9, 8.

5. Παρμ. 5, 19.

6. Γεν. 6, 2.

κάλλος του, ὅπως τὸ ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ βρίσκονται ψηλά, σὰν ἀκριβῶς τὸ οὐράνιο τόξο, καὶ ἔχουν ἐσωτερικὰ τὴ στρογγυλότητα τέλεια ἐπεξεργασμένη, τὴν ἀνάμειξη τῶν χρωμάτων, τὴν ἀκρίβεια, τὴν καθαρότητα, τὴ λευκότητα.

Ἄλλά, λέγει, τὸ κάλλος ἔγινε ἀφορμὴ ἁμαρτίας. Ὅχι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση του, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας ἐκείνων ποὺ παρασύρονται καὶ νικοῦνται ἀπ' αὐτό. Διότι, λέγει, «Μὴ παρατηρεῖς μὲ πάθος ξένο κάλλος»⁴. Δὲν εἶπε ἀπλῶς «Μὴ παρατηρεῖς κάλλος», ἀλλὰ πρόσθεσε, «Ξένο», διότι ἐπαινεῖ τὸ ν' ἀπολαμβάνει κανεὶς τὸ δικό του κάλλος. Πράγματι γιατί δὲν παρέσυρε τὸν Ἰωσήφ στὴν καταστροφή, οὔτε τὸν ἔκανε μωρό, οὔτε τὸν γέμισε ἀπὸ παραφροσύνη καὶ ἀνοησία; Διότι λέγει, «Σὰν πρὸς ἀξιαγάπητο ἐλάφι καὶ χαριτωμένο πουλαράκι ἄς εἶναι ἡ ἀγάπη σου καὶ ἡ συμπεριφορὰ σου πρὸς τὴ γυναῖκα σου»⁵. Μέσο συνδέσεως τοῦ γάμου εἶναι καὶ αὐτό, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νὰ κυριεύονται ἀπὸ σφοδρὸ πόθο γιὰ τὰ σώματα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε ἐπίπονο καὶ κοπιαστικὸ βίον, μᾶς χάρισε καὶ κάποια παρηγοριά. Ἔτσι λοιπὸν τὸ κάλλος μᾶς γίνεται μέσο διεγέρσεως καὶ τροφὴ τῆς ἀγάπης ποὺ συνδέει καὶ συγκρατεῖ τὰ πάντα. Διότι πολλὰ πράγματα ἐπινόησε καὶ ἔπραξε ὁ Θεὸς μὲ ξεχωριστὴ φροντίδα γιὰ μᾶς, ὥστε νὰ μένει ἀδιάσπαστος ὁ σύνδεσμος τοῦ γάμου. Καὶ ὅμως, λέγει, τὸ κάλλος αὐτὸ ἔγινε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀφορμὴ γιὰ ἁμαρτία. «Διότι, ὅταν οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ εἶδαν τὶς θυγατέρες τῶν Ἑβραίων (ἀνθρώπων), ὅτι ἦταν ὡραῖες στὴν ἐμφάνιση, ἔλαβαν αὐτὲς γιὰ γυναῖκες τους»⁶. Δὲν ἔγινε ἀφορμὴ γι' ἁμαρτία τὸ κάλλος, ἀλλ' ἡ ἔλλειψη ἐγκράτειας ἐκείνων. Ὁ Θεὸς δημιούργησε αὐτὲς ὄχι γιὰ νὰ γίνουν ἀδιάντροπες οἱ θυγατέρες, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀγαπᾶ καὶ νὰ ἀρκεῖται ὁ καθένας στὴ δική του.

«Καὶ νὰ εἶναι», λέγει, «ίκανοὶ γιὰ κάθε σοφία», δηλαδὴ νὰ εἶναι σπουδαῖοι καὶ κατάλληλοι γιὰ κάθε σοφία, «γιὰ νὰ διδαχθοῦν καὶ νὰ μάθουν τὰ γράμματα καὶ τὴ γλώσσα τῶν Χαλδαίων». Ὁ μὲν λοιπὸν Μωϋσῆς, ἐνῶ ἦταν ἰδιώτης, ἀνατράφηκε σὰν βασιλιάς, αὐτοὶ δέ, ἐνῶ προέρχονταν ἀπὸ βασιλικὸ γένος, ἀνατρέφονταν στὴ θέση τῶν δούλων τῶν κυρίων. Πολὺ

γλῶσσαν Χαλδαίων, ἴν', όταν μέλλη τῷ βασιλεῖ διαλέγεσθαι Δανιήλ περὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων, μηδεὶς μεταξὺ παρεμπεσῶν κακουργῆ τι τῶν λεγομένων. Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ τοῦτο γίνεται; Ἴνα μάθῃς αὐτοῦ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ ἴδῃς
 5 εὐθέως ἐξ ἀρχῆς πῶς κρείττων ἐστὶ γαστρός. Καὶ μὴν ἕτερος εἶπεν ἄν, 'Αἰχμάλωτός εἰμι, οὐδαμῶθεν ἔχω τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, συγγνώσεται πάντως ὁ Θεός'.

'Ἄλλ' οὐχ οὕτως οὗτος· οὐ γὰρ μισθῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγάπῃ ἐδούλευε τῷ Θεῷ, πολλῆς ἀπολαύων ἐπιμελείας, καὶ
 10 ὁ χρόνος οὐ βραχύς. Ἔτη τρία ἐφιλοσόφουν, τὰ τρία ἔτη ἐνήστευον. Ὁρᾶς σύνεσιν; Ἐνθα μὲν ἐχρῆν φυλάξασθαι, σφόδρα ἀκριβής, καὶ προνοητικός, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐπιρρίπτων ἑαυτόν, ἀλλ' ἰκετεύων καὶ δεόμενος, ἐνθα δὲ οὐδὲν ἐβλαπτεν, οὐ παρητήσατο μαθεῖν γλῶτταν βαρβαρικὴν καὶ
 15 σοφίαν τοιαύτην. Οὐ γὰρ δὴ τὸ μαθεῖν ἔγκλημα ἦν, ἀλλὰ τὸ χρήσασθαι. Οὕτω μάλιστα ἔμαθεν ἄν τὴν σοφίαν τὴν παρ' ἑαυτῷ· ἀπὸ συγκρίσεως πάλιν, ἵνα μάθῃ ὅτι οὐκ ἔστι σοφία ἕτέρα οἷα ἡ Ἑβραίων, ἵνα ἰσχυρότερος εἴη. Καὶ μὴν εἰ καὶ παράνομον ἦν, καὶ ἐνταῦθα ἔστη ἄν καὶ ἠγωνίσαστο. Εἶδες ὅ-
 20 τι τούτου αἱ ἀρεταί, ὅθεν οἱ γαστρίμαργοι, ὅθεν οἱ σκόρδα προτιμῶντες τοῦ μάννα; Ἐντεῦθεν ὁ Δανιήλ ὢν φιλόσοφος ἐφάνη.

2. «Καὶ ἐγένοντο ἐν αὐτοῖς ἐκ τῶν υἱῶν Ἰούδα, Δανιήλ, καὶ Ἀνανίας, καὶ Ἀζαρίας, καὶ Μισαήλ. Καὶ ἐπέθηκεν αὐ-
 25 τοῖς ὁ ἀρχιευνοῦχος ὀνόματα, τῷ μὲν Δανιήλ Βαλτάσαρ, καὶ τῷ Ἀνανία Σεδράχ, καὶ τῷ Ἀζαρία Ἀβδεναγῶν, καὶ τῷ

σωστά καταβάλλεται προσπάθεια ἀπὸ τὴν ἀρχὴν γιὰ νὰ μάθουν αὐτοὶ τὰ γράμματα καὶ τὴ γλῶσσα τῶν Χαλδαίων, ὥστε, ὅταν πρόκειται νὰ συνομιλεῖ ὁ Δανιήλ μὲ τὸ βασιλιᾶ γιὰ τὰ σπουδαῖα ἐκεῖνα πράγματα, κανένας νὰ μὴ παρεμβάλλεται ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς σὰν διερμηνέας καὶ νὰ παραποιεῖ τὰ λεγόμενα. Γιὰ ποῖο λόγο δὲ καὶ αὐτὸ γίνεται; Γιὰ νὰ μάθεις τὴν εὐσέβεια αὐτοῦ καὶ νὰ διαπιστώσεις εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πόσο πιὸ ψηλὰ στέκεται ἀπὸ τὴ γαστέρα. Ὅπωςδήποτε κάποιος ἄλλος θὰ μπορούσε νὰ πεῖ, 'Αἰχμάλωτος εἶμαι, ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν μπορῶ νὰ ἐξασφαλίσω τὴν ἀναγκαία τροφή, γι' αὐτὸ ὅπωςδήποτε ὁ Θεὸς θὰ μὲ συγχωρήσει'.

'Αλλ' ὅμως δὲν σκέφθηκε καὶ εἶπε τὸ ἴδιο αὐτός· διότι ὑπηρετοῦσε τὸ Θεὸ ὄχι μόνο γιὰ κάποιο μισθὸ καὶ ἀπὸ φόβο, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀγάπη, ἀπολαμβάνοντας μεγάλη φροντίδα καὶ ὁ χρόνος δὲν ἦταν μικρός. Τρία χρόνια φιλοσοφοῦσαν καὶ τὰ τρία αὐτὰ χρόνια νήστευαν. Βλέπεις σύνεση; Ἐκεῖ πού χρειαζόταν νὰ προφυλαχθεῖ, ἦταν ὑπερβολικὰ προσεκτικὸς καὶ προνοητικὸς, καὶ ὄχι ἀπλῶς φέροντας τὸν ἑαυτό του σὲ δύσκολη θέση, ἀλλὰ καὶ ἰκετεύοντας καὶ παρακαλώντας, ὅπου ὅμως δὲν πάθαινε καμιὰ βλάβη, δὲν ἀπέφυγε νὰ μάθει τὴ γλῶσσα τῶν βαρβάρων καὶ τὴ σοφία αὐτῶν. Καθόσον βέβαια δὲν ἦταν ἄξιο κατηγορίας τὸ νὰ μάθει τὴ σοφία αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦσιν αὐτήν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ γνωρίσει πολὺ πιὸ καλύτερα τὴ δική του σοφία· πάλι μετὰ ἀπὸ σύγκριση τῆς δικῆς του σοφίας πρὸς τὴν βαρβαρική, ὥστε νὰ μάθει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλη σοφία σὰν τὴ σοφία τῶν Ἑβραίων καὶ νὰ γίνῃ ἰσχυρότερος. Καὶ βέβαια ἂν καὶ ἦταν παράνομο αὐτό, καὶ ὅμως καὶ πάλι ἀντιστάθηκε καὶ ἀγωνίστηκε. Εἶδες ὅτι οἱ ἀρετὲς αὐτοῦ ξεπηδοῦν ἀπὸ ἐκεῖ μέσα πού ὑπῆρχαν ἐκεῖνοι πού προτιμοῦσαν τὰ σκόρδα ἀντὶ τοῦ μάννα; Μέσα ἀπὸ ἐκεῖ ἀναπήδησε ἡ ὅλη φιλοσοφία καὶ εὐσέβεια τοῦ Δανιήλ.

2. «Μεταξὺ λοιπὸν τῶν Ἰουδαίων πού ἐπιλέχθησαν ἦσαν ὁ Δανιήλ, ὁ Ἀνανίας, ὁ Ἀζαρίας καὶ ὁ Μισαήλ. Καὶ ὁ ἀρχιευνούχος ἔδωσε σ' αὐτοὺς νέα ὀνόματα, στὸν μὲν Δανιήλ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ, στὸν Ἀνανία τὸ ὄνομα Σεδράχ, στὸν Ἀζαρία

Μισαήλ Μισάχ». Τῷ Δανιήλ, φησί, Βαλτάσαρ ἐπέθηκεν ὄνομα. Καὶ ὁ θεὸς αὐτῶν οὕτως ἐλέγετο, μᾶλλον δὲ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως οὕτως ἐλέγετο. Ἐτόλμησε κἄν οὖν τὸν αἰχμάλωτον οὕτω καλέσαι; Μάλιστα μὲν οὖν ἐτόλμησεν ἄν· πλὴν
 5 οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ ὄνομα, ἀλλὰ πολλὴ ἡ διαφορὰ, ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ, προσεκύνησεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Καὶ τί μέγα τὸ ὄνομα τοῦτο κληθῆναι αὐτόν; οὐχ ὁρῶμεν καὶ νῦν τοῖς τῶν βασιλέων ὀνόμασιν ἰδιώτας καλουμένους πολλούς; Ἄλλ' οὐκ ἐν τοῖς βασιλείοις, φησί. Τίνος δὲ ἔνεκεν ἡ τῶν ὀνομάτων μεταβολὴ γίνεται; Ὅρα πάντοθεν οἰκονομούμενα
 10 τὰ πράγματα. Οὐ πρῶτον ὁρᾷ τὸ ἐνύπνιον, ἕως τοῦ πληρωθῆναι τὰ τρία ἔτη.

Ὅρᾳς ὅτι Θεὸς οἰκονομεῖ; Τίνος οὖν ἔνεκεν; Ἴνα πλείονος παρρησίας ἀπολαύσῃ. Καὶ μὴν σαφέστερον ἐθαυμάσθη ἄν, καὶ ἐφάνη, εἶποι τις ἄν, εἰ πρὸ τῶν τριῶν ἐτῶν εἶδε τὸ ἐνύπνιον. Ἄλλ' οὐκ ἄν ἦλθε καὶ κατ' αὐτῶν τὸ δόγμα, ἄλλως δὲ οὐδ' ἐπιστεύθη ὁ Δανιήλ. Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς μικροῖς καὶ ἐλάττοσι λαμβάνει πειρὰν τῆς εὐνοίας τοῦ Θεοῦ τῆς περὶ αὐτοῦ ὁ εὐνοῦχος, ἴν', ὅταν ὑπὲρ τῶν μειζόνων ἀ-
 15 ξιῶσιν αὐτόν, μὴ διαπιστήσας διαπτύῃ, καὶ ἵνα μάθωσι καλῶς διαλέγεσθαι, ἵνα πλείονος παρρησίας ἀπολαύσωσιν. Οὐχ ὁρᾷς ἀπὸ τοῦ Δαυῖδ τοῦτο γενόμενον; πῶς διηπίστησεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς ἐπαγγελομένῳ ἀλλόφυλον αἰρήσειν, ἀπὸ τῆς ἡλικίας κρίνων τὰ πράγματα; Ὅρα λοιπὸν τῆς ὁδοῦ αἰτίαν τοῦτον μαθόντα. Τῶν βαρβάρων ἔμαθον ἀκριβῶς Μωϋσῆς καὶ Δανιήλ. Ἴνα γὰρ μὴ ἀγνοίᾳ δοκῶσι προτιμᾶν τὰ οἰκεῖα τῶν ἀλλοτρίων, τούτου χάριν ἀφήσιν αὐτοῦς μετέχειν κάκεινων, ἴν', ὅταν ἴδῃς, μᾶλλον δ' ἀκούσης, Μωϋσέως λέγοντος, ὅτι «Οὐκ ἔστι σοφία οἶα ἡ ἡμετέρα», μήτε ἀγά-

τὸ ὄνομα Ἀβδεναγών, καὶ στὸν Μισαήλ τὸ ὄνομα Μισάχ». Στὸ Δανιήλ, λέγει, ἔδωσε τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ. Καὶ ὁ Θεὸς αὐτῶν ἔτσι ὀνομαζόταν, ἢ καλύτερα ὁ υἱὸς τοῦ βασιλιᾶ ἔτσι ὀνομαζόταν. Τόλμησε λοιπὸν καὶ στὸν αἰχμάλωτο νὰ δώσει τὸ ἴδιο ὄνομα; Καὶ βέβαια τόλμησε, πλὴν ὁμῶς δὲν εἶναι τὸ ἴδιο ὄνομα, ἀλλ' ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἰωσήφ, προσκύνησε αὐτὸν ὁ πατέρας του. Καὶ τί τὸ σπουδαῖο τὸ νὰ λάβει αὐτὸς τὸ ὄνομα αὐτό; δὲν βλέπομε καὶ σήμερα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀπλοὺς πολίτες νὰ ὀνομάζονται μὲ τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων; Ἀλλ' ὅχι ὁμῶς, λέγει, καὶ μέσα στὰ βασιλικά ἀνάκτορα. Ἀλλὰ γιὰ ποιὸ λόγο γίνεται ἡ ἀλλαγὴ τῶν ὀνομάτων; Πρόσεχε πού ἀπὸ παντοῦ ρυθμίζονται τὰ πράγματα ἔτσι. Δὲν βλέπει τὸ ὄραμα προτοῦ συμπληρωθῶν τὰ τρία χρόνια.

Βλέπεις ὅτι ὁ Θεὸς διευθυτεῖ νὰ γίνῃ αὐτό; Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπόν; Γιὰ νὰ πάρῃ μεγαλύτερο θάρρος. Καὶ ὁμῶς, θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, περισσότερο θὰ μπορούσε νὰ θαυμασθεῖ καὶ νὰ ἀναδειχθεῖ ἂν ἔβλεπε τὸ ὄραμα προτοῦ συμπληρωθῶν τὰ τρία χρόνια. Ἀλλ' ὁμῶς δὲν θὰ ἀντιλαμβάνονταν αὐτοὶ τὴν ἀλήθεια· ἄλλωστε δὲ δὲν θὰ γινόταν πιστευτὸς ὁ Δανιήλ. Γι' αὐτὸ μὲ τὰ μικρὰ καὶ πιὸ ἀσήμαντα γνωρίζει ὁ εὐνοῦχος τὴν εὐνοία τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτούς, ὥστε, ὅταν θὰ ζητοῦν ἀπ' αὐτὸν νὰ μιλήσει γιὰ σπουδαιότερα πράγματα νὰ μὴ τὸν περιφρονεῖ μὴ πιστεύοντας στὰ λεγόμενά του, καὶ γιὰ νὰ μάθουν νὰ διδάσκουν σωστά, ὥστε ν' ἀπολαύσουν περισσότερη παρρησία. Δὲν βλέπεις ὅτι τὸ ἴδιο συνέβηκε καὶ μὲ τὸ Δαυίδ; πῶς δηλαδὴ δὲν πίστεψε σ' αὐτὸν ὁ βασιλιάς ὅταν τοῦ ὑποσχόταν ὅτι θὰ φονεύσει τὸν ἀλλόφυλο, κρίνοντας τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν ἡλικία; Πρόσεχε λοιπὸν πού αὐτὸς ἔμαθε τὴν αἰτία τῆς ὁδοῦ. Τοὺς βαρβάρους τοὺς γνώρισαν μὲ λεπτομέρεια ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Δανιήλ. Γιὰ νὰ μὴ φανοῦν λοιπὸν ὅτι ἀπὸ ἄγνοια προτιμοῦν τὰ δικά τους ἀπὸ τὰ ξένα, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐπιτρέπει αὐτοὺς νὰ γνωρίσουν καὶ νὰ λάβουν μέρος καὶ σ' ἐκεῖνα, ὥστε, ὅταν δεῖς, ἢ καλύτερα ὅταν ἀκούσεις τὸ Μωϋσῆ νὰ λέγει, ὅτι «Δὲν ὑπάρχει σοφία σὰν τὴ δική μας», νὰ μὴ θεωρήσεις τὴ σκέψη αὐτὴ ἀπο-

πης εἶναι νομίσης τὴν ἀπόφασιν, ἀλλὰ κρίσεως ὀρθῆς. Οὐδὲ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι διὰ τὸ πρὸς τοὺς διδάξαντας ἔχθος ἀπεπήδησε τῆς ἐκείνων παιδεύσεως. Ἀμφότεροι γὰρ πολλῆς ἀπολαύουσι τῆς τιμῆς, καὶ προτιμῶσι τὰ οἰκεῖα. Ὅπερ οὖν
5 καὶ Παῦλος θαυμάζων ἔλεγεν· «Οὐχ εἴλετο πρόσκαιρον ἔχειν ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν, μείζονα πλοῦτον ἠγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τὸν ὄνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ».

«Καὶ ἔθετο Δαυιδ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ μὴ ἀλισγηθῆναι ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ βασιλέως, καὶ ἐν τῷ οἴνῳ τοῦ πότου αὐτοῦ, καὶ ἠξίωσε τὸν ἀρχιευνοῦχον, ὅπως μὴ ἀλισγηθῆ. Καὶ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν Δαυιδ εἰς ἔλεον καὶ εἰς οἰκτιρισμὸν ἐνώπιον τοῦ ἀρχιευνοῦχου». Ὅρα τοῦτον ἄρχοντα τῶν ἀγαθῶν. Οὕτως αὐτόθεν ἐνέφαινε, ὅτι μέγας τις ἦν καὶ θαυμαστός. Τοῦτον γὰρ τῷ βελτίονι καλεῖ ὄνοματι. Ἐν οἷς δὲ δυνατὸν ἦν, τὸν νόμον ἐφύλαττεν. Τίς ἂν ἕτερος, εἶπέ μοι, μῖσμα εἶναι ἐνόμισε τὴν τράπεζαν τὴν βασιλικήν; Ὅρα αὐτὸν ἐκ προοιμιῶν εὐθέως ἐνδεικνύμενον τὴν φιλοσοφίαν. «Καὶ ἠξίωσε», φησί, «τὸν ἀρχιευνοῦχον, ὅπως μὴ ἀλισγηθῆ». Ὅρα πῶς ἔστιν ἀφιλότιμος. Οὐκ εἶπεν, ὅτι «Τὴν ψυχὴν μου δώσω», ἀλλ' ἠξίωσεν, εἰ δυνατόν, λαθεῖν. Τίνος ἕνεκεν φιλοτιμοῦμαι; φησί. Ἀλλ' οὐχ ὁ Ἰωσήφ οὕτως, οὐδὲ Μωϋσῆς. Τί οὖν; ἐκείνων καταγνωσόμεθα; Μὴ γένοιτο· οὐ γὰρ ἤδεσαν ὃ τί ποτε ἦν. Οὕπω γὰρ ἦν κατὰ τὸν νόμον παραίτησις τῶν βρωμάτων. Ὅρα αὐτὸν καὶ ἐλέγχοντα καὶ φιλοσοφοῦντα, καὶ ἐν τοῖς μικροῖς ἐνδεικνύμενον τὴν φιλοσοφίαν. Καὶ ὅπερ ἔλεγον οἱ ἀπόστολοι, «Ταῦτα ἔδει πρόσω ποιῆσαι, κάκεινα μὴ ἀφεῖναι». Ταῦτα δὲ ἔπραττεν, οὐκ ἐπειδὴ εἰδωλόθυτα ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ κεκωλυμένα ὑπὸ τοῦ νόμου ἦν.

7. Ἑβρ. 11, 25-26.

8. Λουκᾶ 11, 42.

τέλεσμα οὔτε ἔρωτα, οὔτε ἀγάπης, ἀλλὰ κρίσεως ὀρθῆς. Οὔτε βέβαια μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ μίσους του πρὸς τοὺς δασκάλους του ἀποσκίρτησε ἀπὸ τὴ διδασκαλία ἐκείνων. Διότι καὶ οἱ δύο ἀπολαμβάνουν μεγάλη τιμὴ καὶ προτιμοῦν τὰ δικά τους δόγματα. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν θαυμάζοντας καὶ ὁ Παῦλος, ἔλεγε· «Δὲν προτίμησε νὰ ἔχει τὴν πρόσκαιρη ἀπόλαυση τῆς ἁμαρτίας, θεωρώντας μεγαλύτερο πλοῦτο ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τῶν Αἰγυπτίων τὴν περιφρόνηση τοῦ Χριστοῦ»⁷.

«Καὶ πῆρε ὁ Δανιήλ τὴν ὀλόψυχη ἀπόφαση νὰ μὴ μολυνθεῖ τρώγωντας ἀπὸ τὰ φαγητὰ τῆς βασιλικῆς τράπεζας καὶ πίνοντας ἀπὸ τὸ κρασί ποὺ ἔπινε ὁ βασιλιάς, καὶ παρακάλεσε ἐπίμονα τὸν ἀρχιευνοῦχο νὰ μὴ τὸν ὑποχρεώσῃ νὰ μολυνθεῖ. Καὶ ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς ὥστε ὁ Δανιήλ νὰ τύχει τῆς εὐσπλαχνίας καὶ τῆς συμπάθειας τοῦ ἀρχιευνοῦχου». Πρόσεχε αὐτὸν ποὺ εἶναι ἄρχοντας τῶν ἀγαθῶν. Τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ἔδειχνε ὅτι ἦταν κάποιος σπουδαῖος καὶ θαυμαστός. Σ’ αὐτὸν λοιπὸν δίνει τὸ καλύτερο ὄνομα. Σ’ ἐκεῖνα δὲ ποὺ ἦταν δυνατὸ φύλασσε τὸ νόμο. Ποιὸς ἄλλος, πές μου, θὰ θεωροῦσε τὴ βασιλικὴ τράπεζα μίασμα; Πρόσεχε αὐτὸν ὅτι ἀμέσως ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ δείχνει τὴν εὐσέβειά του. «Καὶ παρακάλεσε», λέγει, «ἐπίμονα τὸν ἀρχιευνοῦχο νὰ μὴ τὸν ὑποχρεώσῃ νὰ μολυνθεῖ». Πρόσεχε πῶς εἶναι ἀφιλόδοξος. Δὲ εἶπε, ‘Θὰ θυσιάσω τὴ ζωὴ μου’, ἀλλὰ παρακάλεσε ἐπίμονα, ἂν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ ἀποφύγει αὐτό. Γιὰ ποιὸ λόγο, λέγει, νὰ ἐπιζητῶ τις τιμές; ‘Ἀλλ’ ὁμοίως δὲν ἔκανε τὸ ἴδιο ὁ Ἰωσήφ, οὔτε ὁ Μωϋσῆς. Τί λοιπόν; Θὰ τοὺς κατηγορήσομε ἐκείνους; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· διότι δὲν γνώριζαν τότε ὅτι ἀπαγορευόταν. Καθόσον δὲν ὑπῆρχε ἡ ἀπὸ τὸ νόμο διάκριση καὶ ἀπαγόρευση τῶν τροφῶν. Πρόσεχε αὐτὸν ποὺ καὶ περιφρόνηση δείχνει καὶ φιλοσοφεῖ καὶ δείχνει τὴν εὐσέβειά του καὶ στὰ πολὺ μικρὰ ἀκόμα. Καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἔλεγαν οἱ ἀπόστολοι, «Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ πράττετε πάρα πολὺ, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκεῖνα νὰ μὴ δείχνετε ἀδιαφορία»⁸. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔκαμνε, ὅχι ἐπειδὴ ἦταν εἰδολόθουτα, ἀλλ’ ἐπειδὴ ἀπαγορευόταν ἀπὸ τὸ νόμο.

Πῶς οὖν ἐπεισεν; Ὅρα πῶς εὐθέως ἔλυσέ σοι τὴν ἀπο-
 ρίαν. «Ἔδωκε», φησί, «ὁ Θεὸς τὸν Δανιήλ εἰς ἔλεον καὶ εἰς
 οἰκτιρμὸν ἐνώπιον τοῦ ἀρχιευνούχου». Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ
 Ἰωσήφ γέγονεν· κάκει ἠλεήθη Ἰωσήφ καὶ χάριν εὗρεν ἐπὶ
 5 τοῦ ἀρχιμαγεύρου· πλὴν ἀμφοτέροι δοῦλοι, καὶ ἐν οἰκείαις
 βαρβαρικαῖς. Καὶ γὰρ ἦν ὄντως ἱκανὰ ἐκλύσαι τὸν θυμὸν
 τοῦ βασιλέως τὰ εἰρημένα. Τί λέγεις; ἐναγῆ τὴν τράπεζαν ὀ-
 νομάζεις εἶναι τὴν δεσποτικήν; καθαρώτερος ἡμῖν αὐτὸς ἀ-
 νεφάνης; οὐκ οἶδας, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ γλῶτταν καὶ γράμμα-
 10 τα μεμαθήκατε Χαλδαικὰ, ἵνα πρὸς τὴν ἡμετέραν μεταστῆτε
 τάξιν; Πόθεν δ' ὄλως αὐτὸν ἠδέσθη ὁ εὐνοῦχος; Τὸ παιδίον
 εὐκαταφρόνητον ἦν, αἰχμάλωτον. Εἰ γὰρ καὶ αἰδέσιμος ἦν,
 ἀλλ' ὁ κίνδυνος οὐκ εἶα αἰδέσιμον αὐτὸν φανῆναι. Διὰ γὰρ
 τοῦτο εἰπὼν, ὅτι, «ἔδωκεν αὐτὸν εἰς ἔλεον», λέγει τὰ ρήμα-
 15 τα τοῦ εὐνούχου καὶ τὸν πολὺν φόβον. Πῶς; Οὐκ ἦν δυνα-
 τόν, ἀλλὰ κεκωλυμένον, εἰ μὴ ἄνωθεν χάρις πάντα ὤκονό-
 μει.

3. Καὶ εἶπε Δανιήλ πρὸς Ἀμελασάρ, ὃν κατέστησεν ὁ
 ἀρχιευνούχος ἐπὶ Δανιήλ, Ἀνανίαν, Ἀζαρίαν, καὶ Μισαήλ·
 20 Πείρασον δὴ τοὺς δούλους σου ἡμέρας δέκα, καὶ δότωσαν
 ἡμῖν ἀπὸ τῶν σπερμάτων τῆς γῆς, καὶ φαγόμεθα, καὶ ὕδωρ
 πίομεθα· καὶ ὀφθήτωσαν ἐνώπιόν σου αἱ ἰδέαι ἡμῶν, καὶ αἱ
 ἰδέαι τῶν παιδαρίων τῶν ἐσθιόντων τὴν τράπεζαν τοῦ
 βασιλέως· καὶ ὡς ἐὰν ἴδῃς, ποιήσον μετὰ τῶν παίδων σου.
 25 Καὶ εἰσήκουσεν αὐτόν, καὶ ἐπείρασεν αὐτοὺς ἡμέρας δέκα.
 Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν δέκα ἡμερῶν ὠράθησαν αἱ ἰδέαι αὐ-
 τῶν ἀγαθαί, καὶ αὐτοὶ ἰσχυροὶ ταῖς σαρξίν ὑπὲρ τὰ παιδάρια
 τὰ ἐσθιόντα τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως». Πολλὴ ἡ παρρη-
 σία, μεγίστη ἡ προθυμία, πολλὴ ἡ σύνεσις, μεγάλη ἡ πίστις.
 30 «Πείρασον τοὺς παῖδας σου ἡμέρας δέκα». Εἶτα, ἵνα μὴ νο-
 μίσῃς τῆς φύσεως τῶν σπερμάτων εἶναι τὸ φαιδρὸν τοῦ
 προσώπου, ὄρα δὴ ὕδωρ τὸ μὴ τρέφον. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εὐ-

Πῶς λοιπὸν τὸν ἔπεισε; Πρόσεχε πῶς ἀμέσως ἔλυσε τὴν ἀπορία σου. Διότι, λέγει, «Ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς ὥστε ὁ Δανιήλ νὰ τύχει τῆς εὐσπλαχνίας καὶ τῆς συμπάθειας τοῦ ἀρχιευνούχου». Αὐτὸ συνέβηκε καὶ μὲ τὸν Ἰωσήφ· καὶ ἐκεῖ βρῆκε ὁ Ἰωσήφ εὐσπλαχνία καὶ χάρη ἀπὸ τὸν ἀρχιμάγειρα, πλὴν ὁμοίως καὶ οἱ δύο ἦταν δούλοι καὶ βρίσκονταν σὲ βαρβαρικές οἰκογένειες. Πράγματι τὰ λόγια αὐτὰ ἦταν ἱκανὰ νὰ φουντώσουν τὸ θυμὸ τοῦ βασιλιᾶ. Τί λέγεις; μολυσμένη ὀνομάζεις τὴ δεσποτική τράπεζα; παρουσιάσθηκαν πιὸ καθαρὸς ἀπὸ ἡμᾶς; δὲν γνωρίζεις, ὅτι γι' αὐτὸ ἔχετε μάθει τὴ γλῶσσα καὶ τὰ χαλδαϊκὰ γράμματα, γιὰ νὰ μεταπηδήσετε στὴ δική μας τάξη; Ἀπὸ ποῦ ὁ εὐνούχος ἔδειξε τόση μεγάλη συμπάθεια πρὸς αὐτόν; Τὸ παιδί ἦταν ἀξιοκαταφρόνητο καὶ αἰχμάλωτο. Διότι, ἂν καὶ ἦταν συμπονετικός, ὁμοίως ὁ κίνδυνος δὲν τὸν ἄφηνε νὰ φανεῖ συμπονετικός. Γι' αὐτὸ λέγοντας, ὅτι «Βοήθησε νὰ τύχει αὐτὸς εὐσπλαχνίας», φανερώνει τὰ λόγια τοῦ εὐνούχου καὶ τὸν πολὺ φόβο αὐτοῦ. Πῶς; Δὲν ἐπιτρεπόταν αὐτὸ καὶ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ γίνει, ἂν δὲν τὰ ρύθμιζε ὁμοίως ἢ οὐράνια χάρη.

3. «Καὶ εἶπε ὁ Δανιήλ πρὸς τὸν Ἀμελασάρ, τὸν ὁποῖο εἶχε τοποθετήσει ὁ ἀρχιευνούχος ὑπεύθυνο γιὰ τὸν Δανιήλ, τὸν Ἀνανία, τὸν Ἀζαρία καὶ τὸν Μισαήλ· κάνε μιὰ δοκιμὴ στοὺς δούλους σου γιὰ δέκα μέρες καὶ ἂς μᾶς δώσουν νὰ τρῶμε μόνο ὄσπρια καὶ νὰ πίνουμε νερό, καὶ πρόσεξε τότε τὰ δικά μας πρόσωπα καὶ τὰ πρόσωπα τῶν ἄλλων νέων ποὺ τρῶνε ἀπὸ τὴ βασιλικὴ τράπεζα· καὶ ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνο ποὺ θὰ δεῖς πράξε τότε γιὰ μᾶς τοὺς δούλους σου. Καὶ ἀποδέχθηκε αὐτὸς τὴν παράκλησή του αὐτὴ καὶ δοκίμασε αὐτοὺς ἐπὶ δέκα ἡμέρες. Μετὰ τὸ τέλος τῶν δέκα ἡμερῶν διαπιστώθηκε ὅτι τὰ πρόσωπά τους ἦταν ὡραῖα καὶ τὰ σώματά τους πιὸ ρωμαλέα ἀπὸ τὰ σώματα τῶν ἄλλων παιδιῶν ποὺ ἔτρωγαν ἀπὸ τὴ βασιλικὴ τράπεζα». Μεγάλος τὸ θάρρος, πάρα πολὺ μεγάλη ἢ προθυμία, μεγάλη ἢ σύνεση καὶ μεγάλη ἢ πίστη. «Κάνε μιὰ δοκιμὴ στοὺς δούλους σου γιὰ δέκα ἡμέρες». Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ἡ ὡραιότητα τοῦ προσώπου τους ὀφειλόταν στίς φυσικὲς ιδιότητες τῶν ὄσπριων, πρόσεχε ἰδιαίτερα τὸ νερὸ ποὺ δὲν τρέφει. Καὶ ὄχι ἀ-

παθεῖς ἐφάνησαν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπολαυόντων τῆς τραπέζης τῆς βασιλικῆς εὐπαθέστεροι. Ὅτι δὲ κρέα καὶ οἶνος πάντων μᾶλλον τρέφειν εἶωθε, παντὶ δῆλόν ἐστι. Ὅρα ἐκ προοιμιῶν εὐθέως τὴν ἐπανθοῦσαν χάριν ἐκ τῆς προαιρέσεως τῶν παι-
 5 δων, καὶ ἐκ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἡ μὲν γὰρ προαίρεσις ἐκ τοῦ μὴ θελήσαι, ἡ δὲ χάρις ἐκ τοῦ δυνηθῆναι.

«Καὶ ὀφθήτωσαν», φησὶν, «ἐνώπιόν σου». Σοὶ τὴν κρίσιν ἐπιτρέπομεν. Κούφη δὲ καὶ εὐμαρῆς ἡ χάρις· διὰ τῶν πραγμάτων πιστώθητι. Ἐγὼ μὲν γὰρ οἶδα σαφῶς, καὶ
 10 πρὸ τοῦ τέλους οὐκ ἀποφαίνομαι, διὰ σέ. Ὅρα πῶς καὶ τοὺς οἰκέτας ἐπαίδευσεν εὐθέως, καὶ ἐδίδαξεν, ὅτι φιλόθεός τις ἐστίν. Καὶ οὐχ ἀπλῶς, Ἐμεθ' ἡμῶν', φησί, ποιήσον, ἀλλὰ, «Μετὰ τῶν παιδων σου»· καὶ ἀρχόμενος οὕτως ἔλεγε· «Πείρασον τοὺς παῖδάς σου». Οὐ παρητοῦντο τὰς
 15 ἀνθρωπίνας τιμάς, ἐνθα τὴν εὐσέβειαν οὐδὲν ἔβλαπτεν, ἐπιδείξασθαι· ἐπεὶ καὶ Παῦλος αὐτὸ ποιεῖ. Ἀπολογίας ἀρχόμενος, ἐξ ἐγκωμίων τοῦ δικάζοντος ἄρχεται οὕτω λέγων· «Πολλῆς εἰρήνης τυγχάνοντες διὰ σοῦ»· καὶ πολιτικοῖς κέχρηται πράγμασι. Καὶ προφητεύων δὲ ὁ Νάθαν
 20 προσκυνεῖ τὸν Δαυῖδ, καὶ ὁ Ἰακώβ τὸν Φαραώ, καὶ ὁ Ἀβραὰμ τοὺς συνοίκους. Καὶ οὗτος αὐτός, «Εἰς τὸν αἰῶνα», φησί, «ζῆθι». Ὅρα ρῆμα κολακείας γέμον. Ἄλλ' οὐκ ἂν εἶποιμι τοῦτο κολακείαν, ἀλλὰ σύνεσιν καὶ σοφίαν. Οὕτω καὶ Παῦλός φησι· «Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω,
 25 τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι». Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐδίδασκεν· «Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ

9. Πράξ. 24, 2.

10. Δαν. 6, 21.

11. Κολ. 4, 5.

12. Ματθ. 22, 21. Μάρκ. 12, 17· Λουκᾶ 20, 25. Πρβλ. Ρωμ. 13, 1-7.

πλῶς φάνηκαν εὐτραφεῖς, ἀλλὰ περισσότερο εὐτραφεῖς ἀπὸ ἐκείνους πὺ ἀπολάμβαναν τῆ βασιλικῆ τράπεζα. Τὸ ὅτι δὲ τὸ κρέας καὶ τὸ κρασί τρέφουν συνήθως τὸν ἄνθρωπο περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι αὐτὸ φανερὸ στὸν καθένα. Πρόσεχε ἀμέσως ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τὴν ψυχικὴ ὠραιότητα πὺ πηγάζει ὅλο καὶ περισσότερη ἀπὸ τὴν προαίρεση τῶν παιδιῶν καὶ ἀπὸ τῆ χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἡ μὲν προαίρεσή τους φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν θέλησαν νὰ φᾶνε, ἡ δὲ χάρη τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ ὅτι μπόρεσαν νὰ τὸ κατορθώσουν αὐτό.

«Καὶ ἄς παρουσιασθοῦμε», λέγει, «μπροστά σου». Σὲ σένα ἀφήνομε τὴν κρίση. Ἀνάλαφρη καὶ πλούσια εἶναι ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ· διαπίστωσε τὴν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Ἐγὼ βέβαια τὸ γνωρίζω πολὺ καλά, ἀλλὰ δὲν τὸ φανερώνω πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος ἐξ αἰτίας σου. Πρόσεχε πῶς καὶ τοὺς δούλους παίδευσε ἀμέσως καὶ δίδαξε, ὅτι εἶναι κάποιος θεοσεβῆς. Καὶ ὅχι ἀπλῶς λέγει, Ἐπράξε γιὰ ἐμᾶς, ἀλλὰ «Γιὰ ἐμᾶς τοὺς δούλους σου». Καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς παρακλήσεώς του ἔλεγε· «Δοκίμασε τοὺς δούλους σου». Δὲν ἀπέφευγαν ν' ἀποδίδουν τίς ἀνθρώπινες τιμές, ἐκεῖ ὅπου δὲν ἔβλαπτε τίποτε τὴν εὐσέβεια· ἄλλωστε καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸ κάνει. Ἀρχίζοντας τὴν ἀπολογία του, κάμνει τὴν ἀρχὴ ἐγκωμιάζοντας πρῶτα τὸν δικαστὴ του, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Χάρη σὲ σένα ἀπολαμβάνομε ἀδιάκοπη εἰρήνη»⁹, καὶ χρησιμοποιοεῖ πολιτικὰ πράγματα. Ἐπίσης προφητεύοντας ὁ Νάθαν προσκυνεῖ τὸν Δαυίδ, καὶ ὁ Ἰακώβ τὸν Φαραῶ, καὶ ὁ Ἀβραὰμ τοὺς συγκατοίκους του. Καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, λέγει· «Ἡ ζωὴ σου ἄς ἐπεκτείνεται αἰώνια»¹⁰. Πρόσεχε λόγια γεμάτα ἀπὸ κολακεία. Μᾶλλον δὲ δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ ὀνομάσομε αὐτὸ κολακεία, ἀλλὰ σύνεση καὶ σοφία. Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Μὲ σύνεση νὰ συμπεριφέρεσθε πρὸς τοὺς μὴ Χριστιανούς, ἀποκομίζοντας ὠφέλεια ἀπὸ τὸν καιρὸ»¹¹. Κατὰ τὸ ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Χριστὸς δίδασκε· «Δώσατε στὸν Καίσαρα αὐτὰ πὺ ἀνήκουν στὸν Καίσαρα, καὶ στὸ Θεὸ αὐτὰ πὺ ἀνήκουν στὸ Θεό»¹². Τί λοιπόν; τὰ ὄσπρια δὲν ἦταν

τῷ Θεῷ». Τί οὖν; τὰ σπέρματα μίαν οὐκ ἦν; Οὐδαμῶς, οὐδὲ τὸ ὕδωρ. Καὶ τοῦτο διετέλεσαν ἔτη τρία ποιοῦντες.

«Καὶ μετὰ τὸ τέλος», φησί, «τῶν ἡμερῶν, ὧν εἶπεν ὁ βασιλεύς, εἰσαγαγεῖν αὐτούς, εἰσήγαγεν αὐτούς ὁ ἀρχιευνούχος πρὸς Ναβουχοδονόσορ. Καὶ οὐχ εὐρέθησαν ἐκ πάντων αὐτῶν ὅμοιοι Δανιήλ, καὶ Ἀνανία, καὶ Μισαήλ, καὶ Ἀζαρία. Καὶ ἐστήσαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Καὶ ἐν παντὶ ρήματι σοφίας καὶ ἐπιστήμης, ἐν οἷς ἐζήτησε παρ' αὐτῶν ὁ βασιλεύς, εὗρεν αὐτούς δεκαπλασίονας ὑπὲρ πάντας τοὺς ἑπαιδοῦς, καὶ τοὺς μάγους, τοὺς ὄντας ἐν πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ».

«Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν», φησί, «ὠράθησαν αἱ ἰδέαι αὐτῶν ἀγαθαί», καὶ εἰς κάλλος καὶ εὐεξίαν ἐπέδωκαν. Ὅρα παρὰ φύσιν τὰ πράγματα· ὄρα παρανοίγοντα τὸν Δημιουργὸν τὴν ἐνέργειαν τὴν αὐτοῦ. Καθάπερ γὰρ πλαστογράφος ἐκεῖνος ἂν μάλιστα φανεῖη, ὁ μὴ μόνον ἀναχωνεῦσαι τὸν χαλκὸν δυνάμενον καὶ διαπλάσαι, ἀλλὰ καὶ τούτου οὐχ ἤττον ὁ γενόμενος ἤδη τὸν ἀνδριάντα διορθῶσαι δυνάμενος, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν παιδῶν ἴδοι τις ἂν. Τοῦ γὰρ ἀπὸ γῆς ἄνθρωπον ποιῆσαι τὸ μετὰ τοιαύτης τροφῆς εὐπαθῆ δεῖξαι τὰ σώματα οὐχ ἤττον εἰς δημιουργίας λόγον τεκμήριον ἦν. Πόθεν ἢ εὐχροια; πόθεν τὸ ἄνθος ἀποστίλβον; πόθεν ἢ ἰσχύς; Ἴστε δὲ ὅτι καὶ καθαιρεῖ ἰσχὺν ἢ ὑδροποσία, καὶ φάγησις σπερμάτων. Οὐδὲ γὰρ ἄρτον ἠνείχετο φαγεῖν. Οὐκ ὀλίγον δὲ τὸ μέσον τοῦ κατειργασμένου σίτου καὶ ἀνεργάστου. Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ φαγεῖν

μολυσμένα; Καθόλου, οὔτε καὶ τὸ νερό. Καὶ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς διατροφῆς τοὺς τὸν ἐφάρμοσαν ἐπὶ τρία συνεχόμενα χρόνια.

«Καὶ μετὰ ἀπὸ τὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ ὄρισε ὁ βασιλιάς νὰ τοὺς παρουσιάσουν μπροστὰ του, τὸν ὁδήγησε ὁ ἀρχιευνοῦχος μπροστὰ στὸν Ναβοχοδονόσορ. Καὶ δὲν βρέθηκαν ἀπὸ ὄλους τοὺς αὐλικοὺς καὶ λοιποὺς δούλους ὅμοιοι μὲ τὸν Δανιήλ, τὸν Ἀνανία, τὸν Μισαήλ καὶ τὸν Ἀζαρία. Καὶ ἀπὸ τότε μπῆκαν στὴν ὑπηρεσία τοῦ βασιλιᾶ. Καὶ γιὰ κάθε θέμα σοφίας καὶ ἐπιστήμης ποὺ τοὺς ρωτοῦσε ὁ βασιλιάς, τοὺς ἐβρισκε νὰ εἶναι δέκα φορές ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐξορκιστὲς καὶ τοὺς μάγους ποὺ ὑπῆρχαν σ' ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ βασιλείου του».

«Καὶ κατὰ τὸ τέλος τῶν δέκα ἡμερῶν διαπιστώθηκε ὅτι τὰ πρόσωπά τους ἦταν ὡραῖα»· δηλαδή σημείωσαν πρόοδο καὶ στὴν ὁμορφιὰ καὶ στὴ σφριγηλότητα. Πρόσεχε πράγματα ἀφύσικα ποὺ συμβαίνουν· πρόσεχε τὸν Δημιουργὸ ποὺ ἀφήνει τὴν ἐνέργειά του νὰ ἐκδηλωθεῖ. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πρὸ πάντων θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ πραγματικὸς πλαστογράφος, ποὺ μπορεῖ ὄχι μόνο νὰ λειώσει τὸ χαλκὸ καὶ νὰ τοῦ δώσει τὴ μορφή ποὺ θέλει, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος, καὶ μάλιστα ὄχι λιγότερο ἀπὸ αὐτόν, ποὺ μπορεῖ νὰ διορθώσει τὸν ἀνδριάντα ποὺ ἤδη ἔγινε, τὸ ἴδιο θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ νὰ συμβαίνει καὶ στὴν περίπτωση αὐτῆ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν παιδιῶν. Τὸ νὰ καταστήσει τὰ σώματα τῶν παιδιῶν μὲ μιὰ τέτοια τροφὴ γεμάτα ἀπὸ σφρίγος καὶ ὡραιότητα, ἀποτελοῦσε ἐπιβεβαίωση τῆς δημιουργίας καὶ μάλιστα ὄχι μικρότερη ἀπὸ τὴν πλάση τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴ γῆ. Ἀπὸ ποῦ προερχόταν τὸ ὡραῖο χρῶμα στὰ πρόσωπά τους; ἀπὸ ποῦ ἀκτινοβολοῦσε ἡ ἀνθηρότητά τους; ἀπὸ ποῦ ἡ δύναμή τους; Γνωρίζετε δὲ ὅτι τὸ νὰ πίνει κανεὶς νερὸ συνέχεια καὶ νὰ τρώγει ὄσπρια καταστρέφει τὴ σωματικὴ δύναμη. Διότι δὲν ἀνέχονταν οὔτε ψωμὶ νὰ φᾶνε. Δὲν εἶναι δὲ μικρὴ ἡ διαφορὰ τοῦ κατειργασμένου σίτου καὶ τοῦ ἀκατέργαστου. Διότι ἡ δύναμη δημιουργεῖται ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ νὰ τρώγει κανεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ὄριμα καὶ μαγειρευμένα ἐ-

μόνον γίνεται ἡ ἰσχύς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πεφθῆναι τὰ διδόμενα· ταῦτα δὲ πεφθῆναι οὐκ ἦν κατὰ τὴν φύσιν.

5 Ὅρα τὰ σημεῖα ταῦτα οὐκ ἐκ φιλοτιμίας τῶν αἰτούντων λαμβάνοντα τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπὸ χρείας ἀναγκαίας ἔχοντα τὴν ὑπόθεσιν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς οὐδενὸς προκειμένου ἐπεπήδησε τῇ πείρᾳ, ἀλλὰ ἀνάγκης αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο καλούσης. Οὕτω καὶ πόρρω φιλοτιμίας ἦν τῶν παίδων ἡ ψυχὴ. Καίτοι γε τίς τοσαύτην ἔχων πίστιν, καὶ ἐν μέσοις βαρβάροις ὢν, οὐκ ἂν ἠθέλησεν ἐπιδείξασθαι τοῖς κρατοῦσι τὴν εὐνοίαν, ἣν ὁ Θεὸς ἔχει περὶ αὐτούς; Ἄλλ' οὐχ οὗτοι.

10 Ὅρα καὶ ἐπὶ τῶν ἔλεγχον τῶν πρεσβυτέρων πάλιν, πῶς ἐξ ἀνάγκης ἔρχεται.

κεῖνα ποὺ τρώγει, ἐνῶ αὐτὰ ποὺ ἔτρωγαν αὐτοὶ δὲν εἶχαν τὴ φυσικὴ ὠριμότητά τους.

Πρόσεχε ὅτι τὰ καταπληκτικὰ αὐτὰ γεγονότα δὲν ξεκιννοῦν ἀπὸ τὴ φιλοδοξία ἐκείνων ποὺ τὰ ζητοῦν, ἀλλ' ἔχουν τὴν ἀφορμὴ τους σὲ κάποια πάρα πολὺ ἀπαραίτητη ἀνάγκη. Διότι δὲν κατέφυγε στὸ ἐγχείρημα αὐτὸ ἔτσι στὴν τύχη καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχει κάποιος λόγος, ἀλλὰ κάποια ἀνάγκη τὸν καλοῦσε στὸ νὰ τὸ κάνει αὐτό. Τόσο πολὺ ξένη πρὸς τὴ φιλοδοξία ἦταν ἡ ψυχὴ τῶν παιδιῶν. "Αν καὶ βέβαια ποιός, ἔχοντας τόση μεγάλη πίστη, καὶ ζώντας ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους, δὲν θὰ ἤθελε νὰ δείξει πρὸς τοὺς ἄρχοντες τὴν εὐνοια ποὺ δείχνει ὁ Θεὸς πρὸς αὐτούς; Ἀλλ' αὐτοὶ δὲν τὸ κάμνουν αὐτό. Πρόσεχε δὲ πῶς πάλι καὶ ὅταν ἀποκαλύπτει τὴν ἀπάτη τῶν πρεσβυτέρων τὸ κάμνει αὐτὸ ἀπὸ ἀνάγκη¹³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

«Ἐν τῷ ἔτει δευτέρῳ τῆς βασιλείας Ναβουχοδονόσορ, ἐνυπνιάσθη Ναβουχοδονόσορ ἐνύπνιον, καὶ ἐξέστη τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ὁ ὕπνος αὐτοῦ ἐγένετο ἐξ αὐτοῦ».

1. Καὶ μὴν δωδέκατον τοῦτό ἐστιν ἔτος. Εἰ γὰρ τρία ἔτη μετὰ τὸ ἀλῶναι τὴν πόλιν ἦν, ἐκείνη δὲ ἐνάτῳ ἐάλω, δωδέκατον τοῦτό ἐστιν ἔτος. Τινὲς φασὶν ὅτι τῷ αὐτῷ σημείῳ παρ' Ἑβραίοις καὶ οὗτος κάκεϊνος ὁ ἀριθμὸς γίνεται. Ἡ καὶ
5 σφάλμα γραφικόν ἐστίν, ἢ δευτέρῳ ἔτει παραστῆναι τοὺς παῖδας. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοι λόγον. Πρᾶγμα δὲ συμβαίνει ἀπορώτερον. Ποῖον δὲ τοῦτο; Τὸ μὴ εἰδέναί τι ποτέ ἐστι τὸ ἐνύπνιον. Καὶ σοφῶς τοῦτο γίνεται. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐγένετο, οὐκ ἂν ἐφάνη ἡ σοφία τοῦ Δανιήλ. Ὁρῶμεν γὰρ ὅτι καὶ ἐ-
10 κλήθη ἂν, καὶ εἶπε τὸ μέλλον· ἔλεγον κάκεϊνοί. Τῆς ἐκβάσεως οὐκ οὔσης τίς ἀληθῆς καὶ ὁ ψευδής; Καὶ τοῦτο ἐφ' ἐτέρων γυμνάζειν χρή. Αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ ἐνύπνιον παραγέσθω εἰς μέσον· λεγέτω ἅπερ ὁ Δανιήλ εἶπε, λεγέτωσαν τάναντία κάκεϊνοί. Πόθεν δῆλον ὅτι ψεύδεται, ἢ ἀληθεύει; Ἡδὴ οὖν
15 δίδωσι τὴν δοκιμὴν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰωσήφ οὐχ οὔτω γέγονεν, ἀλλὰ λέγει τὸ θναρ ἐκεῖνος· ἐγγὺς γὰρ ἦν ὁ καιρός. Ἄξιον δὲ θαυμάσαι, πῶς ἐν Αἰγύπτῳ οὐκ ἠθέλησάν τι πλάσαι οἱ σοφοὶ Αἰγυπτίων ἐκ τοῦ ἀκινδύνου, ἀλλ' ἔφασαν ἀπορεῖν. Εἰ δὲ ὄνειρους οὐκ ἴσασι διακρίναι, ποῦ ἀλλαχοῦ πιστευτέον

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

«Κατὰ τὸ δεύτερο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ὁ Ναβουχοδονόσορ εἶδε ἓνα ὄνειρο, ποὺ τρόμαξε τόσο πολὺ καὶ τοῦ ἔφυγε ὁ ὕπνος του».

1. Καὶ ὁμοίως αὐτὸ εἶναι τὸ δωδέκατο ἔτος. Διότι, ἐὰν ἦταν τὸ τρίτο ἔτος μετὰ τὴν ἄλωση τῆς πόλεως, ἡ δὲ πόλις τῶν Ἱεροσολύμων κυριεύθηκε τὸ ἕνατο ἔτος, αὐτὸ εἶναι τὸ δωδέκατο ἔτος. Μερικοὶ λένε ὅτι μὲ αὐτὸ τὸ στοιχεῖο στοὺς Ἑβραίους γίνεται καὶ αὐτὸς καὶ ἐκεῖνος ὁ ἀριθμὸς. Ἡ πρόκειται γιὰ γραφικὸ σφάλμα, ἢ θέλει νὰ δείξει τὸ δεύτερο ἔτος τῶν παιδιῶν. Ἀλλὰ δὲν ἔχει καμιά σημασία αὐτό. Διότι συμβαίνει κάποιο πρᾶγμα ἄξιο πολὺ πρὸ μεγαλύτερης ἀπορίας. Ποιὸ δὲ εἶναι αὐτό; Τὸ ὅτι δὲν γνωρίζομε τί τέλος πάντων σημαίνει τὸ ὄνειρο. Καὶ πολὺ σωστὰ συμβαίνει αὐτό. Διότι ἐὰν δὲν συνέβαινε αὐτό, δὲν θὰ μπορούσε νὰ φανερωθεῖ ἡ σοφία τοῦ Δανιήλ. Διότι βλέπομε ὅτι καὶ κλήθηκε ἀπὸ τὸ βασιλεῖα καὶ εἶπε τὸ μέλλον. Ἔλεγαν καὶ ἐκεῖνοι. Ἐφόσον ὁμοίως δὲν πραγματοποιήθηκαν τὰ τοῦ ὄνειρου ποιὸς ἔλεγε τὴν ἀλήθεια καὶ ποιὸς τὸ ψέμα; Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἐρευνήσομε ἀπὸ ἄλλα γεγονότα. Ἄς παρουσιάσομε λοιπὸν μπροστὰ μας τὸ ἴδιο τὸ ὄνειρο, καὶ ἄς μᾶς πεῖ ἐκεῖνα ποὺ εἶπε ὁ Δανιήλ, ἄς μᾶς ποῦν δὲ καὶ ἐκεῖνοι τὰ ἀντίθετα. Ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερὸ ὅτι ψεύδεται ἢ λέγει τὴν ἀλήθεια; Ἢδη λοιπὸν κάμνει τὴν ἐξέταση. Στὴν περίπτωση τοῦ Ἰωσήφ ὁμοίως δὲν συνέβηκε τὸ ἴδιο, ἀλλὰ λέγει τὸ ὄνειρο ἐκεῖνος· διότι ὁ καιρὸς ἦταν πολὺ κοντά. Ἀξίζει δὲ ν' ἀπορήσει κανένας, πῶς στὴν Αἴγυπτο δὲν θέλησαν οἱ σοφοὶ τῶν Αἰγυπτίων νὰ ἐπινοήσουν κάτι χωρὶς νὰ περιέλθουν σὲ κίνδυνο, ἀλλ' εἶπαν ὅτι ἀδυνατοῦν νὰ βροῦν τὴ λύση. Ἐὰν δὲ δὲν γνωρίζουν νὰ ἐρμηνεύουν ὄνειρα, γιὰ ποιὸ

αὐτοῖς; Ἄλλως δὲ οὐκ ἔδει ἐκεῖ τοῦτο γενέσθαι, ἐπὶ δὲ τῆς προφητείας τοῦ Ἰωσήφ φανερώς ἐγένετο, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν εὐνούχων.

Ὅρα δὲ τούτους μὴ καλοῦντας τὸν Δανιήλ, ἀλλ' αἰρου-
 5 μένους ἀποθανεῖν μᾶλλον, ἢ ἐκεῖνον ἰδεῖν εὐδοκιμοῦντα.
 Ἄρα διὰ τοῦτο μόνον ἐφάνη τὸ ὄναρ, ἵνα ὁ Δανιήλ θαυμα-
 σθῆ; Οὐκ ἔγωγε εἶπομι ἄν. Ἐπεὶ καὶ εἰ τοῦτο ἦν μόνον, μέ-
 γα ἦν τὸ κατόρθωμα καὶ θαυμαστόν, θεογνωσίαν γενέσθαι
 τοσαύτην. Πλὴν οὐ τοῦτο μόνον ἐστίν. Ἄλλὰ τί; Ὡστε καὶ
 10 τοῦτον σωφρονισθῆναι μανθάνοντα, ὅτι οὐ διὰ παντός τὸ
 γένος αὐτοῦ κρατήσῃ (εἰ γὰρ καὶ τούτων εἰρημένων τῆς ἀ-
 λαζονείας οὐ καθυφῆκε, πολλῶ μᾶλλον εἰ μὴ ταῦτα εἴρητο),
 ὥστε τὸν Θεὸν ἐπιγνῶναι Κύριον ὄντα τοῦ παντός. Ἐπειδὴ
 γὰρ περὶ ὄνειρους μᾶλλον εἶχον, διὰ τοῦτο ταῦτα γεγένηται.
 15 Ἐντεῦθεν αὐτοὺς πείθει περὶ τῶν μελλόντων, καὶ ἐπειδὴ
 τούτῳ μάλιστα τοὺς θεοὺς ἐτίμων, τῷ προορᾶν τὰ μέλλον-
 τα. Καὶ γὰρ πᾶσα ἡ μαγγανεία αὐτοῖς περὶ τοῦτο ἦν.

2. «Καὶ τὸ δόγμα ἐξῆλθε, καὶ οἱ σοφοὶ ἀπεκτείνοντο·
 καὶ ἐζήτησαν τὸν Δανιήλ καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ ἀποκτεῖναι.
 20 Καὶ τότε Δανιήλ ἀπεκρίθη βουλήν καὶ γνώμην τῷ Ἀριῶχ
 τῷ ἀρχιμαγείρῳ τοῦ βασιλέως, ὃς ἐξῆλθε ἀνελεῖν τοὺς σο-
 φοὺς Βαβυλῶνος. Καὶ ἐπυνθάνετο αὐτοῦ λέγων· Ἄρχων
 τοῦ βασιλέως, περὶ τίνος ἐξῆλθεν ἡ γνώμη ἡ ἀναιδῆς αὕτη
 ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως;». Εἶδες παρρησίαν; εἶδες ἀν-
 25 δρείαν; πρὸς τὸν ἀνελεῖν κύριον οἷά φησι; Καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλ-
 λων ἀλγεῖ. Οὐκ ἔχει λόγον, φησί, οὐδὲ πρόφασιν, οὐδὲ χρῶ-
 μα ἐπίκειται τῷ προστάγματι· ἀναιδεῖς γὰρ τούτους καλοῦ-
 μεν.

ἄλλο πράγμα πρέπει νὰ πιστεύομε σ' αὐτούς; Ἐλλωστε δὲ δὲν ἔπρεπε ἐκεῖ νὰ συμβεῖ αὐτό, στὴν περίπτωση ὅμως τῆς προφητείας τοῦ Ἰωσήφ συνέβηκε φανερά, καὶ μάλιστα σχετικὰ μὲ τὰ ὄνειρα τῶν εὐνούχων.

Πρόσεχε ὅμως ὅτι αὐτοὶ δὲν καλοῦν τὸν Δανιήλ, ἀλλὰ προτιμοῦν μᾶλλον νὰ πεθάνουν, παρὰ νὰ δοῦν ἐκεῖνον νὰ εὐδοκιμεῖ. Ὡστε λοιπὸν γι' αὐτὸ μόνο εἶδε τὸ ὄνειρο ὁ βασιλιάς, γιὰ νὰ θαυμασθεῖ ὁ Δανιήλ; Ἐγὼ τουλάχιστο δὲν θὰ μπορούσα νὰ τὸ πῶ αὐτό. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμα τὸ εἶδε μόνο γι' αὐτό, ἦταν σπουδαῖο τὸ κατόρθωμα καὶ ἄξιο θαυμασμοῦ, ἐφόσον κατορθώθηκε τόση θεογνωσία. Πλὴν ὅμως δὲν εἶναι μόνο αὐτὸς ὁ λόγος. Ἄλλα καὶ ποιὸς ἄλλος; Μὲ σκοπὸ καὶ ὁ βασιλιάς, μαθαίνοντας τὰ ὅσα σήμαινε τὸ ὄνειρο, νὰ σωφρονισθεῖ, καθόσον δὲν θὰ εἶναι γιὰ πάντα κυρίαρχος τοῦ λαοῦ του (διότι, ἐάν, μολονότι λέχθησαν αὐτά, δὲν ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία του, πολὺ περισσότερο θὰ συνέβαινε αὐτὸ ἂν δὲν λέγονταν αὐτά), καὶ ν' ἀναγνωρίσει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Κύριος τοῦ παντός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔδιναν μεγάλη σημασία στὰ ὄνειρα, γι' αὐτὸ συμβαίνουν αὐτά. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ πείθει αὐτοὺς γιὰ ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν στὸ μέλλον, καὶ ἐπειδὴ γι' αὐτὸ πρὸ πάντων τιμοῦσαν τοὺς θεοὺς, ἐπειδὴ πρόβλεπαν τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Καθόσον ὅλη ἡ τέχνη τῆς μαγανείας τους αὐτὸ εἶχε σὰν ἀντικείμενο ἀπασχολήσεως.

2. «Καὶ ἡ βασιλικὴ διαταγὴ ἐκδόθηκε καὶ ἄρχισαν οἱ ἐκτελέσεις τῶν σοφῶν. Τότε ζήτησαν νὰ βροῦν τὸν Δανιήλ καὶ τοὺς φίλους του γιὰ νὰ τοὺς φονεύσουν. Καὶ τότε ὁ Δανιήλ μίλησε μὲ σοφία καὶ σύνεση στὸν Ἀριώχ, τὸν ἀρχιμάγειρα τοῦ βασιλιᾶ, ὁ ὁποῖος ἐξῆλθε γιὰ νὰ φονεύσει τοὺς σοφοὺς τῆς Βαβυλώνας. Καὶ ἐρωτοῦσε αὐτὸν λέγοντάς του· «Ἄρχοντα τοῦ βασιλιᾶ, γιατί δόθηκε αὐτὴ ἡ ἄσπλαχνη καὶ σκληρὴ διαταγὴ ἐκ μέρους τοῦ βασιλιᾶ;». Εἶδες παρρησία; εἶδες ἀνδρεία; ποιά λόγια ἀπευθύνει πρὸς ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ τὸν φονεύσει; Καὶ ὑποφέρει ὑπερβολικὰ γιὰ χάρη τῶν ἄλλων. Δὲν ἔχει, λέγει, αἰτία, οὔτε δικαιολογία, οὔτε ὑπάρχει κάποιο πρόσχημα στὸ πρόσταγμα· διότι ὀνομάζομε αὐτοὺς ἀναιδεῖς.

«Ἐγνώρισε δὲ ὁ Ἀριῶχ τῷ Δαυιδ τὸ ῥῆμα. Καὶ Δαυιδ
 ἦλ εἰσῆλθε, καὶ ἤξιωσε τὸν βασιλέα ὅπως χρόνον αὐτῷ δῶ,
 καὶ τὴν σύγκρισιν τοῦ ἐνυπνίου ἀπαγγείλη τῷ βασιλεῖ».
 Θαύμασον πῶς ἐπέτρεψεν ἐκεῖνος. Ὅρα πανταχοῦ πάντας
 5 πειθομένους αὐτῷ. Ὅθεν πῶς ὑπώπτευσεν ἀληθῆ λέγειν
 αὐτόν; πῶς οὐκ εἶπεν, πάντες ἠλέγχθησαν, ὡμολόγησαν μὴ
 εἶναι ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦτο, καὶ σὺ βάρβαρος ὢν πόθεν
 οἶει περιγενέσθαι; Ἄλλ' ὅταν ὁ Θεὸς οἰκονομῇ καὶ προκα-
 τασκευάζῃ τὰ πράγματα, μηδὲν ἀπόρει. Ἄλλως δὲ καὶ ἀκίν-
 10 δυνον ἦν ἐπ' αὐτὸν ὕστερον ἐλθεῖν. Τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθέ-
 ως αὐτῷ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε; Πρῶτον μὲν ὥστε κατάδηλον
 γενέσθαι τὸ πρᾶγμα, ὥστε αὐτοὺς ἐν χρεῖα καταστήναι πολ-
 λῆ. Εἰ γὰρ καὶ προφήτης ἦν, ὁμως ἠγνόησε. Πάλιν σοι διὰ
 δικαίων ἀπολογεῖται, δεικνὺς ὅτι ἐκείνοις οὐκ ἔδωκε μέλ-
 15 λουσι κινδυνεύειν χωρὶς εὐχῆς καρτερικῆς, πολλῶ μᾶλλον
 σοὶ οὐ δώσει. Διὰ τοῦτο πανταχοῦ τὰς εὐχὰς αἰτεῖ ὁ Παῦ-
 λος, «Τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες», γράφων. Οὐ γὰρ
 ἀρκεῖ βίος καθαρός, εἴαν μὴ καὶ εὐχὴ προσῆ. Ὅρα πάλιν τὴν
 πίστιν αὐτοῦ τὴν πολλήν. Δεύτερος οὗτος ἄθλος· καὶ πάλιν
 20 ὁ Δαυιδ ἠγεῖται τοῦ πράγματος, καὶ χρόνον αἰτεῖ παρε-
 σκευασμένον πρὸς πολλὴν καρτερίαν καὶ εὐχήν. Ὡστε οὐκ
 ἤξιου εὐθέως ἀκούεσθαι· ἔδωκεν ἐκεῖνος τὴν χάριν, ἀνεκοι-
 νώσατο τοῖς φίλοις.

«Τότε τῷ Δαυιδ μυστήριον ἀπεκαλύφθη ἐν ὄραματι
 25 νυκτός. Καὶ εὐλόγησε τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ Δαυιδ, καὶ
 εἶπεν· Εἶη τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ αἰῶνος,
 καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος, ὅτι ἡ σοφία καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἰσχύς
 αὐτοῦ ἐστι. Καὶ αὐτὸς ἀλλοιοῖ χρόνους καὶ καιρούς, καθι-
 στᾶ βασιλεῖς καὶ μεθιστᾶ, διδοὺς σοφίαν τοῖς σοφοῖς, καὶ

«Ὁ Ἀριώχ γνωστοποίησε τότε στὸν Δανιήλ τὴν ὑπόθεση αὐτή. Καὶ ὁ Δανιήλ εἰσῆλθε στ' ἀνάκτορα καὶ ζήτησε ἀπὸ τὸ βασιλιά νὰ τοῦ δώσει μικρὴ προθεσμία καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε διὰ τὰ τοῦ δώσει τὴν ἔρμηνεία τοῦ ὄνειρου». Θαύμασε πῶς ὁ βασιλιάς ἔδειξε ἐμπιστοσύνη σ' αὐτόν. Πρόσεχε παντοῦ διὰ ὅλοι πιστεύουν σ' αὐτόν. Καὶ πῶς λοιπὸν πίστεψε διὰ αὐτὰ ποὺ λέγει αὐτὸς εἶναι ἀληθινά; πῶς δὲν εἶπε, ὅλοι ἐξετάσθηκαν καὶ ὁμολόγησαν διὰ αὐτὸ δὲν εἶναι τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, καὶ σὺ ἀπὸ ποῦ, ἐνῶ εἶσαι βάρβαρος, πιστεύεις διὰ θὰ ὑπερβάλεις αὐτοὺς ὡς πρὸς τὴ σοφία; Ἀλλ' ὅταν ὁ Θεὸς ρυθμίζει καὶ προετοιμάζει τὰ πράγματα, μὴ ἀπορεῖς καθόλου. Ἄλλωστε δὲ ἦταν καὶ ἀκίνδυνο στὴ συνέχεια νὰ προχωρήσει στὴν ἐξέταση αὐτοῦ. Καὶ γιὰ ποῖο λόγο ὁ Θεὸς δὲν φανέρωσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σ' αὐτόν τὸ ὄνειρο; Κατὰ πρῶτο μὲν γιὰ νὰ γίνῃ ὀλοφάνερο τὸ πρᾶγμα καὶ ἔτσι νὰ περιέλθουν αὐτοὶ σὲ μεγάλη ἀνάγκη. Διότι ἂν καὶ ἦταν προφήτης, ὅμως τὸ ἀγνόησε. Πάλι ἀπολογεῖται πρὸς ἑσένα μὲ τρόπο κατάλληλο, γιὰ νὰ δείξει διὰ, ἐὰν σὲ ἐκείνους δὲν ἔδωσε τὴ δυνατότητα τῆς ἀποκαλύψεως καὶ ἔρμηνείας τοῦ ὄνειρου χωρὶς ἐπίμονη προσευχὴ καὶ μάλιστα ἐνῶ διέτρεχαν μεγάλο κίνδυνο, πολὺ περισσότερο δὲν θὰ δώσει σὲ σένα. Γι' αὐτὸ παντοῦ ὁ Παῦλος ζητᾷ τις προσευχές, γράφοντας, «Νὰ ἐπιμένετε στὴν προσευχὴ»¹. Διότι δὲν ἐπαρκεῖ ὁ καθαρὸς τρόπος ζωῆς, ἐὰν δὲν ὑπάρχει μαζὶ μὲ αὐτόν καὶ ἡ προσευχὴ. Πρόσεχε πάλι τὴ μεγάλη πίστη αὐτοῦ. Δεύτερος ἄθλος αὐτός· καὶ πάλι ὁ Δανιήλ κατευθύνει τὴν ὅλη ὑπόθεση καὶ ζητᾷ χρόνο γιὰ νὰ τοῦ δοθεῖ εὐκαιρία γιὰ μεγάλη προσευχὴ καὶ καρτερία. Ὡστε λοιπὸν δὲν ζήτησε ἀμέσως νὰ εἰσακουσθεῖ. Ἐδωσε ἐκεῖνος τὴ χάρη καὶ ὁ Δανιήλ γνωστοποίησε τὴν ὑπόθεση στοὺς φίλους του.

«Τότε μὲ νυχτερινὸ δρᾶμα ἀποκαλύφθηκε στὸν Δανιήλ τὸ μυστηριῶδες ὄνειρο. Καὶ εὐχαρίστησε ὁ Δανιήλ τὸ Θεὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ εἶπε· Ἄς εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εὐλογημένο στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων, διότι σ' αὐτόν ἀνήκει ἡ σοφία, ἡ σύνεση καὶ δύναμη. Καὶ αὐτὸς μεταβάλλει τοὺς χρόνους καὶ τις ἐποχές, ἀνεβάλλει στοὺς θρόνους καὶ κατεβάλλει βασιλεῖς, δίνει σοφία στοὺς σοφοὺς καὶ φρόνηση σ' ἐκείνους ποὺ ζτοῦν σύνεση.

φρόνησιν τοῖς αἰτουῦσι σύνεσιν. Αὐτὸς ἀποκαλύπτει βαθέα
καὶ ἀπόκρυφα, γινώσκων τὰ ἐν τῷ σκότει· καὶ τὸ φῶς μετ'
αὐτοῦ ἐστι. Σοί, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μου, ἐξομολογοῦμαι,
καὶ αἰνῶ, ὅτι σοφίαν καὶ σύνεσιν ἔδωκάς μοι, καὶ νῦν ἐγνώ-
5 ρισάς μοι ἃ ἠξιώσαμεν παρὰ σοῦ». Οὐδέπω φανερῶς αὐτῷ
ἀπεκαλύφθη, ἀλλ' ἐτι ἐν ὄραματι· προγυμνάζεται γὰρ ὁ προ-
φήτης. Ὅρα δὲ αὐτοῦ τὴν παρρησίαν. Τίς ἡ γνώμη, φησί, ἡ
ἀναιδῆς αὕτη; Ἐμοιγε δοκεῖ καὶ πρὸ τῆς εὐρήσεως κεκωλυ-
κένοι τὸν ἀρχιμάγειρον τῆς σφαγῆς, τῷ τε κατηγορῆσαι τῆς
10 ἐγχειρήσεως, τῷ τε ὑποσχέσθαι λύσιν εὐρεῖν τοῦ δεινοῦ.

Τί οὖν ἀπεκαλύφθη τῷ Δανιήλ; Ἔστι γὰρ καὶ ἐν ἀγίοις
ὑπεροχὴ· διὸ καὶ αὐτὸς προτιμᾶται. Καὶ πῶς εἶδεν; Ἐν ὄρα-
ματι, φησί, οὐ κατὰ ἀνθρωπίνην σοφίαν! Καὶ καλῶς μυστή-
ριον αὐτὸ καλεῖ, ὃ πᾶσιν ἠγνόητο. Καὶ εὐλόγησε τὸν Θεὸν
15 τοῦ οὐρανοῦ. Τὸν παντοκράτορά φησι· τουτέστι, τὸν καὶ ἐ-
κεῖ ἐν τῇ βαρβάρων χώρα δυνάμενον. Οὐδαμοῦ θυσία, καὶ
ναός, καὶ θυσιαστήριον, ἀλλὰ προαίρεσις ἀγαθῆ· καὶ πάντα
ἠνύετο. Ὅρα, μετὰ τὸ λάβεῖν τὴν αἴτησιν, οὐ πρότερον ἔ-
δραμεν ἐπὶ τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως, ἕως οὗ τῷ δεδωκότι
20 χάριν ὠμολόγησε τὴν μεγίστην· οὐ καθάπερ ἡμεῖς πολλάκις
ὑπὸ τῆς χαρᾶς τῶν κατορθουμένων καὶ ἐπιλανθανόμεθα τῆς
εὐγνωμοσύνης. Ἄλλ' οὗτος οὐχ οὕτως, ἀλλ᾽ εὐλόγησε τὸν
Θεόν, καὶ εἶπεν· «Εἶη τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εὐλογημένον ἀπὸ
τοῦ αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος». Ἡμεῖς μὲν γάρ, φησί,
25 πρόσκαιροι καὶ ὀλιγοχρόνιοι, οὐ μὴν ὑπὲρ τοῦ χρόνου τού-
του τὴν εὐλογίαν ἀναπέμπομεν, ἀλλ' ὑπὲρ παντός· οὐχ ὑπὲρ
οὗ ζῶμεν, ἀλλ᾽ καὶ ὑπὲρ τούτου μὲν, καὶ ὑπὲρ τοῦ πρὸ τού-

Αὐτὸς φανερῶνει τὰ μυστικὰ καὶ ἀπόκρυφα καὶ γνωρίζει τὰ ὄσα διαπράττονται μέσα στὸ σκοτάδι, διότι τὸ φῶς βρίσκεται μαζί του. Σὲ σένα, Θεὲ τῶν πατέρων μου, ἀπευθύνω τὴν εὐχαριστήρια δοξολογία μου καὶ τὴν αἴνεσή μου, διότι μοῦ χάρισες σοφία καὶ σύνεση καὶ τώρα μοῦ ἀποκάλυψες ἐκεῖνα ποὺ ζητήσαμε μὲ τὴν προσευχή μας ἀπὸ σένα». Ἄκόμα δὲν ἀποκαλύφθηκε σ' αὐτὸν τὸ ὄνειρο ἐξ ὀλοκλήρου, ἀλλ' ἀκόμα ἡ ἀποκάλυψη ὑπάρχει ὑπὸ μορφὴ ὀράματος· διότι προγυμνάζετα ὁ προφήτης. Πρόσεχε δὲ τὴν παρρησία αὐτοῦ. Ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ σκληρὴ καὶ ἄσπλαχνη διαταγὴ τοῦ βασιλιᾶ; Ἐγὼ νομίζω ὅτι αὐτὸς καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐξεύρεση τῆς ἐρμηνείας τοῦ ὀνείρου εἶχε ἐμποδίσει τὸν ἀρχιμάγειρα ἀπὸ τῆ σφαγῆ, καὶ μὲ τὸ ὅτι κατηγορήσε τὸ ἐγχείρημα αὐτὸ τῆς σφαγῆς, καὶ μὲ τὸ ὅτι ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ βρεῖ λύση τοῦ κακοῦ.

Τί λοιπὸν ἀποκαλύφθηκε στὸν Δανιήλ; Διότι ὑπάρχει καὶ στοὺς ἁγίους διάκριση, γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς προτιμᾶται. Καὶ πῶς τὸ εἶδε; Μὲ ὄραμα, λέγει, καὶ ὄχι σὲ σχέση μὲ τὴν ἀνθρώπινη σοφία. Καὶ πολὺ σωστὰ ὀνομάζει αὐτὸ μυστήριον, διότι ἦταν ἄγνωστο σ' ὄλους. Καὶ εὐχαρίστησε τὸ Θεὸ τοῦ οὐρανοῦ. Τὸν παντοκράτορα, λέγει, δηλαδὴ ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ δείξει τὴ δύναμή του καὶ ἐκεῖ στὴ χώρα τῶν βαρβάρων. Πουθενὰ δὲν γίνεται λόγος γιὰ θυσία, ναὸ καὶ θυσιαστήριον, ἀλλὰ γιὰ προαίρεση ἀγαθὴ, καὶ τὰ πάντα κατορθώνονταν. Πρόσεχε ὅτι μετὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ αἰτήματός του δὲν ἔτρεξε προηγουμένως στὴν αὐλὴ τοῦ βασιλιᾶ, μέχρι ποὺ ἐξέφρασε τὴ μέγιστη εὐγνωμοσύνη του πρὸς ἐκεῖνον ποὺ τοῦ ἔδωσε τὴν ἐξήγηση τοῦ ὀνείρου. Δὲν ἐνήργησε σὰν ἐμᾶς ποὺ πολλὰς φορές, κυριευμένοι ἀπὸ τὴ χαρὰ γιὰ ἐκεῖνα ποὺ κατορθώσαμε, λησμονοῦμε νὰ ἐκφράσομε τὴν εὐγνωμοσύνη μας. Αὐτὸς λοιπὸν δὲν ἐνήργησε ἔτσι, ἀλλ' εὐχαρίστησε τὸ Θεὸ καὶ εἶπε· «Ἄς εἶναι εὐλογημένο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων». Ἐμεῖς, δηλαδὴ, λέγει, εἴμαστε προσωρινοὶ καὶ ὀλιγοχρόνιοι, ἐπομένως δὲν ἀναπέμπομε τὴν εὐχαριστία καὶ δοξολογία μας γιὰ τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα τῆς ζωῆς μας, ἀλλὰ γιὰ ὄλους τοὺς αἰῶνες· ὄχι γιὰ τὸ χρόνο μόνον ποὺ ζοῦμε, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτόν, καὶ γιὰ τὸ χρόνο

του, καὶ ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος. Ἄει αὐτὸν εὐλογεῖσθαι χρή, καὶ φαίνοντα καὶ μὴ φαίνοντα. Διὰ παντὸς γὰρ ἡ πρόνοια αὐτοῦ τέταται.

5 "Ορα πῶς διὰ τῆς εὐχαριστίας ἐμφαίνει καὶ τὴν γνῶσιν τῶν ὄνειράτων. «Ὅτι ἡ σοφία, καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ ἰσχύς αὐτοῦ ἐστι»· τουτέστι, τὸ εἰδέναι τὰ πάντα, καὶ προγινώσκειν. Ἐνταῦθα γὰρ τοῦτό φησι· αὐτὸς οἶδε τὰ πάντα, οὐδὲν ἀγνοεῖ. Τί οὖν; Τοῦτο μόνον; πρόγνωσιν ἔχει μόνον; Καὶ οὐκ εἶπεν, ἔχει, ἀλλ', «Αὐτοῦ ἐστι», τὸ φυσικὸν ἡμῖν ἀγα-
10 θὸν παραστήσαι βουλόμενος, ὅτι ἐκ φύσεως ταῦτα αὐτῷ πρόσεστιν. Τί οὖν; πρόοιδε μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ποιεῖ; Ναί, καὶ ποιεῖ. «Ἄλλοιοῖ καιροῦς καὶ χρόνους». Οὐχὶ τὰς τροπὰς λέγων, ἀλλὰ τὰς τῶν πραγμάτων μεταβολάς. «Καθιστᾶ βασιλεῖς, καὶ μεθιστᾶ». "Οτι μεταβολὰς ἐργάζεται. Ἄρ' οὖν
15 τοῦτο μόνον, ὅτι πρόοιδε καὶ ποιεῖ; οὐχὶ καὶ ἄλλο μέγιστον, ὅτι καὶ ἑτέροις μεταδίδωσι τούτου τοῦ εἰδέναι; «Διδούς σοφίαν τοῖς σοφοῖς»· οὐχὶ πρὸ τούτου οὔσι σοφοῖς, ἀλλὰ τοῖς λαβεῖν. Εἴ τις σοφὸς μὴ παρ' ἐκείνου τὴν σοφίαν ἔχει, οὐ σοφός. Μὴ νομίσατε τέχνην εἶναι τῆς Χαλδαϊκῆς. «Καὶ φρόνη-
20 σιν», φησί «τοῖς αἰτουῦσι σύνεσιν».

Εἶτα ἴδωμεν πότερον ἐξ ἐπιστήμης αὐτῷ προσγέγονεν, ἢ κατὰ φύσιν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο λέγει· «Αὐτὸς ἀποκαλύπτει βαθέα καὶ ἀπόκρυφα»· οὐκ εἶπεν, εὐρίσκει, ἀλλά, «Ἀποκαλύπτει» ἑτέροις «βαθέα» ἡμῖν ὄντα «καὶ ἀπόκρυφα», τὰ
25 ἐκ μακροῦ τοῦ χρόνου ἀφεστῶτα καὶ κεκρυμμένα.

«Γινώσκων τὰ ἐν τῷ σκότει· καὶ τὸ φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστιν». "Ορα τί φησι. "Ωσπερ ὁ Δαυῖδ λέγει. «Ὡς τὸ σκότος αὐτῆς, οὕτω καὶ τὸ φῶς αὐτῆς». Τὸ πολὺ τῆς γνώσεως λέγει, ἤτοι κἂν ἄδηλα ἦ, σκότος οὐκ ἐστιν, ἢ ὅτι φῶς αὐτῶν ἐ-

πρὶν ἀπὸ αὐτόν, καὶ γιὰ τὸ μέλλον. Πάντοτε πρέπει αὐτὸς νὰ δοξολογεῖται καὶ ὅταν κάμνει τὴν ἐμφάνισή του καὶ ὅταν παραμένει ἀόρατος. Διότι ἡ πρόνοια αὐτοῦ ἀπλώνεται παντοῦ.

Πρόσεχε πῶς μὲ τὴν εὐχαριστία ἀποκαλύπτει καὶ τὴ γνώση τῶν ὄνείρων. «Διότι σ' αὐτόν ἀνήκει ἡ σοφία, ἡ σύνεση καὶ ἡ δύναμη»· δηλαδή ἡ γνώση τῶν πάντων καὶ ἡ πρόγνωση. Διότι ἐδῶ αὐτὸ ἐννοεῖ, ὅτι αὐτὸς γνωρίζει τὰ πάντα καὶ τίποτε δὲν ἀγνοεῖ. Τί λοιπόν; Αὐτὸ μόνο; μόνο πρόγνωση ἔχει; Καὶ δὲν εἶπε, 'ἔχει', ἀλλά, «Αὐτοῦ εἶναι», θέλοντας νὰ μᾶς δείξει τὸ φυσικὸ ἀγαθὸ του, ὅτι δηλαδή αὐτὰ ὑπάρχουν σ' αὐτόν ἐκ φύσεως. Τί λοιπόν; μόνο προγνωρίζει, δὲν προχωρεῖ δὲ καὶ στὴν πράξη; Ναι, καὶ προχωρεῖ στὸ ἔργο. «Μεταβάλλει καιροὺς καὶ χρόνους». Δὲν ἐννοεῖ τις καιρικὲς μεταβολές, ἀλλὰ τις μεταβολές τῶν πραγμάτων. «'Ανεβάζει στοὺς θρόνους καὶ κατεβάζει βασιλεῖς». Δηλαδή πραγματοποιεῖ μεταβολές. Ὡστε λοιπόν αὐτὸ μόνο κάμνει, προβλέπει δηλαδή καὶ πραγματοποιεῖ μεταβολές; δὲν κάμνει καὶ κάτι ἄλλο πολὺ πρὸ σπουδαῖο, δηλαδή δὲν μεταδίδει καὶ σ' ἄλλους τὴ γνώση του αὐτή; «Αὐτὸς δίνει σοφία στοὺς σοφούς». Ὁχι σ' ἐκείνους ποὺ εἶναι σοφοὶ πρὶν ἀπὸ τὴ χορήγηση τῆς σοφίας ἐκ μέρους του, ἀλλὰ σ' ἐκείνους ποὺ λαμβάνουν αὐτὴν ἀπὸ αὐτόν. Ἄν κάποιος σοφὸς δὲν ἔχει τὴ σοφία ἀπὸ ἐκεῖνον, δὲν εἶναι σοφός. Μὴ νομίσετε ὅτι ἡ σοφία εἶναι τέχνη τῶν Χαλδαίων. «Αὐτὸς δίνει», λέγει, «καὶ φρόνηση σ' ἐκείνους ποὺ ζητοῦν σύνεση».

Στὴ συνέχεια ἂς ἐξετάσουμε ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο συμβαίνει, ἐὰν δηλαδή ἔλαβε αὐτὴν μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἐπιστήμης, ἢ τὴν εἶχε ἐκ φύσεως. Καθόσον προσθέτει καὶ αὐτό· «Αὐτὸς ἀποκαλύπτει τὰ μυστικὰ καὶ ἀπόκρυφα»· δὲν εἶπε, 'βρίσκει', ἀλλὰ «'Αποκαλύπτει» σ' ἄλλους αὐτὰ ποὺ βρίσκονται μέσα μας «Βαθιὰ καὶ ἀπόκρυφα», αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν μέσα μας κρυμμένα πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνο.

«Αὐτὸς γνωρίζει αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν μέσα στὸ σκοτάδι, διότι τὸ φῶς εἶναι μαζὶ μὲ αὐτόν». Πρόσεχε τί λέγει. Ὅπως ἀκριβῶς λέγει καὶ ὁ Δαυίδ· «Ὅπως εἶναι τὸ σκοτάδι τῆς νύχτας, ἔτσι καὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας»². Ἐννοεῖ τὸ μεγάλο μέγεθος

στι. Πῶς γινώσκει τὰ ἐν τῷ σκότει; Ὡσανεὶ φῶς ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ. Μετ' αὐτοῦ ἐστὶν αἰεὶ. Ἀνθρωπίνως λέγει. Ὡσπερ οὐδέν ἐστὶν ἐν σκότει τῷ λύχνον ἄπτοντι, οὕτως οὐδὲ τῷ Θεῷ· μᾶλλον δέ, εἴ τι πλεον, ὡσπερ τῷ τὸ φῶς ἔχοντι ἐν
5 ὀφθαλμοῖς, τῷ αἰεὶ περιφέροντι αὐτό, φῶς ἐστι.

«Σοί, ὁ Θεὸς πατέρων μου», φησί, «ἐξομολογοῦμαι, καὶ αἰνῶ, ὅτι σοφίαν καὶ σύνεσιν ἔδωκάς μοι». Εὐκαίρως τῶν πατέρων ἐμνήσθη νῦν, δι' ἐκείνων αὐτὸν δυσωπήσαι βουλόμενος, καθάπερ εἴ τις τινα ἐραστήν σφοδρὸν τῶν ἐρω-
10 μένων ἀναμνήσειεν. «Ἐξομολογοῦμαι», φησί, «εὐχαριστῶ, καὶ αἰνῶ, ὅτι σοφίαν καὶ σύνεσιν ἔδωκάς μοι». Τὴν προτέραν φησί. «Καὶ νῦν ἐγνώρισάς μοι ἃ ἠξιώσαμεν παρὰ σοῦ». Ἴσως εἰκὸς αὐτὸν καὶ ἄλλα ἀξιῶσαι, ὥστε καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτῷ γνωρίσαι. «Ὅτι τὸ δράμα τοῦ βασιλέως», φησί,
15 «ἐγνώρισάς μοι».

3. «Καὶ εὐθέως ἦλθε Δανιὴλ πρὸς Ἀριώχ, ὃν κατέστησε», φησί, «ὁ βασιλεὺς ἀπολέσαι τοὺς σοφοὺς Βαβυλῶνος, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Τοὺς σοφοὺς Βαβυλῶνος μὴ ἀπολέσης· εἰσάγαγε δέ με ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπαγγελῶ τῷ
20 βασιλεῖ τὴν σύγκρισιν τοῦ δράματος». Ἐδραμε πρὸς αὐτὸν καὶ φησιν· «Τοὺς σοφοὺς Βαβυλῶνος μὴ ἀπολέσης». Τίς ἂν ἐφρόντισεν ἐκείνων; Ὅρα τὸ φιλόανθρωπον καὶ ἡμερον τοῦ προφήτου. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἠκούσθη, εἰ μὴ κάκεῖνο προσέθηκεν· «Εἰσάγαγέ με», φησί, «καὶ ἀπαγγελῶ τῷ βασι-
25 λεῖ τὴν σύγκρισιν τοῦ δράματος. Τότε Ἀριώχ», φησὶν, «εἰσήγαγε τὸν Δανιὴλ ἐν σπουδῇ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ

τῆς γνώσεώς του· δηλαδή και ἂν ἀκόμα δὲν εἶναι φανερά, δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὸν σκοτάδι, ἢ ὅτι αὐτὸς εἶναι φῶς. Πῶς γνωρίζει αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν και γίνονται μέσα στὸ σκοτάδι; Σὰν νὰ ἔχει φῶς μαζί του. Διότι τὸ φῶς εἶναι πάντοτε μαζί του. Ὅμιλεῖ μὲ ἀνθρώπινες ἐκφράσεις. Ὅπως ἀκριβῶς τίποτε δὲν μένει μέσα στὸ σκοτάδι γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἀνάβει τὸ λυχνάρι, ἔτσι και στὸ Θεὸ δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ σκοτεινὸ. Μᾶλλον δὲ και κάτι περισσότερο, ὅπως ἀκριβῶς σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὸ φῶς στὰ μάτια του, ποὺ φέρει αὐτὸ πάντοτε μαζί του, ποὺ εἶναι ὁ ἴδιος φῶς.

«Σὲ σένα», λέγει, «Θεὸ τῶν πατέρων μου, ἀπευθύνω τὴν εὐχαριστήρια δοξολογία μου και τὴν αἴνεσή μου, διότι μοῦ χάρισε σοφία και σύνεση». Σὲ πολὺ κατάλληλη στιγμή θυμήθηκε τώρα τοὺς πατέρες του, θέλοντας μέσω ἐκείνων νὰ παρακαλέσει αὐτόν, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος ἤθελε θυμηθεῖ κάποιον ὑπερβολικὰ μεγάλο ἔραστή ἐκείνων ποὺ ἀγαπᾷ αὐτός. «Ἐξομολογοῦμαι», λέγει, δηλαδή «Σὲ εὐχαριστῶ και σὲ δοξάζω, διότι μοῦ χάρισε σοφία και σύνεση». Ἐννοεῖ τὴν προηγούμενη. «Και τώρα μοῦ φανέρωσε ἐκεῖνα ποὺ ζητήσαμε ἀπὸ σένα». Ἴσως κατὰ πάσα πιθανότητα και ἄλλα νὰ ζητήσει, ὥστε νὰ τοῦ φανερώσει και τὴν ἐξήγηση τοῦ ὄνειρου. «Διότι», λέγει, «μοῦ φανέρωσε τὸ δράμα τοῦ βασιλιᾶ».

3. «Και ἀμέσως ὁ Δανιὴλ παρουσιάσθηκε στὸν Ἀριώχ, τὸν ὀποῖο», λέγει, «ὁ βασιλιὰς ὄρισε νὰ φονεύσει τοὺς σοφοὺς τῆς Βαβυλώνας, και εἶπε σ' αὐτόν· Μὴ θανατώσεις τοὺς σοφοὺς τῆς Βαβυλώνας, ἀλλ' ὀδήγησέ με μπροστὰ στὸ βασιλιὰ και θὰ ἀποκαλύψω στὸ βασιλιὰ τὸ ὄνειρο και θὰ τοῦ δώσω τὴν ἐρμηνεία». Ἐτρεξε πρὸς αὐτόν και λέγει· «Μὴ θανατώσεις τοὺς σοφοὺς τῆς Βαβυλώνας». «Ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ φροντίσει γιὰ ἐκείνους; Πρόσεχε τὴ φιλανθρωπία και τὴν καλωσύνη τοῦ προφήτη. Ἄλλ' ὅμως δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ εἰσακουσθεῖ, ἂν δὲν πρόσθετε και ἐκεῖνο· «Ὅδηγησέ με», λέγει, «μπροστὰ του και θὰ ἀποκαλύψω στὸ βασιλιὰ τὸ ὄνειρο και θὰ τοῦ δώσω και τὴν ἐρμηνεία. Τότε», λέγει, «Ὁ Ἀριώχ ὀδήγησε μὲ βιασύνη τὸν Δανιὴλ μπροστὰ στὸ βασιλιὰ και εἶπε σ' αὐτόν· Βρῆκα

εἶπεν αὐτῷ· Εὕρηκα ἄνδρα ἐκ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰουδαίας, ὅστις τὸ σύγκριμα ἀναγγελεῖ τῷ βασιλεῖ».

«Ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας», φησὶν, «εὕρηκα ἄνδρα». Οὐκ ἠσχύνθη τὸ γένος. Ὅταν γὰρ ἀνάγκη ἐπίκειται
 5 μείζων, οὐδὲν τούτων ζητεῖται, ἀλλ' ὁ τυφὸς ὁ ἐν ταῖς εὐημερίαις ἅπας καταστέλλεται. Καὶ γὰρ ὁ νοσῶν οὐκ ἂν ποτε τοῦ ἱατροῦ τὴν εὐγένειαν περιεργάσαιοτο, καὶ ἄλλως κινδυνεύων ἄνθρωπος οὐκ ἂν πολυπραγμονήσειεν, εἴτε εὐπατρίδης, εἴτε ὁ τυχῶν εἴη ὁ μέλλων αὐτὸν ἐξαρπάξειν τῶν κινδύ-
 10 νων, ἀλλ' ἐν μόνον ζητεῖ, τὴν ἀπαλλαγὴν. Τίς οὐκ ἂν αἰσχυνοθῆ, τίς οὐκ ἂν ἐρυθριάσῃ, ὁρῶν τοὺς μὲν ἐν τῇ πατρίδι πάντας ἀναιρουμένους, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους φυσωμένους, καὶ μέγα φρονοῦντας; Οὐδὲν τούτων, οὐδὲν αὐτὸς ἐνενόησεν, ἀλλ' ἐν σπουδῇ κάκεινος ἐκάλεσε, καὶ οὗτος ἠρώτη-
 15 σεν, οὐκέτι μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπονοίας. Ἐπειδὴ γὰρ ἠλέγχθη διὰ τῆς πείρας ἀνόνητα ὁ βασιλεὺς ἐπιζητῶν, τί φησι; «Καὶ ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπεν τῷ Δανιήλ, οὐ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ· Εἰ δύνασαι μοι ἀναγγεῖλαι τὸ ἐνύπνιον, ὃ εἶδον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ;». Μετὰ πλείονος τῆς ἐπιεικείας
 20 διαλέγεται. Οὐκ εἶπεν, Ἔαν μὴ δυνηθῆς, τὰ αὐτὰ πείσῃ'.

Τί οὖν ὁ Δανιήλ; «Καὶ ἀπεκρίθη Δανιήλ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ εἶπε· Τὸ μυστήριον, ὃ ὁ βασιλεὺς ἐπιζητεῖ, οὐκ ἔστι σοφῶν, μάγων, ἐπαιδῶν, Γαζαρηνῶν δύναμις ἀ-
 25 ναγγεῖλαι τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἀποκαλύπτων μυστήρια, καὶ ἐγνώρισε τῷ βασιλεῖ Ναβουχοδονόσορ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν». Ὅρα σύνεσιν τοῦ προφήτου. Οὐκ εἶπεν εὐθέως, Δύναμαι ἀπαγγεῖλαί σοι', ἀλλ' ὃ πρὸ πάντων ἔδει μαθεῖν τὸν βασιλέα, τοῦτο λέγει. «Τὸ μυστήριον», φησί, ὃ ὁ βασιλεὺς ἐπερωτᾷ, οὐκ ἔστι σο-
 30 φῶν, μάγων, ἐπαιδῶν, Γαζαρηνῶν δύναμις ἀναγγεῖλαι τῷ

ἄνθρωπο ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους Ἰουδαίους, ὁ ὁποῖος θὰ δώσει στὸ βασιλιά τὴν ἐξήγηση τοῦ ὄνειρου».

«Βρῆκα», λέγει, «ἄνθρωπο ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τῆς αἰχμαλωσίας». Δὲν ντράπηκε ν' ἀναφέρει τὸ γένος του. Διότι δταν ὑπάρχει μπροστά μας ἀνάγκη πολὺ μεγάλη, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐξετάζεται, ἀλλ' ὄλη ἡ ὑπερηφάνεια ποὺ κυριαρχεῖ κατὰ τὶς στιγμὲς τῆς εὐημερίας ἐξαφανίζεται. Καθόσον ὁ ἀσθε- νῆς δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ ποτὲ νὰ ἐξετάσει τὴν εὐγένεια τοῦ ἰα- τροῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ ἄνθρωπος ποὺ κινδυνεύει δὲν θὰ ἐξετά- ζε ἐάν, αὐτὸς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τὸν σώσει ἀπὸ τοὺς κινδύνους, εἶναι ἀπὸ ἀριστοκρατικὸ γένος ἢ κάποιος τυχαῖος, ἀλλ' ἓνα μόνο τὸν ἐνδιαφέρει, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοὺς κινδύνους. Ποιὸς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ ντραπεῖ, ποιὸς νὰ μὴ κοκκινήσει, βλέ- ποντας τοὺς μὲν ὁμοπάτριους νὰ φονεύονται ὄλοι, τοὺς δὲ αἰχ- μαλώτους νὰ καυχιένται καὶ νὰ μεγαλοφρονοῦν; Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ αὐτὸς δὲν σκέφθηκε, ἀλλὰ μὲ πολλὴ ἐνδιαφέρον καὶ ἐκεῖ- νος τὸν κάλεσε καὶ αὐτὸς τὸν ρώτησε, ὄχι μὲ τὴν ἴδια ἀλαζο- νεία. Διότι, ἀφοῦ ἀποδείχθηκε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ὅτι ὁ βασιλιάς ἐπιδιώκει ἀνώφελα πράγματα, τί λέγει; «Καὶ ἀποκρί- θηκε ὁ βασιλιάς καὶ εἶπε στὸν Δανιήλ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἦ- ταν Βαλτάσαρ· Πράγματι μπορεῖς νὰ μοῦ ἀποκαλύψεις τὸ ὄ- νειρο ποὺ εἶδα καὶ νὰ ἐξηγήσεις αὐτό;». Μὲ πολλὴ καλωσύνη συνομιλεῖ μαζί του. Δὲν εἶπε, ᾠ Ἄν δὲν μπορέσεις νὰ τὸ ἐξηγή- σεις, θὰ πάθεις καὶ σὺ τὰ ἴδια'.

Τί λοιπὸν ἀπαντᾷ ὁ Δανιήλ; «Καὶ ἀποκρίθηκε ὁ Δανιήλ πρὸς τὸ βασιλιά καὶ εἶπε· Τὸ μυστήριον, τοῦ ὁποίου τὴν ἐξήγηση ζητᾷ ὁ βασιλιάς, δὲν μποροῦν νὰ τὸ ἐρμηνεύσουν οἱ σοφοί, οἱ μάγοι, οἱ ἐξορκιστὲς καὶ οἱ ἀστρολόγοι, ἀλλ' ὑπάρχει Θεὸς στὸν οὐρανὸ ποὺ ἀποκαλύπτει τὰ μυστήρια, καὶ γνώρισε στὸ βασιλιά Ναβουχοδονόσορ ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια». Πρόσεχε σύνεση τοῦ προφήτη. Δὲν εἶπε ἀμέσως, ᾠ Μπορῶ νὰ σοῦ τὸ φανερώσω καὶ νὰ σοῦ τὸ ἐρμηνεύσω', ἀλλ', ἐκεῖνο ποὺ ἔπρεπε ὅπωςδήποτε νὰ μάθει ὁ βασιλιάς, αὐτὸ λέγει. «Τὸ μυστήριον», λέγει, «τοῦ ὁποίου τὴν ἐξήγηση ζητᾷ νὰ μάθει ὁ βασιλιάς, δὲν μποροῦν νὰ τὸ ἐξηγή-

βασιλεῖ· ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἀποκαλύπτων μυστήρια». Ἀ-
 πολογεῖται ὑπὲρ τῶν κακῶς ἀναιρεθέντων, δεικνὺς οὐκ αὐ-
 τὸν ὄντα τὸν λέγοντα. Οὐ διὰ τοῦτο, φησί, εἶπον, ὅτι οὐκ ἔ-
 στι μάγων τοῦτο, ἵνα ἑμαυτὸν ἐκείνων λαμπρότερον δείξω,
 5 ἀλλ' ἵνα μάθης, ὅτι οὐδὲ ἐγὼ κατὰ ἀνθρωπίνην λέγω φύσιν.
 «Ἄλλ' ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανῷ». Οὐκ ἐκεῖ συγκλείων αὐτόν,
 ἀλλ' ὡς πρὸς βάρβαρον τέως διαλεγόμενος, καὶ τῆς γῆς ἀ-
 πάγων, οὐχ ὡς οἱ ὑμέτεροι οἱ περὶ γῆν στρεφόμενοι. «Καὶ ἐ-
 γνώρισε τῷ βασιλεῖ Ναβουχοδονόσορ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐπ' ἐ-
 10 σχάτων τῶν χρόνων». Ὅρα, δι' αἰνιγμάτων λέγει, καὶ τὸ
 πᾶν κεφάλαιον τῆς ὄψεως περιλαμβάνει ἐν τοῖς προοιμίοις,
 καὶ ἀνίησιν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, οὐδὲν φορτικόν, οὐδὲ ἐπα-
 χθὲς λέγων.

4. «Τὸ ἐνύπνιον σου», φησί, «καὶ αἱ ὁράσεις τῆς κεφα-
 15 λῆς σου ἐπὶ τῆς κοίτης σου· τουτέστιν, οἱ διαλογισμοὶ σου
 ἐπὶ τῆς κοίτης σου ἀνέβησαν, τί δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα.
 Καὶ ὁ ἀποκαλύπτων μυστήρια, ἐγνώρισέ σοι ἃ δεῖ γε-
 νέσθαι». Κατὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν διαλέγεται, ὡς ὑ-
 πὲρ κεφαλῆς τῶν ὀνειρῶν ἰσταμένων, ἢ ὡς ἐκεῖ τοῦ λογι-
 20 στικοῦ ὄντος, ἢ τῆς κεφαλῆς, τῶν ὀφθαλμῶν, ἵνα εἴπῃ· Σὺ
 παρέσχεσ αἰτίαν. Οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, ὅτι Ὁ Θεὸς σοι ἔφη-
 νεν, ἀλλά, «Διελογίζου τί δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα». Ἐπειδὴ
 γὰρ τῆς οἰκουμένης ἐκράτησεν, ἐλογίζετο ἄρα εἰ εἰς παῖδας
 αὐτὸς παραπέμψει τὴν βασιλείαν, ἢ τελευτήσῃ. Εἶωθε γάρ
 25 πως τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς φύσεως ἡμᾶς εἰς λήθην
 ἄγειν, ὅτι θνητός ἐστι. Εἰκὸς οὖν αὐτόν εἰς τὸ πέλαγος ἐμπε-
 σόντα τῶν οἰκείων κατορθωμάτων, μὴ σφόδρα πιστεύειν ὅ-
 τι ἀποθανεῖται. Τοῦτο γοῦν καὶ ἕτερος ἔπαθε βασιλεύς. Διὸ
 καὶ τις ἔλεγε πρὸς αὐτόν, «Σὺ δὲ ἄνθρωπος εἶ, οὐ θεός»,
 30 πρὸς τὸν Τύριον λέγων. Καὶ ὄρα πῶς χωρὶς πληγῆς αὐτόν

σουν οί σοφοί, οί μάγοι, οί έξορκιστές και οί αστρολόγοι· ὑπάρχει Θεός στὸν οὐρανὸ ποὺ ἀποκαλύπτει τὰ μυστήρια». Ἀπολογεῖται γιὰ ἐκείνους ποὺ θανατώθηκαν ἄδικα, γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ τὰ λέγει αὐτά. Δὲν εἶπα, λέγει, γι' αὐτό, ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι ἔργο τῶν μάγων, γιὰ νὰ παρουσιάσω τὸν ἑαυτό μου σπουδαιότερο ἀπὸ ἐκείνους, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι οὔτε ἐγὼ τὰ λέγω αὐτά σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση. «Ἄλλ' ὑπάρχει Θεός στὸν οὐρανό». Δὲν περιορίζει αὐτὸν ἐκεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ συνομιλεῖ τὴ στιγμή αὐτὴ μὲ βάρβαρο, καὶ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν γῆ, καὶ ὄχι ὅπως οἱ δικοί σας ποὺ περιορίζονται στὴ γῆ. «Καὶ γνώρισε στὸ βασιλιά Ναβουχοδονόσορ ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους». Πρόσεχε, ὁμιλεῖ μὲ ὑπαινιγμούς καὶ περιλαμβάνει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὸ λόγο τοῦ ὀλόκληρο τὸ περιεχόμενο τοῦ ὄνειρου, καὶ ἐλευθερώνει τὴ σκέψη αὐτοῦ, μὴ ἀναφέροντας τίποτε τὸ βαρετὸ καὶ δυσάρεστο.

4. «Τὸ ὄνειρό σου», λέγει, «καὶ οἱ ὄπτασιες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὸ μυαλό σου ἐνῶ βρισκόσουν στὸ κρεβάτι σου εἶναι οἱ ἐξῆς· Ἐνῶ δηλαδὴ βρισκόσουν ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι σου σκεφτόσουν τί θὰ συμβεῖ στὸ μέλλον. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀποκαλύπτει τὰ μυστήρια σοῦ γνώρισε ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν». Ὅμιλεῖ σύμφωνα μὲ τὴ σκέψη τῶν πολλῶν, σὰν νὰ βρίσκονται τὰ ὄνειρα πέρα ἀπὸ τὸ κεφάλι, ἢ σὰν νὰ βρίσκεται ἐκεῖ τὸ λογικὸ καὶ οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ὄχι στὸ κεφάλι, γιὰ νὰ πεῖ· Ἐγὼ ἔδωσα τὴν ἀφορμὴν. Οὔτε ἀπλῶς εἶπε, ὅτι ὁ Θεὸς σοῦ φανέρωσε, ἀλλὰ «Σκεφτόσουν τί πρόκειται νὰ συμβεῖ στὸ μέλλον». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔγινε κυρίαρχος τῆς οἰκουμένης, σκεφτόταν ἂν θὰ μεταβιβάσει καὶ στὰ παιδιά του τὴ βασιλεία του αὐτὴ, ἢ θὰ πεθάνει. Διότι τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας συνήθως μᾶς κάνει κατὰ κάποιον τρόπο νὰ λησμονοῦμε, ὅτι εἴμαστε θνητοί. Δικαιολογημένα λοιπόν, ἐπειδὴ αὐτὸς περιέπεσε μέσα στὸ πέλαγος τῶν κατορθωμάτων του, ἔφθασε στὸ σημεῖο νὰ μὴ πιστεύει ὅτι θὰ πεθάνει. Αὐτὸ βέβαια ἔπαθε καὶ ἄλλος βασιλιάς. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε πρὸς αὐτόν, «Σὺ δὲ εἶσαι ἄνθρωπος, ὄχι θεός»³, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸ βασιλιά τῆς Τύρου. Καὶ πρόσεχε

ἐλέγχει. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι 'Τοῦτο ὑπῶπτευσας', ἀλλά, «Τί
 δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα». Ταῦτα ἐνενόεις καὶ ἐλογίζου τί ἄ-
 ρα ἔσται. «Ἐπὶ τῆς κοίτης σου». Ὅτε οὐδεὶς ὁ παρενο-
 χλῶν, ἀλλ' ἐν ἡσυχίᾳ ἦν ἡ ψυχῆ, ὅτε μάλιστα τῶν λογισμῶν
 5 ὁ ὄχλος ἡμῖν ἐπεισέρχεται, τῇ τε ἡσυχίᾳ καὶ τῇ ἀργίᾳ ἀπο-
 χρώμενος. Διὰ τοῦτο τοῖς πολλοῖς ἔθος τὸν καιρὸν ἐκεῖνον
 εἰς εὐχὴν ἀναλίσκειν, ἅτε καὶ σχολαζούσης τῆς ψυχῆς, καὶ
 μεγάλης οὔσης τῆς βλάβης εἰς ραθυμήσωμεν.

«Καὶ ὁ ἀποκαλύπτων μυστήρια, ἐγνώρισέ σοι ἃ δεῖ γε-
 10 νέσθαι». Ὅρα, δεύτερον ἤδη τοῦ Θεοῦ μέμνηται, καὶ οὐχ ὡς
 ἔτυχεν, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν φησι, «Ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ», ἐνταῦθα
 δέ, «Ὁ ἀποκαλύπτων μυστήρια». «Καὶ ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν σοφίᾳ
 τῇ οὔσῃ ἐν ἐμοὶ παρὰ πάντας τοὺς ζῶντας τὸ μυστήριον τοῦ-
 το ἀπεκαλύφθη, ἀλλ' ἐνεκεν τοῦ τὴν σύγκρισιν τῷ βασιλεῖ
 15 γνωρίσαι, καὶ ἵνα γνῶς τοὺς διαλογισμοὺς τῆς καρδίας
 σου». Μονονουχὶ λέγων· Ἡ ἀρχὴ τῆς εὐρέσεως οὐ παρ' ἐ-
 μοῦ, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο παρ' ἐτέρου μαθεῖν πλεον ἔχων
 τῶν ἄλλων. Οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ σοφὸν εἶδεν, τοῦτο ἐποίησεν.
 Εἰ γὰρ καὶ τούτων εἰρημένων παρ' αὐτοῦ, ὡς Θεὸν αὐτὸν
 20 προσεκύνησε, τί, εἰ μὴ τοῦτο ἦν; Ἀλλὰ διὰ σέ, φησὶν. Οὐ σύ
 μοι χάριν ἔχειν ὀφείλεις, ἀλλ' ἐγὼ σοί· ἵνα γὰρ σὺ μάθης, ἐ-
 μαθὼν ἐγὼ. Ὅρα πῶς αὐτὸν οἰκειοῖ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τὸ
 μέλλον θαῦμα περὶ αὐτὸν ἔσεσθαι, καὶ τὸ φίλτρον προλα-
 βῶν ἀνατίθησι τῷ Θεῷ. Ὁ γὰρ μαθὼν ὅτι τιμῶν αὐτὸν ὁ Θε-
 25 ὸς τοῦτο ἐποίησεν, εὐδηλον ὅτι ὠκειώθη ἂν αὐτῷ. Σὲ μᾶλ-
 λον ἐτίμησε, φησί, ἢ ἐμέ. Εἶδες πῶς ἀφιλότιμος ὁ νέος, πῶς
 οὐ πρότερον ἄπτεται τῶν ρημάτων, ἕως ἂν ἀποστήσῃ αὐτὸν
 τοῦ μεγάλην περὶ αὐτοῦ δόξαν ἔχειν; Πῶς οὖν οὔτος ἐθήρα
 δόξαν, ὁ καὶ διδομένην αὐτὴν ἀποκρουόμενος; Καὶ οὐκ εἰ-

πῶς τὸν ἐλέγχει χωρὶς νὰ τὸν πληγώνει. Διότι δὲν εἶπε, ὅτι 'Σκέφθηκες αὐτό', ἀλλὰ, «Τί πρόκειται νὰ συμβεῖ στὸ μέλλον». Αὐτὰ σκεφτόσουν καὶ διαλογιζόσουν, τί δηλαδὴ θὰ συμβεῖ στὸ μέλλον. «'Ενῶ ἦσουν ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι σου». Ὅταν κανένας δὲν σὲ ἐνοχλοῦσε, ἀλλὰ βρισκόταν σὲ ἡρεμία ἢ ψυχὴ σου, ὅταν κατ' ἐξοχὴ εἰσέρχεται μέσα μας τὸ πλῆθος τῶν σκέψεων, ἐκμεταλλευόμενες καὶ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν ἀργία. Γι' αὐτὸ πολλοὶ συνηθίζουν τὸν χρόνο ἐκεῖνο νὰ τὸν δαπανοῦν στὴν προσευχὴ, ἐπειδὴ καὶ ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ καὶ μπορεῖ νὰ προξενηθεῖ μεγάλη βλάβη ἂν ἀδιαφορήσομε.

«Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀποκαλύπτει τὰ μυστήρια, σοῦ γνώρισε ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν». Πρόσεχε, ὅτι γιὰ δεύτερη πλεον φορὰ θυμᾶται τὸ Θεό, καὶ ὄχι στὴν τύχη, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν λέγει, «Ὁ ὁποῖος βρίσκεται στὸν οὐρανό», ἐδῶ δέ, «Ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτει τὰ μυστήρια». «Σὲ μένα δὲ φανερώθηκε αὐτὸ τὸ μυστήριο, ὄχι ἐπειδὴ ἔχω μεγαλύτερη σοφία ἀπὸ τοὺς ἄλλους σοφοὺς, ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσω στὸ βασιλιά τὴν ἐρμηνεία τοῦ ὄνειρου, καὶ γιὰ νὰ πάρεις ἀπάντηση στὶς σκέψεις ποὺ βασανίζουν τὴν καρδιά σου». Εἶναι σὰν νὰ λέγει· Ἡ βάση τῆς ἐξηγήσεως δὲν ὀφείλεται σ' ἐμένα, ἀλλὰ καὶ οὔτε μπορῶ νὰ γνωρίσω αὐτὴν περισσότερο ἀπὸ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Οὔτε βέβαια τὸ ἔκανε αὐτὸ ἐπειδὴ εἶδε ὅτι εἶναι σοφός. Διότι ἐάν, μόνο μὲ τὸ ὅτι λέχθηκαν αὐτὰ ἀπ' αὐτόν, τὸν προσκύνησε σὰν Θεό, τί θὰ μπορούσε νὰ γίνεῖ ἂν δὲν συνέβαινε μόνο αὐτό; Ἀλλὰ γιὰ σένα, λέγει. Δὲν πρέπει νὰ ὀφείλεις σὺ χάρη σὲ μένα, ἀλλ' ἐγὼ σὲ σένα· διότι ἐγὼ τὰ ἔμαθα μὲ σκοπὸ νὰ τὰ μάθεις ἐσύ. Πρόσεχε πῶς τὸν καθιστᾶ φίλο μὲ τὸ Θεό, καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀποδίδει στὸ Θεὸ καὶ τὸ θαῦμα ποὺ πρόκειται νὰ συμβεῖ μ' αὐτόν καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔμαθε ὅτι ὁ Θεὸς τὸ ἔκανε αὐτὸ τιμώντας αὐτόν, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ἔγινε φίλος μὲ τὸ Θεό. Ἐσένα τίμησε περισσότερο, λέγει, παρὰ ἐμένα. Εἶδες πῶς ὁ νέος ἦταν ἀφιλόδοξος, πῶς δὲν ἀρχίζει προηγουμένως τὴν ἐξήγηση, μέχρι ποὺ ν' ἀπομακρύνει αὐτόν ἀπὸ τὸ ν' ἀποδίδει σ' αὐτόν μεγάλη τιμὴ; Πῶς λοιπὸν αὐτὸς ἐπιδίωκε τιμὴ, αὐτὸς ποὺ ἀπόφευγε καὶ ἐκείνη ποὺ τοῦ δινόταν; Καὶ δὲν εἶπε, 'ἐ-

πεν, Ἐπειδὴ σέβω τὸν Θεόν, ἐπειδὴ θεραπεύω αὐτὸν μᾶλλον τῶν ἄλλων, ἀπεκαλύφθη ἐμοί, ἀλλ', «Ἵπὲρ τοῦ σὲ μαθεῖν ὁ χρησιμώτατος ἦν». Ἐκεῖνο γὰρ καὶ μὴ εἰπόντος, ἠκούθει τῇ διανοίᾳ ἀκούόντων.

5 5. «Σὺ βασιλεὺς ἐθεώρεις, καὶ ἰδοὺ εἰκὼν μία, ἡ εἰκὼν ἐκείνη μεγάλη, καὶ ἡ πρόσοψις αὐτῆς ὑπερφερῆς ἐστῶσα πρὸ προσώπου σου, καὶ ἡ ὄρασις αὐτῆς φοβερά. Εἰκὼν ἣς ἡ κεφαλὴ χρυσοῦ καθαροῦ, αἱ χεῖρες αὐτῆς καὶ τὸ στήθος καὶ οἱ βραχίονες αὐτῆς ἀργυροῖ· ἡ κοιλία αὐτῆς καὶ οἱ μηροὶ
10 χαλκοῖ· αἱ κνήμαι σιδηραῖ· οἱ πόδες μέρος μὲν τι σιδηροῦν, μέρος δέ τι ὀστράκινον». Ὅρα ποίας ὄψεως ἠξιώθη Ναβουχοδονόσορ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλεν εἰς ἔθνη τὸ κήρυγμα διαδίδοσθαι, προανακρούεται τοῦτο ἄνωθεν τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν, καὶ ἐν ἐθνικῇ τοῦτο ὁράται, τοῦ ναοῦ καταλυθέντος,
15 τῶν νομικῶν ἀνηρημένων. Πλὴν διὰ Ἑβραίων ἐρμηνεύεται. Εἰ γὰρ καὶ εἰς ἐθνικοὺς ἐμελλε διαδίδοσθαι, ἀλλὰ διὰ Ἑβραίων ἀνδρῶν, τῶν ἀποστόλων. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου γέγονε. Προλαμβάνει τὰ ἔθνη, καὶ οὐκ ἀκολουθεῖ. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὴν εἰκόνα πρῶτος εἶδεν ὁ Ναβουχοδονόσορ,
20 τὴν δὲ γνῶσιν πρῶτος εἶδε Δανιήλ. Καὶ ἴν' εἰδῆς ὅτι καὶ πρῶτοι καὶ ὕστεροι οἱ Ἰουδαῖοι· πρῶτοι τὰ ἀγαθὰ ἔλαβον, ἀλλὰ οὐκ ἠδειςαν ὅπερ ἔλαβον, ἵνα ἴσον γένηται. Οὕτω κάκει ἡ πρὸ τοῦ βαπτίσματος κατηξιώθησαν Πνεύματος. Οὕτω καὶ ἐπὶ Ἀβραὰμ πρώτη ἡ πληθὺς ἐκείνη τῶν ἐθνῶν,
25 ὕστερα δὲ ἡ περιτομή· ἀλλὰ διὰ περιτομῆς ἡ σωτηρία. Εἶπον ταῦτα μυριάκις οἱ προφήται τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ εἰ μὴ πολλὴ παρ' ὑμῖν ἡ νωθεία, κἂν ἐξεκάλυψα, ποῦ καὶ πότε. Ἐπειδὴ δὲ οὐ προσεῖχον, μεταβαίνει εἰς τὰ ἔθνη λοιπόν. Ἀκούοντες

πειδὴ τιμῶ τὸ Θεό, ἐπειδὴ λατρεύω αὐτὸν περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, γι' αὐτὸ φανερώθηκε σ' ἐμένα', ἀλλά, Γιὰ νὰ μάθεις ἐσὺ ἐκεῖνο ποὺ σοῦ ἦταν πάρα πολὺ ὠφέλιμο. Διότι ἐκεῖνο καὶ χωρὶς νὰ τὸ πεῖ, συμπεραινόταν ἀπὸ τὴ σκέψη τῶν ἀκροατῶν.

5. «Ἐβλεπες λοιπόν, βασιλιά μου, ὅτι ὑπῆρχε μπροστὰ σου ἓνα ἄγαλμα, πάρα πολὺ μεγάλο, τοῦ ὁποίου ἡ ὄψη ἦταν ὑπερβολικὰ ὑπέροχη, καὶ στεκόταν αὐτὸ ὀρθοῦ μπροστὰ σου, ἡ δὲ ὄλη ἐμφάνισή του προξενούσε φόβο. Τὸ κεφάλι τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ ἦταν ἀπὸ καθαρὸ χρυσάφι, τὰ χέρια, τὸ στήθος καὶ οἱ βραχίονες ἦταν ἀπὸ ἄργυρο, ἡ κοιλιά καὶ οἱ μηροὶ ἀπὸ χαλκό, οἱ κνήμες ἦταν σιδερένιες, καὶ τὰ πόδια ἦταν ἓνα μέρος σιδερένιο καὶ ἓνα μέρος ἀπὸ δσπρακο». Πρόσεχε ποῖο ὄνειρο ἀξιώθηκε νὰ δεῖ ὁ Ναβουχοδονόσορ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο τὸ κήρυγμα νὰ διαδοθεῖ στὰ ἔθνη, προετοιμάζει αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ διάδοσή του στοὺς ἐθνικούς, καὶ ἀποκαλύπτεται αὐτὸ σὲ χώρα τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐνῶ εἶχε καταστραφεῖ ὁ ναὸς καὶ οἱ ἐρμηνευτὲς τοῦ νόμου εἶχαν ἐξολοθρευθεῖ. Πλὴν ὁμοίως ἐρμηνεύεται μὲ Ἑβραίους. Διότι, ἂν καὶ ἐπρόκειτο νὰ διαδοθεῖ στοὺς ἐθνικούς, ὁμοίως αὐτὸ θὰ γινόταν μὲ ἄνδρες Ἑβραίους, δηλαδὴ τοὺς ἀποστόλους. Αὐτὸ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ Κορνηλίου⁴. Δέχεται τὸ κήρυγμα πρὶν ἀπὸ τὰ ἔθνη καὶ δὲν ἀκολουθεῖ αὐτά. Ἔτσι καὶ ἐδῶ πρῶτος εἶδε ὁ Ναβουχοδονόσορ τὸ ὄνειρο, τὴν ἐρμηνεία ὁμοίως πρῶτος τὴ γνώρισε ὁ Δανιήλ. Καὶ γιὰ νὰ γνωρίσεις ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἔλαβαν τὴ γνώση καὶ πρῶτοι καὶ τελευταῖοι πρῶτοι ἔλαβαν τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ δὲν ἀντιλήφθηκαν ἐκεῖνο ποὺ ἔλαβαν, ὥστε ἔτσι νὰ ἐξισωθοῦν μὲ τοὺς ἐθνικούς. Ἔτσι καὶ ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ τὸ βάπτισμα ἀξιώθηκαν νὰ λάβουν τὸ Πνεῦμα. Ἔτσι καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ Ἀβραάμ προηγεῖται τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν ἐθνικῶν καὶ ἀκολουθεῖ ἡ περιτομὴ ὁμοίως μὲ τὴν περιτομὴ δόθηκε ἡ σωτηρία. Τὰ προεῖπαν πολλὰς φορὰς αὐτὰ οἱ προφῆτες στοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχε τόση μεγάλη ἀδιαφορία ἐκ μέρους σας θὰ ἐξηγοῦσα ποῦ καὶ πότε. Ἐπειδὴ λοιπόν δὲν πρόσεχαν, μεταβαίνει πλέον στοὺς ἐ-

ἐκεῖνοι τούτων τῶν ρημάτων, κατέπτυνον, ὁ ἐθνικὸς ἀκούσας προσεκύνησεν.

· Ὅρα καὶ τὰ ἐπὶ Χριστοῦ διατυπούμενα. Ἡ Χανανίτις προσκυνεῖ, οὗτοι οὐ ποιοῦσι τοῦτο, ἀλλ' ἐλαύνουσιν. Οὕτω
 5 καὶ ἐνταῦθα ἐκεῖνοι ἔδησαν τὸν Ἰερεμίαν, οὗτος προσεκύνησε τὸν Δαυιδ. Πάλιν Ἰουδαῖοι τοὺς ἀποστόλους ἀπελαύνουσιν, οἱ Ἕλληνες λέγουσιν, ὅτι «Οἱ θεοὶ κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς». Ὅταν γὰρ ἡ κρίσις χωρὶς πάθους γίνηται, ἀδέκαστός ἐστι καὶ καθαρὰ. Ὅρα τὸς τύπους λάμποντας; Ἐν
 10 Βαβυλῶνι τὰ περὶ Χριστοῦ ἀκούεται, καὶ ἀκροατῆς ὁ βάρβαρος γίνεται, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ μόνον ἐθνικοί, ἀλλὰ καὶ βάρβαροι ταῦτα ἀκούσονται, ὡσπερ ὁ Παῦλός φησι· «Ὁφειλέτης εἰμι εὐαγγελίσασθαι Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις». Καὶ ἵνα μὴ ἀπογνῶς, τὰς ἐλπίδας ὑποτυποῦται. Τί γὰρ οὐκ ἦν
 15 κῶλυμα; Ὁ τυφὸς ὁ βασιλικός, ἡ φύσις αὐτῆ ἡ βαρβαρική, τὸ εὐτελὲς τοῦ λέγοντος (αἰχμάλωτος γὰρ ἦν), ἡ ἡλικία (νέος γάρ), τὸ τῆς θρησκείας ἀλλότριον. Οὐκ εἶπεν, Ἔδει σε προῖδειν τὰ σά, τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς πόλεως· ἐκεῖνα ἠγνόησας καὶ ταῦτα προλέγεις; Ἄπερ λέγουσιν οἱ
 20 ἀγνώμονες· ἔδει τὸν Χριστὸν ἀναστῆσαι ἑαυτόν. Αὐτὸ τὸ λεγόμενον κατάλυσις τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἦν, καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης συντέλεια. Καὶ ἐπίστευσε Ναβουχοδονόσορ. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἐπίστευσεν, ἔθυσσε τῷ Δαυιδ. Πιστεύει Ναβουχοδονόσορ, τινὲς δὲ ἀπιστοῦσι τοῦτο. Διὰ τοῦτο
 25 πολλαὶ προρρήσεις ἐγίνοντο. Εἰ μὴ ἐγένοντο ἐκεῖναι, μηδὲ ταύταις πίστευε. Ἴνα δὲ μὴ ἐπὶ πλεόν ἄσαφῆ ποιῶ τὸν λόγον, φέρε τοῦτον ὑμῖν ἐρμηνεύσωμεν.

Πέντε εἶδεν ὕλας, χρυσόν, ἄργυρον, χαλκόν, σίδηρον, ὄστρακον. Εἶτα εἰκῶν πᾶσα ὁ χρόνος ἐστὶ καὶ ἡ ἀκολουθία
 30 τοῦ χρόνου. Καὶ καλῶς εἶπεν, «Εἰκῶν». Εἰκόνη γὰρ ἔοικε τὰ ἡμέτερα, εἰκόνη ἀψύχῳ. Καὶ καλῶς εἰκῶν ἀπὸ χρυσοῦ. Κα-

5. Ἰερ. 20, 1-2.

6. Πρ. 14, 11.

7. Ρωμ. 1, 14.

θνικούς. Ἀκούοντας ἐκεῖνοι τὰ λόγια αὐτὰ τοὺς περιφρονοῦσαν, ὅταν ὁμοῦς τὰ ἄκουσε ὁ ἔθνικὸς προσκύνησε.

Πρόσεχε καὶ τὰ ὅσα λέγονται γιὰ τὸ Χριστό. Ἡ Χαναναία γυναίκα προσκυνεῖ τὸν Χριστό, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν τὸ κάμνουν αὐτό, ἀλλὰ τὸν διώχνουν. Ἔτσι καὶ ἐδῶ ἐκεῖνοι ἔδεσαν τὸν Ἰερεμία⁵, αὐτὸς προσκύνησε τὸν Δανιήλ. Πάλι οἱ Ἰουδαῖοι διώχνουν τοὺς ἀποστόλους οἱ δὲ ἔθνικοι λένε, ὅτι, «Οἱ θεοὶ κατέβηκαν πρὸς ἡμᾶς»⁶. Διότι, ὅταν ἡ κρίση γίνεται χωρὶς πάθος, εἶναι ἀμερόληπτη καὶ καθαρὴ. Βλέπεις τοὺς τύπους ποὺ λάμπουν; Στὴ Βαβυλώνα ἀκούονται τὰ περὶ Χριστοῦ καὶ ἀκροατῆς γίνεται ὁ βάρβαρος γιὰ νὰ μάθεις ὅτι, ὄχι μόνο οἱ ἔθνικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ βάρβαροι θὰ τ' ἀκούσουν αὐτά, ὅπως ἀκριβῶς λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Ὁφείλω νὰ κηρύξω τὸ εὐαγγέλιο καὶ στοὺς Ἕλληνες καὶ στοὺς βαρβάρους»⁷. Καὶ γιὰ νὰ μὴ κυριευθεῖς ἀπὸ ἀπελπισία, σοῦ δίνω ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ τὶς ἐλπίδες. Διότι ποιοὶ ἦταν ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἐμπόδιζε; Ἡ βασιλικὴ ἀλαζονεία, ἡ ἴδια ἡ βαρβαρικὴ φύση, τὸ ἀσήμαντο ἐκείνου ποὺ ἔλεγε ὅλα αὐτὰ (διότι ἦταν αἰχμάλωτος), ἡ ἡλικία (διότι ἦταν νέος), ἡ διαφορετικὴ θρησκεία. Δὲν εἶπε, ἔπρεπε σὺ νὰ προβλέψεις τὰ δικά σου, τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς πόλεως· ἐκεῖνα τὰ ἀγνόησες καὶ προλέγεις αὐτά;. Αὐτὰ ἀκριβῶς λένε οἱ ἀγνώμονες· Ἔπρεπε ὁ Χριστὸς ν' ἀναστήσει τὸν ἑαυτό του. Τὰ λόγια αὐτὰ ἀποτελοῦν κατάλυση τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ καὶ καταστροφὴ ὁλόκληρης τῆς οἰκουμένης. Καὶ πίστεψε ὁ Ναβουχοδονόσορ. Διότι δὲν θὰ ἦταν δυνατό, ἂν δὲν πίστευε, νὰ θυσιάσει πρὸς τιμὴ τοῦ Δανιήλ. Πιστεύει ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἀλλὰ μερικοὶ δὲν πιστεύουν. Γι' αὐτὸ γίνονταν πολλὰς προρρήσεις. Ἐὰν δὲν ἐγίναν ἐκεῖνες, μὴ πιστεύεις οὔτε αὐτές. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ καθιστῶ γιὰ περισσότερο τὸ λόγο ἀσαφὴ, ἐμπρὸς νὰ σᾶς τὸν ἐρμηνεύσω.

Πέντε ὑλικά στοιχεῖα εἶδε, χρυσό, ἄργυρο, χαλκό, σίδηρο καὶ ὄστρακο. Ἡ ὅλη δὲ εἰκόνα σημαίνει τὸν χρόνον καὶ ὅλα τὰ ἐπὶ μέρος τοῦ χρόνου. Καὶ πολὺ σωστὰ εἶπε. «Εἰκόνα». Διότι μὲ εἰκόνα μοιάζουν τὰ πράγματα τῆς ζωῆς μας, μὲ εἰκόνα ἄψυχη. Καὶ πολὺ σωστὰ εἶπε εἰκόνα ἀπὸ χρυσό. Διότι, ὅπως ἀκρι-

θάπερ γὰρ ὁ χρυσός, κἄν λαμπρὸς ἦ, ἀπὸ γῆς ἐστίν, οὕτω
καὶ ἡ φύσις ἡ ἡμετέρα, καὶ τὰ πράγματα. Καὶ ὄρα ὅτι κόνις
λέγεται, ὅπερ ἦν πρὸ τούτου. Καίτοι τοῦτο λίθος οὐκ ἂν ἐρ-
γάσαιτο. Συντρίψαι μὲν δύναται λίθος, οὐσίαν δὲν μεταβα-
5 λεῖν οὐ δύναται. Ἄλλὰ τοῦτο γέγονεν. Εἶδες τὸ μυστήριον
τῆς ἀναστάσεως. Καὶ γὰρ τῶν σωμάτων ἡμῖν πρότερον
στοιχειωθέντων, καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπανελθόντων φύ-
σιν, τὴν γῆν λέγω, τότε ἡ φθορὰ ἐπεισέρχεται. Ταῦτα δὲ
πάντα ὁ λίθος ποιεῖ. Ὡστε, ὅταν ἴδῃς τὴν εἰκόνα ἐκ διαφό-
10 ρων συγκειμένην ὑλῶν, καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν αὐτῆς λαμ-
πράν, τὸ δὲ στῆθος φαυλότερον, καὶ τὴν γαστέρα ἀτιμοτέ-
ραν, καὶ τὰς κνήμας εὐτελεστέρας, τὴν διαφορὰν ταύτην πε-
ρὶ τὴν ὄψιν νόμιζε. Μιᾶς γὰρ οὐσίας τὰ πάντα, καὶ μαρτυρεῖ
τὸ τέλος, εἰς κόνιν ἅπαντα διαλύον. Οὐ μικρὰ αὕτη φιλοσο-
15 φία. Ἐνόησον γὰρ τὴν φιλοσοφίαν ταύτην καὶ ἀπὸ τῶν πα-
ρόντων πραγμάτων, ἀπὸ τοῦ κρατοῦντος καταγαγὼν τὸν
βασιλεύοντα, τὸν ὑπαρχον, τὸν μετ' ἐκεῖνον, τὸν χαλκόν,
τοὺς μετὰ ταῦτα ὀστρακίνους, σιδηροῦς. Ἄλλ' ἐὰν εἰς τὴν
σορὸν ἔλθῃς, κἄν μυριάκις κάκει βιάζωνται λάρνακα χρυ-
20 σὴν κατασκευάζοντες, ὄψει τὴν φύσιν αὐτήν. Πάλιν νόει μοι
τὸν πλούσιον, τὸν δέσμιον, ἐκεῖνον τὸν πλούσιον, τὸν πέ-
νητα μέχρι τοῦ ὀστράκου, καὶ ὄψει πάντα κόνιν. Ἄλλ' ὄρα.
Οὐ πρότερον ἐφάνη πάντα κόνις ὄντα, ἕως ὁ λίθος κατέπε-
σεν.

25 «Ἐθεώρεις ἕως ἀπετμήθη λίθος ἀπὸ τοῦ ὄρους ἀνευ
χειρῶν καὶ ἐπάταξε τὴν εἰκόνα καὶ τοὺς πόδας τοὺς σιδη-
ροῦς καὶ ὀστρακίνους, καὶ ἐλέπτυνεν αὐτοὺς εἰς τέλος. Τότε
ἐλεπτύνθη εἰς ἅπαξ τὸ ὀστρακον, ὁ σίδηρος, ὁ χαλκός, καὶ
ἐγένοντο ὡσεὶ κονιορτὸς ἀπὸ ἄλωνος θερινῆς· καὶ ἐξῆρεν
30 αὐτὰ τὸ πλῆθος τοῦ πνεύματος, καὶ τόπος οὐχ εὐρέθη αὐ-

βῶς ὁ χρυσός, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι λαμπρός, προέρχεται ἀπὸ τῆ γῆ, ἔτσι καὶ ἡ δική μας φύση καὶ τὰ πράγματα. Καὶ πρόσεχε ὅτι ὀνομάζεται σκόνη, πρᾶγμα ποῦ ἦταν προηγουμένως. Ἐάν καὶ βέβαια αὐτὸ ὁ λίθος δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸ κάνει. Ὁ λίθος μπορεῖ μὲν νὰ καταστρέψει, ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ μεταβάλλει οὐσία. Ἄλλ' αὐτὸ συνέβηκε. Εἶδες τὸ μυστήριον τῆς ἀναστάσεως. Καθόσον τὰ σώματά μας, ἀφοῦ πρῶτα μεταβληθοῦν στὸ στοιχεῖο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦνται καὶ ἐπιστρέψουν στὴν ἀρχική τους φύση, ἐννοῶ τῆ γῆ, τότε προκαλεῖται ἡ φθορά. Ὅλα δὲ αὐτὰ τὰ κάμνει ὁ λίθος. Ὡστε, ὅταν δεῖς τὴν εἰκόνα ν' ἀποτελεῖται ἀπὸ διάφορα ὑλικά στοιχεῖα, καὶ τὸ μὲν κεφάλι τῆς νὰ εἶναι λαμπρό, τὸ στήθος πιδ ἀσήμαντο, ἡ κοιλία κατώτερης ἀξίας, καὶ οἱ κνήμες εὐτελέστερες, ν' ἀποδίδεις τῆ διαφορὰ αὐτῆ στὴν ἐμφάνιση μόνο. Διότι ὅλα προέρχονται ἀπὸ μία οὐσία, καὶ τὸ ἐπιβεβαιώνει αὐτὸ τὸ τέλος, ποῦ ὅλα τὰ μεταβάλλει σὲ σκόνη. Δὲν εἶναι αὐτὴ μικρὴ φιλοσοφία. Διότι σκέψου τῆ φιλοσοφία αὐτῆ καὶ ἀπὸ τὰ παρόντα πράγματα, ἀπὸ τὸ ὅτι ὁδήγησε στὴν ἀφάνεια τὸν βασιλιὰ ποῦ ἐξουσίαζε τὰ πάντα, τὸν ὕπαρχο, τὸν μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον, τὸν χαλκό, τοὺς στή συνέχεια ἐξουσιαστὲς τοὺς ὀστράκινους καὶ τοὺς σιδερένιους. Ἄλλ' ἐάν ἔρθεις στὴ σορὸ τοῦ νεκροῦ, καὶ ἂν ἀκόμα καὶ ἐκεῖ καταβάλλονται ἀμέτρητες φροντίδες ὥστε νὰ κατασκευάσουν λάρνακα χρυσή, θὰ διαπιστώσεις ὅτι ἡ φύση εἶναι ἡ ἴδια. Πάλι σκέψου σὲ παρακαλῶ τὸν πλούσιο, τὸν φυλακισμένο, ἐκεῖνον τὸν πλούσιο, τὸν φτωχὸ μέχρι τὸ κόκκαλο, καὶ θὰ διαπιστώσεις ὅτι ὅλα εἶναι σκόνη. Ἄλλὰ πρόσεχε. Δὲν φάνηκε προηγουμένως ὅτι ὅλα εἶναι σκόνη, μέχρι ποῦ ἔπεσε ὁ λίθος.

«Ἐβλεπες τὴν εἰκόνα αὐτῆ μέχρι ποῦ κόπηκε, χωρὶς τῆ βοήθεια χειρῶν, ἓνας λίθος ἀπὸ κάποιο ὄρος καὶ χτύπησε τὴν εἰκόνα στὰ πόδια τῆς τὰ σιδερένια καὶ τὰ ὀστράκινα καὶ τὰ κατέστρεψε τελείως. Τότε συντρίφτηκαν μαζί μὲ τὰ πόδια μέσα σὲ μιὰ στιγμὴ τὸ ὀστρακο, ὁ σίδηρος, ὁ χαλκός, ὁ ἄργυρος καὶ ὁ χρυσός καὶ ἔγιναν σὰν τῆ σκόνη τοῦ θερινοῦ ἄλωνιοῦ. Καὶ τὰ πῆρε καὶ τὰ σκόρπισε ἰσχυρὸς ἄνεμος, μὴ ἀφήνοντας ἴχνος ἀπὸ αὐτά». Δὲν ἔγινε δηλαδὴ προηγουμένως ἀντιληπτὴ ἡ

τοῖς». Οὐ γὰρ πρότερον ἐφάνη τῶν πραγμάτων ἢ φύσις, ἕως ὃ ἡλιος τῆς δικαιοσύνης ἀνέτειλεν, ὅτι ὁ χρυσὸς οὐ χρυσός. Ὅρα δὲ καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ οὐ μετὰ τὴν συντριβὴν, ἀλλ' ἔτι ἐστῶτων αὐτῶν, οὐδὲν δὲ τοῦτο ἐκείνου τιμιώτερον ὄν. Ὅρα καὶ τῇ ὄψει, καὶ τῷ χρόνῳ, καὶ τῇ ποιότητι ταῦτα ἐκείνων βελτίω. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ χρυσίον ἀπὸ γῆς ἐποίησεν ὁ Θεός, ἵνα μηδὲν μέγα περὶ αὐτοῦ φαντασθῆς.

Τίνος δὲ ἕνεκεν τὴν αὐτοῦ βασιλείαν καλεῖ χρυσῆν, τὴν δὲ τῶν Περσῶν ἀργυρᾶν, καὶ τὴν τῶν Μακεδόνων χαλκῆν, καὶ τὴν τῶν Ρωμαίων σιδηρᾶν καὶ ὀστρακίνην; Ὅρα καταλλήλους τὰς ὕλας. Ὁ γὰρ χρυσὸς πλούτου μὲν ἐστὶ ἐμφαντικόν, ἀσθενὲς δέ, καὶ πρὸς ἀπάτην καὶ πρὸς κόσμον μάλλον καὶ φιλοτιμίαν ἐπιτῆδειος. Οὕτω καὶ ἐκείνη ἡ βασιλεία ἢ τοῦ βαρβάρου. Πολὺ παρ' αὐτῷ τὸ χρυσίον ἦν· καὶ τοῖς βαρβάρους, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖ λέγονται εἶναι ὕλαι μεταλλικαί. Καὶ γὰρ παρὰ τῶν Σήρων πολὺς ὁ πλοῦτος, ἀλλ' ἄχρηστος. Κεφαλὴν δὲ ἐπέχει, ἐπειδὴ πρώτη ἐφάνη. Ἡ δὲ Περσῶν οὐχ οὕτως εὐπορος, ὥσπερ οὖν οὐδὲ Μακεδόνων, ἢ δὲ Ρωμαίων χρησιμωτέρα τε καὶ ἰσχυροτέρα, ὑστέρα μὲν τοῖς χρόνοις, διὸ καὶ ποδῶν τάξιν ἐπέχει. Ἔστι δὲ αὐτῆς τὰ μὲν ἀσθενῆ, τὰ δὲ ἰσχυρότερα.

Τοιοῦτο τὸ ἀλλόκοτον τῶν ἀνθρώπων. «Καὶ ὅταν πληθυνθῆ», φησὶν, «ἡ ἀνομία ψυγήσεται ἢ ἀγάπη τῶν πολλῶν». Ἀγάπης δὲ ψυχομένης, ἀνάγκη ἐχθρας εἶναι καὶ πολέμους· τῶν ἐπίβροθῶν ὄντων καὶ τῶν ἐχθρῶν, ἀνάγκη συνεῖναι τοὺς ἀνθρώπους ἀλλήλοις, ὥσπερ τῷ σιδηρῷ τὸν ὀστρακόν. Καθάπερ μὲν ἐκεῖνα τῇ φύσει διέστηκεν, καὶ οὐκ ἂν ἀλλήλοις ὀμιλήσειεν, οὕτω καὶ ταῦτα. Τοῦτο καὶ

8. Σῆροι· ἔτσι ὀνομάζονταν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ Ρωμαίους οἱ λαοὶ τῆς Ἰωνίας καὶ Ἰωνίας.

9. Ματθ. 24, 12.

φύση τῶν πραγμάτων, μέχρι ποῦ ἀνέτειλε ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὅτι δηλαδὴ ὁ χρυσὸς δὲν εἶναι χρυσός. Πρόσεχε δὲ καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν εἰκόνα, ὅτι ὄχι μετὰ τὴ συντριβή, ἀλλ', ἐνῶ αὐτὰ στέκονται ἀκόμα ὀρθια, κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι μεγαλύτερης ἀξίας ἀπὸ τὸ ἄλλο. Πρόσεχε ὅτι καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐμφάνιση, αὐτὰ εἶναι καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα, καὶ ὡς πρὸς τὸ χρόνο, καὶ ὡς πρὸς τὴν ποιότητα. Διότι γι' αὐτὸ καὶ ἔκανε ὁ Θεὸς τὸν χρυσὸ ἀπὸ τῆ γῆ, γιὰ νὰ μὴ σκεφθεῖς τίποτε τὸ σπουδαῖο γι' αὐτόν.

Ἄλλὰ γιὰ ποιὸ λόγο ὀνομάζει τὴ βασιλεία αὐτοῦ χρυσή, τὴ βασιλεία τῶν Περσῶν ἀργυρή, τὴ βασιλεία τῶν Μακεδόνων χάλκινη καὶ τὴ βασιλεία τῶν Ρωμαίων σιδερένια καὶ ὀστράκινη; Πρόσεχε τὴν καταλληλότητα τῶν ὑλικῶν στοιχείων. Διότι ὁ χρυσὸς εἶναι ἐνδεικτικὸς μὲν πλούτου, εἶναι ὅμως ἀνίσχυρο πράγμα καὶ κατάλληλος περισσότερο γιὰ ἀπάτη, γιὰ στολισμὸ καὶ γιὰ ἐπιδειξιμανία. Τέτοια ἦταν καὶ ἡ βασιλεία ἐκείνη, ἡ βασιλεία τῶν βαρβάρων. Ὑπῆρχε σ' αὐτόν καὶ στοὺς βαρβάρους πολὺ χρυσάφι, ἐπειδὴ, ὅπως λέγεται, ὑπάρχουν καὶ ἐκεῖ μεταλλικὲς ὕλες. Καθόσον καὶ στοὺς Σήρους⁸ ὑπάρχει πολὺς πλοῦτος, ἀλλ' εἶναι ἀχρηστος. Κατέχει δὲ τὴ θέση τῆς κεφαλῆς, ἐπειδὴ πρώτη φάνηκε. Ἡ βασιλεία τῶν Περσῶν ὅμως δὲν ἦταν τόσο πλούσια, ὅπως βέβαια οὔτε καὶ τῶν Μακεδόνων, ἐνῶ τῶν Ρωμαίων ἦταν καὶ χρησιμότερη καὶ ἰσχυρότερη, ἀλλὰ κυριάρχησε κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, γι' αὐτὸ καὶ κατέχει τὴ θέση τῶν ποδιῶν. Καὶ αὐτὴ ἀλλοῦ μὲν παρουσιάζεται ἀνίσχυρη, ἀλλοῦ δὲ ἰσχυρότερη.

Τέτοιο εἶναι τὸ ἀλλόκοτο τῶν ἀνθρώπων. «Καὶ ὅταν», λέγει, «Θ' αὐξηθεῖ ἡ κακία καὶ παρανομία θὰ ψυχρανθεῖ καὶ θὰ χαθεῖ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν»⁹. Ὅταν δὲ ψυχρανθεῖ καὶ χαθεῖ ἡ ἀγάπη, ἀνάγκη εἶναι τότε νὰ συμβαίνουν ἐχθρότητες καὶ πόλεμοι· ὅταν ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιβουλεύονται τοὺς ἀνθρώπους καὶ οἱ ἐχθροί, ἀνάγκη εἶναι οἱ ἄνθρωποι νὰ σχετίζονται μεταξύ τους ὅπως ἀκριβῶς ὁ σίδηρος καὶ τὸ ὀστρακο. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνα διαφέρουν ὡς πρὸς τὴ φύση τους καὶ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ συνενωθοῦν μεταξύ τους, ἔτσι καὶ αὐτά. Αὐ-

οί προφήται καὶ οἱ ἀπόστολοι λέγουσι. Διὸ καὶ συντέλεια
λοιπόν. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ Νῶε, τῆς κακίας ἐπιταθείσης, γέγο-
νεν ὁ κατακλυσμός, οὕτω καὶ νῦν. Καὶ καθάπερ σῶμα κά-
μνον, ὅταν πρὸς τρυφήν ἔλθῃ, τότε ἀπόλλυται, οὕτω καὶ ὁ
5 κόσμος. Εἰ γάρ, ὅταν ὦσι πέντε δίκαιοι ἐν πόλει, φείδεται
τῆς πόλεως, πολλῶ μᾶλλον καὶ ἐπὶ τοῦ κόσμου, ὅταν ὦσι
καὶ κατὰ ἀναλογίαν.

6. «Καὶ ὁ λίθος ὁ πατάξας τὴν εἰκόνα ἐγενήθη εἰς ὄρος
μέγα, καὶ ἐπλήρωσεν πᾶσαν τὴν γῆν». «Λίθος», φησὶν, «ἔ-
10 πεσεν ἐξ ὄρους». Ὅρα πότε. Οὐχ ἡνίκα ἡ χρυσεῖ, οὐδὲ ἡ ἀρ-
γυρᾶ, οὐδὲ ἡ χαλκῆ, ἀλλ᾽ ἡνίκα ὁ σίδηρος ἐφάνη, «Ἐπεσεν
ἀπὸ ὄρους», φησί· τὸ ὑψηλὸν ἐμφαίνων, «Ἀπὸ ὄρους», εἶ-
πεν. Ἄλλ' ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως ἔδειξεν, ὅτι περὶ τῶν
ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐστίν. «Ὁ δὲ λίθος ἀπὸ ὄρους ἔπε-
15 σε», φησί. Τὸ ἐκούσιον δείκνυσι, καὶ ὡς οὐκ ἀναγκασθεῖς·
οὐ γὰρ εἶπεν, ἔρριψῃ, ἀλλ', «Ἐπεσεν ἀπὸ τοῦ ὄρους»· καὶ
τὸ ἀπροσδόκητον, καὶ μηδενὸς εἰδότος. «Καὶ ἐτμήθη ἀνευ
χειρῶν». Τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν αἰνίττεται. Εἶδεν ὄρος
λέγειν καὶ γυναῖκας, ὡς ὅταν λέγῃ· «Ἐκ τοῦ βοθύνου οὐ ὠ-
20 ρύχθητε». Καὶ πολλαχοῦ δὲ λίθος λέγεται διὰ τὸ ἐδραῖον.
«Ἐφ' ὃ δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν», φησί, «ὡσπερ κονιορ-
τὸν ἀπὸ ἄλωνος θερινῆς», τὸ ἀνυπόστατον ἐνταῦθα δηλῶν.
«Καὶ ἐξῆρεν αὐτὰ πλῆθος τοῦ πνεύματος, καὶ τόπος οὐχ εὐ-
ρέθη αὐτοῖς». Οὕτω γὰρ λύονται αἱ βασιλεῖαι ὡς μηδὲ γενό-
25 μεναι. «Καὶ ἐγένετο ὁ λίθος εἰς ὄρος μέγα». Τὰ ἀποστολικά
ρήματα τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσεν ἅπασαν. Ποτὲ μὲν οὖν
ὄρος ὁ λίθος, ποτὲ δὲ ἀκρογωνιαίος, ποτὲ δὲ θεμέλιος, ἵνα
μάθῃς ὅτι τὰ πάντα πληροῖ. Διὰ τοῦτο ὄρος, ὅτι τὰ πάντα

τὸ λένε καὶ οἱ προφῆτες καὶ οἱ ἀπόστολοι. Γι' αὐτὸ καὶ θὰ ἔρθει πλεόν ἢ συντέλεια τῶν πάντων. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς στὶς ἡμέρες τοῦ Νῶε, ἐπειδὴ αὐξήθηκε ὑπερβολικὰ ἡ κακία, ἔγινε ὁ κατακλυσμὸς, ἔτσι καὶ τώρα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς σῶμα ἀσθενικό, ὅταν καταφύγει στὴ γεμάτη ἀπὸ ἀπολαύσεις ζωὴ, τότε καταστρέφεται, ἔτσι καὶ ὁ κόσμος. Διότι, ἐάν, ὅταν ὑπάρχουν πέντε δίκαιοι σὲ μιὰ πόλη, δείχνει ὁ Θεὸς τὴν εὐσπλαχνία του πρὸς ὀλόκληρη τὴν πόλη, πολὺ περισσότερο καὶ στὴν περίπτωση τοῦ κόσμου, ὅταν ὑπάρχουν σ' αὐτὸν δίκαιοι κατ' ἀναλογία τῆς πόλεως.

6. «Καὶ ὁ λίθος, ποὺ χτύπησε τὴν εἰκόνα, ἔγινε ὄρος μεγάλο καὶ γέμισε ὅλη τὴ γῆ». «Λίθος», λέγει, «ἔπεσε ἀπὸ ὄρος». Πρόσεχε πότε. Ὁχι ὅταν φάνηκε ἡ χρυσή, οὔτε ἡ ἀργυρή, οὔτε ἡ χάλκινη, ἀλλ' ὅταν φάνηκε ὁ σίδηρος. «Ἐπεσε», λέγει, «ἀπὸ ὄρος»· εἶπε «Ἀπὸ ὄρος», γιὰ νὰ δείξει τὸ ὑψηλό. Ἀλλὰ μπροστὰ στὸ βασιλιά ἔδειξε, ὅτι πρόκειται γιὰ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. «Ὁ δὲ λίθος», λέγει, «ἔπεσε ἀπὸ ὄρος». Δείχνει ὅτι ἀπὸ μόνος του ἔπεσε, χωρὶς νὰ ἐξαναγκάσθηκε· διότι δὲν εἶπε, ῥίχτηκε', ἀλλ' «ἔπεσε ἀπὸ τὸ ὄρος»· καθὼς ἐπίσης δείχνει καὶ τὸ ἀπροσδόκητο καὶ χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζει κανένας. «Καὶ ἀποκόπηκε χωρὶς ἐπέμβαση χειρῶν». Μὲ αὐτὸ ὑπαινίσσεται τὴν κατὰ σάρκα γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Γνωρίζει ὄρος νὰ ὀνομάζει καὶ γυναῖκες, ὅπως ὅταν λέγει· «Ἀπὸ τὸν λάκκο ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔχετε ἀνορυχθεῖ»¹⁰. Καὶ σὲ πολλές δὲ περιπτώσεις ὀνομάζεται ὁ Χριστὸς λίθος, ἐξ αἰτίας τῆς σταθερότητάς του. «Σ' ὁποῖον δὲ ἐπάνω πέσει θὰ τὸν μεταβάλει σὲ τρύμματα»¹¹, λέγει, «σὰν σκόνη θερινοῦ ἀλωνιοῦ», δηλώνοντας μὲ αὐτὸ ἐδῶ τὸ ἀνύπαρκτο. «Καὶ τὰ σήκωσε ἰσχυρὸς ἄνεμος καὶ τὰ σκόρπισε καὶ δὲν ἔμεινε ἴχνος ἀπὸ αὐτά». Ἐτσι δηλαδὴ ἐξαφανίζονται βασιλεῖες σὰν νὰ μὴ ὑπῆρξαν ποτέ. «Καὶ ἔγινε ὁ λίθος ἐκεῖνος μεγάλο ὄρος». Τὰ ἀποστολικά λόγια γέμισαν ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη. Ἄλλοτε δηλαδὴ ὁ λίθος ὀνομάζεται ὄρος, ἄλλοτε ἀκρογωνιαίος καὶ ἄλλοτε θεμέλιος, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι τὰ πάντα γεμίζει. Γι' αὐτὸ ὀνομάζεται ὄρος, διότι ἐμπερικλείει τὰ πάντα· γι' αὐτὸ

συνέχει· διὰ τοῦτο ἀκρογωνιαῖος, ὅτι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε. Διὰ τοῦτο θεμέλιος, καὶ ρίζα ἀμπέλου. «Ἐγὼ γὰρ εἰμι ἡ ἀμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα».

«Τοῦτό ἐστι τὸ ἐνύπνιον», φησί, «καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἐροῦμεν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Σὺ βασιλεὺς βασιλέων. Σοὶ ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν ἰσχυρὰν καὶ κραταιὰν καὶ ἐντιμον ἔδωκεν ἐν παντὶ τόπῳ, ὅπου κατοικοῦσιν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων· θηρία τε ἀγροῦ, καὶ πετεινὰ οὐρανοῦ ἔδωκεν ἐν τῇ χειρὶ σου, καὶ κατέστησέ σε κύριον πάντων». Ὅτε ἐπεδείξατο τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύν, τότε μετὰ παρρησίας αὐτῷ καὶ τὸ κήρυγμα κηρύττει. Καὶ ὄρα μετὰ κολακείας ὁσησὶ ἐνίησι τὸν λόγον, καὶ μετὰ τιμῆς. «Σὺ βασιλεὺς», φησί, «βασιλέων. Σοὶ ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν ἰσχυρὰν καὶ κραταιὰν καὶ ἐντιμον ἔδωκεν ἐν παντὶ τόπῳ, ὅπου κατοικοῦσιν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων· θηρία τε ἀγροῦ, καὶ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἔδωκεν ἐν τῇ χειρὶ σου». Οὐ τῶν συγγενῶν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐρήμου, καὶ τῶν ὑπὲρ κεφαλῆς ἀρχεῖς. Ὅρα πῶς ἐνεδείξατο τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεὰν ἐκείνην τὴν ἐν ἀρχῇ γενομένην, «Καὶ ἀρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ», ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ τῆς ἐρήμου δημιουργὸς αὐτός, ὅτι καὶ θηρίων ποιητής, οὐχὶ τῶν ἡμέρων μόνον. Καὶ ἐν παντὶ τόπῳ, ὅπου κατοικοῦσιν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, σοὶ ἔδωκε τὴν βασιλείαν ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ. Οὐκέτι φησί, «Ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανῷ».

Ὅρα πῶς κατὰ μικρὸν εἰσάγει τὸ δόγμα. Πρῶτον εἶπεν, ὅτι ἐκεῖ οἰκεῖ, ἵνα μὴ περὶ τὴν γῆν αὐτὸν φαντασθῆ. Ἐπειδὴ δὲ ἐδέξατο τὸ δόγμα ἐκεῖνο, πάλιν αὐτὸν ἀφίστησι, καὶ τοῦτο δεικνύς, ὅτι δημιουργός ἐστιν αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ Δεσπότης καὶ Κύριος, οὐχὶ τόπον αὐτὸν ἔχων, ἀλλ' ἔργον αὐτοῦ τοῦτο. Εἰ γὰρ τοῦ οὐρανοῦ Κύριος, δύναται δοῦναί σοι τὴν γῆν. Αὐτὸς ἔλαβε τὸν οὐρανόν, καὶ σοὶ τὴν γῆν ἔδωκεν. Ὅπερ γὰρ ἐστὶν ἐκεῖνος ἐκεῖ, τοῦτο σὺ ἐπὶ τῆς γῆς,

ονομάζεται ἀκρογωνιαίος, διότι τὰ πάντα στηρίζονται καὶ συγκρατοῦνται ἀπ' αὐτόν. Γι' αὐτὸ καὶ θεμέλιος ὀνομάζεται, καθὼς καὶ ρίζα τῆς ἀμπέλου. Διότι, λέγει, «'Εγὼ εἶμαι ἡ ἀμπελος, σεῖς δὲ τὰ κλήματα»¹².

«Αὐτὸ εἶναι», λέγει, «τὸ ὄνειρό σου καὶ τώρα θὰ δώσω τὴν ἔρμηνεία αὐτοῦ στὸ βασιλιά. Σὺ εἶσαι ὁ βασιλιάς τῶν βασιλιάδων. Σὲ σένα ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ ἔδωσε βασιλεία ἰσχυρή, δυνατὴ καὶ ἔνδοξη καὶ τιμημένη σὲ κάθε τόπο ποὺ κατοικοῦν ἄνθρωποι. Καὶ ἀκόμα ὑπέταξε σὲ σένα θηρία τῆς ὑπαίθρου καὶ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ σὲ κατέστησε κύριο τῶν πάντων». Ἄφοῦ ἔδειξε τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, τότε μὲ παρρησία πρὸς αὐτόν κηρύσσει καὶ τὸ κήρυγμα. Καὶ πρόσεχε μὲ πόσα κολακευτικὰ λόγια ὑφαίνει τὸ λόγο καὶ μὲ πόση τιμὴ. «Σὺ», λέγει, «εἶσαι βασιλιάς τῶν βασιλιάδων. Σὲ σένα ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ ἔδωσε βασιλεία ἰσχυρή, δυνατὴ καὶ ἔνδοξη καὶ τιμημένη σὲ κάθε τόπο στὸν ὁποῖο κατοικοῦν ἄνθρωποι· ἀκόμα καὶ τὰ θηρία τῆς ὑπαίθρου καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ ὑπέταξε σὲ σένα. Ἐξουσιάζεις ὄχι μόνο τοὺς συγγενεῖς σου ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔρημο καὶ ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι σου. Πρόσεχε πῶς ἔδειξε τὴ δωρεὰ ἐκείνη τοῦ Θεοῦ ποὺ δόθηκε στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν ἀρχή, «Καὶ νὰ ἐξουσιάζετε τὰ ψάρια τῆς θάλασσας καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ»¹³, γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὸς εἶναι δημιουργὸς καὶ τῆς ἐρήμου καὶ ποιητῆς τῶν θηρίων καὶ ὄχι μόνο τῶν ἡμέρων. Καὶ σὲ κάθε τόπο, στὸν ὁποῖο κατοικοῦν ἄνθρωποι, σὲ σένα ἔδωσε τὴ βασιλεία ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ. Δὲν λέγει ἀκόμα, «Ἐπάρχει Θεὸς στὸν οὐρανό».

Πρόσεχε πῶς σιγὰ σιγὰ εἰσάγει τὸ δόγμα. Πρῶτα εἶπε, ὅτι κατοικεῖ ὁ Θεὸς ἐκεῖ, γιὰ νὰ μὴ σκεφθεῖ ὅτι βρίσκεται στὴ γῆ. Ἄφοῦ δὲ δέχθηκε ἐκεῖνο τὸ δόγμα, πάλι ἀπομακρύνει αὐτόν, καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ δείξει, ὅτι δημιουργὸς εἶναι καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ οὐρανοῦ καὶ Δεσπότης καὶ Κύριος, ἔχοντας αὐτόν ὄχι τόπο κατοικίας του, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς εἶναι ἔργο αὐτοῦ. Διότι, ἐὰν εἶναι Κύριος τοῦ οὐρανοῦ, μπορεῖ νὰ σοῦ δώσει τὴ γῆ. Αὐτὸς ἔλαβε τὸν οὐρανὸ καὶ σὲ σένα ἔδωσε τὴ γῆ. Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ εἶναι ἐκεῖνος ἐκεῖ, αὐτὸ εἶσαι σὺ ἐπάνω στὴ γῆ, δηλαδὴ εἶσαι ἀνώτε-

πάντων ἀνώτερος, πάντων ἀρχων, πάντων κεφαλῆ. Καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς σοι πλέον ἔδωκεν, κεφαλὴν σε ποιήσας, καὶ χρυσῆν δείξας σου τὴν βασιλείαν, χρυσοῦ καθαροῦ. «Σὺ εἶ ἡ κεφαλὴ ἡ χρυσῆ. Καὶ ὀπίσω σου ἀναστήσεται βασι-
 5 λεία ἑτέρα ἡττων σου, ἣ ἔστιν ἄργυρος· καὶ βασιλεία τρίτη, ἣ ἔστιν ὁ χαλκός, ἣ κυριεύσει πάσης τῆς γῆς». Τοιαύτη γὰρ ἡ Μακεδόνων ἐγένετο. «Καὶ βασιλεία τετάρτη, ἣτις ἔστιν ἰσχυρὰ ὡς ὁ σίδηρος. Ὅν τρόπον γὰρ λεπτύνει ὁ σίδηρος καὶ δαμάζει πάντα, οὕτω πάντα λεπτυνεῖ καὶ δαμάσει». Καὶ
 10 τετάρτη, φησὶν, ἡ Ρωμαίων. Οὐ λέγει δὲ τὰ ὀνόματα. Τίνος ἔνεκεν; ἢ μὴ γὰρ ἂν σαφέστερον τὸν λόγον ἐποίησεν, ὥστε μὴ πολλοὺς ἀφανίσαι τὰ βιβλία.

«Καὶ ὅτι εἶδες τοὺς πόδας, καὶ τοὺς δακτύλους, μέρος μὲν τι ὀστράκινον, μέρος δέ τι σιδηροῦν, βασιλεία διηρημέ-
 15 νη ἔσται, καὶ ἀπὸ τῆς ρίζης τῆς σιδηρᾶς ἔσται ἐν αὐτῇ, ὃν τρόπον εἶδες τὸν σίδηρον ἀναμεμιγμένον τῷ ὀστράκῳ τῷ πηλίνῳ. Καὶ οἱ δάκτυλοι τῶν ποδῶν μέρος μὲν τι σιδηροῦν, μέρος δέ τι ὀστράκινον, μέρος τῆς βασιλείας ἔσται ἰσχυρόν, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἔσται συντριβόμενον. Καὶ ὅτι εἶδες τὸν σίδη-
 20 ρον ἀναμεμιγμένον τῷ ὀστράκῳ τῷ πηλίνῳ, συμμιγεῖς ἔσονται ἐν σπέρματι τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐκ ἔσονται προσκολλώμενοι, καθὼς ὁ σίδηρος οὐκ ἀναμίγνυται μετὰ τοῦ ὀστράκου». Πότε τοῦτο ἐπὶ Ρωμαίων γέγονεν; Ὅρᾶς καὶ βασιλείας γενομένας τοιαύτας; Οὐχὶ ἀπὸ βασιλικοῦ γένους
 25 ἅπαντας, ἄλλως δὲ καὶ ἀπίστως πολλοὺς διακειμένους.

7. «Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλέων ἐκείνων ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἣτις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφθαρήσεται· καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῷ ἑτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται· λεπτυνεῖ καὶ λικμήσει πάσας τὰς βασιλείας·

ρος ἀπὸ δλους, ἄρχοντας δλων, καὶ κεφαλὴ δλων. Καὶ ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς σὲ σένα ἔδωσε κάτι περισσότερο, διότι σὲ ἔκανε κεφαλὴ καὶ ἔδειξε τῆ βασιλεία σου χρυσή, χρυσοῦ μάλιστα καθαροῦ. «Σὺ εἶσαι ἡ κεφαλὴ ἡ χρυσή. Μετὰ ἀπὸ σένα θὰ ἔρθει ἄλλη βασιλεία κατώτερη ἀπὸ τῆ δική σου, ποὺ συμβολίζεται μὲ τὸν ἄργυρο, καὶ μετὰ θὰ ἔρθει τρίτη βασιλεία, ποὺ συμβολίζεται μὲ τὸν χαλκὸ καὶ ἡ ὁποία θὰ κυριεύσει ὀλόκληρη τῆ γῆ». Πράγματι τέτοια ὑπῆρξε τῶν Μακεδόνων. «Μετὰ ἀπὸ αὐτὴ θὰ ἔρθει τέταρτη βασιλεία, ποὺ θὰ εἶναι ἰσχυρὴ σὰν τὸ σίδηρο. Ὅπως δηλαδὴ τὸ σίδηρο συντρίβει καὶ δαμάζει τὰ πάντα, ἔτσι θὰ συντρίψει καὶ θὰ δαμάσει αὐτὴ τὰ πάντα». Καὶ τέταρτη βασιλεία, λέγει, θὰ εἶναι ἡ τῶν Ρωμαίων. Ὅμως δὲν ἀναφέρει τὰ ὀνόματα. Γιὰ ποιὸ λόγο τὸ κάνει αὐτό; Δὲν ἔκανε σαφέστερο τὸ λόγο, μὲ σκοπὸ νὰ μὴ ἔξαφανίσουν οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι τὰ βιβλία μαθαίνοντας αὐτό.

«Εἶδες δὲ τὰ πόδια καὶ τὰ δάχτυλα νὰ εἶναι ἐν μέρει μὲν ὀστράκινα, ἐν μέρει δὲ σιδερένια, καὶ αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ βασιλεία θὰ εἶναι διηρημένη καὶ χωρὶς ἐνότητα. Καὶ στὴν ἴδια τῆ σιδερένια βάση της ἀκόμα δὲν θὰ ὑπάρχει ἐνότητα, ὅπως εἶδες τὸ σίδηρο νὰ εἶναι ἀναμιγμένο μὲ τὸ πῆλινο ὄστρακο. Καὶ τὰ δάχτυλα τῶν ποδιῶν ἐν μέρει μὲν ἦταν σιδερένια, ἐν μέρει δὲ πῆλινα, ποὺ σημαίνει αὐτὸ ὅτι ἓνα μέρος τῆς βασιλείας αὐτῆς θὰ εἶναι ἰσχυρό, ἐνῶ τὸ ἄλλο θὰ εἶναι εὐκόλοθραυστο. Καὶ τὸ ὅτι εἶδες τὸ σίδηρο νὰ εἶναι ἀναμιγμένο μὲ τὸ πῆλινο ὄστρακο, σημαίνει ὅτι θὰ εἶναι ἀνακατεμένοι οἱ λαοὶ ποὺ θ' ἀποτελοῦν αὐτὴ τῆ βασιλεία, χωρὶς νὰ ἔχουν στενὴ ἐνότητα ἀναμεταξύ τους, ὅπως δηλαδὴ τὸ σίδηρο ποὺ δὲν ἀναμιγνύεται μὲ τὸν πῆλο γιὰ ν' ἀποτελέσει μία ἐνότητα». Πότε συνέβηκε αὐτὸ κατὰ τῆ διάρκεια τῆς βασιλείας τῶν Ρωμαίων; Βλέπεις ὅτι ὑπῆρξαν καὶ τέτοιες βασιλεῖες; Δὲν προέρχονταν ὄλοι ἀπὸ βασιλικὸ γένος, ἄλλωστε δὲ καὶ πολλοὶ δὲν ἔδειχναν ὑπακοὴ σ' αὐτές.

7. «Καὶ κατὰ τίς ἡμέρες τῶν βασιλέων ἐκείνων τῆς τέταρτης βασιλείας ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ θ' ἀναδείξει μιὰ ἄλλη βασιλεία, ἡ ὁποία δὲν θὰ καταστραφεῖ στοὺς αἰῶνες, καὶ ἡ βασιλεία αὐτὴ δὲν θὰ παραχωρήσει τῆ θέσῃ της σὲ ἄλλο λαό· θὰ συντρί-

καὶ αὐτὴ ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας». Ἔγε μοι τοὺς Ἰουδαίους ἐνταῦθα. Τί ἂν εἴποιεν περὶ τῆς προφητείας ταύτης; Οὐ γὰρ δὴ που περὶ ἀνθρωπίνης ταῦτα θέμις εἰπεῖν, ὅτι ἄπειρος ἔσται ἡ βασιλεία, ἀλλ' εἰκὸς εἶναι τινα, περὶ οὗ ταῦτα λέ-
 5 λεκται. Εἰ δὲ λέγοις, περὶ τοῦ Πατρὸς εἰρῆσθαι, ἀλλ' ἄκουε τί φησι· «Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλέων ἐκείνων», τῶν Ρωμαίων δηλονότι. Ἄλλως δὲ εἰ λέγοιεν, Ἐκαὶ πῶς τὸν χρυσὸν συνέτριψε, τὴν Βαβυλωνίων βασιλείαν πάλαι κατασκευασθεῖσαν; πῶς δὲ τὸν ἄργυρον, τὴν Περσῶν; πῶς δὲ
 10 τὸν χαλκόν, τὴν Μακεδόνων, ταῦτα γὰρ πάλαι ἐγένετο, καὶ τέλος ἔλαβεν'.

Ἄλλὰ μὴ θαυμάσης, ἀγάπητέ. Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος οὐκ ἐτόλμησε φανερώς εἰπεῖν, ἀλλ', «Ἔως οὗ ὁ κατέχων», φησί, «ἐκ μέσου γένηται», πολλῶ μᾶλλον ὁ προφήτης. Τί γὰρ ὀ-
 15 φελος, εἰπέ μοι, ἀπὸ τοῦ φανερώς εἰπεῖν ἐγίνετο; Εἰ δὲ λέγοιεν, Ἐπῶς συνέτριψε τὸν χαλκόν, τὸν σίδηρον; τοῦτο κοινὸν ἔσται τὸ ζήτημα· καὶ γὰρ ἐπ' αὐτῶν ὁμοίως διαπορήσεται, Ἐπῶς τὰς ἤδη σβεσθείσας βασιλείας καθαιρεῖ;'. Ἄλλὰ τὸ καθαιρεῖν ἑτέρας, ἐν αἷς αἱ τοιαῦταί εἰσιν, εἰκότως ἐμ-
 20 ποιεῖ. Ἄλλως δὲ λανθανόντως τοῦτο εἰργάζετο, καὶ πρὸ τούτου Θεὸς ὢν, καὶ οὐ τότε φανείς, ὥστε εἰκότως ἀμφισβητοῖτε. Εἰ δὲ βούλοιτό τις καὶ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ λάμβάνειν τὴν προφητείαν, οὐκ ἂν ἀμαρτήσεται. Καὶ γὰρ καὶ νῦν συνέτριψε τὰς βασιλείας, τὸν τυφὸν Μακεδόνων τὸ κύ-
 25 ρος. Ὄταν γὰρ ἴδης μάρτυρας, ἵνα τὸ πρόσταγμα ἐκείνου πληρωθῇ, τοῦτο ποιοῦντας, καὶ πολλῶ μᾶλλον τὸν θάνατον ὑπομένοντας, ὄψει αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, καὶ πῶς τὴν γῆν ἐνέπλησεν. Εἶδες προφητείας. Εἰ μὴ ἐξέβη τὰ ἐπ' ἐκείνων, μὴδὲ τῇ συντελείᾳ πιστεue.

ψει δὲ καὶ θὰ διασκορπίσει, ὅπως κατὰ τὸ λίχνισμα, ὅλες τις ἄλλες βασιλεῖες, καὶ θὰ ὑψωθεῖ αὐτὴ καὶ θὰ παραμείνει αἰῶνια». Φέρε μου ἐδῶ τοὺς Ἰουδαίους. Τί θὰ μποροῦσαν νὰ ποῦν γιὰ τὴν προφητεία αὐτή; Διότι βέβαια ὅπωςδήποτε δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ποῦν ὅτι αὐτὰ λέγονται γιὰ ἀνθρώπινη βασιλεία, διότι ἡ βασιλεία αὐτὴ θὰ εἶναι ἀπέραντη, ἀλλὰ φυσικὸ εἶναι νὰ ὑπάρχει κάποιος γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχουν λεχθεῖ αὐτά. Ἐὰν ὁμως ἔλεγε, ὅτι λέχθηκαν γιὰ τὸν Πατέρα, ὁμως ἄκουε τί λέγει· «Κατὰ τις ἡμέρες τῶν βασιλέων ἐκείνων», δηλαδὴ τῶν Ρωμαίων. Ἐξ ἄλλου δὲ ἐὰν ἔλεγαν, Ἐκαὶ πῶς συνέτριψε τὸν χρυσό, δηλαδὴ τὴ βαβυλώνια βασιλεία ποὺ ὑπῆρξε προηγουμένως; πῶς δὲ τὸν ἄργυρο, δηλαδὴ τὴ βασιλεία τῶν Περσῶν; πῶς τὸν χαλκό, δηλαδὴ τὴ βασιλεία τῶν Μακεδόνων; διότι οἱ βασιλεῖες αὐτὲς ὑπῆρξαν παλαιότερα καὶ ἔλαβε τέλος ἡ κυριαρχία τους'.

Ἄλλὰ μὴ ἀπορήσεις, ἀγαπητέ. Διότι, ἐὰν ὁ Παῦλος δὲν τόλμησε νὰ πεῖ φανερά, ἀλλ' εἶπε, «Μέχρι πού», λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ ἐμποδίζει νὰ φύγει ἀπὸ τὸ μέσο»¹⁴, πολὺ περισσότερο ὁ προφήτης. Διότι πές μου, ποιά ὠφέλεια προέκυπτε ἀπὸ τὸ νὰ τὰ πεῖ φανερά; Διότι, ἐὰν λέγει κάποιος, Ἐπῶς συνέτριψε τὸν χαλκό, πῶς τὸ σίδηρο;', κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θ' ἀπορήσει καὶ γι' αὐτὸ καὶ θὰ ρωτήσῃ, Ἐπῶς θὰ καταστρέψει τις βασιλεῖες ποὺ ἤδη ἔσβησαν καὶ ἔξαφανίσθηκαν;', διότι αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα. Ὅμως τὸ νὰ καταστρέφει ἄλλες, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ αὐτὲς, αὐτὸ πολὺ δίκαια τὸ κάμνει. Ἄλλωστε δὲ αὐτὸ τὸ ἔκαμνε κρυφά, καὶ ἦταν πρὶν ἀπὸ αὐτὸ Θεός, καὶ δὲν παρουσιάσθηκε τότε, ὥστε πολὺ σωστὰ ν' ἀμφισβητεῖται. Ἄν ὁμως κάποιος θὰ ἠθέλε κατὰ τὸν παρόντα καιρὸ νὰ ἐφαρμόσει τὴν προφητεία, δὲν θὰ σφάλει. Καθόσον καὶ τώρα συνέτριψε τις βασιλεῖες, τὴν ἀλαζονεία τῶν Μακεδόνων καὶ τὴν κυριαρχία αὐτῶν. Διότι ὅταν δεῖς μάρτυρες νὰ κάμνουν αὐτό, μὲ σκοπὸ νὰ ἐκπληρωθεῖ τὸ πρόσταγμα ἐκείνου, καὶ πολὺ περισσότερο νὰ ὑπομένουν τὸ θάνατο, θ' ἀντιληφθεῖς τὴ βασιλεία αὐτοῦ καὶ πῶς ἄπλωσε αὐτὴν σ' ὅλη τὴ γῆ. Εἶδες προφητεῖες. Ἄν δὲν πραγματοποιήθηκαν τὰ λεγόμενα ἀπὸ ἐκεῖνες, μὴ πιστεύεις τότε καὶ στὴ συντέλεια.

Εἶτα ἐπάγει· «Ὅν τρόπον εἶδες, ὅτι ἀπὸ ὄρους ἐτμήθη
 λίθος ἀνευ χειρῶν, καὶ ἐλέπτυνε τὸ δσπρακον, τὸν σίδηρον,
 τὸν χαλκόν, τὸν ἄργυρον, τὸν χρυσόν, ὁ Θεὸς ἐγνώρισε τῷ
 βασιλεῖ ἃ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα. Καὶ ἀληθινὸν τὸ ἐνύ-
 5 πνιον, καὶ πιστὴ ἡ σύγκρισις αὐτοῦ». Ὅρα πῶς πιστοῦται
 τὰ λεχθέντα, ἀπὸ τῶν φανερῶν τὰ ἀφανῆ, τὸ μονονουχὶ λέ-
 γων, εἰπὼν τὸ ἐνύπνιον, πίστευε τῇ συγκρίσει. Τί οὖν ὁ βα-
 σιλεύς; «Τότε», φησὶν, «ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδοноσορ ἐπε-
 σεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ τῷ Δανιήλ προσεκύνησεν, καὶ
 10 μάννα καὶ εὐωδίαν εἶπεν σπεῖσαι αὐτῷ». Εὐθέως οὕτως ἐπι-
 στεύθη. Καὶ εἰκότως εἶπε, μάννα καὶ εὐωδίαν σπεῖσαι αὐτῷ.
 Εἶδες θαῦμα μέγιστον; Εἶδες πῶς ἔθος τοῖς Ἑλλησιν ἀπὸ
 ἀνθρώπων θεοὺς ποιεῖν; Ὡστε δταν λέγωσι, Ἵόθεν ἡ εἰ-
 δωλολατρία; μάνθανε τὴν ἀρχὴν. Οὕτω καὶ τοὺς ἀποστό-
 15 λους ἐξ ἀνθρώπων ἐποίουν θεοὺς. Οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἐ-
 φιλονείκησε παρὰ τὴν ἀρχὴν τὴν ἀσέβειαν εἰσαγαγεῖν,
 λέγων· «Ἔσεσθε ὡς θεοί». Καὶ ἐπειδὴ τότε οὐκ ἴσχυσεν, ὕ-
 στερον ἐπιχειρεῖ, παντοῦ φιλονεικῶν τὴν πολυθεῖαν εἰσαγα-
 γαιεῖν.

20 «Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς εἶπε τῷ Δανιήλ· Ἐπ' ἀλη-
 θείας οἶδα ὅτι ὁ Θεὸς ὑμῶν αὐτός ἐστι Θεὸς ζῶν, καὶ Κύριος
 τῶν βασιλέων». Ἀπὸ τούτου μόνου οὕτως εὐθέως ἐπίστευ-
 σεν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι μυρία τοιαῦτα ἀκούοντες οὐ προσεῖχον.
 Ὅρα πῶς σοι δείκνυσι τῶν ἔθνῶν εὐγνωμοσύνην; Ἐπειδὴ
 25 γὰρ ὁ καιρὸς παρεγένετο λοιπόν, καθ' ὃν ἔδει τὸ κήρυγμα
 εἰς ἐκείνους ἐξενεχθῆναι, προλαμβάνων ἀπολογεῖται διὰ
 τῶν προγόνων αὐτῶν, ὅτι οὐ μάτην, οὐδὲ ἀπλῶς ἐκείνους
 τούτων προτιμᾷ.

Στὴ συνέχεια προσθέτει· «Ὅπως εἶδες, ὅτι κόπηκε ἓνας λίθος χωρὶς τὴν ἐπέμβαση χειρῶν καὶ συνέτριψε τὸ ὄστρακο, τὸ σίδηρο, τὸν χαλκὸ, τὸν ἄργυρο καὶ τὸν χρυσό, ἔτσι ὁ Θεὸς γνώρισε στὸ βασιλιά ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ συμβοῦν στὸ μέλλον. Καὶ εἶναι ἀληθινὸ τὸ ὄνειρο καὶ ἀκριβὴς καὶ σωστὴ ἡ ἔρμηνεία του». Πρόσεχε πῶς ἐπιβεβαιώνει τὰ λεχθέντα, ἀπὸ τὰ φανερὰ τὰ ἄγνωστα, καὶ εἶναι σὰν νὰ λέγει· Σοῦ εἶπα καὶ σοῦ ἐξήγησα τὸ ὄνειρο, πίστευε σὺ στὴν ἐξήγηση. Τί λοιπὸν κάμνει ὁ βασιλιάς; «Τότε», λέγει, «ὁ βασιλιάς Ναβουχοδονόσορ ἔπεσε μὲ τὸ πρόσωπό του πρὸς τὴ γῆ καὶ προσκύνησε τὸν Δανιήλ καὶ διέταξε νὰ προσφέρουν πρὸς χάρη αὐτοῦ ἀναίμακτες θυσίες καὶ εὐώδη θυμιάματα». Ἀμέσως τόσο πολὺ πίστεψε. Καὶ πολὺ ὀρθὰ διέταξε νὰ προσφέρουν πρὸς χάρη του ἀναίμακτες θυσίες καὶ εὐώδη θυμιάματα. Εἶδες θαῦμα μέγιστο. Εἶδες πῶς ὑπῆρχε συνήθεια στοὺς Ἐθνικοὺς νὰ θεοποιοῦν ἀνθρώπους. Ὡστε ὄταν λένε, Ὁ ἀπὸ ποῦ προῆλθε ἡ εἰδωλολατρία; μάθαινε τὴν ἀρχή. Κατὰ τὸ ἴδιο τρόπο καὶ τοὺς ἀποστόλους, ἂν καὶ ἦταν ἀνθρώποι, τοὺς θεοποιοῦσαν¹⁵. Κατὰ τὸν ἴδιο δὲ τρόπο καὶ ὁ διάβολος κατέβαλε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μεγάλες προσπάθειες νὰ εἰσαγάγει στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀσέβεια, λέγοντας· «Θὰ γίνετε σὰν θεοί»¹⁶. Καὶ ἐπειδὴ τότε δὲν τὸ κατόρθωσε, ἐπιχειρεῖ αὐτὸ νὰ τὸ κάνει ἀργότερα, φιλονεικῶντας πάντοτε νὰ εἰσαγάγει τὴν πολυθεΐα.

«Καὶ ἀποκρίθηκε ὁ βασιλιάς καὶ εἶπε στὸν Δανιήλ· Πράγματι βεβαιώθηκα ὅτι ὁ Θεὸς σας αὐτὸς εἶναι ὁ ζωντανὸς Θεὸς καὶ ὁ Κύριος τῶν βασιλέων». Ἀπὸ αὐτὸ μόνο τόσο πολὺ πίστεψε αὐτὸς ἀμέσως, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἂν καὶ ἄκουαν ἀμέτρητα τέτοια, δὲν πρόσεχαν. Βλέπεις πῶς σοῦ δείχνει τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν ἐθνικῶν; Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ καιρὸς πλησίαζε πλέον, κατὰ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε τὸ κήρυγμα ν' ἀκουσθεῖ σ' ἐκείνους, προλαβαίνοντας ἀπολογεῖται πρὸς χάρη τῶν προγόνων αὐτῶν, ὅτι δηλαδὴ δὲν προτιμᾶ ἄσκοπα καὶ χωρὶς λόγο ἐκείνους ἀπὸ αὐτοῦς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

«Ἔτους ὀκτωκαιδεκάτου Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς ἐποίησεν εἰκόνα χρυσῆν. Ὑψος αὐτῆς πηχέων ἐξήκοντα, καὶ εὖρος αὐτῆς πηχέων ἕξ· ἔστησεν αὐτὴν ἐν πεδίῳ Δεηρᾶ ἐν χώρᾳ Βαβυλῶνος. Καὶ Ναβουχοδονόσορ ἀπέστειλε εἰσαγαγεῖν πάντας τοὺς ὑπάτους, καὶ στρατηγούς, καὶ τοπάρχας, ἡγουμένους καὶ τυράννους, καὶ τοὺς ἐπ' ἐξουσιῶν, καὶ πάντας τοὺς ἄρχοντας τῶν χωρῶν ἔλθεῖν εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς εἰκόνης, ἧς ἔστησε Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς».

1. Ὅρα τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων λάμπουσιν· καί-
τοι τίς οὐκ ἂν αἰσχυρθῆ τοῦτο ἀποκαλύψαι; Τί λέγεις; ὁ
προσκυνήσας, ὁ μάννα σπείσας, ὁ τὸν Θεὸν οὕτω τιμῶν,
καὶ θαυμάσας καὶ ὑπερεκπλαγείς, οὗτος, οὐδὲ μακροῦ πα-
5 ρελθόντος χρόνου, εὐθέως ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανέρχεται
πλάνην; Καλῶς γε. Οὐ γὰρ αὐτὸν κατεπλήξατε τοῖς ση-
μείοις· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐνενόησαν, ἀλλ' ἐν μόνον ὀρῶ-
σιν, ὅπως γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν παρακατάθωνται. Ἐπειδὴ
γὰρ τὴν πόλιν εἴλε (τότε γὰρ αὐτὴν εἴλε, καὶ αὐτῆς ἐκράτει),
10 ἔστησε τὴν εἰκόνα, ἴσως εἰς τῦφον ἄρθεις. Τινὲς φασιν, ὅτι
τῆς εἰκόνης ἐκείνης μεμνημένος τῆς ἐν τοῖς ὀνειροῖς αὐτῶ
δειχθείσης· ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι εἰς θεοῦς ἑαυτὸν ἀναγα-
γεῖν βουλόμενος. Καὶ γὰρ ταύτην εἶχον ἐπιθυμίαν οἱ πα-
λαιοί, ὥστε νομίζεσθαι θεοί, καθάπερ ὁ διάβολος. Καὶ ὄρα
15 τὴν ἐκβασιν. Ἀφείς ποιῆσαι ἑαυτὸν προσκυνεῖσθαι, τὴν εἰ-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'.

«Κατὰ τὸ δέκατο ὄγδοο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ ὁ Ναβουχοδονόσορ κατασκεύασε ἓνα χρυσοῦ ἀγάλμα. Τὸ ὕψος τοῦ ἦταν ἐξήντα πήχεις, καὶ τὸ πλάτος τοῦ ἑξὶ πήχεις. Τὸ ἀγάλμα αὐτὸ τὸ τοποθέτησε στὴν πεδιάδα Δειρά, στὴν περιοχὴ τῆς Βαβυλώνας. Καὶ ἔστειλε τότε ὁ Ναβουχοδονόσορ ἀνθρώπους νὰ συγκεντρώσουν ὄλους τοὺς ὑπάτους, τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς τοπάρχες, τοὺς προΐσταμένους καὶ τοὺς ἄρχοντες, ἐκείνους ποὺ κατεῖχαν ἐξουσία καθὼς καὶ ὄλους γενικὰ τοὺς ἄρχοντες τῶν χωρῶν, γιὰ νὰ παραβρεθοῦν στὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀγάλματος ποὺ ἔστησε ὁ βασιλιάς Ναβουχοδονόσορ».

1. Πρόσεχε τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων ποὺ λάμπει ἂν καὶ βέβαια ποῖος δὲν θὰ ντρεπόταν ν' ἀποκαλύψει αὐτό; Τί λέγεις; ἐκεῖνος ποὺ προσκύνησε, ποὺ πρόσφερε ἀναίμακτες θυσίες, ποὺ τίμησε τόσο πολὺ τὸ Θεό, καὶ θαύμασε καὶ κυριεύθηκε ἀπὸ ἐκπληξη, αὐτός, χωρὶς νὰ πέρασε πολὺς χρόνος, ἐπιστρέφει ἀμέσως στὴν προηγούμενη πλάνη; Πολὺ καλὰ λοιπόν. Δὲν τὸν καταπλήξατε μὲ τὰ θαύματα· ὁμοίως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν σκέφθηκαν, ἀλλὰ σ' ἓνα μόνο ἀποβλέπουν, πῶς νὰ παρουσιάσουν γυμνὴ τὴν ἀλήθεια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κυριεύσε τὴν πόλη (διότι τότε κυριεύσε αὐτὴν καὶ ἐξουσίαζε αὐτήν), ἔστησε τὸ ἀγάλμα, κυριευθεὶς ἴσως ἀπὸ ἀλαζονεία. Μερικοὶ λένε, ὅτι ἔστησε αὐτὸ σ' ἀνάμνηση τῆς εἰκόνας ἐκείνης ποὺ παρουσιάσθηκε στὸ ὄνειρό του. Ἄλλοι δὲ λένε, ὅτι τὸ ἔκανε αὐτὸ θέλοντας νὰ καταστήσει τὸν ἑαυτὸ τοῦ θεοῦ. Καθόσον οἱ παλιοὶ διακατέχονταν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμία, τὸ νὰ νομίζονται δηλαδὴ θεοί, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ διάβολος. Καὶ πρόσεχε τὸ ἀποτέλεσμα. Ἐπιθυμώντας νὰ κάνει τὸν ἑαυτὸ τοῦ νὰ προσκυνεῖται, συντέλε-

κόνα ἐποίησε προσκυνεῖσθαι, ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος τοῦτο κατασκευάσαι βουλόμενος, καὶ τῷ μεγέθει, καὶ τῷ τοῦ σώματος ὄγκῳ καταπληῆξαι θέλων, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου πάλιν. «Ἐν τόπῳ Δεηρᾶ», φησί. Ὑπτιον ἴσως ἦν τὸ πεδῖον.

5 «Εἰσὶν ἄνδρες Ἰουδαῖοι, οὓς κατέστησας ἐπὶ τὰ ἔργα Βαβυλῶνος, Σεδράχ, Μισάχ, Ἀβδευαγώ. Οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι οὐχ ὑπήκουσαν, βασιλεῦ, τῷ δόγματί σου, καὶ τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύουσιν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ ἣ ἔστησας οὐ προσκυνοῦσι. Τότε Ναβουχοδονόσορ ἐν θυμῷ καὶ ὀργῇ εἶ-
10 πεν ἀγαγεῖν τὸν Σεδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδευαγώ».

«Πῶς ὁ Δανιήλ ἐνταῦθα οὐ φαίνεται; Ἐμοὶ δοκεῖ, φοβουμένους ἐκείνους μὴ καταγγεῖλαι αὐτόν, ἢ τὸν βασιλέα αἰδούμενον μὴ ἀναγκάσαι, ὥστε μὴ ἔχειν κατήγορον φανερόν. Τινὲς δέ φασιν, ἐπειδὴ Βαλτάσαρ ἐκαλεῖτο· τὸ δὲ ὄνομα τοῦ-
15 το τοῦ εἰδώλου τοῦ παρ' αὐτοῖς ἦν. Ὁ Θεὸς οὖν ὠκονόμησε μὴ ἐμβληθῆναι εἰς τὴν κάμινον, ὥστε μὴ τῇ προσηγορίᾳ τὴν ἰσχὺν ἐπιγράψαι, καὶ διαφυγεῖν. Τί οὖν οἱ τρεῖς παῖδες; Μάλιστα μὲν γὰρ ἔμελλον καὶ αὐτοὶ διελέγχειν τὸ πρᾶγμα. Πλὴν ἐπὶ τῆς προρρήσεως πῶς οὐκ ὠκονόμησε τοῦτο ὁ Θε-
20 ὁς; Διέβαλλον αὐτοὺς οἱ Χαλδαῖοι· πολλὰ γὰρ ἡ βασκανία ποιεῖ. Οὐκ ἔφερον τοὺς αἰχμαλώτους κρατοῦντας αὐτῶν ὀρῶντες. Ἀλλ' ὄρα. Καθάπερ ἐπὶ τοῦ Δανιήλ, πρότερον ἔμαθον αὐτοῦ τοὺς τρόπους καὶ τὴν ἐπιείκειαν, καὶ τότε τὰ σημεῖα ἐώρων, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἄγονται εἰς μέσον, καὶ πρῶ-
25 τον αὐτῶν τὴν προαίρεσιν ἀπεγύμνωσεν ὁ Θεός· κάκεῖνοί τε οὕτω παρεσκευασμένοι οὐκ ἐπεπήδησαν εἰς τὸ μέσον. Ἴστε δὲ ὅτι ἄνθρωπος τῆς παρούσης ζωῆς ἀπεγνωκώς, καὶ ραδίως φέρων τὴν τελευτήν, οὐδὲν παραιτήσαιο τολμησαί, καὶ τῶν σφόδρα δοκούντων τολμηρῶν εἶναι. Ἀλλ' ὁμως
30 καὶ οὗτοι θανάτου ὑπερορῶντες ἐπιεικεῖς ἦσαν, οὐδὲν ἀπὸ

σε νὰ προσκυνεῖται τὸ ἄγαλμα, ἐπιδιώκοντας νὰ ἐπιτύχει αὐτὸ μὲ κάθε τρόπο, καὶ μὲ τὸ μέγεθος τοῦ ἀγάλματος, καὶ μὲ τὸν ὄγκο τοῦ σώματός του, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν τόπο ὅπου τὸ ἔστησε. «Στὸν τόπο Δεηρά», λέγει. Ἴσως ἐπειδὴ ἦταν ὁμαλὴ ἢ πεδιάδα.

«Ἐπάρχουν ἀναμεταξύ μας ἄνδρες Ἰουδαῖοι, τοὺς ὁποίους σὺ τοποθέτησες στὰ ἔργα τῆς Βαβυλώνας, ὁ Σιράχ, ὁ Μισάχ καὶ ὁ Ἀβδεναγώ. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ δὲν ὑπάκουσαν, βασιλιά μου, στὴ διαταγὴ σου, δὲν λατρεύουν τοὺς θεοὺς σου, καὶ δὲν προσκυνοῦν τὸ χρυσὸ ἄγαλμα ποὺ ἔστησες. Τότε ὁ Ναβουχοδονόσορ θυμωμένος καὶ ὀργισμένος διέταξε νὰ φέρουν μπροστά του τὸν Σεδράχ, τὸν Μισάχ καὶ τὸν Ἀβδεναγώ»¹.

Πῶς ὁ Δανιήλ δὲν ἀναφέρεται ἐδῶ; Ἐγὼ νομίζω ἢ ἐπειδὴ φοβοῦνταν ἐκεῖνοι νὰ καταγγείλουν αὐτόν, ἢ ἐπειδὴ ὁ βασιλιάς ἀπέφυγε ἀπὸ φόβο νὰ τὸν ἐξαναγκάσει, γιὰ νὰ μὴ ἔχει κατήγορο φανερό. Μερικοὶ ὁμῶς λένε, ἐπειδὴ ὀνομαζόταν Βαλτάσαρ· τὸ ὄνομα δὲ αὐτὸ ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ εἰδώλου ποὺ λάτρευαν αὐτοί. Ὁ Θεὸς δηλαδὴ ρύθμισε τὰ πράγματα ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ ριχθεῖ στὸ καμίνι, γιὰ νὰ μὴ ἀποδοθεῖ ἡ δύναμη στὸ ὄνομά του καὶ ἀποφύγει τὸν κίνδυνο. Τί κάμνουν λοιπὸν τὰ τρία παιδιά; Ὅπωςδήποτε βέβαια καὶ αὐτὰ ἐπρόκειτο ν' ἀποδείξουν ὅτι τὸ πρᾶγμα αὐτὸ δὲν εἶναι σωστό. Ἀλλ' ὁμῶς στὴν περίπτωση τῆς προφητείας πῶς ὁ Θεὸς δὲν ρύθμισε αὐτὸ ἔτσι εὐνοϊκᾶ γι' αὐτά; Κατηγόρησαν αὐτὰ οἱ Χαλδαῖοι· διότι πολλὰ κακὰ προξενεῖ ὁ φθόνος. Δὲν ὑπόφεραν νὰ βλέπουν τοὺς αἰχμαλώτους νὰ τοὺς ἐξουσιάζουν. Ἀλλὰ πρόσεχε. Ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση τοῦ Δανιήλ, προηγουμένως γνώρισαν τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὴν καλωσύνη ἐκείνου, καὶ μετὰ εἶδαν τὰ θαύματα, ἔτσι καὶ ἐδῶ ὁδηγοῦνται μπροστὰ στὸ βασιλιά, καὶ πρῶτα φανέρωσε ὁ Θεὸς τὴν προαίρεση αὐτῶν· καὶ αὐτοὶ ἦταν τόσο προετοιμασμένοι, καὶ δὲν ρίχθηκαν μέσα στὸ καμίνι. Γνωρίζετε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔχασε κάθε ἐλπίδα γιὰ τὴν παρούσα ζωὴ καὶ ἀντιμετωπίζει μὲ εὐκολία τὸ θάνατο, δὲν θ' ἀπέφυγε τίποτε τὸ τολμηρὸ νὰ πράξει καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται ὑπερβολικὰ τολμηρά. Ἀλλ' ὁμῶς καὶ αὐτοί, ἂν καὶ περιφρονοῦσαν τὸ θάνατο, συμπεριφέρονταν μὲ τὸν πρέποντα τρόπο, καὶ δὲν παρασύρθηκαν,

τῆς ἀνδρείας εἰς θρασύτητα παραβλαβέντες, οὐδὲ φιλοτιμία τοῦτο ποιοῦντες.

«Καὶ οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι οἱ τρεῖς, Σεδράχ, Μισάχ, Ἀβδεναγώ, ἔπεσον εἰς μέσον τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης, πεπεδημένοι, καὶ περιεπάτουν ἐν μέσῳ τῆς φλογός, ὑμνοῦντες τὸν Θεὸν καὶ εὐλογοῦντες τὸν Κύριον».

Ὅρα, οὐ θαυμαστὸν τοῦτο καὶ παράδοξον, τὸ καὶ περιπατεῖν καὶ ὑμνεῖν, καθάπερ ἐν κολυμβήθρα ὑδάτων; Καίτοι οὐδὲν κωλύον ἦν ἐκεῖ, ἐπεὶπερ Θεὸς ἠβουλήθη. Τοιοῦτον
10 εἶναι ἐμοὶ δοκεῖ κάκεῖνο τὸ πῦρ, τὸ τοὺς ἔξω κατακαῦσαν· καὶ τοῦτο πῦρ, κάκεῖνο τὸ πῦρ· καὶ ταῦτα σώματα, κάκεῖνα τὰ σώματα· καὶ τῶν μὲν ἤψατο, τῶν δὲ ἀπέσχετο. Εἶδες ὅσον ἀγαθὸν προαίρεσις καλλίστη; ἐθαύμασας αὐτῶν τὴν προαίρεσιν; Θαύμασον τοῦ Δεσπότη τὴν εὐνοίαν, καὶ τὴν
15 τιμὴν, ἣν εἰς αὐτοὺς ἐπεδείξατο. «Τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω», φησί. Εἰστήκει τὸ θέατρον ἅπαν. Ὑπὲρ τὴν φύσιν ἐφθέγγαντο, ὑπὲρ τὴν φύσιν αὐτοὺς τιμᾶ. Ὅρα τὰ τοῦ Δεσπότη δυναμένους τοὺς οἰκέτας. Τί θαυμάζεις, εἰ βασιλέως καταγελῶσιν, ὅταν αὐτοὺς τὰ στοιχεῖα αἰδῆται καὶ θαυμάζη;
20 Ἐκκλησία γέγονεν ἡ κάμιнос, αὐτῷ ἐώκει τῷ οὐρανῷ. Ἐνταῦθα ἤδη τῆς ἀφθαρσίας πείραν ἔλαβον. Ἐπεὶ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν παθητὰ τὰ σώματα ἡμῶν ἡ ἁμαρτία πεποίηκεν, ὅταν γοῦν τὰ δίκαια πράττη, πάλιν ἀπαθῆ γίνεται.

«Καὶ περιεπάτουν», φησί. Ἀλλ' ἴδωμεν τί φθέγγονται·
25 τῆς μυστικῆς ἀκούσωμεν φωνῆς μεθ' ἡσυχίας πολλῆς. Εἶδες ἄτακτον φωνὴν καὶ συγκεχυμένην τῆς σαμβύκης, καὶ τοῦ ψαλτηρίου, καὶ τῆς μουσικῆς; Ἄκουσον φωνῆς ἀπὸ πυρὸς. Οὐ θαυμαστὸν ἐδόκει σοι τὸ φωνὴν ἀπὸ πυρὸς φέρεσθαι Θεοῦ; Ἴδου καὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ τοῦτο ἐχαρίσατο.
30 Ποῖος ἀἷρ πληττόμενος τὴν φωνὴν ἀπετέλει; Οὐχὶ τοῦτο αἰεὶ τοῖς μέλλουσι κατακαίεσθαι παραινουῖσι, διανοίγειν τὰ στό-

2. Δαν. 3, 23.

3. Α' Βασ. 2, 30.

4. Σαμβύκη· ἔγχορδο μουσικὸ ὄργανο τοῦ εἴδους τῆς ἄρπας.

ἐξ αἰτίας τῆς ἀνδρείας τους, σὲ θρασύτητα, οὔτε τὸ ἔκαμναν αὐτὸ ἀπὸ φιλοδοξία.

«Καὶ οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι ἄνδρες, ὁ Σεδράχ, ὁ Μισάχ καὶ ὁ Ἀβδεναγῶ, ρίχθηκαν δεμένοι μέσα στὸ ἀναμμένο καμίνι. Καὶ περπατοῦσαν αὐτοὶ ἀνάμεσα στὶς φλόγες, ὑμνολογώντας τὸ Θεὸ καὶ δοξολογώντας τὸν Κύριον»².

Πρόσεχε, δὲν εἶναι αὐτὸ ἀξιοθαύμαστο καὶ παράδοξο, τὸ νὰ περπατοῦν δηλαδὴ μέσα στὶς φλόγες καὶ νὰ ὑμνοῦν τὸ Θεό, σὰν ἀκριβῶς νὰ βρίσκονταν μέσα σὲ κολυμβήθρα ὑδάτων; Ἄν καὶ βέβαια δὲν ὑπῆρχε ἐκεῖ κανένα ἐμπόδιο, γιὰ τὸ λόγο ὅτι τὸ θέλησε ὁ Θεός. Ὅμοια μοῦ φαίνεται ὅτι ἦταν ἐκείνη ἡ φωτιά πὺρ κατέκαυσε ἐκείνους πὺρ βρίσκονταν ἔξω· καὶ αὐτὴ φωτιά, καὶ ἐκείνη φωτιά· καὶ αὐτὰ σώματα, καὶ ἐκεῖνα σώματα· καὶ τὰ μὲν κατέκαψε, τὰ δὲ ἄφησε ἄγγιχτα. Εἶδες πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι ἡ ἀγαθὴ προαίρεση; Θαύμασες τὴν προαίρεση αὐτῶν; Θαύμασε τὴν εὐνοία τοῦ Κυρίου καὶ τὴν τιμὴ πὺρ ἔδειξε πρὸς αὐτούς. «Ἐκείνους πὺρ μὲ δοξάζουν θὰ τοὺς δοξάσω»³, λέγει. Στέκονταν ὄρθιοι ὄλοι θεατές. Τὰ λόγια τους ὑπερέβαιναν τὶς δυνατότητες τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, γι' αὐτὸ καὶ οἱ τιμὲς του ὑπερβαίνουν τὶς τιμὲς τὶς ἀποδιδόμενες στὴν ἀνθρώπινη φύση. Πρόσεχε ποιά εἶναι ἐκεῖνα πὺρ κατορθώνουν νὰ πράξουν οἱ δοῦλοι τοῦ Κυρίου. Γιατί ἀπορεῖς, γιὰ τὸ ἂν περιφρονοῦν τὶς διαταγὰς τοῦ βασιλιᾶ, τὶ στιγμὴ πὺρ τοὺς σέβονται καὶ τοὺς τιμοῦν τὰ φυσικὰ στοιχεῖα; Ἐκκλησία ἔγινε τὸ καμίνι, καὶ ἔμοιαζε μὲ τὸν ἴδιο τὸν οὐρανό. Ἦδη ἐδῶ ἔλαβαν γνώση τῆς ἀφθαρσίας. Διότι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἡ ἁμαρτία κατέστησε τὰ σώματά μας παθητὰ, ἐφόσον ὁμοίως πράττουν τὰ δίκαια, γίνονται πάλι ἀπαθή.

«Καὶ περπατοῦσαν», λέγει. Ἄλλ' ἄς δοῦμε τί λένε· ἄς ἀκούσομε τὴ μυστικὴ φωνὴ μὲ μεγάλη ἡσυχία. Ἄκουσες ἄρρυθμη καὶ συγκεχυμένη φωνὴ τῆς σαμβύκης⁴, τοῦ ψαλτηρίου καὶ τῆς μουσικῆς; Ἄκουσε φωνὴ καὶ ἀπὸ φωτιά. Δὲν σοῦ φαινόταν ἀξιο θαυμασμοῦ τὸ ν' ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ μέσα ἀπὸ τὴ φωτιά; Νά, αὐτὴ τὴ δυνατότητα τὴ χάρισε καὶ στοὺς δούλους του. Ποιὸς ἀέρας δεχόμενος δονήματα δημιούργησε τὴ φωνὴ αὐτῆ; Δὲν συμβουλεύουν αὐτὸ πάντοτε σ' ἐκείνους πὺρ

ματα, ὡς οὐδὲ μικρὸν δυναμένης τῆς δυνάμεως ἐναπομεῖναι τῷ σώματι λοιπόν; Ὅρα συμφωνίαν μουσικὴν, ὡσπερ ἐξ ἐνὸς στόματος πάντας ὑμνοῦντας.

2. «Καὶ συστὰς Ἀζαρίας προσηύξατο οὕτως· καὶ ἀνοί-
5 ξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς εἶπεν». Ἴνα μὴ νομί-
σης, ὅτι ὑπὲρ τῶν παρόντων εὐχαριστοῦσι μόνον, ὑπὲρ τῆς
αἰχμαλωσίας, καὶ τῶν δεινῶν ἐκείνων τῶν συμβεβηκότων
αὐτοῖς παρακαλοῦσι τὸν Θεόν. Ὅρα πῶς ἄρχονται. «Εὐλο-
γητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ αἰνετὸν καὶ
10 δεδοξασμένον τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας».

«Ὁ δὲ ἄγγελος Κυρίου συγκατέβη τοῖς περὶ τὸν Ἀζα-
ρίαν εἰς τὴν κάμινον, καὶ ἐξετίναξε τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς ἐκ
τῆς καμίνου, καὶ ἐποίησε τὸ μέσον τῆς καμίνου ὡς πνεῦμα
δρόσου διασυρίζον· καὶ οὐχ ἤψατο αὐτῶν τὸ καθόλου τὸ
15 πῦρ, καὶ οὐκ ἐλύπησεν αὐτούς, καὶ οὐ παρηνώχλησεν». Οὕ-
τως οὐκ αὐτομάτως ταῦτα ἐγένετο. Καὶ οὐ μόνον οὐ κατε-
καύθησαν, ἀλλ' οὐδὲ παρηνώχλησεν αὐτοὺς τὸ πῦρ, οὐδὲ ἐ-
λύπησεν, οὐδὲ τὸ τυχὸν οἶον, οὐδὲ θέρμην ἤσθοντο. Διὰ
τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἡ φλόξ ἀνῆλθεν, ὥστε καὶ τοῖς ἐ-
20 ξωθεν φαίνεσθαι. Καὶ ἡ ἐμβαλλομένη δὲ ὕλη ἱκανὴ ἦν αὐ-
τοὺς πιστώσασθαι, καὶ τὸ μὴ διαλείπειν, καὶ τὸ ἐπὶ πολὺ
φαίνεσθαι καιομένην, καὶ πάντων ἐμπροσθεν τοῦτο γενέ-
σθαι.

«Καὶ Ναβουχοδονόσορ ἤκουσεν ὑμνοῦντων αὐτῶν, καὶ
25 ἐθαύμασε, καὶ ἐξανέστη ἐν σπουδῇ, καὶ εἶπε τοῖς μεγιστᾶσιν
αὐτοῦ». Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐπῆλθε πόθεν τῷ Ναβουχοδονόσορ
ἀκοῦσαι; Ἄρα πάντα τὸν χρόνον παρεκάθητο. Διὰ γὰρ τοῦ-
το εὐθέως οὐκ εἴασεν αὐτὸν ἀκοῦσαι, ἵνα καὶ ὁ χρόνος αὐ-
τὸς μαρτυρήσῃ τῷ γενομένῳ, ὅτι καὶ πολὺν διατρίψαντες
30 χρόνον, οὐδὲν ἔπαθον δεινόν.

«Οὐχὶ ἄνδρας τρεῖς ἐνεβάλομεν εἰς μέσον τοῦ πυρὸς
πεπεδημένους; Καὶ ἀποκριθέντες λέγουσι τῷ βασιλεῖ· Ἀλη-

5. Δαν. 3, Προσευχὴ Ἀζαρίου 2.

6. Δαν. 3, Προσευχὴ Ἀζαρίου 24.

πρόκειται νὰ ριχτοῦν στὴ φωτιά γιὰ νὰ καοῦν, νὰ ἀνοίγουν δηλαδὴ τὸ στόμα τους, ὥστε οὔτε γιὰ ἐλάχιστο χρόνο νὰ μὴ μπορεῖ πλέον νὰ παραμείνει μέσα τους ἡ ψυχικὴ τους δύναμη; Πρόσεχε μουσικὴ συμφωνία, σὰν δηλαδὴ ὄλοι τους νὰ δοξολογοῦν μὲ ἓνα στόμα τὸ Θεό.

2. «Ἐφοῦ ὁ Ἀζαρίας στάθηκε ὀρθὸς μέσα στὴ φωτιά ἀνοιξε τὸ στόμα καὶ προσευχήθηκε, λέγοντας τὰ ἑξῆς». Γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι εὐχαριστοῦν τὸ Θεὸ μόνο γιὰ τὰ παρόντα, παρακαλοῦν τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὰ δεινὰ ποὺ συνέβηκαν σ' αὐτούς. Πρόσεχε πῶς ἀρχίζουν· «Εὐλογημένος εἶσαι, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μας, καὶ ὡς εἶναι ἄξιο ἐπαίνου καὶ δοξασμένο τὸ ὄνομά σου στοὺς αἰῶνες»⁵.

«Ἐγγελοσ δὲ Κυρίου κατέβηκε καὶ ἦταν μέσα στὸ καμίνι μαζί μὲ τὸν Ἀζαρία καὶ τοὺς ὑπόλοιπους καὶ ἀπομάκρυνε τὴ φλόγα τῆς φωτιᾶς μέσα ἀπὸ τὸ καμίνι, δημιουργώντας ἔτσι μέσα στὸ καμίνι δροσερὸ φύσημα ἀέρα. Καὶ δὲν τοὺς ἄγγισε καθόλου ἡ φωτιά, οὔτε τοὺς στενοχώρησε, οὔτε καὶ τοὺς ἐνόχλησε καθόλου». Ὡστε λοιπὸν αὐτὰ δὲν γίνονταν ἀπὸ μόνονα τους καὶ στὴν τύχη. Καὶ ὄχι μόνο δὲν κατακάηκαν, ἀλλ' οὔτε καὶ τοὺς ἐνόχλησε ἡ φωτιά, οὔτε τοὺς στενοχώρησε, οὔτε τοὺς συνέβηκε τὸ παραμικρό, οὔτε δὲ αἰσθάνονταν τὴ ζέστη. Γι' αὐτὸ δὲ καὶ τόσο πολὺ ψηλὰ σηκώθηκε ἡ φλόγα, ὥστε νὰ τὴ βλέπουν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἦταν ἔξω. Καὶ ἡ καύσιμη ὕλη δὲ ποὺ ριχνόταν μέσα στὸ καμίνι καὶ δὲν σταματοῦσε καθόλου, καὶ τὸ ὅτι φαινόταν γιὰ πολλὴ ὥρα νὰ καίει καὶ νὰ γίνεται αὐτὸ μπροστὰ στὰ μάτια ὄλων, ἦταν ἱκανὰ νὰ τοὺς κάνουν νὰ πιστέψουν.

«Καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορ ἄκουσε αὐτοὺς ποὺ ἐξυμνοῦσαν τὸ Θεὸ καὶ θαύμασε καὶ σηκώθηκε βιαστικὰ ἀπὸ τὸ θρόνο του καὶ εἶπε στοὺς μεγιστάνες του»⁶. Ἐφοῦ δὲ ἄκουσε ὁ Ναβουχοδονόσορ τὸ ὅτι ἐξυμνοῦσαν αὐτοὶ τὸ Θεό; Ἐπομένως καθ' ὄλο τὸ χρόνο καθόταν ἐκεῖ κοντά. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἄφησε αὐτὸν ν' ἀκούσει αὐτὸ ἀμέσως, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ χρόνος νὰ ἐπιβεβαιῶσει αὐτὸ ποὺ συνέβηκε, ὅτι δηλαδὴ, ἂν καὶ ἔμειναν ἐπὶ πολὺ χρόνο μέσα στὴ φωτιά, ἐν τούτοις δὲν ἔπαθαν κανένα κακό.

«Δὲν ρίξαμε τρεῖς ἄνδρες μέσα στὴ φωτιά; Ἀποκρίθηκαν καὶ εἶπαν στὸ βασιλιά· Ναί, βασιλιά μας. Καὶ εἶπε ὁ βασιλιάς:

θῶς, βασιλεῦ. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς· Ὡδε ἐγὼ ὄρῳ ἄνδρας τέσσαρας λελυμένους, καὶ περιπατοῦντας ἐν μέσῳ τοῦ πυρός· καὶ διαφθορὰ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς· καὶ ἡ δρασις τοῦ τετάρτου ὁμοία υἱῷ τοῦ Θεοῦ». Ἀπὸ τῆς θύρας εἶδεν τὰς δ-
5 ψεις. «Τότε προσῆλθε Ναβουχοδονόσορ πρὸς τὴν θύραν τῆς καμίνου τοῦ πυρός τῆς καιομένης, καὶ εἶπεν· Σεδράχ, Μισάχ, Ἀβδεναγώ, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἐξέλθετε, καὶ δεῦτε ὧδε. Καὶ ἐξῆλθον Σεδράχ, Μισάχ, Ἀβδεναγὼ ἐκ μέσου τοῦ πυρός».

10 Διὰ τί δ' οὐ πρότερον ἐξῆλθον ἕως ἐκάλεσεν αὐτούς; Καὶ καλῶς πρότερον ἐρωτᾷ τοὺς ἄρχοντας, ἵνα τῇ ἀποκρίσει προκατασχεθέντες μηδὲν ἐναντίον ἀποκρίνωνται, μηδὲ ὑπὸ τοῦ καιροῦ συναρπαγῶσιν. Ὡσπερ τῷ Μωϋσεῖ ἔλεγεν ὁ Θεός, «Τί τοῦτο ἐν τῇ χειρὶ σου;», οὕτω καὶ τούτους Να-
15 βουχοδονόσορ προκαταλαμβάνει τῇ ἐρωτῆσει. «Ἰδού», φησὶν, «ὄρῳ ἄνδρας τέσσαρας λελυμένους, καὶ περιπατοῦντας ἐν μέσῳ τοῦ πυρός· καὶ διαφθορὰ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς· καὶ ἡ δρασις τοῦ τετάρτου ὁμοία υἱῷ Θεοῦ». Πολὺ κάλλος ἴσως ἐνέφαινε. Πόθεν οἶδας, ὦ Ναβουχοδονόσορ, υἶδν Θεοῦ; Ὁ-
20 ρα τοῦτον προφητεύοντα τὸν βάρβαρον ἀπὸ τῆς δψεως μόνης.

Καὶ προσῆλθε, καὶ ἐκάλεσεν αὐτούς· «Σεδράχ, Μισάχ, Ἀβδεναγώ, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἐξέλθετε, καὶ δεῦτε». Ὁρα. Οὐκ ἐκέλευσε σβεσθῆναι τὴν κάμινον, ἀλλὰ
25 τί; Ἐκάλεσεν αὐτοὺς ἐξελθεῖν. Εἶδες θαῦμα μέγα καὶ παράδοξον. Ὁ μάλιστα ἤδει θεραπεῦσον, τοῦτο ἐκάλεσεν. Οὐδὲν ταύτης τῆς εὐγενείας ἴσον. Ἄκουε γὰρ τοῦ Θεοῦ λέγοντος· «Μωϋσῆς ὁ θεράπων μου τετελεύτηκε». «Καὶ Ἰσαάκ», φησί, «ὁ δοῦλός σου». Ταύτη οἱ ἄγγελοι τῇ προση-
30 γορίᾳ ἀγάλλονται, καὶ τὰ Χερουβὶμ, καὶ τὰ Σεραφίμ. Καὶ οὐχ ὥς ἂν τις φιλόνηκος ποιήσειεν, ἐναπέμειναν, ἀλλ' εὐθέως ὑπήκουσαν· καὶ συνῆλθον ἅπαντες ἰδεῖν τὸ θαῦμα.

7. Δαν. 3, 24-25.

9. Ἔξ. 4,2.

11. Γεν. 24, 14.

8. Δαν. 3, 26.

10. Ἰησοῦς Ναυῆ 1, 2.

Ἐγὼ βλέπω νὰ ὑπάρχουν ἐδῶ μέσα τέσσερις ἄνδρες λυμένοι καὶ ποὺ περπατοῦν μέσα στὴ φωτιά, χωρὶς νὰ ὑπάρχει βλάβη σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὴ φωτιά, καὶ ἡ ἐμφάνισή τοῦ τετάρτου εἶναι ὁμοία μὲ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ»⁷. Ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ καμινιοῦ εἶδε τὰ πρόσωπά τους. «Τότε πλησίασε ὁ Ναβουχοδονόσορ πρὸς τὴν πόρτα τοῦ καμινιοῦ μέσα στὸ ὁποῖο ἔκαε ἀκόμα ἡ φωτιά καὶ εἶπε· Σεδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδεναγῶ, οἱ δοῦλοι τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, βγαῖτε ἔξω καὶ ἐλάτε ἐδῶ. Καὶ βγῆκαν ἔξω ὁ Σεδράχ, ὁ Μισάχ καὶ ὁ Ἀβδεναγῶ, μέσα ἀπὸ τὴν φωτὰ τοῦ καμινιοῦ»⁸.

Γιατί δὲν βγῆκαν ἔξω προτοῦ νὰ τοὺς καλέσει νὰ βγοῦν; Καὶ πολὺ σωστὰ ρωτᾶ προηγουμένως τοὺς ἄρχοντες, ὥστε, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἀπάντηση, νὰ μὴ ποῦν τίποτε ἐναντίον τους, οὔτε ἐξ αἰτίας τῆς καταστάσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων νὰ κυριευθοῦν ἀπὸ συγκίνηση καὶ κατάπληξη. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Θεὸς ἔλεγε στὸ Μωυσῆ, «Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ κρατᾶς στὸ χέρι σου;»⁹, ἔτσι καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορ προλαβαίνει αὐτοὺς μὲ τὴν ἐρώτησή του. «Νά», λέγει, «βλέπω τέσσερις ἄνδρες λυμένους καὶ ποὺ περπατοῦν μέσα στὴ φωτιά, χωρὶς νὰ ὑπάρχει σ' αὐτοὺς καμιὰ βλάβη ἀπὸ τὴ φωτιά, ἡ δὲ ὄψη τοῦ τετάρτου μοιάζει μὲ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ». Πολὺ σωστὰ ἴσως ἔκανε τὴ δήλωση αὐτή. Ἀπὸ ποῦ, Ναβουχοδονόσορ, γνωρίζεις υἱὸ τοῦ Θεοῦ; Πρόσεχε αὐτὸν τὸν βάρβαρο ποὺ προφητεύει ἀπὸ μόνη τὴν ὄψη.

Καὶ πλησίασε στὸ καμίνι καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· «Σεδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδεναγῶ, οἱ δοῦλοι τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, βγαῖτε ἔξω καὶ ἐλάτε ἐδῶ». Πρόσεχε. Δὲν πρόσταξε νὰ σβησθεῖ τὸ καμίνι, ἀλλὰ τί; πρόσταξε αὐτοὺς νὰ βγοῦν ἔξω. Εἶδες θαῦμα μεγάλο καὶ παράδοξο. Ἐκεῖνο ποὺ κατ' ἐξοχὴ γνῶριζε ὅτι θὰ κάνουν μὲ προθυμία, αὐτὸ πρόσταξε. Τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὴ τὴν εὐγένεια. Ἄκουε δὲ καὶ τὸ Θεὸ ποὺ λέγει· «Ὁ Μωυσῆς ὁ δοῦλος σου πέθανε»¹⁰. «Καὶ ὁ Ἰσαάκ», λέγει, «ὁ δοῦλος σου»¹¹. Μὲ αὐτὴ τὴν ὀνομασία χαίρονται οἱ ἄγγελοι, καθὼς καὶ τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ. Καὶ δὲν παρέμειναν μέσα στὸ καμίνι, ὅπως θὰ ἔκαμνε κάποιος φιλόνεικος, ἀλλ' ἀμέσως ὑπάκουσαν στὴ διαταγὴ τοῦ βασιλιᾶ. Καὶ ὅλοι συγκεντρώθηκαν γιὰ νὰ δοῦν τὸ θαῦμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

«Ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ εὐθηνῶν ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ εὐθαλῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου μου, καὶ πίων ἐν τῷ λαῷ μου».

1. Τίνος ἕνεκεν οὕτω τοῦτο ἔγραψεν, καὶ οὐχὶ ἔγραψεν, 'Ναβουχοδονόσορ ἦν εὐθηνῶν', ἀλλ' ὡς ἐκ προσώπου ἐκείνου; Ἐμοὶ δοκεῖ ταῦτα τὰ ρήματα αὐτοῦ εἶναι τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνήνεγκεν ἀπ' ἐκείνης τῆς πλάνης, 5 ἐν δημοσίοις αὐτὰ κατέθετο γράμματα ἴσως. Αὐτὸ οὖν σύνταγμα, ὥστε ἀξιόπιστον γενέσθαι, παράγει ὁ Δανιήλ. Τῇ γὰρ τῶν ἀνθρώπων φύσει αὐτὸς ὁ πεπονθὼς διαλέγεται. Καὶ θέα μοι πόση παιδείσις γίνεται κατὰ τῶν ὑπερηφάνων. Ἀπὸ γὰρ ὑπερηφανίας πέπονθεν ἄπερ ἔπαθεν, καὶ δείκνυσι 10 τὴν αἰτίαν τῆς ὑπερηφανίας ἀπὸ τε τοῦ τέλους καὶ τῆς ἀρχῆς· ἐν μὲν τῷ τέλει λέγων, «Ὅτι πάντας τοὺς ὑπερηφάνους δύναται ταπεινῶσαι», ἐν ἀρχῇ δὲ καὶ ἐκ προοιμίῳ τὴν αἰτίαν τῆς ὑπερηφανίας διδάσκων. Ἐκεῖ μὲν γάρ, ὅτι διὰ τοῦτο ἔταπεινώθη, ἐδήλωσεν, ἐνταῦθα δὲ πόθεν τοιοῦτο ἐγένετο, ἐκ τοῦ πολλῆς ἀπολαῦσαι εὐπραγίας· ὡσπερ καὶ ὁ 15 Δαυῖδ λέγει· «Διὰ τοῦτο ἐκράτησεν αὐτῶν ἡ ὑπερηφανία».

Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα πολλὰς τίθησιν εὐπραγίας. Ἐν τῇ ἀρχῇ φησιν· «Εὐθηνῶν ἡμην ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ εὐθαλῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου μου, καὶ πίων ἐν τῷ λαῷ μου». Οὐ γὰρ ἔστι 20 πάντα ὁμοῦ συνδραμεῖν. Ἐνεστι κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν εὐπραγεῖν, κατὰ δὲ τὴν οἰκίαν δυσπραγεῖν, καθάπερ ὁ Ἡρώδης· καθάπερ ὁ Δαυῖδ· ἔνεστι πάλιν τοῦναντίον ἐν μὲν τῷ λαῷ δυσπραγεῖν, ἀπὸ δὲ τῆς οἰκίας μηδὲν πάσχειν δεινόν· ἔνε-

1. Δαν. 4, 34.

2. Ψαλμ. 72. 6.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

«Ἐγὼ ὁ Ναβουχοδονόσορ ζοῦσα μὲ ἀφθονία ἀγαθῶν στὰ ἀνάκτορά μου καὶ ἤμουν πανευτυχῆς στὸ θρόνο μου καὶ εὐημεροῦσα ἀνάμεσα στὸ λαό μου».

1. Γιὰ ποιὸ λόγο τὸ ἔγραψε αὐτὸ ἔτσι σὰν νὰ τὸ ἔλεγε ὁ ἴδιος, καὶ δὲν ἔγραψε, «Ὁ Ναβουχοδονόσορ εἶχε ἀφθονία ἀγαθῶν»; Ἐγὼ νομίζω ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Διότι, ἀφοῦ ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ τὴν πλάνη ἐκεῖνη, ἀνέφερε αὐτὰ τὰ λόγια ἴσως παρουσία τοῦ λαοῦ. Γιὰ νὰ γίνει λοιπὸν ἀξιόπιστος ὁ Δανιὴλ ἀναφέρει αὐτὴ τὴν ἀνακοίνωση. Διότι συνομιλεῖ μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση αὐτοῦ ὁ ἴδιος ποὺ ἔπαθε αὐτά. Καὶ πρόσεχε σὲ παρακαλῶ πόσο σπουδαῖο δίδαγμα γίνεται γιὰ τοὺς ὑπερήφανους. Διότι ἀπὸ ὑπερηφάνεια ἔπαθε ἐκεῖνα ποὺ ἔπαθε καὶ δείχνει τὴν αἰτία τῆς ὑπερηφάνειας τοῦ ἀπὸ τὸ τέλος καὶ τὴν ἀρχή· στὸ μὲν τέλος λέγοντας, «Ὅτι μπορεῖ νὰ ταπεινώσει ὁ βασιλιάς τοῦ οὐρανοῦ ὄλους τοὺς ὑπερήφανους»¹, στὴν ἀρχὴ δὲ καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ διδάσκοντας τὴν αἰτία τῆς ὑπερηφάνειας. Διότι ἐκεῖ μὲν δήλωσε, ὅτι γι' αὐτὸ ταπεινώθηκε, ἐνῶ ἐδῶ λέγει ἀπὸ ποῦ συνέβηκε αὐτό, ἀπὸ τὸ ὅτι ἀόλαυσε μεγάλη ἐμπειρία, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· «Γι' αὐτὸ τοὺς κυρίεψε ἡ ὑπερηφάνεια»².

Κατὰ τὸν ἴδιο λοιπὸν τρόπο καὶ ἐδῶ ἀναφέρει πολλαὺς μορφές εὐημερίας καὶ εὐτυχίας. Στὴν ἀρχὴ λέγει· «Ζοῦσα μὲ ἀφθονία ἀγαθῶν στὰ ἀνάκτορά μου καὶ ἤμουν πανευτυχῆς στὸ θρόνο μου καὶ εὐημεροῦσα ἀνάμεσα στὸ λαό μου». Διότι δὲν εἶναι δυνατὸ ὅλα μαζί νὰ συνυπάρξουν. Εἶναι δυνατὸ ὡς πρὸς μὲν τὴν ἐξουσία νὰ εὐημερεῖ κανεὶς, νὰ δυστυχεῖ ὅμως στὴν οἰκία του, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἡρώδης, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Δαυὶδ· εἶναι δυνατὸ πάλι νὰ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο, ἀπὸ τὸν μὲν λαό του νὰ ὑποφέρει, ἐνῶ μέσα στὴν οἰκία του νὰ μὴ ὑφίσταται κανένα

στιν ἐν μὲν τῇ πόλει εἰρηνεύειν, τὴν δὲ ἀρχὴν ταράττεσθαι. Ἄλλ' οὗτος πάντοθεν εὐπραγεῖν εἶχεν· οὐδὲν ἦν αὐτὸν λυποῦν. Ὅρᾳς πόσον κακὸν ἄδεια; Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωμάτων, ὅταν μὴ γίνωνται οἱ κατὰ ἀνάγκην μόχθοι καὶ ἀσχολίαί, ἐπιτηδευτούς τινὰς ἐπιχειροῦσι ποιεῖν, πρὸς γυμνασίαν τοῦ σώματος, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖν εἴωθε, ὥστε τὸ εὐτόνον περιελεῖν.

«Ἐνύπνιον εἶδον, καὶ ἐφοβέρισέν με, καὶ ἐταράχθην ἐπὶ τῆς κοίτης μου, καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς μου συνετάραξαν με. Καὶ παρ' ἐμοῦ ἐξετέθη δόγμα, ὥστε εἰσαγαγεῖν ἐνώπιον ἐμοῦ πάντας τοὺς σοφοὺς Βαβυλῶνος, ὅπως τὴν σύγκρισιν τοῦ ἐνυπνίου γνωρίσωσί μοι».

Ὅρα πῶς αὐτὸν καταστεῖλαι βούλεται, οὐχὶ τῇ πείρᾳ τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τῇ προρρήσει τῶν συμβαινόμενων, καὶ ὅπως ἦν φοβερόν τὸ ἐνύπνιον. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐχὶ καὶ νῦν ἀπέστη αὐτοῦ τὸ πνεῦμα, οὐδὲ ἠγνόησε τὸ ἐνύπνιον, καθάπερ καὶ πρότερον; Ὅτι ἰκανὴν πείραν δεδωκότος τοῦ Δανιὴλ πρότερον, ἤγουν ἐν τῷ πρὸ τούτου ἐνυπνίῳ, οὐδεμία λοιπὸν χρεῖα ἦν δευτέραν προσενεχθῆναι δοκιμασίαν. Πάντα γὰρ χρεῖας ἕνεκεν, οὐ φιλοτιμίας, ὁ Θεὸς πραγματεύεται. Ἄλλως δὲ καὶ πρὸς ἔλεγχον γίνεται τῶν μάγων. Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσι πάλιν, «Εἰπάτω ὁ βασιλεὺς τὸ ἐνύπνιον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἀναγγελοῦμεν ἡμεῖς», ἐλέγχονται μηδὲ τοῦτο αὐτὸ δυνάμενοι, οὐ μόνον ἐκεῖνο. Οὐκ εἶχον λέγειν πάλιν· «Τὸ ρῆμα, ὃ ὁ βασιλεὺς ἐπερωτᾷ, βαρὺ· καὶ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, ὃς δυνήσεται διακρίναι αὐτό, ἀλλ' ἢ θεοῶν οὐκ ἔστιν ἡ κατοικία μετὰ πάσης σαρκός». Ἐμάνθανεν ἐκ τούτων, ὅτι οὐδὲ τὰ πρότερα ἐκ τῆς σοφίας ταύτης εἶπεν ὁ Δανιήλ. Ἐμαθεν ὅτι οὐδὲν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις ἐλεγόν τι ὑγιές, καθάπερ αὐτός φησιν, ἀλλ' ἢ πάντων ἐν ἐρημίᾳ τῶν ἐλεγχόντων ὄντες. Ὅτε δὲ ἦλθεν αὐτοῖς ἀπόδειξις ἐξ

κακό· επίσης είναι δυνατό μέσα στην πόλη του να επικρατεί ειρήνη, ενώ ή εξουσία του να κλονίζεται. 'Αλλ' αυτός από παντού ἀπολάμβανε εὐημερία και εὐτυχία· τίποτε δὲν ὑπῆρχε πού να τὸ λυποῦσε. Βλέπεις πόσο κακό είναι ή εὐημερία; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς στην περίπτωση τῶν σωμάτων, όταν δὲν γίνονται οἱ ἀναγκαῖοι κόποι και ἀσχολίες, ὀρίζουν εἰδικούς γυμναστὲς πρὸς ἄσκηση τοῦ σώματος, ἔτσι και ὁ Θεὸς συνήθως κάμνει, γιὰ να διατηρήσει τὴν ψυχικὴ δύναμη στὸν ἄνθρωπο.

«Εἶδα ἓνα ὄνειρο πού μου προξένησε μεγάλο φόβο, και καθὼς ἤμουν ξαπλωμένος ἐπάνω στὸ κρεβάτι μου ταραχθηκα και με συγκλόνισαν οἱ ὀπτασίες τῆς διανοίας μου. Και ἔδωσα διαταγή να παρουσιάσουν μπροστά μου ὄλους τοὺς σοφοὺς τῆς Βαβυλώνας, γιὰ να μου δώσουν τὴν ἔρμηνεία τοῦ ὄνειρου».

Πρόσεχε πῶς ἐπιδιώκει να τὸν καθησυχάσει, ὄχι με τὴ γνώση τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ με τὸ να προείπει ἐκεῖνα πού θὰ συμβοῦν, καθὼς επίσης και πόσο φοβερό ἦταν τὸ ὄνειρο. Για ποῖο λόγο λοιπὸν και τώρα δὲν τὸν ἐγκατέλειψε τὸ πνεῦμα του, οὔτε ξέχασε τὸ ὄνειρο, ὅπως ἀκριβῶς και στὸ προηγούμενο ὄνειρο; Διότι τοῦ ἔδωσε ὁ Δανιήλ πῶς μπροστά ἱκανὴ ἀπόδειξη τῆς ἱκανότητάς του, δηλαδή κατὰ τὴν ἐξήγηση τοῦ ὄνειρου πού εἶδε πρὶν ἀπὸ αὐτό, και δὲν χρειαζόταν πλέον να ὑποβληθεῖ σὲ δεύτερη δοκιμασία. Διότι ὁ Θεὸς ὄλα τὰ κάμνει ὄχι ἀπὸ φιλοδοξία, ἀλλ' ἀποβλέποντας πρὸς κάποια ὄφέλεια. 'Εξ ἄλλου δὲ αὐτὸ γίνεται και πρὸς ἔλεγχο τῶν μάγων. Για να μὴ λένε δηλαδή πάλι, «'Ας πεῖ ὁ βασιλιάς τὸ ὄνειρο και ἔμεῖς θὰ τοῦ δώσομε τὴν ἔρμηνεία»³, γίνεται φανερό με αὐτὸ ὄτι οὔτε αὐτὸ μποροῦν να κάνουν, και ὄχι μόνο ἐκεῖνο. Δὲν μποροῦσαν πάλι να λένε· «Τὴν ἐρώτηση πού κάμνει ὁ βασιλιάς εἶναι βαρεῖα και πολὺ δύσκολη, και δὲν ὑπάρχει κανένας ἄνθρωπος, πού θὰ μπορέσει να ἐξηγήσει αὐτήν, παρὰ μόνο οἱ θεοί, πού δὲν κατοικοῦν ἀνάμεσά μας γιὰ να τοὺς ρωτήσομε»⁴. Μάθαινε ἀπὸ αὐτά, ὄτι οὔτε τὰ σχετικὰ με τὸ προηγούμενο ὄνειρο τὰ εἶπε ὁ Δανιήλ ἀπὸ ἀνθρώπινη σοφία. 'Εμαθε ὄτι οὔτε κατὰ τὰ προηγούμενα χρόνια ἔλεγαν οἱ μάγοι κάτι τὸ σωστό, ὅπως αὐτὸς λέγει, ἀλλ' ὄλα ὄσα ἐξηγοῦσαν τὰ ἔκαμναν ἐντελῶς στὴν τύχη. 'Όταν ὄμως ἤρθε σ' αὐτοὺς ή ἀπόδειξη ἀπὸ τὴν 'Ιουδαία, δηλαδή ὁ Δανιήλ,

Ἰουδαίας, ὁ Δανιήλ, οὐκέτι τολμῶσιν οὐδὲ πλάττεσθαι. Ὡς-
 τε οἰκονομικῶς πάλιν καλοῦνται οὗτοι. Καὶ γὰρ ἀξιον θαυ-
 μάσαι, τίνος ἕνεκεν λαβὼν πείραν τῆς τοῦ Δανιήλ δυνάμε-
 ως ἐν τοσοῦτοις, οὐ πρῶτον αὐτὸν ἐκάλεσεν. Ὁ Θεὸς αὐ-
 5 τὸς γὰρ τοῦτο κατεσκεύασεν, ὥστε μετὰ τὴν ἐκείνων ἦτταν
 φανῆναι τὴν νίκην. «Ἐφοβέρισέν με», φησί· καὶ οὐδὲ οὕτως
 ἐγένετο βελτίων, ἀλλ' ἐπ' αὐτὴν ἠθέλησε τὴν πείραν ἐλθεῖν.
 Οὕτως ἀναίτιος ὁ Θεὸς πανταχοῦ.

2. «Καὶ εἰσεπορεύοντο οἱ ἑπαιδοί, μάγοι, Γαζαρηνοί,
 10 Χαλδαῖοι· καὶ τὸ ἐνύπνιον εἶπον ἐνώπιον αὐτῶν· καὶ τὴν
 σύγκρισιν αὐτοῦ οὐκ ἐγνώρισάν μοι, ἕως οὗ ἕτερος εἰσῆλθε,
 Δανιήλ, ἐνώπιόν μου, οὗ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ κατὰ τὸ ὄνομα
 τοῦ θεοῦ μου, ὃς πνεῦμα Θεοῦ ἔχει ἐν ἑαυτῷ· καὶ τὸ ἐνύ-
 πνιον ἐνώπιον αὐτοῦ εἶπον».

15 «Ἔως οὗ ἕτερος», φησί, «εἰσῆλθεν ἐνώπιόν μου». Ὡς
 ἐπιλαθόμενος οὕτω φησί. Καὶ γὰρ πολλὰ ἔτη παρεληλύθει,
 καὶ ταχέως τὴν μνήμην ἀπέβαλεν, ἅτε ἐν τοσαύταις φροντί-
 σιν ὢν, καὶ τοσαύτη συζῶν τρυφῇ. Τὸ εἰπεῖν ἕτερον, ση-
 μεῖόν ἐστι τοῦ σφόδρα αὐτὸν ἀγνοεῖν. «Κατὰ τὸ ὄνομα», φη-
 20 σί, τοῦ θεοῦ μου». Ἡ τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι οὕτως ἐτί-
 μησα ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦτο εἰπεῖν. Καὶ γὰρ ἔθος αὐτοῖς
 ἐπ' ὀνόματι τῶν θεῶν τοὺς παῖδας ὀνομάζειν· ἐπειδὴ καὶ ἐξ
 ἀνθρώπων ἐποίουν θεοὺς. Οὕτως ὁ ὄβελος, οὕτω καὶ ὁ Βή-
 λαιος ἐκλήθη τις παρ' ἡμῖν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδον οἱ δαίμονες
 25 ταύτη τιμωμένους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ θεοὺς καλουμέ-
 νους, καὶ αὐτοὶ τοῦτο ἐζήλωσαν.

Τίνος ἕνεκέν φησι, «Δανιήλ, οὗ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ»;
 Ὅτι Θεοῦ δύναμιν εἶχε. Τοῦτο γὰρ παρ' ἐκείνοις μεγίστη τι-
 μή. Καὶ ἠνείχετο Δανιήλ δι' ἐκείνους τοῦτο καλεῖσθαι· οὐ-
 30 δαμοῦ δὲ ἐνταῦθα, αὐτοῦ μνημονεύων, Βαλτάσαρ αὐτὸν
 καλεῖ· ἀλλὰ τί; «Ἐγὼ Δανιήλ». Ὁσῆς ἠξιώθη τιμῆς ὁ τοῦ
 βασιλέως υἱός, τοσαύτης καὶ οὗτος, καὶ πρὸ τῆς πείρας ἔ-

δὲν τολμοῦν πλέον νὰ διατυπώσουν κάτι μὲ τὴ φαντασία τους. Ὡστε μὲ θεία μέριμνα καλοῦνται πάλι οἱ μάγοι. Καθόσον εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ γιὰ ποιὸ λόγο, ἂν καὶ γνώρισε σὲ τόσες περιπτώσεις τὴ δύναμη τοῦ Δανιήλ, δὲν κάλεσε πρῶτα αὐτόν. Διότι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς τὸ ρύθμισε αὐτὸ ἔτσι, ὥστε, μετὰ τὴν ἥττα ἐκείνων, νὰ φανεῖ ἡ νίκη τοῦ Δανιήλ. «Τὸν καταφόβισε», λέγει, «τὸ ὄνειρο»· καὶ ὁμοίως οὔτε καὶ ἔτσι ἔγινε καλύτερος, ἀλλὰ θέλησε καὶ πάλι νὰ κάνει τὴ δοκιμὴ. Τόσο πολὺ ἀναίτιος εἶναι ὁ Θεὸς σὲ κάθε περίπτωση.

2. «Καὶ ἦρθαν πρὸς ἐμένα οἱ ἔξορκιστές, οἱ μάγοι καὶ οἱ Χαλδαῖοι ἀστρολόγοι, καὶ τοὺς εἶπα τὸ ὄνειρο, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν ἐκεῖνοι νὰ μοῦ δώσουν τὴν ἐρμηνεία, μέχρι ποῦ προσῆλθε ἐνώπιόν μου κάποιος ἄλλος, ὁ Δανιήλ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι Βαλτάσαρ, ἴδιο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ μου, καὶ ὁ ὁποῖος ἔχει μέσα τοῦ πνεῦμα Θεοῦ. Σ' αὐτόν εἶπα τὸ ὄνειρό μου»⁵.

«Μέχρι ποῦ παρουσιάσθηκε», λέγει, «μπροστά μου κάποιος ἄλλος». Ὁμιλεῖ ἔτσι σὰν νὰ τὸν εἶχε ξεχάσει. Καθόσον εἶχαν περάσει ἀπὸ τὸ πρῶτο ὄνειρο ποῦ εἶδε πολλὰ χρόνια, καὶ γρήγορα τὸν ξεχάσε, ἐπειδὴ εἶχε τόσες πολλές φροντίδες καὶ ἔκαμνε μιὰ τόσο ἀπολαυστικὴ ζωὴ. Μὲ τὸ νὰ πεῖ «μέχρι ποῦ παρουσιάσθηκε κάποιος ἄλλος, δείχνει ὅτι ἦταν ὑπερβολικὴ ἢ ἀγνοιά του γι' αὐτόν. «Ὁ ὁποῖος», λέγει, «ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὸ θεό μου». Ἡ αὐτὸ θέλει νὰ πεῖ, ὅτι τὸν τίμησα τόσο πολὺ, ὥστε τοῦ ἔδωσα τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ μου. Καθόσον συνήθιζαν οἱ βασιλεῖς νὰ δίνουν στοὺς δούλους τους ὀνόματα τῶν θεῶν. Ἔτσι ὀνομάσθηκε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους θεὸς ὁ Ὀβελος, ἔτσι καὶ ὁ Βήλαιος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶδαν οἱ δαίμονες νὰ τιμοῦνται οἱ ἄνθρωποι ἔτσι καὶ νὰ ὀνομάζονται καὶ θεοί, καὶ αὐτοὶ τὸ ζήτησαν αὐτό.

Γιὰ ποιὸ λόγο λέγει, «Ὁ Δανιήλ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἦταν Βαλτάσαρ»; Διότι εἶχε δύναμη θεοῦ. Καθόσον αὐτὸ τὸ πράγμα τιμῶνταν πάρα πολὺ ἀπὸ ἐκείνους. Καὶ γιὰ χάρη ἐκείνων ἀνεχόταν ὁ Δανιήλ νὰ φέρει αὐτὸ τὸ ὄνομα· πουθενὰ δὲ ἔδω, μιλώντας γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, δὲν ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸ του Βαλτάσαρ· ἀλλὰ τί λέγει; «Ἐγὼ ὁ Δανιήλ». Ὅση τιμὴ ἀξιώθηκε ν' ἀπολαύσει ὁ υἱὸς τοῦ βασιλιᾶ, τόση ἀπόλαυσε καὶ αὐτός,

δοξεν εἶναι θαυμαστός ἀπ' αὐτῆς τῆς ὄψεως. Οὐ μὴν τῇ ἐκείνου δυνάμει, φησί, ἔλεγεν, ἀλλὰ «πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον εἶχεν ἐν ἑαυτῷ». Πνεῦμα οὐχὶ τοῦτο, ὃ λέγομεν ἡμεῖς τὸν Παράκλητον, ἀλλ' ὡς ἂν εἴποι τις ἐπίπνοϊαν, ἐνθους ἦν.

5 «Βαλτάσαρ», φησίν, «ὁ ἀρχων τῶν ἐπαοιδῶν». Πρῶτος αὐτῶν ἦν, φησί. "Ορα πόσα τεκμήρια τοῦ βελτίονα αὐτὸν εἶναι· «Βαλτάσαρ ὁ ἀρχων τῶν ἐπαοιδῶν, ὃν ἔγνω, ὅτι πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον ἐν σοί». Ὁ βελτίων, ὁ πάντων κρείττων, «ὃν ἐγὼ ἔγνωκα». Ἴνα γὰρ μὴ πάλιν εἰς ἀνάγκην καταστήσῃ τοῦ εἰπεῖν, «Καὶ ἐγὼ δὲ οὐκ ἐν σοφίᾳ τῇ οὔσῃ ἐν ἐμοί», τούτῳ μάλιστα ἐπισπάσασθαι αὐτὸν προσεδόκησεν, καὶ τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων εἶπεν. Μὴ γάρ, ἐπειδὴ ἀρχοντα εἶπον ἐπαοιδῶν, νομίσης διὰ τοῦτό με εἰρηκένοι ὡς μαρτυροῦντα ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ ταῦτα λέγεσθαι· ἀρχων μὲν εἶ τῶν
10 ἐπαοιδῶν, οἶδα δὲ ὅτι ὑπὸ θείας δυνάμεως κινούμενος ἀπαντα λέγεις· ἔγνω διὰ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων. «Καὶ πᾶν μυστήριον», φησί, «οὐκ ἀδυνατεῖ σοι». Τοιαῦτα μὲν τὰ θεῖα. Τὰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινα ἀτελῆ· τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐκέτι.

«Ἄκουσον οὖν τὴν ὄρασιν τοῦ ἐνυπνίου μου, οὐ εἶδον,
20 καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ εἶπέ μοι, καὶ τὰς ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου ἐπὶ τῆς κοίτης μου». Τί οὖν φησιν; «Ἐθεώρουν, καὶ ἰδοὺ δένδρον ἐν μέσῳ τῆς γῆς, καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ πολὺ. Ἐμεγαλύνθη τὸ δένδρον καὶ ἰσχυσε, καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ ἔφθασεν ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸ κύτος αὐτοῦ εἰς τὰ πέρατα πάσης τῆς γῆς, καὶ τὰ φύλλα αὐτοῦ ὠραῖα, καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς, καὶ τροφή πάντων ἐν αὐτῷ, καὶ ὑποκάτω αὐτοῦ κατεσκήνουν τὰ θηρία τὰ ἀγρια, καὶ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατῶκουν τὰ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ· ἐξ αὐτοῦ ἐτρέφετο πᾶσα σὰρξ».

30 Τί βούλεται ἡ ὄψις; Πάλιν τὸ πρόσκαιρον δείκνυται τῶν πραγμάτων τῶν ἀνθρωπίνων. Τὰ πετεινά, φησί, καὶ τὰ

καὶ πρὶν ἀποδείξει τὶς ἱκανότητές του φαινόταν σὰν κάποιος θαυμαστὸς χάρη στὴν ὄλη παρουσία του. Δὲν ἔλεγε βέβαια ὅτι μὲ τὴ δύναμη ἐκείνου κατορθώνονταν αὐτά, ἀλλὰ ὅτι «πνεῦμα ἅγιο Θεοῦ εἶχε μέσα του». Λέγοντας πνεῦμα δὲν ἐννοεῖ αὐτὸ ποὺ ἐμεῖς τὸ ὀνομάζουμε Παράκλητο, ἀλλ' ἦταν πλήρης ἀπὸ θεία δύναμη, ἀπὸ θεία ἔμπνευση, ὅπως θὰ ἔλεγε κανεὶς.

«Βαλτάσαρ», λέγει, «ἄρχοντα τῶν μάγων». Ἄνωτερος, λέγει, ἦταν ἀπὸ ὄλους αὐτούς. Πρόσεχε πόσες ἀποδείξεις ὅτι αὐτὸς ἦταν ἄνωτερος. «Βαλτάσαρ, ποὺ εἶσαι ἄρχοντας τῶν μάγων, γνωρίζω πολὺ καλᾶ ὅτι πνεῦμα Θεοῦ κατοικεῖ σὲ σένα». Σὺ εἶσαι ὁ ἄνωτερος, ὁ πιὸ σπουδαῖος ἀπ' ὄλους, «πράγμα ποὺ τὸ γνωρίζω πολὺ καλᾶ». Γιὰ νὰ μὴ τὸν ἐξαναγκάσει δηλαδὴ πάλι νὰ πεῖ, «Καὶ ἐγὼ δὲ ὄχι μὲ τὴ δύναμη τῆς ἀνθρώπινης σοφίας ποὺ ὑπάρχει μέσα μου»⁶, ἔλπιε ὅτι μὲ αὐτὸ πρὸ πάντων θὰ προσελκύσει αὐτὸν καὶ αὐτὸ εἶπε πρὶν ἀπὸ ὄλα. Μὴ δηλαδὴ, ἐπειδὴ εἶπα ὅτι εἶσαι ἄρχοντας τῶν μάγων, νομίσαις ὅτι γι' αὐτὸ τὸ εἶπα αὐτό, γιὰ νὰ βεβαιώσω δηλαδὴ ὅτι αὐτὰ τὰ λέγεις ἀπὸ ἀνθρώπινη σοφία· εἶσαι μὲν ἄρχοντας τῶν μάγων, ἀλλὰ γνωρίζω ὅτι ὄλα αὐτὰ τὰ λέγεις ἔμπνεόμενος ἀπὸ θεία δύναμη· τὸ διαπίστωσα αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἐμπειρία ποὺ εἶχα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. «Καὶ κανενὸς μυστηρίου», λέγει, «δὲν εἶναι γιὰ σένα ἀδύνατη ἡ λύση». Τέτοια εἶναι τὰ θεῖα. Τὰ μὲν ἀνθρώπινα δηλαδὴ εἶναι ἀτελή, ἐνῶ τὰ τοῦ Θεοῦ ὄχι.

«Ἄκουσε λοιπὸν τὸ ὄραμα τοῦ ὄνειρου ποὺ εἶδα, καὶ πές μου τὴν ἐρμηνεία του, δηλαδὴ τὰ ὄραματα τῆς διάνοιάς μου ποὺ τὰ εἶδα ἐνῶ ἤμουν ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι μου». Τί λοιπὸν λέγει; «Ἔβλεπα ὅτι ὑπῆρχε στὸ μέσο τῆς πεδιάδας ἕνα πανύψηλο δένδρο. Τὸ δένδρο αὐτὸ μεγάλωσε καὶ ἀναπτύχθηκε ὑπερβολικὰ καὶ τὸ ὕψος του ἔφθασε μέχρι τὸν οὐρανὸ καὶ ἡ ἔκτασή του κάλυψε ὄλα τὰ μέρη τῆς γῆς. Τὰ φύλλα του ἦταν ὠραῖα, οἱ καρποὶ του ὑπεράφθονοι καὶ ὄλοι τρέφονταν ἀπ' αὐτούς. Κάτω ἀπ' αὐτὸ εἶχαν τὶς φωλιές τους τὰ ἄγρια θηρία καὶ στὰ κλαδιά του κατοικοῦσαν τὰ πουλιὰ τοῦ οὐρανοῦ· ἀπ' αὐτὸ τρέφονταν ὄλες οἱ ζωντανὲς ὑπάρξεις».

Τί νόημα εἶχε τὸ ὄνειρο; Πάλι δείχνει τὸ πρόσκαιρο τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων. Τὰ πουλιὰ, λέγει, καὶ τὰ θηρία ἀπο-

θηρία ἐν αὐτῷ σκιᾶς ἀπέλαυον, καὶ ὤκουν· καὶ τροφή αὐ-
 τοῖς ἐκεῖθεν ἦν. Τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ λέγει, πᾶσαν ἐπισχοῦσαν
 τὴν οἰκουμένην. Πρότερον μὲν οὖν δι' εἰκόνας, νῦν δὲ διὰ
 δένδρου δείκνυται αὐτῷ τὰ πράγματα. Διὰ τί γὰρ μὴ ἔπεμψε
 5 τὸν Δαυὶδ ἐροῦντα ταῦτα; Ὅτι οὕτως ἀξιοπιστότερος ὁ
 λόγος ἔμελλεν ἔσεσθαι, καὶ φοβερώτερος, ὑπ' ὄψιν τῶν
 πραγμάτων ἀγομένων, ἵνα μάθῃς ὅτι ὁ αὖξων τὰ φυτά, οὗ-
 τος καὶ τὴν βασιλείαν λανθανόντως, καὶ οὐκ εἰδόντων ἡμῶν.

«Ἐθεώρουν ἐν ὄραματι τῆς νυκτὸς ἐπὶ τῆς κοίτης μου,
 10 καὶ ἰδοὺ εἶρ, καὶ ἅγιος ἀπ' οὐρανοῦ κατέβη καὶ ἐφώνησεν ἐν
 ἰσχυί, καὶ οὕτως εἶπεν· Ἐκκόψατε τὸ δένδρον, ἐκτίλατε
 τοὺς κλάδους αὐτοῦ, καὶ ἐκτινάξατε τὰ φύλλα αὐτοῦ, καὶ
 διασκορπίσατε τὸν καρπὸν αὐτοῦ. Σαλευθήτωσαν τὰ θηρία
 ὑποκάτωθεν αὐτοῦ, καὶ τὰ ὄρνεα ἀπὸ τῶν κλάδων αὐτοῦ.
 15 Πλὴν τὴν φυὴν τῶν ριζῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῆ ἐάσατε· καὶ ἐν δε-
 σμῷ σιδηρῷ καὶ χαλκῷ, καὶ ἐν τῇ χλόῃ τῇ ἔξω, καὶ ἐν τῇ
 δρόσῳ τοῦ οὐρανοῦ ἀυλισθήσεται, καὶ μετὰ τῶν θηρίων ἡ
 μερίς αὐτοῦ ἐν τῷ χόρτῳ τῆς γῆς· ἡ καρδία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν
 ἀνθρώπων ἀλλοιωθήσεται, καὶ καρδία θηρίου δοθήσεται
 20 αὐτῷ, καὶ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγῆσονται ἐπ' αὐτόν. Διὰ συγκρί-
 ματος εἶρ ὁ λόγος, καὶ ρῆμα ἀγίων τὸ ἐπερώτημα, ἵνα γνῶ-
 σιν οἱ ζῶντες, ὅτι Κύριός ἐστιν ὁ ὑψιστος τῆς βασιλείας, καὶ
 ὃ ἐὰν δόξῃ, δώσει αὐτήν, καὶ ἐξουθένημα ἀνθρώπων ἀνα-
 στήσει ἐπ' αὐτήν».

25 Ὅρα· φησὶν «Εἶρ» φῶς μέγα, καὶ λαμπηδόνα. «Καὶ ἅ-
 γιος ἀπ' οὐρανοῦ κατέβη, καὶ ἐφώνησεν ἐν ἰσχυί», ὥστε
 τοῦτον ἐκπλήξαι. «Καὶ οὕτως εἶπεν· ἐκκόψατε τὸ δένδρον,
 πλὴν τὴν φυὴν τῶν ριζῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῆ ἐάσατε». Ἄλλ' ἐ-
 πειδὴ φθείρεσθαι εἶωθεν ἡ φυὴ πολλάκις, οὕτως «Ἐάσατε,

λάμβαναν κάτω ἀπ' αὐτὸ τῆ σκιά καὶ σ' αὐτὸ εἶχαν τὶς κατοικίες τους· καὶ ἡ τροφή αὐτῶν ἀπ' αὐτὸ προερχόταν. Ἐννοεῖ τὴν ἐξουσία αὐτοῦ ποὺ κατέλαβε ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη. Στὴν ἀρχὴ λοιπὸν μὲ εἰκόνα, ἐνῶ τώρα μὲ δένδρο δείχνονται σ' αὐτὸν τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Καὶ γιατί δὲν ἔστειλε ἀνθρώπους γιὰ νὰ ρωτήσῃ τὸν Δανιήλ γι' αὐτά; Διότι ἔτσι ἐπρόκετο νὰ γίνῃ πιὸ ἀξιόπιστος ὁ λόγος καὶ πιὸ φοβερός, βλέποντας τὰ πράγματα μὲ τὰ μάτια του, γιὰ νὰ μάθῃς ὅτι ἐκεῖνος ποὺ αὐξάνει τὰ φυτὰ, αὐτὸς εἶναι ποὺ κατευθύνει κατὰ τρόπο ἀόρατο καὶ τῆ βασιλεία, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζομε ἑμεῖς.

«Ἐνῶ λοιπὸν ἤμουν ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι μου καὶ ἐβλεπα μέσα στὴ νύχτα τὰ ὄνειρα αὐτά, ξαφνικὰ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κάποιος ἅγιος ἄγγελος καὶ φώναξε μὲ δυνατὴ φωνὴ καὶ εἶπε τὰ ἑξῆς· Κόψτε τὸ δένδρο, μαδηστε τὰ κλαδιά του, τινάξτε τὰ φύλλα του καὶ σκορπίστε τὸν καρπὸ του. Ἄς φύγουν τρομαγμένα τὰ θηρία ποὺ βρίσκονται κάτω ἀπ' αὐτὸ καὶ τὰ πτηνὰ ποὺ φωλιάζουν στὰ κλαδιά του. Ἀφήστε μόνο τὸ φυτό τῶν ριζῶν του μέσα στὴ γῆ, δεμένο σὰν μὲ σιδερένια καὶ χάλκινα δεσμά, καὶ αὐτὸς στὸ ἑξῆς θὰ κοιμᾶται ἔξω στὴ χλόη κάτω ἀπὸ τὴ δροσιὰ τοῦ οὐρανοῦ. Θὰ ζεῖ καὶ θὰ συναναστρέφεται ἀνάμεσα στὰ θηρία καὶ θὰ τρώγει τὸ χορτάρι τῆς γῆς. Ἡ καρδιά του θ' ἀλλάξῃ καὶ θὰ γίνῃ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν καρδιά τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, διότι θὰ δοθεῖ σ' αὐτὸν καρδιά θηρίου, καὶ ἑπτὰ χρόνια θὰ παραμείνῃ αὐτὸς στὴν κατάστασιν αὐτή. Ὁ λόγος αὐτὸς ἀποτελεῖ οὐράνια ἀπόφαση καὶ θὰ φωτισθεῖ μὲ κατάλληλη ἐρμηνεία, ἡ ἀπάντησις δὲ στὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ δοθεῖ ἀπὸ τοὺς ἁγίους, γιὰ νὰ μάθουν, ὅσοι ζοῦν ἐπάνω στὴ γῆ, ὅτι Κύριος τῆς βασιλείας εἶναι ὁ Ὑψιστος, καὶ θὰ δώσει αὐτὴν σ' ὅποιον θελήσῃ αὐτός, καὶ ἔχει τὴ δύναμιν νὰ ἐγκαταστήσῃ σ' αὐτὴν καὶ ν' ἀναδείξῃ ἀνθρωπο ἄσημο καὶ περιφρονημένο».

Πρόσεχε· Λέγοντας «Εἶρ», ἐννοεῖ φῶς μέγα καὶ οὐράνια ἀκτινοβολία. «Καὶ ἅγιος κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ φώναξε μὲ δυνατὴ φωνή», ὥστε νὰ προκαλέσῃ ἐκπληξὴ σ' αὐτόν. «Καὶ εἶπε τὰ ἑξῆς· Κόψτε αὐτὸ τὸ δένδρο, καὶ μόνο τὸ φυτό τῶν ριζῶν αὐτοῦ ἀφήστε μέσα στὴ γῆ». Ἀλλ' ἐπειδὴ συνήθως καταστρέφεται πολλὰς φορὲς τὸ φυτό, ἔτσι, «Ἀφήστε το», λέγει,

φησί, «ὡς ἐν δεσμῶ σιδηρῶ καὶ χαλκῶ». «Καὶ ἐπὶ
 καιροί», φησί, «ἐπ' αὐτὸν ἀλλαγῆσονται, καὶ μετὰ τῶν θη-
 ρίων ἢ κατοίκησις αὐτοῦ». Ὅτι γὰρ περὶ ἀνθρώπου ταῦτα
 ἦν, τὰ ὕστερα ἐδήλωσεν. «Καὶ καρδία», φησί, «θηρίου δο-
 5 θήσεται αὐτῷ». Ὅτι «Διὰ συγκρίματος εἶρ ὁ λόγος»: αὐτό-
 θεν οὐ δυνατὸς φωτισθῆναι, φησί, ἀλλὰ δεῖ τοῦ ἐρμηνεύον-
 τος. «Καὶ ρῆμα», φησί, «ἀγίων τὸ ἐπερώτημα»: καὶ ἅγιοι
 δυνήσονται τοῦτο εἰπεῖν. Ἡ τοῦτο λέγει, ἢ ἐκεῖνο, ὅτι τὴν ἐ-
 ρώτησιν δοῦναι, καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ταῦτα γίνεται, καὶ διὰ
 10 ἀποκρίσεως ἐφωτίσθη. «Ἴνα γινῶσι», φησί, «οἱ ζῶντες, ὅτι
 Κύριός ἐστιν ὁ ὕψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων». Αὐ-
 τὴ ἡ αἰτία. Ὅρα πῶς προνοεῖ τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεός; πῶς
 οὐκ εἰς Ἰουδαίους συγκέκλειστο αὐτοῦ ἡ ἀρχή;

«Τοῦτο τὸ ἐνύπνιον εἶδον ἐγὼ ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδο-
 15 νόσορ, καὶ σὺ Βαλτάσαρ σύγκριμα εἶπέ, ὅτι πάντες οἱ σοφοὶ
 τῆς βασιλείας μου οὐ δύνανται τὸ σύγκριμα αὐτοῦ δηλῶσαι
 μοι. Σὺ δὲ δύνασαι, ὅτι πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον ἐν σοί».

«Ὅτι πάντες οἱ σοφοὶ τῆς βασιλείας μου οὐ δύνανται».
 Ἦδει τοῦτο πάλιν εὐφραῖνον τὸν Δανιήλ, τὸ πάντα ὁμολο-
 20 γῆσαι ἠττηθῆναι, οὐ διὰ τὴν αὐτοῦ δόξαν, ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν τοῦ
 Θεοῦ δύναμιν κηρύττεσθαι πάλιν. «Σὺ δὲ δύνασαι», φησί,
 «εἶπέ». Διὰ τί; «Ὅτι πνεῦμα Θεοῦ ἐν σοί». Ὅρα ἐντεῦθεν
 ἀρχόμενον, καὶ ἐντεῦθεν λήξαντα.

3. «Τὸ δένδρον, ὃ εἶδες, τὸ μεγαλυνθὲν καὶ τὸ ἰσχυρός,
 25 οὐ τὸ ὕψος ἐφθασεν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὸ κύτος αὐτοῦ εἰς
 πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ τὰ φύλλα αὐτοῦ εὐθαλῆ, καὶ ὁ καρπὸς
 αὐτοῦ πολὺς, καὶ τροφή πᾶσιν ἐν αὐτῷ· ὑποκάτω αὐτοῦ κα-
 τώκει τὰ θηρία τὰ ἄγρια, καὶ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατε-

σάν να είναι κατά κάποιο τρόπο δεμένο με σιδερένια και χάλκινα δεσμά». «Και έφτά χρονικές περιόδους», λέγει, «θα περάσει αυτός στην κατάσταση αυτή και θα κατοικεί ανάμεσα στα θηρία». Το ότι βέβαια αυτά αναφέρονται σε άνθρωπο το φανερώνουν τα όσα λέγει στη συνέχεια. Διότι, λέγει, «Θα δοθεί σ' αυτόν καρδιά θηρίου». «Και ο λόγος αυτός θα φωτισθεί μετά από κατάλληλη έρμηνεία». Ο λόγος, λέγει, αυτός δεν μπορεί από μόνος του να φωτισθεί, αλλά χρειάζεται κάποιον να τον έρμηνεύσει. «Και την έρμηνεία», λέγει, «αυτού του έρωτήματος θα την δώσουν οι άγιοι»· και οι άγιοι θα μπορέσουν να έρμηνεύσουν αυτό. Ή αυτό έννοει, ή εκείνο, ότι δηλαδή αυτοί θα δώσουν την έρμηνεία και θα εξηγήσουν την αίτια, για την οποία γίνονται αυτά, και θα φωτισθούν όλα αυτά με έρμηνεία από αυτούς. «Για να γνωρίσουν», λέγει, «όλοι όσοι ζούν επάνω στη γη, ότι Κύριος τής βασιλείας των ανθρώπων είναι ο Ύψιστος». Αυτή είναι ή αίτια. Βλέπεις πώς ο Θεός φροντίζει για τους ανθρώπους; πώς ή έξουσία αυτού δε περιοριζόταν μόνο στους Ίουδαίους;

«Αυτό είναι το όνειρο που είδα εγώ ο βασιλιάς Ναβουχοδονόσορ, και σύ, Βαλτάσαρ, δός μου την έρμηνεία, διότι όλοι οι σοφοί τής βασιλείας μου δεν μπορούν να μου δώσουν την έρμηνεία αυτού. Σὺ όμως μπορείς, διότι υπάρχει μέσα σε σένα άγιο πνεῦμα Θεοῦ».

«Διότι όλοι οι σοφοί τής βασιλείας μου δεν μπορούν να το έρμηνεύσουν». Γνώριζε ότι αυτό εύχαριστεί πάλι τον Δανιήλ, το να όμολογήσουν δηλαδή όλοι την ήττα τους, όχι για τη δική του δόξα, αλλά για να διακηρυχθεί και πάλι ή δύναμη του Θεοῦ. «Σὺ όμως», λέγει, «μπορείς να το έρμηνεύσεις». Γιατί; «Διότι υπάρχει σε σένα πνεῦμα Θεοῦ». Πρόσεχε που με τα ίδια λόγια άρχισε την περιγραφή του ονείρου και με τα ίδια την τελείωσε.

3. «Το δένδρο που είδες, το τόσο μεγάλο και το τόσο ισχυρό, του οποίου το ύψος έφθασε μέχρι τον οὐρανό, το πλάτος του κάλυπτε όλόκληρη τη γη, τα φύλλα του ήταν θαλλερά, ο καρπός του ήταν υπεράφθονος, παρέχοντας τροφή σ' όλους, και κατοικοῦσαν κάτω μὲν από αυτό τα άγρια θηρία, στα δε

σκήνουν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, σὺ εἶ, βασιλεῦ, ὅτι ἐμεγα-
 λύνθης καὶ ἰσχυσας, καὶ ἡ μεγαλωσύνη σου ἐμεγαλύνθη,
 καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἡ κυρία σου εἰς τὰ πέρατα
 τῆς γῆς. Καὶ ὅτι εἶδεν ὁ βασιλεὺς εἶρ, καὶ ἄγιον καταβαίνον-
 5 τα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ εἶπεν, Ἐκτίλατε τὸ δένδρον καὶ δια-
 φθείρατε αὐτό, πλὴν τὴν φυὴν τῶν ριζῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ ἐά-
 σατε, καὶ ἐν δεσμῶ σιδηρῶ καὶ χαλκῶ, καὶ ἐν χλόῃ τῇ ἔξω,
 καὶ ἐν τῇ δρόσῳ τοῦ οὐρανοῦ ἀυλισθήσεται, καὶ μετὰ θη-
 ρίων ἀγρίων ἡ μερίς αὐτοῦ, ἕως ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγῶσιν ἐπ’
 10 αὐτὸν τοῦτο ἡ σύγκρισις αὐτοῦ, βασιλεῦ, καὶ σύγκριμα Ἰ-
 ψίστου ἐστὶν ὃ ἔφθασεν ἐπὶ τὸν κύριόν μου τὸν βασιλέα· καὶ
 σὲ ἐκδιώξουσιν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ μετὰ θηρίων ἔσται
 ἡ κατοικία σου, καὶ χόρτον ὡς βοῦν ψωμιούσῃ σε, καὶ ἀπὸ
 τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ βαφήσεται τὸ σῶμά σου, καὶ ἑπτὰ
 15 καιροὶ ἀλλαγῆσονται ἐπὶ σοί, ἕως οὗ γνῶς ὅτι κυριεύει ὁ Ἰ-
 ψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὧ ἂν δόξη δώ-
 σει αὐτήν. Καὶ ὅτι εἶπεν, Ἐάσατε τὴν φυὴν τῶν ριζῶν τοῦ
 δένδρου, ἡ βασιλεία σου σοὶ μενεῖ, ἀφ’ ἧς ἂν γνῶς τὴν ἐξου-
 σίαν τὴν οὐράνιον».

20 Τί οὖν φησι; πῶς ἔσται ἡ λύσις τοῦ δεινοῦ; «Διὰ τοῦτο,
 βασιλεῦ, ἡ βουλή μου ἀρεσάτω σοι, καὶ τὰς ἀμαρτίας σου ἐν
 ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀδικίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς
 πενήτων. Ἴσως ἔσται μακροθυμία τοῖς παραπτώμασί σου».
 Τί λέγεις, «Ἴσως ἔσται», καὶ τοῦ φαρμάκου τὴν ἰσχὺν ὑπό
 25 τινὰ ἀμφιβολίαν καθιστᾷς; Οὐ διὰ τοῦτο εἶπον, «Ἴσως»,
 οὐκ ἀμφιβάλλων, μὴ γένοιτο, ἀλλ’ ἐκείνω τὸν φόβον ἐπιτεῖ-
 ναι βουλόμενος, ὡς πάσης θεραπείας καὶ πάσης συγγνώ-
 μης ἀνώτερα αὐτοῦ ἡμαρτηκότος. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὸ οὕτω
 λεχθῆναι ἐπέμεινε τῇ μανίᾳ, πολλῶ μᾶλλον εἰ μὴ μετὰ ἀμφι-

κλαδιά του ήταν κατασκηνωμένα τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ, σὺ εἶσαι, βασιλιά μου, διότι πράγματι ἔγινες πολὺ μέγας καὶ πολὺ ἰσχυρός, καὶ τὸ μεγαλεῖο σου ἀπλώθηκε τόσο πολὺ καὶ ἔφθασε μέχρι τὸν οὐρανὸ καὶ ἡ ἐξουσία σου μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς. Καὶ τὸ ὅτι εἶδε ὁ βασιλιάς φῶς οὐράνιο καὶ ἅγιο νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ εἶπε· Μαδῆστε τὸ δένδρο καὶ καταστρέψτε το, καὶ μόνο τῆ φύτρα τῶν ριζῶν του ἀφῆστε μέσα στὴ γῆ, σὰν μέσα σὲ σιδερένια καὶ χάλκινα δεσμά, καὶ ὅτι θὰ κοιμᾶται ἔξω στὴ χλόη καὶ κάτω ἀπὸ τὴ δροσιὰ τοῦ οὐρανοῦ, θὰ ζεῖ δὲ καὶ θὰ συναναστρέφεται ἀνάμεσα στὰ ἄγρια θηρία, καὶ θὰ διαρκέσει αὐτὴ ἡ κατάσταση ἑπτὰ χρονικὲς περιόδους, ὡς ἐξῆς ἐρμηνεύονται αὐτά, βασιλιά μου, ἡ δὲ ἐρμηνεία τους προέρχεται ἀπὸ τὸν Ὑψιστο Θεὸ καὶ σύντομα θὰ βρεῖ πραγματοποιήσιον στὸν κύριό μου τὸ βασιλιά. Θὰ σὲ διώξουν ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ θὰ κατοικεῖς μαζί μὲ τὰ θηρία, ὅπου θὰ σὲ τρέφουν μὲ χορτάρια σὰν τὸ βόδι, τὸ δὲ σῶμα σου θὰ βρέχεται ἀπὸ τὴ δροσιὰ τοῦ οὐρανοῦ. Θὰ περάσουν ἑπτὰ χρονικὲς περίοδοι κατὰ τὶς ὁποῖες θὰ βρίσκεσαι σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, μέχρι ποὺ θὰ γνωρίσεις ὅτι ὁ Ὑψιστος εἶναι ὁ ἐξουσιαστὴς τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ θὰ δώσει αὐτὴν σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ θελήσει αὐτός. Καὶ τὸ ὅτι εἶπε, Ἐφῆστε μόνο τῆ φύτρα τῶν ριζῶν τοῦ δένδρου, σημαίνει ὅτι ἡ βασιλεία σου θὰ παραμείνει σὲ σένα ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη ποὺ θὰ γνωρίσεις τὴν οὐράνια ἐξουσία».

Τί λοιπὸν λέγει στὴ συνέχεια; πῶς θ' ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ τὸ κακό; «Γι' αὐτό, βασιλιά μου, ἄς γίνῃ ἀποδεκτὴ ἀπὸ σένα ἡ συμβουλή μου καὶ φρόντισε νὰ ἐξαλείψεις τὶς ἁμαρτίες σου μὲ ἔλεημοσύνες καὶ τὶς ἀδικίες σου μὲ φιλανθρωπικὲς πράξεις πρὸς τοὺς φτωχοὺς. Ἴσως δείξει ὁ Θεὸς φιλανθρωπία γιὰ τὰ ἁμαρτήματά σου». Γιατί λέγεις, «Ἴσως δείξει φιλανθρωπία», καὶ θέτεις ὑπὸ ἀμφιβολία τὴ δύναμη τοῦ φαρμάκου; Δὲν εἶπα γι' αὐτὸ «ἴσως», ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀμφιβάλλω, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ θέλοντας ν' αὐξήσω τὸ φόβο σ' ἐκεῖνον, διότι τὰ ἁμαρτήματα ποὺ διέπραξε βρίσκονται πάνω ἀπὸ κάθε προσπάθεια ἐπανορθώσεως καὶ κάθε συγγνώμης. Διότι, ἐὰν καὶ μετὰ τὸ ὅτι λέχθησαν αὐτά κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἐξακολούθησε

βολίας ἐρρέθη. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχού τοῦτο βούλεται, διὰ τοῦ προφήτου λέγων· «Ἐὰν ἀποπλύνῃς ἐν νίτρῳ, κεκηλίδωσαι ἐναντίον μου, λέγει Κύριος». Καὶ πάλιν· «Εἰ ἀλλάξει Αἰθίοψ τὸ δέρμα, καὶ πάρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς». Ὡσπερ οὖν
 5 ἐκεῖ ἀποκλείει τὴν μετάνοιαν, οὐχ ἵνα ἀποκλείσῃ, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον φοβήσῃ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα βουλόμενος δεῖξαι τὸ μέγεθος τῶν ἡμαρτημένων, εἶπεν, «Ἴσως».

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εἶπε· Ἐταπεινοφρόνησον, ἐπίγνωθι τὸν Θεόν; Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ταῦτα πάσχει, καθὼς καὶ αὐτός
 10 φησι, τίνος ἕνεκεν ἕτερα παραινεῖς; Εἶπεν, «Ἴνα γνῶσιν ὅτι κυριεύει ὁ Ὑψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων». Τί οὖν; ἵνα ἕτεροι σωφρονισθῶσιν, ἐγὼ κολάζομαι; Οὐχί, ἀλλ' ἐν μὲν τῷ ὄνειρῳ ἄτε μὴ βουλόμενος ἐμφῆναι τὸ σαφές, εἶπεν, «Ἴνα γνῶσιν οἱ ζῶντες», ὁ δὲ Δανιήλ φησι, «Ἔως οὐ σὺ
 15 γνῶς, ὅτι κυριεύει ὁ Ὑψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὧ ἂν δόξῃ δώσει αὐτήν». Εἶδες πῶς ἐνταῦθα περὶ ταπεινοφροσύνης διελέχθη; Ἀλλ' ἐν μὲν τῷ ὄνειρῳ, φησί, τοῦτο τὸ φάρμακον, ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερον λέγω. Καθάπερ ἐπὶ ἄρχοντος ὀργιζομένου, αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἂν εἶποι, τῶν δὲ οἰ-
 20 κείων τις τῶν ἐκείνου προσελθὼν τῷ ὑπευθύνῳ λέγοι· Ἐποίησον, καὶ τό· δὸς χρήματα, καὶ πολλακίς δυνάμεθα ἐξαρπάσαι σε τῶν ἐπικειμένων κακῶν'.

«Ἐτι τοῦ λόγου ἐν στόματι βασιλέως ὄντος, φωνὴ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐγένετο· Σοὶ λέγεται, Ναβουχοδονόσορ βα-
 25 σιλεῦ· ἡ βασιλεία σου παρῆλθεν ἀπὸ σοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκδιώξουσί σε, καὶ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἢ κατοικία σου, καὶ χόρτον ὡς βοῦν ψωμιούσῃ σε· καὶ ἑπτὰ καιροὶ ἀλ-

7. Ἱερ. 2, 22.

8. Ἱερ. 13, 23.

νά παραμένει στη μανία του, πολὺ περισσότερο θὰ συνέβαινε αὐτὸ ἂν δὲν λέγονταν μὲ κάποια ἀμφιβολία. Καθόσον καὶ ἀλλοῦ αὐτὸ θέλει νὰ ἐπιτύχει, λέγοντας μέσω τοῦ προφήτη· «Ἐὰν πλυθεῖς ἐξωτερικὰ μὲ νίτρο, θὰ παραμείνεις ἐνώπιόν μου κηλιδωμένη καὶ πάλι, λέγει ὁ Κύριος»⁷. Καὶ πάλι· «Ἐὰν μπορέσει κάποτε ὁ Αἰθίοπας ν' ἀλλάξει τὸ δέρμα του καὶ ἡ πάρδαλη τὰ ποικίλα χρώματά της»⁸. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖ ἀποκλείει τῆ μετάνοια, ὄχι γιὰ ν' ἀποκλείσει ἀπὸ τῆ μετάνοια, ἀλλὰ γιὰ νὰ προκαλέσει μεγαλύτερο φόβο, ἔτσι καὶ ἐδῶ, θέλοντας νὰ δείξει τὸ μέγεθος τῶν ἁμαρτημάτων, εἶπε, «Ἴσως».

Γιὰ ποιὸ λόγο δὲ δὲν εἶπε, Ἐδείξε ταπεινοφροσύνη, γνώρισε τὸ Θεὸ καὶ δεῖξε σεβασμὸ πρὸς αὐτόν; Διότι, ἐὰν γι' αὐτὸ τὰ παθαίνει αὐτά, καθὼς καὶ αὐτὸς λέγει, γιὰ ποιὸ λόγο δίνεις καὶ ἄλλες συμβουλές; Εἶπε, «Γιὰ νὰ γνωρίσουν ὅτι ὁ Ὑψιστος εἶναι ὁ ἐξουσιαστῆς τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων». Τί λοιπόν; γιὰ νὰ σωφρονισθοῦν ἄλλοι, ἐγὼ τιμωροῦμαι; Ὅχι, ἀλλὰ στὸ μὲν ὄνειρο, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ παρουσιάσει αὐτὸ ξεκάθαρα, εἶπε, «Γιὰ νὰ γνωρίσουν ὅλες οἱ ζωντανὲς ὑπάρξεις», ἐνῶ ὁ Δανιήλ λέγει, «Μέχρι ποῦ νὰ γνωρίσεις σύ, ὅτι ὁ Ὑψιστος εἶναι ὁ ἐξουσιαστῆς τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ θὰ δώσει αὐτὴν σ' ἐκεῖνον ποῦ θὰ θελήσει αὐτός». Εἶδες πῶς ἐδῶ μίλησε γιὰ ταπεινοφροσύνη; Ἀλλὰ στὸ μὲν ὄνειρο, λέγει, αὐτὸ εἶναι τὸ φάρμακο, ἐγὼ ὁμοίως σοῦ λέγω καὶ ἄλλο φάρμακο. Ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση κάποιου ἄρχοντα ποῦ εἶναι ὀργισμένος, αὐτὸς μὲν τίποτε δὲν θὰ μπορούσε νὰ πεῖ, ἐνῶ κάποιος ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς τοῦ ἄρχοντα πλησιάζοντας τὸν ὑπεύθυνο θὰ μπορούσε νὰ πεῖ· Ἐάνε αὐτὸ καὶ αὐτό· δῶσε χρήματα, καὶ θὰ μπορέσομε ὅπωςδήποτε νὰ σὲ σώσομε ἀπὸ τὰ κακὰ ποῦ βρίσκονται μπροστά σου'.

«Ἐνῶ ἔλεγε ἀκόμα τὰ λόγια αὐτὰ ὁ βασιλιάς, ἀκούστηκε ἡ φωνὴ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ποῦ ἔλεγε· Σὲ σένα, βασιλιά Ναβουχοδονόσορ, ἀπευθύνονται τὰ λόγια αὐτά· ἡ βασιλεία σου πέρασε ἀπὸ σένα καὶ σοῦ ἀφαιρέθηκε· θὰ σὲ διώξουν μέσα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ θὰ κατοικεῖς ἀνάμεσα στὰ ἄγρια θηρία, ὅπου θὰ σὲ τρέφουν μὲ χορτάρια σὰν τὸ βόδι· ἑπτὰ καιροὶ θὰ περά-

λαγῆσονται ἐπὶ σοί, ἕως γνῶς ὅτι κυριεύει ὁ Ὑψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὃ ἂν δόξη δώσει αὐτήν. Αὐτῇ τῇ ὥρᾳ συνετελέσθη ὁ λόγος ἐπὶ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐξεδιώχθη, καὶ χόρτον ὡς βοῦς ἤσθιεν, 5 καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐβάφη, ἕως οὗ αἱ τρίχες αὐτοῦ ὡς λεόντων ἐμεγαλύνθησαν, καὶ οἱ ὀνυχες αὐτοῦ ὡς ὀρνέου».

Ὅρα τὴν ἀπόφασιν ἄνωθεν φερομένην πρὸς αὐτὸν τὸν Ναβουχοδονόσορ. Καὶ εἰς τέλος ἐξέβη τὰ πράγματα. Ἡ- 10 γνόησας, φησί, τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν, κατέπεσας πρὸς θηρίων ἀτιμίαν. Οὐδὲν ἀτιμότερον γένοιτ' ἂν τούτου, οὔτε εἰ πένητα, οὔτε εἰ δεσμώτην, οὔτε εἰ ἄλλο τι τοιοῦτον εἰργάσατο αὐτόν. Οὐδαμῶς ἂν αὐτὸν τῆς κατὰ τὴν φύσιν εὐγενείας ἐξέβαλεν, οὐ τὸ σῶμα πρὸς θηρίου φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλ' ὁ 15 τῶν ἀλόγων διέστηκε, τοῦτο πρὸς θηριωδίαν μεταστήσας. Πῶς οὖν; Ἴνα καὶ οἱ λοιποὶ μάθωσιν ἀπὸ τῆς τροφῆς, ἀπὸ τῆς ὄψεως. Τί δὲ παιδευόμεθα ἐκ τούτων; Ὅτι τούτων οὐδὲν ἄμεινον διακείμεθα, κἂν μὴ τὰ αὐτὰ γένηται ἐφ' ἡμῶν, ὅταν εἰς ὑπερηφανίαν ἢ τὸ θηριῶδες ἐξολισθήσωμεν πάθος. 20 Πόσοι νῦν κατὰ τὸν Ναβουχοδονόσορ ἐκεῖνον θηρίου διάνοιαν ἔχουσι; Ἀκουσον γοῦν τοῦ Ἰωάννου λέγοντος· «Ὁφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν»· καὶ πάλιν ἑτέρου προφήτου λέγοντος· «Ἴπποι θηλυμανεῖς ἐγένοντο· ἕκαστος ἐπὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον ἐχρεμέτιζον»· καὶ ἑτέρου πάλιν· «Κύνες ἐνεοὶ οὐ δυνάμενοι ὑλακτεῖν»· καὶ ἄλλου πάλιν ἀλώπε- 25 κας καλοῦντος, καὶ ἄλλου δράκοντας καὶ βασιλίσκους. Πολλῶ δὲ χειρὸν ἐν ταύτῃ ὄντας τῇ ζωῇ ἐκθηριοῦσθαι, ἢ τὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ παθεῖν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐδὲν ἔπα-

9. Ματθ. 23, 33 καὶ 3, 7.

10. Ἱερ. 5, 8.

11. Ἱσ. 56, 10.

12. Ἱεζ. 13, 4.

13. Πρβλ. Δαν. 32, 3 καὶ Ἱσ. 27, 1.

σουν κατά τοὺς ὁποίους θὰ βρῖσκεσαι ἐσὺ σ' αὐτὴν τὴν κατά-
σταση, μέχρι ποὺ νὰ μάθεις ὅτι ὁ Ὑψιστος εἶναι ὁ ἐξουσιαστής
τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ θὰ δώσει αὐτὴν ἐκεῖνος σ' ὁ-
ποῖον αὐτὸς θελήσει. Κατὰ τὴ στιγμὴ αὐτὴ πραγματοποιήθηκε
ἡ προφητεία γιὰ τὸν Ναβουχοδονόσορ, καὶ διώχθηκε μέσα ἀπὸ
τὴν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔτρωγε χορτάρια σὰν τὸ βόδι
καὶ ἡ δροσιὰ τοῦ οὐρανοῦ ἔβρεχε τὸ σῶμα του, μέχρι ποὺ οἱ
 τρίχες του μεγάλωσαν σὰν τὶς τρίχες τοῦ λεονταριοῦ καὶ τὰ νύ-
χια του σὰν τὰ νύχια τῶν ἀρπακτικῶν πτηνῶν».

Πρόσεχε τὴν ἀπόφαση ποὺ στέλνεται στὸν Ναβουχοδονό-
σορ ἀπὸ τὸν οὐρανό. Καὶ τὰ λεγόμενα γι' αὐτὸν βρῆκαν τὴν
πραγματοποίησή τους. Ξέχασες, λέγει, τὴν ἀνθρώπινη εὐγένεια
καὶ κατέπεσες πρὸς τὴν ἀτιμία τῶν θηρίων. Τίποτε δὲν θὰ μπο-
ροῦσε νὰ ὑπάρξει ἀτιμότερο ἀπὸ αὐτό, οὔτε ἂν ἔκαμνε αὐτὸν
φτωχὸ ἢ δεσμώτη, ἢ κάτι ἄλλο παρόμοιο μὲ αὐτά. Διότι μὲ κα-
νένα τρόπο δὲν θὰ ξερρίζωνε μέσα ἀπ' αὐτὸν τὴ φυσικὴ εὐγέν-
ειά του, οὔτε θὰ μετέβαλλε τὸ σῶμα του πρὸς τὴ φύση τοῦ θη-
ρίου, ἀλλ', ἐκεῖνο μὲ τὸ ὁποῖο διαφέρει ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα, αὐ-
τὸ θὰ τὸ ἀντικαταστοῦσε μὲ τὴ θηριωδία. Γιὰ ποῖο λόγο λοι-
πόν; Γιὰ νὰ διδαχθοῦν καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἀπὸ τὴν τροφή του, ἀπὸ
τὴν ὄλη ἐμφάνισή του. Τί δὲ διδασκόμαστε ἀπ' αὐτά; Ὅτι δὲν
βρισκόμαστε σὲ καθόλου καλύτερη κατάσταση ἀπ' αὐτά, ἔ-
στω καὶ ἂν ἀκόμα δὲν συμβαίνουν σ' ἐμᾶς αὐτά ποὺ συμβαί-
νουν σ' ἐκεῖνα, ὅταν ἐκτραποῦμε καὶ κυριευθοῦμε ἀπὸ τὴν ὑπε-
ρηφάνεια ἢ τὸ πάθος τῶν θηρίων. Πόσοι σήμερα κατ' ἀναλογία
μὲ τὸν Ναβουχοδονόσορ ἐκεῖνον ἔχουν διάνοια θηρίου καὶ
ἐνεργοῦν ὅπως αὐτά; Ἐκουσε λοιπόν τὸν Ἰωάννη ποὺ λέγει·
«φίδια, γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν»⁹· ἐπίσης καὶ ἄλλον προφήτη
ποὺ λέγει· «Ἴπποι θηλυμανεῖς ἔγιναν· ὁ καθένας τους χλιμίν-
τριζε σὰν ἵππος γιὰ τὴ γυναῖκα τοῦ πλησίον του»¹⁰· καὶ ἄλλον
πάλι ποὺ λέγει· «ἽΟλοι εἶναι σὰν σκύλοι ἄφωνοι ποὺ δὲν μπο-
ροῦν νὰ γαυγίζουν»¹¹· καὶ ἄλλον πάλι ἄκουσε ποὺ τοὺς ὀνομά-
ζει ἀλεποῦδες¹², καθὼς καὶ ἄλλον ποὺ τοὺς ἀποκαλεῖ δράκον-
τες καὶ βασιλίσκους¹³. Πολὺ πιὸ χειρότερο εἶναι ἐνῶ βρισκόμα-
στε σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ νὰ μεταβαλλόμαστε σὲ θηρία, παρὰ ἂν πά-
θομε ἐκεῖνα ποὺ ἔπαθε ὁ Ναβουχοδονόσορ. Διότι ἐκεῖνος μὲν

σχε δεινδὸν εἰς ψυχὴν, ἡμεῖς δὲ οὕτω μυρία ἁμαρτήματα συλλέγοντες, πόσω χείρους ἐσμὲν ἤδη, καθὰ λέλεκται. Μετέβαλον δὲ οἱ τῶν ἐξωθεν σοφοὶ ἀνθρώπους εἰς θηρία.

4. Ἀλλ' ἰδωμεν πῶς; Ἐκεῖνα μὲν μῦθος, ταῦτα δὲ ἀλήθεια. Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἐκείνους μετέβαλον; Δι' οὐδέν· ἡ δὲ
5 Γραφὴ καὶ τὴν αἰτίαν φησί· «Ἴνα γνῶσι πάντες, ὅτι κυριεύει ὁ Ὑψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων». Ὁρᾶς πῶς πάντα τῷ Θεῷ δυνατά; καὶ ἐξ ἀνθρώπων θηρία ποιῆσαι, καὶ
διάνοιαν μεταβαλεῖν; Ἐννόει ὅσον ἦν ὁρᾶν τὸν ἐν τοσαύτῃ
10 πρὸ τούτου λαμπρότητι μετὰ τῶν θηρίων διαιτώμενον, γυμνόν. Οὐ γὰρ δὴ τὴν μορφήν μετέβαλεν, ἐπεὶ οὐδὲν ἦν φρικτόν. Τὸ δὲ θηρίου καρδίαν λαβεῖν οὐ τοῦτό φησι, ὅτι ἐξεστήκει τῆς διανοίας, ἀλλ' ὅτι, ἀνθρωπίνην ἔχων ψυχὴν, ἠσθάνετο τῶν πραγμάτων. Οὐκ ἂν, εἰ μετεβλήθη εἰς θηρίον,
15 ἔγνω τὰ συμβαίνοντα. Τί οὖν ἐστι, «Καρδία θηρίου ἐδόθη αὐτῷ;». Ἐξηγριώθη τουτέστιν, οὐδὲ ἐβούλετο μετὰ ἀνθρώπων εἶναι, ἢ καὶ ἐδεδοίκει μετὰ ἀνθρώπων εἶναι, ἢ τοὺς ἀνθρώπους καθάπερ τὰ θηρία. Τί γένοιτ' ἂν ὑψηλότερον ἐκείνου; τί ταπεινότερον αὐτοῦ;

20 «Καὶ ἐξεδιώχθη ἀπὸ ἀνθρώπων». Οὐδαμοῦ ἡ δύναμις αὐτοῦ προέστη. Οὐκ ἦν σαρκοφάγον θηρίον, ἀλλὰ χόρτον ἠσθιεν, καὶ ἦν εἰκὼν τοῦ ἀλόγου. Ἴνα πιστεύσης, φησὶν· ὡς ἐπὶ συνήθη τροφήν ἐξεις τὸν χόρτον. Πῶς αὐτὸν οὐ κατέφαγε τὰ θηρία; πῶς ἰσχυσε τὸ σῶμα πέψαι; πῶς οὐ διεφθάρη;
25 Οὐ γὰρ ὀλίγος ὁ χρόνος ἦν· περιήει, πᾶσιν ὑπόδειγμα ταπεινοφροσύνης, ἐν ἑαυτῷ τὰ γνωρίσματα φέρων τῆς κολάσεως, καθάπερ στιγματίας. Καὶ μὴν βέλτιον ἦν, ἴσως εἶποι τις

14. Δαν. 4, 13.

15. Δαν. 4, 30.

δὲν πάθαινε κανένα κακὸ στὴν ψυχὴ του, ἐμεῖς ὁμως συγκεντρώνοντας τόσα ἀμέτρητα ἁμαρτήματα, σὲ πόσο χειρότερη, ὅπως λέχθηκε, θέση βρισκόμαστε καὶ ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἀκόμα αὐτή. Μετέτρεψαν οἱ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας σοφοὶ τοὺς ἀνθρώπους σὲ θηρία.

4. Ἄλλ' ἄς δοῦμε πῶς; Ἐκεῖνα μὲν εἶναι μῦθος, ἐνῶ αὐτὰ ἀληθινά. Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν τοὺς μετέβαλαν σὲ θηρία; Γιὰ κανένα· ἡ Γραφὴ ὁμως λέγει καὶ τὴν αἰτία· «Γιὰ νὰ γνωρίσουν ὅλοι, ὅτι ὁ Ὑψιστος εἶναι ὁ ἐξουσιαστής τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων». Βλέπεις πῶς τὰ πάντα εἶναι δυνατὰ στὸ Θεό; πῶς καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους μπορεῖ νὰ δημιουργήσει θηρία καὶ τὴ διάνοια αὐτῶν νὰ μεταβάλλει; Σκέψου τί πράγμα ἦταν τὸ νὰ βλέπει κανεὶς νὰ ζεῖ καὶ νὰ τρέφεται μαζί μὲ τὰ θηρία καὶ νὰ εἶναι γυμνὸς ἐκεῖνος πού, πρὶν ἀπ' αὐτό, ζοῦσε μέσα σὲ τῶση λαμπρότητα. Διότι, βέβαια, δὲν μετέβαλε τὴ μορφή του, καθόσον αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν φρικτό. Ὅταν λέγει ὅτι ἔλαβε καρδιὰ θηρίου, δὲν ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι ἔπαθε σύγχυση καὶ παραφροσύνη ὁ νοῦς του, ἀλλ' ὅτι, ἔχοντας ἀνθρώπινη ψυχὴ, αἰσθανόταν τὰ πράγματα. Δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ, ἂν μεταβαλόταν σὲ θηρίο, νὰ αἰσθανόταν ἐκεῖνα πού συνέβαιναν. Τί λοιπὸν σημαίνει, «Ὅτι δόθηκε καρδιὰ θηρίου σ' αὐτόν»¹⁴; Ὅτι δηλαδὴ ἐξαγριώθηκε καὶ δὲν ἤθελε νὰ ζεῖ μαζί μὲ ἀνθρώπους, ἢ ὅτι φοβόταν νὰ ζεῖ μαζί μὲ ἀνθρώπους, ἢ ὅτι θεωροῦσε τοὺς ἀνθρώπους σὰν τὰ θηρία. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἀνώτερο ἀπὸ ἐκεῖνον πρὶν ἀπ' αὐτό; τί δὲ ταπεινότερο ἀπ' αὐτὸν τώρα πού βρισκόταν σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση;

«Καὶ διώχθηκε ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων»¹⁵. Πουθενὰ ἡ δύναμή του δὲν εἶχε ἰσχύ. Δὲν ἦταν σαρκοφάγο θηρίο, ἀλλ' ἔτρωγε χόρτο καὶ παρουσίαζε τὴν εἰκόνα τοῦ ἀλόγου ζώου. Γιὰ νὰ πιστέψεις, λέγει· διότι θὰ τρῶς τὸ χόρτο σὰν φυσικὴ τροφή. Πῶς δὲν τὸν ἔφαγαν τὰ θηρία; πῶς κατόρθωσε νὰ διαθρέψει καὶ νὰ συντηρήσει τὸ σῶμα του; πῶς δὲν πέθανε; Διότι δὲν ἦταν λίγος ὁ χρόνος. Περιφερόταν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, γενόμενος πρὸς ὅλους παράδειγμα ταπεινοφροσύνης, φέροντας ἐπάνω του τὰ γνωρίσματα τῆς τιμωρίας, σὰν ἀκριβῶς κακοποιὸς ἔχοντας ἐπάνω του τὰ στίγματα. Καὶ ὁμως, ἴσως θὰ μπορούσε

ἀν, μετὰ ἀνθρώπων αὐτὸν εἶναι, καὶ τοῦτο παθεῖν· ἀλλ' ὥστε ἐπιταθῆναι τὰ τῆς τιμωρίας αὐτῶ, τοῦτο γέγονεν. Ὁ γὰρ σωφρονισμὸς ὁμοίως ἔμενε πάντων ἀπαγγελλόντων τὰ κατ' αὐτόν, καὶ ἴσως αὐτῶν θεωμένων ἔξω· τοῦτο δὲ ἰδεῖν
5 πολλῶ φοβερώτερον ἦν. Καὶ οὐδὲ ὁ χρόνος ὀλίγος ἦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς σαββατικός. «Ἐπὶ γὰρ καιροί», φησί, «ἀλλαγῆ-
σονται»· τρία ἡμισυ ἔτη.

«Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν, ἐγώ», φησί, «Ναβου-
χοδονόσορ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλαβον,
10 καὶ αἱ φρένες μου ἐπ' ἐμὲ ἐπεστράφησαν, καὶ τὸν ὕψιστον
ἠύλόγησα, καὶ τὸν ζῶντα εἰς τοὺς αἰῶνας ἤνεσα καὶ ἐδόξα-
σα, ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐ-
τοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν
γῆν, ὡς οὐδὲν ἐλογίσθησαν. Καὶ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖ
15 ἐν τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐν τῇ κατοικίᾳ τῆς γῆς· καὶ
οὐκ ἔστιν ὃς ἀντιστήσεται τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἔρεῖ αὐτῶ· Τί
ἐποίησας;».

«Τοὺς ὀφθαλμοὺς μου», φησί, «εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλα-
βον». Τουτέστι, προσῆλθε καὶ ἠῤῥατο τῶ Θεῶ, καὶ ἐκεῖθεν
20 τὴν βοήθειαν ἐζήτησε. Καίτοι τοῦ χρόνου πληρωθέντος,
οὐκ ἐθάρρει. Καθάπερ γὰρ κύριος ἦν μηδὲ ἀφεῖναι εἰς πείραν
τὰ πράγματα ἐλθεῖν, οὕτως εἰ καὶ τοῦ χρόνου τοῦ ὀρισθέν-
τος πληρωθέντος ἔμελλεν ἀδιόρθωτος μένειν, οὐδὲν αὐτὸν
ὠφελῆσαι ὁ ὀρισμὸς εἶχεν. Οὐ γὰρ κατὰ ἀνάγκην ἡ ἀπόφα-
25 σις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἡμέτερα πράγματα τυποῦται.
Οὕτω καὶ ὁ Δανιήλ, εἰ καὶ ἐπληρώθη ὁ χρόνος, εἰκότως εὐ-
χεται, μήποτε κακίας προσγινομένης, προστεθῆ πάλιν.
Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ φιλανθρωπίας γίνεται τοῦτο, οἷον ἐπὶ τοῦ
Ἐζεκίου, οὕτω καὶ ἐπὶ τιμωρίας εἰκὸς γίνεσθαι, καθάπερ

νά πεῖ κάποιος, προτιμότερο θὰ ἦταν νὰ ζοῦσε μαζί μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ τὸ πάθαινε αὐτό· ναί, ἀλλ' αὐτὸ ἔγινε γιὰ ν' αὐξηθεῖ ἡ τιμωρία πρὸς αὐτόν. Διότι ὁ σωφρονισμὸς γιὰ τοὺς ἄλλους ἦταν ὁ ἴδιος, καθόσον ὅλοι μιλοῦσαν καὶ διηγοῦνταν τὰ ὄσα συνέβαιναν σ' αὐτόν, καὶ ἴσως ἦταν μεγαλύτερος βλέποντας αὐτόν νὰ ζεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων· τὸ νὰ ἐβλεπε κανεὶς αὐτὸ ἦταν πολὺ πιὸ φοβερότερο. Καὶ οὔτε ὁ χρόνος ἦταν λίγος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς διάρκειας ἑπτὰ χρονικῶν περιόδων. Διότι, λέγει, «Ἐπτὰ καιροὶ θὰ διαδεχθοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο»¹⁶. τρία δηλαδή μισὰ ἔτη.

«Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν αὐτῶν», λέγει, «ἐγὼ ὁ Ναβουχοδονόσορ ὕψωσα τὰ μάτια μου πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ ξαναἤρθε τὸ λογικὸ σὲ μένα. Καὶ εὐχαρίστησα τότε τὸν Ὑψιστο καὶ ὑμνολόγησα καὶ δόξασα ἐκεῖνον ποὺ ζεῖ στοὺς αἰῶνες, διότι ἡ ἐξουσία του πράγματι εἶναι αἰώνια καὶ ἡ βασιλεία του φθάνει σ' ὅλες τὶς γενεές τῶν ἀνθρώπων. Καὶ σκέφθηκα καὶ εἶπα ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ κατοικοῦν στὴ γῆ, εἶναι ἕνα τίποτα μπροστά του. Καὶ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά του ἐκδηλώνει τὴν ἐνέργειά του, τόσο στὶς οὐράνιες δυνάμεις, ὅσο καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ποὺ κατοικοῦν στὴ γῆ. Καὶ δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ θὰ μπορέσει νὰ προβάλλει ἀντίσταση στὸ παντοδύναμο χέρι του καὶ νὰ πεῖ πρὸς αὐτόν· Τί ἔκανες;».

«Τὰ μάτια μου», λέγει, «Ὑψωσα πρὸς τὸν οὐρανό». Δηλαδή προσῆλθε καὶ προσευχήθηκε στὸ Θεὸ καὶ ζήτησε ἀπὸ ἐκεῖνον τὴ βοήθειά του. Ἄν καὶ βέβαια δὲν πίστευε ὅτι θὰ εἰσακουσθεῖ, ἐπειδὴ συμπληρώθηκε ὁ χρόνος. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἦταν στὸ χέρι του νὰ μὴ ἀφήσει τὰ πράγματα νὰ λάβουν αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη, ἔτσι ἂν θὰ παρέμενε ἀδιόρθωτος, ἀφοῦ συμπληρώθηκε ὁ χρόνος τῆς προφητείας, δὲν θὰ παρείχε σ' αὐτόν ὁ ὀρισμὸς καμιά ὠφέλεια. Διότι ἡ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ δὲν ἐκδίδεται κατ' ἀνάγκη, ἀλλ' ἀνάλογα μὲ τὴ δική μας συμπεριφορὰ καὶ ἐνέργεια. Ἔτσι καὶ ὁ Δανιήλ, ἂν καὶ συμπληρώθηκε ὁ χρόνος, πολὺ σωστὰ προσεύχεται, μὴ τυχὸν καί, ἀφοῦ πραγματοποιηθεῖ τὸ κακὸ αὐτό, προστεθεῖ πάλι καὶ ἄλλο. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς γίνεται αὐτὸ ἀπὸ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Ἐζεκία¹⁷, ἔτσι φυσικὸ εἶναι

καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, ἐβούλετο αὐτοὺς εὐθέως εἰς Παλαιστίνην ἀπελθεῖν· ἐκεῖνοι τεσσαράκοντα ἔτη προστεθῆναι αὐτοῖς ἐποίησαν διὰ τῆς παρανομίας. Ὅρα δὲ αὐτὸν πρὸς τὸν Θεὸν φεύγοντα. Ἀνέβλεψα, φησί, εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ
5 γέγονα πάλιν ἄνθρωπος.

«Καὶ ἡ μορφή μου ἐπέστρεψεν ἐπ' ἐμέ». Ὡσπερ ἡ μορφή αὐτοῦ ἐξήλλακτο μὲν τῆς ἀνθρωπείας, οὐ μὴν εἰς θηρίον μετεβέβλητο· οὕτω καὶ ἡ διάνοια. Καὶ τί; «Ἦνεσα καὶ ἐδόξασα». Τί τεκμήριον; «Τὸν Ὑψιστον», φησί, «ἠὺλόγησα,
10 καὶ τὸν ζῶντα εἰς τοὺς αἰῶνας ἦνεσα, καὶ ἐδόξασα». Οὐδὲν γὰρ οὕτω νομίζουσι Θεοῦ εἶναι ἄξιον, ὡς τὸ διὰ παντὸς εἶναι. «Ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτοῦ», φησί, «ἐξουσία αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ εἰς γενεᾶν καὶ γενεάν». Ἐπειδὴ τούτῳ μάλιστα ἄνθρωπος αὐτοῦ διέστηκεν, καὶ τοῦτο ἦν παρὰ ἀνθρώ-
15 ποις τὸ μακαριστόν. «Ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτοῦ», φησί, «ἐξουσία αἰώνιος», παρὰ πάντα τὸν χρόνον ἐστί. Χωρὶς τροφῆς, φησί, ἔθρεψε· χωρὶς τῶν ἐνδυμάτων, χωρὶς τῶν ἄλλων ἀπάντων οὐ διεφθάρη μοι τὸ σῶμα. Ἐννόησον οἶος ἦν ἐπανιῶν ἀπὸ τῆς ἐρήμου πρὸς τὴν βασιλείαν.

20 «Αὐτῶ» γάρ, φησί, «τῶ καιρῶ αἱ φρένες μου ἐπεστράφησαν, καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας μου ἦλθον· καὶ ἡ μορφή μου ἐπέστρεψεν ἐπ' ἐμέ· καὶ οἱ τύραννοί μου, καὶ οἱ μεγιστᾶνές μου ἐζήτησάν με· καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν μου ἐκραταιώθην, καὶ μεγαλωσύνη περισσοτέρα προσετέθη μοι».
25 «Καὶ ἐζήτησάν με», φησί, «οἱ μεγιστᾶνές μου», οἱ κρατοῦντα καὶ βασιλεύοντα διώξαντες. Ἀλλὰ διὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο χρόνος ὀρίζεται, ἵνα μὴ αὐτομάτως νομίσης τι γενέσθαι.

5. «Καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ εἰς γενεᾶν καὶ γενεάν· καὶ
30 πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ὡς οὐδὲν ἐλογίσθησαν». Εἰ

νά γίνεται και πρὸς τιμωρία τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἀκριβῶς συνέβηκε και στὴν περίπτωση τῶν Ἰουδαίων· ἤθελε ἀμέσως νὰ ἐπανέλθουν αὐτοὶ στὴν Παλαιστίνη, ἐκεῖνοι ὁμως ἔγιναν αἰτία νὰ προστεθοῦν σαράντα χρόνια ἐξ αἰτίας τῆς παρανομίας τους. Πρόσεχε δὲ αὐτὸν ποὺ καταφεύγει πρὸς τὸ Θεό. Διότι, λέγει, ἔστρεψα τὸ βλέμμα μου πρὸς τὸν οὐρανὸ και ἔγινα πάλι ἄνθρωπος.

«Και ἐπέστρεψε σ' ἐμένα ἡ προηγούμενη μορφή μου». Ὅπως ἀκριβῶς ἡ μορφή του ἄλλαξε και ἔχασε τὴν ἀνθρωπιά της, δὲν μεταβλήθηκε ὁμως σὲ θηρίο, ἔτσι και τὸ λογικό του. Και τί ἔκανε; «Ἕμνολόγησα», λέγει, «και δόξασα τὸ Θεό». Τί ἀποδεικνύει αὐτό; «Τὸν Ὑψιστο», λέγει, «εὐχαρίστησα και ἕμνολόγησα και δόξασα ἐκεῖνον ποὺ ζεῖ στοὺς αἰῶνες». Πράγματι τίποτε δὲν θεωροῦν οἱ ἄνθρωποι περισσότερο ἄξιο τοῦ Θεοῦ, ἔσο τὴν αἰώνια ὑπαρξή του. «Διότι ἡ ἐξουσία του», λέγει, «εἶναι ἐξουσία αἰώνια και ἡ βασιλεία του ἐπεκτείνεται σ' ὅλες τὶς γενεές τῶν ἀνθρώπων». Ἐπειδὴ ὡς πρὸς αὐτὸ πρὸ πάντων ὁ ἄνθρωπος διαφέρει ἀπὸ τὸ Θεό, και αὐτὸ θεωροῦνταν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀξιομακάριστο. «Διότι ἡ ἐξουσία του», λέγει, «εἶναι ἐξουσία αἰώνια», διαρκεῖ δηλαδὴ καθ' ὅλο τὸ χρόνο. Χωρὶς τροφή, λέγει, μὲ ἔθρεψε· χωρὶς ἐνδύματα, χωρὶς ὅλα τὰ ἄλλα, δὲν ἔπαθε καμιά βλάβη τὸ σῶμα μου. Σκέψου τί λογιῆς ἦταν ὅταν ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν ἐρημιὰ στὰ ἀνάκτορά του.

Πράγματι, λέγει, «Κατ' αὐτὸν τὸν χρόνο ἀποκαταστάθηκαν τὰ λογικά μου και ἐπέστρεψα στὴ δόξα τῆς βασιλείας μου. Ἡ μορφή και ὅλη ἡ ἐμφάνισή μου ἀποκαταστάθηκαν, οἱ ἄρχοντές μου και οἱ μεγιστάνες μου μὲ ἀναζήτησαν και πάλι, ἡ βασιλεία μου ἰσχυροποιήθηκε και προστέθηκε περισσότερη δόξα σὲ μένα»¹⁸. «Και μὲ ἀναζήτησαν», λέγει, «οἱ μεγιστάνες μου», ἐκεῖνοι δηλαδὴ ποὺ μὲ ἔδιωξαν ὅταν ἦμουν κυρίαρχος και βασιλιάς. Ἀλλ' αὐτὸ ἔγινε ἐξ αἰτίας τῆς προσταγῆς τοῦ Θεοῦ. Διότι γι' αὐτὸ ὀρίζεται χρόνος ἀπὸ πρὶν, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι τὸ κάθε τι γίνεται στὴν τύχη.

5. «Και ἡ βασιλεία του ἐπεκτείνεται σ' ὅλες τὶς γενεές τῶν ἀνθρώπων, ὅλοι δὲ οἱ ἄνθρωποι ποὺ κατοικοῦν στὴ γῆ εἶναι μπροστά του ὡς ἓνα τίποτα». Πράγματι, ἐὰν ἐγώ, ποὺ εἶμαι

γὰρ ὁ πάντων κρατῶν ἐγὼ ὡς οὐδὲν ἐλογίσθην, πολλῶ
μᾶλλον οἱ πάντες. Ὁ γὰρ τὸν οὕτως ἰσχυρὸν ἀποστήσας
τῆς βασιλείας, πολλῶ μᾶλλον τοὺς ἀρχομένους.

«Καὶ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖ ἐν τῇ δυνάμει τοῦ οὐ-
5 ρανοῦ, καὶ ἐν τῇ κατοικίᾳ τῆς γῆς». Τό, «Ὡς οὐδὲν ἐλογί-
σθησαν», οὐχ ὅτι καταφρονεῖ αὐτῶν, μῆ γένοιτο, ἀλλ' ὅτι ἰ-
σχυρός ἐστι, καὶ ὡς βούλεται, αὐτοὺς ἄγει. Τοῦτο γοῦν καὶ
τὸ ἐφ' ἐξῆς δηλοῖ· «Καὶ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν ἐν τῇ
δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐν τῇ κατοικίᾳ τῆς γῆς». Ἔστω
10 μὲν γάρ, περὶ τῆς γῆς οἶδας, περὶ τοῦ οὐρανοῦ, πόθεν ἐπί-
στασαι; Ἀπὸ τοῦ ὄνειρατος. Ἐπέταξε. Πῶς ὑπήκουσαν;
Ἀπὸ τοῦ πυρὸς τῆς καμίνου.

«Καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀντιστήσεται τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἔρεῖ
αὐτῷ· Τί ἐποίησας;». Οὐ μόνον, φησί, οὐκ ἐναντιώσεται,
15 ἀλλ' οὐδὲ μέχρι ρημάτων ἔρεῖ. Πάντων αὐτὸς κρατεῖ, πάντα
αὐτός ἐστιν.

«Αὐτῷ», φησί, «τῷ καιρῷ αἱ φρένες μου ἐπεστράφη-
σαν ἐπ' ἐμέ». «Αὐτῷ»· ποίῳ; Τῷ λεχθέντι παρὰ τοῦ Θεοῦ.
Πόθεν αὐτὸν καὶ εἰς τὴν βασιλείαν ἐπανήγαγον; οἱ γὰρ οὐ-
20 τως ἰσχυρὸν καταβαλόντες, πῶς ἀσθενῆ γενόμενον ἐπανή-
γαγον;

«Καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας μου ἦλθον, καὶ ἡ μορ-
φή μου ἐπέστρεψεν ἐπ' ἐμέ· καὶ οἱ τύραννοί μου καὶ οἱ μεγα-
στᾶνές μου ἐζήτουν με· καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν μου ἐκραταιώ-
25 θην, καὶ μεγαλωσύνη περισσοτέρα προσετέθη μοι». Ὅρᾳς
πῶς καὶ στήσαι καὶ καθελεῖν δύναται βασιλείαν; Ἔδει μὲν
γὰρ διὰ τῶν προτέρων ταῦτα πεισθῆναι, ἐπειδὴ δὲ ἀγνοεῖς,
καθεῖλεν αὐτήν, καὶ πάλιν ἔστησεν.

«Νῦν οὖν ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ αἰνῶ καὶ ὑψῶ καὶ δο-
30 ξάζω τὸν Βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀ-

ἐξουσιαστής ὄλων, θεωρήθηκα σὰν ἓνα τίποτα, πολὺ περισσότερο ὄλοι οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Διότι, ἐκεῖνος ποὺ ἀπομάκρυνε ἀπὸ τῆ βασιλεία του τὸν τόσο ἰσχυρό, μὲ πολὺ περισσότερη εὐκολία θ' ἀπομακρύνει τοὺς ἀρχομένους.

«Καὶ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά του ἐκδηλώνει τὴν ἐνέργειά του τόσο πρὸς τὶς οὐράνιες δυνάμεις, ὅσο καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς». Λέγοντας τὸ «Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θεωροῦνται μπροστά του σὰν ἓνα τίποτα», δὲν σημαίνει ὅτι περιφρονεῖ αὐτούς, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἰσχυρὸς καὶ ὀδηγεῖ αὐτούς ὅπως αὐτὸς θέλει. Αὐτὸ βέβαια τὸ δηλώνει καὶ τὸ λεγόμενο στὴ συνέχεια· «Καὶ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά του ἐκδηλώνει τὴν ἐνέργειά του τόσο πρὸς τὶς οὐράνιες δυνάμεις, ὅσο καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς». Ἔστω λοιπὸν ὅτι γιὰ μὲν τῆ γῆ γνωρίζεις ὅτι ὑποτάσσεται καὶ ὑπακούει σ' αὐτόν, γιὰ τὶς οὐράνιες δυνάμεις ἀπὸ ποῦ τὸ γνωρίζεις; Ἀπὸ τὸ ὄνειρο. Πρόσταξε. Πῶς ὑπάκουσαν; Ἀπὸ τὴ φωτιὰ τῆς καμίνου.

«Καὶ δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ θὰ μπορέσει ν' ἀντισταθεῖ στὸ παντοδύναμο χέρι αὐτοῦ καὶ νὰ πεῖ σ' αὐτόν· Τί ἔκανες;». Ὅχι μόνο, λέγει, δὲν θ' ἀντισταθεῖ, ἀλλ' οὔτε κὰν λέξη θὰ τολμήσει νὰ πεῖ σ' αὐτόν. Ὅλα αὐτὸς τὰ ἐξουσιάζει, τὰ πάντα αὐτὸς εἶναι.

«Κατ' αὐτόν τὸν καιρό», λέγει, «ἀποκαταστάθηκαν τὰ λογικά μου». «Κατ' αὐτόν τὸν καιρό»· ποιόν; Κατ' αὐτόν ποὺ λέχθηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Ἀπὸ ποῦ παρακινούμενοι ἐπανεφέρον αὐτόν στὴ βασιλεία; διότι, ἐκεῖνοι ποῦ τὸν ἐκδίωξαν ἐνῶ ἦταν τόσο ἰσχυρός, πῶς τὸν ἐπανεφέρον ὅταν ἔγινε ἀνίσχυρος;

«Καὶ ἐπανῆλθα στὴ δόξα τῆς βασιλείας μου· ἡ μορφή μου καὶ ἡ ὄλη ἐμφάνισή μου ἀποκαταστάθηκαν· οἱ ἄρχοντές μου καὶ οἱ μεγιστάνες μου μὲ ἀναζητοῦσαν· ἡ βασιλεία μου ἔγινε πάλι πανίσχυρη καὶ προστέθηκε περισσότερη δόξα σὲ μένα». Βλέπεις πῶς μπορεῖ καὶ νὰ ἐγκαταστήσει τὴ βασιλεία καὶ νὰ τὴν καταργήσει; Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ πιστέψεις σ' αὐτὰ ἐξ αἰτίας τῶν προηγουμένων, ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀγνόησες, κατάργησε τὴ βασιλεία σου, ἀλλὰ καὶ πάλι τὴν ἐπανεφερε.

«Τώρα λοιπὸν ἐγὼ ὁ Ναβουχοδονόσορ ὑμνολογῶ καὶ ἐξυμνῶ καὶ δοξάζω τὸν βασιλιὰ τοῦ οὐρανοῦ, διότι ὄλα τὰ ἔργα

ληθινά, καὶ αἱ τρίβοι αὐτοῦ κρίσεις, καὶ πάντα τοὺς πορευομένους ἐν ὑπερηφανία δύναται ταπεινῶσαι». Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι δύναμιν μὲν ἔχει, ἄδικον δέ· ἀλλὰ καὶ ἡ δικαιοσύνη μεγάλη. «Καὶ πάντα τοὺς πορευομένους ἐν ὑπερηφανία δύναται ταπεινῶσαι». Οὐκ εἶπε, ταπεινοῖ, ἵνα σοι καὶ τὴν μακροθυμίαν ἐνδείξηται, καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ παρὰ ἀσθένειαν, ἀλλὰ δι' ἐνὸς τοὺς ἄλλους σωφρονίζει. Εἶδες δύναμιν; εἶδες δικαιοσύνην; εἶδες φιλανθρωπίαν; εἶδες ἀπὸ στόματος βαρβαρικοῦ ταῦτα λεγόμενα; Τίς ἂν οὕτως ἐφιλοσόφησεν; Οἱ προφήταις ἐντρέφόμενοι οὐδὲν τούτων οὕτως ἐφθέγγοντο, ἀλλὰ τάναντία. «Οὐ μὴ ἀγαθοποιήσῃ Κύριος», φησί, «οὐδὲ οὐ μὴ κακοποιήσῃ». Καὶ πάλιν, «Οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ ἡμῶν ἐσχομεν κέρατα;». Καί, «Πᾶς ποιῶν πονηρόν, καλὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ἠυδόκησε». Καί, «Τί ὄφελος ὅτι ἐδουλεύσαμεν αὐτῷ;». Εἶδες ἐν Παλαιστίνῃ δόγματα σατανικᾶ; εἶδες ἐπὶ τῆς βαρβάρου φιλοσοφίαν προφητικὴν; Ταῦτα τύποι τῶν ἐθνῶν τῆς μελλούσης ἔσεσθαι χάριτος, ὅτι προπηδῆσαι εἶχον οὗτοι ἐκείνων.

Εἶτα ὁ Βαλτάσαρ ἐν μέθῃ συμποσίου γενομένου κελεύει τὰ σκεύη ἐξενεχθῆναι, ὥσπερ φιλοτιμούμενος ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ πατρός, μᾶλλον δὲ ἐμπαροινῶν· ἢ ἐπειδὴ θεαταὶ τῶν γενομένων ἦσαν ἐκείνοι, ὥστε καθελεῖν αὐτῶν τὸ θαῦμα, ὃ περὶ τὸν Θεὸν εἶχον. Καὶ τοῦτο ἐξ ὑπερηφανίας εἶχον, ἤγουν ἐγίνετο, καὶ μέθης.

25 Φυλαττώμεθα μέθην, ἀγαπητοί. Πολλὰ γὰρ ἄτοπα γίνεται ὑπὸ ταύτης. Ἀλλὰ καὶ μεγάλων περιγίνεται ἀνδρῶν ἡ μέθη· ἐν γὰρ τῷ γεύσασθαι τοῦ οἴνου ἐκέλευσε τοῦτο. Ἄπερ ὁ πατήρ ἐκβαλὼν ἐφείσατο, καὶ αὐτὸς τὴν πόλιν ἐλὼν οὐκ ἐτόλμησεν εἰς ἀνθρωπίνην ἐνεγκεῖν διακονίαν ταῦτα, οὗτος οὐχὶ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ μεγιστᾶσι καὶ παλλακίσιν καὶ παρακοίτοις εἰς χρῆσιν ἐξέδωκεν.

19. Δαν. 4, 34.

20. Σοφ. 1, 12.

21. Ἀμώς 6, 14.

22. Μαλ. 2, 17.

23. Μαλ. 3, 14.

24. Δαν. 5, 2.

αὐτοῦ εἶναι ἀληθινά, οἱ δρόμοι του δίκαιοι, καὶ μπορεῖ νὰ ταπεινώσει ὄλους ἐκείνους ποὺ πορεύονται μὲ ὑπερηφάνεια»¹⁹. Δὲν εἶπε, ταπεινώνει, γιὰ νὰ σοῦ δείξει καὶ τὴ μακροθυμία του καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι δὲν τὸ κάνει ἀπὸ ἀδυναμία, ἀλλὰ, ταπεινώνοντας τὸν ἑνα, σωφρονίζει τοὺς ἄλλους. Εἶδες δύναμη; εἶδες δικαιοσύνη; εἶδες φιλάνθρωπία; εἶδες τὰ λόγια αὐτὰ ποὺ λέγονται ἀπὸ βαρβαρικὸ στόμα; Ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ φιλοσοφήσει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο; Ἐκεῖνοι ποὺ διδάσκονταν ἀπὸ τοὺς προφῆτες τίποτε παρόμοιο μὲ αὐτὰ δὲν ἔλεγαν, ἀλλὰ τὰ ἀντίθετα. Διότι, λέγει, «Ὁ Κύριος οὔτε τὸ καλὸ θ' ἀμείψει, οὔτε τὸ κακὸ θὰ τιμωρήσει»²⁰. Καὶ πάλι· «Μὲ τὴ δική μας δύναμη δὲν ἐπικρατήσαμε ἐπὶ τῶν ἄλλων;»²¹. Καί· «Ὁ καθένας ποὺ πράττει τὸ κακὸ βρίσκει καλὸ ἀπὸ τὸν Κύριο, καὶ μὲ αὐτοὺς εὐαρεστεῖται αὐτός»²². Καί· «Ποιὸ τὸ ὄφελος ποὺ δουλέψαμε στὸν Κύριο;»²³. Εἶδες σατανικὰ διδάγματα στὴν Παλαιστίνη; εἶδες προφητικὴ φιλοσοφία στὴ χώρα τοῦ βαρβάρου; Αὐτὰ ἦταν προτυπώσεις τῆς χάριτος ποὺ ἐπρόκειτο νὰ δοθεῖ στοὺς Ἐθνικούς, ὅτι δηλαδὴ μπορούσαν οἱ Ἐθνικοὶ νὰ καταλάβουν καλύτερη θέση ἀπὸ ἐκείνους.

Στὴ συνέχεια ὁ Βαλτάσαρ ὁ βασιλιάς, βρισκόμενος κατὰ τὴν ὥρα συμποσίου σὲ κατάσταση μέθης, προστάζει νὰ φέρουν ἐκεῖ τὰ σκεύη τοῦ ναοῦ²⁴, νιώθοντας κατὰ κάποιον τρόπο ὑπερηφάνεια γιὰ τὴ νίκη τοῦ πατέρα του, ἢ καλύτερα ὁμως γιὰ νὰ τὰ ἐμπαίξει· ἢ ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ἦταν θεατὲς τῶν ὄσων συνέβηκαν, ὥστε νὰ ἐξαλείψει τὸ θαυμασμὸ ποὺ ἔτρεφαν αὐτοὶ γιὰ τὸ Θεό. Καὶ αὐτὸ γινόταν ἀπὸ ὑπερηφάνεια καὶ ἐξ αἰτίας τῆς μέθης.

Ἄς προφυλαγώμαστε, ἀγαπητοί, ἀπὸ τὴ μέθη. Διότι πολλὰ παράδοξα γίνονται ἐξ αἰτίας αὐτῆς. Ἄλλὰ καὶ μεγάλους ἄνδρες τοὺς νικᾷ ἡ μέθη· διότι ἔδωσε αὐτὴ τὴν ἐντολὴ ἀφοῦ ἤπιε τὸ κρασί. Ἐκεῖνα ποὺ ὁ πατέρας του, ἀφοῦ τὰ ἀφαίρεσε ἀπὸ τὸ ναὸ καὶ τὰ ἔφερε στὴ χώρα του, τὰ σεβάστηκε, καί, ἐνῶ κυρίεψε τὴν πόλη, δὲν τόλμησε νὰ χρησιμοποιήσει αὐτὰ σὲ ἀνθρώπινη ἀνάγκη, αὐτὸς ὄχι αὐτὸς μόνος, ἀλλ' ἐπέτρεψε νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὰ καὶ μεγιστάνες καὶ παλλακίδες καὶ οἱ γυναῖκες του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

«Βαλτάσαρ ὁ βασιλεὺς ἐποίησε δεῖπνον μέγα τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ χιλίοις, καὶ κατέναντι τῶν χιλίων ὁ οἶνος. Πίνων Βαλτάσαρ ὁ βασιλεὺς εἶπεν ἐν τῇ γεύσει τοῦ οἴνου, τοῦ ἐνεγκεῖν τὰ σκεύη τὰ χρυσᾶ, καὶ τὰ ἀργυρᾶ, ἃ ἐξήνεγκε Ναβουχοδονόσορ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ πιέτωσαν ἐν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ μεγιστᾶνες αὐτοῦ, καὶ αἱ παράκοιτοι, καὶ αἱ παλλακαὶ αὐτοῦ. Καὶ ἠνέχθησαν τὰ σκεύη τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ, ἃ ἐξήνεγκε Ναβουχοδονόσορ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ ἔπινον ἐν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ μεγιστᾶνες αὐτοῦ, καὶ οἱ παράκοιτοι αὐτοῦ, καὶ αἱ παλλακαὶ αὐτοῦ. Καὶ ἔπινον οἶνον, καὶ ἤνεσαν τοὺς θεοὺς τοὺς χρυσοῦς, καὶ ἀργυροῦς, καὶ χαλκοῦς, καὶ σιδηροῦς, καὶ ξυλίνους, καὶ λιθίνους».

1. Εἶδες αὐτὰ λαμβανόμενα; Ἄλλ' ὄρα αὐτῶν τὴν ἰσχύν, καὶ μετὰ τὸ ἀλῶναι, καὶ τεθῆναι ἐν τῷ εἰδωλείῳ. Ἔστω κατὰ γνώμην ἐκεῖνος αὐτοῦ. Διὰ τί καὶ τοῦτο; Διὰ τὰς ἁμαρτίας ἐλήφθη ταῦτα· ἔδωκαν δίκην. Τί τὸ πέρας καὶ μετὰ
5 τὰ σημεῖα; πῶς οὐδὲν ἔπαθον ἐκεῖνοι, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς μόνος; Οὗτος γὰρ εἶπεν, αὐτὸς αἴτιος ἦν.

«Ἦνεσαν», φησί, «τοὺς θεοὺς τοὺς χρυσοῦς καὶ ἀργυροῦς». Τίνος ἕνεκεν ἡ διαφορὰ αὕτη τῶν θεῶν παρ' αὐτοῖς ἦν; Ὁ διάβολος, βουλόμενος αὐτοὺς πάσης ἀποστερηῆσαι
10 συγγνώμης, πολλάκις ἐκέλευσε ξυλίνους γενέσθαι, ἵνα μη-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

«Ὁ βασιλιάς Βαλτάσαρ ἔκαμε μεγάλο δεῖπνο σὲ χίλιους ἀπὸ τοὺς μεγιστάνες του καὶ τοποθετήθηκε μπροστὰ τους πολὺ κρασί. Πίνοντας ὁ βασιλιάς Βαλτάσαρ καὶ βρισκόμενος σὲ κατάσταση εὐθυμίας εἶπε νὰ φέρουν ἐκεῖ τὰ ἀργυρὰ καὶ χρυσὰ σκεύη, τὰ ὁποῖα ὁ πατέρας του ὁ Ναβουχοδονόσορ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Σολομῶντος στὴν Ἱερουσαλήμ, γιὰ νὰ πιεῖ μὲ αὐτὰ ὁ βασιλιάς, οἱ μεγιστάνες του, οἱ γυναῖκες του, καὶ οἱ παλλακίδες του. Καὶ ἔφεραν ἐκεῖ τὰ ἀργυρὰ καὶ χρυσὰ σκεύη, τὰ ὁποῖα ὁ πατέρας του ὁ Ναβουχοδονόσορ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ στὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἔπιναν μὲ αὐτὰ ὁ βασιλιάς, οἱ μεγιστάνες του, οἱ γυναῖκες του, καὶ οἱ παλλακίδες του. Ἐπιναν κρασί καὶ ἐξυμνοῦσαν τοὺς θεοὺς τους τοὺς χρυσοὺς, τοὺς ξύλινους, καὶ τοὺς πέτρινους»¹.

1. Εἶδες αὐτὰ νὰ παίρνονται καὶ νὰ προσκομίζονται ἐκεῖ; Ἄλλὰ πρόσεχε τὴ δύναμη αὐτῶν καὶ μετὰ τὴν ἀπόκτησή τους ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τὴν τοποθέτησή τους στὸ ναὸ τῶν εἰδώλων. Ἔστω ὅτι ἐκεῖνος εἶχε λάβει τὴν ἀπόφαση αὐτή. Γιατί γίνεται καὶ αὐτό; Ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν ἐκείνων ἐλήφθησαν αὐτὰ καὶ τιμωρήθηκαν. Ποιὸ τὸ τέλος καὶ μετὰ τὰ θαύματα; πῶς ἐκεῖνοι δὲν ἔπαθαν τίποτε, παρὰ μόνο ὁ βασιλιάς; Διότι αὐτὸς ἔδωσε τὴν ἐντολὴ καὶ αὐτὸς ἦταν αἴτιος.

«Ἐξυμνοῦσαν», λέγει, «τοὺς χρυσοὺς καὶ τοὺς ἀργυροὺς θεοὺς». Γιὰ ποιὸ λόγο ὑπῆρχε σ' αὐτοὺς αὐτὴ ἡ διαφορὰ τῶν θεῶν; Ὁ διάβολος, θέλοντας νὰ στερήσει ἀπ' αὐτοὺς κάθε συγγνώμη, πολλὰς φορές τοὺς παρότρυνε νὰ τοὺς κάνουν ξύλι-

δὲ ἀπὸ τῆς ὕλης πολυτέλειαν ἔχουσιν εἰς ἀπολογία. Ὑ-
 μνουν εἰς αὐτούς. Ὅρα οὐδαμοῦ τὸν Θεὸν ἄρχοντα, ἀλλ' ἐ-
 πόμενον. Τίνος ἔνεκεν ἐπηκολούθησεν ἡ δίκη ταχέως, καὶ
 αὐτῇ τῇ ὥρᾳ; Ἴνα μὴ τὰ γενόμενα ἐκ τῶν προτέρων θαυμά-
 5 των καταλυθῆ ὑβριζομένου τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν σκευῶν, ἐβου-
 λήθη ἄνδρας ἐνουβρίσαι. Καὶ ὄρα τί γίνεται. Ἐβουλήθη
 σκεύη· καὶ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἡ τιμωρία. Τίνος ἔνεκεν οὐκ ἀπο-
 στέλλεται ὁ προφήτης ἐγκαλέσων, ἀλλὰ ἀστράγαλος χει-
 ρός; Ὡστε μείζω γενέσθαι τὴν ἐκπληξιν.

10 «Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐξῆλθον δάκτυλοι χειρὸς ἀνθρώπου,
 καὶ ἔγραφον κατέναντι τῆς λαμπάδος ἐπὶ τὸ κονίαμα τοῦ
 τοίχου τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως· καὶ ὁ βασιλεὺς ἐθεώρει
 τοὺς ἀστραγάλους τῆς χειρὸς τῆς γραφούσης». Πρόσθε-
 καὶ ἐσπέραν οὔσαν. Ἔδει τὴν οἶδησιν τὴν ἀπὸ τῆς μέθης κα-
 15 τασταλῆναι. Εἶτα ἔδει μαθεῖν τοὺς παρόντας ἅπαντας, ὅτι
 δίκην δίδωσιν. Διὰ τί μὴ σκηπτὸν ἀφήκεν εὐθέως ἐκ τοῦ οὐ-
 ρανοῦ; Ὡστε πάλιν καὶ τὸν οἰκέτην δοξασθῆναι τὸν αὐτοῦ·
 ὥστε αὐτὸν ἀκοῦσαι διὰ τί ταῦτα πάσχει. Ὁ γὰρ Δαυιδ
 εἰσελθὼν οὐχὶ τὴν γραφὴν ἐρμηνεύει μόνον, ἀλλὰ καὶ μα-
 20 κροῦς ἀποτείνει λόγους, καὶ συμβουλευτικούς, οὐχ ὡς ὠφε-
 λήσων αὐτόν, ἀλλ' ὡς τοὺς ἄλλους βελτίους ποιήσων.

«Τότε Δαυιδ εἰσῆλθεν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Καὶ εἶ-
 πεν ὁ βασιλεὺς τῷ Δαυιδ· Σὺ εἶ Δαυιδ, ὁ ἀπὸ τῶν υἱῶν
 τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰουδαίας, ἧς κατήγαγεν ὁ βασιλεὺς ὁ
 25 πατήρ μου ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας;». Ὡς καταπληττόμενος αὐ-
 τὸν καὶ εἰς ἀνάγκην καθιστῶν, ταῦτά φησιν. Εἰπὼν δέ, «Ὅν
 ἤγαγεν ὁ βασιλεὺς ὁ πατήρ μου ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς
 Ἰουδαίας», ταῦτα κατ' αὐτοῦ τὰ ρήματα ἔλεγεν, εἰ τῶν
 αἰχμαλώτων δέεται πανταχοῦ.

νους, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ δικαιολογηθοῦν οὔτε ἀπὸ τὴν πολυτέλεια τῆς ὕλης αὐτῶν. «Ἐξυμνοῦσαν αὐτούς». Πρόσεχε ὅτι πουθενὰ δὲν προηγεῖται ὁ Θεός, ἀλλ' ἀκολουθεῖ. Γιὰ ποιὸ λόγο ἐπακολούθησε ἀμέσως ἡ τιμωρία καὶ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ὥρα; Γιὰ νὰ μὴ καταλυθοῦν, μὲ τὴν περιφρόνηση τοῦ Θεοῦ μέσω τῶν σκευῶν, ὅλα ἐκεῖνα ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τὰ προηγούμενα θαύματα, θέλησε νὰ ἐμπαίξει ἄνδρες. Καὶ πρόσεχε τί γίνεται. Θέλησε νὰ ἐμπαίξει τὰ σκεύη, καὶ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ὥρα ἔρχεται ἡ τιμωρία. Γιὰ ποιὸ λόγο δὲν στέλνεται ὁ προφήτης γιὰ νὰ τὸν ἐπιπλήξει γιὰ ὅλα αὐτά, ἀλλὰ ἀστράγαλος χεριοῦ; Γιὰ νὰ γίνῃ μεγαλύτερη ἢ ἐκπληξη.

«Ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ἐκείνη ποὺ γίνονταν αὐτὰ βγῆκαν δάχτυλα χεριοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔγραψαν ἀπέναντι ἀπὸ τὴ λυχνία ἐπάνω στὸ ἀσβέστωμα τοῦ τοίχου τοῦ βασιλικοῦ ἀνακτόρου, καὶ ὁ βασιλιάς ἔβλεπε τὰ δάχτυλα τοῦ χεριοῦ ποὺ ἔγραφαν»². Πρόσθεσε καὶ τὸ ὅτι ἦταν ἑσπέρα. Ἔπρεπε τὴν ὥρα ἐκείνη νὰ σταματήσει ὁ ἀναβρασμὸς ἀπὸ τὴ μέθη. Ἐπειτα ἔπρεπε νὰ μάθουν ὅλοι οἱ παραβρισκόμενοι, ὅτι τιμωροῦνται γιὰ ὅλα αὐτά. Γιατί τὴν ἴδια στιγμὴ δὲν ἔρριξε κεραυνὸ ἀπὸ τὸ οὐρανό; Μὲ σκοπὸ νὰ δοξασθεῖ καὶ πάλι ὁ δοῦλος αὐτοῦ, καὶ γιὰ ν' ἀκούσει αὐτὸς γιατί τὰ παθαίνει ὅλα αὐτά. Διότι εἰσερχόμενος ὁ Δανιήλ στὰ ἀνάκτορα, ὄχι μόνο ἐρμηνεύει τὰ ὅσα γράφτηκαν στὸν τοῖχο, ἀλλ' ἀπευθύνει καὶ μακροὺς καὶ συμβουλευτικοὺς λόγους, ὄχι τόσο γιὰ νὰ ὠφελήσει αὐτόν, ὅσο τὸ νὰ κάνει τοὺς ἄλλους καλύτερους.

«Τότε ὁδηγήθηκε ὁ Δανιήλ προστὰ τὸ βασιλιά, καὶ εἶπε ὁ βασιλιάς στὸν Δανιήλ· Σὺ εἶσαι ὁ Δανιήλ, ὁ προερχόμενος ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους ἔφερε ἐδῶ ἀπὸ τὴν Ἰουδαία ὁ βασιλιάς πατέρας μου;»³. Αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ νὰ δημιουργήσει κατάπληξη σ' αὐτόν καὶ γιὰ νὰ τὸν ἐξαναγκάσει. Λέγοντας δέ, «Τὸν ὁποῖο ἔφερε ὁ βασιλιάς ὁ πατέρας μου μαζί μὲ τοὺς αἰχμαλώτους Ἰουδαίους», αὐτὰ τὰ λόγια τὰ ἔλεγε ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐφόσον παντοῦ εἶχε τὴν ἀνάγκη τῶν αἰχμαλώτων.

2. Ἦκουσα περὶ σοῦ, ὅτι πνεῦμα Θεοῦ ἅγιον ἐν σοί, καὶ γρήγορσις καὶ σύνεσις καὶ σοφία περισσὴ εὐρέθη ἐν σοί. Καὶ νῦν εἰσῆλθον ἐνώπιόν μου οἱ σοφοί, μάγοι, Γαζαρηνοί, Χαλδαῖοι, ἵνα τὴν γραφὴν ταύτην ἀναγνῶσι, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτῆς γνωρίσωσί μοι· καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν τὴν σύγκρισιν τοῦ λόγου τούτου ἀναγγεῖλαί μοι. Καὶ ἐγὼ ἤκουσα περὶ σοῦ, ὅτι δύνασαι συγκρίματα συγκρῖναι, καὶ λύειν συνδέσμους. Καὶ νῦν ἐὰν δυνηθῆς ἀναγνῶναι τὴν γραφὴν, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτῆς γνωρίσαι μοι, πορφύραν ἐνδύσῃ, καὶ ὁ μανιάκης ὁ χρυσοῦς ἔσται ἐπὶ τὸν τράχηλόν σου, καὶ τρίτος ἐν τῇ βασιλείᾳ μου ἄρξεις». Ὁμολογεῖ καὶ τὴν τῶν οἰκείων ἤτταν, καὶ φησιν· εἰπέ, καὶ λαβὲ τάδε.

Ἄλλ' ὄρα τὸν προφήτην, ἐπὶ μὲν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πῶς ἠθύμησεν, ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον· ἀλλὰ τί φησι; «Τότε ἀπεκρίθη Δανιήλ, καὶ εἶπεν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως· Τὸ δόμα σου σοὶ ἔστω, καὶ τὴν δωρεὰν τῆς οἰκίας σου ἐτέρω δός· ἐγὼ δὲ τὴν γραφὴν ἀναγνώσομαι τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτῆς γνωρίσω σοι, βασιλεῦ». Τίνος ἕνεκεν παραιτεῖται; Ἴνα μάθῃς, ὅτι οὐ δι' ἐκεῖνα λέγει. Ὅτι γὰρ οὐκ ὀργιζόμενος ἀπλῶς ταῦτα εἶπεν, «Ἐγὼ δέ», φησί, «τὴν γραφὴν ἀναγνώσομαι, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτῆς ἀναγγελῶ τῷ βασιλεῖ». Ὁρᾷς αὐτὸν χρημάτων κρείττω; τιμῆς ἀνώτερον; οὐδενὸς δεόμενον τῶν βασιλικῶν; Οὕτω δεῖ τοὺς τὰ Θεοῦ λέγοντας εἶναι. Ἴνα μὴ νομίσῃ ὅτι ταύτη αὐτὸν ἐπεσπάσατο, ἢ ἀνθρώπινόν τι τῶν λεγομένων ἐστί. Τί οὖν φησι; Ἄφεις εἰπεῖν τὴν γραφὴν, συμβουλήν ἀποτείνει, ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων αὐτὸν ἀναμιμνήσκων τῶν τῷ πατρὶ συμβεβηκότων.

«Ὁ Θεὸς ὁ ὑψιστος τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν μεγαλωσύνην, καὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν δόξαν ἔδωκε Ναβουχοδονόσορ

4. Δαν. 5, 14-16.

5. Δαν. 5, 17.

2. «Ἄκουσα γιὰ σένα, ὅτι ὑπάρχει σὲ σένα ἅγιο πνεῦμα Θεοῦ, καὶ ὅτι ὑπάρχει σὲ σένα σωφροσύνη, σύνεση καὶ περίσσεια σοφία. Καὶ τώρα συγκεντρώθηκαν μπροστά μου οἱ σοφοί, οἱ μάγοι, καὶ οἱ ἀστρολόγοι Χαλδαῖοι, γιὰ νὰ διαβάσουν αὐτὰ τὰ γράμματα καὶ νὰ μοῦ γνωρίσουν τὴν ἐρμηνεῖα αὐτῶν, καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ μοῦ δώσουν τὴν ἐρμηνεῖα τῶν γραμμάτων αὐτῶν. Ἐγὼ ὁμως ἄκουσα γιὰ σένα, ὅτι μπορεῖς νὰ ἐρμηνεύεις τὶς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ λύνεις τὰ ἄλυτα. Καὶ τώρα ἂν μπορέσεις νὰ διαβάσεις τὴ γραφὴ αὐτὴ καὶ νὰ μοῦ γνωρίσεις τὴν ἐρμηνεῖα αὐτῆς, θὰ φορέσεις βασιλικὴ πορφύρα, θὰ κρεμαστεῖ τὸ χρυσὸ περιδέραιο στὸν τράχηλό σου καὶ θ' ἀνακηρυχθεῖς τρίτος ἄρχοντας στὸ βασίλειό μου»⁴. Ὁμολογεῖ τὴν ἥττα τῶν δικῶν του καὶ λέγει· δῶσε τὴν ἐξήγηση καὶ λάβε ἔναντι αὐτῆς αὐτά.

Ἄλλὰ πρόσεχε τὸν προφήτη, πῶς στὴν μὲν περίπτωσι τοῦ πατέρα του κυριεύθηκε ἀπὸ λύπη, ἐνῶ τώρα τίποτε παρόμοιο δὲν συνέβηκε· ἀλλὰ τί λέγει; «Τότε ἀποκρίθηκε ὁ Δανιὴλ καὶ εἶπε πρὸς τὸν βασιλιά· Τὸ δῶρο σου ἄς παραμείνει σὲ σένα καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ οἴκου σου δῶσε τα σ' ἄλλον· ἐγὼ θὰ διαβάσω τὴ γραφὴ αὐτὴ στὸ βασιλιά καὶ θὰ σοῦ γνωρίσω, βασιλιά μου, τὴν ἐρμηνεῖα της»⁵. Γιὰ ποιὸ λόγο παραιτεῖται ἀπὸ τὰ δῶρα; Γιὰ νὰ μάθεις ὅτι δὲν ἐξηγεῖ τὴ γραφὴ γιὰ τὰ δῶρα ἐκεῖνα. Τὸ ὅτι λοιπὸν δὲν τὰ εἶπε αὐτὰ ὀργιζόμενος, λέγει· «Ἐγὼ ὁμως θὰ διαβάσω τὴ γραφὴ καὶ θὰ γνωρίσω στὸ βασιλιά τὴν ἐρμηνεῖα αὐτῆς». Βλέπεις αὐτὸν ποὺ εἶναι ἀνώτερος χρημάτων; ποὺ εἶναι ἀνώτερος τιμῆς; ποὺ δὲν ἔχει καμιὰ ἀνάγκη ἀπὸ τὰ βασιλικά δῶρα; Τέτοιοι πρέπει νὰ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ κηρύσσουν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. Γιὰ νὰ μὴ νομίσει ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸν κέρδισε, ἢ ὅτι τὰ λεγόμενα ἀναφέρονται σὲ κάτι τὸ ἀνθρώπινο. Τί λοιπὸν λέγει; Ἀποφεύγοντας νὰ ἐρμηνεύσει τὴ γραφὴ ἀπευθύνει πρὸς αὐτὸν συμβουλή, ὑπενθυμίζοντας σ' αὐτὸν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ἐκεῖνα ποὺ συνέβηκαν στὸν πατέρα του.

«Ὁ Θεὸς ὁ ὑψιστὸς χάρισε στὸν πατέρα σου τὸν Ναβουχοδονόσορ τὴ βασιλεία, τὴ μεγαλοπρέπεια, τὴν τιμὴ καὶ τὴ δό-

τῷ πατρί σου. Καὶ ἀπὸ τῆς μεγαλωσύνης, ἧς ἔδωκεν αὐτῷ, πάντες οἱ λαοί, φυλαί, γλῶσσαι ἦσαν τρέμοντες, καὶ φοβούμενοι ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Οὓς ἐβούλετο αὐτὸς ἀνήρει καὶ οὓς ἐβούλετο αὐτὸς ἔτυπεν, καὶ οὓς ἐβούλετο αὐτὸς ἐτα-
 5 πείνου. Καὶ ὅτε ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐκραταιώθη τοῦ ὑπερηφανεύσασθαι, κατηνέχθη ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καὶ ἡ τιμὴ αὐτοῦ ἀφηρέθη ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐξεδιώχθη, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μετὰ τῶν θηρίων ἐδόθη, καὶ μετὰ ὄνων ἀγρίων ἡ κατοικία αὐτοῦ, καὶ χόρτον ὡς βοῦν ἐψώμιζον αὐτόν, καὶ ἀπὸ τῆς δρόσου τοῦ οὐρανοῦ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐβάφη, ἕως οὗ ἔγνω ὅτι κυριεύει ὁ Θεὸς ὁ ὑψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ᾧ ἐὰν δόξη δώσει αὐτήν». Εἰ γὰρ ἐκεῖνος, φησί, ἀσύγνωστος, σὺ ὁ μετὰ παράδειγμα τοιοῦτον μὴ σω-
 10 φρονισθεῖς, τίνος ἄξιος, εἰπέ μοι; Οὐδὲ γὰρ εἰς ἄγνοιαν ἔχεις καταφυγεῖν. Οὐδὲ πάντα ταῦτα ἤδεις; Τίνα τίμος προτιμᾷς; τοὺς οὐκ ἀκούοντας, οὐδὲ βλέποντας;

3. «Καὶ σὺ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, Βαλτάσαρ, οὐκ ἐταπείνωσας τὴν καρδίαν σου κατ' ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Οὐ πάντα ταῦτα ἔ-
 20 γνως; Καὶ ἐπὶ τὸν Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ὑψώθης, καὶ τὰ σκεύη τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἤνεγκας ἐνώπιόν σου· καὶ σύ, καὶ οἱ μεγιστᾶνές σου, καὶ αἱ παράκοιτοί σου, καὶ αἱ παλλακαί σου ἐπίνετε οἶνον ἐν αὐτοῖς. Καὶ τοὺς θεοὺς τοὺς χρυσοῦς, καὶ ἀργυροῦς, καὶ χαλκοῦς, καὶ σιδηροῦς, καὶ ξυλί-
 25 νους, καὶ λιθίνους, οἳ οὐ βλέπουσι, καὶ οὐκ ἀκούουσι, καὶ οὐ γινώσκουσι, ἤνεσας, καὶ τὸν Θεόν, οὗ ἡ πνοή σου ἐν χειρὶ αὐτοῦ, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοί σου, αὐτὸν οὐκ ἐδόξασας. Διὰ τοῦτο ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἀπεστάλη ἀστράγαλος χειρός, καὶ τὴν γραφὴν ταύτην ἐνέταξε. Καὶ αὕτη ἡ γραφὴ ἡ ἐν-
 30 τεταγμένη· Μανή, Θεκέλ, Φαρές· καὶ τοῦτο τὸ σύγκριμα τοῦ δράματος. Μανή· ἐμέτρησεν ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν σου, καὶ

ξα. Καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ ποὺ τοῦ ἔδωσε ὅλοι οἱ λαοί, οἱ φυλές καὶ οἱ γλῶσσες τῆς γῆς τὸν ἔτρεμαν καὶ τὸν φοβοῦνταν. Αὐτὸς ἐκείνους ποὺ ἤθελε τοὺς φόνευε, ἐκείνους ποὺ ἤθελε τοὺς ἔδερνε, καὶ ἐκείνους ποὺ ἤθελε τοὺς ταπείνωνε. Ὅταν ὁμως ἡ καρδιά του κυριεύθηκε ἀπὸ ἀλαζονεία καὶ τὸ λογικό του ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερηφάνειάς του σκληρύνθηκε ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ θρόνο τῆς βασιλείας του, ἀφαιρέθηκε ἀπ' αὐτὸν ἡ τιμὴ του, διώχθηκε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἡ καρδιά του ἐξομοιώθηκε μὲ τὴν τῶν ἀγρίων θηρίων, κατοικοῦσε μαζὶ μὲ τοὺς ἀγριοὺς ὄγους, ἔτρωγε σὰν βόδι χορτάρια, καὶ βρεχόταν τὸ σῶμα του ἀπὸ τὴ δροσιὰ τοῦ οὐρανοῦ, μέχρι ποὺ ἀναγνώρισε ὅτι ὁ Θεὸς ὁ Ὑψιστος εἶναι ἐξουσιαστὴς τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ δίνει αὐτὴν σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ θελήσει αὐτός»⁶. Ἐὰν δηλαδή, λέγει, ἐκεῖνος εἶναι ἀσυγχώρητος, σὺ πού, μετὰ ἀπὸ τέτοιο παράδειγμα, δὲν σωφρονίσθηκες, πές μου, ποιοῦ πράγματος εἶσαι ἄξιος; Διότι οὔτε ἀγνοία μπορεῖς νὰ ἐπικαλεσθεῖς. Δὲν τὰ γνῶριζες ὅλα αὐτά; Ποιὸς ἀντὶ αὐτοῦ προτιμᾶς; ἐκείνους ποὺ δὲν ἀκοῦν καὶ οὔτε βλέπουν;

3. «Καὶ σὺ, Βαλτάσαρ, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, δὲν ταπείνωσες τὴν καρδιά σου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Δὲν τὰ εἶχες γνωρίσει ὅλα αὐτά; Καὶ ἔδειξες ἀπέναντι στὸ Θεὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀλαζονεία καὶ ὑψηλοφροσύνη καὶ ἔδωσες ἐντολὴ καὶ ἔφεραν μπροστὰ σου τὰ ἱερὰ σκεύη τοῦ ναοῦ αὐτοῦ· καὶ σὺ, οἱ μεγιστάνες σου, οἱ γυναῖκες σου καὶ οἱ παλλακίδες σου πίνατε κρασί μ' αὐτά. Καὶ τοὺς ἐξύμνησες τοὺς χρυσοὺς θεοὺς, τοὺς ἀργυρούς, τοὺς χάλκινους, τοὺς σιδερένιους, τοὺς ξύλινους καὶ τοὺς πέτρινους, οἱ ὅποιοι δὲν βλέπουν καὶ δὲν ἀκοῦν καὶ δὲν καταλαβαίνουν τίποτε, καὶ τὸ Θεό, στὸ χέρι τοῦ ὁποίου βρίσκεται ἡ πνοή σου καὶ ὅλα τὰ βήματα τῆς ζωῆς σου, αὐτὸν δὲν τὸν δόξασες. Γι' αὐτὸ ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο στάλθηκαν δάχτυλα χεριοῦ καὶ ἔγραψαν αὐτὴ τὴ γραφή. Καὶ ἡ γραφή αὐτὴ ἡ γραμμένη ἐπάνω στὸν τοῖχο λέγει· Μανή, Θεκέλ, Φαρές, ἡ δὲ ἐρμηνεία τοῦ ὄραματος αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐξῆς. «Μανή» σημαίνει, μέτρησε ὁ Θεὸς τὴ βασιλεία σου καὶ τὴν συμπλήρωσε. «Θεκέλ» σημαίνει, τοποθετήθηκε ἐ-

ἐπλήρωσεν αὐτήν. Θεκέλ· ἐστάθη ἐν ζυγῶ, καὶ εὐρέθη ὑστεροῦσα. Φαρές· διηρέθη ἡ βασιλεία σου, καὶ ἐδόθη Μήδοις καὶ Πέρσαις». Διὰ τοῦτο, φησί, ἐμέτρησεν ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν σου, καὶ διηρέθη. Καὶ τοῦτο εἰς τιμωρίαν, τὸ διαιρεθῆναι, καὶ μὴ μένειν αὐτήν ὀλόκληρον. Ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ Σολομῶντος γέγονεν. Οὐ μόνον τὸ μὴ λαβεῖν τὸν υἱόν, ἀλλὰ καὶ τὸ διαιρεθῆναι.

Ὅρα ἀπολογούμενον αὐτῷ τὸν Θεόν· δρα αὐτὸν αἴτιον ὄντα. «Οὐ ἡ πνοή σου», φησί, «ἐν χειρὶ αὐτοῦ». Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο εὐθέως ἀνελεῖν; Ἄλλ' ἐμακροθύμησεν. Τίνα οὐκ ἂν ἐφόβησεν ἡ τιμωρία, καὶ ταῦτα ἐγγὺς οὔσα; Εἶδες τὴν ἐφ' ἑκάτερα δύναμιν; πόθεν ἄξιός εἰ, εἶπέ μοι, συγγνώμης; καὶ σὺ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ὁ ἔκγονος, οὐ πάντα ταῦτα ἔγνωσ; Καθάπερ ἐπὶ δικαστηρίου ἡ ἀπόφασις γράφεται, οὗτος ἐρμηνεύει τὰ λεγόμενα. Πόθεν ἐπῆλθεν αὐτῷ τιμῆσαι τὸν Δανιήλ; Ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὥστε μὴ καταγνωσθῆναι παρὰ τῶν παρόντων, προσδοκῶν ἴσως εὐρεῖν λύσιν διὰ ταῦτα.

7. Δαν. 5, 22-28.

8. Δαν. 5, 23.

9. Δηλαδή τοῦ Ναβουχοδονόσορ.

πάνω σὲ ζυγαριὰ καὶ βρέθηκε ἔλλιπής. «Φαρῆς» σημαίνει, διαιρέθηκε ἡ βασιλεία σου καὶ δόθηκε στοὺς Μήδους καὶ στοὺς Πέρσες»⁷. Γι' αὐτό, λέγει, μέτρησε ὁ Θεὸς τὴ βασιλεία σου καὶ διαιρέθηκε. Καὶ αὐτὸ ἐγινε γιὰ τιμωρία, ὥστε νὰ διαιρεθεῖ καὶ νὰ μὴ εἶναι πιά αὐτὴ ὀλόκληρη. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐγινε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Σολομώντα. Ὁχι μόνο δὲν ἔλαβε τὴ βασιλεία ὁ υἱός του, ἀλλὰ καὶ διαιρέθηκε αὐτή.

Πρόσεχε τὸ Θεὸ πὺ ἀπολογεῖται σ' αὐτόν· πρόσεχε αὐτόν πὺ εἶναι αἷτιος γιὰ ὅλα. «Στὰ χέρια τοῦ ὁποίου», λέγει, «βρίσκεται ἡ ζωὴ σου»⁸. Μήπως δηλαδὴ δὲν μπορούσε ἀμέσως νὰ σὲ ἐξολοθρεύσει; Ἄλλ' ὁμως ἔδειξε μακροθυμία. Ποιὸν λοιπὸν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ φοβῆσει ἡ τιμωρία, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴ στιγμή πὺ αὐτὴ βρισκόταν πολὺ κοντά; Εἶδες τὴ δύναμή του καὶ στίς δυὸ περιπτώσεις; Ἄπὸ ποῦ, πές μου, εἶσαι ἄξιος συγγνώμης; Καὶ σὺ πὺ εἶσαι ὁ υἱὸς ἐκείνου, ὁ ἀπόγονός του, δὲν ξέρω τί νὰ πῶ, δὲν τὰ γνῶριζες ὅλα αὐτά; Σὰν ἀκριβῶς σὲ δικαστήριο ἡ ἀπόφαση γράφεται καὶ αὐτὸς ἐρμηνεύει τὰ λεγόμενα. Γιὰ ποιὸ λόγο σκέφθηκε αὐτὸς νὰ τιμῆσει τὸν Δανιήλ; Ἐγὼ νομίζω γιὰ νὰ μὴ κατηγορηθεῖ καὶ περιφρονηθεῖ ἀπὸ τοὺς παρόντες, περιμένοντας ἴσως νὰ βρεῖ λύση γι' αὐτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

«Καὶ ὁ βασιλεὺς κατέστησεν αὐτὸν ἐφ' ὅλης τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Καὶ οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ σατράπαι ἐζήτουν πρόφασιν εὐρεῖν κατὰ Δαυιδ ἐκ τῆς βασιλείας. Καὶ πᾶσαν πρόφασιν καὶ παράπτωμα οὐχ εὗρον κατ' αὐτοῦ, ὅτι πιστὸς ἦν».

1. Τουτέστι καὶ εὐνοὺς τῷ βασιλεῖ ἦν. Ἡ, «Ὅτι πιστὸς ἦν», τουτέστι, ἐθάρρει τῷ Θεῷ, κάκεῖνος πάντα ἐκυβέρνα· Θεοῦ δὲ κυβερνῶντος, τίς ἂν γένοιτο βλάβη; Τί οὖν φησι; «Εἶπον οἱ τακτικοὶ ἐκεῖνοι, Οὐχ εὐρήσομεν κατὰ Δαυιδ ἐκ
5 πρόφασιν, εἰ μὴ ἐν νομίμοις Θεοῦ αὐτοῦ». Οὐδέν, φησί, δυνατόν εὐρεῖν. Διὰ τί; Μὴ οὐκ ἄνθρωπός ἐστιν; ἐν πᾶσιν ἀπταιστος γέγονεν; Τὸ μέλλον ἄδηλον, καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων πῶς ἀποφαίνεσθε; Καὶ φησι, Πείραν ἐλάβομεν ἀπὸ τῶν πραγμάτων. «Εἰ μὴ ἐν νομίμοις», φησί, «Θεοῦ αὐτοῦ, οὐχ
10 εὐρήσομεν πρόφασιν». Καὶ μὴν ἐκεῖ ἄληπτος πολλῷ πλέον. Συγχωρεῖ τὸν πειρασμὸν ὁ Θεὸς πρὸς δοκιμήν. Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο κωλύσαι τὴν κακίαν ἐκείνων; Ἄλλ' ἵνα διὰ τούτου

1. Δαν. 6, 3-4.

2. Ὁ Θεοδώρητος παρατηρεῖ· «ἐπειδὴ φύλαττε τὴν εὐσέβεια πρὸς τὸ Θεό, γι' αὐτὸ καὶ ἀπολάμβανε μεγάλη εὖνοια ἀπὸ τοῦ βασιλεῖς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Σ'.

«Καὶ ὁ βασιλιάς διόρισε αὐτὸν γενικὸ ἀρχηγὸ σ' ὄλο τὸ βασίλειό του. Καὶ οἱ ἀνώτατοι διοικητὲς καὶ οἱ σατράπες ζητοῦσαν, κινούμενοι ἀπὸ φθόνο, νὰ βροῦν κάποια κατηγορία ἐναντίον τοῦ Δανιήλ γιὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴ βασιλικὴ ἐξουσία ποὺ τοῦ δόθηκε. Ὅμως δὲν βρῆκαν καμιὰ κατηγορία καὶ κανένα παράπτωμα σὲ βάρος του, διότι ἦταν πιστὸς στὸ βασιλιά»¹.

1. «Ἦταν πιστός», δηλαδή εἶχε τὴν εὐνοια τοῦ βασιλιᾶ². Ἡ «ὄτι πιστὸς ἦταν», σημαίνει ὅτι εἶχε στηριγμένη τὴν ἐμπιστοσύνη του στὸ Θεὸ καὶ ἐκεῖνος διεύθυνε τὰ πάντα· ὅταν δὲ ὁ Θεὸς εἶναι ὁ κυβερνήτης, ποιά βλάβη θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ συμβεῖ; Τί λοιπὸν λέγει; «Εἶπαν λοιπὸν οἱ ἀνώτατοι ἐκεῖνοι διοικητὲς· δὲν θὰ μπορέσουμε νὰ βροῦμε κατηγορία ἐναντίον τοῦ Δανιήλ, παρὰ μόνον κάτι ποὺ νὰ ἔχει σχέση με τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ». Δὲν μπορούμε, λέγει, νὰ βροῦμε τίποτε ἐναντίον του. Γιατί; Μήπως αὐτὸς δὲν εἶναι ἄνθρωπος; σ' ὄλα ὑπῆρξε ἄπταιστος; Τὸ μέλλον εἶναι ἄγνωστο καὶ πῶς βγάζετε τὰ συμπεράσματά σας γιὰ ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ λάβουν χώρα στὸ μέλλον; Καὶ ἡ ἀπάντησή τους εἶναι· Ἐπιβεβαιώσαμε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. «Δὲν θὰ βροῦμε», λέγει, «κατηγορία ἐναντίον του παρὰ μόνον κάτι ποὺ θὰ ἔχει σχέση με τοὺς νόμους καὶ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ». Καὶ ὅμως στὸ θέμα αὐτὸ εἶναι πολὺ περισσότερο ἀδύνατο νὰ τὸν πιάσουμε νὰ παρανομεῖ. Ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς τὸν πειρασμὸ γιὰ δοκιμὴ. Μήπως δηλαδή δὲν μπορούσε νὰ ἐμποδίσει τὴν κακία ἐκείνων; Ἄλλὰ γιὰ νὰ μάθεις με αὐτὸ

μάθης, καὶ τοῦτον θαυμάσης, οὐ φθονεῖ τοῦ στεφάνου τοῖς οἰκέτοις αὐτοῦ.

«Τότε οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ σατράπαι παρέστησαν τῷ βασιλεῖ, καὶ εἶπον αὐτῷ· Δαρεῖε βασιλεῦ, εἰς τοὺς αἰῶνας ζῆθι.
 5 Συνεβουλευσαντο πάντες οἱ ἐπὶ τῆς βασιλείας σου στρατηγοὶ καὶ σατράπαι, ὑπατοὶ καὶ τοπάρχαι, τοῦ στήσαι στάσει βασιλικῇ, καὶ ἐνισχύσαι ὄρισμόν, ὅπως ὅς ἂν αἰτήσῃ παρὰ παντὸς θεοῦ ἢ ἀνθρώπου αἴτημα ἕως ἡμερῶν τριάκοντα, ἀλλ' ἢ παρὰ σοῦ, βασιλεῦ, ἐμβληθήσεται εἰς τὸν λάκκον
 10 τῶν λεόντων. Νῦν οὖν, βασιλεῦ, στήσον τὸν ὄρισμόν, καὶ ἔκθεσ γραφὴν, ὅπως μὴ ἀλλοιωθῇ τὸ δόγμα Μήδων καὶ Περσῶν, ὅπως ἂν μὴ παραγραφῇ, κατ' ἔναντι τούτου. Τότε ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος ἐπέταξε γραφῆναι τὸ δόγμα».

“Ορα τί ποιοῦσι, πῶς ἀλόγιστον δόγμα ἐσπούδαζον
 15 στήσαι. Καὶ κατὰ σπουδὴν τοῦτο αἰτοῦσι. Τὸ μὲν γὰρ λέγειν, «“Ὅς ἂν αἰτήσῃ παρὰ ἀνθρώπου», λόγον εἶχεν; Ἄλλ' ἐδόκουν σοφίζεσθαι τὸν λόγον τῆς αἰτήσεως τῷ βραχεῖ χρόνῳ. Ποία ὑπόθεσις αὕτη; διὰ τί τοῦτο εἶπες; «Ἔδοξε», φησί· πάντες συνελθόντες τοῦτο ἐκυρώσαμεν, ὥστε ἐν τριά-
 20 κοντα ἡμέραις παρὰ σοῦ μόνου αἰτεῖν. ὦ βαρβαρικὸν αἴτημα· ὦ πολλῆς ἀλογίας γέμουσα χάρις, αὐτὸν τὸν δοκοῦντα τιμᾶσθαι καταισχύνουσα! Εἰ μὲν γὰρ τοῦτο καλόν, ἔδει διηνεκὲς τοῦτο εἶναι, εἰ δὲ φαῦλον, οὐδὲ τὰς τριάκοντα ἡμέρας. Πάλιν· εἰ καλόν, τί τὸ πλῆθος προβάλλεσθε; Καὶ
 25 γὰρ χωρὶς τούτου ἐπινεῦσαι δεῖ, εἰ δὲ φαῦλον, οὐδὲ πάσης τῆς οἰκουμένης κελευούσης ὑπείκειν ἐχρῆν. Οὐ προεΐδε τὸν δόλον ὁ βασιλεύς· καὶ δῆλον ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα. Ὄρισε

καὶ νὰ θαυμάσεις αὐτόν, ὅτι δηλαδὴ δὲν φθονεῖ τὰ στεφάνια τῶν δούλων του.

«Τότε οἱ ἀνώτατοι διοικητὲς καὶ οἱ σατράπες παρουσιάσθηκαν στὸ βασιλιά καὶ εἶπαν σ' αὐτόν· Δαρεῖε βασιλιά μας, νὰ ζήσεις στοὺς αἰῶνες. Συσκέφθηκαν καὶ συμφώνησαν ὅλοι οἱ στρατηγοί, οἱ σατράπες, οἱ ὑπατοὶ καὶ οἱ τοπάρχες τῆς βασιλείας σου νὰ ἐκδοθεῖ καὶ νὰ ἰσχύσει σὰν βασιλικὴ διαταγὴ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἐκεῖνος ποὺ θὰ ζητήσῃ ἐπὶ τριάντα ἡμέρες κάτι ἀπὸ ὁποιονδήποτε θεὸ ἢ ἄνθρωπο ἐκτὸς ἀπὸ σένα, βασιλιά μας, νὰ ρίχνεται στὸ λάκκο τῶν λεονταριῶν. Τώρα λοιπόν, βασιλιά μας, ἐκδωσε τὴ διαταγὴ καὶ ὑπόγραψέ την, γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τροποποιηθεῖ ἡ ἀπόφαση τοῦ βασιλιᾶ τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν καὶ νὰ μὴ εἶναι δυνατὸ νὰ ἀκυρωθεῖ ἀπὸ αὐτόν τὸν ἴδιο. Τότε ὁ βασιλιάς Δαρεῖος διέταξε νὰ γραφεῖ καὶ νὰ δημοσιευθεῖ τὸ βασιλικὸ διάταγμα»³.

Πρόσεχε τί κάνουν, πῶς φρόντιζαν νὰ ἐκδοθεῖ τελείως ἀπερίσκετο διάταγμα. Καὶ τὸ αἴτημά τους γίνεται μὲ πολλὴ προσοχή. Διότι τὸ νὰ ποῦν, «ὁποῖος θὰ ζητήσῃ κάτι ἀπὸ ἄνθρωπους», ἀποτελοῦσε δικαιολογία; Ἄλλὰ πίστευαν ὅτι εἶχε μεθοδευθεῖ πολὺ καλὰ ἡ δικαιολογία τοῦ αἰτήματός τους μὲ τὸ σύντομο χρόνο, ποὺ ζήτησαν γιὰ νὰ ἰσχύσει τὸ διάταγμα. Ποιὰ ἦταν ἡ ἀφορμὴ γι' αὐτό; Γιατί τὸ εἶπατε αὐτό; Ἔτσι ἀποφάσισαν, λέγει. Συγκεντρώθηκαν ὅλοι καὶ ἐπικύρωσαν τὴν ἀπόφαση αὐτή, ὥστε γιὰ τριάντα ἡμέρες ἀπὸ σένα μόνο νὰ ζητοῦν ὅ,τι θέλουν. Πῶ, πῶ βαρβαρικὸ αἴτημα· πῶ, πῶ χάρη γεμάτη ἀπὸ μεγάλο παραλογισμό, ποὺ περιβάλλει μὲ ντροπὴ αὐτόν ποὺ νομίζουν ὅτι τιμοῦν. Διότι, ἐὰν μὲν αὐτὸ ἦταν καλὸ, ἔπρεπε νὰ ἰσχύσει γιὰ πάντα, ἐὰν ὁμως εἶναι κακὸ, ἔπρεπε νὰ μὴ ἰσχύσει οὔτε τίς τριάντα ἡμέρες. Πάλι ἐὰν εἶναι καλὸ, γιατί προβάλλετε τὸ πλῆθος; Καθόσον ἔπρεπε καὶ χωρὶς αὐτὸ νὰ δεχθεῖ, ἐὰν ὁμως εἶναι κακὸ ἔπρεπε νὰ μὴ ὑποχωροῦσε καὶ ἂν ἀκόμα τὸν προέτρεπε ὀλόκληρη ἡ οἰκουμένη. Δὲν ἀντιλήφθηκε τὸ δόλο ὁ βασιλιάς, καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ ὅσα λέγονται στὴ συνέχεια. Διότι ἐξέδωσε τὸ διάταγμα καὶ τὸ καταχύρω-

γάρ, καὶ γράμμασιν αὐτὸ ἠσφαλίσαντο, ὥστε μηδὲ βουλομένω μετὰ ταῦτα γενέσθαι καιρὸν τοῦ ἀνανεῦσαι.

2. Τί οὖν ἀκούσας φησὶν ὁ Δανιήλ; Οὐκ ἐταράχθη, οὐ προσέθηκεν, οὐκ ἀφεΐλεν. Ὅρα τὸν ἐνάρετον ὁμαλῶς ἀεὶ
5 ζῶντα, ὥσπερ τινὰ ἄνθη παρατρέχοντα πάντα, ὥσπερ ἐν σκιαῖς καὶ τὰ χρηστὰ καὶ τὰ λυπηρὰ θεώμενον. Εἰ γὰρ ἐν ἀρχῇ οὕτως ἀκατάπληκτος ἔμενε, πολλῶ μᾶλλον νῦν μετὰ τὴν πείραν τῶν ἀγώνων τοσοῦτους ἀναδησάμενος στεφάνους. Τίνος ἔνεκεν οὐ προσῆλθε; τίνος ἔνεκεν οὐκ ἐμέμψατο, το-
10 σαύτην παρὰ τῷ βασιλεῖ παρρησίαν ἔχων; Οὐκ ἐβούλετο ρήμασιν, ἀλλὰ πράγμασι τοῦτο ποιῆσαι. Ἄλλως δὲ πανταχοῦ αὐτὸν εὐρίσκομεν, τῆς χρείας καλούσης, ἐπιπηδῶντα, καὶ παραγινόμενον.

«Καὶ Δανιήλ ἠνίκα ἔγνω ὅτι ἐνετάγη τὸ δόγμα, εἰσῆλ-
15 θεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ· καὶ αἱ θυρίδες ἀνεωγμέναι ἐν τοῖς ὑπερώοις αὐτοῦ κατέναντι Ἱερουσαλήμ· καὶ καιροὺς τρεῖς τῆς ἡμέρας ἦν κάμπτων ἐπὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ, καὶ προσευχόμενος, καὶ ἐξομολογούμενος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, καθὼς ἦν ποιῶν ἔμπροσθεν».

20 Τίνος ἔνεκεν τῶν θυρίδων ἡμῶν ἀνέμνησεν, ὅτι ἀνεωγμέναι ἦσαν πρὸς Ἱερουσαλήμ; Σφοδρὸν τῆς θέας εἶχον πόθον. Καθάπερ οὖν τις ποθουμένην ἔχων ἀποῦσαν, καὶ τὰς ὁδοὺς τὰς ἐκεῖ φερούσας φιλεῖ, οὕτω δὴ καὶ οὗτος. Ἐπεθύμουν δὲ αὐτῆς ἄλλοι τῶν σωματικῶν ἔνεκεν, οὗτος δὲ οὐχί,
25 ἀλλὰ διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ἐπεὶ ὅτι τοῦτό ἐστι, δῆλον ἐκεῖθεν· οὐ γὰρ εἴλετο ἀνελθεῖν, τοῦ σπουδαζομένου πέρας εἰληφότος αὐτῷ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, καθὼς οἱ πατέρες ἡμῖν παρέδωκαν, πρὸς ἀνατολὰς ὄρωντες εὐχόμεθα, πόλιν καὶ ἡμεῖς καὶ πατρίδα ἀρχαίαν ζητοῦμεν· καὶ γὰρ ὄντως ἄ-
30 ξιον ζητῆσαι. Πῶς, πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ ὄντος, καὶ λέγοντος τοῦ προφήτου, «Τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν, Κύριος ὄνομα

σαν με την υπογραφή του, ώστε να μη μπορεί στή συνέχεια, και αν ακόμα θέλει, να το αρνηθεί.

2. Τί λοιπόν έκανε ο Δανιήλ όταν το άκουσε; Δεν ταράχθηκε, ούτε πρόσθεσε ούτε αφαίρεσε κάτι από εκείνα που έκαμνε. Πρόσεχε τον έναρτο που πάντα ζει την κανονική ζωή, που παρατρέχει τα πάντα σαν κάποια άνθη, που βλέπει τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα σαν σκιές. Διότι, εάν στην αρχή έμενε τόσο πολύ ακατάπληκτος, πολύ περισσότερο τώρα πού, μετά την πείρα των αγώνων, είχε φορέσει τόσα πολλά στεφάνια. Για ποιό λόγο δεν επισκέφθηκε το βασιλιά; γα ποιό λόγο δεν τον έλεγξε, αφού είχε τόσο θάρρος απέναντι στο βασιλιά; Δεν ήθελε να το κάνει αυτό με λόγια, αλλά με έργα. "Αλλωστε δε παντού βρίσκουμε αυτόν, όταν τον καλεί ή ανάγκη, να τρέχει και να δίνει το παρόν.

«Και ο Δανιήλ, όταν πληροφορήθηκε ότι δημοσιεύθηκε το διάταγμα αυτό, είσηλθε στην οίκία του, τα παράθυρα του υπερώου της οποίας έβλεπαν προς την 'Ιερουσαλήμ. Τρεις φορές την ήμερα γονάτιζε και προσευχόταν, δοξολογώντας το Θεό, όπως έκαμνε και κατά τον προηγούμενο χρόνο.

Για ποιό λόγο μάς ανέφερε ότι τα παράθυρα του υπερώου του έβλεπαν προς την 'Ιερουσαλήμ; Ποθοῦσαν υπερβολικά να βλέπουν αυτήν. "Όπως ακριβώς λοιπόν κάποιος τρέφει υπερβολικό πόθο για την αγαπημένη του που απουσιάζει και αγαπά και τους δρόμους που οδηγούν προς εκείνην, έτσι λοιπόν και αυτός. 'Επιθυμοῦσαν δε αυτήν άλλοι μὲν ἐξ αἰτίας τῶν ὑλικῶν αγαθῶν της, αυτός όμως όχι γι' αυτό, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ. Διότι, τὸ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, γίνεται φανερό ἀπὸ τὸ ἐξῆς· δὲν θέλησε νὰ ἀνέλθει, ἀφοῦ εἶχε λάβει τέλος γι' αὐτὸν τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀγάπης του. Γι' αὐτὸ και ἡμεῖς, όπως μάς παρέδωσαν οἱ πατέρες μας, προσευχόμαστε βλέποντας πρὸς τὴν ἀνατολή, ἀναζητώντας και ἡμεῖς τὴν πόλη και τὴν πατρίδα τὴν ἀρχαία· καθόσον ἀξίζει νὰ τὴν ἀναζητοῦμε. Πῶς, ἀφοῦ ὁ Θεὸς βρίσκεται παντοῦ, ὁ δὲ προφήτης λέγει, «'Ετοιμάσατε τὸ δρόμο γιὰ ἐκεῖνον πὸν βαδίζει πρὸς δυσμὰς, τὸ ὄνομα τοῦ ὁ-

αὐτῶ», πρὸς ἀνατολὰς ἐσμεν τετραμμένοι; Ἐκεῖ ὡσπερ ἰα-
 τρεῖον ἦν τὸ ἀρχαῖον. Ἄλλ' οὐκ ἔλαβες αὐτοῦ πείραν; Ἄλ-
 λὰ ζήτει. Ἐν αἰχμαλωσίᾳ καὶ ἡμεῖς ὠκοῦμεν, ἀλλὰ πρὶν ἐλ-
 θεῖν τὸν Χριστόν. Τίνος δ' ἔνεκεν τρεῖς μόνους καιροὺς τῆς
 5 ἡμέρας ἦν κάμπτων ἐπὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ; Τί γάρ; τοῦτο οὐ
 θαυμαστόν; Ἄνθρωπος τοσαύταις κυκλούμενος φροντίσι,
 καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀναπνεῦσαι ἔχων. Ὅρα δὲ καὶ τὸ ἀποστο-
 λικὸν ἐκεῖνο πληρούμενον· «Ἐν παντὶ τόπῳ», φησί, «ἐπαί-
 ροντες ὀσίους χειράς». Καὶ ὅπερ ὁ Χριστὸς ἐκέλευσε, τοῦτο
 10 ἐπλήρουν. «Καὶ κλείσας», φησί, «τὴν θύραν σου, πρόσευξαι
 τῷ Πατρὶ σου».

«Τότε ἀπεκρίθησαν, καὶ λέγουσιν ἐνώπιον τοῦ βα-
 σιλέως· Δανιήλ, ὁ ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰου-
 δαίας, οὐχ ὑπετάγη τῷ δόγματί σου καὶ περὶ τοῦ ὀρισμοῦ, οὐ
 15 ἔταξας· καὶ καιροὺς τρεῖς ἡμέρας αἰτεῖ παρὰ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ
 τὰ αἰτήματα. Τότε ὁ βασιλεὺς, ὡς τὸ ρῆμα ἤκουσε, πολὺ ἐ-
 λυπήθη ἐπ' αὐτῶ, καὶ περὶ τοῦ Δανιήλ ἠγωνίσαστο τοῦ ἐξελέ-
 σθαι αὐτόν· καὶ ἕως πρὸς δυσμὰς ἡλίου ἠγωνίσαστο τοῦ ἐξε-
 λέσθαι αὐτόν, καὶ ἦν ἀγωνιζόμενος περὶ αὐτοῦ. Τότε οἱ ἀν-
 20 δρες ἐκεῖνοι παρετηρήσαντο ἐπὶ τὸν βασιλέα, καὶ λέγουσι
 τῷ βασιλεῖ· Γνωῖθι, βασιλεῦ, ὅτι τὸ δόγμα τοῖς Μήδοις καὶ
 Πέρσαις, τοῦ πάντα ὀρισμὸν καὶ στάσιν, ἦν ἂν ὁ βασιλεὺς
 στηῆση, οὐ δεῖ παραγράψαι. Τότε ὁ βασιλεὺς εἶπε, καὶ ἠγα-
 γον τὸν Δανιήλ, καὶ ἐνέβαλον αὐτόν εἰς τὸν λάκκον τῶν λε-
 25 ὄντων».

Τάχα τινὲς ὑμῶν λέγουσιν, ὅτι Οὐχ ἴσχυσεν αὐτόν ἐξε-
 λέσθαι; Μάλιστα μὲν ἠδύνατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι τὸν βασιλέα
 δυνατώτερον, ἀλλὰ ἐπὶ τὸ σκάμμα ἄγει τὸν ἀθλητήν. Ἦδει
 τὸ τέλος, οὐκ ἠγνόει τὸ πέρασ. Οὐδὲ ὁ βασιλεὺς εἰ τοῦτο ἤ-

4. Ψαλμ. 67, 5.

5. Α' Τιμ. 2, 8.

6. Ματθ. 6, 6.

7. Δαν. 6, 13-16.

ποίου είναι Κύριος»⁴, ἡμεῖς στρεφόμεσθε κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς πρὸς ἀνατολάς; Διότι ἐκεῖ ἦταν κατὰ κάποιο τρόπο τὸ ἀρχαῖο ἰατρεῖο. Ἄλλὰ δὲν ἔλαβες γνώση αὐτοῦ; Τότε ἀναζήτησέ το. Μέσα σὲ αἰχμαλωσία καὶ ἡμεῖς ζούσαμε, ἀλλ' αὐτὸ συνέβαινε προτοῦ νὰ ἔρθει στὸν κόσμον ὁ Χριστός. Γιὰ ποῖο λόγο δὲ τρεῖς φορές μόνο τὴν ἡμέρα γονάτιζε καὶ προσευχόταν πρὸς τὸ Θεό; Τί λοιπόν; δὲν εἶναι αὐτὸ ἄξιο θαυμασμοῦ; Διότι ἦταν ἄνθρωπος περικυκλωμένος ἀπὸ τόσες φροντίδες καὶ δὲν μποροῦσε οὔτε στιγμή ν' ἀναπνεύσει. Πρόσεχε δὲ ἐφαρμοζόμενη καὶ τὴν ἀποστολικὴ ἐκείνη ἐντολή. «Νὰ προσεύχονται», λέγει, «σὲ κάθε τόπο, σηκώνοντας χέρια καθαρὰ»⁵. Καὶ ἐκεῖνο ποῦ παράγγειλε ὁ Χριστὸς νὰ κάμνομε κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς, αὐτὸ ἐφάρμοζαν ἐκεῖνοι. «Ἄφοῦ κλείσεις», λέγει, «τὴν πόρτα σου, προσευχήσου στὸν Πατέρα σου»⁶.

«Τότε ἀποκρίθηκαν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι καὶ εἶπαν στὸ βασιλιά· ὁ Δανιήλ, ποῦ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους Ἰουδαίους, δὲν ὑπάκουσε στὸ πρόσταγμά σου καὶ στὸ διάταγμα ποῦ δημοσίευσες, καὶ τρεῖς φορές τὴν ἡμέρα ἀπευθύνει πρὸς τὸ Θεό του τὰ αἰτήματά του. Τότε ὁ βασιλιάς, μόλις ἄκουσε τὰ λόγια αὐτά, στενοχωρέθηκε πάρα πολὺ καὶ κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ σώσει τὸν Δανιήλ ἀπὸ τὴν καταδίκη καὶ ἡ προσπάθειά του αὐτὴ γιὰ νὰ τὸν σώσει διήρκεσε μέχρι τὴ δύση τοῦ ἡλίου, καὶ ἐξακολούθησε ν' ἀγωνίζεται γιὰ τὴ σωτηρία αὐτοῦ. Τότε οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ ἀντιλήφθηκαν τὶς προσπάθειες αὐτὲς τοῦ βασιλιᾶ, λένε πρὸς τὸ βασιλιά· Ἔχε ὑπ' ὄψη σου, βασιλιά μας, ὅτι τὸ διάταγμά σου, ποῦ ἀπευθυνόταν πρὸς τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Πέρσες, δημοσιεύθηκε σὰν νόμος καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τροποποιηθεῖ, πολὺ περισσότερο δὲ ν' ἀκυρωθεῖ. Τότε ὁ βασιλιάς διέταξε καὶ ὁδήγησαν τὸν Δανιήλ καὶ τὸν ἔρριξαν στὸ λάκκο τῶν λεονταριῶν»⁷.

Ἴσως μερικοὶ ἀπὸ σᾶς νὰ λένε, μὰ δὲν κατόρθωσε νὰ τὸν σώσει; Καὶ βέβαια ὁ Θεὸς μποροῦσε νὰ κάνει τὸ βασιλιά ἰσχυρότερο, ἀλλὰ προτιμᾶ νὰ ὁδηγήσει τὸν ἀθλητὴ στὸ σκάμμα. Γνώριζε τὸ τέλος, δὲν ἄγνοοῦσε τὸ ἀποτέλεσμα. Οὔτε ὁ βασι-

δει τὸ τέλος ἐκβησόμενον, ἠγωνίσασατο ἄν· ἀλλ' οὐκ ἴσχυ-
 σεν. Ἀπόδεκτος τῆς προθυμίας, συγγνωστὸς τῆς ἀγωνίας.
 Οὕτω ποθεινὸς ἦν ὁ Δαυιήλ· ἀλλ' ὁ φθόνος οὐδὲ τὰ καλὰ ἀ-
 φήησι βλέπειν, μᾶλλον δὲ βλέπειν μὲν αὐτά, οὐ τοῖς αὐτοῖς
 5 δὲ ὀφθαλμοῖς. Οὐ δεῖ, φασίν, οὕτως ἐκλυτα εἶναι τὰ πράγμα-
 τα, οὐδὲ ἀβεβαίους τοὺς νόμους τοὺς παρ' ἡμῖν. Τὸ ἔθνος δ-
 λον ὑβρίζειται. Ἐμβάλλουσιν εἰς τὸν λάκκον· ἐπιτιθέασι λί-
 θον.

3. «Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ Δαυιήλ· Ὁ Θεός, ᾧ σὺ λα-
 10 τρεύεις ἐνδελεχῶς, αὐτὸς ἐξελεῖται σε. Καὶ ἤνεγκαν λίθον ἑ-
 να καὶ ἐπέθηκαν ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ λάκκου· καὶ ἐσφραγίσασατο
 ὁ βασιλεὺς τῷ δακτυλίῳ αὐτοῦ, καὶ τῷ δακτυλίῳ τῶν μεγα-
 στάνων αὐτοῦ, ὅπως μὴ ἀλλοιωθῆ ἡ πράγμα ἐν τῷ Δαυιήλ.
 Καὶ ἀπῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἐκοιμήθη
 15 ἀδειπνος, καὶ ἐδέσματα οὐκ εἰσήνεγκαν αὐτῷ, καὶ ὁ ὕπνος
 ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ». Ἀναμνήσθητί μοι τοῦ μνημείου τοῦ Χρι-
 στοῦ, ἐνθα τὰ σήμαντρα ἐπέθηκαν οἱ Ἰουδαῖοι. Εἰ γὰρ μὴ
 τοῦτο ἦν, εἶπαν ἄν, ὅτι κατὰ γοητείαν τὸ πρᾶγμα γέγονεν.
 Ἀλλὰ πανταχοῦ τὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν γινόμενα, ὑπὲρ ἡμῶν
 20 ἐστίν. Ἴνα γὰρ πᾶσαν αὐτοῖς ἀνέλη πρόφασιν, τοῦτο γίνεται
 καὶ ὁ βασιλεὺς τίθησι σημεῖα, ἵνα ἐκεῖνοις μὴ ἐκγένηται τι
 ποιῆσαι, ἢ ἐξελεῖν, καὶ τοὺς λέοντας αἰτιάσασθαι· κάκεῖνοι
 δὲ τιθέασιν, ἵνα μὴ ἐξῆ τῷ βασιλεῖ ρύσασθαι αὐτόν, ἀλλ' οὐ-
 τως ἀδέκαστον γενέσθαι τὴν ψῆφον. Καὶ οὐκ ἐδείπνησε,
 25 φησί, ὁ βασιλεύς, οὐδὲ ἐκαθεύδησεν. Ὅρα πόσον ποιεῖ φίλ-
 τρον. Καὶ τί; Πρῶτον μὲν παρεθάρσυνεν αὐτόν λέγων· «Ὁ
 Θεός ᾧ σὺ λατρεύεις ἐνδελεχῶς». Πάλιν αἰτίαν τίθησι δι-

λιάς, ἂν γνώριζε ὅτι αὐτὸ θὰ ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα, θὰ κατέβαλλε προσπάθεια γιὰ νὰ τὸν πείσει· ἀλλὰ δὲν κατόρθωσε νὰ τὸν πείσει. Εἶναι ἀποδεκτὴ ἡ προθυμία του καὶ ἄξια συγγνώμης ἡ προσπάθειά του. Τόσο ἀξιαγάπητος ἦταν ὁ Δανιήλ. Ἐξίσου ὁ φθόνος δὲν ἀφήνει οὔτε τὰ καλὰ νὰ βλέπομε, ἢ καλύτερα ἀφήνει μὲν νὰ τὰ βλέπομε, ὄχι ὁμοίως μὲ τὰ ἴδια μάτια. Δὲν πρέπει, λένε, νὰ εἶναι τόσο παραλυμένα τὰ πράγματα, οὔτε τόσο ἀσταθεῖς καὶ ἀνασφαλεῖς οἱ νόμοι μας. Ὅλο τὸ ἔθνος περιφρονεῖται. Τοὺς ρίχνουν λοιπὸν στὸ λάκκο, καὶ τοποθετοῦν πέτρα στὸ στόμιό του.

3. «Καὶ εἶπε ὁ βασιλιάς στὸ Δανιήλ· Ὁ Θεός, τὸν ὁποῖο σὺ λατρεύεις ἀκατάπαυστα, αὐτὸς θὰ σὲ σώσει. Καὶ ἔφεραν μία πέτρα καὶ τὴν τοποθέτησαν στὸ στόμιό τοῦ λάκκου, ὁ δὲ βασιλιάς σφράγισε αὐτὸν μὲ τὸ δαχτυλίδι του καὶ μὲ τὰ δαχτυλίδια τῶν μεγιστάνων του, ὥστε νὰ μὴ γίνῃ καμιὰ τροποποίηση πρὸς ὄφελος τοῦ Δανιήλ. Καὶ ἐπέστρεψε ὁ βασιλιάς στὸ ἀνάκτορό του καὶ κοιμήθηκε χωρὶς βραδυνὸ φαγητό, δίνοντας ἐντολὴ νὰ μὴ τοῦ φέρουν φαγητά, ἀλλ' ὁ ὕπνος ἔφυγε ἀπὸ τὰ βλέφαρά του»⁸. Θυμήσου, σὲ παρακαλῶ, τὸ μνῆμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπου τοποθέτησαν οἱ Ἰουδαῖοι τὰ σήμαντρα καὶ σφράγισαν αὐτό. Διότι, ἐὰν δὲν γινόταν αὐτό, θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν, ὅτι ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἦταν κάποιο ἀπατηλὸ φαινόμενο. Ἀλλὰ σ' ὄλες τις περιπτώσεις εἰ ἐνέργειες τῶν ἐχθρῶν ἀποβαίνουν πρὸς ὄφελός μας. Γιὰ νὰ τοὺς ἀφαιρέσει λοιπὸν κάθε δικαιολογία γίνεται αὐτὸ καὶ ὁ βασιλιάς τοποθετεῖ τὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα, γιὰ νὰ μὴ δοθεῖ ἡ δυνατότητα σ' ἐκείνους νὰ κάνουν κάτι ἢ νὰ τὸν θανατώσουν καὶ ν' ἀποδώσουν τὴν κατηγορία στὰ λεοντάρια· καὶ ἐκεῖνοι δὲ τοποθετοῦν τὶς δικές τους σφραγίδες, γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ ὁ βασιλιάς νὰ ἐλευθερώσει αὐτόν, καὶ ἔτσι νὰ εἶναι ἀμερόληπτη ἡ ἀπόφαση. Καὶ δὲν ἔφαγε, λέγει, ὁ βασιλιάς βραδυνὸ φαγητό, οὔτε κοιμήθηκε. Πρόσεχε πόση ἀγάπη δείχνει. Καὶ μὲ ποῖο τρόπο; Στὴν ἀρχὴ μὲν ἔδωσε θάρρος σ' αὐτόν λέγοντας· «Ὁ Θεὸς ποὺ λατρεύεις πάντοτε ἐσὺ». Πάλι ἀναφέρει δίκαια αἰτία, ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ δυναμώσῃ τὴν

καίαν, δυναμένην αὐτοῦ ἀναστῆσαι τὴν ψυχὴν. Καὶ γὰρ ἦν ἴσως ἀκηκοώς. *Εἶτα παραγίνεται ὕμνον ἀναφέρων.*

«Τότε ὁ βασιλεὺς πολὺ ἠγαθύνθη ἐπ' αὐτῷ· καὶ τὸν Δα-
 νιῆλ εἶπεν ἀνενεγκεῖν ἐκ τοῦ λάκκου. Καὶ ἀνηνέχθη Δανιῆλ
 5 ἐκ τοῦ λάκκου, καὶ πᾶσα διαφθορὰ οὐχ εὐρέθη ἐν αὐτῷ, δι-
 ἐπίστευσε τῷ Θεῷ αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἠγαγον
 τοὺς ἄνδρας τοὺς διαβάλλοντας τὸν Δανιῆλ· καὶ εἰς τὸν
 λάκκον τῶν λεόντων ἐνεβλήθησαν αὐτοί, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν,
 καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν· καὶ οὐκ ἔφθασαν εἰς τὸ ἔδαφος τοῦ
 10 λάκκου, ἕως οὗ ἐκυρίευσαν αὐτῶν οἱ λέοντες, καὶ πάντα τὰ
 ὄστᾱ αὐτῶν ἐλέπτυναν».

Τίνος ἕνεκεν παῖδες καὶ γυναῖκες ἀπόλλυνται; τί ἡμαρ-
 τον οὗτοι; Ἴσως καὶ αὐτοὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκοινώνουν. Εἶδες
 τῶν πονηρῶν τὴν τιμωρίαν; εἶδες τῶν δικαίων τὰ ἔπαθλα;
 15 Πάντοθεν παιδεύου, πάντοθεν οἰκοδομοῦ. Εἶδες διὰ καὶ κα-
 ταλίπη Θεός, ἐπὶ χρησίμῳ τοῦτο ποιεῖ. Περιεγένετο πυρός·
 περιεγένετο θηρίων. Μηκέτι λοιπὸν ἐξετάσης, διὰ τί λέον-
 τες, καὶ παρδάλεις, καὶ τὰ λοιπὰ θηρία; Καθάπερ γὰρ δήμιοί
 τινες παρὰ τὰς πλευρὰς ἐστῶτες τοῦ Δανιῆλ, ὥσπερ ἐν θείῳ
 20 τινὶ καὶ φρικτῷ δικαστηρίῳ τοῦτο ποιοῦντες· οὕτως οὐκ ἐ-
 τόλμησαν διορύξαι τὰς πλευρὰς τοῦ δικαίου. Οὐ γὰρ ἤκου-
 σαν ἐπιτάγματος δικαστοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς ἄλλους ἔβαλον,
 ἐπιτάξαντος τοῦ Θεοῦ, διέφθειραν, «Καὶ τὰ ὄστᾱ αὐτῶν»,
 φησί, «ἐλέπτυναν». Τίς ἐχαλίνου αὐτῶν τὰ στόματα; τίς
 25 τροφῆς παρακειμένης ἀποσχέσθαι ἐκέλευσεν; ποῖος οὕτω
 φιλόσοφος ἐγκρατής, ὡς λιμοῦ κελεύοντος, καὶ τῆς λύσεως
 τοῦ λιμοῦ παρούσης, μὴ ἂν θελήσῃ λῦσαι τὸ δεινόν; Πάλιν
 διαγράμματα, πάλιν κήρυγμα θεῖον, πάλιν ἢ διὰ τῶν ἔργων
 μαρτυρία.

ψυχὴ αὐτοῦ. Καθόσον εἶχε ἀκούσει ἴσως γι' αὐτήν. Ἔπειτα ἔρχεται στήν ἐξύμνηση αὐτοῦ.

«Τότε ὁ βασιλιάς χάρηκε πάρα πολὺ γιὰ τὸ γεγονὸς αὐτὸ καὶ διέταξε νὰ βγάλουν ἀμέσως ἀπὸ τὸ λάκκο τὸν Δανιήλ. Ἀνασύρθηκε λοιπὸν ἀπὸ τὸ λάκκο ὁ Δανιήλ καὶ δὲν βρέθηκε καμιά βλάβη σ' αὐτόν, διότι ἔτρεφε μεγάλη πίστη στὸ Θεό του. Καὶ εἶπε ὁ βασιλιάς καὶ τοῦ ἔφεραν τοὺς ἄνδρες ἐκείνους ποὺ συκοφάντησαν τὸν Δανιήλ καὶ ρίχθηκαν αὐτοὶ στὸ λάκκο τῶν λεονταριῶν μαζί μὲ τὰ παιδιὰ τους καὶ τὶς γυναῖκες τους, πρὶν δὲ καλὰ - καλὰ φθάσουν στὸν πυθμένα τοῦ λάκκου τοὺς ἄρπαξαν τὰ λεοντάρια καὶ τοὺς κατέφαγαν μέχρι καὶ τὰ κόκκαλά τους»⁹.

Γιὰ ποιὸ λόγο θανατώνονται τὰ παιδιὰ καὶ οἱ γυναῖκες; ποιά ἁμαρτία ἔκαναν αὐτοί; Ἴσως καὶ αὐτοὶ συμμετεῖχαν στὶς ὄλες ἐνέργειες ἐκείνων. Εἶδες τὴν τιμωρία τῶν κακῶν; Εἶδες τὰ βραβεῖα τῶν δικαίων; Ἀπὸ παντοῦ νὰ διδάσκεσαι, ἀπὸ παντοῦ νὰ οἰκοδομεῖσαι. Εἶδες ὅτι καὶ ἂν ἀκόμα μᾶς ἐγκαταλείπει ὁ Θεός, τὸ κάνει αὐτὸ πρὸς ὠφέλειά μας. Ὑπερίσχυσε τῆς φωτιᾶς, ὑπερίσχυσε τῶν θηρίων. Μὴ λοιπὸν ρωτᾶς, γιατί ὑπάρχουν τὰ λεοντάρια, οἱ λεοπάρδαλες καὶ τὰ ὑπόλοιπα θηρία; Διότι σὰν κάποιοι δῆμιοι στέκονται δίπλα στὸν Δανιήλ, κάμνοντας αὐτὸ σὰν νὰ παραβρίσκονται σὲ κάποιο θεῖο καὶ φρικτὸ δικαστήριον· γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν τόλμησαν νὰ ξεσχίσουν τὶς πλευρὲς τοῦ δικαίου. Διότι δὲν ἄκουσαν πρόσταγμα δικαστοῦ. Μόλις ὁμοῦς ἔρριξαν μέσα στὸ λάκκο τοὺς ἄλλους, ἐπειδὴ τὸ πρόσταξε ὁ Θεός, τοὺς κατέφαγαν. «Καὶ τὰ κόκκαλά τους», λέγει, «κατέφαγαν». Ποιὸς ἔθεσε χαλινάρια στὸ στόμα αὐτῶν; Ποιὸς τὰ πρόσταξε, ἐνῶ ἡ τροφή βρισκόταν δίπλα τους, νὰ ἀπέχουν ἀπ' αὐτήν; ποιὸς φιλόσοφος εἶναι τόσο πολὺ ἐγκρατής, ὥστε, ἐνῶ ἡ πείνα τὸν θερίζει καὶ ἡ λύση γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπ' αὐτήν εἶναι ἐκεῖ παρούσα, θὰ ἤθελε νὰ μὴ ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ τὸ κακό; Πάλι διατάγματα ἀποστέλλονται, πάλι κήρυγμα θεῖο ἀκούεται, πάλι ἀκολουθεῖ ἡ ἔμπρακτη ἐπιβεβαίωση τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

«Ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Βαλτάσαρ, βασιλέως Χαλδαίων, Δανιὴλ ἐνύπνιον εἶδεν· καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐνύπνιον ἔγραψεν. Ἀρχὴ λόγων αὐτοῦ».

1. «Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Ἐγὼ Δανιὴλ ἐθεώρουν ἐν τῇ ὀράσει μου τῆς νυκτός· καὶ ἰδοὺ οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ προσέβαλλον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην. Καὶ τέσσαρα θηρία μεγάλα ἀνέβαινον ἐκ τῆς θαλάσσης, διαφέροντα ἀλλήλων. Τὸ πρῶτον, ὡσεὶ λέαινα καὶ πτερὰ αὐτῆς ὡσεὶ ἀετοῦ. Ἐθεώρουν ἕως οὐ ἐξετίλαντο τὰ πτερὰ αὐτῆς, καὶ ἐξήρθη ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ ποδῶν ἀνθρώπου ἐστάθη, καὶ καρδία ἀνθρώπου ἐδόθη αὐτῇ. Καὶ ἰδοὺ θηρίον ἕτερον ὁμοιον ἄρκω καὶ εἰς μέρος ἐν ἐστάθη· καὶ τρία πλευρὰ ἐν τῷ στόματι αὐτῆς, ἀνὰ μέσον τῶν ὀδόντων αὐτῆς. Καὶ οὕτως ἔλεγον αὐτῇ· Ἀνάστα, φάγε σὰρκας πολλάς. Ὅπισω τούτου ἐθεώρουν, καὶ ἰδοὺ ἕτερον θηρίον ὡσεὶ πάρδαλις· καὶ αὐτῇ πτερὰ τέσσαρα πετεινοῦ ὑπεράνω αὐτῆς, καὶ τέσσαρες κεφαλαὶ τῷ θηρίῳ, καὶ ἐξουσία ἐδόθη αὐτῷ. Ὅπισω τούτου ἐθεώρουν ἐν ὀράματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ θηρίον τέταρτον, φοβερόν, καὶ ἔκθαμβον, καὶ ἰσχυρόν περισσῶς· καὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ σιδηροὶ καὶ μεγάλοι· ἐσθίον, καὶ λεπτῦνον· καὶ τὰ ἐπίλοιπα τοῖς ποσὶ συνεπάτει· καὶ αὐτὸ διαφέρον περισσῶς παρὰ πάντα τὰ θηρία τὰ ἔμπροσθεν αὐτοῦ· καὶ κέρατα αὐτοῦ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'.

«Κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ βασιλιᾶ τῶν Χαλδαίων Βαλτάσαρ ὁ Δανιήλ εἶδε ἓνα ὄνειρο, καὶ παρουσιάσθησαν στὴ διάνοιά του, ἐνῶ κοιμόταν στὸ κρεβάτι του, θεῖες ἀποκαλύψεις, καὶ ἔγραψε τὸ ὄνειρο αὐτό. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν λόγων του».

1. «Καὶ ἀποκρίθηκε καὶ εἶπε· Ἐγὼ ὁ Δανιήλ εἶδα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νύχτας ἓνα ὄραμα· εἶδα ὅτι τέσσερις ἄνεμοι ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἔπεσαν μὲ ὄρμη καὶ τάραξαν τὴ θάλασσα τὴ μεγάλη. Τέσσερα δὲ μεγάλα θηρία ἀνέβαιναν ἀπὸ τὴ θάλασσα, ποὺ διέφεραν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τὸ πρῶτο ἔμοιαζε μὲ λέαινα καὶ εἶχε φτερὰ ὅμοια μὲ τοῦ ἀετοῦ. Τὴν ἔβλεπα μὲ προσοχὴ μέχρι ποὺ μαδήθηκαν τὰ φτερὰ της, σηκώθηκε ὀρθία ἐπάνω στὴ γῆ καὶ στάθηκε ἐπάνω σὲ ἀνθρώπινα πόδια, δόθηκε δὲ σ' αὐτὴν καρδιὰ ἀνθρώπου. Καὶ νὰ ἀμέσως παρουσιάσθηκε ἄλλο θηρίο ὅμοιο μὲ ἄρκουδα, ποὺ στάθηκε σὲ ἓνα μέρος καὶ κρατοῦσε στὸ στόμα της ἀνάμεσα στὰ δόντια της τρία πλευρὰ. Κάποια φωνὴ δὲ ἔλεγε πρὸς αὐτὴν· Σήκω καὶ φάγε πολλὰ σάρκες. Ἐβλεπα καὶ ἀμέσως πίσω ἀπ' αὐτὸ εἶδα νὰ ἔρχεται ἄλλο θηρίο ποὺ ἔμοιαζε μὲ πάρδαλη. Σ' αὐτὴν καὶ στὸ ἐπάνω μέρος τοῦ σώματός της ὑπῆρχαν τέσσερα φτερὰ πτηνοῦ, ἔφερνε δὲ τὸ θηρίο τέσσερα κεφάλια καὶ τοῦ δόθηκε μεγάλη ἐξουσία. Ἐβλεπα κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ νυχτερινοῦ ὄραματός μου πίσω ἀπὸ αὐτὸ καὶ εἶδα νὰ ἔρχεται ἓνα τέταρτο φοβερὸ θηρίο, ποὺ μοῦ προξένησε μεγάλη ἐκπληξὴ καὶ ἦταν πάρα πολὺ ἰσχυρό. Τὰ δόντια του ἦταν μεγάλα καὶ σιδερένια· ἔτρωγε ξεσχίζοντας τὶς σάρκες καὶ τὰ ὑπολείμματα τὰ καταπατοῦσε μὲ τὰ πόδια του. Αὐτὸ τὸ θηρίο διέφερε πάρα πολὺ ἀπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα θηρία, ἔφερ-

δέκα. Προσενόουν τοῖς κέρασιν αὐτοῦ· καὶ ἰδοὺ κέρας ἕτερον μικρὸν ἀνέβαινεν ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ, καὶ τρία κέρατα τῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐξερριζώθη ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Καὶ ἰδοὺ ὀφθαλμοί, ὡσεὶ ὀφθαλμοὶ ἀνθρώπου ἐν τῷ κέρατι
5 τούτῳ, καὶ στόμα λαλοῦν μεγάλα».

Τίνος ἔνεκεν οὐχὶ γυναῖκας εἶπεν ὅτι εἶδεν; Ἄλλ' ὅτε μὲν δίκην καὶ ἀρὰν ἔδει παραστήσαι, γυναῖκας παρήγαγεν, ὅτε δὲ βασιλείας, θηρία. Πρᾶγμα ἐστὶν ἀσώματον ἢ βασιλεία, σωματοποιεῖ οὖν αὐτό. Οὐκ οὖν ἐχρῆν; Καὶ καλῶς.
10 Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ ποιότητες αὐτῶν μάλιστα ἐν τοῖς θηρίοις εἰσὶ, διὰ τοῦτο αὐτῶν ἐδεήθη. Ἐβουλήθη δεῖξαι τὸ ἐν ἀγριότητι ἀβρόν, καὶ λέαιναν παρήγαγεν. Ἐβουλήθη δεῖξαι τὸ νωθές, καὶ ἄρκον παρήγαγεν. Ἐβουλήθη δεῖξαι τὸ ταχὺ καὶ κοῦφον, καὶ ἐπειδὴ πολέμοις κατέλυσαν ἅπαντες τὰς ἀρχάς, καὶ πάρδαλιν παρήγαγε. Καὶ ὄρα ὅπως καλῶς ἐθεώρησε τὴν θάλασσαν πρῶτον, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Τοσαύτης γὰρ γέμει ταραχῆς, καὶ οὕτω φέρεται, ὡς ἰχθύων, οὐχὶ ἀνθρώπων πεπληρωμένη. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς δηλοῖ, ὅτι θάλασσα ὁ παρῶν βίος ἐστίν, ἐν τῷ λέγειν· «Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνη βληθείση εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγούση».

«Καὶ ἰδοὺ», φησί, «οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ προσέβαλλον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην». Δηλοῖ ὅτι ἐκεῖθεν τὰ θηρία, καὶ τὸ ταχὺ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας. Καὶ γὰρ
25 ἡμεῖς ἐπὶ τῆς ταχυτήτος τοὺς ἀνέμους παράγομεν εἰς μέσον. Ἐνέπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἀνέδυσεν, φησί, τὰ θηρία ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας οἱ ἄρχοντες ἡμῶν. Οὕτω καὶ τὸν βασιλέα λέοντα καλεῖ πολλά-

1. Δαν. 7, 1-8.

2. Ματθ. 13, 47.

3. Πρόκειται γὰρ τὴν Μεσόγειο Θάλασσαν.

νε δὲ δέκα κέρατα. Παρατηροῦσα μὲ προσοχὴ τὰ κέρατά του καὶ νά, εἶδα ἓνα ἄλλο μικρὸ κέρατο ποῦ ἀνέβαινε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ τρία ἀπὸ τὰ προηγούμενα κέρατά του ξερριζώθηκαν μόλις ἐμφανίσθηκε τὸ μικρὸ καὶ ἔξαφανίσθηκαν. Καὶ νά, εἶδα στὸ κέρατο αὐτὸ ὅτι ὑπῆρχαν κάτι σὰν ἀνθρώπινα μάτια καὶ ἓνα στόμα ποῦ ἔλεγε λόγια ἀλαζονικά»¹.

1. Γιὰ ποιὸ λόγο δὲν εἶπε ὅτι εἶδε γυναῖκες; Διότι ὅταν μὲν ἔπρεπε νὰ παραστήσει τιμωρία καὶ καταστροφή, παρουσίασε γυναῖκες, τώρα δὲ ποῦ πρόκειται νὰ παραστήσει βασιλεῖες, παρουσιάζει θηρία. Πράγμα ἀσώματο εἶναι ἡ βασιλεία, γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ τὸ σωματοποιεῖ. Δὲν ἔπρεπε δηλαδή; Καὶ βέβαια πολὺ καλὰ ἔκανε. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ ποιότητες αὐτῶν φαίνονται πρὸ πάντων σὲ σχέση μὲ τὰ θηρία, γι' αὐτὸ χρειάσθηκε νὰ παρουσιάσει αὐτά. Θέλησε νὰ δείξει τὴ λεπτότητα μέσα στὴν ἀγριότητα, καὶ παρουσίασε τὴ λέαινα. Θέλησε νὰ δείξει τὴ νωθρότητα, καὶ παρουσίασε ἀρκούδα. Θέλησε νὰ δείξει τὴν ταχύτητα καὶ τὸ ἀνάλαφρο καὶ ἐπειδὴ ὅλοι μὲ πολέμους κατέλυσαν τὶς ἐξουσίες, γι' αὐτὸ παρουσίασε τὴν πάρδαλη. Καὶ πρόσεχε πῶς πολὺ σωστὰ εἶδε πρῶτα τὴ θάλασσα, δηλαδή ὅλη τὴν οἰκουμένη. Διότι εἶναι γεμάτη ἀπὸ τόση μεγάλη ταραχὴ, καὶ εἶναι τέτοια ἡ συμπεριφορὰ της, σὰν νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ψάρια καὶ ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους. Αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς διδάσκει, ὅτι δηλαδή ὁ παρῶν βίος εἶναι θάλασσα, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «Μοιάζει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ δίχτυ ποῦ ρίχθηκε στὴ θάλασσα καὶ μάζεψε ψάρια ἀπὸ κάθε εἶδος»².

«Καὶ νά», λέγει, «οἱ τέσσερις ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ ἔπρσαν μὲ ὄρμη στὴ θάλασσα τὴ μεγάλη»³. Δείχνει ὅτι ἀπὸ αὐτὴν βγήκαν τὰ θηρία καθὼς καὶ τὴν ταχύτητα τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ. Καθόσον ἔμεῖς, ὅταν θέλομε νὰ μιλήσομε γιὰ ταχύτητα, ἀναφέρομε τοὺς ἀνέμους. Ἔπρσαν μὲ ὄρμη στὴ θάλασσα καὶ βγήκαν, λέγει, τὰ θηρία ἀπὸ τὴ θάλασσα. Καθόσον οἱ ἄρχοντές μας προέρχονται μέσα ἀπὸ τὴ φύση μας τὴν ἀνθρώπινη. Ἔτσι καὶ τὸ βασιλιά τὸν ὀνομάζει πολλὰς φορὲς λεοντάρι, θέλοντας συγχρόνως νὰ δείξει τὸ βασιλικὸ καὶ τὸ θηριῶδες γνῶρισμά

κίς, τὸ βασιλικὸν ὄμοῦ καὶ θηριῶδες δεῖξαι βουλόμενος. Ἡ ἐπειδὴ ὁ μὲν ἀνατολικώτερος, ὁ δὲ ἐξ ἄρκτου, ὁ δὲ ἀπὸ νότου. Ὡς ἂν εἴποι τις, Ἐνέτρεψε τὴν θάλασσαν, ἀνετάραξαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. «Διαφέροντα ἀλλήλων».

5 «Τὸ πρῶτον ὡσεὶ λέαινα». Καθάπερ ἐν ὄνειρῳ· οὐ γὰρ αὕτη τῶν πραγμάτων ἢ φύσις ἦν. Διὰ δύο συμβόλων τὸ βασιλικὸν ἐνδείκνυται. Τινὲς δὲ φασιν, ὅτι τὸν Ἀσσύριον ἐκράτησε, διὰ τοῦτο δύο. «Καὶ ἐθεώρουν ἕως οὗ ἐξετίλαντο τὰ πτερὰ αὐτῆς», τουτέστι ἡ ἀρχή, «καὶ ἦρθη ἀπὸ τῆς γῆς, 10 καὶ ἐπὶ ποδῶν ἀνθρώπου ἐστάθη· καὶ καρδία ἀνθρώπου ἐδόθη αὐτῇ». Γοργὸν τὸ ζῶον. Ἐκατέρωθεν εἶχε τὴν ἰσχὺν ταχυτήτος, ἄνωθεν μὲν ἀπὸ τῶν πτερῶν, κάτωθεν δὲ ἀπὸ τῶν ποδῶν· ἀλλ' ἐκατέρα ἢ ταχυτῆς ἀνηρέθη, ἐκείνων μὲν ἐκτιλέντων, καὶ μηδὲ φανέντων λοιπόν, τούτων δὲ μεταπε- 15 σόντων ἐπὶ τοὺς ἀσθενεστέρους, τοὺς ἀνθρώπους. «Καὶ καρδία ἀνθρώπου ἐδόθη αὐτῇ». Τοῦτο γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ ζῳῳ, τὸ γαῦρον. Ταπεινός, φησί, ἡμερος, χειροήθης ἐγένετο ὁ βασιλεύς.

2. «Καὶ ἰδοὺ θηρίον ἕτερον ὅμοιον ἄρκῳ, καὶ εἰς μέρος 20 ἐν ἐστάθη, καὶ τρία πλευρὰ ἐν τῷ στόματι αὐτῆς ἀνὰ μέσον τῶν ὀδόντων αὐτῆς. Καὶ οὕτως ἔλεγον αὐτῇ· Ἀνάστηθι, φάγε σάρκας πολλὰς». Ἐπεὶ τῶν Περσῶν ἐγένετο τὸ βραδὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἐπὶ Μήδων καὶ Περσῶν τρία πλευρὰ, ἦτοι τόπους, ἢ τὰς βασιλείας, ἃς συνεῖλεν. «Ἐλεγον αὐτῷ· Ἀ- 25 νάστηθι, φάγε σάρκας πολλὰς». Οὗτοι γὰρ εἶλον καὶ Βαβυλῶνα, καὶ τὰς πολλὰς εἰργάσαντο συμφοράς.

«Ὅπισω τούτου ἐθεώρουν· καὶ ἰδοὺ ἕτερον θηρίον, ὡσεὶ πάρδαλις· καὶ αὐτῇ πτερὰ τέσσαρα πετεινοῦ ὑπεράνω αὐτῆς, καὶ τέσσαρες κεφαλαὶ τῷ θηρίῳ· καὶ ἐξουσία ἐδόθη

4. Δαν. 7, 4.

5. Δαν. 7, 5.

του. "Ἡ ἐπειδὴ ὁ μὲν ἕνας προέρχεται ἀπὸ τῆ μακρυνῆ ἀνατολή, ὁ ἄλλος ἀπὸ τὸ βορρᾶ, καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὸ νότο. "Ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κάποιος, "Ἀνέτρεψαν τὴ θάλασσα, τὴν ἀνατάραραν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ. «Τὰ ὁποῖα ἦταν διαφορετικὰ τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο».

«Τὸ πρῶτο ἔμοιαζε μὲ λέαινα». "Ὅπως ἀκριβῶς τὸ εἶδε στὸ ὄνειρό του· διότι δὲν ἦταν ἡ ἴδια ἡ φύση τῶν πραγμάτων. Μὲ τὰ δύο σύμβολα δείχνει τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα. Μερικοὶ δὲ λένε, ὅτι γι' αὐτὸ εἶναι δύο τὰ σύμβολα, ἐπειδὴ νίκησε τὸν Ἀσσύριο βασιλιά. «Καὶ τὴν παρατηροῦσα μὲ προσοχὴ μέχρι ποῦ μαδήθησαν τὰ φτερά της», δηλαδή ἡ ἐξουσία της, «καὶ σηκώθηκε ὀρθία στὴ γῆ καὶ σταμάτησε ἐπάνω σὲ πόδια ἀνθρώπινα, δόθηκε δὲ σ' αὐτὴν καρδιὰ ἀνθρώπου»⁴. Τὸ ζῶο αὐτὸ εἶναι πολὺ ταχύ. Καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη εἶχε τὴ δύναμη τῆς ταχύτητας, ἀπὸ μὲν τὸ ἐπάνω μέρος τὴν εἶχε ἀπὸ τὰ φτερά, ἀπὸ τὸ δὲ κάτω τὴν εἶχε ἀπὸ τὰ πόδια, ἀλλ' ἡ κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς ταχύτητες ἐξαφανίσθηκε, τὰ μὲν φτερά ἀφοῦ μαδήθησαν, καὶ δὲν ξαναβγῆκαν πλέον, τὰ δὲ πόδια ἀφοῦ κατάντησαν σὲ ἀσθενέστερα, σὲ πόδια δηλαδή ἀνθρώπου. «Καὶ δόθηκε σ' αὐτὴ καρδιὰ ἀνθρώπου». Διότι αὐτὸ ὑπάρχει σ' ἐκεῖνο τὸ ζῶο, δηλαδή ἡ ὀρμητικότητα καὶ ἡ ὑπερηφάνεια. "Ἐγινε, λέγει, ὁ βασιλιάς ταπεινός, ἡμερος, ἡρεμος.

2. «Καὶ νὰ εἶδα ἄλλο θηρίο ποῦ ἔμοιαζε μὲ ἀρκούδα, ποῦ στάθηκε σὲ ἕνα μέρος καὶ ὑπῆρχαν μέσα στὸ στόμα της καὶ ἀνάμεσα στὰ δόντια της τρία πλευρά. Καὶ ἔλεγαν σ' αὐτὴν τὰ ἐξῆς· Σήκω καὶ φάγε πολλὰ σάρκες»⁵. Κατὰ τὶς ἡμέρες τῆς βασιλείας τῶν Περσῶν σημειώθηκε ἡ νωθρότητα. Στούς Μήδους καὶ τοὺς Πέρσες ἀναφέρονται τὰ τρία πλευρά, δηλαδή οἱ τόποι ἢ οἱ βασιλεῖς, τὶς ὁποῖες ἐκμηδένισε. «"Ἐλεγαν σ' αὐτό· Σήκω καὶ φάγε πολλὰ σάρκες». Διότι αὐτοὶ κυρίεψαν καὶ τὴ Βαβυλώνα καὶ προξένησαν τὶς πολλὰς συμφορές.

«"Ἐβλεπα πίσω ἀπ' αὐτό, καὶ νὰ εἶδα ἄλλο θηρίο, ποῦ ἔμοιαζε μὲ πάρδαλη· σ' αὐτὴν ὑπῆρχαν τέσσερα φτερά πτηνοῦ στὸ ἐπάνω μέρος της καὶ ἔφερνε τὸ θηρίο τέσσερα κεφάλια, δό-

αὐτῶ». «Εἶτα», φησί, «πάρδαλις». Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεύς, πᾶσαν διαπτὰς τὴν οἰκουμένην. Οὐδὲν γὰρ τούτου γοργότερον, οὐδὲ ὀξύτερον γέγονεν, ἀλλὰ σφοδρός τις ἦν καὶ ὀξύς, καθάπερ τοῦτο τὸ θηρίον. «Τέσσαρα»,
 5 φησί, «πτερᾶ πετεινοῦ ὑπεράνω αὐτῆς». Τουτέστιν, ἅπασαν προσέλαβε τὴν ἰσχύν. Πέρσας γὰρ εἰς δέκα τρεῖς βασιλείας διελῶν, ἅπαντας ἐχειρώσατο. Εἶδες αὐτοῦ τὴν ταχυτῆτα; Καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ θηρίου, καὶ ἀπὸ τῶν πτερῶν. Πᾶσαν διέδραμε τὴν οἰκουμένην. «Καὶ κεφαλαί», φησί, «τέσσαρες τῶ θηρίῳ. Καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἐξουσία ἐδόθη αὐτῶ».

Εἶτα λέγει τετάρτης τὴν παρουσίαν, τὴν ποικίλην καὶ παντοδαπῆ, καὶ οὐκ ἔχει εἰκόνα εἰπεῖν· οὕτως ἐξαλλάττον τι τὸ θηρίον ἦν. Πάσας γὰρ ἐκείνας ἐνίκησε. Ταῖς μὲν ἄλλαις, ἀπὸ τοῦ τάχους ἦν ἡ ἰσχύς, τούτου δὲ ἀπὸ τῶν ὀδόντων· σιδηροῖ ἦσαν. «Καὶ τὰ ἐπίλοιπα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ συνεπάτει». Τοὺς πολλοὺς λέγει πολέμους. Τίνες οἱ δέκα βασιλεῖς; τί τὸ μικρὸν κέρας; Ἐγὼ τὸν Ἀντίχριστόν φημι μεταξύ τινῶν φαίνεσθαι βασιλέων. «Καὶ ὀφθαλμοί, ὡς ὀφθαλμοὶ ἀνθρώπου ἐν τῷ κέρατι τούτῳ, καὶ στόμα λαλοῦν μέγала». Τί γὰρ
 20 ἐκείνου τοῦ στόματος μεῖζον γένοιτ' ἂν τοῦ λέγοντος, «Ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσαι»; Εἰ δὲ ὀφθαλμοὶ ἀνθρώπου, μὴ θαυμάσης· καὶ γὰρ τοιαῦτα φθέγγεται. Ἄνθρωπός ἐστι, φησί. Διὰ τί δὲ μικρόν, καὶ οὐκ ἐξ ἀρχῆς μέγα φαίνεται; Ἄλλ' ὑστερον αὐξηθήσεται, καὶ κρατήσεται τινῶν βασιλέων. Τί οὖν; Οὐκέτι βασιλεία διαδέχεται τοῦτον, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς καταλύει.

 6. Δαν. 7, 6.

7. Β' Θεσ. 2, 4.

θηκε δὲ ἐξουσία σ' αὐτό»⁶. «Ἐπειτα», λέγει, «βγῆκε ἡ πάρδαλη». δηλαδή ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ βασιλιάς τῶν Μακεδόνων, ποὺ διέσχισε σὰν πουλὶ ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη. Διότι τίποτε δὲν ὑπῆρξε ταχύτερο ἀπ' αὐτόν, τίποτε περισσότερο εὐκίνητο ἀπ' αὐτόν, ἀλλ' ἦταν ὀρμητικὸς καὶ εὐκίνητος σὰν αὐτὸ τὸ θηρίο. «Τέσσερα», λέγει, «φτερὰ πτηνοῦ ὑπῆρχαν ἐπάνω ἀπ' αὐτήν». Δηλαδή κατέλαβε ὀλόκληρη τὴ δύναμη καὶ ἐξουσία. Διότι, ἀφοῦ διαίρεσε τοὺς Πέρσες σὲ δεκατρεῖς βασιλεῖες, ὄλους τοὺς ὑπέταξε. Εἶδες τὴν ταχύτητα αὐτοῦ; Καὶ ἀπὸ τὴ φύση τοῦ θηρίου καὶ ἀπὸ τὰ φτερά. Ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη διέτρεξε. «Ἐπῆρχαν», λέγει, «τέσσερα κεφάλια στὸ θηρίο. Καὶ δόθηκε σ' αὐτὸ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἐξουσία».

Ἐπειτα ὁμιλεῖ γιὰ τὴν παρουσία τῆς τετάρτης, τὴν ποικίλη καὶ παντοειδῆ, καὶ δὲν ἔχει εἰκόνα νὰ τὴν παραβάλει· τόσες πολλὲς διαφορετικὲς μορφὲς παρουσίαζε αὐτή. Διότι ὄλες ἐκεῖνες τίς νίκησε. Στὶς μὲν ἄλλες ἡ δύναμη προερχόταν ἀπὸ τὴν ταχύτητα, σ' αὐτὸ δὲ προερχόταν ἀπὸ τὰ δόντια· διότι ἦταν σιδερένια. «Καὶ καταπατοῦσε μὲ τὰ πόδια του τὰ ὑπολείμματα τοῦ φαγητοῦ του». Ἐννοεῖ τοὺς πολλοὺς πολέμους. Ποιοὶ ἦταν δὲ οἱ δέκα βασιλεῖς; ποιὸ τὸ μικρὸ κέρατο; Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἀνάμεσα ἀπὸ μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς διαφαίνεται ὁ Ἀντίχριστος. «Ἐπῆρχαν στὸ κέρατο αὐτὸ καὶ μάτια, ὅμοια μὲ ἀνθρώπινα μάτια, καθὼς καὶ στόμα τὸ ὁποῖο μιλοῦσε κατὰ τρόπο ἀλαζονικό». Πράγματι τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ στόμα ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγε· «Ὁ ὁποῖος ἐναντιώνεται πρὸς ὁποιονδήποτε ποὺ λέγεται θεὸς ἢ ποὺ λατρεύεται σὰν θεός, ὥστε νὰ καθήσει αὐτὸς σὰν θεὸς στὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ»⁷; Ἐὰν δὲ ὑπῆρχαν σ' αὐτὸ μάτια ἀνθρώπων, μὴ ἀπορήσεις· καθόσον αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ὁμιλεῖ ἀναφέρονται σὲ ἄνθρωπο. Ἄνθρωπος εἶναι, λέγει. Γιατί δὲ τὸ κέρατο εἶναι μικρὸ καὶ δὲν φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ εἶναι μεγάλο; Διότι ἀργότερα θ' αὐξηθεῖ καὶ θὰ ὑπερισχύσει ὀρισμένων βασιλέων. Τί λοιπόν; Αὐτόν δὲν τὸν διαδέχεται πλέον ἄλλη βασιλεία, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς θὰ τὸν ἐξολοθρεύσει.

3. «Ἐθεώρουν, ἕως οὐ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο· καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ ἔριον καθαρὸν· ὁ θρόνος αὐτοῦ φλόξ πυρός· οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Ποταμὸς πυρός εἶλκεν ἐκπορευόμενος ἔμπροσθεν
5 αὐτοῦ. Χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύρια μυριάδες παρειστήκεισαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἀνεώχθησαν».

Συντείνωμεν τὴν διάνοιαν, ἀγαπητοί. Οὐ γὰρ περὶ μικρῶν ὁ λόγος ἐστί. «Θρόνοι», φησὶν «ἐτέθησαν, καὶ ὁ Πα-
10 λαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο». Τίς ἐστὶν οὗτος; Ὡσπερ ἀκούσας ἄρκον, οὐκ ἄρκον ἐνόησας, καὶ λέαιναν, οὐ τοῦτο ὑπώπτευσες, ἀλλὰ βασιλείας, καὶ θάλασσαν, οὐ θάλασσαν, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην, δι' ἐτέρων ἕτερα, οὕτω καὶ νῦν. «Παλαιὸς ἡμερῶν» τί ἐστίν; Γεγηρακότι τινὶ ἐώκει. Πρὸς γὰρ τὰς χρείας
15 τῶν πραγμάτων, δι' ἃς φαίνεται, τυποῖ ἑαυτόν, δεικνύς ὅτι τοῖς τοιούτοις πιστεύεσθαι τὰ κριτήρια χρή. Ὡσπερ γὰρ θρόνον ἀκούων οὐχὶ καθέδραν νοεῖς· ἀλλὰ πῶς τὸν χυδαῖόν τις ἐπισπάσαιτο; ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ ὠπλισμένος φαίνεται, καὶ ἐτέρωθεν ἠμαγμένος. Τοῦτο οὖν βούλεται δεῖξαι, ὅτι
20 κρίσεως καιρὸς.

«Τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ, ὡσεὶ χιών, λευκόν». Τίνος ἕνεκεν; Ὅτι οὐχὶ κρίσεως καιρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνταποδόσεως· ὅτι πάντα δεῖ αὐτῷ παραστῆναι· ὅτι «Τὸ κρῖμα αὐτοῦ», φησί, «ὡς φῶς ἐξελεύσεται». Εἶτα «Θρόνοι ἐτέθησαν». Οὐ
25 θρόνοι, ἐν οἷς «Καθήσεσθε», φησί, «ἐπὶ δώδεκα θρόνους». «Καὶ ἡ θριξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον καθαρὸν». Τὸ

8. Δαν. 7, 9-10.

9. Δαν. 7, 9.

10. Ἦσ. 63, 3.

11. Ὡσηὲ 6, 5.

12. Ματθ. 19, 28.

3. «Παρατηροῦσα μὲ προσοχή μέχρι ποῦ τοποθετήθηκαν θρόνοι καὶ κάθησε ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν. Τὸ ἔνδυμά του ἦταν λευκὸ σὰν τὸ χιόνι, οἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀλόλευκες σὰν τὸ ὀλόλευκο μαλλί, ὁ θρόνος του ἦταν σὰν τὴ φλόγα τοῦ πυρὸς καὶ οἱ τροχοὶ τοῦ θρόνου του ἦταν πύρινοι ποῦ ἐξέπεμπαν φλόγες. Πύρινο ποτάμι ἔτρεχε μπροστὰ του. Χίλιες χιλιάδες ἀγγέλων τὸν ὑπηρετοῦσαν καὶ μύριες μυριάδες ἀγγέλων στέκονταν μπροστὰ του. Δικαστήριον στήθηκε καὶ τὰ βιβλία ἀνοίχθηκαν»⁸.

Ἄς ἐντείνουμε τὴν προσοχή μας, ἀγαπητοί, διότι ὁ λόγος δὲν εἶναι γιὰ ἀσήμαντα πράγματα. «Θρόνοι», λέγει, «τοποθετήθηκαν καὶ κάθησε σ' αὐτὸν ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν»⁹. Ποιὸς εἶναι αὐτός; Ὅπως ἀκριβῶς δταν ἄκουσες γιὰ ἀρκούδα, δὲν σκέφθηκες γιὰ πραγματικὴ ἀρκούδα, καὶ δταν ἄκουσες γιὰ λέαινα δὲν ὑποπτεύθηκες αὐτό, ἀλλὰ βασιλεῖες, καθὼς καὶ δταν ἄκουσες γιὰ θάλασσα, δὲν σκέφθηκες ὅτι πρόκειται γιὰ τὴ θάλασσα, ἀλλὰ γιὰ τὴν οἰκουμένη, παρουσιαζόμενα ἄλλα μέσω ἄλλων, ἔτσι καὶ τώρα. «Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν» τί σημαίνει; Ἐμοιαζε μὲ κάποιον πολὺ γερασμένο. Διότι δίνει μορφή στὸν ἑαυτὸ του ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τῶν πραγμάτων, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων κάνει τὴν ἐμφάνισή του, γιὰ νὰ δείξει ὅτι πρέπει αὐτὰ νὰ γίνονται πιστευτὰ μὲ αὐτὰ τὰ κριτήρια. Ὅπως δηλαδὴ ἀκούοντας θρόνο, δὲν σκέφτεσαι ὅτι πρόκειται γιὰ πραγματικὸ θρόνο· διότι πῶς ἀλλιῶς θὰ προσέλκυε κανεὶς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πνευματικὰ ἀνώριμου ἀνθρώπου; καθόσον καὶ σ' ἄλλες περιπτώσεις παρουσιάζεται ὀπλισμένος, σ' ἄλλες δὲ καὶ ματωμένος. Αὐτὸ λοιπὸν θέλει νὰ δείξει, ὅτι εἶναι καιρὸς κρίσεως.

«Τὸ ἔνδυμά του ἦταν λευκὸ σὰν τὸ χιόνι». Γιὰ ποῖο λόγο; Διότι δὲν εἶναι μόνο καιρὸς κρίσεως, ἀλλὰ καὶ ἀνταποδόσεως¹⁰. καθόσον πρέπει ὅλοι νὰ παρουσιασθοῦν μπροστὰ σ' αὐτόν, διότι, λέγει, «Ἡ δίκαια κρίση του θὰ ἐξέλθει καὶ θὰ λάμψει σὰν φῶς»¹¹. Στὴ συνέχεια «Θρόνοι τοποθετήθηκαν». Ὅχι οἱ θρόνοι γιὰ τοὺς ὁποίους λέγει «θὰ καθήσετε ἐπάνω σὲ δώδεκα θρόνους»¹². «Οἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ἦταν λευκὲς

πῦρ οὐδὲν ἀνήλισκεν, ἐπειδὴ γὰρ ἡμερον. Εἶδες ὄψιν καὶ σχῆμα πολιτικὸν καὶ δημαγωγικόν; Ὁ θρόνος ἐφόβει, τῷ πολύπυρος εἶναι· πῦρ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ φλέγον. Ἴνα γὰρ μὴ νομίσης διὰ τὴν εἰκόνα παραβεβλησθαι, προσέθηκεν αὐτοῦ
5 τὴν ἐνέργειαν, εἰπὼν οὐχ ἀπλῶς πῦρ, ἀλλὰ, «Πῦρ φλέγον».

4. «Ποταμὸς πυρὸς εἴλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλια χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Κριτήριον ἐκάθισεν». Τουτέστι, διὰ τοῦτο παρεγένετο, ὥστε κριτήριον καθίσει. «Καὶ βίβλοι ἀ-
10 νεώχθησαν». Τί λέγεις; βιβλίων ὁ Θεὸς δεῖται, «Ὁ τὰ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν»; «Ὁ πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας αὐτῶν»; Ἀλλὰ κατὰ τὸν νόμον τῶν ἀρχόντων τούτων λέγει, ὡσπερ τὰ ὑπομνήματα πράττεται παρ' ἡμῖν. Καθάπερ γὰρ ἐνταῦθα οὐ διὰ τοῦτο ἀναγινώσκεται, ὥστε
15 μαθεῖν τὸν ἀρχοντα μόνον, ἀλλ' ὥστε φανῆναι δικαίαν οὐσαν τὴν κρίσιν, οὕτω καὶ τότε, εἰ καὶ οἶδε δικαίως δικάζων, ἀλλ' ὁμως ἀνοίγει τὰς βίβλους. Τίνος ἕνεκεν; Τί λέγεις, καὶ τί θέλεις εἰπεῖν; Τίνος ἕνεκεν οὐ λέγει καὶ τὰς τιμὰς; Εἶπεν, «Θρόνοι ἐτέθησαν», ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς ταύτας ὠρίσεν· ἐπειδὴ
20 δὲ καὶ οὐκ ἠκούσαμεν, τότε τὴν τιμωρίαν καὶ τὴν κόλασιν. Καὶ οὐχ ἡμῖν πρώτην ταύτην ἀφῆκε φωνήν; «Ἀπὸ τότε ἤρξατο», φησί, «κηρύσσειν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Μηδὲν σωματικὸν ὑπολάβης, ἀγαπητέ, μηδὲ ἐμπεριειληφθαι θρόνῳ τὸν ἀπειρον Θεὸν νομίσης. Εἰ γὰρ «Ἐν τῇ χειρὶ αὐ-
25 τοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς», εἰ «Τὰ ὄρη ἐστησε ζηγῶ», εἰ «Πάντα τὰ ἔθνη ὡς σίελος ἐνώπιον αὐτοῦ ἐλογίσθη, καὶ ὡς κοριορτὸς ἐνώπιον αὐτοῦ τὰ πάντα», ὡς αὐτὸς φησι, ποῖος τόπος ὄλον ὁμοῦ περιβαλεῖν δυνήσεται;

Ἀλλὰ τί; Οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἐναπειλήπται θρόνῳ. Εἰ

13. Δαν. 7, 10.

14. Δαν. Σωσσάνα 42.

15. Ψαλμ. 32, 15.

16. Ματθ. 4, 17.

17. Ψαλμ. 94, 4.

18. Ἦσ. 40, 12.

19. Ἦσ. 40, 15.

σαν τὸ κατάλευκο μαλλί». Τὸ πῦρ τίποτε δὲ κατέκαιε, ἐπειδὴ ἦταν ἡμερο. Εἶδες ὄψη καὶ μορφὴ πολιτικὴ καὶ δημαγωγικὴ; Ὁ θρόνος προξενοῦσε φόβο, ἐπειδὴ περιβαλλόταν ἀπὸ παντοῦ μὲ φωτιά, καὶ ὄχι ἀπὸ ἀπλὴ φωτιά, ἀλλὰ ἀπὸ φωτιά ποὺ ἔκαιε. Διότι, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ἔχει παρεμβληθεῖ ἐξ αἰτίας τῆς εἰκόνας, πρόσθεσε τὴν ἐνέργεια αὐτοῦ, λέγοντας ὄχι ἀπλῶς πῦρ, ἀλλὰ «Πῦρ ποὺ ἐξέπεμπε φλόγες».

4. «Πύρινος ποταμὸς ἔτρεχε μπροστά του. Χίλιες χιλιάδες ἀγγέλων τὸν ὑπηρετοῦσαν καὶ μύριες μυριάδες στέκονταν μπροστά του. Δικαστήριον στήθηκε»¹³. Δηλαδή γι' αὐτὸ ἦρθε, γιὰ νὰ στήσῃ δικαστήριον. «Καὶ βιβλία ἀνοίχθησαν». Τί λές; Ὁ Θεὸς ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ βιβλία, «Αὐτὸς ποὺ τὰ γνωρίζει ὅλα προτοῦ νὰ γίνουν»¹⁴; «Αὐτὸς ποὺ μόνος του ἔπλασε τὶς καρδιὰς αὐτῶν»¹⁵; Ὁμιλεῖ σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ ἡμᾶς ποὺ διαβάζομε τὰ ὑπομνήματα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ στὰ κοσμικὰ δικαστήρια δὲν διαβάζονται μόνο γι' αὐτό, γιὰ νὰ λάβῃ γνώσει αὐτῶν ὁ ἄρχοντας, ἀλλὰ γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι εἶναι δίκαια ἡ ἀπόφαση, ἔτσι καὶ τότε, ἂν καὶ γνωρίζει νὰ δικάζει μὲ δικαιοσύνη, ἀλλ' ὅμως ἀνοίγει καὶ τὰ βιβλία. Γιὰ ποιὸ λόγο; Τί λές καὶ τί θέλεις νὰ πεῖς; Γιὰ ποιὸ λόγο δὲν λέγει καὶ τίς τιμές; Τίς εἶπε· Διότι λέγει, «θρόνοι τοποθετήθηκαν»· καθόσον ὁ Θεὸς ὄρισε καὶ αὐτές, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ὑπακούσαμε, γι' αὐτὸ ἐπιβάλλει τὴν τιμωρία καὶ τὴν κόλαση. Καὶ μήπως δὲν ἀπηύθυνε πρὸς ἡμᾶς ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ αὐτὴ τὴ διακήρυξη; «Ἀπὸ τότε», λέγει, «ἄρχισε καὶ κηρύττει τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹⁶. Τίποτε τὸ σωματικὸ μὴ σκεφθεῖς, ἀγαπητέ, οὔτε νὰ νομίσεις ὅτι ὁ ἄπειρος Θεὸς ἔχει χωρέσει μέσα σὲ θρόνο. Διότι, ἂν «Μέσα στὸ χέρι του βρίσκεται ἡ γῆ μέχρι τὰ πέρατά της»¹⁷, ἂν «Τὰ ὄρη τὰ σήκωσε καὶ τὰ ζύγισε σὲ ζυγαριά»¹⁸, ἂν «Ὅλα τὰ ἔθνη θεωροῦνται ἐνώπιόν του σαν σάλιο καὶ τὰ πάντα ἐνώπιόν του εἶναι σαν σκόνη»¹⁹, καθὼς αὐτὸς λέγει, ποιὸς τόπος θὰ μπορέσει νὰ τὸν χωρέσει ὅλον μαζί;

Ἀλλὰ τί; Δὲν συμβαίνει αὐτό, δὲν περιορίζεται μέσα σὲ

δὲ ἔνδυμα εἶχε, πῶς οὐκ ἀνήλωσεν αὐτὸ τὸ πῦρ; πῶς εἰ δὲ «Παλαιὸς ἡμερῶν», ὅς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ὑπῆρχε; πῶς δὲ καὶ παλαιός; «Σὺ» γάρ, φησί, «ὁ αὐτὸς εἶ». Πῶς οὖν παλαιός; «Καὶ τὰ ἔτη σου» γάρ, φησί, «οὐκ ἐκλείψουσιν».

5 Πῶς δὲ καὶ ἔνδυμα γένοιτ' ἂν περὶ τὸν ἄπειρον καὶ ἀσώματον; «Οὐδὲ γὰρ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ», φησί, «ἔστι πέρας». Καὶ πάλιν· «Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἔὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει». Πῶς οὖν ἱματίῳ περιεγρᾶφето ἀνθρωπίνῳ, καὶ οὔτε τοῦτο ἀνήλυσκεν; Ἀλλὰ μὴν καὶ

10 ἕτερα πολλὰ ἠδύνατο ἰδεῖν ὁ προφήτης. Πῶς δὲ τρίχες ἐν πυρὶ οὐκ ἀνηλίσκοντο; Διὰ γὰρ τοῦτο ἐπήγαγεν· «Ὁ θρόνος αὐτοῦ πῦρ φλέγον». «Καὶ βίβλοι ἀνεώχθησαν». Ὡστε αὐτοκατᾶκριτον γενέσθαι τὸν κρινόμενον.

5. «Ἐθεώρουν τότε ἀπὸ φωνῆς τῶν λόγων τῶν μεγάλων, ὧν τὸ κέρασ ἐκεῖνο ἐλάλει. Θεωρῶν ἡμῖν, ἕως ἀνηρέθη τὸ θηρίον, καὶ ἀπώλετο», ἀπὸ τῆς μεγαληγορίας. Καίτοι Ἀλέξανδρος προσεκύνησε τὸν Θεόν. «Καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐδόθη εἰς καῦσιν πυρός. Καὶ τῶν λοιπῶν θηρίων μετεστᾶθη ἡ ἀρχή· καὶ μακρότης ζωῆς ἐδόθη αὐτοῖς ἕως καιρῶν καὶ

20 καιροῦ». Εἰ καὶ τέλος ἔσχον, ἀλλ' ὅμως τοῦτο ἐγένετο. «Καὶ κετεκαύθη τὸ θηρίον, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐκαύθη». Τὸ παντελῶς ἀνηρῆσθαι δηλοῖ.

«Ἐθεώρουν ἐν δράματι τῆς νυκτός· καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν».

25 Τίς ταῦτα ἀγνοεῖ; τίς διαβλέψαι δυνήσεται; μὴ γὰρ Πέτρος ταῦτα λέγει, ὧ Ἰουδαῖε; μὴ γὰρ Παῦλος; «Καὶ ἰδού», φησί, «ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἐφθασεν». Ἴδου καὶ τὸ ὁμότιμον. «Ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη αὐτῶ». Ἴνα ὅταν ἰδῆς διδομένην αὐτῶ

20. Ψαλμ. 101, 28.

21. Ψαλμ. 144, 3.

22. Ψαλμ. 138, 8.

23. Δαν. 7, 11-12.

24. Δαν. 7, 13

θρόνο. Ἐὰν δὲ εἶχε ἔνδυμα, πῶς δὲν κατέκαψε αὐτὸ ἢ φωτιά; πῶς δὲ εἶναι «Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν», αὐτὸς ποῦ ὑπῆρχε πρὸ πάντων τῶν αἰώνων; πῶς δὲ εἶναι καὶ παλαιός; Διότι, λέγει «Σὺ εἶσαι πάντοτε ὁ ἴδιος»²⁰. Πῶς λοιπὸν εἶναι παλαιός; Διότι, λέγει, «Καὶ τὰ ἔτη σου δὲν θὰ τελειώσουν ποτέ»²¹. Πῶς δὲ θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ περιβάλλεται καὶ ἔνδυμα αὐτὸς ποῦ εἶναι ἄπειρος καὶ ἄσώματος; Διότι λέγει, «Ἡ μεγαλωσύνη αὐτοῦ δὲν ἔχει τέλος»²¹. Καὶ πάλι· «Ἐὰν ἀνεβῶ στὸν οὐρανὸ σὺ ὑπάρχεις ἐκεῖ· ἐὰν κατεβῶ στὸν ἅδη, παραβρίσκεσαι καὶ ἐκεῖ»²². Πῶς λοιπὸν περιβαλλόταν μὲ ἔνδυμα ἀνθρώπινο καὶ οὔτε αὐτὸ καιγόταν; Ἄλλὰ βέβαια καὶ πολλὰ ἄλλα μποροῦσε νὰ δεῖ ὁ προφήτης. Πῶς δὲ οἱ τρίχες βρίσκονταν μέσα στὴ φωτιά καὶ δὲν καιγόταν; Γι' αὐτὸ λοιπὸν πρόσθεσε· «Ὁ θρόνος αὐτοῦ ἦταν πῦρ ποῦ ἐξέπεμπε φλόγες». «Καὶ ἀνοίχθηκαν τὰ βιβλία». Ὡστε ὁ δικαζόμενος νὰ καταδικασθεῖ ἀπὸ τὰ ὅσα ὁ ἴδιος ἔπραξε».

5. «Στράφηκα τότε καὶ ἔβλεπα πρὸς τὸ μέρος ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀκουόταν ἡ φωνὴ τῶν μεγάλων λόγων ποῦ τοὺς ἐξεστόμιζε τὸ μικρὸ ἐκεῖνο κέρατο, μέχρι ποῦ φονεύθηκε τὸ θηρίο καὶ ἐξαφανίσθηκε», ἐξ αἰτίας τῆς καυχησιολογίας. Ἄν καὶ βέβαια ὁ Ἀλέξανδρος προσκύνησε τὸ Θεό. «Καὶ τὸ σῶμα του παραδόθηκε γιὰ νὰ καεῖ στὴ φωτιά. Καὶ ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα θηρία ἀφαιρέθηκε ἡ ἐξουσία, ἀλλὰ δόθηκε σ' αὐτὰ παράταση τῆς ζωῆς τους μέχρι ἓνα ὀρισμένο χρόνο». Ἄν καὶ τελείωσε ἡ ἐξουσία τους, ἀλλ' ὁμως αὐτὸ ἐγίνε²³. «Καὶ κατακάηκε τὸ θηρίο καὶ τὸ σῶμα του ρίχτηκε στὴ φωτιά». Δηλώνει τὴν ὀλοκληρωτικὴ καταστροφὴ καὶ ἐξαφάνιση.

«Ἐβλεπα κατὰ τὴ δάρκεια τοῦ νυχτερινοῦ δράματος καὶ ξαφνικὰ κάποιος σὰν Υἱὸς ἀνθρώπου φάνηκε νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ μαζί μὲ τὰ σύννεφα». Ποιὸς τὰ ἀγνοεῖ αὐτά; ποιὸς θὰ μπορέσει νὰ τὰ παραβλέψει; Μήπως λοιπὸν αὐτά, Ἰουδαῖε, τὰ λέγει ὁ Πέτρος; μήπως ὁ Παῦλος; «Καὶ ξαφνικά», λέγει, κάποιος, σὰν Υἱὸς ἀνθρώπου, φάνηκε νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἔφθασε μέχρι τὸν Παλαιὸ τῶν ἡμερῶν». Νὰ καὶ τὸ ἰσότιμο. «Καὶ ὀδηγήθηκε ἐνώπιον αὐτοῦ²⁴. Ὡστε, δταν δεῖς νὰ δίνεται σ' αὐτὸν ἡ βασιλεία, νὰ μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὴ δίνεται σ' αὐτὸν

τὴν βασιλείαν, μὴ ἀνθρωπίνως νομίσης εἶναι τὸ δεδόσθαι. «Ἀπὸ γὰρ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ», φησί· τὰς δὲ νεφέλας ἀντὶ τοῦ οὐρανοῦ παραλαμβάνειν· εἶωθεν ἡ Γραφή.

«Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχή, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ βασιλεία· καὶ
5 πάντες οἱ λαοί, φυλαί, γλῶσσαι αὐτῷ δουλεύσουσιν. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται· καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται». Τί τούτου σαφέστερον; εἰπέ μοι. «Καὶ πάντες λαοί», φησί, «φυλαί, γλῶσσαι αὐτῷ δουλεύσουσιν». Ὅρα πῶς ἅπαν τὸ ἔθνος τῆς οἰκουμένης
10 περιέγραψεν. Ὅρα καὶ τὸ κριτήριον αὐτὸν λαβόντα. Ἴνα γὰρ μὴ χρόνου νομίσης εἶναι τοῦτο, φησί· «Ἡτις οὐ παρελεύσεται· καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται, ἀλλ' ἔστηκε καὶ μένει. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς, ἀπὸ πραγμάτων πείθου.

Εἶδες ὁμοτιμίαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα; Ἐπειδὴ γὰρ ὕ-
15 στερος ἐφάνη τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτό φησι, ὅτι ἦλθε μετὰ τῶν νεφελῶν. Ὅτι δὲ ἦν καὶ πρόην, δῆλον ἐκ τῶν νεφελῶν· ἐπὶ τῶν νεφελῶν γὰρ ἔρχεται. «Καὶ αὐτῷ προσηνέχθη ἡ τιμὴ». Ἦν εἶχε, τουτέστι. «Καὶ λαοί, φυλαί, γλῶσσαι αὐτῷ δουλεύσουσι». Τὴν μὲν γὰρ ἀρχὴν εἶχεν ἄνω, τότε
20 δὲ ἔλαβεν αὐτὴν ἣν εἶχεν. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς νοεῖς τὰς τρίχας, καὶ τὰ λοιπά, οὕτω καὶ τοῦτο. Τὸ δὲ «Ἐδόθη», καὶ ὅσα τοιαῦτα ἀκούων, μηδὲν ἀνθρώπινον ὑποπτέυσης, μηδὲ ταπεινὸν περὶ τοῦ Υἱοῦ. Ὡσπερ γὰρ γεγηρακότα ὀρῶν, οὐχὶ γέροντα ὑποπτεύεις, οὕτω καὶ τὰ λοιπά. Μὴ γὰρ
25 ζήτηι τὴν σαφήνειαν ἐν ταῖς προφητείαις, ἐνθα σκιαὶ καὶ αἰνίγματα· ὡσπερ ἐπὶ τῆς ἀστραπῆς οὐ ζητεῖς διηνεκὲς φῶς, ἀλλὰ ἀρκεῖ φανῆναι μόνον.

«Ἐφριξε τὸ πνεῦμα μου, ἐγὼ Δαυιδ ἐν τῇ ἐξει μου· καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς μου ἐτάρασσόν με». Εἰκότως ὑπὸ

κατ' ἀνθρώπινο τρόπο. Διότι λέγει, «ἐρχόταν μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα τοῦ οὐρανοῦ», τὰ δὲ σύννεφα ἡ Γραφή συνηθίζει νὰ τὰ ἀναφέρει ἀντὶ τοῦ οὐρανοῦ.

«Καὶ παραδόθηκε σ' αὐτὸν ἡ ἐξουσία, ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ ὅλοι οἱ λαοί, οἱ φυλές καὶ οἱ γλῶσσες θὰ ὑπηρετήσουν αὐτόν. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ θὰ εἶναι ἐξουσία αἰώνια, ποὺ δὲν θὰ τελειώσει ποτέ, καὶ ἡ βασιλεία του δὲν θὰ φθαρεῖ καὶ δὲν θὰ σβήσῃ ποτέ»²⁵. Τί ὑπάρχει, πές μου, σαφέστερο ἀπ' αὐτό; «Καὶ ὅλοι οἱ λαοί», λέγει, «καὶ οἱ φυλές καὶ οἱ γλῶσσες θὰ ὑπηρετήσουν αὐτόν». Πρόσεχε πῶς περιέγραψε ὁλόκληρο τὸ ἔθνος τῆς οἰκουμένης. Πρόσεχε αὐτόν ποὺ ἔλαβε καὶ τὸ κριτήριον. Διότι, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸ περιορίζεται σὲ ὀρισμένο χρόνο, λέγει· «Ἡ ὁποία δὲν θὰ τελειώσει ποτέ, καὶ ἡ βασιλεία του δὲν θὰ φθαρεῖ καὶ δὲν θὰ σβήσῃ ποτέ», ἀλλὰ παραμένει ἀτελείωτη. Ἐὰν δὲ ἀπιστεῖς, πίστεψε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα.

Εἶδες ἰσοτιμία αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα του; Διότι, ἐπειδὴ ἡ φανέρωσή του ἔγινε μετὰ τὸν Πατέρα, γι' αὐτὸ λέγει, ὅτι ἦρθε μαζί μὲ τὰ σύννεφα. Τὸ ὅτι ὁμοίως ὑπῆρχε καὶ προηγουμένως, γίνεται φανερό ἀπὸ τὰ σύννεφα· διότι ἔρχεται φερόμενος ἐπάνω στὰ σύννεφα. «Καὶ σ' αὐτόν παραδόθηκε ἡ τιμὴ». Δηλαδή ἐκείνη ποὺ τὴν εἶχε καὶ προηγουμένως. «Καὶ οἱ λαοί, οἱ φυλές καὶ οἱ γλῶσσες θὰ ὑπηρετήσουν αὐτόν». Τὴν μὲν δηλαδή ἐξουσία τὴν εἶχε ἀπὸ τὴν ἀρχή, τότε δὲ ἔλαβε αὐτὴν ποὺ εἶχε. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν στὴν περίπτωση τοῦ Πατέρα ἐκλαμβάνεις τὶς τρίχες καὶ τὰ ὑπόλοιπα, ἔτσι θεώρησε καὶ αὐτό. Τὸ δὲ «Δόθηκε», καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια ἀκοῦς, τίποτε τὸ ἀνθρώπινο μὴ σκεφθεῖς γιὰ τὸν Υἱό, οὔτε ταπεινό. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς βλέποντας αὐτόν νὰ εἶναι γερασμένος, δὲν σκέφτεσαι ὅτι εἶναι γέρος, ἔτσι καὶ τὰ ὑπόλοιπα. Μὴ ψάχνεις νὰ βρεῖς στίς προφητεῖες σαφήνεια, ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει σκιά καὶ αἰνίγματα· διότι ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση τῆς ἀστραπῆς δὲν ζητᾶς νὰ ὑπάρχει συνεχὲς φῶς, ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ μόνο νὰ φανεῖ αὐτή.

«Ἐφριξε μέσα μου τὸ πνεῦμα μου, σᾶς τὸ βεβαιώνω ἐγὼ ὁ Δανιήλ, καὶ μὲ συντάραξαν αὐτὰ τὰ ὄραματα τῆς κεφαλῆς μου»²⁶. Πολὺ σωστὰ συνέβηκε αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῆς θεᾶς ἐκείνων

τῆς ὄψεως τῶν ὀρωμένων. Πατέρα καὶ Υἱὸν οὗτος καὶ πρῶτος καὶ μόνος ὄρᾱ, ὡς ἐν ὄψει. Τί ἂν ἔχοιεν Ἰουδαῖοι πρὸς τοῦτο εἰπεῖν; Μελλούσης γὰρ τῆς παρουσίας αὐτοῦ λοιπὸν ἐγγυτέρω εἶναι, εἰκότως καὶ αἱ ὄψεις θαυμάσται φαί-
5 νονται.

6. «Καὶ προσῆλθον ἐνὶ τῶν ἐστηκότων, καὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ μαθεῖν περὶ τούτων πάντων. Καὶ εἶπέ μοι τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῶν λόγων τὴν σύγκρισιν ἐγνώρισέ μοι». Ἐρωτᾷ τί ποτέ ἐστι τὰ φαινόμενα· καὶ μανθάνει πε-
10 ρὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, καὶ μανθάνει βασιλείαν τέλος οὐκ ἔχουσαν.

«Ταῦτα», φησί, «τὰ θηρία τὰ μεγάλα, τέσσαρες βασι-
λεῖαι ἀναστήσονται. Καὶ παραλήψονται τὴν βασιλείαν ἅγιοι Ὑψίστου, καὶ καθέξουσιν αὐτὴν ἕως αἰῶνος, καὶ ἕως αἰῶ-
15 νος αἰώνων. Καὶ ἐζήτησαν ἀκριβῶς περὶ τοῦ θηρίου τοῦ τετάρτου, ὅτι ἦν διαφέρον παρὰ πᾶν θηρίον, καὶ φοβερὸν περισσῶς· οἱ ὀδόντες αὐτοῦ σιδηροῖ, οἱ ὀνυχες αὐτοῦ χαλκοῖ· ἐσθίον καὶ λυπτῦνον, καὶ τὰ ἐπίλοιπα τοῖς ποσὶν αὐτοῦ συνεπάτει. Καὶ περὶ τῶν κεράτων αὐτοῦ τῶν δέκα, τῶν ἐν τῇ
20 κεφαλῇ αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἑτέρου τοῦ ἀναβάντος, καὶ ἐκτινάξαντος τῶν προτέρων τρία· καὶ τὸ κέρας ἐκεῖνο, ᾧ ὀφθαλμοὶ αὐτῶ, καὶ στόμα λαλοῦν μεγάλα, καὶ ἡ ὄρασις αὐτοῦ μείζων τῶν λοιπῶν. Ἐθεώρουν, καὶ τὸ κέρας ἐκεῖνο ἐποίησε πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ ἴσχυσε πρὸς αὐτούς, ἕως οὗ ἤλ-
25 θεν ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν, καὶ τὸ κρῖμα ἔδωκεν ἁγίοις Ὑψίστου· καὶ ὁ καιρὸς ἔφθασε, καὶ τὴν βασιλείαν κατέσχον οἱ ἅγιοι».

«Καὶ εἶπεν οὕτως· Τὸ θηρίον τὸ τέταρτον βασιλεία τετάρτη ἔσται ἐν τῇ γῆ, ἣτις ὑπερέξει πάσας τὰς βασιλείας,
30 καὶ καταφάγεται πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ συμπατήσῃ αὐτήν, καὶ κατακόψει αὐτήν. Καὶ τὰ δέκα κέρατα αὐτοῦ δέκα βασιλεῖς

πού ἔβλεπε. Αὐτὸς πρῶτος καὶ μόνος βλέπει Πατέρα καὶ Υἱό, ὑπὸ μορφή βέβαια δράματος. Τί θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν σχετικά μ' αὐτὸ οἱ Ἰουδαῖοι; Διότι, ἐπειδὴ ἡ παρουσία του στὸν κόσμο βρίσκεται πλέον πλησιέστερα, πολὺ σωστὰ καὶ τὰ δράματα παρουσιάζονται θαυμαστά.

6. «Πλησίασα τότε ἓνα ἀπὸ τὰ παραβρισκόμενα πνεύματα καὶ ζητοῦσα ἀπ' αὐτὸ νὰ μάθω τὴν ἀκριβὴ σημασία δῶν αὐτῶν. Καὶ μοῦ εἶπε τὴν ἀλήθεια, γνωρίζοντάς μου τὴν ἐρμηνεία αὐτῶν τῶν πραγμάτων»²⁷. Ἐρωτᾷ τί τέλος πάντων σημαίνουν ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ μαθαίνει ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν Ἀντίχριστο, καὶ πληροφορεῖται ὅτι πρόκειται γιὰ βασιλεία πού δὲν ἔχει τέλος.

«Αὐτά», λέγει, «τὰ θηρία τὰ μεγάλα εἶναι οἱ τέσσερις βασιλεῖες πού θὰ ἐμφανισθοῦν ἐπάνω στὴ γῆ. Στὴ συνέχεια θὰ λάβουν τὴ βασιλεία οἱ ἅγιοι τοῦ Ὑψίστου καὶ θὰ κρατήσουν αὐτὴν αἰώνια. Ἰδιαίτερα ζήτησα ἀκριβέστερες πληροφορίες γιὰ τὸ τέταρτο θηρίο, διότι ἦταν διαφορετικὸ ἀπὸ κάθε ἄλλο θηρίο καὶ ὑπερβολικὰ φοβερό. Τὰ δόντια του ἦταν σιδερένια, τὰ νύχια του χάλκινα· ἔτρωγε καὶ χώνευε τὰ ὄσα ἔτρωγε, καταπατώντας μὲ τὰ πόδια του τὰ ὑπολείμματα τοῦ φαγητοῦ του. Ζήτησα πληροφορίες καὶ γιὰ τὰ δέκα κέρατα αὐτοῦ, πού ὑπῆρχαν στὸ κεφάλι του, καὶ γιὰ τὸ ἄλλο πού φύτρωσε καὶ ξερρίζωσε τὰ τρία ἀπὸ τὰ ἄλλα· ἐπίσης καὶ γιὰ τὸ κέρατο ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο εἶχε μάτια ἀνθρώπου καὶ στόμα, πού μιλοῦσε μὲ τρόπο ἀλαζονικό, ἢ δὲ παρουσία αὐτοῦ ἦταν περισσότερο ἐντυπωσιακὴ ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῶν ἄλλων κερμάτων. Ἐνῶ ἔβλεπα μὲ προσοχὴ εἶδα τὸ κέρατο ἐκεῖνο ὅτι ἔκαμνε πόλεμο ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ καὶ νικοῦσε αὐτούς, μέχρι πού ἦρθε ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν καὶ ἔδωσε τὴ νίκη στοὺς ἀνθρώπους τοῦ Ὑψίστου, καὶ ἔτσι ἔφθασε ὁ καιρὸς καὶ κατέλαβαν τὴ βασιλεία οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ».

«Καὶ εἶπε τὸ πνεῦμα πού ρώτησα τὰ ἐξῆς· Τὸ τέταρτο θηρίο θὰ εἶναι ἡ τέταρτη βασιλεία ἐπάνω στὴ γῆ, ἢ ὁποία θὰ ὑπερέχει ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες βασιλεῖες καὶ θὰ κατακυριεύσει ὅλοκληρὴ τὴ γῆ, θὰ καταπατήσει αὐτὴν καὶ θὰ τὴν κατακόψει. Τὰ

ἀναστήσονται· καὶ ὀπίσω αὐτῶν ἀναστήσεται ἕτερος, ὃς ὑπεροίσει κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν, καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει. Καὶ λόγους πρὸς τὸν Ὑψίστον λαλήσει, καὶ τοὺς ἁγίους Ὑψίστου παλαιώσει, καὶ ὑπονοήσει τοῦ ἀλλοι-
 5 ὤσαι καιροὺς καὶ νόμον· καὶ δοθήσεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ ἕως καιροῦ. Καὶ τὸ κριτήριον ἐκάθισε· καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ μεταστήσουσι, τοῦ ἀφανίσει καὶ ἀπολέσει ἕως τέλους. Καὶ ἡ βασιλεία, καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ μεγαλωσύνη τῶν βασιλέων τῶν ὑποκάτω παντὸς τοῦ οὐρανοῦ ἐδόθη ἁγίοις Ὑψίστου·
 10 καὶ πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ αὐτῷ δουλεύσουσι καὶ ὑπακούονται. Ἔως ὧδε τὸ πέρας τοῦ λόγου. Ἐγὼ Δανιήλ· οἱ διαλογισμοί μου ἐπὶ πολὺ συνετάρασσόν με, καὶ ἡ μορφή μου ἠλλοιώθη ἐπ' ἐμοί, καὶ τὸ ρῆμα ἐν τῇ καρδίᾳ μου συνετήρησα».

Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπες, ἄνθρωπε; Ὅτι οὐδὲν πρὸς
 15 Ἰουδαίους ἦν· ἀλλὰ τοῦναντίον ἐν μὲν τοῖς ρήμασι διὰ τῆς ἀσαφείας αὐτὰ συνεκάλυπτεν, ἐν δὲ τῷ προφήτῃ συνετήρησεν ἐν τῇ καρδίᾳ. Καὶ γὰρ πρὸς τῷ τέλει φησὶν· «Ἴδου οἱ λόγοι ἐσφραγισμένοι· καὶ βούλεται αὐτοὺς ἀσαφεῖς εἶναι». Τοῦτο ποιεῖ καὶ αὐτὸς διὰ παραβολῶν λέγων. Ὅρα παντα-
 20 χοῦ πῶς τὴν βασιλείαν ἐπαίρει, ἵνα μηδὲν ἀνθρώπινον ὑποπτεύσης. Εἰ γὰρ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν κατέσχον οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐκ αἰεὶ, οὐδὲ εἰς ἀπειρον αἰῶνα. Καὶ μή μοι λεγέτω τις, ὅτι βραχὺν χρόνον λέγει. Τὸ γάρ, «Οὐ παρελεύσεται», τί ἐστιν; «οὐδὲ ἔθνει ἕτέρω δοθήσεται»; Καὶ ὄρα τὰ κατὰ Δα-
 25 ρεῖον καὶ Μακεδόνας. Τίνος ἕνεκεν ταῦτα; Διὰ τοὺς Ἰουδαίους. Διὰ τοῦτο καὶ Ἀλέξανδρος προσεκύνησε τὸν ναόν, ὡς φασι, τὸ βιβλίον τοῦτο ἰδὼν· καὶ Ἕλληνες ἐθαύμασαν αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν τῆς προρρήσεως. Περὶ τούτων οὐδεὶς εἶπεν, ἀλλ' ἡ οὕτος μόνος.

28. Δαν. 7, 17-28.

29. Δαν. 12, 9.

30. Δαν. 2, 44.

δέκα κέρατα αὐτοῦ τοῦ θηρίου συμβολίζουν τοὺς δέκα βασιλεῖς ποὺ θὰ βασιλεύσουν, πίσω δὲ ἀπὸ αὐτοὺς θὰ ἐμφανισθεῖ ἕνας ἄλλος, ὁ ὁποῖος θὰ ξεπεράσει ὅλους τοὺς προηγούμενους ὡς πρὸς τὰ κακὰ καὶ θὰ ταπεινώσει τρεῖς βασιλεῖς. Αὐτὸς θὰ ἐκστομίσει λόγια ἀλαζονικὰ πρὸς τὸν Ὑψιστο καὶ θὰ προσπαθήσει νὰ ἐξαφανίσει τοὺς ἀνθρώπους του, θὰ σκεφθεῖ δὲ καὶ θὰ θελήσει νὰ ἀλλάξει τὴν ἐπικρατούσα κατάσταση καὶ τὸ νόμο αὐτοῦ, πράγμα ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτραπεῖ μέχρι ἕνα ὀρισμένο καιρὸ. Μετὰ ὁμως θὰ στηθεῖ τὸ κριτήριον τοῦ Θεοῦ καὶ θ' ἀφαιρεθεῖ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ὁ ἴδιος δὲ ἐξαφανισθεῖ καὶ θὰ ἐξολοθρευθεῖ ὀλοκληρωτικὰ. Τότε ἡ βασιλεία, ἡ ἐξουσία καὶ ἡ μεγαλωσύνη ὅλων τῶν βασιλέων ποὺ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανὸ θὰ δοθεῖ στοὺς ἀνθρώπους τοῦ Ὑψίστου, ἡ δὲ βασιλεία αὐτοῦ θὰ εἶναι βασιλεία αἰώνια, καὶ ὅλες οἱ ἐξουσίες θὰ ὑπηρετοῦν καὶ θὰ ὑπακούουν σ' αὐτόν. Ἐδῶ τελειώνει ὁ λόγος. Τὰ ἐπιβεβαιώσω ἐγὼ ὁ Δανιήλ. Οἱ σκέψεις μου γιὰ πολὺ χρόνον μὲ συντάρασσαν καὶ ἡ μορφή τοῦ προσώπου μου ἀλλοιώθηκε, τὰ λόγια δὲ αὐτὰ τὰ διαφύλαξα μὲ ἀκρίβεια μέσα στὴν καρδιά μου»²⁸.

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο δὲν τὰ εἶπες, ἄνθρωπε; Ἐπειδὴ δὲν εἶχαν καμιὰ σχέση μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' ἀντίθετα συγκάλυπτε μὲν αὐτὰ μὲ τὴν ἀσάφεια μέσα στὰ λόγια, τὰ διαφύλαξε δὲ μὲ ἀκρίβεια μέσα στὴν καρδιά τοῦ προφήτη. Καθόσον πρὸς τὸ τέλος λέγει: «Νὰ τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι σφραγισμένα καὶ θέλει αὐτὰ νὰ εἶναι ἀσαφῆ»²⁹. Αὐτὸ κἀμνει καὶ αὐτὸς μιλώντας μὲ παραβολές. Πρόσεχε πῶς παντοῦ προβάλλει τὴ βασιλεία, γιὰ νὰ μὴ σκεφθεῖς τίποτε τὸ ἀνθρώπινο. Διότι καὶ ἂν ἀκόμα οἱ ἄνθρωποι κυρίευσαν ὀλοκληρῆ τὴ γῆ, ἀλλ' ὁμως ὄχι γιὰ πάντα, οὔτε στὸν ἄπειρο αἰῶνα. Καὶ ἄς μὴ μοῦ λέγει κάποιος, ὅτι ἐννοεῖ σύντομο χρόνο. Διότι τό, «Οὐ παρελεύσεται», τί σημαίνει; καθὼς καὶ τὸ «Οὔτε σὲ ἄλλο ἔθνος θὰ δοθεῖ»; Καὶ πρόσεχε τὰ σχετικὰ μὲ τὸ Δαρεῖο καὶ τοὺς Μακεδόνες. Γιὰ ποιὸ λόγο συμβαίνουν ὅλα αὐτὰ; Ἐξ αἰτίας τῶν Ἰουδαίων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος προσκύνησε τὸ ναό, ὅπως λένε, ὅταν εἶδε τὸ βιβλίον αὐτό, καὶ οἱ Ἕλληνες θαύμασαν τὴ δύναμη τῆς προφητείας αὐτοῦ. Γι' αὐτὰ κανένας δὲν μίλησε, παρὰ μόνο αὐτός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

«Ἐν ἔτει τρίτῳ τῆς βασιλείας Βαλτάσαρ δρασις ὤφθη πρὸς με, ἐγὼ Δανιήλ, μετὰ τὴν ὀφθεισάν μοι ἐν τῇ ἀρχῇ».

1. «Καὶ εἶδον ἐν τῇ ὄρασει· καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἰδεῖν με, καὶ ἤμην ἐν Σούσοις τῇ βάρει, ἣ ἐστὶν ἐν χώρᾳ Ἑλάμ. Καὶ εἶδον ἐν ὄραματι, καὶ ἤμην ἐπὶ τοῦ Οὐβάλ. Καὶ εἶδον ἐν ὄραματι, καὶ ἤμην ἐπὶ τοῦ Οὐβάλ. Καὶ ἤρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, 5 καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ κριὸς εἰς ἐστηκῶς πρὸ τοῦ Οὐβάλ· καὶ αὐτῷ κέρατα, καὶ τὰ κέρατα ὑψηλά· καὶ τὸ ἐν ὑψηλότερον τοῦ ἑτέρου, καὶ τὸ ὑψηλότερον ἀνέβαινε ἐπ' ἐσχάτων. Καὶ εἶδον τὸν κριὸν κερατίζοντα κατὰ θάλασσαν, καὶ βορρᾶν, καὶ νότον, καὶ λίβα· καὶ πάντα τὰ θηρία οὐ στήσονται ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος ἐκ χειρὸς αὐτοῦ· καὶ 10 ἐποίησε κατὰ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἐμεγαλύνθη. Καὶ ἐγὼ ἤμην συνιών· καὶ ἰδοὺ τράγος αἰγῶν ἤρχετο ἀπὸ λιβδος ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς· καὶ οὐκ ἦν ἀπτόμενος τῆς γῆς· καὶ τῷ τράγῳ ἐκείνῳ κέρας θεωρητὸν ἀνὰ μέσον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Καὶ ἦλθεν ὁ τράγος ἕως τοῦ κριοῦ τοῦ τὰ κέρατα 15 ἔχοντος, ὃν εἶδον ἐστῶτα ἐνώπιον τοῦ Οὐβάλ· καὶ ἔδραμε πρὸς αὐτὸν ἐν ὀρμῇ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. Καὶ εἶδον αὐτὸν φθάσαντα ἕως τοῦ κριοῦ, καὶ ἐξηγγριώθη πρὸς αὐτόν, καὶ ἔπαισε τὸν κριόν, καὶ συνέτριψεν ἀμφότερα τὰ κέρατα αὐτοῦ· καὶ 20 οὐκ ἦν ἰσχύς τῷ κριῷ τοῦ στήναι ἐνώπιον αὐτοῦ. Καὶ ἔρρι-

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η'.

«Κατὰ τὸ τρίτο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Βαλτάσαρ, εἶδα ἐγὼ ὁ Δανιήλ ἓνα δράμα, ἔπειτα ἀπὸ τὸ δράμα ποὺ εἶδα προηγουμένως».

1. «Εἶδα λοιπὸν κατὰ τὸ δράμά μου αὐτὸ ὅτι βρισκόμουν στὰ Σοῦσα, ἓνα ὄχυρὸ πύργο αὐτῶν, ποὺ βρίσκεται στὴ χώρα Ἐλάμ». Εἶδα κατὰ τὸ δράμά μου ὅτι βρισκόμουν κοντὰ στὸν ποταμὸ Οὐβάλ. Σήκωσα τὰ μάτια μου καὶ εἶδα· καὶ νά, ἓνας κριὸς στεκόταν κοντὰ στὸν ποταμὸ Οὐβάλ, ποὺ εἶχε δυὸ κέρατα ψηλά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα ἦταν ψηλότερο ἀπὸ τὸ ἄλλο, αὐτὸ δὲ τὸ ψηλότερο μεγάλωνε ὄλο καὶ περισσότερο. Εἶδα τὸν κριὸ ποῦ χτυποῦσε μὲ τὰ κέρατά του πρὸς τὴ δύση ποὺ ἦταν ἡ θάλασσα, πρὸς βορρά, πρὸς νότο καὶ πρὸς τὸ μέρος ποὺ φυσᾷ ὁ Λίβας. Κανένα θηρίο δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀντισταθεῖ σ' αὐτὸν καὶ δὲν μπορούσε κανένας νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὴ δύναμη αὐτοῦ. Ἐνεργοῦσε ὅπως ἤθελε καὶ γι' αὐτὸ ἔγινε μέγας καὶ ἔνδοξος». Ἐβλεπα μὲ μεγάλη προσοχή, καὶ νά, παρουσιάσθηκε ἓνας τράγος αἰγῶν, ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὰ νοτιοδυτικὰ καὶ προχωροῦσε πρὸς ὄλη τὴ γῆ, καὶ φαινόταν σὰν νὰ μὴ πατοῦσε ἐπάνω στὴ γῆ, ἔφερνε δὲ ἀνάμεσα στὰ μάτια του ἓνα κέρατο ἄξιο προσοχῆς. Καὶ ἦρθε ὁ τράγος μέχρι τὸν κριὸ ποὺ εἶχε τὰ κέρατα καὶ τὸν ὁποῖο εἶδα νὰ στέκεται κοντὰ στὸν ποταμὸ Οὐβάλ, καὶ ἔτρεξε ἐναντίον αὐτοῦ μὲ ὄλη τὴν ὁρμὴ τῆς δυνάμεώς του. Τὸν εἶδα νὰ φθάνει μέχρι τὸν κριὸ καὶ ἐξαγριώθηκε μόλις τὸν εἶδε, τὸν χτύπησε δυνατὰ καὶ συνέτριψε καὶ τὰ δυὸ κέρατά του, καὶ δὲν εἶχε πλέον δυνάμεις νὰ ἀντισταθεῖ ἐναντίον αὐτοῦ.

ψεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ συνεπάτησεν αὐτόν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος τὸν κριδὸν ἐκ χειρὸς αὐτοῦ. Καὶ ὁ τράγος τῶν αἰγῶν ἐμεγαλύνθη ἕως σφόδρα».

«Καὶ ἐν τῷ ἰσχυῖσαι αὐτόν, συνετρίβη τὸ κέρασ αὐτοῦ τὸ
 5 μέγα· καὶ ἀνέβη τέσσαρα κέρατα ὑποκάτωθεν αὐτοῦ εἰς
 τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἐκ τοῦ ἐνδὸς αὐτῶν
 ἐξῆλθε κέρασ ἐν ἰσχυρόν, καὶ ἐμεγαλύνθη περισσῶσ πρὸς
 τὸν νότον, καὶ πρὸς ἀνατολήν, καὶ πρὸς τὴν δύσιν. Καὶ ἐμε-
 10 γαλύνθη ἕως τῆσ δυνάμεωσ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν
 γῆν ἀπὸ τῆσ δυνάμεωσ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀστέρων,
 καὶ συνεπάτησεν αὐτούσ. Καὶ ἕωσ ἄρχοντοσ τῆσ δυνάμεωσ
 ἠδρύνθη· καὶ δι' αὐτόν θυσία ἔταράχθη, καὶ ἐγεννήθη, καὶ
 κατευωδώθη αὐτῷ. Καὶ τὸ ἅγιον ἐρημωθήσεται· καὶ ἐδόθη
 ἐπὶ τὴν θυσίαν ἁμαρτία, καὶ ἐρρίφη χαμαὶ ἡ δικαιοσύνη. Καὶ
 15 ἐποίησε, καὶ εὐωδώθη. Καὶ ἤκουσα ἐνδὸς ἀγίου λαλοῦντοσ,
 καὶ εἶπεν εἰσ ἅγιοσ τῷ φελμουνὶ τῷ λαλοῦντι· Ἔωσ πότε ἡ
 δρασισ στήσεται, καὶ ἡ θυσία ἡ ἀρθεῖσα, καὶ ἡ ἁμαρτία τῆσ ἐ-
 ρημώσεωσ ἡ δοθεῖσα, καὶ τὸ ἅγιον, καὶ ἡ δύναμισ συμπατη-
 θήσεται; Καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἔωσ ἐσπέρασ καὶ πρωῖ ἡμέραι
 20 δισχίλια καὶ τριακόσια, καὶ καθαρισθήσεται τὸ ἅγιον».

«Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἰδεῖν με, ἐγὼ Δανιήλ, τὴν δρασιν,
 καὶ ἐζήτηουν σύνεσιν. Καὶ ἰδοὺ ἔστη ἐνώπιόν μου. Καὶ δρα-
 σισ ἀνδρὸσ ἀνὰ μέσον τοῦ Οὐβάλ. Καὶ ἐκάλεσε, καὶ εἶπεν·
 Γαβριήλ, συνέτισον ἐκεῖνον τὴν δρασιν. Καὶ ἦλθε, καὶ ἔστη
 25 ἐχόμενοσ τῆσ στάσεώσ μου. Καὶ ἐν τῷ ἐλθεῖν αὐτόν, ἐθαμ-
 βήθην, καὶ πίπτω ἐπὶ πρόσωπόν μου. Καὶ εἶπε πρὸσ με· Σύ-
 νες, υἱὲ ἀνθρώπου· ἔτι γὰρ εἰσ καιροῦ πέρασ ἡ δρασισ. Καὶ

Ἔρριξε τότε ὁ τράγος τὸν κριὸ ἐπάνω στὴ γῆ καὶ τὸν καταπάτησε καὶ δὲν ὑπῆρχε κανένας γιὰ νὰ τὸν γλυτώσει ἀπὸ τὴν ὀρμή του. Ὁ τράγος αὐτὸς τῶν αἰγῶν ἀπέκτησε μεγάλη δύναμη καὶ ἔγινε πολὺ ἔνδοξος».

«Ὅμως ἐνῶ ἔφθανε στὴ μεγάλη αὐτὴ δύναμη καὶ δόξα, συντρίφθηκε τὸ μεγάλο καὶ μοναδικὸ κέρατό του, καὶ φύτρωσαν τέσσερα κέρατα κάτω ἀπὸ αὐτὸ μὲ κατεύθυνση πρὸς τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα. Ἀπὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ φύτρωσε ἓνα ἄλλο ἰσχυρὸ κέρατο ποὺ μεγάλωσε ὑπερβολικὰ μὲ κατεύθυνση πρὸς τὸ νότο, τὴν ἀνατολὴ καὶ τὴ δύση. Αὐτὸ μεγάλωσε καὶ ὑψώθηκε μέχρι τὶς δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τότε ἓνα μέρος τῶν δυνάμεων τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἀστρῶν ἔπεσε κάτω στὴ γῆ καὶ καταπάτησε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἡ δύναμή του μεγάλωσε ὑπερβολικὰ μέχρι ποὺ ἐπικράτησε πλήρως, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ διαταράχθηκαν οἱ θυσίες καὶ τὸ ἔργο αὐτοῦ κατευοδώθηκε ἀπὸ ἐπιτυχία, ὃ δὲ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐρημώθηκε, διότι ἐκεῖνοι ποὺ πρόσφερναν θυσία διέπρατταν ἁμαρτία καὶ ἔτσι ἔπεσε κάτω καὶ ποδοπατήθηκε ἡ δικαιοσύνη. Ἔτσι ἐνήργησε αὐτὸς καὶ τὸ ἔργο του στέφθηκε ἀπὸ ἐπιτυχία. Καὶ ἄκουσα τότε κάποιον ἅγιο νὰ ὁμιλεῖ καὶ κάποιος ἄλλος ἅγιος εἶπε σ’ αὐτὸν ποὺ μιλοῦσε· Μέχρι πότε θὰ διαρκέσει αὐτὸ ποὺ συμβαίνει τώρα, καὶ ἡ κατάπτωση δηλαδὴ τῆς θυσίας καὶ ἡ ἐρήμωση τοῦ τόπου ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας καὶ ὁ ναὸς καὶ ἡ δύναμη τοῦ Ἰσραὴλ θὰ καταπατοῦνται ἔτσι; Καὶ εἶπε σ’ αὐτόν· Μέχρι νὰ περάσουν δύο χιλιάδες τρακόσια ἡμερονύκτια, καὶ τότε θὰ καθαρισθεῖ ὁ ναὸς ἀπὸ τὴ βεβήλωση».

«Καὶ συνέβηκε ἐγὼ ὁ Δανιὴλ ποὺ εἶδα αὐτὸ τὸ δρᾶμα νὰ νὰ σκέφτομαι καὶ νὰ προσπαθῶ νὰ ἐξηγήσω ὅλα αὐτά. Καὶ τότε στάθηκε κάποιος κοντά μου καὶ φάνηκε κάποιος ποὺ στεκόταν στὸ μέσο τοῦ ποταμοῦ Οὐβάλ, ὃ ὁποῖος μίλησε καὶ εἶπε· Γαβριήλ, ἐξήγησε σ’ αὐτόν αὐτὸ τὸ δρᾶμα. Καὶ ἦρθε καὶ στάθηκε σχεδὸν δίπλα μου, ἐγὼ δέ, μόλις πλησίασε κοντά μου, ἔμεινα κατάπληκτος καὶ ἔπεσα κάτω μὲ τὸ πρόσωπό μου πρὸς τὴ γῆ. Καὶ εἶπε πρὸς ἐμένα· Υἱὲ τοῦ ἀνθρώπου, κατανόησε, ὅτι τὸ

ἐν τῷ λαλεῖν αὐτὸν μετ' ἐμοῦ, πίπτω ἐπὶ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἤψατό μου, καὶ ἔστησέ με ἐπὶ τοὺς πόδας μου. Καὶ εἶπεν· Ἴδου ἐγὼ γνωρίζω σοι τὰ ἐσόμενα ἐπ' ἐσχάτων τῆς ὀργῆς· ἔτι γὰρ εἰς καιροῦ πέρας. Ὁ κριὸς ὃν εἶδες, ὁ ἔ-
5 χων τὰ κέρατα, βασιλεὺς Μήδων καὶ Περσῶν. Καὶ ὁ τράγος τῶν αἰγῶν, βασιλεὺς Ἑλλήνων. Καὶ τὸ κέρας τὸ μέγα, ὃ ἦν ἀνὰ μέσον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς ὁ πρῶτος».

«Καὶ ὅτι συνετρίβη, καὶ ἀνέστη τέσσαρα κέρατα ὑποκά-
10 τωθεν αὐτοῦ, τέσσαρες βασιλεῖς ἀναστήσονται ἀπὸ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐν τῇ ἰσχυί αὐτοῦ. Καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῆς βασιλείας αὐτῶν, πληρουμένων τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, ἀναστήσεται βασιλεὺς ἀναιδῆς προσώπῳ, καὶ συνιῶν προβλήματα. Καὶ κραταιὰ ἡ ἰσχύς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐν τῇ ἰσχυί αὐτοῦ·
15 καὶ θαυμαστὰ διαφθερεῖ, καὶ ποιήσκει, καὶ διαφθερεῖ ἰσχυρούς, καὶ λαὸν ἅγιον. Καὶ ὁ ζυγὸς τοῦ κλοιοῦ αὐτοῦ κατευθυνεῖ. Δόλος ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ μεγαλυνθήσεται, καὶ δόλω διαφθερεῖ πολλούς, καὶ ἐπὶ ἀπωλεία πολλῶν στήσεται, καὶ ὡς ὡὰ ἐν χειρὶ συντρίψει αὐτούς. Καὶ
20 ἡ ὄρασις τῆς ἐσπέρας, καὶ τῆς πρωΐας τῆς ρηθείσης, ἀληθῆς ἐστιν. Καὶ σὺ σφράγισαι τὴν ὄρασιν, ὅτι εἰς ἡμέρας πολλὰς ἔσται».

2. «Καὶ εἶπε, φησί, «Γνώρισον ἐκείνω τὴν ὄρασιν, Γαβριήλ». Ὅρα ἐπιτάγματα ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων. Μεί-
25 ζων ἴσως δύναμις ἑτέρα; «Καὶ ἦλθε», φησί, «καὶ ἐθαμβήθη. Καὶ ἔστη ἐχόμενα τῆς στάσεώς μου. Καὶ ἐν τῷ ἐλθεῖν αὐτόν, ἐθαμβήθη». Ποῦ τοίνυν οἱ τοὺς ἀγγέλους κακῶς λέ-

1. Δαν. 8, 1-26.

2. Δαν. 8, 16.

3. Δαν. 8, 17

δραμα αὐτὸ φανερῶνει τὸ τέλος τῆς κυριαρχίας τῶν θηρίων. Καὶ ἐνῶ μιλοῦσε αὐτὸς μὲ ἐμένα, ἐγὼ ἤμουν πεσμένος μὲ τὸ πρόσωπο πρὸς τὴ γῆ· τότε μὲ ἐπιασε καὶ μὲ σήκωσε στὰ πόδια μου. Καὶ εἶπε· Νά, σοῦ γνωρίζω ἐκεῖνα ποὺ θὰ συμβοῦν τότε ποὺ θὰ λάβει τέλος ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ. Τὸ δραμα φανερῶνει τὸ τέλος τῆς κυριαρχίας τῶν θηρίων. Ὁ κριὸς ποὺ εἶδες καὶ εἶχε κέρατα, εἶναι ὁ βασιλιάς τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν. Ὁ Τράγος τῶν αἰγῶν εἶναι ὁ βασιλιάς τῶν Ἑλλήνων. Τὸ δὲ μεγάλο κέρατο, ποὺ ἦταν φυτρωμένο ἀνάμεσα στὰ μάτια αὐτοῦ εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων».

«Τὸ ὅτι δὲ συντρίφθηκε αὐτὸ τὸ κέρατο καὶ φύτρωσαν κάτω ἀπ’ αὐτὸ τέσσερα ἄλλα κέρατα, σημαίνει ὅτι θὰ ἐμφανισθοῦν τέσσερις βασιλεῖς ἀπὸ τὸ ἔθνος αὐτὸ τῶν Ἑλλήνων, ποὺ δὲν θὰ ἔχουν τὴν ἴδια δύναμη μ’ αὐτόν. Κατὰ τὸ τέλος τῆς βασιλείας αὐτῶν, ὅταν οἱ ἁμαρτίες τῶν Ἰουδαίων θὰ ἔχουν ὀλοκληρωθεῖ, θὰ ἐμφανισθεῖ ἓνας ἀδιάντροπος βασιλιάς ποὺ θὰ δημιουργήσει πολλὰ προβλήματα. Ἡ δύναμη αὐτοῦ θὰ εἶναι μεγάλη καὶ δὲν θὰ ὑπάρχει ἄλλος ποὺ νὰ ἔχει τὴ δύναμη αὐτοῦ. Θὰ προξενήσει φοβερὲς καταστροφές, θὰ καταστρέψει ἰσχυροὺς ἄρχοντες καὶ λαούς, καθὼς καὶ τὸν ἅγιο λαὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁ ζυγὸς τῆς τυραννίας του θ’ ἀπλωθεῖ πολὺ· μὲ δολιότητα θὰ ἐνεργεῖ, ἡ καρδιά του θὰ κυριευθεῖ ἀπὸ ἀλαζονεία, θὰ καταστρέψει πολλοὺς μὲ ὑπουλο τρόπο, καὶ θὰ στηρίζει τὴ δύναμή του ἐπάνω στὴν καταστροφὴ πολλῶν ἄλλων, τοὺς ὁποίους θὰ συντρίψει μὲ τὴ δύναμή του σὰν αὐγά. Τὸ δραμα αὐτό, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὰ δύο χιλιάδες τριακόσια ἡμερονύκτια, ὅπως προλέχθηκε, εἶναι ἀληθινό. Σὺ ὁμως διαφύλαξε καλὰ τὸ δραμα αὐτὸ ποὺ ἀναφέρεται σὲ μεγάλο χρονικὸ διάστημα»¹.

2. «Καὶ εἶπε», λέγει· «Ἐξήγησε, Γαβριήλ, σ’ αὐτόν τὸ δραμα αὐτό»². Πρόσεχε προστάγματα ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων. Μήπως ὑπάρχει κάποια ἄλλη ἀνώτερη δύναμη; «Καὶ ἤρθε», λέγει, «καὶ μὲ γέμισε ἀπὸ κατάπληξη. Σταμάτησε δὲ δίπλα σὲ μένα, καὶ ἀμέσως μὲ τὸν ἐρχομὸ του κυριεύθηκα ἀπὸ ἐκπληξη»³. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ κακολογοῦν τοὺς ἀγγέλους; Δὲν

γοντες; Οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ τι ἐποίησεν. Ὁρᾶς καὶ αὐτοὺς εἰς
τάξεις πολλὰς καὶ διατυπώσεις τεταγμένους; Ἐν τῇ πρώτῃ,
«Προσῆλθον», φησί, «καὶ ἠρώτησα». Ἐνταῦθα οὐκέτι.
«Καὶ ἤκουσα ἐνὸς ἀγίου λαλοῦντος». Καὶ ἕτερος ἠρώτησεν,
5 ἦτοι ἀγνοῶν, ἵνα οὗτος μάθῃ. «Καὶ ἀπεκρίνατο», φησί. «Καὶ
ἐπ' ἐσχάτων τῆς βασιλείας, πληρουμένων τῶν ἁμαρτιῶν
αὐτῶν, ἀναστήσεται βασιλεὺς ἀναιδῆς προσώπῳ». Ὅρα
πῶς δείκνυσιν αὐτοῖς, ὅτι αὐτοὶ αἴτιοι. Διὰ τοῦτο οὐ φανεροὶ
τοὺς λόγους, ἵνα μὴ ἐθελοκακήσαντες μένωσιν· εἰ γάρ, μη-
10 δενὸς τούτων εἰρημένων, ἔμενον, πολλῶ μᾶλλον, φανε-
ρωθέντων· καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι πανταχοῦ τὸ Πνεῦμα ἰσχὺν ἔ-
χει, καὶ ὅτι πάντα πρόοιδεν ὁ Θεός, καὶ ὅτι εἰδὼς ἁμαρτή-
σοντας ἀνῆγαγε. Καὶ ὄρα, ἐπειδὴ εἶπεν ἐνιαυτούς, ὀλίγος
χρόνος ἐφαίνετο, εἰς ἡμερῶν ἀναλύει ἀριθμόν, ἵνα τῷ πλη-
15 θει φοβήσῃ, οὐχ ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ νύκτας ἀριθμῶν. Καὶ ἐν-
διατρίβει τῇ τραγωδίᾳ τῇ κατὰ Ἀντίοχον, ἵνα κἂν οὕτω φο-
βήσῃ.

«Καὶ οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ». Τουτέστιν, ὅτι ἡδύνατο ὁ
Θεὸς κωλύσαι αὐτόν, ἀλλ' ἐπέτρεψε διὰ τὰς ἁμαρτίας, καὶ
20 οὐχ ἀπλῶς ἁμαρτόντων, ἀλλ' ἠνίκα ἐπληρώθησαν. Ἄρα
μέτρον τί ἐστιν; «Οὐπω γὰρ ἂν ἐπεπλήρωντο», φησί, «αἱ ἁ-
μαρτίαι τῶν Ἀμορραίων». Καὶ ὄρα, οὐπω λοιπὸν ἐμπρη-
σμός, ἀλλὰ σφαγῶν ἀναιρέσεις. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλοντινες
εἶναι οἱ καλοὶ, καὶ προϊστάμενοι τῶν πατέρων, καὶ τὰ τῆς τι-
25 μωρίας ἐλάττω γέγονε. Ταῦτα δὲ λέγεται, ἵνα μὴ ταῖς νίκαις
ταῖς ἐπὶ Ζορωβάβελ ἐπαρθέντες, ράθυμοι γίνωνται. Καὶ ὄρα
πῶς οὐ τίθησι λαμπρά τινα ἐνταῦθα μετὰ τὰ κατὰ Ἀντίοχον,

4. Δαν. 7, 16.

5. Δαν. 8, 13.

6. Δαν. 8, 23.

7. Γεν. 15, 16.

ἔκανε κάτι ἀπὸ μόνος του. Βλέπεις καὶ αὐτοὺς ποὺ εἶναι χωρισμένοι σὲ πολλὰς τάξεις καὶ σχήματα; Κατὰ τὸ πρῶτο ὄραμα, λέγει, «Πλησίασα»⁴. Ἐδῶ δὲν συμβαίνει αὐτό. «Καὶ ἄκουσα ἕναν ἀπὸ τοὺς ἁγίους νὰ ὁμιλεῖ»⁵. Καὶ ἄλλος ρώτησε, ἀσφαλῶς ἀπὸ ἄγνοια, γιὰ νὰ μάθει καὶ αὐτός. «Καὶ ἀποκρίθηκε», λέγει, «καὶ εἶπε. Κατὰ τὸ τέλος τῆς βασιλείας αὐτῶν, ὅταν πλέον θὰ ἔχουν ὀλοκληρωθεῖ οἱ ἁμαρτίες αὐτῶν, θὰ ἐμφανισθεῖ ἕνας ἀδιάντροπος βασιλιάς»⁶. Πρόσεχε πῶς δείχνει σ' αὐτούς, ὅτι αὐτοὶ εἶναι αἴτιοι. Γι' αὐτὸ δὲν φανερώνει τοὺς λόγους, γιὰ νὰ μὴ ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν μὲ τὴ θέλησή τους κακοί· διότι, ἔάν, χωρὶς νὰ λέχθηκε τίποτε, ἔμεναν ἐθελόκακοι, πολὺ περισσότερο θὰ συνέβαινε αὐτὸ ἔάν φανερόνονταν· καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι παντοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ἔχει δύναμη, καὶ ὅτι ὅλα τὰ προγνώριζε ὁ Θεός, καὶ ὅτι, ἂν καὶ τὸ γνώριζε, τοὺς ἐπανεφέρε στὴν πατρίδα τους. Καὶ πρόσεχε, ἐπειδὴ, ἔάν ἔλεγε χρόνια, θὰ φαινόταν ὁ χρόνος λίγος, ἀναλύει τὰ ἔτη σὲ ἀριθμὸ ἡμερῶν, ἀριθμώντας ὄχι μόνον τις ἡμέρες, ἀλλὰ καὶ τις νύχτες, ὥστε μὲ τὸ πλῆθος νὰ τοὺς φοβήσει. Καὶ ἐπιμένει στὴν τραγωδία τῆς σχετικῆς μὲ τὸν Ἄντιοχο, ὥστε καὶ ἔτσι νὰ τοὺς φοβήσει.

«Χωρὶς νὰ ἔχουν τὴ δύναμη τοῦ πρὶν ἀπ' αὐτούς». Δηλαδή, ὅτι μποροῦσε ὁ Θεός νὰ ἐμποδίσει αὐτόν, ἀλλὰ τὸν ἐπέτρεψε ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν, καὶ ὄχι ἀπλῶς ὅταν ἀμάρτησαν, ἀλλ' ὅταν ὀλοκληρώθηκαν οἱ ἁμαρτίες τους. Ὡστε λοιπὸν ὑπάρχει κάποιο μέτρο; «Διότι», λέγει, «οἱ ἁμαρτίες τῶν Ἄμορραίων δὲν θὰ ἔχουν φθάσει στὴν ὀλοκλήρωσή τους»⁷. Καὶ πρόσεχε, ὅτι δὲν γίνεται καθόλου λόγος γιὰ ἐμπρησμό, ἀλλὰ γιὰ σφαγὲς καὶ ἀνθρωποκτονίες. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο μερικοὶ νὰ εἶναι οἱ καλοὶ καὶ προϊστάμενοι τῶν πατέρων, γι' αὐτὸ καὶ οἱ τιμωρίες ὑπῆρξαν μικρότερες. Αὐτὰ δὲ λέγονται γιὰ νὰ μὴ γίνουν πιὸ ἀδιάφοροι, κυριευμένοι ἀπὸ ἀλαζονεία ἐξ αἰτίας τῶν νικῶν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ζορωβάβελ. Καὶ πρόσεχε πῶς ἐδῶ δὲν ἀναφέρει ὀρισμένα λαμπρὰ γεγονότα ποὺ συνέβηκαν, μετὰ τὰ ὅσα συνέβηκαν στὰ χρόνια τῆς βασιλείας

ἀλλὰ μόνον λύσιν τῶν δεινῶν λέγει, καὶ τὸν κατασχόντα
 καιρόν. Τί οὖν; ταύτην οὐ προεῖπε τὴν αἰχμαλωσίαν; Ναί,
 σφόδρα αἰνιγματωδῶς· διὸ καὶ ὁ Χριστὸς εἶπεν· «Ὅταν ἴ-
 δητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, ὁ ἀναγινώσκων νοεῖ-
 5 τω». Ἐλεύσονται, φησί, οὐχ ὡς προειπόντος. Καί τινες μὲν
 λέγουσιν, ὅτι εἰκότως ταῦτα οὐ προερρήθη· οὐ γὰρ εἶχε χρό-
 νον ἢ αἰχμαλωσία αὕτη λαβεῖν. «Δώσω» γάρ, φησί, «καὶ
 τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους
 ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ».

10 3. «Καὶ σὺ σφράγισαι τὴν ὄρασιν ταύτην, ὅτι εἰς ἡμέρας
 πολλὰς ἔσται». Τουτέστι, φύλαξον, διατήρησον, ἵνα μὴ τῷ
 μακρῷ χρόνῳ διαφθαρῇ. Ὅρα πανταχοῦ τὸν Θεὸν φειδόμε-
 νον αὐτῶν. Κατήλθον εἰς Αἴγυπτον, ἐγένοντο φαῦλοι· οὐκ
 ἀπέστη, ἤγαγεν εἰς τὴν ἐρημον. Ἐπέμειναν τῇ κακίᾳ· οὐκ ἀ-
 15 πέστη, εἰσήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ἀνή-
 γαγε πάλιν αὐτοὺς ἐπὶ Ἀντιόχου· πάλιν οἱ αὐτοὶ ἔμενον. Ἐ-
 πὶ τοῦ Χριστοῦ πάλιν οἱ αὐτοί· καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπέστη, ἀλλ'
 αἰεὶ κήδεται. Καὶ καθάπερ τὰ φυσικὰ οὐκ ἂν ἀποσταίη, τὰ φύ-
 σεως προσόντα ἡμῖν, ὅπερ ἂν γένηται, οὕτως οὐδὲ Θεός·
 20 μᾶλλον δὲ ἐκεῖνα δυνατὸν ἀποστῆναι, αὐτὸν δὲ οὐδαμῶς
 προνοοῦντα, καὶ κηδόμενον. «Εἰ γὰρ καὶ ἐπιλάθοιτο, φησί,
 «γυνὴ τοῦ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐγὼ
 οὐκ ἐπιλήσομαί σου». Καθάπερ γὰρ ἐκείνη οὐ πρὸς τὴν ἀρε-
 τὴν ὁρᾷ τῶν παίδων, ἀλλὰ φύσεως νόμον πληροῖ, οὕτω, καὶ
 25 πολλῷ μᾶλλον, ὁ Θεὸς αἰεὶ κήδεται, οὐδέποτε ἀφίσταται, ἀ-
 εἰ τὸ αὐτὸ μέτρον ἐπιδείκνυται.

8. Δηλαδή τὸ εἶδωλο τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, ποῦ στήθηκε μέσα στο
 ναό.

9. Ματθ. 24, 15.

10. Ἦσ. 53, 9.

11. Ἦσ. 49, 15.

τοῦ Ἀντιόχου, ἀλλ' ὁμιλεῖ μόνο γι' ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ δεινὰ καὶ γιὰ τὸν χρόνο τῆς αἰχμαλωσίας. Τί λοιπὸν; αὐτὴν τὴν αἰχμαλωσία δὲν τὴν προεῖπε; Ναὶ τὴν προεῖπε, ἀλλὰ πολὺ αἰνιγματικά· γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς εἶπε· «Ὅταν θὰ δεῖτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως⁸, αὐτὸς ποὺ διάβασε στὸ Δανιήλ τὰ σχετικά μ' αὐτὸ θὰ τὰ κατανοήσει»⁹. Θὰ ἔρθουν, λέγει, ὄχι ἐπειδὴ τὰ προεῖπε. Καὶ ὀρισμένοι μὲν λέγουν, ὅτι πολὺ σωστὰ δὲν προλέχθηκαν· διότι ἡ αἰχμαλωσία αὐτὴ δὲν χρειαζόταν νὰ προσδιορισθεῖ. Διότι λέγει, «θὰ παραδώσω σὲ τιμωρία αὐτοὺς τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς πλουσίους γιὰ τὸν ἄδικο θάνατο καὶ τὴν ταφὴ αὐτοῦ»¹⁰.

3. «Καὶ σὺ φύλαξε καλὰ αὐτὸ τὸ δρᾶμα, διότι ἀναφέρεται σὲ μεγάλο χρονικὸ διάστημα». Δηλαδή, φύλαξέ το, διατήρησέ το, γιὰ νὰ μὴ λησμονηθεῖ καὶ ἀλλοιωθεῖ ἐξ αἰτίας τοῦ μακροῦ χρόνου. Πρόσεχε τὸ Θεὸ παντοῦ ποὺ δείχνει τὴ φροντίδα του γι' αὐτούς. Κατέβηκαν στὴν Αἴγυπτο καὶ ἔγιναν κακοί· δὲν τοὺς ἐγκατέλειψε, ἀλλὰ τοὺς ὀδήγησε στὴν ἔρημο. Ἐξακολούθησαν νὰ ζοῦν μέσα στὴν κακία· δὲν τοὺς ἐγκατέλειψε καὶ πάλι, ἀλλὰ τοὺς εἰσήγαγε στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀντιόχου τοὺς ἐπανεφέρε πάλι ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία· πάλι παρέμεναν οἱ ἴδιοι. Στοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ πάλι οἱ ἴδιοι· ὁμοίως καὶ οὔτε ἔτσι τοὺς ἐγκατέλειψε, ἀλλὰ πάντοτε φροντίζει γι' αὐτούς. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ τὰ φυσικὰ προσόντα ποὺ ὑπάρχουν σὲ μᾶς ν' ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ μᾶς ὅ,τι καὶ ἂν ἤθελε συμβεῖ, ἔτσι οὔτε ὁ Θεὸς· μᾶλλον δὲ ἐκεῖνα μὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ μᾶς, ὁ Θεὸς ὁμοίως μὲ κανένα τρόπο δὲν θὰ παύσει νὰ φροντίζει καὶ νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ μᾶς. Διότι, λέγει, «καὶ ἂν ἀκόμα συμβεῖ νὰ λησμονήσει ἡ μητέρα νὰ φροντίσει γιὰ τὰ σπλάχνα τῆς κοιλιᾶς της, ἐγὼ ὁμοίως δὲν θὰ σὲ λησμονήσω»¹¹. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνη δὲν ἀποβλέπει πρὸς τὴν ἀρετὴ τῶν παιδιῶν, ἀλλ' ἐκπληρώνει τὸ νόμο τῆς φύσεως, ἔτσι, καὶ πολὺ περισσότερο, ὁ Θεὸς φροντίζει πάντοτε γιὰ μᾶς, ποτὲ δὲν μᾶς ἐγκαταλείπει, πάντοτε δείχνει τὸ ἴδιο μέτρο φροντίδας.

«Καὶ ἐγὼ Δανιὴλ ἐκοιμήθην, καὶ ἐμαλακίσθην ἡμέρας·
 καὶ ἀνέστην, καὶ ἐποίουν τὰ ἔργα τοῦ βασιλέως· καὶ ἐθαύμα-
 ζον τὴν δρασιν· καὶ οὐκ ἦν ὁ συνιών». Πόθεν ἐμαλακίσθη;
 Ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ἰσως τῶν ἐσομένων δεινῶν, λογισάμενος
 5 πρὸς ἑαυτόν, ὅτι οὐδέπω τὰ παρόντα τέλος ἔχει. Καὶ τοσαῦ-
 τα, φησί, πάλιν δεινά. Ἦ πάλιν οὐπω κατήλλαξα αὐτοῖς τὸν
 Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἐκπολεμοῦσιν αὐτόν. «Καὶ ἀνέστην, καὶ ἐ-
 ποίουν τὰ ἔργα τοῦ βασιλέως». Τουτέστιν, ὑπηρέτουν.
 «Καὶ ἐθαύμαζον τὴν δρασιν· καὶ οὐκ ἦν ὁ συνιών». Μάλιστα
 10 τοῦτο φέρει τινὰ ὀδύνην, ὅταν μηδὲ ἐξενεγκεῖν ἐξῆ εἰς τινα
 τὰ λυπηρά· ἢ ὅτι πονηροὶ ἦσαν. «Καὶ ἐποίουν», φησί, «τὰ
 ἔργα τοῦ βασιλέως». Τουτέστιν, οὐδὲν παρελίμπανον, ἀλλ'
 ἐποίουν τὰ ἔργα.

«Στῆ συνέχεια ἐγὼ ὁ Δανιῆλ κοιμήθηκα· ἀσθένησα γιὰ μερικὲς ἡμέρες καὶ ὅταν σηκώθηκα ἐκτελοῦσα τὶς ἐργασίες τοῦ βασιλιᾶ· παράλληλα ὁμως σκεφτόμουν μὲ θαυμασμὸ τὸ δράμα, δὲν μποροῦσα ὁμως νὰ κατανοήσω τὸ βαθύτερο νόημά του»¹². Ἐξ αἰτίας ἀσθένησε; Ἐξ αἰτίας ἴσως τῆς στενοχώριας του γιὰ τὰ κακὰ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν, σκεφτόμενος μόνος του, ὅτι δὲν πρόκειται ἀκόμα νὰ τελειώσουν τὰ παρόντα κακὰ. Καὶ τόσα πολλά, λέγει, κακὰ καὶ πάλι θὰ συμβοῦν. Ἡ πάλι δὲν συμφιλίωσα αὐτοὺς μὲ τὸ Θεὸ καὶ αὐτοὶ πολεμοῦν αὐτόν. «Καὶ ὅταν σηκώθηκα ἐκτελοῦσα τὶς ἐργασίες τοῦ βασιλιᾶ». Δηλαδή τὸν ὑπηρετοῦσα. «Καὶ σκεφτόμουν μὲ θαυμασμὸ τὸ δράμα, ἀλλ’ ὁμως δὲν μποροῦσα νὰ κατανοήσω τὸ βαθύτερο νόημα αὐτοῦ». Αὐτὸ πρὸ πάντων δημιουργεῖ στενοχώρια, ὅταν δὲν μπορεῖ κάποιος νὰ ὑποφέρει τὰ λυπηρά, ἢ διότι ἦταν γεμάτοι ἀπὸ κακία. «Καὶ ἐκτελοῦσα», λέγει, «τὰ ἔργα τοῦ βασιλιᾶ». Δηλαδή τίποτε δὲν παρέλειπα, ἀλλ’ ἐκτελοῦσα τὰ ὑπηρεσιακὰ μου καθήκοντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

«Ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Δαρείου, τοῦ υἱοῦ Ἀσσουήρου, ἀπὸ τοῦ σπέρματος Μήδων, ὃς ἐβασίλευσεν ἐπὶ τὴν βασιλείαν Χαλδαίων, ἐν ἔτει ἐνὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐγὼ Δανιὴλ συνῆκα ἐν ταῖς βίβλοις τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, περὶ οὗ ἐγενήθη λόγος Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν τὸν προφήτην, εἰς συμπλήρωσιν ἐρημώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ἐβδομήκοντα ἔτη. Καὶ ἔδωκα τὸ πρόσωπόν μου πρὸς Κύριον τὸν Θεόν, τοῦ ἐκζητῆσαι προσευχὴν καὶ δέησιν ἐν νηστείαις καὶ σάκκῳ καὶ σποδῷ».

1. Οὗτος ὁ Μήδος Δαρεῖος. Πρῶτον δὲ ἔτος οὐχὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ φησι· οὐ γὰρ εἶπεν, ἐν τῷ πρώτῳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἀλλ', «Ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Δαρείου, ἐν ἐνὶ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ», ὥστε δυνατὸν λέγεσθαι καὶ πρῶτον
5 ἔτος, βασιλεύοντος μὲν αὐτοῦ, τότε δὲ ἀνελόντος Ἰσως τοῦς περὶ Βαλτάσαρ. «Ἐγὼ Δανιὴλ συνῆκα ἐν ταῖς βίβλοις τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν». Τουτέστι, τὴν σφαγὴν. Καὶ ἀνελογισάμην. Ὅρα αὐτὸν πρὸ τῆς προθεσμίας οὐ τολμῶντα προσελθεῖν τῷ Δεσπότῃ. Ἄλλ' οἱ μὲν τρεῖς παῖδες ποιοῦσιν αὐτὸ ἐν
10 τῇ καμίνῳ, οὗτος δὲ ἐν τῷ λάκκῳ οὐδὲν ἐποίησε. Τί οὖν; ἢ ἐκεῖνοι κακῶς, ἢ οὗτος; Οὐδέτεροι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὴν φιλοστοργίαν, οὗτος δὲ τὴν σύνεσιν τοῦ καιροῦ παραγενομέ-

1. Δαν. 9, 1-3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ'.

«Κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος τοῦ Δαρείου, τοῦ υἱοῦ Ἀσσουήρου, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὸ γένος τῶν Μήδων, καὶ ἦταν βασιλιάς τῶν Χαλδαίων, ἐγὼ ὁ Δανιήλ, κατὰ τὸ πρῶτο αὐτὸ ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, μελέτησα στὰ βιβλία τὸ μέρος ἐκεῖνο ποὺ ἀναφερόταν στὸν ἀριθμὸ τῶν ἐτῶν, ποὺ εἶχε φανερωθεῖ στὸν προφήτη Ἰερεμία μετὰ λόγον τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μετὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἐρήμωση τῆς Ἱερουσαλήμ θὰ διαρκουῖσε ἐβδομήντα χρόνια. Τότε τόλμησα καὶ ἔστρεψα τὸ πρόσωπό μου πρὸς τὸν Κύριον τὸ Θεὸ γιὰ νὰ προσευχηθῶ πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ τὸν παρακαλέσω μετὰ νηστεῖες, φορώντας σάκκο καὶ καθισμένος ἐπάνω σὲ στάχτη»¹.

1. Αὐτὸς εἶναι ὁ Δαρεῖος ὁ Μῆδος. Λέγοντας δὲ πρῶτο ἔτος δὲν ἐννοεῖ τῆς βασιλείας αὐτοῦ· διότι δὲν εἶπε, κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἀλλὰ, «κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος τοῦ Δαρείου, κατὰ τὴ διάρκεια δηλαδὴ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς βασιλείας αὐτοῦ», ποὺ εἶναι δυνατὸ νὰ ὀνομάζεται καὶ πρῶτο ἔτος, ποὺ βασιλεύει μὲν αὐτός, τότε ὁμοίως φόνευσε ἴσως τοὺς γύρω ἀπὸ τὸν Βαλτάσαρ. «Ἐγὼ ὁ Δανιήλ μελέτησα μετὰ προσοχὴν στὰ βιβλία τὸ σημεῖο ποὺ ἀναφέρεται στὸν ἀριθμὸ τῶν ἐτῶν». Δηλαδὴ τὴ σφαγὴ. Καὶ σκέφθηκα. Πρόσεχε αὐτὸν ποὺ δὲν τόλμα πρὶν ἀπὸ τὴν προθεσμίαν νὰ προσέλθει πρὸς τὸν Κύριον. Ἀλλὰ τὰ μὲν τρία παιδιά τὸ κάμνουν αὐτὸ μέσα στὸ καμίνι, ἐνῶ αὐτὸς τίποτε δὲν ἔκανε μέσα στὸ λάκκο. Τί λοιπόν; ἐκεῖνα ἐνήργησαν κακῶς ἢ αὐτός; Κανένας ἀπὸ ὄλους. Διότι ἐκεῖνα μὲν ἔδειξαν τὴ φιλοστοργίαν τους, ἐνῶ αὐτὸς ἔδειχνε τὴ σύνεσίν του.

νου ἐδείκνυ. Ἄρ' οὖν συνετῶς ἀνεγίνωσκε τὰ προφητικᾶ; Οἶμαι δ' αὐτὸν οὐκ ἐκ τῆς ἀλώσεως ἀριθμεῖν, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας Ἰσως τοῦ Ἰσραήλ. Ἐρήμωσιν γὰρ εἰκότως ἄν τις εἴποι Ἱερουσαλήμ καὶ τοὺς πολέμους. Ὅρα καὶ τὸν ἀριθμὸν σαββατικόν. Ὡσπερ γὰρ τότε τετρακόσια τριάκοντα καὶ διακόσια δεκαπέντε ἐποίησεν, οὕτως οἶμαι καὶ νῦν ἐλάττω εἶναι.

Περὶ οὗ ἐγενήθη, φησί, «λόγος πρὸς Ἱερεμίαν τὸν προφήτην, εἰς συμπλήρωσιν ἐρημώσεως Ἱερουσαλήμ ἑβδομήκοντα ἔτη». «Καὶ ἔδωκα τὸ πρόσωπόν μου πρὸς Κύριον τὸν Θεόν, τοῦ ἐκζητῆσαι προσευχὴν καὶ δέησιν ἐν νηστεύσασιν καὶ σάκκῳ καὶ σποδῶ». Ὅρα εὐλάβειαν. «Καὶ ἔδωκά», φησί, «τὸ πρόσωπόν μου». Τουτέστι, κατησχυμμένος ἤμην πρὸ τούτου, πρὸ τῆς ταπεινώσεως· νῦν δὲ «Ἐδωκά», ἀντὶ τοῦ ἐτόλμησα. Εἰ δὲ ὀφειλόμενον ἀπήτει, οὐκ ἂν ἔλεγε, «Ἐδωκά τὸ πρόσωπόν μου», ὡς ἐπὶ παρακεκινδυνευμένῳ πράγματι. Εἰ ὑπὲρ ἄλλων τοσαύτη χρῆται σπουδῇ, εἰ τοσαύταις ἀπολαύων καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως εὐνοίαις, οὐκ ἔχει τινὰ αἰσθησιν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὢν ἐν τοῖς δεινοῖς, αὐτῶν τῶν ὄντων μᾶλλον ἐδάκνετο, πῶς ἂν τις αὐτὸν κατ' ἀξίαν θαυμάσειεν; Ὅρα δὲ καὶ μετὰ τὰς θλίψεις ἐκείνας οὐ θαρροῦντα προσελθεῖν, ἕως εἶδε τὸν χρόνον πληρωθέντα. Ποῦ τοίνυν κεισόμεθα λοιπὸν ἡμεῖς οἱ ἄθλιοι; Τί λέγεις, ὦ Δανιήλ; ἐν ἀγαθοῖς εἰ σύ, τιμῆς ἀπολαύεις παρὰ Θεοῦ, παρὰ ἀνθρώπων· τί σοι μέλει περὶ τῶν ἄλλων; Οὕτω καὶ Μωϋσῆς ἐποίησε.

Καὶ τί φησι; «Ἐν νηστεύσασιν καὶ σάκκῳ καὶ σποδῶ» τὰ ὀφειλόμενα ἀπαιτῶν. Τί γάρ, εἰ ὠφείλετο; Μήποτε καὶ τού-

του μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. "Ὡστε λοιπὸν μὲ σύνεση μελετοῦσε τὰ προφητικά; Νομίζω ὅτι αὐτὸς δὲν ἀπαριθμεῖ τὰ ἔτη ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία ἴσως τοῦ Ἰσραήλ. Διότι ἐρήμωση πολὺ σωστὰ θὰ μπορούσε κάποιος νὰ ὀνομάσει τὴν ἐρήμωση τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τοὺς πολέμους. Πρόσεχε καὶ τὸν ἀριθμὸ πού εἶναι σαββατικός. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τότε τὰ ὄρισε σὲ τετρακόσια τριάντα καὶ διακόσια δεκαπέντε, ἔτσι νομίζω καὶ ἔδῳ εἶναι λιγότερα.

«Σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ἀποκαλύφθηκε μὲ λόγῳ τοῦ Θεοῦ στὸν προφήτη Ἱερεμία ὅτι ἡ ἐρήμωση τῆς Ἱερουσαλήμ θὰ διαρκούσε ἐβδομήντα ἔτη. Τόλμησα καὶ ἔστρεψα τότε τὸ πρόσωπό μου πρὸς τὸν Κύριο τὸ Θεὸ γιὰ νὰ προσευχηθῶ πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ τὸν παρακαλέσω νηστεύοντας συγχρόνως, φορώντας σάκκο καὶ καθισμένος ἐπάνω σὲ στάχτη»². Πρόσεχε εὐλάβεια. «Καὶ ἔδωσα», λέγει, «τὸ πρόσωπό μου». Δηλαδή ἤμουν μπροστὰ σ' αὐτὸν καὶ πρὸ τῆς ὄλης ταπεινώσεως, γεμάτος ἀπὸ ντροπή, τώρα ὁμως λέγει «ἔδωσα», ἀντὶ νὰ πει τόλμησα. Ἐὰν ὁμως ζητοῦσε κάτι τὸ ὀφειλόμενο, δὲν θὰ ἔλεγε, «τόλμησα καὶ ἔστρεψα τὸ πρόσωπό μου», σὰν νὰ ἐπρόκειτο δηλαδή γιὰ κάποιο πολὺ τολμηρὸ πρᾶγμα. Ἐὰν γιὰ χάρη ἄλλων δείχνει τόση μεγάλη φροντίδα, ἔάν, ἀπολαμβάνοντας τόση μεγάλη εὐνοια ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκ μέρους τοῦ βασιλιᾶ, δὲν αἰσθάνεται τίποτε γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ πρᾶγματα, ἀλλά, σὰν αὐτὸς νὰ βρίσκεται μέσα στὰ δεινὰ, πληγωνόταν καὶ ὑπόφερε περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους πού ζοῦσαν μέσα στὶς συμφορές, πῶς θὰ μπορούσε κάποιος νὰ τὸν θαυμάσει ἐπάξια; Πρόσεχε δὲ ὅτι καὶ μετὰ τίς θλίψεις ἐκεῖνες δὲν ἔχει τὸ θάρρος νὰ προσέλθει στὸ Θεό, μέχρι πού εἶδε ὅτι ὁ χρόνος τῆς προφητείας ὀλοκληρώθηκε. Ποῦ λοιπὸν θὰ τοποθετήσομε πλέον ἐμεῖς οἱ ἄθλιοι τὸν ἑαυτό μας; Τί λές, Δανιήλ; μέσα στὰ ἀγαθὰ βρίσκεσαι, ἀπολαμβάνεις τιμὴ ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους· τί σ' ἐνδιαφέρει γιὰ τοὺς ἄλλους; Ἔτσι καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐνεργοῦσε.

Καὶ τί λέγει; «Μὲ νηστεῖες καὶ φορώντας σάκκο καὶ καθισμένος ἐπάνω σὲ στάχτη», ζητοῦσε τὰ ὀφειλόμενα. Γιατί λοι-

του ἀναξίους ἑαυτοὺς ἐποίησαν. Οὐ γάρ ἐστιν ἀνάγκη παρὰ Θεῶ· ἀνώτερος νόμων ἐστί. «Τοῦ ζητῆσαι», φησί, «προσευχὴν καὶ δέησιν». Πρῶτον τοῦτο ἐπιζητεῖ. Εἰ ἐπιτρέπει μοι, φησί, εὐξασθαι ὑπὲρ αὐτῶν· ἐπειδὴ ἤκουσεν Ἰερεμίου τοῦτο
 5 ἀκούοντος, ὅτι «Μὴ προσεύχου ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξίου ὑπὲρ αὐτῶν». Ἐχων τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, τὴν ἀπὸ τῶν χρόνων συμμαχίαν, τὴν ἀπὸ τῆς οἰκείας ἀρετῆς, καὶ τοῦ μυρία παθεῖν, οὐδέπω θαρρεῖ, ἀλλὰ τέφραν ὑποστρωσάμενος καὶ σάκκον, οὕτως ἐδεῖτο. Τί ποιήσομεν ἡ-
 10 μεῖς οἱ ἀνάληγτοι;

Τοῦτον ἡμᾶς ἐχρῆν μιμεῖσθαι. Ἴνα γὰρ μή τις λέγῃ, ὅτι διὰ πενίαν οἱ λοιποὶ προφηταὶ ταῦτα ἐποίουν, ὁ μάλιστα πάντων πρὸς ἀξιωματῶν μέγεθος ἀναχθείς, οὗτος μάλιστα πάντων ταπεινοῦται. Καὶ ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῆς βασιλείας
 15 ἦν, καὶ τοσοῦτων ἀπέλαυσεν. Οὕτω δεῖ πενθεῖν τὰ οἰκεῖα δεινά, οὕτω τῶν μελῶν φεῖδεσθαι τῶν οἰκείων. Τοῦτο συμπάθεια τῶν προφητῶν. Ὅρα ταύτη μάλιστα θαυμασιώτερον ὄντα. Μωϋσῆς ἔλεγεν· «Εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς, ἐπεὶ κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου». Οὗτος ἐν νηστεῖαις ἦν καὶ δάκρυσι
 20 διηνεκῶς. Παῦλος διηνεκῶς ἐν δάκρυσι, καὶ γεέννης αὐτῆς κατετόλμησεν. Οὐδεὶς αὐτῶν ἔχει τῶν οἰκείων ἀγαθῶν αἰσθησιν, ἀλλ' ὥσπερ ἐν σώματι, τοῦ ὀφθαλμοῦ καλοῦ τυγχάνοντος, οὐκ ἂν λάβοι τοῦ κάλλους αἰσθησιν, σεσηπότων τῶν ποδῶν καὶ διεφθαρμένων, οὕτω καὶ τότε ἦν.

25 Τίνος ἔνεκεν ἡ σποδός; Ἀνεμίμησκεν αὐτὸν τῆς οἰκείας φύσεως. Τίνος ἔνεκεν ὁ σάκκος; Τῇ τραχύτητι ταπεινοῖ. Τίνος ἔνεκεν ἡ νηστεία; Καὶ αὕτη τῶν ἐν παραδείσῳ ἀ-

3. Δαν. 9, 3.

4. Ἰερ. 7, 16.

5. Ἐξ. 32, 32.

6. Ρωμ. 9,3 «Ἡὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα».

πὸν τὸ κάμνει αὐτό, ἐφόσον ἦταν ὀφειλόμενα; Ἴσως καὶ γι' αὐτὸ νὰ κατέστησαν ἀνάξιους τοὺς ἑαυτοὺς τους. Διότι δὲν ὑπάρχει στὸ Θεὸ ἀνάγκη· βρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ τὸ νόμο. «Γιὰ νὰ προσευχηθεῖ», λέγει, «καὶ νὰ τὸν παρακαλέσει»³. Πρῶτα αὐτὸ ζητᾶ. Ἐὰν μοῦ ἐπιτρέπει, λέγει, νὰ προσευχηθῶ γι' αὐτούς, καὶ αὐτὸ γιὰτὶ γνώριζε ὅτι ὁ Ἰερεμίας ἄκουσε τὸ ἐξῆς· «Μὴ προσεύχεσαι γιὰ τὸ λαὸ αὐτὸ καὶ μὴ ζητᾶς τίποτε γι' αὐτούς»⁴. Ἄν καὶ ἔχει τὴ συμμαχία ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, ἀπὸ τὰ χρόνια αὐτῆς ποῦ ὀλοκληρώθηκαν σύμφωνα μὲ τὴν προφητεία, ἀπὸ τὴ δική του ἀρετή, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἦταν ἀμέτρητα τὰ παθήματά του, καὶ πάλι δὲν ἔχει ἀκόμα τὸ θάρρος, ἀλλ', ἀφοῦ ἔστρωσε κάτω στάχτη καὶ φόρεσε σάκκο, ἔτσι παρακαλοῦσε τὸ Θεό. Τί πρέπει νὰ κάνομε ἐμεῖς οἱ ἀναίσθητοι;

Αὐτὸν θὰ ἔπρεπε νὰ μιμούμαστε. Διότι, γιὰ νὰ μὴ λέγει κάποιος, ὅτι οἱ ὑπόλοιποι προφῆτες τὸ ἔκαμναν αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῆς φτώχειας τους, αὐτὸς ποὺ ἀνέβηκε στὸ μεγαλύτερο ὕψος τῶν ἀξιωμάτων ἀπὸ ὄλους, αὐτὸς δείχνει τὴ μεγαλύτερη ἀπὸ ὄλους ταπείνωση. Καὶ ἀπὸ βασιλικὴ γενεὰ καταγόταν καὶ τόσα πολλὰ ἀπόλαυσε. Ἐτσι πρέπει νὰ πενθοῦμε τίς συμφορές μας, ἔτσι νὰ εὐσπλαχνιζόμαστε τὰ δικά μας μέλη. Τέτοια ἦταν ἡ συμπάθεια τῶν προφητῶν. Πρόσεχε αὐτὸν ποῦ ὡς πρὸς αὐτὴ εἶναι ὁ περισσότερο θαυμαστός. Ὁ Μωϋσῆς ἔλεγε· «Ἐὰν μὲν συγχωρῆσεις αὐτούς, καλῶς, ἀλλιῶς σβῆσε καὶ ἐμένα ἀπὸ τὸ βιβλίο σου»⁵. Αὐτὸς ζοῦσε μὲ νηστεῖες καὶ συνεχῆ δάκρυα. Ὁ Παῦλος ζοῦσε μὲ συνεχῆ δάκρυα καὶ τόλμησε καὶ τὴν ἴδια τὴ γέεννα νὰ προτιμῆσει γιὰ χάρη τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν του⁶. Κανένας ἀπ' αὐτούς δὲν συγκινεῖται μὲ τὰ δικά του ἀγαθά, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωση ἐνὸς σώματος, ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς εἶναι ὑγιής, δὲν θὰ μπορούσε νὰ αἰσθανθεῖ τὴν ὠραιότητα, ἐφόσον εἶναι νεκρωμένα καὶ καταστραμένα τὰ πόδια, ἔτσι συνέβαινε καὶ τότε.

Γιὰ ποῖο λόγο χρησιμοποιεῖται ἡ στάχτη; Διότι ὑπενθύμιζε σ' αὐτὸν τὴ φύση του. Γιὰ ποῖο λόγο ὁ σάκκος; Διότι ταπεινώνει μὲ τὴ σκληρότητά του. Καὶ γιὰ ποῖο λόγο καταφεύγει στὴ

νεμίμνησκεν. Τοῦτο αὐτοῖς ἔθος ἐστί, τὰ βασανίζοντα διώ-
 κειν. Οὐδὲ τῆς γῆς ἄξιός εἰμι, φησίν, οὐδὲ τῶν ἱματίων, οὐ-
 δὲ τῶν κατὰ φύσιν πραγμάτων, ἀλλὰ χαλεπωτέρας τιμω-
 ρίας, ὃ τὰ περσικὰ περιβεβλημένος ὑφάσματα, ὃ τιάραν ἔ-
 5 χων περσικὴν. Καὶ τί φησι; Ἴδωμεν τὴν ἐξομολόγησιν.
 «Καὶ προσηυξάμην πρὸς Κύριον τὸν Θεόν μου». Ὅρα τὸ
 φίλτρον τὸ περὶ τὸν Δεσπότην. «Τὸν Θεόν μου», φησί· ὃν
 οὐκ ἐτόλμα ἱκετεύειν, τοῦτον Θεὸν αὐτοῦ καλεῖ.

2. «Ἔτι ἐμοῦ λαλοῦντος, καὶ προσευχομένου, καὶ ἐξα-
 10 γορεύοντος τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ
 μου Ἰσραὴλ, καὶ ρίπτοντος τὸν ἔλεόν μου ἔναντι Κυρίου τοῦ
 Θεοῦ μου, ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου τοῦ Θεοῦ μου· καὶ ἔτι ἐ-
 μοῦ λαλοῦντος ἐν τῇ προσευχῇ, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ Γαβριήλ, ὃν
 εἶδον ἐν τῇ ὄρασει ἐν τῇ ἀρχῇ, πετώμενος, καὶ ἦψατό μου
 15 ὡσεὶ ὦραν θυσίας ἐσπερινῆς. Καὶ συνέτισέ με, καὶ ἐλάλησε
 μετ' ἐμοῦ, καὶ εἶπεν· Δανιήλ, νῦν ἐξῆλθον, συμβιβάσαι σε
 σύνεσιν. Ἐν ἀρχῇ τῆς δεήσεώς σου ἐξῆλθεν ὁ λόγος· καὶ ἐ-
 γὼ ἦλθον τοῦ ἀναγγεῖλαί σοι, ὅτι ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν εἶ σύ. Καὶ
 ἐννοήθητι ἐν τῷ ρήματι, καὶ σύνες ἐν τῇ ὀπτασίᾳ».

20 Ὡστε καὶ ὅταν λέγωσιν ἡμῖν οἱ Ἰουδαῖοι· Ἰδιὰ τί ἐν τῷ
 Ἰσραὴλ, τοῦ Ὀζίου περὶ τοῦ πολέμου δεδιότος, καὶ τῆς ἐφό-
 δου τῶν δύο βασιλέων, ὃ προφήτης ἐξελθὼν ἔδωκεν αὐτοῖς
 σημεῖον, μετὰ μυρία ἔτη συμβαῖνον; ἐροῦμεν καὶ αὐτοὶ πρὸς
 αὐτούς· Ἐνεκεν τοῦ Δανιήλ ἀξιώσαντος ὑπὲρ τῆς ἀ-
 25 νόδου, καὶ ἐπιθυμοῦντος ἀκοῦσαι τι περὶ τούτων, ἐξελθὼν
 ἄγγελος περὶ μὲν τούτων οὐδὲν ἀπήγγειλε, πράγματα δὲ μα-

7. Δαν. 9, 4.

8. Δαν. 9, 20-23.

9. Ἰσ. κεφ. 7.

νηστεία, Διότι και αυτή υπενθύμιζε τα γεγονότα του παραδείσου. Αυτή είναι ή συνήθεια αὐτῶν, τὸ νὰ ἐπιδιώκουν ἐκεῖνα ποὺ προξενοῦν ταλαιπωρία. Δὲν εἶμαι, λέγει, ἄξιος οὔτε τῆς γῆς, οὔτε τῶν ἐνδυμάτων, οὔτε τῶν φυσικῶν πραγμάτων, ἀλλ' εἶμαι ἄξιος φοβερότερης τιμωρίας, ἐγὼ ποὺ εἶμαι ντυμένος μὲ περσικὰ ἐνδύματα καὶ φορῶ τιᾶρα περσική. Καὶ τί λέγει; "Ἄς δοῦμε τὴν ἐξομολόγησή του. «Καὶ προσευχήθηκα πρὸς τὸν Κύριο τὸ Θεό μου»⁷. Πρόσεχε τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸν Κύριο. «Τὸ Θεό μου», λέγει· αὐτὸν ποὺ δὲν τολμοῦσε νὰ τὸν παρακαλέσει, αὐτὸν τὸν ὀνομάζει Θεό του.

2. «Ἐνῶ ἐγὼ συνέχιζα ἀκόμα νὰ ὀμιλῶ πρὸς τὸ Θεό, νὰ προσεύχομαι πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ ἐξομολογοῦμαι τὶς ἁμαρτίες μου καὶ τὶς ἁμαρτίες τοῦ λαοῦ μου τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ν' ἀπευθύνω τὴν παράκλησή μου πρὸς τὸν Κύριο τὸ Θεό μου γιὰ νὰ δείξει εὐσπλαγχνία γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἁγίου ὄρους του, ἐνῶ λοιπὸν ἐγὼ προσευχόμουν ἀκόμα καὶ μιλοῦσα πρὸς τὸν Κύριο, ξαφνικὰ ἕνας ἄνδρας, ὁ Γαβριήλ, τὸν ὁποῖο εἶδα καὶ κατὰ τὸ προηγούμενο δράμα μου, ἦρθε πετώντας πρὸς ἐμένα κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἑσπερινῆς θυσίας. Μοῦ μίλησε καὶ μοῦ ἐξήγησε ὀρισμένα πράγματα, λέγοντας· Δανιήλ, ἦρθα νὰ σοῦ δώσω ὀρισμένες ἐξηγήσεις. Στὴν ἀρχὴ τῆς προσευχῆς σου ἔκανες μία παράκληση, καὶ ἐγὼ ἦρθα νὰ σοῦ δώσω ἀπάντηση σ' αὐτήν, διότι εἶσαι ἄνδρας εὐγενικῶν ἐπιθυμιῶν. Πρόσεξε λοιπὸν τὰ λόγια μου, ὥστε νὰ κατανοήσεις τὰ ὅσα εἶδες καὶ ἄκουσες στὸ δράμα»⁸.

"Ὡστε καὶ ὅταν μᾶς λένε οἱ Ἰουδαῖοι, 'Γιατί στὸν Ἡσαΐα, ὅταν ὁ Ὁζίας φοβόταν τὸν πόλεμο καὶ τὴν ἐπίθεση τῶν δύο βασιλέων, ἀφοῦ ὁ προφήτης ἐπισκέφθηκε τὸ βασιλεῖα προεῖπε σ' αὐτὸν θαῦμα, ποὺ συνέβηκε μετὰ ἀπὸ πάρα πολλὰ χρόνια'⁹; θ' ἀπαντήσομε καὶ ἐμεῖς πρὸς αὐτούς· 'Γιὰ ποιὸ λόγο ὅταν ὁ Δανιήλ υπέβαλε παράκληση στὸ Θεό γιὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία καὶ ζητοῦσε ν' ἀκούσει κάτι σχετικὰ μὲ αὐτήν, ἀφοῦ παρουσιάσθηκε ὁ ἄγγελος, γι' αὐτήν μὲν δὲν εἶπε τίποτε, δίδαξε ὁμῶς πράγματα ποὺ θὰ συνέβαιναν στὸ μέλ-

κροῖς ὕστερον χρόνοις ἐδίδαζεν; Ἄλλ' ὥσπερ ἐνταῦθα ἐκ περιουσίας τὸ ζητούμενον λύει, οὕτω κάκει. Πίστις γὰρ μεγίστη τοῦ τὴν πόλιν ἀναστήσεσθαι, τὸ καὶ πάλιν αὐτὴν ἀλώσεσθαι. Τί οὖν; λυπῆσαι τὸν προφήτην βουλόμενος, τοῦτο
 5 ποιεῖ; Οὐδαμῶς, ἀλλ' αὐτοὺς φοβερωτέρους ἐργάσασθαι. Καὶ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δίς, ἀλλὰ πολλάκις. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ μέλλουσα ἔσεσθαι εὐπραγία ἱκανὴ φουσῆσαι τὴν ἐκείνων διανοίαν, οὐ μόνον ἀνορθουμένης τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ χερσὶ βαρβαρικαῖς οἰκοδομουμένης, βαρβαρικαῖς ἐκείναις ταῖς
 10 καθελούσαις αὐτήν.

Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Ἡσαΐας φησί, δεικνὺς τὸ παντοδύναμον καὶ εὐπορον τοῦ Θεοῦ, πῶς ἱκανὸς πάντα καὶ ποιῆσαι καὶ μεταβαλεῖν. Ἐπεὶ οὖν ἐμελλεν αὐτοῖς τὰ πατρία ἀποδοθήσεσθαι, καὶ νίκαι λαμπραὶ καὶ συνεχεῖς, ἅς καὶ οἱ προφη-
 15 ται ἀναβοῶσιν (οἷον ὁ μὲν Ἰεζεκιήλ, ὅτι μετὰ ἔτη τὰ ὄπλα αὐτῶν κατακαυθήσεται τῶν μελλόντων ἀλώσεσθαι, οἱ δὲ ἄλλοι τὰ αὐτὰ συνεχῶς ἔλεγον), ἵνα μὴ τούτοις ἐπαρθέντες, χεῖρους τῶν προτέρων γένωνται, τῷ φόβῳ τῆς προρρήσεως, καὶ τὸ πολλάκις τὰ αὐτὰ εἰπεῖν, καθάπερ αὐτοὺς εἰς ἀ-
 20 νάγκην ἄφυκτον καθιστῶν τοῦ μηδὲ βουλομένους διαφθαρῆναι. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸν χρόνον ἄδηλον ἐποίει· ἐπεὶ τίς χρεῖα ταῦτα ἀπαγγελθῆναι;

Καὶ ὄρα πότε προφητεύεται. Παρ' αὐτὴν τὴν ἀνοδὸν, ἀκμαζόντων αὐτοῖς καὶ ἀνθούντων τῶν πραγμάτων. Ὡσπερ καὶ ὁ Μωϋσῆς μέλλων αὐτοὺς εἰσάγειν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, παρ' αὐτὴν τῶν ἀγαθῶν τὴν μετᾶληψιν προφητεύει αὐτοῖς παρόντα τὰ δεινὰ, λέγων· «Διαμαρτύρομαι ὑμῖν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», ἀντίρροπον τῇ διὰ τὴν εὐπραγίαν ἀπαθείᾳ τὴν ἀπὸ τῆς ἀπειλῆς τιμωρίαν τιθεῖς, οὕτω καὶ οὗ-
 30 τος κατέχει αὐτοὺς ἐν φόβῳ. Διὰ τοῦτο καὶ Ζαχαρίας τὸ

10. Ἡσ. 49, 17.

11. Ἰεζ. 39, 9.

12. Δευτ. 4, 26.

λον μετὰ ἀπὸ πολλὰ χρόνια; Ἐπειδὴ ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ με ὑπεραφθονία δίνεται ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα, ἔτσι καὶ ἐκεῖ. Πίστη δηλαδή πάρα πολὺ μεγάλη ὅτι θὰ ἀνοικοδομηθεῖ ἡ πόλη, καὶ ὅτι πάλι αὐτὴ θὰ κυριευθεῖ. Τί λοιπόν; τὸ κάμνει αὐτὸ θέλοντας νὰ στενοχωρήσει τὸν προφήτη; Καθόλου, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς κάνει νὰ φοβηθοῦν περισσότερο. Καὶ ὄχι μιὰ φορά, οὔτε δύο, ἀλλὰ πολλές φορές. Ἐπειδὴ δηλαδή ἡ εὐημερία ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ στὸ μέλλον ἦταν ἱκανὴ νὰ γεμίσει με ἀλαζονεῖα τὰ μυαλὰ ἐκείνων, ὄχι μόνο, λέγει, θὰ ἀνοικοδομηθεῖ ἡ πόλη, ἀλλὰ καὶ θὰ γίνῃ ἡ ἀνοικοδόμησή της με χέρια βαρβαρικά, με τὰ βαρβαρικὰ ἐκείνα χέρια ποὺ κατέστρεψαν αὐτήν¹⁰.

Αὐτὸ καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει, γιὰ νὰ δείξει τὴν παντοδυναμία καὶ τὴν εὐκολία τοῦ Θεοῦ, πῶς δηλαδὴ εἶναι ἱκανὸς ὅλα νὰ τὰ κάνει καὶ νὰ τὰ μεταβάλλῃ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο ν' ἀποδοθοῦν σ' αὐτοὺς τὰ πάτρια, καὶ νὰ συμβοῦν λαμπρὲς νίκες καὶ συνεχεῖς, τίς ὁποῖες καὶ οἱ προφῆτες διακηρῦσσουν (ὅπως, ὁ μὲν Ἰεζεκιὴλ λέγοντας, ὅτι μετὰ ἀπὸ χρόνια θὰ κατακαοῦν τὰ ὄπλα αὐτῶν ποὺ πρόκειται νὰ τὴν κυριεύσουν¹¹, οἱ δὲ ἄλλοι ἔλεγαν συνέχεια τὰ ἴδια), γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, κυριευμένοι ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἀπὸ ἀλαζονεῖα, νὰ γίνουν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς προηγουμένους, με τὸ φόβο τῆς προρρήσεως καὶ με τὸ νὰ τὰ λέγει πολλές φορές, τοὺς ἐξανάγκαζε κατὰ κάποιον τρόπο ἀναπόφευκτο καὶ ἀμετάτρεπτο νὰ μὴ θέλουν νὰ διαφθαροῦν. Καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν φανέρωνε τὸ χρόνο· διότι ποιά ἀνάγκη ὑπῆρχε νὰ ἀποκαλυφθοῦν αὐτά;

Καὶ πρόσεχε πότε προφητεύονται. Ὅταν πολησιάζε ἡ ἐπιστροφή τους στὴν πατρίδα τους, καὶ τὰ πράγματά τους βρισκόταν στὴν ἀκμὴ τους καὶ ἀνθοῦσαν. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Μωϋσῆς ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ὀδηγήσει αὐτοὺς στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας προφητεύει ὅτι τὰ δεινὰ βρίσκονται κοντὰ στὴν ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν, λέγοντας, «Ἐπικαλοῦμαι ἐνώπιόν σας σὰν μάρτυρα τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ»¹², τοποθετώντας σὰν ἀντίβαρο στὴν ἀδιαφορία τους ἐξ αἰτίας τῆς εὐτυχίας τους, τὴν μέσῳ τῆς ἀπειλῆς τιμωρία, ἔτσι καὶ αὐτὸς συγκρατεῖ αὐτοὺς με τὸ φόβο.

πλέον ἐν τούτοις διατρίβει, καὶ σαφέστερον τὰ αὐτὰ λέγει. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς ἀνθρωπίνη φύσις πρὸς εὐπραγίαν καὶ ἀνεσίαν ἀχρηστον.

3. «Ἔτι ἐμοῦ λαλοῦντος», φησί, «ἐν τῇ προσευχῇ, ἦλ-
5 θεν ὁ ἄγγελος Γαβριήλ», ὁ συνήθης αὐτῷ, «πετώμενος· καὶ κατέσχε με ὡσεὶ ὦραν θυσίας ἐσπερινῆς». Ἦ ὥστε μὴ ἐκ-
πλήκτον γενέσθαι ἀπὸ τῆς ὄψεως, ἢ ὥστε νοῆσαι τὰ λεγόμενα. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν αὐτὰ σαφῶς εἰπεῖν διὰ τοὺς λοι-
πούς, εἰκότως ἄπτεται.

10 «Καὶ συνέτισέ με», φησί, «καὶ ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ, καὶ εἶπεν· Δανιήλ, νῦν ἐξῆλθον συμβιβάσαι σε σύνεσιν. Ἐν ἀρ-
χῇ τῆς δεήσεώς σου ἐξῆλθεν ὁ λόγος· καὶ ἐγὼ ἦλθον τοῦ ἀ-
ναγγεῖλαι σοι, ὅτι ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν εἶ σύ. Καὶ ἐννοήθητι ἐν τῷ
ρήματι, καὶ σύνες ἐν τῇ ὀπτασίᾳ». Νόησον, φησί, τὰ λεγόμε-
15 να. Ὅταν γὰρ τις ὑπὲρ ἑτέρων μὲν ἀξιοῖ, ἕτερα δὲ ἀκούη,
πολλῆς δεῖται τῆς προσευχῆς.

«Καὶ ἐπιτρέψει καὶ οἰκοδομηθήσεται πλατεῖα καὶ περι-
τειχος». Τινὲς τὸ τεῖχος, ὅπερ Ἀγρίππας ἐποίησε, φασίν.

«Καὶ ἐκκενωθήσονται οἱ καιροί. Καὶ μετὰ τὰς ἑβδομά-
20 δας τὰς ἐξήκοντα δύο ἐξολοθρευθήσεται χρίσμα, καὶ κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸ ἅγιον διαφθερεῖ σὺν τῷ ἡγουμένῳ· καὶ ἐκκοπήσονται ὡς ἐν κατακλυσμῷ, καὶ ἕ-
ως τέλους πολέμου συντετμημένου ἀφανισμοῖς. Καὶ δυνα-
μώσει διαθήκην πολλοῖς ἑβδομάς μία». Ὅρα πῶς πληκτι-
25 κῶς τὰ κακὰ διηγεῖται. «Ἦ καὶ ἡμισυ τῆς ἑβδομάδος, κατα-
παύσει θυμίαμα, καὶ θυσία, καὶ σπονδή· καὶ ἐπὶ τὸ ἱερὸν βδέ-

13. Δαν. 9, 21.

14. Δαν. 9, 22-23.

15. Δαν. 9, 25.

16. Δαν. 9, 25-26.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ζαχαρίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστο σ' αὐτὰ ἐπιμένει, καὶ σαφέστερα λέγει αὐτά. Διότι τίποτε ἄλλο δὲν κάνει τόση κακὴ χρῆση τῆς εὐημερίας καὶ τῆς ἀνέσεως, ὅσο ἡ ἀνθρώπινη φύση.

·3. «Ἐνῶ», λέγει, «μιλοῦσα στὴν προσευχή μου μὲ τὸν Κύριο παρουσιάσθηκε ὁ ἄγγελος Γαβριήλ», ποῦ ἦταν γνωστὸς σ' αὐτόν, «καὶ πετώντας μὲ πλησίασε κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἑσπερινῆς θυσίας»¹³. Ἦ γιὰ νὰ μὴ κυριευθεῖ ἀπὸ ἐκπληξη ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ποῦ ἔβλεπε, ἢ γιὰ νὰ κατανοήσῃ τὰ λεγόμενα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἦταν δυνατὸ αὐτὰ νὰ λεχθοῦν ὀλοφάνερα ἐξ αἰτίας τῶν ἄλλων, γι' αὐτὸ πολὺ σωστὰ πλησιάζει ὁ ἄγγελος αὐτόν.

«Καὶ μοῦ ἐξήγησε», λέγει, «καὶ μίλησε μαζί μου καὶ μοῦ εἶπε· Δανιήλ, ἦρθα γιὰ νὰ σοῦ ἐξηγήσω καὶ νὰ κατανοήσῃς ὀρισμένα πράγματα. Στὴν ἀρχὴ τῆς προσευχῆς σου ἔκανες μία παράκληση, καὶ ἐγὼ ἦρθα νὰ σοῦ δώσω ἀπάντηση καὶ νὰ σοῦ πῶ, ὅτι εἶσαι ἄνδρας μὲ εὐγενικὲς ἐπιθυμίες. Πρόσεξε τὰ λόγια μου, ὥστε νὰ κατανοήσῃς τὰ ὅσα εἶδες καὶ ἄκουσες στὸ δράμα»¹⁴. Κατανόησε, λέγει, τὰ λεγόμενα. Διότι ὅταν κάποιος παρακαλεῖ γιὰ ἄλλα, ἀκούει δὲ ἄλλα, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ προσευχή.

«Καὶ θὰ ἐπιστρέψουν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ θὰ ἀνοικοδομηθεῖ ἡ πλατεία καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως»¹⁵. Μερικοὶ λένε, ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ τεῖχος ποῦ ἔχτισε ὁ Ἀγρίππας.

«Καὶ ἔτσι θὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ πρῶτοι καιροί. Μετὰ δὲ τὸ πέρασμα τῶν ἐξήντα δύο ἐβδομάδων θὰ ἐξολοθρευθεῖ ὁ βασιλιάς αὐτῆς χωρὶς νὰ ὑπάρχει κάποια αἰτία δικαιολογημένη καὶ θὰ καταστραφεῖ ἡ πόλη μὲ τὸ ναὸ τῆς καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῆς. Οἱ κάτοικοί τῆς θὰ περιέλθουν σὲ φοβερὲς συμφορὲς καὶ νέος πόλεμος ἐναντίον τῆς θὰ προξενήσῃ, μέχρι ποῦ νὰ τελειώσει, ἀμέτρητες καταστροφὲς καὶ ἀφανισμούς. Καὶ κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς ἐβδομαδιαίας χρονικῆς περιόδου θὰ συνάψῃ ὁ Κύριος μὲ τοὺς πολλοὺς μιὰ νέα συμφωνία»¹⁶. Πρόσεχε πῶς διηγεῖται τὰ κακὰ μὲ τρόπο ποῦ πληγώνει θανάσιμα. «Κατὰ τὰ μέσα δὲ τῆς ἐβδομάδας αὐτῆς θὰ τερματισθεῖ ἡ προσφορὰ θυμιάματος, θυσιῶν καὶ σπουδῶν καὶ στὸ ναὸ θὰ στηθεῖ τὸ βδέ-

λυγμα τῆς ἐρημώσεως, καὶ ἕως συντελείας καιροῦ συντελεσθήσεται ἐπὶ τὴν ἐρήμωσιν».

Ὅρα πῶς ἐν τοῖς λυπηροῖς τὸν λόγον κατέπαυσε, καὶ τὰ μὲν χρηστὰ ἀσαφῶς εἶπεν (τοῦτο γάρ ἐστι· «Δυναμώσει 5 πολλοῖς διαθήκην ἑβδομάς μία»)· τὰ δὲ λυπηρά, συνεχῶς καὶ πολλάκις. «Καὶ τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τουτέστι, τὸ Ἀδριανοῦ. Ταῦτα σαφέστερον ὁ Ζαχαρίας λέγει· λέγει δὲ ἐκεῖνος καὶ τὰ χρηστὰ διὰ τοὺς ἐναπομείναντας. Τάχα καὶ μετὰ Αἴγυπτον τοσαῦτα ἔτη ἐποίησε, καὶ οὐ διεφθάρησαν· 10 νῦν δὲ οὐκέτι προσδοκᾶς ταῦτα. Ὅρα καὶ τὰ ἄλλα. Οὐκ ἐπιβαίνει Ἰουδαῖος καθάπερ καὶ πρότερον τῆς πόλεως. Τίς δὲ ὄλως περὶ ἐπανόδου εἶπεν; Οὐδεὶς.

λυγμα τῆς ἐρημώσεως, ἡ δὲ ἐρήμωση αὐτὴ καὶ καταστροφή θὰ τερματισθεῖ ὅταν ὀλοκληρωθεῖ ὁ καθορισμένος χρόνος»¹⁷.

Πρόσεχε πῶς τελείωσε τὸ λόγο μὲ τὰ δυσάρεστα, καὶ τὰ μὲν καλὰ καὶ ἀγαθὰ τὰ εἶπε μὲ ἀσάφεια (διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «Κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς ἑβδομαδιαίας χρονικῆς περιόδου θὰ συνάψει ὁ Κύριος μὲ τοὺς πολλοὺς μιὰ νέα διαθήκη»), τὰ δὲ λυπηρὰ τὰ ἐπαναλαμβάνει συνέχεια καὶ πολλὰς φορές. «Καὶ τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως», δηλαδὴ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀδριανοῦ. Αὐτὰ σαβέστερα τὰ λέγει ὁ Ζαχαρίας, ὁ ὁποῖος λέγει καὶ τὰ καλὰ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀπέμειναν. Βέβαια καὶ μετὰ τὴν ἐξοδο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τόσα χρόνια τοὺς ἄφησε νὰ ταλαιπωροῦνται καὶ δὲν καταστράφηκαν, τώρα ὁμως μὴ περιμένεις πλέον ὅλα αὐτά. Πρόσεχε καὶ τὰ ἄλλα. Δὲν ἐπιστρέφει ὁ Ἰουδαῖος στὴν πόλη ὅπως καὶ προηγουμένως. Ποιὸς δὲ μίλησε γενικὰ γιὰ τὴν ἐπιστροφή; Κανένας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

«Ἐν ἔτει τρίτῳ τοῦ βασιλέως Περσῶν Κύρου λόγος ἀπεκαλύφθη τῷ Δανιήλ, οὗ τὸ ὄνομα ἐπεκλήθη Βαλτάσαρ. Καὶ ἀληθινὸς ὁ λόγος· καὶ δύναμις μεγάλη καὶ σύνεσις ἐδόθη αὐτῷ ἐν τῇ ὀπτασίᾳ. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐγὼ Δανιήλ ἡμην πενθῶν τρεῖς ἑβδομάδας. Ἄρτον ἐπιθυμιῶν οὐκ ἔφαγον, καὶ κρέα καὶ οἶνος οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ στόμα μου, καὶ ἄλειμμα οὐκ ἤλειψάμην ἕως τριῶν ἑβδομάδων ἡμερῶν».

1. Τίνος ἕνεκεν πάλιν πενθεῖ; Εἰ γὰρ τὸ πρῶτον ἔτος Κύρου ἀνέβη, τίνος ἕνεκεν πενθεῖ; καὶ πάσας ἡμέρας, εἰκὸς μίαν; Πάλιν οὐδὲν ἀκούει, ὑπὲρ ὧν εὐχεται. Ἐμοὶ δοκεῖ, ὅτι εὐχεται ὥστε λυθῆναι τὰ δεινὰ ταῦτα. Ἄλλ' οὐδὲν τοιοῦτον
5 ὁ Θεός· καὶ λέγει σαφέστερον αὐτό. Μᾶλλον δὲ ὥστε πάντας ἀνελθεῖν εὐχεται. Εἰ καὶ μεγάλα τὰ δεινὰ, καὶ ἐβούλετο ἀποβαλεῖν τὴν πατρίδα. Οὕτως δὲ σαφέστερον αὐτὸ λέγει, καὶ ἀκριβέστερον. Ὅρα δὴ πανταχοῦ τὸν Δανιήλ οὐχ ἀπλῶς ἐπιτυγχάνοντα τῶν ὀψεων, ἀλλὰ μετὰ νηστειῶν. Ὅτε
10 ἔδει τὸ ὄναρ μαθεῖν, νηστεία προηγῆσατο. Ὅτε Γαβριήλ ἐφάνη, νηστεία πάλιν καὶ σποδὸς καὶ σάκκος. Ὅτε οὗτος φαίνεται, καὶ νηστεία καὶ εὐχή. Ἄλλ' ὄρα καὶ τοῦτον ἀπολογούμενον αὐτῷ σχεδόν.

1. Δαν. 10, 1-3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι.

«Κατὰ τὸ τρίτο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Κύρου, βασιλιᾶ τῶν Περσῶν, φανερώθηκε προφητικὸς λόγος στὸ Δανιήλ, ὁ ὁποῖος ἐπονομάσθηκε Βαλτάσαρ· ὁ λόγος αὐτὸς ἦταν ἀληθινὸς καὶ μεγάλη ἡ δύναμὴ του, στὸν δὲ Δανιήλ δόθηκε σύνεση, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ κατανοῆσει τὸ ὄραμα ἐκεῖνο. Κατὰ τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες ἐγὼ ὁ Δανιήλ πενθοῦσα τρεῖς ἐβδομάδες. Ψωμί, ποὺ τόσο ἐπιθυμοῦσα, δὲν ἔφαγα, κρέας δὲ καὶ κρασί δὲν μπῆκε στὸ στόμα μου, καὶ τρεῖς ὀλόκληρες ἐβδομάδες δὲν ἀλείφθηκα μὲ μύρα»¹.

1. Γιὰ ποιὸ λόγο πάλι πενθεῖ; Διότι, ἐὰν τὸ πρῶτο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Κύρου ἀνέβηκε στὰ βασιλικά ἀξιώματα γιὰ ποιὸ λόγο πενθεῖ; καὶ ὅλες τῆς ἡμέρες ποὺ φαίνονται σὰν μία; Καὶ πάλι τίποτε δὲν ἀκούει ἀπὸ ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα προσεύχεται. Ἐμένα μου φαίνεται, ὅτι προσεύχεται νὰ τελειώσουν αὐτὲς οἱ συμφορές. Ἄλλ' ὅμως τίποτε παρόμοιο δὲν κάμνει ὁ Θεός, καὶ λέγει σαφέστερα αὐτό. Μᾶλλον ὅμως προσεύχεται γιὰ νὰ ἐπιστρέψουν ὅλοι στὴν πατρίδα τους. Ἄν καὶ ἦταν μεγάλα τὰ δεινὰ καὶ ἤθελε νὰ χάσει τὴν πατρίδα του. Ἔτσι λοιπὸν λέγει αὐτὸ μὲ πῶς μεγάλη σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια. Πρόσεχε τὸν Δανιήλ ποὺ παντοῦ κατορθώνει νὰ δεῖ τὰ ὄραματα ὄχι ἔτσι στὴν τύχη, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ νηστεῖες. Ὄταν ἔπρεπε νὰ ἐξηγήσει τὸ ὄνειρο, προηγήθηκε νηστεία. Ὄταν φανερώθηκε ὁ Γαβριήλ, προηγήθηκε πάλι νηστεία, φόρεσε σάκκο, καὶ κάθισε ἐπάνω σὲ στάχτη. Ὄταν φανερώνεται αὐτὸς ὁ ἄνδρας, προηγεῖται καὶ νηστεία καὶ προσευχή. Ἀλλὰ πρόσεχε καὶ αὐτὸν ποὺ σχεδὸν ἀπολογεῖται πρὸς αὐτόν.

«Καὶ ἐν ἡμέρᾳ εἰκοστῆ καὶ τετάρτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώ-
 του, ἐγὼ ἤμην ἐχόμενος τοῦ ποταμοῦ τοῦ μεγάλου, οὗτός ἐ-
 στι Τίγρις. Καὶ ἤρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ
 ἀνὴρ ἐνδεδυμένος βαδίμ, καὶ ἡ ὀσφὺς αὐτοῦ περιεζωσμένη
 5 χρυσίῳ Ὀφάζ, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὡσεὶ Θαρσεῖς, καὶ τὸ
 πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ δρασις ἀστραπῆς, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ
 αὐτοῦ ὡσεὶ λαμπάδες πυρός, καὶ οἱ βραχίονες αὐτοῦ καὶ τὰ
 σκέλη ὡς δρασις χαλκοῦ στίλβοντος, καὶ ἡ φωνὴ τῶν λό-
 γων αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὄχλου. Καὶ εἶδον ἐγὼ Δανιήλ μόνος
 10 τὴν ὄπτασίαν, καὶ οἱ ἄνδρες οἱ μετ' ἐμοῦ οὐκ εἶδον τὴν ὄπτα-
 σίαν, ἀλλ' ἡ ἔκστασις μεγάλη ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτούς, καὶ ἔφυ-
 γον ἐν φόβῳ. Καὶ ἐγὼ ἀπελείφθην μόνος, καὶ εἶδον τὴν ὄ-
 πτασίαν τὴν μεγάλην ταύτην, καὶ οὐχ ὑπελείφθη ἐν ἐμοὶ ἰ-
 σχύς, καὶ ἡ δόξα μου μετεστράφη εἰς διαφθοράν, καὶ οὐκ ἐ-
 15 κράτησα ἰσχύος. Καὶ ἤκουσα τὴν φωνὴν τῶν λόγων αὐτοῦ·
 καὶ ἐν τῷ ἀκοῦσαί με ἤμην κατανευγμένος ἐπὶ πρόσωπόν
 μου, καὶ τὸ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ ἰδοὺ χεὶρ ἀπτο-
 μένη μου, καὶ ἤγειρέ με ἐπὶ τὰ γόνατά μου, καὶ ἐπὶ τὰ ἴχνη
 τῶν ποδῶν μου. Καὶ εἶπε πρὸς με· Δανιήλ, ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν,
 20 σύνες ἐν τοῖς λόγοις, οἷς ἐγὼ λαλῶ πρὸς σέ, καὶ στηῆθι ἐν τῇ
 στάσει σου, ὅτι νῦν ἀπεστάλην ἐγὼ πρὸς σέ. Καὶ ἐν τῷ λα-
 λῆσαι αὐτὸν πρὸς με τὸν λόγον τοῦτον, ἀνέστην ἐντρομος.
 Καὶ εἶπε πρὸς με· Μὴ φοβοῦ, Δανιήλ, ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας
 τῆς πρώτης, ἧς ἔδωκας τὴν καρδίαν σου τοῦ συνεῖναι καὶ
 25 κακωθῆναι ἐναντι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, ἠκούσθησαν οἱ λό-
 γοι σου, καὶ ἐγὼ ἦλθον ἐν τοῖς λόγοις σου».

Ὅρας, ὅπερ ἔφην, καὶ τοῦτον ἀπολογούμενον αὐτῷ
 σχεδόν; «Ἀπὸ πρώτης ἡμέρας», φησὶν, ἀπεστάλην». Τίνος
 οὖν ἐνεκεν ἐβράδυνας; «Καὶ ὁ ἄρχων βασιλείας Περσῶν εἰ-
 30 στήκει ἐξ ἐναντίας μου εἴκοσι καὶ μίαν ἡμέραν. Ἦκουσας ὅ-
 τι ἔθηκε ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων αὐτοῦ;». Καὶ ἔ-
 καστον ἔθνος ἔχει τὸν ἐφεστῶτα, καὶ βούλεται αὐτὸς εἶναι

«Κατὰ τὴν εἰκοστὴ τέταρτη ἡμέρα τοῦ πρώτου μήνα καὶ ἐνῶ ἐγὼ βρισκόμουν κοντὰ στὸν μεγάλο ποταμό, ποῦ ὀνομάζεται Τίγρις, σήκωσα τὰ μάτια μου καὶ νά, εἶδα ἕναν ἄνδρα, ποῦ φοροῦσε ἔνδυμα ἀπὸ λινὸ καὶ εἶχε ζωσμένη τὴ μέση του μὲ ζώνη στολισμένη μὲ χρυσὸ Ὀφάζ. Τὸ σῶμα του φαινόταν σὰν τὸν πολῦτιμο λίθο θαρσίς, τὸ πρόσωπό του ἔλαμπε σὰν ἀστραπή, τὰ μάτια του ἔλαμπαν σὰν λαμπάδες πυρός, οἱ βραχίονές του καὶ τὰ σκέλη του ἔμοιαζαν καὶ ἄστραφταν σὰν τὸ χαλκὸ, τὰ δὲ λόγια ποῦ ἔλεγε ἦταν σὰν λόγια πολυάριθμων ἀνθρώπων. Μόνος ἐγὼ ὁ Δανιήλ εἶδα αὐτὸ τὸ δραμα, ἐνῶ οἱ ἄνδρες ποῦ ἦταν μαζί μου δὲν εἶδαν τὸ δραμα, ἀλλὰ κυριεύθηκαν ἀπὸ κατάπληξη καὶ ἔφυγαν καταφοβισμένοι. Ἀπέμεινα τότε ἐγὼ μόνος καὶ εἶδα τὸ μεγάλο αὐτὸ δραμα, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου δὲν ἀπέμεινε σὲ μένα καμιὰ δύναμη, τὸ πρόσωπό μου ἀλλοιώθηκε καὶ δὲν εἶχα τὴ δύναμη νὰ σταθῶ ὀρθίος. Ἄκουσα τότε τὴ φωνὴ τῶν λόγων του, καὶ μόλις τὴν ἄκουσα κυριεύθηκα ἀπὸ φόβο καὶ ἔπεσα μὲ τὸ πρόσωπο στραμμένο πρὸς τὴ γῆ. Καὶ νά, ἕνα χέρι μὲ ἔπιασε καὶ μὲ σήκωσε στὰ γόνατά μου καὶ μὲ ἔβαλε νὰ σταθῶ στὰ πόδια μου. Καὶ μοῦ εἶπε· Δανιήλ, ποῦ εἶσαι ἄνθρωπος μὲ εὐγενικὲς ἐπιθυμίες, δῶσε μεγάλη προσοχὴ στὰ λόγια μου γιὰ νὰ τὰ κατανοήσεις, στάσου ὀρθίος, διότι ἔχω σταλεῖ πρὸς ἑσένα ἀπὸ τὸ Θεό. Στὸ ἄκουσμα τῶν λόγων αὐτῶν σηκώθηκα ὀρθίος ἀλλὰ γεμάτος ἀπὸ τρόμο. Καὶ μοῦ εἶπε· Μὴ φοβᾶσαι, Δανιήλ, διότι ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα ποῦ ζήτησε ἡ καρδιά σου νὰ γνωρίσει τὴν ἀλήθεια καὶ δέχθηκε νὰ ὑποστῆ ὅλες αὐτὲς τὶς ταλαιπωρίες ἐνώπιον τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, εἰσακούσθηκαν τὰ λόγια τῆς παρακλήσεώς σου καὶ ἐγὼ ἦρθα νὰ δώσω ἀπάντηση στὰ λόγια σου»².

Βλέπεις, ὅπως προανέφερα, ποῦ καὶ αὐτὸς ἀπολογεῖται σχεδὸν πρὸς αὐτόν; «Ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα», λέγει, «στάλθηκαν». Καὶ γιὰ ποῖο λοιπὸν λόγο ἄργησες νὰ ρθεῖς; «Καὶ ὁ ἄρχοντας τῆς βασιλείας τῶν Περσῶν στεκόταν ἀπέναντί μου εἰκοσιμία ἡμέρες.— Ἀκουσες ὅτι τοποθέτησε σύνορα σύμφωνα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀγγέλων του;»³—Κάθε ἔθνος ἔχει τὸν προστάτη ἀρ-

2. Δαν. 10, 4-12.

3. Δευτ. 32, 8.

δυνατώτερος. «Καὶ σύνεσις ἐδόθη αὐτῷ ἐν τῇ ὀπτασίᾳ». Οὐ γὰρ ἤρκει τὰ ρήματα διδάξαι τὰ λεγόμενα. Ὁρᾶς ἐτέρως παιδευομένους τοὺς προφήτας; «Καὶ δύναμις μεγάλη» τῆς ὄψεως. Ὅντως γὰρ μεγάλη, τὸ τοὺς ἡσθενηκότας ἐκείνου
 5 τοῦ τοσαῦτα περιγενομένου περιγενέσθαι Ἀντιόχου. «Καὶ ἀληθινὸς ὁ λόγος». Ἐπειδὴ τινες ἐμελλον ἀπιστεῖν. «Οὐ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ». Ἀναμιμνήσκει σε τῶν πρώτων, ἵνα ἀξιόπιστος φανῆ. Ἴδου καὶ τὸ πάσχα ἔλυσεν. Εἰ γὰρ ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ τὸ πάσχα γίνεται, οὗτος δὲ μέχρι τῆς τετάρτης
 10 εἰκάδος τοῦ μηνὸς ἐνήστευσεν. Ἐμπίπτει δὲ εἰς τὴν τεσσαρεσκαδεκάτην, ἀπὸ τῆς τεσσαρεσκαδεκάτης ἐπὶ τὴν πρώτην εἰκάδα, καὶ ἑτέρας δύο ἡμέρας. Ὅρα τὰ νόμιμα ἤδη καταλυόμενα. Οὐκ ἐνέτρεψέ σε ὁ φόβος, ὦ Δανιήλ; Οὐχί, φησί. Ὅρα ποῦ τὴν ὀπτασίαν βλέπει· ἐπὶ τῆς ἐρήμου, καθάπερ
 15 καὶ Μωϋσῆς. Αἱ γὰρ πόλεις θορύβων γέμουσι, καὶ ταραχῆς. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ ὄρους μεταμορφοῦται.

2. «Καὶ ἰδοὺ Μιχαήλ, εἰς τῶν ἀρχόντων πρώτων, ἦλθε βοηθῆσαί μοι, καὶ αὐτὸν κατέλιπον ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἀρχοντος βασιλέως Περσῶν. Καὶ ἦλθον συνετίσαι σε ὅσα ἀπαντήσεται
 20 τῷ λαῷ σου ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, ὅτι ἰδοὺ ἡ ὄρασις εἰς ἡμέρας. Καὶ ἐν τῷ λαλῆσαι αὐτὸν μετ' ἐμοῦ πάντας τοὺς λόγους τούτους, ἔδωκα τὸ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ κατενύγην. Καὶ ἰδοὺ ὡς ὁμοίωμα υἱοῦ ἀνθρώπου ἤψατο τῶν χειλέων μου. Καὶ ἤνοιξα τὸ στόμα μου, καὶ ἐλάλησα, καὶ εἶ-
 25 πον πρὸς τὸν ἐστῶτα ἐναντίον μου· Κύριε, ἐν τῇ ὄρασει σου ἐστράφη τὰ ἐντός μου ἐν ἐμοί, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἔχω ἰσχύν. Καὶ πῶς δυνήσεται ὁ παῖς σου, Κύριε, λαλῆσαι μετὰ τοῦ Κυρίου μου τούτου; Καὶ ἐγώ, ἀπὸ τοῦ νῦν οὐ στήσεται ἐν ἐμοὶ ἰσχύς,

4. Δαν. 10, 1.

5. Τὸ Πάσχα τῶν Ἑβραίων ἑορταζόταν τὴν 14ῃ τοῦ ἑβραϊκοῦ μηνὸς Νισσάν.

χηγό του και θέλει αὐτός νὰ εἶναι δυνατότερος. «Καὶ δόθηκε σύνεση σ' αὐτὸν γιὰ νὰ κατανοήσῃ τὸ δῶμα»⁴. Δὲν ἐπαρκοῦσαν δηλαδὴ τὰ λόγια νὰ καταστήσουν κατανοητὰ τὰ λεγόμενα. Βλέπεις τοὺς προφῆτες ποὺ διδάσκονται μὲ διαφορετικὸ τρόπο; «Καὶ ἦταν μεγάλη ἡ δύναμη» τοῦ προφητικοῦ λόγου τοῦ δράματος. Πράγματι λοιπὸν ἦταν μεγάλη, ἀφοῦ οἱ ἀνίσχυροι κατόρθωσαν νὰ ὑπερισχύσουν τοῦ Ἀντιόχου ἐκείνου, ποὺ ἡ ὑπεροχὴ του ὑπῆρξε τόσο μεγάλη. «Καὶ εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος». Λέγεται ἐπειδὴ μερικοὶ ἐπρόκειτο νὰ δείξουν ἀπιστία. «Στὸν ὁποῖο δόθηκε τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ». Σοῦ ὑπενθυμίζει τὰ προηγούμενα, γιὰ νὰ φανεῖ ἀξιόπιστος. Νά, καὶ τὸ πάσχα τὸ κατέλυσε. Διότι, ἐὰν τὸ πάσχα ἐορτάζεται κατὰ τὸν πρῶτο μῆνα⁵, αὐτὸς δὲ νήστεψε μέχρι τὴν τέταρτη ἐξάδα τοῦ μηνός. Ἐμπίπτει δὲ στὴν δέκατη τέταρτη ἡμέρα, ἀφοῦ στὴ δέκατη τέταρτη ἡμέρα προστεθεῖ ἡ πρώτη ἐπόμενη ἐξάδα ἡμερῶν καὶ ἐπιπλέον ἄλλες δύο ἡμέρες. Πρόσεχε τὰ νόμιμα ποὺ ἤδη καταλύονται. Δὲν σὲ ἄλλαξε ὁ φόβος, Δανιήλ; Ὁχι, λέγει. Πρόσεχε ποῦ βλέπει τὸ δῶμα· στὴν ἔρημο, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Μωϋσῆς. Διότι οἱ πόλεις εἶναι γεμάτες ἀπὸ θορύβους καὶ ταραχῆ. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Χριστὸς μεταμορφώνεται ἐπάνω στὸ ὄρος.

2. «Καὶ νὰ ὁ Μιχαήλ, ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους ἄρχοντες τοῦ οὐρανοῦ, ἦρθε γιὰ νὰ μὲ βοηθήσῃ, καὶ αὐτὸν ἄφησα ἐκεῖ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἄρχοντα τοῦ βασιλείου τῶν Περσῶν. Ἦρθα νὰ σοῦ ἐξηγήσω τί θὰ συμβοῦν στὸ λαό σου κατὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρες, διότι αὐτὸ τὸ δῶμα ἀναφέρεται σ' αὐτὲς τὶς ἡμέρες. Μόλις αὐτὸς μοῦ εἶπε τὰ λόγια αὐτὰ γύρισα τὸ πρόσωπό μου πρὸς τὴ γῆ καὶ κυριεύθηκα ἀπὸ βαθειὰ συγκίνηση. Καὶ νά, κάποιος, ποὺ ἔμοιαζε μὲ ἄνθρωπο, ἤγγισε τὰ χεῖλη μου. Ἄνοιξα τότε τὸ στόμα μου καὶ εἶπα πρὸς αὐτὸν ποὺ στεκόταν ἀπέναντί μου· Κύριε, μόλις σὲ εἶδα συγκλονίστηκε τὸ ἐσωτερικό μου καὶ δὲν μ' ἀπέμεινε πλέον δύναμη. Καὶ πῶς θὰ μπορέσω ἐγὼ ὁ δοῦλος σου, Κύριε, νὰ μιλήσω μὲ σένα τὸν Κύριό μου; Διότι ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμή δὲν ἀπέμεινε μέσα μου δύναμη, καὶ αὐτὴ ἡ ἀνα-

καὶ πνοὴ οὐχ ὑπελείφθη ἐν ἐμοί'. Καὶ προσέθετο, καὶ ἤψατό μου ὡς δρασις ἀνθρώπου, καὶ ἐνίσχυσέ με, καὶ εἶπέ μοι· 'Μὴ φοβοῦ, ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν, εἰρήνη σοι, ἀνδρίζου, καὶ ἰσχυε'. Καὶ ἐν τῷ λαλήσαι αὐτὸν μετ' ἐμοῦ, ἐνίσχυσα, καὶ
 5 εἶπον· 'Λαλήτω ὁ Κύριός μου, ὅτι ἐνίσχυσάς με'. Καὶ εἶπεν· 'Εἰ οἶδας τί ἦλθον πρὸς σέ; Καὶ νῦν ἐπιστρέψω τοῦ πολεμῆσαι μετὰ τοῦ ἄρχοντος Περσῶν'. Καὶ ἐγὼ ἐξεπορευόμην, καὶ ὁ ἄρχων τῶν Ἑλλήνων ἤρχετο. 'Ἄλλ' ἢ ἀναγγελῶ σοι τὸ τεταγμένον ἐν γραφῇ ἀληθείας· καὶ οὐκ ἔστιν εἰς ἀντεχόμενος μετ' ἐμοῦ περὶ τούτων, ἀλλ' ἢ Μιχαὴλ ὁ ἄρχων ὑμῶν».

«Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐνδεδυμένος στολῆν». Ἴσως ἱερατικὴν. «Ἡ ὄψις αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ ἦν πυρὸς ἀπὸ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ». Πῶς ἐν ἀστραπῇ ἐκείνοις ἔφαινε; τίνος ἕνεκεν οὕτω
 15 φαίνεται ὁ ἄγγελος οὗτος; ἄρ' ἵνα ἐκπλήξῃ τὸν δῆμον; Καὶ τί τὸ κέρδος; Ἴνα πείσῃ μηκέτι πενθεῖν τὸ πολλάκις ταῦτα λέγεσθαι· μαρτυρῶν μαρτυρεῖ δυνάμει τῶν ἐσομένων· ἢ ἵνα πιστώσῃται αὐτόν. «Καὶ ἡ φωνὴ μεγάλη». Ὡστε καὶ τούτω καταπλήξασθαι. Ἐξίσταται, καὶ πάλιν ὁμιλοῦντος ἐξίσταται, συγχωροῦντος ἴσως, οὐκ ἀδυνατοῦντος· ἐπεὶ πρότερον εἶπεν· «Ἀνδρίζου». Καὶ ἔστη. Εἶδες τί ἔστιν ὄψις ἀγγέλου; Μὴ νομίσης χαλκὸν εἶναι τὸ ὀρώμενον, μηδὲ χρυσίον. Τίς γὰρ ἂν ἐνέγκοι τούτων τὴν ὄψιν; Πανταχοῦ γὰρ τὸ φῶς κεῖται. Ἐπεὶ τοίνυν ἀπεστάλην, προσημαίνω τοῦτο μόνον, φη-
 25 σί, μὴ διαφθείρης τὴν χάριν.

3. «Ἐκούσθησαν οἱ λόγοι σου, καὶ ἐγὼ ἦλθον ἐν τοῖς λόγοις σου». Τί γὰρ παρεκάλει, καὶ τί ἐδεῖτο; Καὶ μὴν οὐχί

6. Δαν. 10, 13-21.

7. Δαν. 10, 5.

8. Δαν. 10, 6.

9. Δαν. 10, 19.

10. Δαν. 10, 12.

πνοή μου ἀκόμα μου κόπηκε. Μὲ πλησίασε τότε καὶ μὲ ἄγγισε ἐκεῖνος ποὺ ἔμοιαζε μὲ ἄνθρωπο, μὲ ἐνίσχυσε καὶ μου εἶπε· Ἐμφοβᾶσαι, ἄνθρωπε μὲ τὶς εὐγενικὲς ἐπιθυμίες· ὅς ὑπάρχει εἰρήνη μαζί σου, πάρε θάρρος καὶ δύναμη'. Μόλις ἐκεῖνος μου εἶπε αὐτὰ πῆρα θάρρος καὶ δύναμη καὶ εἶπα· Ἐμῶς μιλήσει ὁ Κύριός μου, διότι μου ἔδωσες δύναμη'. Καὶ εἶπε· Ἐμῶς ἀραγε γνωρίζεις μὲ ποιοῦ σκοποῦ ἦρθα πρὸς ἐσένα; Τώρα ἐγὼ θὰ ἐπιστρέψω γιὰ νὰ πολεμήσω μὲ τὸν ἄρχοντα τῶν Περσῶν'. Ἐνῶ ἐγὼ ἔφευγα, ἐρχόταν ὁ ἄγγελος ὁ ἄρχοντας τῶν Ἑλλήνων. Σκοπὸς τοῦ ἐρχομοῦ μου εἶναι νὰ σοῦ ἀναγγεῖλω αὐτὸ ποὺ εἶναι γραμμένο στὸ βιβλίον τῆς ἀληθείας. Δὲν ὑπάρχει κανένας ἄλλος νὰ μὲ βοηθήσει σ' αὐτὰ τὰ πράγματα, παρὰ μόνο ὁ ἄρχοντάς σας ὁ Μιχαήλ»⁶.

Ἐμῶς νὰ ἕνας ἄνδρας ποὺ φοροῦσε στολή»⁷. Ἐμῶς ἱερατική. Ἐμῶς τὸ πρόσωπό του ἄστραφτε μπροστὰ στὰ μάτια του σὰν τὴ λάμψη τῆς φωτιᾶς». Πῶς σ' ἐκείνους φαινόταν σὰν ἄστραπή; γιὰ ποιοῦ λόγο ὁ ἄγγελος αὐτὸς φαίνεται τώρα ἔτσι; Ἐμῶς ἀραγε γιὰ νὰ προξενήσει ἐκπληξὴ στὸ λαό; Καὶ ποιοῦ τὸ κέρδος; Γιὰ νὰ πείσει αὐτὸν νὰ μὴ στενοχωρεῖται μὲ τὸ ὅτι λέγονται αὐτὰ πολλὰς φορές. Μὲ τὶς μαρτυρίες του αὐτὸς ἐπιβεβαιώνει τὴ δυνατότητα ἐκείνων ποὺ θὰ συμβοῦν. Ἐμῶς γιὰ νὰ κάνει αὐτὸν νὰ πιστέψει. Ἐμῶς Καὶ ἡ φωνὴ ἦταν μεγάλη»⁸. Ἐμῶς ὥστε καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ τὸν καταπλήξει. Ἐμῶς Ἐκπλίσσεται μ' αὐτό, καὶ πάλι ὅταν ὁμιλεῖ ἐκπλίσσεται, ἐνισχύοντάς τον ὅπωςδήποτε μὲ αὐτὸ καὶ ὅχι ἀποθαρρύνοντάς τον· διότι προηγουμένως εἶπε· Ἐμῶς Πάρε θάρρος καὶ δύναμη»⁹. Καὶ ἔμεινε κατάπληκτος. Εἶδες τί εἶναι ἐμφάνιση ἀγγέλου; Μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸ ποὺ βλέπεις ὅτι εἶναι ἀπὸ χαλκὸ ἢ ἀπὸ χρυσό. Ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ ὑποφέρει τὴν ὄψη αὐτῶν. Διότι παντοῦ ἀπλώνεται τὸ φῶς ποὺ πηγάζει ἀπ' αὐτούς. Ἐμῶς Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔχω σταλεῖ ἀπὸ τὸ Θεό, προλέγω αὐτὸ μόνο, λέγει, γιὰ τὸ ὅποιο στάλθηκα, καὶ γι' αὐτὸ μὴ περιφρονησεις τὴ χάρι.

3. Ἐμῶς Εἰσακούσθησαν τὰ λόγια σου ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἐγὼ ἦρθα νὰ δώσω ἀπάντησιν στὰ λόγια σου»¹⁰. Τί λοιπὸν παρακαλοῦσε

ταῦτα αὐτῷ λέγεις, οὐδὲ τοιοῦτον οὐδέν. Τάχα ἐβούλετο μαθεῖν ἀκριβῶς τὸν χρόνον, καὶ τὸ μετὰ ταῦτα.

- «Καὶ ὁ ἄρχων τῆς βασιλείας», φησί, «Περσῶν εἰστήκει ἐξ ἐναντίας μου». ἼΑρα μὴ τὸν τῶν ἀνθρώπων λέγων ἄρχοντα; Οὐδαμῶς. Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ λέγει· «Ὁ ἄρχων τῶν Ἑλλήνων ἐξῆλθεν». Ἴμοι δοκεῖ οὗτος οὐκ εἶναι τῶν ἀρχόντων, οὐδὲ τῶν ἐπιτεταγμένων ἔθνος, ἀλλὰ τῶν ἄνω δυνάμεων. Εἶτα ἐπειδὴν οὐκ ἴσχυον οἱ ἄγγελοι ἄλλοι ἀντιστῆναι αὐτῷ, τούτῳ λέγεται. ἼΑπελύθησαν, φησί· τί πάλιν ζητεῖς;
- 10 «Καὶ ἰδοὺ Μιχαὴλ εἰς τῶν ἀρχόντων τῶν πρώτων ἦλθε βοηθῆσαί μοι· καὶ αὐτὸν κατέλιπον ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἄρχοντος βασιλέως Περσῶν. Καὶ ἦλθον συνετίσαι σε ὅσα ἀπαντήσεται τῷ λαῷ σου ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, ὅτι ἰδοὺ ἡ δρασις εἰς ἡμέρας».
- 15 Τίνος ἔνεκεν πρὸ τῶν εἴκοσι ἡμερῶν οὐκ ἦλθεν ὁ Μιχαὴλ; Ἴμοι δοκεῖ, δεῖξαι βούλεται τῷ προφήτῃ, ὅτι κεκωλυμένα πράγματα αἰτεῖ καὶ παράνομα καὶ κατηναγκασμένα, μονονουχὶ καὶ τοῖς ἀγγέλοις βίαν ποιῶν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ Μιχαὴλ εὐθέως ἐν ἀρχῇ βοηθεῖ, ἀλλ' ὕστερον, ἵνα μάθωσιν ὅτι
- 20 οὐκ ἦσαν ἀξιοὶ ἀνελθεῖν οἱ μετὰ ταῦτα. ἼΑδικοῦνται οἱ ἄγγελοι. «Καὶ αὐτὸν ἀφῆκαν ἐκεῖ», ὥστε ἢ πεῖσαι, ἢ κωλύσαι. Καὶ τίς ἄγγελος τοιοῦτος, ὡς ἀκούσας τοῦ Θεοῦ δόντος τὴν χάριν, ἀντιστῆναι; Σωματοποιεῖ, ὡς οἶμαι, τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ ἐκεῖ ἔλεγε· «Τίς ἐξελεύσεται, καὶ ἀπατήσει μοι τὸν ἼΑχαάβ;». Καὶ πάλιν· «ἼΑφες με, καὶ ἐξαλείψω αὐτούς». Οὐ κωλύεται ὁ Θεός, οὐδὲ ἀνάγκην πάσχει, κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ προφήτου. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ φησι· «ἼΑφες με, ὅτι ἀνέβη ὁ ὀρθρος». Καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ ἀγ-

11. Δαν. 10, 13.

12. Δαν. 10, 20.

13. Δαν. 10, 13-14.

14. Β' Παραλ. 18, 19.

15. ἼΕξ. 32, 10.

16. Γεν. 32, 26.

καὶ ποῖο ἦταν τὸ αἴτημά του; Καὶ ὁμως δὲν ἀπαντᾶς σ' αὐτὸν γι' αὐτὰ ποὺ ζητᾶ, οὔτε λὲς τίποτε παρόμοιο μ' αὐτά. Ἴσως ἤθελε νὰ μάθει μὲ ἀκρίβεια τὸ χρόνο τῆς ἐπιστροφῆς καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ στὴ συνέχεια.

«Καὶ ὁ ἄρχοντας τῆς βασιλείας τῶν Περσῶν στεκόταν», λέγει, «ἀπέναντί μου»¹¹. Ὡστε λοιπὸν δὲν ἐννοεῖ τὸν ἄρχοντα τῶν ἀνθρώπων; Καθόλου. Καθόσον ἄλλοῦ λέγει· «Ὁ ἄρχοντας τῶν Ἑλλήνων ἐξῆλθε»¹². Ἐγὼ νομίζω ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες, οὔτε κάποιο ἔθνος ποὺ εἶχε ὀρισθεῖ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό, ἀλλ' εἶναι ἄρχοντας τῶν δυνάμεων τοῦ οὐρανοῦ. Ἐπειτα αὐτὸ λέγεται ἐπειδὴ δὲν μποροῦσαν οἱ ἄλλοι ἄγγελοι ν' ἀντισταθοῦν σ' αὐτόν. Ἐλευθερώθηκαν, λέγει· τί πάλι ζητᾶς;

«Καὶ νά, ὁ Μιχαήλ, ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους ἄρχοντες τοῦ οὐρανοῦ, ἦρθε νὰ μὲ βοηθήσει, ἐγὼ δὲ ἄφησα αὐτὸν ἐκεῖ ν' ἀντιμετωπίσει τὸν ἄρχοντα τοῦ βασιλείου τῶν Περσῶν. Ἦρθα νὰ σὲ ἐνημερώσω γιὰ νὰ μάθεις τὰ ὅσα θὰ συμβοῦν στὸ λαό σου κατὰ τὶς τελευταῖες ἡμέρες, διότι τὸ ὄραμα αὐτὸ ἀναφέρεται σ' ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες»¹³.

Γιὰ ποῖο λόγο δὲν ἦρθε ὁ Μιχαήλ πρὶν ἀπὸ τὶς εἴκοσι ἡμέρες; Ἐγὼ νομίζω ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξει στὸν προφήτη, ὅτι ζητᾶ πράγματα ἀπαγορευμένα, παράνομα καὶ καταναγκαστικά, ποὺ σὰν κατὰ κάποιο τρόπο νὰ ἐκβιάζουν τοὺς ἄγγέλους. Γι' αὐτὸ οὔτε ὁ Μιχαήλ βοηθᾶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ἀργότερα, γιὰ νὰ μάθουν ὅτι δὲν ἦταν ἄξιοι νὰ ἐπιστρέψουν οἱ Ἰουδαῖοι τῶν ἐπομένων γενεῶν. Ἀδικοῦνται οἱ ἄγγελοι. «Καὶ ἄφησαν αὐτὸν ἐκεῖ», ὥστε ἢ νὰ τὸν πείσει ἢ νὰ τὸν ἐμποδίσει. Καὶ ποῖος ἄγγελος εἶναι τέτοιος, ὥστε νὰ προβάλλει ἀντίσταση ἂν καὶ ἄκουσε τὸ Θεὸ νὰ τοῦ λέγει νὰ τοῦ δώσει τὴ χάρη; Ἐγὼ νομίζω, ὅτι σωματοποιεῖ τὸ πράγμα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἄλλοῦ ἔλεγε· «Ποῖός θὰ πάει γιὰ νὰ ἐξαπατήσει τὸν Ἀχαάβ;»¹⁴. Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει· «Ἐφησέ με καὶ θὰ ἐξαφανίσω αὐτούς»¹⁵. Δὲν ἐμποδίζεται ὁ Θεός, οὔτε ἐξαναγκάζεται, ὥστε νὰ συγκρατηθεῖ ἀπὸ τὸν προφήτη. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ. Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει· «Ἐφησέ με νὰ φύγω, διότι ξημέρωσε»¹⁶. Καὶ πάλι στὴν περίπτωση

γέλου καὶ τῆς ὄνου· «Εἰ μὴ πρόσωπόν σου ἔλαβον», φησὶν. Οὐκ ἄρα τοῦτο δείκνυσιν αὐτὸν ἀνθιστάμενον τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἐν μόνον, ὅτι ἀδικοῦνται. Τοσαῦτα ἴσχυσεν ὁ Δανιήλ.

«Κατῆλθον συνετίσαι σε ὅσα ἀπαντήσεται τῷ λαῷ
5 σου». Ὅρα πῶς ἀναγκαῖον πρᾶγμα ἀφείξ, ἀπολογεῖται τῷ
προφήτῃ. Πάλιν ἐξίσταται· πάλιν αὐτὸν ἀνίστησι, καὶ φησι·
«Ἐγὼ πορεύομαι τοῦ πολεμῆσαι μετὰ τοῦ ἄρχοντος Περ-
σῶν. Καὶ ἐγὼ ἐξεπορευόμην, καὶ ὁ ἄρχων τῶν Ἑλλήνων
ἦρχετο». Ἴσως ἐνὸς τῶν ἐναντιουμένων ἐπὶ τοῖς ἐσομέ-
10 νοις, ὥστε τοῖς κατὰ Μακεδονίαν πολεμῆσαι. Καὶ οὐπω
πείθεται. Πόλεμος ἐν ἀγγέλοις ἐστὶ, μάχη περὶ ἀνθρώπων;
Ναί. Πάνυ γὰρ αὐτῶν κήδονται. Οὐπω ἐπείσθη. Ὡσπερ ἂν
εἶποι τις· Ἀναγκάζομαι τῷδε φιλονεικῆσαι.

17. Δαν. 10, 14.

18. Δαν. 10, 20.

τοῦ ἀγγέλου καὶ τῆς ὄνου λέγει· «Ἐὰν δὲν εἶχα λάβει τὸ πρόσωπό σου», λέγει. Ἐπομένως δὲν δείχνει αὐτὸ ὅτι ἀρνεῖται νὰ ἐκτελέσει τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἓνα μόνο, ὅτι ἀδικοῦνται. Τόσα πολλὰ κατόρθωσε ὁ Δανιήλ.

«Ἦρθα νὰ σὲ ἐνημερώσω γιὰ νὰ μάθεις τὰ ὅσα θὰ συμβοῦν στὸ λαό σου»¹⁷. Πρόσεχε πῶς, ἀφήνοντας ἓνα ἀναγκαῖο πρᾶγμα, ἀπολογεῖται στὸν προφήτη. Πάλι κύριεύεται ἀπὸ ἐκπληξη, πάλι τὸν ἀναπτερώνει καὶ λέγει· «Ἐγὼ πηγαίνω γιὰ νὰ πολεμήσω μὲ τὸν ἄρχοντα τῶν Περσῶν. Καὶ ἐνῶ ἐγὼ ἔφευγα, ἐρχόταν ὁ ἄγγελος ὁ ἄρχοντας τῶν Ἑλλήνων»¹⁸. Ἴσως πήγαινε νὰ πολεμήσει μὲ κάποιον ποὺ ἀντιτασσόταν σ' ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν, ὥστε νὰ πολεμήσει μὲ τοὺς ἀγγέλους ποὺ ἐξουσιάζουν καὶ φροντίζουν γιὰ τοὺς Μακεδόνες. Καὶ δὲν πείθεται ἀκόμα. Γίνεται πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀγγέλων, γίνεται μάχη μεταξὺ αὐτῶν γιὰ χάρη τῶν ἀνθρώπων; Ναι, γίνεται· διότι εἶναι πολὺ μεγάλη ἡ φροντίδα τους γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν πείσθηκε ἀκόμα. Ὅπως ἀκριβῶς θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κάποιος· Ἀναγκάζομαι νὰ φιλονεικήσω μὲ αὐτὸν ἐδῶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

«Καὶ ἐγένετο ἐν ἔτει πρώτῳ Κύρου, ἐγὼ ἔστην εἰς κράτος καὶ ἰσχύον. Καὶ νῦν ἀναγγελῶ σοι ἀλήθειαν».

Καὶ τότε, φησί, σώσας ἐγὼ εἰμι. Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃ τις· Τί οὖν πολεμεῖς; τί οὖν, ἂν μὴ νικήσῃς; Οὐχί, φησί. Καὶ τότε ἐγὼ αὐτῶν προέστην. «Καὶ οὐκ ἔστι» γὰρ, φησί, «εἷς ἀντεχόμενός μοι περὶ τούτων, ἀλλ' ἢ Μιχαὴλ ὁ ἀρχῶν αὐτῶν».

5 *Ταῦτα λέγει ἵνα πείσῃ αὐτόν, ὅτι οὐ πολέμιός ἐστιν αὐτῷ καὶ ἐχθρός, καὶ ὅτι πράγματα αἰτεῖ κεκωλυμένα. Οὐχ ὅτι βοηθῶν δεῖται. Πῶς γάρ; Δείκνυται ὅτι οὗτος οὐκ ἦν τῶν ἀρχόντων. Εἶτα λέγει πάντα μετὰ ἀκριβείας, καὶ λέγει πόθεν αἰήτται. Εἶτα λέγει τὴν σωτηρίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐξῆς*

10 *καὶ τὸ δόκιμον.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

«Ἐν τῷ συντελεσθῆναι διασκορπισμὸν χειρὸς λαοῦ ἡγιασμένου, γνώσονται ἅγιον, καὶ συντελεσθήσεται ταῦτα πάντα».

«Καὶ ἐγὼ ἤκουσα, καὶ οὐ συνῆκα, καὶ εἶπον· Κύριε, τί τὰ ἔσχατα τούτων; Καὶ εἶπε· Δεῦρο, Δανιήλ, ὅτι καὶ ἐμπε-

1. Δαν. 11, 1-2.

2. Δαν. 10, 21.

1. Δαν. 12, 7.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΑ΄.

«Καὶ συνέβηκε κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Κύρου ν' ἀποκτήσω ἐγὼ δύναμη καὶ ἰσχύ. Τῶρα λοιπὸν θὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια»¹.

Καὶ τότε, λέγει, ἐγὼ θὰ εἶμαι ὁ σωτήρας. Διότι, γιὰ νὰ μὴ λέγει κάποιος· Τί λοιπὸν πολεμεῖς; τί λοιπὸν πολεμεῖς ἂν δὲν νικήσεις; Ὁχι, λέγει. Καὶ τότε ἐγὼ ἤμουν ὁ προστάτης καὶ ὑπερασπιστὴς τους. Διότι, λέγει, «Δὲν ὑπάρχει κανένας ἄλλος νὰ μὲ βοηθήσει στὶς καταστάσεις αὐτές, παρὰ μόνο ὁ Μιχαὴλ ὁ ἄρχοντας αὐτῶν»². Αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ νὰ πείσει αὐτόν, ὅτι δὲν εἶναι πολέμιος καὶ ἐχθρὸς αὐτοῦ, καὶ ὅτι ζητᾶ πράγματα ἀπαγορευμένα. Δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ βοηθούς. Πῶς λοιπὸν; Ἀποδεικνύεται ὅτι αὐτὸς δὲν ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες. Ἐπειτα λέγει ὅλα μὲ λεπτομέρεια καὶ ἀκρίβεια, καὶ λέγει ποῦ ὀφείλονται οἱ ἥττες. Στὴ συνέχεια περιγράφει τὴ σωτηρία τοῦ λαοῦ αὐτοῦ στὸ μέλλον καὶ τὴν προκοπὴ αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΒ΄.

«Ὅταν θὰ ὀλοκληρωθεῖ καὶ θὰ τερματισθεῖ ὁ διασκορπισμὸς τοῦ ἁγιασμένου λαοῦ, θὰ γνωρίσουν τὸν ἅγιο, καὶ τότε θὰ πραγματοποιηθοῦν ὅλα αὐτά»¹.

«Καὶ ἐγὼ τὰ ἄκουσα αὐτὰ καὶ δὲν τὰ κατενόησα καὶ εἶπα· Κύριε, πότε θὰ ρθεῖ τὸ τέλος αὐτῶν τῶν πραγμάτων; Καὶ εἶπε·

φραγμένοι οἱ λόγοι ἕως καιροῦ πέρατος. Ἐως ἐκλεγῶσιν, καὶ ἐκλευκανθῶσιν, καὶ πυρωθῶσι πολλοί, καὶ ἀνομήσωσιν ἀνομοί, καὶ οὐ συνήσωσι πάντες ἀσεβεῖς, καὶ οἱ νοήμονες συνήσωσιν. Καὶ ἀπὸ καιροῦ παραλλάξεως τοῦ ἐνδελεχισμοῦ, καὶ δοθῆναι βδέλυγμα ἐρημώσεως, ἡμέραι χίλιαι διακόσiai ἐννενήκοντα. Μακάριος ὁ ὑπομένων καὶ φθάσας εἰς ἡμέρας χιλίας τριακοσίας τριακονταπέντε. Καὶ σὺ δεῦρο, καὶ ἀναπαύου· ἔτι γὰρ ἡμέραι εἰς ἀναπλήρωσιν συντελείας· καὶ ἀναπαύσεις τὸν καιρόν σου εἰς συντέλειαν ἡμερῶν».

10 Καὶ σύ, φησί, κάθισον· μετὰ γὰρ χρόνον πολλὸν ταῦτα ἐστίν. Ἄρα οὐ περὶ τῆς ἀνόδου θρηνεῖ, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀνελθεῖν περὶ τῶν ἀνελθόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

«Καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀστυάγης προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ· καὶ παρέλαβεν Κῦρος ὁ Πέρσης τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Καὶ ἦν Δανιήλ συμβιώτης τοῦ βασιλέως, καὶ ἐνδοξος ὑπὲρ πάντας τοὺς φίλους αὐτοῦ».

Τὰ κατὰ τὸν Βῆλ ἡμῖν ἀνέγραψεν ὁ Δανιήλ. «Οὐχ ὀρᾶς», φησί, «πόσα ἐσθίει καὶ πίνει;». Βαβαί, ἡλίκον τεκμήριον Θεοῦ, καὶ γνώρισμα, τὸ πολλὰ ἐσθίειν καὶ πίνειν. Ὁ Δανιήλ οὐκ εἶπε τοῦτο. Τοῦτο οὖν Θεός, εἶπέ μοι; Ἀσθενῆς

2. Δαν. 12, 8-13.

1. Δαν. 13 (Βῆλ καὶ Δράκων) 1-2.

2. Δαν. 13, 6.

Ἔλα, Δανιήλ, καὶ μὴ ρωτᾶς, διότι οἱ λόγοι αὐτοὶ εἶναι κλεισμένοι καὶ σφραγισμένοι, μέχρι πού νὰ ρθει τὸ τέλος τοῦ καθορισμένου καιροῦ. Μέχρι πού νὰ ἀποχωρισθοῦν οἱ δίκαιοι, νὰ λευκανθοῦν, καὶ νὰ καθαρισθοῦν σὰν μὲ τὴ φωτιὰ οἱ πολλοί, ἐνῶ ἐκεῖνοι πού δὲν τηροῦν τὸ νόμο θὰ διαπράξουν περισσότερες ἀνομίες, χωρὶς ν' ἀντιληφθοῦν αὐτοὶ τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἐνῶ οἱ συνετοὶ καὶ εὐσεβεῖς θὰ τὰ κατανοήσουν ὅλα. Καὶ ἀπὸ τὴν ἡμέρα πού θὰ καταργηθεῖ ἡ καθημερινὴ θυσία τοῦ ναοῦ καὶ θὰ στηθεῖ τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως θὰ περάσουν χίλιες τριακόσιες τριάντα πέντε ἡμέρες. Μακάριος θὰ εἶναι ἐκεῖνος πού θὰ ὑπομείνει καὶ θὰ κατορθώσει νὰ φθάσει στὸ τέλος τῶν τριακοσίων τριάντα πέντε ἡμερῶν. Καὶ σὺ πήγαινε τώρα καὶ ἀναπαύσου· διότι ὑπολείπονται ἀκόμα ἡμέρες γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τοῦ χρόνου τῆς συντέλειας. Ἀντιπαύσου λοιπὸν μέχρι τὴν ὀλοκλήρωση τῶν ἡμερῶν τῆς συντέλειας»².

«Καὶ σὺ, λέγει, κάθισε· διότι αὐτὰ θὰ συμβοῦν μετὰ ἀπὸ πολὺ χρόνο. Ἐπομένως δὲν θρηνεῖ γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους πού θὰ ἐπιστρέψουν καὶ γιὰ τὰ ὄσα μάλιστα θὰ συμβοῦν μετὰ τὴν ἐπιστροφή στὴν πατρίδα τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΓ΄.

«Ἐν τῷ μεταξὺ πέθανε ὁ βασιλιάς Ἀστυάγης καὶ προστέθηκε στοὺς προγόνους του, τὴν δὲ βασιλεία αὐτοῦ τὴν παρέλαβε ὁ Κῦρος ὁ Πέρσης. Ὁ Δανιήλ εἶχε ἀνατραφεῖ καὶ μεγαλώσει μαζί μὲ τὸ βασιλιά καὶ ἦταν ὁ πιὸ ἐνδοξος ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους φίλους αὐτοῦ»¹.

Ἐδῶ ὁ Δανιήλ μᾶς περιέγραψε τὰ σχετικὰ μὲ τὸ εἶδωλο τοῦ Βήλ. «Δὲν βλέπεις», λέγει, «πόσα τρώγει καὶ πίνει;»². Ἀλλοίμονο, ποιά εἶναι ἡ ἀπόδειξη καὶ τὸ γνῶρισμα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι δηλαδὴ τρώγει καὶ πίνει πολλά. Ὁ Δανιήλ δὲν εἶπε αὐτό.

γάρ ἦν ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἐνίκησεν. Ἐγώ σοι τὸν Θεὸν τὸν κτίσαντα τὸν οὐρανὸν λέγω καὶ τὴν γῆν, σὺ δέ μοι γαστέρα μαινομένην παράγεις εἰς μέσον; Τοῦτο μάλιστα οὐκ ἂν εἶη Θεοῦ· Θεὸς γὰρ οὐ πεινάσει, οὐ κοπιάσει. Ἄλλ' οὐ
 5 βούλεται ἀπὸ λογισμῶν, ἀλλὰ ἀπὸ πραγμάτων νικᾶν. Καὶ τιμωρίαν ὤρισεν αὐτὸς ὁ βασιλεύς. Τίνος ἕνεκεν οὐχὶ παρόντων ἐσθίει, ἀλλ' ἐν νυκτί; Πῶς ἐκεῖνοι τοῦτο οὐ συνείδον, ὅτι ἤμελλον διὰ τῆς βοηθείας ἐλέγχεσθαι; Ὅταν Θεὸς οἰκονομῇ, μηδὲν θαυμάσης. «Καὶ ἀπέκτεινεν αὐτούς», φησί.
 10 Τί οὖν πάλιν ἐπὶ τοῦ δράκοντος; θηρίον τις προσκυνεῖ; Καὶ τοῦτον ἀνεῖλεν. Ὅρᾳς πῶς ἀνόητοι, πῶς ἄνανδροι οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν; «Ἐκδίδωσι τὸν Δαυιδ». Τίνος ἕνεκεν, μετὰ τὴν νίκην τὴν οὕτω λαμπράν; «Ὁ δὲ Ἀμβακούμ», φησί, «ἄριστον ἤνεγκεν τῷ Δαυιδ». Ὅρα τὸ θαῦμα. Μὴ γὰρ
 15 οὐκ ἦν δυνατὸν αὐτῷ ἄλλοθεν ἐνεχθῆναι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας; Τοῦτο φίλον ἦν τῷ προφῆτῃ, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ ποιῆσῃ πάλιν, καθάπερ ἐπὶ τοῦ εὐνούχου, ἵνα μὴ νομίσας ἠλισγησθαι τὴν τράπεζαν, τὸν λιμὸν ἐπιτείνῃ. Πόθεν ἔγνω τὸν Ἀμβακούμ; Ἀπὸ τῆς συγγενείας τῆς κατὰ τὴν φωνήν. Ἐμελέ-
 20 λεν αὐτὸς κήρυξ γίνεσθαι τοῖς κατὰ τὴν Ἰουδαίαν θαύματος μεγίστου. Πῶς οὐκ ἐφοβήθη τὰ θηρία ὁ ἄνθρωπος; Οὗτος μὲν ἤσθιεν, ἐκεῖνα δὲ ἐνήστευον. Ἔστω, τοῦ σώματος ἀπείχετο τοῦ δικαίου· τίνος ἕνεκεν καὶ τῆς τροφῆς; Ὡσπερ κημὸς καὶ χαλινὸς κατεῖχεν ἐκεῖνα.

 3. Δαν. 13, 22.

4. Δαν. 13, 31.

5. Δαν. 13, 37.

Πές μου, αὐτὸ λοιπὸν εἶναι Θεός; Βέβαια ἐκεῖνος ἦταν ἀνίσχυρος, ἀλλ' ὁμως νίκησε μὲ ὑπεροχὴ μεγάλη. Ἐγὼ σοῦ ὁμιλῶ γιὰ τὸ Θεὸ πού ἔκτισε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ, καὶ σὺ μοῦ παρουσιάζεις τὴ μανιακὴ κοιλιὰ; Αὐτὸ πρὸ πάντων δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ Θεοῦ· διότι ὁ Θεὸς δὲν θὰ πεινάσει, οὔτε καὶ θὰ κοπιάσει. Ἄλλ' ὁμως δὲν θέλει νὰ κερδίσει τὴ νίκη βάσει ἀποδεικτικῶν συλλογισμῶν, ἀλλ' ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Καὶ τιμωρία ὄρισε ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς. Γιὰ ποιὸ λόγο δὲν τρῶγει ὅταν εἶναι παρόντες ἐκεῖ ἄνθρωποι, ἀλλὰ κατὰ τὴ διάρκειά τῆς νύχτας; Πῶς ἐκεῖνοι δὲν τὸ σκέφθηκαν καλά, ὅτι ἐπρόκειτο ν' ἀποδειχθεῖ τὸ ψεῦδος τους ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀπατηλὴ πράξη τους; Ὅταν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ρυθμίζει τὰ πράγματα, μὴ ἔχεις καμιὰ ἀμφιβολία. «Καὶ φόνευσε αὐτούς»³, λέγει.

Τί συνέβηκε λοιπὸν πάλι στὴν περίπτωσι τοῦ δράκου; ποῖος προσκυνεῖ θηρίο. Καὶ αὐτὸν τὸν ἐξαφάνισε. Βλέπεις πόσο ἀνόητοι ἦταν οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν καὶ πόσο ἀνανδροί; «Καὶ ἔρριξαν τὸν Δανιήλ στὸ λάκκο τῶν λεονταριῶν»⁴. Γιὰ ποιὸ λόγο τὸ κάνουν αὐτὸ μετὰ τὴ νίκη τὴν τόσο λαμπρὴ; «Ὁ δὲ προφήτης Ἄμβακούμ», λέγει, «ἔφερε φαγητὸ στὸν Δανιήλ»⁵. Πρόσεχε τὸ θαῦμα. Μήπως δηλαδὴ δὲν ἦταν δυνατὸ σ' αὐτὸν μὲ ἄλλο τρόπο νὰ τὸ ἐπιτύχει, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ προφήτης Ἄμβακούμ ἀπὸ τὴν Ἰουδαία; Αὐτὸ ἦταν ἀγαπητὸ στὸν προφήτη, γιὰ νὰ μὴ κάνει τὰ ἴδια πάλι, ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωσι τοῦ εὐνούχου, καὶ νὰ μὴ μακρύνει τὴ διάρκειά τῆς πείνας, νομίζοντας ὅτι μολύνθηκε ἡ τράπεζα. Ἀπὸ ποῦ γνῶρισε τὸν Ἄμβακούμ. Ἀπὸ τὴ συγγένεια τῆς γλώσσας. Ἐπρόκειτο αὐτὸς νὰ γίνεῖ στοὺς Ἰουδαίους πού ζοῦσαν στὴν Ἰουδαία κήρυκας τοῦ πιὸ μεγάλου θαύματος. Πῶς δὲν φοβήθηκε ὁ ἄνθρωπος τὰ θηρία; Αὐτὸς μὲν ἔτρωγε, ἐνῶ ἐκεῖνα νήστευαν. Ἔστω ὅτι ἀπεῖχαν ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ δικαίου· γιὰ ποιὸ λόγο καὶ ἀπὸ τὴν τροφή; Τὰ συγκρατοῦσε σὰν κάποιο φίμωτρο καὶ χαλινάρι.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς*

	Γένεσις		18	20	320
1	1	10		27	424
	2	24	18-19	—	348
	3	32. 36	21	31-32	124
	6	32. 36	24	14	576
	14	32	26	21	122
	26	32. 40-60. 204	27	27 ἐ.	254
	28	560		41 ἐ.	254
2	9	110	42	1-2	124
	16	144		3 ἐ.	254
	17	138		26	682
	18	60		30	124
	19	52. 104	39	6-20	312
	19-20	60. 88	49	5	254
	23	104. 116		7	254
	24	106		8 ἐ.	252
3	1-5	52		11	264
	5	118. 566			
	15	90			
	16	62. 42-48. 82			
	17	98	2	11-15	198
	17 ἐ.	382	3	2	430
	1 ἐ.	300. 382		8	370
4	8	120	4	1 ἐ.	198
	9	120		2	576
	12	120		10	198. 428. 430
5	28-29	184		13	430
	29	184	15	1	364
6	2	516	20	12	74
	4	302		15	74
	9	184	32	10	682
7	1 ἐ.	384		21	326
8	1 ἐ.	384		25	326
	20 ἐ.	222		32	192. 664
9	20 ἐ.	64	33	20	410
12	1	172. 176			
14	15 ἐ.	384			
15	16	654	22	5 ἐ.	182
17	5	168	31	23	426

* Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρά γιὰ μὲν τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, γιὰ δὲ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα στὴ σελίδα πού βρίσκονται.

	Δευτερονόμιον		26	16	408
4	26	668		16 έ.	300
32	6	366			
	8	676		Ψαλμοί	
			7	10	464
	Ίησοῦς Ναυή		9	5	414
			16	8	420
1	2	576	17	44	264
10	12 έ.	384		45	264
19	1 έ.	254	18	9	276
			32	9	20
	Κριταί			15	638
5	—	364		16	284
6	16-24	462	33	12	226
36	40	462	42	2	196
			48	7	284
	Βασιλειῶν Α'		49	4	216
2	12 έ.	306		8	216
3	1	306		9	216
17	—	310. 450. 454		16	222
	30	572		18	222
				21	224. 226
	Βασιλειῶν Β'			23	226
11-12	—	310	67	2	288
24	17	194		5	622
			71	5	252
	Βασιλειῶν Γ'			17	252
1-11	—	310	72	6	578
3	16-28	308	81	8	288
8	39	464	85	8	512
11	12 έ.	446	94	4	412. 638
12	28 έ.	446	101	1	228
13	1 έ.	204. 300. 310		28	640
22	17	196	103	3	420
				4	416
	Βασιλειῶν Δ'			32	290
			115	1	460
5	20-27	308	118	103	138. 150
15	—	408		105	144. 276
20	—	598	124	2	370
22	1 έ.	312	138	8	640
				12	540
	Παραλειπομένων Α'		144	3	640
			146	10	284
28-29	—	310	147	1-3	146
	Παραλειπομένων Β'			8-9	146
				9	148
1-9	—	310	148	1-2	16
18	19	682		5	20-18

	Ίωβ				Ναούμ	
1	2	346		1	1	198
	9-10	8				
3	23	184. 186			Ἀββακούμ.	
7	17-18	158		1	13-14	68
29	2	354				
	Παροιμιαί Σολομώντος				Σοφονίας	
2	17	144		1	12	604
5	18-19	378			Ζαχαρίας	
	19	516				
6	23	144. 276		7	10	236
26	12	398				
27	6	72			Μαλαχίας	
	Σοφία Σολομώντος			2	17	318. 604
				3	2	426
9	14	24			14	604
13	5	514				
	Σοφία Σειράχ				Ἡσαΐας	
				1	1	200
3	8	72			2	216. 234. 364. 370
	10	66			3	364
7	28	72			4	234. 278
9	8	516			5-6	486
19	30	340			16-17	14
					18	14
	ᾠσηε				24	284
5	9	316			25-26	426
6	5	636		5	1 ε.	332
9	10	368		6	1	250
11	4	290			1-2	38
12	10	412			6	208
				7		666
	Ἀμώς				2	452
5	18-20	396			5-7	504
	25	218			11	466
6	5	174		8	18	258
	5-6	388			6-7	258
	14	604			18	454
7	14	196			20	144
					28	658
	Μιχαίας			11	6	258
				13	21-22	490
1	16	346		20	1	250
3	8	198		22	4	192
6	2	204			12	346
	7	228		27	1	594
	8	118. 228		32	20	490

36 έ.	—	288		18	430
40	12	638	8	14	196
	15	638		16	196
43	26	14	17	3 έ.	378
48	4-5	496	28	2	546
	8	496		34	264
49	15	65	39	9	668
	17	668			
50	2	156		Δανιήλ	
	4	196	1	—	312
51	1	558	2	7	580
52	5	422		11	58
53	9	476. 656		27-28	86
56	10	594		30	584
65	25	258		44	646
			3	—	312. 384. 574
	Ίερεμίας			9	426
1	1	198		12-13	570
	4-10	312		14	84
	6	428. 430		16	84
	18	198		17	84. 86
2	10-11	206		18	86
	13	120		23	572
	22	592		24-25	576
5	5	266		26	576
	8	594	4	4-5	582
6	10	156		13	596
7	16	664		22	598
	22	218		30	596
8	7	208		33	600
10	1-2	552		34	578. 604
13	23	592	5	1-4	606
22	29-30	204		2	604
38	31-32	266		5	608
	32	266		13	608
43	21 έ.	470		14-16	610
				17	610
	Βαροϋχ			18-21	612
3	10	148		22-28	614
	12	148		23	614
	22-23	148	6	3-4	616
	29	148		6-9	618
	36-37	148. 226		13-16	622
4	7	210		16-18	624
				21	526
	Ίεζεκιήλ			23-24	626
			7 έ.	—	414
2	6	198		1-8	630
3	17	430		4	632

				Δανιήλ (Σωσάννα)	
	5	632		42	638
	6	634		44-64	312
	9	636		Ματθαίος	
	9-10	414. 636		7	208. 594
	10	638	3	8	208
	11-12	640		17	134. 638
	13	640	4	23-24	332
	14	642	5	32	330
	15	644		45	48
	16	644		6	622
	17-28	646	6	33	108
8	1-26	652		21	44
	13	654	7	2-4	444
	16	652-654	8	10-17	434
	17	652		11	444
	23	654		2	464
9	1-3	660	9	3	464
	2	662		4	464
	3	664		15	348
	4	666	10	18	128
	20-23	666	11	21	208
	21	670		28	186
	22-23	670		27	182
	25	670	12	37-39	332
	25-26	670		47	630
	27	672. 286	13	13	314
10	1	678	15	20	100
	1-3	674	18	24 ε.	318
	4-12	676		28	636
	5	680	19	28-29	170
	6	680		21	526
	12	68	22	6-7	234
	13	682	23	8-9	200
	13-14	682		33	594
	13-21	680		43	110
	19	680		12	556
	20	682-684	24	15	286. 656
	21	686		14-20	114
11	1-2	686	25	21	114
12	7	686		22	114
	8-13	688		23	114
13	6	688		24-30	114
	22	690		34-36	90
	31	690		35	140. 152
	37	690		Μάρκος	
				17	434
	Δανιήλ (Βήλ και Δράκων)		3	17	526
13	1-2	688	12	17	

	Λουκάς		24	2	526
1	8 έ.	300	28	1-6	88
	26	194		25-26	434
10	19	90		Ρωμαίους	
	19 έ.	300	1	14	552
11	31	206		22	398
	32	206		27	390
	42	522		28	308
16	29-31	96	2	16	270
20	18	558		17-18	222
	25	526		19-20	276
21	1-4	30		21	222. 236
23	42	128		25	222
	43	130. 136	3	1	148
			5	5	176
	Ίωάννης			11	150
1	1	468		15	126
	3	18. 430		16	126
	18	410		20	126
	19	468	6	9-10	476
	25	468	9	3	664
	29	126. 476	10	20	190. 430
3	3-5	134	12	12	536
	5	134		16	400
	18	138	13	1	70
5	14	300		1-7	526
	24	138		3	68
	46	38		3-4	68
6	46	410	16	20	90
7	12	130			
8	44	118		Κορινθίους Α'	
	46	476	2	9	30. 132. 460
10	29	174	3	1-2	436
12	47-48	270		3	436
13	35	164		6	314
14	30	476		18	400
15	5	560	5	1 έ.	300
18	23	332		10	132
			7	12	330
	Πράξεις			13	80
5	1-11	350		16	82
7	51	264		21	82. 84
10	1-8	550		22	84
14	11	552-566	11	7	40
16	1	180		10	40
17	24	18		14	514
	29	42	13	5	164
	31	350		30	300

15	6	440	13	280
	8	424	16	150
	53	132		
	Κορινθίους Β'		Θεσσαλονικεῖς Β'	
			2	4
2	8-7	164		634
3	14	256		7
4	13	460		564
	Γαλάτας		Τιμόθεον Α'	
			1	9
4	4	256	2	8
	10-11	270		11
5	2	270		12
6	1	158. 160. 230		14
			3	6
			4	12
	Ἐφεσίους			70
1	10	258		622
	23-24	194		62. 82
2	6	36		62. 82
5	25	64		62. 82
	33	64		312
	Κολοσσαεῖς			314
			Ἐβραίους	
1	16	18	1	1
4	5	526	11	13
	Θεσσαλονικεῖς Α'			14
3	5	162		16
4	4-5	280		25-26
	5	280		40
				Τιμόθεον Β'
			1	5
			3	14
			4	2
				182
				24
				156
			Πέτρου Β'	
			2	15-16
				182

2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

Ἄαρων 324. 326.

Ἄβδεναγὼ 84. 518. 570. 572. 576.

Ἄβιμέλεχ 124.

Ἄβραμ - Ἄβραάμ 16. 96. 124.

154. 168. 170. 176. 178. 180. 182.

184. 194. 424. 444. 526. 550.

ἀγαθότης 68. 368.

ἀγάπη 64. 98. 106. 116.

Ἄγαρ 148.

ἀγιασμός 280.

Ἄγγαῖος 262.

ἀγιστεία 440.

ἀγνωμοσύνη 208. 232. 274. 450.
468. 480.

Ἄγρίππας 670.

ἀγρυπνία 94.

Ἄδὰμ 14. 52. 54. 60. 64. 78. 88.

90. 98. 104. 120. 126. 128. 134.

138. 142. 144. 150. 168. 382.

ἀδικία 234. 240. 334. 380.

Ἄδριανὸς 672.

Ἄζαρίας 518. 528. 574.

Ἄζωτος 250.

- ἄθανασία 132.
 Ἄθηναῖος, -οἱ 18.
 ἄθυμία 98. 334. 358. 366. 658.
 Αἰγύπτιος, -οἱ 272, 482, 484. 532.
 Αἴγυπτος 170. 206. 266. 274. 482.
 522. 532. 656. 672.
 αἰσχύνη 318.
 αἰχμαλωσία 216. 220. 244. 296.
 352. 390. 398. 438. 504. 544. 608.
 622.
 ἀκολασία 344.
 ἀκρασία 316. 386.
 ἀλαζονεία 300. 302. 334. 338.
 Ἄλέξανδρος (ὁ Μέγας) 634. 646.
 ἀλήθεια 12. 20. 26. 212. 270. 398.
 444. 458. 644.
 ἀμάρτημα, -τα 68. 76. 80. 96. 126.
 128. 136. 156. 158. 214. 224. 228.
 234. 244. 246. 300. 304. 306. 320.
 328. 330. 332. 352. 360. 366. 394.
 396. 400. 402. 426. 428. 434. 480.
 498.
 ἄμαρτία 52. 60. 62. 64. 70. 72. 78.
 80. 88. 120. 126. 128. 136. 158.
 186. 208. 214. 224. 228. 230. 310.
 318. 320. 346. 348. 380. 382. 396.
 430. 476. 478. 522. 590. 648. 666.
 Ἄμβακοῦμ 690.
 Ἄμμανῆται 282.
 Ἄμμῶς 200. 250.
 Ἄμορραῖοι 654.
 ἀναισθησία 230. 352.
 ἀνάστασις 130. 132. 136. 150.
 ἀναισχυντία 408.
 ἀναληγσία 388.
 Ἄνανίας 348. 518. 528.
 ἀναρχία 308. 310.
 ἀνδροφονία 360.
 ἄνοια 308. 310.
 ἀνομία 210. 226. 316. 376. 380.
 394. 426.
 Ἄντιοχος 654. 656. 678.
 Ἄντίχριστος 634. 644.
 ἀπανθρωπία 94. 96.
 ἀπάτη 82. 244.
 ἀπειλή 302.
 ἀπιστία 20. 394. 396. 478.
 ἀπόγνωσις 238.
 Ἄπολλῶς 314.
 ἀπόνοια 32. 284. 302, 334. 338.
 340. 400. 456. 516. 544.
 ἀπώλεια 138. 284. 302. 494.
 Ἄραμ 446. 448. 456. 458.
 ἀρετή 44. 84. 106. 140. 160. 190.
 208. 216. 224. 226. 230. 232. 280.
 294. 304. 312. 322. 358. 366. 416.
 418. 442. 470. 474. 476. 490. 518.
 Ἄριῶχ 534. 536. 542.
 ἀρπαγή 334. 380. 484. 498. 504.
 ἀσέβεια 26. 282. 422. 566.
 ἀσέλγεια 340. 342. 344. 388.
 Ἄσσοῦῆρος 660.
 Ἄσσύριοι 478. 480. 482. 486. 492.
 502. 504.
 Ἄστυάγης 688.
 Ἄσφανεὺς 512.
 ἀσχημοσύνη 340.
 ἀτιμία 66. 130. 514.
 ἀφθαρσία 110. 132. 572.
 Ἄχαζ 202. 442. 446. 452. 460. 464.
 466.
- B**
- Βαβυλῶν 542. 552. 568. 570. 580.
 632.
 Βαλαάμ 182.
 Βαλτάσαρ 606. 612. 628. 648. 662.
 Βαλτάσαρ (Δανιήλ) 518. 520. 544.
 580. 582. 584. 674. 678.
 Βαραχίος 492. 498.
 Βασάν 292.
 βασιλεία 90. 108. 130. 134. 586.
 588. 590. 594. 600. 644. 646.
 βασιλεία τῶν οὐρανῶν 134. 136.
 630. 638.
 βασκανία 156.
 βδέλυγμα 220. 222. 284. 286. 294.
 βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως 656.
 Βεελζεβούλ 182.
 Βεελφεγῶρ 368.
 Βηθσαϊδὰ 208.
 Βήλ 688.
 Βήλαιος 582.
 βλακεία 338. 340.
- Γ**
- Γαβριήλ 418. 650. 666. 668. 674.

Γαζαρηνοὶ 86. 544. 580. 610.
 Γαλάται 230.
 γαστριμαργία 368.
 Γεδεών 462.
 Γιεζή 308.
 γνόφος 396.
 Γόμορρα 214. 216. 348.

Δ

δαίμων, -ες 88. 210. 218. 220. 226.
 294.
 Δανιήλ 84. 292. 312. 414. 518. 520.
 522. 524. 528. 532. 534. 536. 538.
 542. 544. 552. 566. 570. 578. 580.
 582. 586. 588. 592. 598. 608. 610.
 614. 616. 620. 622. 624. 626. 628.
 642. 648. 650. 658. 660. 662. 666.
 670. 674. 676. 678. 682. 686. 688.
 690.
 Δαμασκός 456. 458. 460. 492. 500.
 Δαρείος 618. 646. 660.
 Δαυίδ 20. 148. 192. 196. 216. 222.
 224. 226. 228. 264. 276. 288. 290.
 310. 368. 414. 416. 420. 446. 448.
 450. 452. 460. 462. 464. 466. 520.
 526. 540. 578.
 δειλία 326.
 Δεηρά 568. 570.
 Δεβόρα 364.
 Δημοσθένης 274.
 διάβολος 86. 112. 118. 160. 312.
 314. 606.
 δικαιοσύνη 232. 242. 274. 318.
 380. 392. 470. 604. 648.
 δόλος 652.
 δουλεία 54. 60. 62. 64. 78. 80. 82.
 84. 346.
 δωροδοκία 228.

Ε

Ἑβραῖος, -οὶ 150. 168. 416. 482.
 516. 518. 532. 550.
 εἰδωλολατρία 566.
 εἰδωλον, -α 288. 290.
 εἰδωλοποιία 244.
 εἰκόν 40. 42. 46. 60. 204.
 εἰρήνη 12. 40. 146. 250. 272. 274.
 304. 478. 490. 526.

Ἐζεκίας 202. 288. 294. 506. 598.
 ἐκδίκησις 394.
 Ἐλάμ 648.
 ἐλεημοσύνη 42. 140. 150. 244. 350.
 ἐλευθερία 62. 84. 276. 280. 282.
 352. 398. 450. 452.
 ἐλευθεροστομία 190.
 Ἐλισσαῖος 306.
 Ἐλλήν, -ες 12. 180. 552. 566. 646.
 652. 680. 684.
 Ἐμμανουήλ 244. 462. 466. 472.
 ἐξουσία 52. 54. 598. 600. 634. 642.
 ἐξομολόγησις 426.
 ἐξώλεια 340.
 ἐπιβουλή 380.
 ἐπιγαμβρία 262.
 ἐπείκεια 130. 140. 464. 544.
 ἐπιμιξία 262.
 Εἶα 78. 80. 90.
 εὐγνωμοσύνη 128.
 εὐεργεσία 84. 146. 210. 242. 278.
 308. 364. 368. 412. 492.
 εὐλάβεια 662.
 Εὐνίκη 180.
 εὐσέβεια 70. 180.
 εὐτέλεια 354.
 Εὐτυχος 72.
 Εὐφράτης 170.
 εὐφροσύνη 244.
 Ἐφραΐμ 316. 446. 448. 456. 458.
 478. 480.
 ἔχθρα 124.

Ζ

Ζαχαρίας 300. 492. 496. 498. 672.
 Ζεβεδαῖος 168.
 Ζήλος 154. 170.
 Ζορωβάβελ 654.
 ζόφος 362.

Η

ἡδονή 110. 138. 388.
 Ἡλὶ 306.
 Ἡσαίας 38. 144. 190. 196. 200.
 216. 234. 250. 252. 270. 430. 460.
 464. 496. 666. 668.
 Ἡσαῦ 254.
 Ἡρώδης 578.

Θ

θάνατος 26. 66. 74. 80. 112. 126.
138. 184. 186. 312. 334. 346. 352.
476. 478. 656.
θεογνωσία 442. 534.
θρασύτης 326.
θρησκεία 552.
θυμίαμα 220. 222.
θυμὸς 156. 204. 238. 312. 380. 402.
452. 524.
θυσία 216. 218. 648. 666. 670.
θυσιαστήριον 372. 426. 538.

Ι

Ἰακώβ 124. 146. 148. 168. 176.
208. 254. 264. 266. 276. 278. 444.
526.
Ἰάκωβος 168.
Ἰεροβοὰμ 204. 300. 332. 446.
Ἰεζεκιήλ 192. 196. 198. 378. 430.
668.
Ἰερεμίας 148. 192. 198. 204. 206.
208. 210. 218. 266. 310. 428. 430.
470. 552. 660. 662. 664.
Ἰερουσαλήμ 146. 178. 202. 214.
242. 250. 256. 268. 298. 316. 338.
358. 368. 372. 412. 446. 470. 506.
606. 620. 660. 662.
Ἰερωσύνη 408.
Ἰεσσαὶ 452.
Ἰησοῦς (Ναυῆ) 272.
Ἰουδαία 170. 180. 202. 250. 256.
298. 316. 378. 422. 486. 504. 544.
580. 608. 622. 690.
Ἰουδαῖος, -οὶ 16. 18. 38. 134. 144.
148. 150. 198. 216. 222. 230. 242.
252. 258. 260. 262. 264. 266. 268.
270. 272. 276. 280. 300. 306. 310.
324. 356. 366. 344. 392. 400. 422.
432. 442. 444. 446. 462. 464. 466.
468. 486. 550. 552. 564. 566. 570.
588. 600. 640. 644. 646. 666. 672.
Ἰούδας 252. 372. 376. 442. 446.
478. 480.
Ἰσαὰκ 122. 168. 176. 444. 576.
Ἰσραήλ 146. 148. 168. 208. 210.
238. 254. 316. 356. 364. 368. 376.
378. 394. 430. 446. 460. 464. 480.

512. 662. 666.
Ἰσραηλίτης, -αὶ 480.
Ἰὼβ 86. 158. 300. 354.
Ἰωάθαν 202. 442. 446.
Ἰωάννης (εὐαγγελιστῆς) 18. 168.
422. 434. 468.
Ἰωάννης (ὁ βαπτιστῆς) 126. 208.
476. 594.
Ἰωσήφ 312. 516. 520. 522. 524.
532. 534.
Ἰωσίας 312.

Κ

Καὶν 94. 120. 122. 300. 382.
κακία 54. 66. 106. 186. 208. 230.
232. 236. 278. 280. 306. 324. 338.
402. 470. 656.
κακουργία 380.
κάλλος 514. 516.
καλλωπισμὸς 336. 340. 342. 346.
352.
κατακλυσμὸς 184. 186.
κατάκριμα 126.
Κεδάρ 206.
κολακεία 526.
κόλασις 94. 122. 202. 210. 264.
278. 318. 360. 380. 390. 392. 396.
402. 414. 494. 638.
Κορίνθιοι 64.
Κορνήλιος 550.
κρίσις 328. 380.
Κύρος 674. 688.

Λ

Λάζαρος 300. 434.
Λακεδαίμων 342.
Λάμεχ 184.
λατρεία 216.
Λευὶ 254.
Λίβανος 290. 292. 378.
Λιβύη 274.
λογισμὸς 48.
Λουκᾶς 422.
Λωῖς (γιατὶ Τιμοθέου) 180.

Μ

μάγος, -οὶ 546. 580.
μακαριότης 122. 416. 418.

Μακεδόνες 556. 562. 564. 634.
 Μακεδονία 684.
 μακροθυμία 224. 238. 336. 348.
 350. 372. 394. 404. 438. 480. 494.
 498. 604.
 μαλακισμὸς 338.
 Μαλαχίας 316.
 Μανιχαῖοι 12. 20. 24. 130.
 μάννα 518.
 Μαρία (ἀδελφὴ Μωυσέως) 364.
 Μαρκίων 24. 474.
 μεγαλωσύνη 200. 600. 602. 640.
 μέθη 386. 388. 390. 400.
 μετάνοια 128. 224. 482. 592.
 Μῆδοι 622. 632. 652. 660.
 Μισαήλ 518. 520. 528.
 Μισὰκ 84.
 Μισὰχ 518. 520. 570. 572. 576.
 Μιχαήλ 678. 680. 682. 686.
 Μιχαίας 196. 228.
 μυστήριον, -α 86. 546. 548. 554.
 Μωαβίτης, -αι 282.
 μωρία 654.
 Μωϋσῆς 16. 18. 24. 38. 192. 198.
 268. 324. 326. 364. 366. 370. 410.
 428. 430. 432. 516. 520. 522. 576.
 662. 664. 668. 678.

N

Ναβουχοδονόσορ 84. 528. 532.
 544. 546. 550. 552. 566. 568. 570.
 574. 576. 578. 588. 592. 594. 598.
 602. 606. 610.
 Νάθαν 250.
 Ναοὺμ Ἐλκεσαῖος 198.
 νηστεία 10. 90. 98. 224. 660. 662.
 666. 674.
 Νικόδημος 134.
 Νινευὶ 198.
 Νινευίτης, -αι 206. 224.
 Νῶε 16. 66. 154. 182. 184. 222.
 384. 558.
 νωθεία 166. 550.

Ξ

ξύλον γνωστὸν καλοῦ καὶ πονη-
 ροῦ 122. 124.

O

ὀδύνη 324. 658.

Ὀζίας 202. 300. 306. 408. 410.
 430. 432. 442. 666.
 οἰκονομία 182. 202. 472. 474.
 ὀλοκαύτωμα, -τα 216.
 ὁμοίωσις 40. 42. 46. 60. 204.
 ὁμόνοια 140. 152. 256. 422.
 ὄνειδισμὸς 356. 522.
 ὄργη 204. 226. 240. 246. 264. 288.
 292. 302. 304. 360. 380. 396. 408.
 410. 436. 456. 470. 480. 484. 486.
 490. 494. 504.
 ὄρκος 124.
 ὄρφανία 228.
 Οὐαλεντῖνος 474.
 Οὐβάλ 648.
 Οὐρίας 492. 498.

Π

παιδοποιία 116.
 Παλαιστίνη 170. 176. 178. 206.
 272. 342. 486. 600. 604.
 παλιγγενεσία 204.
 πανωλεθρία 64. 214. 392. 402. 436.
 440.
 παράδεισος 88. 122. 128. 130. 132.
 134. 136. 144. 246. 666.
 παρακοή 80. 88. 120. 122. 124.
 παραμυθία 362.
 παρανομία 208. 324. 364. 382. 448.
 παραπληξία 288.
 παρρησία 52. 190. 194. 310. 428.
 472. 520. 524. 534. 560.
 Πάσχα 222. 678.
 Πατραλοίας 74. 76.
 Παῦλος 18. 36. 40. 42. 62. 64. 68.
 70. 72. 80. 82. 148. 150. 158. 166.
 168. 176. 178. 190. 194. 200. 214.
 222. 230. 236. 250. 256. 270. 276.
 280. 300. 308. 312. 390. 398. 424.
 430. 434. 440. 476. 514. 522. 526.
 536. 552. 564. 640.
 πειρασμὸς 538. 616.
 πενία 30. 236.
 Πεντηκοστὴ 222.
 περιτομὴ 148. 222. 550.
 Πέρσαι 484. 556. 564. 612. 618.
 622. 632. 652. 674. 676. 678. 680.
 682. 684. 688. 690.
 Πέτρος (Σίμων) 168. 194. 640.

πίστις 24. 164. 176. 180. 444. 460.
 530. 666.
 πλάνη 294. 390.
 πλεονεξία 328. 380. 382. 386.
 πλημμέλημα 214. 330. 366. 494.
 πορνεία 232.
 πόρνη 232. 378. 470. 472.
 πονηρία 68. 186. 226. 238. 244.
 294. 318. 320. 396. 472. 476.
 προαίρεσις 30. 280. 526. 572.
 προθυμία 430.
 πρόνοια 42. 100. 316. 320. 354.
 368. 370. 374. 540.
 προσήλυτος, -οι 266.
 προφητεία 194. 250. 252. 254. 256.
 262. 304. 306. 318. 364. 394. 408.
 410. 414. 422. 424. 432. 434. 436.
 438. 442. 444. 446. 456. 460. 466.
 468. 478. 492. 494. 496. 500. 564.
 642.
 πτωχεία 334.

Ρ

ραθυμία 68. 116. 150. 154. 156.
 166. 238. 248. 358. 402. 448. 358.
 402. 448. 450.
 Ρασήμ 446. 448.
 Ρασίν 448. 456. 458. 502. 504.
 Ρωμαῖος, -οι 274. 556. 562. 564.
 Ρωμελίος 446. 456. 502. 504.
 Ρώμη 434.

Σ

Σαβαώθ 214. 238. 290. 298. 300.
 376. 378. 380. 392. 402. 436. 456.
 458.
 Σαμάρεια 460. 492. 500.
 Σάπφειρα 348.
 Σάρρα ἢ Σάρα 168.
 Σαῦλος 166.
 Σεδράχ 84. 518. 570. 572. 576.
 σεμνότης 138.
 σίκερα 384. 386. 400.
 Σικημίται 254.
 Σιλωάμ 258. 260. 502.
 Σιών 146. 212. 214. 230. 242. 268.
 336. 338. 340. 358. 360.
 Σκηνοπηγία 222.
 Σόδομα 194. 214. 216. 320. 348.

Σοδομίτης, -αι 216.
 Σολομών 144. 206. 208. 252. 306.
 310. 614.
 σοφία 56. 70. 82. 116. 148. 196.
 512. 514. 516. 518. 520. 526. 532.
 536. 538. 540. 542. 548. 610.
 σταυρός 124. 128. 130.
 στενοχωρία 316.
 Στέφανος 264.
 συγγνώμη 66. 72. 96. 158. 162.
 344. 372. 590. 614.
 συγκατάβασις 418. 428.
 Συμεών (υἱὸς Ἰακώβου) 254.
 συμφορὰ 94. 162. 164. 186. 212.
 320. 352. 354. 356. 402. 406.
 σύνεσις 304. 306. 308. 322. 326.
 330. 518. 540. 542. 610. 650. 660.
 670.
 Σύροι 170. 184.
 Σωκράτης 274.
 σωτηρία 24. 36. 66. 76. 82. 128.
 138. 160. 162. 164. 224. 244. 306.
 324. 358. 446. 452. 466. 484. 550.
 Σωφρονίσκος 274.
 σωφροσύνη 98. 138. 152. 512.

Τ

ταλαιπωρία 28. 346.
 ταπείνωσις 340. 354.
 τίγρης 274. 676.
 Τιμόθεος 180. 310. 314.
 τιμωρία 66. 74. 76. 96. 112. 122.
 126. 136. 210. 214. 240. 242. 302.
 320. 324. 344. 346. 348. 350. 360.
 380. 390. 392. 394. 396. 432. 436.
 438. 480. 486. 492. 494. 498. 498.
 504. 598. 608. 614. 638. 666. 668.
 τρυφή 558.
 τῦφος 516.

Υ

ὕβρις 74. 342. 350.
 Υἱὸς ἀνθρώπου 640.
 ὑπακοή 118. 120. 224. 264.
 ὑπερηφανία 320. 334. 578. 604.
 ὑποταγή 62. 82. 88.

Φ

Φακὲς 446.

Φαραώ 526.
 φιλανθρωπία 30. 44. 56. 58. 62. 96.
 100. 108. 128. 134. 140. 152. 154.
 156. 160. 228. 242. 244. 306. 320.
 372. 504. 598. 604.
 φιλαργυρία 234. 284.
 Φιλιππήσιοι 18.
 φιλοκοσμία 350.
 φιλονεικία 350. 380.
 φιλοσοφία 70. 98. 170. 176. 274.
 304. 310. 344. 512. 518. 522. 554.
 φιλοστοργία 64. 68. 142. 156. 192.
 232.
 φιλοτιμία 350. 530. 556.
 φιλοφροσύνη 96. 236.
 φθόνος 166. 436. 450. 624.
 φθορά 110.
 φόνος 120. 358.

X

Χαλδαῖοι 86. 516. 518. 570. 580.

610. 628. 660.
 Χαναάν 78. 148. 256.
 χάρις 30. 44. 58. 96. 108. 126. 140.
 152. 170. 178. 216. 280. 524. 526.
 536.
 χάρισμα 126.
 Χελκίας 198.
 Χετίμ 206.
 χηρανεία 228.
 Χωραζί 208.

Ψ

ψευδοπροφήτης, -αι 290. 328. 394.
 396. 398. 494.
 ψεῦδος 176. 254.

Ω

ὠδῖς, -νος 382. 384.
 ὠμότης 94. 96.
 Ὦσηε 316.